

प्रस्तावना.

ग्रंथप्रयोजन संबंधी सूचक, छायाएँ करवाने विवक्षित अर्थों की पूर्ण करीने, चतुर्थ जाग, सर्वोत्कृष्ट है. तथा सबका सूत्र अने स्थूल बुद्धिमान सज्जनों ने आह्लादकारक भाव. कारण के सांप्रतमुचितकृतजागमां मुख्यत्वे करी जे अस्मन्मताजिज्ञापि साधु, साध्वी, आरव तथा प्रकृति है, तेने निश्चय करी आपणे अर्हन्मतस्थल कहेवायें! ए विषयोतुं यत्किंचित् ज्ञान देवा हेतुषी क्षेत्रसमाप्त, संघयणीसूत्र, तथा षट्कर्मग्रंथनो, बालावबोध सहित सविस्तर समावेश है. अन्यत्र आ प्रकरणालाकाराख्य पुस्तकना प्रथम जागधी चतुर्थ जाग पर्यंत श्रीमदह्लादीत च-
। पण यत्किंचित् समावेश करेखो है.
संघयणीनामक ग्रंथ, जे एतत्पुस्तकगत कखो है, तेमां देवादिक चातुर्गतिक जीवोनां प्रत्येक सु-
चार कहां है. तेमां पण देवगति संबंधी व्यक्ता विशेष है. ज्योसुधी ए ग्रंथतुं ज्ञान न होय, त्यां-
ते मनुष्यने देवादि चातुर्गतिक जीव विगरेतुं प्रतिपन्नत्व होतुं नथी, माटे एतुं ज्ञान अस्मदादिकने
न अत्यवश्यकता है. श्री जिनजगन्निष्ठभासमणिकृत बुद्धस्तंघयणी ग्रंथ, सांप्रत समयमां बाहुल्य करी सर्व सज्जनों

न होवाने लीधे मात्र आ पुस्तकमां मुचित कखो है.
वांचे है, माटे तेज ग्रंथ आ चतुर्थजागमां दाखल कखो है, ते पण सूत्रविमान जीवोने जाण-
बीजो क्षेत्रसमाप्त नामने ग्रंथ, आ चतुर्थजागमां रहेवाना अर्हदीपना कुलगिरि, जह, कुंड, नदी, प-
वज जोड़्यें, केम के तेमां जंबुधीप प्रमुख मनुष्योने रहेवाना अर्हदीपना कुलगिरि, जह, कुंड, नदी, प-
वर्त, शिखर इत्यादिक शास्त्रता पदार्थोनां मानादिकतुं स्वरूप सविस्तर जणायुं है. जुळ के ए सर्व पदार्थ
पृथ्वीगत ठां तथा तद्विज्ञानदायक एवा महद्विरचित ग्रंथो ठां स्वर्मातुसारिने तेतुं ज्ञान न होय तो केवी
मोटी चळ गणाय? माटे ते ग्रंथ पण एतत्पुस्तकमध्यें दाखल कखो है. यद्यपि पूर्वाचार्यविरचित सहोदा-
क्षेत्रसमाप्त उपर श्रीमलयगिरि महाराजें सुमारे सप्तसहस्राधिकश्लोक टीका करी है, तथापि ते क्षेत्रसमा-
सनों बाढावबोध न होवाने लीधे तथा स्थूलबुद्धिवालाथी तेनो जाज न छद् नकाय तेथी तथा तेमज
हालमां घणा खरा सज्जनों आ पुस्तकमां प्रसिद्धतामां मूल्यो है.
तेनेज आ पुस्तकमां ठापी प्रसिद्धतामां अंशमां व कर्मग्रंथ पण लीपीकृत कहा है. ते सर्वोत्तमोत्तम है. केमके तेना परि-
पूर्ण ज्ञानविना मनुष्यने कर्म अने जाणवामां आवतुं नथी, अने ज्योसुधी ज्ञानाचाव होय, त्यांसुधी सं-
पूर्ण कर्मनिर्जरा आव नहीं. माटे एतदग्रंथान्यासी जीव, आत्मस्वरूप ज्ञान पामी, कर्मनिर्जरा करी सिद्धत्व-
ने प्राप्त आय है अने जोणे कर्मतुं स्वरूप यथार्थ साधुं है तेणेज श्रीवीतरागणीत धर्मतुं निर्मल रहस्य
ह जाणुं है, एवो निश्चय है.
कर्मग्रंथमध्यें कर्मसंबंधी विचार अति सूक्ष्म
जहाँ जहाँ बाव

मनुज बुद्धिमान ओता त
जेथी स

કૃતિ સાથેં જીવ, કેવી રીતેં બંધાય અને પાઠો કેવી રીતેં વૂટે છે? તેનું ચર્ચાજ્ઞાન ૫.
૫ ૭૫ કર્મગ્રંથોની છત્રચિહ્ન પ્રસિદ્ધ છે, માટેં અહીં આટલું કહેવું બસ છે.

કેટલાંક દેહસ્થ દંડિય વિષયના મુશ્કેલી સત્ય કહેતા ૫વા નાસ્તિકપદ્ધતિપ્રાસ
સ્વમુલ્લેખની આ પ્રમાણે વાંચિદોષનિસ્સાર કરે છે:- જેમ કે, શ્રુતચારિત્રાત્મક ધર્મ, અને
પ્રમાદકવાચમય અધર્મ ૫ણ નથી, વંધ નથી, મોહ નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી, આશ્રવ
કર્માનુજવ નથી, કર્મનું વિનાશવું નથી, પરજવ નથી, દેવ નથી, દેવીઈ નથી, નરક નથી.
ચિત્તંઢાવાદના લંઢનકારક ૫વા આ ૭ કર્મગ્રંથો છે, તેઈનો ચરે ચરો અનુજવ જાવપૂર્વક
શ્રવણ કરવાથી થશે.

૫ કર્મગ્રંથો છપર મુખ્યત્વેં કરી જુદા જુદા ત્રણ પંઢિતવર્ચોં બાલાવબોધ કરેલો છે. તેમાં
શ્રેષ્ઠ જીવવિજયજીનો રચેલો છે, તે ઘણો સરલ છે. તેની શ્લોકસંસ્થા સુમારેં દશ સદ્સની
લાવબોધ ટીકાનુસારેં પંઢિત મતિચંડજીવિરચિત છે, તેની શ્લોકસંસ્થા સુમારેં ઘાદશ
૫ણ અધિક પ્રજ્ઞસનીય છે. તૃતીય બાલાવબોધ પંઢિતરત્ન યશઃસોમશિષ્ય પંઢિત શ્રી
વાલાવબોધ કર્તા ૫ કેટલી ૫ક વાતો ૫વા જુલાસાથી તથા સરલતાથી સમજાવી છે કે, વાં
જણનાર કદી જાક્ય બુઢિવાલો હોય તો ૫ણ તેને સદ્જમાં સમજાઈ જાય. વલી ૫ ૭૫
સૂક્ષ્માર્થની વાતો હોવાથી તે સર્વનું સ્મરણ, અજ્ઞ વાંચનાર સાંજલનારને તુરત ઇપસ્થિત રહે ૫વું
બાલાવબોધકર્તા ૫ ૫વી સૂવી વાપરી છે કે જે જે સ્થલેં ૫જ વાત ૫રી પ્રસંગેં આવે, તે તે સ્થલેં
લગ્ન કરી છે, કે જેથી વાંચનાર સાંજલનારને તે અવશ્ય યાદ રહે. વલી જ્યાં જ્યાં અપૂર્વ અ
સૂક્ષ્મ વિચારો આવ્યા છે, ત્યાં ત્યાં ટીકાનુસારેં તથા અન્યગ્રંથાનુસારેં તે વિષયોના સ્પષ્ટ અર્થ
રૂપ દર્શાવ્યાં છે. ૫ટલેં 'અમુક વાત શી હશે?' ૫વો સંશય કિંચિત્ ૫ણ રહે નહીં. વલી તા
સ્તર અધિકાર જે ગ્રંથમાં હોય તેનો પ્રેક્ષણપ્રયાસ ૫ણ ન રહે. ૫તાદશ રચનાથી વ
કલ્પો છે, તેની અતિમનોહર રચનાની સૂવી, સજ્જનોને સ્વકીયદ્રષ્ટિપથગત તથા શ્રવણાતિથિ
માલમ પકશે માટેં તેની અતિ સ્તુતિ પ્રસ્તાવના જૂલસ્વજનયથી લાલી નથી. ૫ બાલાવબોધની શ્લ
સુમારેં (૧૭૦૦) છે.

પ્રથમ જ્યારેં છિટ્ટો પ્રસિદ્ધ કીધાં, તે વલ્લેં પૂર્વોક્ત પંઢિત શ્રી જીવવિજયજીવિરચિત
હિત ૭૫ કર્મગ્રંથો ગાપવાનો વિચાર હતો, પરંતુ તે ગ્રંથ જોવાથી તેમધ્યેં પહેલાથી માંનીને પાંચમા
ગ્રંથપર્યંત પાંચેં કર્મગ્રંથનો બાલાવબોધ સામાન્ય વિસ્તૃત હતો ૫ણ જેવો જોયેં તેવોં વિસ્તારપૂર્વક ન
તેમાં ૫ણ વલી પાંચમા કર્મગ્રંથનો બાલાવબોધ તો ઘણોજ સંહિસ કલ્પો હતો માટેં સાધારણ બુઢિવાલા
નુષ્યોને તે સર્વશિરોમણિ ગ્રંથનો જાણ પરિપૂર્ણ રીતેં નહીં મલે, ૫વા હેતુથી તે બાલાવબોધ, આ
ગમાં લીધો નથી. કદાચિત્ જો તે બાલાવબોધ આ જાગમાં ગાળ્યો હોત? તો આ ગ્રંથ, હાલ જેટલો
શાલ થયો છે તેટલો થાત ૫ણ નહિં અને શ્વેતસમાસ, સંઘયણી તથા કર્મગ્રંથાદિકના યંત્રો તથા ચિ
અને ગણિતનો પૂરતો સમાવેશ ૫ણ આ જાગમાં થઈ જાત. વલી સમાવેશ થતાં ઢતાં ૫ણ પૂર્વમુક્તિ જાગ
યપ્રમાણ, આ જાગ વિસ્તૃત, પરંતુ તે બાલાવબોધ તાપજાનો વિચાર પૂર્વોક કારણથી બંધ રાલ્યો
ત્યાર પઢી વીજો છપાય નો બાલાવબોધ ટીકા છપરથી કરાવીને ગાપવા
બાલાવબોધ પૃષ્ઠ (૩૦૫) સાગી.

જાવવોષ તતાં આપણે આજ ચર્ચને નવીનકૃતિ કરાવી ગાવવો, તે જીવિત નહિ માટે આ અ-
જયસોમધિરચિત વાલાવવોષજ ગાવવો, પવો દહ નિશ્ચય કહ્યો.

હારા વિચારને અનુકૂલ મત્સાધર્મી સર્વ સુવિચાર જનોની સમ્મતિ પણ પડી, અને તેજ્યે કહ્યું
દુઃગ્રંથો વારંવાર ગોષ કરી ગપાતા નથી માટે યદ્યપિ આ ચતુર્થજાગ ઘણો મહોદો થયો, ત-
તિકમનીય વાલાવવોષ ગાવવો તે કેટલીએક રીતે અત્યુત્તમ છે, અને તે ગાવવાથી સમગ્ર સુ-

તપાતન કરનાર સામાન્ય બુદ્ધિમાનનો પણ મહોદો જપકાર થયો. પતાદશ મન્મથનુગામી વાકુ-
લીને તે ટીકાપરથી કરેલા વાલાવવોષના ગાપેલાં ચાર ફારમ જે છે, ત્યાં તેટલાંજ રાહી પુનઃ
૭) માંથી પંક્તિ શ્રીજયસોમધિરચિત વાલાવવોષ સહિત ગપ કર્મગ્રંથનો મુદ્દાગારંજનો લયો.
માર કરીને તે ગપ કર્મગ્રંથ, મારી અત્યમત્વનુસાર શોધી ગાપીને મુદ્દામાન વિવેકીજન સા-
નિવેદન કહ્યાં છે.

વોંક હેતુથી આ જાગ પૂર્વમુક્તિ જાગવયથી અતિ ગૌરવ પામ્યો છે. વહી આ જાગની મહત્તાયે
મત્તેક પુસ્તક દીઠ વાર આનાની કિમ્મત જેટલા વૈશા વધારે પણ મારે ચરચવા પડ્યા છે, તેમ તતાં
અને ચિત્રાદિકનો સમાવેશ જેવો જોઈયે તેવો થઈ શક્યો નથી. માત્ર આરંજથી ગ્રણ કર્મગ્રંથના
રાલ્લ થઈ શક્યા છે અને શેષ તે ગ્રંથોના યંત્રાદિક જરૂર આ ચતુર્થ જાગમાં રાલ્લ થવા જોઈયે
કે યંત્રાદિક જો સાચે ન હોય તો એ ગ્રંથ અપૂર્ણ કહેવાય અને સાધારણ ઘાંચનારને કદાચિત્
થે ગ્રંથાવવોષ પણ થાય નહીં પરંતુ આ કર્મગ્રંથનો મહોદો વાલાવવોષ ગાવવાથી તેમ વની શક્યું નહીં.
મથમહસાના જયથી આ પુસ્તકમધ્યે રટેલા અશુદ્ધતાના દોષો સંવંધી, મુજનો પાસે ક્ષમા પણ માગી
રી તથાપિ પ્રથમ મુક્તિ જાગોમધ્યે રાલ્લ કરેલી ક્ષમાપના છે તેજ આ તુર્યજાગમાં છે એમ માની મુજ
નપર દીર્ઘ દયાદષ્ટિ રાલ્લો.

॥ આર્યા ગીતિકૃત્તં ॥

પ્રકરણજાકર આ, પુસ્તક સાધંત પૂર્ણ કરી લીધું; અર્હત્સાદ પામી, વિદ્ધ રહિત શ્રેષ્ઠ કામ મુજ
સીધું ॥ ૧ ॥ જિનવર પદ વંદન મય, મંગલ અવસાનરૂપ કરું પ્રેમે ॥ ઇમ નિર્મિપણથી, અન્યકૃતી પણ
અજો પૂર્ણ નેમે ॥ ૨ ॥ જિનવર આણ ગર્જિત, નાના ત્રિવજ્ઞનાજિરચિત ગિરા ॥ ગદ્ય પદ્ય વા સરલા, પ્ર-
સિદ્ધિ પામો અલંકર સકલ ધરા ॥ ૩ ॥ શાર્દૂલ વિક્રીડિતવૃત્તમ્ ॥ હે શ્રી વીર સુધીર રૂંશ અજ ને દેવા-
ધિદેવ પ્રત્ન, વર્દુ હું યુત્તં જાવ ધરિને આજો સહાપ વિષ્ણુ ॥ આવાં કૃત્ય અનેક તે કરિ શકું રૂંદાં
કૃપા તેહવી, કીર્તે માણક પુત્ર જીમસિ શિરેં જોયે તથા જેહવી ॥ ૧ ॥

શાળ જીમસિંહ માણક.

॥ श्री ॥

प्रकरणरत्नाकराजिष्ठ पुस्तकना चोथा चागमांहेला समस्त ग्रंथोनी स्थूल
विषयानुक्रमणिका प्रारंजः

१ पदेष्टुं इंद्रियपराजयशतकं बाळावबोधसहितं.	१
२ बीजुं अर्हदादिस्तवनं विविधपद्यरचनात्मकम्.	१६
३ त्रीजुं श्री पार्श्वनाथस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तबद्धम्.	१७
४ चोथुं श्री चतुर्विंशतिजिनस्तवनं नानापद्यनिबद्धं. ...	१७
५ पांचमुं श्री युगादिजिनस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तविरचितं.	१७
६ षष्ठुं श्री पार्श्वजिनस्तवनं अनुष्टुप्वृत्तयुक्तम्.	१८
७ सातमुं श्री जिनप्रचसूरिकृतं अनेकपद्यग्रथितं श्री शान्तिजिनस्तवनम्.	१९
८ आठमुं परागज्ञान्दाष्टोत्तर शतार्थ निबद्धं साधारणजिनस्तवनं विविधवृत्तबद्धम्.	१९
९ नवमुं श्री महावीरजिनस्तवनम् बहुलपद्यस्वरूपम्.	२०
१० दशमुं श्री पार्श्वनाथजिनस्तवनं शार्दूलविक्रीडितवृत्तकथितं.	२१
११ अगीआरमुं श्री ऋषजादिजिनस्तवनं ह्रुतबिह्वितवृत्तप्रयुतम्.	२२

१२ बारमो संघवणीरल त्रैलोक्यदीपिकास्य ग्रंथ बाळावबोध सहित ठे, ते मध्ये जूदां जूदां चो- त्रीश धार ठे, तेनी अनुक्रमणिका लखीयें तैयें.	२३
--	----

१ प्रथम दोढ गाथायें करी ग्रंथकर्तायें मंगलाचरण तथा ए ग्रंथमध्ये कहेवानां चोत्रीश धारनां नाम तथा अभिधेय, प्रयोजन, संबंध अने अधिकारी, ए चारुं प्रतिपादन कछुं ठे.	२४
२ बीजी गाथाना उत्तरार्द्धाची मांणीने अढारमी गाथा पर्यंत चारे निकायना देवोनी जघन्योत्कृ- ष्टायुनी स्थितिनुं प्रथम धार कछुं ठे.	२४
३ उगणीशमी गाथाची मांणीने एकशो पांत्रीशमी गाथा पर्यंत चारे निकायना देवोनी सुवनसं- ख्यानुं बीजुं धार कछुं ठे. तेमध्ये तेमना इंजोनां नाम तथा आचरणो अने मुकुटनां चिन्ह, शरीरना वर्ण, वस्त्रोना वर्ण, सामानिक देवोनी तथा आत्मरक्षक देवोनी संख्या, सात कट- कनां नाम, त्रायस्त्रिंशक देवोनी संख्या, विमानोनुं प्रमाण तथा आकार अने चंद्रसूर्यना परिवार, चंद्रसूर्यना मांडळां तथा तमस्त्यानुं महत्वपणुं अने चौद राजलोकोनुं स्वरूप, इत्यादिक अनेक वातो प्रसंगें कही ठे.	२१
४ एकशोने उत्रीशमी गाथाची देवोना शरीरनी अवगाहनानुं बीजुं धार कछुं ठे.	२७
५ एकशो वेंताळीशमी गाथाची देवोने उत्पत्त विरहकालनुं चोथुं धार अने चवन विरहकालनुं पांचमुं धार तथा एक समयें उत्पत्तानी संख्या अने चवननी संख्यानां वे धार, एम चार धार कछां ठे.	३०
६ एकशो सुडताळीशमी गाथाची देवोनुं आठमुं गतिधार कछुं ठे. त्यां प्रसंगें एकशो सत्तावनमी. गाथाची ढ संघवण तथा ढ संस्थाननुं स्वरूप पण कछुं ठे.	३१
७ एकशो चोशठमी गाथाची देवोनुं नवमुं आ गतिधार कछुं ठे.	३६

૮ જે દેવતાને દેવાંગના સાથે સંજોગ છે તથા જેને સંજોગ નથી તેનો પ્રકાર.	....	....	૭૪
૯ દેવીનું હત્યતિસ્થાન કહ્યું છે.	....	....	૭૮
૧૦ કિલ્લિબિયા દેવતાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે.	....	....	૭૮
૧૧ દેવતાને જે લેક્ષ્યા હોય તે ડોઢ ગાંધાર્યે કરી કહી છે.	....	....	૭૯
૧૨ વૈમાનિક દેવોના શરીરના વર્ણ કહ્યા છે.	....	....	૭૯
૧૩ દેવતાને આહાર તથા શ્વાસોશ્વાસના કાલનું માન કહ્યું છે.	....	....	૮૦
૧૪ દેવતાને જવપ્રત્યયિક શ્રવધિજ્ઞાનનું વિષયક્ષેત્ર કહીને (૧૯૮) મી ગાથા સુધી દેવોનાં નવે ધારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કર્યો છે.	....	....	૮૧
<hr/>			
૧૫ નારકીનાં આયુષ્યની જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું પ્રથમ ધાર કહ્યું છે તેમધ્યે નારકીને વિષે વિવિધ પ્રકારની વેદનાનું સ્વરૂપ પણ કહ્યું છે.	....	....	૮૭
૧૬ નારકીનું બીજું જવન ધાર વર્ણવ્યું છે.	....	....	૯૨
૧૭ નારકીના શરીરના માનનું ત્રીજું ધાર વર્ણવ્યું છે.	....	....	૯૮
૧૮ નારકીના હત્યાતવિરહનું ધાર તથા ચવનવિરહનું ધાર તથા એક સમય ઇપજવાની સંખ્યાનું ધાર અને એક સમયે ચવવાની સંખ્યાનું ધાર એ રીતે ચાર ધાર કહ્યાં છે.	....	....	૧૦૦
૧૯ નારકીના આઠમા ગતિ ધાર મધ્યે અને સંઘયણ અને લેક્ષ્યા કહી છે.	....	....	૧૦૧
૨૦ નારકી નરક થકી નિકલી ક્યાં આવે? તેનું નવ ગતિ ધાર કહ્યું છે.	....	....	૧૦૩
<hr/>			
૨૧ નારકીને શ્રવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર કહીને નવે ધારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કર્યો છે.	....	....	૧૦૪
૨૨ મનુષ્યનું જઘન્યોત્કૃષ્ટાયુનું ધાર તથા અવગાહનાનો ધાર તથા ઇપપાત ઇર્ષ્વર્તનાના વિરહકાલનાં બે ધાર તથા એકસમયે કેટલા ઇપજે અને કેટલા ચવે, તેની સંખ્યાનાં બે ધાર સર્વ મહી હ ધાર કહ્યાં છે.	....	....	૧૦૫
૨૩ કયો જીવ મરીને મનુષ્યગતિમાં ઇપજે, તેનું સાતમું ગતિધાર તથા તદંતરગત ચક્રવર્તિનાં ચૌદ રત્ન તથા વાસુદેવનાં સાત રત્નનાં નામ કહ્યાં છે.	....	....	૧૦૬
૨૪ મનુષ્ય મરીને સ્વર્ગાવે ક્યાં જાય? તેનું આઠમું આગતિધાર, ૯ ધારમાં વેદશ્રાશ્રી કઈ ગતિના આવેલા કેટલા જીવ એક સમયમાં સિદ્ધિ પામે, इत्यादिक કહીને મનુષ્યના આઠે ધારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કર્યો છે.	....	....	૧૦૮
<hr/>			
૨૫ તિર્યંચની આયુઃસ્થિતિ, કાયસ્થિતિ તથા જવસ્થિતિનું પ્રથમ ધાર કહ્યું છે.	....	....	૧૧૨
૨૬ તિર્યંચના શરીરની અવગાહનાનું બીજું ધાર કહ્યું છે.	....	....	૧૧૪
૨૭ તિર્યંચને ઇપપાતવિરહકાલ અને ચવનવિરહકાલનાં બે ધાર કહ્યાં છે.	....	....	૧૧૬
૨૮ તિર્યંચને એક સમયે ઇપજવા અને મરવાની સંખ્યાનાં બે ધાર કહ્યાં છે.	....	....	૧૧૭
૨૯ કયા કર્મથી જીવને ઇર્ષ્વર્તિપણની પ્રાપ્તિ થાય, તે કહ્યું છે.	....	....	૧૧૮
૩૦ તિર્યંચનાં કયો જીવ આવી ઇપજે, એનું સાતમું ગતિ ધાર કહ્યું છે.	...	....	૧૧૯
૩૧ તિર્યંચનું આઠમું આગતિ ધાર કહ્યું છે, તદંતરગત તિર્યંચ તથા મનુષ્યને લેક્ષ્યા પણ કહી છે.	....	....	૧૨૦
આહિં તિર્યંચનાં આઠે ધારનો અધિકાર સંપૂર્ણ કર્યો છે.	....	....	૧૨૦
૩૨ ચારે ગતિના જીવોને સામાન્યપણે વેદ કહીને હત્તેધાંગુલ, પ્રમાણાંગુલ અને આત્માંગુલનું સ્વરૂપ	....	....	

કહ્યું છે. તે પત્ની ચોરાણી લઈ યોનિ, કુલકોડીની સંખ્યા તથા સંવૃત્તાદિક યોનિયો કહી છે.

તે પત્ની યકલા મનુષ્યને યોનિ કહેલ છે. ૧૨૭

૩૩ બંધ, અર્બંધ, સોપક્રમ, નિરુપક્રમાદિક સાત પ્રકારે આયુના જેદ કહ્યા છે. ૧૨૪

૩૪ સર્વ જીવને પર્યાસિ તથા પર્યાસિનું લક્ષણ અને દશ પ્રાણનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૨૭

૩૫ અતિસંહિસતર સંઘયણી બોલીશ ધારે કરી કહી છે. ૧૨૮

૧૩ તેરમો શ્રીરત્નશેખરસૂરિકૃત દેવસમાસનામા ગ્રંથ મૂલ તથા બાલાવબોધ સહિત ગ્રાપ્યો છે, તેની

અનુક્રમણિકા લાક્ષીર્ણ્યે. ૧૨૯

૧ ગ્રંથની આદિ મંગલાચરણ કહ્યું છે. ૧૨૯

૨ તિર્થા દેવતાંહે ધીપ સમુદ્રનું સામાન્યપણે માન, તથા તે ધીપ, સમુદ્ર સર્વ જગતીયે કરી વિંટથા છે માટે જગતીનાં સ્વરૂપ સવિસ્તર કહ્યાં છે. ૧૩૦

૩ જંબુધીપના ઠ કુલગિરિ તથા સાત દેવનું સ્વરૂપ તથા કુલગિરિ ઉપર રહેલા પદ્માદિ ઋદ્ધ તથા તે ઋદ્ધને વિષે રહેલા શ્રીદેવી પ્રમુખનાં કમલ ઉપર યુવન તથા તે દેવીર્ચના પરિવારનાં કમલો વગેરે સવિસ્તર વર્ણવ્યાં છે. ૧૩૬

૪ ઋદ્ધનાં બારણાં તથા તે મધ્યેથી જે નદીઈ નિકલી છે, તેનાં નામ તથા ગતિ તથા જીર્ણ તથા કુંભ તથા કુંભની વર્ષે ધીપ છે તેનું પ્રમાણ, નદીઈનો વિસ્તાર તથા ઇંરુપણું તથા પરિવાર તથા સંખ્યા વગેરે કહી છે. ૧૪૩

૫ ઠ કુલગિરિના કૂટસંબંધી વિચારમાં તેનું ઇંચપણું તથા તિર્થા જિનજવનો છે, તેનું માન તથા સહસ્રાંક કૂટ તથા વૈતાલ્યનાં કૂટ તથા સર્વકૂટનો વિસ્તાર તથા જંબુદ્વની પીઠિકાનાં આઠ કૂટ તથા ચોત્રીશ ઋષજકૂટ તથા ૯ સર્વ કૂટની સમગ્ર સંખ્યા તથા જે કૂટોપર જિનજવન છે તે કૂટો અને વૈતાલ્યનું સ્વરૂપ વગેરે કહ્યું છે. ૧૪૯

૬ ચોત્રીશ વૈતાલ્યોને વિષે બે બે ગુણાઈ છે, તેનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૫૫

૭ દક્ષિણ ઋતમધ્યે અયોધ્યા નગરીનું પ્રમાણ તથા માગધાદિ તીર્થ કહ્યાં છે. ૧૫૭

૮ ઋત તથા ધૈરવતમધ્યે બાર આરારૂપ કાલચક્રનું સ્વરૂપાદિક કહ્યું છે. ૧૫૮

૯ ચાર વૃત્તવૈતાલ્યનું બે ગાથાયેં કરી સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૬૪

૧૦ જંબુ ધીપના મધ્યેને વિષે મેરુ પર્વત છે તે તથા મેરુનાં વન તથા જિનજવન તથા શિલા અને તે શિલાને વિષે રહેલાં સિંહાસનનું સ્વરૂપાદિક કહ્યું છે. ૧૬૫

૧૧ ગજદંતગિરિ તથા તેની સ્થિતિ અને વર્ણ તથા ઇંચપણું તથા પદ્મોલપણું તથા અધોલોકને વિષે રહેનારી દિગ્ગુમારિકાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે તથા કુરુદેવના મધ્યજાગનું પદ્મોલપણું તથા કુરુદેવના ગિરિ તથા કુરુદેવની નદીના ઋદ્ધ તથા કુલગિરિ, જમલપર્વત, તથા પાંચ ઋદ્ધ અને મેરુ પના સાત આંતરા વગેરે કહ્યા છે. ૧૬૯

૧૨ જંબુદ્વ તથા શાઠ્ઠમલીવૃદ્ધ વક્ષાષ્ઠા છે. ૧૭૨

૧૩ મદાવિદેહના વત્રીશ વિજયનું પદ્મોલપણું તથા લાંબપણું તથા શોલવદ્ધસ્કાર પર્વત અને ચાર અંતર નદીનાં નામ તથા વત્રીશ વિજયનાં નામ તથા વત્રીશ વિજયની મુલ્ય વત્રીશ નગરીર્ચનાં નામ તથા વત્રીશ વિજયની નદીઈ તથા શીતા અને શીતોદા નદીનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૭૫

૧૪ જગતીનીમાંહેલી દિશિયેં વન્ને વાજુનાં ચાર વનમુખનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૧૭૮

૧૫ વિજયાદિકનો વિસ્તાર एकठો કરી લાલ યોજન પૂર્ણ કરી દેલાઢ્યો ઢે.	....	....	૧૭૯
૧૬ અઘોલોકમધ્યે જે ગામ ઢે, તે વલાણાં ઢે.	....	....	૧૮૦
૧૭ તીર્થકર તથા ચક્રવર્તિ પ્રમુલ કયાં ઢપજે? તેનાં સ્થાનક કહ્યાં ઢે.	....	....	૧૮૦
૧૮ ચંડમા અને સૂર્યનાં ચાર ક્ષેત્ર તથા તેનાં માંડલાં તથા માંડલાં માંડલાનું અંતર તથા ચંડ સૂર્યનાં માંડલાનું પરસ્પર અંતર તથા તે ચંડ સૂર્યના પ્રત્યેક માંડલાને વિષે મુદૂર્ત્તગતિ તથા ઢક ચંડમાની પઢવાઢે તારાદિકની સંખ્યા તથા લવણ સમુદ્રને વિષે ચંડ સૂર્યની સંખ્યા તથા ગતિ તથા મનુષ્યક્ષેત્રથી બાઢેરલા ચંડ સૂર્યનો વિચાર કહ્યો ઢે.	....	....	૧૮૦
૧૯ જંબુઢીપનો પરિઢિ તથા ગણિતપદ તેમજ પરિઢિ, ઢસ્કુ, જીવા, ઢનુઃપૃષ્ઠ પ્રમુલ આઠ બોલ જાણવાનો વિધિ તથા જરતક્ષેત્રના પ્રતર કરવાનો વિધિ તથા વૈતાઢ્યપ્રમુલના પ્રતર કરવાનો વિધિ તથા ઢનગણિત કહીને અઢીં મુઢી જંબુઢીપનો અધિકાર સંપૂર્ણ કહ્યો ઢે.	....	....	૧૮૫
૨૦ લવણસમુદ્રનો અધિકાર કહ્યો ઢે.	....	....	૧૯૦
૨૧ ઢપત્ર અંતર ઢીપની સ્થિતિ કહી ઢે.	....	....	૧૯૫
૨૨ ચંડ સૂર્યના લવણ સમુદ્રને વિષે જે ઢીપ ઢે, તે કહ્યા ઢે.	....	....	૧૯૭
૨૩ ઢાતકી લંઢનામા વીજા ઢીપનો અધિકાર કહ્યો ઢે.	....	....	૧૯૯
૨૪ કાલોદ સમુદ્રનો અધિકાર તથા પુષ્કરદલ ઢીપનો અધિકાર કહ્યો ઢે.	....	....	૨૦૫
૨૫ મનુષ્યક્ષેત્રમાંઢેલા સર્વ પર્વતની સંખ્યા કહી ઢે.	....	....	૨૦૯
૨૬ મનુષ્યક્ષેત્રથી બાઢેર જે પદાર્થ ન ઢોય, તેનાં નામ કહ્યાં ઢે.	....	....	૨૦૯
૨૭ નંદીશ્વર, કુંઢલ અને રુચક ઢીપને વિષે જે જિનજવન ઢે, તે કહ્યાં ઢે.	....	....	૨૧૦
૨૮ ઢિશિકુમરીને વસવાનાં સ્થાનક કહ્યાં ઢે.	....	....	૨૧૧
૨૪ ચૌદમું શ્રી સિદ્ધાંત સ્તવનં નાનાપઢ્યવચ્ચં.	....	...	૨૧૩
૨૫ પઢ્ઢરલું શ્રી કૃષ્ણાદિવર્ધમાનાંજિનસ્તવનમ્ વસંતતિલકાવૃત્તપ્રથિતં.	....	....	૨૧૪
૨૬ શોલમું ઢમકમયચતુર્વિંશતિ જિનસ્તુતિ:....	....	....	૨૧૫
૨૭ સત્તરમો ઢીકા ઢપરથી કરેલા બાલાવબોઢ સઢિત કર્મ ગ્રંથના બાવીશ પૃષ્ઠ ઢે.	....	....	૨૧૬
૨૮ અઢારમો કર્મવિપાકનામા પ્રથમકર્મગ્રંથ ઢે, તેની અનુક્રમણિકા લાલીયેં ઢેયેં.	....	....	૨૩૮
૧ પ્રથમ અજિષ્ઠદેવતાની સ્તુત્યાદિકનું પ્રતિપાઢન કરેલું ઢે.	....	....	૨૩૮
૨ પ્રકૃતિવંઢાદિક ચાર પ્રકાર, કર્મવંઢના દેલાઢ્યા ઢે.	....	....	૨૩૯
૩ તે ચાર પ્રકાર મધ્યે પ્રથમ પ્રકૃતિવંઢના મૂલજેદ આઠ દેલાઢ્યા ઢે.	....	....	૨૪૦
૪ તે આઠ કર્મની અનુક્રમે ડત્તર પ્રકૃતિ દેલાઢતાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનાં મત્યાદિક પાંચ પ્રકાર ઢર્શાવતાં તેમધ્યે મતિજ્ઞાનના અઢાવીશ ડત્તરજેદમાંઢે વ્યંજનાવપ્રઢારાદિકનું સ્વરૂપ, સવિસતર દેલાઢ્યું ઢે.	....	....	૨૪૨
૫ શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ જેદ તથા વીજા વીશ જેદ દેલાઢ્યા ઢે.	....	....	૨૪૫
૬ અવધિજ્ઞાનના ઢ જેદ તથા મનઃપર્યવજ્ઞાનના વે જેદ દેલાઢ્યા ઢે.	....	....	૨૪૮
૭ પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાનનાં આવરણ કહ્યાં ઢે.	....	....	૨૫૦
૮ ઢર્શનાવરણીય કર્મના નવ જેદ તથા વેઢનીય કર્મના વે જેદ દેલાઢ્યા ઢે.	....	....	૨૫૧

ए मोहनीय कर्मना अचवीश जेद तथा आयुना चार जेद कहा ठे.	२५३
१० नामकर्मना जेद देखाव्या ठे. ए मध्ये चौद पिंडप्रकृतिना उत्तर जेद तथा संघषण, संस्थान, बंधन, संघातनादिकनां स्वरूप कहां ठे.	२६१
११ गोत्र कर्मना वे जेद तथा अंतरायना पांच जेद कहा ठे.	२७०
१२ ए आठ कर्म बांधवाना स्थूलहेतु दर्शाव्या ठे.	२७३
१ए ङगणीशमो कर्मस्तवनामा बीजो कर्मग्रंथ ठे, तेनी अनुक्रमणिका खखीयें ठेयें.	२७९
१ प्रथम मंगलाचरण करी पढी चौद गुणगणानां नाम कहां ठे.	२७९
२ कया कया गुणगणें केटली केटली कर्म प्रकृति बंधाय ? तथा कया गुणगणें केटली कर्मप्रकृतिनो बंधविहेद आय ? ते देखाव्युं ठे.	२९३
३ जे गुणगणें जेटली कर्मप्रकृतिनो उदय होय तथा जे गुणगणें जेटली कर्मप्रकृतिनो उदय विहेद होय, ते कहुं ठे.	३००
४ जे गुणगणें जेटली प्रकृतिनी उदीरणा होय, ते देखाडी ठे.	३११
५ चौद गुणगणामांहेलां कया गुणगणें केटली प्रकृति सत्तायें होय तथा कया गुणगणें केटली प्रकृतिनो सत्ताविहेद आय ठे, ते दर्शाव्युं ठे.	३१४
३० बीशमो बंधस्वामित्वनामा तृतीय कर्मग्रंथ ठे. एसां मंगलाचरण करीने चौद मार्गणानां उत्तर बाशठमार्गणा स्थानकनेविषे रहेला जीवो कयि मार्गणायें सामान्य केटली प्रकृतिना बंधाधिकारी होय, तथा विशेषादेशें प्रत्येक मार्गणायें रहेला जीवने केटलां केटलां गुणगणां होय ? तथा ते मांहेला कया कया गुणगणें रहेलो जीव, केटली केटली प्रकृतिनो बंधाधिकारी होय. जेम के चौद मार्गणामध्ये प्रथम गतिमार्गणा ठे. तो गति मार्गणाना नरकादिक चार गतिना जेद करी चार जेद ठे. तेमध्ये प्रथम नरकगतिये विषे रह्यो अको जीव, उधें केटली प्रकृतिनो बंधाधिकारी होय तथा विशेषें नरकगतिमध्ये चार गुणगणां ठे, ते मांहेला कया गुणगणें रह्यो अको जीव, केटली प्रकृतिनो बंधाधिकारी होय. एवी रीतें सर्व बाशठे मार्गणाने विषे बंध स्वामित्वपणुं देखाव्युं ठे.	३१९
३१ एकवीशमो षडशीतिकानामा चतुर्थ कर्मग्रंथ ठे तेनी अनुक्रमणिका.	३२०
१ प्रथम आ ग्रंथमध्ये कहेवानां चार तथा प्रतिघारनां नाम कहां ठे.	३२०
२ चौद जीव स्थानकमांहेलां कयां कयां जीवस्थानकें कयां कयां गुणगणां तथा केटला योग, उपयोग, लेश्या तथा कर्मप्रकृतिना बंधनां स्थानक, उदयनां स्थानक, उदीरणानां स्थानक, तथा सत्तानां स्थानक केटलां होय ? ए आठ प्रतिघार दर्शाव्यां ठे.	३२३
३ चौद मूलमार्गणा तथा बाशठ उत्तर मार्गणानां नाम कहां ठे.	३२९
४ बाशठ मार्गणाघारें प्रत्येकें चौद जीवजेद विचाख्या ठे.	३६४
५ बाशठ मार्गणाघारें प्रत्येकें गुणगणां विचाख्यां ठे.	३६९
६ बाशठ मार्गणाघारें प्रत्येकें पंदर योग विचाख्या ठे.	३७३
७ बाशठ मार्गणाघारें प्रत्येकें बार उपयोग विचाख्या ठे.	३७९
८ मन, वचन अने काया, ए त्रण योग मार्गणाने विषे जीवस्थान, गुणस्थान, योग अने उपयो- गआश्री मतांतर कहुं ठे.	३८३

૯	બાશઠ માર્ગણાદારે પ્રત્યેકે ૭ લેસ્યા માંહેલી લેસ્યા કહી છે.	૩૮૫
૧૦	બાશઠ માર્ગણાના જીવોનું મૂલ્ય ચૌદ માર્ગણાયે કરી પ્રત્યેક માર્ગણાના જીવો વિષે અટપવહુ- ત્વ વિચાણું છે.	૩૮૫
૧૧	ચૌદ ગુણગણને વિષે જીવજેદ, યોગ, ઉપયોગ, લેસ્યા, વિચાણાં છે.	૩૮૬
૧૨	ચૌદ ગુણગણને વિષે મૂલ્ય કર્મબંધના બંધહેતુ ચાર છે અને છત્તર બંધહેતુ સત્તાવન છે. તે સર્વ જાંગા સહિત વિચાણા છે.	૩૯૦
૧૩	ચૌદ ગુણગણે હૃદય અને સત્તા તથા હૃદીરણાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે.	૪૦૧
૧૪	ચૌદ ગુણગણે વર્તતા જીવનું અટપ બહુત્વ કહ્યું છે.	૪૦૩
૧૫	ઔપશમાદિક પાંચ જાવનું સ્વરૂપ, પ્રતિજેદ તથા જાંગા સહિત પ્રત્યેક ગુણગણે વિવરીને પઠી આઠ કર્મને વિષે વિવરીને કહ્યો છે.	૪૦૩
૧૬	સંસ્થાતા, અસંસ્થાતા અને અનંતાના જેદ કહ્યા છે.	૪૧૧

૩૨	બાવીશમો શતકનામા પંચમ કર્મગ્રંથ છે, તેની અનુક્રમણિકા લઘીયે ઠૈયે.	૪૨૧
૧	મંગલાચરણ કરી ગ્રંથના અગ્રિધેયજૂત ઢવીશ દારનાં નામ કહ્યાં છે.	૪૨૧
૨	હુવબંધિની તથા અહુવબંધિની પ્રકૃતિનાં નામોનું પહેલું અને બીજું દાર.	૪૨૨
૩	હુવોદયી તથા અહુવોદયી પ્રકૃતિનાં નામોનું ત્રીજું તથા ચોથું દાર કહ્યું છે.	૪૨૫
૪	પ્રકૃતિની સત્તાના હુવાહુવપણાનું પાંચમું તથા ઊતું દાર કહ્યું છે.	૪૨૬
૫	સર્વધાતિ તથા અધાતિ પ્રકૃતિનું સાતમું અને આઠમું દાર કહ્યું છે.	૪૨૭
૬	પુણ્ય તથા પાપપ્રકૃતિનાં નામોનું નવમું અને અને દશમું દાર કહ્યું છે.	૪૨૮
૭	અપરાધર્ત પરાવર્તમાન પ્રકૃતિનું અગીઆરમું તથા બારમું દાર કહ્યું છે.	૪૨૯
૮	ક્ષેત્રવિપાકી પ્રકૃતિનું દાર, જીવવિપાકી પ્રકૃતિનું દાર, જવવિપાકી પ્રકૃતિનું દાર તથા પુજ્જ- વિપાકી પ્રકૃતિનું દાર, ૯ દાર દાર કહ્યાં છે.	૪૩૩
૯	પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ ૯ દાર પ્રકારના બંધનાં દાર દાર કહ્યાં છે.	૪૩૯
૧૦	મૂલ્ય પ્રકૃતિ આઠનાં બંધસ્થાનક કહીને તેને વિષે જ્યસ્કારાદિક દાર બંધ ફલાગ્યા છે તથા જ્યસ્કારાદિક બંધનાં લક્ષણ કહ્યાં છે.	૪૪૧
૧૧	સર્વ છત્તર પ્રકૃતિનાં સામાન્યે ઊગણત્રીશ બંધસ્થાનક છે તેનાં નામ કહીને પઠી તેને વિષે જ્ય- સ્કારાદિક દાર બંધ કહ્યા છે.	૪૪૨
૧૨	પ્રત્યેક કર્મની છત્તર પ્રકૃતિનાં વિશેષે જૂદાં જૂદાં બંધસ્થાનક કહીને તેને વિષે જ્યસ્કારાદિક દાર બંધ વિચાણા છે.	૪૪૪
૧૩	મૂલ્ય પ્રકૃતિનો જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ, તથા અવાધાકાલ કહ્યો છે.	૪૪૬
૧૪	છત્તર પ્રકૃતિનો જઘન્યોત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધ તથા અવાધા કાલ સર્વ જીવોને વિષે કહ્યો છે. તેમજ હુલ્લક જવતું માન પણ કહ્યું છે.	૪૪૯
૧૫	છત્તર પ્રકૃતિના હત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય સ્થિતિબંધસ્વામી ગુણગણે તથા જીવજેદે કહીને પ્રકૃતિ- બંધનો અધિકાર પૂર્ણ કહ્યો છે.	૪૫૯
૧૬	હત્કૃષ્ટાદિ સ્થિતિબંધને વિષે હત્કૃષ્ટાદિ તથા સાદાદિ દાર જાંગા કહ્યા છે.	૪૬૨

- ૧૭ ગુણગણા આશ્રી ઉત્કૃષ્ટ જપ્ત્યસ્થિતિવંધ કહ્યો છે. ૪૬૪
- ૧૮ એકંદ્રિયાદિકને વિષે હીનાધિક સ્થિતિવંધનું અદ્યવદુત્વ કહ્યું છે. ૪૬૫
- ૧૯ મનાદિક યોગનું સ્વરૂપ તથા યોગસ્થાનકના સ્વામી કહ્યા છે. ૪૬૫
- ૨૦ ચૌદ જાતિના જીવને કર્મવંધના જપ્ત્ય અને ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિના વચમાને આંતરે જેટલાં સમય તેટલા સ્થિતિવંધનાં સ્થાનક છે. તેનું અદ્યવદુત્વ તથા એકેકી સ્થિતિનાં અધ્યવસાય સ્થાનક-નું અદ્યવદુત્વ કહ્યું છે. ૪૭૩
- ૨૧ નરકત્રિકાદિક એકતાહીન પ્રકૃતિનું ઉત્કૃષ્ટ વંધાંતર તથા અવંધકાલ પૂરવાનો ઉપાય તથા કેટલીએક પ્રકૃતિનો સતત વંધનો કાલ કહીને સ્થિતિવંધનો અધિકાર પૂર્ણ કહ્યો છે. ૪૭૪
-
- ૨૨ રસવંધના અધિકારમાં રસવિજાગ વર્ગણ તથા સ્પર્શકનું સ્વરૂપ તથા એકગણીઆ, વેગણીઆ-દિક યુજામુજ રસનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૪૮૦
- ૨૩ ઉત્કૃષ્ટ તથા જપ્ત્ય રસવંધના સ્વામી દેસાહ્યા છે. ૪૮૪
- ૨૪ જપ્ત્ય અજપ્ત્ય ઉત્કૃષ્ટ અને અનુત્કૃષ્ટ એ ચાર પ્રકારના રસવંધને વિષે સાદ્યાદિ ચાર જાગ વિચારીને રસવંધનો અધિકાર પૂર્ણ કહ્યો છે. ૪૯૧
-
- ૨૫ પ્રદેશવંધ કહેતો થકો પ્રથમ ઔદારિકાદિક વર્ગણનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૪૯૩
- ૨૬ જેવાં કર્મદલ, જીવ ગ્રહણ કરે છે, તે કહ્યાં છે, તથા તે કર્મદલનું અવગાહનાદેવ કહ્યું છે તથા મૂલ આઠ કર્મનાં દલની જાગ વિજ્ઞાના કહીને પછી ઉત્તર પ્રકૃતિના દલની જાગવિજ્ઞાના કહી છે. ૪૯૮
- ૨૭ કર્મના પ્રદેશ, નિર્જાત્રાવવાને અર્થે સમ્યક્તાદિ અગીઆર અર્થે ગુણશ્રેણી કહી છે. ૪૯૯
- ૨૮ ચૌદ ગુણગણાનો અંતરકાલ કહ્યો છે. ૫૦૯
- ૨૯ આઠ પ્રકારના પુજાલ પરાવર્તનું કાલમાન સમજાવવાને કાલમાનના મુહૂર્તથી માંડીને પદ્યોપ-માદિક સર્વ જેદ વિસ્તારેં કહ્યાં છે. ૫૧૦
- ૩૦ ઉત્કૃષ્ટ તથા જપ્ત્ય પ્રદેશવંધનું સ્વરૂપ તથા તે વંધના સ્વામી કહ્યા છે. ૫૧૬
- ૩૧ પ્રદેશ વંધને વિષે સાદિ આનાદ્યાદિક ચાર જાગા કહ્યા છે. ૫૨૨
- ૩૨ યોગ્યસ્થાનકનું સ્વરૂપ તથા અદ્યવદુત્વ કહીને પ્રદેશવંધ સમાપ્ત કહ્યો છે. ૫૨૩
-
- ૩૩ પ્રકૃતિસ્થિત્યાદિક ચાર વંધને વિષે વંધના વિશેષહેતુ કહ્યા છે. ૫૨૫
- ૩૪ ચૌદ રાજલોકની શ્રેણી, પ્રતર, તથા ધનાદિકનું માન કહ્યું છે. ૫૨૬
- ૩૫ ઉપશમ શ્રેણિક તથા દ્વ્યક શ્રેણીનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ૫૨૭
-
- ૩૬ ત્રેવીશમો સપ્તતિકાનામા પદ્ય કર્મગ્રંથ છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં ઠેયેં. ૫૩૨
- ૧ પ્રથમ મંગલાચરણ, તથા પ્રયોજનાદિક ચાર વાના કહ્યાં છે. ૫૩૨
- ૨ સામાન્ય પાણે મૂલ આઠ પ્રકૃતિનાં નામ તથા સ્વરૂપ કહ્યાં છે. ૫૩૩
- ૩ મૂલ આઠ પ્રકૃતિના વંધ, હદય, અને સત્તાનાં સ્થાનક કહ્યાં છે તથા કર્યું કર્મ વાંધતાં કર્યાં વંધસ્થાનક હોય? તથા કર્યા પ્રકૃતિને હદયેં કેટલાં હદયસ્થાનક હોય, તથા કર્યા પ્રકૃતિની સત્તાયેં કર્યાં કર્યાં સત્તાસ્થાનક હોય તથા એના વંધ, હદય, સત્તા, સ્થાનકનો પરસ્પર સંવેધ તથા ચૌદ જીવ સ્થાનકેં અને ચૌદ ગુણગણે એના જાગા કહ્યા છે. ૫૩૬

- ૪ ઉત્તર પ્રકૃતિ આશ્રી સંવેધ કહ્યો છે, તે મધ્યે પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય અને અંતરાય બે કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિના પૂર્વેક રીતેજ બંધ હૃદય તથા સત્તાસ્થાનક સંવેધે જાંગાની પ્રરુપણ સવિસ્તાર કરી છે. ૧૩૭
- ૫ તેમજ દર્શનાવરણીયકર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ આશ્રી બંધાદિક સ્થાનક કહ્યાં છે તથા તેનો પરસ્પર સંવેધ દેખાડ્યો છે. ૧૩૯
- ૬ વેદનીય, આયુ અને ગોત્ર, ૫ ત્રણ કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિના જાંગા કહ્યા છે. ૧૪૩
- ૭ મોહનીયકર્મ ઉત્તર પ્રકૃતિનાં બંધાદિક સ્થાનકોનો સંવેધ કહ્યો છે. ૧૪૪
- ૮ નામકર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિનાં બંધાદિક સ્થાનકો કહીને પઠી સંવેધ કહ્યો છે. ૧૫૭
- ૯ ચૌદ જીવસ્થાનકે પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય તથા અંતરાય કર્મના બંધોદય સત્તા સંવેધે જાંગા કહીને પઠી દર્શનાવરણીય, વેદનીય, ગોત્ર, આયુ, મોહનીય અને નામકર્મના બંધાદિકને સંવેધે જાંગા કહ્યા છે. ૧૫૬
- ૧૦ ચૌદ ગુણઠાણે જ્ઞાનાવરણીય અને અંતરાય કર્મના જાંગા કહ્યા છે. ૧૮૪
- ૧૧ ચૌદ ગુણઠાણે દર્શનાવરણીય કર્મના બંધાદિસ્થાનના જાંગા કહ્યા છે. ૧૮૪
- ૧૨ ચૌદ ગુણઠાણે વેદનીય અને ગોત્રકર્મના બંધાદિસ્થાનના જાંગા કહ્યા છે. ૧૮૫
- ૧૩ ચૌદ ગુણઠાણે આયુકર્મના બંધાદિસ્થાનના જાંગા કહ્યા છે. ૧૮૬
- ૧૪ ચૌદ ગુણઠાણે મોહનીયકર્મના બંધાદિસ્થાનના જાંગા કહ્યા છે. ૧૮૭
- ૧૫ મોહનીયના હૃદય જાંગા તથા હૃદયપદ્મ તે યોગ, ઉપયોગ અને લેસા સાથે ચૌદ ગુણ ઠાણે ગુણ છે. ૧૮૯
- ૧૬ ચૌદ ગુણઠાણે મોહનીયનાં સત્તાસ્થાનક કહીને સંવેધે જાંગા કહ્યા છે. ૧૯૩
- ૧૭ ચૌદ ગુણઠાણે નામકર્મના બંધોદય સત્તાસ્થાનક અને જાંગા કહ્યા છે. ૧૯૫
- ૧૮ મિથ્યાત્વ અને સાત્વાદન ગુણઠાણે મોહનીયનાં બંધસ્થાનકના જાંગાની સંસ્થા તથા હૃદયસ્થાનકના જાંગાની શરવાલે સંસ્થા કહી છે. ૬૦૩
- ૧૯ ચાર ગતિને વિષે નામકર્મનાં બંધાદિસ્થાનક કહ્યાં છે. ૬૦૪
- ૨૦ પર્કોઝિયાદિકને વિષે નામકર્મના બંધોદય સત્તાસ્થાનક કહ્યાં છે. ૬૦૬
- ૨૧ અદીઆં હૃદીરણા ન કહી તેનું કારણ તથા પક્તાલીશ પ્રકૃતિનો હૃદય હૃદીરણાં અંતર છે તે તથા કથા ગુણઠાણે કયી પ્રકૃતિ બાંધે? તે તથા જે ગતિને વિષે જોટલી પ્રકૃતિ સત્તાયે પામીયે, તે કહ્યું છે. ૬૦૮
- ૨૨ હપક શ્રેણીનું સ્વરૂપ વિસ્તારપૂર્વક કહ્યું છે. ૬૧૨
- ૨૩ હપક શ્રેણીનું સ્વરૂપ વિસ્તારપૂર્વક કહ્યું છે. ૬૧૩

॥ श्री ॥

॥ अथ इंद्रियपराजयशतक प्रारंभः ॥

सुखिश्च सूरौ सोचेव पंडितं तं पसंसिमो निबं ॥ इंदिय चोरेहिंसया,
न लुंतिश्च जस्त चरणधणं ॥ १ ॥ इंदिय चवल तुरंगो, डुग्गश्च म
ग्गाणु धाविरे निबं ॥ जाविश्च जवस्सरूवो रुंजइजिणवयणरस्तीहिं ॥ २ ॥

व्याख्या- तेहज सूरौ के० शूर, तेहज पंडित के० पंडित, तं, के० तेनेज पसंसिमो निबं के० निरंतर बुं
प्रशंसुबं, के० जेहनुं सया के० सदा इंदियचोरे के० इंदियरूप चोरोए चरणधणं के० चारित्ररूपी धन नथी डुं-
थुं ॥ १ ॥ इंदियचवलतुरंगो के० इंदियरूप जे चवल घोडाठं ठे, ते डुग्गश्च के० डुर्गतिना मग्गाणु के० मार्गे
निबं के० निरंतर धाविरे के० दोडवानुं करे ठे, तेने जवस्सरूवो के० संसार स्वरूपने जेणे जावि के० जाव्यो
ठे, तेप्राणी जिणवयणरस्तीहिं के० श्रीवीतरागानां वचनरूप रस्तीहिं के० दोरडीए करीने रुंजइ के० रुंजे ठे. २

इंदिय धुत्ताणमहो तिखतुस मित्तिपि देसु मा पसरं ॥ जइ दिन्नो तो नी
उं जल्लखणो वरिस कोडिसमो ॥ ३ ॥ अजि इंदिएहि चरणं, कठं वधुणे
हिं किरइ असारं ॥ तो धम्मजिहिदहं, जइ अबं इंदिय जयंमि ॥ ४ ॥

व्याख्या- अहोउत्तमजन ! इंदियधुत्ताणं के० इंदियरूप धूर्तने, तिखतुसमित्तिपि के० तिखना जेतारा
जेठलुं पण पसरं के० पसरवा, देसुमा के० देश नही. जइदिन्नो के० जो पसरवा दीधो तो नीलंके० लीधुं.
शुलीधुं ! ते कहेठे, जल्ल के० ज्यां खणो के० जल्लमात्रमां पण वरिसकोडीसमो के० वरसनी कोडी समान
डुःखमय ठे, ज्यां तेहुं डुःख लीधुं, ॥ ३ ॥ जेणे इंदिय जीती नथी तेनुं चारित्र, कठं विधुणेहिं कीरइ अ-
सारं-कठविधुणेहिं के० काष्टमां रहेनारा कीडाए जेम काष्टने करडीने असारं के० असार कीरइ के० कहुं.
एहुं असार जाणवुं. ए माटे धमजि के० धर्मा अर्थि जने इंदियजयंमि के० इंदिय जीतवाने माटे दह्जइअर्थ
के० दह्ज यत्न करवो. ॥ ४ ॥

जइ कागिणी इहेजं, कोडिं रयणाणहारण कोइ ॥ तइ तुल विसय
गिक्खा जीवाहारंति सिक्खिसुहं ॥ ५ ॥ तिखमितं विसयसुहं डुहं च
गिरिरायसिंगतुंगयरं ॥ जव कोडीहिं न निठइ जंजाणसुतंकरिवासु ॥ ६ ॥

व्याख्या-जइ के० जेम कोइ के० कोइएक कागिणी के० कागिणीने हेठं के० हेतु एटखे अर्थे कोडिरयणाण-
हारण के० कोडिरत्तने हारेठे; तइ के० तेम तुल के० नीच एवा विसयगिक्खा के० विषयमां छोटुप थएवा
जीवा के० जीवोठे ते पोताना सिक्खिसुहं के० मोक्षसुखने हारंति के० हारीजायठे. ॥ ५ ॥ तिखमितं विसय-
सुहं के० तिखमात्र पण विषयसुख, ते डुहं च गिरिरायसिंगतुंगयरं के० दुःखरूप गिरिराय के० पर्वत-तेना तुं-
गयरं के० चंचां एवां सिंग के० शिखर ठे, एहुं जाणवुं-अर्थात् थोहुं पण विषयसुख ठे ते महाडुःखनुं-हेतुं

જાણું. ૫ વિષયસુખને માટે જવકોડીદિં કે ૦ જવની કોઢિય ડુઃખ જોગવતાં પણ ન નિહ કે ૦ ન નિવર્તે. ૫ડું છે, માટે જં કે ૦ જેમ ધ્યાનમાં આવે તં કે ૦ તેમ કરિશ્વાસુ કે ૦ કરજે ॥ ૬ ॥

જુંજંતા મહુરા વિવાગ વિરસા કિંપાગતુહ્લાશ્મે ॥ કઢકંકુશ્ચણંવ ડુઃસ્ક
જણયા દાવિંતિ બુઝિંસુદે ॥ મણ્ણદે મયતિણ્ણિશ્ચવ સયયં વિઘ્નાજિ સંધિ
પ્પયા ॥ જુત્તાવિંતિ કુજમ્મ જોણિગહણં જોગા મહાવેરિણો ॥ ૭ ॥

વ્યાख्या—જોગ કેવા છે? તે કહે છે. જુંજંતા કે ૦ જોગવતાં થકા મહુરા કે ૦ મધુરા પણ વિવાગ કે ૦ પરિણામે—અથવા વિપાકે કિંપાકતુહ્લાશ્મે કે ૦ કિંપાકવૃક્તુહ્ય વિરસ કે ૦ નિરસ છે, વલી કઢકંકુશ્ચણં કે ૦ સ્વસનું જે સ્વણું—તે સ્વણતાં તો સારું લાગે, પણ પરિણામે મહા ડુઃખ આવે. તેમ ૫ સુખ જોગવે છે, તે પણ ડુઃસ્કજણયા કે ૦ તે સ્વસના સ્વણવા સરસાં ડુઃસ્કનાં ઉપજાવણહાર યવાં બુઝિંસુદે કે ૦ બુઝિંસુદે દાવિંતિ કે ૦ દે છે, અને મણ્ણદે કે ૦ મજાન કરતાં થકાં—અર્થાત્ જોગમાં તણીન હોતાં થકાં મયતિણ્ણિશ્ચવ કે ૦ મૃગતુહ્લા જે છાંજવાં તેની પરે સયયં કે ૦ નિરંતર મિઘ્નાજિસંધિપ્પયા કે ૦ છોડા અજિપ્રાયના દેનારા છે; અને જુત્તા કે ૦ જોગવ્યા થકા, કુજમ્મજોણિગહણં કે ૦ કુજમ્મની યોનિનું જે ગ્રહણ, તેને દિતિ કે ૦ દે છે. ૫ માટે જોગો મહાવેરિણો કે ૦ જોગ જે વિષયાદિક સુખ તે મહાવેરી છે, એમ જાણું. ॥ ૭ ॥

સક્કા અગ્ગી નિવારેહં વારિણો જલ્લિહ વિહું ॥ સવ્વોદહિં જલ્લેણાવિ
કામગ્ગિ ડુન્નિવારહં ॥ ૮ ॥ વિસમિવ મુહંમિ મહુરા પરિણામ નિકામ
દારુણા વિસયા ॥ કાલમણંતં જુત્તા અજ્ઞાવિમુત્તં ન કિં જુત્ત ॥ ૯ ॥

વ્યાख्या—જલ્લિહવિહુ કે ૦ ઘણોજ લાગેલો યવો જે અગ્ગી કે ૦ અગ્નિ, તેને વારિણો કે ૦ પાણી કરીને નિવારિહસક્કા કે ૦ નિવારણ કરી શકીય; પરંતુ કામગ્ગી કે ૦ કામાગ્નિ જે છે તે, સવ્વોદહિજલ્લેણાવિ કે ૦ સર્વ સમુદ્ધોના પાણી કરી પણ ડુન્નિવારહં કે ૦ નિવારણ કરવો મહા દોહલો છે. ॥ ૮ ॥ હે મૂઢ! આ સંસારના જોગ વિષય છે તે મુહંમિ કે ૦ પ્રથમ આશમાં મહુરા કે ૦ મધુરા છે, પણ પરિણામ કે ૦ અંતે વિસમિવ કે ૦ વિષની પરે નિકામ કે ૦ અત્યંત અસાર અને દારુણા કે ૦ મહા જયંકર યવા છે. તં કે ૦ તં, કાલમણંતંજુત્તા કે ૦ અનંતકાલ યાવત્ જોગવ્યા, તોપણ અજ્ઞા કે ૦ હજી નવીમુત્તં કે ૦ નથી ત્યાગ કરતો? કિંજુત્ત કે ૦ ૫ વિષયસુખમાં કેમ શુક અર્થ રહ્યો છે? ॥ ૯ ॥

વિષયરસાસવમત્તો જુત્તાજુત્તં ન જાણઈં જીવો ॥ ફૂરહં કહુણંપઘ્ઠા
પત્તો નરયં મહાધોરં ॥ ૧૦ ॥ જહં નિંબડુમ્મપત્તો કીડો કહુઅંપિ મ
જ્ઞાણ મહુરં ॥ તહં સિહિસુહપરુક્કા સંસારડુહં સુહં વિંતિ ॥ ૧૧ ॥

વ્યાख्या—૫ જીવ, વિષયરસાસવમત્તો કે ૦ વિષયરસરૂપ આસવ પટલે મદિરાય કરી મદોન્મત્ત હોતો થકો જુત્તાજુત્ત કે ૦ શુકાયુક પટલે યોગ્ય અને અયોગ્યને નજાણઈં કે ૦ નથી જાણતો; પણ પઘ્ઠા કે ૦ પટી ચ્યારે કહુણં કે ૦ મહાડુઃખ જય યવા મહાધોરં કે ૦ અતિશય જયંકર નરયં કે ૦ નરકને પત્તો કે ૦ પામ્યો, ત્યારે ફૂરહં કે ૦ ફૂરેલે, અર્થાત્ પશ્ચાત્તાપ કરે છે. ॥ ૧૦ ॥ જહં કે ૦ જેમ, નિંબડુમ્મપત્તો કે ૦ લીંબડાના વૃક્તિ પાંદડુ તે કહુઅંપિ કે ૦ કઢબું છે તો પણ કીડો કે ૦ તે પાંદડામાં રહેનારો કીડો મહુરં કે ૦ મધુર.

एवुं मल्लए के० माने ठे; तह के० तेम ए जीव सिद्धिसुहंपरुक्ता के० मोक्षसुखणी परोक्ष जे संसारडुहं के० संसारनां डुख तेने सुहंविति के० सुख तरिके जाणै ठे ॥ ११ ॥

अधिराण चंचलाणय खणमित्त सुहंकराण पावाणं ॥ दुग्गइ निबंधणाणं विरमसु एआण जोगाणं ॥ १२ ॥ पतायकामजोगा सुरेसु असुरेसु तहय मणुएसु ॥ नयजीवतुप्रतिची जलणस्सवकठनियरेण ॥ १३ ॥

व्याख्या— रे अजाण जीव तुं, अधिराण के० अस्थिर, अने चंचलाणय के० चपल एवा खणमित्त के० क्षणमात्र सुहं के० सुखने कराण के० करनारा एवा, अने पावाणं के० महापापरूप तथा दुग्गइ के० दुर्गतिए निबंधणाणं के० बंधन भवना हेतुरूप जे जोगाणं के० जोग, तेथी विरमसु के० विरम-पानो छंसर! ॥ १२ ॥ सुरेसु के० देवताछनेविषे, असुरेसु के० असुरदेवतानेविषे, तेमज मणुएसु के० मनुष्यनेविषे हे जीव! तुं कामजोग के० कामना जोग जे स्त्री विषयादिक मुख ते पत्ता के० पाम्यो; तोपण जेम जलण के० अग्नि कठनियरेण के० काष्ठोना समूहे पण तृप्ति पामतो नथी, तेम नयजीव तुप्रतिची के० हे जीव, तने पण तृप्ति अती नथी ॥ १२ ॥

जहाय किंपागफला मणोरमा रसेणवन्नेणय जुंजमाणा ॥ ते खुट्टय जीविय पच्चमाणा एउवमा कामगुणा विवागे ॥ १४ ॥ सबंविजविश्रं गीश्रं सबंनट्टंविडंबणा ॥ सबेआजरणाजारा सबेकामाडुहावहा ॥ १५ ॥

व्याख्या— जहाय के० जेम किंपाग के० किंपाकनामक बृहना फला के० फल ते मणोरमा के० मनोहर, रसेण के० रसेकरी परिपूर्ण, वन्नेन के० वर्णैकरी रुडां पण ते जुंजमाणा के० खाधां अकां अने पच्चमाणा के० पच्यां अकां जीविय के० जीवितव्यने खुट्टय के० खुटाडे. एउवमा के० ए किंपाकनामक बृहना फलनीज छपमा, कामगुणाविवागे के० कामना गुणनो जे विपाक-तेनेविषे जाएवी. अर्थात् कामगुण विपाकते ते देखतां मनोहर, रसेकरी परिपूर्ण अने बाह्यरंगेकरी रुडाते, पण तेछनो परिणाम महा दुःखदायक ठे ॥ १४ ॥ संसारमां गीश्रं के० जे गीत ठे ते सर्व के० सर्व विजविश्रं के० विलापतुट्टय जाएवा, सर्व के० सर्व, नट्ट के० नाटक ते विडंबणा के० विडंबना जेवा जाएवां, सबे के० सर्व आजरणा के० जे आजरण ते जारा के० जाररूप एवां जाएवां, अनेसबे के० सर्व कामा के० काम ते डुहावहा के० दुःखदाइ जाएवा.

देविंद चक्रवट्ठित्ताणइ रज्जाइं उत्तमा जोगा ॥ पत्ता अणंतखुत्तो नय हं तत्तिं गज्जेहिं ॥ १६ ॥ संसारचक्रवाले सबेविय पुग्गलामए ब-हुसो ॥ आहारिआय परिणामिआय नयतेसु तित्तोहं ॥ १७ ॥

व्याख्या— रे जीव, देविंद के० ईश्वर, चक्रवट्ठित्ताणइ के० चक्रवर्तित्वादिक, रज्जाइं के० राज्य, अने उत्तमजोगा के० उत्तम प्रकारना जोग एटछे विषयादिसुख, ते तुं अणंतखुत्तो के० अनंतवार पत्तो. के० पाम्यो, तोपण तेहिं के० तेछंए करीने न यहंतत्तिं के० तृप्तिने पाम्यो नही ॥ १६ ॥ अहो मय के० में, संसारचक्रवाले के० संसाररूप चक्रवालनेविषे सबेविय के० सधलाए पुग्गला के० पुज्जलोने धणीवार आहारिआय परिणामिआय के० आहारिया एटछे खाधा ने आहारपणे परिणामाव्या खरा, पण तेसु के० तेनेविषे तित्तोहं के० हुं तृप्ति नय के० पाम्यो नही ॥ १७ ॥

ઝવલેવો હોઈ જોગેસુ અજોગી નોવલિપ્પઈ ॥ જોગી જમઈ સંસારે
અજોગી વિપ્પમુચ્છઈ ॥ ૧૮ ॥ અહ્લો સુકોઆ દો બૂટા ગોલયા મદ્દિ
આમયા ॥ દોવિઆવડિઆકૂડે જો અહ્લો તહ લગ્ગઈ ॥ ૧૯ ॥

વ્યાખ્યા—જોગીપુરુષને જોગેસુ કે ॥ જોગનેવિષે ઝવલેવો કે ॥ લપટાવું તે હોઈ કે ॥ થાય છે, અને અજોગી
કે ॥ વાંછનારહિત યવા પુરુષો નોવલિપ્પઈ કે ॥ ન લપેટાય, જોગી જમેઈ સંસારે કે ॥ આ સંસારનેવિષે જોગી
હોય તે જમે છે, અજોગીવિપ્પમુચ્છઈ કે ॥ અને અજોગી પુરુષ સંસારથી મુક્ત થાય છે. ॥ ૧૮ ॥ અહ્લો કે ॥ લીલો
અને સુકો કે ॥ સૂકો યવા દો કે ॥ બે મદ્દિઆમયા કે ॥ માદીમય ગોલયા કે ॥ ગોલા છે, તે વેથ ગોલા જીત-
ને વિષે આવડિઆ કે ॥ અપાદ્યા, તેમાંથી જો કે ॥ જે અહ્લો કે ॥ લીલો ગોલો હતો તે તહ કે ॥ જીતને-
વિષે લગ્ગઈ કે ॥ લાગી રહ્યો. ॥ ૧૯ ॥

एवं लगति दुम्मेहा जे नरा कामलासता ॥ विरत्तो न लगति ज
हा सुके अगोलए ॥ २० ॥ तणकठेहि व अग्गी लवणसमुद्धो नई-
सहस्तेहिं ॥ न इमो जीवो सको तिपेउं कामजोगेहिं ॥ २१ ॥

વ્યાખ્યા—અવં કે ॥ એ પ્રમાણે લગતિ કે ॥ લાગે છે. દુમ્મેહા કે ॥ દુર્બુદ્ધિ યવા જે નરા કે ॥ પુરુષ, કામ-
લાસતા કે ॥ કામલંપટ. યદલે જે કામલંપટ યવા દુર્બુદ્ધિ પુરુષો છે, તેઈ આ સંસારનેવિષે જીતનેવિષે લી-
લા ગોલાની પેરે લાગી રહે છે, અને જે વિરત્તો કે ॥ સંસારથી વિરમ્યો, તે જેમ સૂકો ગોલો જીતનેવિષે ન
ચોટે—ન લાગે તેમ ન લગતિ કે ॥ નથી લાગતો. ॥ ૨૦ ॥ જેમ તણકઠેહિવ કે ॥ જેમ તણકાઠે કરીને અ-
ગ્ગી કે ॥ અગ્નિ તૃપ્ત થતો નથી, અને નદીના સહસ્રોપકરી જેમ લવણ સમુદ્ર તૃપ્ત થતો નથી, તેમ કામ-
જોગે કરીને આ જીવ પણ તૃપ્ત થવાને શક્તિવંત થતો નથી.

जुचूणवि जोगसुहं सुरनर खयरेसु पुण पमाएणं ॥ पिशइ नरएसु जैर
व कलकलय तउतंब पाणाइं ॥ २२ ॥ को लोजेण न निहउं कस्स न रमणी-
हिं जोखिअं हिअयं ॥ को मञ्जुणा न गहिउं को गिळ्ळोनेव विसएहिं ॥ २३ ॥

વ્યાખ્યા—જીવ જોગસુહં કે ॥ જોગનાં જે સુખ; સુર કે ॥ તે દેવતા, નર કે ॥ મનુષ્ય અને ક્ષયર કે ॥
સ્થેત્રનેવિષે જુચૂણવિ કે ॥ જોગવીને પણ પુણ કે ॥ વહી, પમાણં કે ॥ પ્રસાદેકરીને નરસુ કે ॥ નરકનેવિષે
જેરવ કે ॥ જયંકર યવા કલકલય કે ॥ અગ્નિપકરી તસ અણા તંવપાણાઈં કે ॥ ત્રાંવાના પાનન પિશ્ચ કે ॥
પીણે. ॥ ૨૨ ॥ કો કે ॥ કોણ પુરુષ, લોજેણ કે ॥ લોજે ન નિહઉં કે ॥ ન નિહત યદલે નથી હણાયો ?
અને કો કે ॥ કોણ પુરુષના હિઅયં કે ॥ હૃદયને રમણી કે ॥ સ્ત્રીએ નજોલિયં કે ॥ નથી જોલવ્યું ? અને
કો કે ॥ કોણ પુરુષને મજ્જુણા કે ॥ મત્સ્યુણ નગહિઉં કે ॥ નથી અહ્લો ? અને કો કે ॥ કોણ પુરુષ, વિસપહિં
કે ॥ વિષયોપ કરી નેવગિજ્ઞો કે ॥ નથી ગૃહ્થ થયો ? ॥ ૨૩ ॥

खणमित्त सुक्का बहुकाख डुस्का ॥ पगाम डुस्का अनिकाम
सुक्का ॥ संसार मुक्कस्स विपक्क जूआ ॥ खाणी अण्णाय उ
कामजोगा ॥ २४ ॥ सब गहाणं पजवो महागहो सब दो-
सपायहिं ॥ कामगहो डुरप्पा जेणजितूअं जगं सबं ॥ २५ ॥

व्याख्या-आ संसारनेविषे खणमिच के० ह्यमात्र सुखा के० सुख ठे, अने दुःखा के० दुःख तो बहु-
काल के० घणकाल सुधी ठे. ते वली पगामदुःखा के० अतिशय दुःख ठे; अने अनिकामसुखा के० अति-
शय तोढुं सुख ठे. एमाटे संसार मुक्तस्स विपरकचूआ के० संसारने मूकवो, अने तेथी विपरकचूत अहुं.
अने ए कामजोगा के० काम विषयादिकनां जे जोगो ठे ते, अण्णाल्ल के० अनर्थनी खाणी के० खाण-
ठे. ॥ १४ ॥ जेण के० जेणे जगंसब्ब के० सर्वजगत्ते जितुअं के० जेयुं संताप्युं, एवो डुरप्पा के० डु-
रात्मा कामगहो के० कामरूपी ग्रह, ते सब्बगहाणं के० सर्व ग्रहोने पजवो के० उपजावानुं मूल कारण
ठे, अने सब्बदोसपायइी के० सर्व दोषोनी प्रगट करनार, एवो महागहो के० महोदो ग्रह जाणवो. ॥१५॥

जह कहुल्लोकहुं कंठुअमाणो दुहं मुणइ सुखं ॥ मोहाउरा मणुस्सा
तह कामदुहं सुहंविंति ॥ १६ ॥ सल्लंकामा विसंकामा कामा
आसीविसोवमा ॥ कामेपहेयमाणा अकामा जंति दुग्गइ ॥ १७ ॥

व्याख्या-जह के० जेम, कहुल्लोकहुंकंठुअमाणो के० खसनी धणी खसने खणतो अको, जो के परिणामे
दुहं के० दुःख जोगवे ठे, तोपण तेने सुहंमुणइ के० सुख मानेठे; तह के० तेम मोहाउरा के० मोहेकरी
आतुर पटखे पीडित एवा मणुस्सा के० मनुष्यो, कामदुहं के० कामजोगादिकनां विषयदुःखने सुहंविंति
के० सुखकरी जाण्ठे. ॥ १६ ॥ कामा के० काम ठे ते सल्लं के० सादरूप ठे, विसं के० विपरूप ठे अने
आसीविसोवमा के० सर्पनी दाढमां जे विष ठे तेनी उपमाए ठे. कामेपहेयमाणा के० ए कामनी मात्र प्रार्थना
करतां अने अकामा के० अणजोगव्ये अके पण जीव दुग्गइ के० दुर्गतिए जंति के० जाय. ॥ १७ ॥

विसए अवइस्कंता पढंति संसारसायरे घोरे ॥ बीसएसु निरावि-
स्का तरंति संसार कांतारे ॥ १८ ॥ उल्लिया अवइस्कंता निरावइ-
स्का गया अविग्घेणं तम्हापवयणसारे निरावइस्केण होअवं ॥ १९ ॥

व्याख्या- विसए अवइस्कंता के० विषयनी अपेक्षा-प्रतिबंध करतां जीव संसार सायरेघोरे के० संसा-
ररूपी महा जयंकर एवा समुज्जनेविषे पढंति के० पडे ठे; अने विसएसु निराविस्का के० विषयनेविषे नि-
रपेक्ष होतां अकां संसारकांतारे के० संसाररूपी अरण्यने तरंति के० तरे ठे. ॥ १८ ॥ उल्लिया के० उल्लवंत
एवा विषयनी अवइस्कंता के० अपेक्षाथी जे निरावइस्का के० निरपेक्ष अया, ते अविग्घेणं के० अविघ्नपणे
गया के० मोक्षे गया. तम्हा के० ते माटे पवयणसारे के० प्रवचननुं सार जे चारित्र-तेहनेविषे निरावइस्के-
णहोअवं के० निरपेक्ष अहुं. ॥ १९ ॥

विसयाविस्को निवडइ निरविस्को तरइ डुत्तर जवोहं ॥ देवीदीवस-
मागय जाउअ ज्जुअलेण दिठंतो ॥ २० ॥ जंअइ तिस्कंठुरकं जंच
सुहं उच्चमं तिखोअंमि ॥ तंजाणसु विसयाणं बुद्धिरकय हेउअंसवं ॥ २१ ॥

व्याख्या-विसया विस्को के० विषयनी अपेक्षा धरतो जीव निवडइ के० संसारनेविषे पडे ठे, अने जे
संसारशी निरपेक्ष ठे ते डुत्तर के० डुत्तर एवो आ जे जव के० संसार तेने तरइ के० तरे ठे. जेम देवीना
वीपनेविषे समागत के० आवेला एवा जाउअज्जुअलेण के० ज्ञाता पटखे जाइनुं युगल. अर्थात् वे जाइअं
तेना दिठंतो के० दृष्टते जाण्ठुं. पटखे वे जाइमांथी एक जाइए देवीना सन्मुख किंचित् जोयुं, तेथी ते

સમુદ્રમાં જઇ પહોંચે; અને વીજો ખાડ નિરપેહ રહ્યો, તો સમુદ્ર પાર હત્યો. ૫ કથા જ્ઞાતાંજીમાં છે, ત્યાંથી જાણવી. ॥ ૩૦ ॥ જ કે જે અહ કે અતિશય તિરકંદુરકે તીવ્રણદુઃખ અને જે વહી તિલો-અંશિ કે બ્રૈલોક્યનેવિષે ઉત્તમસુહં કે ઉત્તમ પ્રકારનાં સુખ છે, તે કે તે સર્વ કે સર્વ, વિષયાણે કે વિષયની જે બુદ્ધિરકય કે વૃદ્ધિ અને ક્ય પટલે હાણી તેનાં હેતુ કે હેતુ છે. ૬મ હે જીવ, તું જાણસુ કે જાણજે. ॥ ૩૧ ॥

ઇંદિય વિસય પસતી પઢંતિ સંસારસાયરે જીવા ॥ પરિવ્રજા ઝિન્નપંચા
સુસીલગુણપેદુણવિદિણા ॥ ૩૨ ॥ નહહજહાલિહંતો મુહિલ્લિયં અં ઈયં
જહા સુણં ॥ સોસહ તાલુઅરસિયં વિવિહંતોમન્નપસુક્કં ॥ ૩૩ ॥

વ્યાખ્યા—ઇંદિયવિસયપસતી કે ઇંદિયોના વિષયોને વિષે વિશેષ કરી આસક્ત એવો જીવ, પરિવ્રજા-જ્ઞપંચા કે જેની પાંચ બેદાહ છે એવો પદ્ધી જેમ આકાશથી પૃથ્વી ઉપર જઇ પડે, તેમ સુસીલગુણપેદુણવિ-દિણા કે સુશીલ ગુણરૂપી પાંચોવિના જીવ, સંસાર સાયરે કે સંસાર સાગરને વિષે પઢંતિ કે પડે છે. ॥ ૩૨ ॥ જહ કે જેમ સુણં કે આન મુહિલ્લિયંઅંઈયં કે મહોદું હાડકું હિહંતો કે ખાટતાં અંકાં નહહ કે નથી જાણતું, કે તાલુઅરસિયં કે પોતાના તાલવાનો રસ શોષે છે. ૧ આન પોતાનાજ તાલવાનો રસ ચાટે છે, તો પણ તે ખાટતાં અંકાં વિવિહંતો કે વિવિધ પ્રકારનાં સુખ કે સુખને મન્નપ કે માને છે. ॥ ૩૩ ॥

મિહિલાણકાયસેવી ન હહકિંચિ સુહં તહા પુરિસો ॥ સોમન્નપવ-
રાહં સયકાય પરિસ્સમં સુક્કં ॥ ૩૪ ॥ સુદુવિમગિહંતો કહ્વિ કય-
લીહ નહિ જહ સારો ॥ ઇંદિય વિસયસુ તહા નહિસુહં સુદુવિગવિઠં ॥ ૩૫ ॥

વ્યાખ્યા—તેમ મહિલાણકાયસેવી કે સ્ત્રીની કાયાનો સેવણદાર પુરુષ તે કિંચિ કે કાંઈ પણ સુહં કે સુખને ન હહ કે નથી લહેતો; પરંતુ તે વરાહ કે બાપડો રાંક સયકાય કે પોતાની કાયાના પરિસ્સમં કે પરિશ્રમને સુક્કંમન્નપ કે સુલ્લખ માને છે. ॥ ૩૪ ॥ સુદુવિમગિહંતો કે અતિશય અવિલોક્યું તો પણ કહ્વિ કે કહીંપ પણ કયલીહ કે કેલિનેવિષે જહ કે જેમ સારો કે સાર નહિ કે નથી, તહા કે તેમજ ઇંદિયવિસયસુ કે ઇંદિયના વિષયોને વિષે પણ સુહં કે સુખ તે સુદુવિ ગવિઠં કે અતિશે શુદ્ધ જોડતું નહિ કે નથી. ॥ ૩૫ ॥

સિંગારતરંગાય વિલાસવેલાહ જુવણજલાપ ॥ કેકે જયંમિ પુરિસા નારી-
નઈપ ન બુઢંતી ॥ ૩૬ ॥ સોઅસરી દુરિઅદરી કવહકુહીમહિલિયાકિ-
લેસકરી ॥ વહરવિરોયણઅરણી દુરુક્કાણીસુક્કપડિવરુક્કા ॥ ૩૭ ॥

વ્યાખ્યા—સિંગારતરંગાય કે શૃંગારરૂપ જેમાં તરંગ કે કલ્લોલો છે, અને વિલાસ વેલાહ કે વિલાસ-રૂપ જેમાં જલપ્રમર છે, અને જુવણ જલાપ કે યૌવનરૂપ જેમાં જલ છે, એવી નારીનઈપ કે નારીરૂપ નદીને વિષે ન બુઢંતી કે નથી વૃદ્ધતા, એવા જયંમિ કે જગત્તને વિષે કેકે કે કોણ કોણ પુરિસા કે પુરુષ છે? અર્થાત્ નારીરૂપ નદીને વિષે નથી વૃદ્ધો એવો કોઈ પણ પુરુષ જગત્માં નથી. ॥ ૩૬ ॥ સોઅસરી કે શોકરૂપ નદી એવી, દુરિઅ કે કપટ, તેની દરી કે ગુફા એવી, કવહ કે કપટતાની કુની કે

कुंजी एवी, किलेसकरी के० क्लेशनी करनारी एवी, वझर के० वैर, तेरूप विरोयण के० विश्वानर एटले
अग्नि, तेने उपजाववा माटे अरणी के० अरणीकाष्ठ सरखी, एवी महिलीया के० स्त्री ठे, ते दुस्तखाणी के०
दुःखनी खाण, अने सुरूपदिवरका के० सुखधी उपरांठी ठे. ॥ ३५ ॥

अमुणिअमणपरिकम्मो सम्मं को नाम नासिउं तरइ ॥ वम्महसर-
पसरोहे दिठिठोहे मयणीणं ॥ ३७ ॥ परिहरसु तऊतासिं दिठिदिठि
विसस्सव अहिस्स ॥ जं रमणि नयणबाणा चरित्तपाणेविणासंति ॥ ३९ ॥

व्याख्या- अमुणिअ मणपरिकम्मो के० नयी जाणुं मननुं पराक्रम जेणे एवो को के० कोणपुरुष मय-
णीणं के० मृगाक्षिना दिठिठोहे के० दृष्टिदोहे करी वम्महसर के० कंदर्पनां जे बाण, पसरोहे के० पसरे,
तेनाथी नासिउं तरइ के० नासवाने समर्थ थाय ! अर्थात् कोइ समर्थ न थाय. ॥ ३७ ॥ एमाटे हे जीव !
अहिस्स के० सर्पनी विसस्सवदिठि के० विषमय दृष्टि तेवी जेनी विषयदृष्टि ठे, अने जं के० जे रमणि
नयणबाणा के० स्त्रीनां नयनरूपी बाणो चरित्त के० चारित्ररूप पाणे के० प्राणने विणासंति के० नाश प-
मावे ठे, तेवी स्त्रीने परिहर के० परित्याग कर. ॥ ३९ ॥

सिद्धंत जलहिपारंगलविजिइंदिउंविस्सूरोवि ॥ दढचित्तोवि ठलिज्ज-
इ जुवइ पिसाईहिं खुड्डाहिं ॥ ४० ॥ मणय नवणीय विलउं जह जायइ
जलणसंनिहाणंमि ॥ तह रमणिसंनिहाणे विद्वइ मणो मुणीणंपि ॥ ४१ ॥

व्याख्या-दढचित्तो के० दढचित्त वाडो एवो विस्सूरोवि के० विशेषे करी शूरोपुरुष जे सिद्धांतजलहिपारंगलं
के० सिद्धांतसमुच्चने विशेषे करीने पार पहाँचेखो एवो अने विजिइंदिउं के० इंधिउंने जेणे जीती होय तेदने
पण जुवइ के० जुवतिरूप पिसाईहिंखुड्डाहिं के० कुडणी एवी पिशाचणी ठलिज्ज के० डले ठे. ॥ ४० ॥ जह
के० जेम जलण के० अग्नि- तेना संनिहाणंमि के० सन्निध एटले समीपजागनेविषे मणय के० मीण अने
नवणीय के० नवनीत एटले माखण, विलउंजायइ के० उंगली जाय ठे; तह के० तेम रमणिसंनिहाणे के०
स्त्रीना सन्निधे एटले समीप जागे मुणीणंपि के० मुनीश्वरनुं पण मणो के० मन विद्वइ के० विशेषे करी
कवित थाय ठे. एटले मन उंगली जाय ठे. ॥ ४१ ॥

नीअंगमाहिं सुपउराहिं उप्पिहमंथरगईहिं ॥ महिलाहिं निनग्गाइव
गिरवरगुरुआ विजिइंति ॥ ४२ ॥ विसयजलं मोहकलं विलासविओ
अजलयरइत्तं ॥ मयमयरउत्तिन्ना तारुणमहन्नवं धीरा ॥ ४३ ॥

व्याख्या-नीअंगमाहिं के० नीची गतीए ठे, तेमाटे सुपउराहिं के० पाणीसहित एवी, अने मंथरगईहिं
के० मंथर गतिए ठे माटे उप्पिह के० जोवा योग्य एवी, महिलाहिं के० स्त्री ते निमग्गाइव के० नदीनीपरे
गिरिवरगुरुआ के० मेरूपर्वत सरखा स्थिरमनवाखालने पण विजिइंति के० विशेषे करी जेदे ठे. ॥ ४२ ॥
विसयजलं के० विषयरूप ते जल, मोहकलं के० मोहरूप कलजोग, अने विलास विओअजलयरइत्तं
के० हावजावरूपीआ जलचर जीवो तेणे आकीर्ण एटले जरेखो एवो अने मय के० मद- तेरूप मयदं
के० मगर मज्जवाडो एवो तारुणमहन्नवं के० तारुण एटले यौवनावस्थारूप महार्णव एटले महासमुच्चने
धीरा के० जे धीरपुरुष ते उत्तिन्ना के० उत्तरेठे. अर्थात् एवा समुच्चने तरी पार उत्तरेठे. ॥ ४३ ॥

जइवि परिचत्तसंगो तव तणुअंगो तहावि परिवडइ ॥ मिहिखा सं-
संगीए कोसाजवण सिमूणिवा ॥ ४४ ॥ सवंगंथविसुक्को सीईशू
ऊपसंतिचित्तोअ ॥ जं पावइ मूत्तिहुइ न चक्कवट्टीवि तं लइइ ॥ ४५ ॥

व्याख्या—जइवि के० यद्यपि परिचत्तसंगो के० समस्त प्रकारे बाह्य कुटुंबादिकना संगने परित्याग कखो
ठे जेणे अने तव के० तपेकरी तणुअंगो के० दुबलुं अंग जेणे कखुठे; तहावि के० तोपण मिहिखासं-
संगीए के० महिखा जे खी, तेना संसर्गे परिवडइ के० संसारसाहे पडेने. कोनी पेरे ? तो के—कोसा के० वेइया,
तेहना जुवननेविषे निवास करनार एवा जे सिंहगुफावासी मुनिवर तेनीपेठे जाणीलेहुं. ॥ ४४ ॥ सव्वगंथ के०
सर्व ग्रंथी विसुक्को के० विसुक्त, अर्थात् संसारना सर्व बंधनथी रहित एवो, अने जे चित्तोअ के० चि-
त्तनेविषे ऊपसंति के० प्रशांतता पाय्यो अने जं के० जे पावइसुत्तिहुइ के० मोक्षनुं सुख पामे तं के० ते
सुख चक्कवट्टीवि के० चक्कवर्ति पण न लइइ के० नथी छेतो. ॥ ४५ ॥

खेलंमि पडिअमपं जह न तरइ मडिआविमोएउ ॥ तह विसयखे-
लपडिअं न तरइ अप्पं पि कामंधो ॥ ४६ ॥ जं लइइ वीअराठं सुखं
तं मुणइ सुद्धिअ न अन्नो ॥ न विगत्ता सूअरऊ जाणइ सुरलोइअं सुखं ॥ ४७ ॥

व्याख्या—जह के० जेम खेलंमि के० श्लेष्मनेविषे पडिअं के० पडेली एवी जे मडिआवि के० मडिका
पण अप्पं के० पोताने न मोएऊतरइ के० मूकाववाने समर्थ अती नथी; तह के० तेम विसयखेल
पडिअं के० विषयरूप श्लेष्मसाहे पळ्यो एवो कामंधो के० कामे करी अंध अएलो पुरुष अप्पं पि के० पोताने पण
नतरइ के० न मूकावी शके. ॥ ४६ ॥ जं के० जे सुखं के—सुखने वीअराठं के० वीतराग लइइ के० लहे,
तं के० ते सुखने श्री वीतरागज जाणे. पण न अन्नो के० अन्य कोइ जाणे नही. जेम विगत्ता के० गता
पटले खाडामां रहेखा कईमने विषे मग्न अएलो एवो जे सूअरऊ के० सूअर—सुंरु ते सुरलोइअं सुरळ के०
स्वर्गलोकनां सुखने नजाणइ के० जाणे नहीं.

जं अज्जावि जीवाणं विसएसु दुहासवेसु पडिबंधो ॥ तं नज्जाइ गुरुआ-
एवि अलंधणिज्जो महामोहो ॥ ४८ ॥ जे कामंधा जीवा रमंति विस-
एसु ते विगयसंका ॥ जे पुणजिणवयणरया ते जीरु तेसु विरमंति ॥ ४९ ॥

व्याख्या—जं के० जे कारणे माटे अज्जावि के० हजीसुधीपण, जीवाणं के० जीवोने विसएसुदुहासवेसु
के० दुःखनेज आश्रव पटले श्रवनारा जे विषय तेने विषे प्रतिबंध ठे. तं के० ते कारणे माटे गुरुआएवि
के० मोहोदने पण महामोहो के० महामोह जे ठे ते अलंधणिज्जो के० अलंधनीय ठे एवुं, नज्जाइ के०
जाणिए डीए. ॥ ४८ ॥ जे के० जे कामंधा जीवा के० कामे करी अंध अएला जीवो, ते विगयसंका के०
शंकारहित होता थका विसएसु के० विषयोने विषे रमंति के० रमे ठे. जे के० पुण के० वली जिणवयणरया
के० जिनवचनमां रक्त, तेजीरु के० संसारथी बीकण, तेसु के० ते विषयोथी विरमंति के० विरमे ठे. ॥ ४९ ॥

असुइमुत्तमलपवाहरूवयं वंतपित्तवसमज्जाफोप्फसंमेअमंसं बहुइहुकरंडअं-
चम्ममित्तपप्पाइअं जुवइ अंगयं ॥ ५० ॥ मंसंइमंमुत्तपुरीसमीसं सिंघाणखेलाइ
अनिप्ररंतं ॥ यअं अणिअं किमिआणवासं पासं नराणं मइवाहिराणं ॥ ५१ ॥

न्याल्या-असुइ के० अशुचि, मुत्त के० मुत्र अने मखपवाइरुवयं के० विद्याप्रवाह तद्रूप अने वंत के० वसन पित के० पित वसा के० चरवी अने मक्षा के० हाडकां मांहेसो जुको फोफ के० सोजो संमे के० संमेदा, मंस के० मांस बहुदृढ के० घणां हाडकांछनो करंर के० करंडीछं ते चम्ममित के० चर्ममात्रे करी एवं पहाइ के० प्रागदीछं पटवे आह्लादीछं एवं, जुवइ के० स्त्रीनु अंगयं के० अंग ठे. ॥ ५० ॥ इमं के० ए मंस के० मांस मुत्त के० मुत्र अने पुरीस के० विष्टा तेणे करी मीसं के० मिश्रित अने सिंघाण के० नासिकानो मल खेलाइअ के० बढखा एलंनुं निक्षरंतं के० निष्कारण एअं के० ए, अणिबं के० निरंतर अनित्य ठे. वली किसिआण वासं के० करमीआनुं आवासस्थान, एवं स्त्रीछंनुं जे शरीर ते मइवाहिराणं नराणं के० मतिवाहिर अर्थात् बाह्यदृष्टि एवा पुरुषोने पासं के० पाश रूप ठे. ॥ ५१ ॥

पासेण पंजरेणय वज्झंति चउप्पयाय परकीइ ॥ इयजुवइ पंजरेणं वज्झा
पुरिसा किखिस्संति ॥ ५२ ॥ अहो मोहो महामहो जेण अम्मारिसा-
विहु ॥ जाणंताविअणिवत्तं विरमंति न खणंपिहु ॥ ५३ ॥

न्याल्या-जेम पासेण के० पाशे करी अने पंजरेण के० पांजरेकरी चउप्पयाय परकीइ के० चार पगनां पंखीछंने वज्झंति के० बांधे, तेम इय के० आ जुवइपंजरेण के० युवतिरूप पांजरे करी पुरिसावज्झा के० बांधेखा एवा पुरुषो ते किखिस्संति के० झेजा पामे ठे. ॥ ५२ ॥ अहो इति आश्चर्यं मोहो महामहो के० मोहरूप महामह ठे. जेण के० जेणे करी अम्मारिसाविहु के० अमारा सरखा पण अणिव्वत्तं के० नशी निवर्त्तता. जाणंतावि के० जाणतां उतां पण खणंपिहु के० कणमात्र पण न विरमंति के० नशी विरमता. अर्थात् मोहरूपी महामहने, अमे जाणीये छैए तो पण कणमात्र तजी शक्ता नशी. ॥ ५३ ॥

जुवइहिंसह कुणंतो संसग्गिं कुणइ सयलडुखेहिं ॥ नहिं मुसगाणंसंगो
होइ सुहो सह बिडाखिहिं ॥ ५४ ॥ हरिहर चउराणण चंद सूरखंवा-
इणो विजेदेवा ॥ नारिण किंकरत्तं कुणंतिधिद्धी विसय तिसा ॥ ५५ ॥

न्याल्या-जुवइहिंसह के० युवती सहवर्तमान संसग्गिकुणंतो के० संसर्ग करतो अको सयलडुखेहिं संसर्गिं कुणइ के० समस्त डुःखोनो संसर्ग करे ठे. ए माटे बिडाखीसह के० बीडाडीनी साथे मुसगाणं के० मूषक पटवे छंदरनो संगो के० संसर्ग अथवा संगत नहिंहोइसुहो के० सुखदायक न आय. ॥ ५४ ॥ हरि के० वासुदेव, हर के० महादेव चउराणण के० चतुरानन एवा ब्रह्मा, चंदसूर के० चंद्रसूर्य अने खंवाइणो के० षडानन एवा कार्तिकेयस्वामि आदे देहने विजेदेवा के० बीजा जे देवताछं ते पण नारिण किंकरत्तं कुणंति के० स्त्रीछंनुं किंकरपाणुं करे ठे. ए माटे ते विसयतिज्ञा के० विषयने विषे तृप्ता ठे जेने, एवा पूर्वोक्त प्राणीछंनी तृप्ताने धिद्धी के० धिक्कार ठे ! धिक्कार ठे ! ॥ ५५ ॥

सीअंच उण्हंच सहंति मूढा इत्थीसु सत्ता अविवेअवंता ॥ इहाइपुत्तव
चयंति जाइं जीअंच नासंति अरावणुव ॥ ५६ ॥ तुत्तूणविजीवाणं सुं
डुकरायंति पावचरिआइं ॥ जयवं जासासासा पच्चा एसो दुइणमोते ॥ ५७ ॥

न्याल्या-मूढा के० मूर्ख एवा पुरुषो सीअं के० सीत च के० अने उण्हं के० चल एवो ताप सहंति के० सहन करेठे, अने ते अविवेअवंता के० अविवेकवंत एवा होता अका, इत्थीसुसत्ता के० स्त्रीनेविषे

आसक्तं ते इहाऽपुक्तं के० इहाति पुत्रनी परे चरति जाई के० स्वजातिनो त्याग करेते. अने तेई रावणुब्ब के० रावणनी परे जीअंचनासंति के० जीवितव्यनो नाश करे ते. तो पण ते स्त्री आदिकने नथी गंफता. ॥ ५६ ॥ वुत्तुण्वि के० बोलीने पण जीवाण के० जीवोना जे सुडुकरायति पावचरिआई के० अत्यंत दुष्कर एवां पाप चरित्र, जयवं के० जगवन् जासा के० जे हती ते ? सासा के० तेते पच्चाएसोडुइण मोते के० एज तने प्रत्यादेश ठे. ॥ ५७ ॥

जलजलवतरलंजीअं अथिरालह्मीवि जंगुरोदेहो ॥ तुडाय काम जोगा निबंधणं डुरल्लखाणं ॥ ५८ ॥ नागो जहा पंकजलावसन्नो दंठुंयलं नाजिस-
मेइतीरं ॥ एवं जिआ कामगुणोसुगिआ सुधम्ममगो नरया हवति ॥ ५९ ॥

व्याख्या—जलजल के० जलबिंदु पटले जलना परपोटा समान तरल के० चपल एवं जीअं के० जीवितव्य ठे, अने लह्मी के० लह्मी ठे ते पण अथिरावि के० अस्थिरठे, अने जंगुरो देहो के० हाणजंगुर एवो आ देह ठे. कामजोगा के० कामजोग जे ठे ते तुडाय के० तुड एवा अने डुरल्लखाणं निबंधणं के० लाखो गमे दुःखनां हेतु एवा ठे. ॥ ५८ ॥ जहा के० जेम, नागो के० हाथी तें पंकजलावसन्नो के० कादवने जले बूखो अको दंठ के० देखेते तो पण ते अलं के० स्थलस्थी तीरं के० तीरे नाजिसमेई के० न जइ शके; एवं के० ए प्रमाणे जिआ के० जीवो कामगुणोसु के० कामसमूहनेविषे गिआ के० आसक्त अका सुधम्ममगो के० सुधर्मना मार्गनेविषे नरयाहवति के० नरत्ता पटले सावधान न अइ शके. ॥ ५९ ॥

जहविष्ठपुंजसुत्तो किमी सुहं मन्नए सयाकाळं ॥ तह विसयासुइरत्तो-
जीवो विमुणइ सुहं मूढो ॥६०॥ मयरहरोव जलेहिं तह बिहु डुप्पूर-
ऊइमे आया ॥ विसया मिसंमि गिओ जवे जवे वच्चइ न तत्ति ॥ ६१ ॥

व्याख्या—जह के० जेम विष्ठपुंजखित्तो के० विष्टाना ढगलामांहे खुतेलो किमी के० करमीडं, सयाकाळं के० सदाकाल सुहंमन्नए के० सुख माने ठे; तह के० तेम विसयासुइरत्तो के० विषयरूप अशुचिनेविषे रक्त अएल्लो एवो मूढो के० मूढ जीवो के० जीव ते विषयनेविषे सुहंविमुणइ के० विशेषे करीने सुख माने ठे. ॥ ६० ॥ मयरहर पटले मगरहर ते मगरने हरण करनार एवो जे समुद्र ते जेम जलेहिं के० पाणीयकरी डुप्पूरणं के० पूरवो दोहिलो ठे. पटले दुःखे पूराय, अर्थात् समुद्रमां गमे तेदलुं पाणी नाखो तोपण ते तेथी तृप्ति पामे नही तेम, ए आया के० आत्मा, विसयामिसंमिगिओ के० विषयरूप आमिष पटले मांसनेविषे आसक्त अयो अको जवे जवे के० जवजवनेविषे तत्ति के० तृप्ति प्रत्ये न वच्चइ के० न पामे. ॥६१॥

विसयविसट्ठा जीवा उप्पडरूवाइएसु विविहेसु ॥ जवसय सहस्सडु-
ल्लहं नमुणंतिगयंपि निअजम्मं ॥६२॥ चिंठति विसयविवसा मुत्तल-
पंपिकेवि गयसंका ॥ न गणंति केवि मरणं विसयंकुस सद्धिया जीवा ॥ ६३ ॥

व्याख्या—विषयविसट्ठाजीवा के० विषयरूप जे विष तेहे करी आर्त्त पटले पीडायसान् थपला एवा जीव, उप्पडरूवाइए के० उद्भज्जरूप आदिदेइ विविहेसु के० विविध प्रकारनां रूप ते जवसयसहस्स के० जवना शतसहस्रे करीने पटले लाखो गमे जवे करीने पण दुल्लहं के० दुर्लभ एवो निअजम्मं के० मनुष्य जन्म ते गयंपि के० गयो थको पण न मुणंति के० न जाये. ॥ ६२ ॥ विसयंकुससद्धियो जीवा के० वि-

वयरूप अंकुशे साध्या एवा जीवो, विषयविवसाचिन्ति के० विषयने वडा थया थका तिष्ठति के० रहे ठे. अने छत्रांपि के० लज्जाने पण मुचं के० मुके ठे, केटलाएक जीवो गयासका के० गयली ठे शंका जेठनी एवा, अने केवि के० केटलाक मरणं न गणंति के० मरणने पण नथी गणता ॥ ६३ ॥

विसय वित्तेण जीवा जिणधम्मं हारिऊण हा नरयं ॥ वच्चंतिजहा चि-
त्तय निवारिउं वज्जदत्तनिवो ॥ ६४ ॥ धी धी ताण नराणं जे जिणवय-
या मयंपिसुत्तूण ॥ चलगइ विडंबणकरं पिग्रंति विसयासवं घोरं ॥ ६५ ॥

व्याख्या-विसयवित्तेण के० विषयरूप जे विष तेणे करीने जीवा के० जीव जिणधम्महारिऊण के० जिनधर्म हारीने हा इति खेदे नरयं के० नरके जाय ठे. जह के० जेम चित्तय के० चित्रसाधु एवा जे ज्ञाइ-तेणे निवारिउं के० बाखो एवो जे वज्जदत्तनिवो के० ब्रह्मदत्तनृप चक्रवासीं जेम संसारने विषे मनुष्य जव हाखो तेम. ॥ ६४ ॥ धीधी के० धिक्कार ठे ! धिक्कार ठे ! ताणनराणं के० ते नरने, के जे के० जे नर जिण-वयणामयं पिसुत्तूण के० जिनवचनरूपी अमृतने सूकीने चलगइ विडंबणकरं के० चारे गतिनी जे विरुवनानो करनार एवो जे विसयासवंधोरं के० रौद्र एवो विषयासव के० विषयरूप मदिरा तेनें पियंति के० पीए ठे ॥ ६५ ॥

मरणेवि दीणवयणं माणधरा जे नरा न जंपंति ॥ ते विदुक्कुणंति लल्लिं
वालाणं नेह गह गिहिला ॥ ६६ ॥ सक्कोविनेव सक्कइ माहप्पमडुप्फुरं
जए जेसिं ॥ तेवि नरा नारीहिं कराविआ निअय दासत्तं ॥ ६७ ॥

व्याख्या-मरणेवि के० मरणकाल प्राप्त अयो उतां पण माणधरा जेनरा के० मानने धारण करनार जे पुरुष ते दीनवयणं न जंपंति के० दीनवचन न बोले, अने तेज पुरुष, वालाणं नेहगहगिहिला के० वाला जे लीउं तेनो जे नेहगह के० स्नेहरूपग्रह तेणे करीने गहिला के० स्नेहेला अया अका लल्लिकुणंति के० छाखन करे ठे, ॥ ६६ ॥ जेसिं के० जेना माहप्पमडुप्फुरं के० माहात्म्य अने आरुंवर तेने जगत्तमां शक्कोपि एटखे इह पण खरुन नेवसक्कइ के० न करी शके. तेवी नरा के० तेवा पण पुरुषोने नारीहिं के० नारीए निअय के० पोताना दासत्तं के० दासपणा प्रत्ये कराविआ के० कराव्या ॥ ६७ ॥

जउ नंदणो महुप्पा जिणजाया वयधरो चरमदेहो ॥ रहनेमी रायमइ
रायमइ कासि हीविसया ॥ ६८ ॥ मयण पवणेण जइ तारिसावि सुरसेल-
निच्चला चलिआ ॥ ता पक्क पत्तसत्ताण इअर सत्ताण कावत्ता ॥ ६९ ॥

व्याख्या-जउनंदणो के० यादवनो नंदन एटखे पुत्र, महुप्पा जिणजाया के० महात्मा एवा जिन जे नेमिनाथ तेनो ज्ञाइ, वयधरो के० व्रतधारी अने चरमदेहो के० चरमशरीरी एवो जे रहनेमी, ते रायमइ के० राजीमती उपर रायमइ के० रागने विषे ठे मति जेनी एवो आसीत् के० होतो हवो. माटे हीविसया के० ही इति खेदे धिक्कार ठे विषयने ! ॥ ६८ ॥ मयणपवणेण के० मदनरूपी पवने करी जइ के० जो मेरुपर्वत सरखा निच्चलाचलिया के० निच्चल एवा चढ्या तो पडे पक्कपत्तसत्ताण के० पाका पांढवां सरखां जे जीवनां सत्व ठे एवा इअर के० इतर सत्ताण के० सत्व एवा जीवोनी कावत्ता के० शी वार्ता ? अर्थात्

कामदेवरूपी पवने करी मेरुपर्वत सरखा धैर्यवंत पुरुषो चलायमान थया, तो पत्नी अद्वयसत्त्ववाला एवा जीवोनी शी वार्ता ? ॥ ६ए ॥

जिप्यंति सुहेणं चिअ हरि करि सप्पाइणो महाकूरा ॥ इकु वियडुल्लोउ
कामो कय सिवसुह विरामो ॥ ७० ॥ विसमा विसय पवासा अणाइ
जवजावणाइ जीवाणं ॥ अइडुवेतह आणिय इंदिआइ चंचलंचित्तं ॥ ७१ ॥

व्याख्या—हरि के० सिंह, करि के० हाथी अने सप्पाइणो के० सर्पादिक महाकूरा के० महाकूर एवां-
उने सुहेणं जिप्यंति के० सुखे करीने जीताप, पण कय सिवसुह विरामो के० कसो ठे मोहसुखथी विराम
जेणे एवो इकुविय के० एकपण कामो के० कंदर्प, ते डुल्लोउ के० जीतवो दुर्लभ ठे ॥ ७० ॥ जीवाणं के०
जीवने विसमा के० विषम एवा विषय के० विषयोनी पवासा के० पिपासा पटले तरस ठे, अने अणाइ
के० अनादिनी, जवजावणाइ के० संसारनी जावना ठे. अने इंदिआइ के० इच्छिठं ठे ते अइडुवे के०
अतिशय दुर्जेय ठे; तह के० तेमज चित्तं के० चित्त ठे ते चंचलं के० चपल ठे ॥ ७१ ॥

कलमलअरइ अजुस्की वाही दाहाइ विविह डुकाइ ॥
मरणंपिअ विरहाइसु संपञ्चइ कामतविआणं ॥ ७२ ॥
पंचिंदिय विसय पसंगरेसि मणवयण काय नवि संवरेसि ॥
तं वाहिसि कत्तिअ गलपएसि जंअठकम्म नविनिश्चारसि ॥ ७३ ॥

व्याख्या—कामतविआणं के० कामे करी तस थपला एवा जनेने, कलमल के० कलमल, तथा अरइ
के० अरति उपजे, अने जुरकी के० जल्ल, वाही के० व्याधि, दाहाइ के० दाह ज्वरादि प्रमुख विविहडु-
काइ के० विविध प्रकारनां दुःखो, मरणं के० मरण, अने पिअविरहाइ के० प्रियवियोगादिक संपञ्चइ के०
संपजे ॥ ७२ ॥ हे जीव, पंचिंदिय विसय पसंगरेसि के० पांच इच्छिठंना विषय प्रसंगने माटे मणवयणकाय
के० मन बचल अने काया, नविसंवरेसि के० नथी संवरतो; अने जं के० जे अठकम्म के० आठ कर्मोंने
नवि निश्चारसि के० नथी निर्जरा पमाडतो तं के० ते तुं वाहिसिकत्तिअगलपएसि के० गलप्रदेशने वामे
कत्ति के० काती पटले कातर वाहे ठे ॥ ७३ ॥

किंतुमंधोसि किंवासि धत्तुरिउ अहव किंसंनिवाएण आऊरिउ ॥ अमय स
मुधम्मजं विसव अवमन्नसे विसय विसविसम अमियंव बहुमन्नसे ॥ ७४ ॥
तुचि तुहनाण विज्ञाण गुणमंबरो जलण जालासु निवडंतु जिअ निप्ररो
॥ पयइ वामेसु कामेसु जंरुसेजेहिपुणपुण विनिरयानलेपच्चसे ॥ ७५ ॥

व्याख्या.—हे जीव ! किंतुमंधोसि के० शुं तुं आंचखो ठे ? किंवासिधत्तुरिउ के० शुं तें धंतुरो पीधोठे ?
अहव के० अथवा तुं शुं संनिवाएणआऊरिउ के० सन्निपात रोगेकरी आऊरित के० परिपूर्ण ठे ? के जं
के० जे माटे अमयसमुधम्म के० अमृतसमान धर्म ठे, तेने विसव के० विषवत् अवमन्नसे के० मानेठे ॥
अने विसय विसविसम के० विषयरूप जे महा विषम विष, तेने अमियंवबहुमन्नसे के० अमृतवत् बहु
माने ठे ॥ ७४ ॥ जिअ के० हे जीव ! तुझि के० तुं तुहनाणविज्ञाण गुणमंबरो के० तारं ज्ञान तारं वि-

ज्ञान अने गुणोने आरुवर ते जलण जालासु के० ज्वलन ज्वालावेविषे निझरो के० अत्यंतपणे निवडंतु के० पडो. जं के० जे कारण माटे पयझवेसु के० प्रकृतिप करी वांका- विपरीत एवा जे कामेसु के० कामजोग तेनेविषे रखसे के० तुं राचे ठे. माटे जेहिं के० जे कामजोगेकरीने तुं पुण पुण के० वळी वळी वि- शेषे करीने निरयानखे के० नरकरूपी अग्निनेविषे पच्चसे के० पचेठे ॥ ३५ ॥

दहइ गोसीस सिरखंरु ठारकए ठगल गहणठ मेरावणं विक्रए ॥
कपतरुतोडि एरंरु सोवावए जुझि विसएहिं माणुअत्तणं हारए
॥ ३६ ॥ अधुवं जीविअंनच्चा सिद्धिमग्गं विआणिया ॥ विणि
अट्ठिअ जोगेसु आठं परिमिअमप्यणो ॥ ३७ ॥

व्याख्या-जुझि के० जे पुरुष विसएहिं के० विषये करीने माणुअत्तणंहारए के० मनुष्यपणुं हारेठे तो ते दहइगोसीससिरखंरुठारकए के० सूकी राखने माटे गोशीर्य ते वावनां चंदन अने सिरखंरु पटळे मुखरु तेने दहइ के० बाळे ठे, अने ठगल गहणठ के० बोकडो लेवाने अर्थे मेरावणं विक्रए के० ऐरावतदायीने बेचेठे. अने सो के० ते कपतरुतोडि के० कपटवृक्षने तोडी एरंरुवावए के० परंरुने वावेठे. ॥ ३६ ॥ जे उत्तम पुरुषो ते अधुवं के० अशाम्वतुं एवुं जे जीविअंनच्चा के० जीवितव्य जाणता अका, अने सिद्धि- मग्ग के० मोक्षमार्गे पण विआणिया के० जाणता, अने अप्यणो के० पोतानुं परिमिअ के० परिमित प- टळे प्रमाणसहित आयुष्य जाणीने, अर्थात् आटखुंज आयुष्य ठे; एवुं ते जाणता अका जोगेसु के० जोग अकी विणिअट्ठिअ के० निवर्त्ते ठे. ॥ ३७ ॥

सिवमग्ग संतिआणवि जह दुल्लेआ जिआण पणविसया ॥ तह अ-
खं किंपि जए दुल्लेअं नडि सयलेवि ॥ ३८ ॥ सविटंकुप्रहरूवा दिठा
मोहेइ जा मणं इडि ॥ आयहिअं चिंतता दूरयेणं परिहरंति ॥ ३९ ॥

व्याख्या-जह के० जेम सयले के० सर्वजगतनेविषे सिवमग्गसंतिआणवि के० मोक्षमार्गे जेठं रहावे; एवा जिआण के० जीवोने पण विसया के० पांच विषय जे ठे ते दुर्जय ठे; तह के० तेम अन्नंकिंपि के० अन्य कोइ पण नडि दुर्जय के० दुर्जय नथी. अर्थात् विषय जीतवा तेज दुर्जय ठे, पण ते सिवाय वीजुं कांइ दुर्जय नथी ॥ ३८ ॥ सविटंकुप्रहरूवा के० सविटंक छद्मरूप एवी इडि के० खी, ते दिवा के० दीठी अकी मनने मोह पमाडे ठे, तेठने आयहिअं के० आत्महितने चिंतता के० चिंतवता एवा जे पुरुष ते, दूरयेणं परिहरंति के० दूरधी परिहरे ठे. ॥ ३९ ॥

सवं सुअंप्पिसीखं विन्नाणं तह तवंपि वेरग्गं ॥ वच्चइ खणेणसवं विसय
विसेणं जईणंपि ॥ ४० ॥ रेजीव मय विगप्पिय निमेस सुहंलाखसो कइं
मूढ ॥ सासयसुहं मसमतमं हारिसि सिसि सोअरंचजसं ॥ ४१ ॥

व्याख्या-सर्वसुअं के० सर्वश्रुत, सीखं के० सर्वशील, विन्नाणं के० सर्वविज्ञान तह के० तेमज वेरग्गं के० वैराग्य ते सर्व के० सर्व जईणंपि के० यत्तिठने पण विसय विसेणं के० विषयरूप विषेकरीने खाणेण वच्चइ के० दाणमात्रमां जतां रहे ठे. ॥ ४० ॥ रे जीव, सासयसुहं मसमतमं के० शाश्वतां सुख, जेना स- मान जगतमां बीजां कोइ सुख नथी तेने, अने जेमां ससिसोअरंचजसं के० चंद्रमा सरखो छज्जल यश ठे.

तेने हे मूढ, मयविगण्यिय के० पोतानी मतिप कष्ट्यां एवां निमेषसुद्धालसो के० निमेषमात्र सुखमां खं-
पट अदने कर्हहारिसि के० केम हारेने । ॥ ७१ ॥

पञ्चलिउ विसयअग्गी चरित्तसारें रुहिय कसिणंपि ॥ सम्मत्तं पिवि-
राहिय अणंत संसारिअं कुवा ॥ ७२ ॥ जीसण जव कंतारे विसमा
जीवाण विसयतिह्वाळ ॥ जाए नडिआ चउदसपुर्वीवि रुळंति दु निगोए

व्याख्या-पञ्चलिउ के० प्रवृत्तित अएलो एवो जे० विसयअग्गी के० विषयरूप अग्नि ठे ते कसिणंपि के०
समस्त एवा चरित्तसारें के० चारित्रना सारने रुहिय के० बाळे ठे. अने सम्मत्तं के० सम्यक्त्वने विराहिय
के० विराधीने अणंत संसारिअं के० अनंत संसारीपणाने कुवा के० करे ठे. ॥ ७२ ॥ जीवाण के० जीवने
जीसण के० कर्णकर एवा जवकंतारे के० संसाररूपी अरण्यनेविषे विसमाविसय तिह्वाळ के० विषम एवी
जे विषयरूप तृष्णा ठे. जे तृष्णाए नडिआ के० नचावेला एवा चउदसपुर्वीवि के० चौद पूर्वधारी पण दु
के० निश्चयें करीने निगोए के० निगोदनेविषे रुळंति के० जमे ठे. ॥ ७३ ॥

हा विसमा हाविसमा विसया जीवाण जेहि पडिबद्धा ॥ हिंरंति जव-
समुहे अणंत दुःखाइ पावंता ॥ ७४ ॥ मा इंदजालचवला विसया जीवाण
विज्जतेअ समा ॥ खणदिछा खणनिछा तातेसिं को दु पडिबंधो ॥ ७५ ॥

व्याख्या-हा इति खेदे विसमा के० विषम वली हा इति खेदे विसमाके० विषम एवा विसया के० विषयो,
ते जीवने विषमठे जेहि के० जे विषयोए करीने पडिबंधा के० प्रविबंध अएला एवा जीव अणंत दुःखाइ पा-
वंता के० अनंत दुःख पामता अका जवसमुद्ध के० संसार समुद्रनेविषे हिंरंति के० हिंरेने. ॥ ७४ ॥ माइति-
निषेधे इंदजालचवला के० इंदजालनीपेरे चपल एवा जे विसया के० विषयो ठे, ते जीवाण के० जीवने
ते विषयो विज्जतेअसमा के० विजलीना तेज समान खणदिछा के० हणमात्रमां देखाएला, पण पठी खण-
निछा के० हणमात्रमां नाश पामवानुं ठे शीख जेनुं, एटले एमके- विजली जेम हणमां देखवामां आवे
अने वली हणमां न दीठामां आवे, तेम ए विषयो पण हणमात्र देखवामां आवे अने हणमां न दीठामां
आवे, ता के० तेमाटे तेसिं के० तेमनो दु के० निश्चे कोपडिबंधो के० शो प्रतिबंध करवो ? ॥ ७५ ॥

सजुविसं पिसाळ वेआलो दुअवहोविपङ्गुलिउ ॥ तं नकुणइ जं कु-
विआ कुणंति रागाइणो देहे ॥ ७६ ॥ जोरागाईणवसे वसंमि सोसयलदु-
ख लखाणं ॥ जस्स वसे रागाई तस्सवसे सयलसुखाई ॥ ७७ ॥

व्याख्या-जं के० जेटळुं रागाइणो के० रागवेषादिक कुविआ के० कोप्या अका देहे के० देहनेविषे
दुःखप्रत्ये कुणंति के० कोरेठे, तं के० तेठळुं दुःख सत्त् के० शत्रु, विसं के० विष, पिसाळ के० पिशाच,
वेआलो के० वैताळ अने पळालिउं दुअवहोवि के० प्रवृत्तित अएलो अग्नि पण न कुणइ के० न करी
शके. ॥ ७६ ॥ जो के० जे पुरुष रागाईणवसे के० रागादिकने वशठे, सो के० ते पुरुष सयलदुःखलखाणं
के० दुःख समस्त लाखो गमे तेने वसंमि के० वश अइ रखो ठे एम जाणवुं, अने जस्स के० जे पुरुषना वसे
के० वशमां एटले स्वाधीनमां रागाई के० रागादिक ठे, तस्सवसे के० ते पुरुषना वशमां सयलसुखाई के०
सयलां सुखने एम जाणवुं ॥ ७७ ॥

केवल दुह निम्मविण पडिउ संसारसायरे जीवो ॥ जं अणुहवइ कि-
लेसं तं आसवहेऊअं सबं ॥ ७७ ॥ ही संसारे विहिणा महिलारू
वेण मंझिअं जालं ॥ बरुंति जह मूढा मणुआ तिरिया सुरा असुरा ॥ ७८ ॥

न्याख्या-केवल दुहनिम्मविण के० निःकेवल दुःखेकरीने नीपजावेलो एवो जे संसारसायरे के० संसा-
ररूपी सागर- तेनेविषे जीवो के० जीव पडिउ के० पच्चो ठे; अने त्यां जे किलेसं अणुहवइ के० हेन्ना
अनुजवेठे, तं सबं के० ते सघलो हेन्ना आसवहेऊअं के० आश्रवठे हेतु जेनो एवो ठे. ॥ ७७ ॥ ही इति-
खेदे अहो संसारे के० आ संसारनेविषे कर्म जे ठे, तेणे महिलारूवेण के० स्त्रीरूपे जालंमंझिअं के० जाल
मांकीठे. जह के० जे जालनेविषे मूढ एवा मणुआ के० मनुष्यो, तिरिया के० तिर्यच, सुरा के० देवो,
अने असुरा के० असुरकुमार देवो बरुंति के० बंधायठे ॥ ७८ ॥

विसमा विसयजुअंगा जेहिं डंसिआ जिआ जववणंमि ॥ कीसंति दुह-
गीहिं जुलसीईजोणिलखेसु ॥ ७९ ॥ संसारचारगिहो विसयकुवाय-
हिलुकिआ जीवा ॥ द्विअमहिअं अमुणंता अणुहवंति अणंतदुःकाई

न्याख्या-विसमा के० विषम एवा विषयजुअंगा के० विषयरूप जुजंगो पटले सपों, जेहिं के० जेलप
जववणंमि के० संसाररूप अरण्यनेविषे जिआ के० जीव, डंसिआ के० करुआ ठतां दुहगीहिं के० दुःख-
रूप अक्षिप करीने जुलसीईजोणिलखेसु के० चोरासी लाख जीवायोनिनेविषे कीसंति के० हेन्ना पामेठे. ॥ ७९ ॥
संसारचार के० संसारतुं चालतुं, तडुप गिहो के० ग्रीष्मकाल तेनेविषे विषय के० विषयरूप कुवाय के०
नवारो बायरो, तेणेकरी लुकिआ के० लुकाया अका एवा जे जीवो, ते द्विअमहिअं के० हितअहितने अ-
मुणंता के० अजाणता अका अणंतदुःकाई के० अनंत दुःखोने अणुहवंति के० अनुजवे ठे,

हाहाडुरंतदुहा विसयतुरंगा कुसिक्किआ लोए ॥ जीसणजवाडवीए
पाडंति जिआण मुआण ॥ ८० ॥ विसय पिवासातत्तारत्तानारीसु
पंकिलसरंमि ॥ दुहिआ दीणा खीणा रुलंति जीवा जववणंमि ॥ ८१ ॥

न्याख्या-हाहा इति खेदे मुआणं जिआण के० मुग्ध एवा जीवोने डुरंत के० जेनो अंत दुःखे करीने ठे,
एवा दुहा के० दुह जे विसयतुरंगा के० विषयरूप तुरंग, पटले घोडा ते कुसिक्किआ के० विपरीत शिखा-
वेला एवा लोए के० लोकने विषे जीसणजवाडवीए के० जयंकर एवी संसाररूपी अटवीमांदे पाडंति के०
पाडे ठे. ॥ ८० ॥ विसय पिवासा के० विषयरूप पिपासा पटले तृषा-तेणे करी तत्ता के० तस थपला
एवा, अने नारीसुरत्ता के० स्त्रीनेविषे आसक एवा जीवा के० जीवो जववणंमि के० संसाररूपी वननेविषे
स्त्रीरूप पंकिलसरंमि के० कादववाला सरोवरमां दुहिआ के० दुःखीआ, दीणा के० दीन, अने खीणा के०
खीण एवा होता अका रुलंति के० जमे ठे. ॥ ८१ ॥

गुणकारि आइंयणिअं घिहरळु निअंति आइंतुह जीवा निअयाइंइदि
आइं वल्लिनिअत्तातुरंगुव ॥ ८२ ॥ मणवयणकायजोगासुनिअत्ता तेवि
गुणकराहुंति ॥ अनिअत्ता पुण जंजति मत्तकरिणुव सीखवणं ॥ ८३ ॥

બ્યાહ્યા-હે જીવ ! તુહ કે ૦ તને ઘણિઅંધિરજ્ઞ કે ૦ અતિશે ઘૃતિરૂપ જે રજ્ઞ પટલે દોરહું તેણે કરી નિઅંતાઈ કે ૦ વરા અપલા ઇવા નિઅયાઈ ઇંદિઆઈ નિઅત્ત કે ૦ પોતાના ઇંદિહં ઢે તે ગુણકારી ઢે. જેમ તુરંગુવ કે ૦ તુરંગ પટલે વરા અપલા ઇવા વાંધેલા ઘોકાની પેઠે વણિ કે ૦ વાલવાયોમ્ય ઢે. ॥ ૬૫ ॥ મણ વયાણં કાય કે ૦ મન વચન અને કાયના જે યોગ ઢે, તે પાળ ગાઢ ઇવા નિઅત્તા કે ૦ નિયંત્રિયા થકા પટલે વરા થયા થકા તેવિગુણકારાહુંતિ કે ૦ તે પાળ વિશેષે કરી ગુણકારી થાય ઢે. અને અનિઅત્તા કે ૦ ન યંત્રિયા થકા પુણ કે ૦ વલી, મત્ત કારિણવ્વ કે ૦ મદોન્મત્ત હસ્તિની પેઠે સીલવર્ણ કે ૦ શીલરૂપ વનને ઝંજંતિ કે ૦ ઝાંગે ઢે. ॥ ૬૫ ॥

જહ જહ દોસા વિરમઝ જહ જહ વિસપહિં હોઝ વેરગ્ગં ॥ તહ તહ વિ-
ઘ્નાયવં આસન્નં સેઅ પરમ પયં ॥ ૬૬ ॥ ડુક્કરમે જહિંપહિં કયંસમણેહિં
જુવણઢેહિં ॥ જગં ઇંદિયસિન્નં ધિણપાયારં વિલગ્ગેહિં ॥ ૬૭ ॥

બ્યાહ્યા-જહજહ કે ૦ જેમ જેમ દોસા વિરમઝ કે ૦ દોષો વિરમે ઢે, અને જહજહ કે ૦ જેમ જેમ વિસપહિં હોઝ વૈરગ્ગં કે ૦ વિષયથી વૈરાગ થાય ઢે; તહ તહ કે ૦ તેમ તેમ વિઘ્નાયવં કે ૦ જાણું કે સેઅ કે ૦ તેહને પરમપયં આસન્નં કે ૦ પરમપદનું આસન્ન પટલે ટુંકઢાપણુ થાય ઢે. ॥ ૬૬ ॥ પહિં ડુક્કર મેકયં કે ૦ તેણે ડુક્કર કામ કહ્યું. તે કોણે ડુક્કર કામ કહ્યું ? તે કહે ઢે. કે જેહિંસમણેહિં કે ૦ જે અમણોપ જુવણઢેહિં કે ૦ જોવન અવસ્થાને વિષે ઇંદિઅસિન્નં કે ૦ ઇંદિયરૂપ સૈન્યને જગં કે ૦ ઝાંગ્યું. તે. પુરુષ ધિણપાયારં કે ૦ ધૈર્યરૂપ પાયાર પટલે પ્રાકાર જે ગઢ-તેને વિલગ્ગેહિં કે ૦ વલગ્યા જાણવા ॥ ૬૭ ॥

તેષ્ણા તાણનમો દાસોહં તાણસંજમધરાણં ॥ અરુઢિ પઠિરીઢં જાણ
નહિ અપ્પહકંતિ ॥ ૬૮ ॥ કિંબહુણા જહ્વંસિ જીવતુમં સાસયં સુહં
અરુહં તા પિઅસુ વિસય વિમુહો સંવેગરસાયણં નિચં ॥ ૬૯ ॥

બ્યાહ્યા-જાણ કે ૦ જે પુરુષને હિઅપ કે ૦ હૃદયને વિષે અઘઢિ પઠિરાઈ કે ૦ અર્ધપઢિયાલી આંશે અર્થાત્ કટાહ નેત્ર કરી જોનારી સ્ત્રી નહકંતિ કે ૦ નથી યત્નકતી; તે કે ૦ તે પુરુષ ધક્કા કે ૦ ધન્ય ઢે. તાણ કે ૦ તેને હું નમો કે ૦ નમસ્કાર કરું હું તાણ કે ૦ તેવા સંજમધરાણં કે ૦ સંયમ ધારીનો દાસોહં કે ૦ હું દાસ હું. ॥ ૬૮ ॥ કિંબહુણા કે ૦ વધારેશું કહેવું ? હે જીવ તુમં અરુઅં સાસયં સુહંજહ્વંસિ કે ૦ તું નિરોગ પડું શાશ્વતું સોહસુખ જો વાંઢે ઢે તા કે ૦ તો વિસયવિમુહો કે ૦ વિષયથી વિમુલ્ક થા, અને નિચ કે ૦ નિત્ય સંવેગ રસાયણં પિઅસુ કે ૦ સંવેગ રસાયણને પી પટલે પાન કર. ॥ ૬૯ ॥ ઇતિ ઇંદ્રિયપરાજય શતકં સંપૂર્ણમ્ ॥

॥ અથ શ્રીઅર્હદાદિસ્તવનમ્ ॥

મૌનેનોર્વૈં વ્યહૃતપરિતો વત્સરાણં સહસ્રં યો નિર્માણશ્રણયુગલં જન્યમાલોપકારી ॥ અર્હંતુત્તારયતુ
હૃદયાત્ત સ્વકીયં કલાનાં યો નિર્માણશ્રણયુગલં જન્યમાલોપકારી ॥ ૧ ॥ નમસ્વત્પૌલોમીપતિમુકુટરલાંઘ્ર-
કવરં નતાનાં દત્તશ્રીધનયુવતિરલાંઘ્રકવરં ॥ ત્રિલોકીજંતુનામજિલ્પિતસંપાદકમલં જિનસ્ય શ્રીશાંતેઃ સ્તુત-
સરજસં પાદકમલં ॥ ૨ ॥ અપુનર્જવમર્ગલંજક્રમકમલાનલિનીપ્રજાપતેઃ ॥ શરણં સમુપૈમિ નેમિનઃ ક્રમ-
કમલાનલિનીતનુત્વિષઃ ॥ ૩ ॥ પાર્શ્વપ્રજ્ઞૈર્જનઃ કલિતાઽપચયં વિદવજ્ઞગતઃ કલિતાપચયં ॥ ફણિવક્રમ-
ણીરુચિરંજિતલઃ પ્રદદાતુ સુલ્લં રુચિરં જિતલઃ ॥ ૪ ॥ અગાણ્યંતમુપપ્તવસુલ્લં રહિતસંગમકાઽમરનિર્મિતં

नमत वीरजिनं मुनिसत्तमं रहितसंगमकामरसं मुदा ॥ १ ॥ शिवरतो वरतोषवशाश्रतो मधवताऽधवतामति-
दुरगः ॥ अमदनो मदनोदनकोविदः शममखं मम खंजयताजिनः ॥ ६ ॥ अविकलं विकलंकधियां सुखं
विदधतं दधतं जगदीशितां ॥ अकलहं कलहंसगतिं अये जिनवरं नवरंगतरंगितः ॥ ७ ॥ वेष्टकट्याण-
वल्लीभिपिनवनमुचः स्वर्गगंगातरंगं ज्ञायादायादरोचिःपटलधवलितारखंदिहंमंलस्य ॥ नवामर्त्यादिमौलि-
प्रसृतपरिमलोजारमंदारमालान्यर्च्यश्चप्रजस्य प्रजवतु जवतां चतुये पादपद्मः ॥ ८ ॥ इति श्रीअर्हदादि-
स्तवनं समाप्तम् ॥ ॥

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्श्वं जावतः सौमि महोदधिगर्हितं ॥ चरंतरं जगद्भूमिहोदधिगर्हितं ॥ १ ॥ दृगोचरं जवान्
येषां प्रियंगुचिरारथे ॥ प्राप्नुवति सुखं नाथ प्रियंगुचिरारथे ॥ २ ॥ त्वां चतुःपश्चिर्क्षाणां तुष्टावामेयैव-
जवं ॥ समूलकार्षं कथितुं तुष्टावामेयैवजवं ॥ ३ ॥ पवनीजवितुं कर्म वनदक्षेपायते ॥ कोनांघ्रिकमले
नन्नाऽवनद क्षेपायते ॥ ४ ॥ नवंद्यस्त्वं गैरुक्ताविनतामरसाननः ॥ स्वमेऽपि स्वदते तेन विनतामरसाननः
॥ ५ ॥ जुवि स्तुतो येन जवाभिर्दीवरदलासितः ॥ स्वकीर्तिपूरस्तेन दुर्निदीवरद लासितः ॥ ६ ॥ अपि
ध्यामोहिताशेषसुरदानवमानवा ॥ न त्वामचुक्षुज्जारी सुरदाऽनवमा नवा ॥ ७ ॥ फुल्लत्पणिफणारक्तचि-
राजितविग्रहे ॥ त्वपि प्रीतिः स्फुरतु मे रुचिराजितविग्रहे ॥ ८ ॥ ह्युपतिमुकुटप्रोद्घुष्टांघ्रिं जगत्कमलाकर
ह्युपतिमनघं स्तुत्वेति त्वां कृतांजलिखरैर्ये ॥ प्रशमजलधे मह्यं सद्यः प्रसह्य धित्तिर्यतां प्रशमनविधौ जावा-
रीणां जिनप्रजविष्णुता ॥ ९ ॥ इति श्रीपार्श्वनाथस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ चतुर्विंशतिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

जिनर्षज प्रीणितजन्मसार्धं समस्तदोषाजित तीर्थनाथ ॥ श्रीसंज्ञवाखंलखंधं नंधाः स्वामिन् प्रजानाम-
जिदंवनस्त्वं ॥ १ ॥ सुखाय पुंषां सुमते सुखास्तमृगांकपद्मप्रज गौरकांते ॥ सुपार्श्वनेतर्महसेनपुत्र त्रैलोक्य-
लोकस्तवनीय ज्ञयाः ॥ २ ॥ विरोचनाजं सुविधिं जिनैवं स्वजावतः शीतलमर्चयामि ॥ श्रेयांसमर्च्यं दिवि-
जब्रजेनासक्तं न संपत्स्वनवासुपूर्यं ॥ ३ ॥ सुवर्णकांते विमलत्वसुचकैरनंतविज्ञाननिविष्टविष्टप ॥ अहर्मणे
धर्मपथप्रकाशने कुरुष्व शांतेहितसंगितां पदं ॥ ४ ॥ निःसीमसूरतनयस्थितिमार्गदीप निर्माहि शर्मं सुदृशां
प्रियमुक्तिदार ॥ निर्दृष्टगारुरुच्ये निगृहीतमोहं महेका मोदित महाशय सुव्रतेन ॥ ५ ॥ अथोनमीनांकनि-
रासदह्यं संप्रीणिताशेषसमुच्चनेम ॥ शांतारवामेय गुणाजिराम श्रीवर्जमानैधि सुखश्रिये नः ॥ ६ ॥ निर्व्या-
जमेधिततमोदर्यैकदह्यं सर्वज्ञाजिमहनीयपदे नयाह्ये ॥ सर्वोदिते जव सरस्वतिपोतरूपे मिथ्यात्ववारिणि-
सदा मयि सुप्रसन्ने ॥ ७ ॥ इति चतुर्विंशतिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ श्रीयुगादिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

अस्तु श्रीनाजिज्जैवो विपन्नासनकर्मठः ॥ पवित्रःपोषयेज्ञां सुधर्मधिपतिःश्रिये ॥ १ ॥ जाड्यखंरुनपां-
नित्यप्रौढो जगतिविश्रुतः ॥ दिनस्तुवस्तमःस्रोमं पावको नाजिनंदनः ॥ २ ॥ सूर्यानेदीमहोभ्यासीसंयमिन्या-
यधीश्वरः ॥ समवर्तीजगज्ज्ञेता जीयादादिजिनेश्वरः ॥ ३ ॥ सनाकीनाहृतोदशादृपजो निर्झतिर्दं ॥ योदो-
पाचरणं प्रीतिरनिकारेशिवेस्थितः ॥ ४ ॥ असंस्तुतो जमैर्विज्रदपाशंसर्वदाशयं ॥ नापेयःश्रेयसे ज्ञायादपूर्वो-
चुवनेश्वरः ॥ ५ ॥ पायादनलसख्यातिर्वज्रुदोहरिणाहतः ॥ अर्हिंसोष्ठासमातन्वन् श्रीनाजैयो महावलः
॥ ६ ॥ नसेवितःकिंपुरुषैः सर्ववितापवर्जितः ॥ जवधेपीचक्रवज्रः श्रीदो जयतिनूतनः ॥ ७ ॥ चंजवदातदेह
श्रीर्हृषजासनतत्परः ॥ शिवालयमितः पायादीशानः प्रथमोजिनः ॥ ८ ॥ ह्यमाप्राप्ताञ्जराधर्तारं संश्रीमान्श्रय-
तेहरिः ॥ विज्राणःकमलंशुभ्रंसोऽनंतःपातुनाजिज्जः ॥ ९ ॥ स्वर्चंज्रैल्लोकेशः शुक्लपद्मसमाश्रितः ॥ सकलं

कमलासीनः कुरुतामृषजः सुखं ॥ १० ॥ एवमादिमसुनेः स्तवनं चः पापघ्नीतिशब्दतामपहाय ॥ विघ्नघातनवि-
धौपटिमानं तस्य विघ्नतिदशापि दिगीशाः ॥ ११ ॥ इति श्रीजिनप्रज्ञसूत्रिकृतं श्रीयुगादिजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपार्ष्वजिनस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीपार्ष्वः श्रेयसेच्छयादक्षितालसमानरुक् ॥ अनन्तासंस्तुतिर्येन दक्षितालसमानरुक् ॥ १ ॥ अज्ञानमेदुर-
ध्वांतराकारिणस्त्वज्जुषानलं ॥ अज्ञानमेदुरध्वांतराज्ञानोऽजिह्वातुमीशगीः ॥ २ ॥ तथापिनुष्ठोऽतर्जकिरंहसाम-
हितायते ॥ गुणक्षेत्रांस्तवीभ्युच्चैरंहसामहितायते ॥ ३ ॥ अपारेकामरोगेण त्रांतोस्मिन्नववारिधौ ॥ अपारे-
कामरोगेण दर्शनेन विनातव ॥ ४ ॥ आप्येदानीं दर्शनेन नरामरसजाजनं ॥ स्पृह्यामि प्रजोराज्यं नरामरस-
जाजनं ॥ ५ ॥ नेह्याचमेऽप्यरोहोक्तं सकाममनसंप्रति ॥ रुच्येयुक्तिकांतापि सकाममनसंप्रति ॥ ६ ॥ पुष्यो-
दयादक्षमया मुक्तत्वदर्शनेसति ॥ पुष्योदयादक्षमया स्वात्मार्यपरिनिश्चितः ॥ ७ ॥ जिनास्यऽसारसंसार
किंनेदानीं वराकरे ॥ जिनास्यसारसंसारमध्यपीहितमया ॥ ८ ॥ धन्यास्ते प्रज्ञातस्तुज्यं वासवामेयशक्तये ॥
त्रातुं जगत्सर्वगुणावासवामेयशक्तये ॥ ९ ॥ कट्याणगिरिधीरेमे त्वयिचेत्परमेश्वर ॥ कट्याणगिरिधीरेमे कर-
स्थाः सर्वसंपदः ॥ १० ॥ तवांगेदीनदृष्टित्वाहूरीकृततमाक्षजे ॥ जीवन्मुक्तिदशां कर्हिदूरीकृततमाक्षजे ॥ ११ ॥
कमलायतनेत्राजिरुक् भवमनसस्तव ॥ कमलायतनेत्राऽजिरमेतांमहृषौमुखे ॥ १२ ॥ दृष्टे तव मुखे प्रीत्या रज-
नीश्वरकोमले ॥ ननिर्वाणपदेस्थास्तुरजनीश्वरकोमले ॥ १३ ॥ अहो जंगंजीरहितं तवाराध्यवचः प्रजो ॥
अहोऽजंगंजीरहितं निष्कर्माक्षजतेपदं ॥ १४ ॥ पीत्वावाचोचरंतेऽस्तकक्षिकामधुगर्हितं ॥ मेनेजनैः स्वर्गतरोः
कक्षिकामधुगर्हितं ॥ १५ ॥ क्रमतामरसदं प्रसेवनेतवसादरं ॥ क्रमतामरसदं प्रसामकीर्नमनः सदा ॥ १६ ॥
श्रियस्तवागमोदद्यादिततानयशोऽजितः ॥ यस्तवैवविदोऽप्यदिततानयशोऽजितः ॥ १७ ॥ अक्षतेपदराजी-
वाच्यर्चनैकरताः प्रजो ॥ अक्षतेपदराजीवायुक्तिर्गुर्वयं ग्रहे ॥ १८ ॥ वशीचक्रेजवान्मुक्तिमहिर्लाभितविग्रहः ॥
स्वैर्गुणैश्चातराकालमहिर्लाभितविग्रहः ॥ १९ ॥ सदानमस्तपापायगत्याजितवतेगजं ॥ सदानमस्तपापायमे-
घद्वयामांकायते ॥ २० ॥ यस्यामेकाग्रधीः स्तौति देवपद्मावतीनतं ॥ इष्टार्थलाभैरचिरादेवपद्माऽवतीनतं
॥ २१ ॥ सदानंदंतिनामोघमाप्यचाश्चीयमत्रके ॥ सदानंदंतिनामोघत्वम्रकिकृतनिश्चयाः ॥ २२ ॥ येनत्रा-
स्त्वयि वंद्याः स्युर्मदनागविराजते ॥ तेषांचरूपकिरतिमदनागविराजते ॥ २३ ॥ अहीने नसदरेण सेव्यमान-
कूपानिघे ॥ अहीनेनसदरेण दून्पाह्यांतरेणमां ॥ २४ ॥ इत्वांतरारंस्त्वदाज्ञाविद्यास्मरणचूषिताः ॥ जय-
लक्ष्मीवर्चनाश्चविद्याः स्मरणचूषिताः ॥ २५ ॥ नमोहराजेन ब्रह्मशक्रादीनपिजिष्णुना ॥ नमोहराजेन ब्रह्मयोने-
विजितायते ॥ २६ ॥ यः स्यात्त्वत्पादपद्माचारुचिरं जितमानसः ॥ सर्वत्रलज्जतेसौख्यं रुचिरं जितमानसः
॥ २७ ॥ सर्वकषायमोहेलापतयेऽब्रुवतस्तव ॥ सर्वकषायमोहेलापसराद्वृषमंबचः ॥ २८ ॥ सरस्वतीपातुत-
घोपदेशामृतपूरिता ॥ यत्प्रजावाज्जानैर्मुक्तिपदेशाऽमृतपूरिता ॥ २९ ॥ कामदेहतमोहेऽलिनीलवर्णेन तस्त्वयि ॥
कामदेहतमोहेऽलितुह्येनाऽश्रुवते श्रियं ॥ ३० ॥ स्वर्गायति यशोविष्प्रकाशंतेऽमरीचयः ॥ यस्याग्रेनैवशीतां-
शोः प्रकाशं तेमरीचयः ॥ ३१ ॥ दर्पकोपरतायासद्भिदेमुनिगणायते ॥ दर्पकोऽपरतायासस्पृह्यालुर्नकः खलु
॥ ३२ ॥ कट्याणानांपंचतयं मुद्यत्कुवलयद्युते ॥ कस्यनप्रीतये जातमुद्यत्कुवलयद्युते ॥ ३३ ॥ कमलाक्षतप-
स्त्यागश्रीजुजंगजिनेश्वर ॥ कमलाक्षतपस्त्यागस्तिमिरार्कपुनीहिमां ॥ ३४ ॥ त्वदाननं जगन्नेत्रमुदारामधनो-
दकं ॥ निर्मिमीतांममप्रीतिमुदारामधनोदकं ॥ ३५ ॥ यैस्त्वंकृतेमनःकृत्वा प्रमदाजोगजागिनः ॥ जवेयुर्दिवि-
तेदिव्यप्रमदाजोगजागिनः ॥ ३६ ॥ नाऽथवाऽरितमोहंसमुक्तिशर्मापि दुर्लभं ॥ नाथवारितमोहंसतेषामाक-
लुषात्मनां ॥ ३७ ॥ युग्मं ॥ आनंदतोयद्वयजंतुजतं ननामते ॥ आनंदतोयद्वयजंतुजतं ननामते ॥ ३८ ॥ स्मरामि त्र-

स्यते जव्यसमूहायाऽजयप्रदं ॥ स्मराऽभिन्नस्यतेजव्यश्रियांचामपदधर्यं ॥ ४० ॥ जव्यहृत्पहिणांवासहृण-
दानायकाननं ॥ त्वांपर्युपासतेधन्याःहृणदानायकाननं ॥ ४१ ॥ जननव्यसनाधीरश्रीवासेयजवेजवे ॥ जन-
नव्यसनाधीरज्याःस्वामीत्वमेवमे ॥ ४२ ॥ त्वङ्गुणस्तुतिरंजोदकांतियमकहारिणी ॥ जव्यानवतुविज्ञानांकांतिय-
मकहारिणी ॥ ४३ ॥ इतिप्रजोतेस्तवनपर्वतिये मुक्तिश्रियःप्रेत्यलुण्ठितेहृदि ॥ जिनप्रज्ञाऽचार्यमज्ञाऽतिशा-
यिनीजागर्तितामिहपंडितव्रजे ॥ ४४ ॥ इति श्रीपार्श्वजिनस्तवनं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीशान्तिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

श्रीशान्तिनाथोजगवानष्टापदसमानरुक् ॥ विज्रङ्गुणान्मयास्तोतानष्टापदसमानरुक् ॥ १ ॥ कथ्याणकम-
क्षोष्वासश्रीवेणजवतोर्जितं ॥ बोधिरक्षेत्रज्ञाथश्रीवेणजवतोर्जितं ॥ २ ॥ सुतानथोत्थाजगतीमहसारविरा-
गतः ॥ त्वयुग्मधर्मिर्मयुग्महसारविरागतः ॥ ३ ॥ सौधर्मेऽथजवानसौख्याद्घैताढ्येसुरतामितः ॥ ततोऽचूतखे-
चरोदीचूत वैताढ्येसुरतामितः ॥ ४ ॥ स्थित्वाऽथप्राणतेजक्षेत्रदेवोपराजितः ॥ यस्मादरिणः स्थान्माव-
ल्लदेवोपराजितः ॥ ५ ॥ जूत्वाऽमंदमुदांपात्रमच्युताखंडलोचवान् ॥ वज्रायुधोऽचूहयायामच्युताखंडलोच-
वान् ॥ ६ ॥ प्राप्यश्रैवेयकंपुष्पैरधो नवममुत्तमैः ॥ सेव्यो नृपैरजूमधरधोऽनवममुत्तमैः ॥ ७ ॥ सर्वार्थसि-
द्धिमिवाचविश्वसेनांगजूरचः ॥ चक्रीगजपुरेऽयानांविश्वसेनांगजूरचः ॥ ८ ॥ जीयासेजननीशास्तरचिरादेव-
संस्तुता ॥ थांस्तोतुर्जायते मुक्तिरचिरादेवसंस्तुता ॥ ९ ॥ जन्मस्त्राजेजवानूहेहरिणांकेनजाविना ॥ तज्जाधौ-
यज्ञ सोद्योतंहरिणांकेनजाविना ॥ १० ॥ राज्यप्रजाविपत्राहृदयानेकपराजितं ॥ अज्ञाश्चिरपत्तिरथद्वयानेक-
पराजितं ॥ ११ ॥ ज्ञातुं दुर्गतिच्रेदमहासीरसतःक्षमां ॥ शान्तिं स्वीकृत्यपद्रुखंडामहासीरसतःक्षमां ॥ १२ ॥
शुक्त्वाहृत्यक्रमासीर्थनिर्मायजगतीद्वितं ॥ पदंप्रापजोख्यातंनिर्मायजगतीद्वितं ॥ १३ ॥ कथ्याणपंचकस्तोतुंजर-
णीचूतमीशते ॥ केनामविश्वविश्वजजरणीचूतमीशते ॥ १४ ॥ त्वदन्योऽक्षंसतामुच्चैरंदः प्रमथनायकः ॥ परं-
धर्तेऽधकध्वंसरंहःप्रमथनायकः ॥ १५ ॥ यत्स्वयायुषिजैत्रापिकंदर्पोऽपासितापदः ॥ तत्सतांईसिगरुडकंद-
र्पोपासितापदः ॥ १६ ॥ चत्वारिंशच्चूतस्वंपातान्मानतमोदिनः ॥ निधिर्ज्ञानस्यदुःखांधुपातान्मानतमो-
दिनः ॥ १७ ॥ इमंस्पृशकृपाकृत्वाहृद्यकथ्याणजाजनं ॥ इशाक्षक्षसमायुस्त्वंहृद्यकथ्याणजाजनं ॥ १८ ॥
कस्यदुःखेननाथत्वंशतेधामनिधेदिनः ॥ तद्दुःखितान्मृगांकक्षाक्षशतेधामनिधेदिनः ॥ १९ ॥ स्तुत्वात्वामि-
तिमार्गयमुदुरिदंश्रीनर्तकीनर्तने नाट्याचार्यजिनप्रजंजनमहा विघ्नांबुदाह्लादने ॥ चत्तांसंतमेवतावकराणामा-
जिरामस्तवप्रज्ञापारमितामपारमहिमप्राग्वार मन्नाराती ॥ २० ॥ इति श्रीजिनप्रजकृतं श्रीशान्तिनाथस्तवनं समाप्तम्

॥ अथ परागशब्दाष्टोत्तरशतार्थनिवेजंसाधारणजिनस्तवनं ॥

॥ शार्दूलविक्रीडितं दं ॥ श्रीदेवेधनरंजमौलिमुकुटोद्भृष्टांमिश्रुमंजिनं नत्वाकुर्मिपरागशब्दविविधाश्रौत्य-
त्तिमाळांचयां ॥ पार्ष्णिदितदीयपुण्यवशतोयन्मामकीनंविजोऽजिघ्यातीतफलापवर्जनमुधाविश्वानकार-स्करः ॥

॥ वसंततिलका दं ॥

वक्राब्जवायुजितपद्मपरागपूरं हृन्मंदिरस्यखपरागहृतप्रचारं ॥ प्रोद्दीप्तकांचनपरागसवर्णवर्णं त्वज्जापरा-
गरसिकःस्तुतिमानयेत्वां ॥ १ ॥ देवापरागनिकृतिप्रततिप्रतानह्नेदेकुजारसुरपरागसमांगंगं ॥ त्वांसंश्रयाम्यनि-
मिषाधिपचापराग संसारमुक्त्युविस्तृतसंपराग ॥ २ ॥ स्वामिञ्जयत्वमनिशंसंपरंपरागमादिप्रकाशकचिरंगत-
पापराग ॥ यश्चायुवकथक्षविराजिषुपुष्परागवृत्तिविषहितमणीवकचापराग ॥ ३ ॥ पूर्वोपरस्वरविपर्ययतःपराग त-
त्त्वावबोधमिहिरोजमनेपराग ॥ त्वंकिंपरागमयसेमयिमुक्तिदने कृतापरागसजितारिरश्मसीद ॥ ४ ॥ तृष्णा-
परागविरतंनिरतंक्रियायांलीलापरागतचरंतमधंहरंतं ॥ विश्वापरागपतिशुद्धयजोचिरासंवंदेप्रियंवदपरागगणनीय-
शीलं ॥ ५ ॥ ज्ञवाःपरागपुरुषेषुकृपांदधानो मायापरागवनितावधैनतेयः ॥ यःकोपरागरहितस्त्वमसीनतेन सेवे-

ज्वन्तमपरागमशौलवज्रं ॥३॥ ध्वस्तोपरागपरजागविजृप्तितांगं सुरापरागमसमीकृतकर्मधर्मं ॥ पुष्ट्यापरागजनदस-
न्नवन्नजयेयं देवाऽपरागणितलक्षणसंचयत्वां ॥ ८ ॥ सेवापरागणितसौख्यकरंश्रयामि हसापरागहरणंकराण-
गुणानां ॥ प्रोद्यत्परागतिगतंशरणंजनानामिदार्थसाधनसुपूर्वपरागकट्यं ॥ ९ ॥ तेजोविराजितपरागसमीप-
रागधेषद्धिदंधनह्यद्विपरागहीनं ॥ गेमेसतिष्ठुतपरागनमस्करोमि गेस्थेज्येकक्षितपापपरागमाशु ॥ १० ॥
गेस्थेजितेजननष्ट्युजरापरागं मांदेहितद्विपदंविखसत्परागं ॥ राशेहृतस्मरपरागपकौपरागरिक्तं परागणधर-
स्थितिकार्यकारिन् ॥ ११ ॥ पस्थांगदेवकृतचंदनसत्परागोयो द्वापरागमगिरोस्तिनजंजपूकः ॥ गेयंविधायकृ-
तदुःकृतसंपरागमीडेप्रतीतमपरागमजिख्ययातं ॥ १२ ॥ गेपाग्रगेजितपुनर्जवचापरागारास्थानकेतमुदितेजुवनेप-
राग ॥ गेशेकृतेनिहृतमोहमहापराग गेस्थेषणेकुरुखंडमघीपराग ॥ १३ ॥ गेऽर्थेपरागकरणोद्यमिनंनमामिगेसो-
स्थितेखलपरागजयप्रमुक्तम् ॥ गेन्नेकृतेऽर्पितपरागधराधवत्वंपेहेस्थितेशुचिपरागपविन्नकीर्तिं ॥ १४ ॥ गेस्थेजवेसक-
लजंतुकृतापरागगेदेनिवर्हितकथयमदत्पराग ॥ गेदेविधेहिखुलमुक्षितदुःपरागगेवेसतित्रिजगदंगिकृपापराग ॥ १५ ॥
पेसौपरागसमधैर्यसुवर्चवीर्यपेसेपरागशिवजीरुमजिष्टुवेत्वां ॥ येनीकृतेधनवधूप्रसुतापरागारामोदितेशुचिपराग-
रदाक्षिकांते ॥ १६ ॥ रित्रांकृतेऽनुचित देहपरागलेपरित्रांगते जयपरागजवाधिकश्रीः ॥ छत्रेतिरःसुविहिते-
जनतापरागगेधेकृते गलितमोहमदापराग ॥ १७ ॥ छपजातयः ॥ परांगनायास्तुपेपरागसंगेनमुक्तंमनसा-
नतोऽस्मि ॥ पेवेकृतेदेवनमत्परागसंत्यकरकास्थिपरांगसंग ॥ १८ ॥ प्राप्तापरागाधजवाधिधतीरवंदेपरागारवि-
मुक्तचित्तं ॥ तृष्णापरागर्भरूपानिषूदनंवशापरागाद्धर्तृगुणोपपन्नं ॥ १९ ॥ दिव्यापरागर्जनतामतीतंसेवाप-
रागस्त्यमुखर्पिवंधं ॥ परागजस्तिष्ठवितोऽधिकमजं परागजाविःकृतसज्जतिश्रये ॥ २० ॥ परागतामर्थप्रतिपाद-
नाद्विषं जनंपरागार्हव्यचःपरंपरं ॥ परागलक्ष्मणचोरणीकं परागदाधिन्नमहंनवीमि ॥ २१ ॥ परागरुमत्स्थि-
तिभूतंसेव्यं परागलक्ष्मण्यधूपयोग्यं ॥ परागमाचारविचारणीयं परागदंकारमहंजजामि ॥ २२ ॥ माद्य-
त्परागम्यपदप्रधानदहंपरागवर्गुणश्रयध्वं ॥ मुरुपरागोत्थविकारतर्जकंजराऽपरागत्वर्जजीतिवर्जितं ॥ २३ ॥
परागजावारिविष्णुज्वंशःपरागरिष्टस्थितिजेदृशीं ॥ सेवापरागिनतचक्रमाब्जः कृपापरागालिदवाच्यजीयाः
॥ २४ ॥ योदीपरागांगिसमात्मबोधनो विज्ञापरागादिविमुक्तचेताः ॥ निःस्वापरागाल्हातस्वरूपः सुरापरा-
गाल्हागुणःससेव्यः ॥ २५ ॥ अपूर्वपरागपरागजातशीलंपरागधवचमकाशं ॥ परागतिप्राप्तपरागतिहं
स्तोव्येपरागोपगतिप्रतीतं ॥ २६ ॥ वंदेपरागर्जगतिव्यतीतं सदापरागाढतपःप्रवृत्तं ॥ क्रूराऽपरागारकशोण-
पाणिंपरांगरीयःपदवींश्रयंतं ॥ २७ ॥

शार्दूलविक्रीडितढंद ॥ श्रीमद्वाचकचक्रवर्तिसुगुरुश्रीहर्षकल्लोलसज्जिष्यः पंडितमंडलीबहुमतःश्रीलक्ष्मि-
कल्लोलकः ॥ सैवेदंरचयांचकारसुपरागार्थाष्टयुक्तंशतं तेनामोतुकृतीजनः शिवसुखंपुण्येनलब्धोदयं ॥ २८ ॥
इति परागज्ञाद्योत्तरशतार्थनिबन्धसाधारणजिनस्तवर्न महोपाध्यायचक्रवर्तिश्रीहर्षकल्लोलगणिकमकमलम-
शालायमानेन पण्डितलक्ष्मीकल्लोलगणिना रचयांचके ॥

॥ अथ श्रीमहावीरस्तवनप्रारंभः ॥

असमशमनिवासं वासवाचार्यवाचामविषयमहिमानं ज्ञानसंक्रांतविश्वं ॥ प्रणमदमरचूरारक्षधृष्टांघ्रिपीतं
जिनवरवरद त्वां नौमि जकिप्रयुक्तः ॥ १ ॥ बालस्यापि ममोक्तं तव स्तुतावर्धमेभ्यति बुधानां कन्याकृति-
तसूत्रे न गौरवं मांत्रिकाः किमु वदेषुः ॥ २ ॥ योमिमीतैल्यवार्धपाषाणःपलैर्यःपरिष्ठेसुमीडेनजःस्वांगुलैः ॥
योऽग्निभेगेनकट्यांतवातंजयेत् त्वज्जुष्टानामियत्तामसौवेत्तिचेत् ॥ ३ ॥ अजिनुल ज्वन्तमनंतगुणं स्तुतिका-
रगिराजिसतीचरितं ॥ यदियंगुणैरेणुकणाकृतं स्तवनीयमुपैतिनजातुपरं ॥ ४ ॥ नहरेष्टबाधःपरैर्लघ्यता-
नत्वदुक्तेनचाश्वकृत्योपदेशः ॥ तत्रापिश्रितास्तत्रमित्र्यात्वलीना ननिवमिश्राःकिंविपंतीकुमुदः ॥ ५ ॥ छ-

चिंतनोमृतकषिर्लज्जतां वृषसंश्रयेण परमोन्नपदं ॥ प्रमदाश्रितेप्यहहत्तत्रलज्जां प्रवदंति जवदध्वमुचः ॥ ६ ॥
 फलगोचरलक्ष्यैरुपेतं गदितं यन्नचता प्रमाद्युग्मं ॥ कृतयज्ञशता अपीह दोषानलमुज्ज्वलितुंनवादिनोऽन्ये
 ॥ ७ ॥ संदेहान्युगपदपोहितुंनृतिर्यक् देवानांश्रुतिषुसुधारसंनिषेक्तं ॥ त्वाहित्वाकल्यवितुमीश- — ज्ञापातजौष्यं
 कञ्चगिरैकयालमन्यः ॥ ८ ॥ नकेमनःश्रुदियुगाग्रयोजितप्रबोधचारित्रतुरंगमर्च्यं ॥ रथसमारुह्य तवशशा-
 सनं समासदनमुक्तिपुरीमविव्रतः ॥ ९ ॥ योगेनकिं किमशतीर्थपरंपराजिः किंदैवतैःकिमुतपोजिरधीतिजि-
 किं ॥ मंत्राहरेजिनजिनेतिजपंतुसंतःपारत्रिकैहिकमुपेयमुपेतुक्रामाः ॥ १० ॥ त्वन्नामकामसामर्थ्यानध्यायध्या-
 यतःसतः ॥ संपत्नीपद्यतेसद्यः संपत्कंपराह्मुली ॥ ११ ॥ अस्तपरीणापरश्वधेन मच्चित्तपेटांप्रसर्जविजिघा॥
 ज्ञानादिरत्नानिहरंतिचौरा रागादयस्ताश्चिगृहाणनाथ ॥ १२ ॥ त्वदिष्येयधिपतौशिवपुर्या श्रूयतेनहिवहुर्जन-
 वासः ॥ धिग्विधिःकुनृपतावपिमोहे वीक्ष्यतेजवपुरीजनपूर्णा ॥ १३ ॥ नाथवाधितुमनाथवत्सुधाजोजिनो-
 पिविबुधान्प्रमदामः ॥ मानवास्तुतवपीतदेशनावाक्कुधान् बतदृशापिनासृशत् ॥ १४ ॥ युक्तिस्फूर्जतीदृश-
 चाराशयेयैश्चक्रे यौष्माकीणावाणीकृपाणी ॥ तेषांजावारातिर्जिह्वकैलिं कुर्वाणानांस्थात्करस्थाजयश्रीः
 १५ ॥ प्रमथितमिथोविरोधाः सुहृदीज्जावासतंगिनोनिखिलाः ॥ त्वदेशनाजुवमिता नयवादाश्चजन्नसमर्थं
 ॥ १६ ॥ इनकुतीर्थिककटिपतगर्हणा वचन जस्मजिरुज्ज्वलितेप्यहो ॥ तवयशोमुकुरेपरदैवतव्रजयशोनखल-
 प्रतिबिंबितं ॥ १७ ॥ रुंधसेधितमन्यतीर्थिकततेरौऽत्यवंध्याचलंसच्चेतोजलपंकहृन्मधसुहृदातापिसंतापनं ॥
 हेलाघोषितमोहराजमहिमांजोधिर्जिनत्वथशोगस्तिः सैषवजस्तिहस्तिदशनच्छेदावदातद्विः ॥ १८ ॥ शेषो-
 धिर्यस्यमूलंकनकगिरिरिपिस्त्वध्वंधश्चतस्रः क्राष्टाःशास्त्राःप्रशाखाविदिशच्छरुतलं ज्योमजालंदखानां ॥ ताराः
 पुष्पाणिस्त्रिधास्वदमथाशिरंरुपुष्यदंतौफलश्रीध्रायाविश्रान्तविम्बःस्फुरतितवयशःपादपःश्लोयमुच्चैः ॥ १९ ॥ ऊ-
 ष्णोर्ध्वमारोहतिहृन्नजोनुषां त्वज्जकिरागांश्रुपतिर्यथायथा ॥ तथातथाहःपटलीवलीयसीत्रायवेदेवक्ष्यतिप्रतिष्ठापं
 ॥ २० ॥ स्वजनकमनस्तापाधानोन्नवावधिपक्रिमव्यसनमपि हीहंतुंकार्मनशकिमधुःपरे ॥ तवपुनरिनश्रीमोहो-
 र्वापितं सबलंविद्यापरिदलधिंतुंकाष्ठान्वेकालगन्नरणगणे ॥ २१ ॥ नदोषाणांस्वस्मिन्नधिपजवताऽदाधि वसतिर्गु-
 णानानैवान्यैर्हिरुवरिचिप्रचृतिजिः ॥ शिवंतेषामुद्रासयितुमजिसंधित्तवज्रवं तदातातेन्यस्तेनतुकिमिववैशि-
 ष्ट्यमधिकं ॥ २२ ॥ आपत्कोटीविषटनपटुः संपदाकृष्टिमंत्रःश्रेयोवल्लीवनवनधरस्तत्त्वधीसौधदीपः ॥ विद्या-
 कंदोरसिपतियशःक्षीरवज्रुप्रचारश्चेतोवृष्टिं ममरमयतुत्त्वपदाब्जप्रणालः ॥ २३ ॥ कपायतपनातपगपितम-
 प्रशस्तक्रियानुचितनमलीमसं विषयतर्षपर्याकुलं ॥ जवज्जुणकदंवकस्तुतिसुधाहृदे मज्जनं जिनेशितरनुक्षणसू-
 जतुमामकीर्नमनः ॥ २४ ॥ त्रिजुवनजवनजोगजावजासनगृह्मणिमस नतजनताजिमतार्थसाधनितरणक-
 ष्पक्षुम विविधहंदोजातिरुचिरमितिसंस्तवमकरवमपवृजिनप्रजसूरिनिबह्महनीयमहंतवयत्कंठपीठसीमनिखु-
 ठतिसैषतस्य पुरुषस्य जिनकरतलमुपैति सखेष्टफलसिद्धिरिधगुणतरुविपिन ॥ २५ ॥ इति श्रीमहावीरस्त

॥ अथ श्रीपार्श्वनाथस्तवनप्रारंभः ॥

कामेवामेयशक्तिर्जवतुतवगुणस्तोमखेशप्रशस्तौनस्याद्यस्यामधीशःसुरपतिसचिवस्यापिवाणीविद्यासः ॥ मा-
 नेवावाक्षिंवारं कलयातिक्रम्यमौदिमारुढधारंजकिज्यकिप्रयुक्त स्तदधिकमपितेसंस्तवंप्रस्तवीमि ॥ १ ॥ सं-
 सारांजोधिबेदानिविडजहमतिध्वांतविध्वंसहंसःक्षयामाक्ष्यामांगधामाशक्तमठतपोधर्मनिर्माथपाशः ॥ स्फा-
 रस्फूर्जत्फणींजप्रगुणफणमणिज्योतिरुद्योतिताशाचक्रश्चक्रिज्जलजंजयतिजिनविजिद्वज्रज्जवाविरवार ॥ २ ॥
 कथानागिचेतः शिखिकुलविलसत्तांडवाहंवरश्रीहेतुः प्रेक्षन्नखालीरुचिररुचितदिहामनेत्राजिरामः ॥ प्री-
 तिकुल्लफणाजाह्मणिषुमनश्चापवित्रीकृतद्यौदेया स्ववंदेशनावाक्स्तनितसुखकरोमेधवन्मेऽहंतः ॥ ३ ॥
 जिदन्लोक्रप्रवाहप्रबलतर सतिस्पुरमुच्चैर्बहंतंजंतूनांचित्तमसौसजयतिजगतिवदचोवारिकांतः॥मुक्त्वागाहगृही

तानपिविनतजनान्यत्रजावाभ्यातौजूयस्तन्मध्यमेवप्रविशति। तदिति क्रूरमोहावहारः ॥ ४ ॥ द्यौःप्राणवत्सं-
 लक्ष्मीमधुरमधुरसंत्वन्मुखांजोरोत्थं पायं पायं जरेण प्रणतजवचृतानि जपुषं धया द्यः ॥ नूनं हर्षप्रकर्षो जतनयन-
 पयः पूरदं जेन दूरं मिथ्या हृत्कोचनाना मसुजगजगवन्सद्य एवो जिरंति ॥ ५ ॥ निस्पंदानंदकंदः कलिमलक-
 दलीकांखंभीकृतोयतकदाकौहेयकस्य हृत्पितजवशतं नेत्रपीयूषसत्रं ॥ श्रेयः श्रीवद्विहृती सकमलयमरुद्गाय-
 मारोग्यलक्ष्म्यादर्शः कंदर्पदर्पदिजपतिपतने दर्शनं तावकीनं ॥ ६ ॥ विद्याविद्याधरीणां मिथियमसुखः क्रूरवैरा-
 रिजैत्रोगात्रश्रीमैत्र्यपात्रीकृतरतिरमणः सच्चरित्रैः पवित्रः ॥ सन्नो गात्रो गजग्रीशुजगिमजवनं श्रीजिनश्रीदसंपन्नः
 कंपः संपनी पद्यतद्दहमनुजः साधुनत्वाजिनत्वा ॥ ७ ॥ देव्यावाचोपिवाचामविषयदिविषयं दिग्द्वारसेवा देवाकी-
 सर्वनाकी श्वरसुकुटतटी घृष्टपादांबुजस्य ॥ नेताश्चैतन्यशून्यः सकलकलयितुमुक्तिमात्रस्य दाता शुक्तिमुक्तिचंदातुः
 कश्चिन्मिव जवतः कष्टपट्टाः सह कः ॥ ८ ॥ चंद्रः प्रत्युदकाशयं प्रतिफलत्वे कोन चार्धं क्रियाकारीत्येषनवास्तवस्तवपुन-
 र्बुजं जयत्युत्तं ॥ एकस्त्वंप्रतिमानसंबससियन्नव्यात्मना मेकदा सर्वेषामथचप्रयत्नसिफलं तेषां मनोवांछितं ॥ ९ ॥
 यौष्माकीणगुणस्तुतिं विकिरतीशुंडामिवांतर्गतप्रीतिं स्फीतिमतीमतीवसुरजिदानां बुवाविज्रती ॥ त्रैलोक्यैक-
 सुरकुम्भमवनानीवोन्मदावासितायुष्मन्नकिखं जनकिजविनाभेनासिहृदासिता ॥ १० ॥ आधारे स्थिरतोक्षि-
 ते खलु जवत्याधेयमापि स्थिरं सोयं ज्ञानपथस्तथापि किमपि स्वायैकनिष्ठो हवे ॥ अत्रांतं मम चंचले पिमनसि स्वाभि-
 न्वधानस्थितिं त्रैलोक्याधिपशक्तिजाजिष्यदिवकिनोपपत्तं त्वयि ॥ ११ ॥ विम्वेशप्रसक्तं लदीयशशाब्जालु-
 प्यमाने प्रजासर्वस्वे जगदाक्रमैकपटुना नूनं विजानां पतिः ॥ शर्खां लांनकैतवा तत्प्रतिनिशंकुक्षि प्रदेशे शिपन्-
 कोपाटोपवशादसावुदयते विज्रघुर्ल्लोहितं ॥ १२ ॥ वक्त्रेण त्वमपाहरः शाशिधरस्याखं नमूर्तः श्रियं व्याकोशस्य कु-
 शोशयस्य सुषमासर्वस्वमभ्यग्रहीः ॥ अजुह्वयसनादपि स्मजहितौ नैतौ विरोधं मिथस्तेनाकारिसमानशीलविपदां-
 साख्यप्रवादो मृषा ॥ १३ ॥ पुष्टांगी व्यवहारनिश्चयनयप्रोत्तुंगशृंगं शुजहानार्थं प्रितुष्टयं च विकिसज्ज्ञानक्रियालो-
 चनं ॥ नित्यल्लेकविवेकपुञ्जलतिकंस्यादादपर्युल्लसती नोच्चैः कुकुंदं कुतीर्थतृणलुक् सूते वृषंगौस्तव ॥ १४ ॥ आकं-
 ठकमठांबुदोजितपयः पूरे निमग्नां कत्योत्फुल्लमुखपंकजंतवपपौयाकौतुकोत्कर्षतः ॥ नागल्लेखविलोचनाक्षिपदल्लोचं-
 ख्यायधुयैव तांधन्यानां गाणानां हृणेन खलु सारे खान्यतः सर्पति ॥ १५ ॥ बंदारोः प्रियकोपितप्रणयिनी हृक्कोण-
 शोणत्विषः सांक्षिगधसमुल्लखत्कनखश्रेणीमयूखास्तव ॥ त्वद्वृत्तस्तुतिदुत्तिकाजिमुखितापाणौ चिकीर्षोः शिवश्री-
 रार्मानवपद्मारासहितं वदंति मीलौमम ॥ १६ ॥ एवं नृदेवमदित्सहितः प्रजावज्रत्वाप्रज्जततमथाविनुतो मया-
 ऽयं ॥ पार्श्वः प्रभृर्विमलचिन्मयचित्तसौषम्यसंयत्यवृजिनप्रजसुरिवर्ष ॥ १७ ॥ इति श्रीपां स ॥

॥ अथ श्रीकृष्णादिजिनस्तवनप्रारंभः ॥

कृष्ण नमसुरासुखोत्तरप्रपतयालुपरागपिशंगितं ॥ क्रमसरोजमदंतव सौखिना जिनवहेन वहेमतनुद्युते ॥ १ ॥
 अपरवस्तुविलोकनलासवाविषनिषेधवृथां सुखमासुधां ॥ वपुषितेपि वताममचक्रुषी अजितजाजितजास्करकां-
 चन ॥ २ ॥ हरिहरादिद्वुरौघमिलक्षणांस्तुतचरित्रचमत्कृतविष्टयं ॥ सुजनजोः पदपीठविलोखुतसुमनसंमन-
 संजवदैवतं ॥ ३ ॥ मदनुद्वर्दमदंतिदमेहरिस्तरुष्टगां कितमूर्तिरुपाश्रितान् ॥ कुतमहारजतद्युतिप्रणीशमवता-
 मवतादजिनंदनः ॥ ४ ॥ चरणलक्ष्मिकरग्रहणोत्सवे विरवितैरयनदितयोवधिं ॥ घृतसुखातिशयावसुवर्षैर्ध-
 मुमतीसुमतीशकृतात्वया ॥ ५ ॥ स्मितजपाकुसुमोपमदीधितिशरणीमीशमुपैमिजगन्धरी ॥ कुमतकोककुला-
 द्युतदीधितिमुदर्विदरविधनंदनं ॥ ६ ॥ सकललोकचमत्कृतिकारिणीं जिनसुपार्थ्वजगृहघोरणीं ॥ कष्टवनो-
 मतिमानं ज्वनत्रयेकुसुदजासुदजावयुज्जकैः ॥ ७ ॥ शुचियदंगरुचातुपराजितः शशधरो कंमिषाद्यमशिश्रयत् ॥
 सपदिलोचनयोर्ममकष्टपातांसमहसेमहसेनसुतो जिनः ॥ ८ ॥ सुविधितीर्थं करुणाकरं करुणविकिरपाशार्ध-
 पादमहे ॥ करुणांतिविराजितकार्तिकीहिमकरं मकरंदधतं ध्वजं ॥ ९ ॥ जयतिशीतलदेवसरस्वतीत्रिजगतीं

पुनर्तीकविशेषिता ॥ मधुरिमातिशयेनतृणीकृताश्वतरसातरसास्तृपातव ॥ १० ॥ जिनवरोऽवतुंगंरुक्कां-
 ळनःप्रथमविष्णुनतांत्रिसरोरुहः ॥ प्रथितविष्णुनृपाव्यपुष्करांबरमणीरमणीयगुणांबुधिः ॥ ११ ॥ मुनिप-
 तिर्वसुपूज्यनृपालमर्जयतिनिर्जितदुर्जयचित्तप्रः ॥ सुजनकोककंदंबकलोचनोत्सवरविर्वरविह्वमविग्रहः ॥ १२ ॥
 सुकृतिनःकृतवर्मधरा धवान्वयनजस्तलजासनजास्करं ॥ अयतकांचनवारिरुहहृदह्वविमलं विमलंजगदी-
 श्वरं ॥ १३ ॥ छपनमंसितमीशसमुत्सर्कं प्रणयतोचरितुंसकलाश्रियः ॥ जंगतितुज्यमनंतनमस्क्रियामकलये-
 कलयेदिलयेनयः ॥ १४ ॥ अबतुधर्मजिनेंद्रकुजावना रत्ननिनाशनससहयोदयः ॥ शममयःसमयस्तव सुब्र-
 तातनयमानयमांसलविस्तरः ॥ १५ ॥ हृदयनायकचक्रिजिनश्रियोर्दिविधैरिजयोर्जितविक्रमः ॥ जवज-
 यानिजिनसुजवन्मतानुगविशांगविशांतिविजोच्चवान् ॥ १६ ॥ किमेति तीव्रतपोव्रतशीलनैः किसुतयोगर-
 हस्यनिषेवणैः ॥ दलधितुंकुगतिंयदिवोरुचिर्वृजिनकुंजिनकुंथुरुपास्यतां ॥ १७ ॥ प्रणतवासवमौक्षिमणिप्रजा-
 पदलसंबलितान्प्रिनखत्विषां ॥ स्मरतज्ज्यज्जनाःस्मरकुंजराकुशामरंरामरंजितसज्जनं ॥ १८ ॥ अजिनुमःप्रजुमक्षि-
 मपाकृतस्मरशरप्रसरांशिशुतावधेः ॥ मरकतद्युतिदर्पविजोपनक्षमविजामविजाव्यगुणश्रियं ॥ १९ ॥ कम्-
 ळलक्ष्मिणिलक्ष्मिनेकेतने परहितव्रतशाखिनिमुप्रते ॥ अविरसंममजकिरसःस्फुरत्वनवमेनवमेनवतुधुतौ ॥ २० ॥
 अलक्ष्म्युद्धुपदेनद्युतधनैर्युवतिभिः कृतमस्तुनृपश्रिया ॥ नरुचयेममसुकिपदं तवस्तवनमेनवमेनवतुप्रियं ॥ २१ ॥
 दनुजजिह्वजबीर्यमद्वज्वरप्रशमनैकजिषवरदोर्वलं ॥ ममतनेमिजिनंजुवनत्रयीसुरतरं रतुरुचतरुदिपं ॥ २२ ॥
 शिवसुखस्यकथामपि वेदितानखलुसाजनताजिनकर्हिचित् ॥ सजतियाप्रजुपाश्वकुवासनाशतवशा तवशा-
 सनलंपनं ॥ २३ ॥ चलनकोटिविघट्टनचंचलीकृतसुराचलवीरजगद्गुरो ॥ त्रिभुवनाऽशिवनाशविधौ जिन
 प्रजवते जवते जगवन्नमः ॥ २४ ॥ स्वरवतारजनिव्रतकेवलाक्षरपदासिदिनानिपुनं ॥ जगवतांविदधं-
 तिजगन्नयी मुदमितां दमितांरविदिषां ॥ २५ ॥ इतिजिनप्रजसूरिचिरीडिताः प्रणतिचंचुजनायजनाधिपाः ॥
 वधतुशीलितसिद्धिधूसूत्रांशुजरासरसारहितंपदं ॥ २६ ॥ जिनवराःकुनयाक्षिप्रांक्षिनीमुकुलनैकतुषार-
 मरीचयः ॥ विदधतःप्रणतंजतमादृतस्मरभयंरचयंतुमनांसिनः ॥ २७ ॥ जगवताऽजिहितार्थमधीयतां कुप-
 थमाधिकदर्शितमन्मथं ॥ श्रुतमुदात्तमुदात्तपुरस्सरःस्वरचितं रचितं गणधारिजिः ॥ २८ ॥ प्रथमकल्पपतिः
 प्रथितायतिःप्रवचनांजुजसौरजषट्पदः ॥ कुलिशाशोन्नितपाणिर्हृषभ्रवशमयतामयतारमिह्नजतां ॥ २९ ॥

श्री वर्द्धमानास्वमिन्म्योनमोनमः

अथ श्री संग्रहणीरत्न त्रैलोक्यदीपिकाख्यग्रंथ बालावबोध सहित

प्रारब्धते.

प्रथम अर्थकर्त्तानुं मंगलाचरण.

श्रीपार्श्वनाथं फलवृद्धिकाख्यं गुरुं तथा श्रीजिनदत्तसूरं ॥ वाणदेवतायाश्चरौचनत्वात्तमाश्रये श्रीजि-
 नजडनाम्ना ॥ १ ॥ निर्भय्यजैनागमवारिराशिं, प्रकाशितायैरियमग्रपंचा ॥ श्रीचंद्रसूरिन्प्रणिएपत्यसम्यक्, क-
 रोमितांसंग्रहणींस्फुटार्थी ॥ २ ॥ युग्मं ॥ श्रीदुर्षसार गुरुराजहितप्रसाद, माधायचेतसिचिद्वृत्ततेप्रसादं तस्मा-
 द्द्विशुद्धवचनोविगतावसादी, व्याख्यास्फुटांशिवनिधानगणितेने ॥ ३ ॥

हवे प्रथम ग्रंथकर्त्ता दोह गाथाएकरी शिष्टाचार पालवाने अर्थे अने विघ्न निवारवा अर्थे मंगल करे ठे.
 तथा अजिषेय, प्रयोजन, संबंध, अने अधिकारी ए चारनुं प्रतिपादन करे ठे.

नमिठं अरिहंताई ठिइ जवणो गाहणाय पत्तेयं ॥

सुर नारयाणं बुद्धं नर तिरियाणं विणाजवणं ॥ १ ॥

उववाय चवणविरहं संखं इग समइयं गमागमणे ॥

व्याख्या-अरिहंताई के० अरिहंतादिक पांच परमेष्ठीप्रत्ये नमिठं के० नमस्कार करी एटले नमस्कार-रूप मंगल आछं. ए नमस्कारे करी ग्रंथकर्ता तथा ग्रंथना श्रोताने विघ्न न आय. एम पांचे परमेष्ठीने नमस्कार करीने, सुर के० देवता, अने नारयाण के० नारकी, ए वेळने प्रत्येके आयुष्यनी ठिइ के० स्थिति जवण के० धर, अवगाहना के० शरीरनुं मान बुद्ध के० कहीशुं. एटले देव तथा नारकीनुं आयुष्य, जवन तथा शरीरनी अवगाहना कहीशुं. पण एटलुं विशेष जे नर के० मनुष्य, अने तिरियाण के० तिरिय, ए बे-छनां जुवन ते एकांत निश्चल शाम्भतां नथी, माटे, विणाजवणं के० जुवनविना बाकीनां आयुष्य अने अवगाहना कहीशुं. वली एक देव छपण्या पढी बीजो देव केटला कालने आंतरे छपजे? ते उववायविरहं के० छपपातविरहकाळ, वली एक देव चव्या पढी बीजो देव केटला कालने आंतरे चवे? ते चवण के० चवन-विरहकाळ. तथा संखंइगसमइयं के० एक समये संख्याएगणतां केटला देव छपजे? ते एक समये छपपात संख्या वली एक समये संख्याए गणतां केटला देवोचवे ते एकसमय चवनसंख्या. वली देवो मरीने केटली गतिमां जाय? ते गमा के० गति. तथा केटली गतिना आख्या जीवो देवपणे छपजे? ते आगमणे के० आगति. एम ए ठ बोख जेम देवोने तेम नारकी, मनुष्य, तथा तिरियेने पण सरखा जाणवा. एटले नव नव द्वार-देव, तथा नारकीनां कहीशुं. अने जुवनविना आठ आठ द्वार मनुष्य, तथा तिरियेचनं कहीशुं. ए रीते सर्व मली चो-त्रीश द्वार कहीशुं. अहीथां छपर गाथांमां यकारनो चकार आय ठे, माटे च शब्द छजयान्वयी ठे, तेथी देव नारकी, मनुष्य, तिरिय-ए चारेनां वर्ण, बिन्हं छेइयादिक पण कहीशुं. एटले अजिधेय कइ.

हवे ए ग्रंथकर्ताने ग्रंथ बांध्यानो बोध अयोठे, तेनुं प्रगटीकरख ते ग्रंथकर्ताने अनंतर प्रयोजन अयुं. तथा एना अनुग्रह परंपराए मोक्षावासि ते ग्रंथकर्ताने परंपर प्रयोजन, तेमज श्रोताने देवादिकनुं स्वरूप जाणइ, ते अनंतर प्रयोजन अने एथी परंपराए मोक्षावासि ते परंपर प्रयोजन. ए रीते ग्रंथ करवानुं प्रयोजन कइ.

हवे जीजो संबंघ ते वे प्रकारे ठे. तेमां एक उपायोपेय लक्षण, बीजो गुरुपर्वक्रमलक्षण. तेमांहे ए संघ-याणी ग्रंथ ते उपाय, अने ए ग्रंथनुं तत्वज्ञान ते छपेय. ए उपायोपेयलक्षण समजइ. हवे गुरुपर्वक्रमलक्षण ते, ए ग्रंथनो अर्थ श्रीवर्द्धमान स्वामीए वखाणो; तेवार पढी श्रीसुधर्मास्वामीए दादशांगीमां गुंथ्यो. त्यांशी इयामाचार्यादिके पजवणा प्रमुख सूत्रोमां छज्ज्यो. वली तेमांशी श्रीजिनजगणीं इमाश्रमणे पांचसं गाथानी महोटी संघयाणी करी; तेमां अवताणो, त्यांशी संक्षेप रुचिवंत जीवोने अर्थ श्रीचंजसुरिए ते महोटी संघयाणीनो अर्थ संक्षेपीने इहां बांध्यो. ए गुरुपर्वक्रमलक्षण जाणइ. ए संबंघ कइयो.

हवे साधु, साधवी, आवक, अने आविका-ए चारे आ ग्रंथनां अधिकारी जाणवा. ए चोशुं अधिकारीपणुं कइ. ॥ १ ॥

अवतरण-जेवा अनुक्रमे द्वार कइयां ठे, तेवाज अनुक्रमे पहेलां देवोनी स्थिति प्रमुख नव द्वार कहे ठे. तेमां प्रथम चार प्रकारना देवोमांशी जुवनपति देवोना आयुष्यनी जघन्य स्थिति अर्द्धगाथाए करी ग्रंथकार कहेठे.

दसवास सहस्साइं जवणवर्षणं जह्ज्जठिई ॥ २ ॥

व्याख्या-जवणवर्षणं के० जुवनपतिना दशे निकायना देवो, अने जुवनपतिनी देवीठं ए-बंनेनी सामान्यपणे दसवाससहस्साइं के० दशहजार वर्षनी जह्ज्जठिई के० जघन्य अकी आयुष्यनी स्थिति होय; पण तेथी छंठी न होय. ॥ २ ॥

अवतरण-सुवर्नपति देवोना आयुष्यनी जल्कृष्टी स्थिति वे.गाथाए करी कहे'ने.
चमर बखि सार महिश्च ॥ तहेवीणं तु तिषि चत्तारि ॥ पक्षियाई
सद्दइ ॥ सेसाणं नवनिकायाणं ॥ ३ ॥ दाहिणदिवहु पक्षियं ॥ उ-
त्तरळ हुंति डुझि देसुणा ॥ तहेवी मरू पक्षियं॥देसुणं आउमुकोसं

[illegible]

हवे न्यंतर देव अने देवीतुं जघन्योत्कृष्टाय गाथाना त्रण पदे करी कहे ठे.

वन्तरियाण जहन्नं ॥ दस वास सहस्स पल्लिय मुक्कोसं ॥ देवीणं पल्लिअळं ॥

અર્ચ-વંતરિયાણ કે० જ્યંતરદેવ તથા દેવીર્નું જહજ્જ કે० જખન્યાયુ દસવા સહસ્ત્ર કે० દશહજાર વર્ણન હોય, અને પતિય કે० એક પથ્યોપમનું દેવોનું, તથા પતિયર્જ કે० અર્જપથ્યોપમનું દેવીર્નું, ઈકોર્સ કે० ઈત્કુદ્યાયુ હોય. અહીંયાં કોઈક અજાણ એમ કહે છે જે, જ્યંતરની દેવીર્નું એક પથ્યોપમાયુ છે. તે જુલું કહે છે. કેમકે શ્રીપત્રવાણસૂત્રમધ્યે કહ્યું છે. વાણમંતરીણં જંતે કૈવલ્યં કાલં ઈદં પત્નતા ગોચમા જહજ્જેણં દસ વાસ સહસ્ત્રાં ઈકોર્સેણં અર્જપતિર્નમઃ ॥ ૫ વચને જ્યંતરીક દેવીનું ઈત્કુદું આયુષ્ય અર્જ પથ્યોપમ છે. અને શ્રી, હી, ધૃતિ, કીર્તિ, હુક્તિ, અને સદ્ધી-ય ન દેવીર્નું આયુષ્ય એક પથ્યોપમ છે, તે દેવીર્નું જવન-પતિની છે. જ્યંતરીકની નથી. એમ જાણવું. ॥ ૪ ॥

इवे चंद्रमा, सूर्य, ग्रह, नक्षत्र, अने तारा-ए पांचजातना ज्योतिषना देवो तथा देवीर्जना आयुष्यनी जपन्योत्कुष्टी स्थिति ने गाथा अने एक पदेकरी कहेने.

पलियं अहियं ससि रवीणं ॥ ५ ॥ लक्केण सहस्तेणय ॥ वासाण
गहाण पलिय मेयसिं ॥ निइं अरूळं देवीणं ॥ कमेण नक्कत्त ताराणं
॥ ६ ॥ पल्लिअरूळं चउत्तागो ॥ चउ अह जागाहिगाउ देवीणं ॥ च-
उ जुअये चउ जागो जहन्न म्हा जाग पंचमए ॥ ७ ॥

જ્યાઘ્યા-જ્યોતષિદેવોના બે જેદહે. એક ચર અને વીજા સ્થિર. તેમાં અઢી દીપમાંહે જે જ્યોતિષચક્રહે તે ચર; અને અઢી દીપથી બાહેર જે જ્યોતિષચક્રહે તે સ્થિર કહેવાય છે. ત્યાં જંબુદીપ આદે દેશને અસં-
ખ્યાતા દીપસમુદ્ધ માંહે જે સસિ કેળું ચંદ્રમા અને ચંદ્રમાના વિમાનવાસી દેવોહે, તેમનું હત્કૃદ્યાયુ પલિયંઅ-
રિયં કેળું એક પદ્યોપમછપરે સરકેળું કેળું એકલાસ્રવર્ષ અધિક, તથા રવીણં કેળું સૂર્ય અને સૂર્યના વિમાનવાસી
દેવોનું હત્કૃદ્યાયુ એક પદ્યોપમછપરે સહસ્તેણયવાસાણ કેળું એકહજાર વર્ષ અધિક છે. તથા ગદ્વાણ કેળું
ગ્રહ અને ગ્રહના વિમાનવાસી દેવોનું પલિયં કેળું એક પદ્યોપમનું હત્કૃદ્યાયુ હોય. અને ઇર્ણિં કેળું એ
પૂર્વોક્ત ચંદ્રમા, સૂર્ય તથા ગ્રહ તેમજ ચંદ્રમા, સૂર્ય અને ગ્રહનાં વિમાનવાસી દેવોનું જે આયુષ્ય કહ્યું; તેથી
તેમની દેવીણં કેળું દેવીઈના આયુષ્યની ઠિઈ કેળું સ્થિતિ તે અર્ધ કેળું અર્ધ જાણવી. પટલે ચંદ્રમાની દેવી
તથા ચંદ્રમાના વિમાનવાસી દેવોની દેવીઈનું હત્કૃદ્યાયુ અર્ધો પદ્યોપમ અને પચાસ હજાર વર્ષ છપર, તથા
સૂર્યની દેવી અને સૂર્યના વિમાનવાસી દેવોની દેવીઈનું હત્કૃદ્યાયુ અર્ધપદ્યોપમ અને પાંચસે વર્ષ છપર. તથા
ગ્રહની દેવી તથા ગ્રહના વિમાનવાસી દેવોની દેવીઈનું હત્કૃદ્યાયુ અર્ધો પદ્યોપમ જાણડું. એમ એ ત્રણે જ્યો-
તષિની દેવીઈના આયુષ્યની સ્થિતિ તે દેવતાના પોતાના આયુષ્યથી અર્ધ હોયહે. હવે કમેણનસ્કતતારાણ
કેળું અનુક્રમે નક્ષત્ર તથા તારાનું હત્કૃદ્યાયુ કહેહે. ॥ ૬ ॥

નક્ષત્ર તથા નક્ષત્રના વિમાનવાસી દેવોનું હત્કૃદ્યાયુ પલિયં કેળું અર્ધપદ્યોપમનું જાણડું. તથા તેમની
દેવીઈનું ચ્ચજાગ કેળું પદ્યોપમનો બોયોજાગ આયુ હોય. અને તારા તથા તારાના વિમાનવાસી દેવોનું
હત્કૃદ્યાયુ ચ્ચજાગાહિગ કેળું પદ્યોપમનો બોયો જાગ વિશેષાધિક, પટલે કાંઈક જાજેરું, તથા તેમની
દેવીણં કેળું દેવીઈનું હત્કૃદ્યાયુ અઢજાગ કેળું પદ્યોપમનો આઠમોજાગ અહિગ કેળું કાંઈક વિશેષાધિક
જાજેરું આઠ કેળું આયુ જાણડું. પટલે દેવો તથા દેવી મહીને પાંચે જ્યોતષિના યુગલનું હત્કૃદ્યાયુ કહ્યું.

હવે જ્ઞાન્યાયુ કહેહે. અહીંયાં જાવાર્ય પટે જે, ચંદ્રમા, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારા- એ પાંચ જાતના
જ્યોતષિમાં ચંદ્રમા અને સૂર્ય એ બે ઈંદહે. બાકી ત્રણ વિમાનના ઘણીઈહે, તેથી તેમનું જ્ઞાન્ય તથા મળ્ય-
માયુ ન હોય કિંતુ હત્કૃદ્ય હોય. તે મૂકીને ચ્ચજુઅલે કેળું ચાર યુગલ તે- એકતો ચંદ્રમાના વિમાનવા-
સીદેવ અને વિમાનવાસી દેવીઈ, પણ ચંદ્રમા પોતે નહીં; એ એક યુગલ. તથા સૂર્યના વિમાનવાસીદેવ, અને
દેવીઈ; એ બીજું યુગલ. તથા ગ્રહના વિમાનવાસી દેવ અને દેવીઈ, એ ત્રીજું યુગલ. અને નક્ષત્રના વિ-
માનવાસી દેવ અને દેવીઈ, એ ચોથું યુગલ. એવારે યુગલનું જ્ઞાન્યાયુ, પદ્યોપમનો ચ્ચજાગો કેળું
બોયો જાગ હોય, અને તારાના વિમાનવાસી દેવ તથા દેવીઈ એ પંચમય કેળું પાંચમા યુગલનું જ્ઞા-
ન્યાયુ પદ્યોપમનો અઢજાગ કેળું આઠમોજાગ જાણડું. પટલે જ્યોતષિ દેવ તથા દેવીઈના આયુષ્યની
જ્ઞાન્યોત્કૃદ્યસ્થિતિ કહી ॥

હવે વૈમાનિકદેવોની હત્કૃદ્ય આયુસ્થિતિ દોઢ ગાથાપ કરી કહેહે.

દોસાહિ સત્ત સાહિય ॥ દસ ચ્ચદસ સતર અચર જા સુકો ॥ ૬-
ક્લિક મહિય મિત્તો ॥ જા ઇગતી સુવરિ ગેવિજ્ઞે ॥ ૭ ॥ તિત્તીસણ-
ચરેસુ ॥ સોહમ્માશ્સુ ઇમા ઠિઈ જિજ્ઞા ॥

જ્યાઘ્યા-દોસાહિસત્ત સાહિય દસ ચ્ચદસ સતર અચર- એરીતે જાસુકો કેળું યાવત્ શુક્ર દેવલોક મુધી
હત્કૃદ્ય આયુસ્થિતિ જાણવી; તે કહેહે. જેહનો ઘણા કાલે તરીને પાર પાસીય તે સાગર કહીય. તે સાગર-
કરી જે કાલ મવિજે તેને સાગરોપમ કહીય. ત્યાં સૌષર્મદેવલોકે બેછે તેરમે પ્રતરે દો કેળું બે સાગરોપમના

आयुष्यनी उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. अने बीजे ईशान देवलोके वे सागरोपम पट्योपमने असंख्यातमे जागे साहि के० साधिक पटले जाफेरा. बीजे सनतकुमारे सत् के० सात सागरोपम, चोथे महेन्द्रदेवलोके सातसागरोपम पट्योपमने असंख्यातमे जागे साहिय के० साधिक ते जाफेरा. पांचमे ब्रह्मदेवलोके दस के० दश सागरोपम, षठे छांतक देवलोके चढदस के० चढद सागरोपम, सातमे शुक्रदेवलोके सत्तरअयर के० सत्तरसागरोपम. इत्तो के० ए पढी शुक्र देवलोकी छपरना जे देवलोके ठे, त्यां इक्षिकमहिय के० एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए ते जा के० यावत् छवरिगेविजे के० छपरली नवमी प्रैवेयके इगतीस के० एक-त्रीश सागरोपमनु आयुष्य आय, ते कही बतावेठे. आठमा सहस्रार देवलोके अठार सागरोपम, नवमा आनतदेवलोके ळगणीश, दशमा प्राणतदेवलोके बीश, अग्यारमा आरणदेवलोके एकवीश, बारमा अद्भुत देवलोके बावीश सागरोपम, प्रथम हेचिम हेचिम प्रैवेयके त्रेवीश, बीजे हेचिम मध्यम प्रैवेयके चोवीश, बीजे हेचिमछवरिम प्रैवेयके पचीश, चोथे मध्यम हेचिम प्रैवेयके ळवीश, पाचमे मध्यममध्यम प्रैवेयके सत्तावीश, षठे मध्यमोवरिम प्रैवेयके अछावीश, सातमे छवरिमहेचिम प्रैवेयके ळगणीश, आठमे छवरिम मध्यम प्रैवेयके त्रीश, नवमे छवरिमछवरिम प्रैवेयके एकत्रीश सागरोपम उत्कृष्टी आयुष्यनी स्थिति होय ॥ ७ ॥ एहूथी आगळ अणुचरेसु के० पांच अनुत्तरविमानोनेविषे एकेका सागरोपमनी वृद्धि करीए नही, किंतु अहीयां स्वजावे आयुष्यतितीस के० तेत्रीश सागरोपमनु होय, एरीते सोहम्माइसु के० सौधर्मादिकी मांरीने पंच अनुत्तर सगी इमा के० ए वैमानिक देवना आयुष्यनी छिइ के० स्थिति ते जिजा के० उत्कृष्टी कही.

हवे ए वैमानिक देवोना आयुष्यनी जघन्यस्थिति वे गाथावडे कहे ठे.

सोहम्मे ईसाणे ॥ जह्मन्न छिई पक्षिय महिअं च ॥ ८ ॥ दो साहि

सत्त दस चढदस ॥ सत्तर अयरार्इ जा सहस्सारो ॥ तप्परळ इक्षिकं ॥

अहियं जाणुत्तरचढके॥१० ॥ इगतीससागरार्इ सबठे पुणजह्मन्नविइन्नछि

व्याख्या- सोहम्मे के० सौधर्मदेवलोके तेर प्रतरे प्रत्येके पक्षिय के० एक पट्योपमनी जह्मन्नछिई के० जघन्यस्थिति आयुष्यनी जाणवी. अने ईसाणे के० ईशानदेवलोके पट्योपमने असंख्यातमे जागे अहियं के० अधिक एक पट्योपमनु आयुष्य जाणवुं. ॥ ८ ॥ अहीयांथी आगळ बीजा सनतकुमारे वे सागरोपम जघन्यस्थिति, चोथा महेन्द्र वे सागरोपम जाफेरा, पांचमा ब्रह्मदेवलोके सात सागरोपम, षठा छांतके दश सागरोपम, सातमा महाशुके चढद सागरोपम. एम जा के० यावत् आठमा सहस्सारो के० सहस्रार देवलोके सत्तरसागरोपम, पठे तप्परळ के० तेहनाछपर आनतादिक देवलोकेनेविषे इक्षिकअहियं के० एकेको सागरोपम वधारता जइए ते, जा के० यावत् णुत्तरचढके के० चार अनुत्तर विमाने एकत्रीश सागरोपमनी प्रत्येके जघन्यस्थिती आय ते कहे ठे. आनते १७ प्राणते १८ आरखे १९ अद्भुते २१ एमज नवे प्रैवेयके एकेक वधारतां नवमेप्रैवेयके त्रीश सागरोपम जघन्यायुष्यनी स्थिति आय. तेवारपढी एक विजय, बीजो विजयांत, बीजो जयंत, चोथो अपराजित, ए अनूत्तरचतुके ॥ १० ॥ इगतीससागरार्इ के० एक-त्रीश सागरोपम आयुष्यनी जघन्यस्थिति होय, अने पुण के० वली. सज्जठेजह्मन्नविइन्नछि के० सवार्थसिद्धनामा पांचमा अनुत्तरविमाने जघन्यायुनी स्थिति नथी. केमेके अहीयां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमनीज स्थिति ठे. माटे.

હવે વૈમાનિક દેવીઠની જપન્ય તથા છત્કઠાચુસ્થિતિ-દોઢગાથા વઢે કહે છે.

પરિગદ્ધિઆણિય રાણિય ॥ સોહમ્મી સાણ દેવીણં ॥ ૧૧ ॥ પલિયં
અદિયંચ કમા ॥ ઊર્ધ્વ જહ્વાન્ન ઇન્દ્રિયં ડહોસા ॥ પલિયાઈ સત્ત પ-
ણાસ ॥ તદ્વચ નવ પંચવજ્ઞાય ॥ ૧૨ ॥

વ્યાખ્યા-વૈમાનિક દેવીની હત્પત્તિ સૌધર્મ તથા ઈશાન ય બે દેવલોકનેવિષે હોય છે. તે દેવી બે પ્રકારની છે. એક પરણેલી કુલાંગના સરણી તે પરિગૃહીતા દેવી કહીય. બીજી સાધારણ વેણ્યા સરણી તે અપરિગૃહી-
તાદેવી જાણવી. તેમાંહે સૌધર્મ દેવલોકની પરિગૃહીતા તથા અપરિગૃહીતા દેવીનું જહ્વાન્ન કે ૦ જવન્યા-
ચુષ્ય પલિયં કે ૦ એક પદ્યોપમનું જાણવું. અને બીજા ઈશાનદેવલોકની દેવીઠનું જવન્યાચુ એક પદ્યોપમ
અદિયં કે ૦ અધિક પદ્યે એક પદ્યોપમજાણેરું જાણવું. હવે યતું છત્કાસા કે ૦ છત્કઠું આયુ કહે છે. સૌધ-
ર્મદેવલોકે પરિગૃહીતાદેવીનું પલિયાઈસત્ત કે ૦ સાત પદ્યોપમનું, અને અપરિગૃહીતાદેવીનું પલાસ કે ૦ પચાશ
પદ્યોપમનું છત્કઠાચુ જાણવું. તહ કે ૦ તેમજ ઈશાનદેવલોકે પરિગૃહીતાદેવીનું નવ કે ૦ નવ પદ્યોપમ અને
અપરિગૃહીતાદેવીનું, પંચવજ્ઞા કે ૦ પંચાવન પદ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. દેવલોકના દેવોની જે જોગ્ય પતિ-
વ્રતા દેવીઠ છે, તેહને પરિગૃહીતા દેવી કહીય. અને સૌધર્મદેવલોકે અપરિગૃહીતા દેવીનાં ડહાણ બિમાન
હે; તે વેણ્યાની જાતિ છે. માટે એહને દેવવેણ્યા કહીય. તેમાં પણ જે ત્રીજા દેવલોકની નિશ્રાપ છે, તે ત્રીજે
દેવલોકેજ જાય. તથા ઈશાન દેવલોકે અપરિગૃહીતા દેવીનાં ચારલાલ બિમાન છે, અહીંયાં પણ જે ચોથા
દેવલોકના દેવતાને જોગ્ય યોગ્ય છે. તે ચોથે દેવલોકેજ જાય; એમ સર્વજ જાણવું. ॥ ૧૨ ॥

પદ્યે વૈમાનિક દેવીઠની આયુસ્થિતિ કહી. હવે દેવીને અધિકારે અસુરાદિકની ઇંધાણી અગ્રમહિષીની
સંખ્યા એક ગાથાવઢે કહે છે.

પણ ડહાણ ચહ અઠ ય ॥ કમેણ પતેય મગ્ગ મહિસીઠ ॥

અસુર નાગાઈ વંતર ॥ જોઈસ કપ્પ ડુર્ગિદાણં ॥ ૧૩ ॥

વ્યાખ્યા-સર્વ અંતેષરમાંહે પ્રધાન પટરાણી સરણી જે દેવી તેને અગ્રમહિષી કહીય. તે અસુરા કે ૦ અ-
સુરકુમારના ચમરેંજ તથા બલિંજ ય જવનપતિના પહેલા નિકાયના બે દિશિના બે ઇંજ છે. તેહને એકેકાને
પણ કે ૦ પાંચ પાંચ અગ્રમહિસીઠ કે ૦ અગ્રમહિષી છે, તથા નાગાઈ કે ૦ નાગકુમાર આદે દેઈને બાકી જે
જુવનપતિના નવ નિકાય છે, તેહના ધરણેંજ તથા જૂતાનેંજ આદે દેઈને અઢારે ઇંજને પ્રત્યેકે ડહાણ કે ૦ ડહાણ
અગ્રમહિષી છે. તથા વંતર કે ૦ વ્યંતર દેતસાના સોલ નિકાયના કાલ મહાકાલાદિક વત્રીશ ઇંજ છે.
તેહને પ્રત્યેકે ચહ ચહ કે ૦ ચાર ચાર અગ્રમહિષી છે. અને જોઈસ કે ૦ જ્યોતષીના ઇંજ ચંદ્રમા તથા સૂર્યને
પ્રત્યેકે ચહ ચહ કે ૦ ચાર ચાર અગ્રમહિષી છે. તથા કપ્પડુર્ગિદાણં કે ૦ સૌધર્મ અને ઈશાન ય બે કપ્પ-
ના બે ઇંજને પ્રત્યેકે અઠ્ય કે ૦ આઠ આઠ અગ્રમહિષી છે. પહેલા તથા બીજા દેવલોકથી ઇપરલા દેવલોકને
વિષે દેવીનું ઇપજવું નથી. તેથી ત્યાં પરિગૃહીતા દેવીઠ પણ નથી; કિંતુ તે દેવલોકના ઇંજ તથા દેવોને
જેવારે થયાંયોગ્ય વિષય સેવવાની વાંઝાચાય તેવારે તેને સૌધર્મ અને ઈશાન દેવલોકની અપરિગૃહીતા દેવી-
ઠ યથાંયોગ્યપણે ઇપજોગને અર્થે જાય. તેમાટે ત્યાં અગ્રમહિષી સંજવે નહી ॥ ૧૩ ॥

પૂર્વે વૈમાનિક દેવોની આયુસ્થિતિ સમુચ્ચયથી કહી દેસાહી. હવે પ્રતરે પ્રતરે જવન્યા છત્કઠી સ્થિતિ ક-
હેવાને અર્થે પ્રથમ ય દેવલોકોની પ્રતર સંખ્યા ગાથાવઢે કહે છે.

दुसु तेरस दुसु बारस ॥ ७ पण चउ चउ दुगे दुगेय चउ ॥

गेविज्जा णुत्तरे दस ॥ विसंति पयरा उवरिलोए ॥ १४ ॥

व्याख्या-प्रतर शब्दे जेम धरने उपराउपरी माळ होय, तेम देवलोकमां उपरा उपरे प्रतर होय. ते. तेमां दुसुतेरस के० सौधर्म, ईशान ए वे देवलोक मझ्या तेर प्रतर वलयाकारठे; तेमां पूर्वमहाविदेह. अने पश्चिममहाविदेह. वचमां अर्ध वलयाकार खंरुयकी अर्धोअर्ध खंरु करीए. एक दक्षिणदिशि खंरु, वीजो उत्तरदिशि खंरु. तेमां दक्षिणदिशि खंरु सौधर्मईरुनो, पटखे ते दिशिना अर्ध वलखंरुना प्रतर सौधर्मईरुना ठे; अने उत्तरदिशिना अर्धवलखंरुना प्रतर ईशानेरुना जाणवा. जो अर्धोअर्ध खंरु करी प्रतर न कहीए तो तेर प्रतर सौधर्मईरुना, अने तेर ईशानेरुना मेलवतां उवीश प्रतर अइ जाय. ते आशंका निवारवाने अर्धो अर्ध खंरु करीने प्रतरनी गणना करीए. एम वीजे पण वलयाकार देवलोक युगले पडज व्यवस्था करवी. तेमज दुसुबारस के० सनत्कुमारने माहेंके पण मझ्या वलयाकार वार प्रतर ठे. अहीयां पण अर्धोअर्ध करी दक्षिणदिशि सनत्कुमारनेरुना अने उत्तरदिशि माहेंरुना प्रतर करवा. ब्रह्मदेवलोक के ७ ७ प्रतर ठे, अने छांतके पण के० पांच प्रतर, तथा शुक्रदेवलोक के चउ के० चार प्रतर ठे, सहसारे चउ के० चार प्रतर, तथा आनत अने प्राणत ए दुगे के० वे देवलोक मलीने चउ के० चार प्रतर, तथा आरण्य अने अशुत ए दुगेय के० वे देवलोक मलीने चउ के० चार प्रतर. एवं वावन प्रतर अथा. तथा गेविज्जा के० नव प्रत्येयके एकैको प्रतर गणतां नव प्रतर आय. अने आणुत्तरे के० पांचे अनुत्तरविमाने एक प्रतर, एवं मली ने दस के० दश प्रतर, ते पूर्वोक्त वावन साथे मेलवतां विसंतिपयरा के० वासठ प्रतर ते उवरिलोए के० उपरखा उर्ध्वलोकनेविषे ठे. ॥ १४ ॥

हवे प्रतरे प्रतरे जड्ड जड्ड उत्कृष्ट तथा जघन्यायु जाणवाने अर्थे प्रथम सौधर्म देवलोक के उपाय कहे ठे.

सोहम्मुकोस छिइ निय पयर विहच इह संगुणिल ॥

पयरकोस छिइल ॥ सबड जहन्नोपलियं ॥ १५ ॥

अर्थ-सोहम्मुकोसछिइ के० सौधर्म देवलोक के उत्कृष्टस्थिति वे सागरोपमनी ठे, तेने नियपयरस के० पोताना तेर प्रतर साथे विहच के० वेहेंचीए, पठी इहसंगुणिल के० अहीयां पांचमा अथवा सातमा जे प्रतरनुं आयु काढवाने इच्छुं होय, ते प्रतरनी साथे गुणीए, तेवारे ते पयर के० प्रतरनी उक्कोसछिइ के० उत्कृष्टि स्थिति पामीए, ते आवी रीते जे सौधर्मदेवलोकना तेरमा प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति वे सागरोपमनी ठे, ते एकेका सागरोपमना तेर तेर जाग करीए, तेवारे वे सागरोपमना तेरीआ उवीस जाग आय, तेने तेरे जागे वेहेंचतां एक सागरोपमना तेरीआ वे जागनुं आयु पहेले प्रतरे होय. एमज वीजा प्रतरनुं आयु काढनुं होय, तेवारे तेने ते साथे गुणीए तो तेरीआ चार जाग आवे, तेम वीजे उजाग, चोथे आठ जाग, पांचमे दशजाग, षडे बार जाग, सातमे चउदजाग पटखे एक सागरोपमना तेर जाग अने उपर तेरील एक जाग, आठमे एक सागरोपमने त्रण जाग, नवमे एक सागरोपम ने पांच जाग, दशमे एक सागरोपम ने सात जाग, अग्यारमे एक सागरोपम ने नवजाग, बारमे एक सागरोपम ने अग्यारजाग, अने तेरमे प्रतरे वे सागरोपम पूरुं आयु होय. एवीज रीते ईशान देवलोक के पण प्रत्येक प्रतरनेविषे आयुय्य काढवानो उपाय करवो. मात्र पटखुं विशेष जे ए देवलोकना पहेले प्रतरे सागरोपमना तेरीआ वे जाग जाफेरा कहेवा. एम प्रत्येक प्रतरे जाफेरा केहेतां जडुं; तेवारे तेरमे प्रतरे वे सागरोपम साधिक आयुस्थिति आय.

अने संबन्धजहन्नोपलियं के० सर्वत्र पटखे सौधर्म देवलोकना. तेरे प्रतरनेविषे जघन्य एक पट्योपमनीज

આયુસ્થિતિ જાણવી, અને ઈશાન દેવલોકના પ્રત્યેક પ્રતરનેવિષે જઘન્યથી એક પથ્યોપમ ઝાઝેરી આયુસ્થિતિ જાણવી. ૫ રીતે સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકના તેર પ્રતર છે, તેનેવિષે પ્રત્યેકે જઘન્યોત્કૃષ્ટ આયુ સમજવાનો ઉપાય કહ્યો. ॥ ૧૫ ॥

હવે સનતકુમારાદિક ઉપરના દેવલોકોના પ્રત્યેક પ્રતરોનેવિષે જઘન્યોત્કૃષ્ટ આયુષ્યની સ્થિતિ જાણવાને અર્થે ઉપાય કહે છે.

**સુરકપ્પતિઙ્ગવિસેસો ॥ સગપયરવિહત્ત ઇહ સંયુણિં ॥ હિ-
ઠિહ્વંઠિહ્ સહિં ॥ ઇન્ધિય પયરંમિ ઇક્કોસા ॥ ૧૬ ॥**

અર્થ- સુરકપ્પ કે ૦ દેવોના કદમ્બ પટલે બાર દેવલોક તેને કદમ્બ કહીય, અને નવ પ્રાંતેયક, તથા પાંચ અનુત્તરવિમાન અને કદમ્બાતીત કહીય. તેના ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યની જે તિઙ્ગ કે ૦ સ્થિતિ છે, તેનું વિસેસો કે ૦ વિશ્લેષ કરીય, પટલે અધિકી સ્થિતિમાંથી ઇંઠી સ્થિતિ કાઢીય. ૫મ વિશ્લેષ કહ્યા પછી જે વધે, તેને સુરકદમ્બસ્થિતિ વિશ્લેષ કહીય. પછી તે વિશ્લેષ દેવલોકના પોતપોતાના પયર કે ૦ પ્રતરે કરી વિહત્ત કે ૦ વેહેંચીય, પછી ઇહસંયુણિં કે ૦ અત્ર ૫ સ્થાને તે વાંઙીત પ્રતર સાથે સમ્યક્પ્રકારે ગુણિય, ને જે આંક આવે તેને હિઠિહ્વંઠિ કે ૦ હેઠલી ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ તેણે સહિં કે ૦ સહિત કરીય, તેવારે ઇન્ધિયપયરંમિ કે ૦ ઇન્ધિય પ્રતરની ઇક્કોસા કે ૦ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ આવે.

તેનું ઉદાહરણ કહે છે. સૌધર્મદેવલોકના તેરમે પ્રતરે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ બે સાગરોપમની છે. અને સનતકુમારનું ઉત્કૃષ્ટાયુ સાત સાગરોપમ છે; તેમાંથી હેઠલી સ્થિતિના પૂર્વોંક સૌધર્મ દેવલોકના બે સાગરોપમ બાદ કરીય તેવારે બાકી પાંચ સાગરોપમ રહે. તે પાંચ સાગરોપમને સનતકુમારના બાર પ્રતર છે, તેણેકરી વેહેંચી-ય-તે આવી રીતે જે એક સાગરોપમના બાર બાર જાગ કરીય, તે પાંચે સાગરોપમના બારીયા સાઠ જાગ આવે, તેહને બારે પ્રતરે વેહેંચીયે તેવારે એકેકા પ્રતરે સાગરોપમના બારીયા પાંચ પાંચ જાગ આવે.

પછી હેઠલા સૌધર્મદેવલોકની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ બે સાગરોપમની છે તેહની સાથે જેલીય, તેવારે ત્રીજા સનતકુમાર દેવલોકના પહેલા પ્રતરનેવિષે બે સાગરોપમ અને એક સાગરોપમના બારીયા પાંચજાગ ઉપર પટલી ઉત્કૃષ્ટી આયુષ્યની સ્થિતિ થાય છે. તેમજ ત્રીજા પ્રતરે બે સાગરોપમ ને ઉપર બારીયા દશ જાગ કહેવા. ત્રીજે પ્રતરે ત્રણ સાગરોપમ ને ઉપર બારીયા ત્રણ જાગ કહેવા. ૫ રીતે પ્રતરે પ્રતરે બારીયા પાંચ પાંચ જાગ બધારતા જઇય તવારે, હેઠા બારમા પ્રતરે સંપૂર્ણ સાત સાગરોપમનું ઉત્કૃષ્ટાયુ આવે. ૫મ માહેંજે સાધિક સ્થિતિ જાણવી. ૫હજ રીતે ઉપરના સર્વ દેવલોકો પ્રતરોના આયુષ્યની સ્થિતિ કાઢવાને ઉપાય કરવો ॥ ૧૬ ॥

હવે બારે દેવલોકોના ઈષ્ટોને રહેવાનાં સ્થાનક કહે છે.

**કપ્પસ્સ અંતપયરે ॥ નિય કપ્પ વડિંસયા વિમાણાં ॥
ઇંદ નિવાસા તેરિં ॥ ચઠ્ઠિસિ સોગપાલાણં ॥ ૧૭ ॥**

અર્થ-કપ્પસ્સ કે ૦ કદમ્બ જે દેવલોક તેના અંતપયરે કે ૦ અંતનો પ્રતર પટલે સર્વ દેવલોકના હેઠા પ્રતરના મધ્યજાગનેવિષે પ્રત્યેકે નિયકપ્પવડિંસિયા કે ૦ નિજકદમ્બવતંસક પટલે પોતપોતાના કદમ્બને નામે અવતંસકનામા વિમાન છે. પટલે સૌધર્મદેવલોકના ઉપરના તેરમા પ્રતરનેવિષે સુધર્માવતંસક નામા વિમાન છે; તેમ ઈશાન દેવલોકના તેરમા પ્રતરનેવિષે ઈશાનાવતંસક નામા વિમાન છે. ૫ રીતે સર્વ દેવલોકો જાણહું. ૫મ પટલું વિશેષ જે નવમા તથા દશમા ૫ બે દેવલોકોનો એક ઇંદ છે, ત્યાં ચોથા પ્રતરે પ્રાણાવતંસક નામા વિમાન છે. અને અગ્યારમા તથા બારમા ૫ બે દેવલોકોનો ૫મ યકજ ઇંદ છે. ત્યાંપણ ચોથે પ્રતરે અજુતાવતંસક

नामा विमानं ते. ए अवतंसकनामा विमानोनेविषे इंदनिवास के० इंदनो निवास ते, अने तेसिं के० ते विमानने चक्रादिसि के० चारेदिशिनेविषे चार विमानो जे ते, त्यां खोगपाखाणं के० सोम, यम, वरुण ने वैश्रमण ए चार लोकपालोनो निवास ते. ॥ १४ ॥

हवे सौधमैदना चार लोकपालोंतुं चक्रुष्टायु कहे ते.

सोम जमाणंसतिजाग पक्षिय वरुणस्त दुस्त्रि देसूणा ॥

वेसमणे दो पक्षिया ॥ एस छिद्र खोगपाखाणं ॥ १५ ॥

अर्थ- पूर्वदिशिनी लोकपाल सोम, अने दक्षिण दिशिनी लोकपाल यम-ए बेचनो सतिजाग पक्षिय के० एक पक्ष्योपमना त्रीजा जाग सहित एक पक्ष्योपम आयुष्य ते. तथा त्रीजो पश्चिमदिशिनी वरुणनामा लोकपाल ते, तेहुतुं आयुष्य दुस्त्रिदेसूणा के० देसो कृष्ण वे पक्ष्योपम ते. वली उत्तरदिशिना वैश्रमण नामा चोथा लोकपालतुं आयुष्य दोपक्षिया के० वे पक्ष्योपमनुं ते. एसछिद्रखोगपाखाणं के० ए सौधमैदना चारे लोकपालना आयुष्यनी स्थिति जाणवी ॥ १५ ॥ एतले देवताना आयुष्यनुं प्रथम चार संपूर्ण अयुं.

हवे देवगतिनेविषे जुवनसंबंधी बीजुं चार कहे ते.

असुरा नाग सुवन्ना ॥ विष्णु अग्नीय दीव उदहीअ ॥ दिसि

पवण अणिय दसविह ॥ जवणवई तेसु दु दु इदा ॥ १६ ॥

अर्थ- देवताना चार निकायमां प्रथम जुवनपतिना निकायनां जुवन कहेवाने अर्थे पहेलां जुवनपतिनी दश जातोंनां नाम कहे ते. जे नहीं सूर ते असुर. एतले वैमानिक नहीं ते असुरा के० एक असुरकुमार-निकाय, बीजा नाग के० नागकुमार, त्रीजा सुवन्ना के० सुपर्णकुमार, चोथा विष्णु के० विद्युत्कुमार, पांचमा अग्नीय के० अग्निकुमार, षठा दिव के० दीपकुमार, सातमा उदहिय के० उदधिकुमार, आठमा दिसि के० दिशिकुमार, नवमा पवण के० वायुकुमार, दशमा अणिय के० स्तनितकुमार, ए रीते दसविहजवणवई के० दशप्रकारना जुवनपतिदेवो, तेसु के० ते एकेका निकायनेविषे एक दक्षिणश्रेणीनो, अने एक उत्तरश्रेणीनो, ए रीते प्रत्येके छुडईदा के० बेबे ईह ते. अर्हीयां ए दशनिकायना देवोनो कुमार एतुं विशेषण पदसामाटे दीधुं ते के० सेठ बाळकनी परे क्रीडा करनारा ते ॥ १६ ॥

हवे पूर्वोक्त दशनिकायना ईधोनां नाम कहे ते.

चमरे बलीअ धरणे ॥ जूयाणंदेय वेणुदेवेय ॥ तत्तोय वेणुदाली

हरिकंते हरिस्सहे चेव ॥ १७ ॥ अगिसिह अग्निमाणव ॥ पुन्न

विसिठे तहेव जलकंते ॥ जलपह तह अमिअगई ॥ मिय वाहण

दाहिणुत्तरल ॥ १८ ॥ वेळवेय पजंजण ॥ घोस महाघोस एसि

मन्नयरो ॥ जंबुहीवं उचं ॥ मेरुं दंरुं पट्टकाळ ॥ १९ ॥

अर्थ- अर्हीयां “दाहिणुत्तरल” ए पद दशे स्थानके जोडीए. केमके एकेक निकायना एक दक्षिण श्रेणीनो ईह, अने बीजो उत्तरश्रेणीनो ईह ते. तेमनां क्रमे करी नाम कहे ते. त्यां पहेला असुरकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनी चमरेंक असुरकुमार, अने उत्तरदिशिनी बलिह असुरकुमार, बीजा नागकुमारनिकायना दक्षिणदिशिनी धरणेंक अने उत्तरदिशिनी जूयानेंक. त्रीजा सुपर्णकुमारनिकायने दक्षिणदिशिनी वेणुदेवेंक,

અને ઉત્તરદિશિનો વેણુદાક્ષિણ, ચોથા વિષ્ણુકુમારનિકાયે હરિકંતેષ અને હરિસહેષ. એવ કેન્ નિશ્ચે-
થકી ॥ ૨૦ ॥ પાંચમા અગ્નિકુમારનિકાયે અગ્નિશિર્ષેષ અને અગ્નિમાણવેષ, ષઠા બીપકુમારનિકાયે
દક્ષિણે પૂર્ણેષ, અને ઉત્તરે વિશિષ્ટેષ, સાતમા હદયિકુમારનિકાયે દક્ષિણે જલકંતેષ, અને ઉત્તરે જલ-
પ્રજેષ, આઠમા દિશિકુમાર નિકાયે દક્ષિણે અમિતાતીર્થ અને ઉત્તરે અમિતવાહનેષ ॥ ૨૧ ॥ નવમા વાયુ
કુમારનિકાયે દક્ષિણે વેલંબેષ અને ઉત્તરે પ્રજંજનેષ, દશમા સ્થિતિકુમારનિકાયે દક્ષિણે ઘોર્ણેષ અને ઉત્તરે
મહાઘોર્ણેષ. પર્સિ કેન્ ૫ વીશે ઇંદ્ર માંહેલો કોઈ પણ ઇંદ્ર જો પોતાની સમર્થાઈ ફોરવે તો જંબુદ્વીપને ત્રા-
કારે કરે, અને મેરુપર્વતનો દંડ કાઢ કેન્ કરવાને સમર્થ છે પટલે મેરુપર્વતને કાબાદાથ ઉપરે ધરે તોપણ
શરીરને કાંઈ પ્રયાસ જણાય નહીં. યવા એસવેં ઇંદ્રો પહુ કેન્ પ્રજુ પટલે સમર્થ છે. અર્થાત્ સાધારણ શક્તિ છે
તે કહી. જે વસ્તુ પૂર્વે કીધી છે તે હમણાં કરે છે, અને આગમિક કાલે કરશે તેને શક્તિ કહીય, અને જે
શક્તિ છે; પરંતુ કીધી નથી, કરતો પણ નથી, ને કરશે પણ નહીં, તે શક્તિવિષયી કહીય. ૫ પરમાર્થ, વૃત્તિ-
થકી જાણજો. ॥ ૨૨ ॥

હવે અસુરકુમારાદિક નિકાયોની દક્ષિણશ્રેણિની યુવનસંખ્યા દેખાડે છે.

ચતુર્તીસા ચંચત્તા ॥ અઠત્તીસાય ચત્ત પંચપદ્ ॥ પન્ના

ચત્તા કમસો ॥ સરક્કા જવણાણ દાહિણ્ઠ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—પહેલા અસુરકુમાર દેવોનાં ચતુર્તીસા કેન્ ચોત્રીસલાખ યુવન, નાગકુમારનાં ચત્તચત્તા કેન્ ત્રુમા-
લીશ લાખ યુવન, અને સુપર્ણકુમારનાં અઠત્તીસાય કેન્ આઠત્રીસલાખ યુવન. એક વિષ્ણુકુમાર, ત્રીજો અ-
ગ્નિકુમાર, ત્રીજો બીપકુમાર, ચોથો હદયિકુમાર, પાંચમો દિશિકુમાર, ૫ પંચપદ્ કેન્ પાંચે નિકાયનેવિષે
ચત્ત કેન્ ચાલીશ ચાલીશ લાખ યુવન છે. અને પવનકુમારનાં પન્ના કેન્ પચાશ લાખ યુવન છે. સ્થિતિ-
તકુમારનાં ચત્તા કેન્ ચાલીશ લાખ યુવન છે; કમસો કેન્ ૫ અનુક્રમે સરક્કા કેન્ લાલો દાહિણ્ઠ કેન્
દક્ષિણશ્રેણિનેવિષે જવણાણ કેન્ યુવનોની સંખ્યા કહી.

હવે ઉત્તરશ્રેણિનાં યુવનની સંખ્યા કહે છે.

ચઠ્ઠ ચઠ્ઠ સરક્ક વિદ્વણા ॥ તાવડ્યા એવ ઉત્તર દિસાણ ॥

સવેવિ સત્તકોડી ॥ બાવત્તરિ હુંતિ સરક્કાય ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—જે દક્ષિણશ્રેણિય દશે નિકાયના યુવનની સંખ્યા પૂર્વે કહી, તેમાંહે એકાને ચઠ્ઠ ચઠ્ઠ સરક્ક વિ-
દ્વણા કેન્ ચાર ચાર લાલે ઠંઠાં કલાં અકાં શેષ જેટલાં યુવન જે જે નિકાયનાં રહે, તાવડ્યા કેન્ તેટલાં
તેટલાં એવ કેન્ નિશ્ચેથકી હુંતિ કેન્ હોય. ઉત્તરદિસાણ કેન્ ઉત્તરદિશિના નિકાયને યુવન હોય. એમ સર્વ
મલી દક્ષિણ શ્રેણિનાં યુવન ચાર ક્રોડ ને ૭ લાખ થાય. ઉત્તરશ્રેણિનાં યુવન ત્રણ ક્રોડ અને ઠાસઠ લાખ
થાય. ૫ રીતે સવેવિ કેન્ સર્વેમલીને સયકોડી કેન્ સાતક્રોડ અને બાવત્તરિલક્ષાય કેન્ બહોતેર લાખ
યુવન તે હુંતિ કેન્ હોય. ॥ ૨૪ ॥

હવે ૫ પૂર્વોક્ યુવન કયાંહે ? તે સ્થાનક વતાવે છે.

રયણાણ દિહુવરિ ॥ જોયણ સહસ્સં વિમુત્તુ તે જવણા ॥

જંબુદ્વીવસમા તહ ॥ સંખ મસંસિલ્લા વિઢારા ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—રયણાણ કેન્ રક્ષપ્રજા પૃથ્વીનો એક લાલને ધંસી હજાર યોજનનો પિંક જાડપણે છે, તેમાંહેથી હેઠ-

વરિં કે૦ હેઠે ને ડપર, પટલે નીચે અને ડપર, જોયણ સહસ્ત્રવિમુત્તુ કે૦ એક એક હજાર જોજન મૂકીને વચ્ચમાંના એક લાલ અઘોતેર હજાર યોજનમાંહે તે કે૦ તે યુવનપતિ દેવોનાં જગણા કે૦ યુવન છે. તે યુવન ન્હાનામાં ન્હાનાં, તે પણ જંબુદ્વીપસમા કે૦ જંબુદ્વીપ જેવડાં મહોટાં છે. અને તદ્ કે૦ તેમજ મધ્યમ તે સંલ કે૦ સંલ્યાતાકોટી યોજન પ્રમાણ છે. તથા ઉત્કૃષ્ટા તે અસંલિજ્જા કે૦ અસંલ્યાતા કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ વિહારા કે૦ વિસ્તારવેત છે. ॥ ૨૫ ॥

અહીંયાં કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે જે, એક લાલ એંસી હજાર યોજનના પિંડ માંહેથી ઠનુ હજાર ઢંઢા કરીપ, વાકી ચોરાશી હજાર યોજનમાંહે યથાયોગ્યપણે યુવનપતિનાં યુવન છે. યુવન શબ્દે મહામંરુપ સમાન આવાસ તે નગર બાહેર વાટલાકારે છે, અને મધ્યમાંહે પટલે માંહેલીકોરે ચોલૂણા છે, અંતરમધ્ય સમચક્કરસ, તથા તલે કમલની કપિંકાને આકારે જાણવા.

હવે જેણે કરી ઘણા દેવોમા પોતપોતાના નિકાચ ઢંઢલવામાં આવે એવા પ્રત્યેકે અસુરાદિક દશે નિકાચના મુકુટ અને સર્વાંજરણનેવિષે ચિન્હો હોયએ તે કહે છે.

ચૂદામણિ ફણિ ગરુડે ॥ વજ્રો તદ્ કલસ સીદ્ધ અસ્તેય ॥

ગય મયર વરુમાણે ॥ અસુરાઈણં મુણસુ ચિંધે ॥ ૨૬ ॥

અર્થ- અસુરકુમારના મુકુટનેવિષે ચૂદામણિનું ચિન્હ, નાગકુમારને સર્વાંજરણનેવિષે સર્પની ફણિનું ચિન્હ છે, સુપર્ણકુમારને આજરણે ગરુડનું ચિન્હ, વિષ્ણુકુમારને સર્વાંજરણે વજ્રો કે૦ વજ્રનું ચિન્હ છે, અશ્વિકુમારને આજરણે પૂર્ણ કલસ ચિન્હ, દ્રીપકુમારને આજરણે સિંહચિન્હ છે, ઉદધિકુમારને આજરણે નેવિષે અસ્તેય કે૦ અશ્વચિન્હ, દિશિકુમારને આજરણેવિષે હસ્તિનું ચિન્હ, વાયુકુમારને આજરણેવિષે મયર કે૦ મગરનું ચિન્હ, સ્તનિતકુમારને આજરણેવિષે વરુમાણે કે૦ વરુમાણ પટલે સરાવસંપૂટનું ચિન્હ, ૫ અસુરાઈણં કે૦ અસુરાદિક દશે પ્રકારના યુવનપતિનાં ચિંધે કે૦ ચિન્હો મુણસુ કે૦ જાણવાં. અહીંયાં સિદ્ધાંતમાંહે ચિન્હોનાં પાતાંતર છે, તે વિરોધતા ટાલીને શ્રી પદ્મવણ્ણી તથા હનુવાદના પાઠ પ્રમાણ કરવા. હવે ૫ અસુરાદિક દશે પ્રકારના યુવનપતિના શરીરના વર્ણ કહે છે.

અસુરા કાલા નાગુ દહિ પંચુરા તદ્ સુવન્ન દિસિ થણિયા ॥

કણગાજ વિજ્ઞુ સિદ્ધિ દીવ અરુણા વાઢ પિયંગુ નિજા ॥ ૨૭ ॥

અર્થ- અસુરાકાલા કે૦ અસુરકુમારનાં શરીર કાલે વર્ણે હોય, નાગુદહિ કે૦ નાગકુમાર અને ઉદધિકુમાર ૫ વેનાં શરીર પંચુરા કે૦ ગૌર વર્ણે છે, તદ્ કે૦ તેમજ સુવન્ન કે૦ સુપર્ણકુમાર, દિસિ કે૦ દિશિકુમાર, અને થણિયા કે૦ સ્તનિતકુમાર, ૫ ત્રણનાં શરીર કણગાજ કે૦ કનકવર્ણે પટલે કસવટી ડપર સોનાની રેલા સમાન પવે વર્ણે છે. અને વિજ્ઞા કે૦ વિષ્ણુકુમાર સિદ્ધિ કે૦ અશ્વિકુમાર, દીવ કે૦ દ્રીપકુમાર, ૫ ત્રણનાં શરીર અરુણા કે૦ રાતે વર્ણે છે, અને વાઢ કે૦ વાયુકુમારની પિયંગુ કે૦ પિયંગુ વૃક્ષના વર્ણનીપરે નીલે વરણે નિજા કે૦ કાંતિ છે. ॥ ૨૭ ॥

હવે અસુરકુમારાદિકનાં વસ્ત્રોનો વર્ણ કહે છે.

અસુરાણ વઢ રત્તા ॥ નાગોદહિ વિજ્ઞુ દીવસિદ્ધિ નીલા ॥

દિસિ થણિય સુવન્નાણં ॥ ધવલા વાઢણ સંજરુઈ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ- અસુરાણ કે૦ અસુરકુમારનાં વઢ કે૦ વસ્ત્ર તે રત્તા કે૦ રાતાં છે, અને નાગોદહિ કે૦ નાગકુમાર,

उदधि कुमार तथा विष्णु के० विद्युत्कुमार, दीव के० दीपकुमार, सिहि के० अग्निकुमार, ए पांचेने नीलां के० नीलां वस्त्र ठे. वली दिसि के० दिशिकुमार, अण्णिय के० स्तनितकुमार, सुवन्नाण के० सुपर्णकुमार ए व्रणेनां वस्त्र ते धवला के० उज्ज्वल ठे. तथा वाचण के० वायुकुमारने संस्परुई के० संध्याराग सदश वस्त्र ठे.॥३७॥

हवे ए जुवनपत्यादिक दशे निकायना इंसोना जे सामानिक देवो पटले ईंध सरखी रुझिना धणी, तेनी संख्या, तथा इंसोना शरीरनी रक्षा करनार एवा जे आत्परहक देवो ठे, तेनी संख्या कहे ठे.

चउसठि सठि असुरे ॥ उच्च सहस्साई धरणमार्द्धण ॥

सामाणिया इमेसिं ॥ चउगुणा आयररकाय ॥ ३८ ॥

अर्थ-असुरे के० असुरकुमारनिकायना वे ईंध ठे; तेमांहे पहेला चमरेंदने चउसठि के० सोसठ हजार, अने बीजा बलिंदने सठि के० साठ हजार, अने बाकीना धरणमार्द्धण के० धरणेंद्र आदेइने जे जुवनपतिना अठार ईंध ठे; तेमांना एकेकाने प्रत्येके उच्चसहस्साई के० उ उ हजार सामाणिया के० सामानिक देवो ठे, अने ते एकेका ईंधना सामानिक देवो अकी चउगुणा के० चारगुणा करीए तेटला एकेकाना आयररकाय के० अंगरहक-देवो जाणवा ॥ ३८ ॥ ए रीते ए दशे जुवनपतिनां नाम, दक्षिणेंद्र, उत्तरेंद्र, दक्षिणजुवनसंख्या, उत्तरजुवनसंख्या, चिन्ह ते लक्षण, देहवर्ण, वस्त्रवर्ण, दक्षिणसामानिकदेव, उत्तरसामानिक देव दक्षिण आत्परहक देव, तथा उत्तरदिशि आत्परहकदेव कहा.

हवे व्यंतरदेवोनी वक्तव्यता कहैतो अको तेमां प्रथम व्यंतरदेवोनां जुवन कहे ठे.

रयणाए पढम जोयण ॥ सहस्ते हिडुवरि सय सय

विहूणे ॥ वंतरियाणं रम्मा ॥ जोमा नगरा असंखिज्जा ॥ ३९ ॥

अर्थ-रयणाए के० रक्तप्रज्ञा पृथ्वीना पिंन मांहेला पढम के० पहेला उपरना जोयणसहस्ते के० हजार योजन जे मूक्या ठे, तेमांशी हिडुवरिसयसय विहूणा के० हेउलना अने उपरना सो सो योजन मूकीय, पटले सो योजन नीचे मूकीय अने सो योजन उपर मूकीय, वचमांना आठसंयोजन रक्षा; तेमां वंतरिआणंरम्मा के० व्यंतरदेवोनां घर ते घणां रमणिक मनोहर जोवायोग्य ठे. जोमा के० पृथ्वीकायसंबंधी नगरा के० नगर, ते असंखिज्जा के० असंख्याता ठे. अने बीजा मनुष्यक्षेत्री बाहेर असंख्याते दीपसमुद्र जे व्यंतरदेवोनां नगर ठे; तेनी वक्तव्यता जीवाजिगमादि सूत्रथकी जाणवी ॥ ३९ ॥

हवे व्यंतरोना घरना आकार कहे ठे.

बाहिं वट्टा अंतो ॥ चउरंस अहोअ कशियायारा ॥ जव-

ण वर्द्धणं तह वंतराण ॥ इंद जवणाळ नायवा ॥ ४० ॥

अर्थ-ते घरोनो बाहिं के० वाहेरनो जाग ते वट्टा के० वृताकारेठे, अने अंतो के० मांहेलीकोरे चउरंस के० चोखूणा ठे. तथा अहो के० अधोजागे पटले हेठे "कशियाकारा के० कमलनी कशिकाने आकारे ठे, एवा आकारे जवणवर्द्धण के० जुवनपति, तह के० तेमज वंतराण के० व्यंतरिक देवोनां जवणाळ के० जुवन ते नायवा के० जाणवां. ॥ ४० ॥

तहिं देवा वंतरिया ॥ वर तरुणी गीय वाइय रवेणं ॥ निजं

सुहिया पमुइया ॥ गयं पि कालं नयाणंति ॥ ४१ ॥

અર્થ- તર્હિ કે૦ તે જીવનોમાંહે દેવાવંતરિયા કે૦ વ્યંતરિક દેવતા જે ઢે, તે વર કે૦ પ્રધાન પટલે જલ્હી સોજાગ્યવંતિ સુદામણી, અતિસુંદર, કુસુમલતા સમાન ઢે મુગંધ જેહની, એવી દેદીવ્યપાન તરુણી કે૦ દેવી-
ઈ, તે મનને પ્રિયકારી પહવા મધુર વચ્ચેકરી ગીથ કે૦ ગીત ગાય ઢે, તથા વત્રીશવચ્ચ નાટકની રચનાએ મૃદંગાદિક પટહ જેર પહવાં વાણ્ય કે૦ વાજિત્ર વગાડે ઢે. તેહના રવેણું કે૦ શબ્દે કરીને તે દેવતા નિચ્ચ-
સુહિયા કે૦ નિરંતર સુણીયા ઢે. તથા પમુડ્યા કે૦ પ્રમુદિત પટસે હર્ષવાન્ બ્રહ્મા પોતાના આયુષ્યનો ગર્ય-
પિકાલું કે૦ જે ગયો કાલ તે પણ નથાણંતિ કે૦ નથી જાણતા. ॥ ૩૫ ॥

હવે તે વ્યંતર દેવોના નગરોનું પ્રમાણ તથા નિકાયનાં નામ કહે ઢે.

તે જંબુદીવ જારહ ॥ વિદેહ સમ શુરુ જહજ્ઞ મક્ષિમગા ॥ વંતર પુણ
અઠવિહા ॥ પિસાય જૂયા તહા જસ્કા ॥ ૩૬ ॥ રક્તસં કિંનર કિંપુ-
રિસા ॥ મહોરગા અઠ માય ગંધવા ॥ દાહિણ ઉત્તર જ્ઞેયા ॥
સોલસ તેસિં ઇમે ઇંદા ॥ ૩૭ ॥

અર્થ- તે કે૦ તે વ્યંતરિક દેવોનાં નગર જે શુરુ કે૦ મોહોદાં ઢે, તે જંબુદીવ કે૦ જંબુદીપ જેટલાં વરાવર
એક લાલ યોજન ગોલ, ચૂડીને આકારે ઢે. તથા જે જહજ્ઞ કે૦ જથન્ય ઢે, તે જારહ કે૦ જરતદોત્ર જેવહાં
(૫૩૬) યોજન અને એક યોજનના ઊંઘણીયા ઝંજાગ ઉપર ઢે, અને જે મક્ષિમગા કે૦ મધ્યમ જુવન ઢે
તે, વિદેહ કે૦ મહાવિદેહદોત્રપ્રમાણ (૩૩૬૭૪) યોજન અને એક યોજનના ઊંઘણીયા ચરજાગ ઉપર પ-
ટલાં મહોદાં ઢે. હવે તે નગર નિવાસી વંતર કે૦ વ્યંતરદેવોના પુણ કે૦ વલી અઠવિહાં કે૦ આઠ પ્રકાર ઢે.
તે કહે ઢે. એક પિસાય કે૦ પિશાચ વીજા જૂયા કે૦ જૂત, તહા કે૦ તેમજ વીજા જસ્કા કે૦ જહ ॥૩૬॥
જોષા રાહસ, પાંચમા કિંનર, ઝા કિંપુરુષ, સાતમા મહોરગ, આઠમા ગંધર્વ. હવે એ આઠેના પ્રતિજેદ કહેઢે.

ત્યાં સ્વજાવે પ્રચુરપણે કરીને સ્વરૂપવાન તથા સૌમ્ય ઢે દર્શન જેમનું, તથા હસ્ત અને ગ્રીવાનેવિષે રક્ત-
મય આંજૂણ ધારણ કરનારા એવા કુષ્માન્ધા, પટકા, જોષા, આન્ધિકા, કાલા, મહાકાલા, ચોહા, અચો-
હા, તાલપિશાચા, મુહરાપિશાચા, અધસ્તારકા, વેદા, મહાવેદા, તુદશ્રીકા, અને બનપિશાચા એ પશ્ચર
પ્રકારના પિશાચ દેવો ઢે.

તથા સ્વરૂપવંત સૌમ્ય મુલવાલા અને વિવિધ પ્રકારનું ઢે વિલેપન જેમને, એવા સ્વરૂપા, પ્રતિરૂપા, અતિ-
રૂપા, જૂતોત્તમા, સ્કંદિકા, મહાસ્કંદિકા, મહાલેગા, પ્રતિજ્ઞા અને આકાશગા એ નવ પ્રકારના જૂતદેવો ઢે.

તથા સ્વજાવે ગંજીર અને જેમનું દર્શન પ્રિય ઢે, તથા વિશેષે કરી માન તથા ઉન્માનનું જે પ્રમાણ-
તેણે કરી સહિત. વલી હાથ, અને પગનાં તલિઆં તથા નખ, તાલુ, જીંચ, હોટ પટલાં ધાનાં જેમનાં લાલ
ઢે, અને દેદીવ્યમાન મુકુટના ધરજાર તથા નાના પ્રકારનાં આંજૂણો ઢે જેમનાં, એવા પૂર્ણજ્ઞા, માણિજ્ઞા,
સ્વેતજ્ઞા, હરિજ્ઞા, સુમનોજ્ઞા; વ્યતિષાકજ્ઞા, સુજ્ઞા, સર્વતોજ્ઞા, મનુષ્યપક્ષા, ધનાધિપતયો, ધના-
હારા, રૂપયજ્ઞા અને યજ્ઞોત્તમા એ તેર જેદ યજ્ઞદેવોના ઢે.

તથા સ્વજાવે જર્ચકર અને જેમનું દર્શન પણ જર્ચકર તથા વિકરાલ અને રક્ત, તથા લાંબા હોટવાલા;
તપનીય આંજૂણવાલા નાના પ્રકારનાં વિલેપન કરનાર, એવા જીમા, મહાજીમા, વિન્ના, વિનાયકા, જલરા-
હ્યા, રાહસરાહ્યા, અને બ્રહ્મારાહ્યા એ સાત પ્રકારના રાહસ દેવો ઢે.

તથા જેમનું દર્શન સૌમ્ય ઢે, તથા જેમના મુલને વિષે અધિક રૂપ અને શોજા ઢે, તથા મસ્તકનેવિષે
મુકુટ ઢે આંજૂણ જેમને એવા કિંનરા, કિંપુરુષા, કિંપુરુષોત્તમા, હૃદયંગમા, રૂપશાક્તિના, અનિંદિતા, કિંન-

રોક્તમા, મનોરમા, રતિપ્રિયા અને અને રતિશ્રેષ્ઠા ૫ દશ પ્રકારના કિન્નર દેવો છે. તથા જેમના સાથલ અને જુજાઈનેવિષે અધિક રૂપ અને શોજા છે, તથા મુલની અધિક કાંતી છે તથા નાના પ્રકારનાં આજરણ તથા જૂષણ ધારણ કરનારા ૯વા પુરુષા, સત્પુરુષા, મહાપુરુષા, પુરુષવૃષજા, પુરુષોત્તમા, અતિપુરુષા, મહાદેવા, મરુતા, મેરુપ્રજા અને યજ્ઞસ્વંત-૫ દશ જોદ કિંપુરુષ દેવોના છે.

તથા જેમનો વેગ અત્યંત છે, જેમનું સૌમ્ય દર્શન છે, અને જેલું મહોટા શરીરવાલા, વહી સ્કંધ અને ગ્રીવા ૫ વંને જેમનાં વિસ્તારવંત અને પુષ્ટ છે, તથા વિચિત્ર પ્રકારનાં આજરણ અને જૂષણ છે જેમનાં, ૯વા જુયંગા, જોગશાલિન, મહાકાયા, અતિકાયા, સ્કંધસાલિન, મનોરમા, મહાવેગા મહેશ્વર, મેરુકાંતા અને જાસ્વંત ૫ દશ પ્રકારના મહોરગ દેવો છે.

તથા પ્રિય છે દર્શન જેમનું, વહી સ્વરૂપવંત જલો છે મુલાકાર જેમનો, તથા જલો છે સ્વર જેમનો, વહી મસ્તકનેવિષે મુકુટને ધારણ કરનારા, તથા હાર છે જૂષણ જેમને ૯વા, હાહાઃ હુહુ, તુંબુરવ, નારદા, શ્વિ-વાદકા, જૂતવાદકા, કાદંવા, મહાકાદંવા, રૈવતા, વિશ્વાવસવ, ગીતરતિ, અને ગીતયજ્ઞ ૫ વાર પ્રકારના ગંધર્વ દેવો છે, ૫ રીતે આઠ વ્યંતર નિકાયના ૫૯કા નિકાયનેવિષે દાહિણ ઉત્તર કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર-શ્રેણિના જેયા કે ૦ જોદે કરીને તેસિં કે ૦ તેના સોલસઈવા કે ૦ સોલ ઈષો છે; તે ઈમે કે ૦ ૫ આગલી વે ગાચાપ કરી કહે છે. ॥ ૩૪ ॥

કાલેય મહાકાલે ॥ સુરૂવ પઢિરૂવ પુત્ર જદેય ॥ તહ ચેવ
માણિજદે ॥ જીમેય તહા મહાજીમે ॥ ૩૫ ॥ કિંનર કિંપુ-
રિસે સપ્પુરિસા ॥ મહાપુરિસ તહય અઙ્કાણ ॥ મહાકાય
ગીયરઈ ॥ ગીયજસે હુન્નિ હુન્નિ કમા ॥ ૩૬ ॥

અર્થ- પહેલા પિશાચ નામા વ્યંતરનિકાયને દક્ષિણદિશિય કાલેંઙ અને ઉત્તર દિશિય મહાકાલેંઙ, ૫ અનુક્રમે જૂતનિકાયને સ્વરૂપેંઙ, પ્રતિરૂપેંઙ, જહનિકાયને પૂર્ણજહ તથા માણિજહ, રાક્ષસનિકાયને જીમેંઙ, મહાજીમેંઙ ॥ ૩૫ ॥ કિંનરનિકાયને કિંનરેંઙ, કિંપુરૂપેંઙ તથા કિંપુરિષનિકાયને સત્પુરૂપેંઙ અને મહાપુરૂપ, મહોરગનિકાયને અતિકાય, તથા મહાકાય. ગંધર્વને ગીતરતિ અને ગીતયજ્ઞ, ૫ રીતે આઠ નિકાયને હુન્નિ હુન્નિકમા કે ૦ વે વે ઈંષ છે, તે અહીંયાં અનુક્રમે કહેવા. ॥ ૩૬ ॥

હવે ૫ પિશાચાદિક આઠનિકાયના દેવોની ધ્વજાનેવિષે ચિન્હ હોય છે તે કહે છે.

ચિંધં કર્લંબ મુલસે ॥ વઢ સદ્દંગે અસોગ ચંપયણ ॥ ના-
ગે તુંબરુથ ઝ્રણ ॥ સદ્દંગ વિવજ્ઞિયા રુક્તા ॥ ૩૭ ॥

અર્થ- પિશાચને કદંબવૃદ્ધાનું ચિન્હ, જૂતને મુલસે કે ૦ મુલસવૃદ્ધાનું ચિન્હ, યહને વઢવૃદ્ધાનું ચિન્હ, રાક્ષસને સદ્દંગે કે ૦ તાપસ વિશેષ મહાવૃદ્ધિના ઉપકરણનું ચિન્હ, કિન્નરને અશોકવૃદ્ધાનું ચિન્હ, કિંપુરુષને ચંપયણ કે ૦ ચંપકવૃદ્ધાનું ચિન્હ, મહોરગને નાગવૃદ્ધાનું ચિન્હ, ગંધર્વને તુંબરુથ કે ૦ તુંબરાના વૃદ્ધાનું ચિન્હ ૫માં સદ્દંગવિજ્ઞિયા કે ૦ ૫૯ક સદ્દંગ વર્ણિને વાકી સર્વેને રુક્તા કે ૦ વૃદ્ધનાં ચિંધે કે ૦ ચિન્હ જાણવાં. તે ચિન્હ વ્યંતરદેવોની ઝ્રણ કે ૦ ધ્વજાનેવિષે હોય ॥ ૩૭ ॥

हवे ए व्यंतरदेवोना शरीरना वर्ष कहे ठे.

जस्क पिसाय महोरग ॥ गंधवा साम किंनरा नीला ॥ रस्क-
स किंपुरिसाविथ ॥ धवला जूया पुणो काला ॥ ३७ ॥

अर्थ-एक जस्क के० जहू, बीजा पिशाच, त्रीजा महोरग, चौथा गंधर्व ए चारनो वर्ष सामके० श्याम पटले किंचित् कृष्ण जाएवो. अने किंनरा के० किन्नर घणा श्याम पण नीला के० किंचित् नीलवर्णें जाएवा, अने राहस तथा किंपुरिसाविथ के० किंपुरय पण धवला के० उज्ज्वल वर्णें ठे, तथा जूया के० चूतनिकाय ना देवो ते पुणो के० बली काला के० श्यामवर्णें ठे; पटले सर्वात्माए कृष्णवर्णें ठे. ॥ ३७ ॥

हवे आठ जातना बीजा व्यंतर विशेष देवो ठे ते कहे ठे.

अणपत्नी पणपत्नी ॥ इसिवाई जूयवाइए चेव ॥ कंदीय महा कंदी
॥ कोहंमे चेव पयएय ॥ ३८ ॥ इय पढम जोयण सए ॥ रयणाएअ-
ठवंतरा अवरे ॥ तेसु इह सोलसिंदा रुयग अहो दाहिणुत्तरळ ॥ ४० ॥

अर्थ-एक अणपत्नीनिकाय, बीजो पणपत्नीनिकाय, त्रीजो रुषिवादीनिकाय, चौथो चूतवादीनिकाय चेव के० निश्चे, पांचमो कंदितनिकाय, उठो महाकंदितनिकाय, सातमो कोहंनिकनिकाय, चेव के० निश्चे, आठमो पयएय के० पतंगनिकाय. ॥ ३८ ॥ इय के० ए आठनिकाय ते रयणाए के० रत्नप्रज्ञापुष्पीना पिंन-मांहेला पढमजोयणसव के० पहेला शो योजनमांहेला दशयोजन उपर, अने दशयोजन नीचे मूकी वच-माना पंसी योजनमांहे वसनारा अठ के० आठ जातना व्यंतर ते, पूर्वे जे आठ जातना व्यंतर कह्या तेथी अवरे के० जिज्ञ जाणवा. तेसु के० तेना रुअगअहो के० आठरुचक प्रदेशाथकी दशयोजन आयो पटले नीचे जे पंशी योजन ठे, तेमां रहेला दाहिणुत्तरळ के० दक्षिण अने उत्तरदिशीना जेदे करी सोलसिंदा के० सोल इंधो ठे. तेमनां नामाई के० नाम ते इय के० आगली गाथाए कदेशे.

संनिहिंए सामाणे ॥ ऊाइ विहाए इसीय इसिवाळे ॥ ईसर महे-
सरे विथ ॥ हवइसुवळे विसाळेय ॥ ४१ ॥ हासे हास रईविथ ॥
सेएय जवे तहा महासेए ॥ पयगे पयगवईविथ ॥ सोलस इंदाण नामाई

अर्थ-एक संनिहितइं, बीजो सामानइं, त्रीजो धाताइं, चौथो विधाताइं, पांचमो रुपीइं, उठो रुपीपालें, सातमो ईश्वरइं, आठमो महेश्वरइं, हवइ के० होय. नवमो सुवर्णइं, दशमो विशालइं ॥ ४१ ॥ अगीथारमो हास्यइं, वारमो, हास्यरतिइं, तेरमो स्वेतइं, जवे के० होय. तहा के० तेमज चल-दमो महास्वेतइं, पन्नरमो पतंगइं, सोलमो पतंगपति इं विथ के० निश्चे. सोलसइंदा के० सोलइंचनां नामाई के० नामो जाणवां ॥ ४३ ॥ ए सोल इं वाणव्यंतरना कह्या. तेम पूर्वे सोलइं व्यंतरना कह्या ठे, सर्वमली वत्रीश इं व्यंतरना थया. तथा जवनपतिना वीशइं बली यद्यपि चंद्रमा, तथा सूर्य तो असंख्याता इं ठे. तथापि जातिनी अपेक्षाए चंद्र सूर्य वेज गणीए, माटे ज्योतिषीना वे इं, अने वैमानिकना दश इं मली चोसठ इं गणतीमां ठे.

हवे व्यंतर तथा ज्योतिषि ए वेजनी सरखी वक्तव्यता जणी एना सामानिक देवो अने आत्मरक्षक देवो, ए बेनी संख्या कहे ठे.

**सामाणियाण चजरो ॥ सहस्स सोलसय आयररखा-
णं ॥ पत्तेयं सवेसिं ॥ वंतरवइ ससि रवीणंच ॥ ४३ ॥**

अर्थ—सामाणियाण के० सामानिक देवो ते चजरोसहस्स के० चार हजार अने सोलसय के० सोल हजार आयररखाण के० आत्मरक्षक देवो, ते सवेसिं के० सर्वनिकायनेविषे पत्तेयं के० प्रत्येके वंतरवइ के० व्यंतरना पति जे बत्रीश इंध, तेने तथा ससिरवीणंच के० चंद्र अने सूर्य ए वे ज्योतिषीना इंधनी पण वक्तव्यता व्यंतरसरखीज ठे; माटे ए सर्वने होय. एटले व्यंतरना नगरोनी वक्तव्यता कही. ॥ ४३ ॥

हवे बधा देवो केटला प्रकारना ठे ? ते कहे ठे.

**इंद सम तायतीसा ॥ परिसतिथा ररुख खोगपालाय ॥ अणिय
पइजा अजिठंगा ॥ किब्बिसं दस चवण वेमाणी ॥ ४४ ॥**

अर्थ—एक इंदसम के० इंध, अने सामानिक देवो, अने तायतीसा के० तायत्रिंशकदेवो, तथा परिसतिथा के० त्रण पर्षदांना देवो, आयररुख के० अंगरक्षक देवो, खोगपालाय के० चार खोकपाल, अणिय के० अनीय ते कटकना देवो, पइजा के० प्रकीर्ण, प्रजाना देवो, अजिठंग के० अजियोगीक ते किंकरदेवो, किब्बिसं के० किलविषीक देवो, दस के० ए दश जातिना देवो ते जुवण के० जुवनपति, व्यंतर तथा वेमाणी के० वैमानिकमां ठे. ॥ ४४ ॥

कटकना देवोना सात प्रकार कहे ठे.

**गंधव नट ह्य गय ॥ रह जड अणियाणि सब इंदाणं ॥ वे-
माणियाण वसहा ॥ महिसाय अहोनिवासीणं ॥ ४५ ॥**

अर्थ—एक गंधव के० गांधर्व देवो ते मृदंगाघर जाणवा, बीजुं नट ते नाटक करनार, बीजुं ह्य ते घोडातुं, चोथुं गय ते हाथीतुं, पांचमुं रह के० रथनुं. जड जड के० पालानुं कटक. ए ठ प्रकारना अणियाणि के० अनीक एटले कटक, ते सब्वइंदाणं के० सर्व इंधोने होय. अने वेसाणियाण के० एक वैमानिकने सातमुं वसहा के० वृषजनुं कटक होय. तथा अहोनिवासीणं के० अघोनिवासी जे जुवनपति तथा व्यंतर ठे, तेने सातमुं कटक महिसाय के० महिजानुं होय ॥ ४५ ॥

हवे त्रायत्रिंशकादिक देवोनी संख्या प्रत्येक इंधनी कहे ठे.

**तित्तीस तायतीसा ॥ परिसतिआ खोगपाल चत्तारि ॥ अ-
णियाण सत्त सत्तय ॥ अणियाहिच सब इंदाणं ॥ ४६ ॥**

अर्थ—तित्तीस के० तेत्रीश देवो ते तायतीसा के० त्रायत्रिंशक एटले गुरुस्थानीया इंधसरखा, इंधने सखाह पूजवा योग्य, सर्वने पूजनीक होय. तथा एक वाह्य, बीजी अर्ज्यंतर, बीजी मध्यम, ए रीते, सर्व मखीने परिस के० पर्षदा ते, तीया के० त्रण होय. तथा एक सोम, बीजो यम, बीजो वरुण चोथो कुबेर. ए रीते खोगपाल के० खोकपाल ते चत्तारि के० चार होय, अने अणियाण के० अनीक ते पूर्वोक्त गांधर्व प्रमुख

સત્સત્તય કે ૦ સાતસાત જાતનું કટક તે સર્વ ફંજોને હોય. તે અણિયાદિવ કે ૦ ૯ સાતે કટકના અધિપતિ સબ્બંદાણ કે ૦ સર્વ ફંજો હોય ॥ ૪૬ ॥

નવરં વંતર જોડસ ॥ ફંદાણ ન હુંતિ લોગપાલાઈ ॥ તાયત્તી-
સ જિહાણા ॥ તિયસાવિય તેસિં નહુ હુંતિ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-પણ નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ જે વંતર કે ૦ વ્યંતરના વત્રીશ ફંજોને, તથા જોડસ કે ૦ જ્યોતિષીના જે ફંજોને, લોગપાલાઈ કે ૦ લોકપાલા, નહુંતિ કે ૦ ન હોય. તથા તાયત્તીસ કે ૦ ત્રાયત્રિંશક છે અજિધાન કે ૦ નામજેનું, યવા તિસયાવિકે ૦ જે દેવોતે પણ તેસિં કે ૦ તે વ્યંતર તથા જ્યોતિષીના ફંજોને નહુહુંતિ કે ૦ ન હોય. હવે જ્યોતિષી દેવોનાં ધિમાનોની વચ્ચવ્યતા કહે છે. તે જ્યોતરિ તિર્યક્લોકને વિષે છે. તે તિર્યક્લોક મેરુમખ્ય રુચકથી નવસં યોજન હપર, અને નવસં યોજન નીચે મલી અદારકો યોજન પ્રમાણ છે. ત્યાં ઈંચા નવસં યોજન જે તિર્યક્લોકના છે; તેમાં કેટલાં યોજન ઈંચાં જ્યોતિષીનાં ધિમાનો છે ? તે કહે છે.

સમજૂતલાઈ અઠઈ ॥ દસૂણ જોયણસઈદિં આરપ્પ ॥ ૪-
વરિ દસૂત્તર જોયણ ॥ સયંમિ ચિઠંતિ જોડસિયા ॥ ૪૮ ॥

અર્થ-મેરુપર્વતના મધ્યજાગે આઠ રુચકપ્રદેશ તે સમજૂતલા કહીય. ત્યાંથી અઠઈ જોયણ સઈદિં કે ૦ આઠસં યોજન, તે દસૂણ કે ૦ દશ યોજને ઈંચા, ઇટલે સાતસં ને નેહુ યોજન ઈંચા જડપં, ત્યાંહાંથી આરપ્પ કે ૦ આરંજીને હવરિ કે ૦ હપરે જાહપણે દસૂત્તરજોયણસયંમિ કે ૦ એકશો દશ યોજનમાહે જોડસિયા કે ૦ જ્યોતિષી દેવો, ચિઠંતિ કે ૦ રહે છે. ॥ ૪૮ ॥

તે જ્યોતિષિદેવો એકસો દશ યોજનમાં કેવીરીતે રહ્યા છે ? તે કહે છે.

તહ રવી દસ જોયણ ॥ અસીઈ તહુવરિ સસીય રિલેસુ ॥

અહ જરણિ સાઈ હવરિ ॥ અહિ મૂલો જિંતરે અજિઈ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ-તહ કે ૦ ત્યાંથી ઇટલે એકશો દશ યોજન માંહેલા દસજોયણ કે ૦ દશ યોજન તે, રવી કે ૦ સૂર્ય ઈંચો છે. ય કે ૦ વલી તહુવરિ કે ૦ તેહના હપર સસી કે ૦ ચંદ્રમા તે અસીઈ કે ૦ ઇંચી યોજન ઈંચો છે. વલી તે થકી ચાર યોજન ઈંચા રિલેસુ કે ૦ નહત્ર છે. તે સર્વ મલી અઘાવીશ નહત્ર છે. તેમાંહે એક જરણીનહત્ર તે સર્વ નહત્રથકી અહ કે ૦ અહો ઇટલે નીચે ચાલે છે. અને સાઈ કે ૦ સ્વાતિ નહત્ર તે સર્વ નહત્રથકી હવરિ કે ૦ હપરે ચાલે છે. તથા મૂલો કે ૦ મૂલનહત્ર સર્વથકી વહિ કે ૦ વાહિરને મંરુલે ચાલે છે, સર્વ નહત્રને અજિંતરે કે ૦ વચાલે અજિઈ કે ૦ અજિચિત્ત નહત્ર ચાલે છે.

તાર રવિ ચંદ રિલ્લા ॥ હુહ સુકા જીવ મંગલ સણિયા ॥ સગ

સય નહય દસ અસિઈ ॥ ચઢ ચઢ કમસો તિયાચહસુ ॥ ૫૦ ॥

અર્થ-સમજૂતલાપૃથ્વીથકી સગસય કે ૦ સાતસં ને નહય કે ૦ નેહુ યોજન હપરે તાર કે ૦ તારા છે. તે હપર દસ કે ૦ દશ યોજન ઈંચો રવિ કે ૦ સૂર્ય છે. તેથકી હપર ઇંચી યોજન ચંદ્રમા છે. ફરી તે થકી હપરે ચઢ કે ૦ ચાર યોજન ઈંચા રિલ્લા કે ૦ નહત્ર છે, તેથી ચઢ કે ૦ ચાર યોજન ઈંચો હુહ કે ૦ હુથનામા ગ્રહ છે તેથી ઈંચા તિયા કે ૦ ત્રણ ત્રણ યોજનને અંતરે ચહસુ કે ૦ વાલીના ચાર ગ્રહ, તે કમસો કે ૦ અનુક્રમે છે. ઇટલે તેહથી ત્રણ યોજન ઈંચો શુક્ર છે, ત્યાંથી ત્રણ યોજન ઈંચો બુદ્ધસ્પતિ છે, ત્યાંથી ત્રણ યોજન ઈંચો

मंगल ठे, त्यांची त्रण योजन चपरे शनीनो तारो ठे, ए रीते समजतलशकी सातसें नेजु योजन चपरे एक-
शोने दश योजनमांहे सर्व ज्योतिषचक्र चाले ठे. सर्व मळी समजतलाथी चपर नवसें योजने शनिश्चर ठे.
अर्हीयां योजन प्रमाणांगुलें करी लेवा. ॥ ५० ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रमां चरज्योतिषि मेरुपर्वतशकी केटला योजन दूरे चाले ? तथा मनुष्यलोकने ठेहेडे अलो-
कथी उंरा केटली अबाधाए ज्योतिषी रहे ते कहे ठे.

इक्कारस जोयण सय ॥ इगवीसि क्कार साहिया कमसो ॥

मेरु अलोगाबाहिं ॥ जोइस चक्रं चरइ ठाइ ॥ ५१ ॥

अर्थ—अगीथारसोने एकवीश योजन तथा वली अगीथारसोने इक्कार के० अगीथार योजन साहिय के०
साधिक, ते कमसो के० अनुक्रमे मेरुपर्वतशकी अलोगा बाहिं के० अलोकने अबाधाए ज्योतिषनु चक्र ते
चरइ के० चाले ठे, अने ठाइ के० स्थिर रहे ठे.

जावार्थ एम ठे जे मेरुपर्वतशकी अगीथारसो एकवीश योजन ठेडे ज्योतिषचक्र चाले ठे. ते मनुष्यक्षेत्र-
मांहे चाले ठे. अने लोकना ठेहेडाथकी अगीथारसें ने अगीथार योजन चारे दिशाए मांहेलीकोरे अ-
लोकनी अबाधाए पटले अंतरे ज्योतिषचक्र थिर रहे ठे; पटले मनुष्यक्षेत्रमांहे चर ठे; अने बाहिरना
क्षेत्रमांहे स्थिर ठे. ॥ ५१ ॥

अरुक्विद्यागारा ॥ फलिहमया रम्म जोइस विमाणा ॥

वंतर नयरेहिंतो ॥ संखिज्जा गुणा इमे हुंति ॥ ५२ ॥

अर्थ—अरुक्विद्यागारा के० अरुक् कोठफलाकारे चंद्रादिक ज्योतिषिनां विमान होय. ते फलिहमया
के० स्फटिक रत्नमय सामान्ये स्फटिकनां ठे, रम्य के० रमयिक जोवा योग्य मनने आह्लादकारी एवां
सर्व जोइस विमाणा के० ज्योतिषिनां विमानो ठे; ते पूर्वे कक्षां जे वंतरनयरेहिंतो के० ज्यंतरदेवोनां असं-
ख्यातां नगरो, ते शकी संखिज्जागुणा के० संख्यात गुणा इमे के० ए प्रत्यक्ष देखाता ज्योतिषिनां विमानो ठे.

अर्हीयां कोइ पूठे के अरुक् कोठफलाकारे ज्योतिषिनां विमानो ठे, तो उदय, अस्त, अने तिर्यक्ष-
परिभ्रमणकाले केम अरुक्कारे देखातां नथी ? माथाचपर आव्यां नतां वृत्ताकारेज ठे, एम देखाय ठे, परंतु
तिर्यक्ष परिभ्रमणकाले तेम न देखातां अरुक्कार केम देखाय ठे ? ए प्रश्नो उत्तर कहे ठे. ज्योतिषिनां
विमान सर्वथा प्रकारे अरुक् कोठफलाकारे नथी, किंतु विमानोनी पीठ घडीबंध अरुक् कोठफलाकारे ठे. ते
चपर चंद्रादिक ज्योतिषिनां प्रासाद ठे. ते प्रासाद बघपि वर्तुळादिक कोइ पण प्रकारे रक्षां नतां पीठिका
सहित प्राये वाटलाकार देखाय ठे, वांको आकार पण दूर अकी वृत्ताकारे प्रतिजासे ठे, तेमाटे दूरथकी दूर्य
विमान वाटलुं देखाय ठे एमां कांइ दोष नथी.

ताइ विमाणाइं पुण ॥ सवाइं हुंति फलिहमयाइं ॥ दग फा-

लीहमया पुण ॥ खवणे जे जोइस विमाणा ॥ ५३ ॥

अर्थ—ताइ के० ते ज्योतिषिनां विमाणाइं के० विमान ते पुण के० वली सवाइं के० सर्व फलिहमया के०
स्फटिकरत्नमय हुंति के० होय. अने पुण के० वली खवणे के० खवणसमुद्रनेविषे जे जोइसविमाणा के० जे ज्योत-
षीनां विमान ठे, ते दगफालीहमया के० चद्रुक्स्फटिक रत्नमय ठे. केमके खवणसमुद्रनी शिखा दश हजार
योजन पोहोली, अने सोख हजार योजन उंची ठे. अने ज्योतिषीनां विमान तो नवसें योजन उंचाइमां ठे,

ते सर्व शिखामांहे चाहे ठे. पण उदक स्फाटिकरत्नना प्रजावे करी पाणी फाटीने मोकडुं थई जाय ठे, तेथी विमानोने त्यां पाणीमांहे फरवाने वाधा अती नथी. विमानमा पाणी जरारुं नथी. जे स्फाटिकने संयोगे तथाविध जगत् स्वजावे पाणी फाटी जाय, तेने उदकस्फाटिक कहीप. जे माटे सूर्यप्रज्ञप्ति निर्युक्ति-कार कहे ठे. ज्योतिषिठनां सर्व विमानो सदा स्फाटिकमयठे. अने जे खणसमुद्रमां विमानो ठे, ते उदक-स्फाटिकमय ठे. जे कारण माटे खणसमुद्रनी शिखामां चाखतां अकां विमानोना तेजनी जे प्रकाश ठे, तेनी अंतराय पाणीथी अतो नथी ॥ ५३ ॥

हवे चंदादि ज्योतिषीनां विमानोनुं प्रमाण कहे ठे.

जोयणि गसठि जागा ॥ उपपन्नज्ज्याल गाळडु इग ऊं ॥

चंदाइ विमाणायाम ॥ विड्डा अरु मुच्चत्तं ॥ ५४ ॥

अर्थ- जोयणिसठिजागा के० एक योजना एकसठ जाग करीप, तेवा उपपन्न के० उपपन्न जागनुं चं-
दमानुं विमान लावुं ठे, अने अड्याल के० अडतालीश जागनुं सूर्यनुं विमान लावुं ठे. अने गाळडुग के०
जे गाळनां ग्रहनां विमानो ठे. तथा इग के० एक गाळनां नक्षत्रनां विमान ठे. अरु के० अरुगाळनां तारानां
विमान ठे. कोइक न्हानां पण ठे. ए रीते चंदाइ के० चंदादिक पांच जातना ज्योतिषीनां विमाणा के० वि-
मान, तेमनी आयाम के० लांबपणानो अने पोहोळपणानो ते विड्डा के० विस्तार जाणवा. अने जेदखां लां-
वणें ठे तेथी अरु के० अरु उच्चत्तं के० उंचपणें सर्व पांचे ज्योतिषीठनां विमान जाणवा. ए उक्त्यायु-
वाळा तारानां विमानोनुं प्रमाण कळुं; पण जघन्यायुवाळा तारानां विमानोनुं प्रमाण लंबाइ पोहोळाइ पां-
चत्तं धनुष्य, अने उंचाइ अदीस धनुष्य पण ठे. ॥ ५४ ॥

हवे मनुष्यलोकोनुं प्रमाण अने मनुष्यक्षेत्राची वाहेरना स्थिर चंदादि पांचे ज्योतिषीठना विमानोनुं स्वरूप कहे ठे.

पणयाल खरु जोयण ॥ नर खित्तं तद्धिमे सया जमिरा ॥

नरखित्ताळ बहिं पुण ॥ अरुपमाणा छिया निच्चं ॥ ५५ ॥

अर्थ- ए पूर्वोक्त रीते पणयालखरुजोयण के० पिस्तालीशलाखयोजनां नरखित्तं के० मनुष्यक्षेत्र ठे. तं-
द्धिने के० तेमांहे ए ज्योतिषि सर्व सयाजमिरा के० सदाकाल प्रमणशील ठे. अने नरखित्ताळबहिं के० मनु-
ष्यक्षेत्राची वाहेर जे पांचे जातना ज्योतिषी ठे, तेमनां विमान पुण के० वली आगळ जे मनुष्यक्षेत्रना ज्यो-
तिषीनुं प्रमाण कळुं ठे, तेथी अरुपमाणा के० अरु प्रमाण ठे. अने ते निच्चं के० नित्य छिया के० स्थिर
रहां ठे. एतळे मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंचलुं विमान योजना एकसठीआ उपपन्न जागनुं ठे; तो मनुष्यक्षेत्राची
वाहेरना चंचलानुं विमान आचावीश जागनुं ठे. एम पांचे ज्योतिषीठनां विमान लंबाइ पोहोळाइ अरुप्र-
माण जाणवा. तेमज उंचाइ पण अरुप्रमाण जाणवा. ॥ ५५ ॥

हवे ए मनुष्यक्षेत्रमांहे ज्योतिषीठनी शीघ्रशीघ्रतरगतितुं तरतपणुं कहेतो अको प्रथम मनुष्यक्षेत्रनुं ल-
क्षण कहे ठे. मनुष्यक्षेत्रने विंटी रडेहो सुवर्णभंज सत्तरसें एकवीश योजनां जंचो मानुषोत्तर पर्वत ठे; त्यां-
सुधी मनुष्यनुं जन्म मरण थाय ठे; पण तेथी वाहेर मनुष्यनुं जन्ममरण नथी. कदाचित् कोइ देवता पूर्-
जवना वैरथी मनुष्यने छपाढी अदी दीपथी वाहेर मूके, अथवा गरिणीलीने मूके, परंतु त्यां जन्ममरण
थयुं पण नथी, थातुं पण नथी, अने अशे पण नंदी. केमके वली एतुं कारण मळे के जेथी संहरीने पाठे
आणी आ मनुष्यक्षेत्रमां मूके, अने लंबाचारणादिक नंदीश्वर तथा रुचक दीपे यांचा करवा जाय ठे खरा
परंतु ते मनुष्यलोकांहे पाठा आवीनेज मरे; तेमाटे मनुष्यक्षेत्र कहीप. ते मनुष्यक्षेत्रमांहेला चंचला सू-

આદે દેહને જ્યોતિષી દેવતા શ્રેણિબંધ છે. તેહની ચાલવાની ગતિ તથા ઇમનાં વિમાનને વહણહાર દેવતા કે-
ટલા છે? इत्यादिकुं स्वरूप कहे थे.

સસિ રવિ ગૃહ નક્ષત્રા ॥ તારાઠં હુંતિ જહુત્તરં સિઘાં ॥ વિવ-
રીયાઠ મહદ્વિશ્વ ॥ વિમાણ વહગા કમેણેસિં ॥ ૫૬ ॥ સો-
લસ સોલસ અઢ ચઢ ॥ દો સુર સહસ્તા પુરોય દાહિણઠં ॥
પશ્ચિમ ડત્તર સીદા ॥ હઠી વસદા હયા કમસો ॥ ૫૭ ॥

અર્થ- ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા- ૫ અનુક્રમે શીઘ્રતર જાણવા. તેમાં પ્રથમ સર્વમાં સસિ કે ૦ ચંદ્ર-
માને ચાલવાની ગતિ મંદ છે. તે ચક્રી સૂર્ય શીઘ્રતર, તે ચક્રી ગ્રહને ચાલવાની ગતિ ઇતાવલી, તે ચક્રી
નક્ષત્ર ઇતાવલા, તે ચક્રી તારા શીઘ્રતર, અને હુ ઇન્દ્રે પૂર્વે કહેલા ૫૦ બીજાથી ઇંચા રહેલા ગ્રહનો ક્રમ
લઢીય; તે આવી રીતે. જે ગ્રહમાં બલી બુધચક્રી શુક્રની ગતિ શીઘ્ર છે, અને શુક્રચક્રી મંગલ, તથા મંગલચક્રી,
બુદ્ધસ્પતિ, બુદ્ધસ્પતિ ચક્રી શનિચરની શીઘ્ર ગતિ જાણવી. ૫ રીતે જહુત્તરં કે ૦ ચથોત્તરપણે ૫૦૦૦ ચક્રી સિઘા
કે ૦ શીઘ્રગતિવાલા તે હુંતિ કે ૦ છે. હવે ૫ ગતિની રીત કહી; તેચક્રી વિવરીયા કે ૦ વિપરીતપણે જ્યોતિ-
ષીઠં મહદ્વિશ્વ કે ૦ મહદ્વિશ્વપણું કહેણું. આવી રીતે જે, સર્વચક્રી અસ્પ ઇધિવંત તારા છે, તે ચક્રી નક્ષત્ર
મહદ્વિશ્વ, તેચક્રી ગ્રહ મહદ્વિશ્વ, તેચક્રી સૂર્ય મહદ્વિશ્વ, સૂર્યથી ચંદ્રમા મહદ્વિશ્વ.

હવે ૫ના વર્ણ કહે છે. તારા પંચવર્ણા છે, અને બીજા સર્વ જ્યોતિષિ અગ્નિય તપાવેલા સોનાને વર્ણે જા-
ણવા. તથા ૫ ચંદ્રાદિક પાંચે જ્યોતિષી તે જલાં વચ્ચ આજરણે અલંકૃત મુકુટે મંથિત મસ્તકવાળા છે,
તથા ચંદ્રમા અને ચંદ્રમાના વિમાનવાસી દેવોના મુકુટને અગ્રજાગે ચંદ્રમંરુલાંકારે ચિન્હ જાણવાં. ૫મજ
સૂર્યને મુકુટે સૂર્યમંરુલાંકારે ચિન્હ હોય. અને ગ્રહને મુકુટે ગ્રહાંકારે ચિન્હ, નક્ષત્રને મુકુટે નક્ષત્રાંકારે ચિન્હ,
તારાને મુકુટે તારાંકારે ચિન્હ, તેમજ સર્વ જ્યોતિષીના પોતપોતાના વિમાનવાસી દેવોના મુકુટનેવિષે ૫૫ ૫-
વાંજ ચિન્હ હોય. ૫ ચિન્હે કરી પાંચે જ્યોતિષીને ઇલક્ષીય.

હવે ૫ પાંચે જ્યોતિષીઠના વિમાણવહગા કે ૦ વિમાનના વહણહારા દેવો તે, કમેણેસિં કે ૦ અનુક્રમે કહે
છે ॥ ૫૬ ॥ પ્રથમ ચંદ્રમાના વિમાનવાહક સોલસ સહસ્ત્ર કે ૦ સોલ હજાર દેવો, અને સૂર્યના વિમાનવાહક
સોલ હજાર દેવો, અને ગ્રહના વિમાનવાહક અરુસહસ્ત્ર કે ૦ આઠ હજાર દેવો, નક્ષત્રના વિમાનવાહક ચ-
હસહસ્ત્ર કે ૦ ચાર હજાર દેવો, તથા તારાના વિમાનવાહક દો સહસ્ત્રા કે ૦ બે હજાર સુર કે ૦ દેવો જા-
ણવા. અહીંયાં જાવાર્થ તો ૫ છે જે અગ્નિસ્વજાવે ચંદ્રાદિકનાં વિમાન નિરાલંબ આકાશનેવિષે પોતાની
મેલે વહેતાં રહે છે; પણ આદેશકારી દેવો પોતાની પ્રત્યુતા વધારવાને અર્થે અથવા પોતા સરલા દેવોમાં
વહુમાન દેખાડવાને અર્થે સ્વજાવે તે સેવકદેવતા વિમાનતલે સિંહાદિકને રૂપે, હેઠા ચક્રા વહે છે, પણ ૫
અજિયોગીક દેવોને વિમાનતલે વહેતાં વિમાનનો જાર લાગે નહીં. જેમ કોઈક ઇત્તત ક્ષીને ઘણા આચર-
ણનો જાર લાગે નહીં, તેમ અજિયોગીક દેવોને પણ તથાવિધ કર્મોદયચક્રી ચાલવાંનેવિષે રતિ છે, માટે
સ્વસ્વજાવે વહેતા વિમાનોને તલે ૫ પણ વહેતા રહે.

૫ પાંચે જ્યોતિષીનાં વિમાનોના ચલાવનાર દેવો તે સરલા ચોથે ચોથે જાગે ચારે દિશિય જૂદા જૂદા
રૂપે હોય તે કહે છે. પ્રથમ પુરોય કે- પૂર્વદિશા ૫ સીદા કે ૦ સિંદને રૂપે હોય, અને દાહિણો કે ૦ દક્ષિણ
દિશા ૫ હઠી કે ૦ હાથીને રૂપે હોય, તથા પશ્ચિમ કે ૦ પશ્ચિમ દિશા ૫ વંસદા કે ૦ વૃષંજને રૂપે હોય, અને
ઉત્તર કે ૦ ઉત્તર દિશા ૫ હયા કે ૦ અંબને રૂપે હોય. કમસો કે ૦ ૫ અનુક્રમે વિમાનવાહક જાણવા.

હવે એ સર્વ જ્યોતિષિર્લમાં અધિક રૂઢિવંત ચંદ્રમા ઢે માટે ચંદ્રમાનો પરિવાર કહે ઢે.

ગદ્ અઘાસી નરુત્ત ॥ અઢવીસં તાર કોઢિ કોઢીણં ॥ ઢા-
સઠિ સઢસ્સ નવસય ॥ પળહત્તરિ ઇગ સસિ સિઙ્ગં ॥ ૫૭ ॥

અર્થ- મંગલાદિક ગ્રહ અઘાસી કે ૦ અઘાસી ઢે, અને અઝિચિત્ત પ્રમુખ નરુત્ત કે ૦ નરુત્ત તે અઢ-
વીસં કે ૦ અઘાવીશ ઢે, અને ઢાસઠિસઢસ્સ કે ૦ ઢાસઠ હજાર, તથા નવસય કે ૦ નવસં ને પળહત્તરિ કે ૦
પંચોતેર પટલી કોઢિકોઢીણં કે ૦ કોઢાકોઢી તાર કે ૦ તાર. પટલે ઢાસઠ હજાર કોઢાકોઢી નવસં કોઢા-
કોઢી અને પંચોતેર કોઢાકોઢી પટલા તારાની સંખ્યા. એ સર્વ ઇગ સસિ કે ૦ ઇક ચંદ્રમાનો સિઙ્ગ કે ૦ સૈન્ય
પટલે પરિવાર જાણવો ॥ ૫૭ ॥

અઢીયાં શિષ્ય પૂઢે ઢે કે, મનુષ્યદેવ તો પિસ્ટાલીશ લાલ યોજન ઢે, અને તારાની સંખ્યા વધારે
કહો ઢો; માટે પટલા દેવમાં સમાવેશ ન થાય, તો એ વાતનો સંજવ કેમ થાય ? એ આશંકા ગુરુ આ-
ગલી ગાઘાપ દાલે ઢે.

કોઢા કોઢી સઙ્ગં ॥ તરંતુ મઙ્ગતિ સિચ્ચ થોવતયા ॥
કેઈ અઢ્ઢેઢસ્સે ॥ હંશુલ માણેણ તારાણં ॥ ૫૮ ॥

અર્થ-અઢીયાં વે મત ઢે. કેઢક આચાર્ય કોઢાકોઢી સંજ્ઞાતર કહેતાં નામાંતર ઢે. જેમ વીશને પળ કોઢી
કહીપ, પટલે કોઢાકોઢી કેહેતાં કોટી ઇવુંજ નામાંતર મઙ્ગતિ કે ૦ માને ઢે. કારણકે સિચ્ચ કે ૦ મનુષ્યદેવની
પ્રમિ થોવકે ૦ યોઢી ઢે, તથા કે ૦ તેમાટે માને ઢે. વલી કેઈઅઢ્ઢે કે ૦ અન્ય વલી કોઢક આચાર્ય તે પ્રમાણાંગુ-
લને ઢેકાણે ઢસ્સહંશુલમાણેણ કે ૦ ઢસ્સેધાંગુલને પ્રમાણે તારાણં કે ૦ તારાનાં વિમાન કહે ઢે. ઇમ કરતાં પ્રમા-
ણાંગુલ દેવમાં ઢસ્સેધાંગુલનાં વિમાન સમાઈ જાય. કેમકે વિશેષણવતિ ધ્રુવમાં શ્રીજિનજગ્ગણિ ક્ષમાશ્રમણે
પદ્મ ઢત્તર ઢીધા ઢે. વલી "નગપુઢવિવિમાણાઈ મિલસુપમાણં ગુસેલંબ" એ પાઠ પ્રાયિક ઢે. ક્યાંક વિષ્ટે પળ
ઢે. અઢીયાં ચારસં ઢસ્સેધાંગુલે ઇક પ્રમાણાંગુલ થાય ઢે. અને કેટલાક ધ્રુવોમાં ઇક હજાર ઢસ્સેધાંગુલે
ઇક પ્રમાણાંગુલ થાય ઇમ કહું ઢે. તેથી દેવના અદ્વપત્ત માટે ઢસ્સેધાંગુલને માને તારાના વિમાનતું પ્રમા-
ણ માને ઢે. ॥ ૫૮ ॥

ચંદ્રના પરિવારની વક્રવ્યતાને પ્રસ્તાવે તેનાજ પરિવારજૂત પ્રહોની અંતર્ગત રાઢુની વક્રવ્યતા જૂઢી કહે ઢે.

કિણ્ઢં રાઢુ વિમાણં ॥ નિચ્ચં ચંદેણ હોઈ અવિરહિયં ॥
ચઢરંશુલમપ્પત્તં ॥ હિઠાચંદસ્સ તં ચરઈ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ- રાઢુવિમાણં કે ૦ રાઢુનું વિમાન તે કિણ્ઢં કે ૦ કાણું ઢે, અને નિચ્ચં કે ૦ નિત્યપ્રત્યે ચંદેણ કે ૦ ચં-
દ્રમાના વિમાનથી હોઈ અવિરહિયં કે ૦ દૂર થાતું નથી. પાસેજ ઢે. માત્ર ચઢરંશુલ કે ૦ ચાર અંગુલ અપ્પત્તં
કે ૦ અપ્રાસ પટલે ચાર અંગુલ વેગણું અઢું હિઠાચંદસ્સ કે ૦ ચંદ્રમાના વિમાનથી હેવું થકું તં કે ૦ તે રાઢુનું
વિમાન ચરઈ કે ૦ ચાલે ઢે.

અઢીયાં ઇક નિત્યરાઢુ ને વીજો પર્વરાઢુ એ રીતે રાઢુ વે પ્રકારના ઢે. તેમાં પર્વરાઢુ તે જઘન્યથી ઢમાસે
ચંદ્રમા અને સૂર્યને ગ્રહણ કરે, પટલે પોતાના વિમાને કરી તેમના વિમાનને આવરે. ઢટ્કાઢું ચંદ્રમાને વેતાલી-
શ મહીને ગ્રહણ કરે. અને સૂર્યને અઢતાલીશ વર્ષે ગ્રહણ કરે. તેમજ રાઢુનીપરે કેવારેક કેતુ પળ ગ્રહણ કરે

અને બીજું નિત્યરાહુનું વિમાન તે વર્ષે કાઢું છે, અને તે જગત્સ્વજાવે સર્વદા ચંદ્રમાની સાથે ચાલે. ચંદ્રમાથકી ચાર અંગુલ વેગહું અડું નીચું ચાલે. તેમાં અંધારા પદ્ધે ચંદ્રમંરુલના પન્નર જાગ કરીયે, તેમાંના એકેકા જાગને દિનપ્રત્યે આવરે-ઢાંકે. અને અજવાલે પદ્ધે જે આવચ્છો હોય તેમાંથી એકેકો જાગ પાઠો મૂકે. પટલે ય જે નિત્યરાહુ છે તે સર્વકાલ આવરે નહીં. પણ ચંદ્રમાના ત્રીશ દીવસે કરી ત્રીશ જાગ કરીયે તે એક પલ્લવાડીયે વહેંચીયે, તેવારે દિનપ્રત્યે બે બે જાગ આવે. તે અંધારે પલ્લવાડીયે દરરોજ બે બે જાગ આવરે-ઢાંકે, અને અહુઆલે પલ્લવાડીયે દરરોજ બે બે જાગ મૂકતો જાય, તેવારે લોકમાં ચંદ્રમંરુલના તેજની હાણી વૃદ્ધિનો જાસ થાય. અહીંયાં કોફ પૂઠે જે ચંદ્રમાનું વિમાન મહોદું, અને રાહુનું વિમાન ન્હાનું. તો રાહુથી ચંદ્રમા શીરીતે પ્રદેવાય? તેહને ઉત્તર કહે છે કે પ્રહોનું વિમાન બે કોસનું કહ્યું છે તે પ્રાથિક છે; માટે પ્રાથિક શબ્દ નિશ્ચેવાચક નથી; તેથી ય પ્રહોના વિમાનનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે, તે થકી અધિકું પણ સંજલ થાય. તેથી સર્વાત્પાદ ચંદ્રમાને રાહુ ઢાંકે છે. અથવા કેટલાપ્રક આચાર્ય એમ કહે છે જે રાહુનું વિમાન ન્હાનું ત્રણ કાઢું છે, માટે જો કાઢું થોડું હોય તોપણ ઘણા ઊલ્લસાને આહ્વાદન કરી શકે છે. ય પ્રમાણે વેદુ રીતે પ્રશ્ન કરનારની શંકા ટાલી. જેમ મસીના એક ટીપાથી સ્ફાટિકનો કટકો કાંલો, દેસાય, તેમ રાહુના યોગે ચંદ્રમા કાલો દેસાય છે.

હવે જંબુ દીપને વિષે તથા બીજા પણ મનુષ્યદેવમાં એક તારાથી બીજા તારાના વિમાનોનું પર્વતાદિકના વ્યાધાતે જઘન્યોત્કૃષ્ટ અંતર, અને વ્યાધાતવિના જઘન્યોત્કૃષ્ટ અંતર કેટલું હોય? તે કહે છે.

તારસ્સય તારસ્સય ॥ જંબુદીર્ઘમિ અંતરં ગુરુયં ॥ બાર-

સ જોયણ સદ્સતા ॥ ડુન્નિસયા ચેવ બાયાલા ॥ ૬૧ ॥

અર્થ-તારસ્સતારસ્સય કે ૦ એક તારાના વિમાનથકી બીજા તારાના વિમાનને જંબુદીર્ઘમિ કે ૦ આ જંબુ-દીપનેવિષે ગુરુયં કે ૦ ઉત્કૃષ્ટું જો અંતરં કે ૦ અંતર હોય તો કેટલું હોય? તે કહે છે. બારસજોયણ સદ્સતા કે ૦ બાર હજાર યોજન ઉપરે ડુન્નિસયા કે ૦ વસોં ચેવ કે ૦ નિશ્ચેથકી. વલી બાયાલા કે ૦ બેતાલીસ ઉપર પટલે (૧૩૩૫૪) યોજનનું અંતર હોય. તે મેરુપર્વતને વ્યાધાતે ય અંતર જાણડું. જેમ મેરુ, પૃથ્વીવિ નીચે દશ હજાર યોજન જાડો છે; તેમ વલી મેરુ તથા તારાને એક બાજુ (૧૧૨૧) યોજનનું અંતર છે, તેડુંજ બીજી બાજુ ય (૧૧૨૧) યોજનનું અંતર છે, માટે ય ત્રણની સંખ્યા એકઠી કરીયે, તેવારે એક તારાથી બીજા તારાનું ઉત્કૃષ્ટું અંતર (૧૩૩૫૪) યોજન થાય. ॥ ૬૧ ॥

હવે વ્યાધાતે તથા નિર્વ્યાધાતે જઘન્ય તથા ઉત્કૃષ્ટું અંતર કહે છે.

નિસહોય નીલવંતો ॥ ચત્તારિસય ઉચ્ચ પંચ સય કૂડા ॥ અર્ઘ્નું ઉચ્ચ-

રિં રિસ્તા ॥ ચરંતિ ઉચ્ચ ઠ બાહાણ ॥ ૬૨ ॥ ઠાવઠાડુન્નિસયા ॥ જ-

હન્ન મેયં તુ હોશ્ વાધાણ ॥ નિવાધાણ ગુરુ લહુ ॥ દોગાઝય ધણુસયા પંચ ॥

અર્થ-નિસહોય કે ૦ નિષધ અને નીલવંત ય બે પર્વત તે ચત્તારિસય કે ૦ ચારસે યોજન જૂસીથકી ઉચ્ચ કે ૦ ઊંચા છે. અને તે પર્વતનાં પંચસય કે ૦ પાંચસે યોજનના ઊંચા, અને તેના અર્ઘ્નું કે ૦ અર્ઘ્નું પટલે અહીં-સે યોજન ઉચ્ચરિ કે ૦ ઉપર પહોલાં છે, અને નીચે પાંચસે યોજન તથા મધ્યે પોણાચારસે યોજન પહોલાં છે, યવાં નવ નવ કૂડા કે ૦ કૂંડ પટલે શિશ્વરો છે, એમ સર્વ મલી જ્ઞમિ થકી નવસે યોજન ઊંચા થયા. તે કૂંડ પટલે શિશ્વરના ઉચ્ચય કે ૦ બે બાજુ ય અઠ કે ૦ આઠ આઠ યોજનની અવાહાણ કે ૦ અવાધાણ રિસ્તા કે ૦ નદ્ધ ચરંતિ કે ૦ વિચરે છે. ॥ ૬૨ ॥

एटले अहीसैं योजन शिखरनी पदोखाइ तथा वे बाजुना आठ आठ योजननी अवाधा मलीने गवच
कुक्षिसया के० बसैंने तासठ योजन, ते जहूँ के० जघन्य थकी एयं के० ए तारा ताराने, नह्व नह्वने
मांहोमांहे बाधाए के० पर्वतादिकनी व्याघाते अंतर ठे. अने निबाधाए के० निर्व्याघाते तो गुरु के० ल-
त्कृष्टु अंतर दोगाळ के० बे गाळनुं, अने लहु के० जघन्य अंतर ते घणुसया पंच के० पांचसे धनुष्यनुं ठे.
एहनुं सूरपन्नति तथा जीवाग्निगम प्रमुख ग्रंथोमां कहुं ठे; पण महोदी संघयणी तथा जंबुदीपपन्नतिमां ए
व्याघातनिर्व्याघात कहुं नथी. ॥ ६३ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्रनी बाहेर घंटाकारे स्थिर रह्या जे चंद्र अने सूर्य- तेमनुं मांहोमांहे अंतर प्रमाण कहे ठे.

माणुस नगाळ बाहिं ॥ चंदा सूरस्स सूर चंदस्स ॥

जोयण सहस्स पन्नास ॥ पूणगा अंतरं दिठं ॥ ६४ ॥

अर्थ-जे मनुष्यक्षेत्रनी सीम एटले मर्यादाकारक माणुस के० मानुषोत्तर नामा नगाळ के० पर्वत तेने-बाहिं
के० बाहेरना जे चंदा के० चंद्रमा अने सूरस्स के० सूर्य ठे, ते सूर के० सूर्य अने चंदस्स के० चंद्रमाने
एटले चंद्रमाथकी सूर्यने अने सूर्यथकी चंद्रमाने मांहोमांहे जोयणसहस्स पन्नास के० पचास हजार योजन-
नुं अणुणगा के० अन्यून एटले पूर्ण अंतर के० अंतर ते दिठं के० श्री तीर्थंकर गणधरे दीनुं. ॥ ६४ ॥

हवे पूर्वनी गाथायां सूर्यथकी पचास हजार योजन चंद्रमा, अने चंद्रमाथकी पचास हजार योजन सू-
र्यनुं अंतर कहुं. तेवारे एक सूर्यथकी बीजा सूर्यनुं अने एक चंद्रथकी बीजा चंद्रनुं अंतर केटहुं थाय ?
ते एक गाथाए करी कहे ठे.

ससि ससि रवि रवि साहिय ॥ जोयण लखेण अंतरं होइ ॥

रवि अंतरिया ससिणो ॥ ससिअंतरिया रवि दिता ॥ ६५ ॥

अर्थ- ससि ससि के० चंद्र चंद्रनुं, अने रवि रवि के० सूर्य सूर्यनुं, साहिय के० साधिक जोयण लखे-
ण के० एक लाख योजन अंतर होइ के० अंतर होय. केमके रवि अंतरिया ससिणो के० सूर्यने अंतरे चंद्र-
मा ठे, अने ससिअंतरियारवि के० चंद्रमाने अंतरे सूर्य ठे; ते दिता के० दीप्तवंत जास्वर एटले तेजवंत ठे.
एटले एक चंद्रमा अने बीजा चंद्रमाने एक लाख योजन उपर एकयोजनना एकसरीया अबतालीश जागे
अधिक, तथा एक सूर्य अने बीजा सूर्यने वच्चे एक लाख योजन उपरे एकसरीया अपन्न जागे अधिक अं-
तर ठे. कारण चंद्रमा अने चंद्रमा वच्चे सूर्यनुं विमान अधिक होय. अने सूर्य सूर्य वच्चे चंद्रमानु विमान
अधिक होय, तेथी ते विमान जेटहुं महोडुं होय, तेहुं अधिक अंतर जाणवुं. ॥ ६५ ॥

बहियाळ माणुसुत्तर ॥ चंदा सूरु अवछिउळ्ळोया ॥

चंदा अजीय जुता ॥ सूरु पुण हुंति पुस्सेहिं ॥ ६६ ॥

अर्थ-माणुसुत्तर के० मानुषोत्तर पर्वतने बहियाळ के० बाहेरे चंदासूरा के० चंद्रमा अने सूर्य ठे; ते अवछि
के० अवस्थित निश्चय ठे. अने सदैव सरळा उळ्ळोया के० लघोत करे ठे, एटले सूर्य ते अत्यंत तपता नथी,
अने चंद्रमा अत्यंत शीतलता करता नथी. तेमां चंदा के० चंद्रमा ते सदैव अजीयजुत्ता के० अजिजित नह्वे
युक्त ठे. अने पुण के० वलीसूरा के० जेटला सूर्य ठे ते सर्व पुस्सेहिं के० पुष्य नह्वे युक्त हुंति के० ठे. ॥ ६६ ॥

હવે દીપસમુદોનેવિષે ચંદ્રાદિકોની સંસ્થાને અર્થે પ્રથમ દીપસમુદોનાં પ્રમાણ કહે છે.

ઊચ્ચાર સાગર ડુગે ॥ સદ્દે સમપદિ તુલ્લ દીડુદદ્દી ॥ ડુ-

ગુણા ડુગુણ પવિઙ્ગર ॥ વલયાગારા પદમ વલ્લાં ॥ ૬૭ ॥

અર્થ— ઊચ્ચારસાગર કે ૦ ઊચ્ચારસાગરોપમ ડુગેસદ્દે કે ૦ અદ્દી પટલે અદ્દીઊચ્ચાર સાગરોપમના જેટલા સમપદિ કે ૦ સમય હોય, તેહને તુલ્લ કે ૦ બરાબર તાવત્રમાણ દીવ કે ૦ દીપ અને ડદ્દી કે ૦ સમુદ્ર છે. તે એકેક ધકી ડુગણા ડુગણ કે ૦ વમણા વમણા પટલે પહેલા ધકી બીજો વમણો, તે ધકી ત્રીજો વમણો એમ પવિઙ્ગર કે ૦ વિસ્તારેકહ્યા છે. તેમાંહે પદમ કે ૦ પહેલો જંબુદીપ તે આલીને આકારે છે, તે વલ્લાં કે ૦ વર્જીને બીજા સર્વ દીપ તથા સમુદ્ર તે વલયાગારા કે ૦ વલય પટલે ચૂદીને આકારે છે. ॥ ૬૭ ॥ એજ અર્થ વિશેષપણે વખાણે છે.

પદમો જોયણ લક્કં ॥ વટ્ટોતં વેઢિઙ િયા સેસા ॥

પદમો જંબુદ્દીવો ॥ સયંચુરમણોદદ્દી ચરમો ॥ ૬૮ ॥

અર્થ— પદમો કે ૦ પહેલો જંબુદીપ જોયણલક્કં કે ૦ એકલાલ યોજનનો, તે વટ્ટો કે ૦ તેલના પૂઢા સર-હો ઘાટલો છે, તં કે ૦ તેહને સેસા કે ૦ શેષ સર્વ દીપ સમુદ્ર તે વેઢિઙ કે ૦ વીંટીને િયા કે ૦ રહ્યા છે. તે એમ પદમો કે ૦ પહેલો જંબુદ્દીવો કે ૦ જંબુદીપ છે. તેમ સર્વ દીપ સમુદ્રથી ચરમો કે ૦ ઢેલો સ્વયંચુરમણ નામા ડદ્દી કે ૦ સમુદ્ર છે.

વલી કેટલાક દીપ અને સમુદ્રોનાં નામ કહે છે.

જંબુધાયઙ પુરકર ॥ વારુણિવર સ્તીર ઘય સ્તોય નંદિસરા ॥

અરુણ રુણવાય કુંરુલ ॥ સંલ રુયગ યુયગ કુસ કુંચા ॥ ૬૯ ॥

અર્થ— પ્રથમ જંબુદીપ, બીજો ઘાતકીલંદીપ, ત્રીજો પુષ્કરવરદીપ, ચોથો વારુણીવરદીપ, પાંચમો હ્દી-રવરદીપ, ષઠો ધૂતવરદીપ, સાતમો ડ્યુચરદીપ, આઠમો નંદીશ્વરદીપ, નવમો અરુણદીપ, અદ્દીયાં અરુ-ણોપપાત એવો એ શબ્દનો બીજો અર્થ થાય છે; પણ અદ્દીયાંથી એકલા દીપનાં ત્રણ નામ કહેવા માટે અર્થ-માંહે, દશમો અરુણવરદીપ કહેવો. અગીયારમો અરુણવરાવજાસદીપ, એ ત્રીજું નામ કહ્યું. એમ બારમો કુંરુ-લદીપ, તેરમો કુંરુલવરદીપ, ચત્તદમો કુંરુલવરાવજાસદીપ, પન્નરમો સંલદીપ, સોલમો સંલવરદીપ, સ-ત્તરમો સંલવરાવજાસ, અઢારમો રુચક, ઇગણીશમો રુચકવર, બીશમો રુચકવરાવજાસ, એકવીશમો ય્યંયં, બાવીશમો ય્યંયંવર, ત્રેવીશમો ય્યંયંવરાવજાસ, ચોવીશમો કુસ, પચીશમો કુસવર, ઢવીશમો કુસવરાવ-જાસ, સત્તાવીશમો કૌંચ, અઘાવીશમો કૌંચવર, ઇગણત્રીશમો કૌંચવરાવજાસ.

એ સમસ્ત દીપ એકેકે સમુદ્રે વીંટ્યા છે, તે સમુદ્રોનાં નામ કહે છે.

પદમે લવણો જલહિ ॥ બીએ કાલોય પુસ્કરાર્દસુ ॥ દી-

વેસુ હુંતિ જલદ્દી ॥ દીવ સમાણેદિં નામેદિં ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—પદમે કે ૦ પહેલે દીપે લવણો કે ૦ લવણ નામા જલહિ કે ૦ સમુદ્ર છે. બીએ કે ૦ બીજે દીપે કાલોય કે ૦ કાલોદધિ નામા સમુદ્ર છે. તેથી આગલ ત્રીજે દીપે પુસ્કરાર્દસુ કે ૦ પુષ્કરવરાદિક દીવેસુ કે ૦ દીપનેવિષે

જે જલહી કે^૦ સમુદ્ર છે, તે દીવસમાણેહિં કે^૦ દીપને સમાન નામેહિં કે^૦ નામેજ તે સમુદ્રોનાં નામ હુંતિ કે^૦ છે. પટલે આગલ દીપદીપને નામે સમુદ્રનાં નામ પણ જાણવાં. જેમ વારુણીવર દીપે વારુણીવરસમુદ્ર, પરીતે સર્વ દીપ સરલેજ નામે સમુદ્રે વીંધ્યા છે. અને દીપ તથા તેના સમુદ્રનું નામ સર્વ એકજ છે, તથા જેહું નામ તેહવો ગુણ છે. જેમ જંબુવૃદ્ધે કરી જંબુદીપ નામ છે, અને લવણ સરલું ચારું પાણી માટે લવણસમુદ્ર નામ છે. ધાવહી વૃદ્ધે કરી ધાતકીલંક નામ છે. પરીતે બીજા સર્વ દીપ સમુદ્રના અર્થ સહિત નામ જાણવાં. ॥ ૭૦ ॥ અહીંયાં દીપ સમુદ્રના અધિપતિ જે વ્યંતરદેવતા, તેહનું એક પદ્યોપમ આયુષ્ય જાણવું.

હવે બીજા દીપસમુદ્રનાં કેવાં કેવાં નામ છે ? તે અતિદેશોકરી કહે છે.

આચરણ વઘ્ત ગંધે ॥ ઉપ્પલ તિલપ્પ પઢમ નિહિ રથપે ॥
વાસહર દહ્ નઈઠ ॥ વિજયા વસ્કાર કપ્પિદા ॥ ૭૧ ॥ કુરુ
મંદર આવાસા ॥ કૂડા નસ્કત્ત ચંદ સુરાય ॥ અન્નેવિ એવ
માઈ ॥ પસજ્ઞ વજૂણ જે નામા ॥ ૭૨ ॥ તન્નામા વીબુદહી ॥
તિપહો યાયાર હુંતિ અરુણાઈ ॥ જંબૂલવણાઈયા ॥ પતેય
તે અસંલિજ્ઞા ॥ ૭૩ ॥ તાણં તિમ સૂરવરા ॥ વજાસ જલહી
પરંતુ ઇક્કિલા ॥ દેવે નાગે જસ્કે ॥ ચૂણ્ય સયંચુરમણેય ॥ ૭૪ ॥

અર્થ—આચરણ કે^૦ હાર પ્રમુલ જે અલંકાર—તેનાં જેટલાં નામ છે, તે નામે દીપ સમુદ્ર છે. વઘ્ત કે^૦ વલ્લોનાં જેટલાં નામ છે, તે નામે દીપ સમુદ્ર છે. ગંધ કે^૦ કૂટ પ્રમુલને નામે, ઉપ્પલ તે કુમુદ પ્રમુલ જે ચંદ્રવિકાસી કમલો તેમને નામે, તિલપ્પ કે^૦ તિલકને નામે, પટલે વૃત્તતિલક કલશતિલકાદિકને નામે, અથવા તિલકાદિક વૃદ્ધ પ્રમુલને નામે, પઢમ કે^૦ પદ્મ તે શતપદ્મ પુનરિકાદિક સૂર્યવિકાસી કમલને નામે, મહા પદ્માદિ નવનિધિને નામે, કર્કેતનાદિક રક્તને નામે, અથવા ચક્રવર્તિં વાસુદેવના રક્તને નામે, વાસહર કે^૦ વર્ષધર જે હિંમવંતાદિક પર્વતને નામે, દહ્ કે^૦ હ્રદને નામે, ગંગા પ્રમુલ નઝલં કે^૦ નદીઠને નામે, ક-જ્ઞાદિક વિજયને નામે, વસ્કાર કે^૦ માધ્યવંતાદિક વૃદ્ધસ્કારને નામે, પટલે વલારાદિક પર્વતને નામે, કપ્પ કે^૦ સૌધર્માદિક દેવલોકને નામે, ઇંદા કે^૦ શર્કેષાદિકને નામે. ॥ ૭૧ ॥ દેવકુરુ હત્તરકુરુને નામ, તિર્ય-કૂલોકનેવિષે મંદર કે^૦ મેરુને નામે, ઇંદાદિકોના આવાસને નામે, કૂડા કે^૦ કૂટપર્વતને નામે, નસ્કત્ત કે^૦ કૃતિકાદિક નદ્યજને નામે, ચંદ્રમા સૂર્યનાં જે નામ છે તે નામે, એમ અન્નેવિ કે^૦ અન્ય પણ એવાઈ કે^૦ પૂર્વોંક આદે દેરુને પ્રશસ્ત જાલી વસ્તુઓનાં નામ જે જગત્માં છે. ॥ ૭૨ ॥ તન્નામા કે^૦ તે નામે વીબુદહિકે^૦ દીપ અને સમુદ્રો છે, અને પૂર્વે કહ્યા જે અરુણઆદે કરી ત્રિપ્રત્યયાવતાર હુંતિ કે^૦ છે. પટલે પ અર્થ જે અરુણાદિકથી માંસીને કૌંચસીમ ત્રણ ત્રણ નામે કરી ત્રિપ્રત્યયાવતાર કહ્યા છે. તેમજ વહી બીજા આચરણ-દિકને નામે જે દીપ સમુદ્રો કહ્યા, તેમાં પણ એક એકને ત્રિપ્રત્યયાવતાર કરી દેલાં છે. જેમ હારદીપ હાર-સમુદ્ર, હારવરદીપ, હારવરસમુદ્ર, હારવરાવજાસદીપ, હારવરાવજાસ સમુદ્ર. એવીરીતે નામ કહેવાં. એમ તે ત્રિપ્ર-ત્યયાવતાર ત્યાંલગે કરવા, ત્યાંલગે દેવદીપ અઘી પહેલો સૂર્યવરાવજાસ દીપ સૂર્યવરાવજાસ સમુદ્ર, અને જંબુ-દીપનામે દીપ અસંલ્યાતા, તથા લવણસમુદ્રનામે સમુદ્ર પણ અસંલ્યાતા. એમ જંબુદીપ તથા લવણસમુદ્ર આદે-દેરુને અસંલ્યાતા જે દીપ અને સમુદ્ર છે, પતેયતે અસંલિજ્ઞા કે^૦ તે પ્રલેકે અસંલ્યાતા અસંલ્યાતા સમજવા, ॥ ૭૩ ॥ એવા અસંલ્યાતાદીપ સમુદ્ર તાણ કે^૦ તેનો અંતિમ કે^૦ હેણો જે સૂરવરાવજાસ જલહી કે^૦ સૂર્યવરાવજાસ

સમુદ્ર છે, ત્યાંસીમ ત્રિપ્રલયાવતાર કરીપ. તેવાર પછી વહી સર્વે તિર્થાં લોકને ઢેઢે દેવાદિક પાંચ દીપ અને
 ૫ દીપને નામેજ દેવાદિક પાંચ સમુદ્ર, તે પ્રત્યેકે એકેના નામે છે, માટે ૫નો ત્રિપ્રલયાવતાર ન થાય. અને
 ૫ અસંખ્યાતા પણ નથી. કિંતુ પાંચ નામ, દીપ સમુદ્રનાં એકેનાં છે, ૫ટલે ૫ નામે બીજો કોઈ દીપ સ-
 મુદ્ર નથી, ૫ જાવાઈ છે. ૫ પાંચેનાં નામ કહે છે. ૫ દેવદીપ ને દેવસમુદ્ર, બીજો નાગદીપ ને નાગસ-
 મુદ્ર, ત્રીજો જઘ્નદીપ અને જઘ્નસમુદ્ર, ચોથો ઋતુદીપ અને ઋતુસમુદ્ર, પાંચમો સ્વયંચુરમણદીપ ને સ્વયંચુ-
 રમણ સમુદ્ર-૫ પાંચેનાં નામ કહ્યાં. જેમ આ જંબુદીપે જંબુવૃદ્ધ છે, સર્વ રત્નમય જગતી છે, તે આઠ યોજન
 ઢાંચી છે. તેના વિજય, વિજયંત, જયંત ને અપરાજિત ૫વા ચાર નામે ચાર દરવાજાના દેવ છે. તેમ બીજા જે
 અસંખ્યાતા જંબુનામે દીપ છે, અને લવણનામે સમુદ્ર છે, ત્યાં સર્વત્ર ૫જ સ્થિતિ જાણવી. તે જંબુદીપે આ
 જંબુદીપના આણાદીઆ દેવની રાજધાની છે. તેમજ લવણસમુદ્રના દેવતાની તે લવણસમુદ્રે રાજધાની છે. ૫મ
 બીજા દીપ સમુદ્રઆશ્રી પણ સમજવું. ॥ ૭૪ ॥

હવે સમસ્ત સમુદ્રોનાં પ્રાણી તથા મત્સોનું વિશેષ સ્વરૂપ કહે છે.

વારુણિવર સ્ત્રીરવરો ॥ ઘયવર લવણોય હુંતિ ત્રિન્નરસા ॥

કાલોય પુસ્કરો દહિ ॥ સયંચુરમણોય હદગરસા ॥ ૭૫ ॥

શ્કુરસ સેસ જલહી ॥ લવણે કાલોય ચરિમ બહુ મહા ॥

પણ સગ દસ જોયણ સય ॥ તણુ કમા થોવ સેસેસુ ॥ ૭૬ ॥

અર્થ- ૫ વારુણીવર સમુદ્રનું પ્રાણી મદિરા સરહું, બીજા સ્ત્રીરસમુદ્રનું પ્રાણી તે ત્રણ જાગ ગૌદૂધ અને
 ચોથો જાગ મિશ્રી, ૫ રીતે મિશ્રિમિશ્રત દૂધ સરહું જાણવું. ત્રીજા ધૃતવરસમુદ્રનું પ્રાણી ગાયના ધૃતધની છ-
 સ્વાદિદ્ર, ચોથા લવણસમુદ્રનું લવણ સરહું પ્રાણી. ૫ ચારે સમુદ્રનાં પ્રાણી તે ત્રિન્નરસા કે ૦ જૂદા જૂદા
 સ્વાદનાં હુંતિ કે ૦ છે. ૫ટલે જેડું નામ તેવો પરિણામે પ્રાણીનો સ્વાદ છે.

તથા ૫ક કાલોદધિ, બીજો પુસ્કરવર, ત્રીજો સ્વયંચુરમણ ૫ ત્રણ હદહિ કે ૦ સમુદ્ર, તેનાં પ્રાણી સ્વા-
 જાવિક હદગરસા કે ૦ મેષ જે વર્ષાદ તેના પ્રાણી જેવા પાલર પ્રાણીની માફક સ્વાદિદ્ર છે. ॥ ૭૫ ॥ અને
 સેસ કે ૦ વાકીના નંદીશ્વરસમુદ્ર આદે દેહને ઋતુસમુદ્ર પર્યંત સર્વ સમુદ્રનાં પ્રાણી તે શ્કુરસ કે ૦ શેલડીના
 રસ જેવાં સ્વાદિદ્ર છે. અર્ધીયાં તજ, ૫લચી કેસર અને મરી ૫ ચાર જણેશ સરહે જાગે લેહને તેની સાથે ત્ર-
 ણજાગ અવટાયાં જે શ્કુરસ તે સરહું પ્રાણી જાણવું.

લવણ, કાલોદધિ, અને ચરિમ કે ૦ ઢેઢો સ્વયંચુરમણ-૫ ત્રણ સમુદ્રમાં બહુમહા કે ૦ ઘણા જાતના મહ-
 કણપાદિક માઠલાંની જાતિહું છે; તેના પણસય કે ૦ પાંચસે અને સગ કે ૦ સાતસેં દસસય કે ૦ ૫ક
 હજાર જોયણ કે ૦ યોજનનાં તણુ કે ૦ શરીર છે જેનાં, ૫વા મહો છે. તે કમા કે ૦ અનુક્રમે આવી રીતે
 કેહેવા. તેમાં લવણસમુદ્રમાં હત્કુદા પાંચસે યોજનના શરીરવાલા છે. કાલોદધિમાં હત્કુદા સાતસેં યોજન-
 ના શરીરવાલા છે. તથા સ્વયંચુરમણમાં હજાર યોજનના શરીરવાલા છે. ૫ જોયણ હત્તેધાંગુલના માને જા-
 ણવા. અને સેસેસુ કે ૦ શેષ વાકીના જે સમુદ્ર છે, તેમાં થોવ કે ૦ થોંઠા મહા છે. અને તે ન્હાના પણ છે.
 વહી લવણસમુદ્રમાં સાતકુલકોડીની જાતી છે, કાલોદધિમાં નવકુલકોડીની જાતી છે, અને સ્વયંચુરમણમાં
 સાદીવાર કુલકોડીની જાતી છે. ૫ પરમાર્થ શ્રીજીવાજિગમચપાંગમાં વિસ્તારપણે વખાણ્યો છે. ૫ રીતે સવિ-
 સ્તરપણે દીપ સમુદ્રનો અધિકાર કહ્યો. ॥ ૭૬ ॥

હવે પ્રતિ દીપે અને પ્રતિ સમુદ્ધે ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા કહેશે.

દો સસિ દો રવિ પદમે ॥ હુગુણા લવણંમિ ધાયઈ સંને ॥ બા-
રસ સસિ બારસ રવિ ॥ તપ્પજિહ્ નિદિઠ સસિરવિણો ॥૭૭॥
તિગુણા પુવિહ્ણ જુયા ॥ અણંતરા ણંતરંમિલિત્તંમિ ॥ કાલો
૫ વાયાલા ॥ વિસત્તરી પુસ્કરહ્મંમિ ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—પદમે કે ૦ પહેલા જંબુ દીપનેવિષે બે ચંદ્રમા અને બે સૂર્ય઼ે. તથા લવણસમુદ્ધનેવિષે તેથી હુગુણા કે ૦
બમણા કરીય, એટલે ચાર ચંદ્રમા અને ચાર સૂર્ય હોય. તથા ધાતકીલંકનેવિષે બાર ચંદ્રમા અને બાર સૂર્ય ત-
પ્પજિહ્ કે ૦ સ્વચ્છતિતે ધાતકીલંક પ્રમુલ્લ તેહનેવિષે નિદિઠ કે ૦ કહ્યા જે સસિરવિણો કે ૦ ચંદ્રમા અને સૂર્ય
તેહને ॥૭૬॥ તિગુણા કે ૦ ત્રણ ગુણા કરીય તેવારે ઢત્રીશ થાય. તેની સાથે પુવિહ્ણજુયા કે ૦ પૂર્વના બે જંબુદી-
પના અને ચાર લવણસમુદ્ધનાં મલી ૭ ચંદ્ર યુક્ત કરીય તેવારે બેતાલીશ ચંદ્રમા, તેમજ બેતાલીશ સૂર્ય તે
કાલોદધિ સમુદ્ધને વિષે હોય છે. એવીરીતે આગલા દીપસમુદ્ધનેવિષે એજ કરણ કરીય તેવારે તે દીપમાં
ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા આવે. તે આવી રીતે જે પૂર્વોક્ત બેતાલીશને ત્રિગુણા કરતાં એકસોને ઢવીશ થાય. તેમાં
ધાતકી લંકના બાર, લવણસમુદ્ધના ચાર, અને જંબુદીપના બે. ૫ રીતે અઢાર મેલવતાં એકસોને જુમાલીશ
ચંદ્ર અને એકસોને જુમાલીશ સૂર્ય તે પુસ્કરવર દીપનેવિષે છે, પણ તેમાં અઢધું મનુષ્યદેહ છે. માટે બહો-
તેર સૂર્ય અને બહોતેર ચંદ્રમા અહીંયાં મનુષ્યદેહની ગણતીમાં ગણવા. માટે જપલા પાઠમાં વિસત્તરીપુસ્કર-
હ્મંમિ એક કહ્યું છે. અને પાઠલા અર્ધ પુસ્કરવર દીપમાં જે બહોતેર ચંદ્ર અને બહુતેર સૂર્ય છે તે સ્થિર છે,
પણ ચર નથી. સમશ્રેણીમાં નથી માટે ગણ્યા નથી. તે પુસ્કરવરના એકસો જુમાલીશને ત્રિગુણા કરતાં ચારસે
બત્રીશ થાય. તેમાં પૂર્વના બે જંબુદીપના, ચાર લવણસમુદ્ધના, બાર ધાતકીલંકના, અને બેતાલીશ કાલોદ-
ધિનાં મેલવતાં ચારસેને બાણ ચંદ્ર તથા ચારસેને બાણ સૂર્ય પુસ્કરવરસમુદ્ધે થાય છે.

એમ આગલા દીપ સમુદ્ધે અનુક્રમે ચંદ્રસૂર્યની સંખ્યા કરવાનું કરણ એજ રીતે જાણું. તે શ્રીજિનન્દ્ર-
ગણિ દ્વમાશ્રમણે મહોદી સંઘયાણીમાં કહ્યું છે. તથા જ્યોતીષ કરંરુક પયન્નામય્યે અને ચંદપન્નતિ તથા સૂર-
પન્નતિ પ્રમુલ્લમાંહે પણ એજ રીતે કહ્યું છે.

અને કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે જે મનુષ્યદેહમાંહેજ ૫ પ્રકાર છે, પણ મનુષ્યદેહથી બાહેરના દીપ
સમુદ્ધે તો પચાશ હજાર યોજન આગલ ગયા એક ચંદ્રમા, અને ફરી બીજા પચાશ હજાર યોજન આગલ
ગયા એક સૂર્ય. ૫ રીતે એક લાલ યોજન મધ્યે એક ચંદ્રમા તથા એક સૂર્ય હોય. ૫ રીતે ગણીત કરતાં માનુ-
ષોત્તરપર્વતને બાહેર ઘાટલો પરિધિ આઠ લાલ યોજનના આઠ પરિધિ છે. ત્યાં પહેલા પરિધિએ એકસો પિ-
સ્તાલીશ ચંદ્રમા અને એકસો પિસ્તાલીશ સૂર્ય, અને બીજા પરિધીએ પ્રત્યેકે ચંદ્રમા અને સૂર્ય ૭ ૭ વધારીય
તેવારે (૧૫૧) ચંદ્ર (૧૫૧) સૂર્ય થાય. ત્રીજા પરિધીએ સાત ચંદ્ર અને સાત સૂર્ય વધારીય તેવારે (૧૫૮)
ચંદ્ર અને (૧૫૮) સૂર્ય થાય, ચોથી પંક્તિ ૭ વધારતાં (૧૬૪) થાય. પાંચમી ૭ વધારતાં (૧૭૦)
થાય. ઢઠી ૭ સાત વધારતાં (૧૭૭) થાય. સાતમી ૭ વધારતાં (૧૮૩) થાય. આઠમી ૭ વધારતાં
(૧૮૯) થાય. ૫ સર્વ મલી ઉત્તરાર્ધના બાહેરલા પુસ્કરાર્ધમધ્યે (૧૩૩૪) પ્રત્યેક ચંદ્રમા તથા સૂર્ય
હોય. ૫ દિર્ગવરનો મત છે, માટે તે આપણને પ્રમાણ નહીં. એમ બીજે મતે પણ (૧૪૬૪) પ્રત્યેક ચંદ્રમા
અને સૂર્ય હોય; પરંતુ મહોદી સંઘયાણીસૂત્રની વૃત્તિમધ્યે તથા દેહસમાસનેવિષે “તિગુણા પુવિહ્ણજુયા” પદ્ધ
પદ્ધ માન્યો છે. ત્યાં જે કહ્યું. મનુષ્યદેહમાં ચંદ્રમા સૂર્ય સૂઝની પેરે શ્રેણી રહ્યા ચાર ચરે છે. ત્યાં સૂર્ય

સૂર્યને પરસ્પર ચંદ્રે ચંદ્રને પરસ્પર એકેક લાલ જોજન અંતર છે. ૫ રીતે કરતાં જંબૂદ્વીપે તથા લવણસમુદ્રે અંતર મલે, પરંતુ ધાતકીલેને ચાર લાલ યોજનમાંહે એકે દિશાએ ૭ સૂર્યનું અંતર કેમ મલે ? અને કાલોદધિ સમુદ્ર આઠ લાલ યોજન છે, તેમાં એકવીશ સૂર્ય એક દિશાએ લાલ લાલ યોજનને અંતરે કેમ મલે ? એમજ પુષ્કરાદ્યે પણ આઠ લાલ યોજનમાં એકેદિશાએ ઢગ્રીશ સૂર્ય કેમ સંજવે ? તથા ઘલયાકારે પરિધિના લાલયોજન માનીએ તો પૂર્વની રીતે સૂર્ય તથા ચંદ્ર ઘણા આવ. તેમણે અહિં લેરકક દોષે લાલ યોજન સૂર્ય સૂર્યનું માંદોમાંહે અંતર લાલખાણું. તે છપર પૂર્વાચાર્ય ગતાનુગતિકે જેમ દીડું તેમ લાલ્યું, પણ વિચારું નહીં, માટે હમણાં જેમ વિચારીએ તેમ મલતું નથી. એમ બીજા પણ ગ્રંથોમાંહે ઘણા મત છે, તે ગીતાયે વિચારી સમજવા; પરંતુ સમગ્રેણીએ લાલ યોજનને અંતરે મનુષ્યલોકમાંહે ચંદ્રમા સૂર્ય ચાર ચરે છે, ૫ પાઠ સર્વથા મલતો નથી માટે અનિયત અંતરે સમગ્રેણીએ પાઠાંતર. તે માટે અંતરના નિશ્ચયવિના સમગ્રેણીએ ચંદ્રમા સૂર્ય ચાર ચરે છે. ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥

હવે મનુષ્યલોકમાં ચંદ્રમા સૂર્યની પંકિસંખ્યા કહેહે.

દો સસિ દોરવિ પંતી ॥ એગંતરિયા ઠસઠિ સંસ્થાયા ॥

મેરું પયાદિણંતા ॥ માણસ લિચે પરિઅઢંતિ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ-દોસસિ કે ૦ બે ચંદ્રમા અને દોરવિ કે ૦ બે સૂર્યની પંતી કે ૦ પંકિ તે શ્રેણી છે; તે એગંતરિયા કે ૦ એકેકને અંતરેહે. એક યથાક્રમે એક સૂર્યની પંકિને અંતરે એક પંકિ ચંદ્રમાની એમ ચંદ્ર પંકિને અંતરે સૂર્યની છે. ૫ રીતે ચાર પંકિ છે. તે એકેકી ચંદ્ર પંકિએ ઠસઠિસંસ્થાયા કે ૦ ઠાસઠ ચંદ્રમા છે, અને એકેકી સૂર્ય પંકિએ ઠાસઠ સૂર્ય છે; તે ચારે પંકિ જંબૂદ્વીપના મેરુંપયાદિણંતા કે ૦ મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા દેતી થકી માણસ-લિચે કે ૦ મનુષ્યદેવનેવિષે પરિઅઢંતિ કે ૦ પરિવ્રમણ કરેહે. પટલે ફરતી રહેહે. પટલે જંબૂદ્વીપના મેરુથકી એક સૂર્ય દક્ષિણ દિશાએ ચાર ચરે, તેવારે બીજો સૂર્ય ઉત્તર દિશાએ ચાર ચરે. તેમજ લવણસમુદ્રની એકેક દિશાએ બેબે સૂર્ય ચાર ચરે, ધાતકીના ૭, કાલોદધિના એકવીશ, પુષ્કરાદ્યના ઢગ્રીશ. એમ સર્વે મલ્લી ઠાસઠ સૂર્ય દક્ષિણ દિશાએ અને ઠાસઠ ઉત્તર દિશાએ. ૫ વેચ સમગ્રેણી સૂર્યની મધ્યે થકે એકસોબગ્રીશ સૂર્ય, તેમજ ઠાસઠ ઠાસઠ ચંદ્રમાની બે પંકિ મધ્યે થકે એકસો બગ્રીશ ચંદ્રમા મનુષ્યલોકમાંહે ચાર ચરે.

હવે ગ્રહની પંકિ મનુષ્યદેવમાં કહેહે.

એવં ગદ્દાણોવિહુ ॥ નવરં ધ્રુવ પાસવત્તિણો તારા ॥ તં

ચિય પયાદિણંતા ॥ તઢેવ સયા પરિવ્રમંતિ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ-એવં કે ૦ ૫ પૂર્વોક્ત સૂર્ય ચંદ્રની પંકિની પેરેજ ગદ્દાણોવિહુ કે ૦ ગ્રહાદિક પણ નિશ્ચે જાણવા. પટલે ગ્રહ તથા નક્ષત્રની પંકિઠં જાણવી. તે આવીરીતે કે, એકેક ચંદ્રમાની પઢવાહે અઘાશી નક્ષત્રની એક પંકિ. એવી ઠાસઠ ઠાસઠની બે પંકિ મલ્લી એકસોને બગ્રીશ પંકિ, અઘાશી અઘાશી નક્ષત્રોની ચંદ્રમાની પાઠલ જાણવી. તેમજ અઘાવીશ ગ્રહની એક પંકિ, એવી ઠાસઠની બે પંકિ તે સર્વ મેરુ પાંચલિ ફરે છે. નવરં કે ૦ પટલું વિશેષ જે, શ્રીગણેશસૂત્રનેવિષે જંબુ દ્વીપે ચાર દિશાએ ચાર ધ્રુવતારા છે. ધ્રુવપાસવત્તિણો તારા કે ૦ ૫ ધ્રુવ તારાના પાર્શ્વવર્તિ જે તારા છે, પટલે ધ્રુવતારાની પાસે જે બીજા સત્તરિસાદિકના તારા છે, તે તંચિય પયાદિણંતા કે ૦ તે ધ્રુવતારાનેજ પ્રદક્ષિણા ફરતા વર્તે, તઢેવસયા પરિવ્રમંતિ કે ૦ ત્યાંજ સદા પરિવ્રમણ કરે.

અહીંયાં પ્રસ્તાવાગત અર્થ વક્તવ્યતા જણી એક વાત કહે છે કે, ચંદ્રમા અને સૂર્યની સાથે નક્ષત્રોની ગતિ નિયત છે; પરંતુ મંરુલ સદા અનવસ્થિત છે. કેમકે ચંદ્રમા નીચો અને નક્ષત્ર ઊંચાં છે; પરંતુ ઉપર નીચે કરી સંગાતેજ ચાર ચરે છે. અન્યંતરચારિ અજિજિત નક્ષત્ર તે બાહર ન હોય, અને બાહરચારિ મૂલ નક્ષત્ર તે અન્યંતરચારિ ન હોય. તે માટે નક્ષત્રના મંરુલ તે ચંદ્રસૂર્ય અને ગ્રહ સંગાતે અનિયતસ્થિતિ યોગીજ હોય.

હવે જંબૂદ્વીપનેવિષે ચંદ્રસૂર્યના માંરુલાની વક્તવ્યતા કહે છે.

પદ્મરસ ચૂલસીદ્ધસયં ॥ ઇહસસિ રવિમંરુલાઈ તસ્કિત્તં ॥ જો-

યણ પણ સયદસહિય ॥ જાગા અઢયાલ ઇગસઠા ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—મંરુલ પટલે એક સૂર્ય દક્ષિણ દિશિથી ચાલી ઉત્તર દિશાપ આવે, અને વીજો ઉત્તર દિશિથી ચાલી દક્ષિણ દિશાપ આવે, એક અહોરાત્રે અર્ધ મંરુલદેવ દક્ષિણ દિશિનો સૂર્ય અને અર્ધ મંદલદેવ ઉત્તર દિશિનો સૂર્ય ઇદ્ધે. વેઠ મહ્યા મંદલાકાર થાય. તેમાટે એને મંરુલ કહીયું. મંરુલનું દેવ જેટલા દેવમાં ચંદ્રમા સૂર્ય યોત પોતાનાં મંરુલ પ્રમાણ કરે, તે દેવ પાંચસે દશ યોજન ઉપર એક યોજનના એકસઠીયા અઢતાલીશ જાગ છે, તે નીચે ગાથાના અર્થમાં જણે છે.

પદ્મરસ કે૦ પદ્મ માંરુલા ચંદ્રમાના છે, અને જુલસીદ્ધસયં કે૦ (૧૭૪) માંરુલા સૂર્યના છે. ઇહ કે૦ પ સસિ રવિ મંરુલાઈ કે૦ ચંદ્ર સૂર્યના માંરુલા તસ્કિત્તં કે૦ તેહનું દેવ જંબૂ દ્વીપનેવિષે જેટલું છે તેટલું કહે છે. જોયણપણસય દસહિય કે૦ પાંચસે દશ યોજન અને ઉપર એક યોજનના ઇગસઠા કે૦ એકસઠીયા જાગા અઢયાલ કે૦ અઢતાલીશ જાગ અધિક પટલા દેવમાં સર્વ માંરુલા છે. ॥ ૭૧ ॥

હવે એનું ગણતીપ પરિમાણ કરે છે.

તિસિ ઇગસઠા ચરો ॥ ઇગ ઇગ સઠસ સત્ત જહ્યસ્સ ॥

પણતીસં ચ હુ જોયણ ॥ સસિ રવિણો મંરુલં તરયં ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—એક યોજનના ઇગસઠા કે૦ એકસઠ જાગ કરીયે, તેવા તિસિ કે૦ ત્રીશ જાગ અને ઇગ કે૦ એક ઇગસઠસ કે૦ એકસઠીયા જાગના સત્તજહ્યસ્સ કે૦ સાત જાગ કરીયું, તેવા ચૂરણીયા ચરો કે૦ ચાર જાગ, અને પળતીસં જોયણ કે૦ પાંચીશ યોજન ઉપર પટલું સસિ કે૦ ચંદ્રમાને માંરુલે માંરુલે અંતર છે. અને જુજોયણ કે૦ બે યોજનનું રવિણો કે૦ સૂર્યને મંરુલં કે૦ મંરુલા મંરુલાને અંતરયં કે૦ અંતર છે.

તેહની ગણતી આવી રીતે છે, જે સૂર્યના એકસો ચોરાશી માંરુલાના એકસો ત્ર્યાસી અંતરા છે, તે એકેકા અંતરાનું પરિમાણ બે યોજન છે, તેહને એકસો ત્રાશી ગુણા કરીયે, તેવારે સર્વ મહી ત્રણસે ઠાસઠ યોજન અંતરાના થાય. વહી સૂર્યના એકેકા મંરુલમાં (વિમાનનું) જાહપણું યોજનના એકસઠીયા અઢતાલીશ જાગનું છે, તેને એકસો ચોરાશી માંરુલે ગુણીયે તેવારે (૭૦૩૩) જાગ થાય. તેહને (૬૧) જાગ દીલે તેવારે (૧૪૪) યોજન અને ઉપર એક યોજનના એકસઠીયા અઢતાલીશ જાગ વધે, તે પૂર્વેક અંતરાના ત્રણસે ઠાસઠ યોજનમાં જેહીયે તેવારે સર્વ મહી પાંચસો દશ યોજન, અને એક યોજનના એકસઠીયા અઢતાલીશ જાગ ઉપર, પટલું સૂર્યને ચાર ચરવાનું; પટલું વિચરવાનું દેવ હોય. ૫ સૂર્યને વિચરવાના દેવની ગણતી કહી, તથા ચંદ્રમા અને સૂર્ય ૫ વેઠના માંરુલા માંરુલાનું અંતર પણ કહ્યું.

હવે ચંદ્રમાના માંરુલા પદ્મર છે, તેના અંતરા ચઢ છે. તે એકેકા માંદલાનું જાહપણું યોજનના એકસઠીયા ઉપજ જાગનું છે. તેવારે સર્વ મહી (૭૪૦) જાગ થયા, તેને એકસઠે જાગ આપીયું, તેવારે તેર યોજન-

હપર એક યોજનના એકસઠીઆ સઢતાલીશ જાગ વધે; તથા પન્નર સાઢલાના ચઢદ આંતરાઢે, તે એક માંઢ-
લાથી ત્રીજા માંઢલાનું અંતર પાંત્રીશ યોજન હપર એકસઠીઆ ત્રીશ જાગ, તથા એક એકસઠીઆ જાગના સાત
જાગ કરીએ તેવા ચાર જાગ. ઇટલું અંતરઢે. તેવા ચઢદ આંતરાઢે; તેમાઢે આંતરાના યોજનને ચઢદ ગુણા કરીએ
તેવારે (૫૯૭) યોજન હપર એકસઠીએ એક જાગ વધ્યો, તે પૂર્વોક્ત પન્નરે માંઢલાના જાઢપણાનો તેર યોજ-
ન અને એકસઠીયા સઢતાલીશ જાગ આવઢે. ૫ વલે સાથે મેલવીએ તેવારે પાંત્રસો દશ યોજન અને એક યો-
જનના એકસઠીયા અઢતાલીશ જાગ હપર આવ. ઇટલું ચંઢમાના મંઢલને વિચરવાનું દેઢ જાણવું. ॥ ૫૨ ॥

હવે ૫ ચંઢ સૂર્યના કેટલા માંઢલા જંબૂઢીપમાં તથા કેટલા લવણ સમુઢમાં ઢે ? તે કહેઢે.

મંઢલ દસગં લવણે ॥ પણગં નિસઢંમિ હોઈ ચંદસ્સ ॥ મં-
ઢલ અંતર માણં ॥ જાણપમાણં પુરા કહિયં ॥ ૫૩ ॥
પણસઠી નિસઢંમિય ॥ ડુન્નિય બાહ્યા ડુજોયણં તરિયા ॥
ઈગુણવીસંતુ સયં ॥ સૂરસ્સય મંઢલા લવણે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ—પ્રથમ ચંઢમાના દશ માંઢલા લવણસમુઢમાં ઢે, અને પાંચ માંઢલા જંબૂઢીપમાંઢે નિષધપર્વત હપર
ઢે. ૫ રીતે પન્નર માંઢલા, તેના અંતરનું માણં કે ૦ પ્રમાણ પાંત્રીશ યોજન અને એકસઠીઆ ત્રીશ જાગ અને ત્રૂ-
ણીઆ ચાર જાગ હપર, તથા જાણપમાણં કે ૦ વિમાનનું પ્રમાણ તે જેમ પુરાકહિયં કે ૦ પૂર્વે ઢપત્ર જાગલું
કહ્યું ઢે, તેમ જાણવું. ॥ ૫૩ ॥ અને સૂર્યના નિષધપર્વત હપરે પાંસઢ માંઢલાઢે, તેમાં ડુન્નિય કે ૦ વે મંઢલ બા-
હ્યા કે ૦ નિષધ પર્વતને બાહરે હરિવર્ણની જીઢ્ઢાને અગ્રજાગે; ૫ રીતે જંબૂઢીપમાંઢે સૂર્યના પાંસઢ માંઢલા, તે
મહોટી સંઘયણીમાંઢે તથા જ્યોતિષ કરંઢક પયણામાં મંઢલવિચાર પ્રકરણમાંઢે “ઢાસઠીનિસઢંમિય તિશ્ચિય
બાહ્યાપ,” ઇહ્વો પાઢેઢે પરંતુ આંકને વત્તારે તો “તેસઠિયનિસઢંમી” ૫ પાઢ મલેઢે; તે ગીતાર્થે વિચારી જોવું.
અને (૧૧૯) સૂર્યના મંઢલ લવણસમુઢમાંઢે. તે સર્વ મંઢલનું પરસ્પર માંઢેમાંઢે ડુજોયણંતરિયા કે ૦ વે
યોજનનું અંતરઢે ॥ ૫૪ ॥

હવે જંબૂઢીપમાંઢે ચંઢમા તથા સૂર્યનું ચારદેઢ કેટલા યોજન ? અને લવણ સમુઢમાંઢે કેટલા યોજન ?
તે પ્રગટ કહેઢે.

સસિ રવિણો લવણંમિશ્ચ ॥ જોયણ સય તિન્નિ તીસ અહિ-
યાઈ ॥ અસિયં તુ જોયણ સયં ॥ જંબુઢીવંમિ પવિસંતિ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ—સસિ કે ૦ ચંઢમા અને રવિણો કે ૦ સૂર્યનું ચાર દેઢ લવણંમિશ્ચ કે ૦ લવણસમુઢમાંઢે જોયણસયતિન્નિ
કે ૦ ત્રણસો યોજન અને તીશ કે ૦ ત્રીશ હપર હોય. અને પાઢો વલતાં અસિયંતુજોયણસર્વં કે ૦ એકસોને ઇંશી
યોજન ને એક યોજનના એકસઠીયા અઢતાલીશજાગે અહિયાઈ કે ૦ અધિક જંબુઢીવંમિ કે ૦ જંબૂઢીપમાંઢે
પવિસંતિ કે ૦ પ્રવેશ કરી સર્વ અન્યંતર મંઢલ કરે. ૫ સર્વ મલી (૧૧૦) યોજન અને એકસઠીયા (૪૭)
જાગ હપર થયા. તે જંબૂઢીપથકી નીકલ્લીને (૩૩૦) યોજન લવણસમુઢમાંઢે પેસે, પાઢો વલતાં (૧૭૦)
યોજન જંબૂઢીપમાંઢે પ્રવેશ કરી સર્વ અન્યંતર માંઢલા કરે.

અને નહ્ન તારાનું એકજ મંઢલ. જે નહ્ન જે મંઢલે ચાર કરે, તે નહ્ન તેહજ મંઢલે ફરે પણ દક્ષિણ-
હત્તરાયન હોય નહી. ॥ ૫૫ ॥

हवे दीपसमुद्रमांहे ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या जाणवांमाटे उपाय कहेटे,
गह रिख तार संखं ॥ जडेडसि नाठ मुदहि दीवेवा ॥ त-
सस्ससिहि एग ससिणो ॥ गुणसंखं होइ सबगं ॥ ७६ ॥

अर्थ- गह के० ग्रहनी रिख के० नक्षत्रनी, अने तार के० तारानी संखं के० संख्या ते जड के० जे उदहि के० उदधि एटले समुद्रनेविषे वा के० अथवा दीवे के० दीपनेविषे नाठडसि के० जाणवा इष्टीए एटले वांढीए, तस के० ते दीप समुद्रे जेटला ससिहि के० चंद्रमा होय तेदखा मांकीने एगससिणो के० एक चंद्रमानो जेटला ग्रह, नक्षत्र, तारादिकनो परिवार ठे, तेनीसाथे गुण के० गुणीए, तेवारे ग्रह, नक्षत्र, तथा तारानी संखं होइ सबगं के० सर्व संख्या आवे.

उदाहरण- जेम खणसमुद्रमां चार चंद्रमा ठे; ते एकेका चंद्रमाने अचाशी अचाशी ग्रहनो परिवार ठे, तेहने चार गुणा करीए तो (३५३) ग्रह थाय, एमज अचावीश नक्षत्रने चार गुणा करीए तेवारे एक-शोने बार नक्षत्र थाय. तेमज तारानी कोडाकोडी जेटली पूर्वे कहीठे, तेहने चारगुणा करीए, तेवारे बे लाख कोडाकोडी सडसठ हजार कोडाकोडी नवसें कोडा कोडी एटली तारानी संख्या होय. ए रीते सर्व दीपसमुद्रनेविषे उपाय करतां जडुं, तो ग्रह नक्षत्र अने तारानी संख्या आवे. एरीते सर्व ज्योतिषीनी बर-व्यता विस्तारपाणे कही. ॥ ७६ ॥

हवे वैमानिकनी वात कहेटे. तेमां प्रथम एनां विमान कहेटे.

बत्तीस छावीसा ॥ बारस अड चड विमाण खल्काई ॥ पन्ना-
स चच ठ सहस्स ॥ कमेण सोहम्ममाईसु ॥ ७७ ॥ डुसुस-
य चडडुसुसय तिग ॥ मिगारसहियं सयं तिगेहिछा ॥ मज्जे
सत्तुत्तर सय ॥ मुवरि तिगे सय मुवरि पंच ॥ ७८ ॥

अर्थ- सौधमें बत्तीस लाख, ईशाने अठावीश लाख, सनतकुमारे बार लाख, माहेंदे आठ लाख, ब्रह्म-देवलोके चार लाख विमाण के० विमान जाणवां. खल्काई के० लाखनी संख्याए. छांतके पचाश हजार विमान, शुक्र देवलोके चत्त के० चालीश हजार, सहस्रारे ठ हजार, सहस्स के० हजारनी संख्याए कमेण के० ए अनुक्रमे सोहम्ममाईसु के० सौधमांदि देवलोकेनेविषे विमाननी संख्या जाणवी. ॥ ७७ ॥ आणत तथा प्राणत ए डुसु के० बे देवलोकेनेविषे सयचच के० चारसे विमान, अने आरण तथा अशुत ए डुसु के० बे देवलोके मखी सयतिगं के० त्रणसो विमान जाणवां. देवला त्रण त्रैवेयके इगारसहियं के० एकसो अगीथार विमान. मज्जे के० वचला त्रण त्रैवेयके सत्तुत्तरसयं के० एकसो सात विमान, चवरितिगे के० छपरना ए त्रण त्रैवेयके सय के० सो विमान ठे. ने चवरि के० छपरे पांच अनुत्तरविमाने पंच के० पांच विमान ठे. ॥ ७८ ॥

पूर्वोक्त विमानोनी एकंदर संख्या तथा विमानादिकुं स्वरूप कहे टे.

जुलसीइ खरुक्त सत्ताणवइ ॥ सहस्सा विमाण तेवीसं ॥
सबगग मुहु लोगंमि ॥ इंदया बिसद्धि पयरेसु ॥ ७९ ॥

અર્થ- ચુલસીંહ લગ્ન કે ૦ ચૌરાશીલાલ સત્તાણવડ સહસ્તા કે ૦ સત્તાણુદજાર અને તેવીસં કે ૦ ત્રેવીશ ઉપરે, પટલા સર્વગ્મ કે ૦ સર્વાગ્ર સંખ્યાય છે. અને છઠ્ઠલોગમિ કે ૦ કર્ધલોકે. જે બાસઠ પ્રતર છે, તેહના મધ્યજાગનેવિષે બાસઠે પ્રતરે એકેહું ફંકક વિમાન છે. તેવારે બાસઠ પ્રતરે બાસઠ ફંકક વિમાન છે. ॥ ૫૯ ॥

ચઢદિસિ ચઢપંતીઠ ॥ બાસઠિ વિમાણિયા પઢમ પયરે ॥ ડ-
વરિ ફકિફ્ક હીણા ॥ અણુત્તરે જાવ ફકિફ્ક ॥ ૬૦ ॥

અર્થ- તે એકલા ફંકક વિમાનથીકી ચારદિશાપ બાસઠ બાસઠ વિમાનની ચારઁણી છે. અહીંયાં જા-
વાર્થ ૫ છે જે પહેલું છુનુનામે ફંકક વિમાન વાટલું છે. તેહની ચારદિશાપ ચારપંતિ બાસઠ બાસઠ વિમાનની નીકલી. વલી બીજા પ્રતરના બીજા ફંકક વિમાનથી ચારેદિશાપ ચારપંતિ એકસઠ એકસઠ વિમાનની નીકલી. પઢી તે ઉપરે પ્રતરે પ્રતરે ચારે દિશિની પંતિય પંતિય એકેહું વિમાન હીણા કે ૦ ઘટાઢતાં, ૫મ યાવ કે ૦ યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધે બાસઠમે પ્રતરે એકલા વિમાનની ચાર પંતિ જાણવી. પટલે ત્યાં ચાર દિશાપ ચાર પંતિ છે, અને એકેકી પંતિય એકેહું વિમાન છે. ॥ ૬૦ ॥

ઇંદય વઢા પંતિસુ ॥ તો કમસો તંસ ચઢરંસા વઢા
વિવિહા પુપ્ફવકિન્ના ॥ તયંતરે મુનું પુવદિસિં ॥ ૬૧ ॥

અર્થ- પંતિસુ કે ૦ તે પંતિનેવિષે ઇંદય કે ૦ ફંકક વિમાન છે તે વઢા કે ૦ વાટલું છે. ને સર્વની વચમાં છે. તો કે ૦ તેવાર પઢી કમસો કે ૦ અનુક્રમે ઁણીવિષે પહેલાં તંસ કે ૦ ત્રિલુણાં વિમાન છે, તે પઢી ચઢરં-
સા કે ૦ ચોલુણાં છે, તે પઢી વલી વઢા કે ૦ વાટલાં છે. ૫ ત્રણ રીતે પંતિગત વિમાન છે, અને નંદાવર્ત સ્વ-
સ્તિકાદિક વિવિહા પુપ્ફવકિન્ના કે ૦ વિવિધ પ્રકારના સંસ્થાને કરી સહિત પુષ્પાવર્કિય વિમાન છે, તયંતરે
કે ૦ તે પૂર્વોંક ચાર પંતિઠના અંતરની વચ્ચે ૫ પુષ્પાવર્કિય વિમાન છે, તે મુત્ત પુવદિસિ કે ૦ એક પૂર્વ દિશિ
મૂકીને વાકીની ત્રણ દિશિને વિષે પુષ્પાવર્કિય વિમાન છે. જેમ રાયણનાં ફૂલ હુડાં વિલેલાં ઘકાં જેમ તેમ
હુડાં વિલે, તે રીતે પુષ્પાવર્કિય વિમાન હુડાં છે. ॥ ૬૧ ॥

હવે પહેલા પ્રતરની એકેકી પંતિનાં બાસઠ બાસઠ વિમાન ચારે દિશાપ કીયા કીયા સ્થાનકે છે ? તે કહે છે.

૫ગં દેવે દીવે ॥ ડુવેય નાગોદહીસુ બોધવે ॥ ચત્તારિ જરુદીવે ॥

જૂય સમુદેસુ ઁઠેવ ॥ ૬૨ ॥ સોલસ સયંતુરમણે ॥ દીવેસુ પઙ્ઠિયા-

ય સુરજવણા ॥ ઇગતીસંચ વિમાણા ॥ સયંતુરમણે સમુદેય ॥ ૬૩ ॥

અર્થ-૫ગં કે ૦ પહેલા પ્રતરનું પહેલું પંતિવિમાન તે દેવેદીવે કે ૦ દેવદીપે છે, તે એકેહું ચારેદિશાપે, અને ડુવેયનાગોદહીસુ કે ૦ જે વિમાન નાગસમુદ્રનેવિષે બોધવે કે ૦ જાણવાં. તથા ચત્તારિજરુદીવે કે ૦ ચાર વિમાન જરુદીપને વિષે છે. વલી જૂય સમુદેસુઁઠેવ કે ૦ જૂતસમુદ્રનેવિષે આઠ વિમાન છે. ॥ ૬૨ ॥ અને સોલ વિમાન સ્વયંતુરમણ નામા ધીપનેવિષે પઙ્ઠિયાય કે ૦ પ્રતિષ્ઠિત પટલે રહ્યાં છે. સુરજવણા કે ૦ દેવતાનાં જુવન છે. તથા ઇગતીસંચવિમાણા કે ૦ એકત્રીશ પંતિનાં વિમાન તે સ્વયંતુરમણસમુદ્રનેવિષે છે. ૫ સર્વ જેલાં કરીય તેવારે એકદિશાપ એક આવલિ પટલે પંતિમાહેલા બાસઠ વિમાન હોય. ૫મ ચારેદિશાપ છે. ॥ ૬૩ ॥

हवे चारे दिशाए बीजा प्रतरनां एकसठ विमानोनी समश्रेणी शी रीतेने ? ते कहेने.

बट्टं वट्टे स्सुवारिं ॥ तंसं तंसस्स चवरिमं होइ ॥

चउरंसं चउरंसं ॥ उट्टंतु विमाणं सेढीए ॥ ९४ ॥

अर्थ-बट्टं वट्टे स्सुवारिं के० वाटखां उपरे वाटखुं विमानने, अने तंसंतंसस्सचवरिमं होइ के० त्रिखूणां उपरे त्रिखूणं विमान होय, तथा चउरंसं चउरंसं के० चउखूणां उपर चउखूणं विमानने. एम उपराउपरे उट्टंतु विमाणसेढीए के० ए ऊर्ध्वलोकने विषे विमाननी श्रेणी ठे. ते ठेडाथकी एकेक घटाडीए ते ज्यहां खगे वासठमे प्रतरे सर्वार्थसिद्धे ईश्वर विमानथकी चारे दिशाए एकेकुं त्रिखूणं विमान देवघीए उपरे ठे. त्यां खगे ठे. सर्व प्रतरनेविषे चारे पंक्तिने मध्यजागे ईश्वरविमान वाटखां ठे. त्याहां थकी चारे दिशाए विमाननी पंक्तिनेविषे अनुक्रमे त्रिखूणां चार विमान, पढी चोखूणां चार विमान, पढी वाटखाकारे चारे दिशिनां चार विमान, तैवारपढी थकी त्रिखूणां, चउखूणां, वाटखां-एम करतां ज्यहां खगे श्रेणी पूरी आय, त्याहांखगे अनुक्रमे कहेवुं.

जे वाटखां विमान ते बलयाकार होय. अने संघोडाने आकारे त्रिखूणां विमान ठे; तथा नाटकना अखाखा सरखा आकारे चोखूणां विमान ठे. ॥ ९४ ॥

सवे वट्ट विमाणा ॥ एगं डुवारा हवंति नायवा ॥

तिष्ठिय तंसविमाणे ॥ चत्तारियं हुंति चउरंसं ॥ ९५ ॥

अर्थ-सवे वट्ट विमाणा के० सर्व वाटखां विमाननेविषे एगडुवारा हवंति के० एक एक वारणुं होय ते नायवा के० जाणवा योग्यठे. तथा तिष्ठिय तंसविमाणे के० त्रिखूणां विमाननेविषे त्रण त्रण दरवाजा होय अने चत्तारियं हुंति चउरंसं के० चोखूणां विमाननेविषे चार चार दरवाजा होय. ॥ ९५ ॥

पागारं परिस्कित्ता ॥ वट्टविमाणा हवंति सवेवि ॥

चउरंसं विमाणाणं ॥ चउद्विसिं वेइया होई ॥ ९६ ॥

अर्थ-पागार के० प्राकार ते गढ-तेणे करी परिस्कित्ता के० परिस्कि पटखे विंज्या थका वट्टविमाणा के० वाटखां विमान हवंति के० होय. सवेवि के० सर्वने, अने चउरंसं विमाणाणं के० जे चतुरस्र पटखे चार खूणीयां विमानने, तेहने चउद्विसिं के० चारेदिशि वेइया होइ के० वेदिका होय. जे कांगरा विना गढ होय तेहने वेदिका कहीये. पटखे समस्त वाटखां विमानने कांगरा सहित कोट होय. अने चोखूणीयां विमाननी चारे दिशाए कांगरा विना सादो कोट ठे तेहने वेदिका कहीये.

जत्तो वट्ट विमाणा ॥ तत्तो तंसंस्स वेइया होइ ॥

पागारो बोधवो ॥ अवसेसेहिं तु पासेसु ॥ ९७ ॥

अर्थ-जत्तो वट्टविमाणा के० जे दिशि वाटखां विमान होय, तत्तो के० ते दिशाए तंसंस्स के० त्रिखूणीयां विमानने वेइया होइ के० वेदिका होय. अने अवसेसेहिं के० वाकी सर्व पासेसु के० बाजुनेविषे पागारो बोधवो के० प्राकार ते गढ जाणवो. त्रिखूणीयां विमाननी जे दिशाए वाटखां विमानने, ते दिशाए कांगरा विना कोट ठे, अने बीजी वेच दिशाए कांगरा सहित कोट ठे. ॥ ९७ ॥

આવલિય વિમાણાણં ॥ અંતરં નિયમસો અસંલિજ્ઞં
સંલિજ્ઞમસંલિજ્ઞં ॥ જણિયં પુષ્પાવકિન્નાણં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—આવલિયવિમાણાણં કે० આવલિકાગતજે વાસઠે વિમાનઠે, તેને વિષે માંહોમાંહે અંતરં કે० અંતર નિયમસો કે० નિશ્ચયથી અસંલિજ્ઞં કે० અસંલ્યાતા યોજનનું ઠે. અને સંલિજ્ઞમસંલિજ્ઞં કે० સંલ્યાતા યોજન તથા અસંલ્યાતા યોજન પણ પુષ્પાવકિન્નાણં કે० પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન તેને અંતરો જણિયં કે० કહ્યું ઠે. પટલે એક પૂર્વદિશિ ઢાલીને ત્રણ દિશિનાં પુષ્પાવકિર્ણ વિમાન ઠે, તેહને પરસ્પર અંતર કેટલાયકને તો સંલ્યાતા યોજનનું ઠે, અને કેટલાયકને અસંલ્યાતા યોજનનું ઠે.

અચ્ચંત મુરહિ ગંધા ॥ ફાસે નવણીય મઝય મુહફાસા ॥

નિશ્ચુલ્લોયારમ્મા ॥ સયંપહા તે વિરાયંતિ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—હવે તે વિમાન અચ્ચંત કે० અત્યંત મુરહિગંધા કે० મુરજિગંધમય ઠે, તથા ફાસે કે० સ્પર્શે કરી નવણીય કે० માલ્ખણીપરે મઝય કે० સ્તુ ઠે, પટલે મુકુમાલ ઠે. અને મુહફાસા કે० મુલકારી ઠે સ્પર્શે જેહનો, વલી નિશ્ચુલ્લોયા કે० નિત્યપ્રતે ઇયોતર્વંત ઠે, રમ્મા કે० મનોહર ઠે, સયંપહા કે० તે પોતાની પ્રજા જે કાંતિ તેણે કરીને વિરાયંતિ કે० વિરાજમાન ઠે. ॥ ૧૯ ॥

જે દક્ષિણેણ ઇંદા ॥ દાહિણં આવલી મુણેયવા ॥ જે પુણ

ઉત્તર ઇંદા ॥ ઉત્તરં આવલી મુણે તેસિં ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જેદક્ષિણેણ ઇંદા કે० જે દક્ષિણ દિશિય સૌધર્મેષ્ઠ તથા સનત્કુમારેષ્ઠ ઠે, તેહનાં દાહિણં કે० દક્ષિણદિશિની આવલી કે० વિમાનની શ્રેણીનાં વિમાન તે મુણેયવા કે० જાણવાં. તથા જેપુણ કે० જે વલી ઉત્તર કે० ઉત્તર દિશિના ઈશાનેષ્ઠ તથા માર્દેષ્ઠ તે ઉત્તરં કે० ઉત્તરદિશિનાં વિમાનની આવલી કે० શ્રેણી તે તેસિં કે० તેમની યુગે કે० જાણવી. ॥ ૨૦ ॥

પુવ્વેણ પછિમેણય ॥ સામણા આવલી મુણેયવા ॥ જેપુણ

વટ્ટ વિમાણા ॥ મઙ્ગિહ્વા દાહિણહ્વાણં ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિના વિમાનની આવલી કે० શ્રેણી તે સૌધર્મ તથા ઈશાન ૯ બે ઈંદને સામણા કે० સામાન્યપણે સાધારણ સરલી જાણવી. તથા જે પુણ કે० જે વલી વટ્ટવિમાણા કે० વાટલાં વિમાન મઙ્ગિહ્વ કે० મધ્યજાગને વિષે ઠે, તેં દાહિણહ્વાણં કે० દક્ષિણદિશિના સૌધર્મેષ્ઠનાં જાણવાં. ॥ ૨૧ ॥

પુવ્વેણ પછિમેણય ॥ જેવટ્ટા તેવિ દાહિણિહ્વસ્સ ॥ તંસ

ચરરંસગા પુણ ॥ સામણા હંતિ હુણ્હંપિ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિનાં વિમાનની શ્રેણીને વિષે જે વટ્ટા કે० જેટલાં વાટલાં વિમાન ઠે, તે વિદાહિણિહ્વસ્સ કે० તે પણ દક્ષિણદિશિના સૌધર્મેષ્ઠનાં ઠે. અને જે તંસ કે० ત્રિહુણીયાં અને ચરરંસગા કે० ત્રિહુણાં વિમાન ઠે, તે પુણ કે० વલી સામણા કે० સામાન્યપણે હુણ્હંપિ કે० નિશ્ચેષ્ઠ સૌધર્મ તથા ઈશાન મલી વેળ ઇંદનાં હંતિ કે० ઠે. પટલે તેહના વેળ ઇંદ અર્જો અર્જ ઘણી જાણવા. ॥ ૨૨ ॥

हवे प्रतिदेवलोके श्रेणीनां विमाननी संख्या आणवा माटे उपाय कहे ठे.

पढमं तिम पयरावधि ॥ विमाण मुहं जूमि तस्समासं ॥

पयर गुणमिह कप्पे ॥ सबगं पुप्फकन्नियरे ॥ १०३ ॥

अर्थ- सौधर्म अने ईशानादिदेवलोके क्रमे पढमं के० पहेला प्रतरनी आवळी के० पंक्तिनी विमानसंख्या मुहं के० मुख कहीए. अने अंतिम के० ठेष्ठा प्रतरनी आवळीना विमाननी संख्या जूमि कहीए. तस्स के० ते मुख अने जूमिना विमानोने एकठां करीए तस के० तेने समास कहीए. तेनुं अर्थ के० अर्थ करीए. पढी इह के० इह जे वांछितदेवलोके, तेना जेटला पयर के० प्रतर होय, तेठले प्रतरे गुणं के० गुणीए ते वारे ते वांछित कप्प के० देवलोके अवळीका विमानोनी सबगं के० सर्व संख्या छाजे.

छदाहरण- जेम सौधर्म तथा ईशान ए वेळ देवलोकेविषे मुख (१४ए) विमान, अने वसे एक जूसी ए वे एकठां करीए तेवारे (४५०) आय. एहनुं अर्थ करीए तेवारे वसो पचीश आय. तेने ए वेळ देवलोकेना पोताना तेर प्रतरे गुणीए तेवारे सौधर्म तथा ईशाननां विमाननी श्रेणीनी सर्वात्र संख्या (१६१५) आय.

हवे ए वेळ देवलोकेनां सर्व मळी साठसाठ विमान ठे; तेमांहेथी (१६१५) श्रेणीनां विमान काढीए तेवारे (१६१५०४५) पटलां पुष्पावर्णिष विमानो पठवाडे रडे. ए रीते आगला देवलोके पण विचारणा करवी. ए रीते मुख जूमि तथा समासादि करणना उपाय आणवा. ॥ १०३ ॥

हवे कीया देवलोके, कीया प्रतरे, केई पंक्तिए, केठलां त्रिखूणां विमान, केठलां चउखूणां, केठलां वाटलां विमान होय ? तेनी संख्या करवासारं उपाय कहे ठे.

इगदिसि पंति विमाणा ॥ तिबिजत्ता तंस चउरंसा वट्ठा ॥

तंससु सेस मेगं ॥ खिवसेस दुगस्स इक्किं ॥ १०४ ॥

तंससु चउरंसेसुय तो रासि तिगंपि चउगुणं काठ ॥ वट्ठे-

सु इंदयं खिव ॥ पयरघणं मीलियं कप्पे ॥ १०५ ॥

अर्थ-वांछथा देवलोके वांछथा प्रतरनी एक दिशिनी पंक्तिनां जेटलां विमान होय तेने तिबिजत्ता के० त्रण जागे वहेचीए, तेवारे अनुक्रमे तंस के० त्रिखूणा अने चउरंसा के० चारखूणां, तथा वट्ठा के० वाटलां एवा त्रण जाग आय. ए रीते करतां सेसमेगं के० शेष जो एक वषे तो तंस के० त्रिखूणांमांहे खिवसेस के० जेळीए, अने जो दुगस्स के० वे वषे तो इक्किं के० एकेको जेळीए ॥ १०४ ॥ एठले एक त्रिखूणांमांहे जेळीए, अने बीजो चार खूणांमांहे जेळीए. तेवारे एक दिशिनां त्रिखूणां, चारखूणां, अने वाटलां विमाननी संख्या आय. तो के० तेवार पढी ए रासितिगंपि के० त्रण राशी मांहेली एकेकी राशीने प्रत्येके चउगुणं काठ के० चारगुणी करीने पढी वट्ठेसु के० वाटलां विमानमांहे इंदयंखिव के० एक इंचक विमान नाळीए, तेवारे वांछित पयर के० प्रतरनेविषे घणं के० त्रिखूणां चोखूणां अने वाटलां विमान-तेजनी संख्या आय. सर्व प्रतरनुं धन तेर आदि प्रतरनी विमान संख्याने एकठी भिलियं के० मेखवीए तेवारे कप्पे के० सौधर्म ईशानादिक वांछीत देवलोके सर्व धन होय. सर्व विमानोनी संख्या आय. ॥ १०५ ॥

छदाहरण-जेम सौधर्म तथा ईशान देवलोकेना पहेला प्रतरे एकदिशिए वासठ विमान ठे. ते त्रण जागे वहेचीए, तेवारे एकेका जागे बीश बीश आवे; वाकीं वे वषे तेमांहेलो एक त्रिखूणांमांहे जेळीए, बीजो चोखूणांमांहे जेळीए तेवारे एकवीश त्रिखूणां आय, एकवीश चोखूणां आय अने बीश वाटलां आय.

पढी ए त्रण राशीनां वासठ विमानने चोखूणां करीने वाटलांमांहे एक इंचक विमान जेळीए, तेवारे

પહેલા પ્રતરની ચાર દિશિની ચારે પંક્તિય મલીને ચોરાશી ત્રિચૂણાં, તથા ચોરાશી ચારચૂણાં અને એકયા-શી વાટલાં—સર્વ મલી વસેને ઊગણપચાશ આય.

એમજ બીજે પ્રતરે એક દિશિય એકસઠ વિમાનની પંક્તિ છે, તેના ત્રણ જાગ કરતાં વીશ વીશ આવે, અને ઉપર એક વધે તે ત્રિચૂણામાંહે જેલીયં પત્તી એ ત્રણે રાશીને ચાર ગુણાં કરીયં, તેમાંહે એક ઇંકવિમાન વાટલામાંહે જેલીયં, તેવારે બીજે પ્રતરે ચોરાશી વિમાન ત્રિચૂણાં, અને ઈંસી ચારચૂણાં, તથા એકયાશી વાટલાં મલી (૩૪૫) થયાં, એમ સર્વ પ્રતરે પ્રતરે જાવના કરીયં; તેવારે તેરમા ઢેઘા પ્રતરે (૩૦૧) આય. એ સર્વ તેર પ્રતરના વિમાનોની એકંદર સંખ્યા (૯૦૮) ત્રિચૂણાં (૯૭૩) ચૌચૂણાં (૯૬૫) વાટલાં મલી (૩૯૩૫) આય.

બીજા દેવલોકે પણ એજ રીતે જાવના કરવી. તથા સૌધર્મ અને ઈશાન એ બેઠ મહ્યાંથકાં વલયાકાર છે. તેમાંહે અર્ધ સૌધર્મેઝનાં અને અર્ધ ઈશાનેઝનાં, એમ એક વલયમાંહે બે ઇંક છે. ત્યાં મધ્યજાગે તેર ઇંક વિમાન છે. તેમાંહે તેરમા પ્રતરે સૌધર્મેઝનું સૌધર્માવતંસકનામા ઇંકવિમાન છે. ત્યાથી ઉત્તર દિશાય અસંખ્યાતી કોઢાકોઢી યોજન જાડયં; ત્યાં ઈશાનેઝનું ઇંકવિમાન છે. પૂર્વની તથા પશ્ચિમની શ્રેણીમાંહેલાં જે વાટલાં વિમાન છે તે સૌધર્મેઝનાં જાણવાં. અને ત્રિચૂણાં તથા ચૌચૂણાં વિમાન જેટલાં છે, તે સર્વ બેઠ ઇંકનાં અર્ધો અર્ધ જાણવાં તે પ્રથમ કહ્યાં છે.

હવે સૌધર્મેઝનાં વાટલાં, તથા ત્રિચૂણાં, અને ચૌચૂણાં કેટલાં વિમાન છે? તથા ઈશાનેઝનાં કેટલાં વિમાન છે? તથા પુષ્પાવર્કિણ કેટલાં વિમાન છે? તે જુદાંજુદાં પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે મહોદી સંધયણીની ગાથાપકરી કહે છે.

સત્ત સય સત્તવીસા ॥ ચત્તારિ સયાય હુંતિ ચઢણયયા ॥

ચત્તારિય ઢાસીયા ॥ સોહમ્મે હુંતિવદ્દાહ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ— સૌધર્મ દેવલોકે સાતસેં ને સત્તાવીશ વાટલાં વિમાન છે, અને ચારસેં ચોરાણું ત્રિચૂણાં વિમાન, તથા ચારસેં ણયાશી ચઢચૂણાં વિમાન. એ સર્વ મલી સત્તરસો ને સાત વિમાન પંક્તિ પટલે શ્રેણીનાં છે. તથા (૩૧૯૮૭૩૬) પટલાં પુષ્પાવર્કિણ વિમાન છે, એ રીતે સર્વ મલી વત્રીશાલાખ વિમાન સૌધર્મદેવલોકે જાણવાં.

એમેવયઈસાયે ॥ નવરં વદ્દાણ હોહ નાણતં ॥ દોસય

અઠ્ઠતીસા ॥ સેસા જહુ ચેવ સોહમ્મે ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ— ઈશાનદેવલોકે પટલું વિશેષ જે વાટલાં વિમાન વસો આઢત્રીશ છે, સેસા કે ૦ શેષ પટલે બાકી જહુચેવસોહમ્મે કે ૦ એમ સૌધર્મેઝનાં ત્રિચૂણાં વિમાન (૪૯૪) તથા ચૌચૂણાં વિમાન (૪૮૬) તેટલાં ઈશાન દેવલોકમાં પણ છે. એ સર્વ મહ્યાંથકાં ચારસો અઢાર પંક્તિવિમાન ઈશાનદેવલોકે છે. અને (૩૭૯૮૭૩૬) પટલાં પુષ્પાવર્કિણ વિમાન છે, સર્વ મલી અઢાવીશ લાખ વિમાન ઈશાનદેવલોક મધ્યે છે. તથા સનઃકુમાર અને માહેઝ મલી વલયરૂપ આય ત્યાં પણ સનઃકુમારે (૫૩૩) વાટલાં વિમાન (૩૫૬) ત્રિચૂણાં વિમાન અને (૩૪૮) ચૌચૂણાં મલી (૧૩૩૬) પંક્તિવિમાન અને (૧૧૯૮૭૩૪) પટલાં પુષ્પાવર્કિણ વિમાન. સર્વ મલી ચારલાખ વિમાન છે. માહેઝે (૧૭૦) વાટલાં (૩૫૬) ત્રિચૂણાં (૩૪૮) ચૌચૂણાં. એમ સર્વ મલી (૮૭૪) પંક્તિવિમાન, તથા (૭૯૯૧૩૬) પુષ્પાવતંસક વિમાન મલી આઠલાખ વિમાન. એમ બીજા સર્વ દેવલોકનાં વિમાનની સંખ્યા ચંત્રથી જાણવી. પંક્તિનાં વિમાન વિમાનને માંહોમાંહે અસંખ્યાતા યોજનનું અંતર છે. અને પુષ્પાવર્કિણ વિમાનનું માંહોમાંહે સંખ્યાતા યોજન, તથા કોઈકનું અસંખ્યાતા યોજનનું અંતર છે. ॥ ૧૦૭ ॥

हवे लोकांतिक देव कीया देवलोकने अने कीया विमाने वसे ठे ? ते अहीयां प्रसंगागत कहे ठे. आ जंवू दीपयशी तिरठा असंख्याता दीपसमुच्च उद्धंचीयं तेवारे अरुणवरनामा दीप आवे. ते दीपनी वेदिकांना ठे-डाधी अरुणवरनामा समुच्चनीमांहे बेतालीसा हजार योजन जइयं, त्यां पाणीना उपरना तळीयाची चंचो अपकायमयमहाविकाररूप तमस्काय नीकड्यो ठे, ते अगीयारसो योजन सुधी जीत सरखो अइने पत्नी तिरठो विस्तार पामतो पामतो सौधर्म, ईशान, सनतकुमार, माहेंद्र-ए चार देवलोकने आवरी चंचो ब्रह्म देवलोकने अरिष्टनामा त्रीजे प्रतरे जई रह्यो, ए तमस्कायनीचे जीतने आकारे, शरावखाना तळीयाने आकारे ठे, अने उपर, कूकडाणा पांजराने आकारे, तेहुं संस्थान ठे. ते धुरशी संख्याता योजन चंचो ठे. नीचे विस्तारे संख्याता योजन, त्यांची आगख विस्तारे असंख्याता योजन प्रमाण, अहीयांची असंख्यातमे दीपसमुच्च ए तमस्काय चड्यो, माटे ए तमस्कायनो परिधी असंख्याता योजन प्रमाण जाणवो.

ए तमस्कायनुं महत्त्वपणुं गीतार्थ एम कहे ठे के, कोइक महर्द्धिक देवता त्राण चपटी वगाडीयं एटला व-खतमां एकवीस वार जंवूचीपने प्रदक्षिणा करी आवे, तेहच देवता ठ महीने तमस्कायने संख्याता योजन विस्तारे उद्धंचे, परंतु उपरे असंख्याता योजन विस्तारे तमस्कायनी जगतिने उद्धंचे नही.

हवे ए अरिष्टनामा पांचमा देवलोकनो त्रीजो प्रतर, त्यां अरिष्टविमानने चारे दिशिए सचित्त अचित्त पृथ्वीमय वे बे कसराजी ठे; ते देखाडे ठे. तेमां उत्तरदिशिनी बे कसराजी पूर्व पश्चिमदिशाए लांबी ठे. अने दक्षिणदिशिनी बे कसराजी पण पूर्वपश्चिमदिशाए लांबी. त्यां बेच कसराजीमांहे (१) पूर्वदिशिनी अर्च्यंतर कसराजी, ते दक्षिण दिशिनी बाहेरनी कसराजीने फरसे. एमज (२) दक्षिणदिशिनी अर्च्यंतर कसराजी ते पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कसराजीने फरसे. तथा (३) पश्चिमनी अर्च्यंतर कसराजी ते उत्तरनी बाह्यकसराजीने फरसे. अने (४) उत्तरनी अर्च्यंतर कसराजी पूर्वदिशिनी बाह्य कसराजीने फरसे. ए रीते नाटकना अखाडाने आकारे चारे दिशिनी आठ कसराजी ठे, तेनी स्थापना करी ठे. त्यां पीठानी छेजो.

ए कसराजीना खूणा कहे ठे.

पुढापरा ठळंसा ॥ तंसापुण दाहिणुत्तरा वय ॥ अग्नि-
तर चउरंसा ॥ सत्ताविय कण्हराई ॥ १०८ ॥

अर्थ- पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनी बाहेरनी कसराजीना ठळंसा के ० खूणा ठे. दक्षिण अने उत्तर दिशिनी बाहेरनी कसराजी त्रिखूणी ठे, अने मांहेली चारे कसराजी चचखूणी ठे. ए आठे कसराजी जा-बपणे संख्यातायोजन तथा लांबपणे अने पाखति फरति असंख्याता हजार योजन. ए कसराजीनो विचार श्रीजगवतिसुत्रमां जगवाने वखाण्यो ठे. ए आठे कसराजीना आठ आंतरा ठे; त्यां आठ विमान ठे, ते कहे ठे. ब्रह्मलोकनामा पांचमुं देवलोक, तेने समीपे वसे तेने लोकांतिक कहीयं. अथवा नवमुं रिष्टनामा कसराजीना वचमांना मध्यजगनुं विमान ते विमानना देवता ते एकावतारी ठे, माटे लोकशब्दे संसारने अंते थया. तेथी एनुं लोकांतिक एहुं नाम कहीयं, अने बीजा आठ विमानना देवता एकांते एकावतारी न होय, पण नवमा विमानना देवता एकांते एकावतारीज होय. ॥ १०८ ॥

हवे उत्तर अने पूर्वनी अर्च्यंतर कसराजीना मध्यजगणे अर्चि विमान ठे, त्यां सारस्वत नामे लोकांतिक देवता वसे ठे. तेने सातसो देवतानो परिवार ठे. अर्च्यंतर अने बाह्य पूर्वदिशिनी कसराजीने मध्यजगणे अर्चिमाखिनामा विमान ठे. त्यां आदित्य नामे देव वसे ठे. तेने सातसो देवतानो परिवार ठे. अने पूर्व अने दक्षिणनी अर्च्यंतर कसराजीने मध्यजगणे वैरोचन विमाने वन्दिनामे देवता वसे ठे. तेने चचदसहस्र देवतानो परिवार ठे. तथा अर्च्यंतर अने बाह्य दक्षिणदिशिनी कसराजीना मध्यजगणे प्रजंकरविमाने वरुणनामे देव, तेने च-

उदसहस्र देवतानो परिवार ठे. तथा दक्षिण अने पश्चिम अन्यंतर कृष्णराजीना मध्यजागे चंडाजविमाने गर्दतोय नामे देव, तेने सात सहस्र देवतानो परिवार ठे. अने पश्चिमदिशिनी अन्यंतर अने बाह्य कृष्णराजीनी वचमां सूर्याजविमाने तुषितनामे देवता सात सहस्र देवताना परिवारे वसे ठे. वली पश्चिम अने उत्तरांनी अन्यंतर कृष्णराजीनी वचमां शुक्राज विमाने अब्याबाध देवता नवसो देवताना परिवारे वसे ठे. अन्यंतर बाह्य उत्तरदिशिनी कृष्णराजीनी वचमां सुप्रतिष्ठाजविमाने अग्नेयदेव वसे ठे. तेने नवसं देवताना परिवार ठे. अने ए समस्त कृष्णराजीना मध्यजागे रिष्ठाजविमाने रिष्ठाजनामे देव वीजा नवसं देवताना परिवारे वसे ठे. ए नवे विमाने देवतानुं आयुष्य आठ सागरोपम ठे. अने ए नवे विमान पांचमा देवलोके ठेडे ठे. ए विमान थकी असंख्याता हजार योजन ठेडे लोकांतिक ठे. तेवार पढी अलोक ठे एटली वात संघयणीना मूलपाठ थकी अधिक वखाणी. ॥ १०८ ॥

हवे दश वैमानिक इंद्रोना सामानिक देवता तथा आत्मरक्षकदेवता कहे ठे.

चुलसी असिइ बावत्तरि ॥ सत्तरि सठ्ठीय पन्न चत्ताला ॥ तुह-
सुर तीस वीसा ॥ इससहस्स आय रक्क चठगुणिया ॥ १०९ ॥

अर्थ- तुहसुर मध्यस्थपद दशे स्थानके जोडीपं. त्यां सौधमैरुना सामानिक देव चोराशी हजार जाणवा, ईशानैरुना एसी हजार, सनतकुमारैरुना बहोतेर हजार, माहेंरुना सितेर हजार, ब्रह्मैरुना साठ हजार, लांतकेरुना पचाश हजार, महाशुक्रैरुना चाळीश हजार, सहस्रारैरुना त्रीश हजार, आणत प्राणतैरुना वीश हजार, आरण अच्युतैरुना दश हजार. ए सामानिक देवथकी आयरक्क के० आत्मरक्षक देव ते चठगुणिया के० प्रत्येक इंद्रना चार गुणा होय; तेवारे ऋण लाखने उन्नीश हजार आत्मरक्षक देव सौधमैरुना जाणवा. एम सर्वत्र चोगुणा करवा. ॥ १०९ ॥

हवे ए सौधर्मादिक बार देवलोकना देवोनां चिन्ह कहे ठे.

कप्पेसुय मिय महिसो ॥ वराह सीहाय उगळ साखुरा ॥
हय गय जुयंग खग्गी ॥ वसहा विडिमाइं चिंघाई ॥ ११० ॥

अर्थ- कप्पेसुय के० देवलोकेविषे सौधर्म देवलोके मिय के० मृगनुं चिन्ह ठे. अने ईशाने महिसो के० पागानुं चिन्ह ठे. सनत्कुमारे वराह के० सूअरनुं चिन्ह ठे. माहेंरुने सीहाय के० सिंहनुं चिन्ह ठे. ब्रह्म-देवलोके उगळ के० बोकडानुं चिन्ह ठे. लांतके साखुरा के० देडकानुं चिन्ह ठे. शुक्र हय के० घोडानुं चिन्ह ठे. सहस्रारे गय के० हाथीनुं चिन्ह ठे. आणते जुयंग के० सर्पनुं चिन्ह ठे, प्राणते खग्गी के० गेंडानुं चिन्ह ठे; आरणे वसहा के० वृषजनुं चिन्ह ठे, अच्युते विडिमाइं चिंघाई के० खग विशेष जाति आदे देईने चिन्ह जाणवां, केमके देशी नाममाळामाहें विडिमराव्दे खग कळूं ठे, ए चिन्ह सर्व मुकुटनेविषे होय. ए चिन्ह करी देवताना देवलोके उगळवा ए जे आ देवता असुक देवलोकेनो ठे. चववाइ प्रमुख सूत्रे तथा वृत्ति ए दशे इंद्रनां चिन्ह कळां ठे, दशे इंद्र विमाने वेशी जगवतने वांदवाने अर्थे आन्या वखाण्या ठे. अर्हीयां तत्व केवली जाणें. ॥ ११० ॥

हवे ए उपरनां विमान कोने आधारे रहां ठे ? ते कहे ठे.

डसु तिसु तिसु कप्पेसु ॥ घणुदहि घणवाय तडुजयं च कमा ॥
सुरजवण पइठारण ॥ आगास पइठिया उवारि ॥ १११ ॥

अर्थ- दुसु के० सौधर्म अने ईशान ए बे देवलोके घणुदहि के० शीतकाले ग्रीष्म पाणी होय, तेहुं जगत् स्वजावे जाम्युं पाणी हाळे चाले नहीं. तेवा पाणी छपरे रक्षां विमान वणसे नही, तेमाटे बे देवलोके घणोदधि आधार ठे. अने ग्रीजो चोथो तथा पांचमो ए तिसुकप्येसु के० त्रण देवलोकेविषे घणवाय के० धनवातनो आधार ठे, धनवात ते ग्रीजो वायु एदले जाम्यो वायु. ते पण स्वजावे हाळे चाले नहीं. वली ठेते सातमे अने आठमे ए, तिसुकप्येसु के० त्रण देवलोकेविषे तदुत्तर्य के० धनोदधी अने धनवात ए वनेनो आधार ठे. कमा के० ए अनुक्रमे आधार जाणवा. ए अकी आगसना देवलोकेविषे जे सुरजवण-पङ्गाण के० देवनां विमान प्रतिष्ठित एदले रक्षां ठे. ते केवल आगासपङ्गिया उवरिं के० आकाशने आ-धारे प्रतिष्ठित एदले रक्षां ठे, ते आकाश पण ग्रीष्म जाणुं. ॥ १११ ॥

हवे जे पृथिवी छपर विमान रक्षां ठे, ते पृथिवीनो पिंड अने पृथिवी छपर विमाननुं छंचपणुं त्रण गाथाए करी ग्रंथकार कह् ठे.

सत्तावीस सयाइ ॥ पुढवी पिंसो विमाण उच्चत्तं ॥ पंचसया
कप्य दुगे ॥ पढमे तत्तोय इकिक्कं ॥ ११२ ॥ हायइ पुढवीसु
सयं ॥ बहुइ जवणेषु दु दु दु कप्येसु ॥ चउगे नवगे पणगे ॥
तद्देव जाणुत्तरे सुजवे ॥ ११३ ॥ इगवीस सया पुढवी ॥ वि-
माण मिक्कार सेवय सयाइ ॥ बत्तीस जोयण सया ॥ मि-
लिया सब्ब नायवा ॥ ११४ ॥

अर्थ- सत्तावीस सयाइ के० सत्तावीसो योजननो प्रमाणगुले पुढवीपिंसो के० पृथ्वीनो पिंस जाडपणो, अने विमाणउच्चत्तं के० विमाननुं छंचपणुं पंचसया के० पांचसें योजननुं, ते पढमे के० पह्ले कप्यदुगे के० वे देवलोके ठे. तत्तोय के० तेवार पठी इकिक्कं के० एकेकसो योजन ॥ ११२ ॥ पुढवीसु के० पृथ्वीना द-
क्षमांदिशी हायइ के० उठा करता जइय. अने जवणेषु के० विमानने विषे. सयंवहुइसु के० सोसो योजन
वधारता जइय. ए रीते दु के० ग्रीजो अने चोथो ए बे, तथा वली दु के० पांचमो अने छठो ए बे, करी
दु के० सातमो अने आठमो ए बे अने चउ के० नवमो, दशमो, अगीथारमो अने बारमो ए चारेनी एक
रीत. तथा नवगे के० नव त्रैवेयक अने तद्देव के० तेमज जा के० यावत् पणगे के० पांच अणुत्तरे सुजवे
के० अनुत्तरविमाननेविषे होय ॥ ११३ ॥ इगवीससया के० एकवीससो योजन पुढवी के० पृथ्वीनो पिंस
होय, अने विमाण के० विमान ते इक्कारसेवय सयाइ के० अगीथारसो योजन विमाननुं छंचपणुं होय. ए
रीते पृथ्वी पिंस तथा विमाननुं छंचपणुं मिलिया के० मलीने सब्ब के० सर्वत्र ते बत्तीस जोयण सया के०
बत्तीससो योजन ते नायवा के० जाणवा. ॥ ११४ ॥ ते आवी रीते पह्ले अने बीजे देवलोके (३५००)
योजन पृथ्वीपिंस, अने (५००) योजन विमान छंचपणो ग्रीजे अने चोथो देवलोके (३६००) योजन
पृथ्वीपिंस, अने (६००) योजन विमाननी छंचाइ, पांचमे अने छठे देवलोके (३५००) योजन पृथ्वी-
पिंस अने (३००) योजन विमाननुं छंचपणुं, सातमे अने आठमे देवलोके (३४००) योजन पृथ्वीपिंस
अने (०००) योजन विमाननुं छंचपणुं. नवमे, दशमे, अगीथारमे अने बारमे ए चार देवलोके (३३००)
योजन पृथ्वीपिंस अने (१०००) योजन विमाननुं छंचपणुं. नवत्रैवेयके (३३००) योजन पृथ्वीपिंस अने
(१०००) योजन विमाननुं छंचपणुं. पांच अनुत्तरविमाने (३१००) योजन पृथ्वीपिंस अने (११००)

યોજન વિમાનનું ડંચપણું. સર્વ પૃથ્વીર્પિન્ના યોજન તથા વિમાનના ડંચપણાના યોજન જેઠા કરીયં તેવારે વત્રીસે યોજન ધાય.

હવે સૌધર્માદિક વિમાનના વર્ણ તથા ત્યાંના દેવોના વર્ણ કહે છે.

પણ ચઢ તિ હુ વણ વિમાણ ॥ સધય હુસુ હુસુય જા સહસ્સારો ॥

ઝવરિ સિય જવણ વંતર ॥ જોડસિયાણં વિવિહ વણા ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ—સહસ્રારનામા આઠમા દેવલોક સુધી ગણતાં વે વે દેવલોકે અનુક્રમે પાંચ, ચાર, ચાર, અને વે વર્ણનાં વિમાન છે. તે આઠવી રીતે જે સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકે સધય કે ૦ ધ્વજા સહિત પણ કે ૦ પાંચે વર્ણનાં વિમાન છે. અને સનતકુમાર તથા માદેંદે એક કાલો વર્ણવર્જીને બાકી ચઢ કે ૦ ચાર વર્ણનાં વિમાન છે. બ્રહ્મા તથા જ્ઞાતક ૫ વે દેવલોકે કાલો તથા નીલો ૫ વે વર્ણ વર્જીને બાકી તિ કે ૦ ત્રણ વર્ણનાં વિમાન છે. તથા શુક અને સહસ્રારે કાલો, નીલો, અને રાતો ૫ ત્રણ વર્ણ વર્જીને બાકી ધ્રુવણ કે ૦ વે વર્ણનાં વિમાન છે. ત્યાંથી ઇપરના આણતાદિક ચાર દેવલોક તથા નવ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તરવિમાન સુધી સિય કે ૦ શ્વેત પટલે ધોલા વર્ણનાં જવણ કે ૦ વિમાન છે, જેવો વિમાનનો વર્ણ તેવોજ ધ્વજાનો વર્ણ સર્વજ્ઞ જાણવો. ઘણી ધ્રુવનપતિનાં જવન, અને જ્યંતરનાં નગર તથા જ્યોતષીના વિમાન તે વિવિહવણા કે ૦ વિવિધ પ્રકારના વર્ણનાં છે. પટલે કોઈ કાલાં, કોઈ પીલાં, કોઈ રાતાં, કોઈ નીલાં, કોઈ શ્વેત વર્ણનાં જાણવા. ૫ રીતે વિમાનિ-કને અધિકારે ધ્રુવનપતિ પ્રસુલના નગરાદિકના પણ વર્ણ કહ્યા. ॥ ૧૧૫ ॥

હવે સૌધર્માદિક વિમાનનું લાંબપણું, પહોલપણું, વિમાન માંહેલો પરિધિ અને વાહેરનો પરિધિ માપવાનો વિધિ કહે છે.

રવિણો હદય ઢંતર ॥ ચઢણવડ સહસ્સ પણસય ઢવીસા ॥ વાયા-
લ સઠિ જાગા ॥ કક્કડ સંકંતિ દિયહંમિ ॥ ૧૧૬ ॥ ઇયંમિ પુણો
ગુણિય ॥ તિ પંચ સગ નવય હોડ કમમાણં ॥ તિગુણંમિય ઢોલ-
ચ્કા ॥ તેસીડ સહસ્સ પંચ સયા ॥ ૧૧૭ ॥ અસિઈ ઢસઠિ
જાગા ॥ જોયણ ચઢ લચ્ક બિસતરિ સહસ્સા ॥ ઢચ્ચસયા
તેત્તીસા ॥ તીસ કલાયંચ ગુણિયંમિ ॥ ૧૧૮ ॥ સત્ત ગુણે ઢ
લચ્કા ॥ ઇગસઠિ સહસ્સ ઢસય ઢાસીયા ॥ ચઢપદ્મ કલા ત-
હ નવ ॥ ગુણંમિ અઢ લચ્ક સદ્ધાઢ ॥ ૧૧૯ ॥ સત્ત સયા ચત્તાલા ॥
અઘારસ કલાય ઇય કમા ચઢરો ॥ ચંદા ચવલા જયણા ॥
વેગાય તદ્દા ગઈ ચઢરો ॥ ૧૨૦ ॥ ઇઢય ગઈ ચઢઢિ ॥ જય
ણયરિં નામ કેડ મન્નંતિ ॥ ઇહિં કમેહિ મિમાહિં ॥ ગઈહિં ચ-
ઢરો સુરા કમસો ॥ ૧૨૧ ॥ ચિસ્કંજ આયામં ॥ પરિહિં અપ્પિ-
તરંચ વાહિરિયં ॥ જુગવં મિણંતિ ઢમ્માસ ॥ જાવ ન તદ્દા-

वि तेषारं ॥ १३२ ॥ पावंति विमाणाणं ॥ केसिपिद्वु अह्व
तिगुणयाईप ॥ कम चउगे पत्तेयं ॥ चंमार्हं गईउ जोइज्जा
॥ १३३ ॥ तिगुणेण कप्प चउगे ॥ पंच गुणेणंतु अउ सुमुणि-
ज्जा ॥ गेविज्जे सत्तगुणेणं ॥ नव गुणे णुत्तर चउके ॥ १३४ ॥

अर्थ- ए नव गाथाळं प्रकटार्थं ठे, तथापि कांइक अर्थं लखीए ठैए. रविणो के० सूर्यनो उदयअंतर के० उदय अईने अस्त थाय, तेवारे अंतर केटला योजनंतुं थाय ? ते कहे ठे. चउणवइ सहस्स के० चो-
राणु हजार अने पणसय के० पांचसो, वली ठवीसा के० ठवीशउपरे, तथा वायालसज्जिआगा के० एक यो-
जनना साठीआ बेतालीश जाग उपरे एटले (६५५३६) योजन अने साठीआ (४३) जाग एटलुं
सूर्य एक, ककर के० कर्क संकंति के० संक्रांतिना पहेला दिहंमि के० दिवसनेविषे चाखे, तेवारे पूर्वोक्त
योजनंतुं अंतर पडे. एटलुं सूर्यंतुं तापदेन कहीए. ॥ १३६ ॥

इवे पर्यमि के० ए चालवानी गतिना योजनने पुणो के० वली तिगुणीथ के० त्रणगणुं करीए. तथा
पंच के० पांचगणुं करीए, तथा सग के० सातगणुं करीए, वली नवथ के० नवगणुं करीए, तेहनो जे जे
आंक अवे ते कममाणं के० क्रममान होय, एटले एक पग उपाही बीजो पग मूकीये, तेमांहे एटला योजन
वैमानिक देवताने विमान होय. तेहज कहे ठे. ए सूर्यतापदेनने त्रिगणुं करीए, तेवारे दोखरका के० बे-
छाल आशी हजार पांचसैं ॥ १३७ ॥ ने एंसी योजन तेना उपर साठीआ उ जाग थाय. एटले (३७३५७०)
योजन अने एक योजनना साठीआ उ जाग थाय. तथा पंचगुणियंमि के० पांचगणुं करतां चउलरक के०
चारलाख बहोतेर हजार बसैं ने तेव्रीश योजन अने एक योजनना साठीआ त्रीश जाग उपर थाय. ॥ १३८ ॥

तथा सत्तगुणे के० सातगणुं करतां (६६१६७६) योजन उपर साठीआ चोपन जाग आवे. अने
तेमज नवगुणंमि के० नवगणुं करतां अहलरक सट्ठाळ के० साढा आठलाख ॥ १३९ ॥ उपर सातसैं ने
चालीश योजन, तथा एक योजनना साठीआ अठार जाग एटले (७५०३४०) उपर साठीआ अठार
जाग थाय. इह के० ए प्रकारना क्षेत्रमाने करीने चउरो के० चार जेदे वैमानिक देवतानी कमा के० कम
जे गति ते कहेवी. ते चउरो के० चार प्रकारे ठे, तेनां नाम कहे ठे. एक चंम, बीजी चपला, त्रीजी ज-
यणा अने चोथी वेगा. तहागइचउरो के० ते चारेगति एकेक थकी शीघ्रतर शीघ्रतम जाणवी ॥ १४० ॥
इअय के० अहीयां कोइक आचार्य चोथी वेगवतिनामा गतिने जयणयरिके० यवनंतरी एहंउ नाम माने ठे.
तेवार पढी एहंकेहि के० ए पूर्वोक्त चार क्रमे करीने चंमदिक चारे गतिये चार देवाता इमार्हि के० ए अ-
नुक्रमे विमानोने मापे ॥ १४१ ॥ ते आवी रीते जे एक देवता त्रिगुणीक्रमे विमानना विरक्कन के० पढोख-
पणने चंमगतिए करी मिणे एटले मापे, अने बीजो देवता पंचगुणेक्रमे चपलगतिए करी विमानना आ-
याम के० छांबपणने मिणे एटले मापे. तथा त्रीजो देवता सातगुणेक्रमे यवनागतिए विमाननी अश्रितं
परिहि के० मांहेला परिधीने मापे, अने च के० वली चोथो देवता नवगुणेक्रमे चोथी वेगवतिगतिए क-
रीने विमाननी बाहिरिथं के० बाहेरना परिधीने मापे. ए रीते युगवं के० समकाले ए चारे देवता अनुक्रमे
उमाससुधी निरंतर विमानने मापे; तोपण केटलाक विमाननो पार पामे नही. ॥ १४२ ॥

वली पक्षांतर कहे ठे. जेम केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तेम केटलाएक देवता विमाननो पार
पण पामे. पहेला चार देवलोके त्रिगुणेक्रमे चंमगतिए पढोखपणे, अने चपलागतिए छांबपणे त्रिगुणेक्रमे,
यवनागतिए अच्यंतर परिधी त्रिगुणेक्रमे, तथा वेगवतिग बाहेरनी परिधी त्रिगुणेक्रमे कोइक देवता मापे

तो पार पामे, तथा ब्रह्मदेवलोकथी मांडीने अच्युत देवलोकमुधी आठ देवलोके पांचगुणेक्रमे चंदादिक चारे गतिपे लांबा पहोला मध्यपरिधी अने बाहेर परिधी मवे तो पार पामे. ॥ १२३ ॥

अने सातगुणेक्रमे चंदादिकचारे गतिपे नवग्रैवेयकना लांबपणादिक चारेनो पार पामे. तथा नवगुणेक्रमे पटले पूर्वे नवगुणानो आंक आच्यो ठे, तेठला योजनतुं एक ऋगुं जरता अका चारे देवता चंदादिक चारे गतिपे करी अंतरहित ठमास मुधी चाले. तेवारे पंचानुत्तरविमानमांहेला सर्वार्थसिद्धि विमान टाळीने बाकीना चळके के० चार विमानना लांबपणादिकनो पार पामे. ॥ १२४ ॥

अहीयां कोइ प्रश्न पूढे के, जो ए क्रमे अने चंदादिक गतिपे ढ मास खगे पण केटलाएक विमाननो पार पामे नहीं, तो दोढ राज प्रमाण सौधर्मदेवलोकथकी बे पहोर रात्रीमांहे देवता आवीने तीर्थकरना जन्माजिपेकादिक कथाएकनो महिमा करवा माटे मनुष्य लोकमां केम आवे ठे ? केमके विमाननी लांबाअथकी सौधर्मदेवलोक तो अत्यंत दूर ठे.

तत्रोत्तरं— जेम पद्योपमनुं प्रमाण कटिपत ठे, तेम ए क्रममान गतिनुं परिमाण पण कटिपत जाणवुं. जगतिप्रमुख मिश्रांतमांहे ज्यां देवगतिनुं परिमाण लख्युं; ते सर्व कटिपत कही लोक समजाव्या, परंतु जवस्वजावथकी देवता अत्यंत शक्तिवंत तथा स्वजावे अत्यंत शीघ्रगतिवंत होय. पटले बीजुं एवुं दृष्टांत कोइ नथी के जे कहीने उग्रस्थ मनुष्यने समजाविय; माटे पूर्वाचार्ये ए चार गतिपे क्रममान कटिपीने देवलोकनी अत्यंत महोदाइ वखाणी; एरीते सौधर्मादिक देवलोकनेविषे सामान्यपणे विमानतुं प्रमाण कथुं.

हवे कांइक विशेषे वखाणे ठे.

पहम पयंरंमि पहमे ॥ कप्पे उडु नाम इंदय विमाणं ॥

पणयाल लखजोयण ॥ लखं सवुवरिसवठं ॥ १२५ ॥

अर्थ— पहेला देवलोकना पहेला प्रतरेनेविषे उजुनामे मुख्य इंद्रकविमान ठे, ते वृत्ताकारे आल सरळुं पिस्ताळीश लाख योजन प्रमाणे, अने सवुवरि के० सर्वना उपर ठेव्हा बासठमा प्रतरे एक लाख योजनतुं सर्वार्थ सिद्धतामे विमान वृत्ताकारे ठे.

हवे बासठ प्रतरेनेविषे मध्यजागे बासठ इंद्रकविमान ठे, तेहनां नाम कहे ठे.

उडु चंद रयण वग्गु ॥ वीरिय वरुणे तहेव आणंदे ॥ बंजे

कंचण रुइजे ॥ चंद अरुणेय वरुणेय ॥ १२६ ॥

अर्थ— पहेलुं उजुविमान, बीजुं चंद्रकविमान, त्रीजुं रतजविमान, चोखुं बह्गुविमान, पांचसुं वीर्यविमान, ठनुं वरुणविमान, तहेव के० तेमज सातसुं आनंदविमान, आठसुं ब्रह्मविमान, नवसुं कांचनविमान, दशसुं रुचिप्रजविमान, अगीधारसुं चंद्रविमान, वारसुं अरुण, तेरसुं वरुण. ए तेर सौधर्म तथा ईशानदेवलोक ठे.

वेरुलिय रुयग रुइरे ॥ अंके फलिहे तहेव तवणिल्ले ॥ मे-

हे अग्घ हलिहे ॥ नखिणे तह् लोहियखे य ॥ १२७ ॥

अर्थ— १४ सुं वैदुर्य, १५ सुं रुचक, १६ सुं रुचिर, १७ सुं अंक, १८ सुं स्फाटिक, तेमज १९ सुं तपनीय, २० सुं मेघ, २१ सुं अर्घ, २२ सुं हलिख, २३ सुं नखिन, तह् के० तेमज २४ सुं लोहिताक्ष ॥ १२७ ॥

वह्ने अंजण वरमात्र ॥ रिष्ठ देवेय सोम मंगलए ॥

बलजदे चक्र गया ॥ सोवडिय एदियावत्ते ॥ ११७ ॥

अर्थ- १५ मुं वज, ए वार व्रीजे तथा चोथे देवलोके ठे. अने ३६ मुं अंजन, ३९ मुं वरमात्र, ३७ मुं रिष्ठ, ३९ मुं देवे, ३० मुं सौम्य, ३१ मुं मंगल. ए ठ विमान ब्रह्मनामा पांचमे देवलोके ठे. ३१ मुं बलजज, ३३ मुं चक्र, ३४ मुं गदा, ३५ मुं स्वस्तिक, ३६ मुं नंदावर्चक, ए पांच प्रतरनां विमान ठे छान्तकदेवलोके ठे. ॥ ११७ ॥

आजंकरेय गिद्धी ॥ केळ गरु लेय होइ बोधवे ॥ वंजे

बंज हिए पुण ॥ वंजुत्तर लंतए चेव ॥ ११८ ॥

अर्थ- ३९ मुं आजंकर, ३७ मुं गृधी, ३९ मुं केतु, ४० मुं गरुड. ए चार प्रतर महाशुक्रदेवलोके होइ के० होय, ते बोधवे के० जाणवा. ४१ मुं ब्रह्म, ४२ मुं ब्रह्महित, वली ४३ मुं ब्रह्मोत्तर, ४४ मुं छान्तक. ए चार ते चेव के० निश्चे सहस्रार देवलोके जाणवां. ॥ ११८ ॥

महसुक्र सहस्सारे ॥ आणय तह पाणएय बोधवे ॥

पुण्फेलांकार आरण ॥ तहाविय अक्षुए चेव ॥ ११९ ॥

अर्थ- ४५ मुं महाशुक्र, ४६ मुं सहस्वार ४७ आणत, तेम ४८ मुं प्राणत, ए चार प्रतर नवमे अने दशमे कल्पे ठे. ते बोधवे के० जाणवां. ४९ मुं पुष्प, ५० मुं अलंकार, ५१ मुं आरण, तेमज ५२ मुं अक्षुत-ए चार चेव के० निश्चे आरण तथा अक्षुत ए वे देवलोके ठे. ॥ ११९ ॥

सुदंसण सुपडिबळे ॥ मणोरमे चेव होइ पढम तिगे ॥

तत्तोय सबजदे ॥ विसालए सुमणे चेव ॥ १२० ॥

अर्थ- ५३ मुं सुदर्शन, ५४ मुं सुप्रतिवज्ज, ५५ मुं मनोरम-ए त्रण प्रतरे जे इच्छकविमान ते होइ के० होय. ग्रैवेयकना पढमतिगे के० पहेला त्रिकनेविषे तत्तोय के० तेवार पत्नी ५६ मुं सर्वतोच्च, ५७ मुं विशाल, ५८ मुं सुमनस, चेव के० निश्चे ए त्रण विमान ग्रैवेयकने बीजे त्रिके होय. ॥ १२० ॥

सोमणसे पीडकरे ॥ आइचे चेव होइ तइय तिगे ॥

सबछसिद्धि नामे ॥ इंदया एव वासठी ॥ १२१ ॥

अर्थ- ५९ मुं सोमनस, ६० मुं प्रीतिकर, ६१ मुं आदित्य-ए त्रण प्रतर निश्चेयकी तेमज ग्रैवेयकना व्रीजा त्रिकनेविषे होय. अने ६२ मुं पांच अनुतर विमाने सर्वार्थसिद्धी नामा एक इच्छकविमान ठे. इंदया एव के० ए इच्छक विमाननां नाम वासठी के० वासठ कहां. ॥ १२१ ॥

पणयालीसं लख्का ॥ सीमंतय माणुसं छडु सिवं च ॥

अपयछाणो सबछ ॥ जंबुद्वीवोश्मं लखं ॥ १२२ ॥

अर्थ- पितालीश लाख योजननो सीमंतय के० सीमंत नामे नरकावास ठे. वीजुं माणुसं के० मनुष्यहेत्र ठे. व्रीजुं छडु के० छडुविमान ठे. चोथुं सिवंच के० सिद्धशिखा. ए चार पदार्थ प्रत्येके पितालीश लाख योज-

નના આયામ વિક્કેને છે. અને અપયજાણો કે ૦ સાતમા નરકનો અપદ્ધાણનામે નરકાવાસ, વીજું સમ્બઠ કે ૦ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન, ત્રીજો જંબુદ્વીવો કે ૦ જંબુદ્વીપ, ઈર્મ કે ૦ ૫ ત્રણ પદાર્થ પ્રત્યેકે લક્ષ્ણ કે ૦ લાલ યોજના છે. ॥ ૧૩૩ ॥ હવે ઊર્ધ્વલોક અને અધોલોકનો વિવરો કહે છે.

અહ જાગાસગ પુઢવીસુ ॥ રક્ષુ શક્ષિક્ક તદ્ય સોહમ્મે ॥

માહિંદ લંત સહસ્સાર ॥ અશ્વય ગેવિજ્ઞા લોગંતે ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ— હવે મેરુપર્વતની મધ્યવૃત્તિમાં ગોસ્તનાકારે રુચક પ્રદેશ છે, ત્યાંથી સાત રાજ હંચો ઊર્ધ્વલોક છે, તથા સાતરાજ નીચો અધોલોક છે, ૫ રીતે સર્વ મલી લોકાકાશ ચતુદરાજ હંચણે છે, તેનો વિવરો કહે છે, અહ કે ૦ અધોલોક તે રુચક પ્રદેશ થકી હેઠે જે પૃથ્વી છે; તેહના સાત જાગ કરીઈ, તે એકો જાગ એકે રાજપ્રમાણ છે. પટલે રક્ષપ્રજા પૃથ્વીનો ઉપરનો તલો આદે દેઈને યાવત્ શર્કરપ્રજાનો ઉપરનો તલો આવે; તેટલો એક રાજ વચમાં ધનોદધિ, ધનવાત, તનુવાત, અને અવકાશ તે સર્વ એક રાજમાહે છે. એમ સાતે નરકે કરી અધોલોકે સાત રાજલોક યાય છે.

તેમજ રક્ષપ્રજાના ઉપરના તલોની ઉપરની પીઠિકાથી માંડીને સૌધર્મદેવલોકના ઉપરના તેરમા પ્રતર-સુધી એક રાજ લોક જાણ્યું. તેવારપઢી માંહેદેવલોકને ઢેઢે, વીજો રાજ, તેવારપઢી લંત કે ૦ લાંતક દેવલોકને ઢેઢે ત્રીજો રાજ. તેવાર પઢી સદ્ધારે ચોથો રાજ, અશ્વતને અંતે પાંચમો રાજ, પ્રૈવેયકને અંતે ઢોરો રાજ, અને ઢેઢા લોગંતે કે ૦ લોકાંતે સાતમો રાજ, ૫ રીતે એકે રાજે કરી સાત રાજ લોક ઉપર જાણ્યા. ॥ ૧૩૫ ॥ અહીંયાં કોઈક— સોહમ્મિદિવદ્ધા ॥ અહ્માજ્ઞાયરક્ષુમાહિંદે ॥ પંચેવસહસ્સારે ॥ ૭ અશ્વય સત્ત-લોગંતે ॥ ૧ ॥ ૫ ગાયા કહે છે, તે મતાંતર અપ્રમાણ જાણવી. કેમકે ચતુદ પૂર્વધર શ્રીજમ્બાદુસ્વામી શ્રી-આવશ્યક સૂત્રને વિષે પદ્વી ગાયા કહે છે. તે આગલ પાંચમાંજ લખી છે.

સમ્મત્ત ચરણ સહિયા ॥ સઘં લોગં ફુસે નિરવસેસં ॥ સ-

તય ચત્તદસજાપ ॥ પંચય સુય દેસ વિરઈપ ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ— સમ્યક્ચારિત્ર સહિત જે કેવલી તે કેવલીસમુદ્ધાત અવસ્થાપ સર્વ ચતુદ રાજલોક પોતાના આત્મપ્રદેશે કરી ફરશે. કેમકે ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, અને લોકાકાશના પ્રદેશ, તથા એક જીવસંબંધી પ્રદેશ—૫ ચારે માંહોમાહે બરાબર છે. તેમાટે જેવારે કેવલી કેવલીસમુદ્ધાત કરે, તે-વારે એકે રાજાકાશ પ્રદેશે એકે રાજા પોતાના જીવનો પ્રદેશ આપે, તેવારે સર્વલોકને ફરશે.

વલી સમ્યક્ચારિત્ર સહિત ઉત્કૃષ્ટ તપસવી શ્રુતજ્ઞાન સહિત તે જેવારે અનુત્તર વિમાને ઈલિકાગતિ ઉપજે, તેવારે લોકના ચૌદીયા સાત રાજ ફરશે. વલી સમ્યક્દૃષ્ટિશ્રુત જ્ઞાની ૫ પૂર્વે નરકાપુ બાંધ્યું હોય, અને પઢી સમ્યક્ ચારિત્ર પામ્યો હોય, તે જીવ ઢી નરકપૃથ્વી ઉપજે, તેવારે ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશે. વલી દેશવિરતી ઈલિકાગતિ ઉપજે તેવારે ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશે. નરકનું જેણે પૂર્વે આપુ બાંધ્યું હોય, તે દેશવિરતીપણું ન પામે. તેમાટે અધોલોકના ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશ આશ્રી વિકલ્પ ચિંતવ્યો તે કારણે ચૂર્ણિકાર કહે છે. જે દેશવિરત હોય, નહવજ્ઞાતેણ પંચઉર્વારે અશ્વય જાવ-તિજણિયમિતિ પટલે લોકના ચૌદજાગ કરી ૫. ત્યાં રુચકથકી નવસે યોજન હંચા, અને નવસે યોજન નીચા. ૫ રીતે અઢારસે યોજન પ્રમાણ તિરઢો લોક, તેથકી ઉપરનો ઊર્ધ્વલોક કાંઈક ઊણાં સાત રાજ છે. તિર્થક્ષલોકથી નીચે અધોલોક. ૫ સાત રાજથી કાંઈક અધિક છે. કેમકે રક્ષપ્રજાપૃથ્વીમાંહે જ્યારે અસ-

સ્થાતા યોજનની કોઢી જડ્યં, તેવારે ચત્તદ રાજનો મધ્યજાગ હોય. તેમાંડે ઢઠી નરકપૃથ્વીમાંહે પણ અસં-
સ્થાતા યોજન કોઢી જડ્યં તેવારે પાંચ રાજ હોય. યટલે જે, દેશવિરતી ઈલિકાગતી૯ વારમે દેવલોકે જ-
પલે તે ચૌદીયા પાંચ જાગ ફરશે. ૯મ ઢતાં જે ૯હડું કહે કે, દેશવિરતિ અચ્ચુતે ઈલિકાગતી૯ જાય તો
ચૌદીયા ૭ જાગ ફરશે. ૯વી રીતે જે કહે ઢે, તે માતાંતરી જાણવા. કેમકે શ્રુતજ્ઞાની૯ અંગીકાર કહું નહી.
તેમાંડે અપ્રમાણ જાણડું, અહીંયાં તત્વ કેવલી જાણે. ૯ રીતે સમસ્ત લોકની ળંચી નીચી વ્યવસ્થા કહી.

હવે અહીંયાં પ્રસંગાત તિરઢા લોકની વ્યવસ્થા કહે ઢે. તિર્યગ્લોકે મધ્યજાગે ચાર પ્રદેશ ળપરના,
અને ચાર પ્રદેશ નીચેના; ૯ રીતે ગોસ્તનાકાર આઠ પ્રદેશનો રુચક ઢે. હવે હેઠલા ચાર પ્રદેશથી લોકાંત
સીમ માંડાને આકારે માંડો, ૯ક રાજપ્રમાણ, બીજો ળપરના ચાર પ્રદેશનો ૯ક રાજ પ્રમાણ માંડો, અને ચાર
પ્રદેશથી ચાર વિદિશિ ૯ક પ્રદેશથી નીકલી તે પ્રદેશની વચ્ચે ક્રમે પ્રદેશ પ્રદેશ વર્ધમાન તે વધતી વ-
ધતી અસંસ્થાત પ્રદેશી ચાર દિશિ નીકલી.

૯ બેઠ પ્રદેશના માંડા ૯ક રાજ પ્રમાણ, તેમાંહે ળપરના માંડાથી કાર્વ લોકે પ્રદેશે વધતાં વધતાં બ્ર-
હ્મ નામા દેવલોકમધ્યે પાંચ રાજનું પોહોલપણું અયું. વલી ત્યાંથી પ્રદેશે હાણી કરતાં સિદ્ધશિલાના મ-
સાકળપરના ઢેહા પ્રદેશનો માંડો તે પણ ૯ક રાજ પ્રમાણ ઢે, ૯મજ હેઠલા ચાર પ્રદેશથી પ્રદેશ વૃદ્ધી૯
વધતા પ્રથમ નરકથી ક્ષેત્રે સાતમા નરક તલે સાતરાજ તિરહું પ્રમાણ કાંઈક કાણું જાણડું. યટલે મોહોદા
કુંડાને ળંચું કરી તે ળપર સરાવસંપુટ ધરી રાલીયં, તે આકારે લોક ઢે. અથવા વલોણું વલોવતો જનો પુરુષ
કટિ૯ હાથ દીધા હોય, ૯વે સંસ્થાને લોક જાણવો. તે પુરુષના પગતલે સાત રાજ પહોલાઈ અને નાજી
પ્રદેશે ૯ક રાજ પહોલાઈ કોણી૯ પાંચ રાજ પહોલાઈ, અને શિરતલે ૯ક રાજ, પ્રમાણ જાણડું. અહીંયાં પગત-
લે જે સાત રાજ કહ્યા; તે દેશે કાળા ઢે; પરંતુ થોઢા કાળા ઢે; માટે વિવશ્ચા કરી નથી. પૂરા સાત રાજ કહ્યા
તેહની સ્થાપનાનો યંજ નાલ્યો ઢે, તેમાંથી જોઈ લેડું. યટલે દેવતાનાં ળુવનધારનો ળપસંહાર કરતો અવગા-
હના ધારનું અજિસંધાન કરે ઢે. ॥ ૧૩૯ ॥ શુરેસુજવણધારસમ્મતં.

હવે ત્રીહું દેવના શરીરની અવગાહનાનું ધાર કહે ઢે.

ઈસિંહ ળગાહપાદારંજસુ

જવણ વણ જોઈ સોહમ્મી સાણે સત્ત હૃત્ત તણુમાણં ॥

હુ હુ હુ વલકે ગેવિજ્ઞા ળુત્તરે હાણિ ઈક્ષિકં ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ— જવનપતિ તથા જ્યંતર તથા જ્યોતર્થી, સૌધર્મ દેવલોક તથા ઈશાન દેવલોક સુધી ળત્તેષાંગુલ
પ્રમાણ સત્તહૃત્તતણુમાણં કે ॥ સાત હાથ શરીરનું માન ળત્કૃહું જાણડું. તેવારપટ્ટી હ કે ॥ ત્રીજો અને ચોથો
૯ બે દેવલોક, તથા ત્રીજીધાર હુશવ્દે પાંચમો તથા ઢજો દેવલોક, તથા ત્રીજીધાર હુશવ્દે સાતમો તથા
આઠમો, અને વલકે યટલે વતુકે કે ॥ નવમો, દશમો, અગીયારમો, અને વારમો, તથા ગેવિજ્ઞા કે ॥ નવ
ઐવેયક, અણુત્તરે કે ॥ અનુત્તરવિમાને ૯ ઢ ટેકાણે ક્રમે કરી હાણિ ઈક્ષિકં કે ॥ ૯ક ૯ક હાથની હાણી
કરતા જડ્યં, તેવારે અનુત્તરવિમાને ૯ક હાથનું શરીર થાય ઢે. યટલે ત્રીજા તથા ચોથા દેવલોકે ઢ હાથ,
બ્રહ્મ અને લાંતકે પાંચ હાથ, શુક અને સદસારે ચાર હાથ, આરણાદિક ચાર દેવલોકે ત્રણ હાથ, ઐવેયકે
બે હાથ અને અનુત્તરવિમાને ૯ક હાથના શરીરનું માન જાણડું. ૯ રીતે સામાન્યપણે દેવતાના શરીરનું
માન કહ્યું. ॥ ૧૩૬ ॥

हवे विशेषे सागरोपम आयुष्यनी वृद्धि करी सनत्कुमारादिकनेविश्वे देहमान कहे ठे.

कप्प डुग डुं डुं डु चढगे ॥ नवगे पणगेय जिठठिइ अय-
रा ॥ दो सत्त चउद ङारस ॥ बावीसिगतीसतिचीसा ॥ १३५ ॥
विवरे ताणि कुणे ॥ इकारस गाउ पाडिइ सेसा ॥ इडि का-
रस जागा ॥ अयरे अयरे समहिंयमि ॥ १३६ ॥ चय पुव
सरीराउ ॥ कमेण ईयुत्तराइ उड्डीय ॥ एवं ठिई विसेसा ॥
सणकुमाराइ तणुमाणं ॥ १३७ ॥

अर्थ- ए पूर्वोक्त रीते प्रथम कप्पडुग के० पहेला अने बीजा देवलोके तथा डु के० ब्रीजा अने चोथा देवलोके तथा डु के० पांचमा अने षठा देवलोके, तथा डु के० सातमा अने आठमा देवलोके, अने चढगे के० चार ते नवमे, दशमे, अग्रीयारमे अने बारमे देवलोके, तथा नवगे के० नव प्रैवेयके तथा पणगे के० पांच अनुत्तर विमाने पटले स्थानके आयुष्यनी जिठ के० उत्कृष्टी ठिइ के० स्थिति ते अनुक्रमे कहे ठे. पहेला बे कट्टे अयरादो के० बे सागरोपम, बीजा बे देवलोके सत्त के० सात सागरोपम, ब्रीजा बे देवलोके च उद के० चउद सागरोपम, चोथा बे देवलोके पटले सातमा अने आठमा देवलोके अचारस के० अडार सागरोपम तथा, नवमाची बारमासुपीना चार देवलोके बावीस के० बावीस सागरोपम. तथा नव प्रैवेयके इगतीस के० एकत्रीश सागरोपम, तथा पांच अनुत्तरविमानने विषे तित्तीसा के० तेन्नीश सागरोपमनी उत्कृष्टी स्थिति ठे. ॥ १३५ ॥

हवे अधिक स्थितिमाहेथी ठंडी स्थिति काढीए तेहने विवर पटले विश्लेष कहीए. पढी बाकी रहे तेमां-
ची ताणिकूणे के० एकरूप ठंडो करीए. ते वली इकारस गाउ पाडिइ के० अग्रीयार हस्तगतजागमाहेथी पाडेखाने स्थानके जे सेसा के० बाकीरहेला इडिकारसजागा के० एक हाथना अग्रीयारीया जाग तेने देव-
ताना आयुष्यमांही अयरे अयरे समहिंयमि के० एकएक सागरोपम सम अधिक अयुं थकुं. ॥ १३६ ॥

चयपुव्व शरीराउ के० पूर्वपूर्व शरीरप्रमाणमाहेथी कमेण के० अनुक्रमे करी एगुत्तराइउड्डीय के० एको-
त्तर वृद्धिअ अग्रीयारीया जाग ठंडा करता जइए, एवंठिई विसेसा के० ए रीते आयुष्यनी स्थिति विशेषे
करी पटले सागरोपम वृद्धिरूपे करीने सणकुमाराइ के० सनत्कुमार आदि देवताना तणुमाणं के० शरीरतुं
प्रमाण थाय. ते आवी रीते जे पूर्वाचार्येने देवताना शरीरतुं प्रमाण करवानुं कारण बीजुं कोइ उपनुं नही,
तेवारे आयुष्यनुं मान विवरीने सागरोपम उपर देहमान कहुं. ॥ १३७ ॥ बखपि ईशान तथा माहेर देव-
लोके सागरोपम जाफेरां जे आयु ठे ते जाफेरां अहीयां गणवां नही. सौधर्म तथा ईशाननुं सात हाथ दे-
हमान कहुं. हवे सनत्कुमारेंनुं शरीरमान कहे ठे. विवरे पटले विवरण ते विम्लेष करीए. अर्थात् अधि-
की आयुस्थितिमाहेथकी ठंडी स्थिति काढीए. जेम सौधर्मादिक सात स्थानके जे कहां, तेनी उत्कृष्टी
स्थिति बे सागरोपमादि ठे. तेनो विवरण करीए, पटले विम्लेष करीए; ते एमके महोटी स्थितिमांथी न्हानी
स्थिति काढ्ये थके बाकी जे रहे तेमांथी एक ठंडो करीए; पढी एक हाथना अग्रीयार जाग करीए, ते
जागमांथी विम्लेष करतां एक ठंडो करतां जे आंक जगखो ठे; ते प्रमाणे हाथना शेष जाग ते आदे देइ
एकेक सागरोपमे बधते एकेक जाग घटतो आंक मांहीए. पूर्व शरीरमानथकी एकेक सागरोपमे बधतां

એક જાગ અનુક્રમે ચય કે ૦ ઘટાડીયં. એમ સ્થિતિ વિશેષ સાગરોપમ વધતા સનત્કુમારાદિકનેવિષે દેવતા શરીરનું માન થાય.

તેજ હદાહરણે કરી દેલાડીયંઝિયં. જેમ સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ વે સાગરોપમની ઠે. અને સનત્કુમાર તથા માર્હેષ સાત સાગરોપમ ઠે. હવે સાત સાગરોપમમાંહેથી વે કાઢીયં, કેમકે વે સાગરોપમવાલા આયુષ્યના દેવતાના શરીરનું માન સાત હાથ કહ્યું ઠે. તે વે સાગરોપમ કાઢતાં વાકી પાંચ સાગરોપમ રહે, તેમાંહેથી એક ઊંઝે કરીયં તેવારે ચાર રહે. હવે સૌધર્મ અને ઈશાન એવે દેવલોકના દેવતાનું સાત હાથનું શરીર ઠે. તેમાંહેથી ૭ હાથ પૂરા રાહીયં, અને સાતમા હાથના અગીયાર જાગ કરીયં, તે માંહેલા ચાર જાગ કાઢી હર્યં; વાકી સાત જાગ રહે તે પડતા મૂકીયં ઇટલે સનત્કુમાર, તથા માર્હેષ દેવલોકના ત્રણ સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાનું શરીરમાન ૭ હાથ પૂરા અને એક હાથના અગીયાર જાગ કરીયં, તેવા ચાર જાગ હપર શરીરનું માન જાણું. એમ એકેકો સાગરોપમ વધારતાં અને એકેકો જાગ ઘટાડતાં ચાર સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાને ૭ હાથને અગીયારીયા ત્રણ જાગ દેહમાન, તથા પાંચ સાગરોપમના આયુષ્યવાલા દેવતાને ૭ હાથ ને અગીયારીયા વે જાગ શરીરમાન. તથા ૭ સાગરોપમવાલા દેવતાને ૭ હાથ ને અગીયારીયં એક જાગ હપર. તથા સાત સાગરોપમવાલા દેવતાને પૂરા ૭ હાથ શરીરનું માન જાણું. એમ આગલના સર્વ દેવલોકના શરીરનાં દેહમાન ૫ રીતના હિસાબથી જાણવાં. તે સર્વના જુદા જુદા ધંત્ર કરેલા ઠે તે હપરથી જોડું મુલજ પડશે.

વીજું હદાહરણ કહે ઠે. જેમ બ્રહ્મદેવલોકે તથા હાંતકે ૪૭૬ સાગરોપમની આયુષ્યની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ઠે, તેમાંહેથી સનત્કુમાર તથા માર્હેષના સાત સાગરોપમના સાત આંક વાદ કરીયં. વાકી સાત રહે, તેમાંથી એક ઊંઝે કરીયં તેવારે વાકી ૭ રહે. પછી એક હાથના અગીયારીયા જાગ માંહેલા પાંચ પન્તા મૂકી વાકી ૭ જાગ રહે તે, અને પાંચ હાથ હપર. ઇટલું આઠ સાગરોપમવાલા દેવતાનું શરીરમાન થયું. ૫ રીતે એકેકો સાગરોપમાયુ વધતાં એકેકો અગીયારીયં જાગ શરીરના માનમાંહેથી ઘટાડવો.

જવધારણિજ્ઞા ઇસા ॥ ઉત્તર વીઝવિ જોયણા લરું ॥

ગેવિજ્ઞાણુત્તરેસુ ॥ ઉત્તર વેઝવિયા નહિ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ-૫ રીતે જે દેવતા શરીરનું માન પૂર્વે કહ્યું તે જવધારણીય શરીર કહીયં જે દેવતાના જવમાં જ્યાં સુધી દેવતા જીવે ત્યાં સુધી જે શરીર ધારણ કરે તેહને જવધારણીય શરીર કહીયં. અને કોઈક કાર્ય હપને થકે જે વિકૂર્વણા કરી શરીર નીપજાવે તે વૈક્રિયશરીર ઉત્કૃષ્ટું લાલ્લ યોજન પ્રમાણ કરે. અને નવ ગ્રેવેયક તથા પાંચ અનુત્તરવિમાનનેવિષે જવધારણીયજ શરીર ઠે, પણ ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરવાની શક્તિ ઠતાં પરંતુ કોઈ કામ પડતું નથી, કે જે થકી તેમના રહેવાસી દેવતાને ઉત્તરવૈક્રિયશરીર કરડું પડે. ॥૧૪૦॥

હવે જવધારણીયશરીર, તથા ઉત્તરવૈક્રિયશરીરની જઘન્ય અવગાહના કહે ઠે.

સાહવિય વેઝવિય ॥ તણ જહજ્ઞા કમેણ પારંજે ॥ અં-

ગુલ અસંલ જાગો ॥ અંગુલ સંલિજ્ઞા જાગોય ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ- સાહવિય કે ૦ સ્વાજાવિક તે જવધારણીય અને વેઝવિય કે ૦ ઉત્તરવૈક્રિય ૫ વંને જે તણ કે ૦ શરીર તે જહજ્ઞા કે ૦ જઘન્યથકી કમેણ કે ૦ અનુક્રમે પારંજે કે ૦ પ્રારંજની વેલાપ જવધારણીય શરીર કરવા માંરતાં અંગુલ અસંલ જાગો કે ૦ જઘન્યથી અંગુલને અસંલ્યાતમે જાગે હોય. અને ઉત્તરવૈક્રિય કરવા માંરતાં જઘન્યથી અંગુલસંલિજ્ઞા જાગોય કે ૦ અંગુલને સંલ્યાતમે જાગે હોય. ઇટલો માંહેમાંહે ફેર

ते; ए जघन्य शरीर ते प्रारंजकालेज होय. अन्यथा न होय. ॥१४१॥ “सुरेसु जंगाहणादारं सम्मत्तं”- देव-
तानेविषे अवगाहना संबंधी त्रीजुं चार संपूर्ण अयुं.

(इण्हिविरह कालोववाय चवट्टणाणं दारंजणइ) हवे देवने उत्पात विरहकालनुं अने चवन-
विरहकालनुं ए बे चार साथे कहे ठे.

सामनेणं चउविह ॥ सुरेसु बारस मुहुत्तउकोसा ॥ उव-
वाय विरह कालो ॥ अह जवणाईसु पनेयं ॥ १४२ ॥

अर्थ- सामनेणं के० सामान्यपणे चउविहसुरेसु के० चारे निकायना देवतानेविषे समुच्चय बारमुहूर्तने
उत्कृष्टो उपजवानो विरहकाल जाणवो.

अहीयां जावार्थ ए ठे के चारे निकायना देवता निरंतर उपजे ठे. ते उपजवामां केवारेक उत्कृष्टुं अंतर
पडे, तो सामान्यपणे बार मुहूर्तनुं पडे. तेवारपढी अवश्य चारे निकायमांहेला कोइक निकायमां कोइक दे-
वता नीपजे. एहनी शाख पंचसंग्रह ग्रंथ कहे ठे के, गर्जजतिर्यच, मनुष्य, देवता अने नारकी ए चारेने उ-
पपात विरहकाल उत्कृष्टो बार मुहूर्तने होय. तथा समूहिंम मनुष्यने उत्कृष्टो उपपात विरहकाल चोवीश
मुहूर्तने होय. विकलेंजीनुं अंतर मुहूर्त अने मन रहित जीवुं अंतर मुहूर्त. प्रथमसंगे ए अर्थ लाख्यो.
अह के० अथ पटले हवे जवनपति प्रमुख चारे निकायना देवतानेविषे पसेयं के० प्रत्येके विरहकाल
कहीयं ठियं ॥ १४३ ॥

जवण वण जोइ सोहम्मी ॥ साणेसु मुहुत्त चउवीसं ॥ तो
नवविण बीसमुहू ॥ बारस दिण दस मुहुत्ताय ॥ १४३ ॥
बावीस सट्टदियहा ॥ पणयाल असीइ दिण सयं तत्तो ॥
संखिज्जा डुसु मासा ॥ डुसुवासा तिसु तिगेसु कमा ॥ १४४ ॥
वासाण सया सहस्सा ॥ छक्क तह चउसु विजय माईसु ॥
पलिया असंख जागो ॥ सबडे संखजागोय ॥ १४५ ॥

अर्थ- जवनपति, ज्यंतर, ज्योतपी तथा सोहम्मीसाणेषु के० सौधर्म अने ईशानवासी देवताने प्रत्येके
चोवीश मुहूर्त उत्कृष्टो उपजवानो विरह काल ठे. तो के० तेवार पढी निश्चं बीजो देवता उपजे, अने स-
नतकुमारे नव दिवस अने बीस मुहू के० बीश मुहूर्त तथा माहेंद देवलोके बार दिवस अने दसमुहुत्ताय के०
दश मुहूर्त. ॥ १४३ ॥ ब्रह्मदेवलोके बावीस सट्टदियहा के० साढीबावीश दिवस, खांतके पाणयाल के० पि-
स्तालीश दिवस, शुके असीइ के० एंसी दिवस, तत्तो के० तेवार पढी सहस्रारे सयं के० सो दिवस, अने
आणत तथा प्राणत ए डुसु के० बे देवलोके प्रत्येके संखिज्जामासा के० संख्याता मासने उपजवानो विरह,
पटले आणते मास दश अने प्राणते मास अगीचार, अने आरण तथा अज्जुत ए डुसु के० बे देवलोके
वासा के० संख्याता वर्षने उपजवानो विरह जाणवो. पढी जरूर बीजो देवता उपजे ते ज्यांसुधी सो वर्ष
पूरां न आय, त्यांसुधी संख्यातां वर्ष गणवां. तथा नवे अवयकना जण त्रिक करवा. ते जण त्रिकनेविषे
कमा के० अनुक्रमे उपजवानो विरहकाल कहे ठे. ॥१४४॥ पहेला त्रिके वासाणसया के० संख्याता शतवर्ष
पटले संख्यातां सैंकडो वर्ष, बीजा मध्यम त्रिके संख्यातां हजार वर्षने उपजवानो विरहकाल. त्रीजा उपर-

ना त्रिके संख्यातां लाख वर्षानो उपजवानो विरहकाल, ज्यांमुधी संख्यातांवर्ष सहस्र पुरां न थाय त्यां-
मुधी संख्यातां वर्ष शत गणवां, ज्यां मुधी लाख वर्ष पुरां न थाय त्यांमुधी संख्यातां वर्ष सहस्र गणवां,
ज्यां मुधी कोट पुरां न थाय त्यां मुधी संख्यातां वर्ष लाख गणवां. तह के० तेम चउसु विजयमाईसु
के० चार विजयादिक ते विजय, विजयंत, जयंत, ने अपराजित, ए चार विमाननेविषे पढ्योपमनो अ-
संख्यातमो जाग विरहकाल होय. अने सब्बचे के० सर्वार्थसिद्धी विमाननेविषे पढ्योपमनो संख्यागोय के०
संख्यातमो जाग उपपात विरहकाल होय. पठी अवश्य बीजो देवता उपजे. एटले देवताने उपपात विरह-
काल उत्कृष्टपणे कळो. ॥ १४५ ॥

हवे ए देवतार्जोने जघन्य विरहकाल देखाडी पठी चवन विरहकाल संक्षेपे देखाडे ठे.

सबोसिंपि जह्मो ॥ समळ ए मेव चवण विरहोवि ॥ इग

डु ति संख मसंखा ॥ इगसमए हुंतिय चवंति ॥ १४६ ॥

अर्थ- समस्त ज्ञवनपति आदे देइ सर्वार्थसिंज पर्यंत देवतानां सर्व स्थानके अपि के० निश्चयधकी जह-
मो के० जघन्यपणे समळ के० एक समये उपजवानो विरहकाल होय. एमेव के० एमज उपपातविरहनी-
परे चवणविरहो के० चवनविरह पण उत्कृष्ट तथा जघन्यपणे जाणवो. हवे उपपात अने चवन ते आश्री
देवोनी संख्या कहे ठे. इग के० एक डु के० वे अने ति के० त्रण. यावत् संख के० संख्याता तथा असंखा
के० असंख्याता देवता ते इगसमए के० एक समयनेविषे हुंति के० होय. एटले उपजे. अने चवंति के०
चवे. ज्ञवनपतिषी मांनिने सहस्रार देवलोकमुधी जघन्यतो एक समयमांहे जो उपजे तो एक, वे, त्रण उपजे
तथा चवे. अने उत्कृष्टा संख्याता अथवा असंख्याता उपजे तथा चवे. केमके सहस्रार देवलोक मुधी ति-
र्थेच पण जाय ठे. माटे असंख्याता उपजे अने चवे. अने ए आठमा देवलोकथी उपरना देवता एक स-
मये संख्याता उपजे, अने संख्याता चवे; पण असंख्याता नही. केमके त्यां मनुष्यज जाय ठे. अने त्यां-
नो देवता चवे ते पण मनुष्यज आय ठे. तेमाटे ते मनुष्य संख्याताज ठे. माटे त्यां संख्याता उपजे अने
चवे. ॥ १४६ ॥ एटले उपपात तथा चवन संख्यादार संपूर्ण अर्थ.

हवे देवतानी गतिमांहे कोण कोण आवी उपजे ? ते आगति चार कहे ठे.

नर पंचिदिय तिरिया ॥ पुप्पत्ती सुरजवे पळुत्ताणं ॥

अध्वसाय विसेसा ॥ तेसिं गइ तारतम्मंतु ॥ १४७ ॥

अर्थ- पळुत्ताणं के० पर्यासा नर के० मनुष्य तथा पर्यासा पंचिदिय तिर्येच, ए बेच सुरजवे के० देव-
तानी गतिमांहे पुप्पत्ति के० उपजे. अने शेष देवता, नारकी, एकेंदिय, बिगलेंदिय, वली अपर्यासापंचेंदी,
तिर्येच, तथा मनुष्य, एटला मांहेलो कोइ जीव मरीने देवता आय नही. हवे देवगतिए उपजवानुं विशेष-
पणुं कहे ठे; के एक ज्ञवनपति, एक व्यंतर, एक ज्योतषी, एक वैमानिक तेमांहे पण वली एक ऋज्वंत,
एक महर्षिक, एक अष्टप ऋज्वंत, एक महोटा आयुष्यवालो, एक थोडा आयुष्यवालो-इत्यादिक विशेष-
पणुं कारण पोताना अध्वसायविसेसा के० अध्वसायना विशेषपणाथकी गतिनुं तारतम्यपणुं एटले जिन-
जिन्नपणुं ठे. अध्वसाय शब्दे मनोव्यापार कहीदं. ते तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम-तेणे करी जूदी जूदी देव-
तानी गति पामे. तीव्र अध्वसायथकी उंची देवगती पामे. एम अध्वसायना विशेषपणाथकी देवतानी
गतिनुं तारतम्यपणुं जाणवुं. ॥ १४७ ॥

वली कोण कोण जीव देवतानीगति पावे ? ते कहे ठे.

नर तिरि असंखजीवी ॥ सवे नियमेण जंति देवेसु ॥

निय आउर्य सम हीणा ॥ जएसु ईसाण अंतेसु ॥ १४८ ॥

अर्थ- असंख्याता आयुष्यवाला युगलीया, मनुष्य, तथा तिर्यच होय. ते सव्वे के० सर्वे नियमेण के० निश्चेयकी जंतिदेवेसु के० देवतानी गतिमाहेज अवतरे. पण बीजी गतिमाहे जाय नहीं. ते निय के० पोतानुं जेटलुं अहींयां युगलीकपणे आचय के० आयुष्य होय, तेदळे सम के० सरखे आयुष्ये, अथवा तेह्मी हीणा के० उठा आयुष्ये देवतामां जपजे, पण पधता आयुष्ये जपजे नहीं. ते उत्कृष्टपणे ईसाण अंतेसु के० ईशानदेवलोकना अंत पर्यंतना देवतामांहे जपजे. केमके युगलियांने उत्कृष्ट आयुष्य त्राण पद्योपमनुं होय, ते आयुष्य ईशानदेवलोकलगी ठे तेमाटे.

हवे विवरीने ललुं हुं जे, पद्योपमने असंख्यातमे जागे असंख्याता आयुष्यवाला युगलीआ पंचेदी, तिर्यच, पंखी, वली उपन्न अंतरदीपवाळा तिर्यच, मनुष्य युगलिया मरीने ज्वनपति तथा ज्यंतरनेविषे जपजे, पण ज्योतषी प्रमुखनेविषे जपजे नहीं. केमके ज्योतषीमांहे जवन्ययकी पद्योपमनो आठमो जाग आयुष्य ठे, माटे. अने बीजा युगलिया यथायोग्यपणे पोतपोताना आयुष्य प्रमाणे अथवा उठे आयुष्ये ईशान देवलोकसुधी जपजे, पण जएसु के० तेथी उंचो जपजवानु सर्वथा निषेध ठे. ॥ १४८ ॥

जंति समुद्धिम तिरिया ॥ जवण वणेषु न जोइमाईसु ॥

जंतेसिं जववाळ ॥ पळिया संखंस आउसु ॥ १४९ ॥

अर्थ- समुद्धिम तिर्यच मरीने उत्कृष्टपणे ज्वनपति तथा वणेषु के० ज्यंतरनेविषे जंतिय के० जाव. पण जोइमाईसु के० ज्योतषी आदिकनेविषे न के० न जाय. केमके जं के० जे तेसिं के० ते समुद्धिम तिर्यच उत्कृष्टपणे पद्योपमना असंख्यातमा जागना आयुष्यवंत देवतापणेज जववाळ के० जपजे. पण बधारे आयुष्यपणे जपजे नहीं. अने तेदळुं आयुष्य तो ज्वनपति तथा ज्यंतरमाहेज ठे; पण ज्योतषी प्रमुखमांहे नथी. ॥ १४९ ॥ अहींयां कोइ प्रश्न करे के पूर्वे एहंनुं कहुं जे, अथ्यवसायविशेषे एटले मनपरिणामज्यापारविशेषे देवता आय; तो समुद्धिम तिर्यच मनरहित ठे. माटे केवी रीते देवता आय ? तेहने उत्तर आपवामाटे जगवतीसूत्रना वृत्तिकार श्रीअजयदेवसूरि एवुं समाधान करे ठे के, संज्ञाविशेषरूप अथ्यवसाय करी मनरहित समुद्धिम पण देवगति पावे.

हवे वली अथ्यवसाय विशेषे गतिलुं तरतमपणुं कहे ठे.

बाळतवे पडिबद्धा ॥ जकड रोसा तवेण गारविया ॥

वेरेणय पडिबद्धा ॥ मरिउं असुरेसु जायंति ॥ १५० ॥

अर्थ- जेअरिहंतनी आझारहित तत्वज्ञाने शून्य ते बाळ एटले मिथ्यात्वी होय, तेहनुं जे पंचाग्नि प्रमुख तप. ते तप घणा जीवोनुं घातकारी ठे; तेवा तपनेविषे प्रतिबंध एटले आसक्त होय. वली तपस्वी अर्का उ-कडरोसा के० उत्कृष्टरोपना धरनार होय, तथा वली तपस्या करीने अहंकार करे. वली तपस्वी अर्का कूळ दैपायननीपरे कोइक जीवनी साथे वैरजाव करवानो प्रतिबद्ध करे. एह्वा जीव मरी असुरेसु जायंति के० असुरकुमारज्वनपतिमांहे जपजे. ॥ १५० ॥

रत्नगाह विसं जलण ॥ जल जलण पवेस तह् दुह दुहं
गिरिसिर पडणाउ मुया ॥ सुहजावा हुंति वंतरिया ॥ १५१ ॥

अर्थ- वली रत्नगाह के० जे गले दोरदानो फांसो खाइ मरे, तथा विषजहण करी मरे, वली जल के० पाणीमांहे वूडीने मरे, तथा जलण के० अग्निमांहे प्रवेश करी मरे, तह् के० तथाये करी मरे, तथा दुह के० कुघाये पीब्यो थको मरे, विरहादिक दुखे करी मरे, गिरिसिर के० पर्वतना शिखर अकी पडीने मरे. एटलां स्थानके, अन्यंतर रौक परिणामने अजावे, अने मंद शुज परिणामे, शुखपाणी प्रमुखनीपरे जो शुज परिणाम आवे तो मरीने ज्यंतर देवतानी गति पामे. ॥ १५१ ॥

तावस जा जोइसिया ॥ चरग परिवाय बंजखोगो जा ॥ जा
सहस्सारो पंचिदि ॥ तिरिय जा अकुंठं सद्वा ॥ १५२ ॥

अर्थ- वली कंद मूख फल आहारी वनवासी तामस के० तापस जाति मरीने जुवनपति आदे देइ जा के० यावत् उत्कृष्टं जोइसिया के० ज्योतपीसुधी जाय. तथा चार पांच जेला अइ दोहुं मली जिह्या मागे, तेहने चरक कहीयें. अने कपिलमति परिब्राजक ते त्रिदंभिया कहीयें. ते मरीने जुवनपति आदे देइ उत्कृष्टा ब्रह्म देवलोकसुधी जाय. गर्जज पर्यासा पंचेवी हाथी, वलद, प्रमुख तिर्यंच संवल कंवल सरखा सम्यक्त्व देशविरति सहित मरीने सहचार देवलोकसुधी जाय. देशविरति सद्वा के० आवक मनुच्य मरीने वारमा अजुतदेवलोकसुधी जाय. ॥ १५२ ॥

जइ लिंग मिष्ठ दिछी ॥ गेबिज्जा जाइ जंति उक्कोसं ॥
पयमवि असहहतो ॥ सुत्तठं मिष्ठदिछीं ॥ १५३ ॥

अर्थ- जे रजोहरपादिक साधुने वेपधारी जतीना लिंगे मिथ्यादृष्टी होय, ते क्रियाना बले करी दशविध चक्रवालसामाधारीना प्रजावे मरीने अंगारमईकाचार्यनीपरे उत्कृष्टा नवमा ग्रैवेयक सुधी उपजे. ते मिथ्यात्वी कोने कहीयें? जे दादशांगी सूत्र सुधां सहदे, परंतु सूत्रो एक पदने पण असहहतो रहे तो तेहने देशअकी मिथ्यात्वी कहीयें तथा वीतरागोक्त सूत्रअकी अने सूत्रना अर्थअकी पदमात्र पण सहदे नहीं तेने सर्वअकी मिथ्यात्वी कहीयें. ॥ १५३ ॥ तेसादे सूत्रलक्षण कहे ठे.

सुत्तं गणहर रइयं ॥ तहेव पत्तेय बुद्ध रइयंच ॥ सुय
केवल्लिणा रइयं ॥ अजिन्नदस पुविणा रइयं ॥ १५४ ॥

अर्थ- हवे सौधर्मस्वामि प्रमुख गणधरनां रत्नेलां जे आचारांगादिक सूत्र, तेमज नेमिराजा प्रमुख प्रत्येक बुद्धनां रत्न्यां नेमिप्रब्रज्यादिक, वली चचदपूर्वधर श्रुत केवली संयंजवसुरि प्रमुखनां रत्न्यां दशवैकालिकादिक सूत्र, वली अजिन्नदसपुविणारइयं के० संपूर्ण दशपूर्वधरनां जे रत्न्यां ए सर्वने सूत्रकहीयें. ॥ १५४ ॥

उठमठ संजयाणं ॥ उववा उक्कोसं अ सबठे ॥ तेसिं
सठाणं पिय ॥ जह्खुं होइ सोहम्मे ॥ १५५ ॥

अर्थ- उठमठ के० उठस्य संजयाण के० संयत जे साधु तेनुं उपजुं उत्कृष्टपणे सर्वार्थसिद्धविमानसुधी होय. तथा तेसिं के० तेज उठस्य साधुने तथा सठाणं के० आवकने पण अपि के० निश्चे जह्खुं

के० जघन्य शकी सौधर्म कहे छपजहुं थाय. पण तेमाहिं पटहुं विशेष जे ढास्य साधुने सौधर्म देवलोके पळ्योपम पृथक्त्वायु होय. अने श्रावकने एक पळ्योपमनुं आयुष्य होय. ॥ १५१ ॥

लंतमि चउद पुविस्स तावसाईण वंतरेसु तहा ॥ एरिं
उववाय विहिं ॥ निय किरिय ठियाण सबोवि ॥ १५६ ॥

अर्थ- चउदपूर्वी साधु जघन्यशकी लांतक देवलोके छपजे. तापस, संन्यासी शाक्यादिकने जघन्यशकी न्यंतरनेविषे छपजहुं होय. ए सच्चोवि के० सर्वने छपजवानो विधि ते जे निय के० पोतपोतानी क्रियाने विषे ठियाण के० स्थित पटले सावधान रह्या होय तेवा सर्वने जाणवा. ॥ १५६ ॥

अहींथां श्री पन्नवणासूत्रमध्ये तापसने जघन्यशकी ज़ुवनपतिमाहे छपजहुं कहुं ठे. ए छपपातविधी ए-
टले छपजवानो मार्ग ते आप आपणा मार्गना आचारवतने जाणवो. जेवारे पोतपोताना शास्त्रोक्त मार्गे चाले तेवारे ए ए स्थानके छपजे.

हवे संघयणविशेषे देवतानी गतिविशेष होय तेमाटे संघयणनुं स्वरूप कहे ठे.

वज्जरिसहनारायं ॥ पढमं वीयं च रिसहनारायं ॥ ना-
रायमरुनाराय ॥ कीलिया तह्य ठेवठं ॥ १५७ ॥
ए ए ठ स्संघयणा ॥ रिसहो पटोय कीलिया वज्जं ॥ उ-
ज्जं मकड बंधो ॥ नाराठ होइ विनेउ ॥ १५८ ॥

अर्थ- जे शरीरना हाडनो दड दडतर बंध तेहने संघयण कहीए. तेहना ठ जेद ठे. पहिलो वज्जकषज-
नाराच, बीजो कषजनाराच, त्रीजो नाराच, चोथो अरुनाराच, पांचमो किलिका, षष्ठो ठेवठो. पटले सेवार्त्त ॥ १५७ ॥ हवे एहनो अर्थ कहे ठे. वे हाडनी संघी छपरें विटणो जे पाटो ते कषज कहीए. तेछपरे खीलो ते कीलिका वज्जं के० वज्ज समान कहीए. अने जे हाडकानी वज्जे सांधने मर्कटाकारे जे बंध मांहो-
माहे मिलित ते नाराच जाणवो. ए त्रणे मिट्यां थकां वज्जकषजनाराच संघयण कहीए.

अने कीलिकारहित ते बीजो कषजनाराच, केवल मर्कटबंध ते त्रीजो नाराच, एक पासे मर्कटबंध अने बीजेपासे कीलिका ते चोथो अरुनाराच, ज्यां हाडनो बंध एकली कीलिकाएज होय ते पांचमो कीलिका, अने ज्यां वेछ हाडकांना ठेडा छगारेक छाग्या होय, पण पूर्वना वज्जकषजनाराचमाहेनो बंध कोइ होय नहीं, अने सेवा के० तेल चोपडहुं तथा विमाणानी वांठा करे. तेथी केटलोक काल रहे. पठी वणसे ते से-
वार्त्त ङजो संघयण कहीए. टीकामां आम कहुं ठे जे आसपास स्पर्शरूप सेवामात्रे करीने व्यास एवां हाड निरंतर स्नेहाभ्यंगादिकोनुं वारंवार संघटननी अपेक्षा करे ठे ते सेवाए हत के० व्यास अथवा सेवाने पा-
मेळुं ते सेवार्त्त. एवा पण कोइ ठेकाणे अर्थ ठे. अने ठेवठं एवो पण क्यांक क्यांक पाठ ठे, त्यां ठेदष्टं के० ठेदेकरी स्पष्ट एवो अर्थ जाणवो. ॥ १५८ ॥

हवे ए ङए संघयण किया किया जीवमां लाजे? ते विगतथी कहे ठे.

ठ गय तिरि नराणं ॥ समुज्झिम परिंदि विगल ठेवठं ॥
सुरनेरश्या एगिंदियाय ॥ सबेअसंघयणा ॥ १५९ ॥

अर्थ- गर्जज, तिर्यंच तथा मनुष्यने ङए संघयण होय, वली समुज्झिम पंचैजि तिर्यंच तथा समुज्झिम म-

नुष्यने एक ठेवचो संघयण होय. तथा विगळ के० वेंडी, तेंडी, चौरेंडी-ए त्रणने विगळेंडी कहीए, एहने पण ठेवचो संघयण होय. वडी कम्मपयडीमाहे समुर्विमपचेंडीतिर्यंचने उप संघयण कहा ठे. अने सुर के० देवता तथा नेरझ्या के० नारकी तथा समस्त एकेंडी ए सर्वने असंघयणी कहीए. एसां कोइ संघयणी नथी. केमके जे अस्थिनी रचना तेहने संघयण कहीए, ते एसां नथी.

तोपण देवतामाहे अस्थिरूप संघयणविना जे शक्तिविशेष तेने पण उपचारे संघयण कहीए. केमके देवतामाहे चक्रवर्ति करतां पण शक्ति घणी ठे. ते शक्तिना गुणे देवतामाहे पण वज्रकृपजनाराच संघयण कहीए. हवे थोडीसी शक्ति एकेंडीमाहे पण ठे, ते गुणेंकरी एकेंडीने पण कोइक ठेवचो संघयण कहे ठे. परंतु मू-खजागे अस्थिरूप संघयण देवतामाहे नथी. ॥ १५९ ॥

हवे संघयणथकी गति कहे ठे.

ठेवठेणं उगम्मइ ॥ चढरो जाकप्प कीलियाईसु ॥ चउ-
सु डु डु कप्प बुद्धी ॥ पढमेणं जाव सिद्धीवि ॥ १६० ॥

अर्थ- ठेवचे संघयणे करी अच्यवसाय विशेषथकी छुवनपति, ज्यंतर, ज्योतषी, अने वैमानिकमांना यावत् चोथा देवलोकसुधी जाय. अने किलिकादिक विपरीतपणे अपूठा गणतां चारे संघयणे करी डुडु के० वेवे देवलोक चढतां चढतां उपजे. ते आची रीते जे किलिकासंघयणे करी पांचमा अने तळा देवलोकसुधी जाय. अर्द्धनाराच संघयणे करी शुक्र अने सहसार देवलोकसुधी जाय. अने नाराच संघयणे करी आणत अने प्राणत देवलोकसुधी जाय. अने कृपजनाराचे करी आरण अने अज्जत देवलोकसुधी जाय. अने व-ज्रकृपजनाराच प्रथम संघयणे करी सर्वत्र छुवनपति, ज्यंतर, ज्योतिषी, बार देवलोक, नव ग्रैवेयक, अने पांच अनुत्तरविमाने जाय. अने यावत् सिद्धीवि के० मोहनेविषे पण जाय, पटळे पहेळा संघयणनो घणी अति उत्कृष्ट अच्यवसाये चढती पदवीना देवतामाहे उपजे, अने कोइक कर्म खपावी केवल पामी मोक्षे पण जाय. हवे ज्यां संघयण त्यां संस्थान होय, संस्थान पटळे शरीराने आकार विशेष. ते संस्थान उ प्रकारन ठे, तेनां नाम कहे ठे.

समचउरंसे नगोह ॥ साइ वामणय खुज्ज हुंनेय ॥ जीवा-
ण उ संठाणा ॥ सब्बसु खरुणं पढमं ॥ १६१ ॥ नाहीए
उवरि बीयं ॥ तइय महो पिठि उयर उरवज्जं ॥ सिर गीव
पाणि पाए ॥ सुखरुणं तं चउठंतु ॥ १६२ ॥ विवरीयं पं-
चमगं ॥ सब्ब अखरुणं जवे ठंठं ॥ गप्पय नर तिरिय
ठ्ठा ॥ सुरासमा हुंनया सेसा ॥ १६३ ॥

अर्थ- पहेळुं समचउरंस, बीजुं न्यग्रोध परिमंरुख, त्रीजुं सादि, चोथुं वामन, पांचजुं कुब्ज, ठडु हुंरुक, ए रीते जीवनां ए उ संस्थान होय. अने अजीवनां पांच संस्थान होय. एक परिमंरुख, बीजुं वट्ट, त्रीजुं त्रिस, चोथुं चउरंस अने पांचजुं आयत. ए पांच संस्थान ते अजीवपुजुखस्केधनां होय.

पहेळां सर्व स्थानके सर्व अवयवनेविषे लहणोपेत पहेळुं संस्थान होय. समा के० लहणोपेत चारेदिशि-ना चार अक्ष के० शरीराना खूणा ठे. ज्यां पद्मासन वेठा चारे दोरी सरखी होय ते समचउरंस संस्थान तीर्थकरनी प्रतिमाने होय.

अने जे वडवृक्षनीपरे पटले जेम वडवृक्ष नीचे थोडुं हीन होय, अने उपर संपूर्ण पूरुं होय; तेम जे संस्थान नाहीए के० नाजिनेहेते हीन होय; अने उपर लक्ष्णोपेत होय. ते वीथी के० बीजुं म्यग्रोष संस्थान जाणवुं. त्रीजुं सादि के० आदि ते नाजिने अहो के० अबो पटले नाजिने नीचे लक्ष्णोपेत अने नाजिउपर हीन ते सादिसंस्थान जाणवुं.

चोथुं वामन के० पूठ, उदर अने उर के० हृदय ए हीनलक्षणे होय; पटलांने वळां के० वर्जकरीने पटले त्याग करीने बाकी मस्तक, ग्रीवा, पाणी के० हाथ, पांए के० पग पटलां सुलक्षणां होय ते वामन संस्थान जाणवुं. ॥ १६१ ॥

विवरीयं पंचमयं के० पांचजुं एथकी विपरीत पटले पूठ, उदर, अने हृदय ए सर्व लक्ष्णोपेत होय. अने मस्तक, ग्रीवा, हाथ, पग, लक्ष्णोहीन होय. ए रीते वामन संस्थानथकी जे विपरीत अंग होय ते कुब्ज संस्थान कहीए. उहुं समस्त शरीरना अवयवरूप अलक्ष्ण पटले विपरीत लक्ष्ण होय. ते हुंरुक संस्थान कहीए ॥ १६२ ॥

हवे ए ठ संस्थान ते किया किया जीवनेविषे होय ? ते जुदा जुदा विवरिने कहे ठे.

गर्जजमनुष्य तथा गर्जजतिर्यचमांहे उहा के० ठए संस्थान होय, अने सुरा के० देवताने एक समा के० समचरंरु संस्थान होय, अने शेष आकता नारकी, एकेंची, बेंची, तेंची, चठरेंची तथा समूर्द्धिमपंचेंचीतिर्यच. तथा समूर्द्धिममनुष्य ए सर्व हुंरुका के० हुंरुक संस्थानवाळा होय. ॥ १६३ ॥

कम्मपयडीनेविषे समूर्द्धिमपंचेंचीतिर्यचमांहे ठए संस्थान वखाण्यां ठे. एकेंचीमांहे हुंडकसंस्थान, तेमांहे पण पृथ्वी मसूरचंदा, अने अपकायनुं स्तिवुक बिंडजेवुं संस्थान; तथा तेचकायनुं सूचीकलाप संस्थान, वायुकायनुं पताकाने आकारे संस्थान, अने वनस्पतीकाय विचित्र प्रकारनां संस्थानवंत होय. ए रीते कम्मपयडीमां वखाण्यां ठे.

वायुकाय वैक्रियशरीर करे, तोपण पताका जेवां संस्थाने करे, अने पंचेंची तिर्यच अने पंचेंची मनुष्य, तथा बारमा देवलोकांना देवतासुधी जे उत्तर वैक्रियरूप करे; ते नानाप्रकारनुं संस्थान जाणवुं. अने मूलशुररूप समचरंरु जाणवुं. तथा नारकी जे उत्तरवैक्रियरूप करे ते पण हुंरुकसंस्थाने जाणवुं. ए देवतानुं गतिघार संपूर्ण थयुं.

हवे देवता देवगति थकी चवीने क्यां क्यां उपजे ? ते आगति घार कहे ठे.

जंति सुरा संखाउय ॥ गप्रय पल्लत्त मणुय तिरिपसु ॥

पल्लत्ते सुय नायर ॥ जूदग पत्तेय गवणोसु ॥ १६४ ॥

अर्थ- सामान्यपणें चारे निकायना सुरा के० देवता ते देवगतिथकी चवीने एक युगलियाविना बीजा गर्जज पर्यासा संखाउ के० संख्याता आयुष्यना घणी जे मनुष्य तथा तिर्यच तेनेविषे जंति के० जाय. वली पल्लत्ते के० पर्यासा नायर के० बादर, पृथ्वीकाय, अप्पकाय, अने प्रत्येक वनस्पतीकाय ए जणमांहे देवता मरीने उपजे. अने शेष सूक्ष्मपृथ्वी, अप्प, साधारण वनस्पती, तथा अपर्यासा बादर, पृथ्वी, अप्प तथा प्रत्येक वनस्पति, तेचकाय, वायुकाय, बेंची, तेंची, चठरेंची, तथा युगलिया अने समूर्द्धिम अपर्यासा तिर्यच, तथा समूर्द्धिम अपर्यासा मनुष्य, वली देवता, तथा नारकी-पटले स्थानके देवता चवीने उपजे नही.

वली आगतनुं विशेषपणुं कहे ठे.

तडवि सणंकुमारं ॥ प्पजिई एगिंदिपसु नोजंति ॥ आ-

णय पमुहा चविडं ॥ मणुपसु चेव गडंति ॥ १६५ ॥

अर्थ- तद्वि के० त्यां ते आगतिनेविषे पण सणकुमारंप्पजिई के० सनतकुमार आदे देइने सहस्रार दे-
वलोको सुधीना देवता चवीने एकेंजीमांहे उपजे नही. पण शेष पटखे वाकीना स्थानके गर्जजपर्यासा सं-
ख्याता आयुष्यना घणी एहवा सामान्य मनुष्य तथा तिर्यच तेमांहे उपजे. वली आणत प्रमुख देवलोको-
थी मांडी अनुत्तरविमान सुधीना देवता चवीने गर्जज पर्यासा संख्याता आयुष्यवाला सामान्य मनुष्यमांहे
उपजे. पण पृथ्व्यादिक एकेंजीमांहे न उपजे. तथा तिर्यचमांहे पण उपजे नही. ॥ १६५ ॥

हवे जे देवताने जे रीते देवांगना साथे संजोगे, अने जे देवताने सर्वथा संजोग नथी ते प्रकार कहे ठे.

दो कप्प काय सेवी ॥ दो दो दो फरिस रूवसदेहिं ॥ च-

उरोमणेणु वरिमा ॥ अप्प वियारा अणंत सुहा ॥ १६६ ॥

अर्थ- जुवनपति, व्यंतर, न्योतपी, अने दोकप्प के० सौधर्म अने ईशान ए वे देवलोकना देवता ते कायसेवी
के० अति उत्कृष्ट पुरुष वेदने उदये मनुष्यनीपरे विषय सेवा करे. कायसेवाविना देवांगना पण वृत्ति पामे
नहीं. मनुष्यनीपरे देवताने पण वीर्य होय. तेथी देवांगनाने बल तथा कांति अधिक होय. ए बात श्रीप-
द्मवणा उपांगमांहे कही ठे. अने सनतकुमार तथा माहेरू ए वे देवलोकना देवता ते देवांगनाना स्नन, जुज-
तेहनां आर्खिगने करी कायस्पर्शज संजोगसुख माने. वली ब्रह्म अने खांतक ए वे देवलोकना देवता ते देवां-
गनानुं रूप देखीनेज सुख पामे. तथा शुक्र अने सहस्रार देवलोकना देवता ते पोताने जोग योग्य जे देवां-
गना, तेहनां गीत, हास्य, विद्यास, जाषित, चण्ण, नेपुर प्रमुखना शब्द सांजलीने कामसुख अनुजवे. तथा
आणतादिक चारे देवलोकना देवता ते जे रमवा योग्य देवी मनमांहे चितवे तेवारे ते देवी पोताना स्थानके
बेठी शृंगार करी जखी बुरी कामचेष्टाने मनमांहे धरती जोगने माटे सावधान आय, तेवारे ते देवता त्यांज रह्या
थका मन संकटपे पूर्ण सुख पामे. फरसादिक समस्त स्थानके कायसेवीनीपरे देवतानी शक्तिप करी देवांगनाना
शरीरमांहे शुक्रना पुज्ज संचरे, तेथी देवांगनाने संजोगसुख उपजे. केमके देवताने शुक्रपुज्ज ठे; तेणे करी
देवांगनाने सर्व सुख उपजे. परंतु वैक्रिय पुज्जले गर्ज उपजे नहीं. अने जे चक्रवर्तिना वैक्रियशरीरना शुक्र-
पुज्जथकी गर्ज उपजे ठे, तेहनुं मूख शरीर औदारिक ठे, तेथी वैक्रियपुज्ज उदारिकपणे परणमावे; तेथी
गर्ज उपजे. वैक्रियपुज्ज उदारिकपणे जे परणमावे ठे; ते जावार्थ श्रीरायपसेणीसूत्रनी टीकामांहे मलयनि-
रिआचार्ये बखायो ठे. तथा उपरना नवप्रैवेयक, अने पंचअनुत्तरविमानना देवता ते अप्रवीचारा पटखे
विषयसेवारहित पुरुषवेदथकी अत्यंत मंद मने करी पण खीने प्रार्थे नहीं.

कायसेवीथकी अनंतगणुं सुख स्पर्शसेवीने जाणवुं तेथकी रूपसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी शब्दसेवीने
अनंतगणुं सुख, तेथकी वली मनसेवीने अनंतगणुं सुख, तेथकी अप्रवीचारीने अनंतगणुं सुख जाणवुं. हवे
अह्मीथां कोइ पूठे के नवप्रैवेयक तथा पंचानुत्तरविमानना देवता जो विषयसेवा रहित ठे तो एहने ब्रह्म-
चारी केम न कहीये? तेहने उचर कहे ठे जे, अविरति नाम कर्मोदयथकी देवताना जवस्वजावे करी चा-
रित्र परिणामनो अज्ञाव ठे, अने अप्रवीचार सुखथकी उपशम सुख अनंतगणुं ठे. क्यांका अप्रविचारने
स्थाने अदृष्टविकार एवुं छल्युं ठे. ॥ १६६ ॥

तेज सूत्रकार आगली गाथाप कहे ठे.

जं च कामसुहं लोय ॥ जं च दिवं महासुहं ॥ वी-

यराम सुह स्तेय ॥ शंत जागंपि नग्घइ ॥ १६७ ॥

अर्थ- लोप के० लोकनेविषे जं के० जे कामसुहं के० कामसुख कायसेवारूप, तथा देवतासंबंधी जे महा के० परमसुरतसुख ते सर्व श्रीवीतराग एटले विशेषेकरी गथा ठे राग धेज जेहना, एवा श्रीवीतराग-
नुं जे प्रशमसुख तेहने अनंतमे जागे पण ए पूर्वोक्त सुख समर्थे नहीं. एटले वीतरागना सुखना अनंतमा-
जाग सरखुं पण न होय.

हवे देवीनुं उत्पत्तिस्थान कहे ठे.

उववाळं देवीणं ॥ कप्प दुगं जा परो सहस्सारा ॥

गमणा गमणं नञ्जी ॥ अञ्जुय परळं सुराणं पि ॥ १६८ ॥

अर्थ- जुवनपति, व्यंतर, ज्योतषी, सौधर्म, अने ईशान देवलोक सुधी यावत् देवीणं के० देवींउने उ-
ववाळं के० उपज्जुं होय. उपरांत देवींउने उपज्जुं होय नहीं. अने देवताना जोगने माटे उपरना देवलोक-
कमांहे सौधर्म तथा ईशानदेवलोकनी अपरिगृहिता देवी उपरो के० उपर सहस्रार देवलोकसुधी जाय.
अने सहस्रार देवलोकथी उपरना देवलोकके देवींउनो गमणागमणं नञ्जी के० जावुं आववुं नथी. कदाचित्
आणतादिदेवलोक योग्य देवीने कायसेवानी बांठा उपजे, तो मनुष्यसाथे अथवा सौधर्म अने ईशान देव-
लोकना देवतासाथे कायसेवा पण करे, परंतु विषयसेवामाटे आणतादि देवलोकनेविषे जाय नहीं. तथा ते
देवो पण आवे नहीं. कदाचित् बारमा देवलोकनो देवता मनसेवी मनुष्यलोकमां आवी मनुष्यि स्त्रीसाथे
कायसेवा करे, तो मरीने तेज स्त्रीने पेटे उपजे. तेमज देवीने पण कायसेवा होय. वली अञ्जुत परळं सुरा-
णं पि के० अञ्जुत देवलोककथी उपरांत देवतानुं पण गमनागमन नहीं. हेउला देवोने बारमा देवलोककथी
उपरांत जावानी शक्ति नथी. तथा उपरना देवताने अहीयां आववानुं प्रयोजन नथी. केमके प्रवेयक तथा
पंचानुत्तरना देवता ते, तीर्थकरना कट्याणिकमहीमांहे पण शय्या थकी नीचे उत्तरे नहीं. किंतु शय्याएं
बेठाज नमस्कारादिक जक्ति साचवे. अने संदेह उपजे तो मनवर्गणाए प्रश्न करे, ते केवली केवलज्ञाने जा-
णीने तेह्नो मनोवर्गणाए उत्तर आपे. तीर्थकरनी मनोवर्गणा उत्तरसहित ते प्रश्न अवधिज्ञाने जाणीने
देवता पोतानो संदेह टाळे. परंतु अहीयां आवे नहीं. ॥ १६८ ॥

हवे किलविषिया देवतानां स्थानक कहे ठे.

ति पलिय तिसार तेरस ॥ सारा कप्प दुग तइय लंत

अहो ॥ किञ्चिसिय नहुंति उवरिं ॥ अञ्जुय परळंजिउगाई ॥ १६९ ॥

अर्थ- अशुज कर्मना उदये करी देवतामांहे चंकाख सरखा, ते किलविषिया देवता कहीयं. ते सौधर्म
तथा ईशानदेवलोकतले तिपलिय के० त्रण पट्योपमने आयुष्ये वसे ठे. तेमज सनतकुमारदेवलोकने तले
तिसार के० त्रण सागरोपमने आयुष्ये वसे ठे. एमज तेरस के० तेर सागरोपमने आयुष्ये ठे लंत के०
लान्तक देवलोकने अहो के० अधोजागे वसे ठे. किञ्चिसिय न हुंति उवरिं के० ए किञ्चिविषिया देवता ते
लान्तकनामा ठा देवलोकथी उपरांत उपजे नहीं.

वली अञ्जुय के० अञ्जुत देवलोकथी परळं के० उपरांत अजिउगाई के० अजिउगिकादिक देवता तथा
आदिशब्दथी सामानिकादिक देवता पण न उपजे. किंतु ए नवप्रवेयक, तथा पंचानुत्तरविमानवासी समस्त
देवता ते स्वयमेवपणे ईज सरखा जाणवा. ॥ १६९ ॥

हवे सौधर्म तथा ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां केटकां विमान तथा केटुं आयुष्य ते? तथा किया किया विमानवासी देवताने उपजोग योग्य होय? ए अर्थ विस्तारशी कहे ठे.

अपरिग्रह देवीणं ॥ विमाणलखां ठ हुंति सोहृम्मे ॥ पलि-
याई समयाहिय ॥ छिइ जासि जाव दसपलिया ॥ १७० ॥
ताळ सणकुमारा ॥ णेवं वहुंति पलिय दसगेहिं ॥ जा बं-
ज सुक आणथ ॥ आरण देवाण पन्नाता ॥ १७१ ॥ ईसाणे
चउ लखा ॥ साहिय पलियाइ समय अहिअ ठिइ ॥ जा
पनर पलिय जासिं ॥ ताळ माहिंद देवाणं ॥ १७२ ॥ ए-
ण कमेण जवे ॥ समयाहिय पलिय दसग वुठ्ठीए ॥ लंत
सहसार पाणय ॥ अञ्जुय देवाण पण पन्ना ॥ १७३ ॥

अर्थ— केवल अपरिग्रहितादेवीनां ठलाख विमान सौधर्मदेवलोके ठे. तेमाहे जे वैमानमाहेली देवीछंनुं एक पद्योपमनुं पूर्ण आयुष्य ठे, ते देवी सौधर्मवासी देवताने जोग योग्य जाणवी. अने जे देवीने पलि-
याइ के० एक पद्योपमादिक पटले एक पद्योपम उपरे समयाहिय के० एक समय अधिक, अथवा वे
समय, त्रण समय, संख्यातासमय, असंख्यातासमय, अधिक— एम जाव के० यावत् दश पद्योपमना आ-
युष्यवाली अपरिग्रहितादेवी ॥ १७० ॥ ते सर्व सणकुमारा के० सनत्कुमारवासी देवताने उपजोग योग्य
जाणवी. पण ते देवी तेथी उपरना देवलोकना देवताने वांढे नही. एमज करी दश पद्योपमथी उपरांत
एक समय, वे समय, त्रण समय, आदे दइने दसगेहिं के० दश पद्योपमसुधीनी बीजी वृद्धि करीय, पटले
बीश पद्योपमनुं आयुष्य ब्रह्मदेवलोकना देवताने जोगयोग्य देवीनुं जाणुं.

बली तेवारपढी ए एमज समय आदे देइने दश पद्योपमनी वृद्धि सुची पटले त्रीशपद्योपमना आयुष्यवा-
ली देवीछं ते शुक्रदेवलोकना देवताने जोगयोग्य जाणवी. तेवारपढी बली समयादि वृद्धिए चालीश प-
द्योपमना आयुष्यवाली देवीछं ते आप्तदेवलोकासी देवताने जोगयोग्य होय. बली तेवारपढी समय-
दि वृद्धिए यावत् पचाश पद्योपमना आयुष्यवाली देवी ते आरण देवलोकना देवताने उपजोग योग्य होब.

हवे ईशानदेवलोके अपरिग्रहिता देवीनां चार लाख विमान ठे; तेमाहे जे देवीछंनुं एक पद्योपम सा-
धिक आयुष्य ठे; ते देवीछं ईशानदेवलोका देवताने जोगयोग्य ठे. तेवार पढी समयादि वृद्धिए यावत्
पञ्च पद्योपमना आयुष्यनी देवीछं ते माहें देवलोका देवताने जोगयोग्य होय. ॥ १७४ ॥ एहज
क्रमे करी पूर्व रीते दश पद्योपम वधारां योग्यपणे पचीश पद्योपमना आयुष्यनी देवीछं लांतक देवलो-
कना देवताने जोगयोग्य होय. तथा पांत्रीश पद्योपमना आयुष्यवाली देवी सहस्रार देवलोका देवताने
जोगयोग्य होय. अने पिस्तालीश पद्योपमना आयुष्यनी देवी ते प्राणत देवलोका देवताने जोग योग्य
होय. अने पंचावन पद्योपमना आयुष्यवाली देवी ते अञ्जुतदेवलोका देवताने जोगयोग्य होय. ॥ १७५ ॥

हवे देवने लेखा दोढगाथाए करी कहे ठे.

किन्हा नीळा काळ ॥ तेऊ पम्हाय सुक लेस्ताळ ॥ जव
णवण पढम चउलेस ॥ जोइस कप्प डुगे तेऊ ॥ १७४ ॥
कप्पतिय पम्ह लेसा ॥ लंताइसु सुकलेस हुंति सुरा ॥

अर्थ- जेणे करी जीव कर्म साथे आम्हेंच पामे तेने लेश्या कहीं. ते लेश्यांना बे जेद ठे. एक इन्द्र-लेश्या तथा बीजी जावलेल्या. त्यां आत्माने काळां तथा पीळां इन्द्रिय कर्म पुज्जल संयोग ते इन्द्रलेश्या, अने आत्माना शुचाशुच परिणाम ते जावलेल्या. ए वात नारकीने अधिकारे भगदपणे वखाणशे. ते लेश्यांना न जेद ठे. एक कृशा, बीजी नीला, त्रीजी कापोत, चौथी तेजो, पांचमी पद्म, अने ढठी शुक्ल- तेमां जवणवण के० जवनपति अने व्यंतरने कृश, नील, कापोत अने तेजो ए पदम के० पहेली चणलेस के० चार लेश्या होय. त्यां परमाधामीने एक कृशलेस्याज होय, अने जोइस के० ज्योतषी तथा कप्य दुगे के० सौधर्म तथा ईशान ए बे देवलोक्नेविषे एक तेळ के० तेजोलेस्या होय. ॥ १७४ ॥

ते उपरांत कप्यतिथ के० सनतकुमार, माहेंद्र अने ब्रह्म-ए त्रण देवलोकें एक पद्मलेसा के० पद्मलेस्या होय. तेवार पढी लंताइसु के० लांतक आदे देइने पंचानुत्तर सुधीना मुरा के० देवोने एकली शुक्ललेस्या होय. ए सर्व लेस्यां अनुक्रमे निर्मल शुद्ध शुद्धतर जाणवी. जवनपति आदे देइ नव प्रैवेयकसुधी जाव परावर्त्त करी जावलेस्या नए संजवे. अने पंचानुत्तरना देवो प्राये विशुद्ध इन्द्रलेश्यावंत होय; अने परि-त्तसंसारी होय. तेमाटे ते देवो जावतः विशुद्ध लेस्यावंत होय.

जवनपति, व्यंतर, अने ज्योतषिना शरीरानो वर्ण पूर्वे ए देवोना अधिकारे कळो ठे. हवे वैमानिक देवोनों वर्ण कहे ठे.

कणगाज पदम केसर ॥ वज्रा दुसु तिसु ढवरि धवला ॥ १७५ ॥

अर्थ- सौधर्म अने ईशान ए दुसु के० बे देवलोकना देवनां शरीर कणगाज के० राता सुवर्ण जेवां कांतीवाळां जाणवां. अने तिसु के० त्रीजो चौथो ने पांचमी ए त्रण देवलोकें देवोनां शरीर ते पदम के० पद्म पटले कमलानो केसर जे पराग तेवा वणें ठे. अने ढवरिधवला के० लांतक आदे देइने उपरना देवलोकना देव ते, धवला पटले शुक्ल शुक्लतम वर्णें उत्तरोत्तर जाणवा. यद्यपि श्रीजीवाजिगमसूत्रमां बंजलोग लांतक देवा अक्षमद्वय पुष्पवक्षा एवुं कष्टुं ठे, तथापि महुडातुं पाकुं फूल कांइक गौर होय, ते गौरमांहे गणीं. अने महुडातुं कातुं फूल कांइक पांजुर होय, तेमाटे धवलमांहे गणीं. तेथी अहीयां सिद्धांत विरोध नथी. ॥ १७५ ॥

हवे देवताने आहार तथा श्वासोश्वासतुं स्वरूप कहे ठे.

दसवास सहस्साइ ॥ जह्जमाळं धरंति जे देवा ॥ तेसिं

चडथा हारो ॥ सत्तहिं थोवेहिं ऊसासो ॥ १७६ ॥

अर्थ- जे जवनपति अने व्यंतर देवोमां दस हजार वर्षना जघन्यायुवाळा देव होय; तेसिं के० ते देवने चडथाहारो के० चोथ पढी पटले एक अहोरात्रने आंतरे आहारनी इळा उपजे. ते इळा उपना थका सर्व इंद्रिजेने आटहादकारी मनोइ पुजले करी इळाए तृप्ति पामे, अने सत्तहिंथोवेहिं के० सात स्तोके श्वासोश्वास होय. शरीरमांहे वायु ढंचो नीचो वधे-आवे ते साते स्तोके ढंचो श्वास आवे, साते स्तोके नीचो श्वास आवे, पटला कालना वचमां निश्चल रडे; साते साते स्तोके श्वासोश्वास करे.

हवे पूर्वोक्त लोकतुं प्रमाण कहे ठे.

आहि वाहि विमुक्कस्स ॥ नीसामुस्सास एगगो ॥ पाणु

सत्त इमो थोवो ॥ सोवि सत्तयुणो खवो ॥ १७७ ॥

खव सत्तहत्तरीए ॥ होइ मुहुत्तो इमंमि ऊसासा ॥ सग-
तीससयतिहुत्तर ॥ तीसगुणा ते अहोरत्ते ॥ १७८ ॥ छक्कंते-
रस सहसा ॥ नउयसयं अयर संख्यादेवे ॥ पक्केहिं
ऊसासे ॥ वाससहस्तेहिं आहारो ॥ १७९ ॥

अर्थ-आदिवाहिविमुक्कस्स के० आधि ते मननी पीडा, अने व्याधि ते शरीरनी पीडा, तेथी विमुक्क-
स्स के० विशेषे करीने रहित, चिंता तथा श्रमथी रहित एवा मनुष्यनो एक निश्वास-उश्वास तेने प्राण क-
हीए, पाणुसत्तह्मो के० एवा साते प्राणो बोवो के० एक स्तो कहीए. सोविसत्तगुणोबो के० एवा साते स्तोके
एक खव होय. ॥ १७७ ॥ अहीयां सात प्राणने एक स्तो कहीए. तेने सातगुणा करीए तेवारे ङगण-
पचाश प्राणे एक खव आय ठे.

खव सत्तहत्तरीए के० सितोतर खवे होइमुहुत्तो के० एक मुहूर्त होय. इमंमि के० ए एक मुहूर्तमाहे ऊ-
सासा के० केदला श्वासोश्वास होय ते कहेते. पूर्वोक्त ङगणपचाशने सीतोतेर गुणा करीए, तेवारे सग-
तीससयतहुत्तर के० साहस्रीशसेने तहोतेर श्वासोश्वास होय. ते अहोरत्तेके० एक अहोरात्रमाहे त्रीश मुहू-
र्त आयठे, माटे तेने त्रीशगुणा करीए; ॥ १७८ ॥ तेवारे एक छाख तेर हजार एकशोने नेडु श्वासोश्वास
आय. एने त्रीश गुणा करीए, तेवारे तेत्रीश छाख पंचाणु हजारने सातसें श्वासोश्वास एक मानसा आयठे.
तेने बारगुणा करतां चार क्रोड सात छाख अडतालीश हजारने चारसें श्वासोश्वास एक वर्षना आयठे. ए-
मज सो वर्षनेविषे पण जावना करवी.

हवे अयरसंख्यादेवेपक्केहिं के० जे देवतानुं जेदला सागरोपमनुं आयुष्य होय, ते देवताने तेदखे पक्के
श्वासोश्वास होय, अने तेदखे हजार वर्षे आहार होय. ते आबी रीते के, जे देवतानुं एक सागरोपमायु हो-
य तेने एकपक्के उश्वास होय, अने एक हजारवर्षे आहारनी इडा छपजे. जेम सर्वार्थसिद्धे तेत्रीश सागरोप-
मायु ठे, तो तेत्रीश पक्के श्वासोश्वास अने तेत्रीश हजारवर्षे आहारनी इडा छपजे. ॥ १७९ ॥

हवे जे देवोनुं दश हजार वर्ष छपरांत पण एक सागरोपमनुं पूर्यायु न होय तेना वचमां आहार अने
उश्वासनुं कालमान कहेते.

दस वास सहस्सुवरिं ॥ समयाई जाव सागरं ऊणं ॥ दि-

वस मुहुत्त पडुत्ता ॥ आहारूसास सेसाणं ॥ १८० ॥

अर्थ-जे देवतानुं दश हजार वर्ष छपरांत, समयाई के० समयादिक एदखे समय, आवली, मुहूर्त, दिव-
स, पक्ष, मास, संवत्सर, युग, एक वे आदि पट्योपम, एम जाव के० यावत् सागरंऊणं के० कांडक ऊणुं
सागरोपमायु होय, ते देवताने दिवस पृथक्त्वे आहाराजिलापा आय, अने ते मुहूर्त पृथक्त्वे उसास करे.
सिद्धांतजापाए पृथक्त्व शब्दनो अर्थ वे आदे देइने नव सीम संख्यानुं मान कहीए. अहीयां ए जावार्थ जे
दश हजार वर्षथी छपरांत एक समयादि वृद्धि अनुक्रमे दिवस पृथक्त्वे आहार, अने मुहूर्त पृथक्त्वे उसा-
सने वधारता जइयं, ते त्यांसुधी वधारीयं के ज्यांसुधी पूर्ण सागरोपमायुप्रत्ये पक्ष्यकी उसास अने एक
हजार वर्षथी आहार आय. ॥ १८० ॥

हवे सिद्धांतमाहे आहारना त्रण जेद ठे ते कहेते.

सरिरेण उयाहारो ॥ तथाइ फासेण लोम आहारो ॥ प-
क्केवा हारो पुण ॥ कावखिठं होइ नायवो ॥ १८१ ॥

અર્થ—કેવલ શરીરે કરી જે આહાર તે ઈંજાહારી. યદ્યપિ શરીર પાંચ ઢે. તથાપિ તેજસ અને કાર્મણ શરીરે કરી જીવ ઉત્પત્તિ દેશે આવી પૂર્વ શરીર ત્યાગે. વિગ્રહગતિ અથવા અવિગ્રહ ગતિવાલો જીવ પ્રથમ સમયે ઔદારિક શરીર યોગ્ય પુજાહાર કરે. બીજા સમય આદે દેઈ કાર્મણસાથે ઔદારિક મિથે આહાર કરે, તે જ્યાંસુધી શરીર પૂર્ણ નીપજે, ત્યાંસુધી. એ પૂર્વોક્ત સર્વ ઈંજઃ કહેતાં તેજસ શરીર, તેણે કરી જે આહાર તે પ્રથમ ઈંજાહાર જાણવો.

અને તથા કે ૦ તથા ફાસેણ કે ૦ સ્પર્શોદિયે કરી જે આહાર—જેમ કે તેલ ષોપઢવાયકી મુલ્હે બીકાશ થાય. છનાલે પાણીની ઠાંડ લાગવાથી શીતલ પુજાલે તૃપા મટે. એ બીજો લોમ આહારો કે ૦ લોમાહાર જાણવો.

અને પલ્કેવાહારો કે ૦ પ્રલ્કેપાહાર, તે પુણ કે ૦ લલ્લી કાલિહિંદોફ કે ૦ કોલીઆપ કરી મુલ્ પ્રલ્કેપે જે આહાર તે ત્રીજો પ્રલ્કેપાહાર જાણવો. ॥ ૧૮૧ ॥

હવે એ પ્રણે આહાર કેફ કેફ અવસ્થાનેવિષે હોય? તે કહે ઢે.

ઈંજાહારા સવે ॥ અપજત્ત પજત્ત લોમ આહારો ॥ સુર નિ-

રય ઇર્ગિદિ વિણા ॥ સેસા જવજ્ઞા સ પલ્કેવા ॥ ૧૮૨ ॥

અર્થ—કેવલ તેજસ શરીરે કરી ઉત્પત્તિ દેશવિષે આપણા શરીરયોગ્ય જે પુજાલ તે ઈંજ, તેના આહારી સબ્બે કે ૦ સર્વ જીવ ઈર્કેકિ આદે દેશને પંચેંકિ પર્યત્ અપર્યાસાજીવ તે ઈંજા આહારી જાણવા. કોઈ એમ કહે ઢે કે સમસ્ત સ્વયોગ્ય જેને જેટલી પર્યાસિ કહી ઢે, તેટલી પર્યાસિ અપર્યાસા હોય તે ઈંજાહારી જાણવા. તે જૂઠું કહે ઢે. કારણ કે, શરીર પર્યાસિયકી પ્રારંબી જીવ લોમાહારી લોમે કરે, અંગ પ્રત્યંગે કરી પુજાલ આકર્મી આહાર કરે; તેમોડે અહીંયાં શરીર પર્યાસિ અપર્યાસ હોય તે જાણડું. પરંતુ આહાર પર્યાસિ અપર્યાસી ન જાણવો. કેમકે તે તો આહારી હોય, અને શરીર પર્યાસિ પજત્ત કે ૦ પર્યાસા તે સર્વને લોમાહારો કે ૦ લોમાહાર હોય.

અને સુરનિરયઃગિદિવિણા કે ૦ દેવતા, નારકી અને ઈર્કેકી એ જણવિના સેસાજવજ્ઞા કે ૦ શોષ જે બાકી સમસ્ત જવસ્થ પટલે લંસારી જીવ બેંકી, તેંકી, ચૌરેંકી, પંચેંકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય, તે સપલ્કેવા કે ૦ સપલ્કેવા પ્રલ્કેપ તે કલલાહારી હોય. અને દેવતા, નારકી, તથા ઈર્કેકીને કલલહાર નથી; કિંતુ પર્યાસિ પૂર્ણ કલ્પા પડી લોમાહારી હોય. તેમાં દેવતા તે મનકલ્પિત શુજ પુજાલ સર્વ કાયાપ આહાર કરે. નારકીને અશુજપણે પરિણમે; તે દેવતા નારકીના આહાર પુજાલને વિશુદ્ધ, અવધિજ્ઞાની એવા પંચાનુત્તરવિમાનવાસી દેવતા દેલે તથા જાણે, પરંતુ નારકી આદે દેઈ ઐવેચક સુધીના દેવતા અવધિજ્ઞાને આહાર પુજાલ ન દેલે.

લલ્લી આહાર વિશેષ કહે ઢે.

સચ્ચિત્તા ચિત્તો જય ॥ રૂવો આહાર સવ તિરિયાણ ॥

સવ નરાણં ચ તદ્દા ॥ સુરનેરશ્યાણ અચ્ચિત્તો ॥ ૧૮૩ ॥

અર્થ—સચ્ચિત્તિયાણ કે ૦ સર્વ તિર્યંચને, અને સબ્બનરાણં કે ૦ સર્વ મનુષ્યોને ત્રિવિધાહાર હોય. કેવારેક સચ્ચિત્, કેવારેક અચ્ચિત્, અને કેવારેક અજયરૂવો કે ૦ અજયરૂપ; પટલે સચ્ચિત્તાચિત્ત તે મિશ્ર આહાર હોય. ચ કે ૦ લલ્લી તદ્દા કે ૦ તેમજ સુરનેરશ્યાણ કે ૦ દેવતા અને નારકીને અચ્ચિત્તો કે ૦ સદા અચ્ચિત્તાહાર હોય.

આજોગા ણાજોગા ॥ સવેસિં હોઈ લોમ આહારો ॥ નિર-

યાણં અમણ્ણો ॥ પરિણમઈ સુરાણં સમણ્ણો ॥ ૧૮૪ ॥

अर्थ- अपर्याप्तावस्थां सर्व जीवोने अजाणपणे-आहार परिणमे. जेम वर्षाकाळे शीतल पुत्रलने फरस-वाणी घणुं मूत्र अवे, अने पर्याप्तावस्थां सर्व लोमाहारी जीवोने आचोग के० जाणतां अने अणाचोग के० अजाणतां पटले केवारेक जाणतां अने केवारेक अजाणतां आहार परिणमे, अने एकेंद्रीने तथा समूर्द्धिम मनुष्यने-मनरहितपणे सर्वथा अजाणतांज आहार परिणमे, ते लोमाहार निरयाण के० नारकीने अशुज कर्मोदये करी अमणुजो के० अमनोज्ञ पटले मनने असुहामणो परिणमइ के० परिणमे. तथा तेहज लोमाहार सुराण के० देवताने शुज कर्मोदये करी समणुजो के० मनोज्ञपणे सहित परिणमे. तेवार यढी तृप्तिपूर्वक परम संतोष थाय. ए कारणे देवताने आयुष्य उपर आहार कालमान ठे; परंतु नारकीने आहारे कालमान न जाणहुं. ॥१८४॥

एज आहार प्रस्तावे नारकी तिर्यंच तथा मनुष्योने पण आहार कालमान कहे ठे.

तद्विगल नारयाण ॥ अंतमुहुत्ता सहोइ उकोसो ॥ पं-
चिदि तिरि नराण ॥ साहाविठं ठठ अछमळ ॥ १८५ ॥

अर्थ- तह के० तेमज विगल के० विकलेंद्री ते बेंद्री, तेंद्री अने चरेंद्री, वली नारयाण के० नारकीने एकवार आहार लीधा यढी वली आहाररी इहा उकोसो के० उत्कृष्टो अंतमुहुत्तासहोइ के० अंतर मुहुत्सं उपरांत छपजे. अने एकेंद्री पृथ्वीकायादिकने आहाराजिखाप सदा पटले निरंतर छपजे. अने पंचिदितिरि के० पंचेंद्री तिर्यंचने साहाविठं के० स्वप्नावे ताप रोगादिकना अज्ञावे उत्कृष्टो ठठ के० वे अहोरात्रने अंतरे आहाराजिखाप छपजे. अने नराण के० मनुष्यने अछमळ के० त्रण अहोरात्रने अंतरे आहाराजिखाप छपजे. ए वेळ उत्कृष्टो आहारांतर ते उत्तरकुरु, देवकुरु, तथा जरत अने पेरवते सुषम-सुषमाकाळे त्रण प-द्योपमायुवाला तिर्यंच मनुष्य आश्री जाणवो. ॥ १८५ ॥

हवे कीयो जीव आहारक अने कीयो जीव अनाहारक ? ते कहे ठे.

विग्गाह गइ मावज्जा ॥ केवळिणो समुह्या अजोगी-

य ॥ सिद्धाय अणाहारा ॥ सेसा आहारगा जीवा ॥ १८६ ॥

अर्थ- विग्रहगतिवाला जीव जे समश्रेणी मूकीने विदिशाय देखाय; अथवा विदिशाय उपन्या, पटले विग्रहगइ मावज्जा के० विग्रहगतिने प्राप्त अण्वा जीव, तथा केवली समुद्घात करतां, अने अजोगीय के० सैलेशीकारण करतां अयोगी नामा चौदमे गुणगणे यका वली आठ कर्म हाय करी जे सिद्ध अया; ए सर्व जीव अणाहारा के० अणाहारक जाणवा. अने सेसा आहारगाजीवा के० शेष पटले वाकी बीजा संसारी जीव ते सर्व आहारक जाणवा. ॥ १८६ ॥

जावार्थ ए ठे जे विग्रहगतिवाला उत्कृष्टपणे चार समय अणाहारी होय; अने आठ समय प्रमाण के-वली समुद्घात ठे; तेमां त्रीजे चोथे अने पांचमे समये केवल कर्मण काययोगी होय. ते त्यां त्रण समय अणाहारक जाणवा. अने चौदमे गुणगणे सैलेशीकरणे अंतर मुहुत्संप्रमाण अणाहारक जाणवा. अने सादि अनंत मोक्षमांडे सिद्धना जीव अनंतकाल अणाहारक जाणवा.

हवे देवतानुं स्वरूप कहे ठे.

केसधि मंस नह रोम ॥ रुहिर वस चम्म मुत्त पुरिसेहिं
रहिया निम्मल देहा ॥ सुगंध नीलासं गय खेवा ॥ १८७ ॥

अर्थ- सर्व देवता पूर्वजवनां उपजावेलां शुचकर्मना उदयशकी केश, अङ्गि के० हाड, मंस के० मांस नख, रोम, रुधिर, वसा के० मांसनी चरबी, चामडी, मूत्र, पुरिष, (विष्ठा), एछेय करी रहिया के० रहित एवं निम्मल के० मलरहित शरीर होय. कपूर तथा कस्तुरीना सुगंध सरखो सुखनो निश्वास होय. तथा गतलोपा के० जाति छावण्णी पेरे रत्न प्रभेदादिकना उपलोप रहित होय. ॥ १७५ ॥

अंतरमुहुतेणचिय ॥ पञ्जात्ता तरुण पुरिस संकासा ॥ सवंग

चूसणधरा ॥ अजरानिरुया समा देवा ॥ १७६ ॥

अर्थ- वली उत्पत्तिकाले अंतरमुहूर्त्तमांदे पर्याप्ति पूर्ण कक्षा पढी अत्यंत तरुण पुरुष सरखा सवंग के० सर्वांगनेविषे चूषणा धरनार, अर्हीयां श्रीजीवाजिगमसूत्रना अजिप्रावे कोइक कहे ठे के, देवता आजरण तथा वस्त्रेकरी रहित ठे, ते उत्पत्तिकालेज जाणवा. परंतु उपपात सजाए उपजे, अजिषेक सजाए खान करे, अलंकार सजाए अलंकार पेहेरे, व्यवसाय सजाए पुस्तक वांची धार्मिक पांढी प्रमुख पूजोपकरण व्यवसाय लीए, पढी सुधर्मा सजाए सिधायतनेविषे जिनप्रतिमाने पूजे. ए सर्व जूदां जूदां कृत्य करे तो तेने सदाकाल आजरण अने वस्त्ररहित केम कहिए ? ते माटे जे एम कहे ठे ते असंप्रदाय अर्थ जाणवो. मात्र उत्पत्ति वेलाएज आजरण तथा वस्त्ररहित होय. वली सदा यौवनवय प्राप्त, जरारहित, निरुया के० निरुज ते काश आसादिक रोगरहित, समा के० समचतुरंग संस्थानी देवा के० देव होय.

अणिमिस नयणा मण ॥ कळा साहणा पुष्क दाम अमिला-

णा ॥ चउरंगुलेण जूमि ॥ न ठिबंति सुराजिणाबिति ॥ १७७ ॥

अर्थ- वली देवता स्वजावे अणिमिसनयणा के० अनिमिषनेत्र पटले देवशक्ति विशेषे आंख मीटकारे नही. मणकज्जासाहणा के० मनेकरी सर्व कार्य साधक होय, अने जेमना उरनेविषे पुष्कदाम के० फूलनी माळा ते निरंतर अमिलाण के० अस्मान पटले कुमलाय नही एवी होय. वली जेठं मनुष्यलोकांमांदे आब्या थका चउरंगुलेण जूमि के० चार अंगुल जूमिकाशकी लंबा एग राखे; पण जूमिकाने नठिबंति के० फरसे नही. एवा सुरा के० देव जिणाबिति के० श्रीतीर्थकर अने केवलीए कहा ठे.

हे जे कारणे देवता मनुष्यलोकां आवे ते कारण कहे ठे.

पंचसु जिणकहाणेसु ॥ चैव महिरसि तवाणुजावाठ ॥

जम्मंतर नेहेणय ॥ आगडंति सुरा इहयं ॥ १७८ ॥

अर्थ- पंचसुजिणकहाणेसु के० श्रीतीर्थकरना जन्मादिक पांच कट्याणकोने विषे तथा महिरसितवाणु जावाठ के० महोटा इषीश्वरना तपानुजावे पटले तपने प्रजावे, वली जम्मंतरनेहेणय के० जन्मांतरना कोहे करी जेम शालिजचना पिता आब्या तेम, अथवा रीश थकी संगमो देव जेम आब्यो तेम, ए कारणे आगडंतिसुरा इहयं के० देवता अर्हीया आवे, पण कारणविना आवे नही. ॥ १७८ ॥

ते देव कारणविना शामाटे न आवे ? ते कहे ठे.

संकंति दिवपेमा ॥ विसय पसत्ता समत्त कत्तवा ॥ अण-

हीण मणुयकळा ॥ नरजवमसुहं नइति सुरा ॥ १७९ ॥

अर्थ- जेवारे देवता देवलोकांनेविषे उपजे, तेवारे तत्कळ रमक्षिक देवांगनाना अंगविषे दिव्य प्रेम पर-

स्वर संकति के० संक्रमे एटखे मखे. वली विषय जे देवांगनाना स्पर्श, शब्द, रूप तेनेविषे अत्यंत पसत्ता के० प्रसक्त एटखे विवेचे करीने आसक्त ते एक घडीपर्यंत पण मूकी शके नहीं. वली स्नान, वनविहार, नाटकविलोकन, प्रमुख देवकार्य पूर्ण भयाविना, वली देवताने मनुष्यसारं कार्य कांड नहीं केजेना आधिनपणे करी देवता मनुष्यलोकनां आवे. ते कारणे अशुभ अने दुर्गंधमय एवा मनुष्यलोकनेविषे देवता न आवे. तेहज दुर्गंधपणुं कहे ठे. ॥ १९१ ॥

चत्तारि पंच जोयण ॥ सयाइ गंडोय मणुय लोगस्स ॥

उहुं वच्चइ जेणं ॥ नहुदेवा तेण आवति ॥ १९२ ॥

अर्थ- जेणं के० जे कारणे चारसें पांचसें योजन सुधी मणुयलोगस्स के० मनुष्यलोकसंबंधी मृतकलेवर, मूत्र, पुरीषसंबंधी जे दुर्गंध ते उहुवच्चइ के० उंचे जाय. तेण के० ते कारणे मनुष्य लोकनेविषे नहुदेवा आवति के० देवता न आवे. अहीयां नव योजनसुधी मूलगा गंध पुज्ज तेवार पढी ते पुज्जले आगला पुज्ज वासीजे, वली ते पुज्जले आगलो पुज्ज वासीजे, एम अन्त्योन्य अनेरा अनेरा पुज्ज वासतां चारसें अथवा पांचसें योजनसुधी ऊंचो गंध जाय. जे फाले श्रीअजीतनाथने वारे घणा मनुष्य होथ, तेवारे कलेवर प्रमुख पण घणां होथ. त्यां पांचसें योजन सुधी, तथा बीजी परे चारसें योजनसुधी गंध उंचो जाय. अथवा देवता अत्यंत शुभप्रकृतिवत ते; तेने थोडुं दुःख ते पण घणुं इष्ट परिणामे; तेथी चारसें पांचसें योजन कझा. नहीं तो मनुष्यने प्राणेंद्रियनो विषय नव योजन सुधी ठे, अने देवताने एकांते निश्चय नथी. ॥ १९२ ॥

हवे देवताने जव प्रत्यधिक अवधिज्ञाननुं विषयक्षेत्र कहेठे.

दो कप्प पढम पुढविं ॥ दो दो दो बीय तइयगं चउर्थि ॥

चउ उवरिम उंहीए ॥ पासंति पंचमं पुढविं ॥ १९३ ॥

अर्थ-दोकप्प के० पहेला वे देवलोकना देव ते पढमपुढविं के० पेहेली नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अहीयां ए जावार्थ ठे जे सौषर्म अने ईशानेंचना सामानिकादिक उत्कृष्टायुवाला जे देवो, ते रत्नप्रज्ञा पृथ्वीना सर्व हेठला जागसुधी अवधिप करी देखे. पढी ते उपरना दो के० वे सनत्कुमार ने माहेँचना देवता बीजी शर्करप्रज्ञाप्रते देखे. एमज ब्रह्म अने खातक ए वे देवलोकना देवो ते त्रीजी बाहु-कामप्रज्ञाप्रते देखे. अने शुक्र तथा सहस्रारना देव चोथी पंकप्रज्ञा प्रते देखे. तथा चउउवरिम के० ए अकी उपरना आपत, प्राणत, आरण, अने अश्रुत, ए चार देवलोकना देवता ते पासंतिपंचमपुढविं के० पांचमी घूमप्रज्ञा नामे नरकपृथ्वी सुधी देखे. पण एटखुं विशेष जे आपत ने प्राणत देवधकी आरण अने अश्रुतवाला देव पांचमी पृथ्वीना प्रतरेविशुद्धतर घणा पर्यायवत देखे. एम ज्यां ज्यां वे वे जोडला ठे, त्यां पहेला अकी बीजो सुविशेष देखे. ॥ १९३ ॥

उठ्ठि ठ गोविज्जा ॥ सत्तमीयरे अणुत्तर सुराज्ज ॥ किंचूण

लोगनालिं ॥ असंखदीदुदहिं तिरियंतु ॥ १९४ ॥

अर्थ-त्रण हेठलना, अने त्रण मथ्यना एवं ठ त्रैवेयकना देव ते उठ्ठी तमप्रज्ञा नरकपृथ्वीसुधी अवधिज्ञाने करी देखे. अने उपरना त्रण त्रैवेयकना देवता ते सत्तमीयरे के० सातमी तमःतमप्रज्ञा नामा नरकपृथ्वी सुधी देखे. अने पंचानुत्तरवासी देव ते किंचूणलोगनालिं के० कांडक ऊणी लोकनाली पंचा-

સ્તિકાયરૂપ ચૌદ રાજ પ્રમાણ અવધિજ્ઞાને કરી દેશે. ઇતાવતા-પંચાનુત્તર ઉપર બાર યોજનં સિદ્ધશિલા ઢે. અને પંચાનુત્તરના દેવ ઇંચું પોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેશે. તે માટે કાંઈક ઊણી લોકનાલીને દેશે. તથા તિરિયંતુ કેળ તીર્થ સૌધર્મ અને ઈશાનાદિકના દેવ અસંખ્યાતા દીવુદહિ કેળ દીપ અને સમુદ્રને દેશે. ॥ ૧૯૫ ॥

બહુઅરગં ઊવરિ મગા ॥ ઊઠંસ વિમાણ ચૂલિય ધયાઇ ॥

ઊણરૂ સાગરે સંઘ ॥ જોયણા તપ્પર મસંઘા ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થ-ઊવરિમગા કેળ ઉપર ઉપર દેવલોકવાસી દેવતા તે બહુઅરગં કેળ બહુત્તરક અસંખ્યાતા અસંખ્યાતે જેદે કરી બહુત્તર બહુતમ તિર્થ અવધિજ્ઞાને કરી દેશે. તેને અવધિજ્ઞાન પણ વિશુદ્ધ વિશુદ્ધતર જાણવું. અને સમસ્ત દેવતા તે ઊઠંસ વિમાણ ચૂલિય ધયાઇ કેળ ઇંચું પોતપોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેશે. ઉપરાંત દેશે નહીં. કેમકે દેવતાના જવ સ્વજાવથકી ઇંચું ધ્વજાસુધીજ દેશે. ઇટલે વૈમાનિકને ઇત્કુદ્ધ અવધિજ્ઞાન કહ્યું. અને જઘન્ય તો વૈમાનિકને અંગુલને અસંખ્યાતમે જાગે દેશે, ઇટલું અવધિજ્ઞાન હોય. અહીંયાં સિદ્ધાંતમાં સર્વ જઘન્ય અવધિજ્ઞાન મનુષ્ય અને તિર્યંચમાંદે કહ્યું ઢે. પણ દેવતાને કહ્યું નથી. તો અહીંયાં કેમ કહ્યું ? તે જાવાર્ય શ્રીઆવર્યકની પીઠિકામધ્યે દેવતાને ઉપપાત કાલે પરજ-વતું અવધિજ્ઞાન અંતરમુદૂર્તસુધી હોય. તેવાર પઠી દેવજવસંબંધી અવધિજ્ઞાન ઉપજે. ઇટલે શંકા નિવૃત્તિ-પ પૂર્વોક્ત ઉપપાતકાલે અવધિજ્ઞાન જેને ઉપજે પવો તો કોઈક હોય, તે અદ્યપણા માટે સૂત્રકારે લખ્યું નહીં. ઇટલે વૈમાનિકને ઇંચું નીંચું તિર્થ અવધિદેત્ર કહ્યું.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધવદે શેષ દેવતાને સામાન્યપણે અવધિદેત્ર કહે ઢે, યુવનપતિ, વ્યંતર અને જ્યો-તષી દેવો ઊણરૂસાગરે કેળ ઊણેઅર્ધસાગરોપમાયુધ્યે અવધિજ્ઞાને કરી સંઘજોયણ કેળ સંઘ્યાતા યોજન-સુધી દેશે. અને તેવાર પઠી જ્યારે તપ્પર કેળ તેના ઉપર આયુષ્ય વધે; ત્યારે અસંખ્યાતા યોજનસુધી દેશે. ઇમ જેમ જેમ આયુષ્ય થાય, તેમ તેમ અસંખ્યાતામાં પણ વૃદ્ધિ અતી જાય. ॥ ૧૯૫ ॥

પણવીસ જોયણ લહુ ॥ નારય જવણ વણ જોઈકપ્પાણં ॥

ગેવિલ્લણુત્તરાણય ॥ જહ સંઘં ઊહિ આગારા ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ- અને યુવનપતિ તથા વ્યંતર જે દશ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાલા, તે લહુ કેળ જઘન્યથકી અવ-ધિદેત્ર પણવીસ જોયણ કેળ પચીશ યોજન દેશે. અહીંયાં ફલિતાર્થ કહે ઢે. દશો યુવનપતિને જઘન્ય તો પ-ચીશ યોજન અને ઇત્કુદ્ધ અસુર કુમારનિકાયને અસંખ્યાતા દીપ અને સમુદ્ર દેશે, ઇટલું અવધિદેત્ર હોય. શેષ નવનિકાયને સંઘ્યાતા યોજન અવધિદેત્ર, જ્યોતષીને જઘન્યોત્કૃદ સંઘ્યાતા યોજન અવધિદેત્ર હોય. ઇટલે તેઈ સંઘ્યાતા દીપસમુદ્ર દેશે. વ્યંતરને જઘન્ય તો પચીશ યોજન, અને ઇત્કુદ્ધ સંઘ્યાતા યોજન અ-વધિદેત્ર હોય. ઇટલે સંઘ્યાતા દીપ અને સમુદ્ર અવધિજ્ઞાને કરી દેશે.

હવે ગાથાનાં પાઠનાં ત્રણ પદે કરી નારકી, દેવતા, તિર્યંચ, અને મનુષ્યને અવધિજ્ઞાનદેત્રનું સંસ્થાન કહે ઢે. ઇક નારય કેળ નારકી, ત્રીજા જવણ કેળ યુવનપતિ, ત્રીજા વણ કેળ વ્યંતર, ચોથા જોઈ કેળ જ્યો-તષી, પાંચમા કપ્પાણ કેળ બાર દેવલોકના દેવ, ઢાઠા ગેવિલ્લ કેળ ત્રૈવેયકના દેવ, સાતમા અણુત્તરાણય કેળ અનુત્તરવિમાનના દેવ, ૯ સાતને જહસંઘં કેળ યથાસંખ્યાપ ઇટલે અનુક્રમે ઊહિ કેળ અવધિજ્ઞાનનો જે આગારા કેળ આકાર ઇટલે સંસ્થાન હોય તે કહે ઢે. ॥ ૧૯૬ ॥

तप्यागारे पद्मग ॥ पद्मग जल्लरि मुहंग पुष्प जवे ॥ ति-
रिय मणुपसु उंही ॥ नाणाविह संछिउं जणिउं ॥ १९९ ॥

अर्थ- नारकीनुं अवधिज्ञान तपागारे के० पाणी उपर तरवाना त्रापाने आकारे, जुवनपतितुं अवधि-
ज्ञान पद्मग के० पालाने आकारे, व्यंतरनुं अवधिज्ञान पद्मग के० ढोलने आकारे, ज्योतषीनुं अवधिज्ञान
जल्लरि के० जल्लरीने आकारे, वार देवलोचना देवोनुं अवधिज्ञान मुहंग के० मुहंगने आकारे, प्रवेयकना दे-
वतुं अवधिज्ञान पुष्प के० फूलेजरी चंगेरीने आकारे, अनुत्तरदेवोनुं अवधिज्ञान जवे के० कुमारी कन्या-
नो गलकंचुउं जेवो पेशवाद तूरकणी पहिराणो पहरे एने ऊर्ध्वसर कंचुक कहे ठे. ए नामे मारवाड दे-
शमां प्रसिद्ध ठे. तेने आकारे जाणुं, अने तिरियमणुपसुउंही के० तिरिय तथा मनुष्यने अवधिज्ञान ना-
णाविह के० नाना प्रकारना संस्थाने संछिउं के० संस्थित, जणिउं के० कहुं ठे. जेम स्वयंभूतसम समुद्रमांहे
मत्स सर्व आकारे ठे; परंतु वलयाकार नथी. अने नर तथा तिरियने अवधिज्ञान वलयाकार पण ठे. ॥१९९॥
हवे नारकी, देवता, मनुष्य, अने तिरिय ए चारमांहे कोने के० दिशाए अधि अवधिज्ञान होय? ते कहे ठे.

उहुंजवण वणाणं ॥ बहुगो वेमाणियाण हो उंही ॥ नार-
य जोइस तिरियं ॥ नर तिरियाणं अपोगविहो ॥ १९९ ॥

अर्थ- जवण के० जुवनपति तथा वणाण के० व्यंतर, ए वेठने अवधिज्ञान उहुं के० उंनुं बहुगो के०
घणुं होय, अने तीई तथा नीनुं ओनुं होय. तेमज विमाणियाण के० वैमानिकने अहो के० नीनुं उंही
ठे० अवधिज्ञान घणुं होय. अने तीई तथा उंनुं ओनुं होय. वली नारकी तथा ज्योतिषीने तिरिय के०
तिई अवधिज्ञान घणुं होय. अने उंनुं तथा नीनुं ओनुं होय, अने नर के० मनुष्य तथा तिरियाण के०
तिरियने अपोगविहो के० अनेक प्रकारनुं अवधिज्ञान होय. एटले कोइने उंनुं घणुं होय, कोइने नीनुं घणुं
होय, कोइने तिई घणुं होय, एम नानाप्रकारे विचित्र जाणुं. ॥ १९९ ॥

हवे ए देवोनुं चार पूर्ण करी नारकीनुं चार जोइतो कहे ठे.

इयदेवाणं जणियं ॥ तिइ पमुहं नारयाण बुढामि ॥ इग
तिज्जि सत्त वस सतर ॥ अयर बावीस तिचीसा ॥ १९९ ॥
सत्तय पुढवी सुनिई ॥ जिठो वरिमाइ हिठ पुढवीए ॥
होइ कमेण कणिठा ॥ दसवास सहस्स पढमाए ॥ २०० ॥

अर्थ- इति पूर्वोक्त प्रकारे देवाण के० देवतानां तिइपमुहं के० स्थिति प्रमुख एटले स्थिति, जुवन, अच-
गाहना, ते शरीर प्रमाण उपपात विरहकाल, चवन विरहकाल एक समये उपपात संख्या, एक समये च-
वन संख्या, गति अने आगतिरूप नव चार जणियं के० कक्षां. हवे एहज नव चार नारयाण के० नारकी
साथे जोडीने बुढामि के० हुं कहीश. हवे अथोदेश, निर्देश, एटले जे चारनो पहेलो छदेश कीचो हतो,
तेज चार अहीयां पण प्रथम कहे ठे. त्यां साते नरकनी उत्कृष्टी अने जपन्यायुस्थिति अनुक्रमे कहे ठे.

रत्नप्रज्ञा पृथ्वीनेविषे उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम, एम बीजी शर्करप्रज्ञानेविषे त्रण सागरोपम. त्रीजी
वालुकाप्रज्ञानेविषे सात सागरोपम, चौथी पंकप्रज्ञानेविषे दश सागरोपम, पांचमी धूसप्रज्ञानेविषे सतर सा-
गरोपम, षष्ठी तमप्रज्ञानेविषे बावीश सागरोपम, सातमी तमतमप्रज्ञानेविषे तेत्रीश सागरोपम, ॥ १९९ ॥ ए

સત્યપુઢવીસુવિદ્ કે° સાત નરકપૃથ્વીનેવિષે આયુષ્યની સ્થિતિ તે જિજ્ઞે કે° જ્યેષ્ઠ પટલે ઇત્કુદ્દી કહી. હવે ઇવરિમા કે° ઇપરની ઇત્કુદ્દી સ્થિતિ તે હિઠ કે° હેઠલા નરકે જઘન્ય જાણવી. જેમ રત્નપ્રજાની ઇત્કુદ્દી એક સાગરોપમની સ્થિતિ તે શર્કરપ્રજાએ જઘન્યસ્થિતિ જાણવી. એમ ઇપરની ઇપરની ઇત્કુદ્દીસ્થિતિ તે હેઠલ હેઠલ અનુક્રમે કણિષ્ઠા કે° કનિષ્ઠ પટલે જઘન્ય જાણવી. જેમ ઢઢી તમપ્રજાની બાવીશ સાગરોપમ ઇત્કુદ્દી સ્થિતિ તે સાતમી તમતમપ્રજાનેવિષે જઘન્ય જાણવી. અને પદમાએ કે° પહેલી રત્નપ્રજા પૃથ્વીએ દશ દ્વાર વર્ષ જઘન્યસ્થિતિ જાણવી. તથા જઘન્ય અને ઇત્કુદ્દીની વચમાં જે આયુષ્યની સ્થિતિ હોય, તે મધ્યમ સ્થિતિ જાણવી. સઘલા નરકનેવિષે એહજ વ્યવહાર જાણવો. ॥ ૨૦૦ ॥

હવે રત્નપ્રજા પૃથ્વીના તેર પ્રતર ઢે. બીજીના અગીયાર, ત્રીજીના નવ, ચોથીના સાત, પાંચમીના પાંચ, ઢઢીના ત્રણ, સાતમીનો એક, એ પ્રતરસંસ્થ્યા આગલ કહેશે. હાલ તે પ્રતરો પ્રતે જઘન્ય તથા ઇત્કુદ્દી આયુષ્યસ્થિતિ કહે ઢે.

નવઙ્ સમ સહસ્ર લક્ષ્ઠા ॥ પુવાર્ણ કોઢી અચર દસ જાગ ॥

ઇક્ષિક્ષ જાગ બુઢી ॥ જાઅચરં તેરસેપયરે ॥ ૨૦૧ ॥ ઇય

જિઠ જહ્ણા પુણ ॥ દસ વાસ સહસ્સ લક્ષ પચર ઢુગે ॥

સેસેસુ ઇવરિ જિઠા ॥ અહો કણિઠાઞ્ પઙ્ પુઢવી ॥ ૨૦૨ ॥

અર્થ-રત્નપ્રજા પૃથ્વીના પહેલા પ્રતરનેવિષે નવઙ્ સહસ્સ કે° નેઢુ હજાર સમા કે° વર્ષે બીજા પ્રતરને વિષે નેઢુ લાલ વર્ષ, ત્રીજા પ્રતરનેવિષે એક પૂર્વ કોઢી વર્ષ, ચોથા પ્રતરનેવિષે એક સાગરોપમના દશ જાગ કરીએ, તેવો એક જાગ. તેવાર પઢી ઇક્ષિક્ષજાગબુઢી કે° પ્રતરે એકેકો જાગ વધારીએ તેવારે જાલ કે° યાવત્ તેરમા પ્રતરનેવિષે અચરં કે° એક સાગરોપમની ઇત્કુદ્દી આયુષ્યસ્થિતિ આય. પટલે પાંચમે પ્રતરે બે જાગ, ઢઢે ત્રણ જાગ, સાતમે ચાર જાગ, આઠમે પાંચ જાગ, નવમે ઢ જાગ, દશમે સાત જાગ, અગીયારમે આઠ જાગ, ચારમે નવ જાગ, અને તેરમે પ્રતરે દશ જાગ પટલે તેરમા પ્રતરે સાગરોપમ પૂર્ણ. ॥ ૨૦૧ ॥ ઇયજિઠ કે° એ ઇત્કુદ્દી આયુષ્યની સ્થિતિ કહી.

હવે પુણ કે° બહી જહ્ણ કે° જઘન્ય સ્થિતિ કહે ઢે. દસવાસ સહસ્સલક્ષપચ બે ઢુગે કે° પ્રથમ પ્રતરનેવિષે અનુક્રમે દશ હજાર વર્ષ, બીજે પ્રતરે દશ લાલ વર્ષ, ચઘપિ દશ લાલ સૂત્ર પાઠમાં ન કહ્યાં, પરંતુ ઇત્કુદ્દી સ્થિતિને અધિકારે નેઢુ સહસ્ર નેઢુ લાલ ઇપર જોઢી લાલ કહ્યાં; તેને અનુસારે પાઠમાં દશ શબ્દ કહ્યા વિના પણ દશ લાલ કહેતાં દોષ નથી. અને સેસેસુઇવરિજિઠા કે° -હવે આગલા ત્રીજા પ્રતર આદે દેઙ્ને જે પ્રતરો ઢે, તેઢનેવિષે ઇવરિ કે° ઇપરના પ્રતરની જે જિઠા કે° ઇત્કુદ્દી સ્થિતિ ઢે, તેજ આગલે અહોકણિઠાઞ્ કે° અહો પટલે નીચે નીચે પ્રતરે કનિષ્ઠ પટલે જઘન્યસ્થિતિ પઙ્પુઢવી પટલે પ્રત્યેક પૃથ્વી પ્રતે જાણવી, પટલે જઘન્ય સ્થિતિ હોય. તે સ્પષ્ટાર્થ યંત્ર દેખી સમજજો. પટલે રત્નપ્રજા પૃથ્વી વિષે ઇત્કુદ્દી સ્થિતિ કહી. અને સર્વ પૃથ્વીવિષે પ્રત્યેક પ્રતરે જઘન્યસ્થિતિ કહી. ॥ ૨૦૨ ॥

હવે ત્રીજી નરક પૃથ્વી આદે દેઙ્ શેષ પૃથ્વીનેવિષે ઇત્કુદ્દી સ્થિતિ કહેવાને અર્થે કરણ કહે ઢે.

ઇવરિ સિઙ્ ટિઙ્ વિસેસો ॥ સગ પચર વિહતુ ઇઙ્ સંયુણિઞ્ ॥

ઇવરિમ સિઙ્ ટિઙ્ સહિઞ્ ॥ ઇઙ્થિય પચરંમિ ઇક્કોસા ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ-ઇવરિ કે° ઇપરની સિઙ્ કે° હિતિ પટલે પૃથ્વી, તેની જે ઇત્કુદ્દી ટિઙ્ કે° સ્થિતિ, તેને ઇઙ્

के० वांछित नरक पृथ्वीनी उत्कृष्टी स्थिति साधे विसेसो के० विम्लेष्य करीए, पटले अधिक स्थितिमांशी लंठी स्थिति काढीए, शेष रहे तेने पण उपचारशी विम्लेष्य कहीए. ते विम्लेष्यनो आंक सगपयरविहचुइइ के० अर्द्धायां वांछी नरक पृथ्वीने सग पटले स्वस्व ते पोतपोताना प्रतरे बेहेंचियें. ते वेहेंचतां जे आंक आवे ते प्रतर संख्याए संगुणित के० गुणीए, ते गुण्ये जके जे आंक आवे ते चवरिमखिइ के० उपरनी पृथ्वीनी उत्कृष्टी विइ के० स्थिति तेणें सहित करीए, तेवारे इडियपरमिच्छकोसा के० वांछीत प्रतरे उत्कृष्टी स्थिति आय.

ते उदाहरणे देखावे जे. जेम शर्करप्रजानेविषे उत्कृष्टी स्थिति त्रण सागरोपम जे; अने रत्नप्रजानी उत्कृष्टी स्थिति एक सागरोपम जे; तेनो विम्लेष्य करीए त्यारे शेष बे सागरोपम रहे. ते बे सागरोपमने शर्कर-प्रजाना अग्नीआरे प्रतरे जाग आपीए; तेवारे एक जागमां एक सागरोपमना अग्नीआरीआ बे जाग आवे ते वेने वांछित प्रतर साधे गुणिए, तेवारे प्रथम प्रतरे एकंस गुण्या बे जागज होय. तेने उपर वली रत्नप्रजा पृथ्वीनी उत्कृष्टीस्थिति एक सागरोपमनी जे, ते जेवी करीए, तेवारे प्रथम प्रतरे एक सागरोपम, अने उपर एक सागरोपमना अग्नीआरीआ बे जाग आवे. पटली शर्करप्रजा पृथ्वीना प्रथम प्रतरे उत्कृष्टि स्थिति जाणवी. ए रीते प्रत्येक प्रतरे बे बे जाग बघारीए, त्यारे अग्नीयार जागे सागरोपम बंधाय. एम यावत् अग्नी-यारमे प्रतरे त्रण सागरोपम पूर्णायु आय; अने पेह्ला प्रतरनी उत्कृष्टि स्थिति ते बीजे प्रतरे जघन्य जाणवी. ए पण यंत्र देखी समजजो.

एमज त्रीजी नरकपृथ्वीए पण पढ़ज करण जाणहुं. तो ए त्रीजी वालुप्रजा, चोथी पंकप्रजा; पांचमी धूसप्रजा, ढठी तमःप्रजा, ए चारेनी यंत्र स्थापना जोजो, अने सातमी तमतमा प्रजाए एकज प्रतर जे. त्यां पांच नरकवासा जे. त्यां काल, महाकाल, रौरव, महारौरव ए चार स्थानके जघन्य बाबीश सागरोपमायु, अने उत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमायु जे. अने पांचमो अपइजाणो नरकावासो जे, त्यां अजघन्योत्कृष्ट तेत्रीश सागरोपमायु जे. एम साते नरकनेविषे ज्यांसुधी जीवे त्यांसुधी सदा वेदना वेदे. आंख मीची छषाढीए पटलो बखत पण नारकीने सुख नथी. किंतु एकांत दुःखज बांध्युं जे; ते वेदे. इवे नारकीने एक क्षेत्र वेदना, बीजी अन्योन्य वेदना, अने त्रीजी परमाधामिकृत वेदना, ए त्रणे वेदना, किंचित् विचरीने कहेजे.

तेमां प्रथम क्षेत्रवेदना कहेजे. एक रत्नप्रजा, बीजी शर्करा, त्रीजी वालुका, एना नारकी शीतयोनि-बाढे, अने योनि स्थानविना बीजी जे नरकचूमिका जे ते छल जे, तेमाटे नारकी शीतयोनिया ते छल वेदना वेदे जे. त्यां जेवा अग्निवर्ण खेरना अंगारा ते करतां पण अत्यंत नरकचूमिका छल जाणवी.

एम त्रीजा पण नरकोनेविषे जावना जाणवी. पंकप्रजा नरके उपरना घणा नरकावासा तो छल जे, अने नीचला थोडा नरकावासा थोडा शीत जे. धूसाने विषे नरकावासांमां शीतल घणावे, अने छल थोडा जे. तथा ढठी अने सातमीए एकांत शीतलचूमिका जे, अने नारकी एकांत छलयोनिया जे, परंतु नीचे नीचे नरके अनंतगुण तीव्र, तीव्रतर, तीव्रतम जे. ते नरकोमध्ये छलवेदना अने शीतवेदना जे जे तेहुं स्वरूप आगमवेदी एहुं कहेजे के, त्रीष्मक्तुना अंत मध्यान्हसमये सूर्य प्राप्त थयो ठतां, अने आकाश मेघरहित ठतां अत्यंत दुष्ट पित्रप्रकोपे करी व्याकुल अने त्रारहित चारे दिशिप प्रदीप्त थपली अग्नि-ज्वाला, तेणे करी व्यास एवा कोइ पुरुषने जेवी छलवेदना होय, तेकरतां पण छलवेदना नरकावासानेविषे रहेला नारकीने अनंतगुणी वेदना जाणवी.

अने शीतयोनिया नारकीने छलवेदना नरकावासाथी खेइ खेरना अंगारा मांहे नाखी घमे, तेवारे ते नारकी चंदन जेवी शीतलता पामी अत्यंत सुखी अयावता ते अग्निमांहे निद्रा पामे. वली पोष तथा माघ महीनामां रात्रीने समये शीतलवायु वाय तेणे करी जेम हृदयादिक कापे, तथा हिमाचलमांहे वखरहित वेवे थके उपरशी हिम पडतां जेवी शीतवेदना होय, तेथी अनंतगुणी शीतवेदना नरकावासांमां होय. ते

શીતવેદના યુક્ત, નરકમાંથી તે નારકીને વાહેર કાઢી પૂર્વાક હિમાચલાદિક શીતલ સ્થલે જો સ્થાપન કરીંયે તો તેવારે તે નિરુપમ સુખી થયા ઝતા નિષ્ઠા પ્રતે પામે.

વહી પ્રત્યેપ ગાથા કહે ઢે.

બંધણ ગદ્ સંગાણા ॥ જેયા વશાય ગંધ રસ ફાસા ॥ અગુરુ
લહુ સદ્ દસદ્દા ॥ અસુદ્દા ॥ વિય પુગ્ગલા નિરય ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ-નરકનેવિષે ક્ષેત્ર સ્વજાવચકી યવા દશ પ્રકારના પુજ્જલનો પરિણામ હુલ્લદાયી હોય તે જૂદા જૂદા વ-
ખાણે ઢે. પ્રતિક્ષણે જેજે આહારાદિક નાનાપ્રકારના પુજ્જલનું જે વ્રંધન તે પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિ કરતાં પણ
અત્યંત દારુણ હોય. બીજો ગદ્ કે ૦ ગતિ તે ઇંટ સરખી હોય, તે ગતિ તસલોહ સરખી ધરતી ઉપર પગ ધારણ
કરવા કરતાં પણ અત્યંત તીવ્ર ઢે. ત્રીજું સંગાણ તે અત્યંત તીવ્ર તીવ્ર હુંડક સંસ્થાન તે પાંચ બેદન અચેલો પહી
જેવો હુલી હોય તેવો હુલ્લદાયક ઢે, જે દીઠેયકે પણ માહા ઉદેગકારી હોય. ચોથું જેયા તે જીત પ્રમુલ્લના
પુજ્જલ જે ઇંટીને શરીરે લાગે, તે શસ્ત્ર-સજ્જધારા સરખા લાગે. પાંચમું તે નરકાવાસાનો વર્ણ સર્વવ્રત અંધકા-
રમય, વિદ્યા, મૂત્ર, શ્લેષ્મ, મલ, લોહી, વસા, પર અને મેદે અજીં તલીઆનું જાગ ઢે, સ્મશાનની, પેરે ગામ ગામ
માંસ, કેશ, હારુ, નલ, દાંત, ચર્મ, પચ્ચાંઢે; પવો વર્ણ હોય. ળ્છો ગંધ: તે કુતરાં, શીયાલ, સર્પ, મંજાર,
નોલીઆ પ્રમુલ્લનાં મૂતકલેવર પચ્ચાં હોય, તેના ગંધ કરતાં પણ અત્યંત ડુર્ગંધ હોય. સાતમો રસ તે કઢવી
તુંબડી કરતાં પણ અત્યંત કઢવો સ્વાદ હોય, આઠમો ફરસ તે વીંઢીના કાંદા સરખો અને કવચના રોમ
કરતાં પણ તેનો ટુંનો સ્પર્શ જાણવો. નવમો અગુરુલ્લધુ પરિણામ તે પણ અત્યંત ડુઃખનું ધર પવો જાણવો.
દશમો શબ્દ તે અત્યંત વિલાપાક્રંદ, ડુઃસ્વકારી શબ્દના પુજ્જલ હોય. ૫ પ્રકારે નારકીને પુજ્જલ પરિણમે.
ખજો કરતાં ટુંનો પરિણમે. જેમ વૈમાનિક દેવતાના હસ્તસ્પર્શે પણ નારકી ડુઃખ પામે. ॥ ૨૦૫ ॥

વહી નારકીને દશ પ્રકારની વેદના પ્રત્યેપ ગાથા ૫ કરી કહે ઢે.

નરયા દસવિહ્ વેયણ ॥ સી ડસિણ સુહ પિવાસ કંઠૂહિં ॥
પરવસ્સં જર દાહં ॥ જય સોગં ચેવ વેયંતિ ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ-શીતવેદના અને હલ્લવેદના ૫ બે પૂર્વે વચાણી ઢે, તેથીજ જાણવી. ત્રીજી સુહ કે ૦ કુધા તે સ-
મસ્ત અઢીધીપનાં અન્ન તથા ઘૂત આપીંયે તોપણ નારકીના ૫૦ જીવને જૂલ મટે નહીં. ચોથી તૃષા તે સમ-
સ્ત સમુદ્ધ અને નદીનાં પાણી પાડ્યે તોપણ નારકીનું ગણું અને તાલુ, તથા હોઠ સૂકાતાં રહે નહીં; પવી તેને
તૃષા ઢે. પાંચમી કંઠૂહિં તે ઢૂરી કરવતે કરી જાણતાં પણ તેની જલસની જંજવાલ મટે નહીં. ળ્છો નારકીના
જીવ સદા પરવશ રહે; સાતમો અહીંયાં રહેનારા પુરુષો કરતાં પણ અનંતગુણો જ્વર સદા સર્વદા હોય. આ-
ઠમો દાહ તે શરીર, તાપમય અને દાઘજ્વરમય હોય. નવમો જય અને દશમો શોક ૫ બે-મનુષ્ય કરતાં ત્યાં
અનંતગુણા હોય. અને વિજંગજ્ઞાન પણ સર્વત્ર ડુઃખદાયી ઢે. પરમાધામિ લોક તે પણ બીજાં શસ્ત્ર જે જાણ્યાં,
તલવાર, લીર, પ્રમુલ્લ હથીયાર તે દેલાહીને મહાડુઃખ દેનારા ઢે, તેણે કરી સદા ડુઃખી હોય; અને શોક ક-
રતા રહે. ૫ ક્ષેત્ર વેદના કહી. ॥ ૨૦૫ ॥

હવે અન્યોન્યકૃતવેદના કહે ઢે. નારકીના બે જેદ ઢે; ૫૦ મિથ્યાદૃષ્ટિ, અને બીજા સમ્યક્દૃષ્ટિ. ત્યાં જેમ
જીજ તથા વણજારા પ્રમુલ્લનો કુતરો બીજા કુતરાને દેહી ક્રોધાંધ થકો લઢવા આવે; તે દાંત અને નલે કરી
ચુરુ કરે; તેમ મિથ્યાત્વી નારકી બે હોય, તે પણ વિજંગજ્ઞાને કરી બીજા નારકીને દૂરથકી આવતો દેહી ક્રોધે

करी अत्यंत रौंज एवो नहुं वैक्रियरूप करे. अने पोतपोताना नरकावासनेविषे पृथ्वीनां स्वजावोत्पन्न हथीयार अथवा नवां विकुर्न्धी एवां त्रिशूल अने जालां प्रमुख अथवा हाथ, पग, दांत, अने नखे करी मांहोमांहे प्रहार करे; ते प्रहारे करी पीडा पामेला एवा तेठं छोहीना कादवमां आलोदता आर्कंद शब्द करे. अने जे सम्यक्दृष्टि नारकी होय; ते पोताना पूर्वजवकृत पापने स्मरण करी बीजा अकी उत्पन्न अण्डं दुःख सम्यक् प्रकारे सहन करे, पण बीजाने पीडा उपजावे नहीं. ए रीते अन्योन्यकृत वेदना कही.

हवे परमाधामिकृत वेदना कहे ठे. नरकावासानी पहेली जीतनेविषे निःकुट आला ठे, ते नारकीने उपजवानी योनि जाणवी. त्यां नारकी उपन्या पढी अंतर्मुहूर्त्त आलो न्दानो अने शरीर मोहोदुं तेथी तेमां समाय नहीं; तेवारे नीचे पडे. ते जेवो नीचे पडे के तुरत ते जाणीने परमाधामि त्यां आवे. ते आवीने पूर्वकृत पापकर्मेने अनुसारे कर्मोपचारीने दुःख आपे. ते दुःख केवुं ? ते कहे ठे. मद्यपानीने तसत्रपुठं पीवरावे, परस्त्रीसंगी जे होय, तेने अग्निमय छोहीनी पुतळीनुं आखिगन करावे; कूटशीमलाना वृक्ष उपर वेसाडे, लोठाना बण्णे करीने घात करे. वांसलाए करी ठेदे, द्रत उपरे खार आपे; छसतेखमांहे तले, कुंत, जालामां शरीरने प्रोवे तथा जघ्नीमांहे शेके. घाणीमांहे पीछे, करवते करी वेहेरी नाखे, काक, घुअड, कुतरा अने सिंह प्रमुखने विकूर्विने कदर्थना करावे. वैतरणी नदीमांहे जवोले. असिपन्नवनमांहे प्रवेश करावे. तसवेखुमांहे दोडावे, एवी विविध प्रकारनी वेदना उत्पन्न करी नारकीने दुःख आपे. पढी वज्रमय कुंजीमांहे तीव्र तापे करी पचतां नारकी उत्कृष्टा पांचसें योजन उंचा उठले. त्यांथी तेठंने पाठा पढतां वज्रमय चंचुए करी पछीं तौने, पढी कांइ अवशेष भरतीनी उपर पळ्या अका वाघ चूटे-खाय. एवा ते परमाधामि अधम, महापापीष्ट, क्रूरकर्म, जेमेने पंचाग्नि प्रमुख कष्ट क्रिया अकी उपन्युं एवुं जे क्रूरमुख एवा जे असुर, परमाधामि ते कदर्थमान एवा नारकीने मांहोमांहे पात्ता, कूकडा, अने मेंढानी पेरे जळता देखी युज्यप्रेशक मनुष्यनी पेरे ते परमाधामि हर्ष पामे, अट्टहास करे, चेलोत्क्षेप करे; पडहग दादरी बजावे. जेम अहीयांना लोका नाटक देखी खुशी आय तेवा परमाधामि; त्रणे जातनी कदर्थना नारकीने देखी खुशी आय. घणुं घुं कहीएं परंतु ए नारकींने दुःख देवामां तथा दुःखी देखीने खुशी अवामां परमाधामींने जेवी प्रीति ठे, तेवी प्रीति अत्यंत रम्य वस्तुना अवलोकने करी पण नथी.

हवे ए त्रण वेदनामांहे कोण वेदना कीया नरके होय ? ते कहे ठे.

सत्तसु खिन्तज वियणा ॥ अन्नन्न कयावि पहरणे हिविणा ॥

पहरण कयावि पंचसु ॥ तिसु परमाहम्मिय कयावि ॥ २०६ ॥

अर्थ- साते नरकनेविषे क्षेत्रवेदना, ते स्वजावे क्षेत्रअकी वेदना होय. बीजी अन्योन्यकृत वेदना वे प्रकारे ठे. एक शरीरअकी, अने बीजी प्रहरणअकी. तेमां पहरणे विणा के पहरण विना मात्र शरीरे करी अन्योन्यकृत वेदना ते साते नरके ठे. अने प्रहरणकृतवेदना पहेला पांच नरके ठे. तेसज पहेला त्रण नरकने विषे परमाधामिकृत वेदना ठे. ठाज तथा सातमा नरकना नारकी राता कुंथुआ जेठनां वज्रमय मोढां अने जेठ गोवरना कीडा सरखा- तेठंने विकूर्विने अन्योन्य शरीरमांहे प्रवेश करावे, तेठं वेदना उदीरे अने शरीरमांहे प्रवेश करी खाय, कयांएक अन्योन्यकृत वेदना ठाजी नरकपृथ्वी सुधी ठे, एवुं कहुं ठे; ते परमार्थ नथी जाणता; शुं जाणीए तेमणे किया हेतुए कहुं ठे ? पटले सविस्तर नारकीनुं स्थितिहार कहुं. ॥ २०६ ॥

હવે નારકીનું જ્વનધાર કહે છે.

રયણપ્પહ સકરપહ ॥ વાલુયપહ પંકપહ ધૂમપહ ॥

તમપહ તમતમપહ ॥ કમેણ પુઢવીણ ગોત્તાઈ ॥ ૨૦૭ ॥

અર્થ- પહેલી રત્નપ્રજા પૃથ્વીનો ગોત્ર, અર્થસહિત નામ તે ગોત્ર કહિયું ત્યાં પહેલે કાંને ઘણાં રત્ન છે, તેથી રત્નપ્રજા ગોત્ર કહીયું. પહેલો ચરકાંન તે સોલ હજાર યોજન પ્રમાણ, બીજો પંકવહુલકાંન ચોરાશી હજાર યોજન પ્રમાણ, ત્રીજો જલવહુલકાંન ઇંસી હજાર યોજન પ્રમાણ છે, અને આગલી ઇંપ પૃથ્વી પૃથ્વીકાયમય જાણવી. ત્રીજીયં શર્કરા કાંકરા ઘણાં છે, ત્રીજી વાલુકપ્રજાએં વેલુ ઘણી છે, ચોથી પંકપ્રજાએં કાદવ ઘણો છે, પાંચમી ધૂમપ્રજાએં ધૂમ ઘણો છે, ઊઠી તમપ્રજાએં અંધકાર ઘણો છે, સાતમી તમતમપ્રજાએં અંધકારનું વહુલપણું ઘણું છે, પટલે સાત નરકપૃથ્વીનાં ગુણનિષ્પન્ન ગોત્ર કહ્યાં. ॥ ૨૦૭ ॥

હવે નરકનાં નામ તથા સંસ્થાન તે આકાર કહે છે.

ધમ્મા વંસા સેલા ॥ અંજણ રિઠા મધાય માઘવઈ ॥

નામેર્હિ પુઢવીઠ ॥ ઢત્તાઈઢત્ત સંગણા ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ- એક ધમા, ત્રીજી વંશા, ત્રીજી સેલા, ચોથી અંજણા, પાંચમી રિઠા, ઊઠી મધા, અને સાતમી માઘવતી, ૫ સાતે નરકનાં નામ કહ્યાં. નામ પટલે જે અર્થવિના પોતાની ઇચ્છા સંજ્ઞા કરીયું તે નામ જાણું. ૫ સાતે નરકપૃથ્વી તે ઢત્તાઈઢત્ત સંગણા પટલે ઢત્તાતિઢત્ત સંસ્થાન, તે આવી રીતે જે ઇપરનું ઢત્ત ન્હાતું, તેને નીચે મોહોડું, વલી તે નીચે મોહોડું, વલી તે નીચે મોહોડું, વલી તે નીચે અતિ મોહોડું, ૫મ નીચે નીચે અતિ મોહોડું મહાવિસ્તારવંત સંસ્થાન જાણું. ॥ ૨૦૮ ॥

હવે પૃથ્વીનો પિંન તથા પૃથ્વીનો આશ્રય કહે છે.

અસીય વત્તિસ અરુવિસ ॥ વીસા અઠાર સોલ અઢસહસા ॥

લરુકુવરિ પુઢવિ પિંનો ॥ ઘણુદહિ ઘણવાય તણુવાયા ॥ ૨૦૯ ॥

ગયણંચ પઢઠાણં ॥ વીસ સહસ્સાઈ ઘણુદહી પિંનો ॥ ઘણ-

તણુ વાયાગાસા ॥ અસંલ જોયણ જુયા પિંનો ॥ ૨૧૦ ॥

અર્થ- પ્રમાણગુણે એક લાલ યોજન, તે ઇપર અનુક્રમે ઇંસી વત્રીશ, અઠાવીશ, વીશ, અઠાર, સોલ ને આઠ યોજન- સહસ કે ૦ ૫ પૂર્વેક સર્વેને સહસ જોડીયું. ૫ રીતે ૫ સાતે પૃથ્વીને પ્રત્યેકે પિંનું જાઢપણું જાણું. પટલે રત્નપ્રજાનું એક લાલને ઇંસી હજાર, શર્કરપ્રજાનું એક લાલને ત્રીશ હજાર, વાલુપ્રજાનું એક લાલ અઠાવીશ હજાર, પંકપ્રજાનું એક લાલ વીશ હજાર, ધૂમપ્રજાનું એક લાલ અઠાર હજાર, તમપ્રજાનું એક લાલ સોલ હજાર, તમતમપ્રજાનું એક લાલ આઠ હજાર યોજનનું પૃથ્વીપિંડ જાણું. ૫ સાતે પૃથ્વીનું જાઢપણું કહ્યું. વલી ધનોદધી, ધનવાત, તનુવાત. ॥ ૨૦૯ ॥ અને ગયણંચ કે ૦ આકાશ- ૫ વારે એકેક પૃથ્વીતલે પઢઠાણં કે ૦ પ્રતિષ્ઠાન પટલે આશ્રય જાણવાં. અહીંયાં ધનોદધિ અને ધનવાતનું સ્વરૂપ વિમાનોને અધિકારે વશાયણું છે. અને તનુવાત કોઈ પણ ઠેકાણે વશાયણું નથી; તનુવાત અને આકાશ ૫ વે પ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં ધમા ધનોદધિ ઇપર, પ્રતિષ્ઠિત છે, અને ધનોદધિ ધનવાત ઇપર, પ્રતિષ્ઠિત છે, અને ધનવાત તનુવાત ઇપર પ્રતિષ્ઠિત છે, તનુવાત આકાશ ઇપર પ્રતિષ્ઠિત જાણવો. આકાશ કોઈ ઇપર પ્રતિષ્ઠિત નથી.

એમ શેષ પૃથ્વીને તલે પણ પૃથ્વી રીતે ચારે જાણવા. પરંતુ ઇટલું વિશેષ જે સાતમી નરકપૃથ્વીની તલે ધનો-
દધી, ધનવાત, તનુવાત, તે તલે લોકાકાશ વાહુદ્ય છે. હવે ધનોદધી પ્રમુખ ચારેને મધ્યજાગે પિંડસ્થૂલ-
પણું કહે છે. ધનોદધિ મધ્યજાગે વીશ હજાર યોજન જાડપણે છે, અને ધનવાત, તનુવાત, ને આકાશ ૫ ત્રણે
મધ્યજાગે જાડપણે અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણ જુગા કે ૦ ચુક જાણવા. તેમાં ધનવાતથી અસંખ્યાતગણો તનુ-
વાત, અને તનુવાતથી અસંખ્યાતગણું આકાશ જાણવું. ॥ ૨૧૦ ॥

ન ફુસંતિ અલોગં ॥ ચત્ર દિસંપિ પુઢવીયવલય સંઘદિયા

અર્થ—સાત પૃથ્વીનું ધનોદધી, ધનવાત, અને તનુવાતસંવંધી વલય—તેણે પૃથ્વી વીટાડ્યકી ચારે દિશાએ
અલોકને ન ફુસંતિ કે ૦ કરસે નહીં. તે કહે છે; સાતે પૃથ્વીની તલે મધ્યજાગે ધનોદધિ વીશ હજાર યો-
જન છે, અને ધનવાતાદિક અસંખ્યાતા યોજન છે. તેવાર પટી પ્રદેશે ઘટતી ઘટતી આપ આપણી પૃથ્વીને ઢેઢે
ઢેક થોડી ઘડ થકી વલયાકારે પૃથ્વીને વાંટી રહે છે. ત્યાં વલયનું ડંચપણું આપ આપણી પૃથ્વીને અનુ-
સારે જાણવું, અને ઢેઢે જાડપણું કહે છે.

રચણાઃ વલયાણં ॥ ડરૂપંચમ જોયણં સદ્ધં ॥ ૨૧૧ ॥

વિસ્કંજો ઘણડદહી ॥ ઘણ તણુવાયાણ હોઈ જહ સંલં ॥

સત્તિજાગ ગાઝયં ॥ ગાઝયંચ તહ ગાઝય તિજાગો ॥ ૨૧૨ ॥

પઢમ મહીવલયસું ॥ ચિવિઝ્ઝા ઇયં કમેણ વીયાય ॥ હુતિ

ચત્રપંચ હગુણં ॥ તદ્યાહ સુતંપિ ચિવકમસો ॥ ૨૧૩ ॥

અર્થ—રત્નપ્રજ્ઞા પૃથ્વીનો ઊપરનો સમગ્રેણિ જાગ, ત્રણ વલયનો ઢેઢો, તેનો વિસ્કંજ ઇટલું જાડપણું તે ચથા-
સંખ્યાએ કહે છે. ધનોદધિ ૭ યોજન જાડો, ધનવાત સાઠાચાર યોજન જાડો, તનુવાત દોઢ યોજન જાડો, ૫
ત્રણ મધ્યા થકા પહેલી નરકપૃથ્વીયકી ચારે દિશાએ વાર યોજન અલોક છે. તેમાંહે ત્રણ પ્રદેષે ધાલીએ, તે ચથા-
સંખ્યાએ કહે છે. રત્નપ્રજ્ઞાનાં ત્રણ વલયમાં એક ગાઝ અને એક ગાઝનો ત્રીજો જાગ ધનોદધિ વલયમાંહે નાલીયં,
બીજો એક ગાઝ ધનવાતવલયમાંહે નાલીયં, ત્રીજો ગાઝનો ત્રીજો જાગ તનુવાત વલયમાંહે નાલીયં તેવારે બીજી
દર્કપ્રજ્ઞાનો વલય, વિસ્કંજ હોય. ૫ સર્વ મલી વાર યોજન વે ગાઝ અને ઊપર એક ગાઝના ત્રણ જાગ
કરીએ તેમાંના વે જાગ ઇટલો વીજી નરકપૃથ્વીયકી ચારે દિશાએ અલોક છે. હવે વાલુકાનરકપૃથ્વી આદે
દેડ પાંચ નરકનાં વલયમાંહે—જે વીજી નરક પૃથ્વીના વલયમાં નાલેલું તેને વે ગુણો, ત્રણગુણો, ચારગુણો,
પંચગુણો, ને અગુણો કરી અનુક્રમે ચથા સંખ્યાએ ધાલીયં, તેવારે વાલુકાદિકના વલયનો વિસ્કંજ
હોય; તે કહે છે.

એક ૭ યોજનને વે ગાઝ, અને એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા વે જાગ ઊપર ધનોદધિવલય, વીજું
પાંચ યોજન ધનવાત વલય, ત્રીજો એક યોજન વે ગાઝ અને એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા વે જાગ
તનુવાત વલય, ૫ સર્વ મલી તેર યોજન એક ગાઝ અને એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ ઊપર
ઇટલું વાલુકાથકી ચારે દિશાએ અલોક છે.

પંકમપ્રજ્ઞા સાત યોજનનો ધનોદધિ વલય, પાંચ યોજનને એક ગાઝનું ધનવાત વલય, એક યોજનને ત્રણ
ગાઝનું તનુવાત વલય, ૫ સર્વ મલી પંકમપ્રજ્ઞાથકી ચૌદ યોજન ચારે દિશાએ અલોક છે.

ધૂમપ્રજ્ઞા સાત યોજનને એક ગાઝ, અને ઊપર એક ગાઝના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ ધનો-

દધિ વલય છે. તથા પાંચ યોજનને બે ગાઠ ધનવાત વલય છે, અને એક યોજનને ત્રણ ગાઠ તથા એક ગાઠના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ હપર ઇટલું તનુવાત વલય. એ સર્વ મલી ચૌદ યોજનને બે ગાઠ તથા હપર એક ગાઠના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ ઇટલો ધૂમપ્રજાથકી ચારે દિશાએ અલોક છે.

તમપ્રજાપ સાત યોજનને બે ગાઠ, તથા એક ગાઠના ત્રણ જાગ કરીએ, તેવા બે જાગ હપર ઇટલું ધનો-દધિ વલય છે. તથા પાંચ યોજન અને ત્રણ ગાઠનું ધનવાત વલય છે. વલી એક યોજન અને ત્રણ ગાઠ, તથા એક ગાઠના ત્રણ જાગ કરીએ તેવા બે જાગ હપર ઇટલું તનુવાત વલય છે. એ સર્વ મલી પંદર યોજન એક ગાઠ અને એક ગાઠના ત્રણ જાગ કરીએ તેવો એક જાગ હપર ઇટલું તમપ્રજા થકી ચારે દિશાએ અલોક છે.

તમતમપ્રજાપ આઠ યોજનનું ધનોદધિ વલય, ઠ યોજનનું ધનવાત વલય, બે યોજનનું તનુવાત વલય, એ સર્વ મલી સોઠ યોજન તમતમપ્રજાથી ચારે દિશાએ અલોક છે.

અહીંયાં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રથમ કહ્યું જે “વીસ સહસ્તાઈ ઘણુદહિ પિંનો” ને હમણાં “ઠડધપંચમ જોયણું સઠું” તો એ પ્રથમાહે આવી રીતે વિસંવાદ કેમ ? તેનું પ્રથકાર સમાધાન કરે છે.

મથેચ્ચિય પુદવિઅહે ॥ ઘણુદહિ પમુહાણ પિંનપરિમાણં ॥

જણિયંતઠ કમેણં ॥ હાયઙ્ જા વલયપરિમાણં ॥ ૩૧૪ ॥

અર્થ— “વીસસહસ્તાઈ ઘણુદહિ પિંનો” એ પાત્તનો અર્થ. પુદવિ અહે કે ૦ નરકપૃથ્વીને હેતે મથેચ્ચિય કે ૦ મધ્યજાગે ઘણુદહિપમુહાણ કે ૦ ધનોદધિ પ્રમુખનો પિંનપરિમાણં કે ૦ પિંનપરિમાણ તે જણિયં કે ૦ કહ્યું; તઠં કે ૦ તેવાર પઠી કમેણં અનુક્રમે હાયઙ્ કે ૦ ઘટતાં ઘટતાં તે વલય “ઠડધ પંચમ જોયણુંસઠું” इत्यादिक जाव-लयपरिमाणं કે ૦ વલય પરિમાણ તે યાવત્ ઠેઠે હોય, તે કારણે વલય વિરોધ ન હોય.

હવે પૃથ્વી પૃથ્વી પ્રત્યે નરકાવાસાની સંખ્યા કહે છે.

તીસ પણવીસ પનરસ ॥ દસતિન્નિ પણ્ણ પગ લક્કાઈ ॥

પંચય નરયા કમસો ॥ ચુલસી લક્કાઈ સત્તસુવિ ॥ ૩૧૫ ॥

અર્થ— નરકાવાસા તે નારકીનાં સ્થાનક જાણવાં. તે પેહેલી નરકપૃથ્વીએ ત્રીશ લાલ્હ નરકાવાસા છે. બી-જીએ પચીશ લાલ્હ, ત્રીજીએ પત્તર લાલ્હ, ચોથીએ દશ લાલ્હ, પાંચમીએ ત્રણ, છાલ્હ અને ઢઢીએ પાંચે છણા એકલાલ્હ, સાતમીએ પાંચ અનુત્તર નરકમાહે સર્વ અધોજાગે નરકાવાસા તે પાંચ ક્રમે જોલા કલ્હા થકા સાતે નરકના નરકાવાસા ચોરાશી લાલ્હ હોય. ॥ ૩૧૫ ॥

હવે સાતે નરકના પ્રતર ઇટલે જેમ ઘરની એક જ્ઞમિ, બે જ્ઞમિ, ત્રણ જ્ઞમિ પ્રમુખ હોય તેનીપરે જે હોય તે પ્રતર કહેવાય છે. તેની સંખ્યા કહે છે.

તેરિક્કારસ નવ સગ ॥ પણ તિન્નિગ પયર સલ્લિણુવન્ના ॥

સીમંતાઈ અપ્પઙ્ ॥ ઠાણંતા ઇંદયામથે ॥ ૩૧૬ ॥

અર્થ— પ્રથમ નરકપૃથ્વીએ તેર, બીજીએ અગીયાર, ત્રીજીએ નવ કે ૦ નવ. ચોથીએ સાત, પાંચમીએ પણ કે ૦ પાંચ, ઢઢીએ તિન્નિ કે ૦ ત્રણ, સાતમીએ ઙ્ગ કે ૦ એક, એ સલ્લિણુવન્ના કે ૦ સર્વ મલી ઠંગાણપચાશ પયર કે ૦ પ્રતર જાણવા. ત્યાં સીમંતાઈ કે ૦ સીમંત પ્રતર તે આદ્યમાં જાણવો. અને અપ્પઙ્ગાણંતા કે ૦ અપ્પઙ્ગાણો પ્રતર તે અંતમાં જાણવો. એ પ્રકારે ઠંગાણપચાશને મથે કે ૦ મધ્યજાગે ઇંદક ઇટલે મહોદા નરકા-વાસા જાણવા. તેમનાં નામ કહે છે. ॥ ૩૧૬ ॥

एक सीमंतो, बीजो रोरुळें, बीजो रंज, चोथो उळ्ळंत, पांचमो संज्रांत, ळो असंज्रांत, सातमो विज्रांत, आठमो जक, नवमो शीत, दशमो वक्रांत, अगीआरमो अवक्रांत, बारमो विकल अने तेरमो रोरुळ ए तेर प्रतर प्रथम नरकना जाणवा. स्तनिक, स्तनक, मणक, चणक, घट्ट, संघट्ट, जिझ, अवजिझ, लोख, लोखावत्त, अने घणलोळुक ए अगीआर ईंक बीजा नरकना जाणवा. तस, तपिक, तपन, तापन, विदाय, प्रज्वलित, लज्वलित, संज्वलित, अने संप्रज्वलित ए नव ईंक बीजा नरकना जाणवा. आर, तार, मार, वर्व, तम, खाडखड, अने खंरखड, ए सात ईंक चोथा नरकना जाणवा. खात, तमस, ऊस, अंध, अने तिमिस, ए पांच ईंक नरकना जाणवा. वाही, वादल, अने लखक, ए त्रण ईंक ळा नरकना जाणवा. अने अपइठाणो ए ईंक सातमा नरकनो जाणवो.

हवे ए ईंककयी जेदळी अेणि नीकली, अने ते एकेकी अेणीनेविषे जेदळा नरकावासा ठे; ते सर्व कहे ठे.

तेहिंतो दिसि विदिसि ॥ विणिग्गया अठनिरय आवलिया ॥

पढमे पयरे दिसिगुण ॥ वल्लविदिसासुअडयाला ॥ ११५ ॥

बीयाइसु पयरेसु ॥ इग इग हीणाळ हुंति पंतीळ ॥ जा सत्त-

मि मइपयरे ॥ दिसि इक्किओ विदिसि नळि ॥ ११६ ॥

अर्थ- तेहिंतो के० ते नरकमां ईंककयी चार दिशिने चार विदिशि ए रीते आवलि विनिर्गता के० बिशे करी नीकली. त्यां प्रथम सीमंत प्रतरनेविषे प्रत्येक दिशि ए ळणपचाश, अने प्रत्येक विदिशि ए अडताळीश नरकावासा होय. ॥ ११५ ॥ एम बीयाइसुपयरेसु के० बीजो प्रतर आदे देइने जे प्रतरो ठे, तेनेविषे इगइगहीणाळ हुंतिपंतीळ के० एकेक हीन पटळे ळंठो करीए तेवारे पंकि घटती घटती जासत्तमिमइपयरे के० बावत् सातमी नरकपृथ्वी ए ळणपचाशमे प्रतरे दिशि एकेक अने विदिसिनळि के० विदिशि ए एक पण नही. ॥ ११६ ॥

हवे प्रतर प्रतरप्रत्ये दिशि विदिशिनी आवलीना मइया सर्व नरकावासांनी संख्या जाणवा माटे करण कहेठे.

इठप्पयरेग दिसि ॥ संख अडगुणा चळविण सइगसंखा ॥

जह सीमंतय पयरे ॥ एगुणनजया सया तिन्नि ॥ ११७ ॥

अपयछाणे पंचळ ॥ पढमो मुहमंतिमो ह्वइ जूमि ॥ मुह-

जूमि समासऊं ॥ पयर गुणं होइ सवधणं ॥ ११८ ॥

अर्थ-इठप्पयर के० वांठयो जे प्रतर तेनी एगदिसि संख के० एक दिशाए जे नरकावासांनी संख्या, ते आवलीनी अपेक्षाए ठे पटळे आवली आठ ठे, माटे अडगुणा के० आठगुणा करीए, पळी विदिशिनी आवलीए एकेक ळंठो ठे, माटे चार विदिशिना चळविण के० चारविना पटळे चार ळंठा एतावता चार काढीए. पळी एक ईंक विमान तेणे स के० सहित करीए, तेवारे इगसंखा के० एक प्रतरे नरकावासांनी संख्या आवे. जह के० जेम पहेळी रत्तप्रजापृथ्वीनेविषे पहेळे सीमंत प्रतरे एक दिशिना नरकावासांनी संख्या ळणपचाश ठे; तेने आठगुणी करीए तेवारे त्रणसंने बाणु आय, तेमांथी चार ळणा करतां त्रणसं अठथाशी आय. तेमां एक ईंक जेळीए, तेवारे एगुणनजयासयातिन्नि के० त्रणसं ने नेज्याशी आय. ए रत्तप्रजाना प्रथम प्रतरे पटळा आवलिकागत नरकावासा होय. एम बीजे प्रतरे पण ए प्रकार-

કરતાં ત્રણસેં પચાશી આવલિકાગત નરકાવાસા હોય. ॥ ૩૧૯ ॥ એમ કરતાં ઢેહો ઈંગણપચાશમાં અપદ્મ-
ઠાણે પ્રતરે એક દિશિય એક નરકાવાસો તે આઠગુણો કરીય, તેવારે આઠ થાય. તેમાં ચાર વિદિશિના
કાઢીયં, બાકી ચાર રહે તેની સાથે એક ફેંક મેલવતાં સાતમા નરકે આવલિકાગત નરકાવાસા પાંચ થાય.

હવે એકેક પૃથ્વીનેવિષે આવલિકાગત નરકાવાસા જાણવા માટે પાઠલી ગાથાનાં પાઠલા ત્રણ પદે કરી
કરણાંતર કહે છે. પદમો કે ॥ પદેહો સીમંત નામે ફેંક આવસ-પ્રતર તેના નરકાવાસાના સમૂહ ત્રણસેં ને-
જ્યાશી છે. તેને મુલ કહીયં. અને અંતિમ કે ॥ ઢેહો ઈંગણપચાશમો અપદ્મઠાણો પ્રતર તેના પાંચ નરક-
વાસા હવડ કે ॥ હોય; તેને ઝૂમિ કહીયં. એનો સમાસ તે મુલ તથા ઝૂમિને એકઠા કરીયં તેવારે ત્રણસેંને ચો-
રાણું થાય. તેનું અર્ધ કરતાં એકસોને સત્તાણું થાય. તેને ઈંગણપચાશ પ્રતરે ગુણતાં નવ હજાર ઠસેંને ત્રેપન
થાય. પદલા સાતે પૃથ્વીના આવલિકા પ્રવિષ્ટ નરકાવાસા જાણવા. શેષ ત્ર્યાશી લાલ નેત્રુ હજાર ત્રણ-
સેંને સઢતાલીશ પદલા પુષ્પાવકીર્ણ જાણવા. ॥ ૩૨૦ ॥ પદ્મ વાત સૂત્રકાર કહે છે.

**ઢલ્લવશ્સય તિવશા ॥ સત્તસુપુઢવીસુ આવલી નિરયા ॥ સે-
સ તિયાસીલક્ષા ॥ તિસય સિયાલા નવશ્ સહસા ॥ ૩૨૧ ॥**

અર્થ-ઢજુસેંને ત્રેપન પદલા સાતે પૃથ્વીના આવલિકાગત નરકાવાસા હોય. અને શેષ ત્ર્યાશી લાલ નેત્રુ-
હજાર ત્રણસેંને સઢતાલીશ પુષ્પાવકીર્ણ નરકાવાસા છે. ૫ વજે મહ્યાથકા સર્વ પૃથ્વીના ચોરાશીલાલ
નરકાવાસા જાણવા.

પ્રત્યેક પૃથ્વીપ આવલિકા પ્રવિષ્ટ નરકાવાસા, તથા પુષ્પાવકીર્ણ, તથા સમસ્તની સંખ્યા જાણવાને અર્થે
યંત્રસ્થાપના જોવી. ઢ નરકપૃથ્વી સુધી મુલ તથા ઝૂમિ છે, અને સાતમી મુલ તથા ઝૂમી નથી. કારણકે
ત્યાં દિશિયજ એકેક કરી પાંચ છે, તે આવલિકાપજ છે, પણ પુષ્પાવકીર્ણ કોઈ નથી. ૫ સમસ્ત નરકાવાસા
તે માંહેલોકોરે વાટલા, વાહેર જઈરંસ, હેઠે ડુરપલાને આકારે તીક્ષ્ણ જાકરા જેના ઉપરથી પગે ચાલતાં
હરપલા જે શાલ્લવિશેષ તેના સરહો ફરસ હોય. તેણે કરી પગે ચલાય તથા પરમ ડુર્ગધમય સર્વ પીઠની
અપેદ્યાય દેવલોકનાં આવલિકાગત વિમાનની પરે વાટલાં, ત્રિલુણાં, ચોલુણાં સંસ્થાન જાણવાં. અને પુષ્પ-
વકીર્ણ અનેક સંસ્થાને જાણવાં. તેમાંહે સમસ્ત ફેંક નરકાવાસા જેઠે તે વાટલા છે. તેના આગલ આવ-
લિકાગત સર્વ ત્રિલુણા છે, તે આગલે ચોલુણા, તે આગલે વાટલાં ૫ પ્રકારે આવલિના ઢેઢા સુધી સમસ્ત
પૃથ્વીમાંહે વાટલાદિકની સંખ્યા થાય, તે પૂર્વોક દેવલોકની ઔષિના કૃત્તાદિક સંખ્યાની પરે જાણવા. પ્રંથ-
ગૌરવના ત્રયથી અર્દ્ધવાં લલ્લ્યા નહીં.

હવે ૫ નરકાવાસાનું લાંબપણું પહોલપણું અને ઇંચપણું કહે છે.

**તિસહસ્સુચ્ચા સઘે ॥ સંલ્લમસંલિલ્લા વિઢઢાયામા ॥ ૫ળ-
ચાલ લલ્લ સીમં ॥ તઢય લલ્લ અપદ્મઠાણો ॥ ૩૨૨ ॥**

અર્થ-સમસ્ત પૃથ્વીપ પદલે સાતે નરકસંબંધી જે નરકાવાસા છે, તે સઘે કે ॥ સર્વે તિસહસ્સુચ્ચા કે ॥ ત્રણ
હજાર યોજન ઇંચા છે. તેમાં એક હજાર યોજનની પીઠ, હજાર યોજન વચમાં પહોલો, અને હજારનું શિખર,
૫ ત્રણે મલી ત્રણ હજાર યોજન થાય. અને વિઢઢાયામા કે ॥ વિસ્તારે અને આયામ પદલે લાંબપણે તો સં-
લ્લમસંલિલ્લા કે ॥ કોઈક સંખ્યાતા યોજન, કોઈક અસંખ્યાતા યોજન છે. પણ તેમાં સીમંતો નામે પ્રથમ ફે-
ંક નરકાવાસો પળયાલલલ્લ કે ॥ પીલાલીશ લાલ યોજન પ્રમાણ લાંબપણે અને પહોલપણે છે. અને ઢેહો

अपह्णणो नामे इन्द्रक नरकावासो ते एक लाख योजन प्रमाण लांबपणे अने पट्टोखपणे ठे. एने फरता का-
लादिक चार नरकावासा जे ठे ते लांबपणे तथा पट्टोखपळे अने फरता परिधिप-ए त्रणे स्थानके असं-
ख्याता योजननी कोडाकोडी जाणवी. ॥ ३३३ ॥

हवे ए नरकावासा आखी प्रथ्वीमांहे ठे, किंवा क्वांपक खाळी जग्या पण ठे ते कहे ठे.

उसु हिघोवरि जोयण ॥ सहस्स बावन्न सहचरिमाण ॥ पु-

ढवीए नरय रहियं ॥ नरया सेसंमि सवासु ॥ ३३३ ॥

अर्थ- पहेली ढ नरकपृथ्वीए हेठे अने उपर प्रत्येके एक हजार योजन क्षेत्र नरकावासाथकी रहित
जाणवुं. अने चरिमाण के० ठेही सातमी प्रथ्वीए नीचे अने उपर प्रत्येके साढीबावन हजार योजन-एटळे
साढी बावन हजार योजन नीचे, अने साढीबावन हजार योजन उपर, एटळुं क्षेत्र प्रथ्वीमां नरकावासाथी रहित
जाणवुं नरया सेसंसिज्जवासु के० बीजी समस्त प्रथ्वीनेविषे यथायोग्यपणे नरकावासा ठे. एटळे प्रतरमाहि
नरकावासांनी वात कही. ॥ ३३३ ॥

हवे प्रतरमांहे अंतर एटळे एक प्रतरथकी बीजो प्रतर केटळे अंतरे ठे? ते कहे ठे.

बिसहस्सूणा पुढवी ॥ तिसहस गुणिएहिंनियय पयरेहिं ॥

ऊणा रुवुण निय पयर ॥ जाईया पठंनतरयं ॥ ३३४ ॥

अर्थ- पहेली नरकप्रथ्वीना पिरुमांहेथी वे हजार योजन ऊणा करीए, एटळे एक हजार उपरथी अने
एक हजार नीचेथी काढीए, पढी जे पृथ्वीए जेटळा प्रतर होय, तेटळे प्रतरे त्रण हजार गणो पृथ्वीपिन
ऊणा के० ऊणो करीए, तेवार पढी निय के० पोतपोताना प्रतरमांथी रुवुण के० एक रूप ऊणो करी
वाकी जे आंक आवे ते आंतरारूप जाणवुं; तेणे करी जाग आपीए, तेवारे पढ डंतरयं के० एक प्रतरथी
बीजा प्रतरनुं मांहोमांहे अंतरनुं प्रमाण होय. ए अक्षरार्थ कळो. ॥ ३३४ ॥

हवे ते छदाहरणे करी स्पष्ट देखांडे ठे. जेम रत्नप्रज्ञा पृथ्वीनो पिरु एक लाख ऐंशी हजार योजन ठे; ते-
मांहेथी वे हजार योजन काढीए. वाकी एक लाख अछोतेर हजार रहे. पढी ए प्रथ्वीना तेर प्रतर ठे, ते त्र-
ण त्रण हजार योजन उंचा ठे, माटे तेरेने त्रण हजारगुणा करीए, तेवारे उगणचालीश हजार योजन आय.
एटळा एक लाख अछोतेर हजारमांथी काढीए. वाकी एक लाखने उगणचालीश हजार योजन रहे, तेने तेर
प्रतरनी वचमांना वार अंतरा ठे, माटे वारे जाग आपीए, तेवारे एकेके आंतरे अगीआर हजार पांचसेने
ज्याशी योजन, अने उपर एक योजनना त्रण जाग करीए तेवो एक जाग, एटळुं प्रमाण रत्नप्रज्ञानेविषे प्रतरे
प्रतरे मांहोमांहे अंतर आय. एज करण बीजी नरक पृथ्वीनेविषे पण जाणवुं. पोतपोताना प्रतरे जाग दीधा
थकी जे आवे ते प्रत्येके कहे ठे.

बीजी नरक पृथ्वीए अगीथार प्रतरना दश आंतरे जाग आपीए तेवारे नव हजारने सातसें योजन एकेके
आंतरे आवे, त्रीजी नरक पृथ्वीनेविषे आठ आंतरे जाग आपवाथी प्रत्येके वार हजार त्रणसें पंचोत्तर यो-
जन आवे, चौथी पृथ्वीए ढ आंतरे प्रत्येके सोळ हजार एकसो गासठ योजन अने त्राहीयां वे जाग उपर एकेके
अंतरे आवे, पांचमा नरके चार आंतरे प्रत्येक पचीश हजार वसेने पचाश योजन एकेके अंतरे आवे, षठी
नरके वे आंतरे प्रत्येके साढी बावन हजार योजन एकेके अंतरे होय, अने सातमे नरके एक प्रतर ठे, माटे
अंतरे नथी. एटळे सविसारपणे नारकीजुं जवनघार कळुं.

हवे नारकीनुं शरीरमान कहे ठे.

पठणठ धणु ढ अंगुल ॥ रयणा ए देहमाणमुक्कोसं ॥ से-

सासुडुणुण डुगुणं ॥ पण धणुसय जावचरमाए ॥ ३१५ ॥

अर्थ- रत्नप्रज्ञाए नारकीनुं उत्कृष्ट देहमान पोणाआठ धनुष्यने ढ अंगुल होय, अने सेसासु डुगुण डुगुण के० शेष पटखे बाकीनी छए नरक पृथ्वीए शरीरमान बमणु बमणु यथाक्रमे करता जइए, ते जाव चरमाए के० यावत् ठेली सातमी तरक पृथ्वीए पांचसैं बोजन शरीरमान उत्कृष्ट होय. ॥ ३१५ ॥

ते बिस्तारपणे छदाहरणे करी देखाडे ठे. जेम रत्नप्रज्ञाए सात धनुष्यत्रण हाथने ढ अंगुल, तेने बमणु करतां शर्करप्रज्ञा नरके पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल छपर देहमान आय. तेनेज बमणु करीए तेवारे बालूकाए एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान आय, तेने बमणु करतां पंकप्रज्ञाए बासठ धनुष्यने बे हाथ देहमान आय. तेने बमणु करीए तेवारे धूमप्रज्ञाए एकसोने पचीश धनुष्य देहमान आय. तेने बमणु करीए तेवारे तमप्रज्ञाए अढीसैं धनुष्य देहमान आय. तेने बमणु करीए तेवारे तमतमप्रज्ञाए पांचसैं धनुष्यनुं देहमान आय. पटखे साते नरकनेविषे सामान्यपणे उत्कृष्ट देहमान कइं.

हवे प्रतर प्रतरनेविषे जूडं जूडं देहमान कहे ठे.

रयणाय पढम पयरे हहतिरं देहमाण मणुपयरं ॥ ढप-

संगुलसद्धा ॥ बुद्धीजा तेरसे पुषं ॥ ३१६ ॥

अर्थ- चोवीश अंगुले एक हाथ, तेवा चार हाथे एक धनुष्य कहीए. त्यां रत्नप्रज्ञाने प्रथम प्रतरे उत्कृष्ट देहमान हहतिरं के० त्रण हाथनुं जाणवुं. तेवार पढी मणुपयरं के० प्रतरप्रतरप्रते पूर्व पूर्व प्रतरयकी देहमानमांहे जे वृद्धि करीए; ते कहे ठे. ढपसंगुलसद्धा के० साढी ढपस अंगुल पटखे बे हाथने साढाआठ अंगुलनी बुद्धी के० वृद्धि करतां करतां जातेरसे के० यावत् तेरसे प्रतरे पूर्वोक्त देहमान पुषं के० पूर्ण आय, ते कहे ठे. रत्नप्रज्ञाने पहिले प्रतरे त्रणहाथ, बीजे प्रतरे बे हाथने साढाआठ अंगुल वधारीए, तेवारे एक धनुष्य कए हाथ ने साढा आठ अंगुल छपर आय, त्रीजे प्रतरे एक धनुष्य त्रण हाथ ने सत्तर अंगुल, चौथे प्रतरे बे धनुष्य बे हाथ ने दोढ अंगुल, पांचमे प्रतरे त्रण धनुष्य ने दश अंगुल, षष्ठे प्रतरे त्रण धनुष्य बे हाथने साढा आठ अंगुल, सातमे प्रतरे चार धनुष्य एक हाथने त्रण अंगुल, आठमे प्रतरे चार धनुष्य त्रण हाथ ने साढा अंगीआर अंगुल, नवमे प्रतरे पांच धनुष्य एक हाथने बीश अंगुल, दशमे प्रतरे ढ धनुष्यने सामाचार अंगुल, अंगीआरमे प्रतरे ढ धनुष्य बे हाथने तेर अंगुल. बारमे प्रतरे सात धनुष्यने साढी एकवीश अंगुल, तेरमे प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने ढ अंगुल उत्कृष्ट देहमान आय ठे. पटखे रत्नप्रज्ञा नरके प्रतरे प्रतरे जूडं जूडं देहमान कइं. ॥ ३१६ ॥

हवे शर्करादिकने विषे उत्कृष्ट देहमान प्रतर प्रतरने विषे कहे ठे.

जंदेह पमाण ढविरि ॥ माए पुढवीइ अंतिमे पयरे ॥ तंचिय हि-

ठिम पुढवी ॥ पढमं पयरंमि बोधवं ॥ ३१७ ॥ तंचेगुणग सग

पयर ॥ जइयं बीयाइ पयर बुद्धिजवे ॥ तिकर तिअंगुल करसत ॥

अंगूला सद्धि गुणवीसं ॥ ३१८ ॥ पण धणु अंगुल वीसं ॥

पनरस धणु हूणि हठ सङ्गय ॥ बासछि धणुहसहा ॥

पण पुढवी पयर वुद्धि इमा ॥ ३२ए ॥

अर्थ—जंदेहपमाण चवरिमाए पुन्ववीए अंतिमे पयरे— एटखे जे जे उपर उपरनी रत्नाप्रजादिक पृथ्वीने अंतिमेपयरे के० ठेले प्रतरे उत्कृष्टुं शरीरप्रमाण ठे. तंचियहिछिम पुढवी के० तेते हेठवी हेठवी शर्करादिक पृथ्वीनेविषे पढम पयरमि बोधव्य के० पेहेले प्रतरे देहमान जाण्डुं. ॥ ३२५ ॥ फरी तंच के० ते शर्करा-दिक पृथ्वीनेपहेले प्रतरे जेजेदेहमान आवे, तेने एगूण के० एके ऊणें सगपयर के० आपआपापणे प्रतरे जइयं के० विजाग आपीयं, पढी जे आंक आवे ते शर्करादिक पृथ्वीना बीयाए पयर के० बीजा प्रतर आदे देइ प्रतरे प्रतरे बुद्धीजने के० वृद्धि होय. ते वृद्धि बीजी पृथ्वी आदे देइ ठी पृथ्वीसुधी पांच पृथ्वीना बीजे प्रतरे आदे देइ अनुक्रमे जाणवी. त्यां शर्कराना प्रथम प्रतरे सात धनुष्य त्रण हाथ ने ढ अंगुल देहमान ठे. तेमां तिकर तिअंगुल के० त्रण हाथ अने त्रण अंगुलनो प्रक्षेप करीए त्रीजा नरके प्रथम प्रतरे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल देहमान ठे; तेमां कर सत्त अंगुला सङ्गीगुणवीसं के० सात हाथने साढीतंगणीश अंगुलनो प्रक्षेप करीए ॥ ३२७ ॥ चोथा नरकने पहेले प्रतरे एकत्रीश धनुष्यने एक हाथ देहमान ठे; तेमांहे पांच धनुष्यने बीश अंगुल प्रक्षेप करीए. पांचमा नरके पहेले प्रतरे साढी बासठ धनुष्य देहमान ठे; तेमांहे पन्नर धनुष्यने अढी हाथ प्रक्षेप करीए. षठा नरके पहेले प्रतरे एकसोने पचीश धनुष्य देहमान ठे; तेमांहे बासठ धनुष्यने बे हाथ प्रक्षेप करीए. पण पुढवी पयरबुद्धी-इमा के० पांच पृथ्वीना प्रतरेनेविषे ए रीते वृद्धि करीए. ॥ ३२ए ॥

ह्वे सवित्तरपणे देखाडे ठे. शर्कराने प्रथम प्रतरे सात धनुष्यने त्रण हाथ उपर ढ अंगुल देहमान ठे; ते सात धनुष्यना अछावीश हाथ आय, तेनी साथे उपरना त्रण हाथ जेलतां एकत्रीश हाथ आय. तेना अंगुल करवामाटे चोवीशे गुणिए तेवारे सातसैं चुमाखीश अंगुल आय. तेमां उपरना ढ अंगुल जेलीए तेवारे सर्व मखी सातसैंने पचाश अंगुल आय. तेने शर्कराना अग्नीआर प्रतरने एके ऊणा करी दशे जाग आपीयं तेवारे एकेके जागे पंचोतर अंगुल आवे, तेना हाथ करवा माटे चोवीशे जाग आपीयं, तेवारे त्रण हाथने त्रण अंगुल पटखुं शर्करापृथ्वीना पहेला प्रतरनेविषे देहमाननी वृद्धि आय; एम प्रत्येके बीजो प्रतर आदे देइ शेष दश प्रतरनेविषे एज रीते वृद्धि जाणवी. एम अनेरी नरकपृथ्वीनेविषे पण जाचना जाणवी. ते सुखाव-बोधने माटे शर्करा, बालूका, पंका, धूमा अने तमप्रजा ए पांच पृथ्वीनी यंत्रस्थापना देखी ग्रीठजो. अने सातमा नरके एकज प्रतर ठे. ते कारणे त्यां प्रतरगत वृद्धि न होय. एके प्रतरे पांचसैंज धनुष्य उत्कृष्ट दे-हमान आय एटखे सात नरकना प्रतर प्रतरनेविषे नारकीनुं उत्कृष्टुं देहमान कथुं.

ह्वे नारकीनुं उत्तरवैक्रिय देहमान कहे ठे.

इय साहाविय देहो ॥ उत्तर वेठविजय तहुगुणो ॥ डुविहो

वि जहन्नकमा ॥ अंगूल असंख संखंसो ॥ ३३० ॥

अर्थ— इय के० इति पूर्वोक्त प्रकारे साते नरकनेविषे नारकीनो साहावियदेहो के० स्वाभाविक देह, एटखे जवधारणीय शरीर कथुं. त के० ते स्वाप्नानिक शरीरथी डुगुणो के० वमणुं उत्तरवेठविजठ के० उत्तरवैक्रिय शरीर जाण्डुं. जेम रत्नप्रजानेविषे पन्नर धनुष्य बे हाथने बार अंगुल उत्तरवैक्रिय शरीर होय; अने सातमा नर-के एक हजार धनुष्य उत्तरवैक्रिय शरीर होय. एटखे बे प्रकारे उत्कृष्टुं देहमान कथुं. ह्वे डुविहोविजहन्नक-मा के० अनुक्रमे बे प्रकारे जघन्य देहमान पण कहे ठे. एक जवधारणीय, अने बीजो उत्तरवैक्रिय ए वने

शरीर जघन्यथकी साते नरकनेविषे अनुक्रमे अंगुलनो असंख्यातमो जाग, तथा संख्यातमो जाग होय. अहीयांचवधारणीय शरीर पहेलुं उत्पत्ति वेलाए शरीर पर्याप्ति करतां अंगुलने असंख्यातमे जागे होय. अने उत्तरवैक्रिय शरीर प्रारंभवेलाए प्रथम अंगुलने संख्यातमे जागे होय. ॥ ३३० ॥ एटळे नारकीनुं अवगाहनाचार कहुं.

हवे उत्पातविरह तथा चवनविरहनुं चार कहे ठे.

सत्तसु चढवीसमुहू ॥ सग पनर दिणेंग छु चढ ठम्मासा ॥

जववाय चवण विरहो ॥ उहे वारस मुहुत्त गुरू ॥ ३३१ ॥

खहुळं डुहावि समळं ॥ संखापुण सुरसमा मुणेंयवा ॥ संखा-

ज पजत्त पणिंदि ॥ तिरिनरा जंति निरयसु ॥ ३३२ ॥

अर्थ- सत्तसु के० साते नरके नारकी प्राये निरंतर उपजे ठे अने चवे ठे. परंतु क्यारेक जो विरह पडे तो जघन्यथकी तो लड्डु के० साते नरके एक समय विरह पडे. अने प्रत्येके जूदो जूदो पण एक समयज विरह पडे. वली गुरू के० उत्कृष्टो साते नरकनेविषे जेळो विरहकाल पडे तो ढंगे के० सामान्यपणे साते नरकमांडे कोइ उपजे नहीं अने कोइ चवे पण नहीं, तो उत्कृष्टो बार मुहूर्त्त विरह होय. तेवार पठी सात नरकमांडेही कोइक नरके अवश्य कोइक उपजे. अथवा चवे.

हवे जूदो जूदो नरक नरकनेविषे उत्कृष्टो उपपात अने चवनविरहकाल गाथाना अर्थथी कहे ठे. रत्न-प्रज्ञापं चोवीस मुहूर्त्त, शर्करापं सग के० सात दिवस, बाळुकाए पन्नर दिवस, पंकप्रज्ञापं एक मास, भूम-प्रज्ञापं वे मास, तमप्रज्ञापं चार मास अने तमतमप्रज्ञापं ष मास, ए जववाय चवणविरहो के० उपपात चवननो विरहकाल कळो. इहां जेनो जेटळो उपपात अने चवनविरहकाल कळो, तेतळा कालथी उपरांत अवश्य ए नरकनेविषे प्रत्येके कोइक जीव उपजेज. अने उहे वारसमुहूर्त्त तथा खहुळं डुहाविसमळं ए पदोनो अर्थ प्रथम लखाइ गयो ठे.

हवे एक समये केटळा चवे? अने केटळा नारकी उपजे? ते पाठवी गाथाना बीजा पदे करी कहे ठे. संखापुणसुरसमामुणेंयवा के० वली नारकीनी उपजवानी अने चवननी संख्या ते सुरसमा एटळे देवता सरखी, जेम देवता एक समये एक, वे त्रण, संख्याता असंख्याता उपजे अने चवे, तेम नारकी पण मुणेंयवा एटळे जाणवा. एटळे नारकीनुं उपपात चवन विरहचार कहुं.

हवे कोण जीव नरके जाय? ते कहे तो थको गति चार पाठवी गाथाना पाठवा वे पदे करी कहे ठे. संखाज पजत्तपणिंदि के० संख्याता आयुष्यवाळा पर्यासा पंचेंदि तिर्यच, तथा पंचेंदि मनुष्य जो नरकायु वांचे तो नरके जाय. बीजा जीव नरकायु वांचे पण नहीं; अने नरके पण जाय नहीं. ॥ ३३१ ॥ ३३२ ॥

मिळादिष्टि महारंज ॥ परिगहो तिबकोहू निस्सीलो ॥

नरयालयनिबंध ॥ पावमई रुहपरिणामो ॥ ३३३ ॥

अर्थ- जे माटे मिथ्यात्वी, माहंरंजी, परिग्रही, तीब्रलोजी, निशीख, पापकूची, अने रौद्र परिणामि एवो जे जीव होय ते नरकायु वांधी नरके जाय. एटळे सामान्यपणे नरकगति कही. ॥ ३३३ ॥

हवे विशेषे जूही जूही नरकगति कहे ठे.

असन्नि सरिसिव परकी ॥ ससीहू उरगिं छि जंति जाठंठि ॥

कमसो उक्कोसेणं ॥ सत्तम पुढवी मणुय मळा ॥ ३३४ ॥

अर्थ- असंज्ञी मनुष्य अपर्याप्तो जे मरण पाये, अने अपर्याप्त नरकायु नइ बांधे तेमाटे असंज्ञी संग्रहणी पंचेजि पर्याप्तो तिर्यंच जो नरकायु बांधे तो, पहेली नरके जाय. त्यां जघन्य दश हजार वर्ष, अने उत्कृष्ट पण्डोपमनो असंख्यातनो जाग पटले आयुष्ये उपजे. उपरांत आयुष्ये उपजे नहीं. अने सरिसिब के० जुजपुरि-सर्प, गोह, नोखियादिक, गर्जज प्रमुख पहेला नरक आदे देइ बीजा नरक सुधी उपजे. वली परकी के० पही जे मां-साहारी गृध्र, सींचाणा, समली अने नीलचास प्रमुख रौद्र अच्यवसायवाला पही, ते त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय. अने सीह के० सिंह प्रमुख एवा हिंसक जीव जे चीतरा, कुतरा, बीलाडी, प्रमुख ते चोथी नरकपृथ्वी-सुधी जाय. वली चरगि के० चरपरिसर्प पटले काला, घोला, काबरा, प्रमुख सर्प ते पांचमा नरकसुधी जाय. अने द्वि के० स्त्रीवेदे नरकायु बांधे एवा जे स्त्रीरत्न प्रमुख ते यावत् ठग नरकसुधी जाय. अने मनुष्य तथा मनु जे जलचर जीव ए वेष्ट गर्जजपर्याप्ता ते उत्कृष्टी सातमा नरक सुधी जाय. कमसो शक्रोसेण के० ए अनुक्रमे पूर्वोक्त सर्व जीवोनी उत्कृष्टी गति कही. अने जघन्यथी रत्नप्रज्ञाने पहेले प्रतरे जाय, एष-की उपरांत अने उत्कृष्टाथकी आगल जेवि चाले जाय, ते सर्व मध्यमगति जाणवी.

हवे केटलाएक तिर्यंचने प्राये गति कहे ठे.

वाला दाढी परकी ॥ जलयर नरगा गयाठ अश्कूरा ॥ जं-

ति पुणो नरयसु ॥ बाहुक्षेणं नष्टण नियमो ॥ ३३५ ॥

अर्थ- वाला के० व्याल ते सर्पादिक, अने दाढी के० दाढवाला सिंह प्रमुख, परकी ते गृध्र प्रमुख, जलचर ते मत्स्यादिक, पटली जातिना जीव ते नरगागयाठ के० नरक थकी आध्या होय. अने फरी न-रकेज जाय. अश्कूरा के० अत्यंत क्रूर अच्यवसायवाला पंचेजियना वधकारी जंतुपुणोनरयसु के० वली फरी नरके जाय. ए बाहुक्षेण के० प्राये कहीए, परंतु नष्टणनियमो के० पुनः निश्चे नहीं. केमके कोइक जीव नरक थकी आवी सन्यक्त्व पामी रुठे संघयणे मोह पण पाये. ॥ ३३५ ॥

हवे नारकीने संघयण अने खेइया कहे ठे.

दो पढम पुढवि गमण ॥ ठेवटे कीखियाइ संघयणे ॥

इक्षिक पुढवि वुढी ॥ आइतिखेस्साठ नरयसुं ॥ ३३६ ॥

अर्थ- ठेवज संघयणी दो के० वे नरक पृथ्वी सुधी गमण के० जाय; उपरांत न जाय. पढी अपूठी गण-नाए गणतां कीलिका संघयण आदे देइ एकेकी नरक पृथ्वीनी वृद्धि करीए, जेस कीलिका संघयणी त्रीजी नरकपृथ्वी सुधी जाय, अर्धनाराचे चोथी सुधी जाय; नाराचे पांचमी सुधी जाय, ऋषजनाराचे ठी सुधी जाय, अने वज्ररुपजनाराचे संघयणे सातमी सुधी जाय. ए उत्कृष्टी गती कही. अने जघन्य गति समस्त संघयणे रत्नप्रज्ञासुधी. त्यां पण प्रथम प्रतरे जाय. ए जघन्य गति कही. अने पूर्वे उत्कृष्टी कही, तेनी वच-मां जे जाय, तेने मध्यम गती कहीए. हवे खेइया कहे ठे. आइतिखेस्साठनरयसु के० कृल, नील, अने का-पोत, ए आधनी त्रण खेइया नरकनेविषे होय. ॥ ३३६ ॥ हवे ए खेइयाठ विचरीने कहे ठे.

डुसुकाळ तइयाए ॥ काळनीलाय नील पंकाए ॥ धू-

माय नील किण्हा ॥ डुसु किण्हा हुंति खेस्साठ ॥ ३३७ ॥

अर्थ-डुसु के० पहेला वे नरके काळ के० कापोत खेइया होय. पण पटलुं विशेष जे रत्नप्रज्ञाथकी शर्करप्र-ज्ञानेविषे अत्यंत मलीन खेइया होय. तइयाए के० त्रीजा नरके केटलाक नारकीने कापोत खेइया ठे. पटले

पढ्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक ब्रण पढ्योपमना आयुष्यवाला सुधीना नारकीने काळ के० कापोत लेख्या ठे. अने तेथी उपरांतना आयुष्यवालाने नीलाय के० नीललेख्या होय. अने नीलपंकाए के० पंकप्रजानेविषे केवल नील लेख्याज होय. घुमानेविषे केटलाक नारकीने नील लेख्या ठे. पटले चकूटी पढ्योपमने असंख्यातमे जागे अधिक दश सागरोपम सुधीना आयुष्यवाला नारकीने नील लेख्या होय. अने तेथी उपरांत आयुष्यवालाने केवल कृस लेख्या होय. अने उचा तथा सातमा ए उमु के० वेनरकनेविषे किण्णा के० एक कृस लेख्या होय. पण पटलुं विशेष जे ए उची सातमी नरकपृथ्वीपं परम कृस लेख्या जाणवी. हुंतिखेस्ताळ के० ए साते नरकनेविषे लेख्याळ होय ते कही. ॥ ३३४ ॥

हवे शिष्य पूढे ठे के, नारकीने शरीरवर्णरूप लेख्या ठे ? किंवा कृसादिक ऋच्य संयोग अकी परिणामरूप लेख्या ठे ? ते उपर सूत्रकार कहे ठे.

**सुर नारयाण ताउ ॥ दवळेसा अवठिया जणिया ॥ जाव-
परा वत्तीए ॥ पुण एसिं हुंति ठ खेस्ता ॥ ३३५ ॥**

अर्थ- सुर के० सौधर्मादिक देवताने तेजो, पद्म, ने शुक्ल नामे ए ब्रण लेख्याळ कही; अने नारयाण के० नारकीनेविषे कृस, नील ने, कापोत नामे ब्रण लेख्याळ कही. ते अवठिया के० अवस्थित कहीपं. ते क्षेत्र-संबंधी दवळेसा के० ऋच्यलेख्या आगमनेविषे जणिया के० कही ठे. ते लेख्या ऋच्य अवस्थित जाणवां; पण बाह्य वर्णरूप न जाणवां; जेमाटे तेवी तेवी, ऋच्य, क्षेत्र, अने काळादि सामग्री पामीने जावपरावत्तीए के० परिणामनी परावर्ति पटले विपर्यास करीने एसिं के० ए नारकीठने पुण के० वली प्रत्येक ठ ठ लेख्या हुंति के० संजवे. ए अक्षरार्थ कळो. ॥ ३३५ ॥

हवे परमार्थ कहे ठे. तिर्यंच तथा मनुष्यने जवांतरे देवता नारकीने जवे उपजतां, अथवा शेष काळे मू-खगी लेख्याने त्यागे, नवी लेख्याने संयोगे ते लेख्या जाय अने नवी लेख्या आय. जेम उज्ज्वल वळे जेवो मजीठ प्रमुखलो रंग लागे, ते ओलो वर्ण गमावे अने राता प्रमुख रंगपणे परिणमे. ते माटे सिद्धांतमहि ले-ख्याने चकूटो काळ अंतरसुहूर्त कळो ठे. नहीकां मनुष्यने ब्रण पढ्योपमायु ठे, त्यां एकज लेख्या होय. अंतरसुहूर्त अंतरसुहूर्त नवी नवी लेख्या न होय.

वली देवता नारकीनी मूखगी लेख्याने नवी लेख्याने संयोगे तेनो आकार मात्र जंजे, पण तद्रूप पटले तेहज रूपपणे न आय; जेम वैकुण्ठ नीलमणी, कालोमणी प्रमुख काळे नीले सूत्रे प्रयोगे अको ते सूत्र संयोगे अप्रगट योगे अप्रगटपणे कांडक तेनो आकार मात्र पामे. अने स्फटिक ते जासूसना फूल संयोगे प्रगट तेनुं प्रतिबिंब पामे; परंतु बळे तद्रूपपणुं न पामे; तेम कृसादिक लेख्या ऋच्यपणे नीलादिक लेख्याए समूह संयोग पामी केवारेक अप्रगट तदाकार मात्र होय. केवारेक प्रगट तेनुं प्रतिबिंब मात्र पामे; पण एम नहीं जे कृस-लेख्याना वर्ण, गंध रस स्पर्शपणे परिणामीने नीलादि लेख्या ऋच्यरूप होय. एम न आय.

तेम सातमा नरके मूखगी कृस लेख्याने तेजो लेख्याना ऋच्यसंयोग मळ्या थका तदाकार मात्र, तथा प्रतिबिंब मात्र होय. तेवारे नारकीने कृस लेख्या अकाज तेजो लेख्यादि ऋच्यसंयोगे शुज परिणाम उपजे. जेम जासूस उपर रक्त स्फटिकनेविषे रक्तपणुं होय, तेम एवा परिणामे वर्चतां सम्यक्त्व प्राप्ति होय. एम करतां कांड विरोध नथी.

अने एम पण नहीं जे तेजोलेख्यादिक परिणाम ठां कृसलेख्या न होय ? अने सातमा नरके सदा कृस-लेख्या ठे, अने तेजोलेख्यादिक आकार मात्र प्रतिबिंब मात्रे करी केवारेक होय, अने ते उपनी अकी पण घणो काळ रहे नहीं. अने जे नरके जे लेख्या ठे ते अनेरी लेख्याने संयोगे पोतातुं स्वरूप ठाने, एम पण न आय.

તેમાટે સાતમા નરકે એકહી કણ લેશ્યાજ્ઞ જાણવી. ૫ કારણે સંગમા દેવને આકારમાત્ર કૃણ લેશ્યા કેવી, પણ અવસ્થિત તો તેજોલેશ્યા જાણવી; અને જગવતિમાંહે દેવતાને વર્ણ જુદો કહ્યો છે, અને લેશ્યાનો અધિકાર પણ જુદો કહ્યો છે. વલી “અસુરાકાલા” इत्यादि बाह्य वर्ण कहे, અને જવણવણપદમ ચણલેસ इत्यादिक लेश्यास्वरूप कहे, તો જાણીયે જૈયે જે વર્ણ જુદો, અને લેશ્યા જુદી છે. ઘણું શું ? તથા જે અદીર્ઘાં ઇન્દ્રિયલેશ્યા અવસ્થિત કહી. જે દેવતા નારકીને જે લેશ્યા સંજવે તે પોતપોતાની જવસ્થિતિ પ્રમાણ અવસ્થિત કાલપ્રમાણ જાણવી. ત્યાં પાઠલા જવનો એક અંતરમુદૂર્ત્ત, અને એક આગલા જવનો અંતરમુદૂર્ત્ત, ૫ વેણ અંતરમુદૂર્ત્ત અધિક જવસ્થિતિ સુધી લેશ્યા હોય.

હવે ૫ લેશ્યાનું સ્વરૂપ કહે છે. માર્ગ થકી પરિવ્રજ્યા થયા પવાઝ પુરુષ વનમાં જમતા જૂલ તૃણાયે પીળ્યા થયા જંબુવૃદ્ધને દેવે આન્યા. તે માંદોમાંદે ફણ જાવાની વાંગા કરતાં ચિત્તનેવિષે ચિંતન કરવા જાન્યા જે, ૫ વૃદ્ધનાં ફણ જહાણ કરીને કુષાતૃણને રૂપશમાવિષે; ૫મ વિચારી એક પુરુષ ફણને અર્થે તે વૃદ્ધને મૂલ થકી બેદવા જાન્યો; ૫ટલે વીજો પુરુષ બોલ્યો જે અદ્યથી બેદો, ત્રીજો બોલ્યો જે માલાં બેદો, ચોથો પુરુષ ન્હાની નાલીઈને બેદો ૫મ બોલ્યો, પાંચમો પુરુષ પાકાં ફણને તોડો યડું બોલ્યો, અને ડાનો પુરુષ બોલ્યો જે પૃથ્વી ઉપર જરી પહેલાં ફણ મચ્છેથી ઘીણી જાઈ. જેમ ૫ ડ પુરુષના પરિણામ જૂદા જૂદા તેમ કૃણાદિકથી માંની યાવત્ શુક્લ લેશ્યાના પરિણામ પણ જૂદા જૂદા જાણવા.

હવે લેશ્યાઈનો વર્ણ કહે છે. ક્ષિરથ મેધની ઘડા સરહો, જૈસના સિંગઢા, અરિદ્વરજ, નેત્રની કીકી અને કાલા સુરમા સરહો કૃણલેશ્યાનો વર્ણ મહાજયંકર જાણવો. અશોક વૃદ્ધના અંકુર સરહો, નીલજાસ પક્ષી સરહો, અને વૈકુર્ય રક્તની કાંતિ સરહો નીલ લેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. અલક્ષીના ફૂલ સરહો, જાસી અથવા કોઠીલાની પાંજ સરહો, અને પારેવાના કેંઢ સરહો કાપોતલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. હીંગલોકનો રંગ, જગતા સૂર્યની કાંતિ, અને દીપક તથા પોપટની જાંચ સરહો તેજોલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. હરિયાલના મધ્યરંગ સરહો, હલદરના રંગ સરહો, અને સેણાના ફૂલ સરહો પદ્મલેશ્યાનો વર્ણ જાણવો. શંખ, સુચકુંદનાં ફૂલ, દૂધ, પૂર્ણ ચંદ્રમા, મોતીના હાર અને રૂપા સરહો શુક્લ લેશ્યાનો વર્ણ જાણવો.

હવે લેશ્યાના રસ કહે છે. કઢવા ટુંબડાનો રસ, અને નીંબ ફેંકવારુણીનો રસ, ૫ થકી અનંતગુણો કઢવો રસ કૃણ લેશ્યાનો જાણવો. હુંડ, મરી, પીપર, અને ગજપીપર, ૫નો જેવો તીલોરસ આય છે, તે કરતાં અનંતગુણો તીલો રસ નીલ લેશ્યાનો જાણવો. કાડું આડું અને કાડું કોઠફલ તે થકી અનંતગુણો તુરો રસ કાપોતલેશ્યાનો જાણવો. પાકા આંવાના ફણનો રસ, પાકા કોઠફણનો અથવા પાકા વીજોરાનો જેવો રસ, તે કરતાં અનંતગુણો મીઠો રસ તેજો લેશ્યાનો જાણવો. પ્રધાન વારુણીનો રસ, અને વિવિધ પ્રકારના અરગ, મધુ ૫ના રસથકી અનંતગુણો રસ પદ્મ લેશ્યાનો જાણવો. જાજુર, જાગ, દૂધ, જાંબ, સાકર ૫ના રસથકી પણ અનંતગુણો ગદ્યો રસ શુક્લ લેશ્યાનો જાણવો.

હવે લેશ્યાઈનો ફરસ કહે છે. કૃણ, નીલ, ને કાપોત ૫ત્રણ લેશ્યાનો ફરસ અપ્રશસ્ત ૫ટલે મધ્યમ જાણવો. ગાયત્રી જીજનો ફરસ તથા કરવતનો ફરસ, તે કરતાં પણ અનંતગુણો કર્કસ ફરસ તે પ્રથમની ત્રણ લેશ્યાનો જાણવો. અને તેનો, પદ્મ તથા શુક્લ ૫ ત્રણ લેશ્યાનો પ્રશસ્ત ૫ટલે રુડો ફરસ જાણવો. પરવન અને માજણનો જેવો કોમલ ફરસ હોય, તે કરતાં પણ અનંતગુણો ફરસ સુકુમાલ જાણવો.

૫ટલે નારકીનું આ ગતિધાર કહ્યું. હવે નારકી નરક થકી નીકળીને જ્યાં આવે તે કહે છે શ્રી પંચવણા સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, સાતમા નરક થકી આવ્યો જીવ મત્સ આય. ૫ પ્રાથિક વચન છે, તેમાટે ગર્જજ પર્યા-સો તિર્થંક હોય. ૫મ જણાય છે, કેમકે શ્રીપાર્શ્વનાથ ચરિત્રે કમળનો જીવ સાતમા નરક થકી આવ્યો સિંહ થયો દેખાય છે. ૫ટલે જે શત્કૃષ્ટાયુ જોગવી સાતમા નરક થકી નીકળે તે મત્સ આય; અને મધ્યમ

तथा जघन्यायु जोगवी सातमा नरक थकी नीकले, ते गर्जन पर्याप्तो तिर्यच आय. ए संजवी अर्थ अनुक्त कष्टं ठे विचारी जोजो.

निरठ वट्टा गप्पय ॥ पजत्त संखाळ लद्धि एएसिं ॥ चक्कि हरि

जुअल अरिहा ॥ जिण जइ दिसि सम्म पुहवि कम्मा ॥ ३३ए ॥

अर्थ-निरठवट्टा के० नरकथकी नीकल्या जीव अनंतर आगले जवे गप्पय के० गर्जन होय; पण समूहिन न होय. एतावता समूहिन तिर्यच, तथा समूहिन मनुष्य तथा देवता अने नारकीमांहे पण न जाय; मात्र गर्जनपणे पजत्त के० पर्याप्त होय; पण अपर्याप्त न होय. वली संखाळ के० संख्याता वर्णने आयुष्ये छपजे, पण युगलियामां न छपजे. वली लद्धिएएसिं के० ए नारकीने जे जे नरक थकी नीकल्या थकां जे जे लब्धि पटले खाजे प्राप्ति होय, ते हवे अनुक्रमे कहे ठे. पहेली रत्नप्रज्ञा पृथ्वीथकी जो आध्या होय तो, चक्रवर्ति होय. पण शेष पृथ्वीना आध्या चक्रवर्ति न आय. ए संजव मात्रे ठे, परंतु चक्रवर्तिज आय, एवो कांइ नियम नथी. एम बीजी नरक पृथ्वीनी मर्यादाथी छपला पटले बीजी नरकपृथ्वी सुधीना आध्या जीव ते हरिजुयल के० वासुदेव, बलदेव होय. एम सर्वत्र भार्यादा जाणवी. त्रीजी नरकपृथ्वीसुधीना आध्या अरिहंत पटले तीर्थकर होय. पटले जे पूर्वे नरकायु बांध्या पठी तीर्थकर गोत्र ऊपाजीं श्रेष्ठिकादिकनी पेरे नरके गया होय ते जीव तीर्थकर आय. अने चोथी नरकपृथ्वीसुधीना आध्या जिन के० सामान्य केवली होय. पांचमी नरकपृथ्वीसुधीना आध्या सर्वविरति यति होय. ढाठी नरक पृथ्वीसुधीना आध्या देशविरति पटले आवक होय. अने सातमी नरकपृथ्वी सुधीना आध्या सम के० सम्यक्त्व मात्र पामे; देशविरति प्रमुख कांइ पामे नहीं. ॥ ३३ए ॥

हवे नारकी अवधिज्ञाने केठलुं क्षेत्र देखे? ते कहे ठे.

रयणा एउहि गाळअ ॥ चत्तारिअरुठ गुरु लहुकमेण ॥ ५-

इ पुढवि गाळ यरुं ॥ हायइ जा सत्तमि इगरुं ॥ ३४० ॥

अर्थ-रत्नप्रज्ञा पृथ्वीएं नारकीछने उत्कृष्टं उहि के० अवधिज्ञेय गाळअचत्तारि के० चारगाळ जाणवुं, अने जघन्यतो छ छ के० साढात्रण गाळ अवधिज्ञाने देखे. गुरुलहुकमेण के० ए उत्कृष्ट अने जघन्य अनुक्रमे कष्टं. हवे बीजी नरकपृथ्वी आदे देइ पइपुढविगाळयंइहायइ के० एकेकी पुढवी प्रत्ये अरुं अरुं गाळ घटाडीएं, ते जासत्तमि के० यावत् सावमा नरके इगरुं के० उत्कृष्ट एक गाळ, अने जघन्य अरुं गाळ अवधिज्ञेय होय, ए विवरीने लखे ठे.

पहेला नरके अवधिज्ञेय चार गाळ, बीजाए साढा त्रण गाळ, त्रीजाए त्रण गाळ, चोआए अढी गाळ, पांचमाए बे गाळ, ढाछाए दोढ गाळ, अने सातमाए एक गाळ. ए उत्कृष्ट अवधिज्ञेय कष्टं, ए उत्कृष्टपी प्रत्येक नरकपृथ्वीएं, अरुं गाळ उठुं करीएं, ते जघन्य अवधिज्ञेय जाणवुं. ॥ ३४० ॥

अहींथां कोइ पूठे जे सातमा नरके ब्रह्मदत्त चक्रवर्ति “हाकुर्मती हाकुर्मती” पोकारे ठे, ते केम मखे? केमके अवधिज्ञेय तो एक गाळनुं ठे, ते सातराज केम देखे? तेनुं समाधान करे ठे जे, सम्यक्दृष्टिने मतिज्ञाने बळे जातिस्मरण ज्ञान ठे; तेणे करी पूर्वजवनी बात जाणे. परंतु कुर्मतीने देखे नहीं. अने कुर्मती “ब्रह्मदत्त ब्रह्मदत्त” एवुं पोकारे ठे; ते पण जाणे ठे जे, पूर्वले जवे ब्रह्मदत्त महारो जत्तार हतो, ते अवस्था तो जाणे; परंतु नरकमांहे थकी अवधिज्ञाने करी देखे नहीं. एम जाणजो पटले नारकीनुं आगतिचार कष्टं पटले सविस्तरपणे नवे धारे करी नारकीनी वचन्यता कही. इति नरकदारसम्मत्तं ॥ ए नारकीनुं धार समाप्त थुं.

माण्यदारं जघण् केतां हवे मनुष्यघार ते जुवनविना आवे प्रतिघारे करी कहीएं ठैये. तेमां प्रथम स्थिति-
घार अने अवगाहनाघार ए बे घार कहे ठे.

गप्पनर ति पलियाऊ ॥ तिगाळ उक्कोस ते जह्नेणं ॥ मुढि-

म डुहावि अंत मुहु ॥ अंगुल असंख जागतण ॥ ३४१ ॥

अर्थ-अहीयां मनुष्य बे प्रकारे ठे. एक गर्जज अने बीजा गर्जविना जे उपन्या ते समुद्धिम. तेमां गर्जज मनुष्यनुं उत्कृष्टं तिपलियाऊ के० ब्रह्म पद्मोपमनुं आयुष्य जाणवुं. अने तेनुं तिगाळ के० ब्रह्म गाळनुं देहमान उत्कृष्टं जाणवुं. अने जह्नेणमुद्धिमडुहाविअंतमुहु के० गर्जज मनुष्यनुं जघन्यायु अंतरमुहूर्त जाणवुं. तथा समुद्धिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टं अंतरमुहूर्तायु जाणवुं. तथा अंगुलासंखजागतण के० गर्जज मनुष्यनुं देहमान जघन्यथी अंगुलने असंख्यातमे जागे जाणवुं. अने समुद्धिम मनुष्यनुं जघन्य तथा उत्कृष्टं देहमान अंगुलनो असंख्यातमो जाग जाणवुं.

ए समुद्धिम मनुष्य ते अढीघीप समुद्रनेविषे गर्जज मनुष्यना उच्चार, ते बहिनीत, पासवण, ते लघु-
नीत, खेळ, ते श्लेष्मा, संधान, नासीकामल, घसन कोरुं पित्त, शुक्र, वीर्य, शोणित, लोही, मृत, कलेवर,
झी पुरुषने संयोगे नगरने खाळे, बीजां सर्व अशुची स्थानक पटलां स्थानके समुद्धिम मनुष्य उपजे. ए समुद्धिम
असंखी मनरहित मिथ्यात्वी समस्त पर्यासिप अपर्यासो. केमके समुद्धिमने पांच पर्यासि ठे, अने ए समुद्धिम
मनुष्य आहार शरीर पर्यासिपं इन्धियपर्यासि पूरण करी मरण पामे, ते कारणे समुद्धिम सर्व पर्यासिप
अपर्यासो थको काल करे.

वली संख्याता आयुष्यवाला मनुष्यने वैक्रिय शरीर जघन्य अंगुलनो संख्यातमा जाग प्रमाण अने उत्कृष्ट
लाख योजन जागेक होय. प्रमत्त यतिने आहारक लब्धिवंतने, आहारक शरीर होय. ते आहारक शरीर
जघन्यथी देशे छणुं एक हाथ, अने उत्कृष्टं एक हाथ पूर्ण होय. तेजस अने कर्मण ए बे शरीर सर्व संसारी
जीवने औदारिक; वैक्रिय अने आहारक शरीरने संयोगे तदुपपणे परिणमे, पटले मनुष्यने आयुष्य
अने अवगाहना कही. ॥ ३४१ ॥

हवे उपपात उच्चरना विरहकाल कहे ठे.

बारस मुहुत्त गप्पे ॥ इयरे चउवीस विरहउ क्कोसो ॥ जम्म

मरणे सुसमउ ॥ जह्ण संखा सुरसमाणा ॥ ३४२ ॥

अर्थ-गप्पे के० गर्जज मनुष्यने जन्मआश्री विरह, पटले अंतरकाल तथा मरणआश्री अंतरकाल उत्कृष्टो
बार मुहुर्त्त होय, पटले गर्जज मनुष्य एक उपन्या पढी बीजो उत्कृष्टो बार मुहुर्त्तने आंतरे उपजे. अने मरण
पण एक मुवा पढी उत्कृष्टो आंतरो पडे तो बार मुहुर्त्त पढी अवश्य बीजो कोइ मरण पामे. तेम जन्म पण
आय, अने इयरेसि पटले इतर जे समुद्धिम मनुष्य ठे, तेने उत्कृष्टो जन्म मरण संबंधी विरह पडे तो चो-
वीस मुहुर्त्त सुधी पडे. अने जघन्य थकी गर्जज मनुष्यने तथा समुद्धिम मनुष्यने जन्ममरणनो विरहकाल
एक समय जाणवो.

हवे एक समय गर्जज तथा समुद्धिम मनुष्य उपजे तो केटला उपजे? ते कहे ठे. सुरसमाणा के० देव-
तानीपेरे ते झगडति संखमसंखा झगसमए दुंतिय चर्वति के० एकसमये एक, वे, ब्रह्म, संख्याता, असंख्याता
उपजे तेम मरण पण पामे. त्यां गर्जज मनुष्य उत्कृष्टे काले लंगणजीश आंके संख्याता सुधी गणिएं. अने
गर्जज समुद्धिम वेळ जेला गणिएं. तेवारे असंख्यातासुधी गणिएं. ॥ ३४२ ॥

हवे क्रियो जीवमरीने मनुष्यगतिमाहे आवे ? ते गतिघार कहे ठे.

सत्तमि महि नेरइए ॥ तेऊ वाऊ असंख नरतिरिए ॥

मुत्तूण सेस जीवा ॥ उप्पज्झंती नरजवंमि ॥ १४३ ॥

अर्थ- सातमी नरकपृथ्वीना नारकी, तेऊकाय, वाऊकाय असंख्याता आयुष्यवाला युगलिया, एटले मनुष्य तथा तिर्यंच युगलिया. एटला मुत्तूण के० मूकीने सेस जीवा के० शेष बीजा सर्व जीवो ते उप्पज्झंतिनरजवंमि के० मनुष्यमाहे जपजे. ॥ १४३ ॥

बली अहीयां विशेष कहे ठे.

सुर नेरइएहिं चिय ॥ हवंति हरि अरिह चक्कि बल देवा ॥

चउविहसुर चक्किबला ॥ वेमाणिय हुंति हरि अरिहा ॥ १४४ ॥

अर्थ- वासुदेव, अरिहंत, चक्रवर्ति, ने बलदेव-ए चारे सुरनेरइएहिंचिय के० देवता अने नारकीनी गतिमांथी आब्या होय; एण मनुष्य तथा तिर्यंचनी गतिथी आवेला न होय. बली चार निकायना देवगतिना आब्या एण चक्कि के० चक्रवर्ति अने बला के० बलदेव होय. अने वेमाणियहुंतिहरिअरिहा के० अरिहंत तथा वासुदेव ए बने केवल वैमानिक देवगतिनाज आब्या होय. बीजी त्रण निकायना आब्या न होय.

हरिणो मणुस्स रयणाइ ॥ हुंति नाणुत्तरेहिं देवेहिं ॥ जइ

संजव मुववाउं ॥ ह्यगय पग्गिंदि रयणाणं ॥ १४५ ॥

अर्थ- वैमानिकमाहे विशेष देखाडे ठे. हरिणो के० वासुदेव, तथा चक्रवर्तिना मणुस्सरयणाइ के० मनुष्य रत्न पांच, ते हुंतिनाणुत्तरेहिं देवेहिं के० पंचानुत्तरना देव चवीने न होय. अहीयां ए जावार्थ ठे के वासुदेव, तो नारकी तथा वैमानिकथकी आब्या होय, तेमां जो वैमानिकथकी आब्या होय तो पंचानुत्तर देव दाखी बीजा सर्व स्थानकथी आब्या वासुदेव अया होय. अने चक्रवर्तिना चौद रत्न ठे, तेमां चक्रादिक सात रत्न एकेंची ठे; अने पुरोहित आदे देइ सात रत्न पंचेंची ठे. तेमां हस्तिरत्न अने अश्वरत्न ए वे तिर्यंच ठे. बाकीनां पांच मनुष्यरत्न ठे. ते सातमी नरक, तेऊकाय, वायुकाय, तिर्यंच अने मनुष्य एमांथी आब्या मनुष्यरत्न न होय; शेष स्थानकथी आब्या मनुष्यरत्न होय. पुरोहित, सेनापति, गाथापति, धार्मिक वे सुतार अने पांचुं खीररत्न- ए पांच मनुष्यरत्न जो वैमानिकथी आब्या होय तो अनुत्तरदेव वजीने बीजा देवता थकी आब्या होय. एम जाणवुं.

बली हाथी तथा अश्व ए वे रत्न तथा एकेंचीय रत्ननी उत्पत्ति तो यथा संजवे जाणवी. एटले ज्यांना आब्या तिर्यंच संजवे ते समस्त स्थानकथकी आवेलां इहां रत्नपणे होय. अने नारकी तथा संख्याता आयुष्यवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा सहस्रांत देवलोक सुधीना देवता एटलां स्थानकना आब्या अश्वरत्न तथा गजरत्न होय. बली संख्याता आयुवाला तिर्यंच अने मनुष्य तथा ईशानांत सुधीना देवता एटला स्थानकना आब्या एकेंची रत्न होय. ए यथा संजव जपपात कहिएं.

हवे ए रत्नोनां नाम तथा प्रमाण कहे ठे.

वामपमाणं चक्रं ॥ उतं दंनं सुहृदयं चम्मं ॥ बत्ती-

संगुल खगो ॥ सुवख कागिणि चउरंगुलिया ॥ १४६ ॥

चत्वरंगुलो दुष्ट्रंगुलपिदुखोय मणी पुरोहि गय तुरया ॥

सेषावद् माहावद् ॥ वहु इधी चक्रि रयणाइं ॥ १४७ ॥

अर्थ- चक्र, उन्न, ने दंरु ए त्रण रत्न ते वामप्रमाणं के० एक वाम प्रमाण जाणवां. वाम शब्दे वेळ वाहु लांबा पसाखा थका जे धनुष्य प्रमाण होय, तेने वाम कहे ठे. अने दुष्ट्रयंचर्म के० चर्मरत्न वे हाथप्रमाण होय, तथा वक्तीसंगुलखण्डो के० खड्गरत्न वक्तीश आंगुल प्रमाण लांबुं होय. अने सुवर्णकागिणि चत्वरंगुलिया के० जात्यवंत सुवर्णमय कांगिणिरत्न ते चार आंगुल लांबुं होय. ॥ १४६ ॥ अने चत्वरंगुलो दुष्ट्रंगुलपिदुखोयमणी के० चार अंगुल लांबुं, अने वे अंगुल पहेलुं मणीरत्न होय. ए साते एकेंची रत्न चक्रवर्तिने आत्मांगुल प्रमाण जाणवां. अने पुरोहित प्रमुख सात पंचेंची रत्न जे ठे ते, जे काले जेवुं पुरुषना शरीरनु प्रमाण होय ते काले ते पण तेवा प्रमाणां होय.

हवे ए चौद रत्नना गुण कहे ठे. चक्ररत्न वयरीनुं मस्तकभेदक. वीजुं उन्नरत्न ते चक्रवर्तिने हस्तस्पर्शे वार योजन सुधी विस्तार पामे. एवुं होतुं अकुं वैताढ्य पर्वतनी उत्तर दिशिप रेहेनारा जे म्हेळ तेना देवता मेघ वर्षावे, तेनो निरोध करवाने समर्थ थाय. वीजुं दंरु रत्न ते विषम पटळे जे बांकी जूमि होय, तेने सेमी करे. कामपळे अके हजार योजन अधोजागे धरती विदारे. चोथुं चर्मरत्न ते कार्य उपन्ये अके चक्रवर्तिना हस्तस्पर्शे करी वार योजन विस्तार पामे. एवुं होतुं अकुं प्रजातकाले वीज वाविए अने संध्याकाले सर्व उपजोग करवाने योग्य एवा शाखि प्रमुखने उत्पन्न करे ठे. पांचसुं खड्गरत्न ते संग्रामनेविषे अत्यंत शक्तिवंत होय. ठठुं कांगिणिरत्न ते वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे एकेकी जीते उगणपचास उगणपचास मानुसा करवा योग्य होय. सातसुं मणीरत्न ते अधोजागे रेहेनारुं जे चर्मरत्न अने कर्णजागे रेहेनारुं जे उन्नरत्न तेना उन्न तुंबा उपर राख्युं ठतां तेवारे वार योजन सुधीमां ए मणिरत्न उद्योतकारी थाय. अने हस्तनेविषे अथवा मस्तके बांध्युं ठतां समस्त रोग हरे.

आठसुं पुरोहितरत्न ते शांतिकर्म करनार होय. नवसुं अश्वरत्न तथा दशसुं गजरत्न ए वे महापराक्रमवंत होय. अग्नीआरसुं सेनापतिरत्न ते गंसासिंधुने पहेळे पासे चार खंरुनो जीतनार होय. वारसुं गृहपतिरत्न ते धरनां योग्य काम करे, एने गृहचिंतक कहेवुं. तेरसुं वार्जकीरत्न ते घर चाणे. वैताढ्य पर्वतनी गुफामांहे उमंगा अने निमग्ना नदीनां पुख बांधे. चौदसुं स्त्रीरत्न ते अत्यंत अद्भुत रूपवंत चक्रवर्तिना जोग योग्य होय, ए चौद रत्न ते प्रत्येके एकेक हजार यज्ञोप अधिष्ठित होय. अने वे हजार यज्ञ चक्रवर्तिने वेळ वाहे होय. एवकारे सोळ हजार यज्ञ चक्रवर्तिनी सेवा करे. ते जघन्यथी जंबुद्वीपनेविषे चार चक्रवर्ति होय. तेवारे उपन्न रत्न होय. अने उत्कृष्टपदे अष्टाव्हीश विजयना अने वे जरत तथा घेरवतनां मखी व्रीश चक्रवर्ति होय, तेवारे जंबुद्वीपे चारसें ने वीस रत्न होय. ॥ १४७ ॥

हवे वासुदेवनां सात रत्न कहे ठे.

चक्रं घण्डां खण्डो ॥ मणी गया तद्वय होइ वणमाळा ॥

संखो सत्त इमाइं ॥ रयणाइं वासुदेवस्स ॥ १४८ ॥

अर्थ-एक चक्र, वीजुं धनुष्य, वीजुं खड्ग, चोथुं मणी, पांचसुं गदा, तेमज ठठुं वनमाळा, सातसुं शंख, ए सात रत्न वासुदेवनां जाणवां ॥ १४८ ॥

હવે મનુષ્ય મરીને સ્વજાતે ક્યાં જાય? તે કહે છે.

સંત્ર નરા ચત્તસુ ગર્હસુ ॥ જંતિ પંચસુવિ પદમ સંઘયણે ॥

દ્વગ દુતિજા અઠસયં ॥ દ્વગસમય જંતિ તે સિદ્ધિ ॥ ૩૪૯ ॥

અર્થ- સંસ્કારાત્મા આયુષ્યવાલા મનુષ્ય, જે પુરુષ, સ્ત્રી તથા, નપુંસકરૂપ તે નરક તીર્થે મનુષ્ય ને દેવતા-રૂપ ત્રારે ગતિને વિષે વલી જંતિ કે ૦ જાય. ૫ મનુષ્ય જે પદમ સંગયણે કે ૦ પ્રથમ સંઘયણે વર્તતા હોય તે પંચસુવિ કે ૦ પાંચમી ગતિ જે મોહ તે પ્રતે પણ જાય; તેમણે મોહગતિની સંસ્કારા કહે છે, તે મનુષ્ય કર્મદ્વયે વર્તતાં એક સમયે સામાન્યપણે જઘન્યથી તો એક, બે, ત્રણ, અને હત્કુદ્ધા જા કે ૦ આવતુ અઠસયં કે ૦ એકસોને આઠ પટલા એક સમયને વિષે જંતિતે સિદ્ધિ કે ૦ મોહ પ્રતે જાય. ॥ ૩૪૯ ॥

હવે ત્રણ વેદ આશ્રી સિદ્ધિપતિ વિશેષ કહે છે.

વીસિદ્ધિ દસ નપુંસગ ॥ પુરિસ ઠસયં તુ દ્વગસમયણં ॥

સિદ્ધિ ગિદ્ધિશ્ચ સલિંગ ॥ ચત્તદસ અઠાદિય સયં ચ ॥ ૩૫૦ ॥

અર્થ- એક સમયને વિષે હત્કુદ્ધા જીવેદે વીસ મોહ જાય, એક સમયે નપુંસકવેદી દસ મોહ જાય, અને પુરુષવેદી એકસોને આઠ એક સમયને વિષે મોહ જાય, ગૃહિણિંગે એક સમયે ચાર મોહ જાય, અન્ય-લિંગ પટલે તાપસાદિકને લિંગે એક સમયે દસ મોહ જાય, અને સલિંગ તે સ્વલિંગે પટલે સાધુલિંગે અઠાદિ-યસયં ચ કે ૦ એકસોને આઠ એક સમયે મોહ જાય. ॥ ૩૫૦ ॥

ગુરુહદુ મશ્ચિમ વોચત્ ॥ અઠસયં હદ્ધો તિરિય લોષ ॥

ચત્ત વાવીસઽઠસયં ॥ હુસમુદે તિન્નિ સેસજલે ॥ ૩૫૧ ॥

અર્થ- ગુરુ કે ૦ હત્કુદ્ધા અવગાહના પટલે પાંચસે ધનુષ્ય પ્રમાણ શરીરવાલા હત્કુદ્ધા એક સમયને વિષે દો કે ૦ બે મોહ જાય. જઘન્ય અવગાહના પટલે બે હાથપ્રમાણ શરીરવાલા હત્કુદ્ધા એક સમયને વિષે ચત્ત કે ૦ ચાર મોહ જાય, અને મશ્ચિમ કે ૦ મધ્યમ અવગાહના પટલે એક સમયને વિષે અઠસયં કે ૦ એકસોને આઠ મોહને વિષે જાય.

અહીંયાં શિષ્ય પૂછે છે કે હત્કુદ્ધ પાંચસે ધનુષ્ય શરીર અને જઘન્ય બે હાથ શરીરવાલા મોહયોગ્ય હોય; તો નાજિકુલગરની જાર્યા શ્રીમરુદેવીસ્વામિની સવાપાંચસે ધનુષ્યના શરીરે મોહ કેમ ગઈ? વલી જઘન્યથી સાત હાથ શરીર મોહ યોગ્ય છે, તો કૂર્માપુત્ર બે હાથના શરીરવાલા કેમ મોહ ગયા? અહીંયાં ગુરુ ઉત્તર કહે છે.

હત્કુદ્ધથી પાંચસે ધનુષ્ય, અને જઘન્યથી સાત હાથના શરીરવાલા જે મોહ જાય. ૫ શરીરમાન તીર્થંકર આશ્રી કહ્યું છે, પરંતુ સામાન્ય કેવલી આશ્રી કહ્યું નથી. જે માટે શ્રીજિનજગણિદ્ધમાશ્રમણ કહે છે કે, જર્તારથથી સ્ત્રી કાંઈક ન્યૂન શરીરવાલી હોય છે; વલી હૃદ્ય માણસ સુંધો હોય અને હાથી ઉપર ચઢ્યાં થકાં શરીર પણ સંકોચ અચેતું હોય તેમણે પાંચસે ધનુષ્ય શરીર શ્રીમરુદેવિજીનું જાણવું. અને સાત હાથના શરીરવાલા તીર્થંકર મોહ જાય, પણ સામાન્ય કેવલી કૂર્માપુત્ર પ્રમુલ જઘન્યથી બે હાથના શરીર-વાલા પણ મોહ જાય. અને સિદ્ધાંતમાં પાંચસે ધનુષ્ય હત્કુદ્ધ અને સાત હાથના શરીરવાલા મોહ જાય, એવું જે કહ્યું છે, તે પ્રાથિક કહ્યું છે. નહીંતર અધિકો ઈન્ને પણ હોય.

જે માટે પાંચસેં ધનુષ્ય પૃથક્ત્વ અધિક ત્યાં પૃથક્ત્વ શબ્દે પચીસ ધનુષ્ય જાણવા, અને સિદ્ધપ્રાપ્તિ- માંહે પાંચસેં આદે સોમાંહે શ્રીમરુદેવા ગણ્યા છે, અને સાત હાથ તે પણ અંગુલ પૃથક્ત્વ હીન જાણવા; તે હીન છે, માટે તે હાથ ગણિયે, એમ કરતાં કાંઈ શંકા નથી. વહી કર્ણ લોકે એક સમયે ઉત્કૃષ્ટા ચાર મોઢે જાય, અધોલોકે બાવીસ મોઢે જાય, તિર્યક લોકે એકસોને આઠ મોઢે જાય, વહી એક સમયે સમુદ્રમાંથી તે મોઢે જાય, શેષ પાણી નદિ તથા હ્રદમાંહેથી ત્રણ મોઢે જાય.

અહીયાં કર્ણ લોક તે મેરુચૂલિકા તો નંદનવન જાણવું, અને અધોલોક તે અધોગ્રામવિષે જાણવું, તથા તિર્યક લોક તો લોક પ્રસિદ્ધ છે; ત્યાં લબ્ધી માફક સમુદ્રમાંહે અથવા હીપે જઈ કાઉસગ્ગ કરી મોઢ જાય, નદિમાંહે ગંગાનદિ ઉતરતાં અશ્વિકા સુત આચાર્યની પેરે મોઢે જાય. ॥ ૨૫૧ ॥

હવે ચારે ગતિમાંહેથી આવેલા કેટલા કેટલા મોઢે જાય તે કહે છે.

નરય તિરિયા ગયાદસ ॥ નરદેવ ગઈહ વીસઅઠસયં ॥

દસ રયણા સકરવાલુયાહ ચહ પંક જૂ દગઈ ॥ ૨૫૨ ॥

હવ વણસ્સહ દસતિરિ ॥ તિરિહિ દસ મણુય વીસ નારીહ ॥

અસુરાહ વંતરા દસ ॥ પણ તહેવીહ પત્તયં ॥ ૨૫૩ ॥ જોહ

દસ દેવિ વીસં ॥ વિમાણિયઠસય વીસદેવીહ ॥

અર્થ— નરય કે ૦ નરકગતિથી નિકળીને મનુષ્યગતિમાં આવ્યા જો એક સમયે સીજે તો દશ સીજે. એમ તિર્યંચ ગતિથી આવ્યા પણ દશ સીજે. અને મનુષ્યગતિથી આવ્યા વીશ સીજે. દેવગતિથી આવ્યા અઠસયં કે ૦ એકસોને આઠ સીજે. વહી ૫ ગતિમાંહે વિશેષ કહે છે.

રણપ્રજા શર્કરા અને વાલુકાયથી આવ્યા પ્રત્યેકે દસ દસ સીજે. પંકપ્રજાથી આવ્યા ચાર સીજે. અને ધૂમાદિકથી આવ્યા સીજે નહીં. વહી જૂ કે ૦ પૃથ્વીકાયથી આવ્યા ચાર સીજે. દગ કે ૦ અપ- કાયથી આવ્યા ચાર સીજે ॥ ૨૫૨ ॥

વનસ્પતિકાયથી આવ્યા ૮ સીજે, પંચેવી તિર્યંચથી આવ્યા દશ સીજે, તેમાં તિર્યંચની સ્ત્રીમાંહે- થંકી આવ્યા પણ દશ સીજે. અને મનુષ્ય નરથી આવ્યા દશ સીજે, મનુષ્ય નારીથી આવ્યા વીસ સીજે.

અસુરાદિક દશ નિકાયથી આવ્યા દશ સીજે, તેમ સમસ્ત જ્યંતરગતિથી આવ્યા દશ સીજે અસુર કુમાર આદે દેહને દશનિકાયની દેવીથી આવ્યા પાંચ સીજે, તેમજ સમસ્ત જ્યંતરજાતિની દેવીથી આવ્યા પાંચ સીજે, તહેવિ કે ૦ તે અસુરાદિક તથા જ્યંતરની દેવી તે પ્રત્યેકે જૂદી જૂદી પાંચ જાણવી. ॥ ૨૫૩ ॥ અને જ્યોતષી પુરુષથી આવ્યા દશ સીજે, જ્યોતષી સ્ત્રીથી આવ્યા વીશ સીજે, વૈમાનિક દેવ થી આવ્યા એકસો ને આઠ સીજે, વૈમાનિક સ્ત્રીથી આવ્યા વીશ સીજે, इहां सर्वत्र एक समय जाणवो. સિદ્ધપ્રાપ્તવિષે દેવગતિ મનુષ્યગતિ તિર્યંચગતિ નરકગતિ પ્રત્યેકે દશ દશ સીજે એમ કહ્યું છે, ૫ તત્ત્વ કેવલી જાણે, અથવા વહુશ્ચત જાણે, પટેલે ગતિઆશ્રી સિદ્ધિકહી.

હવે વેદ આશ્રી સિદ્ધિ કહે છે, તથા સિદ્ધગતિષ્ઠિ છપપાત વિરહકાલ કહે છે.

તહ પુવે પર્હિતો ॥ પુરિસો હોઠ્ઠણ અઠ સયં ॥ ૨૫૪ ॥

સેસઠ જંગપસુ ॥ દસ દસ સિશંતિ યગ સમણં ॥ વિર-

હો ઢમાસ શુરુહ લહુ સમહ ચવણ મિહ નહિ ॥ ૨૫૫ ॥

अर्थ- पुरुषवेदी देव मनुष्य तथा तिर्यच्यकी निकली कोइ पुरुष थाय कोइ स्त्री आय कोइ नपुंसक थाय एमज स्त्रीवेदी पण देवी प्रमुख्यकी निकली कोइ स्त्री आय कोइ पुरुष थाय कोइ नपुंसक आय. एमज नपुंसक वेदी नारकी प्रमुख्यकी नीकली कोइ नपुंसक थाय कोइ स्त्री आय कोइ पुरुष आय. ए सर्व मली नव जांगा थाय, तेमां जे पुरुषवेदयकी आवी फरी पुरुष वेदी अइ सीजे तो उत्कृष्टा एक समयमांहे एकसो ने आठ सीजे ॥ १५४ ॥ अने शेष आकता आठ जांगामां प्रत्येके एक समयमां जो सीजे तो दश दश सीजे, ते केवी रीते सीजे ते कहे ठे. तेमां (१) केवल पुरुषवेदी वैमानिक देवोथी आवी पुरुष अइ सीजे तो एक समये एकसोने आठ सीजे (२) एम पुरुषवेदयकी स्त्री अइ सीजे तो दश सीजे (३) पुरुषयकी नपुंसक अइ सीजे तो दश सीजे (४) एम केवल स्त्रीवेदयकी आवी स्त्री अइ सीजे तो पण दश सीजे, (५) स्त्रीयकी पुरुष अइ सीजे तो पण दश सीजे. (६) स्त्रीयकी नपुंसक अइ सीजे तो पण दश सीजे (७) केवल नपुंसक वेदयकी आवी नपुंसक अइ सीजे तो पण दस सीजे (८) नपुंसकयकी पुरुष अइ सीजे तो पण दश सीजे (९) नपुंसकयकी स्त्री अइ सीजे तो पण दश सीजे.

अने वैमानिक देवी ज्योतिषि देवी अने मनुष्यनी स्त्री ए त्रण ठेकाणेशी स्त्री वेदी आवीने प्रत्येके बीश बीश सीजे त्यां ए विशेष ठे. जे स्त्रीवेदयकी आवी मनुष्यपणे पुरुष अइ अथवा स्त्री अइ अथवा नपुंसक अइ सीजे तेवारे सर्व मट्या बीस सीजे. वली आठे जांगे पूर्वजवे पुरुषते आ जवे पुरुष अइ सीजे तो एकसोने आठ सीजे, बीजी रीते आठे जांगे दशसीजे.

अने वली पूर्वे कछुं जे बीश स्त्री एक समये सीजे, त्यां ए विशेष ठे जे कोइ पुरुषवेदयकी आवी कोइ स्त्रीवेदयकी आवी कोइ नपुंसकवेदयकी आवी स्त्री अइ सीजे तो मिश्रित मली बीश सीजे, पण केवल पुरुषथी आवी केवल स्त्रीथी आवी केवल नपुंसकथी आवी बीश सीजे नहीं. इति जावार्थ.

इहां सिद्धपाहुडानुं विशेषे लखिए ठैयं. नंदनवने एक समये चार सीजे, पांशुकवने एकसमये बे सीजे, एकेकी विजये बीश बीश सीजे, एकेकी अकर्मजुमिए संहरण थकी दश दश सीजे, पत्तार कर्मजुमिए प्रत्येके एकसोने आठ आठ सीजे, वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने प्रत्येके त्रीजे चोथे आरे एक समये उत्कृष्टा एकसोने आठ मोक्षे जाय. अवसर्पिणीने पांचमे आरे पांच जरत पांच पेरवतना बीश सीजे, वली उत्सर्पिणी अवसर्पिणीने शेष आकते आरे संहरण थकी दश दश सीजे, उत्सर्पिणीने पांचमे आरे युगलिया होय तेमाटे इहां सिद्धि नहोय, बीजुं विशेषे सिद्धपाहुडा थकी जाणजो. केमके अति विस्तारे लखतां शब्देप रुचीवालाने व्यामोह छपजे तेमाटे पटलुं लखी पूर्ण कछुं.

इवे गाथाना पाठला बे पदे करी सिद्धगतिनो छपपात विरह काल कहे ठे. विरहो ढमास गुरुठं के० उत्कृष्टो मोक्ष जावानो ठ महीनानो छपपात विरह जाणवो. अने खडुसमठं के० जघन्यथी तो एक समय जाणवो. तथा चवणमिह्नन्नी के० ए मोक्ष थकी पाठो चवन नथी, जेमाटे मोक्षना जीव सादिअनंत ठे, ए टले आदि ठे पण अंत नथी. जे कर्म संसारमांहे पाठा आवी छपजे ते कर्म सिद्धमांहे नथी. जेम बट्या बीजे अंकुरो न आय तेम कर्मरूप बीज बट्या थकी संसाररूप अंकुरो फरी प्रगटे नहीं.

अइ सग ठ पंच चउं तिन्रि दुन्न्रि इक्कोय सिद्धमाणेषु ॥

बत्तीसाइसुसमया ॥ निरंतरं अंतरं उर्वरि ॥ १५६ ॥

बत्तीसा अडवाला ॥ सठी बावत्तरी थ बोधवा ॥ चुलसीई

ठणवइ ॥ डुरहिय महुत्तर सयंच ॥ १५७ ॥

અર્થ—આઠ, સાત, ઠ, પાંચ, ચાર, ત્રણ, બે ને એક સમયે સીજતા વત્રીસ આદે દેડ નિરંતર સીજે, અને ક્યારે કે ૦ ઉપરાંત અંતર પડે ૫ અઢાર્થ કહ્યો. હવે ખાવાર્થ કહે છે. એક આદે દેડવત્રીસ સીમ નિરંતર સીજે તો કત્કુદા આઠ સમય મુધી સીજેતે કહે છે. એક સમયે એક બે ત્રણ યાવત્ વત્રીસ સીજે, બીજે સમયે પણ એક બે ત્રણ યાવત્ વત્રીસ સીજે, એમ ત્રીજે સમયે પણ એક બે ત્રણ યાવત્ વત્રીસ સીજે, ૫ રીતે આઠ સમય મુધી નિરંતર વત્રીસ મુધી સીજે, અને આઠ સમય પઢી એકાદિ સમયનો અંતર પડે, અને જેવારે તેત્રીસ આદે દેડ અઢતાલીસ મુધી એક સમયે સીજે તેવારે કત્કુદા સાત સમય મુધી નિરંતર સીજે. પઢી અંતર પડે અને જેવારે હાંણપચાસ આદે દેડ યાવત્ સાતમુધી નિરંતર સીજે, તેવારે ઠ સમયમુધી નિરંતર સીજે. તે વાર પઢી અંતર પડે એમ સર્વત્ર જોઈવો. અને જેવારે એકસઠ આદે દેડ બહુત્તરે મુધી સીજે, તેવારે પાંચ સમય મુધી સીજે, કપરાંત અંતર પડે. તથા જેવારે તહુત્તર આદે દેડ યાવત્ ચોરાસી મુધી સીજે ત્યાં નિરંતર ચાર સમય મુધી સીજે, કપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે પચાસી આદે દેડ યાવત્ હ્રુ મુધી સીજે ત્યારે નિરંતર ત્રણ સમય મુધી સીજે. કપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે સત્તાણુ આદે દેડ એકસોને બે મુધી સીજે તેવારે નિરંતર બે સમય મુધી સીજે. ઉપરાંત અંતર પડે. અને જેવારે એકસો ત્રણ આદે દેડ યાવત્ એકસો આઠ મુધી નિરંતર સીજે તો એક સમય સીજે, પણ બીજે સમયે અવધ્ય અંતર પડે. ॥ ૨૫૬ ॥ ૨૫૭ ॥

હવે કોઈક સાંખ્યાદિક મતાંતરી કહે છે કે જ્યાં આકાશ ત્યાં સર્વત્ર સિદ્ધ છે. પરંતુ સિદ્ધનું ક્ષેત્ર નહીં તે મત દૂર કરવાને અર્થે વિશિષ્ટ સિદ્ધાંતિનું સિદ્ધનું ક્ષેત્ર કહે છે.

પણયાલ લક્ષ્મણોયણ ॥ વિલ્કજા સિદ્ધિસિદ્ધિ ફલિહ વિ-
મલા ॥ તદુવરિ ગજોયણંતે ॥ લોગંતો તદ્ધ સિદ્ધિર્ઘિ ॥ ૨૫૮ ॥

અર્થ—સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાનની જ્વજાથી કપર વાર યોજન સિદ્ધિસિદ્ધા છે, તે વાટલા અને હાંવપણે તથા પહોલપણે પીસાલીસ લાલ યોજન પ્રમાણ છે, તે સર્વ થવલા અર્જુન મુષ્ણમય સ્ફટિકની પેરે નિર્મલ સિદ્ધિસિદ્ધા પટલે સિદ્ધની ચૂમિકા છે. એને કોઈક ઈષ્ટ પ્રાગ્જારા એવું નામ પણ કહે છે. ૫ સર્વાર્થસિદ્ધિવિમાન થકી વાર યોજન અલોક પણ છે. ૫ પરમાર્થ કેવલી તથા બહુશ્રુત જાણે. વલી ૫ સિદ્ધિસિદ્ધા સર્વથા મધ્યજાગે આઠ યોજન જાડી છે. ત્યાં થકી ચાર દિશાઈ અને ચાર વિદિશાઈ ઘટતી ઘટતી મહીના પાંચ જેવી પાતલી કત્તાન હરને આકારે સિદ્ધિસિદ્ધાની સ્થાપના છે, તે સિદ્ધિસિદ્ધાને કપર એક યોજનને આંતરે લોકાંત છે. ત્યાં સિદ્ધોની સ્થિતિ પટલે રહેવાનું સ્થાન જાણવું.

હ્યાં ખાવાર્થ આમ છે જે યોજનનો કપરલો ચોથો ગાલ તેના કપરનો હોને જાગ જે ત્રણસે ત્રેત્રીસ ધનુષ્ય અને કપર એક ધનુષ્યનો ત્રીજો જાગ પટલા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ રહે છે, ત્યાં પાંચસે ધનુષ્યની લત્કુદી અવગાહનાય જે સિદ્ધ હોય તેનો ત્રીજો જાગ શરીરની પહોલાણ પૂર્વે ધટાડીઈં પટલી લત્કુદી સિદ્ધીની અવગાહના હોય. અને અધન્ય અવગાહના સાત હાથનો ત્રીજો જાગ ધટાડીઈં તેવારે ચાર હાથને સોલ અંગુલ અધન્યથી સિદ્ધની અવગાહના હોય. ઇતિ મણુયદારં સમ્મતં ॥ ૨૫૮ ॥

તિરિયદારં ત્રણઈં પટલે આઠે પ્રતિધારે કરી મનુષ્યનું ચાર સમાસ થયું. હવે તિર્યંચ વાર કહે છે. હ્યાં તિર્યંચને પણ એક યુવનધાર વર્જીને વાકી આઠ પ્રતિધાર કહેશે. હ્યાં એકેંડી વેંડી તેંડી ચૌરેંડી ને પંચેંડી ૫ પાંચ પ્રકારે તિર્યંચ જાણવા. તેમાં પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ, ને વનસ્પતિ રૂપ પાંચ પ્રકાર એકેંડીના જાણવા. અને તેની સાથે વેંડી તેંડી ચૌરેંડીને પાંચેંડી મહી વાર જેલતાં નવ જેદ થાય. તેમાં વલી પંચેંડીના બે જેદ છે. એક ગર્જજ વીજા સંમૂર્તિમ. તેમાં ગર્જજની અપેક્ષાવિના સામાન્ય પણે નવ જેદે તિર્યંચનું સ્થિતિધાર કહે છે.

બાવીસ સગતિ દસ વાસ ॥ સહસ ગિણિતિ દિણ બેંદિયાઈ સુ ॥

બારસ વાસુણ પણ દિણ ॥ ઢમ્માસ તિપલિય ઠિહ જિઠા ॥૨૫૯॥

અર્થ—પૃથ્વીકાયની સ્થિતિ પદલે આયુષ્ય તે ઇત્કુદ્દથી બાવીસ હજાર વર્ષ. એમ અપકાયની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ સાત હજાર વર્ષ. વાયુકાયની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ ત્રણ હજાર વર્ષ. વનસ્પતિકાયની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષ. અગ્નીકાયની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ ત્રણ દિવસની. વૈંદ્રીની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ બાર વર્ષની. તેંદ્રીની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ ળગણ પચાશ દિવસની. ચઠ્ઠેંદ્રીની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ ૭ મહીનાની. પંચેંદ્રીની ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ ત્રણ પલ્લોપમની. ૫ ઇત્કુદ્દિ સ્થિતિ નિરુપપ્ત્વ સ્થાનકે રહેતાં જાણવી. અને જઘન્યતો સર્વને અંતર મુદ્દત સ્થિતિ ઢે. તે વાત આગલ કહેશે. ૫ સામાન્યપણે તિયેંચની સ્થિતિ કહી. ॥ ૨૫૯ ॥

હવે પ્રથમ ફહાં પૃથ્વીકાયના જેદ કહે ઢે.

સણ્હાય સુરુ વાલુય ॥ મણોસિલા સકરાયલર પુઢવી ॥

ફગ બાર ચઢદ સોલસ ॥ ઠારસ બાવીસ સમ સહસા ॥ ૨૬૦ ॥

અર્થ—સુહાલી મારવાઢ દેશની પૃથ્વીની મુકુમાલ માટી તેનું ઇત્કુદ્દાયુ એક હજાર વર્ષ, અને શુદ્ધ તેગો-પીંચંદન અથવા કુમાર સ્તિકાનું બાર હજાર વર્ષનું આયુષ્ય, વાલુય કે ૦ નદિપ્રમુલ્લની વેલુનું ચૌદ હજાર વર્ષાયુ, મણસિલનું સોલ હજાર વર્ષાયુ, અને સકરાય કે ૦ શર્કરા હરતાલ સુરમાદિકનું અઢાર હજાર વર્ષાયુ, અને લર પૃથ્વી તે સિલા પાષાણ રત્નાદિક પ્રમુલ્લનું આયુષ્ય બાવીસ કે ૦ બાવીસ સમ કે ૦ વર્ષ સહસા કે ૦ હજાર પદલે બાવીસ હજાર વર્ષાયુ જાણવું. ॥ ૨૬૦ ॥

હવે પંચેંદ્રિ તિયેંચના જેદની સ્થિતિ વિશેષ કહે ઢે.

ગમ્મ જુય જલચરો જય ॥ ગમ્મોરગ પુવ્વ કોઢિ ઢકોસા ॥

ગમ્મચઢપ્પય પલ્લિસુ ॥ તિપલિય પલ્લિયા અસંલ્લંસો ॥ ૨૬૧ ॥

અર્થ—ગર્જજ જુયપુરિસર્પ ગોહ નોલિયાદિક તથા જલચર કે ૦ જલચર તે મત્ત્યાદિક તે ઢજય કે ૦ વે પ્રકારે ઢે. એક ગર્જજ જલચર અને બીજા સંમૂર્ઢિમ જલચર. તથા ગમ્મોરગ કે ૦ ગર્જજ ઊરપરિસર્પ પદું ઇત્કુદ્દાયુ એક પૂર્વ કોઢી વર્ષનું જાણવું. વલી ગમ્મચઢપ્પય કે ૦ ગર્જજ ચતુષ્પદ જે ગાય, જૈંસ, ળંદ, ઢોઢા, હાથી પ્રમુલ્લ તેનું ઇત્કુદ્દાયુ ત્રણ પદ્યોપમનું જાણવું. વલી ગર્જજ પંલી જે ચલી, ખાસ, સારસ, મોર પ્રમુલ્લ તેનું ઇત્કુદ્દાયુ પદ્યોપમનું અસંલ્લ્યાતમો જાગ જાણવું. હવે પૂર્વનું માન કહે ઢે.

પુવ્વસ ડપરિમાણં ॥ સય્થરિ લલ્લુ વાસ કોઢિલ્લકાઢં ॥

ડપ્પનં ચ સહસસા ॥ ઢોધવા વાસ કોઢીણં ॥ ૨૬૨ ॥

અર્થ—ચોરાસી લાલ વર્ષે એક પૂર્વાગ હોય, તે પૂર્વાગને પૂર્વાગ સાથે ગુણાકાર કરિયેં તેવારે સય્થરિ લલ્લુ-વાસ કોઢિલ્લકાઢં કે ૦ સીતેર લાલ કોઢી વર્ષ અને ડપ્પનં ચ સહસસા કે ૦ ડપ્પન સહસસ કોઢી વર્ષ પદલે (૫૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) પદલી સંલ્લ્યા વર્ષે પૂર્વનું પ્રમાણ આવ. ॥ ૨૬૨ ॥

હવે સંમૂર્ઢિમ પંચેંદ્રી અલચર પ્રમુલ્લની ઇત્કુદ્દાયુ સ્થિતિ કહે ઢે.

સંમ્મુઢિ પાણિંદિ થલ્લ ચર ॥ ડરગ જૂયગ જિઠ ઠિહ કમસો ॥

વાસ સહસસા જુલસી ॥ બિસત્તરિ તિપલ્લ બાયાલા ॥ ૨૬૩ ॥

अर्थ—संमूर्तिम पंचेदी अक्षर गवादिक ते गाय जेस प्रमुख. अने खयर के० खेचर ते पही वगला प्रमुख झरग के० करपरिसर्य ते अजगर प्रमुख. अने जुयग के० जलपूरिसर्य ते गोह नोदिया प्रमुख. जे संमूर्तिम जीवो ते तेनी जिह छिड़ कमसो के० छत्कष्टी आयुस्थिति अनुक्रमे चोरासी हजार वर्ष, बहुतेर हजार वर्ष, त्रेपन हजार वर्ष अने वेतालीस हजार वर्षनी जाएवी, ए अह्वरार्थ कइयो. हवे जावार्थ कहे ते. संमूर्तिम पंचेदी गाय प्रमुखतुं छत्कष्टायु चोरासी हजार वर्ष, संमूर्तिम पहीतुं बहुतेर हजार वर्ष, संमूर्तिम सर्प प्रमुखतुं त्रेपन हजार वर्ष, संमूर्तिम गोह नकुखतुं वेतालीस हजार वर्ष, पटले सर्व तिर्यचनी छत्कष्टी जवस्थिति कही.

हवे एनी कायस्थिति कहे ठे.

पसा पुढवाइणं ॥ जवछिईसंपयंतु कायछिई ॥ चउ
एगिंदि सु पोया ॥ असप्पिणीतं असंखिज्जा ॥ ३६४ ॥

अर्थ—पसापुढवाइणं के० ए पूर्वे पृथ्व्यादिकना आयुच्यरूप जवस्थिति कही. हवे वली एज पृथ्व्यादिकनी कायस्थिति पटले जे पुनः पुनः मरण पामीने तेज कायमां छपजे तेने कायस्थिति कहीयं, ते कायस्थिति कहे ठे. चउएगिंदिसु के० वनस्पति दाखीने पृथ्वीकाय, अपकाय, तेजकाय अने वायुकाय ए चार एकंदीमां प्रत्येके छत्कष्टी कायस्थिति असंख्याति उत्तसर्पिणी अवसर्पिणी प्रमाण नेया के० जाएवी. अहीयां ए जाव, जे पृथ्वीकायनो जीव मरण पामिपामिने फरी तेज कायमां छपजे, पण पोतानी कायने मूके नही, तो असंख्याति उत्तसर्पिणी अवसर्पिणी सुधी रहे. एमज अपकाय, तेजकाय अने वातकाय पण जाएवा. दश कोडाकोडी सागरोपमे उत्तसर्पिणी थाय. अने दश कोडाकोडी सागरोपमे अवसर्पिणी थाय. एवं बीश कोडाकोडी सागरोपमे काखचक्र थाय. ए काखमान जरत पेरवतनी अपेक्षाएं जाएवुं. ए काखे करी कायस्थिति कही. हवे क्षेत्रथकी कहे ठे. असंख्याता लोक प्रमाण पटले जेटला षष्ठदराजलोकना आकाश प्रदेश ठे, तेदखीज संख्याये असंख्याता लोक कल्पवा. ते असंख्याता लोकनो एकेक प्रदेश समय समय काढतां असंख्याति उत्तसर्पिणी अने अवसर्पिणी थाय. ॥ ३६४ ॥

ताउ वणंमि अणंता ॥ संखिज्जा वास सहस विगळेसु ॥
पंचिंदि तिरि नरेसु ॥ सचउ नवाउ उक्कोसा ॥ ३६५ ॥

अर्थ—ताउ के० तेहिज पूर्वोक्त जे उत्तसर्पिणी अने अवसर्पिणी कही तेवी अनंतित उत्तसर्पिणी अने अनंतित अवसर्पिणी वणंमि के० वनस्पतिनी कायस्थिति काखे करी जाएवी. अने क्षेत्रथकी अनंता लोकाकाश प्रदेश प्रमाण असंख्याता पुजल परावर्त्त होय, पटले एक आवलिकाने असंख्यातमे जागे जेटला समय होय, तेदखी संख्या प्रमाणे पुजलपरावर्त्तनी संख्या जाएवी.

ए कायस्थिति व्यवहारराशि जीवने संजवे, केमके व्यवहारराशिजं जीव मरण पामि निगोदमां जाय तो अनंतित उत्तसर्पिणी अवसर्पिणी रहीने पनी वली व्यवहारराशिमां आवे; पटले अहीयां मरुदेवा साथे ज्यजिचार नहीं, केमके मरुदेवा अनादि निगोदि ठे, तेमने कायस्थितिनुं ए प्रमाण नहीं.

वली वेइंद्रियादिक विकलेंद्रीने संख्याता वर्ष पटले वेंदी, तेंदी अने चचरेंदीने प्रत्येके संख्याता वर्ष सहस कायस्थिति जाएवी. वली पंचेदीय तिर्यचने तथा मनुष्यने, कायस्थिति सात आठ जव जाएवी. ए-

ટલે સંખ્યાતે આયુષ્યે સાત જવ કરે, અને આઠમે જવે યુગલિત્ત્વં હોય. ૫ આઠે જવેં કરી કાલમાન ત્રણ ૫-
દ્યોપમ અને સાત પૂર્વકોટી હત્કુદ્ધી જાણવી. ૫ હત્કુદ્ધી કાયસ્થિતિ કહી. ॥ ૩૬૫ ॥

હવે યજ્ઞન્ય જવસ્થિતિ તથા કાયસ્થિતિ કહે છે.

સર્વેસિંપિ જહૃષ્ણા ॥ અંતમુદ્વૃત્તં જવેય કાપય ॥

અર્થ—સમસ્ત પૂર્વોક્ત પૃથિવ્યાદિકને યજ્ઞન્ય જવસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિ અંતરમુદ્વૃત્ત પ્રમાણ જાણવી.
અહીંયાં કાયસ્થિતિને પ્રસ્તાવે મનુષ્યની પણ કાયસ્થિતિ કહી, અને દેવતા નારકી મરણ પામી ફરી દેવતા;
નારકીમાં ન છપ્પે, તેમટે દેવ તથા નારકીને કાયસ્થિતિ નહોય, પટલે સવિસ્તર તિર્થેચનું સ્થિતિ દ્વાર કહ્યું.

હવે ૫ તિર્થેચનું અવગાહના દ્વાર કહે છે.

જોયણ સહસ્ત મહિયં ॥ ઇર્ગિદિયદેહ મુક્તોસં ॥ ૩૬૬ ॥

ચિ તિ ચરિરંદિ સરીરં ॥ બારસ જોયણ તિકોસં ચત્તકોસં ॥

જોયણ સહસ પર્ણિદિય ॥ ઉદે વુષ્ઠં વિસેસંતુ ॥ ૩૬૭ ॥

અર્થ—સામાન્યપણે પર્ણેન્દ્રીયનું શરીર જોયણ સહસ્તમહિયં કે ૦ ૫૦ હજાર યોજન ઝાઝેરું હત્કુદ્ધું જા-
ણવું. ॥ ૩૬૬ ॥ વલી વેંડીય જે શંખાદિક તેનું શરીર બાર યોજનનું જાણવું. ૫મ તેંડી કીડી મક્કોઢાદિકનું
શરીર ત્રણ ગાઠનું જાણવું. અને ચરિરંદી ઝમરાદિકનું શરીર ચાર ગાઠનું જાણવું. પર્ણેન્દ્રીનું શરીર ૫૦
હજાર યોજનનું જાણવું. ૫ શરીરમાન ઉદે કે ૦ ઊંચે પટલે સામાન્યે વુષ્ઠ કે ૦ કહ્યું. હવે વિસેસંતુ કે ૦
વિશેષે કહે છે. ॥ ૩૬૭ ॥

અંગુલ અસંઘ જાગો ॥ સુહમનિગોઠ અસંઘ ગુણવાઝ ॥

તો અગણિતઠં આઝ ॥ તત્તો સુદુમા જવે પુઢવી ॥ ૩૬૮ ॥

તો વાયર વાઝગણી ॥ આઝ પુઢવી નિગોય અણુકમસો ॥

પત્તેયવણ સરીરં ॥ અહિયં જોયણસહસ્સંતુ ॥ ૩૬૯ ॥

અર્થ—વનસ્પતિના વે જેડ છે, ૫૦ પ્રત્યેક વનસ્પતિ ને ચીલી સાધારણ વનસ્પતિ. સાધારણ શબ્દે નિગોડ
અનંતકાય કહિયં, તે સૂક્ષ્મનિગોડિઆનું શરીર અંગુલનું અસંખ્યાતમું જાગ પટલે પ્રમાણે જાણવું, તે અકી
અસંખ્યાતગુણું સૂક્ષ્મ વાયુકાયનું શરીર જાણવું. પટલે અસંખ્યાતે સૂક્ષ્મનિગોડિયાને શરીરે ૫૦ સૂક્ષ્મ વાયુકા-
યનું શરીર હોય, આગલ પણ ગુણાકારે ૫૦ ગણિત જાણવો. તે અકી અસંખ્યાત ગુણો ૫૦ સૂક્ષ્મ તેજકાયનું
શરીર જાણવું. તે અકી અસંખ્યાતગુણું ૫૦ સૂક્ષ્મ અપ્પકાયનું શરીર જાણવું, તે અકી અસંખ્યાતગુણો ૫૦
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયનું શરીર જાણવું. ॥ ૩૬૮ ॥ તેઅકી અસંખ્યાતગુણો ૫૦ વાદર વાયુકાયનું શરીર જાણવું.
તેઅકી અસંખ્યાતગુણો ૫૦ વાદર અગ્નીકાયનું શરીર જાણવું, તે અકી અસંખ્યાતગુણો ૫૦ વાદર અપ્પ-
કાયનું શરીર જાણવું, તે અકી ૫૦ અસંખ્યાતગુણો ૫૦ વાદર પૃથ્વીકાયનું શરીર જાણવું, તે અકી ૫૦ અ-
સંખ્યાતગુણો ૫૦ વાદર નિગોડનું શરીર જાણવું. ૫ દશે માંદોમાંદે અસંખ્યાત ગુણાધિક છે, પરંતુ ૫૦
શરીર અંગુલનું અસંખ્યાતમું જાગ જાણવું. ૫મ અનુક્રમે અસંખ્યાતગુણો જાણવું. અને પ્રત્યેક વનસ્પતિનું શ-
રીર ૫૦ હજાર યોજન ઝાઝેરું છે. ॥ ૩૬૯ ॥

અહીંયાં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે પટલાં સર્વ શરીર. હત્કેન્દ્રાંગુલેં કહ્યાં, અને સમુદ્ર તથા જદ પ્રમાણાંગુલે છે.

तो हजार योजन उंडा समुद्रमांहे पद्मनाल प्रमुख वनस्पतिना शरीर केम घटे ? माटे अत्यंत दीर्घ होय. हवे ए प्रश्नो उत्तर गुरु कहे ठे.

उत्सेहं शुलजोयण ॥ सहस्समाणे जलासए नेयं ॥ तं व-

द्वि पञ्चम पमुहं ॥ अर्धपरं पुढविरूवं तु ॥ ३५० ॥

अर्थ- उत्सेहांगुले करी हजार योजन प्रमाण उंडुं जलासए के० जलाशय ते नेयं के० जाणवुं. त्यां रहे-
नारा जे वद्वि पञ्चम पमुहं के० कमल प्रमुख ठे ते वनस्पतिकाय जाणवां. तेनुं शरीर हजार योजन किंचित्
अधिक जाणवुं, उपरांत जे पद्मचहना कमल ते पुढविरूवंतु के० पृथ्वी कायरूप जाणवा. जे कारण माटे पद्म-
कह हजार योजन उंडो ठे, ए जावार्थ विशेषणवति ग्रंथमांहे श्रीजिनचक्रगणीकमाश्रमाणे विशेषपणे
बलाखो ठे. ॥ ३५० ॥

हवे वेईचीयादिकुं विशेष नाम ग्रहणपूर्वक उत्कृष्ट देहमान कहे ठे.

वारस जोयण संखो ॥ तिकोस गुम्मीय जोयणं जमरो ॥

मुठिम चउपय जुय ॥ गुरग गाऊधणु जोयण पढुत्तं ॥ ३५१ ॥

अर्थ- शंख प्रमुख वेंची जीवतुं वार योजनतुं शरीर, गुम्मीय कनसिलाईया प्रमुख तेंडीतुं षण कोशतुं
शरीर. जमरा प्रमुख चउरिंहीतुं एक योजनतुं शरीर. समूठिम चतुप्पद गाय प्रमुखतुं उत्कृष्ट नव गाऊतुं
शरीर जाणवुं. समूठिम जुजपरिसर्प गोह नोखियादिकुं नव धनुष्यतुं शरीर जाणवुं. समूठिम ऊरपरि-
सर्प अजगरादिकुं नव योजनतुं शरीर जाणवुं. ॥ ३५१ ॥

गग्न चउपय ठग्गा ॥ उयाइ जुयगाठ गाऊय पढुत्तं ॥ जो-

यण सहस्स मुरगा ॥ मढा ऊजय विय सहस्सं ॥ ३५२ ॥

अर्थ- गर्जज चतुप्पद हस्ति प्रमुखतुं उ कोशतुं शरीर जाणवुं. गर्जज जुजपरिसर्प गोह प्रमुखतुं नव
गाऊतुं शरीर जाणवुं. गर्जज उरगा के० उरपरीसर्पतुं एक हजार योजनतुं शरीर जाणवुं. अने मढाऊ-
जपविके० गर्जज अने समूठिम ए ऊजय पटले वने जातना मत्स्योतुं शरीर एक हजार योजन प्रमाण जाणवुं.

पस्कि डुग धणुप्पहुत्तं ॥ सवाणंगुल असंखजाग लहू ॥

अर्थ- पक्षी जे गृध्रादिक ते समूठिम तथा गर्जज ए डुग के० वे प्रकारना. तेनुं शरीर धणुप्पहुत्तं के०
नव धनुष्यतुं जाणवुं. ए समस्त शरीरतुं उत्कृष्ट प्रमाण सामान्य विशेषे कळुं; हवे लहू के० जघन्यथी स-
व्वाणं के० सर्वतुं पटले एकेंची, वेंची, तेंची, चौरेंची अने पंचेंची तिर्यंचतुं शरीर ते अंगुल असंख जाग
के० एक अंगुलनो असंख्यातमो जाग ते उपपात समये शरीरपर्याप्ति वेलायें होय.

हवे प्रसंगागत वैक्रिय अवगाहनातुं प्रमाण कहे ठे. वैक्रिय शरीर वादर पर्याप्तो वायु कायनो जीव करे;
अने कोइक पर्याप्तो संख्यातायुवालो गर्जज पंचेंचीय होय ते पण करे, तेमां वायु कायनो जीव तो ज-
घन्य अने उत्कृष्टो अंगुलतुं असंख्याततुं जाग करे, अने पंचेंची तिर्यंच तो जघन्यथी अंगुलतुं असंख्या-
ततुं जाग करे, तथा उत्कृष्टो नवसं योजन सुची करे. पटले तिर्यंचतुं अवगाहना द्वार कळुं.

हवे उपपात विरह अने चवन विरह ए वे द्वार कहे ठे, तेमां एकेंची प्रति समये उपजे अने चवे ठे;
माटे एने ए द्वार संजवे नही; माटे वेंची आदे देइ जीवोना उपपात चवननो विरहकाळ कहे ठे.

विरहो विगला सन्नीष जम्ममरणेषु अंतमूढ ॥ १७३ ॥

गप्ते मुहुत्त बारस ॥ गुरुं लहु समय संखसुर तुहा ॥

अर्थ-वैद्य तैज्जीने चौरैजी ए त्राण विकलैजी अने असखी के० संमूर्तिम पंचैजी तिर्यच, एनो जम्ममरणेषु के० जम्म मरण आश्री विरहकाल प्रत्येके अंतमूढ के० अंतरमूढर्त गुरुं के० कर्तृकृष्ट जाणवो, अने गप्तेसु के० गर्जज पंचैजी तिर्यचनो उपपात चवन विरह काल उत्कृष्ट मुहुत्तबारसके० बार मुहूर्तनो जाणवो. अने सर्वत्र लहु के० जघन्य विरहकाल समष्ट के० एक समयनो जाणवो. अने ए वैदियादिक एक समये उपजे तो संखसुर तुहा के० संख्याये देवताने तुल जाणवा, एटले एक वे त्राण संख्याता असंख्याता सुधी उपजे तथा मरण पावे.

हवे एकैजीने उपजवा मरवानी संख्या कहे ठे.

अणुसमय मसंखिज्जा ॥ एगिंदिय हुंतिय चवंति ॥ १७४ ॥

वणकाइठ अणंता ॥ इक्किा उविजं निगोयाठ ॥ निच्चम

संखो जागो ॥ अणंत जीवो चयइ एइ ॥ १७५ ॥

अर्थ-अणुसमय के० प्रतिसमय एटले समय समय प्रत्ये एगिंदिय के० एकैजी जीवो ते असंखिज्जा के० असंख्याता हुंतिय के० उपजे, अने चवंति के० चवे. ॥ १७४ ॥ अहीया एकैजी ते पृथ्वी, अप्य, तेच अने वाछ ए चार सामान्यपणे प्रति समय असंख्याता उपजे, अने असंख्याता चवे; पण एक समय संख्याता उपजे नहीं, तेम संख्याता चवे पण नहीं; अवश्य असंख्याताज उपजे तथा चवे. अने वनस्पतिकायना वनस्पतिमांद्देयीज आबीने अनंता उपजे, अने अनंता चवे. तथा पृथिव्यादिक परस्थानकषकी वनस्पतिमां आबी उपजे तेवारे असंख्याता उपजे.

हवे अनंता उपजवानो हेतु कहे ठे, जे कारण माटे एकेका निगोदधी असंख्यातमो जाग अनंता जीव प्रमाण नित्य सदा सर्वदा आंतराविना चवे अने उपजे. अहीयां ए जावार्थ जे अनंत जीवात्मक एक सूक्ष्म अथवा बादरनिगोद तेना असंख्याता जाग करिणं, तेवो एक जाग अनंत जीव प्रमाण सदा त्वांशी निकले, अने तेवोज एक असंख्यातमो जाग सदा ते स्थानके उपजे, ते जाग पण अनंत जीवात्मक जाणवो. ए प्रकारे एकेक निगोदे प्रति समये अनंता जीव उपजे अने अनंता चवे. तो सर्व निगोदनेविषे अनंता उपजता अने चवता केम न पामिणं ? ॥ १७५ ॥

हवे निगोद शब्दको अर्थ करे ठे, जे अनंता जीवुं एक साधारण औदारिक शरीर स्तिबुकाकार पाणीना पयोटा सरखो तेने निगोद कहियं ते अनंताजीव एकवारे एकठा आसोत्थास करे, एकठा आहार करे, ते निगोद कहियं. तेवा असंख्याता निगोदना समुदायने गोखो कहियं तेवा गोला चडदराजमांद्दे असंख्याता ठे.

गोलाय असंखिज्जा ॥ असंख निगोय उ ह्वइ गोखो ॥

इक्किंमि निगोय ॥ अणंत जीवा मुण्येयवा ॥ १७६ ॥

अर्थ-संसारमांद्दे असंख्याता गोला ठे, ते असंख्याते निगोदे एक गोखो होय. ते एके निगोदे अनंता जीव जाणवा. ए निगोदिया जीवना वे जेद ठे. एक संख्यवहारिया बीजा असंख्यवहारिया तेमां जे अनादि निगोद अकी निकली पृथ्वीकाय प्रमुखमांद्दे उपजे, तेने संख्यवहारियो जीव कहियं. कदाचित ते

જીવ વહી ફરી પાઠો નિગોદમાંહે જાય તોપણ તેને સંવ્યવહારિયોજ કહિયે, અને જે જીવ અનાદિ નિગોદ થકી નિકટ્યાજ નથી, અનાદિકાલથી સુદ્ધા નિગોદ તથા વાદર નિગોદમાંહેજ રહેઠે, તેને અસંવ્યવહારિયા કહિયે, તથા જેટલા જીવ મોઢે જાય તેટલા જીવ નિગોદમાંથી નિકલી પૃથ્વીકાયાદિકનેવિષે આવી હપજે ૫ વિશેષાર્થ ઢે.

અઙ્ગિ અણંતા જીવા ॥ જોહિં ન પત્તો તસાહ પરિણામો ॥

હપ્પજ્ઞાંતિ ચચંતિય ॥ પુણોવિ તહેવ તહેવ ॥ ૨૭૭ ॥

અર્થ—અનંતા જીવ ઇવા ઢે કે, જે જીવે ત્રસાદિક પર્યાય પામ્યું નથી; જે પુણોવિ કે ૦ ફરી ફરી ત્યાં નિગોદના નિગોદમાંહેજ હપજે ઢે ને જવે ઢે. ૫ટલે નિગોદમાંહેજ હપજે અને નિગોદમાંહેજ મરણ પામે ઢે. ત્યાંના ત્યાંજ રહે ઢે. ॥ ૨૭૭ ॥

સર્વોવિ કિસલઈ સહુ ॥ હગામમાણો અણંતઈ જણિઈ ॥

સોચેવ વિવઢંતો ॥ હોહ પરિત્તો અણંતોવા ॥ ૨૭૮ ॥

અર્થ—સર્વોવિ કે ૦ સમસ્ત પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય અથવા સાધારણ વનસ્પતિકાય પ્રથમ જાગતો કિસલ-યરૂપ તેને સહુ હસિ નિશ્ચે અનંતકાય કહીયે સો કે ૦ તેહજ કિસલય ચેવ કે ૦ નિશ્ચે થકી વધતો વધતો અંતરસુદ્ધત પઠી કોફક પરિત્તો કે ૦ પ્રત્યેક શરીર હોય. વા કે ૦ અને કોફક સાધારણ શરીર હોય, જેવો કર્મ બાંધ્યો હોય જેવો બીજ હોય. તેવો શરીર નીપજે. ॥ ૨૭૮ ॥

હવે કયા કર્મથી જીવને ૫કેંહીપણની પ્રાપ્તિ થાય તે કહેઢે.

જયા મોહોદઈ તિહો ॥ અઘ્ઘાણંહુમહપ્પયં ॥

પેલવં વેયણીયંતુ ॥ તયા ઇર્ગિંદિય ત્તણં ॥ ૨૭૯ ॥

અર્થ—જયા કે ૦ જવારે તિહો કે ૦ તીજ ૫ટલે અત્યંત મોહોદય વિષયાજિલાષ મૈથુન પરિણામ હોય, અથવા અત્યંત ત્રૈરવ જ્ઞાનરૂપ મહાજ્ઞવ જોણે કરી સચેતન તે અચેતન થઇ જાય. તંયા પેલવં કે ૦ અંસાર વેયણીયં કે ૦ અસાતાવેદની હૃદય આવી હોય. તેવારે ઇવા પરિણામે અથવા સંજ્ઞાપં કરી ૫કેંહીપણાનું કર્મ બંધાય, તેથી જીવ ૫કેંહી થાય, ૫ટલે તિથેચને હપપાત વિરહકાલ જવન વિરહકાલ ૫ક સમય હપપાત સંસ્થા ૫ક સમય જવન સંસ્થા ૫ ચાર ઘાર કહ્યાં. ॥ ૨૭૯ ॥

હવે ૫ તિથેચમાં કિયો જીવ જાય તે ગતિ ઘાર કહે ઢે.

તિરિણ્ણુજંતિ સંઘા ॥ હતિરિનરાજ્ઞાહુ કપ્પદેવાઈ ॥

પજ્ઞત્તસંઘ ગપ્પય ॥ વાયર ચૂદગપરિત્તેસુ ॥ ૨૮૦ ॥

તો સહસારંત મુરા ॥ નિરયા પજ્ઞત્ત સંઘ ગપ્પેસુ ॥

અર્થ—૫કેંહી, વેંહી, તેંહી, જહરેંહી તથા સંસ્થાતાવર્પાયુવાલા પંચેંહી તિથેચ અને સંસ્થાતાવર્પાયુવાલા મનુષ્ય ૫ટલા સ્થાનકના જીવ મરણ પામીને ૫કેંહી, વેંહી, તેંહી, જહરેંહી ને પંચેંહી તિથેચમાંહે હપજે. વહી છુવનપતી બ્યંતર અને જ્યોતથી તથા જાહુકપ્પદેવાઈ કે ૦ યાવત્ સૌધર્મ અને ઈશાન ૫ વે કટ્ટપવિ-માનવાસિ દેવતા. ૫ મરણ પામીને પજ્ઞત્તસંઘગપ્પય કે ૦ પર્યાસા સંસ્થાતાયુવાલા ગર્જજ તિથેચમાંહે હપજે.

વહી બાયરજદગ કે૦ પર્યાસા વાદર, પૃથ્વીકાય અને દગ ઇટલે અપ્પકાયમાહે પણ ડપજે. વહી પર્યાસા પરિતેસુ કે૦ પ્રત્યેક વનસ્પતિમાહે પણ ડપજે ॥ ૨૮૦ ॥ અને સનત્કુમારાદિકથી માંકીને સહસ્રારાંત સુધીના દેવતા તથા નારકી, ઇ ચવીને પર્યાસા સંસ્થાતાયુષ્ક ગર્જજ તિર્યંચમાં જાય, પણ વીજી જાતના તિર્યંચમાં ને જાય. ઇટલે તિર્યંચનું ગતિદાર કહ્યું.

હવે તિર્યંચના જવથકી મરણ પામીને ક્યાં જાય ? તે કહે ઢે.

સંઘપણિંદિય તિરિયા ॥ મરિંઠં ચડસુ વિગઈ સુક્કંતિ ॥ ૨૮૧ ॥

આવર વિગલા નિયમા ॥ સંઘાઝય તિરિ નરેસુ ગઠંતિ ॥

વિગલા લજિલ્લા વિરઈ ॥ સમ્મંપિ ન તેઝ વાઝ ચુયા ॥ ૨૮૨ ॥

અર્થ—સંઘપણિંદિય તિરિયા કે૦ સંસ્થાતા આયુષ્યવાલા પંચેંડીય તિર્યંચ મરિંઠં કે૦ મરણ પામીને ઇક મોહવિના વાકીની ચારે ગતિનેવિષે જંતિ કે૦ જાય. ॥ ૨૮૧ ॥ વહી આવર તે પેકેંડી અને વિકલેંડી, તે મરણ પામીને સંસ્થાતાયુષ્યવાલા તિર્યંચ અને મનુષ્યમાંહે જાય; પણ દેવતા, નારકી, અને અસંસ્થાતાયુષ્યવાલા તિર્યંચ તથા અસંસ્થાતાયુષ્યવાલા જે યુગલિયા; મનુષ્ય તેમાં ન જાય. વહી વિકલેંડી મરીને મનુષ્યગતિ પામી સર્વ સાવજી વિરતિરૂપ ચારિત્ર પામે, પણ સીજે નહી. અને તેઝકાય, તથા વાઝકાય મરણ પામીને મનુષ્ય તો ન આય, પણ કદાચિત્ પંચેંડી તિર્યંચ આય તો સમ્યક્ત્વ પણ પામે નહી; તો વિરતિપણું ક્યાંથી પામે ? ઇ તેઝકાય તથા વાઝકાયના જવનો ઇ સ્વજાવ ઢે, જે મનુષ્ય ન આય, અને સમ્યક્ત્વ પણ ન પામે. શેષથાકતા સંમૂર્ઠિમ ગર્જજતિર્યંચ, તથા સંમૂર્ઠિમગર્જજમનુષ્ય, તથા પૃથ્વી, અપ્પ અને વનસ્પતિ ઇટલાં મરણ પામીને મનુષ્ય આય; અને મનુષ્ય અફને મરુદેવાની પેરે તેઝ જવે ચારિત્ર પાલી મોહ પણ પામે. ॥ ૨૮૨ ॥

હવે તિર્યંચને અવસર જાળી મનુષ્યને પણ લેક્ષા કહે ઢે.

પુઢવી દગ પરિતવણા ॥ બાયર પક્કત્તદુંતિ ચઢલેસા ॥ ગ-

પ્રય હિરિય નરાણં ॥ ઢલ્લેસ્તા તિન્નિ સેસાણં ॥ ૨૮૩ ॥

અર્થ—પુઢવિ કે૦ પૃથ્વીકાય, દગ કે૦ અપકાય, પરિતવણા કે૦ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય ઇ સર્વ બાયર પક્કત્ત કે૦ વાદર પર્યાસા જાણવાં, તેમાં હુંતિચઢલેસા કે૦ ચાર લેક્ષા હોય. કેમકે જવનપતિ, જ્યંતર, જ્યોતપી, સૌધર્મ અને ઈશાનાંત સુધીના દેવતા તેજોલેક્ષાવંત હોય. તે પૃથ્વી, અપ્પ, અને વનસ્પતિમાંહે ડપજે. તે પર્યાસા થયા પઠી અંતર્મુહૂર્તસુધી કેટલોએક કાલ તેજોલેક્ષાવંત હોય; તે કારણે કૂણ, નીલ, કાપોત અને તેજો ઇ ચાર લેક્ષા ઇમાં હોય. અને ગણ્ય તિરિયનરાણં કે૦ ગર્જજતિર્યંચ, તથા ગર્જજમનુષ્યને ડપ લેક્ષા હોય. કેમકે મનુષ્ય તથા તિર્યંચને અસ્થિરલેક્ષા હોય. અને તિન્નિ સેસાણં કે૦ શેષ તેઝકાય, વાઝકાય, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય, સૂક્ષ્મ અપ્પકાય, સાધારણ અપર્યાસ વાદર પૃથ્વીકાય, અપર્યાસ વાદર અપ્પકાય, અપર્યાસ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, વેઈંડી, તેંડી, ચઢરેંડી અને સંમૂર્ઠિમ પંચેંડી તિર્યંચ તથા, સંમૂર્ઠિમ પંચેંડી મનુષ્ય ઇટલાને કૂણ, નીલ અને કાપોત ઇ ત્રણ લેક્ષા હોય. અને પૃથ્વી, અપ, તથા પર્યાસ વાદર વનસ્પતિમાંહે દેવતાના ડપજવા અકી કેટલોએક કાલ તેજોલેક્ષા સંજવે, પર્યાસાવસ્થાઈ તેજોલેક્ષા કેમ સંજવે ? તે ડપર હેતુ કહે ઢે. જલ્લેસાઈ મરઈ, “ તલ્લેસાઈ ડવવક્કઈતિ ” ઇટલે જે લેક્ષાથકાં મરણ પામે તેજ લેક્ષા થકાં ડપજે. ॥ ૨૮૩ ॥ અહીંયાં ક્ષમાશ્રમણકૃત ગાથા કહે ઢે.

અંત મુદુત્તંમિ ગય ॥ અંત મુદુત્તંમિ સેસ ય ચેવ ॥ હેસા-
દિ પરિણયાદિં ॥ જીવા વચ્ચંતિ પરલોયં ॥ ૨૭૪ ॥

અર્થ- મનુષ્ય તથા તિર્યંચ તે પરજવની લેશ્યા આવ્યા પઢી અંતર્મુદુર્ત્ત મરણ પામે. પટલે લેશ્યાનું અંતર્મુદુર્ત્ત ગયા પઢી મરણ પામે. અને દેવતા તથા નારકી પોતાની મૂલગી લેશ્યાનું મુદુર્ત્ત આકતું રહે તેવારે મરણ પામીને પરજવે જાય. ત્યાં ઇપન્યા પઢી તે મૂલગી લેશ્યાનું અંતર્મુદુર્ત્ત જોગવે. તેમાં પર્યાપ્તિનું અંતર્મુદુર્ત્ત ન્હાનું જાણડું, અને લેશ્યાનું અંતર્મુદુર્ત્ત મહોડું જાણડું. તેમાટે પર્યાપ્તવાસ્થાપ પણ પરજવની તેજોલેશ્યા સંજવે. અહીંયાં અંતર્મુદુર્ત્તના અસંખ્યાતા જેદ ઠે. ॥ ૨૭૪ ॥

તિરિ નર આગામિ જવે ॥ હેસ્સાપ અઙ્ગપ સુરાનિરયા ॥
પુવજવ હેસ્સસેસે ॥ અંત મુદુત્તે મરણમિતિ ॥ ૨૭૫ ॥

અર્થ- તિર્યંચ તથા નર કે મનુષ્ય તે આગામિજવે કે આગલા જવની હેસ્સા ય કે લેશ્યાનું અંતર્મુદુર્ત્ત ગયા પઢી મરણ પામે. વહી સુરા નિરયા કે દેવ તથા નારકી ય પૂર્વના જવની લેશ્યાનું અંતર્મુદુર્ત્ત શોષ આકતું રહે તેવારે મરણ પામી પરજવે ઇપજે, પતાવતા ય પરમાર્થ. જે તેજોલેશ્યાવંત દેવતા પૃથ્વીકાય, અને અપકાય, તથા પ્રત્યેક ધનસ્પતિમાંહે ઇપજતા તેમને કેટલોપક કાલ તેજોલેશ્યાનો સજાવ હોય. ॥ ૨૭૫ ॥
હવે મનુષ્ય તિર્યંચસંબંધી લેશ્યાની સ્થિતિ કહે ઠે.

અંતમુદુત્તઞ્ચિદ્ ॥ તિરિય નરાણં હવંતિ હેસ્સાત્ ॥
ચરિમાનરાણ પુણ નવ ॥ વાસૂણા પુલ ક્ષોડીવિ ॥ ૨૭૬ ॥

અર્થ- પૃથ્વીકાયાદિક તિર્યંચ અને નરાણ કે સંમૂર્ત્તિમ તથા ગર્જજ મનુષ્ય યને જે જે લેશ્યા સંજવે, તે તે લેશ્યાત્તની ઞિદ્ ૬ કે સ્થિતિ અંતમુદુત્ત કે અંતર્મુદુર્ત્ત પ્રમાણ જાણવી. પતાવતા પૃથ્વીકાયમાંહે જે લેશ્યા ઠે, તે જઘન્યથી તથા ઇત્કુદ્ધથી અંતર્મુદુર્ત્ત સુધી રહી; ને વહી સંક્રાપ કરી કરી જાય, અને બીજી લેશ્યા થાય. અંતર્મુદુર્ત્ત ઇપરાંત લેશ્યા રહે નહી. યમજ અપ્પકાય પ્રમુલ તિર્યંચને તથા સંમૂર્ત્તિમ ગર્જજ મનુષ્યને પણ જાણવી. અને ચરિમા કે ઢેહી શુક્લલેશ્યા તે મનુષ્યને ઇત્કુદ્ધી નવે વરસે જાણી એક પૂર્વ-કોડી વર્ષસુધી રહે. તે કેવી રીતે રહે ? તે કહે ઠે. ગર્જકાલના નવ મહીના રહિત આઠ વર્ષમાંહે ચારિત્ર ન હોય. તેમાટે કોઈક જીવ નવમે વરસે ચારિત્ર લેઈ કેવલજ્ઞાન પામે, તેવારપઢી નવે વરસે જાણી એક પૂર્વ-કોડી વર્ષપર્યંત જીવતો રહે; ત્યાંસુધી કેવલની એકજ શુક્લલેશ્યા હોય. અને બીજા મનુષ્યને શુક્લલેશ્યા અંતર્મુદુર્ત્ત પ્રમાણ હોય. પટલે તિર્યંચને સવિસ્તરપણે ગતિ અને આગતિ કહી. ॥ ૨૭૬ ॥

તિરિયાણવિ તિઙ્ગપમુદ્ ॥ જણિય મસેસંપિ સંપઈ વુહં ॥
અજિહિય દારણ્ણદિયં ॥ ચગગ્ગ જીવાણ સામન્નં ॥ ૨૭૭ ॥

અર્થ- તિરિયાણવિતિઙ્ગપમુદ્ કે ધુરથકી સાંતીને તિર્યંચની સ્થિતિ પ્રમુલ સમસ્ત આઠ પ્રતિધારસહિત તિર્યંચનું ધાર જણિય કે કહ્યું. અને સંપઈવુહં કે સાંપ્રત પટલે હવે ચારે ગતિના ધારમાંહે કેટલાપક વો-લ પ્રથમ કહ્યા, અને કેટલાપક અધિક વોલ ઠે તે પૂર્વે કહ્યા નથી. માટે તે ચારે ગતિના જીવોને સામન્નં કે સામાન્યપણે સરલા કહે ઠે. ॥ ૨૭૭ ॥

देवा असंख नर तिरि ॥ इही पुंवेय गप्प नर तिरिया ॥

संखाजया तिवेया ॥ नपुंसगा नारया ईया ॥ १८८ ॥

अर्थ- देवता अने असंख के० असंख्याता वर्षायुवाळा युगलिया जे मनुष्य तथा तिर्यंच, तेमांहे पुरुष वेद अने स्त्री वेद ए वने वेद होय. अने गप्पनरतिरिया संखाजया के० संख्याता आयुष्यना धणी गर्जल मनुष्य, तथा गर्जल तिर्यंच- एमांहे पुरुष, स्त्री ने नपुंसक ए तिवेया के० त्रण वेद होय. तथा नारयाईया के० नारकी आदे देइने एकेंडी, बेंडी, तेंडी अने चचरेंडी तथा संमुठ्ठिम मनुष्य अने संमूठ्ठिम तिर्यंच ए- टला वधा एकज नपुंसगा के० नपुंसकवेदी जाणवा. ॥ १८८ ॥

हवे पूर्वोक्त वैमानादिक जे कहां ठे ते जे अंगुले मापीयं ते कहे ठे.

आयंगुलेण वहुं ॥ सरीर मुस्सेह अंगुलेण तहा ॥

नगपुढवि विमाणाई ॥ मिणसु पमाणं गुलेणंतु ॥ १८९ ॥

अर्थ-आंगुलना त्रण जेद ठे. एक आत्मांगुल, वीजुं उत्सेकांगुल, अने वीजुं प्रमाणांगुल. तेमां आत्मांगुले करी वहुं के० वस्तु जे धवलगृह, चमिगृह, तहखाना, कूप, तलाव प्रमुखने मापीयं, जे काळे जेटहुं शरीरप्रमाण होय, तेहने अनुसारे घर, हाट, कूप अने तलाव प्रमुख पोत पोताने अंगुले मापीयं. जरतचक- धर्तिने वारे जरतने अंगुले मापीने लोको घर, हाट, कूप प्रमुख करता हता, अने श्रीमाहावीरस्वामिने वारे श्रीमाहावीरने आंगुले मापीने घर प्रमुख लोको करता हता, ए आत्मांगुल कहुं. अने देवता प्रमुखतुं शरीर उत्सेकांगुले करी मापीयं. तथा प्रमाणांगुले करी नग के० पर्वत तथा पुढवी के० सात नरकनी पृथ्वी अने विमाणाई के० सौधर्मादिक देवलोकनां विमानावतंसक; आदि शब्दधकी जवनपतिनां ज्वन, नर- कावासा अने वीप, समुद्र ए सर्व प्रमाणांगुले करी मापीयं. ॥ १८९ ॥

हवे उत्सेकांगुलनुंस्वरूप कहे ठे.

सठेणसुतिस्केणवि ॥ तितु जितुं च जंकिर न सका ॥

तंपरमाणुं सिद्धा ॥ वयंति आइ पमाणाणं ॥ १९० ॥

अर्थ-तिस्केणवि के० अत्यंत तीव्र खड्गादिक जे सठेण के० शस्त्र, तेणे करीने पण तितुं के० ठेदीने जंकिरनसका के० जेना वे खर करी शकीयं नहीं. वली जितुं के० जेने विदारिने मांहे सठि पण करी शकीयं नहीं, तंपरमाणुं के० तेने परमाणु कहीयं. ते अत्यंत लघु एम सिद्धा के० सिद्ध जे केवली जगवंत ते कहे ठे. वली ते परमाणुने अंगुल हस्तादिना प्रमाण के० माननुं आदि पटले प्रथम कहीयं. ए-परमाणु अकी सर्व परिमाण करीयं. ते परमाणुना वे जेद ठे. एक सूक्ष्म परमाणु, बीजो व्यवहारिक वादर परमाणु- ते अर्नता सूक्ष्म परमाणु विस्सा परिणामे मली एकज आय. तो तेने व्यवहारिक परमाणु कहीयं. ॥ १९० ॥

परमाणु तसरेण ॥ रहरेण वालअग्ग लिक्काय ॥ जूय ज-

थो अठ्ठगुणो ॥ कमेण उत्सेह अंगुलयं ॥ १९१ ॥ अंगुल

ठक्क पाठं ॥ सोडुगुण विह्वि सा डुगुण ह्वो ॥ चडह-

ठं धण्डु सदस ॥ कोसो ते जोयणं चडरो ॥ १९२ ॥

अर्थ- एवा आठ व्यवहार परमाणुए एक तसरेणु आय, आठ तसरेणुए एक रथरेणु आय, अने आठ रथरेणुए एक बालाग्र आय, अने आठ बालाग्र एक खिस्का के० लीख आय, तथा आठ लीखे एक युका आय, आठ युकाए एक यव आय, आठ यवे एक उत्सेङ्गांगुल आय. ॥ १९१ ॥ अंगुलढक के० एवा ठ उत्सेङ्गांगुले पाठ के० एक पग आय, ते पगनो मध्यजाग तेने ड्रुण के० बमणु करीए. एटले वे पगे वि-हडि के० एक वेत आय. सा के० तेने ड्रुण के० बमणु करीए. तेवारे वे वेत आय, एटले एक हाथ आय. एवा चचहडंगुणु के० चार हाथे एक धनुष्य आय. एवा ड्रुसहसकोसो के० वे हंजार धनुष्ये एक कोश आय. ते जोयणं चचरो के० तेवा चार कोशे एक योजन आय. ॥ १९२ ॥

हवे प्रमाणांगुलुं स्वरूप कहे ठे.

चनसयगुणं प्रमाणं ॥ गुल मुस्सेहं गुलाउ बोधवं ॥ उत्से-
हं गुल ड्रुगुणं ॥ वीरस्तायं गुलं जणियं ॥ १९३ ॥

अर्थ- चारसँ उत्सेङ्गांगुले एक प्रमाणांगुल आय. अने एक प्रमाणांगुले चारसँ उत्सेङ्गांगुल आय. ते बोधवं के० जाणहुं. ए प्रमाणांगुले श्री रूपजदेव जरतचक्रवर्तिनं शरीर एकसो ने वीश अंगुल छांदुं. ते एकसो ने वीश अंगुलने चारसँ गाणु करीए, तेवारे अडतालीश हजार अंगुल होय. अहीयां ठडु अंगुले एक धनुष्य आय ठे, माटे अडतालीश हजारने ठडु जागे आपीए, तेवारे पांचसं धनुष्य देहमान आय.

हवे उत्सेहंगुलड्रुगुणं के० उत्सेङ्गांगुलने बमणु करीए, तेवारे वीरस्त के० श्रीमहावीर परमेश्वरनो एक आत्मांगुल आय. एवा चोराशी अंगुल श्रीमहावीरुं शरीर हुतुं. तेने बमणु करीए तेवारे एकसोने अडसठ अंगुल आय. त्यां एक हाथमां चोवीश अंगुल होय; माटे एकसोने अडसठने चोवीशे जाग देतां सात हाथ श्रीमहावीरना शरीरुं प्रमाण होय. ए कारणे वे उत्सेङ्गांगुले श्रीमहावीरनो एक आत्मांगुल होय. एनो विस्तारार्थ अंगुलसिचिखिंध थकी जाणजो. अहीयां ग्रंथविस्तारना जय थकी लख्युं नथी.

हवे चोराशीलख जीवायोनिना जेद कहे ठे.

पुढवाइसु पत्तेयं ॥ सग वणपत्तेय पांत दस चउद ॥ विग-
ले डु डु सुर नारय ॥ तिरि चउ चउ चउदस नरेसु ॥ १९४ ॥

अर्थ- पुढवाइसु के० पृथिव्यादिकनेविषे एटले पृथ्वी, अप, तेज, अने वायु ए चारनेविषे प्रत्येके सग के० सात सात लाख योनि होय. अने वणपत्तेय के० प्रत्येक वनस्पतिने दस के० दशलाख योनि होय. तथा अणंत के० अनंतकायने चउद के० चौदलाख योनि होय. अने विगले के० बिकलेंडी एटले वेंडी, तेंडी ने चौरेंडी माहे डुडु के० प्रत्येके वे वे लाख योनि होय, तथा सुर के० देवता अने नारय के० नार-की, वली तिरि के० पंचेंडी तिर्यच- एणंमां प्रत्येके चउचउ के० चार चार लाख योनि होय, तथा चउ-दसनरेसु के० मनुष्यमाहे चौदलाख योनि होय, ए सर्व मली चोराशी लख जीवायोनि होय. ॥ १९४ ॥ हवे योनि शब्दनो अर्थ कहे ठे. अहीयां चोराशी लाख संख्यानेविषे सामान्यपणे योनि जातिए करी एकेक जीवना निकाय, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श सरखो होय; ते एक जातियोनिमाहे ग्रहण करीए, तेवा सर्व मली चोराशी लाख होय. जेम गोवरुं गाणुं एक योनि कहीए. ते गाणामाहे जूदा जूदा विंठी, क्रमि, कीडा, प्रमुख जे घणा जीव होय ते सर्व जूदा जूदा कुल कहीए. ॥

एक योनिमांदे धणां कुल होय ते कहे ठे.

एगिंदिएसु पंचसु ॥ बार सगति सत्त अठवीसाय ॥
विगलेसु सत्त अड नव ॥ जल खह चढपय उरग जुयगे ॥
॥ १५५ ॥ अरुत्तेरस बारस ॥ दस दस नवगं नरामरे निर-
ए ॥ बारस ठवीस पणविस ॥ हुंति कुल कोडि लखाई
॥ १५६ ॥ इगकोडि सत्त नवई ॥ लखा सद्धा कुलाण कोडीणं ॥

अर्थ— પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાહ, ને વનસ્પતિ એ પાંચે એકેલીને યથા સંખ્યાએ કમેણે કે० અનુક્રમે બારસ કે० બાર લાલ કુલ કોડી સગ કે० સાત લાલ કુલકોડી, તિ કે० ત્રણ લાલ કુલકોડી, સત્ત કે० સાત લાલ કુલકોડી અઠવીસા કે० અઠવીશ લાલ કુલકોડી, એવે અનુક્રમે જાણવી; અને વિગલેસુ કે० વિ-
કલેલી જે બેંલી, તેંલી, ને ચહરેંલી તેને અનુક્રમે સાત લાલ, આઠ લાલ, અને નવ લાલ કુલકોડી જાણ-
વી. અને જલ કે० એક જલચર, બીજાં જલ કે० લેચર, ત્રીજાં ચહપય કે० ચતુષ્પદ, ચોથા ઉરગ કે०
ઉરપરિસર્પ, પાંચમાં જૂયગે કે० જુજપુરિસર્પ, એ પાંચેને અનુક્રમે સાદાબાર લાલ ॥ ૧૫૫ ॥ બાર લાલ,
દસ લાલ, દસ લાલ અને નવ લાલ કુલકોડી જાણવી. એમજ નરારેનિરએ કે० મનુષ્ય, દેવતા, અને નાર-
કી એ ત્રણેને અનુક્રમે બાર લાલ, ઠવીશ લાલ, અને પચીસ લાલ કુલકોડી જાણવી. ॥ ૧૫૬ ॥ એ સર્વ
એકતા કરીએ ત્યારે એક કોડાકોડી સત્તાણુલાલ કોડી પચાસ હજાર કોડી એટલી સંખ્યા આવે. ઈ-
કસ્થાપન (૧૫૭૫૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦) એટલી જીવોને ઇપજવાની યોનિમાંદે કુલની કોડી છે.

હવે બીજી પ્રકારે યોની કહે છે.

સંવુરુજોણિ સુરેગિંદિ ॥ નારયા વિયડ વિગલ ગપુ જયા ॥ ૧૫૭ ॥

અર્થ— સુર કે० ચાર નિકાયના દેવતા, અને એકેલી તે પૃથિવ્યાદિક પાંચ, તથા નારયા કે० સાતે નર-
કના નારકી એ સર્વેની જોણિ કે० યોનિ જે ઉત્પત્તિ સ્થાનક, તે સંવુરુ કે० સંવૃત્ત એટલે ઢાંકેલી હોય,
સ્પષ્ટ દેખાય નહીં. ત્યાં દેવતાની દેવદ્રુષ્ટે ઢાંકેલી દેવશયનીય હોય, તેને વિચાલે દેવો ઇપજે. અને એકે-
લીયની યોનિ જે પૃથ્વી, પાણી તેપણ સ્પષ્ટપણે ન જાણીએ. નારકીને ઢાંકેલા ગોલને આકારે આલા છે, ત્યાં
નારકી ઇપજે, ત્યાંથી નીચે પડે. અને વિકલેલી તે બેંલી, તેંલી, ને ચહરેંલી, તથા સંમૂર્તિમ પંચેલી તિર્યંચ,
અને સંમૂર્તિમ પંચેલી મનુષ્ય એ પાંચની વિયડ કે० વિવૃત્તયોનિ એટલે વિશેષપણે ઉત્પત્તિસ્થાનક જે જલા-
શય સરોવર પ્રમુલ તે પ્રગટયોનિ દેખાય છે, અને ગર્જજ પંચેંલીય તિર્યંચ તથા મનુષ્યને સંવૃત્ત તથા વિવૃત્ત
એ બન્ને યોનિ હોય. સંવૃત્ત તે ઢાંકેલી અને વિવૃત્ત તે પ્રગટ. એ બે પ્રકારે યોનિ હોય. મનુષ્ય અને તિર્યંચનો
ગર્જ તે વાહેર પેટ મોહોડું દેખાય, અને માંદે દેખાય નહીં. તેમાટે અને સંવૃત્તવિવૃત્ત યોનિ કહીએ. ॥ ૧૫૭ ॥

વલી પણ યોનિજેદ કહે છે.

અચિત્ત જોણિ સુરનિરય ॥ મીસ ગપ્પે તિજેય સેસાણં ॥

સી હસિણ નિરય સુર ગજ ॥ મીસત્તે હસિણ સેસ તિહા ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ— સુર કે० દેવતા અને નિરય કે० નારકીની જોણિ કે० યોનિ જે ઉત્પત્તિસ્થાનક તે, અચિત્ત કે०
અચેત એટલે નિર્જીવ જાણડું. યદ્યપિ સૂક્ષ્મ જીવ સંકલ્પલોકન્યાપી છે, તો પણ સૂક્ષ્મ એકેલી જીવને પ્ર-

देशे ते क्षेत्र संबंध नष्टी; तेमाटे सर्वथा जीवप्रदेशरहित उत्पत्तिस्थानक जाणवुं. तथा गर्जज तिर्यच, अने गर्जज मनुष्यने जे योनि ठे ते मिश्र होय. एटले कांइ सचेत कांइ अचेत होय, तेमां जे शुक्रमिश्रित क्तु, रुधिर, पुत्रल योनि संग्राह्य ते सचित्त जाणवी अने वीजी अचेत जाणवी. अने शेष जीव जे एकेंडी, वेंडी, तेंडी, चर्चरेडी, संमूर्तिम पंचेंडी तिर्यच, अने संमूर्तिम पंचेंडी मनुष्य, एटलानी योनि त्रण जेदे कही ठे. त्यां जीवती गाय, जैस प्रमुखने शरीरे क्रमि प्रमुख उपजे ते सचित्त योनि जाणवी. सूका लाक-डामांहे घुण प्रमुखनी योनि ते अचित्त जाणवी. कांइक सजीव कांइक अजीव ते अर्धसुकुं काष्ट तथा गायना शरीरमां क्षतादिकनेविषे घुणकृम्यादिक उपजे ते मिश्रयोनि जाणवी. वल्ली नारकीनी योनि केटलाएकनी शीत तथा केटलाएकनी उष्ण जाणवी. पहेली त्रण नरकपृथ्वीए उष्ण वेदना ठे, त्यां शीत योनि जाणवी, घोथी नरकपृथ्वीए उपरना नरकावासाए शीत योनि ठे, अने नीचला नरकावासा-ए उष्ण योनि ठे. पांचमी नरकपृथ्वीए घणा नरकावासामांहे उष्ण योनि अने थोडामां शीतयोनि ठे. ठळी तथा सातमी नरकपृथ्वीए शीत वेदनाठे, त्यां उष्णयोनि जाणवी, एटले शीत योनिवालांने उष्ण वेदना अत्यंत दुःसह आय; तेमज उष्ण योनिवालांने शीत वेदना अत्यंत दुःसह आय. अने देवता, तथा गर्जज तिर्यच, अने गर्जज, मनुष्यने मिश्रयोनि होय. एटले कांइक शीत अने कांइक उष्ण एम उजय स्वजाव योनि होय. तथा तेचकायना जीवोने केवल उष्ण योनि होय. शेष जे पृथ्वीकाय, अपकाय, बालकाय, वनस्पति अने संमूर्तिम तिर्यच, तथा संमूर्तिम मनुष्य ए ठपने त्रणे जातनी योनि होय. कोइने शीत अने कोइने उष्ण तथा कोइने मिश्र जाणवी. ॥ ३९८ ॥

हवे एकला मनुष्यने योनि कहेते.

हय गप्प संखवत्ता ॥ जोषी कुम्भुअयाइ जायंति ॥ अरिह
हरि चक्रि रामा ॥ वंसी पत्ताइ सेस नरा ॥ ३९९ ॥

अर्थ- मनुष्यनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानक ते बाह्य अन्यंतर त्रिविध ठे. एकसंखवत्ता के० शंखावर्त्त बीजी कुम्भुअयाइ के० कुर्मोजत त्रीजी वंसीपत्ताए के० वंसीपत्रा तेमां प्रथम संखवत्ता एटले शंख सरखो आवर्त्त होय ते इतगर्जा कहियं, एमां उपनो जे गर्ज ते निश्चैथी बीपजे नही अत्यंत अग्नीने तापे गर्ज मरण पावे तेमाटे हयगप्प के० इतगर्जा कहियं, ते चक्रवर्त्तिनी खीरखने होय. बीजी कुर्म ते काचवानां पूगानी पेरे उन्नत एटले ठंची होय ते कुर्मोजत कहियं. ए योनि मांहे अरिहंत चक्रवर्त्ति हरि के० बासु-देव रामा के० बलदेव उपजे. त्रीजी वंसना पानढाला जोडा जेवी होय ते वंसीपत्रा कहियं ए योनिमांहे सेसनरा के० शेष सामान्य मनुष्य उपजे. ॥ ३९९ ॥

हवे आयुष्य संबंधी विशेष कहे ठे.

आउस्सबंध काळो ॥ अवाइ काळोय अंत समलंय ॥ अ-
पवत्तण णपवत्तण ॥ उवक्कम णवक्कमा जणिया ॥ ४०० ॥

अर्थ- जेटले थाकते आयुष्ये परजवतुं आयुष्य बांधे ते आयुष्यनुं बंधकाल. कहियं. बीजो आयुष्य बांध्या पठी जेटलो काल गये अके आयुष्य उदय आवे तेना वचमांनो जे काल तेने अवाइकाळो के० अ-वाधाकाल कहियं. त्रीजो जोगवतो आयुष्य जे समये पूर्ण थाय तेने अंतसमलंय के० अंत समय कहियं. चोशुं जे आयुष्य घणा काळे वेदवा योग्य ठे ते आयुष्यने थोडा कालमां वेदियं एटले सो वर्पनुं आयुष्य

અંતર મુહૂર્તમાંહે વેદિયં તે અપવર્તનકહિયં. પાંચમું જે આયુષ્ય જેટલે કાલે વેદવાનું તે તે આયુષ્ય તેટલેજ કાલે વેદિયં પણ છેને કાલે ન વેદિયં તે અનપવર્તન કહિયં. ઠહું જોણેકરી આયુષ્ય ઈહું કરિયં ઉપક્રમી-જે તે ઉપક્રમ કારણ સમૂહ તે સોપક્રમ કહિયં. સાતમું જેને કારણ મહ્યાં થકાં પણ આયુષ્ય ઘટે નહી તે નિરુપક્રમ જાણવો. ॥ ૩૦૦ ॥

હવે ૫ સાતે ધાર અનુક્રમે વિસ્તારપણે વખાણે છે.

બંધંતિ દેવ નારય ॥ અસંઘ નરતિરિ ઢમાસ સેસાઝ ॥ પર-

જવિ યાઝ સેસા ॥ નિરુવક્રમ તિજાગ સેસાઝ ॥ ૩૦૧ ॥

સોવક્રમાઝયા પુણ ॥ સેસ તિજાગેઅહવ નવમ જાગે ॥

સત્તાવીસ હમેવા ॥ અંતમુદુત્તં તિમેવાવિ ॥ ૩૦૨ ॥

અર્થ- દેવતા, નારકી, અસંઘ્યાતા આયુષ્યવાલા તિર્યંચ યુગલિયા તથા નર કેમ મનુષ્ય યુગલિયા ૫ સર્વ ૭ માસ સેસાઝ કેમ ૭ માસ શેષ આયુષ્ય આકતે પરજવનું આયુષ્ય બાંધે અને સેસા કેમ શેષ બીજા સંઘ્યાતાયુષ્યવાલા તિર્યંચ તથા મનુષ્ય, પૈકંડી, બેંડી, તેંડી, ચૌરેંડી અને પંચેંડી નિરુપક્રમાયુષ્યવાલા પોતાના જોગવતા આયુષ્યને ત્રીજે જાગે આકતા નિશ્ચેંચકી પરજવનું આયુષ્ય બાંધે. ॥ ૩૦૧ ॥ અને સોપક્રમાયુષ્યવાલા મનુષ્ય, તિર્યંચ, પૈકંડી, બેંડી, તેંડી, ચૌરેંડી અને પંચેંડી તે પોતાના આયુષ્યને ત્રીજે જાગે આકતા પરજવાયુ બાંધે, અથવા નવમે જાગે ૫ટલે ત્રીજા જાગના ત્રીજે જાગે, અથવા સત્તાવીસમે જાગે ૫ટલે નવમાં જાગના ત્રીજે જાગે, અથવા અંત મુદુત્તં કેમ તહેલે અંતર મુહૂર્તે અવશ્ય પરજવનું આયુષ્ય બાંધે. ૫ટલે વંધકાલનું પ્રથમ ધાર કહ્યું. ॥ ૩૦૨ ॥

હવે અવાધાકાલાદિકનું બીજું આદે દેજ્ને ધાર કહે છે.

જેહમે જાગે વંધો ॥ આઝસ્સ જવે અવાહ કાલોસો ॥ અં-

તે ઊલ્લુગઢ ઇગ ॥ સમય વક્ક ચંહ પંચ સમયંતા ॥ ૩૦૩ ॥

અર્થ- જેહમે કેમ જે સમે જાગે ૫ટલે ઢમાસ અથવા ત્રીજે જાગે અથવા અંતરમુહૂર્ત આકતાં પરજવનું આયુષ્ય બાંધ્યો છે તે જીવને તે અવાધાકાલ, ૫ટલે વંધ થકી ઉદયની વિચાલે જે કાલ તે બીજું અવાધાકાલ કહિયં. તથા અંતે કેમ અંતસમય ૫ટલે આયુષ્યનો જે ઢેલો સમય જેના પઠી પરજવનું આયુષ્ય ઉદય આવે તે અંત સમયે પરજવે જાતા જીવને વે ગતિ હોય. તેમાં એક ફજુગતિ બીજી વક્રગતિ, તેમાં જે ઊલ્લુગઢ કેમ ફજુગતિ છે તે ઇગસમય કેમ એક સમય પ્રમાણ છે, કેમકે સમશ્રેણી ૫ રહ્યો કાલ કરી તેહિજ સમયે ઉપજવાને સ્થાનકે જડ ઉપજે તેને ફજુગતિ કહિયં. અને વક્ક ચંહ પંચ સમયંતા કેમ બીજી વક્રગતિ તે વાહુદ્યપણે ચાર સમય તથા કેવારેક કયાંએક પાંચ સમયની પણ વક્રગતિ આવે છે. ॥ ૩૦૩ ॥

૫હિજ અર્થવિસ્તારે કહે છે.

ઊલ્લુગઢ પદમ સમય ॥ પરજવિયં આઝયં તહા હારો ॥

વક્કાહ બીય સમય ॥ પરજવિયાતં-ઉદયમેદ ॥ ૩૦૪ ॥

અર્થ- ફજુગતિ ૫ પ્રથમ સમય પરજવિક આયુષ્ય ઉદય આવે તહા કેમ તેમજ પહેલે સમયે પરજવનો આદાર પણ ઉદય આવે. વક્રગતિ ૫ બીજે સમયે, પરજવાયુ આદારોદય આવે. તે એક સમયની વક્રગતિ

कहिएं. बीजी वक्रांए ऋण समय लागे, त्रीजी वक्रांए चार समय लागे; चौथी वक्रांए पांच समय लागे, अहीयां सघले जागे प्रथम समये अने अंत समये अहारक होय. अने विचाले एक समय, बे समय, अने ऋण समय अण्णाहारक होय. एक समये वक्रा केवीरीते होय ते कहे ठे.

त्रसनाडीमांहे सातमी नरक तले मरण पामी, उर्द्ध लोकनी जावे तिणे दिशिएं उपजतां बे समय लागे, त्यां एक समयनी वक्रगति जाणवी.

हवे अधोलोकनी पूर्वदिशिशी एक समये त्रसनाडीमांहे आवे, बीजे समये उर्द्ध लोकनी पश्चिम दिशिने मुखे आवे, अने त्रीजे समये उत्पत्ति स्थानके जइ उपजे, इहां ऋण समय लागे. एमां बे समयनी वक्रगति जाणवी.

जेवारे अधोलोकनी विदिशिशी एक समय अधोलोकनी दिशिएं आवे, बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उंचो उर्द्धलोकनी दिशिने मुखे आवे, अने चौथे समये उत्पत्तिस्थानके आवी उपजे, इहां चार समय लागे, तेमां ऋण समयनी वक्रगति जाणवी.

अने जेवारे पहिले समये अधोलोकनी विदिशिशी अधोलोकनी दिशिएं आवे, अने बीजे समये त्रसनाडीमांहे आवे, त्रीजे समये उर्द्धलोके आवे चौथे समये उर्द्धलोकनी नावें तिणिदिशि आवे अने पांचमे समये विदिशिएं जइ उपजे, अहीयां पांच समय लागे, एमां चार समयनी वक्रगति जाणवी. अहीयां जेठला समय वक्र तेठला समय अण्णाहारक जाणवा. ॥ ३०४ ॥

पहिले अर्थ सूत्रकार कहे ठे.

इग डु ति चउ वक्रासु ॥ डुगाइ समएसु परजवाहारे ॥

डुग वक्राइ सु समया ॥ इग दोतिन्निय अणाहारा ॥ ३०५ ॥

अर्थ— एक समय, बे समय, ऋण समय, अने चार समयनी वक्रगतिएं बे आदि समये परजवनुं आहार करे. एटले एक समयनी वक्रगतिएं बीजे समये परजवाहार करे. बे समयनी वक्रगतिएं त्रीजे समये परजवाहार करे. ऋण समयनी वक्रगतिएं चौथे समये परजवाहार करे. चार समयनी वक्रगतिएं पांचमे समये परजवाहार करे, बे आदि वक्रादि गतिनेविषे एक, बे अने ऋण समय अण्णाहारक होय. इहां घात घणी विस्तारे ठे. ते श्रीजगवतिसूत्रनी वृत्तिशी जोइ लेवुं. त्यां चार समय अण्णाहारक, अने पांचमे समये आहारक इति ए त्रीजो कळो. ॥ ३०५ ॥

बहुकालवेयणिल्लं ॥ कम्मं अप्पेण जमिह् कालेणं ॥ वेइ-

वइ जुगवं चिय ॥ उइन्न सबप्पणं सगं ॥ ३०६ ॥ अपव-

चणिल्लमेयं ॥ आठं अहवा असेस कम्मं पि ॥ बंध समए-

वि बरुं ॥ सिट्ठिं चिय तं जहा जोगं ॥ ३०७ ॥

अर्थ— बहुकालवेयणिल्लं के० जे आयुष्य घणकाले वेदवा योग्य, ते आयुष्य थोडा कालमांहे आत्माना सर्व प्रवेशना अग्रजागे उइन्न के० उदय आणी वेइवइ जुगवंचिय के० युगपत् एटले समकाले वेदे अनुजवीने निर्णारे ते चोथुं आयुष्य कर्म अपवर्त्तन कहिएं. अथवा पक्षांतरे आयुष्यनी पेरे असेसकम्मं पि के० अशेष एटले समस्त बीजा कर्म पण आयुष्यनी पेरे घणे काले वेदवा योग्य कर्म तेने थोडे काले वेदे ते अपवर्त्तन कहिएं. अहीयां शिष्य पूठे ठे के जेवीरीते कर्म बांध्युं तेवीरीते वेदे नही. अने अन्यथापणे वेदे तो बांध्या अण्णावांयानुं शो विशेषे ? ए प्रश्न उपर कारण कहे ठे. बंधसमएवि के० बांधवाने समये पण ते-

वाज अध्यवसायादिक कारण मट्या के जे कारणे करी तेवोज सिद्धिलंचिय के० शिथिल पटले ढीलो बज के० बंध बांध्यो ठे. जे देशकालादिक कारण मलेथके अवश्य ओढाकालेज वेदे ते सोपक्रम कहिए. ॥

हवे अनप्रवर्त्तन कहे ठे.

जं पुण गाढ निकायण ॥ बंधेणं पुवमेव किल बद्धं ॥ तं

होइ अणपवत्तण ॥ जुगंगम वेयणिल्लं फलं ॥ ३०८ ॥

अर्थ- जंपुण के० जे वली आयुष्य अथवा शेष बीजा कर्मोनुं गाढनिकायण के० गाढ पटले निबिड अत्यंत अवश्य वेद्यपणे जे बंध तेवा गाढे निकाचित् बंधे करी पुज्जमेव किलबद्धं के० प्रथमज निश्चकरी बद्धं के० बांध्यो ठे तहोइअणपवत्तण के० ते पांचमु अनप्रवर्त्तन कहिए. ए कारणे अनुक्रमे परिपाटीथे जेहनो वेदवा योग्य फल ठे. ते निरुपक्रम कहिए. ॥ ३०८ ॥

हवे कोण जीव सोपक्रमी अने कोण जीव निरुपक्रमी ते कहे ठे.

उत्तम चरम सरीरा ॥ सुर नेरइया असंख नरतिरिया ॥

हुंतिनिरुक्कमाळ ॥ दुहावि सेसा मुणेषवा ॥ ३०९ ॥

अर्थ- उत्तम पटले चोबीश तीर्थकर, बार चक्रवर्त्ति, नव वासुदेव, नव प्रतिवासुदेव अने नव बलदेव ए त्रिषष्टि शिलाका पुरुषने उत्तम कहिए. ते नोपक्रमी जाणवा. वली चरम सरीराके० जे तेहिज जवे मोक्षगामी होय. तेण नोपक्रमी जाणवा. तथा सुर के० चारनिकायना देवता अने नेरइया के० साते नरकना नारकी वली असंख के० असंख्यातायुष्यवाला युगलिया नरतिरिया के० मनुष्य अने तीर्थच पटला सर्व हुंतिनिरुक्कमाळ के० निरुपक्रमायुष्यवाला नोपक्रमी जाणवा. अने शेष आकता जीव ते दुहावि के० वेहुजेदे होय पटले कोइ सोपक्रमी अने कोइ निरुपक्रमी होय. ॥ ३०९ ॥

हवे सोपक्रम अने निरुपक्रमना कारण कहे ठे.

वेणान मुवक्कमिल्लइ ॥ अप्पसमुहेण इयर गेणावि ॥

सोअश्ववसाणाई ॥ उव कमणुवक्कमो इयरो ॥ ३१० ॥

अर्थ- जेण अप्पसमुहेण के० आत्माथी उपने अध्यवशाए अथवा इयगेणावि के० इतर केणापि वा बाहेरले कारणे पटले विष, अग्नी, शस्त्र, पाणी प्रमुख कारणे आयुष्य उपक्रमीए पटले घणाकास वेद्यहोय तेने अल्पकाल वेद्यपणे पमाडीए ते अपवर्त्तन हेतुक अध्यवसाए करी उपक्रम पटले उपवर्त्तन सोपक्रमायु कहिए, अने अणुवक्कमोइयरो के० ए अकी इतर पटले विपरीतपणे अनुपवर्त्तन ते अनुपक्रमायु जाणवो.

इहां उपक्रमना सात प्रकार कहे ठे.

अश्ववसाण निमित्ते ॥ आहारे वेयणा पराघाए ॥ फासे

आणा पाण ॥ सत्तविहं किंअए आळं ॥ ३११ ॥

अर्थ- सत्तविहं के० ए सात प्रकारे आयुष्य किंअए के० हय पामे, ते सात प्रकार कहे ठे. एक अश्ववसाण के० अध्यवसाय ते राग, खेह अने जयरूप मननो विकट्य जाणवो. अने जेने मन न होय तेने सत्तविहं कहवो. त्यां रागे करी हय ते एम जे कोइक परबनेविषे पाणीनी पावनारी स्त्री, तरुण पुरुष देखी

अनुरागे करी जोती अकी तेनी प्राप्ति न अइ जतां मरण पामी. खेहेकरी क्यते जेम कोइक सार्थवाहीने पर-
देश अकी तेनो पति सार्थवाह आब्यो, तेवारे कोइ मित्रे खेह परीहा निमित्ते, सार्थवाहनो मरण कह्यो ठतां,
स्त्री मरण पामि. स्त्रीने मरणे सार्थवाह पण मरण पाम्यो, तथा जय अकी श्रीकृष्णने देखी सोमिल मरण पाम्यो.
बीजुं निमित्त ते दंत चावक हथीयार दोरहादिके मरण पामे. त्रीजो अत्यंत सरस आहार ते घणो खावा अकी
मरण पामे. चोखुं वेदना सद्यघाती सूखादिकनी वेदना अकी मरण पामे. पांचमुं पराघात ते खाद्यामां पड्या
अकां मरण पामे. ठहुं फासे ते सर्प अघ्नी अने विष प्रमुखना फरसथी मरण पामे. सातमुं आणापाणु के
स्वास जसास म्यूनाधिक बहेता अथवा स्वासोन्वास हंघन कखा अकां मरण पामे. ए साते कारणे सोपक-
मायुष्य घटे ठे. एटसे ठहुं आय ठे. अने निरुपक्रम जे निश्चित ते घटे नही तेमज ए उपक्रम स्कंधकाचार्याना
शिष्यसरखा केटलाएक चरम शरीरीने संजवे ठे. तथा श्रीकृष्णुं बाह्य उपक्रमे आयुष्य पूर्ण अयुं परंतु
अंतरंग विचारतां निरुपक्रम एटहुंज आयुष्य हतुं तेमाटे सोपक्रम नहुं. ॥ ३११ ॥

हवे सर्व जीवने पर्याप्ति कहे ठे.

आहार सरीरिंदिय ॥ पञ्जत्ती आणपाण जासमणे ॥ चउ
पंच पंच ढपिय ॥ इग विगला ससि सत्तीण ॥ ३१२ ॥

अर्थ-आहार प्रमुखना पुत्रज ग्रहण परिणमनहेतु जे आत्माना शक्ति विशेष तेने पर्याप्ति कहियं.
त्यां प्रथम आहार पर्याप्ति, बीजी शरीर पर्याप्ति, त्रीजी इंदिय पर्याप्ति, इहां ए ब्रह्मणी वचखे जे पर्याप्ति
शब्द कह्यो तेनो हेतु एम ठे के जे कोइ जीव अपर्याप्तो मरण पामे, तोपण ए ब्रह्म पर्याप्ति पूरण करी मरण
पामे, पण ए ब्रह्म पर्याप्ति पुरी कखा विना कोइ मरण पामेज नही. तेमाटे अहीयां इंदियपदनी साथे
पर्याप्ति शब्द जोख्यो ठे. चोखी श्वासोन्वास पर्याप्ति, पांचनी जापा पर्याप्ति, ढची मनःपर्याप्ति, ए समस्त
पर्याप्ति उपजवाने पहेले समये जे जीवने जेटली पर्याप्ति करवानी ठे, ते जीव सेटली पर्याप्ति समकाले क-
रवा माने, पढी अनुक्रमे पहेली आहार पर्याप्ति, तेपढी शरीर पर्याप्ति, एम सर्व पर्याप्ति यथायोग्यपणे करे.
त्यां आहार पर्याप्ति प्रथम समयेज करे, अने बीजी समस्त पर्याप्ति ते प्रत्येक असंख्यात समय प्रमाण अंतर
सुहूर्ते करे. वैक्रिय शरीर अने आहारक शरीरवाला जीवने, एक शरीर पर्याप्ति अंतरसुहूर्ते होय, अने
बीजी समस्त पर्याप्ति एकेके समये होय. एवं सर्व मली अंतरसुहूर्ते प्रमाण पर्याप्तिकाल जाणवो.

अहीयां एकेहीने चार पर्याप्ति होय, अने विकलेंहीने जापा सहित पांच पर्याप्ति होय, तथा असंझी
संमूर्द्धिम पंचेंझी तिर्यंच तथा मनुष्यने एक मन विना पांच पर्याप्ति होय, त्यां संमूर्द्धिम मत्त जे समुद्रमांहे
आहार निमित्ते जुल लघाडे ठे, ते आहार संज्ञा जाणवी, पण मन समजहुं नही केमके असंझीने पांच
पर्याप्ति कही ठे परंतु संमूर्द्धिम मनुष्यने ब्रह्म पर्याप्ति संजवे. श्रीपञ्चव्याणामां एम कह्युं ठे. यतः सवाहिं प-
ञ्जत्तया ए वचन अकी कदाचित् चार पर्याप्ति संजवे, परंतु जापा पर्याप्ति तो सर्वथा संजवेज नही. बली
संझी पंचेंझी गर्जज तिर्यंच तथा मनुष्य तथा देव अने नारकीने मन सहित ढ पर्याप्ति जाणवी. जे पोताने
योग्य पर्याप्ति पूरण कखाविना अपर्याप्तो मरण पामे, ते आधनी ब्रह्म पर्याप्ति पुरी करी परजवायुनुं वंध-
करी अंतर सुहूर्त अवाधकाकाल जीवने मरण पामे. ॥ ३१२ ॥

हवे पर्याप्तिनुं लक्षण कहे ठे.

आहारसरीरिंदिय ॥ जसास वळ मणोजनिबत्ती ॥ हो-
इजळ दक्षियाळ ॥ करणं पइसाळ पञ्जत्ती ॥ ३१३ ॥

અર્થ— આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, ઊન્માસ, વચન અને મન એની નિષ્પત્તિ કે નિષ્પત્તિ હોજનહદિ-
યાક કે જે પુરુષ થકી હોય એ, તે પુરુષને આહારાદિકની નિષ્પત્તિપ્રત્યે જે કરાવે પદ્ધતે જીવ સંબંધિત
શક્તિવિશેષ તે પર્યાપ્તિ કહીયે. ॥ ૩૧૩ ॥

હવે જીવને દશ પ્રાણ સ્વરૂપ વચાણે. એ.

પણ ઇન્દ્રિય તિચલુ સા ॥ સાઠ દસ પ્રાણ ચઢ ઠ સગ અઢ ॥

ફગ ડુ તિ ચઢરિંદીણ ॥ અસન્નિ સન્નીણ નવ દસય ॥ ૩૧૪ ॥

અર્થ— સ્પર્શન, રસન, ગ્રાણ, ચક્ષુ, અને શ્રોતરૂપ પાંચ ઇન્દ્રીય, અને મનોબલ, વચનબલ અને કાયબલ-
રૂપ ત્રણ બલ, નવમો શ્વાસોન્માસ, અને દશાનુ આયુષ્ય એ સર્વમલી દશ પ્રાણ હોય, જેને ધારણ કર્યા થકી
પ્રાણી કહિયે. અને જેનાથી વિઠોળ્યા થકા જીવ મરણ પામ્યો એમ કહિયે.

તે એકેન્દ્રીને ચાર પ્રાણ, બેન્દ્રીને ઠ પ્રાણ, તેન્દ્રીને સાત પ્રાણ, ચૌરેન્દ્રીને આઠ પ્રાણ, અસંજી સંમૂર્તિ-
મને નવ પ્રાણ, ત્યાં સંમૂર્તિમ પંચેન્દ્રી તિર્યચને નવ પ્રાણ, યદ્યપિ સંમૂર્તિમ મનુષ્ય પણ અસંજી માંહે એ. પ-
રંતુ પ્રાણ આશ્રી સંમૂર્તિમ મનુષ્યને સાત અથવા આઠ પ્રાણ હોય, અને સંજી ગર્જન પંચેન્દ્રી તિર્યચ તથા
મનુષ્ય વલી દેવતા અને નારકીને દશ પ્રાણ પૂરા હોય.

હવે એ ગ્રંથ જ્યાંથી ઊઝરી જેજણી કીચો તે સ્વરૂપ કહે એ.

સંલિત્તા સંઘયણી ॥ ગુરુતર સંઘયણિ મહાઠં એસા ॥ સિ-

રિ સિરિ ચંદ મુર્ણિદેણ ॥ નિમ્મિયા અપ્પ પઢણા ॥ ૩૧૫ ॥

અર્થ— પ્રથમ શ્રીજિનજગણિ હમાશ્રમણે બુદ્ધિરૂપ મંથે સમસ્ત સિદ્ધાંત મથન કરી સંહિત સંગ્રહ-
ણી કીધી, તે સંઘયણી મૂલગાથા તથા અનેરી પ્રદેષ ગાથાએ કરી વધતિ વધતિ ચારસે ગાથા પાંચસે ગાથા
પ્રમાણ ગુરુતર પદ્ધતે મહોટી થઈ. તે મોટી સંઘયણીને પ્રમાદી જીવ જાણતો થકો આલસ કરે, તેમાટે તે
ગુરુતર સંઘયણીના મહાઠં કે મધ્યે થકી અર્થ ઊઝરીને હરસોરાગહના ઘૂંગાર શ્રી શ્રીચંદ સૂરિયે એસા કે
એ પૂર્વે વચાણી પવી જે સંગ્રહણી તે શાસ્ત્રાંતરના અર્થે એકઠા કરીને સંલિત્તા કે સંદેષે ઓઢા સૂત્રમાંહે સંઘ-
હીને તેનો ઘણો અર્થ સમજાય પવી નવી કરી એ.

અને જે મૂલ સંઘયણી એ. તે સૂત્રે મહોટી એ. તેનો વિસ્તાર પામેલો સર્વ અર્થગ્રહણ કરનારના મનમાં ગુરુત
સંગ્રહ કર્યો જાય નહીં તેમાટે અપ્પઢણા કે પોતાને જાણવાને અર્થે પદ્ધતે પોતાનું અહંકાર મૂકી શિષ્ય
જાણવાને હેતે ન કહ્યું પણ પોતાને હેતે એ સંગ્રહણીની નિમ્મિયા કે નિર્મિત પદ્ધતે રચના કીધી. મહોટી સંઘય-
ણી જાણતાં ઘણો કાલ લાગે, અને એ સંદેષ સંગ્રહણી જાણતાં ગુણતાં વસ્તુ ઓઢો લાગે, અને કાર્ય ઘણો સરે,
એ પ્રયોજને શિષ્ય જાણતા થકા પણ પોતાને પુણ્ય બાધ અને અપ્પપઢણા પડું પણ પાઠ કહ્યું.

સંલિત્તયરીઠફમા ॥ સરીર મોગોહણાય સંઘયણા ॥ સંજ્ઞા

સંગણ કસાય હેસિંદિય ડુ સમુગ્ધાયા ॥ ૩૧૬ ॥ દિદ્ધી

દંસણ નાણે ॥ જોયુ વળંગો વવાય ચવણ ઠિઈ ॥ પજ્ઞાતિ

કિમાહારે ॥ સન્નિગઈ રાગઈ વેપ ॥ ૩૧૭ ॥

અર્થ— સંલિત્તયરીઠફમા કે સંહિસતર પદ્ધતે અતિ સંદેષ સંગ્રહણી એ જોવીસ શરીરાદિક ધારે કરી

કહે છે. તેમાં એક ઔદારિકાદિક શરીર પાંચ, બીજું અવગાહના તે શરીરનું પ્રમાણ પટલે દેવતા નારકી મનુષ્ય અને તિર્યંચનું પૂર્વોક્ત દેહમાન, ત્રીજું વજ્રરૂપજનારાચાદિક ઠ સંધયણ, ચોથું આહાર સંજ્ઞાદિક ચાર સંજ્ઞા, પાંચમું સમચોરસાદિક ઠ જેદે જીવનું સંસ્થાન, તથા પરિમંફલ વૃત્ત ત્રિરંસ ચરંસ ને આયત તે દીર્ઘરૂપ પાંચ જેદે અજીવનું સંસ્થાન, ઠઠ ક્રોધાદિક ચાર કપાય, સાતમું કૃષ્ણાદિ ધ્રુવ્ય સંબંધિ આત્માનો શુજાશુજ પરિણામ જે લેહ્યા તે જંબુફલ લાદક ઠ પુરુષના દૃષ્ટાંતે કરી ઠ જેદે જાણવું, આવડું કર્ણાદિક પાંચે પ્રકારે ફંખી. નવમું સસુદ્ધાત વે જેદે, તેમાં વેદના, કપાય, મરણ, વૈક્રિય, તેજસ આહારક ને કેવલી ૫ સાત જીવસસુદ્ધાત કહિયે, અને અજીવસસુદ્ધાત તે અચિત્તમહાસ્કંધ કેવલીસસુદ્ધાતની પેરે આવે સમય લોકે બ્યાય, ૫ વે પ્રકારના સસુદ્ધાતના વે દાર જાણવા, અગીઆરનું મિથ્યાદૃષ્ટી, સમ્યકદૃષ્ટી ને મિશ્રદૃષ્ટી ૫ ત્રણ દૃષ્ટી, ચારનું ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ ને કેવલ ૫ ચાર પ્રકારે દર્શન, તેરનું મત્યાદિક પાંચ પ્રકારે જ્ઞાન, ચત્તરનું યોગ વીર્ય ઉત્સાહ પન્નર જેદે હોય, પનરનું વાર પ્રકારનો ઉપયોગ, સોલનું ઉપપાત તે ઉપજવું, સત્તરનું ચવન તે ચવડું, અઠારનું આયુષ્યની સ્થિતિ, ઊગળીશનું ઠ પ્રકારની પર્વાસિ, વીશનું કિમાહારે કે ૦ જીવ કેવી રીતે આહાર કરે, એકવીશનું દીર્ઘકાલાદિક ત્રણ સંજ્ઞાઈ, વાવીશનું ગતિ, જેવીશનું આગતિ, જોવીશનું પુરુષ, સ્ત્રી ને નપુંસકરૂપ ત્રણ વેદ, એમ જોવીશ દારરૂપ સંક્ષિપ્તર સંપ્રદહણી લખાણી.

મલહારિ હેમ સૂરીણ ॥ સીસ લેસેણ વિરહ્યં સમ્મં ॥ “ પા-
ગંતરે ” ॥ સીસલેસેણ સૂરિણારહિયં ॥ સંધયણિ રયણ મે-
યં ॥ નંદહજા વીરજિણ તિષ્ઠં ॥ ૩૧૮ ॥

અર્થ— મહાધારીગઢીય શ્રીહેમચંદસૂરિ તેના શિષ્યમાંહે લવ લેશસમાન પવા શ્રીચંદસૂરિ તેણે સંધયણી રયણમેયં કે ૦ આ ગ્રંથ જે સંધયણરૂપ રક્ત તે રહિયં કે ૦ રચ્યું. અથવા હેમચંદસૂરિના શિષ્યે લવ લેશ પટલે સંધેય માત્રે સમ્મં કે ૦ સમ્યક્પ્રકારે રચ્યું. એમ પણ વીજો અર્થ આવે. ૫ ગ્રંથ ગ્થાંસુધી શ્રીમહાવીર જગવં-
તનું સીર્ય ઢે ત્યાંસુધી નંદો પટલે સાધુ સાધવી આવક આલિકા જણતા સમૃદ્ધિ પાસો ૫ પ્રાંત મંગલ છે. ફહાં કેટલોક ગાથાર્થ થકી સમજજો, કેટલોએક યંત્ર થકી સમજજો, કેટલોએક કેટલોએક ગુણાકાર જાગા-
કારે કરી સમજજો, ગુરુલે જેણે જેવો સંધયણીનો અર્થ લીધો હોય તેણે તેવો ૫ ઉપરથી સંજારવો. ૫ સર્વ ધર્મધ્યાનનું આલંબન જેદ છે, ચિત્ત સ્થિર કરણ કર્મદ્ય હેતુ ઢે તેમાડે જન્યજીવ શુજપ્રકૃતિ વાંધે. ॥૩૧૮॥
હિત શ્રીચંદસૂરિ રચિત શ્રીલઘુસંપ્રદહણી સૂત્ર લાલાવવોધસહિત સમાપ્ત:

શ્રીપાર્વનાથાય નમઃ

અથ શ્રી રત્નશેખરસૂરિકૃત લઘુકૈત્રસમાસપ્રકરણ લાલાવવોધસહિત પ્રારંજ.

વીરં જયસેહરપથ ॥ પદ્ધિયં પળમિઝણ સુઘરં ચ ॥
મંદુતિ સસરણઘા ॥ લિત્તવિચારાણ મુઢામિ ॥ ૧ ॥

અર્થ— ગ્રંથકર્તા શ્રીરત્નશેખરાચાર્ય એમ કહે ઢે કે હું વીરં કે ૦ શ્રીવર્ધમાનસ્વામિને, તે કેવાઢે તોકે જ-
યસેહરપથપદ્ધિયં કે ૦ જગતનું શેખર પટલે લોકનું અગ્ર પદું જે પદ પટલે સ્થાનક ત્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે, અથવા
વીજો અર્થ જગત્શેખરસૂરિ તેનાં પટનેવિષે પ્રતિષ્ઠિત પવા શ્રીવજ્રસેનસૂરિને પટલે શ્રીવીરપરમાત્મા તથા શુ-
૩૧

रु जे श्रीवज्रसेनसूरि ते प्रत्ये पणमिज्जके० प्रणाम करीने पटले नमस्कार करीने खित्तवियाराणुके० क्षेत्रवि-
चारना अणु पटले खेश प्रत्ये मंजुति के० हुं मंदमति पटले मूर्ख हुं एमाटे ससरणण के० पोताने संचार-
वाने अर्थे जहामि के० कहीश. पण पणित पुरुषोने माटे नही. ॥ १ ॥

तेमां प्रथमत्रिणाक्षेत्रनेविषे धीपसमुच्चनुं सामान्यपणे मान कहे ठे.

तिरिणगरज्जुखित्ते ॥ असंखदीवो दहीठ ते सबे ॥ उ-

च्चार पलिय पणविस ॥ कोडाकोडी समयतुह्वा ॥ २ ॥

अर्थ- तिरि के० त्रिणा जे एगरज्जुखित्ते के० एकराज क्षेत्र ठे, तेनेविषे सबे के० सर्व असंखदीवोदहीठ
के० असंख्याता धीपसमुच्च ठे. ते के० ते असंख्यातानुं प्रमाण कहे ठे.-उच्चारपलियपणविसकोडाकोडी के०
पचीस कोडाकोडी उच्चार पद्योपमना समयतुह्वा के० जेटला समय थाय, तेनेतुह्य पटले तेदला धीपसमुच्च ठे.
हवे स्थूल उच्चार पद्योपम विचार विशेष संप्रदायोरु प्रथम स्थूलाणुनी कटपना कहे ठे.

कुरु सग दिणावि अंगुल ॥ रोमे सगवार विहिय अडखं-

डे ॥ बावन्नसयं सहसा ॥ सगनवई वीस खखाण ॥ ३ ॥

अर्थ- कुरु के देवकुरु अने उत्तरकुरु-तेनो जपन्यो जे सगदिणावि के० सात दिवसनो घेटो तेह्नोअंगुल
के० उत्तेधांगुल प्रमाण जे रोम, तेहना सगवार के० सातवार अडखंने के० आठ आठ खंन करीए, तेवारे
वीसखरकाण के० वीश लाख अणु, सगनवईसहस्स के० सत्ताणुहजार, सयं के० एकसो अने उपर बावन्न
के० बावन-एदला रोमना खंन थाय. ते आवीरीते. प्रथम आठ बीजीवार आठने आठे गुणतां चौसठ थाय,
त्रीजीवार चौसठने आठे गुणतां पांचशेनेवार थाय, चौथीवार पांचसे बारने आठे गुणतां चार हजार ने ठनुं
थाय, पांचमीवारे चार हजार ठनुंने आठे गुणतां बत्रीश हजार सातसेने अडशठ थाय, ठठीवारे तेने आठे
गुणतां बे लाख बासठ हजार एकसोने चुमासीश थाय, सातमीवार ए आंकने आठे गुणतां बीश लाख स-
त्ताणुहजार एकसोने बावन पटली संख्या थाय. ए प्रमाणे पूर्वे जे रोमना खंन कहा, तेमनुं जे पद्य-तेने
विषे संख्यातपणुं देखाछुं. ॥ ३ ॥

हवे असंख्यातपणुं देखाडवाने माटे सूझ खंननी कटपना कहे ठे.

ते थूला पळे विहु ॥ संखिज्जाचेवहुंति सबेवि ॥

ते इक्कि असंखे ॥ सुहुमे खंने पकपेह ॥ ४ ॥

अर्थ- ते थूल के ते पूर्वे कहा जे थूल पटले महोटा रोमना खंन-तोणे करी जेनुं चार कोश प्रमाण ठे,
एवो समवृत्त जे पळेविहु के० कुठ ते जखोणको-तेनेविषे सबेवि के० सर्व पण जेव के० निश्चयेकरीने सं-
खिज्जा के० संख्याताज हुंति के० होय. ते युक्ति कहे ठे. जेवारे शुचिगुणीं तेवारे उत्तेधांगुल प्रमाण रो-
मना खंन सर्व मलीने बीश लाख सत्ताणु हजार एकसोने बावन थाय. अने चौबीश उत्तेधांगुले एक हाथ
थाय. तेमाटे एने चौबीश गुणाकरिं तेवारे ५०३३१६४८ पांच कोटी णण लाख एकवीश हजार ठसें ने
अडतालीश थाय. अने चार हाथे एक धनुष्य थाय, तेमाटे ए राशीने वली चार गुणी करतां ३०१३५६५९५
बीश कोटी तेर लाख ठबीश हजार पांचसें ने बाणुं थाय. तेवा बे हजार धनुष्य एक कोशमां थाय ठे, माटे
एने बे सहस्र साथे गुणतां ४,०५,६५,३१,०४००० एदला रोम खंन थाय. ते वली चारकोशे एक योजन
थाय, तेमाटे ए आंकने चारनीसाथे गुणतां १,६१०,६१,३५३,६००० पटले एक लाख एकसठ हजार अने

एकसठ पटली कोटि अने सत्तावीश लाख ठवरीश हजार छपर पटला रोमखेन सुचिगुणतं आय. वडी एक योजन प्रतरनी बांडाप समचरंस करतां एराशीने एहज आंकसाये गुणीएं तेवारे ३एए४, ०३३३६५३, ६५४०१६ए, ६०००००० पचीशीं ने चोराळूं कोडाकोडी कोडी, तथा सातलाख तेत्रीशहजार आठसें त्रेपन पटली कोडाकोडी अने पांसठ लाख चालीश हजार पांचवेें अगणोत्तर कोडी तेना छपर साठ लाख, पटला रोमखेन चरंस प्रतर योजनमां आय. पठी जेवारे ए योजननुं घन करीएं तेवारे. ए आंक एहज आंकसा- ये गुणीएं तेवारे ४१७८०४३६३, ३९८८११८, ४३७७८४५, ४४३१६००, ००००००० पटले एकतालीश कोटि इजेतेर लाख चार हजार सातसें त्रेसठ कोडाकोडी, कोडाकोडी, तथा पचीश लाख अचात्री हजार एकसोने अघावन कोडाकोडी, कोडी, तथा वेतालीश लाख सिचोत्तर हजार आठसें पिस्तालीश .पटली कोडाकोडी, अने चुमालीश लाख पचीश हजार नसें पटली कोडी ए चरंसघन योजन करीएं, तो तेमां पटला रोमखेन आय. हवे चरंसघन पध्यनुं जेवारे वाटळूं पथ्य करीएं तो ए चरंस घनयोजननो आं- क ळगाणीश आकि गुणीएं त्यारे ७ए३८७ए०५०११ए१७५०१०२३७ए०६३४०८६४०००००००००००० पटला आंक आय. वडी ए आंकने चौवीश जगे वेहेंछतां ३३०७६३१०४, ३४६५६३५, ४३११ए६०, ४७५३६००, ००००००० तेवरीश कोडी सात लाख बासठ हजार एकसोने चार कोडाकोडी कोडाकोडी, चौवीशलाख पांसठहजार नसें ने पचीश पटली कोडाकोडी, कोडी, तथा वेतालीश लाख ळगाणीश हजार नवसेंने साठ पटली कोडाकोडी, तथा सत्ताणु लाख त्रेपन हजार ने नसें कोडी पटली वाटला घनयोजन पद्योपमने- विषे सर्व स्थूख रोमखेननी संख्या होय. तेमाटे ए संख्याता कहा. हवे असंख्याता करवामाटे कहे ठे. ते के० ते पूर्वोक रोमखेन तेना इक्कि के० एकेका खेनना असंखे के० असंख्याता खेन मनसाये कडिपर; तेवारे असंख्याता सूअरोमाणु आय. ॥ ४ ॥

हवे असंख्याता सूक्ष्मरोमखंरुने पट्योपमपणुं कहे वे.

सुहृन्माण्डु निचियजस्ते ॥ हंगुल चञ्चकोस पक्षि घणवट्टे ॥

पश्चमय मणुगह, निष्ठियंमि उद्धार पद्वि उति ॥ ५ ॥

अर्थ- सुदुम के० सूक्ष्म, अणु के० परमाणु-तेणें करी निश्चय के० जरखो एवो छत्सेहगुल के० छत्से-
धांगुलेन प्रमाणें करी बचकोस के० चार कोशोन पक्षि के० पट्योपम ते वषण के० निविड घट्टे के० वर्तुल
पटले गोलाकार एवो जे पट्योपम तेने पस्समय के० प्रतिसमये एकेक रोमाणुने अनुग्रह के० ग्रहण करीने
निर्धर्मि के० निडांगत ते निर्लेप करे ठटे पटले खादी करे ठटे छज्जारपलिच्छत्ति के० एक छज्जार पट्योपम
थाय. इति उच्यते. एने पल्लनी उपमाए कछो माटे पट्योपम कहीअं. अहीयां पट्योपम ठ प्रकारना ठे. एक
छज्जारसूक्ष्म, बीजुं छज्जारबादर, त्रीजुं अज्जासूक्ष्म, चोथुं अज्जाबादर, पांचुं क्षेत्रसूक्ष्म, अने ठहुं क्षेत्रवादर
ए, ठ जेद पट्योपमना ठे. परंतु अहीयां तीपसमुज्जना मानने अर्थे छज्जार पट्योपम लेवुं. इति. ॥ ९ ॥

હવે કેટલાક ધીપસમુદ્ધનાં નામ ચાર ગાથાણ કરી કહે છે.

पहमो जंबू बीज ॥ धायइ संतोय पुरकरो तइज ॥

वारुणिवरो चउहो ॥ खीरवरो पंचमो दीवो ॥ ६ ॥

अर्थ-पहलो के० प्रथम जंवू के० जंबुघीप ठे, वींल के० वीजो घाड़्यसंडो के० धातकीखंड ठे, य के० बली तड़ल के० ग्रीजो पुस्करो के० पुस्करवर घीप ठे, चण्डो के० चोथो वारुणिवरो के० वारुणीवर घीप ठे, पंचमो के० पांचमो खीरवरो के० खीरवर दीवो के० घीप ठे ॥ ६ ॥

ધયવરદીવો ઢઠો ॥ ફ્કુરસો ॥ સત્તમોય અઠમઠ ॥

નંદીસરોય અરુણો ॥ નવમો ઇચ્છાઇચ્છ સંસ્કિજ્ઞા ॥ ૭ ॥

અર્થ—ઢઠો ધયવર કે ૦ ધૂતવર દીપ છે, સત્તમો કે ૦ સાતમો અને ય કે ૦ વલી અઠમઠ કે ૦ આઠમો ફ્કુરસો કે ૦ ફ્કુરસ અને નંદીસરો કે ૦ નંદીશ્વર દીપ છે. પટલે સાતમો ફ્કુરસ અને આઠમો નંદીશ્વર દીપ છે. ય કે ૦ વલી, નવમો કે ૦ નવમો અરુણો કે ૦ અરુણ દીપ છે. ઇચ્છાઇ કે ૦ ઇચ્છાદિક અસંસ્કિજ્ઞા કે ૦ અસંસ્થાતા દીપો છે. ॥ ૭ ॥

સુપસઙ્ગવહુનામા ॥ તિપડોયારા તહા રુણાઈયા ॥

ફગનામેવિઅસંસ્થા ॥ જાવય સુરાવજા સુત્તિ ॥ ૮ ॥

અર્થ—સુપસઙ્ગવહુનામા કે ૦ સુપસઙ્ગ વસ્તુના નામે દીપસમુહો છે. યદાદ જે કારણ માટે શ્રી સંગ્રહણી મધ્યે આજરણ વઙ્ગથે ઇત્યાદિ ગાથાઈ કહેલીઈ છે. તે ગાથાઈ લખે છે. આજરણવઙ્ગથે ॥ હમ્પલતિલપય-પછમનિહિરયથો ॥ બાસહર દહનઈઈ ॥ વિજયા વરકારકર્પિદા ॥ ૧ ॥ કુરુર્મદરઆવાસા ॥ કૂઠાનરકતચ-દસુરાય ॥ અત્રેવિપવમાઈ ॥ પસઙ્ગ વહુજ્ઞ જેનામા ॥ ૨ ॥ તન્નામાદીબુદદી ઇત્યાદિ તહા કે ૦ તથા તિપડો-યારા કે ૦ ત્રિપ્રત્યાવતારા ઇવા અરુણાઈયા કે ૦ અરુણાદિ દીપ છે. યથા અરુણઃ અરુણવર, અને અરુણવરાવ-જ્ઞાસ ૫ પ્રકારે પકેકા નામે કરી પણ ત્રણ ત્રણ નામો છે; તેવા ફગનામેવિ કે ૦ પકેકાનામે કરી પણ અસંસ્થા કે ૦ અસંસ્થાતા દીપો છે. જેમ પદ્મ જંબુદીપ છે, તે પ્રકારે વીજા અસંસ્થાતા જંબુદીપો છે. તથા સમુહો છે. પટલે સુરવરાવજ્ઞાસ દીપ તથા સુરવરાવજ્ઞાસ સમુહલ્લખી કરી જંબુદીપ અને લવણસમુહ આવે વેડ અસં-સ્થાતા દીપ અને સમુહો છે. તે સુરાવજ્ઞાસમુહી જાણવા. પઠી વલી જંબુદીપ પુરશી માંનીને સુરાવજ્ઞાસમુહી અસંસ્થાતા દીપ સમુહ છે. એમ અસંસ્થાતિવાર કરતા અસંસ્થાતા છે. તથા પકેકા નામનું જે બાહ્યપણું પટલે ત્રિપ્રત્યાવતારપણું છે, તે જાવ કે ૦ જાવત્ પટલે જ્યાંસુધી ય કે ૦ વલી ઢેઝા સુરાવજ્ઞાસુત્તિ કે ૦ સુરા-વજ્ઞાસ દીપ તથા સુરાવજ્ઞાસ સમુહ છે, તે ત્રિપ્રત્યાવતારે સુરવરાવજ્ઞાસ દીપ અને સુરવરાવજ્ઞાસ સમુહ છે. ત્યાંસુધીજ છે; પરંતુ આગલ નથી. ॥ ૮ ॥

તત્તો દેવે નાગે ॥ જરકે ચૂપ સયંચુરમણે ય ॥

પપ્ પંચ વિ દીવા ॥ ફગેગનામા મુણેયવા ॥ ૯ ॥

અર્થ—તત્તો કે ૦ તતઃ ત્રિપ્રત્યાવતાર ગણતાં ઢેહો જે સુરવરાવજ્ઞાસ દીપ છે, તે પઠી દેવે કે ૦ દેવ દીપ છે, તે પઠી નાગે કે ૦ નાગ દીપ તથા જરકે કે ૦ ચરક દીપ, ચૂપ કે ૦ ચૂત દીપ. ય કે ૦ વલી સયંચુરમણે કે ૦ સયંચુરમણ દીપ-પપ્ કે ૦ ૫ પંચવિ કે ૦ પાંચે પણ દીવા કે ૦ દીપો છે. તથા પાંચ સમુહો છે, તે ફગે-ગનામા કે ૦ જેસનું પકેકા નામ છે. ઇવા મુણેયવા કે ૦ જાણવા યોગ્ય છે. ॥ ૯ ॥

હવે કેટલાપદ સમુહનાં નામો કહે છે.

પદમે લવણો બીયે ॥ કાલોદદિ સેસપ્પુ સવેસુ ॥

દીવસમ નામયા જા ॥ સયંચુરમણોદદી ચરમો ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—પદમે કે ૦ પ્રથમ જંબુદીપને વિષે લવણો કે ૦ લવણોદધિ છે. વીપ કે ૦ વીજો જે ધાતકી સ્વર્ન

दीप तेने विषे काखोदहि के० काखोदधि नाये समुद्र ठे. सेसपसु के० बाकी रह्या जे सन्नेसु के० सर्व समुद्र ते दीवसम नामया के० दीप सरलां जेमनां नाम ते एवा ठे. यथा पुष्करवर दीप, त्यां पुष्करवर समुद्र इत्यादि. जा के० यावत् चरमो के० ठेहो स्वर्गचुरमणोदहि के० स्वर्गचुरमण समुद्र ते त्यांसुधी जाणवा. ॥ १० ॥

हवे एक गाथाए करी समुद्रोना पाणीनो रस कहे ठे.

बीळ तइळ चरमो ॥ उदगरसा पढम चउथ पंचमगा ॥

ठोचोवि सनामरसा ॥ इकुरसा सेस जलनिहिणो ॥ ११ ॥

अर्थ-बीळ के० बीजो काखोदधि, तइळ के० बीजो पुष्करवर समुद्र, चरमो के० ठेहो स्वर्गचुरमण समुद्र, ए त्रण समुद्र उदगरसा के० पाणी सदश ठे रस जेमनो एवा ठे. पढम के० पहेलो खवणसमुद्र, चउथ के० चौथो वारुणीवर समुद्र, पंचमगा के० पांचमो खीरवर समुद्र, ठोचोवि के० ठोचो घृतवरसमुद्र पण-ए चार समुद्र सनामरसा के० पोताना नाम सदश जेमनो रस ठे एवा ठे. अने इकुरसा के० इकु जे शेलही ते सदश ठे रस जेमनो एवा सेसजलनिहिणो के० शेष पटले बाकीना जलनिधि पटले समुद्रो ठे. ॥ ११ ॥

हवे दीप समुद्रसंबंधी विस्तारतुं प्रमाण एक गाथाए करी कहे ठे.

जंबूदीव पमाण ॥ गुलजोयण लस्क बह विकंजो ॥

खवणाई यासेसा ॥ बलयाना डुगुण डुगुणाय ॥ १२ ॥

अर्थ-जंबूदीव के० प्रथम जंबूदीप ठे, ते पमाणगुल के० प्रमाणांगुले करी लस्क जोयण के० लाख योजननो बह के० बर्तुल पटले गोलाकारे विकंजो के० पहेलो ठे. य के० बली सेसा के० शेष पटले बाकी रह्या जे खवणाईया के० खवणादि समुद्र तथा दीप ते डुगुणडुगुण के० एक बीजा करतां बमणो बमणो जेमनो विस्तार ठे, एवा ठे. ॥ १२ ॥

अथ जगतीनुं स्वरूप न गाथाए करी कहे ठे.

वयरामइहि निय निय ॥ दीवोदहि मझिगणिय भूलाहि ॥

अहुचाहि बारस ॥ चउमूखे उवरि रुंदाहि ॥ १३ ॥ विठार डुग

विसेसो ॥ उस्सेहि विजतु खउचउ होइ ॥ इय चूलागिरि कूरा,

इ तुल्ल विस्कंज करणाहि ॥ १४ ॥ गाडडुगुचाइ तयठ जाग

रुंदाइ पढमवेईए ॥ देसूणडु जोयणवर ॥ वणाहि परिमंक्रिय

सिराहि ॥ १५ ॥ वेइसमेण महया ॥ गवस्स कडणण संपरि-

त्ताहि ॥ अठारसूण चउज, त परिहिदारं तराहिंच ॥ १६ ॥

अहुच चउसविठार ॥ डुपास सक्कोस कुट्टदाराहि ॥ पुवाइ मह-

द्वियदे, वदार- विजयाइ नामाहि ॥ १७ ॥ नाणामणि मय दे-

હલિ ॥ કવાડ પરિચાઇ દારસોહાઈ ॥ જગશ્હિં તે સવે ॥ દી-
વોદહિણો પરિસ્થિત્તા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ-૫ પૂર્વોક્ત સર્વ લીપસમુદ્ધ તે આગલ કહીશું પવી જગતીઈપ કરી વિદેહા છે. ૫ અર્થનો સંબંધ અઢારમી ગાથાપ જાણવો. તે જગતી કેવી છે ? તે કહે છે. વયરામહિં કે ૦ વજ્રમય છે. અને નિયનિય કે ૦ પોતપોતાના દીવોદહિ કે ૦ લીપ સમુદ્ધનાં પ્રમાણ- તેમના મક્ષિ કે ૦ મધ્યને વિષે ગણિય કે ૦ ગણ્ય છે મૂલાહિં કે ૦ મૂલ જેમનું. ૫ટલે બાર યોજન પ્રમાણ જગતિનું મૂલ વિસ્તારે છે. તે છાલ યોજનના જંબૂદ્વીપ- માંહેનું છે. ૫ પ્રમાણે સર્વ ઢેકાણે જાણું. વલી જગતિ કેવીયો છે ? અઠ કે ૦ આઠ યોજનની ઇચ્છ કે ૦ ઇંચી છે. વલી કેવીયો છે ? બારસ કે ૦ બાર યોજન છે, મૂલે કે ૦ મૂલને વિષે રૂંદાહિં ૫ટલે વિસ્તાર જેમનો અને ચઢ કે ૦ ચાર યોજન ઊપર કે ૦ ઊપર છે રૂંદાહિં કે ૦ વિસ્તાર જેમનો. ૫ટલે ઊપર સાંકડી છે. ॥૧૩॥ વલી જગતીયો કેવી છે ? તે કહે છે. વિઙ્ગારહુગ કે ૦ મૂલ તથા ઊપરનો ૫ વે જે વિસ્તાર, તેનો વિસેસો કે ૦ વિશ્લેષ કરીયં ૫ટલે અધિકામાંહેથી ઇંગો કાઢીયં બાકી જે રહે તે જગતિના ઇંચપણાના આંકની સાથે વિજ્રતુ કે ૦ વેચીયં જે જાગે આવે તેટલું ચઢતાં જલ કે ૦ જ્ય ૫ટલે ઘટે, અને ઊતરતાં ચઢ કે ૦ ચય ૫ટલે વધે, તે એમકે જગતી મૂલ વિસ્તારે બાર યોજનની છે; તેમધ્યેથી ચાર યોજન ઊપરનું કાઢીયં તો બાકી આઠ રહે. તે આઠ યોજનને ઇંચપણાના આઠ સંગતે વહેંચીયં તેવારે જાગ એક આવે. તે એક યોજન મૂલથી ઊપર ચઢતાં એક યોજન જહ્યં તેવારે એક યોજન વિસ્તારમાંહે ઘટે; ૫ટલે બાર યોજનના મૂલ વિસ્તારમાંથી એક યોજન ઘટે, એમ ક્રમે ઘટતો ઘટતો ઊપર જાતાં ઢેઢે ચાર યોજન વિસ્તાર આવે. અને એક યોજન જગતીના શિખર ઊપરથી ઊતરીયં, તેવારે એક યોજન વધે. ૫ટલે ઊપરનો ચાર યોજન વિસ્તાર છે, તેમાં એક વધે તેવારે પાંચ યોજન વિસ્તાર આવે, એમ અનુક્રમે વધતાં વધતાં નીચે આવતાં તલીપ બાર યોજન વિસ્તાર આવે છે. અને જ્યાં જાગ ન પામીયં ત્યાં મૂલગી વહેંચવાની રાણીના તેમ અંશ કરીયં કે જેમ પૂરા જાગ આવે. વલી જગતીઈ કેવી છે ? જ્ય કે ૦ ઇતિ ચૂલા કે ૦ મેરુની ચૂલિકા અને ગિરિ કે ૦ મેરુપર્વતના કૂદ કે ૦ શિખર, તેમની પેઠે છે, વિસ્કંજકરણાહિં કે ૦ વિસ્કંજ કર્ણ જેમનો, ૫ટલે જેમ ચૂલિકાનું મૂલવિસ્કંજ બાર યોજન છે, અને ઊપર વિસ્કંજ ચાર યોજન છે, તે ચાર યોજન બારમાંહેથી કાઢીયં, તેવારે આઠ ઊગરે. અને ચૂલિકા ચાલીશ યોજન ઇંચી છે; તે આઠને ચાલીશ જાગે વહેંચતાં જાગ ન આવે તો આઠના તેવી રીતે અંશ કરીયં, કે જેમ ચાલીશ જાગે વહેંચતાં જાગ પહોંચે. તેમાંડે આઠને પાંચવાર ગુણીયં તેવારે ચાલી- શ આવે. તેને ચાલીશે જાગ દેતાં યોજનનો પાંચમો જાગ એક આવે તે ચૂલિકાના મૂલથી ચઢતાં એક યોજન જહ્યં તેવારે એક યોજનનો પાંચમો જાગ નીચે વિસ્તારમાંથી ઘટે. અને ઊપરથી એક યોજન ઊતરીયં તેવારે એક યોજનનો પાંચમો જાગ ઊપરના વિસ્તારથી વિસ્કંજમાંહે વધે. વલી ગિરિ કે ૦ મેરુપર્વત પ્રમુખ પર્વતોનો મૂલવિસ્કંજ દશ સદ્ધનેડુ યોજન અને એક યોજનના અગ્રીયાર જાગ કરીયં તે માંહેલા દશજાગ ૫ટલો મૂલે વિસ્તાર છે. અને ઊપરનો વિસ્કંજ એક હજાર યોજન છે; તે મૂલવિસ્કંજમાંથી કાઢીયં તેવારે નવસદ્ધનેડુ અને ઊપર અગ્રીયારીયા દશ જાગ વધે, તે ઇંચપણાના એક છાલ યોજન સાથે વહેંચતાં જાગ ન આવે, તેમાંડે જાગ પામવા સાઠં નવ હજાર નેડુને અગ્રીયારગણા કરીયં, તેવારે નવાણુ હજાર નવસેને નેડુ આવે, તેમાં મૂલગા અગ્રીયારીયા દશ જાગ જોલતાં એક છાલ જાગ આવે. તે ઇંચપણાના છાલ યોજનની સાથે વેંચીયં તેવારે યોજનનો અગ્રીયારીયો એક જાગ આવે, તો જેવારે એક યોજન ચઢતાં આવે. તેવારે યોજનનો અગ્રીયારીઈ એક જાગ નીચેના મૂલ વિસ્તારમાંહે ઘટે. અને ઊપરથી ઊતરતાં ઊપરના વિસ્તારમાંહે વધે.

વહી યમકપર્વત, કાંચનગિરિ તથા કૂટને પણ એમજ જાણું. જેમ વહ એવે નામે કૂટનો મૂલ વિસ્તાર એક સહસ્ત્ર યોજન છે, અને ઉપર વિસ્તાર પાંચસેં યોજન છે-તે કાઢતાં પાંચસેં યોજન ઊગરે અને ઇંચપણું તો સહસ્ત્ર યોજન છે. માટે જાગ ન આવે તે માટે પાંચસેં ને વમણા કરીં તે એક હજાર આવ. તે સહસ્ત્ર યોજન સાથે વેહેંચતાં યોજનનો અર્ધજાગ આવે. તે ચઢતાં ઘટે અને ઇતરતાં વધે. એમ સમસ્ત ટેકાણે જાણું. ॥૧૪॥

વહી જગતીયો કેવી છે ? તે-કહેહે-ગાઠડુગુચાડ કે ૦ વે ગાઠની ઇંચી, અને તયજ જાગ કે ૦ તે ઇંચ પાણાનો આઠમો જાગ છે. રંદાડ કે ૦ વિસ્તાર જનો. હેસુણ કે ૦ દેશે જણા ડુજોયણ કે ૦ વે યોજન વર કે ૦ પ્રધાન પવા બંને વાઝુપ છે વણાહિ કે ૦ વન જેને વિષે પવી, પદમવેદ્ય કે ૦ પદ્મવરવેદિકા, તેણે કરી પરિ કે ૦ સમસ્ત પ્રકારે ચિંતાણી થકી મંત્રિય કે ૦ શોજિત છે, સિરાહિં કે ૦ મસ્તક જેમનાં પવી, ॥ ૧૫ ॥

વહી જગતીયો કેવી છે ?-વેઈસમેણ કે ૦ વેદિકા સદશ અને મહ્યા કે ૦ મોટા પવા ગવરક કે ૦ ગોલલા તેમના કઢણ કે ૦ વલય-તેણે કરી સંપરિચાહિં કે ૦ આસમતાત્ વેદિતાજિઃપટલે ચારે તરફ વીંટેલીં છે. વહી જગતીં કેવી છે ? અઘારસૂણ કે ૦ અઘાર યોજન કણો જે પરિહિ કે ૦ પરિધિ છે, તે ચઢજત કે ૦ ચાર જાગે વહેંચતાં જેટલા યોજન આવે તેટલા યોજનનું દારંતરાહિં કે ૦ એકેકા વિજયાદિ ચારનું અંતર છે. જે જગતિનેવિષે પવીં છે. જેમ જંબુદીપનો પરિધિ વિલંબગાદહુણ યણી ગાથાપ કરતાં ત્રણ લાલ્લ સોલ્લ હજાર વસેં સત્તાવીશ યોજન અને ત્રણ કોશ, અને ઉપર વનુમ્પ એકસો અઠાવીશ અને તેર અંગુલ આવ છે. તેમાંથી અઘાર કાઢીં, પઢી ચારે જાગે વહેંચીં ત્યારે ઇંગણાંંશી હજાર શાવન યોજન એક કોશ, પંદરસેં વચીશ વનુષ, ત્રણ અંગુલ અને ત્રણ અવ પટલું એકેકા ચારણાનું અંતર જાણું. એમ લલ્લણસમુજ સંવંધી પરિધિ, (૧૫૭૧૩૯) યોજન છે, એમાંથી અઘાર જણા કરી ચાર જાગે વેચતાં ૩૫૧૩૭૦ યોજન અને ઉપર એક કોશ, પટલું અંતર આવે. તે લલ્લણસમુજની જગતીના એકેકા ચારણાનું અંતર જાણું. ધાતકીલં-નનો પરિધિ, એકતાલીશ લાલ્લ દશ હજાર નવસેં એકસવ યોજન છે. તેમાંથી અઘાર કાઢીને ચાકીના ચારે જાગે વહેંચતાં ૧૦૪૭૩૧ યોજન અને ત્રણ કોશ પટલું એકેકા ચારણાનું અંતર જાણું. કાલોદધિ સંવંધી પરિધિ-૯૧૭૦૬૦૫ યોજન છે, તેમાંથી અઘાર કાઢીં ચાકીનાને ચાર જાગે વહેંચતાં ૪૪૯૨૬૪૬ યોજન અને ત્રણ કોશ ઉપર પટલું એકેકા ચારણાનું અંતર છે. એમ સર્વજ જાણું. ॥ ૧૬ ॥

વહી જગતીં કેવી છે ? અંદુજ કે ૦ આઠ યોજન ઇંચા, ચલસુ કે ૦ ચાર યોજન વિઘ્વર કે ૦ વિસ્તારવં-ત અને ડુપાસ કે ૦ વેપાસે સકોસ કે ૦ એકેકા કોસ સહિત પવી કુદ કે ૦ ચારસાંખની જીંત છે; જેમનેવિષે પવા દારાડ કે ૦ દરવાજા જે જગતિંને વિષે છે પવીં છે. વહી જગતીં કેવી છે ? પુવાડ કે ૦ પૂર્વાદિ ચાર દિશિ-છને વિષે જે મહિદ્ધિ કે ૦ મહર્ષિક દેવ કે ૦ દેવતા તેના દાર કે ૦ દરવાજા, તેમનાં નામે નામ છે; તે નામ વિજાયાડ કે ૦ વિજયાદિ ચાર અનુચર વિમાનનાં નામે છે, જે જગતીંને વિષે પવી છે. ॥ ૧૭ ॥

વહી જગતીં કેવી છે ? નાણા કે ૦ અનેક પ્રકારનાં જે મણિમય કે ૦ મણિરત્નો તેહની દેહલી કે ૦ ઇંબરો તથા કવાડ કે ૦ કમાલ અને પરિધા કે ૦ જોગલ-તેણે કરીને દરવાજાની સોદાહિં કે ૦ શોજા છે, લગ્નહિં કે ૦ જે જગતિંનેવિષે. પવી જગતીંય તેસબે કે ૦ જે પૂર્વે કહ્યા તે સર્વ દીવોદહિણો કે ૦ દીપ સ-મુજ પરિચિતા કે ૦ વીંચ્યા છે. ॥ ૧૮ ॥

હવે એક ગાથાપ કરી વેદિકાના ત્રે વાઝુના વનનું રમણિકપણું દેખાડે છે.

વરતિણ તોરણ જય ઢ, ત્તવાવિપાસાય સેલ્લ સિલવઢે ॥

વેશ્વણે વરમંરુવ ॥ ગિહાસણેસૂ રમંતિ સુરા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ— વર કે ૦ પંચેઘિયોને પુષ્ટ કરવાનેવિષે તત્પર ઇવાં, તિણ કે ૦ તૃણ નહાદિક એવે નામે વનસ્પતિ તોરણ કે ૦ બાહેર દરવાજાને શોષાકારક તોરણ, ઝય કે ૦ ધ્વજા, ઢત કે ૦ ઢત, વાવિ કે ૦ વાપિ, પાસાય કે ૦ પ્રાસાદ ઇટલે દેવોને રમવાનાં ઘર, સેલ કે ૦ રમવાના પર્વત, અને સિલવટ્ટે કે ૦ વિસ્તીર્ણ ઇવા પાષાણો ઢે જેનેવિષે ઇયું જે વેદવણે કે ૦ વેદિકાના બેહુ બાલુનું વન—તેને વિષે વર કે ૦ મનને ગમે ઇવા મંત્રવ કે ૦ ઙા-હ્યાદિના જે માંત્રવા તેનેવિષે, તથા ગિહ કે ૦ કેલીપ્રમુખના જે ઘર તેનેવિષે, ત્રલી આસણેસૂ કે ૦ ત્રલા વેસ-વાયોમ્ય સિંહાસનાદિ તેનેવિષે, મુરા કે ૦ દેવતા તે રમંતિ કે ૦ રમે ઢે, ક્રીઢા કરે ઢે.

હવે અધિકારી દેવ અને દેવીઁની ઉત્પત્તિ કહે ઢે.

इह अहिगारो जेसिं ॥ सुराण देवीण ताण मुप्पत्ति ॥
નિયદીવોદહિ નામે ॥ અસ્સંલક્ષમે સનયરીસુ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ— ઇહ કે ૦ ઇ જંબૂદિપ, લંબણસયુક, ધાતકીલંક, તથા પુષ્કારાર્ક—૫ સર્વ મલી પિત્તાલીશ લાક્ષ યોજનનો વૃત્ત વિસ્તારવાલો મનુષ્ય ક્ષેત્ર ઢે, તેનેવિષે જે સિંસુરાણ દેવીણ કે ૦ જે દક્ષિણ દેવીઁનો અહિગારો કે ૦ અધિકાર ઢે, તાણ સુરાણ દેવીણ કે ૦ તે દેવતા તથા દેવીઁની ઉત્પત્તિ કે ૦ ઉત્પત્તિ ઇટલે જે ઉપજયું ઢે, તે અસ્સંલક્ષમે કે ૦ અહીંયાંથી અસંખ્યાતનો નિયદીવોદહિનામે કે ૦ પોતપોતાને નામે જે દ્વીપ અને સયુક ઢે; તેમાંહે વાર હજાર યોજન ગયા પઠી અસંખ્યાતમીઁ સનયરીસુ કે ૦ સ્વનગરીઁને વિષે ઇટલે જે પોતાને નામે નગરી ઢે તેનેવિષે ઉત્પત્તિ ઢે ॥ ૨૦ ॥

હવે જંબુદ્વીપના કુલગિરિ તથા ક્ષેત્રનો વિચાર કહે ઢે.

जंबुदीवो बर्हिक्कुल ॥ गिरीर्हि सत्तर्हि तद्देव वासेर्हि ॥
पुद्गावरदीर्हेर्हि ॥ परिभिन्नो तेष्मे कमसो ॥ ૨૧ ॥

અર્થ— જંબુદ્વીવો કે ૦ જંબૂદ્વીપ ઢે તે પુદ્ગાવરદીર્હેર્હિ કે ૦ પૂર્વ અને પશ્ચિમે દીર્ઘ ઇટલે લાંબા ઇવા ઢ-ર્હિ કુલગિરીર્હિ કે ૦ ઢ કુલગિરિ પર્વત, તેમજ સત્તર્હિવાસેર્હિ કે ૦ સાત વર્ષ ઇટલે ક્ષેત્ર તેણે કરી પરિ-ભિન્નો કે ૦ વેચાણલો ઢે, ઇટલે વિજાગ કરેલા ઢે, તેષ્મે કે ૦ તે આ ક્ષેત્રો તથા કુલગિરીઁ કમસો કે ૦ અલુ-કમે કરી તેમનાં નામ કહીથે ઢિયે. ॥ ૨૧ ॥

પ્રથમ ઢ કુલગિરિનાં નામ એકગાથાપ કરી કહે ઢે.

हिमवं सिहरी महहिम ॥ रुपी निसडो य नीलवंतो य ॥
बाहिरं छुडु गिरिणो ॥ उज्जं वि सवेइया सबे ॥ ૨૨ ॥

અર્થ— પ્રથમ દક્ષિણથી ધુર માંનીને હિમવં કે ૦ હિમવંત પર્વત ઢે, અને ઉત્તર દિશિમાં સિહરી કે ૦ શિહરી પર્વત ઢે. વહી દક્ષિણદિશાએ મહહિમવં કે ૦ મહાહિમવંત ઢે. અને ઉત્તર દિશિમાં રૂપી કે ૦ રૂ-પિપર્વત ઢે. વહી દક્ષિણ દિશાએ નિસડો કે ૦ નિષઘ ઢે. અને ઉત્તર દિશાએ નીલવંતો કે ૦ નીલવંત ઢે. ઇ ઢ કુલગિરિ પર્વતો ઢે. દક્ષિણ તથા ઉત્તર દિશાએ બાહિરં કે ૦ બાહેરથી છુડુગિરિણો કે ૦ વેપાસે વેવે પર્વત સરસા ઢે. તેમોટે વેવે એકઠા કહ્યા. વહી સબે કે ૦ ઇ સર્વ પર્વતો કેવા ઢે તોકે ઉજ્જંવિ કે ૦ બે પાસે ઇણ સવેઇયા કે ૦ વેદિકા સહિત ઢે. તે વેદિકા તો જગતીના શિખર ઉપર જે પ્રમાણે કહેલી ઢે તેમ સર્વંત ટેકાણે જાણવી. ॥ ૨૨ ॥

હવે એક ગાથાપ કરી સાતવર્ષ પટલે ક્ષેત્રનાં નામો કહે છે.

જરહેરવયત્તિહુગં ॥ હુગંચ હેમવયરણ વયરૂવં ॥ હરિવા-
સ રમ્મય હુગં ॥ મક્કિ વિદેહુત્તિ સગવાસા ॥ ૩૩ ॥

અર્થ- જરહે કે ૦ પ્રથમ જરતદોત્ર દક્ષિણદિશિમાં બાહેર તરફ છે, તથા ઉત્તર દિશિમાં પરવડ કે ૦ પેર-
વતદોત્ર છે. ઇતિ હુગં કે ૦ એ વિક છે તે સરલો છે. વહી હેમવય રણવયરૂવંહુગં કે ૦ હેમવંત વે એ રણવંતરૂપ
વિક છે. પટલે એ વેતું જોડહું છે તે સરલું છે. પટલે હિમવંત પર્વત છે તે દક્ષિણ તરફ છે. અને પેરવત ઉ-
ત્તરદિશિમાં છે. તથા હરિવાસરમ્મયહુગં કે ૦ હરીવર્ષ અને રમ્યકવર્ષ વિક પટલે એ વેતું જોડહું સરલું છે.
અનુક્રમે એ દક્ષિણ અને ઉત્તરનેવિષે પૂર્વનીપેઠે જાણવા. અને મક્કિ કે ૦ મધ્યજાગે વિદેહુત્તિ કે ૦ સાતમો
માહાવિદેહ ક્ષેત્ર છે. સગવાસા કે ૦ એ સાત ક્ષેત્ર કહ્યાં. ॥ ૩૩ ॥

હવે એક ગાથાપ કરી, સાત ક્ષેત્રમધ્યે ડ કુલગિરિ તથા સાતમા મહાવિદેહ ક્ષેત્રને મધ્યજાગે મેરુપર્વત
છે, એ સાત ગિરિનું સામાન્ય પ્રકારે સ્વરૂપ કહે છે.

વો દીહાચલવદ્ધા ॥ વેયદ્ધા સિત્ત ઢક્ક મક્કમિ ॥ મેરુ
વિદેહ મક્કે ॥ પમાણ મિત્તો કુલગિરીણં ॥ ૩૪ ॥

અર્થ- વોવેયદ્ધાવીહા કે ૦ વે દીર્ઘ પટલે હાંવા વૈતાલ્ય, તે જરત, તથા પેરવત એ બાહેરના વે ક્ષેત્રમાં છે.
અને વહ કે ૦ ચાર, વદ્ધા કે ૦ વૃષ્ટ પટલે ગોલાકાર વેયદ્ધા કે ૦ વૈતાલ્ય-તે હિમવંત, પરણવંત, હરિવર્ષ અને
રમ્યક એ ચાર ક્ષેત્રમાં ચાર વૃષ્ટ વૈતાલ્ય છે. એ વૈતાલ્ય છે તે સિત્તઢક્કમક્કમિ કે ૦ ડ ક્ષેત્રમાં છે. અને
વિદેહમક્કે કે ૦ માહાવિદેહનામધ્યે વચમાં મેરુ કે ૦ મેરુ પર્વત છે. ઇત્તો કે ૦ અહીંયાંથી આગલ કુલગિરિણ-
પમાણ કે ૦ કુલગિરિનું પ્રમાણ કહે છે. ॥ ૩૪ ॥

હવે એકગાથાપ કરી કુલગિરિનું ઉચ્ચતાદિ પ્રમાણ કહે છે.

દગ વો વહ સય ડચ્ચા ॥ કણગમયા કણગરાયયા કમસો ॥
તવણિજ્ઞા સુવેર લિયા ॥ વહિ મહાપ્રિતરા દોદો ॥ ૩૫ ॥

અર્થ- વહિય કે ૦ બાહેરના હિમવંત અને શિખરી એ વે પર્વત દગસયડચ્ચા કે ૦ એકસો યોજન ડંચા છે.
અને મક્ક કે ૦ વચમાંના મહાહિમવંત અને રુક્મી એ વે પર્વત દોસયડચ્ચા કે ૦ વસે યોજન ડંચા છે. માં-
હેના નિષધ અને નીલવંત એ વે પર્વત વહસયડચ્ચા કે ૦ ચારસે યોજન ડંચા છે. વહી પર્વત કેવા છે ?
વહિ કે ૦ બાહેરના વે પર્વત કણગમયા કે ૦ સુવર્ણવર્ણમયી છે. મક્ક કે ૦ મધ્યના વે પર્વત, તેમાંહે મહાહિમ-
વંત કણગ કે ૦ સુવર્ણનો છે, અને વીજો રુક્મી છે તે રાયયા કે ૦ રુપાનો છે. અપ્રિતરા કે ૦ માંહેનો જે નિષધ
પર્વત છે. તે તવણિજ્ઞા કે ૦ તપાવેલા સુવર્ણના વર્ણ જેવા રક્તવર્ણ સુવર્ણનો છે, અને નીલવંત પર્વત તે સુવેરુજિ-
યા કે ૦ સદૈવસુવર્ણ પટલે વૈરુચ્ય રત્નનો અને નીલે વર્ણ છે. ॥ ૩૫ ॥

હવે એ કુલગિરિનું સંબંધી પદોલપણું જાણવાને અર્થે કરણ કહે છે.

દુગ અઢ દુતીસ અંકા ॥ હસ્કુણા કમિણ નંબય સય જઙ્-
યા ॥ મૂલો વરિસમરૂવં ॥ વિઢારં વિંતિ જુયલતિગે ॥ ૩૬ ॥

अर्थ- दुगअंका के० बे आंक, अडअंका के० आठ आंक, छुतीसअंका के० बन्नीश आंक- ए आंक जूही जूही राशीएं कमिण के० अनुक्रमे करी लखगुणा के० लाखगुणा करीएं त्यारे प्रथमराशी बे लाख बीजी राशी आठ लाख, त्रीजी राशी बन्नीश लाख पटखा आय. तेवार पत्नी एकेकी राशी नवयसय के० एकसो नेवु जइया के० जागे वहेँचीएं, ते वेचतां जेटखा जाग आवे, तेटखा योगेन मूखे के० मूखनेविषे अने छविर के० छपर जुयलतिगे के० त्रणे शुगलनेविषे समरुवविहार के० सरखा रूपे विस्तार प्रते पामे; एरीते बिंति के० पंन्तिपुरुषो कहे ठे. ते केम ! तो के-प्रथम राशीना बे आंक ठे, ते लाखगुणा करीएं तेवारे बे लाख आय, ते एकसोने नेवु जागे वेँहेचतां एक हजार बावन योजन अने छपर बार कला लाजे; पटखो हिमवंत तथा शिखरिनो विस्तार ठे. एम जाण्डुं. एम सर्वत्र जाण्डुं. हवे एकसो नेवु जागे दीए ठे तेहुं कारण कहे ठे. जरत अने ऐरवत थकी माहाविदेह सुधी क्षेत्र तथा कुलगिरि जे ठे ते बमणा बमणा ठे. तेमाटे बमणा आंक मां-नीएं, तेनो सरवाखो गणतां एकसोने नेवु आय. ते मूलगी राशी अने जागनी राशीथी एक शून्य दाखी बे-हेँचीएं तो थथोक परिमाण खाजे, पटखे मूलगी राशी बे लाख ठे, तेमां एक शून्य टालवाथी बीश हजार आय, अने जागनी राशी एकसोने नेवुं ठे, तेमांथी एक शून्य टालवाथी उगणीशानो आंक रहे, ते पूर्वोक बीस हजारने ए उगणीशानो जाग आपीएं तेवारे थथोक प्रमाण आय. एम सखले ठेकाणे जाण्डुं. ॥ २६ ॥

तेहज पामेखो पर्वतोना विस्तारनो आंक बे गाथाएं करी कहे ठे.

बावखहिठ सहसो ॥ बारकला बाहिराण विहारो ॥ मझि

मगाण दसुत्तर ॥ बायालसया दस कला य ॥ २७ ॥

अर्थ-बावखहिठ के० बावन योजने करी अधिक सहसो के० एक हजार बारकला के० बार कला पटखे एक हजार बावन योजन अने छपर बार कला पटखो बाहिराण के० बाहेरना हिमवंत अने शिखरि पर्व-तनो प्रत्येके विहारो के० विस्तार ठे. तथा मझमगाण के० मध्य पटखे खेनेना जे महा हिमवंत अने रुक्मी पर्वत ठे. तेमनो प्रत्येके विहारो के० विस्तार बायालसया के० वेतालीसैं दसुत्तर के० दश योजन अने छपर दसकला के० दश कला अर्थात् ४२१० योजन छपर १० कला ठे. ॥ २७ ॥

अश्रितराण डुकला ॥ सोख सहससड सया सबायाला ॥

चउ चत्त सहस दोसय ॥ दसुत्तरा दस कला सबे ॥ २८ ॥

अर्थ- अश्रितराण के० भाहेला बे पर्वत जे निषध तथा नीलवंत, तेमनो प्रत्येके विहारो के० विस्तार सोलसहस के० सोल सहस अने सबायाला के० बेतालीश योजनसहित, अडसया के० आठसैं योजन अने छपर डुकला के० बे कला पटखे सोल हजार आठसैं बेतालीश योजन अने छपर बे कला ठे. हवे उ कुलगिरिनो सामान्यपणे एकठो विस्तार कहे ठे. चउचत्तसहस के० चुमालीश हजार दोसय के० बसैं दसु-त्तरा के० दश योजन छपर दसकला के० दस कला ठे. पटखे चुमालीश हजार वसैं दश योजन छपर दश कला. पटखो सबे के० सर्वयुगल त्रिकनो विस्तार ठे. ॥ २८ ॥

हवे एक गाथाएं करी सात क्षेत्रनो विस्तार जाणवाने अर्थे करण कहे ठे.

झग चउ सोलस अंका ॥ पुबुत्त विहीइ खिच जुयलतिगे ॥

विहारं बिंति तहा ॥ चउसठिको विदेहस ॥ २९ ॥

अर्थ- इग के० एक, चळ के० चार सोखस के० सोख आंका के० आंकने पुवचविहीइ के० पूर्वोक्त विधिएं करी छाखगुणा करीएं. पत्ती एकसो नेडु जागे वहेंचीएं तो खीत्त जुयल तिगे के० क्षेत्रजुगलत्रिकने विषे विहार के० विस्तारप्रते विति के० ज्ञानीपुरुषो कहे ठे. तद्वा के० तेमज चळसचिको के० चोसठ आंकने छाखगुणा करीएं. तेने एकसोने नेडु जागे वेचतां. जेदखो आंक आवे तेदखो विदेहस्स के० माहाविदेहने विषे विहार के० विस्तार आय, तेप्रते कहे ठे. ॥ १९ ॥

हवे जाग वहेंचतां जे सात क्षेत्रनुं प्रमाण आय ते वे गाथाएं कहे ठे.

पंचसया ठवीसा ॥ षड्कला पढम सित्त जुयलमि ॥

वीड इग वीस सया ॥ पणुत्तरा पंच य कला य ॥ २० ॥

अर्थ- पंचसया के० पांचसैं अने ठवीसा के० ठवीश पटले पांचसैंने ठवीश योजन अने उपर षड्कला के० ष कला पटलुं प्रमाण पढमसित्तजुयलमि के० पेहेलुं जे क्षेत्रनुं युगल जरत तथा ऐरवत-तेने विषे प्रत्येके जाणुं. वडी वीएं के० वीनुं क्षेत्रनुं युगल जे हेमवत तथा ऐरवत- तेद्वो प्रत्येके विस्तार इग-वीससया के० एकवीशसैं पणुत्तरा के० पांच योजन उपर पटले वे हजार एकसो ने पांच योजन अने उपर पंचकलाय के० पांच कला पटलुं विस्तारुं प्रमाण ठे. ॥ २० ॥

जुलसीसय इगवीसा ॥ इक्ककला तश्यगे विदेहि पुणो ॥

तित्तीस जहस ठस्सय ॥ जुलसीया तह कला चढरो ॥ २१ ॥

अर्थ- जुलसीसय के० आठ सहस्र अने चारसैं इगवीसा के० एकवीश योजन उपर इक्ककला के० एक कला पटलो तश्यगे के० व्रीजो युगल पटले हरिवर्ष तथा रम्यक् क्षेत्रनो प्रत्येके विस्तार ठे. पुणो के० वडी विदेहि के० माहाविदेहनेविषे तित्तीससहस्र के० तेव्रीश हजार ठस्सय के० ठसैं जुलसीया के० चोरावी योजन तह के० तथा कला चढरो के० चार कला पटलो सातनुं जे महाविदेह क्षेत्र ठे, तेनो विस्तार ठे. २१

हवे एक गाथाएं करी ए साते क्षेत्रनो एकनो विस्तार कहे ठे.

पण पन्न सहस्र सग सय ॥ गुण नळया नवकला सयखवा-

सा ॥ गिरिखित्तंक समासे ॥ जोयण खरुं हवइ पुख ॥ २२ ॥

अर्थ- पणपन्नसहस्र के० पंचावन सहस्र सगसय के० सातसैं गुणलकया के० नेच्यासी योजन पटले ५५४०९ योजन उपर नव कला के० नवकला. पटलुं सयखवा के० ए सयखा साते क्षेत्रनुं एकनुं प्रमाण कहुं. गिरिखित्तंक समासे के० पूर्वोक्त पर्वत ष तथा क्षेत्र सातना जे आंक ते समासे पटले एकठा कला उतां पुख के० संपूर्ण जोयणखरुं के० खाल योजन हवइ के० आय. ॥ २२ ॥

हवे एक गाथाएं करी मध्यजागनेविषे जरत तथा ऐरवतनुं अर्थ प्रमाण कहे ठे.

पंखास सुरू बाहिर ॥ खित्ते दखयंमि डु सय अडतीसा ॥

तिखि य कला य एसो ॥ खंम चठकस्स विखंजो ॥ २३ ॥

अर्थ- बाहिर के० बाहेरना जे जरत तथा ऐरवत ए वे खित्ते के० क्षेत्र, तेमनुं प्रमाण पांचसैं ठवीश योजन अने ष कला ठे-ते मध्येथी पंखास के० पचाश योजन वैताव्यना सुख के० शोधीएं, पटले काढीएं तेवारे चारसैं उहोतेर योजन अने उपर ष कला बाकी रहे. तेनुं दखयंमि के० अर्थ कथे ठते डुसय के०

વસેં અહતીસા કે૦ આહત્રીશ યોજન ઉપર તિથિય કે૦ ત્રણ કલાય કે૦ કલા પટલું. એસો કે૦ ૫ સંક્રમ-
જક્ત્સ કે૦ સંક્રમ ચતુષ્ક પટલે બે સંક્રમ મધ્ય ઝરતના અને બે સંક્રમ મધ્ય ઘેરવતના ૫ ચાર સંક્રમ વિસ્કંજો
કે૦ વિસ્કંજ પટલે પહોલપણું છે. ॥ ૩૩ ॥

હવે એક ગાથાપં કરી ઠકુલગિરિ ઉપર જે બ્રહ્મ છે, તેનું પ્રમાણ કહે છે.

ગિરિ ઉવરિ સવેશ્વદહા ॥ ગિરિઉચ્ચત્તાઢ દસગુણા દીદા ॥

દીદત્તિ અરુરંદા ॥ સવે દસ જોયણુવેદા ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—ગિરિઉવરિ કે૦ પર્વત ઉપર સવેશ્વદહા કે૦ વેદિકા સહિત બ્રહ્મ છે. પણ તે બ્રહ્મ કેવા છે ? ગિરિ-
ઉચ્ચત્તાઢ કે૦ પર્વતના ઊંચપણાથી દસગુણાદીદા કે૦ દશગુણા દીર્ઘ પટલે લાંબા છે અને દીદત્તિ કે૦ દીર્ઘ-
પણા થકી અરુરંદા કે૦ અર્ધ વિસ્તારે પટલે પહોલા છે. સવે કે૦ સર્વ બ્રહ્મ દસજોયણ કે૦ દશ યોજન જ-
વેદા કે૦ ઊંડા છે. તે કેમ—બાહેરના બે કુલગિરિ એકસો યોજન ઊંડા છે; તે પર્વતને દશ ગુણ કરતાં સહજ
યોજન થાય; તેમાટે તે બ્રહ્મ સહજ યોજન લાંબા છે. અને લાંબપણાનું અર્ધ પાંચસે યોજનનું પહોલપણું છે. અને
દશ યોજન ઊંડા એમ સમસ્ત બ્રહ્મનું માન પર્વતને અનુમાને છે, એમ જાણવું. ॥ ૩૪ ॥

હવે તે બ્રહ્મનાં નામો કહે છે.

વહિ પઠમ પુંકરીઆ ॥ મશ્ત્રે તૈ ચેવ હુંતિ મહપુષા ॥

તે ગિઞ્ઠિકેસરીઆ ॥ અગ્નિતરિયા કમેણેસુ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—વહિ કે૦ બાહેરના હિમવંત અને શિખરી—૫ બે પર્વત ઉપર પઠમ કે૦ પદ્મબ્રહ્મ, અને પુંકરીઆ
કે૦ પુંકરીક નામે બ્રહ્મો છે. મશ્ત્રે કે૦ મધ્યના મહાહિમવંત, અને રુક્મિ—૫ બે પર્વત ઉપર ચેવ કે૦ નિષધ-
ચપળે તે કે૦ તે પહેલાં બે બ્રહ્મનાં જે નામ કહ્યાં તે નામને પાઝલ ? મહાપુષા કે૦ મહા શબ્દ પૂર્વે છે જેમને
એવા પટલે મહાપદ્મ તથા મહાપુંડરીક એવા નામે બે બ્રહ્મો છે. અને અગ્નિતરિયા કે૦ માંદેલા નિષધ તથા ની-
લવંત ૫ બે પર્વત ઉપર કમેણેસુ કે૦ અનુક્રમે તેગિઞ્ઠિકેસરીઆ કે૦ તિગિઞ્ઠિ અને કેશરી ૫ નામે ૫
બે બ્રહ્મો છે. ॥ ૩૫ ॥

હવે તે બ્રહ્મનાં જે દેવીઠં વાસ કરે છે તેનાં નામો કહે છે.

સિરિ લઘી હિરિ બુઝી ॥ ધી કિત્તીનામિયાઢ દેવીઠં ॥

જવણવર્ણં પલિઠં ॥ વમાઢ વરકમલ નિલયાઢં ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—સિરિ કે૦ શ્રી, લઘી કે૦ લઘ્વી, હિરિ કે૦ હ્રી, બુઝી કે૦ બુઝી, ધી કે૦ ધી, કિત્તિ કે૦ કી-
ત્તિ ૫ છે નામિયાઢ કે૦ નામ જેમનાં એવીઠં જે દેવીઠં કે૦ દેવીઠં, તે વસે છે. પણ તે દેવીઠં કેવીઠં છે ?—
જવણવર્ણં કે૦ જવનપતિ નિકાયંતી ઇપની છે. વલી કેવીયો છે ?—પલિઠંવમાઢ કે૦ પલ્લોપમનું છે આયુ-
ષ્ય જેમનું, તથા વરકમલનિલયાઢં કે૦ પ્રધાન જે કમલ—તેનેવિષે છે નિલય કે૦ વસવાતું સ્થાન જેમનું.
વલી ૫ દેવીઠં અપરિગ્રહિતા છે. તેમાં હિમવંત પર્વત ઉપર જે પદ્મબ્રહ્મ છે, તેમાં શ્રી દેવી વસે છે, તથા શિ-
ખરી પર્વત ઉપર જે પુંકરીક બ્રહ્મ છે તેમાં લઘ્વી દેવી વસે છે, મહા હિમવંત ઉપર જે મહાપદ્મ બ્રહ્મ છે. તેમાહે
હ્રી નામે દેવી વસે છે, રુક્મી પર્વત ઉપર જે મહા પુંકરીક બ્રહ્મ છે તેમાહે બુઝી નામે દેવી વસે છે, નિષધ ઇ-

પર જે તિગિહિ હ્રદ છે, તેમાંહે ધી પ્વે નામે દેવી વસે છે. નીલવંતપર્વત ઉપર જે કેસરી હ્રદ છે, તેમાંહે કીર્તિ નામે દેવી વસે છે. ૫ ૩ દેવીહના નામ કહ્યાં. ॥ ૩૬ ॥

હવે દેવીહને વસવાના કમલનું પ્રમાણ કહે છે.

જલુવરિ કોસહુગુચ્ચં ॥ દહ વિઘ્નર પણસયં સવિઘારં ॥

વાહિહ્નિ વિઘ્નરૂઞં ॥ કમલં દેવીણ મૂલિહ્નં ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—તે શ્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખ સર્વ દેવીનાં કમલ જલુવરિ કે ૦ પાણી ઉપર કોસ હુગં કે ૦ વે કોસ હચ્ચં કે ૦ હચ્ચં છે, અને દહવિઘ્નર કે ૦ હ્રદનો જે વિસ્તાર તેનો પણસયં કે ૦ પાંચસેમો જાગ વિઘારં કે ૦ યટલો વિસ્તાર છે. તથા પદ્મ અને પુંગરીકદ્દમાંહે કમલનો વિસ્તાર એક યોજન છે, મહાપદ્મ અને મહાપુંગરીક દ્દ-હમાંહે બે યોજન કમલનો વિસ્તાર છે, તિગિહિ અને કેસરી હ્રદમાંહે ચાર યોજન કમલનો વિસ્તાર જાણવો. વાહિહ્નિ કે ૦ કમલનું જે જાહપણું છે, તે વિઘ્નરૂઞં કે ૦ વિસ્તારથી અર્ધ પ્રમાણ છે, યટલે અર્ધ યોજન, એક યોજન, અને બે યોજન, ૫ અનુક્રમે કમલનું જાહપણું જાણવું. પવી રીતે મૂલગા દેવીના કમલનો વિસ્તાર તથા જાહપણું કહ્યું. ॥ ૩૭ ॥

હવે કમલનો વર્ણ કહે છે.

મૂલે કંદે નાલે ॥ તં વયરારિઠ વેરુલિયરૂવં ॥ જંબુ-

ળય મક્ષ તથણિ, જ્ઞા વહિદલં રત્ત કેસરયં ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—મૂલે કે ૦ મૂલનેવિષે, કંદે કે ૦ કંદનેવિષે, નાલે કે ૦ નાલનેવિષે તં કે ૦ તે કમલ, વયર કે ૦ વ-જ્જરક્ષમય, અરિઠ કે ૦ અરિઠરક્ષમય, અને વેરુલિયરૂવં કે ૦ વૈરુર્યરક્ષરૂપનું અનુક્રમે છે. વજ્જરક્ષ હચ્ચલ વર્ણે, અરિઠરક્ષ કથામવર્ણે અને વૈરુર્યરક્ષ નીલવર્ણે છે. વલી તે કમલ કેવાં છે? જંબૂળય કે ૦ રત્તવર્ણ સોનું તેહનાં મક્ષ કે ૦ માંહેલાં દલ કે ૦ પત્ર છે, અને વહિ કે ૦ વાહેરનાં દલ કે ૦ પત્ર તે તથણિણ કે ૦ તપાવેલા સ્વર્ણનાં જેવા પીતલવર્ણે છે; વલી રત્ત કે ૦ રાતાં છે; કેસરયં કે ૦ કમલમાંહેલા તંતુ જેહનેવિષે પવાં તે કમલ છે. ૩૮

હવે કમલ મધ્યેની કર્ણિકા, અને શ્રીદેવીને વસવાનું જવન તેહનું પ્રમાણ કહે છે.

કમલરૂઞ પાય પિહુ હુ, ચ્ચ કણગમય કણિગોવરિં જવણં ॥

અરૂઝ કોસ પિહુ દી, હ ચ્ચદસય ચાલ ધણુહુચ્ચં ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—કમલરૂઞ કે ૦ કમલનો જે વિસ્તાર એક યોજન, બે યોજન, તથા ચાર યોજન તેહનું અર્ધ પિહુલ કે ૦ પોહલપણું, કમલોની કર્ણિકાહને વિષે છે. અને પાય કે ૦ કમલના વિસ્તારનો જે ચોથો જાગ તે એમ કે પા યોજન, અર્ધ યોજન, અને એક યોજન—યટલું પ્રમાણ અનુક્રમે કમલોની કણગમય કે ૦ કનકમય-કર્ણિકાહ—તેમનું હચ્ચં કે ૦ હચ્ચપણું છે, તે કણિગ કે ૦ કર્ણિકાને ઉવરિં કે ૦ ઉપર શ્રી દેવીનું જવણં કે ૦ જવન છે. પણ તે જવન કેવું છે? અરૂઝ કે ૦ અરૂઝો કોસ કે ૦ ગાહ પિહુ કે ૦ પહોલું છે; અને એકકોસ કે ૦ એક કોસ દીહ કે ૦ દીર્ઘ યટલે લાંબું છે. વલી તે જવન કેવું છે? તો કે ચ્ચદસ કે ૦ ચૌદસેને ઉપર ચાલ કે ૦ ચાલીશ ધણુ કે ૦ ધનુવ્ય છે, હચ્ચં કે ૦ હચ્ચપણું જે જવનનું યટું છે. ॥ ૩૯ ॥

પઞ્ચિમ દિસિ વિણુધણુ પણ ॥ સહચ્ચ ઢાહજ સયપ્પિહુ પવેસં ॥

દારતિગં શ્દ જવણે ॥ મક્ષે દહદેવિ સયણિજ્ઞાં ॥ ૪૦ ॥

અર્થ- પશ્ચિમ કે પશ્ચિમ દિશિને વર્જીને ઇહજવણે કે આ શ્રીદેવીના જવનનેવિષે ઉત્તર, તથા પૂર્વ, તથા દક્ષિણ, એ ત્રણ દિશિમાં ધણુ પણસય કે પાંચસે ધનુષ્યના છત્ર કે ડાંચા અને અઢાડ સયધણુ કે અઢીસે ધનુષ્યના પિટુ કે પટોલપણાનું પવેસ કે પ્રવેશ પટલે માંહે પેસતાં અઢીસે ધનુષ્યનું પટોલપણું છે. જેમનું ઇવા દારતિંગ કે ત્રણ દરવાજા ત્રણ દિશિનેવિષે જાણવા. પં મૂલ કમલ ત્રણ બહનોં કહ્યાં. તથા તે જવનના મક્ષે કે મધ્ય જાગે દહ દેવિસયણિકાં કે ઇહદેવીઈ જે શ્રી અને લક્ષ્મી પ્રમુખ તેના યુવા યોગ્ય સ્થાન છે. ॥ ૪૦ ॥

હવે પરિવારનાં કમલ કહે છે.

તંમૂલ કમલ મરુ, પ્યમાણ કમલ્લાણ અઢહિયસણં ॥

પરિચિત્તં તપ્રવણે, સુ જૂસણાઈણિ દેવીણં ॥ ૪૧ ॥

અર્થ- તંમૂલકમલમરુ કે તે પ્રથમ કહ્યું જે મૂલકમલ તેથી અર્જે પ્રમાણે જે અઢહિય કે આઠે અધિક ઇવા સણં કે સો-પટલે એકસો ને આઠ કમલો તેણે કરીને તે મૂલકમલ જે તે પરિચિત્તં કે વિંટલું છે. તે જેમ ગઢે કરીને નગરી વિંટાયલી હોય છે તેમ જાણવું, તપ્રવણેસુ કે તે કમલનાં જવનોનેવિષે દેવીણં કે દેવીઈનાં સુ કે જણા જૂસણાઈણિ કે આજરણાદિ વસ્તુ રહે છે. ॥ ૪૧ ॥

મૂલપઠમાઈ પુર્વિ ॥ મહરિયાણં ચઢણ્ઢ ચઢ પઠમા ॥

અવરાહસત્ત પઠમા ॥ અણિયાહિવર્ણ સત્તણ્ઢ ॥ ૪૨ ॥

અર્થ-મૂલપઠમાઈ કે મૂલકમલથી પુર્વિ કે પૂર્વદિશિયં મહરિયાણં કે મહર્દિક જે મોટી ચઢણ્ઢ કે ચાર દેવીઈ તેમને સર્વને વસવાના ચઢ કે ચાર પઠમા કે કમલ છે. અને અવરાહ કે પશ્ચિમ દિશિમાં અણિયાહિવર્ણ કે અનિકાધિપતિ તેના પટલે અનિક જે કદક ઇશ પટલે તેના અધિપ પટલે સ્વામિ સત્તાણ્ઢ કે સાત છે, તેમને વસવા યોગ્ય સત્ત કે સાત પઠમા કે કમલો છે. ॥ ૪૨ ॥

વાયવાશ્સુ તિસુ સુરિ ॥ સામન્ન સુરાણ ચઢ સહસ પઠમા ॥

અઠ દસ વાર સહસા ॥ અગેયાશ્સુ તિ પરિસાણં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ- મૂલગા કમલથી વાયવાશ્સુ કે વાયવ્યાદિ જે તિસુ કે ત્રણ તે કેફ? તે કહે છે. વાયવ્ય કોણ, તથા ઉત્તરદિશિ અને ઈશાન કોણ-એ ત્રણે દિશાઈનેવિષે સુરિ કે દેવીસંબંધી જે સામન્નસુરાણ કે સામાનિક દેવતા, તેમનાં ચઢસહસ કે ચાર સહસ પઠમા કે કમલ છે. તથા અગેયાશ્સુ કે અંધિકોળે અઠ કે આઠ સહસ, દક્ષિણ દિશિયં દસ કે દશ સહસ, તથા નૈર્ઋત્યકોળે વારસહસ કે વારસહસ કમલ છે. એ સર્વ કમલ છે તે અનુક્રમે તિપરિસાણં કે આદિ, મધ્ય, અને અંત એ ત્રણ પરબદા તેનેવિષે વેસવાયોગ્ય જે દેવતાઈ તેના છે. ॥ ૪૩ ॥

ઇય બીય પરિક્ષેવો ॥ તણ્ણ ચઢસુવિ દિસાસુ દેવીણં ॥

ચઢ ચઢ પઠમસહસ્તા ॥ સોલ સહસ્તા ય રરકાણં ॥ ૪૪ ॥

અર્થ- ઇયબીય પરિક્ષેવો કે ઇતિધિતીય પરિદેપ:કથિત: પટલે એ દિશિ વિદિશિના જે કમલ કહ્યાં તે મૂલગાકમલનો બીજો પરિદેપ પટલે વલય જાણવું- હવે તણ્ણ કે ત્રીજા વલયનેવિષે ચઢસુવિ

કે ૦ ચાર યવીયો પણ દિસાસુ કે ૦ જે દિશાઈ છે, તે દિશાઈનેવિષે દેવીઈ કે ૦ શ્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખ દેવીઈનાં સોલ સહસ્તાયરરુકાઈ કે ૦ સોલ સંહસ્ર આત્મરુક દેવતા છે, તેમને વસવાના ચત્તચત્પત્તમસહસ્તા કે ૦ ચાર ચાર સહસ્ર કમલ એકેકી દિશિયં છે. ॥ ૪૪ ॥

અચિર્તંગાઈ તિવલય ॥ ટુતીસ ચત્તાડયાલ લક્ષાઈ ॥

ફગ કોડિ વીસ લક્ષા ॥ પન્નાસસહસ્ત વીસસયં ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-અચિર્તંગાઈ કે ૦ કહ્યા કાર્યના કરણહાર યવા દેવતાઈનાં જે કમલ છે. તે કમલ તિવલય કે ૦ ત્રણ વલય-પટલે ચોથો, પાંચમો, તથા ઠાપો ૫ ત્રણ વલયનેવિષે છે તે કહે છે, ચોથા વલયનેવિષે ટુતીસ-લક્ષા કે ૦ ત્રીશ લાલ કમલ છે, તથા પાંચમા વલયનેવિષે ચત્તાલક્ષા કે ૦ ચાલીશ લાલ કમલ છે, તથા ઠાપ વલયનેવિષે અઠયાલલક્ષા કે ૦ અઠતાલીશ લાલ કમલ છે એમ અનુક્રમે છે. હવે ૫ સર્વ કમ-લની સંખ્યા એકઠી કહે છે. ફગકોડિ કે ૦ એક કોડી, વીસલક્ષા કે ૦ વીશ લાલ પન્નાસસહસ્ત કે ૦ પચાશ હજાર ને વીસસયં કે ૦ એકસોને વીસ. ૫ સર્વ કમલ જંબૂઘ્નનીપેટે પૃથ્વીકાયના પુત્રજનાં જાણવાં. ૫ સર્વ કમલના આકારે છે, માટે એને કમલ કહીને લખાણાં છે. ૫ જેમ પદ્મવ્રદાદિકનેવિષે કમલનો પરિવાર લખાણો છે, તેમ વીજા ઝહનેવિષે પણ એમજ પરિવાર જાણવો. ॥ ૪૫ ॥

હવે ઝહના બારણાં લખાણે છે.

પુલાવર મેરુમુહં ॥ હુસુ દાર તિગંપિ સદિસિ દહમાણા ॥

અસીઝ જાગ પમાણં ॥ સતોરણં નિગ્ગ નઈયં ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-હુસુ કે ૦ હિમવંત તથા શિલ્હરી ૫ વે પર્વતો ઉપર પદ્મ તથા પુંક્રીક ૫ વે ઝહનેવિષે પુલાવરમેરુ-મુહં કે ૦ પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ, તથા એક મેરુપર્વતને સન્મુખ દારતિગંપિ કે ૦ ૫ ત્રણ દાર છે, તે બાર-ણા પણ સદિસિદહમાણા કે ૦ સ્વસ્વદિશિઝહના માનથી, અસીઝજાગપમાણં કે ૦ ઇંદ્રીમે જાગ પ્રમાણે છે. તે કેમ ? તો કે-ઝહનો જે વિસ્તાર પાંચસં યોજન પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશિયં છે તે ઇંદ્રીમે જાગે વહેંચીયંતેવારે સવા ઠ યોજન આવે; તેમાટે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં બારણાં ઝહનેવિષે સવા ઠ યોજન પહોલાં છે. અને મેરુસન્મુખ ઝહ-જાર યોજન ઝહ છે તે ઇંદ્રીમે જાગે વહેંચીયંતેવારે સાઢાવાર યોજન જાગે આવે, તેમાટે મેરુસન્મુખ ઝહના બાર-ણાં સાઢાવાર યોજન પહોલાં છે એમ જાણવું. લલી તે દાર કેવાં છે ?-સતોરણં કે ૦ તોરણસહિત છે. લલી કેવાં છે ?-નિગ્ગાયનઈયં કે ૦ નીકલી છે નદી જે બારણાંથી પવાં છે. ॥ ૪૬ ॥

જામુત્તર દારહુગં સેસેસુ દહેસુ તાણ મેરુમુહા ॥ સદિ-

સિ દહા સિય જાગા ॥ તયરુ માણા થ વાહિરિયા ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-સેસેસુ કે ૦ શેષ વીજા ચાર ઝહનેવિષે જામુત્તર કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશા ૫ દારહુગં કે ૦ વેવે બારણાં છે. તાણ કે ૦ તેમના મળ્યે જે મેરુમુહા કે ૦ મેરુ સામાં બારણાં છે તે બારણાં સદિસિદાહાસિયજાગા કે ૦ સ્વદિશિઝહના ઇંદ્રીમે જાગે છે. જેમ મહાપદ્મ તથા માદા પુંક્રીક ૫ વે ઝહ મેરુદિશિ સંમુલ વે સહસ્ર યોજન છે, તેમના લાંબપણાને ઇંદ્રીમે જાગે વેહેલતાં પચીશ યોજન આવે, તો જે મેરુ સન્મુલ બારણું છે, તે પચીશ યોજનનું છે. અને વાહિરિયા કે ૦ વાહેરનાં દક્ષિણ તથા ઉત્તર સન્મુલ જે બારણાં છે તે તયરુમાણા-ય કે- માંહેલા મેરુસન્મુલ બારણાથી ઈર્ધમાને પટલે સાઢાવાર યોજન પ્રમાણે છે. લલી ૫ રીતે તિગિહિ

તથા કેશરી ઝહ મેરુદિશિ લાંબા ચાર હજાર યોજન ઢે, તે ઇંસી જાગે વહેંચતાં પચાશ યોજન પ્રમાણે મેરુ સન્મુલનું-બારણું ઢે, અને દક્ષિણ તથા ઉત્તરનાં જે બારણાં ઢે, તે માંહેલાં બારણાથી અર્ધ પટલે પચીસ યોજન પ્રમાણના ઢે. પણ પટલું વિશેષ ઢે કે તે સર્વ ઝહનાં બારણાં જે ઢે, તે તોરણ તથા નદીયં સહિત ઢે એમ જાણવું. ॥ ૪૬ ॥

હવે તે બારણાંથી જે નદી નીકલી ઢે તેહનાં નામ કહે ઢે.

ગંગા સિંધુરત્તા ॥ રત્તવર્ધ બાહિરં નચ્ચકકં ॥ બહિ

દહ પુલા વરદા, ર વિઝરં વહ્દ ગિરિ સિહરે ॥૪૭॥

અર્થ- ગંગાસિંધુ કે ૦ જરત ક્ષેત્રનેવિષે ગંગાનદી તથા સિંધુનદી ઢે; અને પેરવત ક્ષેત્રનેવિષે રત્તારત્તવર્ધ કે ૦ રત્તનદી તથા રત્તવતી નદી ઢે. ૫ બાહિરં કે ૦ બાહેર રહેલીઈ જે નચ્ચકકં કે ૦ ચાર નદીઈ ઢે તે વહિદહ કે ૦ બાહેરના જે પદ્મઝહ તથા પુંકરીકનામે જે ઝહ ઢે, તેમાંહેથી પુલાવરદારવિઝરં કે ૦ પૂર્વપશ્ચિમનાં જે દ્વાર ઢે, તેનો જે વિસ્તાર ઢે, તે પ્રમાણે સવા ડ યોજન પહોલપણે ગિરિસિહરે કે ૦ હિમવંત તથા શિશ્વરી પર્વતના શિશ્વરી વહ્દ કે ૦ વહે ઢે. પટલે ઉતરે ઢે. ઇતિગાથાર્થ. ॥ ૪૭ ॥

હવે નદીની ગતિ જે ગાથાપ કરી કહે ઢે.

પંચસય ગંતુ નિયગા ॥ વત્તણકૂડાઝ બહિમુહંવલ્લઃ ॥ પણ

સય તેવીસેહિં ॥ સાહિયતિકલાહિંસિહરાઈ ॥ ૪૮ ॥

અર્થ- પૂર્વોક્ત જે ચાર નદી ઢે, તે ઝહના બારણાથી પંચસય કે ૦ પાંચસં યોજન સુધી પર્વતના શિશ્વર ઉપર બારણાં સનમુલ પૂર્વ પશ્ચિમદિશિયં ગંતુ કે ૦ જહને પઢી નિયગાવત્તણકૂડાઝ કે ૦ નિજકાવર્તન કૂટથી પટલે પોતપોતના વર્તન કૂટથી બહિમુહં કે ૦ બાહેરના જરત અને પેરવત ક્ષેત્રને સન્મુલ વલ્લ કે ૦ વલ્લે. તે આવી રીતે જે ગંગાનદી તે ઝહના બારણાથી પાંચસં યોજન સુધી પર્વત ઉપરે બારણાસામી જાય, ત્યાં ગંગા-વર્ત ૫ નામે પર્વતનું જે કૂટ તે થકી બાહેરનું જે જરતક્ષેત્ર ઢે તેને સન્મુલ વલ્લે. ૫ રીતે સિંધુનદી પણ સિંધુ આવર્તન કૂટથી જરતદિશિ વલ્લે, તથા રત્તનદી પાંચસં યોજન બારણા સન્મુલ જહને પઢી રત્તવર્તન કૂટથી પેરવતદિશિ વલ્લે, એમ રત્તવતી નદી રત્તવત્યાવર્તન કૂટથી પેરવત દિશિ વલ્લે, તો ૫ નદી જરત તથા પેરવત સામી વલ્લે, તેવારે પર્વતના મધ્યજાગથી બાહેર આવતાં પર્વત ઉપર કેટલા યોજન ચાલે? તે કહે ઢે. પણસયતેવીસેહિં કે ૦ પાંચસં ત્રેવીશ યોજન અને સાહિયતિકલાહિં કે ૦ સાધિક પટલે જાહેરી ત્રણ કલા ત્યાં-હાને પર્વત ઉપર ચાલે. તે કેમ? સવા ડ યોજન નદીનું મુલ ઢે તે પર્વતનો જે વિસ્તાર એક સહસ્ર અને બા-વન યોજન, અને કલા બાર-તેમાંહેથી કાઢીયં, તેવારે એક સહસ્ર અને ઢેતાલીશ યોજન રહે. અને ઉપરના એક કોસની પોણી પાંચકલા તે ઉપરની બાર કલા માંહેથી કાઢીયં, તેવારે સવાસાત કલા રહે. તેનું અર્ધ પાંચસં ત્રેવીશ યોજન અમે શાઢી ત્રણકલા જાહેરીલાજે ત્યાંહાંલગી પર્વતના શિશ્વર ઉપર નદી વહે. ॥૪૮॥

નિવહ્દ મગરમુહોવમ ॥ વયરામય જિઙ્ગિમયાહિ વયરતલે ॥

નિયગે નિવાય કુંગે ॥ મુત્તાવલિ સમપ્પવાહેણ ॥ ૪૯ ॥

અર્થ- શિશ્વરના ઢેડાથી મગરમુહોવમ કે ૦ મગરમહના મુલને ઉપમાયે તેને આકારે, તથા વયરામય કે ૦ વજ્ર રત્નમય પવી જે જિઙ્ગિયાહિ કે ૦ જીંજી પનો જીંજ સરસો આકાર ઢે, માટે જીંજી કહીયં.-પરનાલ

તે મધ્યે ઘડને વચરતલે કે ૦ વજ્રમથ ઠે તલ્લ જેહને વિષે, પહોવો જે નિયમે નિવાયકુંને કે ૦ નદીના પોતપો-
તાને નામે જે નિપાત કુંન, પટલે આપ આપણે નામે જે નિપાતકુંન, તેને વિષે મુત્તાવલિ સમપ્તવાહેણ કે ૦
મોતીની વૃટેલી સેર તેને સદશ પ્રવાહે કરી અવિનિલ ધારાપ કરી નિવહડ કે ૦ પડે. પટલે ગંગાનદી તે ગં-
ગાનિપાત કુંનને વિષે પડે ઢે, અને સિંધૂ નદી સિંધૂનિપાત કુંનને વિષે પડે ઢે. એમ નદિને નામે નિપાત-
કુંન જાણવા. ॥ ૫૦ ॥

હવે જીત્રી વચાણે ઢે.

દહદાર વિઝરાઈ ॥ વિઝર પચાસ જાગ જહાઈ ॥

જહુત્તાઈ ચલગુણ ॥ દીહાઈ સવ જિપ્રીઈ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—દહનાં વારણનો વિસ્તાર સવા ૭ યોજન ઢે; તેમ નદીપ્રવાહમાંહે જીત્રીનો વિસ્તાર પણ સવા ૭
યોજન ઢે. તેમણે સરસો વિસ્તાર ઢે. અને દહદારવિઝરાઈ કે ૦ વહનાં વારણનો જે પહોલપણે વિસ્તાર તે
વિઝર કે ૦ વિસ્તારના પચાસજાગજહાઈ કે ૦ પચાસમે જાગે જીત્રી જાહી ઢે. અને તે જહુત્તાઈ કે ૦ જાહપ-
ણાથી ચલગુણ કે ૦ ચોગુણી સહજિપ્રીઈ કે ૦ સર્વ જીત્રીઈ દીહાઈ કે ૦ દીર્ઘ પટલે લાંબી ઢે. એમ સર્વ ક-
હોની જીત્રીનું પ્રમાણ જાણડું. જેમ બાહેરના વે પર્વતનેવિષે સવા ૭ યોજન જીત્રી પહોલી ઢે, અને મચ્ચના વે
પર્વતની જીત્રી પચીશ યોજન માંહેલી દિશિની જીત્રી પહોલી ઢે. અને બાહેરની દિશિની જીત્રી સાઢાબાર
યોજન પ્રમાણે ઢે, અને અચ્યંતર ગિરિની જીત્રી માહાવિદેહ કેત્રમાંહેલી પચાશ યોજન પ્રમાણે ઢે. અને બાહે-
રની જે જીત્રી ઢે તે પચીશ યોજન પ્રમાણ પહોલી ઢે. ૫ સર્વ જીત્રીઈનું જાહપણું ઢે; તે પોતપોતાના વિસ્તારને
પચાસમે જાગે જાહી ઢે. અને જાહપણાથી ચોગણું લાંબપણું ઢે. ॥ ૫૧ ॥

હવે તે કુંન વચે જે ધીપ ઢે તેનું પ્રમાણ કહે ઢે.

કુંનંતો અહજોયણ ॥ પિહુલો જલગવરિ કોસ ડુગ મુચ્છો ॥

વેશ જુઈ નહ દેવી ॥ દીવો દહદેવિ સમ જવણો ॥ ૫૨ ॥

અર્થ—કુંનંતો કે ૦ કુંનવચે અહજોયણ કે ૦ આઠ યોજન પિહુલો કે ૦ પોહલો પાણી ઢે. અને જલગવરિ
કે ૦ તે પાણી ઉપર કોસડુગમુચ્છો કે ૦ વે કોસ ડંચો, અને વેશજુઈ કે ૦ વેદિકાયુક્ત પટલેવેદિકાપ સહિત
પવો જે નહદેવીદીવો કે ૦ નદીની દેવીને વસવાનો ધીપ ઢે; પણ તે ધીપ કેવો ઢે? દહદેવિસમજવણો કે ૦
વહની જે શ્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખ દેવી તેહના સરસાં ઢે જવન જે ધીપનેવિષે પવો ઢે. ॥ ૫૨ ॥

હવે કુંનોનું પ્રમાણ કહે ઢે.

જોયણ સઠિ પિહુત્તા ॥ સવાય ઢપ્પિહુલ વેશતિ ડુવારા ॥

એવ દસુંન કુંના ॥ એવં અન્નેવિ નવરંતે ॥ ૫૩ ॥

અર્થ—જોયણસઠિપિહુત્તા કે ૦ તે કુંન સાઠ યોજન પહોલા ઢે. વલી કેવા ઢે? સવાય ઢપ્પિહુલવેશતિ-
વારા કે ૦ સવા ૭ યોજન પહોલાં વેદિકાનાં ત્રણ વારણાં ઢે જે કુંનનેવિષે. એવકુંના કે ૦ એ પહેલા કહ્યા જે
કુંન તે દસુંન કે ૦ દશ યોજન ડંના ઢે. એવં કે ૦ એ પ્રકારે અન્નેવિ કે ૦ વીજા પણ કુંન ઢે. પણ તે કે ૦ તે-
હનું નવરં કે ૦ પટલું વિશેષ ઢે તે કહે ઢે. ॥ ૫૩ ॥

एसिं विहार तिगं ॥ पडुच्च समडुगुण चडुगुण छ गुणा ॥

चडसठि सोख चडदो ॥ कुंठा सबे वि इह नवई ॥ ५४ ॥

अर्थ- एसिंविहारतिगं के० ए कुंठा त्रण विस्तार पडुच्च के० आश्रीने-ते त्रण विस्तार किया ? कुंडनुं पडोखपणुं अने दीपनुं पडोखपणुं तथा वेदिकानुं पडोखपणुं ए त्रण विस्तार ते माहाविदेह क्षेत्रमांहे बत्रीश विजयनी नदीना जे चोसठ कुंड, तेमांहे जे दीप-तेहनी वेदिका, तेहनों विस्तार ते सम के० जरत अने ऐरवतना कुंड सरखो ठे. ते केम ? विदेहना विजयमांहे चडसठि के० जे चोसठ कुंड ठे, ते-साठ योजन प-होला ठे. ते मध्ये दीप आठ योजन ठे, त्यहां वेदिकानां बारणांनो विस्तार सवा ७ योजन जाणवो. अने हेमवंत क्षेत्रनी बे नदी, ऐरवत क्षेत्रनी बे नदी, बली बत्रीश विजयनी बार अंतर नदी-एम सोख नदीना जे सोख के० सोख कुंड, तेहना दीप तेहना वेदिका चार, तेहनों विस्तार पहेलानाथी डुगुण के० बमणो जाणवो. ते केम ? तोके-पहेला कुंडनो विस्तार साठ योजन ठे, तेने बमणा करीय तो एकसो बीश योजन आय; तो ए सोख नदीना कुंड एकसोबीस योजन पडोला ठे, पहेलाना दीप आठ योजन पडोला ठे, ते ब-मणा करतां सोख आय तोते कुंडना दीप सोख योजन पडोला ठे. अने वेदिका चारनो विस्तार पहेलां सवा ७ योजन कइयो ठे, तेथी बमणो करिय तेवारे साढाबार योजन आय, तो सोख कुंडना दीपनी वेदी-काना बारणांनो विस्तार पण साढाबार योजन ठे. बली हरिषर्पेक्षेत्रनी बे नदी, अने रम्यक् बे नदी-ए चार नदीना चड के० चार कुंठा, तेहना त्रण विस्तार पडुच्च के० आश्रीने चडगुण के० चोगुणो जाणवो. ते केम ? तोके पहेला कुंड साठ योजन पडोला ठे, तो साठने चोगुणा करतां बसें चाक्षीश योजन ए कुंडनो विस्तार ठे. आठने चोगुणा करतां बत्रीश योजन दीपनो विस्तार ठे. सवाठने चोगुणा करतां पचीश योजन एडलो वेदिका चारनो विस्तार ठे. तथा माहाविदेहनी बे नदीना दो के० बे कुंड, तेहना त्रण विस्तार ने पडुच्च के० आश्रीने आठगुणो जाणवो. ते कहे ठे. पहेला कुंठा नो विस्तार साठ योजन ठे, ते साठने जेवारे आठगुणा करीय तेवारे चारसें एसी योजन कुंठा नो विस्तार आय. पहेलाना दीपनो विस्तार आठ योजन, तेने आठगुणा करतां चोसठ आय. तो माहाविदेहना कुंठा मांहे दीप चोसठ योजनना ठे. वेदिकानां चार सवाठ योजन ठे, तेने आठवार गुणतां पचाश आय; तो विदेहना कुंठा नी वेदिकानां बारणां पचाश योजन पडोलां ठे, सबेवि के० एम सर्व एकठा गणीय तो इह के० आ जंबुदीपमांहे नवई के० नेबु कुंठा के० कुंठा आय..॥ ५४ ॥

हवे बे गाथाय करी, बाहेरनी जे चार नदी ठे, तेमनी गति कहे ठे.

एयंच नइ चळकं ॥ कुंठाळ बहिडुवार परिवूढं ॥

सगसहसनइ समेयं ॥ वेयइ गिरिप्प जिदैई ॥ ५५ ॥

अर्थ- एयंच नइ चळकं के० ए चार नदी जे गंगा, सिंधु, रक्ता, अने रक्तवती ते कुंठाळ के० पोत-पोताना निपातकुंठाथी बहिडुवार परिवूढं के० बाहेरना जरत अने ऐरवतने समुख बारणे नीकले. ते केम ? तोके-गंगा अने सिंधु ए बे दक्षिणने बारणे जरत सामी नीकले ठे, अने रक्ता तथा रक्तवती ए बे उत्तरने बारणे उत्तरना ऐरवत दिशि नीकले ठे, पण ते चार नदीळं केवी ठे ? सगसहसनइसमेयं के० सात सहस्र सामान्य नदीळंए सहित ठे. एडले गंगाप्रमुख नदी कुंठाथी जेवारे वैताढ्य सगी आवे, तेवारे तेमने सात सहस्र नदीळं मले ठे. तेमाटे एवी नदीळंना परिवारवाली अइ अकी वेयइगिरिप्पजिदैई के० वैताढ्य पर्वतने पण जेदे ठे. अर्थात् वैताढ्यनी बन्ने अइने नीकले ठे. ॥ ५५ ॥

તત્તો બાહિર સ્થિત, ઋ મઙ્ગાલં વલ્લહ પુલ્લ અવર મુહં ॥ નહ

સત્ત સહસ સહિયં ॥ જગદ્ તલેષાંહદદિ મેઝ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ- તત્તો કે જે વૈતાલ્ય પર્વત જેદીને નીકલ્યા પછી બાહિરસ્થિત કે વાહેરના જે ક્ષેત્ર જરત તથા યેરવત તેમના અર્ધજાગના મઙ્ગાલં કે વચમાંથી પુલ્લઅવરમુહં કે પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ સમુદ્ર સંન્યુલ વલ્લહ કે વલે. જરતક્ષેત્ર માહે ગંગાનદી પૂર્વ દિશાએ જાય, અને સિંધુનદી પશ્ચિમદિશિએ જાય. તથા યેરવત માંહે રક્ષાનદી પૂર્વદિશિએ જાય. અને રક્ષતી નદી પશ્ચિમ દિશિએ જાય. પણ તે ચાર નદીઠં કેવી છે ? વૈતાલ્ય પર્વતને જેદીને નીકલ્યા પછી વહી નહસત્તસહસસહિયં કે વીજીઠં જે સાત સદ્ધનનીઠં, તે-ઠંએ ફરી સહિત છે. પટલે ચૌદસહસ્ર નદીને પરિવારે પરવરી થકી જેમ વૈતાલ્યને જેદી નીકલી છે તેનીપરે જગદ્તલેષાં કે જગતીને પણ જેદીને હદદિમેઝ કે સમુદ્રમાંહે જાય છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે એક ગાથાએ ફરી નદીનો વિસ્તાર તથા ઇંદપણું કહે છે.

ધુરિ કુંડ દુવાર સમા ॥ પઙ્કાંતે વસ ગુણાય પિહુલ્લત્તે ॥

સઘ્ન મહનર્ફં ॥ વિશ્વર પથાંજાગુંડા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ- સર્વ નદીઠં જે છે, તે ધુરિ કે પહેલા નીકલતાં કુંડદુવારસમા કે કુંડનાદાર સરખો જેમનો વિસ્તાર છે યવીઠં છે. અને પઙ્કાંતે કે ઠેકે પટલે અંતને વિષે પ્રથમના વિસ્તારથી વસગુણાયપિહુલ્લત્તે કે દશગુણી વિસ્તારપણે છે. તે કેમ ? તો કે-જરત તથા યેરવતની ચાર નદીઠં છે, તે પ્રથમ સવાઇ યોજન વિસ્તાર છે, તેને દશગુણ કરતાં સાઢીવાસઠ યોજન થાય. તો ઠેકે પટલે સમુદ્રમાંહે જલે તેવારે સાઢીવાસઠ યોજન થાય. તથા બત્રીશ વિજયની નદીઠં ચોસઠ છે. તેહનો પણ એજ આદિઅંતનો વિસ્તાર છે. તેહના જે ચોસઠ કુંડ છે, તે વાહેરના કુંડસરખા છે; તેમાંડે સરખો વિસ્તાર કહ્યો. વહી હૈમવંત તથા યરણવંતની ચાર નદી, અને વિજયની ચાર અંતરનદી; એવં સોલ નદીઠંનો આદિવિસ્તાર સાઢાવાર યોજન છે. તેને દશગુણો કરતાં એકસોપચીશ યોજન થાય; તો ઠેકે એકસો પચીશ યોજનનો વિસ્તાર જાણવો. વહી હરિવર્ષ તથા રમ્યકુલેત્રમાંહે જે ચાર નદીઠં છે તેહનો વિસ્તાર પચીશ યોજન ધુરે છે. તેને દશગુણ કરીએ તો ચસે પચાશ થાય; તો તે ચાર નદી છે તે અંતનેવિષે ચસે પચાશ યોજન વિસ્તારપણે છે. અને વિદેહક્ષેત્રે જે બે નદી છે, તેહનો પ્રથમ વિસ્તાર, પચાશ યોજનનો છે, તે દશગુણ કરતાં પાંચસે યોજન થાય; તો ઠેકે પાંચસે યોજન તે નદી પહોલી જાણવી. સઘ્ન કે સઘલે જે મહનર્ફં કે મહાનદીઠં પટલે મોટી નદી છે, તે વિશ્વર પથા-સજાગુંડા કે વિસ્તારથી પચાસમે જાગે ઇંડી છે. જેમ ગંગાનદીનો આદિ વિસ્તાર સવા ઠ યોજન છે, તેને પચાસે જાગ દેતાં યોજનનો આઠમો જાગ આવે, તો પ્રથમ નીકલતાં યોજનને આઠમે જાગે ઇંડી છે, અને ઠેકે સાઢી વાસઠ યોજન વિસ્તાર છે, તેને પચાસે જાગ દેતાં સવાયોજન આવે, તેમાંડે ઠેકે સવા યોજન ઇંડી નદી જાણવી. એ સમસ્ત નદી છે. એ જરત તથા યેરવત ક્ષેત્રની નદીની ગતી કહી. ॥ ૧૭ ॥

હવે પાંચ ક્ષેત્રની નદીની ગતિ કહે છે.

પણ સ્થિત મહનર્ફં ॥ સદાર દિસિ દહ વિસુદ્ધ ગિરિ અર્ધ ॥

ગંતૂણ સજિપ્રીદિ ॥ નિયનિય કુંડેસુ નિવરંતિ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ- પણસ્થિતમહનર્ફં કે પાંચ ક્ષેત્રની જે મહાનદીઠં છે તે સદારદિસિદહવિસુદ્ધગિરિઅર્ધ કે પોત-પોતાના વારણની દિશિ રહ્યો જે વિસ્તાર છે, તે કાઢતાં જે પર્વતના વિસ્તારનું અર્ધ થાય તેટલા યોજન નદી

પર્વતના શિખર ઉપર વહે. તે કેમ? તો કે-હેમવંત અને શિખરીનો વિસ્તાર એક સહસ્ર બાવન યોજન અને બાર કલા છે. તેમાંહેથી ઘ્રહનો વિસ્તાર પાંચસેં યોજન કાઢીયં તેવારે પાંચસેં બાવન યોજન અને બાર કલા રહે; તેનું અર્ધ વસેં ઘ્રહોતેર યોજન અને ઠ કલા આપ. તો પોતાના ઘ્રહદારના મુલથી શિખર ઉપર વસેં ઘ્રહોતેર યોજન અને ઠ કલા વહે છે. અને મહાહિમવંત તથા રુક્મીને વિષે ચાર નદી એક હજાર ઠસેંને પાંચ યોજન અને પાંચ કલા પર્વતના શિખર ઉપર આવે. બહી નિષધ તથા નીલવંત સંબંધી ચાર નદીઈ સાત હજાર ચારસેં એકવીશ યોજનને એક કલા પર્વતના શિખર ઉપર આવે. ઘ્રહનો વિસ્તાર પર્વતના વિસ્તારમાંહેથી કાઢી અર્ધ કરીયં તેવારે યદું પૂર્વોક્ત માન લાગે; તેવાર પઢી પર્વતના વિસ્તાર ઠેઠે ગંતૂણ કે ૦ જડને સજિગ્રીહિં કે ૦ સ્વ પટલે પોતાની જીંઝી ઉપર અડને નિયનિયકુંમેસુનિવર્ઢંતિ કે ૦ પોતપોતાના નિપાતકુંમને વિષે તે નદીઈ પઢે છે. ॥ ૫૭ ॥

નિય જિપ્રિય પિહુલતા ॥ પળ વીસંસેળ મુત્તમગ્ગિરિં ॥

જામમુહા પુદ્ધુદિહિં ॥ ડ્યરા અવરોય હિમુ વિંતિ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ- નિજિપ્રિયપિહુલતા કે ૦ પોતપોતાની જીંઝીના પહોલપણાને પળવીસંસેળ કે ૦ પચીશમે જાળે મ-ગ્ગિરિમુત્ત કે ૦ મધ્યગિરિજે દૂત વૈતાલ્ય તથા મેરુને મૂકીને જામમુહા કે ૦ જે નદીનું મુલ દક્ષિણસાઢં છે, પુદ્ધુદિહિં કે ૦ તે નદી પૂર્વ સમુદ્રદિશ વહે. ડ્યરા કે ૦ ડ્યતર પટલે જે નદી ઉત્તરમુલ છે, તે અવરોયહિમુવિંતિ કે ૦ પશ્ચિમસમુદ્રદિશ વહે. પટલે હેમવંત તથા ઇરણ્યવંતની નદી દૂત વૈતાલ્યને બે કોસ વેગલો મૂકી પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિયં વહે. બહી હરિવર્ષ તથા રમ્યકૂની નદી ચાર કોસ દૂત વૈતાલ્યને વેગલો મૂકીને પૂર્વપશ્ચિમ દિશિયં વહે. તથા માહાવિદેહની નદી મેરુપર્વતને આઠ કોસ વેગલો મૂકી પૂર્વ પશ્ચિમદિશિયં વહે.

હેમવઙ્ રોહિયંસા ॥ રોહીયા ગંગહુણ પરીવારા ॥

ઇરણ્યવય સુવઙ્ ॥ રુપ્પકુલાઠ તાણસમા ॥ ૬૦ ॥

અર્થ- હેમવઙ્ કે ૦ હેમવંત ક્ષેત્રમાંહે રોહિયંસા કે ૦ રોહિતાંશા તથા રોહીયા કે ૦ રોહિતા ય્વે નામે બે નદી છે, તે ગંગહુણપરિવારા કે ૦ ગંગાનદી કરતાં જેમનો વમણો પરિવાર છે. પટલે અઘાવીશ હજાર નદી-છંના પરિવારે પરિવરી યવી જાણવી. અને ઇરણ્યવય કે ૦ ઇરણ્યવત ક્ષેત્રમાંહે સુવઙ્ રુપ્પકુલાઠ કે ૦ સુવર્ણ-કુલા અને રુપ્પકુલા ય્વે નામે બે નદી છે. તે તાણસમા કે ૦ તે રોહિતાંશા સરલો જેમનો પરિવાર છે, પટલે રોહિતાંશા નદીની પરે અઘાવીશ હજાર નદીઈય પરિવરી છે. ॥ ૬૦ ॥

હરિવાસે હરિકંતા ॥ હરિસલિલા ગંગચહુણ નઈઆ ॥

યસિસમા રમ્મવય ॥ નરકંતા નારિકંતા ય ॥ ૬૧ ॥

અર્થ- હરિવાસે કે ૦ હરિવર્ષ ક્ષેત્રનેવિષે હરિકંતા અને હરિસલિલા નામે બે નદી છે. તે નદી કેવીઈ છે? ગંગચહુણનઈઆ કે ૦ ગંગાનદીથી ષોગણો છે પરિવાર જેમનો યવીઈ છે. પટલે ડ્યપ્પન હજાર નદીઈય પ-રિવરી છે. તથા યસીસમા કે ૦ ય પૂર્વોક્ત નદી સહશ રમ્યય કે ૦ રમ્યક્ષેત્રનેવિષે નરકંતા અને નારીકંતા ય નામે બે નદીઈ છે, તેપળ પટલીજ નદિય પરિવરી છે, પટલે ડ્યપ્પન હજાર નદીઈય પરિવરી છે.

સીઝયા સીયાઠ ॥ મહા વિદેહમ્મિ તાસુ પત્તેયં ॥ નિવહ્ ॥

પણલરક હુત્તી, સ સહસ અમતીસ નહ સલિલં ॥ ૬૨ ॥

અર્થ- સીત્યા કે^૦ સીતોદા તથા સીયાઈ કે^૦ સીતા ૫ વે નદી છે તે, મહાવિદેહમિ કે^૦ મહાવિદેહ જન્મનેવિષે છે. તામુ કે^૦ તે સીતોદા અને સીતા નદીઈની મધ્યે પત્તેયં કે^૦ પ્રત્યેકે પટલે એકેકી નદીમાંહે પાણીરક છતીસ સહસ્ર અઢતીસ નફસલિલં કે^૦ પાંચ લાલ્લ વત્રીશ હજાર ને આઢત્રીશ નદીઈ સંવંધી જે પાણી છે, તે નિવડફ કે^૦ પટે છે. ॥ ૬૧ ॥

હવે સીતોદામાંહે જે નદી જલે છે તે કહે છે.

કુરુ નફ ચુલસી સહસા ॥ ઢચ્ચેવંતર નફઈ પફવિજયં ॥

દો દો મહા નફઈ ॥ ચઢ દસ સહસાઢ પત્તેયં ॥ ૬૨ ॥

અર્થ- કુરુ કે^૦ કુરુદેવનેવિષે ચુલસી સહસા કે^૦ ચોરાશી હજાર નદીઈ છે. વલી ઢચ્ચેવંતર નફઈ કે^૦ ઢ અંતર નદી છે. વલી પફવિજયં કે^૦ પ્રતિવિજયે પટલે એકેકી વિજયે દો દો મહા નફઈ કે^૦ ગંગા, સિંધુ પ્રમુલ્લ વે વે મહાનદીઈ છે, તો સોલ વિજયમાંહે વત્રીશ મહોદી નદીઈ છે. તે પત્તેયં કે^૦ પ્રત્યેક નદીનો પરિવાર ચઢદસ સહસાઢ કે^૦ ચૌદ હજાર નદીઈનો જાણવો. તે ચૌદ હજાર ને વત્રીશ વિજયે વત્રીશવાર ગુણતાં ચાર લાલ્લ અઢતાલીશ હજાર આય. તેનીસાથે પાઢલી કુરુદેનાદિકની ચોરાશી હજાર ને આઢત્રીશ નદીઈં એકઠી કરીં તેવારે પાંચ લાલ્લ વત્રીશ હજાર ને આઢત્રીશ નદીઈંનું પાણી સીતોદા નદીમાંહે જલે છે. સીતામાંહે પણ પટલી નદીઈંનું પાણી જલે છે. તેમટે વમણી કરીં તેવારે દશ લાલ્લ ચોસઠ હજાર ને ઢોતેર પટલી નદીઈં માહવિદેહ દેવમાંહે જાણવી. ॥ ૬૨ ॥

હવે જંબૂદીપની સર્વ નદીઈની સંખ્યા કહે છે.

અઢસયરિ મહાનફઈ ॥ વારસ અંતરનફઈ સેસાઈ ॥ પરિ-

યર નફઈ ચઢ દસ ॥ લલ્લા ઢપ્પણ સહસા થ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ- વત્રીશ વિજયની ચોસઠ નદી, તથા સીતોદા અને સીતા ૫ વે નદી તથા ગંગા પ્રમુલ્લ વાર નદી, ૫ સર્વ એકઠી કરતાં અઢસયરિ મહાનફઈ કે^૦ અઢોતેર મહાનદીઈં પટલે મહોદી નદીઈં જાણવી. અને વત્રીશ વિજયની વારસ અંતર નફઈ કે^૦ વાર અંતર નદીઈં ૫ મુલગી નદી છે. સેસાઈ કે^૦ બાકી બીજી પરિયર નફઈ કે^૦ પરિવારની નદીઈં ચઢદસ લલ્લા ઢપ્પણ સહસ્તાય કે^૦ ચૌદ લાલ્લ ને ઢપ્પન હજાર જાણવી. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૬૪ ॥

હવે ઢ કુલગિરિના કૂટ પટલે શિલ્લર તેમના સંવંધી વિચાર કહે છે.

પગારઢ નવકૂના ॥ કુલગિરિ જુયલત્તિગે વિ પત્તેયં ॥ ઇય

ઢપ્પણા ચઢ ચઢ ॥ વસ્કારેસુત્તિ ચઢસઢી ॥ ૬૫ ॥

અર્થ- કુલગિરિજુયલત્તિગે કે^૦ કુલગિરિના ત્રણ ગુલનેવિષે પગારનવકૂના કે^૦ અગીયાર, આઠ, નવ ૫મ અનુક્રમે કૂટ જાણવા. તે કેમ? હિમવંત અને શિલ્લરી પર્વતનેવિષે એકેક પર્વતે અગીયાર કૂટ છે. તથા મહાહિમવંત અને રુક્મી પર્વતનેવિષે એકેક પર્વતે આઠ આઠ કૂટ છે. નિપઢ તથા નીલવંતનેવિષે એકેક પર્વતે નવ નવ કૂટ છે. હવે તે કૂટનાં અનુક્રમે નામ લલ્લે છે. પ્રથમ હિમવંતના અગીયાર કૂટ છે તે, પૂર્વદિશિથી ધુરે માંની જાણવા. પૂર્વદિશિય પહેલો સિન્ધકૂટ, હિમવંતકૂટ, ચરતકૂટ, રૂલાદેવીકૂટ, ગંગાવર્તનકૂટ, શ્રીકૂટ, રોહિતાંશકૂટ, સિન્ધાવર્તનકૂટ, સુરાદેવીકૂટ, હૈમવંતકૂટ, અને વૈશ્રમણકૂટ, હવે શિલ્લરીના અગીયાર

કૂટ છે તેપણ પૂર્વદિશિયં-પ્રથમ સિદ્ધકૂટ, શિશ્વરીકૂટ, યેરણ્વંતકૂટ, સુવર્ણકૂલાકૂટ, શ્રીદેવીકૂટ, રક્ષાવર્તન-કૂટ, લક્ષ્મીકૂટ, રક્તવત્યાવર્તનકૂટ, ગંધાવતીકૂટ યેરવતકૂટ, અને તિગિઙ્ગિકૂટ-૫ અગીઆર કૂટ, શિશ્વરી પર્વતને વિષે છે-હવે મહા હિમવંતના આઠ કૂટ કહે છે. પૂર્વદિશિયં પહેલો સિદ્ધકૂટ, મહા હિમવંતકૂટ, હૈમ-વંતકૂટ, રોહિતાંશકૂટ, હ્રીકૂટ, હરિકાંતાકૂટ, હરીવર્ષકૂટ અને વૈનર્યકૂટ, ૫ આઠ કૂટ, મહા હિમવંતના જાણવા. હવે રુક્મીના આઠ કૂટ કહે છે. પ્રથમ પૂર્વ દિશિયં સિદ્ધકૂટ, રુક્મીકૂટ, રમ્યકૂટ, નરકાંતાકૂટ, હુઙ્ગિકૂટ, રુપ્પકુલાકૂટ, યેરણ્વંતકૂટ, મણિકાંચનકૂટ, ૫ આઠ કૂટ રુક્મી પર્વત ઉપર છે. હવે નિષધના નવ કૂટ કહે છે. પ્રથમ પૂર્વદિશિ સિદ્ધકૂટ, નિષધકૂટ, હરિવર્ષકૂટ, પૂર્વવિદેહકૂટ, હ્રીકૂટ, ધૃતિકૂટ, સીતોદા-કૂટ અપરવિદેહકૂટ, અને રુષકકૂટ, ૫ નિષધ પર્વતના નવ કૂટ જાણવા. હવે નીલવંતના નવ કૂટ કહે છે. પ્રથમ પૂર્વદિશિયં સિદ્ધકૂટ, નીલવંતકૂટ, પૂર્વવિદેહકૂટ સીતાકૂટ, કીર્તિકૂટ નારીકાંતકૂટ, અપરવિદેહકૂટ, ર-મ્યકૂટ, અને ઉપદર્શનકૂટ ૫ નીલવંત પર્વતના નવ કૂટ જાણવા. ૫ ડકુલગિરિના સર્વ મલી ડપ્પન કૂટ-તેહનાં નામ કહ્યાં તે જાણવાં. ચ્ચચ્ચચ્ચસ્કારેમુચ્ચિ કે સોલ વદ્ધસ્કાર પર્વતને વિષે એકેકે વદ્ધસ્કારે ચાર ચાર કૂટ છે. તો સોલને ચારે ગુણતાં ચોસઠ કૂટ આય; તેમોટે સોલ વૃદ્ધસ્કારના ચોસઠ કૂટ જાણવા. તેહનાં નામ વે પાસે વેવે વિજયને નામે વેકૂટ, ત્રીજો વદ્ધસ્કારકૂટ ચોથો મહાનદીનીદિશિય સિદ્ધકૂટ, ૫ ચાર નામે સોલ વૃદ્ધસ્કારના ચોસઠ કૂટ જાણવા. ॥ ૬૫ ॥

સોમણસિ ગંધમાયણિ ॥ સગ સગ વિલ્લુપજિમાલવંતિ

પુણો ॥ અઘઠ સયલતીસં ॥ અન નંદણિ અઠ કરિકૂના ॥ ૬૬ ॥

અર્થ-સોમણસિગંધમાયણિ કે સોમનસ અને ગંધમાદન ૫ નામે જે ગજદંતગિરિ તેમને. વિષે સગસગ કે સાત સાત કૂટ છે. તેહનાં નામ કહે છે. પહેલા મેરુની દિશીથી સિદ્ધકૂટ, તેવારપટ્ટી નિષધપર્વતની સ-ન્મુલ સોમણસકૂટ, મંગલાવતીકૂટ, દેવકુરુકૂટ, વિમલકૂટ, કાંચનકૂટ, અને વિશિષ્ટકૂટ. ૫ સાત કૂટ સોમનસ ઉપર છે. તથા ગંધમાદન નામે ગજદંત ગિરિનેવિષે જે સાત કૂટ છે તે કહે છે-મેરુદિશિય સિદ્ધકૂટ, તેવાર પટ્ટી અનુક્રમે નીલવંત સન્મુલ ગંધમાદનકૂટ, ગંધકૂટ, ઉત્તરાકૂટ, સ્ફાટિકકૂટ, હોહિતાશ્વકૂટ, અને આનંદકૂટ. ૫ સાત કૂટ ગંધમાદન ઉપર છે. પુણો કે ઘલી વિલ્લુપજિમાલવંતિ કે વિદ્યુત્પ્રજ તથા માલવંત ૫ વે ગજદંતગિરિનેવિષે અઠ કે આઠ આઠ કૂટ છે. તેલં મચ્ચે જે પ્રમથ વિદ્યુત્પ્રજ છે તેહના આઠ કૂટનાં નામ કહે છે. મેરુદિશિયં સિદ્ધકૂટ, ત્યારપટ્ટી અનુક્રમે નિષધ સન્મુલ વિદ્યુત્પ્રજકૂટ, દેવ-કુરુકૂટ, વ્રજકૂટ, કનકકૂટ, સ્વસ્તિકકૂટ, સીતોદાકૂટ, અને સ્વર્ચંજલકૂટ, અહીંયાં નવમો હરિકૂટ છે તે સ-હસ્રાંકકૂટમાહે ગણશે. અહીંયાં તો આઠ ગણ્યા છે. ત્રીજો માલવંત ગજદંતગિરિનેવિષે આઠ કૂટ છે, તેહનાં નામ કહે છે. મેરુદિશિયં સિદ્ધકૂટ, ત્યારપટ્ટી અનુક્રમે નીલવંત પર્વત સન્મુલ માલવંતકૂટ છે, ઉત્તરકુરુકૂટ, કઞ્ઠકૂટ, સાગરકૂટ, રજતકૂટ, સીતાકૂટ, અને પૂર્ણચન્દ્રકૂટ. અહીંયાં પણ નવમો હરિસહકૂટ છે; તે સહસ્રાં-ક્રમાં ગણશે. ૫ પ્રમાણે ગજદંતગિરિ ચાર, તેમના સયલ કે સર્વ મલીને તીસં કે ત્રીસ કૂટ છે. અને વે અધિક છે તે સહસ્રાંકમાં ગણશે. તથા નંદણિ કે નંદનવનનેવિષે અઠ કે આઠ કૂટ છે. તે ફેશાણ કોણના પ્રાસાદ અને પૂર્વદિશિના જિનજવન વચ્ચે છે. તેહનાં નામ કહે છે. નંદનકૂટ, ત્યાંથી દક્ષિણાવર્ત કરતાં મંદર-કૂટ, નિષધકૂટ, હૈમવંતકૂટ, રજતકૂટ, રુષકકૂટ, સાગરચિત્રકૂટ, અને વજ્રકૂટ. અહીંયાં પણ નવમું ફેશાન-કોણે વલકૂટ છે, તે સહસ્રાંકમાહે ગણશે. અને અઠકરિકૂના કે મેરુપર્વતની પાસે સમન્વતલ ઉપર જે ચ્ચ-શાલ વન છે, ત્યાં સીતા નદીની ઉત્તરદિશિને કાંઠે પ્રથમ પશ્ચોત્તર કૂટ, ત્યાંથી દક્ષિણાવર્ત કરતાં નીલ-

વંતકૂટ, સુહસ્તિકૂટ, અંજનગિરિકૂટ, કુસુદકૂટ, પલાસકૂટ, અવતંસકૂટ, અને રોચનગિરિકૂટ, એ આઠ કૂટ હાથીને આકારે છે; તેમણે એ આઠ કરિકૂટ એવે નામે જાણવા. ॥ ૬૬ ॥

હવે એ કૂટ પટલે શિખર-તેહનું ઇંચપણું અને સ્વરૂપ કહે છે.

હ્ય પણસઝઘ ઠાસ, ઈ સઝ કુમા તેસુ દીહર ગિરીણં ॥

પુવ નહમેરુ દિસિઅં, ત સિઝ કૂહેસુ જિણજવણા ॥ ૬૭ ॥

અર્થ- હ્ય કે ॥ એ પ્રકારે પણસઝઘ કે ॥ પાંચસેં યોજનના ઇંચા પદ્ધતિએ ઠાસતિસઝકુમા કે ॥ એક-સો ઠાસઝ કૂટ છે. તેસુદીહરગિરીણં કે ॥ તેમાંહે એ દીર્ઘ પટલે લાંબા પર્વત જે ૪ કુલગિરિ તથા વક્ત્સ્કાર અને ગઝદંતગિરિ- પદ્ધતિએ સિઝ કૂટ ક્યાં છે ! તે કહે છે. પુવનહમેરુદિસિ અંતસિઝકૂનેસુ કે ॥ ૪ કુલ-ગિરિના પૂર્વદિશિના ઢેઢાપ જે સિઝ કૂટ છે. તથા વક્ત્સ્કાર પર્વતનેવિષે નદી દિશિના ઢેઢાપ જે સિઝકૂટ છે, અને ગઝદંતગિરિના જે મેરુદિશિના ઢેઢાપ સિઝકૂટ છે તેહને ઇપરે જિણજવણા કે ॥ જિનજવનો છે. એમ જાણવું.

હવે તે જિનજવનોનાં માન કહે છે.

તે સિરિગિહાઝ દોસય ॥ ગુણપ્પમાણા તદ્દેવ તિહુવારા ॥

નવરં અઢવીસાહિય ॥ સયગુણ દારપ્પમાણમિહ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ- તે કે ॥ તે જિનજવનો છે તે, સિરિગિહાઝ કે ॥ શ્રી દેવીના ઘરથી દોસય ગુણપ્પમાણા કે ॥ વસેં ગુણાં અધિકાં લાંબપણે, પહોલપણે, તથા ઇંચપણે જાણવાં. તે કેમ ? તો કે-શ્રીદેવીનું ઘર એક કોશ લાં-બું છે, તે વસેંવાર ગણતાં પચાશ યોજન થાય; તો જિનજવનો પણ પચાશ યોજન લાંબાં છે. શ્રીદેવીનું ઘર અર્ધ કોશ પહોલું છે. તેને વસેં વાર ગુણતાં પચીશ યોજન થાય તો જિનજવનો પણ પચીશ યોજનનાં વિ-સ્તારવંત છે. પટલે પહોલાં છે. શ્રીદેવીનું ઘર ચૌદસેં ચાલીશ ધનુષ્ય ઇંચું છે તેને વસેંવાર ગુણીયં તેવારે ૪-ત્રીશ યોજન થાય, તો જિનજવનો છે તે પણ ૪ત્રીશ યોજન ઇંચાં છે. તદ્દેવ કે ॥ તેમજ શ્રીદેવીનાં જવનની પેઠે સિહુવારા કે ॥ ત્રણ વારણે સહિત છે. પણ નવરં કે ॥ પટલું વિશેષ છે જે અઢવીસાહિય કે ॥ શ્રીદેવીના જવનના વારણથી ઇંચપણું, પહોલપણું અને વારણનો પ્રવેશ તેથી એકસોને આઠાવીસ ગણું અધિક શ્રીતી-ર્થકરના જવનના વારણાનું પ્રમાણ છે, તે ચંત્રથી જાણવું.

વીજા જે પાંચસેં યોજનના ઇંચા કૂટ છે ત્યાં પ્રાસાદના માન કહે છે.

પણરીસં કોસસયં ॥ સમચરસવિઘ્ઢા હુગુણમુચ્છા ॥

પાસાયા કુહેસુ ॥ પણસયઝઘેસુ સેસેસુ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ- સેસેસુકુહેસુ કે ॥ સિઝકૂટવિના શેષ પટલે વાકી જે કૂટ છે, તેહનેવિષે પાસાયા કે ॥ અધિષ્ઠાયક દેવતાઈને યસવાનાં પ્રાસાદ પટલે ઘર છે. પણ તે કૂટ કેવા છે ? પણસયઝઘેસુ કે ॥ પાંચસેં યોજન ઇંચાં છે. તે કૂટનેવિષે પ્રાસાદ કેવા છે ? તો કે- પણરીસંકોસસયં કે ॥ એકસો પચીશ કોશ સમચરસ કે ॥ સ-મચરસ સંસ્થાને છે. પટલે ચારે તરફ સરસા મૂલનેવિષે છે, વિઘ્ઢા કે ॥ વિસ્તાર જેનો. અને વિસ્તારથી હુગુણમુચ્છા કે ॥ બમણાં ઇંચાં છે. પટલે અઢીસેં કોસ ઇંચાં અને એકસો પચીશ કોશ પહોલાં છે. એવાં દેવતાનાં પ્રાસાદ છે. ॥ ૬૯ ॥

હવે સહસ્રાંક કૂટ કહે છે.

બલ હરિસહ હરિકુમા ॥ નંદણવણિ માલવંતિ વિક્લુપજે ॥

ઈંસાણુત્તરદાહિણ, દિસાસુ સહસુચ્ચ કણગમયા ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—બલ કે ૦ બલકૂટ, તથા હરિસહ કે ૦ હરિસહકૂટ, હરિસહકૂટા કે ૦ હરિકૂટ. ૫ નામે ત્રણ કૂટ છે તે, અનુક્રમે નંદણવણિ કે ૦ નંદનવનનેવિષે ઇંસાણ કે ૦ ઈંશાનકોણ છે, ત્યાં બલકૂટ છે. અને હરિસહકૂટ છે તે માલવંતિ કે ૦ માલવંતનામે જે ગજદંતગિરિ, તેહનેવિષે હચ્ચર કે ૦ હચ્ચરદિશિયં જાણવો. તથા હરિકૂટ છે તે વિક્લુપજે કે ૦ વિષ્ણુતમ્જ નામે જે ગજદંતગિરિ તેનેવિષે દાહિણદિસાસુ કે ૦ દક્ષિણદિશાને વિષે જાણવો. પણ ૫ ત્રણ કૂટ છે તે કેવા છે ? તો કે સહસુચ્ચ કે ૦ હજાર યોજન ઇંચા છે. માટે ૫ને સહસ્રાંક કહીયં. અને કણગમયા કે ૦ સુવર્ણમય છે. ॥ ૭૦ ॥

હવે વૈતાલ્યના કૂટ કહે છે.

વેયદ્વેસુવિ નવનવ ॥ કુઢા પળવીસ કોસ ડચ્ચાતે ॥ સંવે

તિસય ઢરુત્તર ॥ યસુવિ પુવંતિ જિણકુમા ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—વેયદ્વેસુવિ કે ૦ જરત અને ધેરવતના જે બે વૈતાલ્ય છે. અને વત્રીશ વિજયના વત્રીશ વૈતાલ્ય છે. ૯૫ ચોત્રીશ દીર્ઘ વૈતાલ્યનેવિષે નવનવ કુઢા કે ૦ નવનવ કૂટ જાણવા. તે સવે કે ૦ તે સર્વ કૂટો જે છે તે, પળવીસ કોસહચ્ચા કે ૦ પવીશ કોશ ઇંચા છે. વહી તે સર્વ કૂટ એકજ ગણતાં તિસયઢરુત્તર કે ૦ ત્રણસં ને ઢ થાય. યસુવિ કે ૦ ૫ કૂટોનેવિષે પણ જિણકુઢા કે ૦ જે જિનકૂટ છે, ૫ટલે સિચ્ચકૂટ છે. તે પુવંતિ કે ૦ પૂર્વ-દિશિને છેડે છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૭૧ ॥

હવે તે વૈતાલ્યના સિચ્ચકૂટ ઉપર જિનજવનનું માન કહે છે.

તાણુવરિ ચેફહારા ॥ દહદેવીજવણતુલ્લ પરિમાણા ॥

સેસેસુ ય પાસાયા ॥ અરુગકોસં પિહુચ્ચતે ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—તાણુવરી કે ૦ તે વૈતાલ્યના સિચ્ચકૂટ ઉપર જે ચેફહારા કે ૦ ચૈત્યગ્રહ ૫ટલે જિનજવન છે; તે કેવા છે ? તોકે—દહદેવીજવણતુલ્લપરિમાણા કે ૦ દહદેવી જે શ્રી તથા લક્ષ્મી પ્રમુખ—તેમનાં જે જવન છે, તે સરહું છે પરિમાણ જેમનું ૫વાં જિનજવન છે. સેસેસુ કે ૦ વૈતાલ્યના બીજા સર્વ કૂટ ઉપર જે પાસાયા કે ૦ દેવતાનાં પ્રાસાદ છે, તે કેવાં છે ? અરુગકોસંપિહુચ્ચતે કે ૦ અરુગકોશ પહોલાં છે, અને એક કોશ ઇંચાં ૫૬-વાં દેવતાઈનાં જવન છે. ઇતિગાથાર્થ. ॥ ૭૨ ॥

હવે ૫ સર્વ કૂટનો વિસ્તાર કહે છે.

ગિરિકરિકુમા ડચ્ચ, ત્તણાઠ સમ અરુમૂલુવરિ રંદા ॥

રયણમયા નવરિ વિય, દ્ધ મઙ્ગિમા તિ તિ કણગરુવા ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—ગિરિ કે ૦ સર્વ પર્વતોના કૂટ અને કરિકુઢા કે ૦ જવણાલના વનનેવિષે જે કરી ૫ટલે હાથીને આકારે આઠ કૂટ છે. તે કૂટ હચ્ચત્તણાઠ કે ૦ હચ્ચપણાઈ સમ કે ૦ સરહા, મૂલ કે ૦ મૂલનેવિષે રંદા કે ૦ વિસ્તાર ૫ટલે પહોલાં છે. અર્થાત્ જેટલા યોજન હચ્ચણે છે તેટલાજ યોજન મૂલનેવિષે પહોલાં છે. અને હ-

अक्षणाञ्च के० ते अक्षपणायी अर्ध के० अर्ध छवरि के० छपर शिखरनेविषे रुंदा के० विस्तारे ठे. एटले प-
होखपणे ठे. ते केम? जे कूट सहस्र योजन छंवां ठे, ते मूलनेविषे सहस्र योजन पहोलां ठे. अने सहस्रनुं
अर्ध पांचसैं योजन छपर शिखरने विषे पहोलां ठे. वली जे कूट पांचसैं योजन छंवां ठे. ते मूलनेविषे पां-
चसैं योजन पहोलां ठे. अने पांचसैं योजननुं अर्ध अढीसैं योजन शिखर छपर पहोलां ठे. वली जे कूट
पचीश कोश छंवां ठे, ते मूलनेविषे पचीश पहोलां ठे, अने पचीशनुं अर्ध साढावार कोश शिखर छपर
पहोलां ठे. अने ए सर्व कूटनी चढतां छतरतांनी जे हानी वृद्धि ते जगतीनी पेठे कही ठे, तेम जाणवी.
वली ते कूट केवां ठे? रयणमया के० ते सर्व कूट रत्नमय ठे. पण नवरि के० एटलुं विशेष ठे के, जे वैता-
हथपर्वतोना नवनव कूट जे ठे तेमांहे मञ्जिमातिचि के० वचखा त्रण त्रण कूट जे ठे ते कण्णरुवा के० तपा-
ज्या सुवर्णमय ठे. अने सहस्रांकनामे जे त्रण कूट ठे ते तो कनकमयी ठे; एम प्रथमज कहेलां ठे. इति गाथार्य॥३३॥

हवे जंबूवृद्धनी पीठिकानेविषे आठ कूट ठे ते तरुकूट केवाय ठे ते कहे ठे.

जंबूणपरययमया ॥ जगद्भसमा जंबुसामलीकूमा ॥

अष्टाष्ट तेसु दहदे, वि गिहसमा चारुचेइहरा ॥ ३४ ॥

अर्थ- जंबू के० जंबूवृद्ध अने सामली के० शीमलांनुं वृद्ध, तेहनेविषे जंबूणय के० जंबुनद ते रक्तकनक
अने रयय के० रुपुं तेहना कूट अनुक्रमे जाणवा. पण ते कूट केवा ठे? तोके जगद्भसमा के० जगतीनी पेठे
बार योजन मूले विस्तार अने चार योजन शिखर छपर विस्तार, तथा आठ योजन छंवां जगती सरखा ठे.
तेसु के० ते जंबु तथा शीमलाना कूटनेविषे दहदेविगिहसमा के० छहनी देवीना जवन सरखां एटले एक
कोश लांबा, अने अर्ध कोश पहोलां, तथा चौदसैं चाखीश धनुष्य छंवां, एवा प्रत्येके अष्ट के० आठ आठ
चारुचेइहरा के० मनोहर चैत्य घर ठे, एटले ते एकेकाकूट छपर आठ आठ जिनजवन ठे. इति गाथार्य॥ ३४ ॥

हवे चोत्रीश क्षपज कूट कहे ठे.

तेसिसमो सहकूमा ॥ चउतीसं चुल्लकुंज जुयलंतो ॥

जंबूण एसु तेसु य ॥ वेयठे सुव पासाया ॥ ३५ ॥

अर्थ- तेसिसमा के० ते जंबू अने शीमलाना कूट सरखा चउतीसंसिहकूडा के० चोत्रीश क्षपजकूट
जंबू क्षीपमांहे ठे. ते क्षपजकूट कोण स्थानके ठे? तोके चुल्लकुंजजुयलंतो-चुल्ल के० नाना एटले साठ योजन-
ना जे पहोला कुंड ठे, ते वे कुंड वच्चे ठे, एटले गंगा सिंधु तथा रक्षा अने रक्तवती एहना वेठ कुंड वच्चे
जरत तथा पेरवत, तथा बत्रीश विजयमांहे मली चोत्रीश क्षपज कूट ठे. जंबूणएसु के० जंबुनद जे रक्त
सुवर्ण मयी एवां जे तेसु के० ते क्षपजकूट, तेमने विषे वेयठेसुं के० वैताहथनाकूटनी पेठे पासाया के० प्रा-
साद एटले देवजवन जाणवां; अहीआं वैताहथ सरखां कहां माटे एक कोश छंवां अने अर्ध कोश पहोलां
ठे एम जाणवुं. ॥ ३५ ॥

हवे सर्व कूटनी एकती संख्या कहे ठे.

पंचसए पणवीसे ॥ कूमा सबेवि जंबुदीवंमि ॥ ते

पत्थेयं वरवण, जुयाहि वेइहि परिस्त्रिता ॥ ३६ ॥

अर्थ- पंचसएपणवीसे के० पांचसैं पचीश कूट सर्व मलीने जंबुदीवंमि के० जंबुदीपने विषे ठे. ते कूट

કેવા છે? તો કે- પતેયં કે० પ્રત્યેકે પ્રત્યેકે વરણ જુયાહિં ઇટલે પ્રધાન જે વણ કે० વન તેણે કરી જુયાહિં કે० સહિત જે વેદહિં કે० વેદિકા તેણે ય પરિચિત્તા કે० વિંદેલા છે. ॥ ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૭૬ ॥

હવે જંબૂદ્વીપમાંહે જે કૂટ ઉપરે જિનજવન છે તે કૂટ કહે છે.

ઠસયરિ કુંહેસુ તદ્દા ॥ ચૂલાચઢવણતરુસુ જિણજવ-
ણા ॥ જણિયા જંબૂદ્વીવે ॥ સદેવયા સેસઠાણેસુ ॥ ૭૭ ॥

અર્થ- જંબૂદ્વીવે કે० જંબૂદ્વીપને વિષે ઢ કુલગિરિના ઢ કૂટ ચાર ગઝદંતાના ચાર કૂટ, સોલ વૃહસ્કારના સોલ કૂટ, ચોત્રીશ વૈતાલધ્ય પર્વતના ચોત્રીશ કૂટ, તથા જંબૂવૃહ અને શીમલા વૃહના સોલ એજે ઠસયરિકૂન સુ કે० જે ઢોતેર કૂટ છે, તેમને વિષે જિણજવણા કે० જિનજવન જણિયા કે० કહ્યા છે. તદ્દા કે० તેમજ ચૂલા કે० મેરુ પર્વતની ચૂલિકાને વિષે તથા મેરુપર્વતના ચઢવણ કે० ચાર વનને વિષે તથા તરુસુ કે० જંબૂ તથા શીમલાના વૃહ ઉપર ઇટલે સ્થાનકે જિનજવન કહ્યાં છે. ય જિનજવનનેવિષે પાંચસેં ધનુષ્ય પ્રમાણે રક્તમય કૃષ્ણ, ચંદ્રાનન, વર્ક્ષમાન અને વારિષેણ ય ચાર નામે જિનપ્રતિમા છે. સેસઠાણેસુ કે० શેષ બીજા કૂટનેવિષે જે છે સ કે० તે દેવયા કે० દેવતાનાં જવન જાણવાં. ત્યાં આપ આપણે કૂટને નામે દેવતાનાં સ્થાનક છે.

હવે બીજા કૂટોનેવિષે જિનજવનનું વિસંવાદ ઇટલે છે કેવા નથી તેનો વિચાર કહે છે.

કરિ કુરુ કુંન નદ્દહ ॥ કુરુ કંચણ જમલ સમ વિયદ્દેસુ ॥

જિણજવણ વિસંવાલ ॥ જો તં જાણંતિ ગીયજ્ઞા ॥ ૭૮ ॥

અર્થ- કરિકૂરુ કે० કરિકૂટ તથા કુંન કે० કુંન છે તેમાં તથા નદ્દ કે० નદી અને દહ કે० દહ તથા કુરુ કે કુરુદેત્રને વિષે જે કંચણ કે० વસેં કંચનગિરિ છે, તેહને વિષે તથા સીતોદા અતે સીતાના વહની પાસે જે જમગ નામે ચાર પર્વત છે ત્યાં, તથા સમવિયદ્દેસુ કે० વૃત વૈતાલધ્ય ઇટલાં સ્થાનકનેવિષે જિણજવણવિસંવાલ કે० જિનજવનનો વિસંવાદ છે. ઇટલે સંદેહ છે. જોતં જાણંતિ ગીયજ્ઞા કે० તેહના નિશ્ચયની વાર્તા ગીતાર્થ જ્ઞાનવંત જાણે. ॥ ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૭૮ ॥

હવે ચાર ગાથા કરી વૈતાલધ્યનું સ્વરૂપ કહે છે.

પુલાવરજલહિંતા ॥ દસુચ્ચ દસપિહુલ મેહલચઢકા ॥

પણવીસુચ્ચા પશ્ચા, સ તીસ દસ જોયણ પિહુત્તા ॥ ૭૯ ॥

અર્થ- પુલાવરજલહિંતા કે० જંબૂદ્વીપને વિષે જરત પેરવતના જે વે દીર્ઘ વૈતાલધ્ય છે, તે પૂર્વ સમુદ્ર અને પશ્ચિમ સમુદ્રલગી દીર્ઘ ઇટલે હાંબા જાણવા. પણ તે વૈતાલધ્ય કેવા છે? દસુચ્ચ કે० સમજૂતલ થકી દશ યોજનની ઇંચી અને દસ પિહુલ કે० દશ યોજન પહોલી ઇંચી વે પાસાની ઇંચી મેહલચઢકા કે० ચાર મેહલ છે જે વૈતાલધ્યનેવિષે ઇટલે એકેની વૈતાલધ્યે ચાર મેહલા, તે દહણ અને ઉત્તર એકેની દિશાએ વે વે મેહલા છે. તથા ય વૈતાલધ્ય છે તે પણવીસુચ્ચા કે० પચીશ યોજન ઇંચા છે. બલી તે વૈતાલધ્ય કેવા છે? પચાસ ત્રીસ અને દશ ઇટલા યોજન પહોલા છે; ઇટલે સમજૂતલથી માંત્રી દશ યોજન ઇંચે જદ્દય ત્યાંહાંલો પશ્ચાસ કે० પચાશ યોજન પહોલાઈ ય પ્રથમ મેહલા ત્યાંહાંથી ઉપરે દશ યોજન ઇંચપણાલગી તે વૈતાલધ્ય છે તે તીસજોયણપિહુત્તા કે० ત્રીશ યોજન પહોલાઈયે બીજી મેહલા છે. ત્યાંહાં બીજી મેહલા ઉપરથી પાંચ યોજન લગી દસજોયણ પિહુત્તા કે० દશ યોજન પહોલા છે. ઇટલે ઇંચપણાના પચીશ યોજન પૂર્ણ થયા. ॥ ૭૯ ॥

વેઈંહિં પરિચિત્તા ॥ સહચરપુર પન્નસઠિસેણિડુગા ॥

સદિસિંદલોગપાલો ॥ વજોગલવરિહ્નમેહલયા ॥ ૭૦ ॥

અર્થ—વહી વૈતાદથ કેવા ઢે ? પચાશ, તથા ત્રીશ, તથા દશ યોજનનો ઢે વિસ્તાર જેમનો ઇવા વૈતાદથના વે પાસાનેવિષે વેઈંહિંપરિચિત્તા કેળું ઠ વેદિકા તેણીં સહિત ઢે. ઇટલે પ્રથમ પાસાની વે મેહલયાને વિષે વે વે વેદિકા ઢે. અને ઇપરની જે વે મેહલા ઢે. તેહનેવિષે ઇકેકી વેદિકા ઢે. ઇમ ઠ વેદિકા જાણવી. તે વહી વૈતાદથ કેવા ઢે ? સહચરપુરપન્નસઠિસેણિડુગા કેળું લેચર જે વિદ્યાધર— તેના જે નગર પચાશ અને સાઠની ઇવી જે વે ઇણિ, તેણીં સહિત ઢે. ઇટલે દક્ષિણદિશિય દેશની રાજધાની ઇ સહિત પચાસ વિદ્યાધરોના પુર ઇટલે નગરની ઇણિ ઢે, અને ઇત્તર દિશિંય પળ દેશની રાજધાની ઇ સહિત સાઠ વિદ્યાધરના નગરની ઇણિ ઢે. વહી કેવા ઢે ? સદિસિંદલોગપાલોવ જોગ ઇવરિહ્ન મેહલયા કેળું સદિસિં ઇટલે સ્વદિશિ તે પોતાની દિશિના ઇંજના જે લોકપાલ ઇટલે સૌધર્મીજના જે લોકપાલ તેમને રમવા યોગ્ય ઢે ઇપરની વે મેહલા જે વૈતાદથનેવિષે ઇવા ઢે, ઇટલે પહેલી મેહલા ઇ વિદ્યાધર અને ઇપરની વે મેહલા ઇ લોકપાલ ઢે.

હુ હુ લંહવિહિય જરહે, રવયા હુ હુ શુરુ શુહા ય રુપમ

યા ॥ દોદીહા વેયહ્વા ॥ તહા હુતીસં ચ વિજયેસુ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ—વહી વૈતાદથ કેવા ઢે ? હુહુલંહવિહિય જરહે રવયા કેળું વેવે લંહ કહ્યા ઢે. જરત અને ઇરવતના જોળે. જરત અને ઇરવત વચ્ચે પચા માટે લંહ કીધા ઢે. ચ કેળું વહી કેવા ઢે ? હુહુરુશુહા કેળું વે વે મોદોટી શુફા જેમનેવિષે ઢે. વહી કેવા ઢે ? રુપમયા કેળું કેવલ રુપાના ઢે. ઇવા દોદીહા કેળું વે દીર્ઘ વેયહ્વા કેળું વૈતાદથ ઢે. તે ક્યાં ઢે ? તોકે જરત તથા ઇરવત લેત્રમાંહે ઢે. ચ કેળું વહી તહા કેળું તેમજ વિજયેસુ કેળું વત્રીશ વિજયનેવિષે હુતીસં કેળું વત્રીશ વૈતાદથ જાણવા. ॥ ૭૧ ॥

નવરંતે વિજયંતા ॥ સહચર પળપન્નપુરહુસેણીયા ॥

ઈવં સચર પુરાઈ ॥ સગ તીસ સયાઈં ચાલાઈં ॥ ૭૨ ॥

અર્થ—નવરંતે વિજયંતા કેળું તે વત્રીશ વિજયના વત્રીશ વૈતાદથનેવિષે ઇટલું વિશેષ ઢે જે, વિજય વિજય લગી ઢેઢા ઢે, પળ સમુજ લગી ઢેઢા નથી. વહી કેવા ઢે ? સહચરપળપન્નપુરહુસેણીયા કેળું લેચર જે વિદ્યાધર, તેના પંચાવન નગરની વે પાસે જે વે ઇણિ, તેણીં સહિત ઢે. ઇટલે દક્ષિણ દિશાંય પંચાવન નગર અને ઇત્તર દિશાંય પળ પંચાવન નગર તે દેશની રાજધાની સહિત ઢે. ઇવં કેળું ઇણે પ્રકારે સચરપુરાઈં કેળું વિદ્યાધરનાં નગર સર્વ ઇકળાં ગણીંય તેવારે સગતીસ સયાઈંચાલાઈં કેળું ત્રણ સહસ્ર અને સાતસે ચાલીશ થાય. ઇતિગાથાર્થ ॥ ૭૨ ॥

તે વોત્રીશ વૈતાદથનેવિષે વે વે શુફા ઢે તેહનું સ્વરુપ કહે ઢે.

ગિરિવિહર દીહાઈ ॥ અરુચ્ચ ચહ પિહુપવેસદારાઈ ॥

વારસ પિહુલાઈ અહુ, ચ થાઈ વેયહ્વદુદુહાઈ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—વેયહ્વદુદુહાઈ કેળું વૈતાદથ પર્વતનેવિષે વે વે શુફા ઢે. તે શુફા કેવી ઢે ? ગિરિવિહરદીહાઈં કેળું ગિરિ જે વૈતાદથપર્વત તેહનું જે વિસ્તાર ઢે તે સરસી પચાશ યોજન દીર્ઘ ઇટલે લાંબી ઢે; વહી તે શુફા

કેવી છે અરુચ કેઽ આઠ યોજન ઇંચા છે અને ચત્તપિટુ કેઽ ચાર યોજન પહોલા અને ચાર યોજન પવેસ કેઽ પ્રવેશ ઇવા દક્ષણ અને હસ્તરને સમુદ્ધ દારાઈ કેઽ બે બારણા તેણે કરી સહીત છે. વલી ગુફાઈ કેવી છે. બારસપિટુલાઈ કેઽ બાર બાર યોજન માંહેલી કોરે પહોલી છે તથા અરુચયાઈ કેઽ આઠ યોજન ઇંચી ઇવી બે બે ગુફા તે ગંગા, સિંધુ, રક્ષા, અને રક્ષતીને વિચાલે જે ચોત્રીશ વૈતાદય છે તેને વિષે છે. ॥૫૩॥

તે ગુફાને વિચાલે બે નદિઈ છે તે વચ્ચાણે છે.

તમ્મજ્ઞિ હુજોયણ અં, તરાઈ તિ તિ વિઠરાઈ દુનઈઈ ॥

હમ્મગ્ગ નિમગ્ગાઈ ॥ કડગાઈ મહાનઈ ગયાઈ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ- તમ્મજ્ઞિ હુજોયણ અંતરાઈ કેઽ તે ગુફા હાંવપણે પચાસ યોજનની છે, તે ગુફાનામજ્ઞિ પટલે વિ-
ચેના હુજોયણ પટલે પચીસનું તથા ઠવીસનું ૫ બે યોજનનું આંતરું છે જે બે નદી વિષે ઇહવી બે નદી છે જે
ગુફાનેવિષે, વલી તે બે નદી કેહવી છે ? તિતિ કેઽ ત્રણ ત્રણ યોજનને વિસ્તારે છે. વલી કેહવી છે હમ્મગ્ગા
નિમગ્ગા ઇહવાં છે નામ જેમનાં, વલી નદી કેહવી છે કડગાઈ કેઽ પર્વતમાહેલા જે મોટા પાષાણ તેમાંહેથી
નિકલીને મહાનઈગાઈ કેઽ મહામોટીનદી જે ગંગા સિંધુ પ્રમુખ છે તેમાંહે ગમન કરનારી છે. ॥ ૫૪ ॥

ઈહ પઈજિત્તિગુણવ, જમંડલે લિહ્ઈ ચક્કિ હુહુ સમુદ્દે ॥

પણ સય ઘણુહપમાણે બારેગહજોયણુજોય ॥ ૫૫ ॥

અર્થ- ઇહ કેઽ ૫ ગુફામાંહે પઈજિત્તિ કેઽ પ્રતિજિતીઈ પટલે વજ્રે બાજુની જિતીને વિષે ચક્કિ કેઽ ચક્ક-
વર્તિ જે છે તે ગુણવજ્ર મંડલે કેઽ હંગણપચાસ માંડલાપ્રતે લિહ્ઈ કેઽ લિલે છે, પણ તે માંડલા કેહેવા છે હુહુ
સમુદ્દે કેઽ બેબે સાદમા સૂર્યમંડલ સરસા કાકીણિ રલેં કરી અજુઆહું કરવા માટે ચક્કવર્તિઈ કીધા છે.
વલી મંડલ કેહેવા છે ? તોકે પશ્ચાસયધુહપમાણે કેઽ હલ્લેઆંગુલે કરી પાંચસે ધનુષ્યનું છે પ્રમાણ જેમનું, વલી
મંડલ કેહેવા છે કે બારેગહજોયણુજોય કેઽ બાર યોજન, ૫૫ યોજન અને અરુ પટલે આઠ યોજન ૫ રીતે
અનુક્રમે પ્રકાશના કરનાર છે; તે કેમકે પ્રમાણંગુલે કરી ગુફા બાર યોજન પોહોલી છે, તથા ૫૫૦૦ માંડ-
લાના વજ્રમાં ૫૫૦૦ યોજનનું આંતરું છે, તથા માંડલાથી દેહે તથા હપરે સર્વે અફને ગુફા આઠ યોજન ઇંચી
છે, તેમાટે પોહોલપણે બાર યોજન પ્રકાશ કરે છે. અને મંડલને આંતરે ૫૫૦૦ યોજન પ્રકાશ કરે છે, તથા
વલી ઇંચપણે આઠ યોજન પ્રકાશ કરે છે ૫૫ જાણું. તથા વજ્રે પાસે યોજનને આંતરે ગોમુત્રિકાને આકારે
માંડલા કરતાં ૫૫ રીતે ચત્તવીશ મંડલ આપ, અને બીજી રીતે પચીશ મંડલ આપ, ૫૫ ચક્કવર્તી વજ્રેપાસે
મલી હંગણપચાસ મંડલ કરે છે ૫૫ જંબુ દીપપત્તીમાંહે વચ્ચાણો છે. કેટલાક આચાર્ય ૫૫ કહે છે જે ૫-
કેકે રીતે હંગણપચાસ માંડલા કરે છે તેવારે વજ્રે બાજુ ૫૫૦૦ ગણતાં અઘાણુ મંડલ આપે તે વિરુદ્ધાર્થ દેખાય છે. ૫૫

હવે તે ગુફાનાં નામ કહે છે.

સા તિમિસગુહા જીઈ ॥ ચક્કી પવિસેઈ મજ્ઞાલંડ તો ॥

હસઈ અંકિય સો જી, ૫ વલઈ સા લંડગપવાયા ॥ ૫૬ ॥

અર્થ- સા કેઽ તે સિંધૂનદીને પાસે તમિસગુહા કેઽ તમિસા નામે ગુફા છે, તે જીઈ કેઽ જે તમિસા ગુફા-
માંહે અફને ચક્કી કેઽ ચક્કવર્તિ જે છે તે દક્ષણમધ્યલંડથી મજ્ઞાલંડતો કેઽ હસ્તરજરતના મધ્યલંડ માંહે ૫-
વિસેઈ કેઽ પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં મધ્યલંડને સાધી પાળે વલતાં હસઈ કેઽ ક્ષણજૂટપ્રતે અંકિય કેઽ પોતાઈ

नाम लखिने जीए के० जे बीजी गंगानदीपासे गुफा ठे तेनेविषे वलङ्ग के० मध्यदक्षिण जरतमांहे पाठो वले पटले आवे, साखंडगपवाया के० ते खंरुक प्रपाता नामे गुफा कहिए ॥ ८६ ॥

हवे गुफा छायानी रहेवानी स्थिति कहे ठे.

कयमालनट्टमालय ॥ मुराठ वट्टइ निबद्धसखिलारु ॥

जा चक्री ता चिछइ ॥ तारु उग्नक्रियदारारु ॥ ८७ ॥

अर्थ—ते गुफा केहेवी ठे कयमालनट्टमालयमुराठ के० कृतमाल अने नाट्यमाल नामे वे अघिछायक देवता रखवाला ठे जेहनेविषे, पटले तमिस्रागुफानो रखवालो कृतमाल नामे देवता ठे. अने खंडकप्रपाता गुफानो रखवालो नाट्यमाल नामे देवता ठे, वली ते गुफा केहेवी ठे? चक्रवर्त्तिनो जे वट्टइ के० सूत्रधार तेने निबद्ध के० बांध्यो ठे, पांखनी रचनाएं करी सखिलारु के० पाणी जेमनो. वली ते गुफा केहेवी ठे. जाचक्री के० ज्यांसुधी चक्रवर्त्ति जीवे ता के० त्यांसुधी तारु के० ते गुफारु ठे. तेउग्नक्रियदारारु के० उवाडेला ठे, कमाड जेमना एहवी अकी चिचिंति के० रहे ठे. इति गायार्थ. ॥ ८७ ॥

हवे दक्षिणजरतमांहे अयोध्यानगरीनो परिमाण कहे ठे.

बद्धिखंडंतो वारस ॥ दीहानव विठना अउज्जपुरी ॥

सालवणवेयट्टा ॥ चउदहि यसयं चिगारकला ॥ ८८ ॥

अर्थ—बद्धिखंडंतो के० दक्षिणार्ध जरतना मध्यखंडनी वचमां वारसदीहाहा के० वारयोजन दीर्घ पटले लांबी अने नवविठटा के० नवयोजन पोहोली एहवी अउज्जपुरी के० अयोध्या नामे पुरी पटले नगरी सा के० ते अयोध्यानगरी जे ठे ते लवणवेयट्टा के० लवणसमुद्र अने वैताढथी चउदहियसयं चिगारकला के० एकसो चउदयोजन अने उपर अगीआर कलाने आंतरे जाणवी. ते केमके दक्षिणार्ध जरतना मध्यखंडनो विस्तार वसें आढत्रीस योजन अने त्रण कला ठे. ते मध्यथी अयोध्यानगरीनो विस्तार नवयोजन काढीए तेवारे वसेंने उगणत्रीस योजन अने उपर कला त्रण रहे ठे. तेहुनुं अर्थ एकसो चउदयोजन तथा एकयोजन उगण्यो तेहुनी उगण्यीश कला करिए तेनी साथे मूलगी त्रण कला जेलतां बावीश कला थाप, तेहुनुं अर्थ अगीआर कला थाप, पटले एकसो चौदयोजन अने उपर अगीआर कला ठे, तेहुनी लवणसमुद्र अने वैताढथने अंतरे अयोध्यानगरी वेगली जाणवी. इति गायार्थ. ॥ ८८ ॥

हवे मगधादि तीर्थ कहे ठे.

चक्रिवसनश्पवेसे ॥ तिथडुगं मागहो पजासो थ ॥

ताणंतो वरदामो ॥ इह सवे बिहुत्तर सयंति ॥ ८९ ॥

अर्थ—चक्रिवसनश्पवेसे के० चक्रवर्त्ति ने वसवर्त्ति एवी क्षेत्रनी जे नदी पटले जरत, ऐरवत अने वत्रीश विजय एवं चक्रवर्त्तिनां बोत्रीस क्षेत्र ठे. तेहुनी जे गंगासिंधु, रक्ता अने रक्तवती जे नदीं ठे, एहने समुद्रमांहे प्रवेश करतां तथा वत्रीश विजयनेविषे सीतोदा नदी तथा सीता नदीमांहे प्रवेश करतां तिथडुगं के० वे तीर्थ जाणवा. तीर्थ पटले जे स्थानकनेविषे नदी समुद्रमांहे तथा सीतोदा सीतामां प्रवेश करे ते स्थानक विशेष नदी सागर संगम उत्तम स्थानक कहीए. ते तीर्थना नाम एक पूर्वदिशिएं मागहो के० मागध, वीजुं पश्चिम दिशिएं पजासो के० प्रजास ए वे नाम तीर्थनां ठे; ताणंतर के० ते मागध तथा प्रजास ए वे तीर्थना ५०

वचमा एक वरदामो के० वरदाम एवे नामे तीर्थ ठे. ए रीते इह के० आ जंबुद्वीपनेविषे जे चोत्रीश क्षेत्र ठे तेमांहे एकेक क्षेत्रें त्रण त्रण तीर्थ गणतां सवे के० सर्वे बिदुत्तरस्यति के० एकसो ने वे तीर्थ थाए, माटे आ जंबुद्वीपनेविषे सर्व मलीने एकसोने वे तीर्थ जाणवां.

हवे जरत तथा एरवतमांहे कालचक्रनुं स्वरूप कहे ठे.

जरहेरव ए ठ ठ अर ॥ मयवसपिणि उत्सपिणीरुवं ॥
परिजमइ कालचक्रं ॥ दुवालसारं सयावि कमा ॥ ए० ॥

अर्थ- जरहेरव के० जरत तथा एरवत क्षेत्रमांहे ठठअरमयावसपिणिउत्सपिणीरुवं के० ठआरें करी अवसपिणी अने ठआरें करी उत्सपिणी ते रूप दुवालसारंकालचक्रं के० बार आरानुं कालचक्र ठे. ते सयावि के० सदाकाल अनादिअनंतपणे पाण परिजमइकमा के० अनुक्रमे जमण पावे ठे. ॥ ए० ॥

हवे ए बार आरानां नाम कहे ठे.

सुसमसुसमा य सुसमा ॥ सुसमदुसमा य दुसमसुसमा य ॥
दुसमाय दुसमदुसमा ॥ कमुक्कमा दुसुवि अरठकं ॥ ए१ ॥

अर्थ- प्रमथ आरो सुसमसुसमा के० सुखम सुखमा, य के० वली बीजो आरो सुसमा के० सुखमा, बीजो आरो सुसमदुसमा के० सुखमदुखमा य के० वली चोथो आरो दुसमसुसमा के० दुखमसुखमा य के० वली पांचमो आरो दुसमा के० दुखमा ठगे आरो दुसमदुसमा के० दुखम ए अरठकं के० ए ठ आरा ठे ते अवसपिणिकालनेविषे कमं के० अनुक्रमे एटले प्रथम सुखमसुखमाथी गणीयं, अने उत्सपिणी कालें ठक्कमा के० अवला एटले दुखमदुखमाथी धुरमांकी गणीयं, एस बारआरा चढता पढता जाणवा, चक्रनी पेठे फिरतां आवे माटे कालचक्र कहीयं. अवसपिणी ते घटतो काल होए अने उत्सपिणी ते चढतो काल होए. ॥ ए१ ॥

हवे सागरोपमनुं मान कहेठे.

पुबुत्त पद्धिसमसय ॥ अणुगहणा निष्ठि ए हवइ पखिउं ॥
दसकोडिकोडि पखि ए ॥ हिं सागरो होइ कालस्स ॥ ए२ ॥

अर्थ- पुबुत्तपद्धि के० पूर्वोक्त पद्धि एटले प्रथम कब्बुं जे असंख्यात रोम अणुए जखो जे थोजन प्रमाणें पद्धि तेमांहेथी समसय के० सोसोवरसैं अणुगहणानि ठिए के० एकेक सूक्ष्म खंर काढतां जेटले कालें ते पद्धि खाली थाए तेटले काले पखिउं के० पद्ध्योपमनुं कालस्स के० कालमान हवइ के० थाए. दस कोडिकोडि पखिएहिं के० एहवा दस कोडाकोडि पद्ध्योपमेकरी सागरोहोइ के० एक सागरोपम कालनुं मान थाए. सागर एटले समुद्र तेदनी पेठे जेनुं पारपामनुं दुर्बज होय तेणे करी सरखापणुं ठे माटे सागरोपम कहीयं. इति गाथार्थ ॥ ए२ ॥

हवे ठ आरानुं प्रमाण कहेठे.

सागरचउतिडु कोडा, कोडिमि ए अरतिगे नराण कमा ॥
आळ तिडुइग पखिया ॥ तिडुइगकोसा तणुच्चनं ॥ ए३ ॥

अर्थ- सागरचतुस्त्रिकोडाकोडिमिए के० पहिलो आरो चार कोडाकोडी सागरनो अने बीजो आरो त्रण कोडाकोडी सागर प्रसाएँ ठे, त्रीजो आरो वे कोडाकोडि सागर प्रमाणे जाएवो; अरतिगे के० ए त्रण आरोने विषे कमा के० अनुक्रमे करी नराण के० मनुष्योना आच के० आयुष्य कहेठे. तिहुङ्गपलिया के० प्रथम आरो त्रण पद्योपमनु तथा बीजे आरो वे पद्योपमनु त्रीजे आरो एक पद्योपमनु ए मनुष्यनु आ-युष्य जाएवुं. हवे शरीरनु मान कहेठे. तिहुङ्गकोसातणुच्चत्तं के० प्रथम आरोने विषे त्रण कोस छंवां मनुष्यनां शरीर होय. अने बीजे आरो वे कोस त्रीजे आरो एक कोस ए शरीरनु छंचपणुं जाएवुं. ॥ १३ ॥

हवे त्रण आरोने विषे आहारनु प्रमाण कहेठे.

तिहुङ्ग दिणेहि तूअरि ॥ वयरामल मिच्च मेसिमाहारो ॥
पिठकरंन दोसय ॥ ढप्पन्ना तद्वलं च दलं ॥ १४ ॥

अर्थ- तिहुङ्गदिणेहितूअरिवयरामलमिच्चमेसिमाहारोपसि के० ए मनुष्योने आहारो के० जे आहारनी इन्ना आपठे ते कहेठे. प्रथम आरोनेविषे चोखे दिवसे तुअरि प्रमाणे आहारनी बांठा थाच. अने बीजे आरो त्रीजे दिवसे वोर प्रमाणे आहारनी बांठा होय. तथा त्रीजे आरो एकांतरे आमला प्रमाणे आहारनी बांठा होय. हवे शरीरने विषे पांसलीनी संख्या कहेठे. प्रथम आरामाहुं पिठकरंन दोसय ढप्पन्ना के० बसेने ढप्पन्ना पिठकरंन पटले पांसली होय. अने बीजे आरो तद्वलं के० ते पूर्वोक्त पांसलीनुं अर्द्ध पटले एकसोने अचावीस पांसली होय. च के० तथा त्रीजे आरो दलं के० ते पूर्वोक्तनुं अर्द्ध पटले चोसठ पांसलीनी संख्या जाएवी. ॥ १४ ॥

हवे त्रण आरोने विषे अपत्य पालना कहेठे.

गुणवणदिणे तह पनर ॥ पन्नरअहिया अवञ्चपालणया ॥
अवि सयलजिया जुयला ॥ सुमणसरूवा सुरगईया ॥ १५ ॥

अर्थ- गुणवणदिणे के० प्रथम आरोनेविषे युगलने प्रसज्या पढी लंगणपचास दिवससुधी ते अपञ्चपालणया के० अपत्य पटले ठोर युगल तेहनी प्रतिपालना करे. तह के० तथा प्रकुरे बीजे आरो पनरपन्नरअहिया के० पंदर पंदरदिवस अधिक प्रतिपालना जाएवी. ते आवीरीते के, बीजे आरो चोसठ दिवस अपत्य-पालना होय. अने त्रीजे आरो लंगणार्पसी दिवससुधी अपत्यपालना जाएवी. तेवारपढी ते युगलनां मात-पिता मरण पाये. ए त्रण आरोनेविषे अवि के० अपि इति निश्चये सयलजियाजुयला के० समस्त पंचेडी जीव ते युगलिया जाएवा. पण ते युगलिक केहवा ठे, तो के सुमणसरूवा के० जलुं ठे मन जेमने पटले अह्य कवाय ठे, तथा सरूवा पटले रूपवत ठे, तथा सम्बत्तरंस संस्थान ठे तेमाटे सुंदराकार ठे. वली ते युगलिक केहवा ठे तो के, सुरगईया के० देवताने विषे ठे, लपजनुं जेमनुं पटले युगलिया मनुष्य तथा तिर्थेच ते सर्व पोताना आयुष्यधी छंठे आयुष्य प्रमाणे अथवा पोताना आयुष्य प्रमाणेज देवतामांहे जइ लपजे.

हवे ए त्रण आरोनेविषे युगलियाने कट्यवृक्ष जे बांठित आपे ठे ते वे गाथाएं कहे ठे.

तेसि मचंग जिंगा ॥ तुमियंगा जोइ दीव चितंगा ॥ चितरसा मणियंगा ॥
गेहागारा अणिययक्ता ॥ १६ ॥ पाणं जायण पिण्ण ॥ रविपह् दीवपह् कुसुम
माहारो ॥ नूसण गिह् वञ्हासण ॥ कप्पडुमा दसविह् दिंति ॥ १७ ॥

અર્થ- તેસિ કે૦ તે યુગલિયાનેવિષે મતંગ પ્રમુખ દશ જાતિના કટપવૃહ છે; તે પાનક પ્રમુખ દશ પ્રકારના વાંઝિત પદાર્થ આપે છે તે આવીરીતે. 'અહીંયાં બે ગાથાનો અર્થ' એકઠો સાંકળીને કહે છે- મતંગ કે૦ મતંગ નામે જે કટપવૃહ છે તે પાણં કે૦ જાહ્ જાહેર પ્રમુખના રસ સરસા મીઠાસ આપે, યથા ॥ સરસ મુગંધ મનોહર વિસિન્ધલવિરિય કંતિચયદેહ ॥ મત્રસંગડુમેસુષપ્પદ્મ વિવિદમન્કારસો ઇતિ, વીજો જિંગા કે૦ જુંગનામે જે કટપવૃહ છે તે જાયણં કે૦ જાજન તે ચાલી તથા વાટલી તથા ચરુ અને કલસા પ્રમુખ આપે- યથા ॥ જિંગાલથાલવદ્રય કન્ધોલય વજ્રમાણમાર્દિણિ ॥ કંચણરયણમયાઈ, જાયંતિયજાયણંગેસુ ॥ ઇતિ, ત્રીજો તુલિયંગા કે૦ તુર્યાંગનામે જે કટપવૃહ છે તે પિઠ્ઠણ કે૦ મહાવાજિત્રસહિત ત્રીસ બઝનાટક દેખાહે છે યથા ॥ સજલધણગુહિરકલરવ, ચચજેય વિજ્જપવરઆત્તજ ॥ જુયલંમિયનરાણંતુલિયંગનરાપમાણંતિ ॥ જોયો જોઈ કે૦ જ્યોતિરંગનામે જે કટપવૃહ છે તે રાત્રિનેવિષે પણ રવિપદ કે૦ સૂર્યનીપેરે પ્રકાશ કરે છે. યથા ॥ જોઈસ્મણમુવરિ ॥ સસિસૂરાજજ્ઞવન્નમાણાવિ ॥ તાણપદ્માવપદ્યા ॥ નિયયંઘ્યાં વિમુચંતિ. તથા પાંચમો દીવ કે૦ દીપાંગ નામે જે કટપવૃહ છે તે ઘરનેવિષે દીવપદ કે૦ દીવાનીપેરે અજુઆલું કરે છે યથા. ॥ સસિસૂરસરિસેયા ॥ નિચ્ચંચિયજગજગંતિબહુવિહવા ॥ વિવિહાયદીવિયંગા ॥ નાસંતિ તમંધયારંતિ ॥ ૧ ॥ તથા ઢઠો ચિતંગા કે૦ ચિત્રાંગનામે જે કટપવૃહ છે તે કુસુમ કે૦ પંચવર્ણ અને સુગંધિક ફૂલ સદૃશદલ કમલ માલ પ્રમુખ આપે યથા ॥ વર વલ્લતિલયચંપય ॥ આસોગપુષ્પાગનાગમાર્દિણ ॥ કુસુમાશ્વહુવિહાઈ ॥ કુસુમંગડુમપ્પમાણંતિ ॥ તથા સાતમો ચિત્રસા કે૦ ચિત્રસા નામે જે કટપવૃહ છે તે આહાર કહિયે મનોવાંઝિત મિટ્ઠાજ પડ્ડરસ જોજન આપે યથા ॥ અદસયજગ્ગાજુહ ॥ ચસઠીતહયવંજણવિયપ્પો ટપ્પજાઈઆહારો ॥ જોયણરુકેસુરસકલિહ ॥ તથા આઠમો મણિયંગા કે૦ મણિતાંગ નામે જે કટપવૃહ છે તે જૂસણં કે૦ જૂણ, તથા આજરણ, મુકુટ, મુરિકા, દાર, તથા કુંડલ અને નેહર પ્રમુખ આપે યથા ॥ વરદ્ધારકંઠ યકુંડલ ॥ મહાલંકારનેહારાઈ ॥ નિયયંપિજસણાઈ ॥ આજરણડુમેસુજાયંતિ ॥ તથા નવમો ગેહાગારા કે૦ ગેહાકાર નામે જે કટપવૃહ છે તે ગિહ કે ઘર સત્તજ્ઞમિના પંચજ્ઞમિના તથા ત્રિજ્ઞમિના મનોહર આવાસ આપે યથા ॥ વહુરચણવિનિસ્માયા ॥ જવણડુમાઅચ્છમિયાદિહા ॥ સયણાસણસન્નિહિયા તેણનિદાહરા વિસરિસા ॥ તથા દસમો અણિયરક્કા કે૦ અનિતાંગ નામે જે કટપવૃહ છે તે ઘઠા કે૦ જલા વજ્ર તથા દેવહુચ્ચીર વરપટકૂલાદિ આસન વેસવા યોગ્ય તથા જજાસન તથા શય્યા પ્રમુખ આપે યથા ॥ હોમહુગ્ગયવાલય ચીળીસુયપટ્ટમાઈઆયંચ ॥ વઠ્ઠાઈબહુમિહાઈ વઠ્ઠંગડુમાપણાણંતિ ॥ ૧૦ ॥ યયારિસેસુજોગ ॥ ડુમેસુચુંજંતિજન્મહુણાઈ ॥ સવંગસુંદરાઈ ॥ વુટ્ટીનેહાણુરાગાઈ ॥ ૧૧ ॥ નયપન્નિવાનપિન્ન ॥ નયસુક્કાનેયવામણાપૂનયમૂ યાવદિરંથા નડુસ્કિયાનેવદારિહા ॥ ૧૨ ॥ સમચરરંસંઘાણા ઘલિયપલિય વિવજિયાયનીરોગા વ્વસંઘિલક્ષણધરા મણુયાદેવાઈવસુરુવા ॥ ૧૩ ॥ તાણંચિયમદિહાઈ વિયસિયવરકમલપત્તનયણાઈ સવંગસુંદરીઈ કોમલસિસ વયણસોદાઈ ॥ ૧૪ ॥ જુજંતિવિસયસુરકં જે પુરિસાતજ્ઞજોગજ્ઞમિસૂ કાલંચિઅશ્વદીઈ તંદાણફલં મુણેયઈ ॥ ૧૫ ॥ દસવિદાકપ્પડુમા કે૦ ૫ દશ જાતિના જે કટપવૃહ છે તે ૫ પૂર્વોક વાંઝિત દશ પદાર્થ યુગલિયાને પૂરે છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

હવે સર્વ આરાનેવિષે સામાન્યપણે તિર્યંચનાં પણ આયુષ્ય કહે છે.

મણુઆઠસમગયાઈ ॥ ચયાઈ હઝરંસ જાઈ અઠંસા ॥

ગોમ ઇસુદ્ધસરાઈ ॥ પળંસ સાણાઈ દસમંસા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ- મણુઆઠસમગયાઈ કે૦ મનુષ્યના આયુષ્ય સરસા ગજ, હાથી સિંહ અને અષ્ટાપદપ્રમુખના આ-

युष्य होय. अने मनुष्यना आयुष्यनो चरस के० चोथो जाग ह्याइ के० थोडा अने वेसर प्रमुखना आयुष्य जाणवा. तथा अजाइ के० भागी अने गारु तथा सीयाळ प्रमुखनुं केटलुं आयुष्य होय? तो के मनुष्यना आयुष्यना अरसा के० आठमे जागे तेमना आयुष्य जाणवा. गोमइसुइखराइ के० गाय, जेंस चंड अने गर्दज प्रमुख तेमनुं आयुष्य ते मनुष्यना आचप्यनुं पांस के० पांचमे जागे जाणवुं. तथा साणाइ के० खान जे कूतरा प्रमुख तेना आयुष्य ते मनुष्यना आयुष्यने दस मंसा के० दसमे जागे ठे. इति गाथार्थ. ए०

इचाइ तिरढाण वि ॥ पायं सवार एसु सारिहं ॥

तइयारसेसि कुलगर ॥ नयजिणधम्माइउपपत्ती ॥ एए ॥

अर्थ-इचाइतिरढाणविपायं सवारएसु सारिहं के० ए तिर्यचना आयुष्य प्रमुख प्रायं सर्व आरानेविषे ए प्रकारे सरखा होय. तथा तइयारसेसकुलगरनयजिणधम्माइउपपत्ती-हवे त्रीजा आराने अंते नवकुल-करनी नय पटले नीती ते राजनीति अने सर्व संसार व्यवहार तथा जिण धम्माइ के० जिनधर्म आदि शब्दशी बादर अप्रिकाय तथा ज्ञान विज्ञान प्रमुख सर्वनी उत्पत्ती आप इति गाथार्थ. ॥ एए ॥

काळडुगे तिचडडा ॥ रगेसु एगूणनवइपकेसु ॥ सेसग

यसुय सिज्जं ॥ ति हुंति पढमंतिमजिणिंदा ॥ १०० ॥

अर्थ-काळडुगे के० वे काळ ते अवसर्पिणी तथा उत्सर्पिणीना तिचडडारगेसु के० त्रीजा अने चोथा आरानेविषे एगूणनवइपकेसु के० नेव्यासी पखावाडा पाठला अवसर्पिणी काळना जेवारे सेस के० रहे तेवारेपढमंतिमजिणिंदा के० पेहेला तथा अंतिम पटले चोवीसमा तीर्थकर जे ठे ते सिद्धंति के० सिद्धिपद पामे. अने उत्सर्पिणी काळना त्रीजा तथा चोथा आराना नेव्यासी पखावाडा जेवारे गयसु के० जाय तेवारे पेहेला तथा ठेला जे चोवीशमां तीर्थकर ते हुंति के० उपजे.

हवे चोथा आरानुं स्वरूप कहे ठे.

बायाळ सहस वरसू ॥ णिकोडाकोडि अयरमाणाए ॥

तुरिय नराउपुवा ॥ णकोडितणुकोसचउरसं ॥ १०१ ॥

अर्थ-बायाळ सहस वरिसूणिकोडाकोडि अयरमाणाए के० वेतालीस सहसवरसं उणुं एक कोडाकोडि सगरोपमनुं प्रमाण ठे जे आराने विषे एवो जे तुरिय के० चोथो आरो तेदने विषे नराउ के० मनुष्यनुं आयुष्य ठे ते पुवाणकोडि के० पूर्वकोडि वर्षनुं जाणवुं अने तणु के० शरीरनुं मान ठे ते कोसचउरसं के० कोसनो चोथो जाग पटले पांचसं धनुष्य प्रमाणे जाणवुं. इति गाथार्थ. ॥१०१॥

हवे पांचमां आरानुं स्वरूप कहे ठे.

वरिसेगवीससहस, पमाण पंचमरए सगकरुच्चा ॥

तीसहियसया उ नरा ॥ तयंतधम्माइयाणंतो ॥ १०२ ॥

अर्थ-वरिसेगवीससहसपमाणपंचमरए के० एकवीस सहस वरसनुं प्रमाण पांचमा आरानुं ठे ते पांच-मा आरानेविषे सगकरुच्चा के० सात हाथ उंचा नरा के० मनुष्य होय उ के० तुपुनःतीसहियसया के०

ત્રીસેં અધિક સો પટલે એકસોને ત્રીસ વરસના આયુષ્ય મનુષ્યના હોય તથા તયંતધમ્માદ્યાણંતો કે० તે પા-
ચમા આરાને અંતે જિનધર્માદિ પદાર્થનું પણ અંત પટલે નાશ થયો વ્યવહાર આચાર નીતિ જાતિ સર્વનું
અંત આવશે એ વાત સિદ્ધાંતમાં કહી છે. પટલા બોલ વિભેદ જશે તે કહે છે. યથા ॥ સુયસુરિ સંઘધમ્મો ॥
પુવન્હેઝિજિહી અગણિ સાયં ॥ નિવવિમલવાહણો સુદ્ધ, મમંતિ તદ્દમ્મ મદ્દણ્ણે ॥ ૧ ॥ હુપ્પસહો સમણાણં
પગ્ગુસિરિહોદ્ધ સાહુણીણંચ સદ્ધો નાદ્ધલ નામા સચ્ચસિરિ સાવિયાણંચ ॥ ૨ ॥ પુષ્પાપ સંજાપ વોઠ્ઠેઠ્ઠોદ્ધચર-
ણધમ્મસ મદ્દણ્ણેરાયાણં અવસરણે જાયતેયસ્સ ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૦૨ ॥

તેવારપઢી શું થયો તે કહે છે.

સ્વારગિવિસાર્દિહિં ॥ હાહાચ્ચૂયા કયાદ્ પુહ્વીય ॥ સ્વગ-
વીયવિયદ્ધાદ્ધુ ॥ નારાદ્વીયં બિલાદ્ધુ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ- સ્વારગિવિસાર્દિહિં કે० જ્વણાદિસ્વાર તથા અગ્ની અને વિષ તે કાલકૂટાદિ તેની કૃષ્ટિ તેણેકરી
હાહાચ્ચૂયાકયાદ્પુહ્વીય કે० પૃથ્વી જે છે તે હાહાકાર કરશે, તથા સ્વગવીય કે० પૃથ્વી જાતિ પ્રમુખનાં જે
વીજ છે તે વિયદ્ધાદ્ધુ કે० વૈતાલક પ્રમુખ પર્વતને વિષે રહેશે, તથા નારાદ્વીય કે० મનુષ્ય તથા તિર્યચનાં
વીજ છે તે સર્વ બિલાદ્ધુ કે० બિલાદિ સ્થાનનેવિષે રહેશે. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૦૩ ॥

હવે તે વિલ વણાણે છે.

વદ્ધુમજ્જચક્કવહનદ્ધ ॥ ચઢકપાસેસુ નવ નવ બિલાદ્ધ ॥
વેયદ્ધોજયપાસે ॥ ચઢયાલસયં બિલાણેવં ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ- વેયદ્ધોજયપાસે કે० વૈતાલકનાં જે પાસાનેવિષે વદ્ધુમજ્જચક્કવહનદ્ધચઢકપાસેસુ કે० ઘણાં જે માઢ-
છાં બ્યાં વલી ચક્ક કે० શકત જે ગારું તેનું ચક્ક તેહની ધારા સરસો છે, વદ્ધ કે० પ્રવાહ જેહનો પહ્વી જે
ગંગા અને સિંધુ તથા રક્તા અને રક્ષતી નામે જે નદી કે० નદી તેહનાં જે તદનેવિષે નવનવબિલાદ્ધ કે०
નવ નવ વિલ તે ગુફાસરસા જાણવા. પટલે દક્ષિણચરતમાંહે જે નદીના તટ ચાર છે. અને ઉત્તરચરતમાંહે
જે નદીના તટ ચાર છે, તે સર્વ મલીને આવ તટ છે, તે એકેકતટે નવ નવ વિલ ગણિયં, તેવારે વદ્ધુત્તર વિલ
આય. એમ પેરવતનેવિષે પણ વદ્ધુત્તર વિલ છે, તે સર્વ એકઠા કરીયં તો જંબૂદ્વીપનેવિષે ચઢયાલસયંબિલા-
ણેવં કે० એકસોને ત્રીસાલીસ વિલ જાણવા ॥ ૧૦૪ ॥

હવે ઠગા આરાને વિષે મનુષ્યાદિકનું જે સ્વરૂપ છે તે જે ગણાય કરી કહે છે.

પંચમસમઢધારે ॥ હુકરુચ્ચા વીસવરિસ આઠનરા ॥
મહાસિણો કુરુવા ॥ કૂરા વિલવાસિ કુગદ્ધમા ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ-પંચમસમઢધારે કે० એકવીસ સદ્ધ વરસ પ્રમાણે પાંચમા આરાસરસો જે ઠગો આરો છે. તેહને
વિષે હુકરુચ્ચા કે० જે હાથ ઠંચા શરીર અને વીસવરિસ આઠનરા કે० વીસ વરસ છે આયુષ્ય જેમનું
પહ્વા મનુષ્ય હોય. પણ તે મનુષ્ય કહેવા હોય તે કહે છે. મહાસિણો કે० મહાનો છે આહાર જેમને તથા
કુરુવા કે० કુત્તિસ પટલે માતું છે, રૂપ જેમનું પવા છે. વલી કહેવા છે, કુરા કે० નિર્દય છે પરિણામ જે-
મનાં વલી કહેવા છે. વિલવાસિ કે० વિલનેવિષે રહેનારા છે. છે. કુગદ્ધમા કે० નરક તિર્યચરૂપ હર્ગતિને-
વિષે ગમન પટલે જાતું છે, જેમનું પવા છે. ॥ ૧૦૫ ॥

बली पण ठा आराना मनुष्युं स्वरूप कहे ठे.

निष्पञ्जा निवसणा ॥ खरवयणा पियसुयाइ ठिहरहिया ॥

शीठ ठवरिसंगप्पा ॥ अहिडुहप्पसवा बहुसुया थ ॥ १०६ ॥

अर्थ- निष्पञ्जा के० निष्पञ्जा पटले लज्जारहित ठे, तथा निवसणा के० वल्लरहित ठे, पटले पशुनीपेठे नष्ट किये ठे. तथा खरवयणा के० कठोरवचनना बोलनार ठे. तथा पियसुयाइठिहरहिया के० पितापुत्रनी जे स्थिति तेणे करी रहीत ठे, पटले आ पिता, ए पुत्र, ए स्त्री, ए बहिन, इत्यादि व्यवहार नथी. पटले तीर्थचनी पेरे विवेक रहित ठे. तथा ठा आरानेविषे शीठठवरिसंगप्पा के० स्त्री ठे ते ठ वरसनी मर्ज धारण करे ठे. अहिडुहप्पसवा के० पण अतिदुःखे प्रसव करे ठे. थ के० बली ते स्त्री ठे ते बहुसुया के० घणा ठे सुत के० ठोर जेने पदवी स्त्रीयो ठे. ॥ १०६ ॥

इय अरठकेण वस ॥ प्पिण्णि उत्तसप्पिणी वि विवरीया ॥

वीसंसागरकोढा, कोढीठं कालचक्रंमि ॥ १०७ ॥

अर्थ- इयअरठकेण के० ए पूर्वोक्त ठ आरा तेणे करी अवसप्पिण्णि के० अवसप्पिणी काल होए अने तेने विवरीया के० विपरित ते अवला गणीयं तेवारे उत्तसप्पिणीवि के० उत्तसप्पिणीकाल पण आए. त्यां अवसप्पिणी ते प्रथम आराधी चढतो काल होए अने उत्तसप्पिणी ते प्रथम आराधी चढतो काल होए, माटे अवसप्पिणी तथा उत्तसप्पिणीना वार आराना कालचक्रंमि के० कालचक्रनेविषे वीसंसागरकोढाकोढीठं के० वीस कोढाकोढि सागरोपम आए. इतिगार्था. ॥ १०७ ॥

हवे चार क्षेत्रनेविषे चार आराहुं सरखापणुं कहे ठे.

कुरुडुगि हरिरम्मयडुगि ॥ हेमवपरखवडुगि विदेहे ॥

कमसो सया वसप्पिणि ॥ अरयचउक्काइसमकालो ॥ १०८ ॥

अर्थ-कुरुडुगि के० देवकुरु तथा उत्तरकुरु ए वे क्षेत्रनेविषे तथा हरिरम्मयडुगि के० हरिवर्ष तथा रम्यक ए वे क्षेत्रनेविषे तथा हेमवपरखवडुगि के० हेमवत तथा पराखवत ए वे क्षेत्रनेविषे तथा विदेहे के० पूर्व-विदेह अने पश्चिमविदेह क्षेत्रनेविषे ए चार क्षेत्रना युगलनेविषे कमसो के० अनुक्रमे करी सया के० सदा-काले अवसप्पिणिअरयचउक्काइसमकालो के० अवसप्पिणिकालना चार आरानो प्रथम काल जाएवो. ते केम? अवसप्पिणी कालनो पेहेलो आरो सुखमसुखमा तेहना धुरतुं जेहवो काल होए तेहवो काल सदैव देवकुरु अने उत्तरकुरु ए वे कुरुक्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ दोसुविकुरुसुमणुआ इपल्लपरमाज्जणो-तिकोसुञ्चा ॥ पितकंरडसयाइ दोढप्पञ्चाइमणुआणं ॥ १ ॥ सुसमसुसमाणुजावं आणुजवमाणुएवज्जगोवणया अल्लणपञ्चदिणाइ अन्नमज्जत्तस्सआहारो ॥ २ ॥ एम बीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हरिवर्ष तथा रम्यक ए वे क्षेत्रनेविषे होए. यथा ॥ हरिवासरम्मयसु ॥ आलपमाणंसुरिखस्सेहो पल्लिचवमाणि-डुल्लिच डुलीकोसुस्सियाजणिया ॥ ३ ॥ ठत्तसयआहारो चउसदिदिणाणुपालणतेसिं पिठिकरंमाणसयं अ-जवीसयमुणेयवं ॥ ४ ॥ बली बीजा आरानो जेहवो प्रथम काल होए तेहवो सदैव हेमवत तथा पराखवत-माहे होए. यथा ॥ गाचयमुञ्चापल्लिचवमाइणो वज्जरिसहसंधयणो हेमवपरखवए अहंमिह्नरा मिडुणवासी ॥ ५ ॥ चउसविण्णियाणि मणुआणीतेसिमाहारो जत्तसयचउत्तसय अल्लणसिदिणाएवचपालणया ॥ ६ ॥

तथा चोथा आरानो जेहवो प्रथम काल होय तेहवो महाविदेहक्षेत्रनेविषे सदा जाणवो. यथा ॥ पंचसुजर-
हेरवपसु तद्वयविदेहेसु पंचदशसंखा ॥ जषियाचकम्मज्जसीसुतीसपुणजोगज्जसीसु ॥ ५ ॥ हेमवयंहरिवासं
उत्तरकुस्तद्वयदेवकुरुनामा रम्मयपरखवयं एयाउजोगज्जसीसु ॥ १०० ॥

हवे चार वैताढयनुं स्वरूप बे गाथाय करी कहेने.

हेमवएरखवय ॥ हरिवासे रम्मय य रयणमया ॥ सदा
वइ वियडावइ ॥ गंधावइ मालवंतरुका ॥ १०१ ॥ चउ
वट्टवियट्टा सा, इ अरुण पउम प्पजास सुरवासा ॥ मू-
खुवरि पिढुत्ते तह ॥ उच्चत्ते जोयणं सहसं ॥ ११० ॥

अर्थ-हेमवएरखवय के० हेमवंत अने एरखवत तथा हरिवासे के० हरिवर्ष क्षेत्र य के० बली रम्मय
के० रम्मयक्षेत्र ए चार क्षेत्रनेविषे रयणमया के० सर्वरत्नमय एहवा सदावइ के० शब्दापाती तथा विय-
डावइ के० विकटापाती अने गंधावइ के० गंधापाती तथा मालवंतरुका के० माळ्यवंत ए नामे चउवट्टवि-
यट्टा के० चार वृत्तवैताढय अनुक्रमे जाणवा. ए वृत्तवैताढय केहवा ठे. तोके साइ के० स्वाति तथा अ-
रुण के० अरुण तथा पउम के० पउम तथा प्रजास एहवानामे देवताना आवास ठे, जेमेनेविषे एवा ठे.
तेमां शब्दापाति वैताढयनेविषे स्वातिदेव वसेठे. तथा विकटापाती वैताढयनेविषे अरुणदेव अने गंधापाति
वैताढयनेविषे पद्मदेव तथा मालवंत वैताढयनेविषे प्रजासदेव वसेठे. एम अनुक्रमे जाणवा. हवे ए वृत्त-
वैताढयनो परिमाण कहेने. मूखुवरि के० मूखनेविषे तथा उपर जे शिखर ठे तेहनेविषे जोयणंसहसं-
पिढुत्ते के० सहस्र योजन पढोला ठे, तह के० तथा प्रकारे उच्चत्ते के० उच्चपणे पण सहस्र योजन जाणवा.
इति गार्थार्थ. ॥ १०१ ॥ ११० ॥

हवे जंबूदीपना मध्यनेविषे जे मेरुपर्वत ठे, ते मेरुनुं स्वरूप कहे ठे:

मेरु वट्टो सहस्स ॥ कंदो लखूसिउं सहसउवरिं ॥ दसगु-
णजुवि तं सनवइ ॥ दसिगारंसं पिढुल मूले ॥ १११ ॥

अर्थ-मेरुवट्टो के० मेरुपर्वत ठे ते कनकमय बाटलो जाणवो. तथा सहस्सकंदो के० सहस्र योजननो कंद-
पट्टले मूल सहस्र योजनपृथ्वीमांहे ठे. तथा लखूसिउं के० लाख योजन उंचो ठे. अहीआ ए जावार्थ ठे जे
सहस्र योजननो कंदठे अने उपर नवाणु सहस्र योजननुं उंचपणुं ठे. एरीते कंदसहित लाख योजन उंचो
ठे. तथा सहसउवरिं के० उपर पट्टले शिखरनेविषे सहस्र योजन पिढुल के० विस्तीर्ण ठे, तं के० ते सहस्र
योजनने दसगुण के० दशवार गुणतां दस सहस्र थाय, तो दस सहस्र योजन जुवि के० पृथ्वीने विषे पिढुल
के० पोहोखोठे. बली मेरु केहवोठे तंसनवइ के० ते दससहस्र योजनने नेबुदं सहित करी उपर दसिगारंसं
के० योजनना अगीआर जाग करिए तेवा दस जाग पट्टले दस सहस्र नेबु योजन अने उपर एक योज-
नना अगीआर जागमांहेला दसजाग पट्टलो मूलथी हेठो कंदनेविषे पोहोखोठे ॥ १११ ॥

हवे मेरुना त्रण करु पट्टले जाग तेहुं स्वरूप कहेने.

पुढुववखं वयर संकर ॥ मयकंदो उवरि जाव सोमणसं ॥
फखिहंकर रयय कंचण ॥ मउय जंबूणउं सेसो ॥ ११२ ॥

અર્થ- પુઢુવલવયરસકરમયકંદો કે० પૃથ્વી ઇટલે માટી અને ઇપલ ઇટલે પાંપાણ તથા વયર કે० વજ્રરત્ન તથા સકર કે० કાંકરા એ ચાર પદાર્થનો મેરુનો કંદ જાણવો. ઇટલે એક સહસ્ર યોજનનો પહેલો જાગ થયો. તથા ઇવરિ કે० પૃથ્વી થકી ઇપર જાવસોમણસં કે० યાવત્ સોમનસનામા વન સુધી ફલિહંક રયય કંચણમર્તય કે० સ્ફાટિક રત્ન તથા અંકરત્ન તથા રુપું તથા કાંચન ઇહનો મેરુ છે. તે ત્રિસઠ સહસ્ર યોજન પ્રમાણે, એ વીજો જાગ જાણવો. સેસો કે० ક્ષેપ ત્યાંથી ઇપર ઇત્રીશ સહસ્ર યોજન જે છે તે જંબૂણંત કે० જંબૂતદ ઇટલે રક્તચર્ણકનકનો ત્રીજો જાગ જાણવો. એ મેરુના ત્રણ જાગ કહ્યા. ઇતિ ગાથાર્થ. ૧૧૧

તડુવરિ ચાલીસુચ્ચા ॥ વદ્ધા મૂલુવરિ વાર ચઢ પિહુલા ॥

વેરુલિયા વરચૂલા ॥ સિરિજવણપમાણ ચેહ્રા ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થ- તડુવરિ કે० તે લાલ યોજન પ્રમાણના ઇંચા મેરુપર્વત ઇપરે ચાલીસુચ્ચા કે० ચાલીસ યોજનની ઇંચી અને વદ્ધા કે० વર્તુલ તથા મૂલુવરિવારચઢપિહુલા કે० મૂલનેવિષે વાર યોજન પોહોલી અને ઇપર ચાર યોજન પોહોલી તથા વેરુલિયા કે० કૈરુર્ય નામે જે નીલારત્ન તેની વર કે० પ્રધાન ચૂલા કે० ચૂલિ-કાઢે. તે વલી ચૂલીકા કેહવીઢે, સિરિજવણપમાણચેહ્રા કે० શ્રીદેવીના જનન સરલા ચૈત્યગ્રહ ઇટલે જિનજવન તેણેકરિ મહાશોજિતઢે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૨ ॥

હવે મેરુ ઇપરે ચૂલિકાના મૂલને વિષે પંરુકવન વચાણે છે.

ચૂલાતલાઠ ચઢસય ॥ ચઢણઢણ વલયરૂવ વિરંકંજં ॥

વદ્ધુજલ કુંરં પંરુગ, વણં ચ સિહરે સવેઈયં ॥ ૧૧૪ ॥

અર્થ- ચૂલાતલાઠ કે० ચૂલીકાના તલાથકી સિહરે કે० મેરુ શિખરનેવિષે ચઢસયચઢણઢણવલયરૂવ-વિરંકંજં કે० ખારસેં ચોરાણું યોજન પરિમાણ વલયનું વિરંકંજ છે જેહનું, તથા વદ્ધુજલકુંરં કે० વણું તે પાણિ જેહનેવિષે ઇહવે કુંરે કરી સહિત ઇહનું પંરુગવણં કે० પંરુક નામે વન છે. વલી તે વન કેહનું છે, તો કે સવેઈયં કે० વેદિકાપ કરી સહિત છે. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૪ ॥

તે પંરુક વનને વિષે જિનજવનની અને પ્રાસાદની સ્થિતિ કહે છે.

પન્નાસ જોયણેઈં ॥ ચૂલાઠ ચઢદિસાસુ જિણજવણા ॥

વિદિસિ સક્કીસાણં ॥ ચઢવાવિજુયા ય પાસાયા ॥ ૧૧૫ ॥

અર્થ- ચૂલાઠ કે० ચૂલા થકી ચઢદિસાસુ કે० ચાર દિશિને વિષે પન્નાસ જોયણે હિં કે० પચાસ યોજન, વેગલા જિણજવણા કે० ચાર જિનજવન છે. તથા સવિદિસિસક્કીસાણં કે० પોતપોતાની વિદિસિનેવિષે સૌધમેંરૂ તથા ઈશાનેંરૂ છે. તેમના પાસાયા કે० પ્રાસાદ છે. પણ તે પ્રાસાદ કેહેવા છે તો કે પ્રત્યેક પ્રાસાદ ચઢવાવિજુયા કે० ચાર વાવડિય યુક્ત ઇટલે સહિત છે. ॥ ૧૧૫ ॥

હવે તે જિનજવન તથા પ્રાસાદનાં પ્રમાણ કહે છે.

કુલગિરિચેહ્રાણં ॥ પાસાયાણં ચિમે સમઠ ગુણા ॥

પણવીસ રંદ ડુગુણા ॥ યામાઠ ઈમાઠ વાવીઠ ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ- કુલગિરિચેહ્રાણંસમ કે० કુલગિરિના જિનજવન સરલા પંરુગવનમાંહેં ચૈત્ય જાણવા, જેમ કુલ-

गिरिना चैत्य ठे, ते पचास योजन लांबा अने पचीस योजन पोहोला ठे अने उन्नीस योजन छंछा ठे तेम मेरुना पंगुगवनने विषे पण एहवा चैत्य जाणवा. च के० बली इमे पासाया के० आ मेरुना प्रासाद ठे जे ते अछगुणा के० कुलगिरिना प्रासादशी आठगुणा मोटा जाणवा. ते केमके कुलगिरिना प्रासाद एकसो पचीस कोश समचरस लांबा पोहोला ठे, अने बसेने पचास कोस छंछा ठे. तो एकसो पचीस कोशने आठगुणा करिए तेवारे एक सहस्र कोश थाए, तेहना बसेने पचास योजन थाय एटला ए लांबा पोहोला ठे. हवे छंचपणाना बसेने पचास कोश ठे तेहने आठगुणा करिए तो बे सहस्र कोस थाए, तेहना योजन करिए तो पांचसं योजन थाय एटला छंछा ए प्रासाद जाणवा. एहवा चार प्रासाद विदिशिने विषे ठे. हवे बावडी बलाणे ठे. पणचीस रुंदडुगुण के० पचीस योजन पोहोली अने तेथी बमणी पचास योजन लांबी एहवी चार बावडी जाणवी. इशान कूणशी दक्षिणावर्त्त चार चार बावडीनां जे नाम ठे ते कहे ठे. पुंरु, पुंरुप्रजा, रक्ता अने रक्तवती ए चार बावडी ठे ते ईशान कूणे ठे. अने हीररसा, इन्दुरसा, अमृतरसा, अने वारुणीरसा ए चार बावडी ठे ते अग्नि कूणे जाणवी. तथा शंखोत्तरा, शंरवा, शंखावर्त्ता अने बला-हका ए चार बावडी. नैर्ऋत्य कूणे ठे. तथा पुष्पोत्तरा, पुष्पवती, सुपुष्पा अने पुष्पमालिनी ए चार बावडी ठे ते वायु कूणे जाणवी. ए सोल बावडीना नाम जाणवा. ए विदिशिनां चार प्रासादनी चारे दिशे एकेकी बावडी ठे, ए रीते सोल बावडीयो ठे. इति गाथार्थ ॥ ११६ ॥

हवे जिनजवन बाहेर जे चार शिला ठे ते बलाणे ठे.

जिणहर बह्मिदिससि जोयण ॥ पणसय दीहङ्गपिहुल चउ उच्चा ॥

अरुससिसमा चउरो ॥ सियकणग सिला सवेइया ॥ ११७ ॥

अर्थ—जिणहरबह्मिदिसिजोयणपणसयदीहङ्गपिहुल चउउच्चा के० जिनजवननी बाहेरनी दिशिने विषे पांचसं योजननी दीर्घ एटले लांबी अने अढीसं योजन पोहोली तथा चार योजन छंची अने अरुससि-समा के० अरु अंजमाने आकारे एवी चउरो के० चार शिला ठे. बली केहवी ठे ? सियकणगसिला के० खेत कनकनी शिला ठे, तथा सवेइया के० मनोहर वेदिकसहित ठे. ॥ ११७ ॥

हवे पूर्वोक्त जे शिला तेहने उपर जे सिंहासन ठे तेहुनु प्रमाण कहे ठे.

सिलमाणष्ठ सहस्सं ॥ समाण सीहासणेहिं दोहि जुया ॥

सिलपंनु कंबलार ॥ च कंबलापुव पछिमउ ॥ ११८ ॥

अर्थ—सिलमाण के० सिलानुं मान जे छंचपणुं तथा लांबपणुं तथा पडोळपणुं तेने अठसहस्संसमाण के० आठ सहस्रजागे वेचतां जे जाग आवे ते प्रमाणे एकेकी सिला उपर सीहासणेहिंदोहिं के० वेवे सिंहासन ठे तेणे करी जुया के० युक्त एहवी पंनुकंबलाररक्तकंबला के० पंनुकंबला तथा रक्तकंबला एहवे नामे वे सिल के० सिला ठे. तेमां पुव के० पूर्वदिशिनेविषे पंनुकंबला नामे सिला ठे, तथा पछिमउ के० पश्चिम दिशिनेविषे रक्तकंबला नामे सिला ठे. इति अष्टमार्थ. हवे विस्तारार्थ कहे ठे. ते सिलानुं लांबपणुं पांचसं योजन ठे, तेने आठ स-हस्र जागें वेचतां पांचसं धनुष्य आवे तो सिंहासन पांचसं धनुष्य लावा ठे, तथा सिलानुं पोहोळपणुं अ-ढीसं योजन ठे ते आठ सहस्र जागे वेचतां अढीसं धनुष्य लाजे तो सिंहासन अढीसं धनुष्य पोहोला ठे, तथा सिला चार योजन छंची ठे, तो चार योजनने आठसहस्र जागे वेचतां चार धनुष्य लाजे तो सिंहा-सन चार धनुष्य छंछा ठे. एहवा बे सिंहासन एकेकी सिलाउपरे ठे. इति गाथार्थ. ॥ ११८ ॥

જામુત્તરાઠ તાઠ ॥ ડ્રોગર્સિંહાસણાઠ અશ્પુર્વ ॥ ચઠસુ-
વિ તાસ નિયાસણ, દિસિજવજિણમઙ્ગણ હોઈ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ- તે શિલાનેવિષે જામુત્તરાઠતાઠ કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે ડ્રોગર્સિંહાસણાઠ કે ૦ એકેક સિં-
હાસન જાણું. તેના નામ તે શિલાના નામનેવિષે અશ્પુર્વ કે ૦ અતિશબ્દ છે તે પૂર્વે જોડહું તે કેમ ? દક્ષિણ
દિશે અતિપાંશુકંઠલા નામે શિલા છે, અને ઉત્તરદિશે અતિરક્તકંઠલા નામે શિલા છે. ૫ વે શિલાઠઠપરે
એકેકું સિંહાસન છે. તામુચ્છસુવિ કે ૦ તે ચાર શિલાનેવિષે નિયાસણદિસિ જવજિણમઙ્ગણ પટલે નિયાસણ
કે ૦ નિજાસન તે આપઆપણ સમ્યુજ જે દિસિ છે. તેનેવિષે જવ કે ૦ ઉત્પન્ન થયા એવા જે જિણ કે ૦ તી-
ર્થકર માહારાજ તેમનું મઙ્ગણ કે ૦ આત્રમહોઢવ હોઈ કે ૦ આપ. પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશિની જે શિલા છે તે
દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિ લાંબી છે, અને પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિ પોહોલી છે. તથા દક્ષિણ અને ઉત્તરદિશિની
જે શિલા છે તે પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિ લાંબી છે. અને દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિ પોહોલી છે. તથા ચંદ્રમાની
આકૃતિનું જે વક્ષપણું છે તે માહેલી દિશિનેવિષે લેખવિપું. અહીંયાં પૂર્વપશ્ચિમ મહાવિદેહદેવનેવિષે સમકાલે
ચાર તીર્થકર રૂપજે તેહના સમકાલે મહોત્સવ થવા માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમના ચાર સિંહાસન છે. તે કહ્યાં.
તથા જરત અને પેરવતનેવિષે સમકાલે વે તીર્થકર જન્મ પામે. તેમાટે દક્ષિણ તથા ઉત્તરદિશિનેવિષે વે સિં-
હાસન છે તે કહ્યાં. ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૧૯ ॥

હવે શિખરથી હેઠલ સોમનસ વન વચાણે છે.

સિદ્ધરા ઢત્તીસેહિં ॥ સહસેહિં મેહલાઈ પંચ સપ ॥ પિટ્હલ
સોમણસવળ ॥ સિલ્લવિણુ પંઢગવળ સરિહા ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ- સિદ્ધરા કે ૦ મેરુના શિખરથી ઢત્તીસેહિંસહસેહિં કે ૦ ઢત્તીસ સહસ યોજન હેઠલ આવિપું તેવારે
પંચસપ કે ૦ પાંચસે યોજન પિટ્હલ કે ૦ પોહોલી પહવી મેહલાઈ કે ૦ મેલ્લલા છે તે મેલ્લલા વણયને આકારે
છે, તે મેલ્લલાનેવિષે સોમણસવળ કે ૦ સોમનસ નામે વન છે, પણ તે વન કહેહું છે, તોકે-સિલ્લવિણુપંઢગવળસ-
રિહા કે ૦ ચારશિલાવિના પંઢકવન સહસ છે પટલે પંઢકવનનીપેટે ચારદિશિનેવિષે ચાર જિનજવન છે, અને
વિદિનેવિષે ચાર પ્રાસાદ છે, તે ચાર પ્રાસાદ જે છે તે એકેકા પ્રાસાદનેકેકે ચાર ચાર વાવડી છે. પણ જિનજવન
આગલ ચાર શિલા નથી. હવે તે પૂર્વોક વાવડીનાં નામ કહે છે. સુમના, સૌમનસા, સૌમનસ્યા, અને મનોરમા,
૫ ચાર વાવડિ ઈશાન કૂળે છે, તથા ઉત્તરકુરા, દેવકૂરા, ગારિષેણા અને સરસ્વતી ૫ ચાર વાવડી અગ્નિકૂળે
છે. તથા વિશાલા, મણિજા, અજયસેના અને રોહિણી ૫ ચાર વાવડી નૈર્ઋત્ય કૂળે છે. તથા જન્નોત્તરા,
ખદા, સુખા અને જહવતી ૫ ચાર વાવડી વાયુકૂળે છે. ૫ સોલ વાવડીયોના નામનું આંતરું સોમનસવનને
વિષે જાણું. અપર સર્વ પંઢકવનની પેટે છે. ॥ ૧૨૦ ॥

હવે જિહાં સોમનસવન છે. તિહાં મેરુનું પોહોલપણું કહે છે.

તઢ્ઢાહિરિ વિરક્તંજો ॥ વાયાલસયાહિ હુસયરિ જુયાઈ ॥
અઘે ગારસજાગા ॥ મઙ્ગે તં ચેવ સહસૂણ ॥ ૧૨૧ ॥

અર્થ- તઢ્ઢાહિરિવિરક્તંજો કે ૦ તે સોમનસવનસંઘી જે વાહેરના વે ઝંઢા પટલે પૂર્વ પશ્ચિમ અથવા દક્ષિ-
ણઉત્તર દિશિનું મધ્યઅંતરનેવિષે મેરુનું વિરક્તંજ છે તે કહે છે. વાયાલસયાહિહુસયરિજુયાઈ અઘે ગારસજાગા

के० चार सहस्र बसेंने बहुत्तर उपर अगीआरिआ आठ जाग पटखो विष्कंज जाणवो. तेहुं परिधि तेर सहस्र पांचसेंने अगीआर योजन उपर अगीआरिआ ढ जाग पटखो बाहिरनो परिधि होय. मज्जेतं चवस हसूण के० सोमनसवननेविषे मांहेली परिधि अंतर एक सहस्र योजन छणुं जाणवुं. केमके ते सोमनसवननुं पोहोळपणुं जे ते तेमांथी पांचपांचसें योजन वे पासना जेवारे काढिएं तेवारे मांहेनुं विष्कंज त्रणसहस्र बसे- ने बहुत्तर योजन उपर अगीआरिआ आठ जाग होय. तेहुं परिधि दशसहस्र त्रणसेने उगणपचास योजन उपर अगीआरिआ बे जाग जाणवुं. हवे विष्कंज जाणवानी परे कहे ठे. मेरुनो मध्यविस्तार जिहावांठिएं ते स्थानके मूलगी जेटखा योजन छंचुं होए तेदखा योजन अगीआर जागें वेचतां जे जाग आवे ते मूलगा- विस्तार मांहेथी काढतां जे उगरे तेदखो विष्कंज जाणवो. ते आवी रीते जे समचतुलथी त्रेसठ सहस्र यो- जन छंचुं सोमनसवन ठे, तेने अगीआर जागे वेचतां पांच सहस्र सातसेंने सत्तावीस योजन अने उपर त्रण कला आवे ते मूलनुं विस्तार दश सहस्र योजन ठे, तेमांथी काढिएं ते आवी रीते के प्रथम सहस्र मांहेथी एक योजन छेद तेहना अगीआर जाग करी तेमांथी त्रण कला काढिएं तेवारे दशसहस्रमांहे नव- सहस्र नवसे नवाणुं योजन अने उपर अगीआरिआ आठ जाग रहे तेमांहेथी पूर्वखा सत्तावन्नसे सत्तावीस योजन काढीएं तेवारे चार सहस्र बसे बहुत्तर योजन अने उपर अगीआरिआ आठ जाग रहे तेदखुं मे- रुनुं विष्कंज सोमनसवननी बाहरेनी परिधिनेविषे जाणवुं. एम नंदनवननेविषे पण करण जाणवो. ॥१२॥

हवे नंदनवन बखाण्ठे ठे.

तत्तो सड्डुसठी ॥ सहसेहिं नंदणपि तह चव ॥ नवरं
जवण पासायं ॥ तरुदिसि कुमरिकुमावि ॥ १२५ ॥

अर्थ- तत्तो के० ते सोमनस वनथी हेठल सड्डुसठीसहसेहिं के० साडावासठ सहस्र योजन नीचे नं- दनवन जाणवुं. नंदणं पितहचव के० ते नंदनवन पण तेमज पटखे सोमनसवननी पेठे तेना सहस्र चव के० निखे जाणवुं. नवरं के० पटखुं विशेषे ठे. जे जवण पासायंतरु के० जिनजवन अने प्रासाद तेहना आठ आंतरानेविषे दिसिकुमारिकूडावि के० दिक्कुमारिकाना आठ कूट ठे ते कूट पांचसें योजन छंचा जाणवा. अने नवमुं बल कूट ठे ते सहस्र योजन छंचुं ठे माटे सहस्रांक मध्ये गणुं ठे. ते कूटनुं स्थान विशेष सि- ज्ञांतथी जाणवुं. ए दिक्कुमारिका समचतुलथी एक सहस्र योजन छंची ठे अने कूट उपरे जवनमांहे वसे ठे. तेमाटे उर्ज लोकवासिनी कहिएं तेहनां नाम कहे ठे. मेघंकरी, मेघचती, सुसेषा, मेघमालिनी, सुवत्सा, वत्समित्रा, बलाका अने वारिषेणा, ए आठ कुमारीका जाणवी. तिहांजे वावडी ठे तेनां नाम कहे ठे नं- दोत्तरा, नंदा, सुनंदा अने नंदवर्द्धनी ए चार वावडी इशान कूपे ठे. तथा नंदिषेणा, अमोषा, गोस्तूपा अने सुदर्शना ए चार वावडी अग्नि कूपे ठे. तथा जप्ता, विशाला, कुमुदा अने पुंरुकीणी ए चार वावडी नैर्ऋत्य- कूपे ठे. तथा विजया, वैजयंती, जयंती अने अपराजिता ए चार वावडी वायु कूपे ठे. ॥ १२५ ॥

सौमनसवननीपेठे नंदनवन प्रदेशनेविषे गिरिविस्तार कहे ठे.

नवसहस्र नवसयाई ॥ चउपन्ना ढच्चिगारजागाय ॥ नं-
दणबहिर्विस्कंजो ॥ सहसूणो होइमझंमि ॥१२६॥

अर्थ- नवसहस्र के० नव सहस्र अने नवसयाई के० नवसें चउपन्ना के० चउपन्न योजन उपरे ढच्चिगार जागा के० अगीआरिआ ढ जाग पटखो नंदणबहिर्विस्कंजो के० नंदनवननेविषे बाहिरनी दिशिन विष्कंज

જાણવો. અને તેહનું પરિધિ એકત્રીસ સહસ્ર ચારસેં અને જગણાંસિ યોજન ૫ વાહિરનું પરિધિ ઠે. તથા નંદનવનને મક્કમિ કે ૦ માંહેનું પરિધિનું વિષ્કંજ તે પૂર્વોક વિષ્કંજથી સહસ્રણો કે ૦ એક સહસ્ર યોજને હંણો જાણવો, ૫ટલે આઠ સહસ્ર નવસેંને ચોપચ યોજન ૮પરે અગીઆરીઆ ઠ જાગ જાણવો. તથા તેહનું પરિધિ અઠાવીસ સહસ્ર ત્રણસેંને સોલ યોજન ૮પર અગીઆરિઆ આઠ જાગ ૫ માંહેનો પરિધિ જાણવો. ॥૧૩૩॥

હવે જનશાલ વન વચ્ચાણે ઠે.

તદ્વહો પંચ સપર્હિ ॥ મહિયલિ તહ ચેવ જદસાલવર્ણ ॥

નવરંમિહ દિગ્ગયચ્ચિય ॥ કૂમા વણ વિઠરંતુર્મ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ- તદ્વહો કે ૦ તે નંદનવનથી હેતું પંચસપર્હિ કે ૦ પાંચસેં યોજન મહિયલિ કે ૦ સમજાતલ પૃથ્વીને- વિષે તદ્વચેવ કે ૦ તેમજ ૫ટલે નંદનવનની પેટેજ જદસાલવર્ણ કે ૦ જનશાલનામે વન જાણવું. નવરં કે ૦ ૫-ટલું વિશેષ ઠે જે ફહ કે ૦ આ જનશાલ વનનેવિષે જે જિનજવન અને પ્રાસાદના જે આઠ આંતરાઠે તેને વિષે હાથીને આકારે આઠ કરિકૂટ ઠે, તે દિગ્ગજ કે ૦ દિગ્ગજકૂટ કહેવાય ઠે. ૫ જનશાલ વનને વિષે મેરુની ચારદિશિ તે સીતોદા તથા સીતાને પ્રભાદે રુંધી ઠે. તેમાટે નદીના તટ ૮પરે જિનજવન ઠે, અને ગજદં-તગિરિનીપાસે પ્રાસાદ ઠે. અને જિનજવન તથા પ્રાસાદને વચ્ચે દિગ્ગજકૂટ ૫ટલે આઠ કરિકૂટ ઠે. હવે તિ-હાં જે વાવડી ઠે તેમનાં નામ કહે ઠે, પદ્મા, પદ્માજા, કુમુદા અને કુમુદાજા ૫ ચાર વાવડી ફશાન કૂણે ઠે. તથા હત્પલજૌમા, નલિના, હત્પલોચ્છલા અને હત્પલા ૫ ચાર વાવડી અધિ કૂણે ઠે. તથા મુંગા, મુંગિની, જલપ્રજા અને વજ્રા ૫ ચાર વાવડી નૈઋત્ય કૂણે ઠે. તથા શ્રીકાંતા, શ્રીમાતા, શ્રીમંદા અને શ્રીનિહ્યા ૫ ચાર વાવડી વાયુકૂણે જાણવી. તથા વણવિઠરંતુર્મ કે ૦ ૫ જનશાલ વનનું જે ચારદિશિ વિસ્તાર ઠે, તે આગલી ગાથા ૫ કહે ઠે. ॥ ૧૩૪ ॥

બાવીસસહસ્તાઈ ॥ મેરુઠં પુવ્વં ય પશ્ચિમઠં ॥ તં

ચાહસીવિહત્તં ॥ વણમાર્ણં દાહિણુત્તરઠં ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ- મેરુઠં કે ૦ મેરુપર્વત થકી પુવ્વંયપશ્ચિમઠં કે ૦ પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશે જનશાલ વનની વાહિરની દિશિનું વિષ્કંજ બાવીસ સહસ્તાઈ કે ૦ બાવીસ સહસ્ર યોજન હોય. તંચાહસીવિહત્તં કે ૦ તે બાવીસ સહસ્ર યોજનને અઘ્યાસી જાગે બેચતાં વસેને પચાસ યોજન સાને તો ૫ટલો દાહિણુત્તરઠં કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશિનેવિષે વણમાર્ણં કે ૦ જનશાલ નામે જે વન ઠે, તેના વિસ્તારનું પ્રમાણ જાણવું. ॥ ૧૩૫ ॥

હવે ગજદંત ગિરિ વચ્ચાણે ઠે.

ઠવીસસહસ્ર ચલસય ॥ પળહત્તરિ ગંતુ કુરુનપ્પવાયા ॥

હજઠં વિ નિગ્ગયા ગય ॥ દંતા મેરુમ્મુદ્દા ચલરો ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ- કુરુનપ્પવાયા કે ૦ કુરુદેવની જે નદી સીતોદા તથા સીતા તેહનું પ્રપાત કે ૦ પડવા નીકલવાનું સ્થાનક જે જીત્રી તિહાથી ગંતુ કે ૦ જહ્ને ઠવીસ સહસ્ર ચલસયપળહત્તરિ કે ૦ ઠવીસ સહસ્ર ચારસેંને પંચોત્તર યોજન હજઠંવિ કે ૦ વે પાસે મેરુમ્મુદ્દા કે ૦ મેરુપર્વત સાદામાં ચલરો કે ૦ ચાર ગયદંતા કે ૦ ગજદંત ગિરિ ઠે. તે નિષઘ તથા નીલવંત પર્વતમાંહેથી નિગ્ગયા કે ૦ નીકળ્યા ઠે, તે ગજદંતા હાથીના દાંતને આકારે દેખાણે ઠે માટે ૫ને ગજદંત ગિરિ કહિયં. ॥ ૧૩૬ ॥

હવે ગજદંત ગિરિની સ્થિતિ તથા વર્ણ અને નામ કહે છે.

અગ્નેયાશ્વ પયાહિ, ણેણ દિસાસુ સિયરત્તપિયનીલા ॥

જાસોમણસ વિહ્લુપહ્ ॥ ગંધમાયણ માલવંતરકા ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ-અગ્નેયાશ્વ કે ૦ અગ્નિ કૂળથી આદિ પદલે ધુરમાંડીને પયાહિણે કે ૦ પ્રદક્ષિણવર્ત ગણતાં દિસાસુ કે ૦ ચાર દિશીને વિષે અનુક્રમે ચાર ગજદંત ગિરી છે. તેમાં સિય કે ૦ હજ્જલવર્ણે ગજદંતગિરિ અગ્નિકૂળે છે, અને નૈર્ઋત કૂળે રત્ત કે ૦ રક્તવર્ણે ગજદંત ગિરિ છે, તથા વાયુકૂળે પિય કે ૦ પીત પદલે પીલે વર્ણે ગજદંતગિરિ છે, તથા ઇશાન કૂળે નીલા કે ૦ નીલવર્ણે ગજદંતગિરિ છે, હવે અનુક્રમે અગ્નિકૂળથી હજ્જલા ગજદંતગિરિ પ્રમુલ ચાર ગજદંતાના નામ કહે છે. પેહેલો અગ્નિકૂળે સોમનસ, બીજો નૈર્ઋત્ય કૂળે વિહ્લુપજ, ત્રીજો વાયુકૂળે ગંધમાયણ કે ૦ ગંધમાદન તથા ચોથો ઇશાનકૂળે માલવંતરકા કે ૦ માલ્યવંત નામે ગજદંતગિરિ જાણવો. ॥ ૧૨૭ ॥

હવે અષો લોકે દિક્કુમારિકા જ્યાં રહે છે તે સ્થાનક કહે છે.

અહલોગવાસિણીઠ ॥ દિસાકુમારીઠ અઠ ય પસિં ॥

ગયદંતગિરિવરાણં ॥ દ્વિઠા ચિઠંતિ જવણેસુ ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ-અહલોગવાસિણીઠ કે ૦ અધોલોકને વિષે વલનારી જે અઠદિસાકુમારીઠ કે ૦ આઠ દિક્કુમારિકા છે તે એપસિંગયદંત ગિરિવરાણં કે ૦ એગજદંતગિરિના નીચે જે જવણેસુ કે ૦ જવન છે તે જવનને વિષે ચિઠંતિ કે ૦ તે દિક્કુમારિકા રહે છે. એ રહેવાના સ્થાનકનું સામાન્યપણું કહ્યું. હવે વિશેષપણે તેમણે રહેવાના જે સ્થાનક છે, તે જ્ઞાનવંત ગુરુના વચનથી જાણવાં. તથા ઝોગંકરા, ઝોગવતી, સુઝોગા, ઝોગમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, પુષ્પમાલા અને અર્નવિતા એ તેમનાં નામ જાણવાં. ॥ ૧૨૮ ॥

હવે ગજદંતગિરિનું ઠંચપણું તથા પહોલપણું કહે છે.

ધુરિ અંતે ચઢ પણસય ॥ ઠચ્ચત્તિ પિહ્લત્તિ પણસયાઽસિસમા ॥

વીહ્લત્તિ ઇમે ઢકલા ॥ ડુસયનવુત્તરસહસતીસં ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ-ઇમે કે ૦ એ ચાર ગજદંત ગિરિ તે ધુરિ કે ૦ જ્યાં કુલગિરિ થકી નીકળ્યા છે. ત્યાં નીલવંત નિષઘનીપરં. ચઢસય કે ૦ ચારસેં યોજન ઠચ્ચત્તિ કે ૦ ઠંચા છે, તથા અંતે કે ૦ અંતને વિષે મેરુને જ્યાં મળ્યા છે, ત્યાં પણસય કે ૦ પાંચસેં યોજન ઠચ્ચ કે ૦ ઠંચા છે, અને મૂલને વિષે પણસયપિહ્લત્તિ કે ૦ પાંચસેં યોજન પોહોલા છે, અને અંતે કે ૦ ઠેઠેતો અસિસમા કે ૦ તરવારની ધારની પેટે અંગુલને અસંભ્યાતમે જાગેં પોહોલા છે; તેમણે અસિ પદલે જે તરવાર તે સદશ છે. તથા તે ગજદંતગિરિનું લાંબપણું સહસતીસં કે ૦ ત્રીસ હજાર અને ડુસય કે ૦ બસેં નવુત્તર કે ૦ નવ યોજન અને ઇપર ઢ કલા કે ૦ ઢ કલા પદલું છે, એ ચાર ગજદંતગિરિનું દીર્ઘપણું કહ્યું તથા તે બે ગજદંતગિરિ લાંબપણે જેવારે એકઠા કરીએં તેવારે કુરુદેવ ધનુષ્યને આકારે છે, તે ધનુષ્યનું પૃષ્ઠ કહિયે બાહેરનું પુંડનું જાગ અર્ધચંદ્રાકારનું આપ, તેહના યોજન સાઠ સદશ ચારસેંને અઠાર તથા ઇપર કલા બાર પદલે કુરુદેવનું ધનુષ્ઠ આપ, સીતોદા તથા સીતાનદીની પચાસ યોજન પ્રમાણ પોહોલી જે જીન્તી છે, તે થકી ઢબીસસદશ ચારસેંને પંચોતેર યોજન બે પાસે વેગલા ગજદંતગિરિ છે, તે બે પાસે પદલા વેગલા છે, માટે ઢબીસ સદશ ચારસેંને પંચોતેર યોજન છે. તેને વમણા.

કરી જીજીનો વિસ્તાર પચાસ યોજનમાંહે ચેલતા ત્રેપણ સહસ્ર યોજન કુરુદેવની જીવા થાપ. જીવા પટલે ધનુષ્યની પળળ તેસરિલી માટે જીવા કહિયં. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૨૯ ॥

હવે કુરુદેવના મધ્યજાગનું પહોલપણું કહે છે, મધ્યજાગના પોહોલપણાને ડ્રહુ કહિયં. તે કેમ કે ડ્રહુ પટલે તીર તેનું જે ગમ તેને ડ્રહુ કહિયં તે કહે છે.

તાણં તો દેવુત્તર ॥ કુરાહ ચંદ્રસંઘિયાહ હુવે ॥

દસસહસ વિસુદ્ધમહા ॥ વિદેહદલમાણપિહુલાહ ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ- તાણંતોદેવ કે ૦ તે ગજદંત ગિરિમધ્યે મેરુપર્વત થકી દક્ષિણદિશિનેવિષે દેવકુરુદેવ છે, અને મેરુ- સ્ત્રી ઉત્તરદિશિનેવિષે ઉત્તરકુરાહ કે ૦ ઉત્તરકુરુદેવ છે, હુવે કે ૦ એ વે યુગલિયાના દેવ છે, તે ચંદ્રસંઘિ- યાહ કે ૦ અર્ધચંદ્રમાને આકારે રહ્યાં છે, અને દસસહસવિસુદ્ધ કે ૦ દસ સહસ્ર યોજન રહિત જે મહાવિદેહ દેવનું પિહુલાહ કે ૦ વિસ્તાર તેનો દલમાણ પટલે અર્ધ કરતાં જેટલા યોજન થાપ તેટલા યોજન કુરુદેવ- ના મધ્યજાગનું પોહોલપણું જાણવું, તે કેમ ? તોકે મહાવિદેહ દેવનો વિસ્તાર તેત્રીસ સહસ્ર ઝસેને ચોરાસી યોજન અને ઉપર ચાર કલા છે; તેમાંહેથી મેરુનું વિષ્કંજ દસ સહસ્ર યોજન કાઢિયં તેવારે તેવીસ સહસ્ર ઝસેને ચોરાસી યોજન અને ઉપર ચાર કલા ઉગરે; તેહનું અર્ધ અગીઆર સહસ્ર આઠસેને બેતાલીસ યોજન ઉપર કલા વે પટલો વિષ્કંજ કુરુદેવના મધ્યજાગનેવિષે જાણવો. ॥ ૧૩૦ ॥

હવે કુરુદેવના ગિરિ કહે છે.

નશ્વુવાવરકુલે ॥ કણગમયા બલ સમા ગિરી દો દો ॥

ઉત્તરકુરાહ જમગા ॥ વિચિત્તચિત્તા ય ઇયરીય ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ- નશ્વુવાવરકુલે કે ૦ નદી જે શીતોદા તથા શીતા તેમનાં પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશોં જે વે તટ તેહને- વિષે કણગમયા કે ૦ કનકમયી પહવા તથા બલસમા કે ૦ બલકૂટ છે તે સમા પટલે સરસા સહસ્ર યોજન ઇંચપણું છે અને સહસ્ર યોજન મૂલે વિસ્તાર તથા પાંચસેં યોજન ઉપર શિખરનેવિષે વિસ્તાર છે જેમનો પહવા ગિરિદોદો કે ૦ વે વે પર્વત છે. તે ઉત્તર કુરાહ કે ૦ ઉત્તર કુરુદેવને વિષે જમગા કે ૦ જમક પવેનામેં વે પર્વત છે, અને વિચિત્તચિત્તાયઇયરીય કે ૦ દેવકુરુદેવને વિષે શીતોદા નદીના પૂર્વદિશિના તટને વિષે વિ- ચિત્રનામે કનકગિરિ છે, અને પશ્ચિમ દિશિના તટને વિષે ચિત્રનામે કનક પર્વત છે. ॥ ૧૩૧ ॥

હવે કુરુદેવની નદીના જહ ધસાણે છે.

નશ્વહ દીહા પળ પળ ॥ હરયા હુહુદારયા ઇમે કમસો ॥

નિસહો તહ દેવકુરુ ॥ સૂરો સુલસો ય વિહ્નુપહો ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ- નશ્વહદીહા કે ૦ નદીના પ્રવાહને વિષે દીર્ઘ પટલે સાંઘપણું છે જેમનું પહવા પળ પળ કે ૦ પાંચ પાંચ હરયા કે ૦ જહ પેકેકા કુરુદેવને વિષે છે, વલી તે જહ કેહેવા છે હુહુદારયા કે ૦ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશો વે વે છે વારણા જેમને વિષે પહવા પાંચ જહ છે, તેના નામ છે તે ઇમે કે ૦ આ કમસો કે ૦ અનુક્રમે કહે છે. એક નિસહો કે ૦ નિપથ તહ કે ૦ તથા બીજો દેવકુરુ, ત્રીજો સૂરા કે ૦ સૂર, ય કે ૦ વલી ચોથો સુલસો કે ૦ સુલસ અને પાંચમો વિહ્નુપહો કે ૦ વિદ્યુત્પ્રજા એ પાંચ જહ દેવકુરુદેવમાંહે શીતોદાનદીના જાણવા. ઇતિ ગાથાર્થ ॥ ૧૩૨ ॥

હવે શીતા નદીના પાંચ બહનાં નામ કહે છે.

તહ નીલવંત ઉત્તર, કુરુચંદે રવય માલવંતો તિ ॥

પઞ્ચમદહસમા નવરં ॥ એપ્સુ સુરા દહસનામા ॥૧૩૩॥

અર્થ— તહ કે ૦ તેમજ નીલવંત, ઉત્તર કુરુ, ચંદે કે ૦ વંચ એરવય કે ૦ એરવત અને માલવંતોતિ કે ૦ માલવંત ઇતિ એ પાંચ ઉત્તર કુરુદ્વેત્રમાંહે શીતાનદીના બહ જાણવા. એ બહનાં નામ વિશ્વબહ કહિયં. એ સર્વ બહ છે તે પઞ્ચમ દહસમા કે ૦ પશ્ચાદ્ધ સરસ્વા સદ્ધ યોજન હાંવા અને પાંચશે યોજન પોહોલા અને દસ યોજન હંધા જાણવા. નવરં કે ૦ એટલું વિશેષ છે જે એપ્સુ કે ૦ એ બહને વિષે જે સુરા કે ૦ અધિશાયક દેવ છે તે દહસ નામા કે ૦ પોતપોતાના બહને નામે તેમનાં નામ છે. ॥ ૧૩૩ ॥

હવે કુલગિરિ, જમલપર્વત, પાંચબહ અને મેરુ બહના સાત આંતરા કહે છે.

અહસય ચઢતિસ જોય ॥ ણાઈ તહ સેગસત્તજાગાઈ ॥

ફકા રસયકલાઈ ॥ ગિરિજમલદહાણ મંતરયં ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ— અહસય કે ૦ આઠસે અને ચઢતિસ જોયણાઈ કે ૦ ચોત્રીસ યોજન તહ કે ૦ તથા પ્રકારે સેગસત્ત જાગાઈ છે ૦ એક કલાના સાત જાગ કરીયં, એવે એક જાગ સહિત ફકારસયકલાઈ કે ૦ અગીઆર કલા એટલું કુલગિરિ, જમલપર્વત, પાંચ બહ તથા મેરુનો પ્રત્યેકે અંતર જાણવો. તે કેમ દેવકુરુનું વિસ્તાર અગીઆર સદ્ધ આઠસે વેતાલીશ યોજન અને બે કલા છે; તે માંહેથી ચમલપર્વત અને પાંચ બહ તેણે રૂંધેલા જે ૩ સદ્ધ યોજન છે તે કાઢિયં તેવારે અગ્રાવનસે વેતાલીસ યોજન અને કલા બે બધે; તે સાત જાગે વેચતાં આઠસે ચોત્રીસ યોજન આવે, શેષ ચાર હગરે તે ઊગણીસવાર ગણીયં તેવારે બહુત્તર કલા આવ. તેનીસાથે મૂલગી બે કલા એકઠી કરતાં અગ્રોત્તર કલા આવ. તે વલી સાત જાગે વેચતા ઊગણીસી અગીઆર કલા આવે વલી એક કલા હગરે તેહના સાત જાગ કરિય તેહનું સાતમ્યો એક જાગ અને અગીઆર કલા એટલું કુલગિરિ તથા જમલપર્વત તથા બહ પાંચ તથા મેરુનું અંતર જાણવું. ॥ ૧૩૪ ॥

હવે કાંચનગિરિની સ્થિતિ બલાણે છે.

દહપુવાવર દસ જો ॥ યણેહિ દસ દસ વિયદ્ધકુમાણં ॥

સોલસગુણપ્પમાણા ॥ કંચણગિરિણો હુસય સવે ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ— દહપુવાવર દસજોયણેહિ કે ૦ બહથકી પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશે દસ યોજનની વેગલાઈયં એકેકબહના બંને પાસાનેવિષે દસદસકંચણગિરિણો કે ૦ દસ દસ કંચનગિરિ જાણવા. તે કંચનગિરિ કેહેવા છે? તોકે વિયદ્ધકુમાણં કે ૦ વૈતાદથનાકૂદથી સોલસગુણપ્પમાણં કે ૦ સોલગુણા મોદા છે, એવા કંચનગિરિ જંબૂદીપને વિષે સવે કે ૦ સર્વે હુસય કે ૦ બસે જાણવા. તે કેમ? દેવકુરુ તથા હચંરકુરુના દશ બહ છે તે એકેકબહને બે પાસે દશ દશ ગુણતાં વીશ આવ. તે વીશને દશવાર ગુણતાં બસે પૂરા આવ. વૈતાદથના કૂદથી કંચનગિરિ જે છે તે સોલગુણા મોદા છે તે યંત્રથી જાણવા.

હવે જંબૂવૃક્ષ વલાણે છે.

ઉત્તરકુરુપુવ્વઠે ॥ જંબૂણય જંબૂપીઢમંતેસુ ॥ કોસહુ

હુચં કમિ વ ॥ હમાણ ચઢવીસગુણ મજ્ઞે ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ- ઉત્તરકુરુપુષ્પે કે० ઉત્તરકુરુદ્વેત્રના પૂર્વદિશિના અર્ધનેવિષે જંબુણ્ય કે० રક્તવર્ણ કનકનું જંબુ-
પીઠ કે० જંબુદ્ધનું પીઠ જાણવું. તે પીઠ કેહવું છે? તોકે- અંતેષુ કે० ઠેઠાનેવિષે કોસદુગુચ્ચં કે० વે કોસ
સમપ્રતલથી ઇંચું છે. તિહાંથી કમિ કે० અનુક્રમે વટમાણ કે० વચતુ વચતું મલ્લે કે० મધ્યજાગે ચલવી-
સગુણં કે० ચલવીસગુણું છે; ઇટલેમધ્યજાગે બાર યોજન ઇંચું ૫ ઇંધા ઇટલે ઇલદા સરાવને આકારે પીઠ
જાણવું, ઇતિ ગાથાર્થ. ॥ ૧૩૬ ॥

વલી તેહજ પીઠ વચાણે છે.

પણસયવટ્ટપિટુત્તં ॥ તં પરિચિત્તં ચ પઠમવેદિય ॥

ગાઠ દુગે ગુચ્ચપિટુ ॥ ત ચારુચઠદારકલિયાપ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ- તે પીઠ કેહવું છે? તોકે-પણસયવટ્ટપિટુત્તં કે० પાંચસે યોજન વર્તુલ તથા પોહોલું છે. તં કે० તે
પીઠ છે તે સર્વ પઠમવેદિય કે० પદ્મવરનામે જે વેદિકા છે, તેણિયં પરિચિત્તં કે० વિદ્યું છે. તે વેદિકા કેહવી
છે ગાઠદુગેગુચ્ચ કે० વે કોશ ઇંધા અને એક કોશ પોહોલા પહવા ચારુ કે० મનોદ્ધર જે ચઠદાર કે० ચાર
વારણા તેણે ફરી કલિયાપ કે० સહિત છે. ॥ ૧૩૭ ॥ ઇતિ ગાથાર્થ.

તંમલ્લે અરુચિર ॥ ચઠચ મણિપીઠિયાઃ જંબૂતરુ ॥

મૂલે કંદે સ્થંધે ॥ વરવયરારિઠવેરુલિઠ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ- તંમલ્લે કે० તે પીઠિકાના મધ્યજાગે અરુચિર કે० આઠ યોજન છે વિસ્તાર જેનો ઇટલે પહોલી છે,
તથા ચઠચ કે० ચાર યોજન ઇંધી પહવી જે મણિ પીઠિયાઃ કે० મણિમયપીઠિકા તેહનેવિષે જંબૂતરુ કે०
જંબુદ્ધ છે. તે જંબુદ્ધની મૂલે કે० મૂલનેવિષે જે જડા છે તેવરવયર કે० પ્રધાન જે વજ્રરક્ત તે મયી છે. તથા
કંદે કે० મૂલથી ઉપર જે કંદ તે અરિઠ કે० ક્યામવર્ણરક્ત તેહનું છે. તથા સ્થંધે કે० જંબુદ્ધની જે ઢાલ
તે વેરુલિઠ કે० વૈકુર્યરક્ત ઇટલે નીલવર્ણ રક્ત તેહની છે. ॥ ૧૩૮ ॥

તસ્સ ય સાહ પસાહા ॥ દલાય વિંટાય પલ્લવા કમસો ॥

સોવંન્નજાયરૂવા ॥ વેરુલિતવણિજ્ઞજંબૂણ્યા ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ- તસ્સ કે० તે જંબુદ્ધની સાહ કે० શાખા ઇટલે મોટી કાલ અને પસાહા કે० પ્રશાખા ઇટલે લ-
ગુશાખા તે ન્હાની કાલ તથા દલા કે० પત્ર ચ કે० વલી વિંટા કે० વીટ તે પત્રના મૂલ ય કે० વલી
પલ્લવ કે० નવાંકૂરા તે નવા ઇગાં પત્ર ૫ કમસો કે० અનુક્રમે સોવંન્ન કે० સુવર્ણ તથા જાયરૂવા કે०
જાતરૂપ તે કાંડક ધવલવર્ણ કનક, તથા વેરુલિય કે० વૈકુર્યરક્ત તથા તવણિજ્ઞ કે० તપનીય ઇટલે તપાવેલું
સુવર્ણ તથા જંબૂણ્યા કે० રક્તસુવર્ણના જાણવા. ઇટલે જંબુદ્ધની મોટી શાખા છે તે પીલાવર્ણનું કનક તે
સંવંધી છે, તથા જે લઘુ શાખા છે તે પૂર્વે જાતરૂપ કાઠું જે કાંડક ધોલું કનક તેહની છે, તથા જંબુદ્ધના
જે પત્ર છે વૈકુર્યરક્તના ઇટલે નીલારક્તના છે, તથા પત્રના વિંટા છે તે પૂર્વોક્ત તપનીયસુવર્ણ સરખા મહાતેજ-
વંત છે, તથા જે પલ્લવ છે તે જંબૂનદ ઇટલે રક્તસુવર્ણ તેહના છે. ॥ ૧૩૯ ॥

સો રયયમયપવાલો ॥ રાયયવિહિમો ય રયણપુષ્પફલો ॥

કોસદુગં ઇવેદો ॥ શુઢસાહા વિહિમચિરંજો ॥ ૧૪૦ ॥

अर्थ— सो के० ते जंवूवृद्ध केहवुं ठे रययमयपत्रावो के० रूपामयी ठे नवां प्रवाल पटले पत्र जेहनेविषे. वली केहवुं ठे. राययवकिमो के० रूपानी वकिम पटले मध्यजागनी वचेनी मोटी ठे माल जेहनी. वली केहवुं ठे. रययपुष्पफलो के० सर्व फलफूल रत्नमय ठे जेहना. वली जंवूवृद्ध केहवुं ठे कोसदुर्गन्धवेहो के० वे कोश जमिमध्ये छरुपणे जानो ठे तथा थुरु के० थरुनेविषे तथा साहा के० मोटी शाखानेविषे तथा विडिम के० मध्यजागे जे मूल शाखा ठे, तेहनेविषे वे कोशनुं विरक्जो के० पोहोखपणुं जाणवुं. ॥ १४० ॥ इति गायार्थ.

शुद्धसाहवडिमदीह, ति गाठए अरु पनर चढवीसं ॥ सा-
हा सिरिसमजवणा ॥ तम्माण सचेइयं विडिमं ॥ १४१ ॥

अर्थ— शुद्धसाहवडिम के० ते जंवूवृद्धनुं अरु तथा शाखा तथा वडिम पटले मूलगी छंची माली जे मध्यजागनी मोटी डाल ते छांबपणे अनुक्रमे गाछएअरु दिहति के० आठ कोश अरुनी डाल छांबी ठे तथा शाखा पटले चार दिशे चार मोटी जे डाल जे अरुनी शाखा अकी नीकली ठे त्यां अकी पनर के० पनर कोश छांबी ठे तथा वडिम के० मध्यजागनी मूलगी छांबी डाल छंची ठे ते चढवीस के० चोवीश कोश छांबी ठे. ए चार दिशिनी चार शाखानेविषे सिरिसमजवणा के० श्रीदेवीना जवनसरखा चार जवन जाणवा. तथा तम्माणसचेइयंविडिमं के० ते श्रीदेवीना जवन सहश जे पाचमी वडिमं के० मोटी चोवीश कोशनी डाल ठे ते उपर जिनजवन जाणवुं. ॥ १४१ ॥

पुबिद्धि सिद्धा तिसु आ ॥ सणाणि जवणेसु णाडियसुरस्स ॥
सा जंबू बारसवे ॥ इयाहि कमसो परिकित्ता ॥ १४२ ॥

अर्थ— पुबिद्धिसिद्धा के० पूर्वदिशिनी शाखाना जवननेविषे जंबूचीपनो अनादित नामे जे अधिष्टायक देव तेने सुवानीसिद्धा ठे, तथा तिसुजवणेसु के० शेष जे त्रण जवन ते तेनेविषे आसणाणि के० बेसवायोग्य सिंहासन ठे, ते कोना ठे तो के अणाडियसुरस्स के० अनादित ठे नाम जेनुं पद्वो जे जंबूचीपनो अधिष्टायक देव ठे, तेना ठे, तथा सा के० ते जंबूवृद्धनी जे पीठीका ठे, ते बारसवेइयाहि के० बार वेदिकाए करी कमसो के० अनुक्रमे परिकित्ता के० वींटेली ठे. ॥ १४२ ॥

दहपडमाणं जंबु, छरं तु तमिहावि जंबूरुकाणं ॥
नवरं मह्यरियाणं ॥ ठाणे इह अगमहिसीड ॥ १४३ ॥

अर्थ— दहपडमाणं के० पद्मरुहना कमलनुं जे परिवार तथा जंबुछरं के० जे पद्मरुहना विस्तार पूर्वे कह्यो ठे. तमिहावि के० तेम अहीआं पण जंबूरुकाणं के० जंबूवृद्धनो जे परिवार तेपण तेमज जाणवो. पटले अहीआं पण बीजा लघु जंबूवृद्धनो परिवार जाणवो. नवरं के० पटलुं विशेष ठे जे तिहां जे चार महत्तरिका देवी कही ठे ते मह्यरियाणंठाणे के० तेमहत्तरिकाने स्थानके इह के० अहीआं अगमहिसीड के० अगमहिषी जाणवी. ॥ १४३ ॥ इति गायार्थ.

कोस दुसएहि जंबू ॥ चढहिसिं पुवसाखसमजवणा ॥
विदिसासु सेस तिसमा ॥ चढवाविजुथा य पासाया ॥ १४४ ॥

अर्थ— जंबू के० जंबूवृद्धने चढहिसिं के० चारदिशे कोसदुसएहि के० बसें कोशे पुवसाखसमजवणा के०

पूर्वदिशिनी शाखा सरखा जवन जाएवा. एटखे ए जावार्थ जे जवन जे चैत्यगृह ठे ते चार दिशिनेविषे जंबू-
वृद्धयकी वसें कोशें दूर ठे तथा विदिसासु के विदिशिनेविषे सेसतिसमा के वीजी त्रण डालनेविषे जेवा जवन
ठे तेवा विदिशिनेविषे चत्तवाविजुया के चार वावडिणं सहित पासाया के चार प्रासाद जाएवा. ॥१४४॥

ताणंतरेसु अड जिण, कुमा तह सुरकुराइ अवररुं ॥

राय यपीढे सामखि ॥ रुक्को एमेव गरुलस्स ॥ १४५ ॥

अर्थ- ताणंतरेसु के ते जिनजवन तथा प्रासादना आठ अंतरनेविषे अडजिणकूडा के जिनजवने स-
हित आठ कूट जाएवा. पण ते कूट केहवा ठे तो के वार योजन मूखें विस्तार ठे अने चार योजन शिखरे
विस्तार ठे तथा आठ योजन छंछा एवा आठ कूट ठे. ते तरुकूट कहा ठे. तह के तथा प्रकारे सुरकुराइ
के देवकुरुहेत्रना अवररुं के पश्चिमदिशिना अरुंनेविषे राययपीढे के रूपमनीपीठिकानी छपर सामखि-
रुको के शाहमखीवृद्ध ठे ते गरुलस्स के गरुलदेवताने वसवायोग्य जाएवो. एवमेव के एहनो पण विस्तार
एज जंबूवृद्धनी पेठे जाएवो. ॥ १४५ ॥

हवे महाविदेहमाहे वत्रीस विजय वखाणे ठे.

बत्तीस सोल बारस ॥ विजया वस्कार अंतरनईठ ॥

मेरुवणाठ पुवा ॥ बरासुकुलगिरिमह नयंता ॥ १४६ ॥

अर्थ- बत्तीस के वत्रीस तथा सोल के सोल अने बारस के बार ए सर्व अनुक्रमे विजया के वि-
जय तथा वस्कार के वदस्कार पर्वत अने अंतरनईठ के अंतरनदी जाएवी. एटखे वत्रीस विजय तथा
सोल वदस्कार पर्वत अने बार अंतरनदी जाएवी. ते मेरुवणाठ के मेरुना जड़शालवन अकी पुढावारासु
के पूर्वदिशि अने पश्चिमदिशिनेविषे कुलगिरिमहनयंता के प्रथम वे विजय पढी वे वदस्कारपर्वत वली
वे विजय तेवार पढी वे अंतरनदी वली वे विजय एम अनुक्रमे एकेकीदिशे सोलविजय तथा आठ वद-
स्कार पर्वत तथा ष अंतरनदी आय. ते वेपासाना एकठा करिणं त्यारे वत्रीस विजय तथा सोल वदस्कार प-
र्वत अने बार अंतर नदी आय. ॥ १४६ ॥ इति गायार्थ.

हवे वत्रीस विजयना पोहोलपणानुं प्रमाण कहे ठे.

विजयाण पिहुत्ति सग, छ जाग वारुत्तरा डुवीससया ॥

सेखाणं पंचसए ॥ सवेइ नइ पन्नवीससयं ॥ १४७ ॥

अर्थ-डुवीससया के वावीससैं अने वारुत्तरा के वार योजन छपर एक योजनना अछ के आठ
जाग करिणं तेहवा सग के सात जाग एटखुं विजयाणपिहुत्ति के एकेका विजयनुं पोहोलपणुं जाणहुं.
तथा सेखाणं के वदस्कार पर्वत जे ठे ते पंचसए के पांचसैं योजन पोहोला ठे. तथा सवेइनपन्नवीस-
सयं के सर्व जे अंतरनदी ठे ते एकसोने पचीस योजन पोहोली ठे. हवे ए विजयादिनुं पोहोलपणुं जाए-
वानो उपाय छखे ठे. चत्तपन्न सहस्रयोजन जूमि, मेरु अने जड़शालवने रुंधी ठे, तथा चार सहस्र योजन
जूसी, वदस्कारपर्वतोए रुंधी ठे, तथा सातसैंने पचास योजन जूमिना अंतरनदीए रुंध्या ठे, तथा
पांच सहस्र आठसैं चुमाखीस योजन जूसी, वे वन मुखे रुंधीठे. ए सर्व योजन एकठा करिणं तेवारे चोसठ
सहस्र अने पांचसैं चोराणु योजन आय. ए एक लह योजन प्रमाण जे जंबू दीप ठे, तेमाहेंथी काढीं.

તેવારે પાંત્રીશ સદ્સ ચારસેં ને ઢ યોજન હગરે. હવે અહીંઆ વિજયનું પરિમાણ વાંઝીયં ટૈયં તેમાટે હગસ્યા જે પાંત્રીસ સદ્સ અને ચારસેં ઢ યોજન તે સોલ વિજય ઢે માટે સોલ જાગે વેહેંચીયં તેવારે બાવીસસેં અને બાર યોજન લાગે અને હપર ચત્તદ યોજન હગરે, તેના પ્રત્યેક યોજનના આઠ જાગ કરિયં તેવારે એકસોને બાર જાગ આયં. તે સોલ જાગે વેચતાં આઠીઆ સાત જાગ લાગે ઇટલે એકેક વિજયનું પરિમાણ બાવીસસેં ને બાર યોજન હપર આઠીઆ સાત જાગ ઇટલું જાણવું. ॥ ૧૪૬ ॥

હવે વિજયાદિકનું લાંબપણું કહે ઢે.

સોલસસદ્સ પણ સય ॥ બાણહયા તહ ય દો કલાઈ

ય ॥ ઇયસિં સ્વેસિં ॥ આયામો વણમુહાણં ચ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ- સોલસસદ્સ કે ૦ સોલ સદ્સ અને પણસય કે ૦ પાંચસેંને બાણહયા કે ૦ બાણ યોજન તહય કે ૦ તેમજ દોકલાઈય કે ૦ વેકલા હપર ઇટલું ઇયસિંસ્વેસિં કે ૦ ય સર્વ વિજય તથા વહસ્કાર તથા અંતર નદી જે ઢે તે સર્વનું આયામો કે ૦ લાંબપણું જાણવું. ચ કે ૦ વલી શીતોદા તથા શીતાને અંતે પૂર્વ તથા પશ્ચિમ દિશો જે વણમુહાણં કે ૦ ચાર વનમુહા ઢે, તેહનું પણ ઇટલું લાંબપણું જાણવું. ॥ ૧૪૭ ॥

હવે વહસ્કારનું ઈંચપણું કહે ઢે.

ગયદંત ગિરિવુઝા ॥ વસ્કારા તાણમંતરનઈણં ॥ વિ-

જયાણંચ જિહાણા, ઇમાલવંતા પયાહિણઈ ॥ ૧૪૮ ॥

અર્થ- તે વહસ્કાર પર્વત ગયદંતગિરિવુઝા કે ૦ ગયદંત ગિરિનીપેરે ઈંચા ઢે, જેમ ગયદંતગિરિ કુલગિરિને સમીપે ચારસેં યોજન ઈંચા ઢે ઢેહેઢે મેરુપર્વતની પાશો પાંચસેં યોજન ઈંચા ઢે, તેમ ય વહસ્કાર પણ કુલગિરિને સમીપે ચારસેં યોજન ઈંચા ઢે, અને ઢેહેઢે શીતોદા તથા શીતાને સમીપે પાંચસેં યોજન ઈંચા ઢે. હવે વસ્કારાતાણમં તરનઈણંવિજયાણંચ કે ૦ સોલ વહસ્કાર પર્વતના તથા ચાર અંતરનદિના અને વત્રીસ વિજયના અજિહાણાઈ કે ૦ નામ કહે ઢે. તે સર્વ માલવંતા કે ૦ માલ્યવંતા નામે જે ગયદંતગિરિ ઢે, તે થકી પયાહિણઈ કે ૦ દક્ષિણાવર્તે જાણવા. ॥ ૧૪૮ ॥

હવે અહીંઆ પ્રથમ સોલ વહસ્કારનાં નામ કહે ઢે.

ચિત્તે ય વંજકૂત્રે ॥ નલિણી કૂઢે ય ઇગસેલે ય ॥

તિહને વેસમણે વિ ય ॥ અંજણ માયંજણે ચેવ ॥ ૧૪૯ ॥

અંકાવહ પમ્દાવહ ॥ આસીવિસ તહ સુદાવહે ચંદે ॥

સૂરે નાગે દેવે ॥ સોલસ વસ્કારગિરિનામા ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ- એક ચિત્ર, વીજું વ્રહ્મકૂટ, ત્રીજું નલિનીકૂટ, ચોથું એકશેલ કૂટ, ય કે ૦ વલી પાંચયું ત્રિકૂટ, ઠંડે વૈશ્રમણ, અહીંઆ વિષ ય શબ્દ પાદપૂરણાર્થે ઢે. સાતયું અંજન, આઠયું માતંજન, ચેવ પદપૂરણાર્થે ઢે. ૧૫૦ નવયું અંકાપાતિ, દશયું પદ્માપાતિ અગ્નીઆરયું આશીવિષ, તહ કે ૦ તથા ચારયું સુલાવહ, તેરયું ચંદ્ર, ચત્તદયું સૂર, પંદરયું નાગ, અને સોલયું દેવ, ય સોલ વહસ્કાર ગિરિનાં નામ જાણવાં. ॥ ૧૫૦ ॥

हवे वार अंतर नदीनां नाम कहे ठे.

गाहावइ दाहावइ ॥ वेगवई तत्त मत्त उम्मत्ता ॥ खीरोय ॥
सीय सोया ॥ तह अंतो वाहिणी चेव ॥ १५३ ॥
उम्मी माखिणि गंजी, रमाखिणी फेणमाखिणी चेव ॥
सवडवि दस जोयण ॥ उंडा कुंडुप्रवापया ॥ १५३ ॥

अर्थ-ग्राहवति, ब्रह्मवति, वेगवति, तप्ता, मत्ता, उम्मत्ता, खीरोदा, शीतस्रोता, तथा अंतर्वाहिणी, चेव पदपूर्णाथे ठे ॥ १५३ ॥ उम्मीमाखिनी, गंजीरमाखिनी, फेणमाखिनी चेव पदपूर्णाथे जाणवुं. एवा नामे वार अंतर नदी जाणवी. ते घुरे तथा ठेहेडे सवडवि के० सर्व नदिछं पण दस जोयण उंडा के० दश योजन प्रमाण उंडा जे कुंडुप्रवा के० नीलवंतने नीचे उ कुंड ठे. तथा निपेधने नीचे पण उ कुंड ठे, ते अक्की उज्जव पटले निकली एवी एया के० ए वार अंतर नदी ते कुंम्ने नामेज जाणवी. जेम ग्राहवंत कुंड अक्की ग्राहवती नदी निकली. ए रीते नदीने नामे कुंडनां नाम जाणवां, अहीआं नदीनी देवीनो वीप प्रमुख जे विशेष प्रकार ठे ते सर्व रोहितांशाने परिमाणे जाणवो. ॥ १५३ ॥

हवे बन्नीश विजयनां नाम चार अनुष्टुप उंदे करी कहे ठे.

कडो सुकळ य महा, कडो कडावई तहा ॥ आवत्तो मं-
गलावत्तो ॥ पुक्कलो पुक्कलावई ॥ १५४ ॥ वडो सुवडो य
महा, वडो वडावई विया ॥ रम्मो य रम्मळ चेव ॥ रम-
णी मंगलावई ॥ १५५ ॥ पम्हो सुपम्हो य महा, पम्हो प-
म्हावई तहा ॥ संखो नखिण नामा य ॥ कुमुदो नखिणाव-
ई ॥ १५६ ॥ वण्पोसुवण्पो य महा, वण्पो वण्पावई विय ॥
वंगू तहा सुवंगू य ॥ गंधिलो गंधिलावइ ॥ १५७ ॥

अर्थ-एक कळ, बीजो सुकळ, बीजो महाकळ, चौथो कडावर्त तथा प्रकारे पांचमो आवर्त, षष्ठो मंगलावर्त, सातमो पुक्कळ, आठमो पुक्कलावति, ॥ १५४ ॥ नवमो वड, दशमो सुवड, अगीआरमो महा-
वत्स, बारमो वडावर्त, विय शब्द पदपूर्णाथे ठे. तेरमो रम्य, चौदमो रम्यक, चेव के निशे पंदरमो रम-
णि, सोलमो मंगलावती, ॥ १५५ ॥ सत्तरमो पड अठारमो सुपड, उंगणीशमो महापड बीशमो पडावती
तो के० तेवार पडी एकवीशमो शंख, बावीशमो नखिन एवे नामे विजय ठे. त्रैवीशमो कुमुद, चौवीशमो
नखिनावती, ॥ १५६ ॥ पचीशमो वण, ढवीशमो सुवण, सत्तावीशमो महावण अठावीशमो वपावती, तिय
शब्द पद पूर्णाथे ठे. उंगणत्रीशमो वट्टु, तहा के० तथा प्रकारे त्रीशमो सुवट्टु, एकत्रीशमो गंधिल अने
बन्नीशमो गंधिलावति ॥ १५७ ॥

हवे वली गाथा उंद कहे ठे.

एप पुढावर गय, वियळ दखियत्तिनई दिसिदलेसु ॥
जरूपुरीसमाळ ॥ इमेहि नामेहि नयरीळ ॥ १५८ ॥

અર્થ-પપુવાવરગય કે ૦ એ કઢાદિક વત્રીશ વિજય જે છે તે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશિ ગત જે વિયદુ કે ૦ લાંબા વૈતાલ્ય પર્વત તેણે જરત તથા પેરવતની પેરે વિજયના દક્ષિણે કે ૦ અર્ધ કીધાં છે પદલે એકેકી વિજયના બે બે સંક કીધાં છે, વલી એકેકા વિજયને વિષે બે બે નદી છે તેણે કરી ૩ સંક કીધાં છે. નર્દિસિ કે ૦ નદીદિશિ દક્ષિણાર્ધ વિજયને વિષે જરજ પુરીસમાઈ જે ૦ દક્ષણ જરતની અયોધ્યા નગરી સરસ્વી ઇમેદિ નામે દિનયરીઈ કે ૦ એ આગલી ગાથામાં કેશે ઘવાનામે વત્રીસ નગરીઈ છે. ॥ ૧૫૮ ॥

હવે એ વત્રીસ નગરીઈનાં નામ અનુક્રમે કહે છે.

શેમા શેમપુરા વીય ॥ રિઠા રિઠાવશ ય નાયવા ॥ સગ્ગી
મંજૂસા વિય ॥ હસદપુરી પુંડરીગિણી ય ॥ ૧૫૯ ॥ સુસીમા
કુંડલા ચેવ ॥ ડવરાશ્ય પહંકરા ॥ અંકાવશ પમ્હા વશ ॥
સુજા રયણસંચયા ॥ ૧૬૦ ॥ આસપુરા સિંહપુરા મહાપુરા
તહ ય ચેવ વિજયપુરા ॥ અવરાશ્યા ય અવરા ॥ અસોગ
તહ ય વીયસોગા ય ॥ ૧૬૧ ॥ વિજયાય વેજયંતિ ॥ જ-
યંતિ અપરાજિયા ય બોધવા ॥ ચક્રપુરા સગ્ગપુરા ॥ હોશ
અવજ્ઞા અરુજ્ઞાય ॥ ૧૬૨ ॥

અર્થ-શેમા, શેમપુરા, વિય કે ૦ વલી અરિષ્ટા, અરિષ્ટવતી, નાયવા કે ૦ જાણવી. સગ્ગી, મંજૂષા, વિય કે ૦ નિશ્ચે ક્ષત્રપુરી, પુંડરિગિણી, ચેવ શબ્દ પદપૂર્ણાર્થ છે. એ આઠ નગરીના નામ કહ્યાં. ॥ ૧૫૯ ॥ સુસીમા, કુંડલા, ચેવ પદપૂર્ણાર્થ છે અપરાવતી, પ્રજંકરા, અંકાવતી, પદાવતી, શુજા, રણસંચયા, ॥ ૧૬૦ ॥ અમ્બપુરા, સિંહપુરા, મહાપુરા, ચેવ શબ્દ પદપૂર્ણાર્થ છે તહ્ય કે ૦ તથા પ્રકારે વિજયપુરા, અપિરાજિતા, અપરા, અશોકા, તથા પ્રકારે વીતશોકા ॥ ૧૬૧ ॥ ચેવ પદપૂર્ણાર્થ છે. વિજયા, ચેવ પદ પૂર્ણાર્થ છે, વેજયંતિ, જયંતી, અપરાજિતા, તે બોધવા કે ૦ જાણવી. ચક્રપુરી, સગ્ગપુરી, હોશ કે ૦ હોય અવધ્યા અને વત્રીસમી અયોધ્યા નગરી જાણવી. એ વત્રીસ નગરી તે નદીની દિશિય જે વિજયનું અર્ધ છે, તે માંહે જાણવી. ॥ ૧૬૨ ॥

હવે વિજયની નદી કહે છે.

કુંકુપ્રવા હગંગા ॥ સિંધૂઈ કઢપમ્હપમુદેસુ ॥ અઠઠ-
પસુ વિજય, સુ સેસેસુ રત્ત રત્તવર્દ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ-નિષધ તથા નીલવંતને સમીપે જે કુંકુ કે ૦ કુંકુ તે શક્તી હઝવ કે ૦ નીકલી જે ગંગાસિંધૂઈ કે ૦ ગંગા, સિંધુ, નામે જે નદી તે કઢપમ્હપમુદેસુ અઠઠપસુ વિજયસુ કે ૦ કઢાદિક આઠ વિજયને વિષે અને પદ્યાદિક આઠ વિજયને વિષે ગંગા અને સિંધૂ એ બે નદી જાણવી. અને સેસેસુ કે ૦ શેષ વીજા જે વઢા-
દિક આઠ વિજય અને વપાદિક આઠ વિજય તેને વિષે રત્તરત્તવર્દ કે ૦ રક્ષા અને રક્તવતી નામા બે નદી છે તે સર્વ નદીઈ વૈતાલ્ય પ્રતે જેદીને શીતોદા તથા શીતા માંહે પ્રવેશ કરે છે. એ કઢાદિક વિજયથી દક્ષિણાવર્તે ગણીયં. ॥ ૧૬૩ ॥

હવે માહાવિદેહ દેશને વિષે પૂર્વ તથા પશ્ચિમદિશિયં શીતોદા તથા શીતાનદી જગતીને જેદીને જ્યાં સમુદ્રમાંહે મલે છે. ત્યાં જગતી માંહેની દિશિશીતોદા શીતાને વન્ને બાજુ ચાર વનમુખ છે તેહનું પરિમાણ કહે છે.

અવિવ ચ્ચિક્ષણ જગદ્ ॥ સવેશ્વણમુહચ્ચક્રપિદુલત્તં ॥ યુ-
ણ્વીસસય ડુવીસા ॥ નર્શતિ ગિરિઅંતિ યગકલા ॥ ૧૬૪ ॥

અર્થ- અવિવચ્ચિક્ષણજગદ્ કે ૦ જગતીની વિવદ્ધાવિના પટલે જગતીરહીત અને સવેશ્વ કે ૦ વેદિકા સહિત જે વણમુહચ્ચક્ર કે ૦ ચાર વનમુખ છે. પિદુલત્તં કે ૦ તેનું પહોલપણું ગુણ્વીસસયડુવીસા કે ૦ ડંગણ-ત્રીશસેને બાવીસ યોજનનું નર્શતિ કે ૦ શીતોદા તથા શીતાનદીને સમીપે જાણવું. અને પઢી સંકોચતા સંકોચતા ગિરિ અંતિયગકલા કે ૦ નિપથ તથા નીલવંતને પાસે વિનમુખનું વિસ્તાર એક કલા જાણવો. હવે કુલ-ગિરિ અંતિ નદી દિશિ જાતાં બાંઝીત સ્થાનકનેવિષે વનમુખનો વિસ્તાર જાણવાનો વિધિ કહે છે. નિપથ તથા નીલવંતને સમીપે વનમુખનો વિસ્તાર એક કલા છે, તો નદીને સમીપે નિપથ તથા નીલવંત અંતિ સોલ હજાર પાંચસેને બાણુ યોજન ઉપર છે કલા અષ્ટ તેવારે વનમુખનો વિસ્તાર જાણવો. માટે ૫ પૂર્વોંક સોલ હજાર પાંચસેને બાણુ યોજનની કલા કરીયં તે કલા ત્રણ લાલ પંદર હજાર બસેને પચાશ આય, અને તે નદીને સમીપે વનમુખનો વિસ્તાર ડંગણત્રીસસેને બાવીશ યોજન છે તેની સાથે ગુણીયં તેવારે બાણુ કોની અગીઆર લાલ સાત હજારને પાંચસેને ઉપર આય, તેને તે દેશનો વિસ્તાર ત્રણ લાલ પંદર હજાર બસેને પચાશસાથે જાગ આપીયં તેવારે ડંગણત્રીશસેને બાવીશ યોજન વનમુખનો વિસ્તાર આય તે જાણવો. ૫ પ્રકારે જ્યાં વાંઝિયં ત્યાં વનમુખનો વિસ્તાર જાણે. ॥ ૧૬૪ ॥

હવે વિજયાદિકનો વિસ્તાર એકઠો કરતાં લાલ યોજન પૂર્ણ આય તે કહે છે.

પણ્વીસસહસ ચ્ચસય ॥ ડુકુતરા સયલવિજયવિરક્કંચો ॥
વણમુહ ડુગ વિરક્કંચો ॥ અડવન્નસયા ય ચ્ચઆલા ॥ ૧૬૫ ॥

અર્થ- પણ્વીસસહસ ચ્ચસયડુકુતરા કે ૦ પાંત્રીસ હજાર ચારસેને ૭ યોજન પટલા સયલવિજયવિરક્કંચો કે ૦ સર્વવિજયનો વિરક્કં જાણવો. અને વણમુહડુગવિરક્કંચો કે ૦ જે વનમુખનું વિરક્કં તે અડવન્નસયા ચ્ચ-આલા કે ૦ અઘાવનસેને ને જુમાલીશ યોજન છે. ॥ ૧૬૫ ॥

સગસય પન્નાસા નહ ॥ પિદુલ્લિ ચ્ચલવશ સહસ મેરુવણે ॥
ગિરિવિઠ્ઠર ચ્ચલસહસા ॥ સવસમાસો હ્વશ્ચ લક્કં ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ- સગસયપન્નાસા કે ૦ સાતસેને પચાસ યોજન નહપિદુલ્લિ કે ૦ અંતરનદીનું પહોલપણું છે, અને ચ્ચલ-વશસહસમેરુવણે કે ૦ ચોપન હજાર યોજન મેરુ અને જ્ઞરાલ વન છે, તે કેમકે જ્ઞરાલ વન છે, તે મેરુ-અંતિ પૂર્વદિશિ અને પશ્ચિમદિશિ બાવીશ બાવીશ હજાર યોજન છે, તેમાટે જે બાજુના જુમાલીશ હજાર યોજન થયા, અને મેરુનો મધ્ય વિસ્તાર દશ હજાર યોજન છે. ૫ એકઠા કરતાં ચોપન હજાર યોજન પૂર્ણ આય; તથા ગિરિવિઠ્ઠરચ્ચલસહસા કે ૦ ગિરિ જે વહસ્કાર પર્વત તેનો વિસ્તાર ચાર હજાર યોજન છે. સવ કે ૦ ૫ સર્વનો વિસ્તાર તેને સમાસ કે ૦ એકઠો કરિયં તેવારે હ્વશ્ચલક્કં કે ૦ લાલ યોજન પૂર્ણ આય છે. ॥ ૧૬૬ ॥

હવે અષોલોકમાહે ગામ વચાણે ઢે.

જોયણ સયદસગંતે ॥ સમધરણીઠ અહો અહો ગામા ॥

બાયાલીસહસેહિ ॥ ગંતું મેરુસ પઢિમઠ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ- સમધરણીઠ કે ॥ મેરુના સમજૂતલની અપેક્ષા માત્રાપં માત્રાપં જૂસી અહો અહો કે ॥ નીચી નીચી થતી જાય ઢે. તે મેરુસપઢિમઠ કે ॥ મેરુપર્વત અક્ષી પશ્ચિમ દિશિનેવિષે બાયાલીસહસેહિગંતું કે ॥ બેતાલીશ હજાર યોજન જૂમિનેવિષે ગયા પઢી ત્યાં જોયણસયદસગંતે એક હજાર યોજન જૂમી સમજૂતલથી ઠંડી ઢે. ત્યાં અહોગામ કે ॥ અષોગામી માણસ બસે ઢે. સમજૂતલથી નવસં યોજન ઢેઝ અને નવસં યોજન ઠંચા ત્યાં સુધી સિઘોં લોક કહિયં, તથા નવસંથી ઠંચું તે ઇર્ધ્વલોક કહિયં, અને નવસંથી નીચું તે અષોલોક કહિયં. ॥ ૧૬૭ ॥

હવે તીર્થકર તથા ચક્રવર્તિ પ્રમુલ જ્યાં ઇપજે તે કહે ઢે.

ચઢ હઠતીસં ચ જિણા ॥ જહ્નમુકોસઠં ય હુંતિ કમા ॥

હરિચક્રિવલા ચઢરો ॥ તીસં પત્તેય નિહદીવે ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ- ફહદીવે કે ॥ આ જંબૂદીપને વિષે જહ્ન કે ॥ જઘન્ય તો ચઢ કે ॥ ચાર તીર્થકર સમકાલે હોય. ચ કે ॥ વહી ઇકોસઠં કે ॥ ઇત્કુદ્ધતો ચઢતીસં કે ॥ ચોત્રીસ તીર્થકર સમકાલે હુંતિ કે ॥ હોય. એમ કમા કે ॥ ૫ અનુક્રમે જાણવા. વત્રીશ વિજયના વત્રીશ અને જરત તથા યેરવતના બે મહીને ચોત્રીશ સમકાલે હોય. અને હરિચક્રિવલા કે ॥ વાસુદેવ, ચક્રવર્તિ અને વલદેવ ૫ અથ પુરુષ જઘન્યતો સમકાલે પત્તેય કે ॥ પ્રત્યેકે ચઢરો કે ॥ ચાર ચાર હોય. અને ઇત્કુદ્ધા તીસં કે ॥ ત્રીશ હોય. જેવારે ચક્રવર્તિ હોય, તેવારે વાસુદેવ ન હોય, અને જેવારે વાસુદેવ હોય તેવારે ચક્રવર્તિ ન હોય. તેમાટે ત્રીશ સમકાલે હોય. પણ ચોત્રીશ ન હોય, વત્રીશ વિજય તથા જરત અને યેરવત ૫ ચોત્રીશ ક્ષેત્ર ઇપજવાના જાણવા. ॥ ૧૬૮ ॥

હવે ચંદ્રમા અને સૂર્યનું ચારક્ષેત્ર કહે ઢે.

સસિહુગ રવિહુગ ચારો ॥ ફહ દીવે તેસિં ચારલિચંતું ॥ ૫ળ-

સય દસુત્તરાઈ ॥ ફગ સતિજાગા ય અહયાલા ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ- ફહદીવે કે ॥ આ જંબૂદીપને વિષે સસિહુગરવિહુગ કે ॥ બે ચંદ્રમા અને બે સૂર્ય તેનું ચાર કે ॥ ચાલ હું તેસિં કે ॥ તે ચંદ્રમા સૂર્યનું ચાર કે ॥ ચાર ક્ષેત્ર પટલે દશ્ય અને ઇત્તરદિશિનું જે ગમનાગમન તેહું ચિત્તું કે ॥ ક્ષેત્ર તે ૫ળસય દસુત્તરાઈ ફાગસતિજાગાયઅહયાલા કે ॥ પાંચસં દશ યોજન ઇપર એક યોજનના એકસઠીઆ અઢતાલીશ જાગ જાણડું. ॥ ૧૬૯ ॥

હવે ચંદ્રમા અને સૂર્યનામંડલની સંખ્યા અને પ્રમાણ કહે ઢે.

પન્નરસ ચુલસીસ્સયં ॥ ઇપજ દયાલજાગમાયાઈ ॥

સસિ સૂર મંડલાઈ ॥ તયં તરાણિ ગિગદીયાઈ ॥ ૧૭૦ ॥

અર્થ- પન્નરસ કે ॥ ચંદ્રમાના પંદર માંડલાં ઢે, અને ચુલસીસ્સયં કે ॥ સૂર્યના એકસોને ચોરાસી માંડલાં ઢે; તે મંડલ કેવાં ઢે ? તોકે એક યોજનના એકસઠ જાગ કરિયં તેવા ઇપજ કે ॥ ઇપજ જાગ પ્રમાણ ચંદ્રના માંડલાં ઢે, અને અહયાલ કે ॥ અઢતાલીશ જાગ પ્રમાણ સૂર્યના માંડલાં ઢે. ૫ ચંદ્ર સૂર્યના વિમાને રોષન

करेली जे क्षेत्रज्ञसी तेने मंडल कहीए, अने तयंतराणिगि हीणाई के० ते मंरुलना आंतरा एके के उठा जाणवा, एटले चंद्रमाना मांडलां पंदर ठे, तेना चचद अंतरा आय. अने सूर्यना मांडलां एकसोने चोरासी ठे, तेना अंतरा एकसोने ज्यासी आय.

हवे चंद्रमाना एक मंडलने बीजामंडलनी वचमां अंतर कहे ठे.

पण तीस जोयणेजा, ग तीस चढरो जाग सगजाया ॥

अंतरमाणं संसिणो ॥ रविणो पुण जोयणे दुनि ॥ १९१ ॥

अर्थ- पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग. वली एकसठीआ एक जागना सात जाग करिएं तेवा चार जाग अधिक, एटलुं अंतरमाणं संसिणो के० चंद्रमाना एक मंरुलनी बीजा मंडलनी वचमां अंतरां प्रमाण जाणवुं. ते जाणवानी परे लखीएं ठे के, मंरुलमिइ परिमाणुणिजाइ ॥ तसुइगसधिहिंजागु ह- रिजाइ ॥ लख मूल रासिहिं सोदिजाइ ॥ सेसपगळणंतराजिजाइ ॥ १ ॥ जेपुण उपरिअकइकेइ ॥ तेपुण इगसठी दिगुणेइ ॥ अंतरहरिपुण विजेइअकइ ॥ सत्तगुणविपरिजाग रहितहि ॥ २ ॥ ए रीते मंडलनुं अंतर जाणीए. ते केम? चंद्रमंरुल पंदर ठे, ते एकेकानुं परिमाण जे एकसठीआ उपर जाग तेनी साथे गुणां आठसैं चाखीश जाग आय, तेने एकसठजागे हरातां तेर योजन उपर एकसठीआ अढताखीश जाग आय, ते मूलगी जे चारना क्षेत्रनी राशि पांचसैं दश योजन उपर एकसठीआ अढताखीस जागनी ठे, ते- मांहेथी वाद करतां बाकी चारसैं सताणुं योजन उपर एक जाग रहे, तेने चचद आंतरे वेचीएं तेवारे पांत्रीस योजन आवे, उपर सात योजन रहे तेना एकसठीआ चारसैंने सत्तावीश जाग आय, तेनी साथे प्रथमनो उ- गळो एक जाग जेखीएं तेवारे चारसैंने अछावीश जाग आय, तेने चचद जागे वेहेंचतां त्रीश जाग आवे उपर आठ वधे, ते एकेकाना सात जाग कटपीएं तेवारे सात ने आठे गुणां उपर आय, तेने चचदे जाग देतां चार जाग छाजे, ए रीते चंद्रमाना मंरुलनो आंतरो पांत्रीश योजन उपर एकसठीआ त्रीश जाग, तथा एकसठीआ एक जागना सात जाग करीएं तेवा चार जाग, अधिक आय.

हवे सूर्यमंरुलनुं अंतर कहे ठे. सूर्यमंरुल एकसोने चोरासी ठे ते एकेकनुं परिमाण एकसठीआ अरुता- खीश जागनुं ठे; अने चार क्षेत्रनुं परिमाण पांचसैं दश योजन उपर एकसठीआ अढताखीश जाग ठे, ते- मांथी एकसोने चोरासी मंडलना परिमाणना एकसठीआ आठ हजार आठसैंने वत्रीश जाग आय, तेना यो- जन एकसो तुमालीस उपर एकसठीआ अढताखीश जाग आवे, ते वाद करतां त्राणसैं ने त्रासठ योजन रहे ठे, तेने एकसोने ज्यासी अंतरे वेचतां ने योजन आवे, तो एक सूर्यमंरुल अने बीजा सूर्यमंरुलनी वचमां अंतर ने योजन ठे. ॥ १९१ ॥

चंद्रमा तथा सूर्य जंबूदीपमांहे तथा लवणसमुद्रमांहे केदला योजन आवे ते कहे ठे.

दीवंतो असिय सए ॥ पण पणसठी य मंरुला तेसिं ॥ ती-

सहिय तिसय लवणे ॥ दसगुणवीसं सयं कमसो ॥ १९२ ॥

अर्थ- दीवंतो असियसए के० जंबू दीपमांहे एकसोने एंसी योजन प्रमाण क्षेत्रने विषे पाणपणसठीयमं- डलातेसिं के० पांच मंडल चंद्रमाना ठे, अने पांसठ मंडल सूर्यना ठे, अने तीसहियतिसयलवणे के० लवण समुद्रमांहे त्राणसैंने त्रीश योजन प्रमाण क्षेत्रनेविषे दसपगुणवीसंसयं कमसो के० दश चंद्रमाना ठे, अने एकसोने उंणणीस मंडल सूर्यना ठे, एटले एकसोने एंसी योजन चंद्रमा अने सूर्य जंबूदीपमांहे आवे, अने लवणसमुद्रमांहे त्राणसैंने त्रीश योजन चंद्रमा अने सूर्य जाए. ॥ १९२ ॥

હવે ચંદ્રમાનું મંરુલ અને સૂર્યનું જે મંદલ છે તેનો પરસ્પર અંતર કહે છે.

સસિ સસિ રવિ રવિ અંતરિ ॥ મલ્લોઽગલસ્કુ તિસયસાઢૂણો ॥

સાહિય દુસયરિ પળચય ॥ વહિલસ્કો ઠસય સાઠહિં ॥ ૧૭૩ ॥

અર્થ— મણે કે ૦ સર્વ માંડલાંમાના મધ્યના મંરુલનેવિષે રહેલા જે સસિસસિ રવિ રવિ કે ૦ વે ચંદ્રમંદલ અને વે સૂર્યમંરુલ તેનું અંતરિ કે ૦ પરસ્પર જે અંતર છે, તે તિસયસાઢૂણો કે ૦ ત્રણસેને સાઠેકળા પવા ડગલ-સ્કુ કે ૦ એક લાલ યોજન જાણવા. પટલે નવાળુ હજાર ઠસોને પાલીસ યોજનનું સૂર્યમંરુલ અને ચંદ્રમંરુલનું માંદોમાંદે અંતર જાણવું. તદનંતર ચંદ્રમંરુલોના પ્રતિમંદલને વિષે સાહિય દુસયરિ પળચય કે ૦ વહુતેર યોજન સાધિક પટલે વહુતેર યોજન અને એક યોજનના એકસઠ જાગ કરિયં તેવા વાવન જાગ હપર પવી અંતર વૃદ્ધિ છે, અને સૂર્યમંરુલોમાં પ્રતિમંદલનેવિષે પળ કે ૦ પાંચ યોજન અને એક યોજનના એકસઠ જાગ કરિયં તેવા પાંચીસ જાગ હપર, પટલી અંતર ચય પટલે વૃદ્ધિ છે, તેમજ વહિ કે ૦ વાહ્ય મંરુલોને વિષે રહેલા જે વે ચંદ્રમંદલ અને વે સૂર્યમંરુલ તેનું પરસ્પર અંતર લક્ષ્ઠોઠસય સાઠહિં કે ૦ એક લક્ષ ઠસેને સાઠ યોજનનું વચ્ચમાં અંતર જાણવું. ॥ ૧૭૩ ॥

હવે ચંદ્રમાના પ્રત્યેક મંદલને વિષે મૂહૂર્ત્ત ગતિ કહે છે.

સાહિયપળસહસ તિહુ, ત્રાઢ સસિણો મુહુત્તગઢ મણે ॥

વાવલ્હિયા સા વહિ ॥ પઢમંરુલ પળણચઠવુટ્ટી ॥ ૧૭૪ ॥

અર્થ— સસિણો કે ૦ ચંદ્રમા જેવારે નિષધ પર્વતને માથે મણે કે ૦ સર્વાન્યંતર મંદલે જગે તેવારે એક મૂહુ-ર્ત્તમાંદે સાહિય પળ સાહિસતિહુત્રાઢ કે ૦ સાધિક પાંચ હજારને તહુતેર યોજન પાલે, પટલે પાંચ હજાર તંહુતેર યોજન, અને હપર એક યોજનના તેરહજાર સાતસેને પચીસ જાગ કરિયં તેવા સીતોતેરસોને ડુમાલી-શ જાગ હપર પટલી મૂહૂર્ત્તગતિ કરે. ત્યાર પછી જેવારે લીલે ઝીજે માંડલે જાય તેવારે પઢ મંરુલ પળણચ-ઠવુટ્ટી કે ૦ પ્રતિમંરુલે પોણાચાર યોજનની વૃદ્ધિ કરિયં. એમ મંરુલ પ્રતે મૂહૂર્ત્ત લીઠ પોણાચાર યોજન વધાર-તાં જેવારે પંદર મંદલ સુધી સા કે ૦ તે મૂહૂર્ત્તગતિ જેવારે ચંદ્રમા વહિ કે ૦ લવણ સસુરુમાંદે સર્વ વાહ્ય માં-રુલે જગે તેવારે વાવનહિયા કે ૦ વાવન યોજન અધિક કરિયં તેવારે એકેક મૂહૂર્ત્ત પાંચ હજાર એકસોને પ-ચીસ યોજન હપર એક યોજનના તેર હજાર સાતસેને પચીસ જાગ કરિયં તેવા ઠ હજાર નવસેને નેહુ જાગ અધિક જાણવી, પટલી વાહેરને મંદલે ચંદ્રમા એક મૂહૂર્ત્તમાંદે ગતિ કરે. ॥ ૧૭૪ ॥

જા સસિણો સા રવિણો ॥ અઢસયરિસણ સીસણ હિ-

યા ॥ કિંચૂણાણં અઢા, રસઠિજાગાણમિહુ હુટ્ટી ॥ ૧૭૫ ॥

અર્થ— જાસિણો કે ૦ જે ચંદ્રમાની માંદેના માંરુલાની મૂહૂર્ત્તગતિ, પાચ હજારને તહુતેર યોજન ઝાજેરી કહી સા કે ૦ તેજ સર્વાન્યંતર માંડલે રવિણો કે ૦ સૂર્યની ગતિ છે, પરંતુ તેમાંદે અન્નસયરિસણ કે ૦ એકસો ને અજોતેર યોજન સહીત કરિયં, પટલી અધિક સૂર્યની માહેલે મંદલે મૂહૂર્ત્ત ગતી જાણવી. પટલે જેવારે પાંચ હજાર તહોતેરમાંદે એકસોને અજોતેર જોલીયં તેવારે પાંચ હજાર વસેને એકાવન યોજન, અને એક યોજનના સાઠ જાગ કરિયં તેવા ડંગાણીસ જાગ ઝાજેરી સૂર્યની ગતિ જાણવી. અને ચંદ્રમાની વાહેરને મંરુલે જે મૂહૂર્ત્તગતિ એકા-વનસેને પચીસ યોજન કહી છે, તેમાંદે અસીસણહિયા કે ૦ એકસોને યંસી યોજનની વૃદ્ધિ કરિયં તેવારે એપન-

सैंने पांच योजन अने साठीआ पंदर जाग एटली बाहेरने मांडले सूर्यनी मुहूर्तगती जाणवी. किंचूषाण-
अचारसच्चिजागामिहृद्दी के० कांक्ष ऊणा साठीआ अदार जाग एटला मांहेना मंडलथी बाहेरने मंडले
आवतां प्रत्येक मंडले सूर्यनी इह एटले ए मुहूर्तगतीमांहे वृद्धि जाणवी: ॥ १७५ ॥

हवे सूर्य उदय पामे त्यांथी केटले योजने अस्त थाय ते कहे ठे.

मझे उदय अंतरि ॥ चणवइसहस पणसय ठवीसा ॥

बायालसच्चिजागा ॥ दिणं च अचारसमुहत्तं ॥ १७६ ॥

अर्थ- मझेउदय के० सूर्य जेवारे मांहेने मंडले उदय पामे तेवारे चोराणु हजार पांचसैं ने ठवीस योजन
ऊपर साठीआ बेतालीश जाग एटला योजनने अंतरि के० आंतरे वेगळो सूर्य आयमे तेवारे दिणंचअचार-
समुहत्तं के० दिवस अदार मुहूर्तनो होय. ॥ १७६ ॥

हवे मांहेथी बाहेर मंडले आवतां केटलो दिवस घटे ते कहे ठे.

पइमंडल दिणहाणी ॥ दुण्ह मुहुत्तेगसच्चिजागाणं ॥ अं-

ते बारमुहत्तं ॥ दिणंनिसा तस्स विवरीया ॥ १७७ ॥

अर्थ- सूर्यने मांहेना मंडल अकी बाहेर आवतां पइमंडल के० एकेका मंडलप्रते मुहुत्तेगसच्चिजागाणं
के० एक मुहूर्तना एकसठ जाग करिये एवा दुण्ह के० वे जाग दिणहाणी के० अदारमुहूर्तना दिवसमांहेथी
दिन प्रते घटे, एम घटाडतां अंतरे के० ठेहेले एकसोने चोरासीमे मंरुले जेवारे सूर्य आवे तेवारे बारमुहत्तं-
दिणं के० दिवस बार मुहूर्तनो होय, अने निसा के० रात्री ते तस्सविवरीया ते दिवस अकी विपरीत जा-
णवी. ते केम? जेवारे दिवस बार मुहूर्तनो होय तेवारे रात्री अदार मुहूर्तनी कर्कसंक्रांतीथी मकरसंक्रांती
सुधी जाणवी, अने जेवारे मांहेना मंडलथी सूर्य बाहेर आवे तेवारे दिवसमांहेमुहूर्तना एकसठीआ वे जाग
घटे, अने जेवारे मकरसंक्रांतीथकी धुरमांडीने बाहेरना मंडलथी मांहे आवे तेवारे मुहूर्तना एकसठीआ
वे जाग दिवसमांहे वघे; एम रात्रीनेविषे घटे ते विपरीत जाणवुं. ॥ १७७ ॥

हवे सूर्य बाहेर मांडले आवे तेवारे उदय अस्तनुं अंतर कहे ठे.

उदयअंतरि बाहिं ॥ सहसा तेसच्चि त सय तेसच्चि ॥ तह्

इगससिपरिवारो ॥ रिक्कड वीसाडसीइ गहा ॥ १७८ ॥

अर्थ- उदयअंतरिबाहिं सहसा तेसच्चि तसय तेसच्चि के० सूर्य जेवारे बाहेरने एकसोने चोरासीमें मांरुले
आवे तेवारे त्रेसठ हजार त्रसैंने त्रेसठ योजन वेगळो अस्त थाय, कर्कसंक्रांतीथी धुर मांडीने मकरसं-
क्रांति सुधी एकसोने अस्तय योजन प्रतिमंडले लढी गति करे. तह् के० तथा प्रकारे एक चंद्रमाने परिवारे
रिक्कडवीस के० अजिजित प्रमुख अघवीस नक्षत्र तथा आंगारक प्रमुख अडसीझाहा के० अचा-
सी ग्रहो जाणवा. ॥ १७८ ॥

हवे एक चंद्रमानी पठवाडे तारानी संख्या कहे ठे.

गसच्चिसहस नवसय ॥ पणहत्तरि तारकोडिकोमीणं ॥

ससंचरेणमुस्से, हंशुलमाणेण वा हुंति ॥ १७९ ॥

અર્થ—ઠાસઠ હજાર નવસેને પંચોત્તેર કોઠાકોમી પટલા તારા, એક ચંદ્રમાની પઠવાહે જાણવા. ૫ તારાના બાહ્યપણા થકી દેત્ર યોજું છે, માટે કેટક આચાર્ય કોઠાકોઠીને સર્ણતરેણ કે ૦ સંજાંતર પટલે કોઠીનું બીજું નામ કહે છે, વા કે ૦ અથવા યુસ્સેહંગુલમાણેણદંતિ કે ૦ હસેધાંગુલે જેવારે તારાના વિમાન લેખવીયં તેવારે કોઠાકોમીનો સંજવ હોય. પઠી નિશ્ચેની વાત જ્ઞાનવંત જાણે. ॥ ૧૭૫ ॥

હવે પ્રહાદિકની સંખ્યા જાણવાનું કરણ કહે છે.

ગદ્દરિક્તારગાણં ॥ સંઘં સસિસંઘસંયુગં કાઠં ॥ ઇશ્વિય

દીવુદર્દિમિ ય ॥ ગદ્દાશ્માણં વિયાણિજ્ઞા ॥ ૧૭૬ ॥

અર્થ—ગદ્દરિક્તારગાણં સંઘં કે ૦ પ્રહ નહત્ર અને તારા ૫ ત્રણની સંખ્યા, એક ચંદ્રમા આશ્રી જે કહી તે, જે દીપ સમુદ્રનેવિષે જેટલા સસિસંઘ કે ૦ ચંદ્રમાની સંખ્યા હોય સંયુગં કાઠ કે ૦ તેટલા ચંદ્રમાની સાથે ગુણાકાર કરિયં, એમ કરતાં જે પ્રહાદિકની સંખ્યા આવે તેટલો પરિવાર જાણવો. ૫ રીતે ઇશ્વિયદીવુદર્દિમિય કે ૦ ઘાંઘિત દીપ સમુદ્રનેવિષે ૫ ગદ્દાશ્માણં વિયાણિજ્ઞા કે ૦ પ્રહાદિકનું પ્રમાણ જાણીયં. તેયંત્ર થકી જાણડું.

હવે જ્વણ સમુદ્ર પ્રમુલ્લને વિષે ચંદ્ર સૂર્યની સંખ્યા કહે છે.

ચઠ ચઠ બારસ બારસ ॥ જ્વણે તદ્ ધાઈયંમિ સસિસૂરા ॥

પરંબદ્દિદીવેસુ ય ॥ તિયુણા પુવિહ્નસંજુત્તા ॥ ૧૭૭ ॥

અર્થ—જ્વણસમુદ્રને વિષે ચાર ચંદ્રમા અને ચાર સૂર્ય જાણવા. તથા પ્રકારે ધાતકીલંદને વિષે બાર ચંદ્રમા અને બાર સૂર્ય જાણવા. પરંબદ્દિદીવેસુ કે ૦ તેવાર પઠી કાલોદ સમુદ્ર તથા પુષ્કરવર દીપ પ્રમુલ્લને વિષે પૂર્વે જે કહ્યા છે તેણે સહીત ત્રિગુણા જાણવા, તે કેમકે ધાતકીલંદને વિષે બાર ચંદ્ર તથા બાર સૂર્ય કહ્યા છે, તેને ત્રિગુણા કરિયં તેવારે ઢઘીશ યાચ; તેમાહે પહેલાં જંબૂદીપના જે અને જ્વણા સમુદ્રના ચાર યવં ઢ જેલીયં તેવારે બેતાલીશ સૂર્ય અને બેતાલીશ ચંદ્ર કાલોદ સમુદ્રનેવિષે યાચ, હવે ૫ બેતાલીશને ત્રિગુણા કરિયં તેવારે એકસોને ઢઘીશ યાચ, તેની સાથે પૂર્વોક્ત જે, ચાર અને બાર યવં અઢાર જેલીયં તેવારે એકસોને જુમાલીસ ચંદ્ર અને એકસોને જુમાલીસ સૂર્ય, પુષ્કરવર દીપને વિષે છે, તેનું અર્જ પટલે બહુતેર સૂર્ય અને બહુતેર ચંદ્ર પુષ્કરાર્જનેવિષે જાણવા. ॥ ૧૭૮ ॥

નરલિતં જા સમસે, ણિચારિણો સિઘસિઘતરગશ્ણો ॥

દિઠિપદ્દિમિતિ લિચ્છા, જુમાણંતે નરાણજહા ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ—તે ચંદ્ર સૂર્ય નરલિતં કે ૦ નરદેત્ર જે અઢી દીપ છે ત્યાંસુધી જાસમસેણિચારિણો કે ૦ યાવત્ સમ-શ્રેણીયં ચાલે છે. સંઘયથીમાહે પણ એમજ કહ્યું છે. દોસસિ દોરવિપંતી ॥ એંગતરિયા ઢસિ સંજાય ॥ મેરુ-પયા હિણંતા ॥ માણસલિતંપરિઅડંતિ ॥ ૧ ॥ વલી તે ચંદ્ર સૂર્ય કેહેવા છે ? સિઘસિઘતરગશ્ણો કે ૦ શીઘ્ર શીઘ્રતર ગતિ છે જેમની યવા છે, પટલે ચંદ્રમા થકી સૂર્યની ગતિ જતાવલી છે. સૂર્ય થકી પ્રહની ગતિ જતાવલી છે, પ્રહથકી નહત્રની ગતિ જતાવલી છે, તે કે ૦ તે ચંદ્ર સૂર્યાદિકના લિચ્છાજુમાણાંત કે ૦ દેત્રના અનુમાન પટલે પ્રમાણ થકી કેટલાં વેગલાં નરાણદિઠિ પદ્દિમિતિ કે ૦ મનુષ્યની દૃષ્ટી ગોચરનેવિષે આવે તેકહે છે.

પણસય સત્તત્તીસા ॥ ચઠત્તીસ સદ્દસ સરક ઇગવીસા ॥

પુષ્કરદીવરૂનરા ॥ પુલ્લેષ વરેણ પિઠંતિ ॥ ૧૮૦ ॥

અર્થ— એકવીશ લાલ્લ ચોત્રીશ હજાર પાંત્રસેને સાઢત્રીશ યોજન પ્રમાણ હેત્રથી પુરકરદીવચ્ચત્રરા કે^૦ પુષ્કરાર્ક ધીપના મનુષ્ય તે પુલેણવરેણપિઠંતિ કે^૦ પૂર્વદિશિ હદય પામતા અને અવરેણ પટલે પશ્ચિમદિશિ અસ્ત પામતા યવા સૂર્ય ચંદ્રમા પ્રલે દેલે ઢે, પટલે ત્યાં તેટલા દેત્રના વેગલા વિસ્તારઅકી દેલે ઢે. ॥૧૮૩॥

હવે મનુષ્ય દેત્ર અકી બાહેર ચંદ્ર સૂર્યનો વિચાર કહે ઢે.

નરલિત્તબર્હિ સસિરવિ ॥ સંલાકરણંતરેહિ વા હોઈ ॥ તહ

તહ ય જોઈસિયા ॥ અચલરૂપમાણસુવિમાણા ॥ ૧૮૪ ॥

અર્થ— નરલિત્તબર્હિસસિરવિસંલા કે^૦ મનુષ્યદેત્ર અકી બાહેર ચંદ્ર સૂર્યની સંલ્યા પ્રથમ કહી ઢે, તેમજ હોપ. વા કે^૦ અથવા કરણંતરેહિહોઈ કે^૦ બીજો કરણ પટલે હપાય તેણે કરી પણ હોપ. તે હપાય શાસ્ત્રાં-ત્રઅકી જાણવો. પણ સંઘયણી પ્રમુલ ગ્રંથને વિષેપજ કરણ વિધિ આદરું ઢે: તહ કે^૦ તથા પ્રકારે તહ કે^૦ તે મનુષ્ય દેત્રથી બાહેર જે જોઈસિયા કે^૦ જ્યોતષી ચંદ્ર સૂર્યાદિક ઢે, તે અચલ પટલે સ્થિર જાણવા. અને મનુષ્ય દેત્રના ચંદ્ર સૂર્યના વિમાનથી અજ પ્રમાણસુવિમાણા કે^૦ તેમના વિમાન અર્ધ પ્રમાણે યવા કઢા મનોહર વિમાન જાણવા. ॥ ૧૮૪ ॥

હવે લલ્લ યોજન પ્રમાણ જંબૂધીપનો પરિધિ કહે ઢે.

જંબૂપરિહિ તિલસ્કા ॥ સોલસહસ ડુસય પઢણઅરૂવીસા ॥

ધણુઅરૂવીસ સયંગુલ ॥ તેરસસહાસમહિયા ય ॥ ૧૮૫ ॥

અર્થ— હહ કે^૦ આ જંબૂધીપનેવિષે વલયાકારે પરિધિ, તે ફરતા ત્રણ લાલ્લ સોલ હજાર બસેને સત્રાવીશ યોજન ત્રણ કોશ અને યકસોને અઠાવીસ ધનુષ્ય હપર સાઢાતેર અંગુલ સમહિયાય કે^૦ સમઅધિક પટલે કિંચિત્ અધિક જાણવો. ॥ ૧૮૫ ॥

હવે જંબૂધીપનું ગણિત પદ કહે ઢે.

સગસય નહયા કોરી ॥ લસ્કા ડપ્પણ ચઢણવહ સહસ્તા ॥

સહસયં પઢણડુકો, સસહવાસઠિકરગણિયં ॥ ૧૮૬ ॥

અર્થ—સાતસે નેડુ કોરી ડપ્પણ લાલ્લ ચોરાણ હજાર અને સહસયં કે^૦ યકસોને પચાશ પટલા યોજન હપર પોણાવે કોશ અને સહવાસઠિકર કે^૦ સાઢાવાસઠ હાથ પટલું ધીપનું ગણિયં કે^૦ ગણિતપદ આય. ગણિત પટલે લાલ્લ યોજનનું જે વૃત્તવિર્કજ પ્રમાણ જંબૂ ધીપ ઢે, તેના જેવારે યક યોજન પ્રમાણ સમચહરંસ ઁંડ કરિયં, તેવારે તેને ગણિતપદ કહિયં. તે ઁંડની સંલ્યા ૭૯૦૫૬૯૫૧૧૦ યોજનઅને પોણા વે કોશ હપર સાઢાવાસઠ હાથ જાણવી. ॥ ૧૮૬ ॥

હવે પરિધિ પ્રમુલ આઠ બોલ કહે ઢે.

વટ્ટપરિહિં ચ ગણિયં ॥ અંતિમલંઢાહ ડસુજિયં ચ ધણું ॥

બાઈં પયરં ચ ધણં ॥ ગણિયવ્રમમેહિં કરણેહિં ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ— યક વટ્ટ કે^૦ વાટલા દેત્રનું પરિહિં કે^૦ પરિધિ, બીડું વૃત્તદેત્રના જે સમચહરંસ યોજન પ્રમાણ ઁંડ કરિયં તે ગણિતપદ, ત્રીડું, અંતિમ કે^૦ ઢેહેલા ઁંડાદિકનું ડસુ કે^૦ ડસુ પટલે વાણ, કરિયં. ચોડું

जियं के० जीवा ते धनुष्यने आकारे जस्त वैताढ्य प्रमुखनी पण्ड, पांचलुं घणु के० ते अर्ध चंदमाने आकारे जस्त प्रमुख जे क्षेत्र ते तेनुं पुठुं जाग, तेने धनुष्य कहे ठे. ठुं बाहं के० वैताढ्य प्रमुख पर्वत तथा क्षेत्रना ठेहेरानुं जे परिमाण ते, करखुं ते बाह जाणवी. सातसुं पर्वरं के० प्रतर एटले खांबपण, तथा पडोख-पणुं ज्यां सरखुं होय ते, आठसुं घन के० खांबपणे पडोखपणे अने जाडपणे जे सरखुं होय ते, घन कहे-वाय ठे. ए आठ बोख ते एएहि के० आगल कहे ठे जे करणेहिं के० उपाय ते विधिपं करी गणियव के० गुणो वत्तारो करो जेम सर्व परिधि प्रमुख जे आठ बोख ठे ते जाणवामां आवे. ॥ १८४ ॥

हवे प्रथम परिधि जाणवानो विधि, अर्ध गाथापं करी कहे ठे.

विक्षंजवगगदहगुण ॥ मूलं वटस्स परिरुं होई ॥ वि-
स्कंजपाय गुणितं ॥ परिरुं तस्स गणीयपर्यं ॥ १८५ ॥

अर्थ- विस्कंज के० वाटला क्षेत्रनो जे मध्य विस्तार तेने विस्कंज कहियं, ते प्रथम जेटला थोजननो विस्तार होय तेटला थोजन मांडीपं तेनो वर्ग के० वर्ग करियं, ते आवी रीते के, जेटला आंक मांड्या होय तेने तेटलागुणा करियं तेने वर्ग कहियं. जेम नवने नवगुणा करियं तेवारे एक्यासी आय, ते वर्ग कहेवाय ठे एम जाणवुं. ते वर्ग कखा पढी तेने दशगुण के० दशगुणां करियं. एटले ते वर्गना आंकने आगले एक शुन्य आपीपं तेवारे ते दशगुणा आय. ते दशगुणा कखा पढी ते आंकनुं मूल शोधीपं. ते आवी रीते के, ठेहेला आंक अकी विषम सम करतां धुरना आंकसुधी आवीपं, जो धुरने आंक विषम आवे तो एकदो धुरतुं आंक तेने वर्गने आंक शोधीपं, अने जो सम आवे तो धुरना वे आंक वर्गने आंक शोधीपं, एम करतां जे आंक लाजे ते बमणो करी उपडी पंकिना एकेका आंकने रासी मांडीपं, वडी उपला आंकनी रासी साथे जेम सर्व नीचेना आंकनो जाग पडोचे तेम वेहेंचीपं, पढी जे आंक लाजे तेना वर्गमां एक उपरनी श्रेणीनो अधिक आंक लेझे काडीपं, ए रीते उपरनी श्रेणीना ठेहेडाना आंकसुधी वेहेंचीपं. एम वर्गमूल करतां जे नीचेनी श्रेणीनेविषे आंक आवे तेनो अर्ध करियं, तेटलो वाटला क्षेत्रनो परिधि जाणवो. वडी वर्ग मूल करतां जे उगरे तेना जो कोश करवा होय तो चारवार गुणीपं, अने जो धनुष्य करवा होय तो वे हजारवार गुणीपं, तथा अंगुल करियं तो एक धनुष्यना ठुं अंगुल करी गुणीपं. एम जेरीते जाग पडोचतो होय तेवा प्रकारे गुणाकार करी पहेलाना छेद जाग पानीपं, पढी अनुक्रमे कोश, धनुष्य, अंगुलप्रमुख जे थोजन उपर आवे, ते यंत्रणी जाणवुं. ए रीते कमल, दीप, चूलिका, कूट, कांचनगिरि, कुंरु अने सेरुप्रमुखनो परिधि जाणवो.

हवे पाढळी गाथाना अर्धवडे गणित पद एटले थोजन प्रमाण संमचछरं करवानो विधि कहे ठे. विस्कंजपायगुणितं के० विस्कंजनो जे चोथो जाग तेनीसाथे जेवारे परिधिनी संख्याए गुणीपं तेवारे तस्सगणियपर्यं के० तेनुं गणित पद आय, ते एक जंबू दीप आश्री देखाडे ठे.

जेम जंबू दीपनुं परिधि त्रणलाख सोलहजार बसेने सत्तावीश थोजन ठे, ते, विस्कंजना एकलाख थोजननो चोथो जाग जे पचीश हजार थोजन, तेनी साथे गुणियं तेवारे सातसं नेडु कोडी उपल लाखने पचोत्तरे हजार आय. वडी परिधिने विषे त्रण कोश ठे ते, पचीश हजार साथे गुणतां पंचोत्तरे हजार कोश आय. वडी परिधिना धनुष्य एकसोने अचवीश ठे ते, पचीश हजार साथे गुणतां बत्रीश लाख धनुष्य आय. वडी परिधिना साडातेर अंगुलने, पचीश हजार साथे गुणीपं तेवारे त्रण लाख साडीसाडत्रीस हजार अंगुल आय. ए सर्व आंकनी रासी जुदी जुदी मांडीपं, पढी पूर्वोक्त पंचोत्तरे हजार कोशने चारजागे वेहेंचतां पोणीं उगणीश हजार थोजन आय. पढी धनुष्यना बत्रीश लाख आंकने आठ हजार जागे वेहेंचता चारसं थोजन

આય. ૫ બધા એકજા કરીએ તેવારે સાતસેં નેત્રુ કોઢી ડપન લાલ ચોરાણુ હજાર એકસોને પચાશ યોજન આય. તેવાર પઢી ત્રણ લાલને સાઢીસાઢત્રીસ હજાર અંગુલના આંક ઢે, તેને ઠહુજાગે વેદેંચતાં પાંત્રીસસોને પન્નર ધનુષ્ય આય. તેના કોશ કરીએ તો પોણા વે કોશ આય. ડપર પંદર ધનુષ્યને સાઠ અંગુલ વધે તો પંદર ધનુષ્યના સાઠ હાથ-આય, અને સાઠ અંગુલના અઢી હાથ આય. ૫ બધા મલ્લી સાઢી વાસઠ હાથ આય. ૫ સર્વેમલ્લી સાતસેં નેત્રુકોઢી ડપન લાલ ચોરાણુ હજાર એકસોને પચાશ યોજન ડપર પોણાવે કોશ અને સાઢી-વાસઠ હાથ ઇટલું જંબૂદીપતું ગણિત પદ આય ઢે, તે સૂત્રની ગાથામાં પ્રથમ કહ્યું ઢે તેથી જાણડું. ॥૧૮૮॥

હવે ઇત્રુ અને જીવાનું કરણ એક ગાથામાંહે કહે ઢે.

ઝંગાહુ ડસુસુ ચિ ય ॥ ઝગણીસગુણો ડસુકલા હોઈ ॥ વિઝ-
સુપિહુત્તે ચઢગુણ ॥ ઇસુગુણિય મૂલમિહુ જીવા ॥ ૧૮૯ ॥

અર્થ-ઝંગાહુડસુસુચિય કે ૦ આ જંબૂદીપનેવિષે એક દેશ જે જરત ક્ષેત્ર તે ચઢાવેલા ધનુષ્યને આકારે ઢે, ત્યાં વાળના ઠમની વચેનું જે વિષ્કંજ તેને ઇત્રુ કહીએ, તે ઇત્રુના યોજનને ઝગણીસગુણોડસુકલાહોઈ કે ૦ ઝગણીસવાર ગુણીય તેવારે કલાનું ઇત્રુ આય. તો દક્ષિણ જરતનું ઇત્રુ વસેં આઢત્રીસ યોજન ડપર ત્રણ કલા ઢે તેને ઝગણીસે ગુણતાં ચાર હજાર પાચસેંને પચીશ કલા આય, ઇટલું કલાનું ઇત્રુ જાણડું. હવે જીવાનું કરણ કહે ઢે. જેવારે જીવા કરીએ તેવારે વિઝસુપિહુત્તે કે ૦ વિગત ઇટલે ગયું ઢે ઇત્રુ ઇટલે વાળનું પહોલપણું જ્યાંથી ઇટલે કલારૂપ વૃત્ત ક્ષેત્ર ૧૯૦૦૦૦૦ તેમાંથી ઇત્રુકલા (૪૧૨૫) કાઢીએ વાકી રહે (૧૮૯૫૪૩૫) તેને ચઢગુણ કે ૦ ચારગુણા કરીએ પઢી ઇસુગુણિય મૂલમિહુજીવા કે ૦ ઇત્રુકલા સાથે ગુણીને તેનું મૂલ શોષતાં જે આંક આવે તે જીવા જાણવી. દક્ષિણ જરતાદિકનેવિષે જીવા કરવાનો ૫ વિધિ જાણવો. ૫ જીવાનું માન યંત્ર થકી જાણડું. ॥ ૧૮૯ ॥

હવે જરત વૈતાહથ પ્રમુલનું ધનુષ્ય કહે ઢે.

ઢસુવગિ ઢગુણજીવા ॥ વગ્ગ જુય મૂલ હોઈ ધણુપિઠં ॥
ધણુડુગવિસેસ સેસં ॥ દલિયં વાહાડુગં હોઈ ॥ ૧૯૦ ॥

અર્થ-ઢસુવગિ કે ૦ ઇત્રુનો વર્ગ કરી તથા ઢગુણ જીવા કે ૦ ઢગુણો જીવાનો વર્ગ કરી ઢગ્ગજુય કે ૦ ૫ વે વર્ગયુક ઇટલે જેલીને પઢી તેનું મૂલ કે ૦ મૂલ શોષતાં જે આંક આવે તે હોઈ ધણુ પિઠં કે ૦ ધનુષ્ય આય. ૫મ દક્ષિણ જરતાદિકનું ધનુષ્ય જાણડું. ૫રીતે સર્વ ક્ષેત્રનું પર્વતાદિકનું ધનુષ્ય લાજે તે ધનુષ્ય યંત્રથી જાણડું. હવે વાહા કરણ કહે ઢે, ધણુડુગવિસેસસેસં કે ૦ વે ધનુષ્યનું વિશ્લેષ કરીએ, દક્ષિણ જરત અને વૈતાહથ ૫ વે ધનુષ્ય કહીએ, તેમાં જે ન્હાનું ધનુષ્ય હોય તે મોહોટા ધનુષ્યમાંહેથી કાઢીએ, જે વાકી રહે તેનું દલિયંવાહાડુગંહોઈ કે ૦ તેનું અર્ચ કરીએ ઇટલે વૈતાહથ પ્રમુલ પર્વત તથા હેમવંત પ્રમુલ ક્ષેત્રની વે વાહા હોય. વાહા ઇટલે પર્વત ક્ષેત્રના ઢેઢાનો વિસ્તાર. તેનું પ્રમાણ યંત્રથકી જાણડું. ॥ ૧૯૦ ॥

હવે ઢેહેલો લંઢ જે જરત તેહના પ્રતર કરવાનો વિધિ કહે ઢે.

અંતિમલંઢસ્સુસુણા ॥ જીવં સંગુણિય ચઢહિ જજ્ઞ યં ॥
લઢ્ઢમિ વગ્ગિય દસ, ગુણંમિ મૂલં હવઢ પયરો ॥ ૧૯૧ ॥

अर्थ- अंतिम खंडेसुसुणा के० ठहेलो खंड जे जरत खरु तेना इधु साथे जीवसंगुणिय के० जीवा गुणिएं पढी तेने चछहिजइकण के० चार जागे वेचतां जे बज्रमि के० खाजे पढले जे जाग आवे, तेनो बगिए के० वर्ग करिएं, ते वर्गने दसगुणमिमुख के० दसगुणो करी मूल शोधीएं तेनो जे आंक आवे, ते हवइपयरो के० प्रतर जाएवो. ते प्रतरने वली छंगणीश जागे वेहेंचतां जे आंक आवे ते कला जाएवी. बीजी शेष रहे ते प्रतिकला जाएवी. वली छंगणीश जागे वेहेंचतां योजन आय, अने जे शेष रहे ते कला जाएवी. ते यंत्रबी जाएवो. एम समचरंस जरतक्षेत्र प्रमुख करवानो विधि जाएवो. ॥ १९१ ॥ -

हवे वैताढ्य प्रमुखना प्रतर कहे ठे.

जीवा वगोण छुगे ॥ मिखिए दखिए य होइ जं मूलं ॥

वेयइहोइण तयं ॥ सपिहुत्तगुणं हवइ पयरो ॥ १९२ ॥

अर्थ- जीवावगोण के० न्हानी जीवानुवर्ग अने महोटी जीवानुवर्ग ए छुगे के० वे मिखिए के० एकठा करी पढी तेनुं दखिएय के० अर्ज करिएं, पढी तेनुं मूल शोधीएं, होइजंमूलं के० ते मूलनो जे आंक आवे ते मूल सपिहुत्तगुणं के० पोताना बिस्तार साथे गुणीएं. तयं के० तेवारे वेयइहोइण के० वैताढ्यादिक पर्वतनुं हवइपयरो के० प्रतर होय. ते सर्व पर्वतादिकना प्रतर यंत्रबी जाएवा. ॥ १९२ ॥

एयं च पयरगुणियं ॥ संववहारेण देसियं तेण ॥ किंचू-

णं होइ फलं ॥ अइहंपि हवइ सुहुमगणणा ॥ १९३ ॥

अर्थ- एयंचपयरगुणियं के० ए प्रतरनुं गणित दक्षिण जरतादिक क्षेत्र तथा गिरिनुं गणितपद ते संववहारेण के० संववहारे देसियं के० देखावुं ठे, तेण के० ते कारण माटे किंचूणहोइफलं के० काइक छणुं फल होय, अ के० तथा अइहंपि के० ए सर्व प्रतर एकठाकरी वमणा करिएं तेवारे सातसेने छंगणापैसी कोडी, अठार लाख, सीतोतेर हजार, चारसेने ठप्पल होय. ते सगसय नऊयाकोडी ए गाथाएं जोतां अंतर पडे ठे, अने जो शेष जाग लगेरे तेना वली जाग करीने गणिएं तो हवइसुहुमगणणा के० सुझ गणना थाय, तो ते सुझगणनानीपेरे पूर्ण पण आय ते कारणनुं विशेष जावुं. ॥ १९३ ॥

हवे घनगणित कहे ठे.

पयरो सोस्सेहगुणो ॥ होइ घणोपरिरयाइ सबं वा ॥

करण गणणाखसेहिं ॥ जंतगलहियाळ दछवं ॥ १९४ ॥

॥ इति जंबूहिवाहिगारोपढमो समत्तो ॥

अर्थ- जे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं पयरो के० प्रतर गणित ठे, सो के० तेने जेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतना छस्सेहगुणो के० छंचपणानी साथे गुणीएं तेवारे वैताढ्य प्रमुख पर्वतनुं होइ घणो के० घनगणित थाय, ते वैताढ्य प्रमुखना प्रतर जेवारे छंचपणा साथे गणीएं तेवारे जाणीएं. ए परिरयाइ के० परिध्यादिक आठवो वर्त्तारो कड्यो. वा के० अथवा ए सबं के० सर्व परिधि प्रमुखनुं जे करण गणण के० करणनोविधि साथे गणवाने जे मनुष्य आखसेहिं के० आखशवंत होय ते मनुष्ये पूर्वाचार्ये जे जंतग के० यंत्र छहियाळ के० छख्या ठे, त्यांथकी दिछब के० देखवुं, पढले यंत्र चपरथीज जोडुं, चितववुं. ॥ १९४ ॥

हवे ए जीवाप्रमुख गणितनी संग्रह गाथा कहे जे.

जोयणसहस्रनवगं ॥ सत्ते वसया ह्वंतिअडयाळा ॥ वारसयकला सकला ॥ दाहिणजरह्य जीवाळ ॥ १ ॥ दसचेवसहस्ताई ॥ जीवासत्तयसया ड्वीसाई ॥ वारकलायकला ॥ वेयडु गिरिस्सविनेया ॥ २ ॥ च-
उदस यसहस्ताई ॥ सयाइचत्तारिएग सयराई ॥ जरहुत्तरजीवा ॥ वच्चकलाऊणियाकिंचि ॥ ३ ॥ चोवीस
सहस्ताई ॥ नवसय याजोयणाए वत्तीसे ॥ चुडहिमवंतजीवा ॥ आयामेण कल्यञ्च ॥ ४ ॥ सततीससह-
स्ताई ॥ उच्चसया जोयणाए चउसयरा ॥ हेमव यवासजीवा ॥ किंचूणा सोलसकलाय ॥ ५ ॥ तेपन्न सह-
स्ताई ॥ नवसय्या जोयणाएइगतीसा ॥ जीवामहाहिमवप ॥ अऊकला ठकलाठय ॥ ६ ॥ एगुत्तरानवसया ॥
तेवत्तरिमेव जोयणसहस्ता ॥ जीवासत्तरकला ॥ अऊकला चैवहरिवासे ॥ ७ ॥ चउणवइ सहसाई ॥ उप्प-
अहि यंसयकला दोय ॥ जीवानि सहेसापुण ॥ लखंजीवाविदे ह्ये ॥ ८ ॥ जीवासंग्रहाया ॥ नवचेवसह-
स्ताई ॥ ठावचाइय सयाइ सत्तेव ॥ सविसे सकलाचेगा दाहिणजरह्य धणुपीठ ॥ ९ ॥ दसचेवसहस्ताइ ॥
सत्ते वसयाह्वंतितेयाळा ॥ धणुपीठ वेयडे ॥ कलायपन्नर सहवंति ॥ १० ॥ सोलसचैव कलाठ ॥ अहि-
याळहुंतिअऊजागेण ॥ बाहावेयडुसय ॥ अऊवीसा सयाचउरो ॥ ११ ॥ चउदसय सहस्ताई ॥ पंचेवसयाइ
अऊवीसाई ॥ इकारसयकलाठ ॥ धणुपीठ उत्तर अस्तं ॥ १२ ॥ जरहुत्तर बाहा ॥ अऊरसहुंति जोयण
सयाई ॥ बाणवइजोयणाणिय ॥ अऊकला सत्तरकलाय ॥ १३ ॥ चणुहिमवेकलचउरो ॥ पणवीस सहस्त
उसयती सहिया ॥ बाहा सोलऊकला ॥ तेवन्न सयाय पन्नहिया ॥ १४ ॥ अडतीस सहस्त सगसय ॥ चत्तध-
णुदसकलाय हेमवप ॥ बाहासत्तचित्सप ॥ पणपन्नैत्तिन्नियकलाठ ॥ १५ ॥ चणुमहहिमवेदसकल ॥ दोसय
तेणउसहस्तसगवन्ना ॥ बाहाबाणउयसप ॥ उहत्तेरनवकल्यञ्च ॥ १६ ॥ चुलसी सहसासोलस धणुहरिवासे
कलाचउकंच ॥ बाहातेरस सहसा ॥ तिसयइगसति ठकलासड्डा ॥ १७ ॥ तिसहधणुनकलेगलख ॥ सहसओ-
वीसतिसय ठायाळा ॥ बाहापन्नचित्सय ॥ सहसावीसासडुकल्य ॥ १८ ॥ सोलस सहस्तअउसय ॥ तेसीया
सऊतेरसकलाय ॥ बाहाविदेहमझे ॥ धनुपीठ परिरयस्सय ॥ १९ ॥ इतिधनुइ वाहासंग्रहाया ॥ ल-
खऊरसयणती, ससहस्त चउस्तया यणसीयां ॥ वारकलाठकिकला ॥ दाहिण जरह्यपयरमिं ॥ २० ॥
सत्तहियातिन्निसया ॥ वारसहस्तायपंचलरकाय ॥ वारसकलायपयरं ॥ वेयडुगिरिस्सवरणितले ॥ २१ ॥ यो-
यण तीसं बासे ॥ पढमाय मेहलाय पयरमिं ॥ लखतिगतिसयरिसया ॥ चुलसीइकार सकलाठ ॥ २२ ॥
दस जोयण विरुंजे ॥ बीयापमेहलयपयरमिं ॥ लखोचचवीससया इगसचाद सकलाठय ॥ २३ ॥ अऊ-
सीया अऊसया ॥ वत्तीस सहस्तसीसलरकाय ॥ कलवारविकलिगारस ॥ उत्तरजरह्यपयरमिं ॥ २४ ॥
दोकोडिचउदलरका ॥ सहसाठपन्ननवसगसयरा ॥ अऊकला दसविकला ॥ पयरमिं चुंछहिमवंते ॥ २५ ॥
हेमवपऊकोडी ॥ वावत्तरिलख सहसतेवन्ना ॥ पणयालसयंपयरे ॥ पंचकलाअऊविकलाय ॥ २६ ॥ गुण-
वीसकोडि अडव, अ लख अडसति सहस सयमेगं ॥ ठासीयंद सयकला ॥ पणायकला पयरमिहहिमवे
॥ २७ ॥ चउपन्नकोडीळ ॥ लखासीयालतिसयरि सहस्ता ॥ अऊसयसत्तरिसत्तय कलाउपयरंतुहरिवासे
॥ २८ ॥ बायाळ कोडिसयं ॥ लखाचउपन्न सहसवासठी ॥ पणसयगुणउत्तरकल ॥ अऊरसनिहप-
यरमिं ॥ २९ ॥ तेसठि कोडिसयं ॥ लखासगवन्नसहस गुणयाळा ॥ तिसयउत्तर दसकल पन्नरसकला-
विदेह्य ॥ ३० ॥ इतिप्रत्तरसंग्रहाया ॥ दसजोयणुंसपुण तेवीस सहस्त लखइगवन्ना ॥ जोय-
णठावत्तरि उ, कलाय वेयडुधणुगणियं ॥ ३१ ॥ अऊसयापणयाळा ॥ तीसंलरकाति हत्तरीसहसा ॥ पन्नरस
कलायधणो ॥ दस्सुसप होइ वीथमि ॥ ३२ ॥ सत्तहिया तिन्निसया वारस सहसाय पंचलरकाय ॥ अवराय
वार सकला ॥ पणुसप होइयाणिरियं ॥ ३३ ॥ सत्तासीइगलरका ॥ उणतीसहियाय विणवइसयाई ॥ अ-
ऊणसीसइगागा ॥ चउदसवेयडु धणुगणियं ॥ ३४ ॥ हिमवंति उंसय चउदस, कोडीउप्पन्नलरसगनउई ॥

સહસા ચઢયાલસયં ॥ સોલસકલાર વિકલધર્ણ ॥ ૩૫ ॥ ગુણયાલ સયાસત્તર ॥ કોડી ત્રસીસ લક્ષસગ-
તીસા ॥ સહસાતિસય અરુત્તર ॥ વારવિકલધર્ણમહાહિમવે ॥ ૩૬ ॥ ઊગવન્નસહસઅઞ, રકોડિ ઠાસઞ્ચિ-
રક્સગવીસં, સહસાનવ સયયગુ, ણસીહિનિસહસધર્ણ ગણિયં ॥ ૩૭ ॥ ઇતિધનસંપ્રદગાથા ॥ ॥ ઇતિ શ્રીલ-
ઘુકેત્ર સમાસ વાર્તિકે જંબૂદ્વીપાધિકારઃ પ્રથમઃ સમાપ્તઃ ॥ ઈનમો વિશ્વના આય તત્ત્વદર્શિને ॥

હવે બીજો લવણ સમુદ્ધનો અધિકાર વચાણે ઢે.

બીર્ઠ લવણ સમુદ્ધા હિગારો જ્ઞણ ॥ મૂલગાથા ॥ ગોતિઠં
લવણોજય ॥ જોયણ પળનવહ સહસજા તહ ॥ સમચૂ-
તલાઝ સગસય ॥ જલવુદ્ધી સહસમો ગાઢો ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થ- લવણોજય કે ૦ જગતી અકી વાહેર લવણ સમુદ્ધના ઉત્તય પટલે વન્ને પાસાથી જેવારે વચમાં શિ-
લાની સન્મુલ જોયણ પળ નવહસહસજા કે ૦ જ્યાંસુધી પંચાણુ હજાર યોજન લવણ સમુદ્ધમાંહે આવિયે
ત્યાંસુધી તહ કે ૦ તે લવણ સમુદ્ધમાંહે ગોતિઠં કે ૦ ગોતીર્થ સરલો ઢે, પટલે જેમ ગાય પાણી પીવાને તલા-
વમાં પ્રવેશ કરે તેવારે પાઠલી વાઝુ ઇંચી હોય, અને આગલી વાઝુ નીચી હોય તેને ગોતીર્થ કહીયે. તેમ
લવણસમુદ્ધમાંહે પણ બે પાસાથી નીકલ્લેને વચમાં આવતાં પંચાણુ હજાર યોજન સુધી પાઠલી ઝૂલી ઇંચી
અને આગલી ઝૂલી નીચી ઢે, સમચૂતલઅકી પટલે ધાતકીલંકની દિશિથી, અને જંબૂદ્વીપની જગતી-
અકી લવણસમુદ્ધમાંહે દિગ્માલજાળી જતાં થોડી થોડી જલવૃદ્ધિ થતાં પંચાણુ હજાર યોજન જ્યાં આય
ઢે, ત્યાં સચૂતલઅકી સાતસે યોજન પાણીની ઇંચી વૃદ્ધિ ઢે, અને હજાર યોજન પાણી ઇંકું ઢે. ॥ ૧૯૫ ॥

હવે ૫ લવણ સમુદ્ધનેવિષે જલવૃદ્ધિ જાણવાનું કરણ કહે ઢે.

તેરાસિણ મશ્ચિલ્લ રાસિણા સંગુણિલ્લ અંતિમગં ॥
તં પઢમરાસિજ્ઞયં ॥ ઊવેહં મુણસુ લવણજલે ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ-તેરાસિણ કે ૦ પહેલી ત્રણ રાશી આપીયે. ૫ ધાતકીલંકની રાશિ પંચાણુ હજાર યોજનની, અને
જંબૂદ્વીપની દિશિથી જે પંચાણુ હજાર યોજન લવણ સમુદ્ધમાં જણ ૫ બીજી રાશિ, તથા વચમાં ૫ હજાર
યોજનની મધ્યરાશિ જે કહીયે. ૫ ત્રીજી રાશી, ૫મ ત્રણ આંકની શ્રેણી માંનીયે, પઠી મશ્ચિલ્લરાસિણા સંગુણિ
લ્લ અંતિમગં કે ૦ વચમાનીઆંકની જે શ્રેણી તે ઠેહેલી શ્રેણીસાથે ગુણીયે, પઠી તંપઢમરાસિજ્ઞયં કે ૦ તેને
પેહેલી શ્રેણીના આંક સાથે વેદેંચીયે. ૫રીતે ઊવેહંશુણસુલવણજલે કે ૦ લવણસમુદ્ધનેવિષે જલવૃદ્ધિપ્રતે મુણસુ
પટલે જાણજો. ૫ ગાથાનો સ્પદ અર્થ નવગુણહરિ જોયણ, ૫ આગલ વસે ને દશમી ગાથા આવશે તેને
વિષે વિશેષેથી કહેશે. અહીંઆં માત્ર સૂત્રાર્થ જાણવો. ॥ ૧૯૬ ॥

હવે લવણ સમુદ્ધની શિલા વચાણે ઢે.

હિહુવરિ સહસદસગં ॥ પિહુલામૂલાઝ સતરસહસુચ્ચા ॥
લવણસિદ્ધા સા તહુવરિ ॥ ગાઢહુગં વહ્હુ હુવેલં ॥ ૧૯૭ ॥

અર્થ- હિહુવરિ કે ૦ હેતે તથા ઉપર સહસદસગંપિહુલા કે ૦ હજાર યોજન પહોલી, અને મૂલાઝ કે ૦
મૂલઅકી સત્તરસહસુચ્ચા કે ૦ સત્તર હજાર યોજન ઇંચી ઢે, ૫વી લવણસિદ્ધા કે ૦ લવણસમુદ્ધની શિલા

जाणवी. सा के० ते शिखा जे ठे, तडुवरि के० ते सत्तरसहस्र योजन उपरे गाढडुगंवडुडुवेळ के० वेगाढ
छंची पवी वेळ ते बेवार एक अहोरात्रमाहे वचे. ॥ १९७ ॥

हवे पाताळकलशा वखाणे ठे.

बहुमुखे चउदिसि चउ ॥ पायाला वयरकलस. संठाणा ॥

जोयणसहस्र जड्डा ॥ तदसगुणहिदुवरि रुंदा ॥ १९८ ॥

अर्थ- खणसमुद्रनेविषे बहुमुखे के० घणुवंचमां पाणीनी मेखलाए चउदिसि चउपायाला के० चार-
दिशिनेविषे चार पाताला ठे. ते पाताला केहेवा ठे ? वयरकलस के० वज्रमय जे कलश तेने संठाणा के०
आकारे ठे. वली केहेवा ठे ? जोयणसहस्रजड्डा के० एक हजार योजननी ते कलशानी ठीकरी जाडी ठे,
तथा तदसगुणहिदुवरिरुंदा के० ते जाडपणा अकी दशगुणा पटले दशहजार योजन हेठळ तथा उपर
रुंदीए ठे पटले पडोला ठे. ॥ १९८ ॥

वली पाताळकलश केहेवा ठे. ते कहे ठे.

लखं च मक्षि पिडुला ॥ जोयणलखं च जूमिमो गाढा ॥

पुवाश्चु वडवामुह ॥ केजुव जूवे सर जिहाणा ॥ १९९ ॥

अर्थ- लखंचमक्षि पिडुला के० लाख योजननुं पेट पडोळुं ठे, वली जोयणलखं च जूमिमोगाढा के०
लाख योजन जूमिकानाहे अवगाढ पटले छंदा ठे, वली पुवाश्चु के० पूर्वदिशि अकी धुरमांडीने दक्षिणावर्त
गणतां एक वडवामुख बीजो के जुव के० केयूप त्रीजो, जूवे के० शूप चोथो, इसर के० ईश्वर अजिहाणा
के० एवे नामे चार पाताळकलशो जाणवा. ॥ १९९ ॥

हवे न्हानापाताळकलश वखाणे ठे.

अशे लडुपायाला ॥ सगसहसा अडसया सचुलसीया ॥

पुवुत्त सयंसपमा, णा तड तडप्पसेसु ॥ २०० ॥

अर्थ- अशे के० बीजा लडुपायाला के० न्हाना पाताळ कलशा ते सगसहसा अडसयासचुलसीया के०
सात हजार आठसो ने चोरासी ठे, ते केहेवा ठे ? तो के पुवत्त के० पूर्वे वखाण्या ठे, जे चार महोटा पा-
ताळ कलशा ते अकी सयंसपमाणा के० सोमां अंस जेमनुं प्रमाण ठे एहवा ठे, पटले सोमे जागे ठे, अर्थात्
तेनी दश योजननी ठीकरी जाडी ठे, तथा एकसो योजन प्रत्येक हेठे तथा उपर पडोला ठे. अने एक ह-
जार योजन जूमिमाहे छंदा ठे, एवा न्हाना कलश ते जे स्थानके महोटा कलशो जूमिका रुंधी नथी; तेवा ज-
लमेखलाना तड तडप्पसेसु के० तेते प्रदेशे ए कलश ठे, पटले ठामठामने विषे ठे. ते केमके समुद्रमाहे
दश हजार योजन विस्तार जे पाणी ठे, तेहनी माहेली परिधि आणीए. ते आची रीते के-जंवूदीप अकी
पंचाणु हजार योजन जातां वे छाखनेनेबु हजार योजन विर्कज ठे, तेतो वर्ग करीए तेवारे आठ हजार चार-
सोने दश कोसी आय. तेने दशगुणा करीए तेवारे चोरासी हजारने एकसो कोडी आय. तेनुं मूल शोधीए
तेवारे नव लाख सत्तर हजारने उपर साठ खन्यमान आय. तेमाहेथी चार कलशो चावीस हजार योजन
रुंध्या ठे, ते वादकरतां बाकी आठ लाख सीतोत्तरे हजारने उपर साठ रहे ठे. तेने चारजागे वेहेंचीए ते-
वारे वे लाख उगणीस हजार बसोने पांसठ एकजागे आवे; तो एक महोदो पूर्वदिशिनी पाताळकलश अने

બીજો દક્ષિણદિશિનો પાતાલકલશ તે બેહુનું પટલું અંતર જાણવું. હવે ત્યાં એકેકા અંતરે એકેક શ્રેણીનેવિષે
વસેને પન્નર કલશ હોય તે કલશોર્ધે બે લાક્ષ પન્નર હજાર યોજન રૂંધ્યા છે. અને વાકીના ચાર હજાર વસોને
પાંસઠ યોજન જે રહ્યા તે કલશની ઠીકરીને જાઢપથે રૂંધ્યા છે, એમ પ્રથમ ન્હાના કલશની શ્રેણીનેવિષે વસે
પન્નર કલશ, બીજીનેવિષે વસેને સોલ એમ એકેકો કલશ વધારતાં વધી નવશ્રેણી છે, તો નવમી શ્રેણીનેવિષે
વસેને ત્રેવીશ કલશ છે. દરીતે એકઅંતરારનેવિષે ન્હાના કલશ એક હજાર નવસેને એકોત્તર આય. તેવા ચારેદિ-
શિના એકઠા કરતાં સાત હજાર આવસોને ચોરાશી ન્હાંના કલશ આય. ઇતિ ॥ ૨૦૦ ॥

હવે ચાર પાતાલ કલશના દેવતા કહે છે.

કાલો ય મહાકાલો ॥ વેલંબ પર્જંજણોય ચઠસુ સુરા ॥

પલિર્ઠવમાઠણો તદ્ ॥ સેસેસુ સુરા તયઙ્ગાઠ ॥ ૨૦૧ ॥

અર્થ— ચાર મહોદા પાતાલ કલશને વિષે પૂર્વદિશિથી અનુક્રમે દક્ષિણાવર્ત જોતાં એક કાલ, બીજો મ-
હાકાલ ત્રીજો વેલંબ અને ચોથો પર્જંજન એવે નામે ચઠસુસુરાકે ॥ ચાર દેવતા અધિષ્ઠાયક જાણવા. પણ તે
દેવતા કેહેવા છે, તો કે પલિર્ઠવમાઠણો કે ॥ એક પલ્યોપમનું આયુષ્ય ધરે છે એવા છે. તદ્ કે ॥ તથા સેસે-
સુસુરા કે ॥ શેષ બીજા ન્હાના જે કલશ છે તેનેવિષે જે દેવતા અધિષ્ઠાયક છે. તેમનું આયુષ્ય તયઙ્ગાઠ કે ॥
તે પૂર્વોક્ત દેવતાના આયુષ્ય અઠી અર્ઘ્ય છે એટલે અર્ઘ્ય પલ્યોપમનું છે. ॥ ૨૦૧ ॥

સબે સિમહો જાગે ॥ વાઝ મશ્ચિલ્લયંમિ જલવાઝ ॥ કે-

વઝ જલમુવરિલ્લે ॥ જાગ ડુગે તઢ સાસુબે ॥ ૨૦૨ ॥

અર્થ— સબેસિમહોજાગેવાઝ કે ॥ સર્વ મહોદા પાતાલ કલશના અર્ધો જાગે એટલે નીચે વાયુ છે, અને
મજ્જિલ્લયંમિજલવાઝ કે ॥ મધ્ય એટલે વચ્ચા જાગે વાયુ અને જલ એ બંને મિશ્ર છે. તથા કેવલ જલ મુવરિ-
લ્લે કે ॥ છપરલે જાગે કેવલ પાણી છે. તો એકેકા ત્રીજા જાગને વિષે તેત્રીશ હજાર ત્રણસેને તેત્રીશ યોજન
છપર એક યોજનનો ત્રીજો જાગ હોય. એવા જાગડુગેતઢસાસુબે કે ॥ નીચેના જાગનેવિષે અને વચ્ચા જાગને-
વિષે શ્વાસની પરે વાયુ છે, તે આગલી ગાથાએ વચ્ચાણે છે. ॥ ૨૦૨ ॥

વદ્ધે ડયારવાયા ॥ મુઢંતિ સુદંતિ ડુશિવારાઠ ॥ યગ

અહોરતંતો ॥ તયા તયા વેલ પરિવુઢી ॥ ૨૦૩ ॥

અર્થ— એવા બે જાગના વાયુનેવિષે ત્રીજા વદ્ધે કે ॥ ઘણા ડયાર કે ॥ હદાર એટલે મહોદા વાયા કે ॥ વા-
યરા તે મુઢંતિ કે ॥ મલે છે, તે મલીને પાણીને સુદંતિ કે ॥ હોજ પમાઢે છે. જેમ માણસના પેટમાંહે વાયુની
વૃદ્ધિ થવાથી હોજ પમાઢે, શબ્દ કરે તેમ પાતાલકલશ તે યગ અહોરતંતો કે ॥ એક અહોરાત્ર માંહે ડુશિ-
વારાઠ કે ॥ બે વચ્ચત હોજ પમાઢે છે, તથાતયાવેલપરિવુઢી કે ॥ તે તેવારે પાણીના વેલની વૃદ્ધિ થાય છે; એટ-
લે જેવારે વાયુના જોરથી કલશા ઇજરાય છે તેવારે સમુદ્રનું પાણી વધે છે, એવો અનાદિકાલનો સહેજથી
ચાલ છે. જે એક અહોરાત્રમાંહે બે વાર પાણીની વેલ વધે એમ જાણવું. ॥ ૨૦૩ ॥

હવે સમુદ્રમાંહે વેલંબર દેવતા છે તે વચ્ચાણે છે.

વાયાલસઠિ-હુસયરિ ॥ સહસા નાગાણ મશ્ચવરિ બાર્દિ ॥

વેલં ધરંતિ કમસો ॥ ચઢહત્તરુલ્લસ્કુ તે સબે ॥ ૨૦૪ ॥

અર્થ- વાયાલ કે બેતાલીશ હજાર નાગાણ કે નાગકુમાર દેવતાને મજા કે માંહે પેસતી વેલં કે વેલ પ્રતે ધરતિ કે ધરી રાલે ઢે, પટલે નિવારે ઢે. વહી સધિ કે સાઠ હજાર નાગકુમાર દેવતા તે લવણ-સમુદ્રની શિલાને હવરિ કે ચપરના વે કોશ ચપરાંત જે વેલ વધે ઢે, તે પ્રતે વારે ઢે. અને હુસરિસહસા કે વહુંતેર હજાર નાગકુમાર દેવતા તે ઘાહિં કે બાહેરની વેલિ જે ઘાતકીલંખમાં પ્રવેશ કરે ઢે, તે વેલિને નિવારે ઢે, અર્થાત્ ધરી રાલે ઢે, ૫ રીતે નાગકુમારના દેવો કમલો કે અનુક્રમે પાણીનીવેલિ પ્રતે ધરી રાલે ઢે. માટે ૫ દેવોને વેલંધર કહિયં. તેસવે કે તે સર્વ દેવતા ઇકઠા ગણિયં તેવારે ચઢહત્તરુલ્લુક કે ઇક-લાલને ચમોતેર હજારની સંખ્યા થાય ઢે. ॥ ૨૦૪ ॥

હવે વેલંધરનાં સ્થાનક તથા તેના અધિપતિ કહે ઢે.

વાયાલસહસ્તેહિં ॥ પુવેસાણાદિસિ વિદિસિ લવણે ॥

વેલંધરાણુવેલં ॥ ધરરાઈણં ગિરિસુ વાસા ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ- લવણે કે લવણ સમુદ્રમાંહે પુવેસાણાદિસિવિદિસિ કે પૂર્વાંદિ ચાર દિશિ અને જ્ઞાનાદિક ચાર વિદિશિનેવિષે વાયાલસહસ્તેહિં કે બેતાલીશ હજાર યોજન ગયાંથી પટલે જંબૂદીપની જગતિની વેદિકા થકી બેતાલીશ હજાર યોજન લવણ સમુદ્રમાંહે પૂર્વપ્રમુખ ચાર દિશિનેતિષે વેલંધર કે વેલંધર નામે જે દેવતા તેને વસવા યોગ્ય પર્વતનેવિષે આવાસ જાણવા. અને જ્ઞાનપ્રમુખ ચાર વિદિશિનેવિષે લવણસમુદ્રમાંહે બેતાલીસ હજાર યોજને આણુવેલંધર કે અણુવેલંધર નામે જે રાઈણં કે અધિપતિ ઇવા. ચાર દેવતાને રમવાના ગિરિસુ કે પર્વતનેવિષે વાસા કે આવાસ જાણવા. ॥ ૨૦૫ ॥

હવે આવાસ પર્વતનાં નામ કહે ઢે.

ગોધૂજે દગજાલે ॥ સંલે દગસીમનામિ દિસિ સેલે ॥

ગોધૂજો સિવદેવો ॥ સંલો થ મળોસિલો રાયા ॥ ૨૦૬ ॥

અર્થ- પૂર્વદિશિ ગોધુજનામે આવાસ પર્વત ઢે, અને દક્ષિણદિશિ દગજાસનામે આવાસ પર્વત ઢે, પશ્ચિ-મદિશિ સંલનામે આવાસ પર્વત ઢે, અને ઉત્તરદિશિ દસસીમ નામે આવાસ પર્વત ઢે. ૫ રીતે દિસિસેલે કે ૫ ચાર દિશિના પર્વતનેવિષે અનુક્રમે ઇક ગોધુજ, ત્રીજો શિવદેવ, ત્રીજો શંખ, અને ચોથો મળોસિલ ઇવે નામે વેલંધર દેવતાના રાયા કે રાજા ઇવા નાગકુમાર દેવો રહે ઢે, પટલે જે દિશાહનેવિષે રહે તેને વેલંધર કહીયં, અને જે વિદિશાહનેવિષે રહે તેને અણુવેલંધર કહિયં. ॥ ૨૦૬ ॥

કકોઢે વિઙ્ગુપદે ॥ કેલાસરુણપ્પદે વિદિસિ સેલે ॥

કકોઢગ કદ્દમઠં ॥ કેલાસ રુણપ્પહો સામી ॥ ૨૦૭ ॥

અર્થ- હવે જ્ઞાન પ્રમુખ ચારવિદિશિને વિષે કકોટક, વિષ્ણુત્પજ, કેલાશ અને અરુણપ્રજ ઇવે નામે જે ચાર આવાસ પર્વત ઢે, તેને વિષે અનુક્રમે કકોટક, કદ્દમ, કેલાશ અને અરુણપ્પહો કે વિષ્ણુત્પજ ઇવે નામે ચાર અણુવેલંધરનાગકુમાર દેવતાના સામી કે સ્વામિ જાણવા. જે વિદિશિનેવિષે રહે તેને અણુવેલંધર કહિયં.

હવે ૫ પર્વતના માન અને વરણ કહે ઢે.

૫૫ ગિરિણો સલે ॥ વાવીસહિયા ય દસસયા મૂલે ॥ ચઢ-

સય ચઢવીસહિયા ॥ વિઙ્ગિષ્ઠા હંતિ સિહરતલે ॥ ૨૦૮ ॥

અર્થ—અગિરિણોસબે કે ૦ ૫ સર્વવેલંધર, અને અનુવેલંધર નામે જે આવાસ પર્વત છે. તે ચાવીસહિયાય દસ-ચામૂલે કે ૦ ૫ ૧૬ હજાર ને ચાવીશ યોજન મૂલનેવિષે પોહોલા જાણવા. અને ચત્તસય ચત્તવીસહિયા કે ૦ ૫ ચારસે ને ચોવીશ યોજન સિદ્ધર તલે કે ૦ ૫ શિંચરસ્થલે ૫૮લે શિંચરનેવિષે વિહિષા કે ૦ ૫ વિસ્તારેપોહોલા હુંતિ કે ૦ ૫ ૨૦૫

સતરસસય ઇગ્વીસે ॥ હચ્ચતે તે સવેશ્યા સવે ॥ કણગં-

કરયયફાલિહ, દિસાસુ વિદિસાસુ રયણમયા ॥ ૨૦૫ ॥

અર્થ—વહી તે પર્વત કહેવા છે ? તોકે ૧૬ હજાર સાતસેને ૧૬વીશ યોજન હચ્ચતે કે ૦ ૫ હંચા છે, વહી તે સવે કે ૦ ૫ તે આઠ પર્વત કહેવા છે, સવેશ્યા કે ૦ ૫ વેદિકાના વનચંદ તેણે કરીને સહિત છે, વહી કણગંકરયય ફાલિહ કે ૦ ૫ કનક, અંકરલ, રુપું, અને સ્ફાટિકરલ્લ ૫ની પૂર્વદિશિથી અનુક્રમે ગોચૂજાદિક ચાર પર્વત છે, અને વિદિસાસુરયણમયા કે ૦ ૫ વિદિશિનેવિષે જે કર્કોટાદિક ચાર પર્વત છે, તે રક્તમય જાણવા. ॥ ૨૦૫ ॥

હવે ૫ આઠ પર્વત પાણી ઉપર કેટલા દેખાય છે કહે છે.

નવગુણહત્તરિ જોયણ ॥ બહિજલુવરિ ચત્ત પણ નવહ જાયા ॥

૫૫ મશ્ને નવસય ॥ તેસઠા જાગસગસયરી ॥ ૨૧૦ ॥

અર્થ—૫ આઠ પર્વત બહિ કે ૦ ૫ જંબૂદીપની દિશિયં નવગુણહત્તરિજોયણ કે ૦ ૫ નવસેને ઊગણોતેર યોજન ઉપર ૧૬ યોજનના, પશનવહજાયા કે ૦ ૫ પંચાણુ જાગ કરિયં, તેવા ચત્ત કે ૦ ૫ ચાલીશ જાગ અધિક ૫૮લા યોજન જંબૂદીપની દિશિયં જલુવરિ કે ૦ ૫ પાણી ઉપર દેખાય છે. તથા, ૫૫ કે ૦ ૫ ૫ પર્વત મળે કે ૦ ૫ માંહેલી લવણ સમુદ્રની શિલાની દિશિથી જોતાં નવસયતેસઠા કે ૦ ૫ નવસેને ત્રેસઠ યોજન ઉપર ૧૬ યોજનના પંચાણુ જાગ કરિયં તેવા સીતોતેર જાગ ૫૮લા પાણી ઉપર પર્વતો દેખાય છે તે જાણવા.

લવણ સમુદ્ર મધ્યે પંચાણુ હજાર યોજન જતાં સાતસે યોજનની જલવૃદ્ધિ છે. તો બેતાલીશ હજાર યોજન જડયં ત્યાં વેલંધર પર્વત છે, તે સ્થાનકે કેટલી જલવૃદ્ધિ હોય. તે જાણવાની રીતિ બતાવે છે. અહીંઆં પ્રથમ શ્રેણી પંચાણુ હજારની, બીજી સાતસેની, અને ત્રીજી શ્રેણી બેતાલીશ હજારની, ૫વી આંકની ત્રણ શ્રેણી માંડીયં. ૫ ત્રણ આંકની રાશિ માંચ્યા પછી તે રાસીણમક્ષિણ ૫ ગાથાના વિધિયં ગણીયં, તે આવી રીતે કે વ્રત્તમાની જે સાતસેની શ્રેણી તેને બેલી બેતાલીશ હજારની શ્રેણીયં ગુણીયં તેવારે બે ક્રોડને ચોરાણુ લાલ થાય, પછી પેહેલી શ્રેણી જે પંચાણુ હજારની છે, તેની સાથે જાગ વેહેંચીયં તેવારે ત્રણસેને નવ યોજન ઉપર ૧૬ યોજનના પંચાણુ જાગ કરીયં, તેવારે પીક્તાલીસ જાગ આવે, ૫ રીતે સંચૂતલે જંબૂદીપે જોતાં બેતાલીશ હજાર યોજને ૫૮લી જલવૃદ્ધિ હોય.

અને પંચાણુ હજાર યોજને ૧૬ હજાર યોજન લવણ સમુદ્ર હંડો છે, તો બેતાલીસ હજાર યોજને કેટલો હંડો છે ? તેનું ગણીત આવીરીતે કરવું કે બેતાલીશ હજાર યોજનને હજારના આંકે ગુણીયં તેવારે ચાર ક્રોડીને વીશ લાલ થાય. તેને પંચાણુ હજાર જાગે વેહેંચીયં તેવારે ચારસેને બેતાલીશ યોજન ઉપર ૧૬ યોજનના પંચાણુ જાગ કરીયં તેવા દશ જાગ આવે, ૫૮લો સમુદ્ર હંડો છે, પછી જલવૃદ્ધિ તથા હંડપણું ૫ બે ૧૬ કરિયં તેવારે સાતસેને ૧૬ાવજ યોજન ઉપર ૧૬ યોજનના પંચાણુ જાગ કરિયં તેવા પંચાવજ જાગ થાય, તે સતરસેને ૧૬વીશ યોજન વેલંધર પર્વતનું હંચપણું છે, તેમાંહેથી ત્રાદ કરીયં તેવારે નવસે ઊગણોતેર યોજન, અને ઉપર પંચાણુઆ ચાલીસ જાગ રહે. ૫૮લો જંબૂદીપથી જતાં વેલંધર પર્વત પાણીથી હંચા છે. હવે ત્યાં પર્વતનો વિસ્તાર કેટલો છે, તે જાણવાનો વિધિ કહે છે. જલવૃદ્ધિ અને હંડપણું ૫ બે સાતસે ૫-

કાવજ્ઞ યોજન ઊપર પંચાણુઆ પંચાવજ્ઞ જાગ છે, તે સર્વના પંચાણુઆ જાગ કરીએ તેવારે ઇકોતેર હજારને ચારસે જાગ થાય, પઠી વિહારકુગવિસે સો ૫ કરણ ગાથાએ કરતાં પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર ૫૬ હજારને બાવીશ યોજન છે, અને શિખર વિસ્તાર ચારસેને ચોવીશ યોજન છે, તે અધિકા માંહેથી ઊંડું કાઢતાં બાકી પાંચસેને અઘાણું રહે તે પર્વતનું સત્તરસેને ૫૬બીશ યોજન ઇંચપણું છે, તેની સાથે જાગ વેહેંચતાં જાગ પોહોંચે નહીં, તે માટે ઇકોતેર હજારને ચારસેં ૫૬લી જલવૃદ્ધિ, તથા ઇંદપણાનાં પંચાણુઆ જાગ છે, તેને પાંચસેને અઘાણું સાથે ગાળીએ તેવારે ચાર ક્રોડ બીશ લાલ સત્તાણું હજારને બસેં થાય, તેને પર્વતના ઇંચપણાનાં સત્તરસેને ૫૬બીશ યોજન સાથે જાગ વેહેંચીએ તેવારે ચોવીશ હજાર આઠસેને નવ આવે, શેષ નવસેને અગીઆર ઘથે, તેમાટે તે ચોવીશ હજાર આઠસેને નવ જે છે તેમાંહે ૫૬ જેલીએ, પઠી પંચાણું જાગે વેહેંચીએ તેવારે બસેને ૫૬સઠ યોજન ઊપર પંચાણુંઆ પંદર જાગ આવે. હવે પર્વતનો મૂલ વિસ્તાર ૫૬ હજારને બાવીશ યોજન છે. તેમાંહેથી જેવારે ૫ બસેં ૫૬સઠ યોજન, અને પંચાણુઆ પછર જાગ કાઢીએ, તેવારે સાતસોને સાઠ યોજન ઊપર પંચાણુઆ ઇંસી જાગ રહે, ૫૬લો પર્વતનો વિસ્તાર જાણવો.

હવે માહેલી દિશિએ જલની વૃદ્ધિ આણવાને અર્થે ૫ પર્વતના વિસ્તારનો આંક જે સાતસેં સાઠ યોજન ઊપર પંચાણુઆ ઇંસી જાગ છે, તેને પંચાણુએ ગુણીએ તેવારે બહુતેર હજાર બસેંને ઇંસી ૫૬લો પંચાણુઆ જાગ થાય. પઠી ૫૬ પંચાણું હજારની બીજી સાતસેંની, અને ત્રીજી બહુતેર હજાર બસેંને ઇંસીની, ૫૬થી આંકની ત્રણ રાશી માંનીએ તેમાં ઘથેની જે સાતસેંની શ્રેણી છે. તેની સાથે જેવારે ઢેહેલી શ્રેણી ગુણીએ તેવારે પાંચ ક્રોડ પાંચ લાલને ઠહુ હજાર ૫૬લાં પ્રતિજંગ થાય. પઠી જે પહેલી રાશિ પંચાણું હજારની છે, તેના પ્રતિજંગ કરવામાટે તેને પંચાણુએ ગુણીએ તેવારે નેહુ લાલને પચીશ હજાર થાય. ૫૬લો પ્રતિજંગે ઊપરના પ્રતિજંગની રાશી વેહેંચીએ તેવારે યોજન પાંચ આવે, શેષ પાંચ હજાર ચારસેંને ઇકોતેર ઘથે. તેને પંચાણું જાગે વેહેંચતાં સત્તાવજ્ઞ કલા આવે, શેષ ૭૫૬ જગરે, તેમાટે ૫૬ જેલીએ તેવારે કલા અઘવજ્ઞ થાય; ૫૬લો પાંચ યોજન ઊપર અઘવજ્ઞ કલા ૫૬લી માંહેલી દિશિએ જલવૃદ્ધિ છે, તે જલથકી પર્વતનું ઇંચપણું નવસેં જંગણોતેર યોજનને ઊપર પંચાણુઆ ચાલીશ જાગ છે, તેમાંહેથી પાંચ યોજનને અઘવજ્ઞ જાગ બાદ કરીએ તેવારે નવસેં ત્રેસઠ યોજન ઊપર પંચાણુઆ સીતોતેર જાગ; ૫૬લો જલથ સમુદ્ધની શિખાદિશિથી જોતાં વેલંધર પર્વત ઇંચા છે. તથા ૫ આઠ પર્વતના મૂલને વિષે ત્રણ હજાર બસેંને બત્રીશ યોજનનો પરિધિ છે, અને શિખરને વિષે તેરસેંને ચૌદ યોજનનો પરિધિ છે, હવે માંહોમાંહે તે પર્વતનો આંતરો આણવાનો વિધિ કહે છે.

જંબુદીપની જગતીથકી બેતાલીશ હજાર પાંચસેંને અગીઆર યોજન જલથ સમુદ્ધમાંહે ગયા પઠી પર્વતના વિષ્કંજનું મજ્ય છે, ત્યાં સમુદ્ધનું વૃદ્ધવિષ્કંજ ૫૬ લાલ પંચાસી હજારને બાવીશ યોજન છે, તેનો પરિધિ પાંચ લાલ પંચાસી હજાર ને ૫૬લાં યોજન થાય, તેમાંહેથી આઠ વેલંધરનું વિષ્કંજ આઠ હજાર ૫૬સોને બહુતેર યોજન બાદ કરીએ તેવારે પાંચ લાલ બહુતેર હજાર નવસેંને પછર યોજન બાકી રહે; તેને આઠ જાગે વેહેંચીએ તેવારે બહુતેર હજાર ૫૬સોને જત્તર યોજન ઊપર ૫૬ યોજનના તેર જાગ કરીએ, તેવા આઠ જાગ ૫૬લું વેલંધર પર્વતને ઘથે અંતર જાણવું. ॥ ૩૧૦ ॥

હવે ૭૫૬ અંતરદીપની સ્થિતિ કહે છે.

હિમવંતંતા વિદિસી ॥ સાણાઙગયાસુ ચઙસુ દાઢાસુ ॥

સગ સગ અંતરદીવા પદમચ્ચક્રં ચ જગદ્દિ ॥ ૩૧૧ ॥

અર્થ- હિમવંતંતા કે ૦ હેમવંત પર્વતના અંત ૫૬લો ઘથે ઢેહાનેવિષે સમુદ્ધમાંહે તે ઘે દાઢા વિદિશિનેવિષે

नीकली ठे, हवे ते इसाणाइगयासु के० इशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चउसु दाढासु के० चार दाढा प्रास अथा ठतां ते प्रत्येक दाढानेविषे सगसग अंतरदीवा के० सात सात अंतरदीप ठे, ते अंतर-दीपमाहि पढमचउकं के० पेहेला जे चार अंतरदीप ठे ते जगईठं के० जगती अकी केठले दूर ठे, ते कहे ठे. ॥ २११ ॥

जोयणतिसएहि तउ ॥ सयसयवुड्डी य ठसु चउकेसु ॥

अनुन्न जगइअंतरि ॥ अंतरसमविहारा सबे ॥ २१२ ॥

अर्थ- पेहेला चार अंतरदीप जगतीअकी त्रणसैं योजन दूर ठे, अने तउं के० ते दीपनो विस्तार पण त्रणसैं योजन ठे. पढी ठसुचउकेसु के० उ चतुष्कनेविषे प्रत्येक अनुन्न के० एक दीप अने बीजां दीपनी वच्चे जगतीवच्चे, अने दीपना विस्तारनेविषे सयसयवुड्डी के० सो सो योजननी वृद्धि जाणवी. पटखे जे दीपने जगइअंतरि के० जेटलो जगती अकी आंतरो ठे, ते दीपनो अंतरसमविहारासबे के० ते अंतरसमान तेटलो विस्तार पण जाणवो. पटखे पेहेला चार अंतरदीप जगती अकी त्रणसैं योजन ठे, तो तेनो विस्तार पण त्रणसे योजन प्रमाणे जाणवो, बीजुं चतुष्क जगती अकी चारसैं योजन दूर ठे, तो तेनो विस्तार पण चारसैं योजन ठे, एम सर्वनेविषे एकसो योजननी वृद्धि करतां सातसुं अंतरदीपनुं चतुष्क जगती अकी नवसैं योजन दूर ठे, तेहनो विस्तार पण नवसैं योजन प्रमाणे ठे. ते यंत्रभी जाणवो. ॥ २१२ ॥

हवे ए अंतरदीप पाणी उपर केठला ठंछा ठे ते कहे ठे.

पढमचउकुच्चवहिं ॥ अट्टाइ य जोयणइ य वीसंसो ॥

सयरिं सवुड्ढिपुरउं ॥ मझदिसिं सवि कोसडुगं ॥ २१३ ॥

अर्थ- अंतर दीपनुं पढमचउक के० पेहेलुं चतुष्क ते वहिं के० बाहेर जंबू दीपनी दिशाए अट्टाइय-जोयणइयवीसंसो के० अढी योजन उपर वीश अंस पटखे पंचाणुआ वीश जाग पटलुं पाणीभी उपर ठंचुं जाणवुं. उरठं के० बीजा अंतरदीपना चतुष्कनेविषे पंचाणुआ सयरिसवुड्ढि के० सीत्तेर जागनी वृद्धि जाणवी, पटखे बीजुं चतुष्क अढी योजन उपर पंचाणुआ नेडु जाग पाणीभी ठंचुं जाणवुं, अने मझदिसिं के० खवण समुच्चनी शिखानी दिशिए कोसडुगं के० बे कोश प्रमाण सब के० सर्व दीपनो प्रकाश जाणवो. ते यंत्रमाहि खल्युं ठे. ॥ २१३ ॥

हवे अंतरदीपनां नाम कहे ठे.

सबे सवेइयंता ॥ पढमचउकंमि तेसि नामाई ॥

एगोरुय आजासिय ॥ वेसाणिय चेव लांगूखे ॥ २१४ ॥

अर्थ- सबेसवेइयंता के० सर्व अंतरदीप वेदिकावनखंने करी मंस्ति जाणवा. अंतरदीपना पढमचउकंमि के० पेहेला चतुष्कनेविषे ईशानकूणथी दक्षिणावर्त्त गणतां तेसिनामाई के० ते दीपनां जे नाम ठे, ते कहे ठे. एगोरुय के० एक रुचक बीजुं आजाशिक, त्रीजुं वैशाणीक, चोखुं लांगुलीक ए चार नाम अनुक्रमे जाणवां. ॥ २१४ ॥

वीयचउके ह्यगय ॥ गो सङ्कुलि पुवकखनामाणो ॥

आयंस मिढग अउं ॥ गोपुवमुहा य तइयंमि ॥ ११५ ॥

अर्थ- वीयचउके के० अंतरदीपना वीजा चतुष्कनेविषे ह्य, गय, गो, अने शङ्कुली ए चार शब्दने प्रत्येके कख के० कर्ण शब्द जोडीए, तेवारे जे नाम आय ते नामे दीप जाणवा. एटले ह्यकर्ण, गजकर्ण, गोकर्ण, अने शङ्कुलीकर्ण एवां नाम जाणवां. हवे तइयंमि के० त्रीजा चतुष्कनेविषे आदर्श, मिढक, अयः, गो ए चार शब्दने प्रत्येके पुवमुहाय के ठे० पूर्वे मुख शब्द जोडीए, तेवारे आदर्शमुख, मेंढमुख, अयोमुख अने गोमुख एवे नामे चार दीप ठे. ॥ ११५ ॥

ह्य गय हरि वग्घ मुहा ॥ चउउए आसकख हरिकखो ॥

अकख कख प्पावर, ण दीव पंचमचउकंमि ॥ ११६ ॥

अर्थ- चउउए के० चोथा चतुष्कनेविषे ह्य, गय, हरी अने व्याघ्र ए चार नामने आगल प्रत्येके मुहा के० मुख शब्द जोडीए तेवारे ह्यमुख, गजमुख अने व्याघ्रमुख एवा चार नामे चार दीप ठे, अने अश्वकर्ण, सिंहकर्ण, अकख अने कर्णप्रावरण एवे नामे दीव पंचमचउकंमि के० पांचमा चतुष्कने विषे अंतरदीप जाणवा ॥ ११६ ॥

उकमुहो मेहमुहो ॥ विष्णुमुहो विष्णुदंत ठंमि ॥

सत्तमगे दंतंता ॥ षण लठ निगूढ सुखाय ॥ ११७ ॥

अर्थ- उकामुख, मेघमुख, विष्णुमुख अने विष्णुदंत एवे नामे उका चतुष्कना अंतरदीप ठे, हवे सातमा चतुष्कनेविषे दंतंता के० दंत शब्द चारेना अंतने विषे जोडीए तेवारे घनदंत, लठदंत, गूढदंत अने सिद्धदंत एवां चार नाम जाणवां. ए अठावीस अंतरदीपनां नाम कखां. ॥ ११७ ॥

हवे अंतरदीपनो परिधि कहे ठे. पेहेला चतुष्कनेविषे नवसेने उगणपचास योजननो परिधि ठे, पठनी चतुष्कनेविषे त्रयसोने सोल योजननी वृद्धि करीए. यथा ॥ सोलुचरतिसयजुय ॥ सपहमपरिधिं वरावरचउकं पढमेनवगुणवन्न ॥ सावीएवारपणसची ॥ १ ॥ तइएपनरिक्कारसि ॥ चउउएपुणअठारसगणउआ ॥ जोयण-वावीससया ॥ तेरहियापंचमचउकं ॥ २ ॥ पणवीसइगुणतीसा ॥ उचेचरमेढ बीसपणयाला ॥ परिहीअंतर-दीवा सत्तचउकाणनायबा ॥ ३ ॥ ॥ ११७ ॥

एमेव य सिहरिमि वि ॥ अरुवीसं सवि हुंति उप्पन्ना ॥

एएसु जुअखरूवा ॥ पल्लिआसंखंसखाउ नरा ॥ ११८ ॥

अर्थ- एमेव के० ए पूर्वोक्त प्रकारे जे य के० वली सिहरिमिवि के० शिखरी पर्वतनेविषे पण ईशानकूण प्रमुख चार विदिशिनेविषे चार दाढा ठे, तो एकेकी दाढापं सात सात अंतर दीपठे, तेवारे चारे दाढाना अरुवीसं के० अठावीस आय. ए रीते हेमवत तथा शिखरीना एकठा गणतां सविहुंतिउप्पन्ना के० सर्व स-लीने उपपन्न अंतरदीप जाणवा. एएसु के० ए सर्व उपपन्न अंतर दीपोनेविषे जुअखरूवा के० युगलरूप एवा नरा के० मनुष्य जाणवा. अने पल्लिआसंखंसखाउ के० पद्मोपमना असंख्यातमे जागे तेनुं आयुष्य जा-णहुं, एवा युगलीआ त्यां वास करे ठे. ॥ ११८ ॥

जोयणदस मंसतण् ॥ पिठिकरंडाणमेसि चउसठ्ठी ॥ अ-
सणं च चउछा ठं ॥ गुणसीदिण वच्चपाळणयां ॥ ३१ए ॥

अर्थ—तेयुगलीआना तण् के० शरीर ते जोयणदसमंस के० एक योजनने दशमे जागे ठे, एतलें आठवें धनुष्यनां चंचां शरीर ठे, वली एसि के० ए युगलीआना शरीरनेविषे पिठिकरंडाणचउसठ्ठी के० चोसठ पांसली ठे. च के० वली ते युगलीआने असणं के० आहारनी इछा चउछाठं के० एकांतरे उपजे ठे. अने ए गुणसीदिणवच्चपाळणया के० उगणाएसी दिवश लगे अपत्य पाळना करे ठे. ॥ ३१ए ॥

पश्चिमदिसि सुष्ठिय लव, णसामिणो गोयमुत्ति इयुदीवो ॥
उजउं वि जंबूखवणे ॥ डुडु रविदीवा य तेसिं च ॥ ३२० ॥

अर्थ—मेरुपर्वतअकी पश्चिमदिसि के० पश्चिम दिशिने विषे जगतीअकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे सुष्ठियलवणसामिणो के० सुस्थित एवे नामे जे लवणसमुद्रनो स्वामी देव ठे, तेनो गोयमुत्तिइयुदीवो के० गौतम एवे नामे एक दीप ठे, ते गौतमदीपना उजउंवि के० बसेबाहु जंबूखवणेडुडुरवि के० जंबूदीपना बे सूर्य अने लवणसमुद्रना बे सूर्य तेसिं के० तेना दीवाय के० बे बे दीप जाणवा. एतले वचमां गौतमदीप ठे, अने बसे पासे बे बे सूर्यदीप ठे. ॥ ३२० ॥

जगइ परुपरि अंतरि ॥ तह विंहर बारजोयणसहस्सा ॥
एमेव य पुवदिसि ॥ चंदचउक्कस्त चउ दीवा ॥ ३२१ ॥

अर्थ—जगइ के० जगतीअकी दीपनुं वेगलाइपणुं अने परुपरि अंतरि के० दीपनुं परस्पर एतले मांहे मांहे अंतर तह के० तथा दीपनो विंहर के० विस्तार ते बारजोयणसहस्सा के० बार हजार योजन जाणवो. य के० वली एमेव के० एप्रकारेज पुवदिसि के० पूर्वदिशिनेविषे जगती अकी बार हजार योजन लवणसमुद्रमांहे बे चंद्रमा जंबूदीपना अने बे चंद्रमा लवणसमुद्रना ए रीते चंदचउक्कस्त चउदीवा के० चार चंद्रमाना चार दीप ठे. ॥ ३२१ ॥

एवंचिय बाहिरउं ॥ दीवा अछठ पुवपश्चिमउं ॥ डु डु
लवणे ठ ठ धायइ, संड ससीणं रवीणंच ॥ ३२२ ॥

अर्थ—एवंचिय के० ए प्रकारे बाहिरउं के० बाहेर अकी धातकी खंढनेविषे तथा मंदर पर्वत अकी पूर्वपश्चिमदिशे लवणसमुद्रनी जगती अकी बार हजार योजन लवण समुद्रमांहे शिखानीदिशि फरे, ते बे चंद्रमा लवण समुद्रना, अने ठ चंद्रमा धातकी खंडना, ए रीते आठ चंद्रमाना दीप पूर्वदिशिउं ठे, तथा बे सूर्य लवणसमुद्रना, अने ठ सूर्य धातकीखंडना एवं आठ सूर्यना दीप पश्चिम दिशे ठे. ॥ ३२२ ॥

ए चंद्रमा अने सूर्यना दीप पाणी उपर केटला ठे ते कहे ठे.

एए दीवा जलुवरि ॥ बहि जोयण सहअछसीइ-तहा ॥
जागावि य चालीसा ॥ मर्चे पुण कोस डुगमेव ॥ ३२३ ॥

अर्थ—एएदीवा के० ए पूर्वे कहा जे चंद्रमा अने सूर्यना दीप ते जलुवरि के० पाणी उपर बहि के०

જંબૂદ્વીપ ધાતકીલંબની દિશિથી જોતાં જોયણસદ્ધઅગ્નીફ કે૦ સાઢા અગ્ની યોજન તહા કે૦ તથા પ્રકારે જાગાવિયચાલીસા કે૦ ઉપરે પંચાણુઆ ચાલીશ જાગ પટલા પાણીથી ઉપર ઢે, તે જાણવાને અર્થે પ્રથમની પેરે આંકની ત્રણ રાશિ માંડીયે. એક પંચાણુ હજાર, વીજી સાતસેં અને ત્રીજી ચોવીશ હજાર સુલ્લજપણામાટે વિંદુ ટાલીને વચેની રાશિ ઢેહેલી રાશિસાથે ગણતાં સોલ હજારને આઠસો થાય, તેને પેહેલીરાશિના પંચાણુ હજાર ઢે, તેના વિંદુ ટાલતાં પંચાણુજાગે વેહેંચીયે તેવારે એકસો ઢહતેર યોજન ઉપર પંચાણુઆ પંસી જાગ આવે. પટલી લવણસમુદ્ધની શિલાદિશિ જલ્લવૃદ્ધિ ઢે, તેનું અર્ધ અગ્ની યોજન થાય ઢે. તેની સાથે પાણી થકી બાહેરની ઇંચાફના બે કોશ જેલીયે તેવારે સામીઅગ્ની યોજન ઉપર પંચાણુઆ ચાલીશ જાગ, પટલા જંબૂદ્વીપ તથા ધાતકી લંબની દિશિથી જોતાં પાણી ઉપર દ્વીપ ઢે. પુણ કે૦ વહી મણે કે૦ માંહેની લવણ-શિલાની દિશિથી જોતાં કોસ ડુગમેવ કે૦ મણે વાજુપ બે કોશ પાણી થકી સર્વ દ્વીપ ઇંચા ઢે. હવે દ્વીપનો પરિધિ કહે ઢે. ઉત્કંચ- સમતીસસહસ્તનવસયા, કયાલપરિદ્ધિજલાડુકોસવર્ધિ ॥ ઇન્દ્રા અંતોજોયણ, અઢસી પાણનજઅચત્તંસા ॥ ૧ ॥ ૩૩૩ ॥

હવે તે ચંદ્રસૂર્યદ્વીપમાંહે પ્રાસાદનાં પ્રમાણ કહે ઢે.

કુલગિરિપાસાયસમા ॥ પાસાયા યસુ નિયનિય પદૂણં ॥

તહ લવણે જોડસિયા ॥ દગફાલિહ ઉઢ્ઢેસાગા ॥ ૩૩૪ ॥

इति श्रीलवणसमुद्राधिकारो द्वितीयः समाप्तः ॥

અર્થ- યસુ કે૦ એ ચંદ્રસૂર્યદ્વીપને વિષે કુલગિરિપાસાયસમા કે૦ કુલગિરિના પ્રાસાદ સરલા સાઢાવા-સલ યોજન ઇંચા, અને તેનું અર્ધ સવાએકત્રીશ યોજન પહોલા, એવા રમવા યોગ્ય નિયનિયપદૂણં કે૦ પો-તપોતાના પ્રજુ પટલે સ્વામી જે સુસ્થિતદેવ તથા ચંદ્ર સૂર્ય તેમના એવા પાસાયા કે૦ પ્રાસાદ ઢે, તથા એ સર્વ ચંદ્ર સૂર્ય પ્રમુલ જે જ્યોતર્ષીઠનાં વિમાન ઢે તે સ્ફાટિક રક્તનાં ઢે. તહ કે૦ તથા લવણે કે૦ લવણ સમુદ્ધને વિષે જે જોડસિયા કે૦ જ્યોતર્ષી ઢે તેનાં વિમાન દગફાલિહ કે૦ દગપાટન જે સ્ફાટિકરક્ત તેનાં ઢે, તે વિ-માનને સંયોગે લવણ સમુદ્ધનાં પાણી ફાટે ઢે, એ રક્તનો જાતિગુણ ઢે. વહી તે રક્તની કાન્તિ ઉઢ્ઢેસાગા કે૦ ઇંચી લવણ શિલાનેવિષે પણ પ્રકાશ કરે ઢે. લવણ સમુદ્ધને વિષે ચાર ચંદ્રમા, ચાર સૂર્ય, ત્રણસેંને વાવન પ્રહ, એકસોને વાર નહર, અને બે લાલ સહસ્ર હજાર ને નવસેં પટલી તારાની કોઢાકોઢી જાણવી. લવણ-સમુદ્ધનો પરિધિ પન્નર લાલ એકયાસી હજાર એકસોને જાગણચાલીશ યોજન જાણવો. સમુદ્ધની જગતિના ચાર દારુનું અંતર, ત્રણ લાલ પંચાણુ હજાર વસેંને સવાપંસી યોજન ઢે. હવે લવણ સમુદ્ધનું પત્તર ધન કરવાની ગાથા લખે ઢે ॥ દસસહસ્રરહિયમિત્ર ॥ અર્ધદસસહસ્રસંજુઅંતેણ ॥ ગણિયાયમજ્ઞપરિહી ॥ પયરોલવણસ્તિ-મોહોફ ॥ ૧ ॥ નવનવધ્નકોઢિસયા ॥ એકસગીકોઢીસત્તરસલક્ષા ॥ પન્નરસહસ્રસયાધ્મો ॥ ધણોસલેસત્તરસહ-સ્સગુણો ॥ ૨ ॥ સોસોલકોઢિકોઢી ॥ તિણવધ્નકીગુણચત્તસહસયા ॥ નવસયકોઢીપન્નર ॥ કોઢીપ-જાસલક્ષયા ॥ ૩ ॥ ॥ ૩૩૪ ॥

इतिवाचनाचार्यश्रीसहजरत्नविरचिते क्षेत्रसमासवार्तिके लवणोदधिकारः समाप्तः

હવે ધાતકીલંબ નામા વીજા દ્વીપનો અધિકાર લખાણે ઢે.

જામુત્તરદીદેયં ॥ દસસયસમપિદુલ પણસયઢ્ઢેણ ॥

ઉસુયાર ગિરિડુગેણં ॥ ધાયફસંડો ડુહ વિહત્તો ॥ ૩૩૫ ॥

અર્થ—લવણ સમુદ્રની જગતી થકી બાહેર વલયને આકારે ચાર લાલ યોજન પહોલો એવો બીજો ધાત-કીલંડ નામે દ્વીપ છે, તે ધાયદ્રસંહો કે ૦ ધાતકીલંડ કેહેવો છે ? તો કે હસુયારગિરિહોળ કે ૦ ઇલુકાર નામે જે વે પર્વત તેણે પુહવિહતો કે ૦ વે જાગેવેહેચ્યા છે, ઇટલે એક પૂર્વ ધાતકીલંડ, અને બીજો પશ્ચિમ-ધાતકીલંડ એ વે જાગ જાણવા. હવે તે ઇલુકાર પર્વત કેહેવા છે ? તો કે જામ કે ૦ દક્ષિણદિશે, અને ઉત્તર કે ૦ ઉત્તરદિશિયં, દીર્ઘે કે ૦ દીર્ઘ ઇટલે લાંબા છે. વહી દશસય કે ૦ દશસો ઇટલે એક હજાર યોજન સમપિહુલ કે ૦ મૂલનેવિષે, અને શિલ્પરનેવિષે, સરસા પોહોલા છે. તથા પળસયહચ્છે કે ૦ પાંચસે યોજન લંબા છે. લવણ સમુદ્રની જગતીના દક્ષિણ ઉત્તરદિશીના વૈજયંત, અપરાજિત એવે નામે જે વારણાં છે. તેમાંથી ઇલુ ઇટલે લાણે આકારે ચાર લાલ યોજન ધાતકીલંડના વિસ્તાર સુધી લાંબા નિકટ્યા છે, એવા તે પર્વતો છે.

હવે વે લંડને વિષે કુલગિરિ ક્ષેત્ર લખાણે છે.

લંડહુગે ઢ ઢ ગિરિણો ॥ સગ સગ વાસા ય અર વિવરરૂવા ॥

ધુરિ અંતિ સમા ગિરિણો ॥ વાસા પુણપિહુલપિહુલચરા ॥ ૩૨૬ ॥

અર્થ—લંડહુગે કે ૦ ધાતકીલંડના પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના એકેકા લંડનેવિષે ઢ ઢ ગિરિણો કે ૦ ઢ ઢ કુલગિરિ જાણવા, અને સગસગવાસાય કે ૦ સાત સાત ક્ષેત્ર જાણવાં. તે કુલગિરિક્ષેત્ર કેવાં છે ? તો કે અરવિવરરૂવા કે ૦ ઇલુકાર કુલગિરિ તે આરા સરસાં છે, અને ક્ષેત્ર તે આરાના વિવર ઇટલે જે આંતરા હોય તેના સરસાં છે. જેમ ગાડીનાં પડ્ડાને વિષે, વચેની નાજિ થકી આરાના આંતરા હોય; તેમ જંબૂ દ્વીપ અને લવણ સમુદ્ર છે, તે નાજિ સરસા છે. અને ધાતકી લંડમાંહે જે ઇલુકાર તથા કુલગિરિ પ્રમુખ પર્વત છે તે આરા સરસા છે, અને ક્ષેત્ર તે તેના આંતરા સરસા છે. વહી ગિરિણો કે ૦ તે કુલગિરિ ઇલુકાર કેહેવા છે ? તો કે ધુરિ કે ૦ મૂલનેવિષે અને અંતિ કે ૦ ઢેહેરુને વિષે સમા કે ૦ સરસા પહોલા છે. પુણ કે ૦ વહી વાસા કે ૦ ક્ષેત્ર જે છે, તે લવણ સમુદ્ર થકી માંડીને પિહુલપિહુલચરા કે ૦ પિહુલ પિહુલતર છે. ॥ ૩૨૬ ॥

હવે ધાતકીલંડમાંહે જે પદાર્થ જંબૂદ્વીપ માંહેલા પદાર્થ સરસા છે તે કહે છે.

દહકુંડુનુત્તમમે, રુમુસ્સયં વિઠરં વિયદ્વાણં ॥

વટગિરીણંચ સુમે, રુવક્કમિહ જાણ પુવસમં ॥ ૩૨૭ ॥

અર્થ—ધાતકીલંડનેવિષે જે દહ, કુંડનું ઇન્ત કે ૦ ઇન્તપણું તથા મેરુપર્વત ટાલીને કુલગિરિ, ગયદંત-ગિરિ, વહસ્કાર, યમલગિરિ, કાંચનગિરિ અને વૈતાલ્ય પ્રમુખ પર્વતનું મુસ્સયં કે ૦ ઇન્તપણું, તથા વ કે ૦ વહી સુમેરુવક્કા કે ૦ સુમેરુપર્વત વર્જિને વૈતાલ્યનો વિઠરં કે ૦ વિસ્તાર અને વટગિરિણં કે ૦ બીજા વૈતાલ્ય પ્રમુખ વૃત્તપર્વતનો વિસ્તાર તે સર્વ પુવસમંજાણ કે ૦ પહેલાના સરસો જાણવો. ઇટલે જંબૂદ્વીપની પેરે જાણવો. ॥ ૩૨૭ ॥

હવે ધાતકીલંડનેવિષે વે મેરુ છે તે લખાણે છે.

મેરુહુગંપિ તદ્વચ્ચિય ॥ નવરં સોમણસહિહુવરિ દેસે ॥

સગ અહસહસ્સલણ, સિસહસ પળસીહ ડચ્છે ॥ ૩૨૮ ॥

અર્થ—ધાતકીલંડના જે મેરુહુગંપિ કે ૦ વે મેરુપર્વત છે, તે તદ્વચ્ચિય કે ૦ જંબૂદ્વીપના મેરુ સરસા જાણવા. પણ નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ છે કે, જે સોમણસહિહુવરિદેસેસગઅહસહસ્સલણતિ કે ૦ સોમનસ વન થકી

हेते सात हजार योजन, अने सोमनस वन थकी उपरे आठ हजार योजन छाणा करिपं. इति एतदे ए जाव जे जंबूद्वीपना मेरुनी चूमिथी पांचसैं योजन उपर चडिपं, त्यां नंदन वन ठे. ते थकी उपर साडा बासठ हजार योजन चडीपं, तेवारे सोमनस वन ठे, त्यां ज्वरीश हजार योजनं छंजुं पांशुकवन ठे, अने धातकी खंडना मेरुजुं एतलुं विशेष जे चूमिथकी पांचसैं योजन छंजुं नंदनवन ठे, ते थकी साडा पंचावन्न हजार योजन छंचे चडीपं, त्यां सोमनस वन ठे, त्यांथी अष्टावीश हजार योजन छंचा चडीपं, त्यां पांशुक वन ठे, ए चोरासी हजार योजन थया. अने एक हजार योजन चूमिमांहे छंगा ठे, एम सर्व मली सहस पण सोइ छच्छते के० धातकी खंडना मेरु पंचासी हजार योजन छंचा ठे. ॥ ३३८ ॥

हवे ते मेरुनो विस्तार कहे ठे.

तद्वपणनवच्चतुष्षड ॥ अरुचतुष्षड य अठत्तीसा य ॥

दस य सया य कमेणं ॥ पण्ठाण पिहुत्ति हिंसा य ॥ ३३९ ॥

अर्थ- तद् के० तथा प्रकारे पण नवइ के० नव हजारने पांचसैं, अने चतुष्षड के० नव हजारने चारसैं य के० तथा अरुचतुष्षड के० नव हजार जणसैंने पचास अने अठत्तीसा के० जण हजारने आठसो तथा दसयसया के० एक हजार एषा पण्ठाण के० पांच स्थानकने विषे पिहुत्ति के० पद्दोलपणांनो विस्तार, हिंसा के० मेरुना मूल थकी कमेणं के० अनुक्रमे जाणवो. ते आवी रीते जे नव हजारने पांचसैं योजन मूलमां विस्तार ठे, अने नव हजारने चारसो योजन चतुष्षड विस्तार ठे, तथा नव हजारने साडात्रणसैं योजन नंदनवननो विस्तार जाणवो, जण हजारने आठसैं योजन सोमनस वननो विस्तार जाणवो; अने एक हजार योजन शिखानो विस्तार जाणवो.

हवे बांठित स्थानकने विषे विस्तार आणवानो विधि विहारद्वगविसेसो ए गाथा थकी जाणवो, ते आवी रीते के-चतुष्षड पद्दोलपणं नव हजारने चारसैं योजन ठे, तेमांथी शिखरतुं पद्दोलपणं एक हजार योजन काढीपं, तो बाकी आठ हजारने चारसैं योजन रहे. ते चतुष्षड थकी छंजुं चोरासी हजार योजन ठे, तेनी साथे जाग आपतां, जाग पोहोचे नदीं. ते माटे आठ हजार चारसैंने दसगुणा करिप, तेवारे चोरासी हजार थाय, ते छंचपणांना चोरासी हजार योजन साथे गुणीपं तेवारे एक योजननो दशमो जाग आवे. तो चतुष्षड थकी जेवारे एक योजन छंचे चडीपं, तेवारे विष्कंजमांहे एक योजनना दश जाग माहेलो एक जाग धटे अने उत्तरतां वधे, एम प्रथमनी घेरे जाणवुं. ॥ ३३९ ॥

नश्कुंरदीववणमुह ॥ दहदीहरसेलकमलविहारं ॥

नश्कुंरतंच तथा ॥ दह दीहत्तं च इह दुगुणं ॥ ३४० ॥

अर्थ-प्रथम जे जंबूद्वीपने विषे नदी, प्रपात कुंर, कुंरमाहेला दीप, वनमुखं, इह, दीहरसेल के० दीर्घ एतले लांबा पर्वत तथा कमल एतला पदार्थनो विहारं के० विस्तार तथा के० तथा प्रकारे नश् कुंरतं के० नदीतुं छंजपणं, च के० वली दहदीहत्तं के० इहतुं दीर्घपणं एतले लांबपणं जे कहुं, तेथी ते इह के० आ धातकी खंरुनेविषे दुगुण के० वमणुं जाणवुं. ॥ ३४० ॥

हवे जलसाळ वनतुं परिमाण कहे ठे.

इगलख सत्तसहसा ॥ अडसय गुणसीइ जइसालवर्णं ॥

पुवावरदीहत्तं ॥ जामुत्तर अठसी जश्यं ॥ ३४१ ॥

અર્થ— એક લાલ સાત હજાર આઠસેને ંગણાપંસી યોજન મેરુપર્વત ચકી પુલાવર કે ૦ પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાપ દીર્ઘતં કે ૦ લાંબપણે ંજશાલ વન છે, અને જેવારે આઠસીંજઘ્યં કે ૦ આઠસી ંગો વેહેંચીયં તેવારે બારસેને ંઘીસ ંયોજન કાંઠક ંળા આવે; પટલું મેરુચકી ંજશાલવન ંમુત્તર કે ૦ ંતર તથા દક્ષિણ દિશાપ પટોલું છે. કુરુદેત્રની ંજીવા વે લાલ ંત્રેવીશ હજાર ંકસોને આઠવન ંયોજન પટલી ંળાવી. ૨૩૧
હવે ગચદંત ગિરિ વચાળે છે.

વહિગચદંતા દીહા ॥ પળલલ્લકળ સયરિસહસ ંગુણં ॥

હ્યરે તિલલ્લ ંપ્પ, સસહસ સયંગુણિ સગવીસા ॥ ૨૩૨ ॥

અર્થ— પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના બેહુ ંઘાતકી સંઘને વિષે વહિ કે ૦ બાહેરની દિશાપ ંઘાતકી સંઘની ંગતીના પાસાના ગચદંતા કે ૦ ચાર ગચદંત ગિરિ તે દીહા કે ૦ દીર્ઘ પટલે કેટલા લાંબા છે ? તો કે પળ લલ્લકળસયરિસહસંગુણં કે ૦ પાંચ લાલ ંગણોતેર હજાર વસોને ંગણસાઠ પટલા ંયોજન લાંબા ંળાવા. અને હ્યરે કે ૦ હ્યર પટલે ંજી ંઘૂઘીપની ંગતીની દિશાના માંહેલા ચાર ગચદંત ગિરિ, જે છે તે ત્રણ લાલ ંપ્પ હજાર વસોને સત્તાવીશ ંયોજન લાંબા ંળાવા. તથા ંક બાહેરનો ગચદંતગિરિ, અને ંક માંહેનો ગચદંતગિરિ તે વસે ંકંઘ કરિયં તેવારે કુરુદેત્રનું ંનુપટ ંથ, તેનું પ્રમાણ નવ લાલ પચીશ હજાર ચારસેને ંઘાસી ંયોજન ંથ. પટલું ંઘાતકી સંઘને વિષે કુરુદેત્રનું ંનુપટ ંળાવું. ॥ ૨૩૨ ॥

હવે વલ્લસ્કાર ંંતર નદી પ્રમુલનાં પ્રમાણ કહે છે.

લિત્તાળમાણંસે, સસેલનં વિંજયવળમુંઘાયામો ॥

વંલલ્લકુદીહવાસા ॥ વાસવિંજયવિંઘરો ંહમો ॥ ૨૩૩ ॥

અર્થ— કુલગિરિ તથા ગચદંતાનાં પ્રમાણ કહ્યાં અને સેસ કે ૦ તેઘંઘી અન્ય જે વલ્લસ્કાર, ંંતરનદી વિંજય, અને વનમુલ અને ંયામ કે ૦ વિસ્તાર તે લિત્તાળમાણં કે ૦ ક્ષેત્રના અનુમાને કરી ંળાવો. પટલે પૂર્વ ંઘાતકી સંઘ તથા પશ્ચિમ ંઘાતકી સંઘનું વસે ંલ્લકાર દિશિયં જેંઘ ક્ષેત્રનું લાંબપણું છે, તેનું વલ્લસ્કારાદિકનું પળ લાંબપણું ંળાવું; તથા વાસા કે ૦ પૂર્વ ંઘાતકી સંઘનાં સાત ક્ષેત્ર, અને પશ્ચિમ ંઘાતકી સંઘનાં સાત ક્ષેત્ર, તે વંલલ્લક કે ૦ ચાર લાલ ંયોજન દીહ કે ૦ દીર્ઘ પટલે લાંબાં ંળાવાં. હવે વાસ કે ૦ ક્ષેત્રના વિંજયનો વિંઘરોં કે ૦ વિસ્તાર જે છે, તે ંમો કે ૦ આગલી ગાથાપં કહે છે, તે પ્રમાણે ંળાવો. ॥ ૨૩૩ ॥

લિત્તંકગુણધુવંકે ॥ ંોસય વારુત્તરેહિ પવિંજત્તે ॥

સવંઘવાસાવાસો ॥ હવેંઘ ંહ પુણ હ્ય ધુવંકા ॥ ૨૩૪ ॥

અર્થ— લિત્તંક કે ૦ ક્ષેત્રના આંક જે ંક, ચાર, સોલ ને ંોસવ. ંની સાથે ગુણધુવંક કે ૦ ધુવાંક ગળીયં. પંઘી ંોસયવારુત્તરેહિ કે ૦ વસેને વારે કરી પવિંજત્તે કે ૦ પ્રતિંજક પટલે ંગો વેહેંચીયં. તેવારે વાસ કે ૦ ક્ષેત્રનું સવંઘ કે ૦ સર્વત્ર પટલે આદિ, મધ્ય અને ંંત્ય વાસો કે ૦ ંયાસ પટલે વિસ્તાર, તે હવેંઘ કે ૦ હોય. પુણ કે ૦ વલી ંહ કે ૦ ં ક્ષેત્રને વિષે ધુવંકા કે ૦ ધુવાંક જે છે, તેઘ્ય કે ૦ આગલી ગાથાપ કહે છે. ॥ ૨૩૪ ॥

હવે ંઘાતકી સંઘના ધુવાંક કહે છે.

ધુરિ વંલલ્લ લલ્લ ંસહસ ॥ ંો સગનંઘા ધુવં તહા મંઘે ॥

ંુસય ંહુત્તર સતસ, ંિસહસ ંઘીસ લલ્લા ં ॥ ૨૩૫ ॥

અર્થ— ધુરિ કે ૦ પ્રથમ દેત્રના ચતુદશસ્કન્ધસહસ દોસગનઠયા ધુવં કે ૦ ચતુદ લાલ, વે હજાર વસેને સત્તાણું ઇટલા ધુવાંક જાણવા. તહા કે ૦ તથા પ્રકારે મક્ષે કે ૦ મધ્યદેત્રના ધુવાંક ઠવીશ લાલ સહસત હજાર વસોને આટ જાણવા.

અંદીયાં પ્રથમ દેત્રના ધુવાંક જે ચૌદ લાલ વે હજાર વસેને સત્તાણું ઠે અને દેત્રનો આંક એક ઠે. માટે એકે ગુણીયં તેવારે તેહિજ આંક આવે. તેને વસેને વાર જાગે વેહેંચતાં ૭ હજાર ઠસોને ચૌદ યોજન જાજેરા, ઇટલો જરત તથા ઇરવતનો આદિવિસ્તાર જાણવો. અને વાર હજાર પાંચસેને એકચાશી યોજન જાજેરો મધ્ય વિસ્તાર ઠે, તથા અઢાર હજાર પાંચસેને સહતાલીશ યોજન જાજેરો અંત્યવિસ્તાર ઠે.

દેમવંતને ઇરણ્યવંતનો આદિ વિસ્તાર ઠવીશ હજાર ચારસેને અઢાવન યોજન જાજેરો ઠે, મધ્યવિસ્તાર પચાશ હજાર ત્રણસેને ચોવીશ યોજન જાજેરો ઠે, અને અંત્ય વિસ્તાર ચમોત્તર હજાર, એકસોને નેતુ યોજન જાજેરો ઠે.

હરીવર્ષ અને રમ્યક દેત્રનો આદિવિસ્તાર એક લાલ પાંચ હજાર આટસેને તેત્રીશ યોજન જાજેરો ઠે, અને મધ્યવિસ્તાર વે લાલ એક હજાર વસેને અઢાણું યોજન જાજેરો ઠે, તથા અંત્યવિસ્તાર વેલાલ, ઠંતુ હજાર, સાતસેને ત્રેસઠ યોજન જાજેરો ઠે.

વિદેહનો આદિ વિસ્તાર ચાર લાલ, ત્રેવીશ હજાર, ત્રણસેને ચોત્રીશ યોજન જાજેરો ઠે, અને મધ્યવિસ્તાર આટ લાલ, પાંચ હજાર એકસો ને ચોરાણું યોજન જાજેરો ઠે, તથા અંત્યવિસ્તાર અગીઆર લાલ સત્યાશી હજારને યોપન યોજન જાજેરો ઠે, ૫ રીતે ૫ ચાર સ્થાનકનો આદિ, મધ્ય તથા અંત્યનો વિસ્તાર કહ્યો.

અંદીઆં આદિ ધુવાંક ચૌદ લાલ, વે હજાર, વસેને સત્તાણું યોજન જાજેરા ઠે. તેને એક, ચાર, સોલ, ચોસઠને સાથે ગણીયં, પઠી વસેને વાર જાગે વેહેંચતાં યથોક્ત માન જાજે. અને મધ્યધુવાંક ઠવીશ લાલ સન્સહ હજાર વસેને આટ ઠે. તેને એક, ચાર, સોલ ને ચોસઠ સાથે ગુણીને પઠી વસે વાર જાગે વેહેંચતાં પૂર્વોક્ત મધ્ય વિસ્તાર જાજે, તથા અંત્યનો વિસ્તાર આગલી ગાથામાં ૩૫૩૧૧૧ ઠે. તેને એક, ચાર, સોલ, અને ચોસઠસાથે ગણીયં, પઠી વસેને વાર જાગે વેહેંચતાં પૂર્વોક્ત દેત્રનો અંત્ય વિસ્તાર આવે. અને ઉપર જે યોજન રહે, તેની કલા કરી વસેને વાર જાગે વેહેંચીયં, તેટલું ઉપર આવે. તેમાટે જાજેરા લખ્યા ઠે. ॥ ૩૩૫॥

ગુણવીસ સયં વત્તી ॥ સ સહસ ગુણયાલ લલક ધુવમંતે ॥ નઙ-

ગિરિવણમાણ વિસુ ॥ ઠલિત્ત સોલં સપિહુવિજયા ॥ ૩૩૬ ॥

અર્થ— ઠંગણચાલીશ લાલ વત્રીશ હજાર એકસોને ઠંગણીશ ઇટલા ધુવમંતે કે ૦ અંત ઇટલે ઠેડાના ધુવાંક જાણવા. હવે વિજયનું પરિમાણ કહે ઠે. નઙ કે ૦ અંતરનદી, ગિરિ કે ૦ વઢસ્તાર પર્વતં ઘણ કે ૦ મેરુવન, વનસુલ પનાં જે માણ કે ૦ પ્રમાણ કહ્યાં ઠે, તે પ્રમાણલિત્ત કે ૦ દેત્રના વિસ્તારમાંદેશી વિસુઙ કે ૦ શોષીયં ઇટલે કાઢીયં. વાકી જે ઠગરે તે સોલસં કે ૦ સોલ જાગે વેહેંચતાં જે આંક આવે, તેટલા યોજન પિહુવિજયા કે ૦ વિજયનું પહોલપણું જાણવું.

તેની રીત દેલાઠેઠે—અંતરનદીયં પત્તરસે યોજન રંધ્યા ઠે, વઢસ્તારે આટ હજાર યોજન રંધ્યા ઠે, મેરુચકી પૂર્વ પશ્ચિમે જઘસાલવને તથા મેરુપર્વતે વે લાલ પચીશ હજાર એકસોને અઢાવન યોજન રંધ્યા ઠે, વનસુલે અગીઆર હજાર ઠસેને અઢાસી યોજન રંધ્યા ઠે, ૫ સર્વ એકજા કરિયં તો વે લાલ, ઠેંતાલીશ હજાર, ત્રણસેને ઠેતાલીશ યોજન થાય. તે ઘાતકીસંકનો વિસ્તાર ચાર લાલ યોજનનો ઠે. તેમાંદેશી કાઢીયં, તેવારે એક લાલ, ત્રેપન હજાર ઠસેને ચોપન યોજન વાકી રહે. તેને સોલ વિજય ઠે, માટે સોલ જાગે

વેહેંચીંદંતેવારે નવ હજાર ઠસેને ત્રણ યોજન ઊપર સોલહીઆ ઢ જાગ આવે. પટલું એકેકા વિજયનું પ્રમાણ પહોલપણે ઢે. ॥ ૨૩૬ ॥

હવે ય વિજયનો વિસ્તાર ગાથાપ કરી કહે ઢે.

નવસહસા ઠસય તિદ્ધ ॥ ત્રા ય ઢ ક્ષેવ સોલજાયાય ॥ વિજ-
યપિદ્ધુત્ત નર્દગિરિ ॥ વણવિજયસમાસ ચઢલરકા ॥ ૨૩૭ ॥

અર્થ— નવ હજાર, ઠસેને ત્રણ યોજન ઊપર સોલહીયા ઢ જાગ પટલું વિજયપિદ્ધુત્ત કે ૦ એકેકા વિજયનું પહોલપણું જાણવું. ય નદી, ગિરિ, ઘન અને વિજય ય સર્વનાં પ્રમાણ જેવારે સમાસ કે ૦ ઇકઠાં કરિયં, તેવારે ચઢલરકા કે ૦ ચાર લાખ યોજન ધાતકી લંઘનો વિસ્તાર પૂર્ણ થાય; અને વિજયનાં નામ પ્રથમ યત્ત-દ્વેત્રનાં સરલાં કઢાદિક જાણવાં, હવે કંચન પ્રમુખ ગિરિની સ્થિતિ સંગ્રહીપ ઠેઈ. કંચણ વિચિત્તચિત્તા ॥ જ-મગનગા દીદ્ધ ઘટ્ટ ઘેયદ્ધા ॥ પુલ્લસમુસ્સયવાસા ॥ હિયગારસ યંતરા પઢમા ॥ ૧ ॥ મેરુણવિદેહપિદ્ધુત્તર્મ કુરુ-વિઢ્ઢરોસલ્લરકતિગં ॥ સગનવહ્સહસ્સચ્ચ ॥ સયસગનવયાવિણ્ણયંસા ॥ ૨ ॥ તંત્રેવ સત્તજઈયં ॥ પણ્ણવલ્લસહ-સ્સહસયઙ્ગસયરી ॥ તંજમગદંતરયં ॥ ગદિયં ગણિણાણુસારેણ ॥ ૩ ॥ ૨૩૭ ॥

હવે નગરી અને વૃદ્ધ લલાણે ઢે.

પુલ્લવ પુરી ય તરુ ॥ પરમુત્તરકુરુસુ ધાઈ મહ્ધાઈ ॥
રકા તેસુ સુદંસણ ॥ પિયદંસણનામયા દેવા ॥ ૨૩૮ ॥

અર્થ— ય ધાતકી લંઘને વિષે પુરી કે ૦ નગરી અને તરુ કે ૦ વૃદ્ધ તે પુલ્લવ કે ૦ પહેલા જંબૂદ્વીપને વિષે જે રીતે કહ્યા તે રીતે જાણવા. પર કે ૦ પરંતુ પટલું વિશેષ ઢે કે જે પૂર્વ અને પશ્ચિમના બેલુલંઘને વિષે, મુત્તરકુરુસુ કે ૦ જે ઊત્તર કુરુદેત્ર માંદે ધાઈ મહ્ધાઈ કે ૦ ધાતકીને મહાધાતકી ધવેનામે જે રકા કે ૦ વૃદ્ધ ઢે, તેસુ કે ૦ તે જે વૃદ્ધને વિષે સુદંસણપિયદંસણ નામયા દેવા કે ૦ સુદર્શન અને પ્રિયદર્શન ધવે નામે જે દેવતા અનુક્રમે વસે ઢે, અને જે દેવકુરુદેત્રને વિષે તો જંબૂદ્વીપની પેરે ગરુડ દેવતાને વસવાયોગ્ય જે સાદ્મણી વૃદ્ધ ઢે.

હવે ધાતકી લંઘના ત્રણ પરિધિ કહે ઢે.

ધુવરાસીસુ ય મિલિયા ॥ યગો લરકો ય અઢસયરિ સહ-
સા ॥ અઢસયા બાયાલા ॥ પરિહિતિગં ધાયઈસંઢે ॥ ૨૩૯ ॥

અર્થ—પ્રથમ કહી જે ધ્રુવાંકની ત્રણ રાશી તેનીસાથે ઇક લાખ અઢેતેર હજાર આઠસેને વેતાલીસ પટ-લા યોજન મિલિયા કે ૦ સેલવીયં, તેવારે અનુક્રમે પરિહિતિગંધાયઈસંઢે કે ૦ ધાતકી લંઘના ત્રણે પરિધિનું પરિમાણ થાય, તે યંત્રથી સમજાવું. હવે ય ધ્રુવાંક કેવી રીતે નીપજે, તેનો વિધિ ગ્રંથાંતરથી કહે ઢે. યઢુકં ॥ ઇન્દ્રવાસહ્વારજંબુ ॥ સેલહુગુણવિઢ્ઢરાચ્છસુઆરા ॥ રિક્કચંકુસંતિલ્લરકો ॥ અઢસયરિસહસવિયાલા ॥ ૧ ॥ તણ્ણ-ણલ્લણપરિહિ ॥ ધાયઈસંઢસ્સઆઈધુવરાસી ॥ ગિરિપિદ્ધુણા તમ્મલ્લ ॥ પરિહીસમજ્ઞધુવરાસી ॥ ૨ ॥ અંતસ્સવિ-જાર્પરિહી ॥ ગિરિવિઢ્ઢરરહિયઅંતધુવરાસી ॥ ગિરિવિઢ્ઢરેણમિલિયં ॥ પરિહિતિગણુકમેણજવે ॥ ૩ ॥ ૨૩૯ ॥ ઇતિ શ્રીસદેજરક્ષાવિરચિત્તે દ્વેત્રસમાસ વાર્તિકે ધાતકીલંઘાધિકારે વૃત્તિયઃ પરિશ્લેષઃ.

હવે કાલોદ સમુદ્ધનો ચોથો અધિકાર કહે છે.

કાલોદહિં સંઘવિ ॥ સહસુંગો વેલવિરહિં તઢ ॥ સુ-
ઢિ યસમ કાલમહા ॥ કાલસુરા પુવપઢિમઠ ॥ ૨૪૦ ॥

અર્થ- કાલોદધિ નામે જે સમુદ્ધ તે ધાતકીસંઢની જગતી વાહેર વલયને આકારે છે, તે કેવો છે? સઘ-
ઢવિ કે ૦ સર્વજ સહસુંગો કે ૦ હજાર યોજન ઢંગો છે, ઇટલે ગોતિર્યની પેરે નથી. વલી કેવો છે? વેલ કે ૦
જે પાણીની હાની ઢુલ્હિ તે થકી વિરહિં કે ૦ રહિત છે. તઢ કે ૦ તે કાલોદ સમુદ્ધનેવિષે સુઢિયસમકાલ મહાકા-
લસુરાપુવપઢિમઠ કે ૦ લવણસમુદ્ધના સુસ્થિતદેવ સરલા કાલ, અને મહાકાલ નામે જે વે દેવતા તેને રેહે-
વાયોત્ય પૂર્વ અને પશ્ચિમદિશાનેવિષે ગૌતમદીપ સરલા વે દીપ છે. ॥ ૨૪૦ ॥

લવણમિવ જહસંજવ ॥ સસિરવિદીવા ફહંપિનાયઢા ॥
નવરં સમંતઠતે ॥ કોસડુગુચ્ચા જલસુવરિં ॥ ૨૪૧ ॥

અર્થ- લવણમિવ કે ૦ લવણ સમુદ્ધની પેરે ફહંપિ કે ૦ અહીંઆં કાલોદ સમુદ્ધનેવિષે પણ જહસંજવ કે ૦
જેટલા સંજવિં તેટલા સસિરવિદીવા કે ૦ ચંદ્રમા અને સૂર્યના દીપ તે નાયઢા કે ૦ જાણવા. તે આવીરીતે
કે ૦- ધાતકી સંઢની જગતીથકી વાર હજાર યોજન કાલોદ સમુદ્ધમાંહે પૂર્વદિશાનેવિષે ધાતકીસંઢના વાર
ચંદ્રમાના વાર દીપ છે, અને પશ્ચિમદિશાને વિષે વાર સૂર્યના વાર દીપ છે, તથા કાલોદની જગતી થકી કા-
લોદ સમુદ્ધમાંહે વાર હજાર યોજને પૂર્વદિશાનેવિષે કાલોદધિના વેતાલીશ ચંદ્રમાના વેતાલીશ દીપ છે, અને
પશ્ચિમદિશાપ વેતાલીશ સૂર્યના વેતાલીશ દીપ છે. નવરં કે ૦ ઇટલું વિશેષ જે સમંતઠ તે કે ૦ તે સર્વ દીપ
વાહેરની દિશાપ સર્વજ જોતાં જલસુવરિં કે ૦ પાણી થકી હપેરે કોસડુગુચ્ચા કે ૦ વે કોશ ઢંચા છે; તથા
પકાણું લાલસિત્તોત્તેર હજાર ઢસેને પાંચ યોજન કાલોદ સમુદ્ધનો પરિધિ જાણવો. અને વાવીશ લાલ વાણુ-
હજાર ઢસેને વેતાલીશ યોજન અને હપર ત્રણ કોશ ઇટલું જગતીવારાંતર જાણું. ॥ ૨૪૧ ॥ ઇતિ શ્રીદ્વિ-
ત્રમાસ વાર્ષિકે કાલોદાધિકારશ્વતુર્થઃ સમાપ્તઃ ॥

હવે પાંચમો પુષ્કરદલ દીપનો અધિકાર કહે છે.

પુષ્કરદલબહિજગઢ ॥ ઢસંઠિં માણુસુત્તરો સેલો ॥ વેલં-
ધરગિરિમાણો ॥ સીંહ નિસાઈ નિસઢવણો ॥ ૨૪૨ ॥

અર્થ- કાલોદ સમુદ્ધની જગતીથી વાહેર વલયને આકારે સોલ લાલ યોજન પહોલો પુષ્કર દીપ છે, તે
પુષ્કર કે ૦ પુષ્કર દીપનું દલ કે ૦ અર્ધ આઠ લાલ યોજન છે, ત્યાં થકી વાહેરની દિશાપ જગઢ કે ૦ જ-
ગતીની પેરે વલય સરલો માણુસુત્તરોસેલો કે ૦ માનુષ્યોત્તર ઇવે નામે પર્વત તે સંઠિં કે ૦ રહ્યો છે, પણ તે
કેહેવો છે? તો કે વેલંધરગિરિમાણો કે ૦ વેલંધરગિરિને માને છે. ઇટલે મૂલનેવિષે ઇક હજાર વાવીશ યોજન
અને શિલરનેવિષે ચારસેને ચોવીશ યોજન પહોલો છે, ને સત્તરસેં ઇકવીશ યોજન ઢંચો છે. વલી સીંહનિ-
સાઈ કે ૦ સિંહનીપેરે નિસાદી છે, જેમ સિંહ વેશે તેવારે આગલ ઢંચો હોય, અને પાઠલે જાગે નીચો હોય
તેમ માનુષ્યોત્તર પણ માંહેની દિશાપ ઢંચો છે, અને વાહેરની દિશાપ નીચો ઢાલ માંહે છે. વલી કેહેવો છે?
તો કે નિસઢવણો કે ૦ નિપથ પર્વતને વર્ષે રાતા સુવર્ણનો છે, ॥ ૨૪૨ ॥

હવે ત્યાં ક્ષેત્ર અને પર્વતનાં સ્વરૂપ વચ્ચાણે ઢે.

જહ સ્વિત્તનગાર્દ્દણ ॥ સંગાળો ધાયપ તહેવ શ્દ્ ॥ ડુગુ-
ળોય જહસાલો ॥ મેરુ સુયારા તહા ચેવ ॥ ૨૪૩ ॥

અર્થ—જહ કે ૦ જેમ સ્વિત્ત કે ૦ ક્ષેત્ર તે જરતાદિક અને નગાર્દ્દણ કે ૦ પર્વત હેમવંત પ્રસુલ તેનો સંગાળો કે ૦ સંસ્થાન જે આકારવિશેષ તે ધાયપ કે ૦ ધાતકીલંબનેવિષે કહ્યાં ઢે. ઇટલે ત્યાં જેમ ચક્રના આરા અને વિવર સરખા ઢે, તહેવ કે ૦ તેમજ શ્દ્ કે ૦ ૫ પુષ્કરવર લીપનેવિષે પણ જાણવા. ડુગુળોયજહસાલો કે ૦ ધાતકીલંબના જહસાલ બન થકી પુષ્કરાર્દ્દનું જહસાલ બન તે લાંબપણે અને પહોલપણે વમણું, જાણવું. તો મેરુની પૂર્વ પશ્ચિમદિશાપ જહસાલબનના ધાતકીલંબનેવિષે વિસ્તાર એક લાલ સાત હજાર આઠસેને ઇંગણાપંસી યોજન ઢે. તેને વમણાં કરીપં તેવારે બે લાલ પન્નર હજાર સાતસેને અઘાવન યોજન થાય. ને યને જેવારે અઘાસી જાગે બેહેંચીપં, તેવારે બે હજાર ચારસેં એકાવન યોજન ઉપર એક યોજનના અઘાસી જાગ કરીપં, તેવા સીતેર જાગ ઇટલો દક્ષિણ ઉત્તર દિશાના જહસાલ બનનો વિસ્તાર પુષ્કરાર્દ્દનેવિષે જાણવો. મેરુસુયારા કે ૦ પુષ્કરાર્દ્દના બે મેરુ અને શ્ચુકારા પર્વત તેનો વિસ્તાર તહાચેવ કે ૦ તે ધાતકી લંબ સરખો જાણવો. ॥ ૨૪૩ ॥

હવે બાહેરના ચાર ગજદંતા વચ્ચાણે ઢે.

શ્દ્ બાહિરગયદંતા ॥ ચઢરો દીહતિ વીસસય સહસા ॥
તેયાલીસસહસા ॥ ગુણવીસહિયા સયા ડુન્નિ ॥ ૨૪૪ ॥

અર્થ—શ્દ્ કે ૦ ૫ પુષ્કરાર્દ્દને વિષે માનુષોત્તર પર્વતની દિશાપ બાહિરગયદંતાચઢરો કે ૦ બાહેરના ચાર ગજદંતગિરિ તે વીસસયસહસા કે ૦ વીશ લાલ તેતાલીશ હજારં વસેને ઇંગણીશ યોજન દીહતિ કે ૦ દીર્ઘ ઇતિ ઇટલે લાંબા ઢે. ॥ ૨૪૪ ॥

અગ્નિતરં ગયદંતા ॥ સોલસલસ્કા ય સહસ ઠવીસા ॥
સોલહિય સયંચેગં ॥ દીહતે હુંતિ ચઢરોવિ ॥ ૨૪૫ ॥

અર્થ—કાલોદ સમુદ્રની જગતીની દિશાના અગ્નિતર કે ૦ માહેલા ચારે ગજદંતગિરિ જે ઢે, તે સોલ લાલ ઠવીશ હજાર એકસેને સોલ યોજન ઇટલા દીર્ઘ ઇટલે લાંબા, હુંતિ કે ૦ ઢે. તથા ચાર લાલ ઠવીશ હજાર નવસેને સોલ યોજન એકલી કુરુક્ષેત્રની લીલા હોય, વલી સત્તર લાલ સાત હજાર સાતસેને ચત્તર ઉપર એક યોજનના વસેં બાર જાગ કરીપં, તેવા આઠ જાગ ઇટલો કુરુક્ષેત્રનો વિસ્તાર જાણવો. ત્રણસેં તેત્રીસ યોજન ઉપર એક યોજનનો ત્રીજો જાગ ઇટલું કંચનગિરિનું માંહેમાંહે અંતર જાણવું. બે લાલ ચાલીશ હજાર નવસેને ઇંગણસાત યોજન ઉપર સાતીઈ એક જાગ ઇટલું અંતર કુલગિરિ, જમક અને વહનું અંતર જાણવું, તથા ઠવીશ લાલ ઇંગણોતેર હજાર ત્રણસેં પાંત્રીશ યોજન ઇટલું કુરુક્ષેત્રનું ધનુષ્ટ જાણવું. ॥ ૨૪૫ ॥

હવે શેષ, નદી તથા પર્વતનાં પરિમાણ કહે ઢે.

સેસા પમાણઈ જહ ॥ જંબૂદીવાલ ધાશ્પ જણિયા ॥
ડુગુણાસમા ય તે તહ ॥ ધાયર્દ્દસંગાલ શ્દ્ નેયા ॥ ૨૪૬ ॥

अर्थ-शेष बीजा क्षेत्र, नदी अने ढह प्रमुखनुं प्रमाण के० प्रमाण ते जह के० जेम जंबूदीवाच के० जंबूदीपथकी कोष्क डगुणा के० वमणा, कोष्क समा के सरखा, ते घाड्य के० धातकीखंडने विषे जेम कहा ठे. तह के० तेम इह के० अहीआ पुष्कार्कने विषे कोष्क घायइसंडाच के० धातकीखंडथी वमणा, कोष्क धातकीखंड सरखा पण नेया के० जाणवा. एटले जे जंबूदीप सरखा धातकीखंड मांहे ठे, ते धातकीखंड सरखा पुष्कार्क मांहे ठे, अने जे जंबूदीप थकी धातकीखंडमांहे वमणा कहा ठे ते पुष्कार्कने विषे धातकी खंडथकी वमणा जाणवा; तथा धातकी खंडनेविषे दीर्घ वैताढ्य जंबूदीप सरखा वखाणे ठे, यथा ॥ कंचण यमसुरकुलंग ॥ वेयद्वाचेववद्दीहाय ॥ विरंजवाहससुस्तपणजहजंबूदीबुचा ॥ १ ॥ पुष्कार्कनेविषे तो दीर्घ वैताढ्यनो विस्तार वसें योजन कह्यो ठे. यथा ॥ छवेहोवेयद्वाण ॥ जोयणास्तुलस-यकोसाइ ॥ पणवीसंचविदो ॥ दोचेवसयाइविचिन्ना ॥ २ ॥ अहीआ निअयनी धात ज्ञानी जाणे. ॥ ३४६ ॥

अडसीखरका चउदस ॥ सहसा तह नवसया य श्गवीसा ॥

अप्रितरधुवरासी ॥ पुवत्त विहीइ गणियवो ॥ ३४७ ॥

अर्थ-खितंकगुणधुवं के० ५ गाथामां जे रीते विधि कह्यो ठे, ते रीते पुष्कार्क क्षेत्रनो विस्तार आदि, मध्य तथा अंतनो जाणीए, तेना धुवांक कहे ठे, अछसी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश पटला योजन तह के० तथा प्रकारे ए अन्त्यंतर के० आदि क्षेत्रना धुवांकी राशि जाणवी. ते सर्व पुवत्त के० प्रथमनी पेरे क्षेत्रना आंक साथे गणियवो के० गणीए, पठी वसेंने बार जागे विहीइ के० वेहेंचतां परि-माण लख्यमान थाय. ॥ ३४७ ॥

इग कोडि तेरखरका ॥ सहसा चउचत्त सगसय तियाळा ॥

पुस्करवरदीवट्टे ॥ धुवरासी एस मश्मि ॥ ३४८ ॥

अर्थ-एक कोडी, तेर लाख चुमालीस हजार सातसेंने तेतालीश योजन पटली पुस्करवर दीपना मश्मि के० मध्य क्षेत्रनी ५ धुवरासी के० धुवांक राशी जाणवी. ॥ ३४८ ॥

एगा कोडी अडती, सखरक चउहत्तरीसहस्ता य ॥

पंचसया पणसठा ॥ धुवरासी पुस्कररुंते ॥ ३४९ ॥

अर्थ-एक करोड आठत्रीश लाख चमोतेर हजार पांचसेंने पांसठ पटली पुष्कार्कना अंत के० अंत क्षेत्रनी धुवांक राशी जाणवी. हवे ५ धुवांक जाणवानी पेरे खलीए नैए. यथा ॥ पुस्करदलमिडसुयार ॥ घायइसंडाचडगुणवासहरा ॥ खितंफरंतिखरकति. ॥ पणवधसहस्रसयचुलसी ॥ तेण्णाकाखोयहि ॥ परि-दिइपदमहोइधुवरासि ॥ दीवडमध्यपरिही ॥ गिरिपीठ्ठणोयमळीधूवो ॥ १ ॥ नरखितअंठ्ठपरिहि ॥ गिरिपिठ्ठणायअंतधुवरासि ॥ पुर्वचगणणहराणो ॥ खितपमाणंजवेपयड ॥ २ ॥ हवे अनुक्रमे क्षेत्रप्रमाण विवरीने खलीए नैए.

पुष्कार्कने विषे जरत पेरवतनां आदिधुवांक अठ्ठासी लाख चउद हजार नवसेंने एकवीश तेने एक साथे गुणीए, तेवारे तेहीज आंक आवे, तेने वसेंने बार जागे वेहेंचीए, तेवारे एकतालीश हजार पांचसेंने लंगणाएसी योजन लख्यमान थाय. उपर एकसोने तहोत्तर योजन वषे, ते एक योजनना वसें बार जाग करी तेने वसेंने बार जागे वेहेंचीए, तेवारे उपर वसेंने बारीआ एकसोने तहोत्तर जाग आवे, पटलो

પ્રથમ વિસ્તાર છે. તેમાં ગાથામાં સર્વત્ર જ્ઞાકેરા લક્ષ્યા છે, તેમજ નેપન હજાર પાંચસેને વાર યોજન ઉપર બસેવારીઆ, એકસોને નવાણુ જાગ પટલો મધ્ય વિસ્તાર જાણવો. પાંસઠ હજાર ચારસેને ઠેતાલીસ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ તેર જાગ પટલો અંત્ય વિસ્તાર જાણવો.

દેવવંત યેરલ્યવંતનો આદિવિસ્તાર એક લાલ ડાસઠ હજાર ત્રણસેને ઇંગલીશ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ ડપ્પ જાગ છે, અને મધ્યવિસ્તાર બે લાલ ચહદ હજારને એકલવણ યોજન ઉપર બસે વારીઆ એકસોને સાઠ જાગ છે, તથા અંત્યનો વિસ્તાર બે લાલ એકસઠ હજાર સાતસેને ચોરાશી યોજન ઉપર બસેને વારીઆ વાવન જાગ છે.

હરીવર્ષ તથા રમ્યકનો આદિવિસ્તાર ઢ લાલ પાંસઠ હજાર બસેને સીતોતેર યોજન ઉપર બસેને વારીઆ વાર જાગ છે, અને મધ્યવિસ્તાર આઠ લાલ ડપ્પ હજાર બસેને સાઠ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ ચાર જાગ છે, તથા અંત્ય વિસ્તાર દશ લાલ સડતાલીશ હજાર એકસોને ડત્રીસ યોજન ઉપર, બસેને વારીઆ બસેને આઠ જાગ છે.

વિદેહ ક્ષેત્રનો આદિવિસ્તાર ડલીશ લાલ એકસઠ હજાર એકસોને આઠ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ અડતાલીશ જાગ છે, અને મધ્યવિસ્તાર ત્રીશ લાલ ત્રીશ હજાર આઠસેને અઠલીશ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ સોલ જાગ છે, તથા અંત્યવિસ્તાર એકતાલીશ લાલ અઠ્યાસી હજાર પાંચસેને ઠેતાલીસ યોજન ઉપર બસેને વારીઆ એકસોને ડત્રું જાગ છે. ૫ ગુણાંક, ક્ષેત્રાંક અને ધ્રુવાંક તે સર્વ યંત્રણી જાણવા. ॥૧૪૫॥

હવે પ્રથમનીપેરે નદી, ગિરિ અને વનમુખનું પરિમાણ કાઢિને શોષ રહે તેને સોલમે જાગે એક વિજયનું પરિમાણ આપ્યે તે કહે છે.

ગુણ વીસસહસ સગસય ॥ ચઢણઢય સવાય વિજવિસ્કંજો ॥ તહ
ઇહ બહિવહસલિલા ॥ પવિસંતિ ચ નરનગસ્તાહો ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ— ઇંગલીશ હજાર સાતસેને સવાચોરાણુ યોજન પટલું વિજયનું વિસ્કંજ આપ્યે, તહ કે ૦ તથા પ્રકારે ઇહ કે ૦ ૫ પુસ્કાર્ક ધીપને વિષે, બહિ કે ૦ બાહેરની દિશાએ જેના પાણી બહ કે ૦ બહે છે, પર્ણી જે સલિલા કે ૦ નદી તેની નજીક કોઈ સમુદ્ર નથી; તે માટે નરનગસ્ત કે ૦ માનુષ્યોત્તરને અહો કે ૦ હેતે મૂલમાં પવિસંતિ કે ૦ પેસે છે. ॥ ૧૫૦ ॥

ઇહ પઢમમહાપઢમો ॥ રુક્તા ઇત્તરકુરુસુ પુર્વિવ ॥ તેસુ
ચ વસંતિ દેવા ॥ પઢમો તહ પુન્નરીઢ્ય ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ— ઇહ કે ૦ ૫ પુસ્કાર્કને વિષે ઇત્તર કુરુસુ કે ૦ બજે ઇત્તર કુરુક્ષેત્રમાંદે પઢમ મહાપઢમોરુક્તા કે ૦ પઢા અને મહાપઢા એવે નામે વૃહ છે, તે પુર્વિવ કે ૦ પૂર્વે જંબૂધીપત્વ પટલે જંબૂધીપની પેરે તેમુચ કે ૦ તે પઢા અને મહાપઢાને વિષે પઢમો તહપુંડરીયદેવાવસંતિ કે ૦ પઢા તથા પુંડરીક એવે નામે બે દેવતા રહે છે, અને દેવકુરુક્ષેત્રનેવિષે તો જંબૂધીપની પેરે ગરુડદેવને વસવાયોગ્ય બે સામલીનાં વૃહ છે. ॥ ૧૫૧ ॥

પુસ્કરદલ પુવાહર ॥ સંહ તો સહસ ડુગ પિહુકુળા ॥

જણિયાતઠાણપુણ ॥ ગીચઢા જેવજાણંતિ ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ— પુસ્કાર્ક ક્ષેત્રને વિષે પૂર્વ પશ્ચિમ દિશાના બજે સંહમાંદે બે હજાર યોજન પોહોલા પવા બે કૂદ

कह्या ठे, ते कूटनां स्थानक तो पुण के० वली जे गीतार्थ ज्ञानवंत होय ते जाण्हे. यजुक्त ग्रंथांतरे इसितले-
कमसोजुवी ॥ कुसहसजोयणपिबुदसोगाढा ॥ अरुडुगेविडुंडा ॥ तिलरकनवनवईसहसगमे ॥ १ ॥ १५३ ॥

हवे मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वतनी संख्या कहे ठे.

दो गुणहत्तरि पठमे ॥ अरु लवणे वीयदीव तश्ये ॥ पिहु
पिहुपण सय चाला, इय नरखितें सयलगिरिणो ॥ १५३ ॥

अर्थ- प्रथम जंबूद्वीपने विषे वसेंने ङगाणोतेर पर्वत ठे. ते कहे ठे. एक मेरु, ठ कुलगिरि, चार गण-
दंता, सोल बहस्कार, चोत्रीश लांबा वैताढ्य, चार वृत्त वैताढ्य, चार यमलगिरि, अने वसैं कांचनगिरि. ए
सर्व मली वसेंने ङगाणोतेर पर्वत जंबूद्वीपमांहे जाण्वा. अने अठसवणे के० आठ पर्वत लवणसमुद्र मांहे
ठे, वीयदीव के० बीजा घातकीखंड मांहे पांचसेंने चालीस पर्वत ठे, केमके जंबूद्वीपना वसेंने ङगाणोतेरने व-
मणा करीने बे इयुकार पर्वत जेलीई, तेवारे पांचसेंने चालीश थाय. अने डु के० निश्चे तश्येपिके० त्रीजो
अर्ज पटले पुष्करार्कने विषे पण पांचसेंने चालीश पर्वत जाण्वा. इय के० ए नरखितेंसयलगिरिणो के०
मनुष्य क्षेत्रमांहे सर्व पर्वत जाण्वा. ॥ १५३ ॥

हवे सर्व पर्वतनी एकत्र संख्या कहे ठे.

तेरह सय सगवळा ॥ ते पणमेरुहि विरहिया सबे ॥
उस्ते इपायकंदो ॥ माणुससेलो वि एमेव ॥ १५४ ॥

अर्थ- तेरसोने सत्तावन पर्वत सर्व मलीने मनुष्य क्षेत्रमांहे जाण्वा, ते पण मेरुहिविरहिया के० ते पांच
मेरुपर्वतविना सबे के० सर्व पर्वतो उस्तेइपायकंदो के० उंचपणाना चोथे जागे कंद पटले जूसीमांहे जाण्वा,
अने माणुससेलोवि के० मानुष्योत्तर पर्वत, ते पण एमेव के० एज रीते पटले उंचपणाने चोथे जागे जूसीमांहे ठे.

पुष्कार्क द्वीपना आदि, मध्य अने अंत्यना त्रण परिधि कहे ठे.

धुवरासीसु तिलस्का ॥ पण पस सहस्स ठसय चुलसीया ॥
मिलिया हवंति कमसो ॥ परिहितिंगं पुस्करद्वस्स ॥ १५५ ॥

अर्थ- प्रथम जे धुवरासीसु के० ध्रुवांकनी श्रेणी कही ठे, तेमांहे त्रण लाख पंचावन्न हजार ठसेंने चो-
राशी पटलां योजन जेवारे त्रणे परिधिमांहे मिलिया के० मेखवीरं, तेवारे कमसो के० अनुक्रमे पुस्करद्वस्स
के० पुष्कार्कनी परिहितिंगं के० त्रण परिधि, हवंति के० होय, ते संख्या थंज थकी जाण्वी. लकंच ॥ अ-
डाइदीव कुसमुदरुव तप्परिहिं जोयणिगकोडी ॥ वायालखस्कीसं ॥ सहसा दोसयइगुणवन्ना ॥ १ ॥ सो-
लसकोनीलस्का ॥ नवकोडिसयातिकोडिङ्गलस्का ॥ पणवीससहस्रासे ॥ गणियपयंसुगुणसुराणेहिं ॥ १५५ ॥

हवे मनुष्यक्षेत्र वाहेर. जे पदार्थ न होय ते कहे ठे.

नइदहघण घणियागणि ॥ जिणाइनरजम्ममरणकालाई ॥
पणयाललरकजोयण ॥ नरखितं मुनु नो पुरलं ॥ १५६ ॥

अर्थ- नदी, रुद, घन के० मेघ घणिय के० मेघनो गर्जाव, अगणि के० वादर अग्नि काय, जिणाइके०
तिथंकर, आदिशब्दयकी बलदेव, वासुदेव, चक्रवर्ति ने बीजा पण नर के० आमान्य मनुष्य तेना जम्ममरण

કે० જન્મ અને મરણ તથા કાલાઈ કે० સુહૃદ્, પ્રહર, દિવસ પ્રમુખ આદિશબ્દ થકી ચંચ સૂર્યના પરિવેષ વિજલી ચય, અપચય, અને હપરાગ દૃઢતા પદાર્થ પીસાલીસ લાલ્લ યોજન પ્રમાણ મનુષ્યદેવ માંદે હોય. પણ નરલિત મુત્તુ કે० નરદેવ મૂકીને નોપરલ્લ કે० બાહેર ન હોય. યદુ નરદેવના સ્વજાવતું વિશેષ જાણતું ॥ ઇતિશ્રી સદેજરલ્લ વિરલિતે દેવસમાસવાર્તિકે પંચમોધિકારઃ ॥ ૨૫૬ ॥

હવે પુષ્કાર્ક પર્વત પ્રમુખને વિષે જિનજવન હે તે કહે હે.

ચઢસુ વિ ઇસુયોરસુ ॥ ઇક્કિં નરનર્ગમિ ચત્તારિ ॥ કૂહોવરિ
જિણજવણા ॥ કુલગિરિજિણજવણપરિમાણા ॥ ૨૫૭ ॥

અર્થ- પ્રથમ કહ્યાં જે ધાતકીલંહને વિષે હે ઇષુકાર, અને હે ઇસુકાર, પુષ્કાર્કનેવિષે પ ચઢસુવિ કે० ચારેપણ ઇસુયોરસુ કે० ઇસુકાર પર્વતને વિષે પ્રલેકેં ચાર કૂટ હે, તેમાંદે હેલ્લા સિદ્ધકુટને વિષે ચાર પર્વતે ઇક્કિં કે० એકે જિનજવન હે, બધા મલી ચાર જિનજવન હે, અને નરનર્ગ કે० માનુષ્યોત્તર પર્વતના ચત્તારિકુહોવરિ કે० ચાર કૂટના હપર જિણજવણા કે० ચાર જિનજવન હે, તે જિનજવન કેહેવાં હે ? તોકે કુલગિરિજિણ જવનપરિમાણા કે० કુલગિરિના જિનજવનને પરિમાણે તે જિનજવન જાણવા. પટલે પચાશ યોજન લાંબા, પચીશ યોજન પહોલા અને ઢઝીશ યોજન ઠંચા યવાં જિનજવન જાણવાં. ॥ ૨૫૭ ॥

હવે નંદીશ્વર, કુંડલ અને રુચક દીપનેવિષે જિનજવન કહે હે.

તત્તો હુગુણ પમાણા ॥ ચઢદારા યુત્તવશિયસુરુવા ॥ નંદી-
સર બાવણા ॥ ચઢ કુંડલિ રુચગિચત્તારિ ॥ ૨૫૮ ॥

અર્થ- તત્તો કે० તે માનુષ્યોત્તર તથા ઇસુકાર પર્વતના જિનજવન થકી હુગુણપમાણા કે० બમણું હે પ્રમાણ જેમનું, અર્થાત્ એકસો યોજન લાંબા અને પચાશ યોજન પહોલા તથા બહોસેર યોજન ઠંચા યવાં અને ચઢદારા કે० ચારણ બારણે સહિત યુત્તવશિયસુરુવા કે० પૂર્વસુરિકૃત સ્તોત્રને વિષે વચ્ચાણું હે, સ્વરૂપ જેમનું યવાં આઠમાં નંદીશ્વર દીપનેવિષે બાવણ જિનજવન જાણવાં, તથા કુંડલ દીપનેવિષે કુંડલને આકારે જે મધ્યગિરિ હે તેને કુંડલગિરિ કહે હે, તેની ચાર દિશાનેવિષે યવાજ પ્રકારનાં ચાર જિનજવન જાણવાં. એમ રુચગિચત્તારિ કે० રુચકદીપને વિષે પણ ચાર જિનજવન હે, એમ સાઠ જિનજવન હે ચાર બારણાના હે.

બહુસંલવિગપ્પે રુચ, ગદીવ હચ્ચત્તિ સહસ ચુલસીઈ ॥ નર-
નગસમરુચગો પુણ ॥ વિહરિ સયઠાણસહસંકો ॥ ૨૫૯ ॥

અર્થ- બહુસંલ કે० ઘણી સંસ્થાના વિગપ્પે કે० વિકલ્પ પટલે વિચાર હે. જેને વિષે યવો રુચક દીપ હે તે વિકલ્પ દેખાહે હે. યથા દોકોહીસહસ્તાઈ ॥ ઝચેવસયાઈફલ્લીસાઈ ॥ ચઢયાલસયસહસ્તાઈ ॥ વિસ્કંતો કુંડલોદીવો ॥ ૧ ॥ દસકોનીસહસ્તાઈ ॥ ચત્તારિસયાઈ પંચસીયાઈ ॥ ઝાવત્તારિંચલ્લક્કા ॥ વિસ્કંતોરુચ-ગદીવસ્સ ॥ ૨ ॥

એમ દીપપન્નતિની નિર્યુક્તિમાંદે કુંડલદીપ અને રુચકદીપકનું વિલ્કંજ કહ્યું હે, તે લાલ્લ યોજન પ્રમાણ જંબૂદીપ થકી, બમણા દીપસમુજ ગણતાં ગાયોક્ત હે હજાર ઝસેને એકઝીશ કોહી ચુમાલીશ લાલ્લ યોજન પટલું દશમાં કુંડલદીપનું માન આવે. બીજી ગાથાએ રુચક દીપનું પરિમાણ દશ હજાર ચારસેને પંચાસી કોની ને બહોસેર લાલ્લ યોજન કહ્યાં હે તે આગીઆરમા દીપનું માન આવે હે. પટલે એક વિકલ્પઃ ॥

तथा— जंबुधायईपुत्तर ॥ वारुणीखीरघयखोयनंदीसरा ॥ अरुणरुणवायकुंरुल ॥ संखरुणगजुयगकुसकुचा ॥ १ ॥ ए संघयणीनी गायाने अनुसारे अग्नीआरमो कुंडलघीप अने तेरमो रुचकघीप. ए बीजो विकट्यः

तथा तिपडोयारातहारुणोऽष्टा ए रीते जोतां एक नामे त्रण नाम करतां पन्नरमो कुंरुलघीप आवे ठे, अने एकवीशमो रुचकघीप आवे ठे, ते एवी रीते के ? आठमो नंदीश्वर घीप ठे, त्यारपडी नवमो अरुण, दशमो अरुणवर, अग्नीआरमो अरुणवरावजास, वारमो अरुणोपपात, तेरमो अरुणोपपातवर, चढदमो अरुणोपपातवरावजास, पन्नरमो कुंरुल, सोढमो कुंडलवर, सत्तरमो कुंरुलवरावजास, अठारमो संख, ढंगणीशमो संखवर, बीशमो संखवरावजास, एकवीशमो रुचक, ए रीते एकवीशमो रुचकघीप आवे ठे. ए बीजो विकट्य जाणवो.

जीवाजिगमनेविषे पेहेला विकट्यनी संख्या कही ठे. तथा ॥ जंबूदीवेलवणे ॥ धायइकाखोयपुत्करेवरुणे ॥ खीरवयखोयनंदी ॥ अरुणवरे कुंडले रुयगे ॥ ए चोथो विकट्य ॥ एम चार विकट्य ठे. तथा ते रुचकघीपना बहुमध्यदेशनेविषे बलयने आकारे रुचकशैल ठे. ते चोराशी हजार योजन लंबे ठे, वली नरनगसम के० मानुष्योत्तर पर्वत सरखो विस्तारठे. पुण के० वली पटलुं विशेषे जे ए विस्तारजाशत आंकने स्थानके सहस्रनो आंक जाणवो. जेम मानुष्योत्तर पर्वतनो मूख विस्तार एक हजारने बावीश योजन ठे. तो रुचक पर्वतनो मूख विस्तार दशहजारने बावीश योजन जाणवो. वली मानुष्योत्तर पर्वतनो शिखर विस्तार चारसोने बावीश योजनठे, तो रुचक पर्वतनो शिखरविस्तार चार हजारने बावीश योजन ठे. ॥ १५९ ॥

तत्स सिद्धरंमि चण्डिसि ॥ बीयसहस्तिगिणु चण्डि अठठ ॥

विदिसि चळ इय चत्ता ॥ दिसि कुमरिक्क सहस्सुच्चा ॥ १६० ॥

अर्थ—तत्स के० ते रुचकशैलना सिद्धरंमि के० शिखरनेविषे चण्डिसि के० पूर्वादिक चार दिशाने विषे बीयसस्तिगिणु के० वे हजार योजन ज्यां थाय ठे, त्यां एकेक कूट ठे, अने चण्डि के० चोथा सहस्रनेविषे अठठ के० आठ आठ कूट ठे. ते आठ कूट दिशाकुमरीनां कहां ठे, नहीनां त्यां नवडुं सिद्धकूट पण ठे. तथा विदिसि के० विदिशिनेविषे जे चळ के० चार कूट ठे, ते सहस्रांक जाणवा. ते एक हजार योजन मूखविस्तार तथा एक हजार योजन लंबा अने पांचसो योजन शिखरविस्तार एवां कूट ठे. इयचत्ता के० ए सर्व मली चालीश कूटनेविषे रुचकवासीनी दिसिकुमरी के० दिशिनेविषे जे कुमरी वसे ठे ते दिशिकुमरीनां नाम लखीएं तैयं.

नंदोत्तरा, नंदा, सुनंदा, नंदवर्जनी, विजया, वैजयंती, जयंती, अपराजिता ए आठकुमरी, पूर्व रुचकने विषे वसे ठे. समाचारा, सुप्रदत्ता, सुप्रबुद्धा, यशोधरा, लक्ष्मीवती, शेषवती, चित्रगुप्ता, वसुंधरा ए आठ दक्षिणरुचकनेविषे वसे ठे. इलादेवी, सुरादेवी, पृथ्वी, पद्मावती, एकनाशा, अनवमिका, जवा, अशोका ए आठ पश्चिम रुचके वसे ठे. अलंबुसा, मिश्रकेशी, पुंरुरीका, वारुणी, हासा, सर्वप्रजा, श्री, ह्री, ए आठ उत्तररुचके वसे ठे. चित्रा, चित्रनाशा, तेजा, सुदामिनी, ए चार विदिशिना रुचके वसे ठे. रुपा, रूपांतिका, सुरूपा, रूपवती ए चार मध्य रुचके वसे ठे. ए संख्या एकत्र गाणता चालीश थाय, अने प्रथम सोल वखाणी ठे, ए सर्व मलीने उपपन्न दिक्कुमारिका जाणवी, ए सर्व दिशाकुमारी ते श्रीतीर्थकर देवना जन्मदिवसनेविषे आवीने स्मृतिकार्य करी पोतपोताने स्थानके जाय. ॥ १६० ॥

હવે ગ્રંથની સમાપ્તિ કેહેતે.

इय कयवयदीवोदहि ॥ विचारखेसो मय विमङ्गावि ॥ वि-
हिउ जिणगणहरगुरु ॥ सुयसुयदेवीपसाएण ॥ २६१ ॥

અર્થ-इय કે० આ જે પૂર્વે કહ્યું તે કયવયદીવોદહિ કે० કોફક દીપ સમુદ્ધના વિચાર કે० વિચારતું
લેસો કે० લેશ પટલે પરમાણુમાત્ર તે વિમङ्गावि કે० વિગત પટલે જેની બુદ્ધિ ગદ્દ છે, યવો મૂર્ખ થકો પણ
મય કે० હું રત્નોશ્વર નામા આચાર્ય તેણે જિણ કે० પરમ કેવલજ્ઞાન તેણે કરી વિરાજમાન સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી,
સંસારપારંગત, જેણે સમસ્ત અષ્ટકર્મરૂપ શત્રુ જીત્યા છે. જેમને દેવોની કોઢાકોઢી વંદે છે. અષ્ટમહાપ્રતિ-
દ્યાર્ય, ઘનવ્રત્ય, ચામર યુગ્મ, સમવસરણ ઇત્યાદિક શોખો જેને વિષે છે, ને જે સમસ્ત જીવની ગતિ આગતિ
તથા સુલ્લ દુઃલ્લ તે જ્ઞાનને બલે જાય છે. જે ચંચલ રાજના સર્વ જીવાદિ પદાર્થને કરતલામલકની પેરે દે-
લે છે. તેને જિનરાજ દેવ કહિયું. અને ગણહરગુરુ કે० જે જિનેશ્વરની આજ્ઞાના પ્રતિપાલક યવા શિષ્ય જે
ગૌતમ સૌધર્માદિક તેને ગુરુ કહીયું, ગુરુ પટલે જે ધર્મની તથા તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કહે પોતે ધર્મના માર્ગને
વિષે પ્રવર્તે, બીજાને પ્રવર્તાવે, તેને ગુરુ કહીયું. અને સુય કે० સિદ્ધાંત જે તીર્થંકરનાં વચન પ્રમાણે પ્રકા-
શ્યાં, તે પ્રકાશના કરનાર ગણધર ચંચલ પૂર્વધર પટલે શ્રુતકેવલી અને દશપૂર્વધર તેમના કરેલા તે સિ-
દ્ધાંત કહીયું. શ્રુતદેવી તે સરસ્વતી, સિદ્ધાંત પ્રમુલ્લ સર્વ શાસ્ત્રની જે અધિષ્ઠાધિકા તેને સરસ્વતી કહિયું. તથા
બીજા પૂર્વાચાર્ય જે મહંત જિનજગ્ગણી ક્ષમાશ્રમણ, મલ્લયગિરિ, વજ્રસેન, હેમતિલકસૂરિ પ્રમુલ્લગુરુ તેમનો
જે પ્રસાદ તેણે કરી ५ મનુષ્યાદિક જીવોના હેત્રનો વિચાર ને લેશમાત્ર લલ્લ્યો છે. ॥ ૨૬૧ ॥

सेसाण दीवाण तहोदहीणं ॥ विचारविचारमणोरपारं ॥ स
या सुयाउ परिजावयंतु ॥ सर्वपि सवन्नुयइक्कचित्ता ॥ २६२ ॥

અર્થ-શેષ બીજા અસંલ્લયાતા દીવાણ કે० દીપનો તહ કે० તથા હદહીયું કે० સમુદ્ધનો વિચાર કે०
વિચાર તેનો જે વિહાર કે० વિસ્તાર તે પ્રત્યે સયા કે० સદાસર્વદા સુયાઉ કે० સિદ્ધાંત થકી સઘનુ કે०
સર્વજ્ઞ જે તીર્થંકર દેવ તેના ધર્મ વચનને વિષે ઇક્કચિત્તા કે० એક અધિતીથ ચિત્ત જેમનું છે ५હવા થકા સર્વ-
પિ કે० સમસ્ત વિચારને પરિજાવયંતુ કે० જાણો, પણ ५ દીપસમુદ્ધનો વિચાર કેહેવો છે. તો કે અણોરપારે
કે० અનંત અપાર છે. તો તીર્થંકરના ધર્મનેવિષે એકચિત્તપણા થકી અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન પામિને ५ સર્વ દીપ
સમુદ્ધનો વિચાર જાણવો, ५ પરમાર્થ. ॥ ૨૬૨ ॥

सूरीहि जं रयणसेहर नाम एहिं ॥ अप्पन्नेमेव रइयं नरखित्तवित्कं ॥ तं
सोहियं पयरणं सुयणाहि लोए ॥ पावेउतं कुसवरंगमयप्पसिद्धि ॥ २६३ ॥

॥ इयखित्तसमासपकणस्सउठोअहिगारोसम्मत्तो ॥

અર્થ-સૂરીહિ જં રયણસેહર નામ ઇહિં કે० અપ્પન્નેમેવ રઈયં નરલિખિત્તવિલ્કં ॥ તં
સોહિયં પયરણં સુયણાહિ લોએ ॥ પાવેઉતં કુસવરંગમયપ્પસિદ્ધિ ॥ ૨૬૩ ॥
॥ इयखित्तसमासपकणस्सउठोअहिगारोसम्मत्तो ॥
અર્થ-શ્રીરત્નોશ્વર નામે જે સૂરિ કે० આચાર્ય તેણે અપ્પન્નેમેવ કે० આત્માને અર્થે ઇહિંનરલિખિત્તવિલ્કં
કે० ५ નરહેત્રનું ઘલાણ તે રઈયં કે० રચ્યું. તે કેહેલું છે. તોકે સુયણા કે० સુજન જે રાગ કેષ રહિત યવા
ઉત્તમ જીવ તેણે સમ્યક્ પ્રકારે એક ચિત્તપણે સોહિયં કે० સોધ્યું, નિર્દૂષિત કીધું છે, ५હું જે આ પયરણં
કે० હેત્રસમાસપ્રકરણ તે કુશલ, આરોગ્ય, રંગ, આનંદ પ્રમુલ્લ ઘણા જલા પદાર્થ છે જેને વિષે ५હું. ५
શાસ્ત્ર લોકને વિષે પ્રસિદ્ધી કે० વિસ્તાર પ્રત્યે પાવેઉતં કે० પામો. ५ ગ્રંથનો આશિર્વાદ મંગલ સ્વરૂપે કહ્યો છે. ૨૬૩

संवत्सराधयतस्फदाननकुसुदबांधवप्रमिते ॥ इषसुर्देविजयदशम्यामुदयपुरे नियत्तसुविदिने ॥ १ ॥ श्री-
मत्खरतरगने स्वहे श्रीसाधुधर्मगणिसुख्याः ॥ तन्निष्पसहृजरा जयंत शरदःशतं जगति ॥ २ ॥ तस्याश्रवे-
षुसुख्योनाभोदयसागरः श्रुताधारात् ॥ क्षेत्रसमासप्रकरणवाद्यविवोधसुसंक्षिप्तं ॥ ३ ॥ गंगाजलनिर्मलया स-
दृक्ताकारयातपस्विन्या मंत्रिधनराजसुतयासुगंगयान्यर्थितो व्यदधत् ॥ ४ ॥ मतिमांधतः प्रसादात्समयविरु-
द्धंलिखितमत्रमया ॥ संशोध्यंश्रुतवक्त्रिः प्रसादमाधायतत्सर्वं ॥ ५ ॥ इतिक्षेत्रसमासप्रकरणं वाद्यावबोधस-
हितं समासमिदम् ॥

॥ अथ श्रीसिद्धांतस्तवन प्रारंभः ॥

नत्वा गुरुन्यः श्रुतदेवतायै मुधर्मण्येच श्रुतजकिनुजः ॥ निरुद्धनानावृजिनागमानां जिनागमानां स्तवनं
तनोमि ॥ १ ॥ सामायिकादिकषडध्ययनस्वरूपमावश्यकंशिवरभावदनात्मदर्श ॥ निर्युक्तिजाप्यवरचूर्णिविचि-
त्रवृत्ति स्पष्टीकृतार्थनिबद्धं हृदये बहामि ॥ २ ॥ युक्तिमुक्तास्वातिनीरं प्रमेयोर्मिमहोदधिं ॥ विशेषावश्यकं-
स्तौमि महाज्ञाप्यापराजिधं ॥ ३ ॥ दशवैकालिकं मेरुमिवरोचिष्मचूर्णिकं ॥ प्रीतिक्षेत्रं सुमनसां सत्कट्याणमयं
स्तुनः ॥ ४ ॥ उब्धामुपोद्घातविकल्पकालजेदप्रजेदप्रतिजेदरूपां ॥ मितानिजिधानाममिताजिधेयां नौम्याधनिर्गु-
क्तिममोभयुक्तिं ॥ ५ ॥ पिंडविधिप्रतिपत्तावखंडपांडित्यदानकुर्वलितां ॥ लिखितपदश्रुतिमिष्टामिष्टमर्गपिनियुक्तिं
॥ ६ ॥ प्रवचननाटकनादीं प्रपंचितज्ञानपंचकसतत्त्वा ॥ अस्माकमर्मदतमं कंदलयतुनदिरानंदं ॥ ७ ॥ अनुयोग-
घाराणीं घाराणींघातुनर्जवपुरख्य ॥ जीघासुः श्रुति सौधाधिरोहसोपानरूपाणि ॥ ८ ॥ अनवमनवमरससुधाइदिनीं
पद्मत्रिंशदुत्तराध्ययनीं ॥ अंजामिपंचचत्वा, रिंशतमृजिजाषितानि तथा ॥ ९ ॥ उच्चैस्तरोर्दक्षितपंचचूर्णमाचार
माचारविचारचारं ॥ महापरिज्ञानसुजोगविद्यमाधंप्रपञ्चे गमनंगजैत्रं ॥ १० ॥ त्रिषष्टिसंयुक्तशतत्रयीमितप्रवा-
दिदर्पांविभिजेदह्मादिनी ॥ द्यश्रुतस्फंभयंशिवश्रियेकृतस्युद्धःसूत्रकृतांगमजिये ॥ ११ ॥ स्थानांगाव दशस्थान
स्थापिताखिलवस्तुने ॥ नमामिकामितफलप्रदानसुरशाखिने ॥ १२ ॥ तत्तत्संख्या विशिष्टार्थं प्ररूपणपरायणं ॥
संस्तुमसमवायांगं समवायैःस्तुतं सतां ॥ १३ ॥ यापद्मत्रिंशत्सहस्रान् प्रतिविधिसुजुषां विज्रतीं प्रश्नवाचां, च-
त्वारिंशत्तेषु प्रथयतिपुरितः श्रेष्ठिमुद्देशकानां ॥ रंगरंगोत्तरंगानवगमगहना कुर्विगाहाविषाहप्रज्ञासिपंचभांगं,
जयति जगवती सावित्रिचार्थकोशः ॥ १४ ॥ कथानकानां यत्रार्थं चतस्रः कोटयःस्थिताः ॥ सौत्विष्टादिज्ञा-
नहृद्याज्ञातार्थकथाःश्रिये ॥ १५ ॥ आनंदादिश्रमणोपासकदेवैतिवृत्तसुजगमार्थाः ॥ विशादासुपासकदशा जावह-
शोममदिशंतुसदा ॥ १६ ॥ महर्षिमहासतीनां गौतमपञ्चावतीपुरोगाणां ॥ अधिकृतशिवांतसुकृताः स्मरतो-
च्चैरंतकृद्दशाःकृतिनः ॥ १७ ॥ गुणैर्यदध्ययनकलापकीर्तिता अनुत्तराःप्रशमिषुजाक्षिसुख्यकाः ॥ अनुत्तरश्रि-
यमजजज्ञनुत्तरोपपत्तिकोपपदशःश्रयामिताः ॥ १८ ॥ अंगुष्ठाद्यवतरदिष्टदेवतानां विद्यानांजवनमुदात्तवैजवानां
॥ निर्णीताश्रवविधिसंवरस्वरूपाः प्रश्नव्याकरणदशादिशंतुहानः ॥ १९ ॥ ज्ञातैर्मृगापुत्रसुबाहुवादिजिः शास-
दिपाकंसुखदुःखकर्मणां ॥ दिपंकिंसंख्याध्ययनोपशोर्जितं श्रीमदिपाकश्रुतमस्तुनःश्रिये ॥ २० ॥ प्रणिधायय-
त्यवृत्ता शास्त्रांतरवर्णनातिदेशततिः ॥ नमतोपपत्तिकंतत् प्रकट्यदुपपातवैचित्रीं ॥ २१ ॥ सूर्याजवैजवविज्ञा-
वनहृदतीर्थं प्रश्नादनंतरमिनानननिर्गतैः ॥ केशप्रदेशिचरितेनविराजिराजप्रश्नीधमिदमुपपत्तिज्ञतैर्वहामि ॥ २२ ॥
जीवाजीवनिरूपिदेधाप्रतिपत्तिनवकमनीर्यं ॥ जीवाजिगमाध्ययनं ध्यायेमासुगमगमगहनं ॥ २३ ॥ षट्त्रिं-
शतापदैर्जीवा जीवजाव विजाविनीं ॥ प्रज्ञापनांयथायामिदयामार्थस्यामखंयशः ॥ २४ ॥ विवृताद्य द्वीपस्थि-
तिजिनजनमहच्चक्रिदिग्बिजयविधये ॥ जगवतिजंबु द्वीपप्रज्ञातेतुन्यमस्तुनमः ॥ २५ ॥ प्रणमामिबंचसूर्यप्रज्ञासी
यमलजातिकेनय्ये ॥ ग्रंथवपुषेनवनरनातिजिदार्थात्मनापिययोः ॥ २६ ॥ काळादिकुमाराणां महाहवारंजसं-
चूतैर्द्विषैः ॥ दर्शितनरकातिथ्यानिरयावल्लिकाविजेषीरन् ॥ २७ ॥ पद्मादयःकष्टपवसंतज्यमुपेयिवांसःसुकृतैः

शमीशाः ॥ यत्रोदिताः श्रेणिकराजवन्दया उपास्महे कष्टवसंतिकास्ताः ॥ २७ ॥ चंद्रसूर्यवदुपुत्रिकादिर्जियंत्रं
यमविरोधनाफलं ॥ जुज्यमानमगुणाज्जायधियैः पुषिताः शमजिपुष्प्यंतुताः ॥ २८ ॥ श्रीहीप्रचूतिदेवीना क-
रित्रं यत्र सूरितं ॥ ताः संतुमेप्रसादानुकूलिकाः पुष्पचूचिकाः ॥ २९ ॥ वृक्षीनानिषघादीनां घादशानांयशः
स्रजः ॥ पुंस्तुजकिनिष्ठातां दशां वृक्षिदशाः शुजां ॥ ३० ॥ वंदेमरखसमार्धिं प्रत्याख्यानेमहातुरोपपदे ॥ सं-
स्तारचंद्रवेधकजक्तपरिह्लाचतुःशरणं ॥ ३१ ॥ वीरस्तवदोचंद्रस्तवगङ्गाचारमपिचगणिविधां ॥ क्षीपाधिप्रहसिं
तं कुलवैचारिकंचनुमः ॥ ३२ ॥ शिवाध्वदीपायोद्वतानुद्धातारोपणात्मने ॥ चित्रोत्सर्गापवादायनिशीथांयनमो
नमः ॥ ३३ ॥ संकष्टव्यवहारेणाधुनातेनापिसुख्यता ॥ तंजीतकष्टपमाकष्टपक्षतीर्थश्रियः श्रिये ॥ ३४ ॥ अं-
चामिपंचघ्ननवप्रमाणाचामाभ्यसाधुं कृतैरवाध्वं ॥ महानिशीर्धमहि मौषधीनानिशीथिनीशंशिववीतिष्ठतं
॥ ३५ ॥ निर्युक्तिजाप्यवार्तिकसंग्रहणीचूर्णिं टिप्पनकटीकाः ॥ सर्वेषामप्येषां चेतसिनिवसंतुनःसततं ॥ ३६ ॥
परिकर्मसूत्रपूर्वायुयोगपूर्वगतचूचिकाजैदं ॥ ध्यायामिद्विवादंकाक्षिकसुत्काक्षिकंश्रुतंचान्यत् ॥ ३७ ॥ वस्या-
जवंत्यवितथा अद्याप्येकोनयोरुशादेशाः ॥ साजगवतीप्रसीदतुममांगविद्यानवद्यविधिसाध्या ॥ ३८ ॥
वंदेविशेषवर्षीं संमतिनयचक्रबाखतत्त्वार्थान् ॥ ज्योतिः करंडसिद्धिप्राप्तवस्तुदेवहिंमि ॥ ३९ ॥ कर्मप्रकृ-
तिप्रमुखान्यपराण्यपिपूर्वसूरिरचितानि ॥ समयसुधां वुधिपुतान् परिचिनुमः प्रकराणानिचिरं ॥ ४० ॥ उच्चै-
र्घोजंजनलक्ष्मणानि विदितो विप्रस्तुवर्णात्मनां जग्यानंदनजघ्नालमहिमारोचिष्णुचूलांचितः ॥ अस्तु श्रीजिनगेह-
जास्वरकस्थितं लसन्नजिर्जरः सोयंवः परमेष्ठिर्पंचकनमस्कारः सुमेरुः श्रिये ॥ ४१ ॥ सर्वश्रुताच्यंतरगां कृतैर्नस्ति-
रस्तुर्तिपंचनमस्तुर्तिच ॥ तीर्थप्रवृत्तेः प्रथमं निमित्तमाचार्यमंत्रं चनमस्कारोमि ॥ ४२ ॥ ज्याकराण्डेदोषं कृतिना-
टककाव्यतर्कगणितादि ॥ सम्यग्दृष्टिपरिग्रहपूतं जयति श्रुतज्ञानं ॥ ४३ ॥ इति जगवतः सिद्धांतस्त्रयसिद्धिफल-
प्रथा, गुणगणकांकांतेकुर्वाजिनप्रजवस्थयः ॥ वितरति तरांतस्मै तोषाकरं श्रुतदेवता स्पृहयति च साद्विक्रिमीमस्त-
मागमनोत्सवं ॥ ४४ ॥

॥ अथ श्रीकृष्णजादिवर्धमानांतजिनस्तनमारंजः ॥

आनखनाकिपतिरत्नाकिरीटरोचिनीं राजितकमसरोजनिवासलक्ष्मीः ॥ उत्तप्येहमपरमाणुमयप्रजोवः श्रीना-
जिनंदनजिनाधिपतिः पुनातु ॥ १ ॥ चाणूरजिह्वारणनिर्गतसिंधुवारिधाराजिघौतगरुक्मदघौतकांतिः ॥ कंद-
पूरुपपवनाशननाशनैकविश्वजोविजयतामजितोजिनेन्द्रः ॥ २ ॥ वंदारुसादरपुरंदरमौलिमौलि रत्नांशुमांस-
खितपादनलप्रजौघः ॥ पुष्येष्टपन्नगपतिद्वयपक्षिराजः श्रीशंजवोजवतुजागयविचूतयेवः ॥ ३ ॥ नालीकसंश्रय-
निवहरसोमराक्षी संसेवितोचितगतिः शुचिपक्षहाली ॥ नित्यं मनःसरसिबीतमलेमराक्षीलाचितं कलयताव-
जिनंदनोवः ॥ ४ ॥ अर्तिनिवर्तयतु कार्तिकपूर्णिमेंद्रसंवावदूकवदनः सदं गुणानां ॥ ज्याकोशचंपकविरोचि-
शरीररोचिर्ज्योतिर्ददतुवः सुमतिर्मुनीशः ॥ ५ ॥ कट्याथवक्षिणपल्लववारिवाहः प्रत्युपपुषिकरधारुणकाय-
कांतिः ॥ गीर्वाणमौलिमणिचुंबितपादपद्मः पद्मप्रजोदिशतुनभदवीमर्षकां ॥ ६ ॥ जग्येष्टुतपमतदुं विजितो-
तुसेवाहेवाकिनाकिमुकुटोपलषट्पट्टिनांभिः ॥ देवैर्जवाहनकरेणुसलीलगामी चामीकरोज्वलरुचिर्जगवानुसुपार्धः
॥ ७ ॥ देवः शरज्जलधरो गिज्जतवारिधाराघौतत्रिलोचनशिखोच्चयगौरमूर्तिः ॥ त्रैलोक्यलोकांकुमुदाकरपूर्णः
चंद्रश्चंद्रप्रजोदिशतुवः शिवदानशौहः ॥ ८ ॥ प्रेक्षन्नाखवलिसमयूखशिखानुविज्वाबाजातपद्म रितपंकजकांति-
जैत्री ॥ कुंदावदातगुणमौक्तिकताम्रपर्णी पादवयीममसुदंसुविधेविधचां ॥ ९ ॥ रुद्रात्मकाकरटीं रुद्रगुणाधि-
राजस्रैलोक्यलोचनचक्रोरसुधासंरीचिः ॥ योगीं रुद्रात्मलवसासिखलासहंसः श्रीशीतलः सफलयत्नजिवाधि-
तंवः ॥ १० ॥ इषाकुवंशसुरमंदिरहेमकुंजः कायप्रजापहसिताकुतशातकुंजः ॥ ज्ञानात्मदशतलविंविदविश्व-
विश्वः श्रेयांसतीर्थपतिर्ययुतिप्रियंवः ॥ ११ ॥ जीयाज्जगत्रयपतिः प्रतिपक्षपद्मं रुद्रमंडलनिरस्तिगजसि-

माली ॥ प्रौढप्रजावचनं शुवनैकधुर्वधूकवंधुरसचिः प्रभुवासुपुन्यः ॥ १३ ॥ त्रैलोक्यशेखरितशासनमोहरा-
जमाद्यद्यशःशशधरप्रसनैकराहुः ॥ पोतः प्रमादजलधौकलघौतकांतिर्मन्त्रेतसोविमलताविमलस्तनोतु ॥ १३ ॥ आनं
दमेधुरनमस्त्रिशैशमौलिमंदादामविगलनमकरंदधौतं ॥ लक्ष्मीनिकेतनमनंतजिनेश्वरस्य पादारविंदमजिनंद-
नुमानसंनः ॥ १४ ॥ श्रीजानुपपुत्रकुलकैरवशीतजानुः संमोहसंतमससंचयचंडजानुः ॥ पुण्यत्कपायदनुजान्वयच
क्रपाणिः पाणिस्थमावहतुवः शिवशर्मधर्मः ॥ १५ ॥ बाह्यांतरारिकुलकाननधूमकेतुः संकेतधामजिनचक्रमारम-
ख्योः ॥ सौवर्णपद्मदलकोमलकायकांतिः श्रीशांतिरंतयतुस्तंततिमेनसांनः ॥ १६ ॥ सिद्धांतसिद्धतटिनीतुहिनाचलाय
श्रीवह्निवेग्ननकलामखयानिलाय ॥ निःशेषजंतुपरिरक्षणदीक्षिताय श्रीकृष्णवेणुगणैः पृथवेनभोस्तु ॥ १७ ॥ देव-
सुदर्शननराधिपवंशवंशमुकाफलंसफलितप्रणताजिलापः ॥ लोलाद्दपक्षिकुलसंयमनैकपाशः श्रीमान्नरः स्फु-
रतमानसमंदिरैरे ॥ १८ ॥ चिंतामणित्रिदशपादपकामधेनुमाहात्म्यजैत्रवरणां वरुहप्रणामः ॥ मारप्रवीरजय-
मल्लमतक्षिकास्तुमहिर्मेदीहृदपिप्लवितप्रमोदः ॥ १९ ॥ निर्वाणारन्यकमलाहृदितारहारः संसारवारिनिधितार-
णकर्णधारः ॥ अञ्जोदसोदरवपुः स्वपदारविंदे श्रीसुव्रतोदिशतुषट्चरणव्रतं ॥ २० ॥ नवबुधसम्मणिकिरीट-
घटप्रसारिच्योत्तज्जलस्रपितपादपयोरुहश्रीः ॥ कीर्तिप्रतानधवलीकृतचतुर्वर्गः स्वर्जघाणिसाध्यतुवोनमिती-
र्थनाथः ॥ २१ ॥ सेवापरायणनरायणचारुचूडारक्षप्रजापटलपाटक्षितांमिपिठः ॥ राजीमतीहृदयपंकजचंच-
रीकः श्रीनेमिरस्तुजवतांजयतांतिशाल्यै ॥ २२ ॥ फुल्लतर्फणींघ्रफणराजिमणीमरीचिबीचिप्रपंचितशचीपति-
कार्मुकश्रीः ॥ दुर्गापसर्गजलशोषविधौतपतुः स्वामीपिपुर्तुजवतां चितानिपार्थः ॥ २३ ॥ नम्रंशेखरपराग-
पिशंगितांमिर्मुंगसंगमकर्मविगीरिंभवजः ॥ सिद्धार्थपार्थिवकुलार्थवकौस्तुजोवः श्रेयांसिमांसलयतात् प्रभुव-
र्द्धमानः ॥ २४ ॥ प्रकावर्द्धवितजिनप्रभुस्वरिवर्वाक्यारवर्तिविजवाविजवाऽधिकाराः ॥ यष्टतुयोगिदृष्टजाकृष-
जादयोवः श्रीवर्द्धमानचरमाः परमार्थसिद्धिः ॥ २५ ॥ तत्त्वानितत्त्वानिचुतेषुसिद्धजावाराजिवाविशिषोषधर्मैः ॥ दु-
र्बोधदुर्बोधमतद्वंद्वतमारंज मारंजजतादिवदेवं ॥ १ ॥ नैवाजिनैवाजिततेस्त्वेलंकाहंतुकाहंतुरधनयस्य ॥ मामन्नमा-
मन्नतथापि कुंददंतावदंतावलचिन्हीर्न ॥ २ ॥ बाहं कबाहं कलिपेकमध्रकैर्प्रमेषवर्णांकृपायाः ॥ तांशंजतां-
शंजववर्द्धयतीमेकांतमेकांतववाचमीडे ॥ ३ ॥ वंदेशिवंदेशितवर्मकृद्विष्वर्णवर्णवर्णरुचेऽधिगंतु ॥ बिम्बस्य-
बिम्बस्यजयेतवौचैरक्षामरक्षामजिनंदनाह्नां ॥ ४ ॥ माराधिमाराधितवासवैर्मवीराजिबीराजितमोहजिते ॥
धामासुधामासुमतेमथित्वमीतिप्रगुणीचयानि ॥ ५ ॥ संसक्तसंसक्तहृदः शिवैर्विरावभ्वांतवभ्वांतनिरा-
सलाहसां ॥ रक्तांकरक्तांकरप्रजाप्रजोपज्ञाजपज्ञाजरादायिनीस्तुभः ॥ ६ ॥ पृथ्वीजपृथ्वीजनचुंगधृतांकस्व-
स्तिकस्वस्तिकृतः सुपार्थ ॥ कामांतकामांतनुयुर्विस्त्यजीकास्तजीकास्तववाग्विलासाः ॥ ७ ॥ शीतांशुशीतांशु-
जदांयशस्तुति सोमांकसोमांकवयेत्तवेशयः ॥ संगत्यसंगत्यजनाह्वमश्रिया सौजाग्यसौजाग्यनिधिर्भजेद्विं ॥ ८ ॥
संकटपसंकटपनकुम्भनोद्यराजीवराजीवलवस्तुषारं ॥ रुच्यासुरुच्यासुविधेनुनाकिरामासुरामासुतनासजसे ॥ ९ ॥ सं-
पन्नसंपन्ननाथपूजितसत्कीर्तिसत्कीर्तितचारुचेष्टितं ॥ यंनिर्जयंनिर्जरमचयन्त्रवेक्षारंसनारंसपुनातुशीतलः ॥ १० ॥
जन्वानजन्वानपुमोह कृपांतःपाततःपाततिरिगंडककि ॥ सश्रेयसः श्रेयसिकस्यनास्तुरागः स्मरागः स्मयजिघ्रशीशे ॥ ११ ॥
वंधूकवंधूकरप्रशक्तिगान्त्राजगान्त्राजवामुपुन्य ॥ सद्योगसद्योगरयप्रसादं जायेयजायेययथानभूयः ॥ १२ ॥
माधुर्यमाधुर्यगिरागुणदुरामेषारामेणिकरेणलक्ष्मणा ॥ तेतेगतेतेगरिमाणमजुतनीताविनीताविमलेश्वरत्व
या ॥ १३ ॥ जाजालजाजालक्षितामलांगुलिखेलेखेलेखेननुतेनचूषितं ॥ मानंतमानंतपदांजुनेनतेकंदर्पकंदर्पधुपैतुकिं
मम ॥ १४ ॥ पश्चात्पश्चात्पदतस्तमेतिविश्वेनविश्वेनरुज्जितोरोगाः ॥ यःसन्नयःसन्नकुवासनाकोनाधर्ननाधर्मरतस्तुते
त्वां ॥ १५ ॥ शांतिनिशांतेनिवसन्नजीता वन्यायवन्यायतिमद्वान्ने ॥ हेमाज्जहेमाजवनप्रसीदजीतानजीतानमपा-
प्मनोः ॥ १६ ॥ सत्यागसत्यागमचंद्रपद्मादसत्वदासत्वनिकेतकूथ ॥ पायादपायादहितार्थपंका वंतीचवंतीचव-
दाननश्रीः ॥ १७ ॥ मंदेतमंदेतयानिरस्तगांगेयगांगेयगुणातवार ॥ योगाधयोगाधरितांतरारेराजिर्वराजिर्व-

રિવસ્યતેઽસૌ ॥ ૧૮ ॥ જાસાવજાસાવનિતેષ્વીલા સત્કાયસત્કાયશસસ્તુતેઽગ્રે ॥ નન્યાપિનન્યાપિહિયાન-
જાતીકામહિકામહિજિનાધિનાથ ॥ ૧૯ ॥ નિર્માણનિર્માયગુણક્ષિતીર્થયોગેનયોગેનદઢેનસિદ્ધઃ ॥ કટ્યાણ-
કટ્યાણસુમેરુસ્તુદેવોઽમુદેવોઽનિસુવ્રતઃસઃ ॥ ૨૦ ॥ વિદ્યાતિવિદ્યાતિશયૈકકોશ્લોકેશલોકેશરણંમેત્વા ॥
નિષ્કોપનિષ્કોપમદેહદીધિતે વપ્રાજવપ્રાજવગત્રયસ્ય ॥ ૨૧ ॥ યેનાજયેનાજરણીકૃતાજ્ઞા ચારિત્રચારિત્રતવ-
સ્વશીર્ષે ॥ નેમેસનેમેસકલૈઃસમુદ્યદામોદદામોદરવંદ્યશક્રૈઃ ॥ ૨૨ ॥ નિમ્નતુવિમ્નતુહિતામરેન્દ્રાઃ પાર્શ્વસ્વપા-
ર્શ્વસ્યસુરસ્વસેવ્યાઃ ॥ જાતાનજાતાનવર્ષકજાનાંપાદાસ્ત્રપાદાસ્ત્રસતાંશારણ્યાઃ ॥ ૨૩ ॥ નિષ્કામનિષ્કામલ-
કાયવીરસિદ્ધાર્થસિદ્ધાર્થકુલપ્રદીપ ॥ સર્વજ્ઞસર્વજ્ઞનમસ્કૃતાંધ્રે પુષ્પાનિપુષ્પાનિસતાંચિતુષ્વ ॥ ૨૪ ॥ ધીરાનિ-
ધીરાનિશિલાંગિરદ્વાવિજ્ઞાનવિજ્ઞાનતકટપટ્ટદ્વાઃ ॥ દેવાધિદેવાધિનુતપ્રાણીતકટ્યાણકટ્યાણકર્પચકાનઃ ॥ ૨૫ ॥
ધારિંજવારિંજયદ્ધસ્તિનોસ્તાચારોપચારોપરિશીલયસ્ત્વાં ॥ નાલીકનાલીકવિઘૌતજૈનસિદ્ધાંતસિદ્ધાંતકનિગ્રહઃ
સ્યાત્ ॥ ૨૬ ॥ શુગ્રાંશુકગ્રાંશુકચૂલ્કરસ્થવીણપ્રવીણપ્રણતેષ્ટદાને ॥ દાહંસદાહંસરથાતિવાત્સપદ્માસ્ય પદ્મા-
સ્યતુજારતીવઃ ॥ ૨૭ ॥ ઇવંશ્રીકૃષ્ણાદયોજિનવરાઃ શ્રીવર્ધમાનાંતિમાઃ સાંધાનંદમહંહંહંહંમકૈર્ષ્ટાશ્વતુ-
વિંશતિઃ ॥ પ્રજ્ઞોહ્યાસલસજિનપ્રજકવિવ્યાવર્થમાનોદયાત્રયા સુમૈયિસુપ્રસન્નહૃદયાઞ્જૈલોક્યલક્ષ્મીશ્વરાઃ ॥ ૨૮ ॥
ઇતિયમકમયચતુર્વિંશતિજિનસ્તુતિઃ ॥

॥ શ્રીવર્ધમાન જિનાય નમઃ ॥

॥ અથ શ્રી કર્મવિપાક નામક પ્રથમ કર્મગ્રંથ પ્રારંભઃ ॥

ટીકાકર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસુરિ આદ્યમાં મંગલ કરેછે:-ઉપજાતિઉદ્.

દિનેશવશ્ચાનવરપ્રતાપૈ, રનંતકાલપ્રચિત્તં સમંતાત્ ॥

યોઽશોષયત્કર્મવિપાકપ્રકં, દેવો મુદે વોઽસ્તુ સ વર્ધમાનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-અનંત કાલનો સંચય કરેલો જે કર્મવિપાકરૂપ પંક ઇટલે કાદવ તેનું ઉગ્રધ્યાન રૂપ તાપવહે
શોષણ કરવાને જે સૂર્યના જેવાઠે, ઇવા શ્રીવર્ધમાન દેવ મને હર્ષ કરનારા થાઈ. ॥ ૧ ॥ આર્યાવૃત્તમ્

જ્ઞાનાદિગુણગુરુણાં, ધર્મગુરુણાં પ્રણમ્ય પદકમલં ॥

કર્મવિપાકેવિવૃત્તિં, સ્મૃતિવીજવિવૃદ્ધયે વિદધે ॥ ૨ ॥

અર્થ:- જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે સર્વોત્કૃષ્ટ ગુણ તેહપ કરીને મહત્તાને પામેલા અથવા તેહની
પ્રાસિ કરાવનારા ઇવા જે ધર્મગુરુ, તેમના પદકમલને પ્રણામ કરીને સ્મરણરૂપ આંકુરની વૃદ્ધિ કરવાને
અર્થે આ કર્મવિપાક નામના પ્રથમ કર્મગ્રંથની વૃત્તિ હું કરું. ॥ ૨ ॥

હવે કર્મગ્રંથ તે શું કહીયે? તોકે જીવે મિથ્યાત્વાદિક હેતુપ કરીને જે આત્માસાથે પુણ્ય વાંધે તેને
કર્મ કહીયે, યથા ક્રિયતે ઇતિ કર્મ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા. તે કર્મનું મૂલોત્તર પ્રકૃતિ, જેદે કરી, તથા પ્રકૃતિ,
સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશાદિ વંધજેદે કરી, તથા વંધોદયોદીરણાસત્તાદિ જેદે કરીને ગ્રંથનું રચનું પ્ર-
તિપાદન ઠે; જેહનેવિષે તે કર્મગ્રંથ કહીયે, ત્યાં પ્રથમ કર્મવિપાકનામા કર્મગ્રંથ કહેઠે. એ વધી વાત
પ્રસંગથી કહીઠે.

હવે લાલાવબોધ કર્તા મંગલાચરણ કહે છે.

શ્રેયોમાર્ગસ્ય વક્તારં ॥ હેતારંકર્મઙ્ગત્રિણાં ॥ ચેત્તારં
વિશ્વતત્ત્વાનાં ॥ વંદે વીરં જગત્પ્રજું ॥ ૧ ॥ ગુણચંદ્રં
ગુરં નત્વા ॥ મતિચંદ્રેણ ધીમતા ॥ ક્રિયતે
કર્મગ્રંથસ્ય ॥ વ્યાख्या લાલાવબોધિની ॥ ૨ ॥

હવે ગ્રંથકર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ પહેલી ગાથાપ કરી અગ્નિદેવતાની
સ્તુત્યાદિકનું પ્રતિપાદન કરે છે, મૂલ્ય ગાથા ॥

સિરિવીરજિણં વંદિય ॥ કમ્મવિવાગં સમાસઠં વુઠં ॥
કીરઙ્ગ જિણ્ણ દેહહિં ॥ જેણંતો જગ્ગણ કમ્મં ॥ ૧ ॥

અર્થ- સકલ ત્રિજીવન જનના મનને ખમત્કાર ઉપજાવે, તથા પરમાર્હત્ય મહા મહીમાને વિસ્તારે પવી જે
અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્ય લક્ષણ સિરિ કે ॥ શ્રી પટલે શોજા. યથા ॥ અશોકવૃક્ષઃ સુરપુષ્પવૃષ્ટિ, દિવ્યોષ્વનિશ્વા
મરમાસનંચ, જામડલાં ડુંદુહિરાતપનં સત્પ્રાતિહાર્યાણિ જિનેશ્વરાણાં ॥ ૧ ॥ અષ્ટ મહાપ્રાતિહાર્ય કહિયે, અથવા
ષોઢીશ અતિશય લક્ષણ શોજા તેણે કરી વિરાજમાન ઇવા જે વીરજિણં કે ॥ શ્રીવર્ધમાન જિન પટલે રાગ
વેપ તથા મોહ પ્રમુલ્લ વૈરીઠનો પરાજય કહ્યાથી જિન કહેવાય છે. અને તે વૈરીઠરૂપ વીર પટલે મુજદ તેઠને
જીતવાથી વીરજિન ૫ નામ સાર્થકજ છે. ઇવા શ્રીવર્ધમાન સ્વામીને મને કરી, પ્રણિધાન પટલે વિશુદ્ધ મન-
સહિત જે વચન યોગ તે વડે સ્તુતિ તથા કાયાપ કરી પ્રણામરૂપ વંદિય કે ॥ વંદના કરીને અહીં વંદના
શબ્દે સ્તવના અને પ્રમાણ ૫ વેલુ અર્થ કહીયેં જૈયેં. વંદિસ્તુત્યજિવાદનયોરિતિ વચનાત્ ઇણે કરી મંગલા-
ચરણને અર્થે અગ્નિદેવની સ્તુતિ કરીને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોના અનુજવને કમ્મવિવાગં કે ॥ કર્મવિપાક કહિયેં.
તેને સમાસઠં કે ॥ સંહેપેકરી અર્થાત્ વર્તમાન હુષમકાલના લોકોની બુદ્ધિ તથા આયુ વલ પ્રમુલ્લ અતિ અલ્પ
હોવાથી ઘણા વિસ્તારવંત ગ્રંથોમાં પ્રવૃત્ત ઇવામાં વિગ્ન પઢવાના જયથી તેવી કુતિ તેઠની જીવર ઉપકારરૂપ
કદાચ ન આય, માટે આ ટુંકામાં વુઠં કે ॥ કહીશ. ઇથી પ્રયોજન સૂચવ્યું; જીવાયોપેય પટલે કારણ કાર્ય
લક્ષણ, સાધ્ય સાધન લક્ષણ, તથા ગુરુપર્વકમલલક્ષણ સંબંધ, અર્થાત્ સિદ્ધ આય છે; સમ્યક્દૃષ્ટીજીવ અધિ-
કારી છે; અને અગ્નિધેય જે કર્મવિપાક તે ઇમાં વિષય છે; હવે આગલા વે પદે કરી કર્મ શબ્દનો અર્થ કરે
છે. જે કરાય તે કર્મ કહીયે. તેના પુજલ ંજન ચૂર્ણથી જરેલા દાવલાની પેઠે સર્વ લોકાકાશમાં નિરંતર
ગ્યાપી રહેલા છે; તેને હીર અને નીરની પેરે તથા અગ્નિ અને હોહની પેઠે કર્મવર્ણણા ડગ્ય અને આત્માનો
તાદાત્મ્ય સંબંધ જે કારણમાટે થઈ રહેલો છે; તે કારણમાટે તે કર્મ કહેવાય છે. ૫ કર્મકોણ કરે, તોકે જિ-
ણ કે ॥ જીવે કરી કીરઙ્ગ કે ॥ કરાય છે. તે જીવ કોને કહીયેં? પાંચ ઇંદ્રિય, ત્રણ યોગ તે ત્રણ વલ, આ-
સોશ્વાસ તથા આયુ ૫ દશ પ્રાણમુખી જે યથાયોગ્ય ધારણ કરી શકે તેને જીવ કહીયેં, તે જીવ આવા લ-
ક્ષણવાલો છે-મિથ્યાત્વાદિકે કરી મલીનસ્વરૂપ થકો સાતાદિ વેદનીયાદિ કર્મોનો કર્તા છે, તથા તેઠના
ફલ જે સાતા અસાતા તેનો જોક્ષ, તથા ઇવા ઇવા કર્મવિપાકનો હૃદય તેને અનુસારે કરી નરકાદિક ગ-
તિનેવિષે સંસર્તા, અને સમ્યક્દર્શન જ્ઞાન તથા ચારિત્ર લક્ષણ જે રત્નત્રય તેના અન્યાસની વાહુદયતાના વ-
શેકરી અશેષ કર્મ મલપટલનો પરિનિર્વાતા, ૫ ચારે લક્ષણે વિરાજમાન તે જીવ, સત્ત્વ, પ્રાણી તથા આત્મા
ઇત્યાદિ પર્યાયવડે ડંડલાય છે; હર્ષકંચ ॥ ૧ ॥ કર્તાકર્મજેદાનાં જોક્ષ કર્મફલસ્યચ; સંસર્તા પરિનિર્વાતા સ-

ह्यात्मा नान्यद्वक्ष्यः ॥ कथा कारणीनी योग्यता पामीने जीव कर्मने करे ठे ? तो के मिथ्यात्व, अविरति, कषाय तथा योग ए चार लक्षणवाला सामान्यरूप देछहिं के० हेतुए करी जीव कर्मने करे ठे. यतः “प-
रिणी यत्तए निन्द्व लब्धायपचस्स अंतरापण ॥ अच्चासा यणयाए आवरणडुगंजिऊजयइ” इत्यादि वि-
शेष कारणीनी योग्यता पामीने ते विशेष करी आ ग्रंथनेविषेज आगल कहेवाशे. आदखुं कहुं तेनो ता-
त्पर्यार्थ आ ठे:- जेण के० जे कारणमाटे हेतुए करी जीवने कराय ठे तोके० ते कारणमाटे तेने कर्मजणए
के० कर्म कहेवाय ठे. एदखे जीव हेतु पामिने जेने करे तेने कर्म कहीए; क्रियते तत् कर्म इत्यर्थात् एतुं जे
पुजलमय मूर्तिकर्म ते केवा प्रमाणे करी सिद्ध ठे, ते कहे ठे.

संसारनेविषे समस्त जीव वर्ते ठे, तेने आत्मत्वपणुं समान ठे. पण तेमहि कोइक देवता ठे, कोइक ना-
रकी ठे, कोइक तिर्यच ठे, कोइक मनुष्य ठे एम नर नारक तिर्यच अने मनुष्यरूप विचित्रता ठे. एम
बली मनुष्यत्वपणुं पण सर्व मनुष्यने विषे समान ठे. तथापि तेमाहे कोइक राजा ठे, कोइक रंक ठे, कोइक
पंडित ठे, कोइक मूर्ख ठे, कोइक महर्षिक ठे, कोइक दरिद्री ठे, कोइक स्वरूपवान ठे, कोइक कुरूपवान
ठे, इत्यादिक जे विचित्रपणुं ठे, ते विचित्रपणुं निर्हेतुक नथी पण हेतुसहीतज ठे. जो निर्हेतुक मानीए तो
नित्य सत्व किंवा असत्त्वोने प्रसंग थाय. नित्यंसत्व मसत्त्ववा ॥ हेतोरन्यानपेक्षणादितिवचनात् ॥ ते माटे
ए विचित्रता सहेतुक मानवी. ते हेतुने अमे कर्म कहीए ठैए, एतदुक्तं श्रीदिनकृतटीकायां ॥ क्वाचुर्धककयो-
र्मनीविजहयोः सद्गुपनीरूपयोः श्रीमद्गर्गतयोर्बलाबलवतोर्नीरोगरोगार्तयोः ॥ सौजाग्याऽमुजगतसंगमजुषो
स्तुब्धेपिद्वर्तए यत्तकर्म निबंधनं तदपिनोजीवं विनायुकिमत ॥ एनो अर्थ कहे ठे.

ए बात श्री दिनकृत टीकानेविषे जीवस्थापना अधिकारे आवी रीते कहेली ठे के, महर्षिवंत अने रंक,
बुद्धिवंत अने मूर्ख, सुरूप अने कुरूप, सज्जतिवान अने दुर्गतिवान, बलवान अने निर्बल, निरोग अने रों-
गार्त, तेमज सौजाग्य तथा दुर्जाग्य, एवा दंड जगतमां दीगमां आवे ठे, तेमां अंतर जे ठे ते कर्महुं
निबंध ठे; तथापि ते जीवविना संजवे नही. ए विषे बीजे ठेकाए पण कहुं ठे. के “आत्मत्वेना विशि-
ष्टस्य, वैचित्र्यं तस्य यदशात्, नरादिरूपं तच्छिन्न, महदं कर्मसंज्ञितं ” वली पौराणिक पण कर्मसिद्धि
प्रतिपादन करे ठे, ते आ प्रकारे के “ यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः, फलनिधानस्थमिवावतिष्ठति ॥ तथा
तथा तत्प्रतिपादनोद्यता, प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥१॥ यद्यत्पुराकृतकर्म, नस्मरंतीह मानवाः तदिदंपांड-
वश्रेष्ठ दैवमित्यजिघीयते ॥२॥ मुदितान्यपिमित्राणि, सुकुञ्जाश्चैवशत्रवः नही मेतत्करिष्यति यच्चपूर्वकृतत्वया”
॥ ३ ॥ बौद्ध पण आम कहे ठे के, “ इतएकलवतौकश्ये शक्त्यामे पुरुषो इतः, तेन कर्म विपाकेन पादेवि-
ज्जोस्मिजिहवः ” एवी रीते कर्मना अस्तित्वनो यद्यपि सर्व अंगीकार करे ठे, तथापि तेछ अमूर्त्तिमंत माने
ठे, पण तेम नथी. कर्म पुजल स्वरूपी ठे; तेमाटे मूर्त्तिवंत ठे अमूर्त्त नथी, तेम जतां जो कर्मने आकाशादि-
वत् अमूर्त्ति मानशुं; तो जेम अमूर्त्त आकाशथी कांइ आत्माने अनुग्रह छपघात नथी, तेम कर्मना थोने
पण आत्माने अनुग्रह तथा छपघातनो संजव थो नही. यतः “ अज्ञेयअमुत्तंचिय, कर्ममंनंतिवासणारुवं
तंतुनजघइततो, लवाधयाणुगगहाजावा. जागासंचवघार्थ, अणुगगं वविकुणइसत्ताण ” हवे ते कर्म प्रवाहे
करी अनादि ठे. यतः “ अणाइयं तं पवाहेण ” इति वचनात् जो प्रवाहनी अपेक्षाथी पण कर्मने सादि
मानियें, तो जीवोने पूर्वं कर्मरहितपणानो संजव थो. अने पाण्डथी कर्म कखाथी जीवने कर्मनो संयोग
छपन्न थाय ठे एम मानहुं जोइशे. एम अंगीकरर कखाथी मुक्त जीवोने पण कर्मनो संयोग संजव थो,
केमके ते तो कर्मरहित ठे. तेथी मुक्त जीवोने अमुक्तता थो. एम मानहुं तो इष्ट नथी. माटे जीवने कर्मनी
साथे अनादि कांलनो संयोग ठे एम मानहुं थोम्य ठे, मात्र कर्मज अनादि ठे एम नथी.

आशंका- जीवनी साथे कर्मनो अनादि संयोग जतां तेनो वियोग केम संजवे !

ઉત્તર-અનાદિ સંયોગ જ્ઞાતાં પણ વિયોગ દીઠામાં આવે છે. જે કાંચન અને હપલ દટલે પથરાનો અનાદિ સંયોગ છે, તોપણ તથાવિષ સામગ્રીના સન્નાવથી દટલે ધમનાદિકની સહાયતાવને કીટીનો વિયોગ દીઠામાં આવે છે, તેમજ જીવને પણ સમ્યક્ જ્ઞાન સમ્યક્દર્શન તથા ચારિત્રના ધ્યાનરૂપ અગ્નિ કરી અનાદિ કર્મભક્તીનાથી વિયોગની સિદ્ધિ થાય છે, એ વિષે જાણ્યમુખાંજોનિધિર્ગંગવાન પણ આમ કહે છે કે, “જહ્નુદ્ય કંચણોલ સંયોગોણા સંતઃ ગૃહિણીઃ સોવાયં, તદ્વિયોગોજીવકમ્પાર્ણ ॥ ૧ ॥”

હવે વીજી ગાથાપ કર્મના કેટલા જેદ છે ? તે કહે છે.

પચ્છ ટિહ રસ પપ્સા ॥ તં વહ્નહા મોઝગસ્સ દિઠંતા ॥

મૂલ પગ્ઘ ઇ ઉત્તર ॥ પગ્ઘં અઢવલ્લ સયજેયં ॥ ૨ ॥

અર્થ-તંચહ્નહા કે જે કર્મના ચાર પ્રકાર આવે છે; તે આ પ્રમાણે-પચ્છિહ રસ પપ્સા કે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ તથા પ્રદેશ. જેમ પ્રાસાદ પ્રમુખના આધારજૂત સ્તંજ હોય છે, તેમ કર્મના એ ચાર સ્તંજ છે. તેથી પ્રકૃતિવંધ, સ્થિતિવંધ, રસવંધ તથા પ્રદેશવંધ કહ્યા છે. તેમાં સ્થિતિ, તથા રસ જે અનુજાગ, તથા પ્રદેશ એ ત્રણ વંધોનો જે સમુદાય તેને પ્રકૃતિવંધ કહિયે; અધ્યવસાય વિશેષે કરી પ્રહણ કરેલા જે કર્મના દક્ષિણ, તેજની સ્થિતિ દટલે જે કાલનો નિયમ, તેને સ્થિતિવંધ કહિયે; કર્મના પુરુષોના ગુણાડ્યુજ અથવા ઘાતી અઘાતી જે રસ તેને અનુજાગવંધ અથવા રસવંધ કહિયે; અને સ્થિતિ તથા રસની અપેક્ષાવિના કર્મપુરુષોના દક્ષિણને જે પ્રહણ કરવું, તેને પ્રદેશવંધ કહિયે. ઉત્કર્ષ “ટિહ વંધ દલસસ ટિહ, પપ્સવંધો પપ્સ ગહ્યાં જ; તાથારસો અધુનાગો, તસસુદાર્થ પગ્ઘવંધો” વીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે:-“પ્રકૃતિ: સમુદાય: સ્થાત, સ્થિતિ: કાલાવધારણ; અનુજાગો રસ: પ્રોક્ત: પ્રવેશો દલસંચય:” એ ઉક્ત ચાર પ્રકાર તે મોઝગસ્સ દિઠંતા કે મોદકના દદાંતેકરી સમજી લેવા, તે આ પ્રમાણે-જેમ વાતરોગને હરણ કરનારા ઢવ્યથી બનાવેલો જે મોદક હોય છે, તેની વાતરોગનો નાશકરવાની પ્રકૃતિ અથવા સ્વજાવ હોય છે; પિત્તરોગાપહારક ઢવ્યથી બનેલા મોદકવડે પિત્તનો હપશમ થાય છે; અને કફરોગનાશક ઢવ્યથી હલ્લ અપલા મોદકથી કફનો ધ્વંસ થાય છે; એવો જે સ્વજાવ તેને પ્રકૃતિ કહિયે; તે મોદક કોફક દિલ્લસ, કોફ વે દિલ્લસ, યમ યાવત્ કોફ એક માસસુધી બગદી ન જતાં જેમનો તેમજ રહી શકે છે; પત્તી વિનાશ પામે છે, એ તેનો સ્થિતિકાલ કહિયે; તે મોદકને વિષે ક્ષિગ્ધ તંથા મધુરાદિક રસ એક ગુણો, વિગુણો તથા ત્રિગુણો ઇત્યાદિક જે હોય છે, તેને રસવંધ કહિયે; અને તે મોદકમાંના કોફમાં એક પ્રકૃતિ દટલે એક પક્ષી, કોફમાં વે પક્ષી તથા કોફમાં ત્રણ પક્ષી યમ યાવત્ કણિકાનું પ્રમાણ હોય તેને પ્રદેશવંધ કહિયે; એવીજ રીતે કર્મને વિષે પણ કોફ કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનને આગાદન કરનારી હોય, કોફ કર્મનો સ્વજાવ દર્શનને આવરણ કરવાનો હોય, કોફ કર્મની પ્રકૃતિ આનંદને દેનારી હોય અને કોફ કર્મનો સ્વજાવ સમ્યક્ દર્શનાદિકનો વિધાત કરવાનો હોય છે, તેને કર્મપ્રકૃતિ કહિયે. તેજ કર્મ કોફ વીજ કોટાકોટી સાગરોપમસુધી, અને કોફ સિત્તેર કોટાકોટી સાગરોપમસુધી ઇત્યાદિ ટકી શકે છે, તેને કર્મની સ્થિતિ કહિયે; તે કર્મનેવિષે કોફમાં એક ઘાળીયું, કોફમાં વે ઘાળીયું, અને કોફમાં ત્રણ ઘાળીયું રસ હોય છે, તે અનુજાગવંધ કહિયે, અને તેજ કર્મને વિષે કોફમાં પ્રદેશ અલ્પ હોય, કોફમાં વધુ, કોફમાં વધુતર તથા કોફમાં વધુતમરૂપ ઇત્યાદિ પ્રદેશોનો સંચય હોય છે, તે પ્રદેશવંધ કહેવાય છે. મૂલપગ્ઘ અઢ કે એ કર્મની મૂલ

પ્રકૃતિ સામાન્યરૂપ આવે છે, અને ઉત્તર પાર્શ્વ અડવલસય જેવું કે. ઉત્તર પ્રકૃતિ વિશેષરૂપ એકજોને અ-
ગ્રાવન છે. પણ એકસોને અગ્રાવન કર્મપ્રકૃતિ કહેવાય છે.

હવે મૂળ પ્રકૃતિ આવનાં નામ તથા તે એકેકના જેટલા ઉત્તર જેદ છે તે કહે છે.

इह नाण दंसपावर॥ एवश्च मोहाउ नाम गोआणी ॥ वि-

ग्धं च एण नव दुअ ॥ छवीस चउ तिसय दु पण विहं ॥१॥

અર્થ- ઇહ કે. ૫ પ્રવચનને વિષે કર્મ એટલા પ્રકારનું છે. ઇહાં કર્મપદ ગાથામાંહે નથી, માટે ઉપપા-
રથી લઈએ. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર તથા વિગ્રંથ કે. અંત-
રાય, ૫ આવે મૂળપ્રકૃતિ છે. તેમાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું વિવેચન આવી રીતે છે- જેણે કરી વસ્તુ જા-
ણ્યામાં આવે અથવા જેણે કરી વસ્તુની ક્ષત્તા પટલે પરિમાણ આય, તેને જ્ઞાન કહિયું; અથવા જ્ઞાતિને જ્ઞાન
કહીયું; અથવા સામાન્ય વિશેષાત્મક વસ્તુનેવિષે વિશેષ પ્રદક્ષાત્મક જે બોધ તેને જ્ઞાન કહિયું; અને જેણે
કરીને દેશાય તેને દર્શન કહિયું; અથવા દૃષ્ટીને દર્શન કહિયું અથવા સામાન્યવિશેષાત્મકવસ્તુનેવિષે સા-
માન્ય પ્રદક્ષાત્મક જે બોધ તેને દર્શન કહિયું; તથા જેણે કરી આવરીએ, આઘાદિએ તેને આવરણ કહીયું;
અથવા આવરે, આઘાદે તેને આવરણ કહિયું. આવરણનું રૂપ આવું છે- મિથ્યાત્વાદિકના મેલાપેકરી
જીવને વ્યાપારે આકર્ષણ કરેલી કર્મવર્ગણા માંહેલો વિશિષ્ટ પુણ્ય સમૂહ તેને આવરણ કહીયું. તેમાં-
હે જે જ્ઞાનનું આઘાદન કરે છે, તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. અને દર્શનનું આઘાદન કરે છે,
તે દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે, તથા વેચતે પટલે જેનો સુલ તથા ડુઃસુલરૂપણે અનુજવ કરાય છે,
તેને વેદનીય કર્મ કહિયું, યદ્યપિ સર્વ કર્મોનો અનુજવ કરાયજ છે, તેથી સર્વ કર્મ વેદનીય હોવા જોઈએ,
તથાપિ પંકજાદિ શબ્દનીપેઠે વેદ શબ્દ સ્પષ્ટિવિષયક છે; માટે સાતા તથા અસાતા કર્મજ વેદ હોવાથી
એનેજ વેદનીય કહિયું. પણ શેષ કર્મને ન કહીયું; તથા જાણનારા પ્રાણીપ્રત્યે મોહ ઉપજાવે સદસદિવેકથી
જે વિકલ્પ કરી નાલે તેને મોહ કહિયું; અને પણ મોહનીય કર્મ કહેવાય છે. તથા જેથી ગત્યંતરનેવિષે
જડું આય છે તેને આયુ કહે છે; અથવા પોતે કરેલા કર્મના વસે પ્રાપ્ત થપડી જે નરકાદિક કુર્ગતિ
તેમાંથી નિકલવાની ઇચ્છા કરનારો પ્રાણી પ્રતિવંધકતાને પામે. અર્થાત્ જે ત્યાંથી નિકલવા ન દિયે તે
આયુ કહેવાય છે. અથવા જ્ઞાતરને વિષે જીવોને જે નિશ્ચયે હૃદય આવે તેને આયુ કહિયું. યદ્યપિ સર્વ કર્મ
હૃદય આવે છે, તથાપિ આયુષ્યની કાંઈપ્રક વિશેષતા હોય છે. કેમકે, બીજાં બાંધેલાં સર્વ કર્મ કોઈ તેજ-
વમાં હૃદયે આવે છે, કોઈક વહી પ્રદેશે હૃદયે કરી ધુલ કીર્ણાં તે જન્માંતરનેવિષે વિપાકોદયે કરી હૃદય
આવતાં નથી, અને આયુ કર્મનેવિષે એમ નથી. જે જવનું આયુ બાંધ્યું હોય તેજ જવમાં જોગવાય છે. પટલે
આવતાં નથી, અને આયુ કર્મનેવિષે એમ નથી. જે જવનું આયુ બાંધ્યું હોય તો કાંઈ મનુષ્યજવમાં વેદાય નહી, કિંતુ અવધ
મનુષ્ય જવવેદતા થકા જો દેવતાનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તો કાંઈ મનુષ્યજવમાં વેદાય નહી, કિંતુ અવધ
જન્માંતરેજ વેદાય. આયુષ્યના હૃદયની વિવક્ષા વિશિષ્ટ થકી કહી છે. પણ પ્રદેશ થકી નથી કહી. તે વિ-
શિષ્ટપણું તો તે આયુષ્યના સન્નાવ વર્તન થકી હોય છે, અથવા જેનો હૃદય અથાથી તત્ત્વયોગ્ય ચાતુર શેષ
કર્મ ઉપજોગપણે આવી પ્રાપ્ત આય તેને આયુ કહિયું. તથા જે જીવપ્રત્યે ગતિ જાતિ પ્રસુલ પર્યાયના અનુ-
જવને કરે તેને નામ કર્મ કહિયું. તથા જેણે કરી આત્માને ઇંચનીચ શબ્દે કરી બોલવાય છે તેને ગોત્રકર્મ
કહિયું. તથા જેણે કરી દાનાદિક લગ્નિચરનો નાશ આય છે, અથવા જે ઉલ્લ લગ્નિચરનો વિશેષે કરી નાશ
કરે છે તેને અંતરાય કર્મ કહીયું.

તેમાં જ્ઞાનાવરણીય, પણ કે. ૫ પાંચ પ્રકારનું છે, દર્શનાવરણીય નવ કે. નવ પ્રકારનું છે, વેદનીય ડુ કે.
બે પ્રકારનું છે, મોહનીય અડવીસ કે. અગ્રવીસ પ્રકારનું છે; આયુ ચ્ચ કે. ચાર પ્રકારનું છે, નામકર્મ

તિસય કે૦ ઇકસોને ત્રણ પ્રકારનું છે; ગોત્ર હુ કે૦ બે પ્રકારનું છે, અને અંતરાય કર્મ પણવિહં કે૦ પાંચ પ્રકારનું છે. પૃથી રીતે મૂલ આઠ પ્રકૃતિની ઉત્તર ઇકસોને અજાવન પ્રકૃતિ થાય છે.

આશંકા- પૃથા અનુક્રમથી જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોનો ઉપન્યાસ કહ્યાનું કાંઈ પ્રયોજન છે કે સ્વાભાવિક પૃથો અનુક્રમ આવી ગયો છે ?

ઉત્તર- અનુક્રમ કરવાનું પ્રયોજન છે તે આ પ્રમાણે:- અહીં જ્ઞાન તથા દર્શન ૫ જીવનું સ્વતત્વ પૂત છે કેમ કે, ૫ વિના જીવંત્વ કહેવાય નહીં. જીવ ચેતના હ્રદયવંત છે. તે ચેતના હ્રદય જ્ઞાન તથા દર્શનના અજાવે કેમ સંજવે, તથા જ્ઞાન અને દર્શનમાંદે પણ જ્ઞાન પ્રધાન છે. જે જ્ઞાને કરી સકલ શાસ્ત્રાર્થ વિચારની સંતતિ પ્રવર્તે છે. તે માટે અથવા સર્વ લઘ્વિ સાકારોપયોગે ઉપયુક્ત જીવને ઉપજે છે. પણ નિરાકારોપયોગે પટલે દર્શનોપયોગે ઉપયુક્ત જીવને ન ઉપજે. યતઃ “સંઘાતં લઘ્વીર્લસાગારોવર્ણં ગોવલ્લત્તસ્સ નો અણાગારોવર્ણં ગોવલ્લત્તસ્સ” ઇતિ વચનપ્રમાણાત્ માટે જ્ઞાન પ્રધાન છે. અથવા જે સમયે સકલ કર્મ વિનિર્મુક્ત જીવ થાય છે, તે સમયે જીવ જ્ઞાનોપયોગોપયુક્ત હોય છે, અને દર્શનોપયોગ તો દ્વિતીય સમયમાં થાય છે, તેમાટે જ્ઞાન પ્રધાન છે, તેનું જે આભાવ કરનારં તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છે, તેને સર્વ કર્મ છે, તેને સર્વ કર્મમાં પ્રથમ ગણું છે; અને જ્ઞાનોપયોગથી પતિત જીવને દર્શનોપયોગનેવિષે અવસ્થાન છે, તેમાટે તે જ્ઞાનાનંતર દ્વિતીયસ્થાને દર્શનાવરણ કર્મ ગણું છે.

૫ જ્ઞાનાવરણ તથા દર્શનાવરણ કર્મ પોતાના વિપાકને હૃદય કરતા અધા યથાયોગ્ય અવશ્યે કરી વેદનીય કર્મવિપાકના હૃદયનું નિમિત્તપૂત્ત થાય છે, તે દેશાહે છે- જ્ઞાનાવરણીય કર્મપ્રત્યે ઉપચયોત્કર્ષથી, પ્રાપ્ત વિપાકથી અનુજવતો અધો સૂક્ષ્મ તથા સૂક્ષ્મતર વસ્તુનો વિચાર કરવામાં પોતાને અસમર્થ જાણતો અધો જીવ સેવને પામે છે. તેમજ વધી સકલ લોકો જ્ઞાનાવરણ કર્મના હ્યોપશમને લીધે પાટલ પટલે વતુર અર્થને પોતાની બુદ્ધિથી સૂક્ષ્મ તથા સૂક્ષ્મતર વસ્તુવિચાર કરવાને સમર્થ હોવાથી સુખને વેદે છે. પૃથી રીતે વેદનીય કર્મનું નિમિત્ત કારણ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છે. તે પ્રમાણેજ અતિનિવિઢ દર્શનાવરણીય કર્મના હૃદયથી પ્રાણી જાત્યંચાદિ અયો અધો, વચનને અગોચર પૃથા હુઃસંદોહ પટલે હુઃસ્થના સમુદાયને અનુજવે છે. તેમજ દર્શનાવરણીય કર્મના હ્યોપશમથી સ્પષ્ટ ચક્ષુરાદિ યુક્ત અર્થને યથાવિધ વસ્તુસમૂહ પટલે નિકુરંવને સમ્યક્ પ્રકારે અવલોકન કહ્યાથી પ્રાણી અમંદ આનંદસંદોહ પ્રતે અનુજવે છે; તેમાટે વેદનીય કર્મનું નિમિત્ત કારણ દર્શનાવરણીય કર્મ પણ છે. જ્ઞાન દર્શનાવરણ કર્મનું વેદનીય કર્મ વેદ છે. તેમાટે વેદનીય કર્મ વ્રીડું ગણું છે.

વેદનીય કર્મને વિષે પણ ઇષ્ટ અને અનીષ્ટ વિષયના સંવંધથી મુલ તથા હુઃસ્થનો જે અનુજવ થાય તે વેદનીયનું હ્રદય છે; અને વિષયને વિષે ઇષ્ટ અને અનિષ્ટતાપણું તે રાગ અને દેષજનિત છે અને તે રાગ દેષ તો મોહના હેતુ છે. તેમાટે વેદનીય કર્મથી અનંતર મોહનીય કર્મ ચોથું કહ્યું છે.

મોહમૂઢ પ્રાણી વહુ આરંજરૂપ પરિગ્રહથી કર્મદાનમાં આસક્ત અર્થે નરકાદિકનું આયુષ્ય વાંચે છે, માટે મોહનીય કર્મનાંતર પંચમસ્થાને આયુ કર્મ ગણું છે.

નરકાદિ આયુષ્યનો હૃદય અધ્યાત્મી અવસ્થપણે નરક ગત્યાદિક નામ કર્મનો હૃદય થાય છે. માટે આયુષ્યાનંતર, નામકર્મ ણું ગણું છે.

નામ કર્મનો હૃદય યથાથી અવશ્યેકરી હંચ અથવા નીચ ગોત્રનો હૃદય થાય છે, માટે નામ કર્મનાંતર ગોત્રકર્મ સાતનું ગણું છે.

હંચ ગોત્રોત્પન્ન જીવને પ્રાપ્ત કરી દાન તથા લાજાંતરાયાદિ કર્મનો હ્ય હોય છે, કેમકે, રાજાદિક જે હંચ કુલવાન કહેવાય છે, તેઈનેવિષે દાન તથા લાજાદિક દીઠામાં આવે છે, જો અંતરાય કર્મનો હ્ય ન અયો હોય તો દાન તથા લાજાદિકનો સંજવ થાય નહીં. માટે ઘણું કરી દાન તથા લાજાંતરાયાદિ કર્મો

ઉત્તમ કુલનેવિષે દ્યુનેજ પ્રમેલા હોય છે. તેમજ નીચ ગોત્રોપજ પ્રાણીનેવિષે પ્રાયેકરી દાન તથા લાજાંત-
રાય કર્મનો ઉદયજ હોય છે. કેમ કે, નીચ ગોત્રોપજ મનુષ્ય દરિદ્રી હોવાથી ત્યાં દાનાદિક દીગમાં આ-
વતું નથી. ઇ રીતે ગોત્ર કર્મનો ઉદય થવા પછી અંતરાય કર્મનો ઉદય હોવાથી ગોત્રકર્માનંતર આઠમું અં-
તરાય કર્મ ગણ્યું છે. પૃથ્વીરીતે કર્માનુક્રમ વર્ણન સપ્રયોજન છે. ॥ ૩ ॥

“ હવે યથોદેશં નિર્દેશઃ ” એ ન્યાયે કરી પટલે પ્રથમ જેવો મનમાં સંકેત થાય છે, તેહું પ્રસિદ્ધપણે કયન
અથવા સ્પષ્ટીકરણ આય છે; એવો ન્યાય છે. તે ન્યાયે કરી પ્રથમ પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે.

મહ સુય ડંદી મણ કે ॥ વલાણિ નાણાણિ તહ મહનાણં ॥

વંજણ વગાહ ચહહા ॥ મણ નયણ વિણિંદિય ચહહા ॥ ૪ ॥

અર્થ—મૂલસૂત્રમાં જેનાં નામમાત્ર કહ્યાં છે, તેહની સાથે પ્રત્યેક જ્ઞાન શબ્દ જોડીને આવીરીતે ગણના
કરવી—મહ કે ॥ મતિજ્ઞાન, સુય કે ॥ શ્રુતજ્ઞાન, ડંદી કે ॥ અવધિજ્ઞાન, મણ કે ॥ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, તથા કેવ-
લાણિ કે ॥ કેવલાણી પટલે કેવલજ્ઞાન એ પાંચ નાણાણિ કે ॥ જ્ઞાન છે તે જાણવાં. ‘ પદેકદેશે પદસમુદાયો-
પચારાત્ ’ પટલે પદનો એક દેશ હોય તો પણ આજ્ઞા પદનો ઉપચાર કરી લેવો એવો ન્યાય છે. એ પ્રમાણે
મૂલમાં મન શબ્દ છે તેથી મનપર્યવજ્ઞાન જાણી લેવું.

તહ કે ॥ તત્ર જાણે તેને મતિ કહિયેં, જેથી મનન થાય અથવા જે મનન કરે તેને મતિ કહિયેં. અથવા
ઈન્દ્રિય તથા મનોદ્વારે કરી નિશ્ચત વસ્તુને જણેકરિ જણાય અથવા મનાય તેને મતિ કહિયેં. યોગ્ય દેશને
વિષે અવસ્થિત વસ્તુ વિષયક ઈન્દ્રિય મનોનિમિત્ત જે આત્માને અવગમવિશેષ પટલે કોઈક ઠેકાણે કોઈ
વસ્તુ પડી હોય, તેને વિષય કરનારાં મન તથા ઈન્દ્રિયો હોય છે, તેમાં નિમિત્ત કારણ જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાન થ-
યાર્થ આત્માને થયું હોય તેને મતિજ્ઞાન કહિયેં. યનેજ આગમમાં અજિનિબોધિક જ્ઞાન કહ્યું છે. તે વિષે જ-
ગવાનું દેવર્ષિશ્રમાશ્રમણ ઇમણે આમ કહ્યું છે.— “ નાણં પંચવિહં પચ્ચતં, તંજહા અજિણિબોદિય નાણં,
સુયનાણં, ડંદિનાણં, મણપ્યવનાણં, કેવલનાણં. ” અત્ર અજિનિબોધિક જ્ઞાનનો અર્થ આમ કરેલો છે—
અજિ ઉપસર્ગ છે, તેનો અર્થ અજિમુખ પટલે સન્મુખ એવો આય છે; નિ શબ્દનો નિયત પટલે નિશ્ચિત અર્થ
આય છે; પૃથ્વી અજિમુખ નિયત કે ॥ વસ્તુ યોગ્ય દેશાવસ્થાન અપેક્ષી ઈન્દ્રિય મનોનિમિત્ત સ્વસ્વવિષયની અ-
પેક્ષાએ જે વોધ આય છે તેને અજિનિબોધક જ્ઞાન કહિયેં.

અવણં શ્રુતમ્ પટલે જે સંજલાય તેને શ્રુત કહિયેં. અજિલાપેક્ષાવિત જે અર્થ તેને ગ્રહણ કરવાની જે
ઉપલબ્ધિ વિશેષ હેતુ હોય તેને શ્રુત કહિયેં. કંઠુગ્રીવાદિમાત્ર, પૃથુભ્રુદોદરાદ્યાકાર, જલધારણાદિક
અર્થ ક્રિયાને સમર્થ, પૃથ્વી જે વસ્તુ તે ષટ શબ્દે કરી બોલાય છે. અહીં વસ્તુ વાચ્ય છે ને શબ્દ વાચક છે,
માટે ઉક્તવસ્તુ વાચ્ય છે, અને ષટ શબ્દ વાચક છે એવા વાચ્ય વાચક સંબંધે કરી ત્રિકાલ સાધારણ
સમાન પરિણામ શબ્દાર્થ પર્યાય આલોચનાનુસારી ઈન્દ્રિય મનોનિમિત્ત જે આત્માનું અવગમ વિશેષ
તેને શ્રુતજ્ઞાન કહિયેં.

ઈન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષાવિના આત્માનેવિષે જે સાહ્યાત્ અવધાન પટલે અર્થ ગ્રહણ થાય છે, તેને અવધિ
કહિયેં. અને સાહ્યાત્ અર્થનું ગ્રહણ હોવાથી યને પ્રત્યક્ જ્ઞાન પણ કહે છે. યદુક્તં નંદ્યધ્યયને— “ નોદ-
દિયપચ્ચરક્કં તિવિહં પચ્ચતં, તંજહા, ડંદિનાણપચ્ચરક્કં, મનપચ્ચવનાણ પચ્ચરક્કં, કેવલનાણપચ્ચરક્કમિતિ. ” અથવા
અવ શબ્દનો અર્થ અધઃ એવો સમજવો. પટલે જણે કરી અધો પટલે નીચો વિસ્તૃત જે વસ્તુ તેને જાણીયેં
તેને અવધિ કહિયેં. અથવા અવધિ શબ્દનો અર્થ મર્યાદા વાચક આય છે; પટલે રૂપી રૂચ્યને વિષેજ જાણ-
વાની પ્રવૃત્તિ છે જેની, પૃથ્વી મર્યાદા, ઉપલક્ષિત જે જ્ઞાન તેને અવધિજ્ઞાન કહિયેં.

મનપર્યવ જ્ઞાનનો અર્થ આ પ્રમાણે-પરિ શબ્દનો અર્થ સર્વતોજાવવાચક છે. અવ શબ્દનો અર્થ જાણવા વાચક છે. કેમકે અવન વેદન इत्यादિક શબ્દો પર્યાય વાચક છે. અહીં પરિશ્રવ તેનો પર્યવ થાય છે. તેથી મનનું જે સર્વ થકી જાણું તેને મનપર્યવ કહિયે, અથવા મન:પર્યવ જ્ઞાન કહિયે, અથવા મન:પર્યાય જ્ઞાન પણ એને કહિયે. ત્યાં એવો શબ્દાર્થ કરિયું જે સંક્ષીપ્તી જીવેકાયયોગે કરી ગ્રહણ કરેલી જે મન:પ્રયોગ્ય વર્ગણાદ્ય જેને ચિંતનીય વસ્તુનેવિષે ચિંતનીયપણે વ્યાપાસ્યો એવો જે મનોયોગ, તેને મનપણે પરિણમવાની જે પર્યાયોતું આલંબન કહ્યું છે, તેને મન કહિયે. તેના પર્યાય પટલે સમસ્ત પ્રકારે જાણું તેને મનપર્યવ કહીયું. અથવા જે મન ચિંતાનાનુગત પરિણામ તેનું જે જ્ઞાન તેને મન:પર્યાય કહિયે. અથવા આત્માપ કરી વસ્તુ ચિંતનનેવિષે વ્યાપાસ્યા જે મન તેને પર્યાય કે જે જાણે. તેને મન:પર્યાય કહિયે. તત્સંબંધી જે જ્ઞાન તેને મન:પર્યાય જ્ઞાન કહિયે.

કેવલ પટલે એક, અર્થાત્ જે મતિ આદિક જ્ઞાનની અપેક્ષાવિનાનું હોય તેને કેવલજ્ઞાન કહિયે. “નર્ત-મિહાલં મચ્છિપનાણે” इति वचन प्रामाण्यात्.

આશંકા-મત્યાદિક જ્ઞાન પોતપોતાના આવરણના ક્યોપશમ પાવે પણ પ્રગટ થાય છે; તો નિ:શેષ સ્વસ્વ આવરણનો હ્ય થવાને લીધે સર્વ પ્રકારે સારી રીતે મત્યાદિક જ્ઞાન પ્રગટ થવાનો સંજવ છે. ચારિત્ર પરિણામની ધેર જેમ ચારિત્રાવરણીય કર્મના ક્યોપશમે સામાયકાદિક ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. અને ચારિત્રાવરણીયનો નિ:શેષપણે હ્ય થયાથી વિશેષતાથી વધ્યાસ્થાત ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. પરંતુ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાથી કાંઈ ચારિત્ર જનું રહેતું નથી. તેમજ કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાથી મતિ તથા શ્રુતાદિકનો પણ અજ્ઞાવ સંજવે નહીં. ઇહાં વિશેષતાથી સંપૂર્ણ પ્રગટ થાય છે. કહ્યું છે કે, “આવરણ દેસવિગમે, જાદે ચિ-ક્ષીતિ મહુસુચારિણિ; આવરણ સબવિગમે, કહતાઈ ન હુંતિ જીવસ્ત.”

ઉત્તર-અહીં જેમ ધનાધન પટલાંતરિત પટલે મેથને આડે રહેલો જે સહજજાનુ પટલે સૂર્ય તેનું અપરાંતરાહવર્તિ જે કટકુટથાદિ આવરણ તેના વિવરાંતર ગત જે પ્રકાશ તે ઘટપટાદિક વસ્તુને પ્રકાશે છે. પટલે એક તો પૂર્ણ જલથી ખરેલો મેથ આડે આવેલો તેથી પૂર્ણ પ્રકાશ પડી શકે નહીં, તેમાં વહી કુટથાદિક ઝાટીની ઝીંતને આડે જે પદાર્થો હોય તેઈની ઉપર જેમ વધાર્થ પ્રકાશ પડી શકતો નથી. તે વસ્તુ કેટલાએક અંશે દેસાય અને કેટલાએક અંશે ન દેસાય અથવા થોડી દેસાય છે, તેમ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી આવૃત્ત જે કેવલ જ્ઞાન, તેમાં અપરાંતરાહવર્તી મતિજ્ઞાનાવરણીય આદિ, તેઈના ક્યોપશ-મરૂપ જે વિવર પટલે સૂક્ષ્મ ઝિષો, તેઈમાંથી ગપલો પ્રકાશ જીવાજીવાદિક વસ્તુને પ્રકાશે છે. તે તેથી રીતે પ્રકાશ કરતો થકો મતિજ્ઞાનાદિ લક્ષણ તેહનું તેહનું ક્યોપશમનું રૂપ અચ્છિધાનમત્યે પામે છે. તે કારણમાટે જેમ સકલ ધનપટલ તથા કટકુટથાદિક આવરણનો નાશ થયા પડી તથાવિષ સૂર્યનો પ્રકાશ તેવો અસ્પષ્ટ નથી થતો. કિંતુ સર્વાત્મપણે સ્પષ્ટરૂપ અન્યરૂપપણે પ્રાપ્ત છે. તેમ અહીં પણ સકલ કેવલ જ્ઞાનાવરણ તથા મતિજ્ઞાનાવરણાદિ આવરણોનો વિલય થયાથી, તથાવિષ મતિજ્ઞાનાદિસંજ્ઞિક કેવલ જ્ઞાનનો પ્રકાશ નથી હોતો, કિંતુ સર્વાત્મપણે યથાવસ્થિત વસ્તુનો પરિષ્કેદક સ્પષ્ટ અન્યરૂપ પ્રાપ્ત છે, ઇત્થંચ શ્રીપૂજ્યૈ: “કઢ-વિવરાગય કિરણા, મેહંતરિયસ્સ જહ્ દિણેસસ્સ; તે કહમેહાવગમે, ન હુંતિ જહ્ તહ્ ઇમાઈપિ.” અન્ય આ-ચાર્યોં પણ કહ્યું છે.-“મલ્લવિઝ્ઞમણેર્વ્યંકિ, વંથા નેક પ્રકારતઃ ॥ કર્મવિઝ્ઞાત્મકજ્ઞાસિ, સ્થાનાનેકપ્રકારતઃ ॥૧॥યથાજાત્યસ્ય રક્તસ્ય, નિ:શેષમલ્લહાનિતઃ ॥ સ્પૃદૈ કરૂપા જિવ્યંકિ, વિઘ્નેસિ સ્તદ્દાત્મનઃ ” ॥૨॥ અન્ય આચાર્ય ઇતું આવી રીતે સમાધાન કરે છે તે કહે છે-સયોગિ કેવલીને વિષે પણ, મતિ શ્રુતાદિક જ્ઞાન છે, પણ તે કેવલ ફલશૂન્ય છે, તેમાટે તેની વિવદ્ધા કરતા નથી. જેમ સૂર્યનો ઇદય થયા પડી પણ નહ્નાદિક હોય છે, તોપણ તે નિ:પ્રયોજક હોવાથી વિવદ્ધા કરવાયોગ્ય નથી, તેમ અહીંપણ જાણી લેવું. ઇત્થંચ “અ-

એઆજિણિબોદિય, નાણાઈણિણિણસ્સ વિવંતિ; અપલાવિણિયસુરુદ્ધે, જહેવ નરકસમાઈણિ.” અથવા કેવલ શબ્દ શુદ્ધ વાચક છે. પટલે આવરણમલકલંકર્પક રહિત તેને કેવલ જ્ઞાન કહીયું. અથવા કેવલ શબ્દ સંપૂર્ણ અર્થ વાચક છે. કેમકે, પ્રથમથીજ તદાવરણકર્મનો નિઃશેષપણે નાશ થયો છે. તેણે કરી સંપૂર્ણ છપડું છે તેમાટે કેવલ જ્ઞાન કહે છે. અથવા કેવલ શબ્દ અસાધારણ વાચક છે. અન્ય કોઈને સદૃશ નથી. જે સામાન્ય ન હોય તેને અસાધારણ કહિયું, સામાન્ય પદાર્થ તે સાદૃશ્ય હોય છે, તેનો જ્યાં અજાવ હોય તેને અસામાન્ય અથવા અસાધારણ કહિયું. કેવલ જ્ઞાન જેવો બીજો કોઈ પદાર્થ નથી, તેથી અનન્ય સદૃશ છે, માટે તેને કેવલજ્ઞાન કહિયું અથવા અનંતાર્થ વાચક કેવલ શબ્દ છે કેમકે, અનંતજેય પદાર્થોને જાણે માટે તેને કેવલજ્ઞાન કહિયું. અથવા નિર્વ્યાધાતાર્થ વાચક કેવલ શબ્દ છે, કેમકે લોકલોકનેવિષે વ્યાપં પણ એનો વ્યાધાત અતો નથી તેથી કેવલજ્ઞાન કહીયું. એવી રીતે ૫ પાંચ જ્ઞાનનો શબ્દાર્થ જાણવો. અથવા કેવલંચ તત્ જ્ઞાનંચ કેવલજ્ઞાનં. યથાવસ્થિત જૂતજવજ્ઞાપિ જાવ સ્વજાવ જાસિ જ્ઞાનમિતિ જાવના. પટલે કેવલ પડું જે જ્ઞાન તે કેવલજ્ઞાન પટલે જૂત જવિચ્ચ તથા વર્તમાનકાલનો યથાવસ્થિત જાવ જેથી પ્રગટ થાય તેને કેવલ જ્ઞાન કહિયું.

આશંકા— પાંચ જ્ઞાનોનો એવા અનુક્રમે કરી ઇપન્યાસ કરવાનું શું કારણ હતું?

ઉત્તર— ૫ પાંચ જ્ઞાનમાં મતિ અને શ્રુત ૫ બન્ને જ્ઞાન એકત્ર જણાં છે. કેમકે ઇર્ષના પરસ્પર સ્વામી, કાલ, કારણ, વિષય તથા પરોક્ષ ૫ પાંચ ધર્મ સરલા છે. જેમકે મતિજ્ઞાનનો સ્વામી છે; તેજ શ્રુત જ્ઞાનનો સ્વામી છે; અને જે શ્રુતજ્ઞાનનો સ્વામી તેજ મતિજ્ઞાનનો સ્વામી. જહ્ન મહનાઈ તહ્ન સુચનાઈ, જહ્ન સુચનાઈ તહ્નમહનાઈ ઇત્યાદિ, વચન પ્રમાણાત્. માટે સ્વામી સાધર્મ્ય છે. જેટલો મતિજ્ઞાનનો સ્થિતિ કાલ છે, તેટલોજ શ્રુતજ્ઞાનનો સ્થિતિ કાલ છે. તે પ્રવાહની અપેક્ષા જે લેઈયેં તો અતીત અનાગત તથા વર્તમાનરૂપ સર્વ કાલ છે, અને અપ્રતિપાતી એક જીવની અપેક્ષા લેઈયેં તો સાધિક ઘસઠ સાગરોપ પ્રમાણ કાલ છે. ઇર્કંચ “દોવારે વિજવાઈસુ, ગયસ્સ તિજ્ઞુપ અહવ તાર્ક; અદ્રેગં નર જવિયં, નાણા જીવાણ સવચ્ચા.” એવીરીતે કાલ સાધર્મ્ય છે. તથા ઇંદ્રિયરૂપ નિમિત્ત કારણવાન મતિજ્ઞાન છે, તેમ શ્રુત જ્ઞાન પણ ઇંદ્રિય નિમિત્ત છે. એવીરીતે કારણ સાધર્મ્યપણું છે. તથા જેમ મતિજ્ઞાનના આદેશથી સર્વ જન્ય વિષય છે, તેમજ શ્રુત જ્ઞાનના આદેશથી પણ સર્વ જન્ય વિષય હોવાથી વિષય સાધર્મ્ય છે. અને જેમ મતિજ્ઞાન પ-રોક્ષ છે, તેમજ શ્રુતજ્ઞાન પણ પરોક્ષ હોવાથી પરોક્ષ સાધર્મ્ય છે. તે કારણ માટે સ્વામ્યાદિ સાધર્મ્ય હોવાથી મતિ તથા શ્રુત નિયમથી એકત્ર કથન કરવા યોગ્ય છે. તથા પ્રથમ ૫ બે જ્ઞાન હોય તોજ પશ્ચાત્ અવધિ મતિ તથા શ્રુત નિયમથી એકત્ર કથન કરવા યોગ્ય છે. તથા પ્રથમ ૫ બે જ્ઞાન હોય તોજ પશ્ચાત્ અવધિ આદિક બીજાં જ્ઞાનો છત્પદ્ધ અય છે, માટે અવધિ જ્ઞાનાદિકથી પહેલા ગણ્યા છે. ઇર્કંચ “જં સામિ કાલ કારણ, વિસય પરોક્ષચણેહિં તુણ્ણાઈ; તણ્ણાને સેસાણિય, તેણાઈએ મઈ સુચાર્ક.”

આશંકા— મતિ અને શ્રુત ૫ બે જ્ઞાનોમાં મતિજ્ઞાન પ્રથમ ગણ્યું અને શ્રુતજ્ઞાન પછી ગણ્યું તેનું કારણ શું? ઉત્તર— શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક છે. પ્રથમ સર્વત્ર અવગ્રહાદિકરૂપ જો મતિજ્ઞાન હૃદય પામે તો પછી શ્રુતજ્ઞાન હોય છે; માટે મતિજ્ઞાન પ્રથમ કહ્યું છે. ૫ વિષે શ્રી જિનજહ્નગણિ દ્ધમાશ્રમણ આમ કહે છે— “મઈ પુબં સુચસુત્તં, ન મઈ સુચપુબિયા વિસેસોડયં; પુબં પાલણ પૂરણ, જાવાલ્લ જં મઈ તસ્સ.” તથા નંદિ અધ્યયનની ન્દુર્ણિમાં પણ કહ્યું છે— “તેસુવિહમઈ પુબં સુચંતિ કિચ્ચા પુબં મહનાઈ કયં તિપ્પલ્લંસુચંતિ.”

આશંકા— સ્વામિત્વાદિકેકરી જ્યારે ૫ બન્ને જ્ઞાનોનું અજેદપણું છે, ત્યારે બન્નેનું એકપણું વરે છે. કેમકે જો કોઈ બીજો હેતુ હોય તો બે કહીયું માટે જેદનું કોઈ કારણ નથી; અને અજેદતાના હેતુ તો કહેલા છે. તેથી જેદ સંજવે નહીં.

ઉત્તર— ૫ આશંકા અયુક્ત છે, કેમકે સ્વામ્યાદિ જેદના હેતુનો અજાવ છે. યદ્યપિ સ્વામ્યાદિક હેતુ સ-

માન છે તેથી અજેદતા છે, તથાપિ લક્ષણોને જેદ હોવાથી વસ્ત્રે જુદાં માનવાં જોઈયેં. તે આ પ્રમાણે—મન્યતે યોગ્યોર્થોઽનયેતિમતિઃ પટલે જેથી યોગ્ય અર્થ જણાય તેને મતિ કહિયેં. અને અવળું શ્રુતં પટલે જેથી સંજ્ઞાપા તેને શ્રુત કહિયેં. પવીરીતે લક્ષણે કરી જેદ છે. તથા હેતુફલ જાણેકરી જેદ છે. કેમકે, મતિજ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાનનું કારણ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનનું કાર્ય છે. જેના ઉત્કર્ષાપકર્ષ કરી જેનો ઉત્કર્ષાપકર્ષ થાય તે તેનું કારણ હોય છે. જેમ મૃત્યિરુના ઉત્કર્ષાપકર્ષ કરી ઘટનો ઉત્કર્ષાપકર્ષ થાય છે, માટે મૃત્યિરુ ઘટનું કારણ છે, તેમ અન્ને પણ ઘણા ગ્રંથો સાંજઘ્યાથી જે ગ્રંથના વિષય સ્મરણ અથવા ફાહાપોદ્ધાદિક અધિકતર પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે ગ્રંથ સ્ફુટતર પ્રતિજ્ઞાસે છે. પરંતુ વીજા ગ્રંથો તેવીરીતે સ્પષ્ટપણે જાસતા નથી, માટે મતિજ્ઞાન તે શ્રુતજ્ઞાનનું કારણ છે, અથવા જેદેકરીને મતિ તથા શ્રુતનો જેદ છે. મતિજ્ઞાન અવા-વીશ પ્રકારનું છે, અને શ્રુતજ્ઞાન ચૌદ પ્રકારનું છે, અથવા ફંચિયવિજાગે કરી જેદ છે. શ્રુતજ્ઞાન અવર્ણિય પ્રજવ છે. અને હોર્ણિય પ્રજવમતિજ્ઞાન છે, તે પૂર્વીતરગત ગાથાપ કરી કહ્યું છે, વતઃ “સોફંદિર્લંબલક્ષ્મી, હોફં સુયં સેસયંતુ મફનાણં; મુતૂણં દ્વઘસુયં, અસ્કરલંજાય સેસેસુ.” અથવા મતિજ્ઞાન વટક સમાન છે; તેથી કારણ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન શુભ સમાન છે તેથી કાર્ય છે. અથવા મતિજ્ઞાન અનદ્ધર છે; અને સાદ્ધરપણ છે. કેમકે અવગ્રહ જ્ઞાન તે અનદ્ધર હોય છે. તે અનિર્દેશ સામાન્યમાત્ર પ્રતિજ્ઞાસાત્મકપણે કરી નિર્વિકલ્પરૂપ છે. અને ફાહાદિ જ્ઞાન તે સાદ્ધર છે, તે પરમધર્માદિરૂપપણે અવસ્થવર્ણરૂપ છે, અને શ્રુતજ્ઞાન તો કેવલ સાદ્ધરજ છે. કેમકે અદ્ધરવિના શબ્દાર્થ પર્યાયા લોચનપણું ઇપજે નહીં. માટે મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનમાં જેદ છે. અથવા મતિજ્ઞાન મૂક્સમાન છે; કેમકે, તે પોતાનેજ પ્રત્યય ઇપજાવે છે; અને શ્રુતજ્ઞાન તે અમૂક્ સમાન છે; કેમકે તે પોતાને તેમ પરને પણ પ્રત્યય ઇપજ કરે છે. પટલે તે પરને દીધું જાય છે. માટે દે વસ્ત્રે જ્ઞાનમાં જેદ છે, યદાહ જાચ્યસુખાંજોનિધિઃ “લક્ષણ જેયાહેલ, ફલજાવ ઇજેય ફંદિચ વિજાગા; વગ્ગસ્કરમૂયેયર, જેયા જેલં મફ સુયાણં.”

અવધિજ્ઞાન શ્રીજું ગપ્યું છે તેનો હેતુ આ છે—કાલ, વિપર્યય, સ્વામિ તથા લાજ પ ચાર ધર્મોનું તેલ્ની સાથે સરસાપણું છે. તેમાટે મતિ શ્રુતજ્ઞાનાંતરે અવધિજ્ઞાન કહ્યું છે તે કહે છે. તેમાં એક અપ્રતિપાતી એક જીવને મતિ તથા શ્રુતની પેઠે સાધિક ઠાસઠ સાગરોપમ કાલસુધી અવધિજ્ઞાન રહી શકે છે તેથી કાલ સાધર્મ્ય છે. તથા મિથ્યાત્વનો હદય થવાથી જેમ મતિ અને શ્રુત વિપર્યય જાવને પામે છે, તેમ અવધિજ્ઞાન પણ વિપર્યય જાવને પામે છે. તેથી મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન તથા વિજંગજ્ઞાન વિજંગતા પામે છે. પવીરીતે વિપર્યય સાધર્મ્ય છે. ઇર્કંચ “આદ્યત્રયમ જ્ઞાનમપિજવતિ મિથ્યાત્વસંયુક્તમિતિ” જે મતિ તથા શ્રુતજ્ઞાનનો સ્વામિ તેજ અવધિજ્ઞાનનો સ્વામિ હોવાથી સ્વામી સાધર્મ્ય છે. તથા દેવતાદિક જે વિજંગ જ્ઞાનવાન હોય છે, તેલ્ને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ આવે છે; ત્યારે યુગપત્ મતિ શ્રુત તથા અવધિ પ ત્રણેનો લાજ થાય છે, માટે લાજ સાધર્મ્ય છે.

મનઃપર્યય જ્ઞાન ષોષ્ટું ગપ્યું છે, તેનો હેતુ આ છે—ઢઘસ્ય, વિષય જાવ તથા પ્રત્યહ પ ચાર ધર્મોનું તેલ્ની સાથે સરસાપણું છે. જેમ અવધિજ્ઞાન ઢઘસ્યને આવે છે, તેમ મનઃપર્યય જ્ઞાન પણ ઢઘસ્યને આવે છે; માટે ઢઘસ્ય સાધર્મ્ય છે. જેમ અવધિજ્ઞાનરૂપી જ્ઞન્ય વિષયક છે, તેમ મનઃપર્યય જ્ઞાન પણ રૂપીજ્ઞન્યવિષયક છે, તેથી વિષય સાધર્મ્ય છે. જેમ અવધિજ્ઞાન દ્વયોપશમિક જાવે છે. તેમ મનઃપર્યય પણ દ્વયોપશમિક જાવે છે માટે જાવ સાધર્મ્ય છે, તથા જેમ અવધિજ્ઞાન પ્રત્યહ છે, તેમ મનઃપર્યય જ્ઞાન પણ પ્રત્યહ છે, માટે પ્રત્યહ સાધર્મ્ય છે. ઇર્કંચ “કાલવિવક્ત્રયસમિ, સલાજ સાદ્ધં ઇવદીતત્તો; માણસમિત્તો ડઘમ, ડવિસય જાવાફ સાદ્ધમા ॥ ૧ ॥”

તથા મનપર્યય જ્ઞાનાંતરે કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે તે કેવલજ્ઞાન સર્વોત્તમ છે, માટે કહ્યું છે અથવા અગ્રમસ્યસિ-

રૂપ સ્વામિ સાધર્મ્ય છે. માટે અથવા સર્વને અવસાને લાજ હોય છે. કેમ કે મતિજ્ઞાનાદિ ચાર જ્ઞાનો જે છે તે વસ્તુનો દેશથી પરિહેદ કેટલાપણે અંશે પરિમાણ કરનાર છે, અને કેવલ જ્ઞાન જે છે, તે સકલ વસ્તુ સ્તો-મપરિહેદકેક એક સમયને વિષે વિષયસમૂહનું પરિમાણ કરનારો છે. સર્વનું મસ્તકરૂપ હોવાથી સર્વોત્તમ જે તેથી છેવટે કહ્યું છે. જેમ મનપર્યવજ્ઞાન અપ્રમત્તયતિને ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ કેવલજ્ઞાન પણ અપ્રમત્તયતિને ઉત્પન્ન થવાથી સ્વામિ સાધર્મ્ય છે. તથા જેને વીજા ચારે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયાં હોય તેને નિયમે કરી સર્વ જ્ઞા-નના અવસાન (અંત) માં કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે સર્વના અંતમાં કેવલજ્ઞાન કહ્યું છે. ઉક્તં “અંતે કેવલ મુક્તમ, જડસામિત્તાવસાણ લાજાઈ જિતિ.”

પ્રવી રીતે નામમાત્રે નાણાણિ કે ૦ પાંચ જ્ઞાન કહ્યાં. હવે પછીનું સવિસ્તર વર્ણન કરતાં પ્રથમ મતિજ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે- કહેલા પાંચ જ્ઞાનોમાં પ્રથમ મતિજ્ઞાન અઠાવીશ પ્રકારે છે. એનો હવે પછીની ગાથાની સાથે સંબંધ છે. તત્ત્વમજ્ઞાણ કે ૦ તત્ત્વ મતિજ્ઞાન પ્રથમ બે જેદે થાય છે- એક શ્રુતનિશ્રિત, બીજો અશ્રુતનિશ્રિત. તેમાં પ્રાયે કરી શ્રુત અન્યાસવિના સદૃજ દ્યોપસાવશે કરી જે ઉત્પન્ન થાય તેને અશ્રુતનિશ્રિત કહિયે. તે ચાર પ્રકારનું છે- ઉત્પાત્તિકી બુદ્ધિ, વૈનયકીબુદ્ધિ, પારિણમિકી બુદ્ધિ તથા કર્મજા બુદ્ધિ. ૫ વિષે શ્રી દે-વર્ધિવાચક આમ કહે છે:- “સેકિતં મજ્ઞાણં, હુવિહં મજ્ઞાણપન્નતં; તં જહા, સુચનિસ્સિયં ચ અસુચનિ-સ્સિયં ચ સેકિતં અસુચ નિસ્સિયં અસુચનિસ્સિયં ચ્ચવિહં પન્નતં તં જહા, ઉપ્પસિયા વેણુણ્યા, કમિયા પરિ-ણમિયા; બુદ્ધી ચ્ચવિહાવુત્તા, પંચમાનોવલપ્પદ.” તથા વિરોધાવશ્યકમાં પણ કહ્યું છે- “પુર્વસુચ પરિક-મ્મિય, મજ્ઞસ્સ જં સંપયં સુચાર્યં; તં નિસ્સિય મિયરં પુણ, અણિસ્સિઅં મદ્દ ચ્ચકંતં” તેમાં જે સહેજે પોતાની મેલે ટપજે તે ઉત્પાત્તિકી બુદ્ધિ, અને ગુરુનો વિનય શુશ્રુષા સેવાકરતાં આવે તે વૈનયિકી બુદ્ધિ, કર્મ કરતાં ટપજે તે કાર્મિકી બુદ્ધિ, અને પરિણામ તે દીર્ઘકાલનું પૂર્વાપર અર્થનું અવલોકન તે પારિણામિકી બુદ્ધિ. ૫નું વિરોધ સ્વરૂપ નંદીસૂત્ર તથા આવશ્યકનૃહૃત્તિપ્રમુલ થકી જાણવું.

પૂર્વશ્રુત પરિકર્મિત મતિના ઉત્પાદ કાલનેવિષે શાસ્ત્રાર્થ પર્યાયલોચન કરતાં જે ઉત્પન્ન થાય તેને શ્રુત-નિશ્રિત મતિજ્ઞાન કહિયે. તેના ચાર પ્રકાર છે- અવગ્રહ, ઈદા, અપાય, તથા ધારણા યદુર્ક “સેકિતં સુચ-નિસ્સિયં મજ્ઞાણં ચ્ચવિહં પન્નતં જહા, ઉગ્ગાહો, ઈદા, અવાય, ધારણા” તેમાં અવગ્રહ બે પ્રકારનું છે-વ્યં-જનાવગ્રહ તથા અર્થાવગ્રહ ૫ વિષે પણ કહ્યું છે- “સેકિતં ઉગ્ગાહે, ઉગ્ગાહે હુવિહે પન્નતે તં જહા, વંજણુગ્ગહે, અત્યુગ્ગાહે” તેમાં જેમ પ્રદીપવદે ઘટને પ્રગટ કરિયે, તેમ જોણે કરી અર્થને પ્રગટ કરાય તેને વ્યંજન કહિયે. કહ્યું છે “વંજિકાજ્જેણહો, ઘણુવદીવેણ વંજણંતં” વ્યંજન તે ટપકરણેંદ્રિયો જાણવી તે ઈંદ્રિયો પણ કદંબ પુષ્પ, અતિમુક્ત, ચંચ, કુરપ્રરૂપ નાનાકૃતિ સંસ્થિત જે શ્રોત્ર ગ્રાણ, ચક્ષુ રસના તથા સ્પર્શન લક્ષણ જાણવી. અથવા શબ્દ ગંધ, રસ, તથા સ્પર્શપણે પરિણામને પામ્યો જે પુણ્યનો સંઘાત તેને પણ વ્યંજન કહિયે. માટે વ્યંજન ટપકરણ ઈંદ્રિયો તેણે કરી વ્યંજન પટલે જે શબ્દાદિકપણે પરિણામને પામેલા દ્રવ્ય તેનું જે પ્રદાણ પરિહેદન તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહિયે. કેમ કે, એક વ્યંજન શબ્દનો લોપ થયો છે. ‘કિમપીદં’ પટલે આ થું છે, એવો અવ્યક્ત (અપ્રગટ) જ્ઞાનરૂપ જે અર્થાવગ્રહ થાય છે, તેની પૂર્વે અત્યંત અબ્યક્તર (અતિગૂઢ) જે જ્ઞાન) હોય છે તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહિયે. તે ચાર પ્રકારનું છે-તે મૂલ પાતમાંજ કહ્યું છે કે, ‘વંજણુવગ્રહ ચ-હા’ પટલે વ્યંજનાવગ્રહ ચતુર્થો છે તે આ પ્રમાણે- ‘મણ નયણ વિર્ણિદિય ચ્ચક્કા’ મન તથા નયન ૫ બે વિના વાકીની ચાર ઈંદ્રિયોને આશ્રયી ચાર જેદે છે. ૫ વિષે શ્રી નંદીસૂત્રમાં કહ્યું છે- “સેકિતં વંજણુ-ગ્ગહે વંજણુગ્ગહે, ચ્ચહુચ્ચવિહે પન્નતે તં જહા, સો ઈંદિય વંજણુગ્ગહે, ધારિણિદિયવંજણુગ્ગહે, રસણિદિય વંજણુગ્ગહે ફાસિંદિય વંજણુગ્ગહે.”

આશંકા- મન અને નયન ૫ બેની વર્જના શા માટે કરી ?

ઉત્તર- મન અને નયન એ બે પ્રાપ્યકારી નથી, કિંતુ અપ્રાપ્યકારી છે. કારણ જેનો વિષય થકી અનુગ્રહ તથા ઉપધાત ન આવે, માટે તેને અપ્રાપ્યકારી કહિયે. પ્રાપ્યકારી કહિયે તો અનલ (અગ્નિ) જલ (પાણી) તથા શૂલી (શૂલાયુધ) इत्यादિકનું ચિંતવન અવલોકન (દેખવું) દહન (વઢવું) હેદન (ઝીંજવું) તથા પાટન (ઝોકીને ફાડવું) પ્રમુખ શાસ્ત્રો, તે કારણથી તેને અપ્રાપ્યકારી કહિયે. તથા ચક્ષુર્દ્રિષ્ય જે બે તે વિષયદેશપ્રતે જાણીને દેખતી નથી, તેમ પ્રાપ્ત અર્થનું અવલંબન પણ કરતી નથી, એવો નિયમ છે, તો પણ મૂર્સિમંત ચંદ્ર તથા સૂર્યના કિરણોની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્ય કદાચિત્ તેને અનુગ્રહ ઉપધાત આવે છે, માટે અત્ર કોઈક એ વસ્તુને અનુમાને કરી પ્રાપ્યકારી પણ કહે છે, તે આવી રીતે અનુમાન કરે છે-લોચનં પદ્મીકૃત્ય, પ્રાપ્યકારિત્વં સાધ્યતે, વ્યવહિતાર્થાનુપલબ્ધેઃ ઇતિ હેતુઃ રસનાવત્ ઇતિ દૃષ્ટાંતઃ । एनो जावार्थ- લોચન પ્રાપ્યકારી છે, વ્યવહિતાર્થના અપ્રાપ્તિ હોવા માટે, રસનેંદ્રિયની યેટે છે, એ અનુમાન સમીચિન નથી, કેમકે, વ્યવહિતાર્થાનુપલબ્ધિરૂપ જે હેતુ છે, તે અનેકાંતિક છે, એકાંતિક નથી. કેમકે, કાચ, અગ્રપટલ તથા સ્પટિક પ્રમુખની અંતરિત વસ્તુને પણ નયન ગ્રહણ કરી શકે છે, કોઈ કહેશે કે, નેત્રનેવિષે જૈનસ કિરણો છે, તે કાચાદિકને જેદીને અંતરિત વસ્તુનું ગ્રહણ કરતી વખતે પ્રકાશ કરે છે, માટે નેત્ર પ્રાપ્યકારી હોવાથી વ્યવહિતાર્થાનુપલબ્ધિરૂપ હેતુ સાચો છે. તેજોદ્રવ્ય કોઈ વેકાણે પણ સ્થલિત થતું નથી. એવી રીતે અનૈકાંતિક દોષનો ઉચ્ચાર કરનારાને આમ ઉત્તર દેયે-મહાન્વાલાદિકનેવિષે પણ સ્પંડના દીગામાં આવે છે, તો વહી નેત્રોનાં કિરણોની સ્પંડના થાય તેમાં શું કહેવું! અહીં ધણી ચર્ચા છે પણ પ્રસંગવિસ્તારના જગથી લક્ષી નથી. બ્યંજનાવગ્રહનો જબન્ય કાલ એક આવલિકાનો અસંખ્યાતમો જાગ હોય છે. ઉત્કૃષ્ઠથી પહુત-શ્વાસોશ્વાસ ઝેટલો હોય છે, બે શ્વાસોશ્વાસથી માંદીને નવપર્યંત પહુત સંજ્ઞા છે. ઉત્કંચ “વંજણવગદકાલો, આવલિય અસંખજાગ તુલાઘઃ ઓવો ઇકોસો પુણ, આણાપાણપહુતંતિ ” ॥ ૪ ॥

એવી રીતે ચાર પ્રકારનો બ્યંજનાવગ્રહ કહ્યો; હવે અર્થાવગ્રહાદિક કહે છે.

અબ્રુગ્રહ્ ફહાવા, ય ધારણાકરણ માણસેર્હિ ઠહા ॥

इय अष्टवीस जेयं, चउदसहा वीसहा चसुयं ॥ ५ ॥

વ્યાખ્યા- શબ્દરૂપાદિક અથવા તે માંહેલા અન્યતર જેદેકરી અનિર્ધારિત સામાન્યરૂપ અર્થનું જે ગ્રહણ તેને અબ્રુગ્રહ કે અર્થાવગ્રહ કહિયે. અર્થાત્ આ કંઈપણ છે, એવું જે અન્યક્ષણ તે અર્થાવગ્રહ જાણવું, તે પાંચ ઇંદ્રિયોને ઠવું મન ઇંદ્રિય કરી ૭ પ્રકારનું છે- શ્રોતેંદ્રિયાર્થાવગ્રહ, ચક્ષુર્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, પ્રાણેંદ્રિયાર્થાવગ્રહ, રસનેંદ્રિયાર્થાવગ્રહ, સ્પર્શનેંદ્રિયાર્થાવગ્રહ તથા માનસાર્થાવગ્રહ.

હવે- તે અર્થાવગ્રહીત વસ્તુનેવિષે જે ધર્મની ગવેષણા કરવી, ઇટલે આ સ્થાણ છે કેવા પુરુષ છે? તેમાં પણ હમણા સંધ્યાકાલ છે અને માઢા અરણ્ય છે, તેમાં સૂર્ય અસ્ત થયા પછી સંધ્યા સમયે પુરુષ હોવાનો સંજ્ઞ થાય નહીં. इत्यादિક વ્યતિરેક ધર્મનું નિરાકરણ કરવું અને એને પહીંલ જણે છે, તથા વક્ત્ર કોટરાદિ સહિત છે, इत्याદિક અન્વય ધર્મનો અંગીકાર કરવો; એવું જે જ્ઞાન વિશેષ તેને ફહા કહિયે. એ પણ પાંચ ઇંદ્રિયો તથા મને કરી ૭ પ્રકારની છે.

તથા- ઇંદિત વસ્તુનેવિષે, આ નિશ્ચયે કરી સ્થાણુજ છે, એવો જેવોષ ઇટલે એક કોટીનો નિશ્ચય તેને અપાય કહિયે. એ પણ પાંચ ઇંદ્રિયો. તથા મને કરી ૭ પ્રકારે છે.

તથા નિશ્ચિત વસ્તુનેવિષે અવિચ્છ્યુતિપણે, અથવા સ્થિતિપણે અથવા વાસનાપણે જે ધારણ કરવું તેને ધારણા કહિયે. તે પણ પાંચ ઇંદ્રિયો અને મને કરી ૭ પ્રકારે છે.

कहेला अर्थावग्रहादिनुं कालग्रमाण आवी रीते ठे- उगह एकं समय, ईहावायासुहुत मज्जंतु; काखम-संखं संखं, वधारणा होइ नायवा. एवी रीते चारने ठए गुण्याथी चोवीश थाय, अने चार पूर्वे व्यंजनावग्रह कह्या, ए सर्व मली अचावीश जेद श्रुतनिश्चित मतिज्ञानना जाणवा. ते वली प्रत्येके विवरीने दाखीये ठेयें.

कोइक पुरुषे अव्यक्त शब्द सांजव्यो ते जापाना पुज्जल ते पुरुषना कर्णमांहे पेसीने श्रोत्रेंदियने फरइया तेवारे अर्थत अव्यक्तपणे जे शब्दज्ञान ते श्रोत्रेंदियनो व्यंजनावग्रह, ते पढी कोइके मुजने साद कीधो एहवुं जे अव्यक्तज्ञान ते श्रोत्रेंदियनो अर्थावग्रह, पढी ए अमुका अमुकानो साद ठे एहवी विचारणा ते ईहा कहीयें, ए तो खर जेवो स्वर ठे माटे अमुकानोज साद ठे एहवो निश्चय करे ते अपाय, तेवार पढी तेहने घणाकाख सुधी धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तरूप दीतुं ते रूपना पुज्जल चक्षुईदियने फरइया नथी अप्राप्यकारी माटे एहनो व्यंजनावग्रह न होय. देखवाने पहेले समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप चक्षुरिंदियनो अर्थावग्रह थाय. तेवार पढी ए स्थाणु ठे के पुरुष ठे? जो स्थाणु होय तो स्थिर होय अने पुरुष होय तो हावे चाहे एहवी विचारणा ते ईहा, पढी ए तो स्थिर ठे. माटे निश्चयकी स्थाणु ठे एहवुं ज्ञान ते अपाय, पढी तेने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्त गंध आघ्रायो ते गंधना पुज्जल घ्राणेंदिय साथे बज्ज स्पृष्ट अया तेवारे अति अव्यक्तपणे जे गंध ज्ञान ते घ्राणेंदियनो व्यंजनावग्रह. तेवार पढी कांइक सुगंध आवे ठे एहवुं जे अव्यक्त ज्ञान ते घ्राणेंदियनो अर्थावग्रह. पढी ए कपूर अथवा कूननो गंध एहवी विचारणा ते ईहा, एतो शीतल ठे माटे कपूरनोज गंध ठे एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय; तेवारपढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे रस आस्वाद्यो ते रसना पुज्जल रसनेंदिय साथे बज्ज स्पृष्ट अया ते समय अति अव्यक्तपणे जे रसनुं ज्ञान ते रसनेंदियनो व्यंजनावग्रह, तेपढी ए कांइक स्वाद जणाय ठे. एहवुं अव्यक्त-ज्ञान ते रसनेंदियनो अर्थावग्रह, पढी ए गोल के साकर हसो एहवी विचारणा ते ईहा, एतो अति मधुर माटे साकरनोज रस एहवुं निश्चय ज्ञान ते अपाय, तेवार पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुषे अव्यक्तपणे फरश वेध्यो ते फरशना पुज्जल स्पर्शनेंदिय-साथे बज्ज स्पृष्ट अया ते समय अति अव्यक्त स्पर्शनुं जे ज्ञान ते स्पर्शनेंदियनो व्यंजनावग्रह. तेवारपढी कांइक माहरे शरीरे स्पर्श अयो एहवुं अव्यक्त ज्ञान ते स्पर्शनेंदियनो अर्थावग्रह, पढी ए रज्जु के सर्प हसो? एहवी विचारणा ते ईहा. ए तो सुकुमाल माटे निश्चं सर्पनो स्पर्श एहवुं ज्ञान ते अपाय. पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

कोइक पुरुष अव्यक्त स्वप्न देखीने जाग्यो ते स्वप्नमांहे कोइक वस्तु संजवी पण तेहना पुज्जल मनने फर-शता नथी तेमाटे मननुं व्यंजनावग्रह न होय. चिंतववाने प्रथम समयेज अव्यक्त ज्ञानरूप ते मननो अर्था-वग्रह थाय. ते पढी ए में स्वप्नमां शुं दीतुं? एहवी विचारणा ते ईहा. एतो में अमुकज स्वप्न दीतुं एहवो निर्धार ते अपाय. पढी तेहने धारी राखे ते धारणा.

ए मतिज्ञानना अचावीश जेद नंदीसूत्रने अनुसारे विवरीने देखाव्या. एमां चार जेद अश्रुत निश्चितना एदले चार प्रकारनी बुझिना जेलीयें तो बत्तीश थाय.

तथा जातिस्मरणं पण अतीत कालना संझी पंचेंदीयना संख्याता जव देखे. संख्यात जवावगम स्वरूप मति ज्ञाननोज जेद ठे. श्री आचारांगनी टीकांमां जाती स्मरण ज्ञानने धारणानो जेद कह्यो ठे- “जाति-स्मरणं त्वाज्जिनिबोधिक ज्ञानविशेष मिति.”

तथा कोइ एक सज्जनेविषे बेजेला घाणा ओता जनोए शंख तथा जेरी प्रमुखनो नाद अथवा शब्द सम-काले एकजो सांजव्यो ढांतां, सर्वनी ह्योपशमनी विचित्रताथी अधिक न्यून प्रमुख सांजव्यमां आवे ठे, जेमेके, कोइने ते शंख जेरी आदि तुरीठनो नाद जिज्ञजिज्ञ सांजव्यमां आवे ठे, तेना जाणवामां एवुं आ-

વે કે, પટલી જેરી આટલા સંખ ફળ્યાદિ વાજે છે. તેને વડુ અવગ્રહ કહિયે; કોઈને અન્યકપણે માત્ર વા-
જિત્ર વાજે છે પટલુંજ સાંજલ્યામાં આવે છે, તેને અવડુ અવગ્રહ કહિયે.

તથા તે શબ્દમાં પણ કોઈકને મધુર મંત્રત્વાદિ વડુ પર્યાયોપેત જે શંખાદિક ધ્વનિ પૃથક્ પૃથક્ ઘણા
પ્રકારે સાંજલ્યામાં આવે તેને વડુવિધ અવગ્રહ કહિયે; કોઈને એક વે પર્યાયોપેત તે ધ્વનિ સાંજલ્યામાં
આવે છે તેને અવડુવિધ અવગ્રહ કહિયે.

કોઈકને તુરત તે નાદ જાણવામાં આવે છે તેને દ્વિગ્રાવગ્રહ કહિયે; કોઈકને વિચારિ વિચારીને ઘણીવાર
પાઠલથી જાણવામાં આવે છે; તે અદ્વિગ્રાવગ્રહ.

કોઈ જેમ ધ્વજારૂપ લિંગે કરી દેવકુલ ઠંડાયાય છે. તેમ લિંગસહિત જાણે તેને નિશ્રિતાવગ્રહ કહિયે.
કોઈ છત્ર પ્રકારે લિંગરહિત જાણે તેને અનિશ્રિતાવગ્રહ કહિયે.

કોઈને સંશયરહિત સંજલાય છે, તેને અસંદિગ્ધાવગ્રહ કહિયે; કોઈને સંશયસહિત સંજલાય છે,
તેને સંદિગ્ધાવગ્રહ કહિયે.

કોઈકે એક વેલા સાંજલી ગ્રહણ કરી લીધેલું તે સદા સર્વદા સ્મરણ રહે પણ વીસે નહીં તેને ધ્રુવ અવ-
ગ્રહ કહિયે; અને કોઈકને એકવાર ગ્રહણ કરેલું સર્વદા રહે નહીં, તેને અધ્રુવાવગ્રહ કહિયે.

પૈવી રીતે એક અવગ્રહના બાર જેદ છે. તેહને પૂર્વોક્ત અઠાવીશ જેદોથી ગુણતાં ત્રણશેને ત્રીશ જેદ મ-
તિજ્ઞાનના આય. ૫ વિષે જ્ઞાત્યપીયૂષપયોષિષે પણ કહ્યું છે.

“ જંબહુ વહુવિહુલિપ્યા, નિસ્તિયનિઙ્ઘિયથુવેયરવિજત્તા; પુણ્નુગ્ગહાદર્ભતો, તં ઢત્તીસસિ સયજેયં ॥ ૧ ॥
નાથા સહ સમૂહં, વહુવિહંદુણ્ણ જિજ્ઞાસ્યં; વહુવિહ મણેગજેયં, ફિક્કિં નિઙ્ગમહુરાર્દ. ॥ ૨ ॥ શિપ્પમચિરેણ
તંચિય, સરુવર્તંતં અણિસ્તિય મલિંગં; નિઙ્ઘિયમર્સસયંજં, ધુવમર્ચંતં નયકયાઃ ॥ ૩ ॥ તથા ઇમાં અશ્રુત નિ-
શ્રિતના ચાર જેદ નાહીયં, તો ત્રણસોને ચાલીશ જેદ મતિજ્ઞાનના આય છે. અહીં અર્ધાવગ્રહ એક સમય
પ્રમાણ છે. ફહા અને અપાય અંતર્ભૂત પ્રમાણ છે. ધારણા સંસ્થાત અસંસ્થાત કાલસુધી છે. અથવા દ્વય
ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ લક્ષણ ચાર જેદે કરી મતિજ્ઞાન ચાર પ્રકારનું છે. મતીજ્ઞાની આદેશ થકી સર્વ
દ્વય જાણે, પણ દેખે નહીં. ક્ષેત્ર થકી આદેશે સર્વ ક્ષેત્ર લોકાલોક જાણે પણ દેખે નહીં. કાલ થકી આ-
દેશે સર્વકાલ જાણે પણ દેખે નહીં. જાવ થકી આદેશે સર્વ જાવ જાણે પણ દેખે નહીં. ૫ વિષે નિર્દક્ષિતાઃ
જ્ઞાન સંજાર પ્રસર શ્રી દેવર્દિવાચક વર કહે છે કે “ તં સમાસર્ત્તં ચ્ચલિહં પન્નતં, તં જહા, દવર્તં, લેત્તર્તં,
કાલર્તં, જાવર્તં દવર્તં આજિણિવોદિય નાણી આપસેણં સવજાવા જાણ્ણ ન પાસઃ; ચિત્તર્તં આજિ-
ણિવોદિયનાણી આપસેણં સર્વચિત્તં જાણ્ણ ન પાસઃ કાલર્તં આજિણિવોદિયનાણી આપસેણં સવ
કાલં જાણ્ણ ન પાસઃ, જાવર્તં આજિણિવોદિયનાણી આપસેણં સર્વં જાવે જાણ્ણ ન પાસઃ. ઇતિ
મતિજ્ઞાનના જેદ કહ્યા. ॥ ૫ ॥

હવે શ્રુતજ્ઞાનના જેદ કહે છે. ચૌદસહા વીસહા વ સુચ્યંતિ. શ્રુતજ્ઞાન ચૌદ અને

વીશ પ્રકારનું છે તેમાંના પ્રથમ ચૌદ પ્રકાર કહે છે,

અરુકર સન્ની સમ્મં, સાઈયં લલુ સપલ્લ વસિયંચ ॥

ગમિયં અંગ પવિઠં, સત્તવિષ્ણુ એસ પઢિવરુક્કા ॥ ૬ ॥

અર્થ- અરુકરશ્રુત, અનરુકરશ્રુત, સંજ્ઞીશ્રુત, અસંજ્ઞીશ્રુત, સમ્યક્શ્રુત, અસમ્યક્શ્રુત, આદિશ્રુત, અના-
દિશ્રુત, પર્યવસિતશ્રુત, અપર્યવસિતશ્રુત ગમિકશ્રુત, અગમિકશ્રુત, અંગપ્રવિષ્ટશ્રુત તથા અંગવાહ્યશ્રુત,

પવીરીતે એસ કે. એ સત્તવિષ કે. સાત સુત્રોક્ત ખેદ તે પશ્વિવસ્ત્રા કે. પોતાના પ્રતિપક્ષી સહિત કેહેવા. પટલે શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ ખેદ આય તે જાણવા. ઇતિ ગાથા શબ્દાર્થ ॥ ૬ ॥

અહીં શ્રુત શબ્દનો સંબંધ પૂર્વ ગાથાથી જાણવો. હવે ઉક્ત ચૌદ ખેદનું વિવરણ લખિયે ઝેંયે, તેમાંના પ્રથમ અક્ષર શ્રુતના ત્રણ ખેદ ઢે. સંજ્ઞાક્ષર, વ્યંજનાક્ષર તથા લઘ્વ્યક્ષર ઉત્કંચ-“તં સંના વંજણ લક્ષિ, સંનિયં તિવિહ મસ્કરં જણિયં; સુવહુલિવિજેય નિયયં સંનસ્કર મસ્કરાગારો ” તેમાં પ્રથમ સંજ્ઞાક્ષર અઠાર પ્રકારની લીપી અક્ષરના આકારે કરી અઠાર પ્રકારનું ઢે,- તથાહિ “ હંસલિવી જૂયલિવી, જરકાતહ રરક્સી ય બોધવા; ઇહુ જવણિતુરુક્કી કીરી દવહીય સિંધવિયા ॥ ૧ ॥ માલવિણીનહિ નાગરિ, લાહલિવી પારસી ય બોધવા; તહ અનમિત્તી ય લિવી, યાણકી મૂલ દેવીય ॥ ૨ ॥ વીજો વ્યંજનારૂપ પ્રકાર તે અક્ષર આદિ લખેને હકારપર્યંત વાવશ અક્ષર મુલે ઉચ્ચારવારૂપ જાણવો. એ વચ્ચે પ્રકારો યથાપિ અજ્ઞાનાત્મક ઢે, તથાપિ શ્રુતના કારણ હોવાથી ઉપચારે કરી એને શ્રુતજ્ઞાનની સંજ્ઞા આપી ઢે, તથા ત્રીજો પ્રકાર જે લઘિ અક્ષર તે શબ્દશ્રવણ તથા રૂપ દર્શનાદિક થકી અર્થ પરિજ્ઞાન ગર્જિત જે અક્ષરની ઉપલબ્ધિ તે લઘ્વ્યક્ષર શ્રુત જાણવું. યદાહ- “ જો અસ્કરોવલંજો, સા લક્ષી તંચ હોઈ વિજ્ઞાણ; ઇંદિય મણો નિમિત્ત, જો આવરણક ડંવસમો, ” જે અક્ષરોપ કરી અખિલાખ્ય જાવોનું પ્રતિપાદન કરવાને પ્રધાન શ્રુત તે અક્ષરશ્રુત કહિયે.

આશંકા- જોણે કરી અખિલાખ્યજાવ પ્રતિપાદન કરવાને પ્રધાન શ્રુત કહેવાય ઢે, તેમાટે અનખિલાખ્ય જાવ પણ હોવા જોઈય ?

ઉત્તર- અનખિલાખ્યજાવ પણ લોકમાં અનંતા ઢે. યદાહ: શ્રીપૂજ્યા:- “ પંનવણિજ્ઞા જાવા, અણંત જાગોઠ અણજિલપ્પાણં, પંનવણિજ્ઞાણં પુણ, અણંત જાગોસુચનિવજ્ઞો ॥ ૧ ॥ જં ચહદસપુવધરા, ડગણગયા પરુપ્પરંદુતિ, તેણ્ણઅણંત જાગો, પન્નવણિજ્ઞાણં જંબુત્તં ॥ ૨ ॥ અસ્કર લંજેણ સમા, ડગહિયા હુતિ મઠ્ઠિસેસેણ, તેવિહુમઈ વિસેસા, સુચનાણ્ણતરે જાણ. ઇતિ અક્ષરશ્રુતં ॥ ૩ ॥

ત્રીજું અનક્ષર શ્રુત તે ક્ષેત્રિત શિરકંપન દ્વસ્તચાલન પ્રસુલ, સમસ્થાપકરી ગમનાગમનાદિક મનના અખિપ્રાપ્યનું જે પરિજ્ઞાન તેને જાણવું. પટલે કોઈ માણસ કોઈને પૂઠે કે જાઈ, તમારે બાહર જડું ઢે કે ? તેનો સુલ્લથી જવાબ ન દેતાં મારું હલાવીને અથવા હાથવતી શાન કરીને પોતાની નામરજી જણાવવી તેથી પૂં બનારને તેના મનના અખિપ્રાપ્યનું પરિજ્ઞાન પટલે જાણપણું થાય તેને અનક્ષરશ્રુત કહિયે.

ત્રીજું સંજ્ઞિશ્રુત, તે સંજ્ઞા ત્રણ પ્રકારનીઢે-દીર્ઘકાલિકી, હેતુવાદોપદેશિકી તથા દષ્ટિવાદોપદેશિકી. યદાહ જ્ઞાપ્યસુધાંજોનિધિ: “ ઇહદીહકાલિગી કા,લિગિસિ સંના જયા સુદી હંપિ; સંજર ઇજૂયમિસ્સે, ચિંતેય કિહ્ણુકાયર્થ ॥ ૧ ॥ જે પુણ સંચિતેઠં, ઇચ્છાપિચ્છેસુ વિસય વલ્લુસુ, વહંતિ નિયતંતિય, સદેહ પરિચાલણાદેઠં ॥ ૨ ॥ પાપણ સંપર્યચિય, કાર્ણમિનયાયિ દીહકાલંતા; તે હેચવાયસઘ્ગી, નિચ્છિગા હુતિ અસ્સઘ્ગી. ॥ ૩ ॥ સમ્યહિત્તી સંની, સંતે નાણે સંઘવસમિયંમિ; અસ્સની મિલ્લંતં, મિદિન્નિવાલ્લપસેણ ” ॥ ૪ ॥ તેમાં એ કેમ કરડું, કેમ થસે ઇત્યાદિક અતીત અનાગત ઘણા કાલનું જે ચિંતવડું તે દીર્ઘ કાલિકી સંજ્ઞા. અને જે તાત્કાલિક ઇદ અનિદ વસ્તુ જાણીને પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ તે હેતુવાદોપદેશિકી. અને દ્વાયોપશમ જ્ઞાનેકરી સમ્યક્-દષ્ટી પણું હોય, તે દષ્ટિવાદોપદેશિકી એ ત્રણ સંજ્ઞા ઢે, તેમાં વિકલ્પેન્દ્રિય અસંજ્ઞીને હેતુવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા ઢે. અને સંજ્ઞી પંચેન્દ્રીને દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા ઢે તે માટે સર્વત્ર આગમમાંહે દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞાપ કરી સંજ્ઞિપણું કહિયે. અને તે સંજ્ઞીવિષયક જે શ્રુત તેને સંજ્ઞિશ્રુત કહિયે. અર્થાત્ સમનસ્ક પ્રાણીને જે મન અને ઇન્દ્રિયોર્થ કરી હત્પન્ન થપણું જ્ઞાન તેને સંજ્ઞિશ્રુત કહિયે.

ચોથું અસંજ્ઞિશ્રુત તે મનવિના માત્ર ઇન્દ્રિયોર્થ કરી હત્પન્ન થપણું જે અસંજ્ઞીનું શ્રુત.

पांचमुं सम्यक् श्रुत, ते सम्यक् हृदिये करी, अर्हत्प्राप्ति अथवा मिश्वारहि प्राप्ति वाग्यादिकतुं यथा-
वस्थित जावना अवगम थकी. पटले पट्टपात बिनानी बुझिए करी कोई विषयना स्वरूपने जे यथार्थ जा-
णवुं तेने सम्यक्श्रुत कहिये.

गुरुं मिथ्याश्रुत, ते यथावस्थित बोधना अज्ञानं यकी मिथ्यादृष्टीये करी अर्हत्प्राप्तीन अथवा मिथ्यादृष्टि प्राप्तीत वाक्यादिकुं जाणवुं. एतले परंपरात प्रमुख बुद्धिय करी कोड विषयना स्वरूपन जे यथाच न जाणुं तेने असम्यक्श्रुत कहियं.

आवांका- सम्यक्कृष्टरीनी पंते मिथ्यादृष्टिने पण मतिज्ञानावरणीय तथा श्रुतज्ञानावरणीय कर्मोन्नो दयां- पशम जाव होवाथी ते ज्ञानोप करी पृथुबुधोदराद्याकार एवा घटादिकने जाणे ठे, तेथी तेनविधिं अ- ज्ञान कैम संजये?

ઉત્તર— મિથ્યાદષ્ટિ તે સર્વ પ્રકારને પણ એકાંત પુરઃસર કહે છે. કેમકે, તેટલેવિષે સદમશ્વિકના પર્વિજ્ઞાનનો અજ્ઞાત છે. તેહ જગવદુક્તસ્યાદ નીતિ અનુનરતા નથી. જેમ કે, ‘ઘટપ્રયાય’ પદ્ધતિ આજ ઘટ છે એવું જ્યારે પ્રતિપાદન કરે છે, ત્યારે તે ઘટનેવિષે ઘટ પર્યાયવિના વીજા જે સત્ત્વ, જ્ઞેયત્ત્વ તથા પ્રમેયત્ત્વ પ્રસાર વ્યતિરેકપણે રહેલા જે ઘટના પર્યાય તેટલું અપલપન (ગોપન) કરે છે. અન્યથા (જો ઇમ ન કૈયે તો) ‘આજ ઘટ છે’ ઇમ એકાંતે કરી અવધારણા સંજયે નહીં. યહી મિથ્યાદષ્ટિ, ઘટને મર્ચ્યા અગ્નિ કરે છે. પણ તેને પરરૂપે કરી નાસ્તિપણું છે એવું જ્ઞાન નથી. તેથી તેને ડહલં છે. તેમજ તેનું જ્યારે નામિપણે પ્રતિપાદન કરે છે ત્યારે પણ તેને સર્વથા નાસ્તિજ કહે છે, તેવારે ડ્રવ્યાથિકનયે સત્ત્વણું છે તેને ડહલં છે નેમાટે તે સદસશ્વિકે જ્ઞાન્ય છે, અને મિથ્યાદષ્ટિનેવિષે જેમતિ અને શ્રુત એ વેજ્ઞાનો હોય છે. તે જયદંતુક છે તથા મતિશ્રુત જ્ઞાનોએ કરી શુક મિથ્યાદષ્ટિને પશુવધ તથા મૈથુનાદિકનેવિષે ધર્મ સાધકતા જાણે છે. તેથી તેટલી ધંમા-માર્ગનેવિષે દીર્ઘતર પ્રવૃત્તિ થાય છે માટે અજ્ઞાન કહિયું, તથા જેમ અન્યત્ત કવિ યથેચ્છા કટપના કરે છે, તેનાં કિંચિત્ત્વ યસ્તુને પણ કહે છે. તથાપિ વિશેષે તે યસ્તુની અપેક્ષા ન કરનાં જે તે પ્રકારે કટપના કરી દીધે છે; તેની પેઠે તેહ યદપિ ક્વચિત્ત્વ યથાવશિત્ત્વ યસ્તુનું પ્રતિપાદન કરે છે; તથાપિ નન્યક્વ યથાવશિત્ત્વ યસ્તુનન્યનું પર્યાયાલોચનના વિરોધે કરી અપરમાર્થિકો છે, તથા મિથ્યાદષ્ટિનાં મતિ તથા શ્રુત એ વેજ્ઞાનો યથાવશ્વ યસ્તુનો વિચાર કહ્યાવિના પ્રવર્તે છે. તેથી યદપિ તેહ ક્વચિત્ત્વ આ રમ છે, અને આ વિરમ છે ડ્રવ્યાદિ અર-ધારણના સંવાદ કરનારાં છે, તથાપિ સ્વાદ્વાદયુક્ત પરિજ્ઞાવનાળ કરી તેટલી પ્રવૃત્તિ નથી. હિંતુ યજ્ઞક-ર્થચિત્ત્વ પણે પ્રવૃત્તિ છે માટે તે અજ્ઞાનજ છે. તથા જ્ઞાનનું ફલ્લ વિરનિપણું છે તે મિટારદિને નહીં તેથી તે અજ્ઞાનજ છે. તથાચાદ્વજગયાનુમાસ્ત્રાતિયાચકઃ— ‘જ્ઞાનમ્ન્ય ફલ્લં વિરનિરિગિતિ માળ મિથ્યાદષ્ટેનાંમ્નીનિ દ્વાન-ફલાજાવાદજ્ઞાનં મિથ્યાદર્ષમેતિશ્રુતે યદાદ્વાન્યસુધાંજોનિધિઃ’ ‘મદમદ્ધિવેનભાટ, જરદેશ્વરિશ્ચિંત્ત્વેનભાટ નાળફલાજાવાઈ મિટ્વદિલ્લિસ અજ્ઞાનં ઇતિ.

इये आदिभुत, अनादिभुत. मपर्यवमिनभुत तथा अपर्यवमिनभुत ए चार जेदनुं नाये फानि फां जे. तथा साईये, मपञ्चमिवं, अष्टाईये, अपञ्चमिवं इयेयं दुवात्रनंगं बुद्धितिनयव्यापनाईये. मपञ्चमिवं, अष्टा-
गितिनयव्याप अष्टाईये अपञ्चमिवं. ममात्र चउपिं पंत्तनं नं उदा, ददं, नमं कञ्चं, नमं. ।
दपणं मममुयं. एणं पुरिमं पकुघनाईये. मपञ्चमिवं. वतये. पुरिमं पकुघ आदये. अपञ्चमिवं रिपणं
पंचनलाईं पंचपरवयाईं पकुघनाईये मपञ्चमिवं पंचमदां निंददां पकुघ अनाईये अपर्यवमिवं कञ्चदां
अमपिणिं अपर्यवमिवं पकुघनाईये मपञ्चमिवं नो अमपिणिं नो अपर्यवमिवं पकुघ आदये अपर्यव-
मिवं नो अमपिणिं नो अमपिणिं धिति काळां मणं विदं पुं चनलोअमिवं अमपिणिं अमपिणिं कञ्चदां कञ्चदां ।

જાવણું જે જિયા, જિણપત્તા, જાવાઆઘવિજ્ઞાંતિ પરુવિજ્ઞાંતિ પથવિજ્ઞાંતિ દંસિજ્ઞાંતિ નિદંસિજ્ઞાંતિ તે તથાપ-
કુચ્ચસાઈયં સપજ્જવસિયં જ્ઞાણવસમિયં પુણજાવં પકુચ્ચઆણાઈયં અપજ્જવસિયં અહવા જવસિદ્ધિયસ્સ સુયં સા-
ઈયંસપજ્જ વસિયં કેવલજ્ઞાનોત્પત્તૌ તદજાવાત્ નંદમિચ ઝાઠમઢિણ નાણે હતિ વચ્ચનાત્ અજવસિદ્ધિયસ્સ સુયં
આણાઈયં અપજ્જવસિયં હ્વચ સામાન્યતઃ શ્રુતશન્દેનશ્રુતજ્ઞાનં શ્રુતાજ્ઞાનં ચોચ્યતે યદાહ-અવસેસિયં સુયં સુ-
ચનાણં સુચઅનાણં ચ.

પનો જાવાર્થ આવી રીતે છે-શ્રુતજ્ઞાન સાદિસપર્યવસિત છે તેમજ અનાદિ અપર્યવસિત પણ છે. એચારેના
દ્રવ્ય, દેહ, કાલ તથા જાવ એ ચાર પ્રકાર થઈ શકે છે- તેમાં દ્રવ્યથી એક પુરુષ આશ્રી લેયે તો સાદિ
સપર્યવસિત છે. અને ઘણા પુરુષો આશ્રી લેયે તો અનાદિ અપર્યવસિત છે. તે આવી રીતે- એક જીવદ્રવ્યને
જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારેજ શ્રુતજ્ઞાન પામવાથી તે આદિ કહેવાય; અને જ્યારે સમ્યક્ત્વ મંટી
જાય-અથવા કેવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેનો અંત થયો કહેવાય છે તેથી દ્રવ્યે કરી સાદિસપર્યવસિત
છે. અને ઘણા જીવરૂપ દ્રવ્યવિષે વિચાર કરિયં તો અમૂક જીવને સર્વ કરતાં પહેલાં શ્રુત જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ
થઈ અને અમૂક જીવના શ્રુતનો અંત થયો એમ કહેવાય નહીં; કેમકે, એ અનાદિ અનંત કાલપથે પ્રવાહરૂપ
છે. તેથી દ્રવ્યથી અનાદિ અપર્યવસિત પણ છે.

દેહને કરી જરત તથા પેરચતનેવિષે જ્યારે તીર્થકરતું તીર્થ વર્તે છે, ત્યારે દ્વાદશાંગીરૂપ શ્રુત હોય છે.
અને તે તીર્થનો વિદ્વેદ થયાથી તે શ્રુતનો પણ વિદ્વેદ હોય છે તેથી સાદિ સપર્યવસિત કહિયે અને મહાવિદેહ
દેહનાં તીર્થનો વિદ્વેદ નહીં હોવાથી શ્રુતનો વિદ્વેદ પણ નથી હોતો, તેથી ત્યાં અનાદિઅપર્યવસિત કહિયે.
કાલેકરી ઉત્તરપિંછી તથા અવસરપિંછીનેવિષે ચોથે તથા પાંચમે આરે શ્રુતજ્ઞાન હોય, અને ઊંઝે આરે
વિદ્વેદ થાય છે તેથી સાદિ સપર્યવસિત છે; અને મહાવિદેહ દેહનેવિષે પડું કાલચક્ર નહીં હોવાને લીધે
ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન પણ અનાદિ અપર્યવસિત છે.

અને જાવથી જન્મ સિદ્ધિઆ જીવને જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે આદિ અને કેવલ જ્ઞાનની
પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે અંત હોવાથી સાદિ સપર્યવસિત છે; અને અજન્મ સિદ્ધિઆ જીવ આશ્રયી દ્યોપશ-
મિક જાવે શ્રુતજ્ઞાન અનાદિ અપર્યવસિત છે.

અન્યારમું ગમિક શ્રુત તે જ્યાં સૂત્રના સરસા આલાવા દટલે પાઠ દીઠામાં આવે ત્યાં જાણડું તે પ્રાયં
કરી દટ્ટિવાદ સૂત્રને વિષે છે.

વારમું અગમિક શ્રુત, તે જેને વિષે આજ સરસા અહરોના આલાવા હોય તે જાણડું. તે પ્રાયં કા-
લિક શ્રુતને વિષે છે.

તેરલું અંગપ્રવિષ્ટ, તે દ્વાદશાંગી રૂપ જાણડું. તથાહિ- “અઘારસ પથ સહસા, આચારે હુગુણ હુગુણ
સેસેસુ; સૂચગદ ણણ સમવા, ચ જગવઈ નાય ધમ્મકહા ॥ ૧ ॥ અંગંચવાસગદસા, અંતગદ આણુતરોવ-
વાહ દસા, પન્હાવાગરણંવા વિવાગ સુચમિગદસં અંગં ॥ ૨ ॥ પરિકમ્મ સુતપુલા, આણં પુલ્લગયચૂલિયા એવં,
પણ દિઠિવાયજેયા ॥ ચંદદસ પુલાઈ પુલ્લગયં ॥ ૩ ॥ ઇપ્પાપ પથકોઢી, અગ્ગાણી અંસિ ઢલ્લવડ લસંકા; વિ-
રિયપવાય અઢિ, પ્પલાહલસંસરિય સઘી ॥ ૪ ॥ એગ પઠણી છોઢી, પયાણનાણપ્પવાયપુલ્લમિ ॥ સિચ્છપવાયપુલ્લ
એગાપયકોઢિઢલ્લપયા ॥ ૫ ॥ ઢવીસંપયકોઢી, પુલ્લેયઆ યપ્પવાયનામંમિ ॥ કમ્મપ્પવાયપુલ્લ, પયકોઢી અસિદ્ધ-
લ્લસક જુયા ॥ ૬ ॥ પચ્છરણાજિહાણે, પુલ્લેચુંલસીદ્ધપય સથ સહસા ॥ દસપયસહસં જુયાપથ, કોઢીવિજ્ઞા-
પવાયંમિ ॥ ૭ ॥ કલ્લાણનામધિક્કો, પુલ્લંમિપયાણકોઢિઢવીસા ॥ ટપ્પંચ લસક કોઢી, પયાણ પાણા ઇ પુલ્લંમિ
॥ ૮ ॥ કિરિયાવિશાલપુલ્લે, નવપયકોઢીઇવંતિસમયવિચ ॥ સિરિલ્લોક વિંહુ સારે, સદ્ધુલ્લાલ સયપથલસા. એ

चौदसुं अंगवाह्यश्रुत, ते आवश्यक तथा दश वैकालिकादिक जाणवुं. अर्थात् अग्यार अंगथी जे बाह्य
उपांग प्रमुख तेने अंगवाह्यश्रुत कहियें. ॥ ६ ॥

एवी रीते श्रुतज्ञानना चौद जेद कहा; हवे वीजा जे वीज जेद थाय ठे ते कहे ठे.

पद्य अस्कर पद्य संघाया, पडिवत्ति तह्य अणुर्तगो ॥

पाहुड पाहुड पाहुड, वयूपुवाय ससमासा ॥ ७ ॥

अर्थ- आ गाथायां दश जेद कहा ठे, तेउनी साथे वीजा दश ठेवा ससमासा के० समाससहित ए-
टले सभास शब्दथी जोडी लेवा. ते आवी रीते-पर्यायश्रुत, पर्यायसमासश्रुत, अहरश्रुत, अहरसमासश्रुत,
पदश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रतिपत्तिश्रुत, प्रतिपत्तिसमासश्रुत, अनुयोगश्रुत, अ-
नुयोगसमासश्रुत, प्राचृतप्राचृतश्रुत, प्राचृतप्राचृतसमासश्रुत, प्राचृतश्रुत, प्राचृतसमासश्रुत, वस्तुश्रुत, व-
स्तुसमासश्रुत, पूर्वश्रुत, तथा पूर्वसमासश्रुत. इतिगाथाऽह्वरार्थ.

अत्र पर्याय ते ज्ञाननो अंश कहियें, यावत् शब्दे विज्ञाग तथा परिठेद तेने पर्याय कहियें. तेमां ज्ञानना
एक अंशने पर्याय श्रुत कहियें अने ज्ञानना अनेक अंशने पर्यायसमासश्रुत कहियें. प्रथम पर्यायश्रुत, ते
लघिअपर्यास निगोदनो जे सूक्ष्मजीव, तेने विषे सर्व जघन्य (उंगमां उंडुं) रहेछुं जे श्रुतमात्र, तेथकी
अन्यत्र जीवनेविषे जे एक श्रुत ज्ञाननो परिठेदरूप अंश अथवा विज्ञाग जे वृद्धिने पामे ठे ते प-
र्यायश्रुत जाणवुं.

बीजुं पर्यायसमासश्रुत, ते जे श्रुत ज्ञानना जे त्रण प्रमुख विज्ञाग परिठेद नाना जीवनेविषे वृद्धिने पा-
मेला दीगमां आवे ठे, एवी जे जीवनेविषे श्रुतज्ञानना अनेक अंशोनी वृद्धि होय ठे, तेना ससुदायने प-
र्यायसमासश्रुत कहियें.

बीजुं अहरश्रुत, ते अकारादिक लज्जहारोमांना जे एक अहरनुं जाणवुं तेने कहियें.

चोथुं अहरसमासश्रुत, ते तेवा जे त्रण अहरोनुं जे जाणवुं तेने कहियें.

पांचमुं पदश्रुत, ते ज्वां अर्थनी परिसमाप्ति होय तेने पद कहे ठे, तथा विज्ञास्त्यंतपद एवी छकि उतां
पण अत्रे ए लक्षण ग्रहण करवुं नही. किंतु जेणे करी श्री आचारांगादि ग्रंथोनुं मान अठार हजार पदनुं
कहेवाय ठे. ते लक्षण अत्रे ग्रहण करवुं. केमके तेनो द्वादशांगश्रुत परिमाणने विषे अंगीकार ठे. अने वली
अर्दी श्रुतना जेदोनुं प्रस्तुतपणुं ठे, तेथी ते पद खेवुं पण ते पदनी तथा विधिआन्नायनो अज्ञाव ठे. माटे
सेनुं प्रमाण केवली जाणै. एवुं जे एक पदनुं ज्ञान तेने पदश्रुत कहियें.

उठुं पद समासश्रुत, ते एवा एकथी वचारे पटले घषा पदोनुं जे ज्ञान तेने कहियें.

सातसुं संघातश्रुत ते 'गङ्गद्विद्विषय' इत्यादिक गाथाए करी प्रतिपादित जे चारसमुदाय, तेनो गत्या-
दिक जे एक देश, तेनो पण एक देश जे नरकगत्यादिक तेनेविषे जीवादिकनी जे मार्गणा अथवा गवेषणा
करिये ठेये तेने संघातश्रुत कहियें.

आठसुं संघातसमासश्रुत, ते जे प्रमुख गत्यादिक अवयव मार्गणांनुं ज्ञान तेने कहियें.

नवसुं प्रतिपत्तिश्रुत, ते गतिआदि चारोनी अन्यतर एक परिपूर्ण गत्यादि चारे करी जे जीवादिकनी मा-
र्गणा करवी तेने प्रतिपत्ति श्रुत जाणवुं.

दशसुं प्रतिपत्तिसमासश्रुत, ते पूर्ववत् चार व्यादिकनी मार्गणा करवी तेने जाणवुं.

अग्यारसुं अनुयोगादिक श्रुत, ते संतपय परवणया, दबपमाण, इत्यादिक अनुयोग कहियें, ते चारसांना

અન્યતર એક અનુયોગનું જ્ઞાન તે અનુયોગ ધાર શ્રુત જાણવું. નારસું અનુયોગધારસમાસ શ્રુત, તે બે પ્રમુખ અનુયોગધારોનું જે જાણપણું તેને જાણવું.

તેરું પ્રાચૂત પ્રાચૂત શ્રુત તે, પ્રાચૂતાંતરવર્તી અધિકાર વિશેષ જાણવો.

ચૌદમું પ્રાચૂત પ્રાચૂત સમાસ શ્રુત, તે પ્રાચૂતાંતરવર્તી એકથી વધારે અધિકારોના સમુદાયનું જ્ઞાન તેને જાણવું.

પંદરમું પ્રાચૂતશ્રુત, તે વસ્તુ અંતર્વર્તી અધિકાર વિશેષ તેને જાણવું.

સોલસું પ્રાચૂત સમાસશ્રુત, તે વસ્તુ અંતર્વર્તી એકથી વધારે બે ત્રણ અધિકારોનો જે સમુદાય તેને જાણવું.

સત્તરમું વસ્તુશ્રુત, તે પૂર્વ માહેલો અધિકાર વિશેષ તેને જાણવું.

અઠારમું વસ્તુ સમાસશ્રુત, તે પૂર્વ અંતર્વર્તી અધિકારનો સમુદાય તેના જ્ઞાનને જાણવું.

છગણીશમું પૂર્વશ્રુત, તે હત્યાત પૂર્વાદિ એક પૂર્વનું જે જ્ઞાન તેને જાણવું.

બીશમું પૂર્વ સમાસશ્રુત, તે તેમાંના એકથી વધારે બેત્રણ પૂર્વનું જે જ્ઞાન તથા સંપૂર્ણ ચત્તર પૂર્વનું જે જ્ઞાન તેને જાણવું.

પૌર્ણી રીતે સંક્ષેપથી શ્રુતજ્ઞાનના બીશ જેઢ કહ્યા છે. એનો વિસ્તાર જોવો હોય તેણે બૃહત્કર્મ પ્રકૃતિમાં જોઈ લેવું. ૫ બીશ જે શ્રુત જ્ઞાનનાજેઢ તે એવી રીતે ઉત્તરોત્તર તીવ્રતીવ્રતરાદિ ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત થાય છે તેવાજ અનુક્રમે કહ્યા છે.

અથવા શ્રુતજ્ઞાન બીજા ચાર પ્રકારે છે, તે આ પ્રમાણે—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ તથા જાવ. તેમાં શ્રુતજ્ઞાની દ્રવ્યથી ઉપયોગવંત અકો સર્વ દ્રવ્યને જાણે દેખે છે; ક્ષેત્ર થકી ઉપયોગવંત અકો સર્વ ક્ષેત્ર ઓકાલોકને જાણે દેખે છે, કાલ થકી ઉપયોગી શ્રુતજ્ઞાની સર્વ કાલને જાણે દેખે છે, તેમજ જાવથકી ઉપયોગી શ્રુતજ્ઞાની સર્વ જાવને જાણે દેખે, તે માટે સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની તે કેવલી સરલો કહિયે. પૌર્ણી રીતે શ્રુત જ્ઞાનનું સ-વિસ્તર વ્યાખ્યાન કર્યું. ॥ ૩ ॥

સાંપ્રત (હવે) અવધિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરિયે ટૈયે; તે બે પ્રકારનું છે. એક જવપ્રત્યયિક, બીજું ગુણપ્રત્યયિક. તેમાં જવપ્રત્યયિક તે દેવ તથા નારકીરૂને હોય છે; અને ગુણપ્રત્યયિક તે મનુષ્ય તથા તિર્યંચને હોય છે. ૫ ગુણપ્રત્યયિક ૪ પ્રકારનું છે. તે અર્ધ ગાથાવહે કહે છે, અને ગાથાના ઉત્તરાર્ધવહે મનપર્યંબ તથા કેવલજ્ઞાન કહે છે.

અણુગામિ વદ્ધુમાણ્ય, પઢિવાઈપર વિહા ઢહ્ય ડંહી ॥ રિ-

ઝમઙ વિહલમઙ મણ, નાણં કેવલ મિગવિહાણં ॥ ૪ ॥

અર્થ—અણુગામિ કે ૦ અનુગામિ, ‘વદ્ધુમાણ્ય કે ૦’ વર્ડ્સમાન, ‘પરિવાઈ કે ૦’ પ્રતિપાતિ, ‘ઙ્યર’ કે ૦ હ-તર તે અનાનુગામી, હીયમાન તથા અપ્રતિપાતિ; ૫ ‘વિહા કે ૦’ (વિધા)પદલે, પ્રકાર, ‘ઢહા કે ૦’ (પઢધા) ૪ પ્રકારે, ‘ડંહી કે ૦’ અવધિ; જ્ઞાન જાણવું, અને ‘રિઝમઙ કે ૦’ રૂઝમતિ ‘વિહલમઙ કે ૦’ વિપુલમતિ, ૫ બે પ્રકારે ‘મણનાણં કે ૦’ મનપર્યંબજ્ઞાન જાણવું, તથા કેવલં કે ૦ કેવલજ્ઞાન ‘ઙ્ય કે ૦’ એક, ‘વિહાણં કે ૦’ પ્રકારે છે. ॥ ૪ ॥

અનુગામિ, વર્ડ્સમાન, પ્રતિપાતિ, અનાનુગામિ, હીયમાન, તથા અપ્રતિપાતિ ૫ ૪ પ્રકાર ગુણપ્રત્યય અવધિજ્ઞાનના છે. ચર્કચ નંધવ્યથને—“તં સમાસલં ઢવિહં પત્તંતં તં જહા, અણુગામિયં, અણાણુગામિયં, વદ્ધુમાણ્યં, હીયમાણ્યં, પઢિવાઈ, અપઢિવાઈ,” તેમાં પ્રથમ જે ઠેકાણે અવધિજ્ઞાન હતપત્ત થયું હોય; તે ઠેકાણું મૂકીને બીજે દેશાંતર પ્રમુખનેવિષે જ્યાં જાય ત્યાં છોચનની પેટે જે સાથે આવે, તેને આનુગામિક અવધિ કહિયે; અર્થાત્ જ્યાં પુરુષ વિચેરે ત્યાં સાથે આવે તે.

વીજું જે ઠેકાણે રહ્યાં અવધિ હતપણ અયું હોય તે સ્થાનકે આવે તેવારેજ હોય પણ અન્યથા જાય તેવારે ન હોય. શુંલલાલક પ્રદીપની પેઠે તે હેત્ર પ્રત્યયિ હ્યોપશમને લીધે માટે સાથે ન આવે તેને અનાનુગામિ કહિયેં; યદાહ જગવાન શ્રી દેવર્કિગણિ હમાશ્રમઃ--“સેકિંતં અણાણુગામિયં, ઈહિનાણં, ઈહિજ્ઞાણંતંજહા નામપગેઙ્ પુરિસે પગં મહં જોઙ્ઘાણં કાઠં તસ્સેવ જોઙ્ઘાણસ્સ પરિપેરંતેસુ પરિહિંદમાણે પરિહિંદમાણે પરિ-ધોલમાણે તમેવ જો ઙ્ઘાણં પાસઙ્ અનહગપ ન પાસઙ્ પવમેવ અણાણુગામિયં ઈહિનાણં જહેવ સમુપચ્છઙ્ ત-હેવ સંલિઘાણિવા અસંલિઘાણિવા જોયણાઙ્ પાસઙ્ન અજ્ઞઙ.” જાપ્યકારોપ્યાહ--“અણુગામિઙ્ અણુગહ્ઙ, ગહ્ઙંતં લોયણં જહા પુરિસં; ઇયરોહનાણુ ગહ્ઙઙ, તિયપ્પઈવગહ્ઙંતં.” ઇતિ.

વીજું જે વધે તેને વર્ધમાન કહિયેં. પટલે શલગેલી અક્ષિમાં જેમ જેમ સરપણ નાલતા આવીઈ તેમ તેમ વધતી વધતી જ્વાલા ઘટી આવે. તેની પેઠે યથાચોગ પ્રશસ્ત અતિ પ્રશસ્તર અધ્યવસાયને લીધે, પૂર્વાવ-સ્થાથી જે ઉત્તરોત્તર સમય સમય વધતું જાય તેને વર્ધમાન અવધિજ્ઞાન કહિયેં. અર્થાત્ પ્રથમ ઉપજતી વ-લ્હતે અંગુલના અસંસ્થાતામા જાગ જેટલું હેત્ર જાણેં દેલે, પછી વધતાં વધતાં યાવત્ અલોકાકાશનેવિષે લોક જેવઢા અસંસ્થાતા ધંકુક દેલે.

ષોયું, પૂર્વે શુજવપરિણામને વસે ઘણું ઉપજે અને પછી તથાવિધ સામગ્રીનો અજાવ યથાથી પડતા પરિ-ણામે કરી દ્વાનીને પામે છે તેને હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહિયેં. ઉત્તરં નંદિતૂણી--“હીયમાણં પુલાવજ્ઞાઠં અદો દોહસ્સમાણંતિ.”

પાંચમું, જે સંસ્થાતા અસંસ્થાતા યોજન ઉત્કૃષ્ટપણે યાવત્ સમગ્ર લોક દેલીને પણ પહે પટલે જે આચ્યું જાય તેને પ્રતિપાતિ કહિયેં. યદાહ--“સેકિંતં પઢિવાઙ્ અપઢિવાઙ્ જં તં જહજ્ઞેણં અંગુલસ્સ અસંલિઘજાગંવા સંલિઘજાગંવા બાલગંવા બાલપ્રપુહસ્તંવા પવં દિસ્સંવા જૂયંવા જવંવા જવપુહસ્તંવા અંગુલંવા અંગુલપુહસ્તંવા પવંપપણં અહિ લાવેણં વિહ્ઙ્ઙિવા હહ્ઙિવા કુહ્ઙિવા (કુહિર્હસ્સ ધ્યસુચ્ચતે) ઘણુંવાગાહયંવા જોયણંવા જોયણસયંવા જોયણસહસ્તંવા સંલિઘાણિવા અસંલિઘાણિવા જોગણસહસ્સાઙ્ ઉક્કોસેણં લોગં પાસિત્તાણં પરિવન્ઙિસેત્તં પનિવાઙ્.”

ઠટું, જે હતપણ અથા પછી હીણતાને ન પામે, તે લોકસમગ્ર દેલીને અલોકના એક પ્રદેશને દેલે તેને અપ્રતિપાતિ કહિયેં. ય અવધિ આચ્યું જાય નહીં.

આશંકા-- હીયમાન અને પ્રતિપાતિ પવન્નેનાં લક્ષણોત્તો સરલાં છે તેમ ઠટાં શુદાં વતાવવાનું શું કારણ છે? ઉત્તર-- જે પૂર્વાવસ્થાથી હલવે હલવે ઘટતું જાય પટલે હીણતાને પામે તે હીયમાન કહેવાય છે; અને જે વિચ્ચાત પ્રદીપની પેઠે એક કાલને વિષેજ નિર્મૂલ થાય છે તે પ્રતિપાતિ કહેવાય છે, ય વિશેષ છે.

ય અવધિજ્ઞાન જે છે, તે અર્તલ ઇચ્ચ તથા જાવનો વિષય છે, તેથી તારતમ્ય વિવહાણં કરી તેના અનંત જેદ છે. અને અસંસ્થયેય હેત્ર તથા કાલનો વિષય હોવાથી તેના તારતમ્યતાની વિવહાણ કરી અસંસ્થ જેદ છે. અથવા અવધિજ્ઞાનના આ ચાર પ્રકાર છે--ઇચ્ચ, હેત્ર, કાલ તથા જાવ. તથા ચાહ--“તં સમાસઠં ચલવિહં પજ્ઞસં, તં જહા, દવઠં સેત્તઠં કાલઠં જાવઠં દવઠણં ઈહિજ્ઞાણી જહજ્ઞેણં અણંતાઙ્ઘી દવાઙ્ જાણઙ્ પાસઙ્ ઉક્કોસેણં સવરુઙિ દવાઙ્ જાણઙ્ પાસઙ્ લિત્તઠણં ઈહિજ્ઞાણી જહજ્ઞેણં અંગુલસ્સ અસંલેઘજાગં ઉક્કો-સેણં અસંલિઘાઙ્ અલોપ લોય ખમાણ મિત્તાઙ્ ઘંઢાઙ્ જાણઙ્ પાસઙ્ કાલઠણં ઈહિજ્ઞાણી જહજ્ઞેણં આવ-લિયાપ અસંલિઘ જાગં ઉક્કોસેણં અસંલિઘાઠં ઉત્સપ્પિણી અવસપ્પિણી અતીરંયં અણાગયંચકાલં જાણઙ્ પાસઙ્ જાવઠણં ઈહિજ્ઞાણી જહજ્ઞેણં વિ અણંતે જાવે જાણઙ્ પાસઙ્ ઉક્કોસેણં વિ અણંતે જાવે જાણઙ્ પાસઙ્ સવજાવાણં અણંત જાગં” ઇત્યુક મવધિજ્ઞાનં.

પનો જાવાર્થ આ ઢે-પ અવધિજ્ઞાની જ્ઞવ્યથી જઘન્યપણે અનંતારૂપી જ્ઞવ્યને જાણે દેશે અને ઉત્કૃષ્ટ-પણે સર્વરૂપી જ્ઞવ્યને જાણે દેશે. તે જ્ઞવાવધિ છેત્ર થકી જઘન્યપણે અંગુલનો અસંસ્થાતમો જાગ જાણે દેશે, અને ઉત્કૃષ્ટપણે અલોકાકાશનેવિષે લોકપ્રમાણ અસંસ્થાતા સંમને જાણે દેશે તે દેશાવધિ; કાલથ-કી, જઘન્યથી આવલિકાનો અસંસ્થાતમો જાગ જાણે દેશે અને ઉત્કૃષ્ટપણે અસંસ્થાત ઉત્તરિયથી અવ-સર્પિણી લગે અતીત અનાગતકાલને જાણે દેશે તે કાલાવધિ; તથા જાવ થકી જઘન્યપણે અનંત જાવને જાણે દેશે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અનંત જાવને જાણે દેશે તે જાવાવધિ જ્ઞાન જાણું. એવી રીતે અવધિજ્ઞાન કહ્યું. વિજંગજ્ઞાન તે મિન્યાત્વીને હોય, તે માટે મહીન ઢે, અવહું સવહું જાણે પણ તે અવધિ જ્ઞાનનીજ જાતી ઢે. તે માટે એકજ જાણું. ઇતિ ॥

હવે મનઃપર્યાયજ્ઞાન કહે ઢે. પના બે પ્રકાર ઢે- એક ક્ષુમતિ, બીજું વિપુલમતિ. તેમાં યણે ધનો ચિંત-વ્યો ઢે પટહું સામાન્યપણે મનનો અધ્યવસાય ગ્રહે તેને ક્ષુમતિ. કહિયે. યદાહ- રિષસામંચં તંમત્ત, ગા-હિણી રિષમર્દ મણોનાણં; પાર્યવિસેસ વિમુહં ધમમિત્તં ચિતિયંમુણ્ણ, તથા યણે ઘટ ચિંતવ્યો ઢે તે જ્ઞવ્યથી સુવર્ણનો ઢે, છેત્ર થકી પાઢલીપુરનો નિયમ્મ, કાલ થકી શીતકાલનો, અને જાવ થકી પીતવર્ણ સુકુમાલ, હ્યાદિ વિશેષ ગ્રાહિણી મતિ તે વિપુલમતિ કહિયે. પટલે સામાન્ય ગ્રાહિણી મતિ તે ક્ષુમતિ કહિયે; અને વિશેષ ગ્રાહિણી મતિ તે વિપુલમતિ;

અથવા મનઃપર્યાયજ્ઞાન ચાર પ્રકારનું ઢે- જ્ઞવ્ય, છેત્ર, કાલ તથા જાવ; પ ચારે ખેદે કરી. ઉત્કેચ-“તં સમાસઠં વચ્ચભિદં પક્કસં તંજહા, દવહં છેત્તઠં કાલઠં જાવઠં । દવહંયં રિષમર્દયં તે અણંત પપસિયં સંધે જાણ્ણ પાસઃ । તેચેવ વિચલમર્દ અપ્રદિચતરાય વિમલ્લ તરાય જાણ્ણ પાસઃ.”

પનોજાવ- જ્ઞવ્યથકી ક્ષુમતી અનંતપ્રદેશી અનંતા સ્કંધ જાણે દેશે અને વિપુલમતિ તેહિજ સ્કંધ કાં-દ્રક અધિકેરા વિશુદ્ધપણે જાણે દેશે. છેત્રથી ક્ષુમતી નીચે રક્ષપ્રજા પૃથ્વીહું કુલ્લક પ્રતરલગે અને હંહું જ્યોતષીના ઉપરે તલ્લગે તિરહું અઢી દીપ, બે સમુદ્ધ, પક્ષર કર્મજ્ઞમિ ત્રીશ, અકર્મજ્ઞમી અને ત્પક્ષ અં-તર દીપનેવિષે સંજ્ઞીપંચેન્દ્રીઅપર્યાસાના મનોગત જાવ જાણે દેશે, અને વિપુલમતિ તેહિજ છેત્ર અઢી અંગુલે અધિક દેશે, અને વિશુદ્ધ દેશે. કાલ થકી જઘન્યપણે ક્ષુમતિ પહ્યોપમનો અસંસ્થાતમો જાગ અને ઉ-ત્કૃષ્ટપણે અતીત અનાગત જાણે દેશે અને વિપુલમતિ તેહિજ અધિકેરો અને વિશુદ્ધતર જાણે દેશે. જાવ-થકી ક્ષુમતિ અનંતાજાવ જાણે દેશે, સર્વ જાવનો અનંતમો જાગ જાણે દેશે, અને વિપુલમતિ તેહિજ અ-ધિકેરો અને વિશુદ્ધપણે જાણે દેશે. યદાહુઅતુર્દશપ્રકરણસતપ્રાસદસૂત્રધારકદ્વયશ્રીહરિજગદ્ગુરિ પદાર્તદિ-શ્ચૈત્તૌ “ફહાડધોલૌકિક પ્રામાન્, તિર્યગ્ લોકવર્તિનાઃ મનોગતાં સ્વસૌજાવાન્ વેતિ તત્તર્તિનામપિ કુર્ધ્વ-થાવજ્યોતિશ્ચક્રસ્યોપવિતલં । તિરિયં જાવ અંતો મણુસ્સ સિત્તે અહ્હાફ્ફેસુ દીવેસુ દોસુયસમુદેસુ પક્ષરસસુ કમ્મજ્ઞમીસુ તીસાપ અકમ્મજ્ઞમીસુ ત્પપ્પનાપ અંતરદીવેસુ સન્નીયં પંચેદિયાણં પક્ષત્તગાણં મનોગય જાવે જા-ણ્ણ પાસઃ । તેંચેવ વિચલમર્દ અહ્હાફ્ફેરિં અંગુલેરિં અપ્રદિચતરયં વિશુદ્ધતરયં છેતં જાણ્ણ પાસઃ ।”

હવે કેવલ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કહે ઢે- કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન અતાંજ સમકાલે સર્વ પદાર્થોના જ્ઞવ્ય, છેત્ર, કાલ તથા જાવ સમકાલે જાણ્યામાં તથા દીગમાં આવી જાય ઢે; માટે કેવલજ્ઞાન મિગવિહાર્યં કે ઇ-કજ પ્રકારનું કહ્યું ઢે. ॥ ૮ ॥

એવીરીતે પાંચેજ્ઞાનોનું વર્ણન કરી; હવે પાંચે જ્ઞાનોનાં આવરણ કહે ઢે.

એસિં જં આવરણં, પહુચ્ચચક્કુસ્સ તં તથાવરણં ॥ ૬-
સણ વચ્ચપણ નિદ્દા, વિત્તિ સમં દંસણાવરણં ॥ ૭ ॥

વ્યાख्या-— પર્તિ કે ૫ મતિ પ્રમુખ પાંચ જ્ઞાનોત્તર જે આચરણ કે ૫ આગંદન કરે તેને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહિયેં જેમ ચક્રુસ્સ કે ૫ નેત્રોની આંઢે પચુચ્ચ કે ૫ પાટો વાંધવાથી દૃષ્ટિના વિષય પદાર્થને જોવામાં હરકત પડે છે; તેમ મતિ જ્ઞાનાદિકના વિષય પદાર્થને જાણવાને જે હરકત કરે તે કે ૫ તે તથા કે ૫ તેનું આચરણ કે ૫ આચરણ કહેવાય છે. તે આવી રીતે-જેમ ચક્રુ અતિ નિર્મલ ઠતાં પણ જો ધન (સાધારણ-ઘટ્ટ) ધનતર (કાંઈક વધારે ઘટ્ટ) તથા ધનતમ (અતિ ઘટ્ટ) પડું કપડું આનું આવે તો મંદ (થોડું) મંદ-તર (વધારેથોડું) મંદતમ (અતિથોડું) દીઠામાં આવે. તેમ આ જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કરી ધન ધનતર તથા ધનતમપણે આચરણો ઠલાંશરદ્ શતુના નિર્મલ ચંપમાનાં સ્વભૂત કિરણોનું પણ મંદ મંદતર તથા મંદતમ જ્ઞાન થાય છે; માટે પટની ઉપમાએ જ્ઞાનાવરણી કર્મ કહેવાય છે. તે આચરણનું સામાન્યપણે એક રૂપ છે. પણ પૂર્વે મતિ-જ્ઞાનના જે અનેક જેદ કહ્યા તેથી મતિ આચરણી કર્મના પણ તેટલા જેદ જાણવા. અને જેટલા શ્રુતજ્ઞાનના જેદ કહ્યા છે, તેટલાજ જેદ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મના થાય છે. તથા પૂર્વે જે અવધિજ્ઞાનના જેદનો સમૂહ કહ્યો તેછંને આચરણ કરવાના સ્વજાવવાલું જે કર્મ તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે. તથા જે જેદોપ કરી પૂર્વે મનઃપર્યવ જ્ઞાન કહ્યું તેને આચરણ કરવાના સ્વજાવવાલું જે કર્મ તે મનપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય કહેવાય છે. તથા પૂર્વે પ્રકૃતિ સ્વરૂપવાલું જે કેવલજ્ઞાન તેને આચરણ કરવાનો જેનો સ્વજાવ હોય તેને કેવલજ્ઞાનાવરણીય કહેડું. હર્ષક વૃદ્ધકર્મવિપાકે- “ સરભગ્ય સસિનિમ્મલ, તરસ્સ જીવસ્સ ઢાયણં જમિદ્; નાણાવરણં કર્મમ્, પઢોવમ્ હોઇ પર્યુત્ત. ॥ ૧ ॥ જહ નિમ્મલાવિ ચક્રુ, પડેણ કેણાવિ ડાહ્યાસંતિ; મંદ મંદતરાર્ગ, પિઠ્ઠાસા નિમ્મલાવિ. ॥ ૨ ॥ તહ મઙ્ગ મુય નાણાવરણ, અવહિ મણ કેવલાણ આચરણ; જીવં નિમ્મલ રૂઢં, આચરણં ઇમેહિં જેપહિં. ॥ ૩ ॥ પાંચ જ્ઞાનના જેદ કરી પાંચ ઉત્તર પ્રકૃતિરૂપ જે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, તેણે કરી નિષ્પન્ન તે સામાન્ય જ્ઞાનાવરણ મૂલ પ્રકૃતિ કહેવાય છે. જેમ પાંચ આંગલીઠંપ કરી એક મુદ્દી નિષ્પન્ન થાય છે; મૂલ, ઢાલ, પત્ર તથા શાખાઆદિ સમુદાયથી જેમ એક વૃક્ષ નિષ્પન્ન થાય છે; અને ઘૂત, ગોલ તથા કણિકાપ કરિ જેમ છાત્રુ નિષ્પન્ન થાય છે, તેમ મૂલ પાંચ પ્રકૃતિપ કરી સામાન્ય જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પ્રકૃતિ નિષ્પન્ન થાય છે; તેમજ એક એક જ્ઞાનાવરણની ઉત્તર પ્રકૃતિઠંપ કરી તે તે જ્ઞાનાવરણ વિશેષ નિષ્પન્ન થાય છે. એવી રીતે પાંચ પ્રકારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહ્યું.

હવે નવપ્રકારનું દર્શનાવરણીય કર્મ કહે છે.- ગાથામાં દર્શનાવરણી પદને ઢેકાણે કાન્ય રચનાનેલી છે માત્ર દંસણ શબ્દ છે. તેથી આણું પદ જાણી લેવું. એમકે, જીમ શબ્દના ઉચ્ચારથી જીમસેન જાણી લેવાય છે; તેમ પ પણ જાણી લેવું. તે શાસ્ત્રે શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે પદના એક દેશથી આશા પદનો ઉપચાર થાય છે. ૫ રીતે દંસણચ્છ ૫ શબ્દે કરી દર્શનાવરણી ચતુષ્ક જાણી લેવું દૃષ્ટિને દર્શન કહે છે. અથવા જેણે કરી વસ્તુનું સામાન્યરૂપ દેખાય અથવા પરિમાણ થાય તેને દર્શન કહિયેં. તેને આગાદન કરવાના સ્વજાવવાલાં જે કર્મ તે દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. તેછંનું જે ચતુષ્ક તે દર્શનાવરણચતુષ્ક કહિયેં. તથા ‘પણ નિદ્ધ’ પટલે પાંચ નિદ્ધાં. તેનેવિષે ચૈતન્ય કુસિત પટલે અવિસ્પષ્ટપણને પામે છે તેને નિદ્ધા કહે છે. તેના પાંચ પ્રકાર આ છે-નિદ્ધા, નિદ્ધા નિદ્ધા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા, તથા સ્થાનર્થિ (શીળદ્ધી) પત્તપૂપ પાંચ નિદ્ધાને નિદ્ધા પંચક કહે છે. એવી રીતે ચાર દર્શનાવરણી અને પાંચ નિદ્ધા ૫ નવ પ્રકારનું દર્શનાવરણીય કર્મ છે. ૫ દર્શનાવરણીય કર્મ કેવું છે, તે કહે છે- ‘વિત્તિસર્મ’ વેત્રી પટલે પોલીઆ સમાન છે. એને પ્રતિહાર પણ કહે છે. જેમ કોઈમાણસને રાજાની પાસે કામે જવું હોય.

॥ श्री परमगुरुभ्यो नमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्री यशःसोमकृत बालावबोधसहित श्री देवेंद्रसू-
रिविरचित कर्मग्रंथ प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम कर्मविपाकनामा कर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ आदौ बालावबोधकारविहितं मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुप् वृत्तम् ॥

पेंदवीयकलां शौंक्ष्णी, सहस्रौंदर्व्यशास्त्रिणीं ॥
सञ्चित्कलामविकलां, स्मरामोतस्सामोपहाम् ॥ १ ॥

॥ आचवृत्तम् ॥

कर्मविपाकविष्कृत, स्वसंविदे बिम्बवन्द्यमजिर्वद्य ॥
वीरं कर्मविपाके, टवार्थलिखनश्रमं कुर्वे ॥ २ ॥
ते संतु संतु संतः, संततमतयोऽपरत्माहितनिरताः ॥
विमलीकुरुते कुवलय, सुदितश्रीर्यद्यशस्तोमः ॥ ३ ॥
केचित्परमात्मसंवि, विकलाविकलाः कलौ खलायते ॥
तेभ्यो न कापि जीतिः, संतः संतोषजाज्येत् ॥ ४ ॥
॥ श्रीमत्परमगुरुभ्यो नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥

हवे प्रथम गाथायें ग्रंथकर्ता, अजीष्ट देवतांनी तुल्यादिकलुं प्रतिपादन करे ठे.

॥ मूख गाथा ॥

सिरि वीरजिणं वंदिय, कम्मविवागं समासठं बुद्धं ॥

कीरइ जिण्ण हेउहिं, जेणं तो जणप्प कम्मं ॥ १ ॥

अर्थ-(सिरि के०) अष्ट महाप्रातिहार्यरूप बाह्यलक्ष्मी तथा केशलङ्कानादिक अंतरंग लक्ष्मी, तेणें करी सहित अथवा चोत्रीश अतिशयरूप लक्ष्मीयें करीने बाह्य शोभायमान ठे अने अन्त्यंतर, केवल तीर्थंकर प्रतिज्ञानरूपिणी लक्ष्मीयें करी शोभायमान ठे, एवा वीरजिणं के० श्रीमहावीर जिन. वीर एटले कर्मशत्रुयें विदारे तथा तपें करीने विराजे ठे ते जणी श्रीवीर कहेतां चरम तीर्थंकर, ते प्रत्यें वंदिय के० बांदीने मन, वचन, कायायें नम्र अङ्गे. एटले ग्रंथारंजे समुचितेष्टदेवतास्तुतिरूपमंगलाचरण कथ्यें.

कम्म के० कर्मवो विवागं के० अनुजव तेनुं जणावनारं जे शास्त्र ते कर्मविपाक कहियें, तेने समासठं के० संक्षेपें करी एटले थोडे शब्दे अर्थ धणो जणाव, ते पेरें बुद्धं के० कहीश एटले संक्षेपरुचि जे जीव,

ते महौटां शास्त्र ज्ञापवाने आलस्यु, थोडा आहूँ घणुं ज्ञान बाँटे तेने निमित्त कहौशः पटले अहीं अधि-
कारी तथा प्रयोजनः, आठ कर्म स्वरूप ते विषय, अने संबंध. ए चारे देखाव्यां.

अहीं जे कर्मनो विचार, ते अजिदेव अने अजिपायक, ए वचनरूप ग्रंथ तिहुं वाच्य वाचक ए संबंध
जाणवो. संक्षेपरुचि एना अधिकारी जाणवा. संक्षेपे व्युत्पत्ति ए साक्षात्प्रयोजन अने परंपराप्रयोजन मोह.
ए चारवानां ग्रंथ ज्ञावा सांजखवानी प्रवृत्तिनां हेतु देखाव्यां. एम निःप्रयोजनादिक शंका दाखीने, हवे
कर्म ए शब्दनुं व्युत्पत्तिखण्ण कहे ठे.

व्यवहारनये जेण के० जे कारण माटे जिएण के० जीवें पांच मिथ्यात्व, वार अविरति, पच्चीश कषाय,
अने पंदर योग, ए सत्तावन बंधना हेउहिं के० हेतुयें करी तथा “पडिणीयत्तणनिन्हव” इत्यादिक विशेष
हेतुयें करी कीरइ के० करीयें नीपजावीयें, तो के० ते कारण माटे एतुं नाम कर्म के० कर्म जणए के० क-
हेवाय. पटले अंजनकूपलीनी परें अनंतानंत कर्मपुज्जलें जख्खा जीवलोकमाहि ए जीवनी कषायादि चीकण-
तायें, जेम तेख बोपहेले शरीरें रजोमल लागे, तेम अनंतानंतकर्मवर्गपाथी असंख्याता आत्मप्रदेशा वी-
टाय, तेणें करी ज्ञानादिक आत्मगुण अवराग्य तेथी जीव, सलिनरूप कहेवाय. जेम वूषमांहे पाणी मखे
तथा जोहमां अग्नि मखे, तेम सर्वात्मप्रदेशें कर्मदखनुं मखनुं होय. ते कर्मबंधनुं नाम, सत्तावन बंध हेतुयें
करी करियें, बांधीयें. जीवें, तेजणी एतुं कर्म एतुं नाम कहियें. ए जावार्थ ठे. ए कर्म, पुज्जलरूपी ठे, ते
जणी मूर्चिमान् जाणवुं तथा प्रवाहरूपें अनादि जाणवुं, केमके जो कर्मनो संबंध जीवने प्रथम अयो, एम
मानियें तो कर्मरहित जीवने पण कर्म संबंध मानवो जोइयें. एम मानतां थकां हुक्करतपश्चरणादिकें करी
सकल कर्म सिद्ध करी सिद्ध अया; तेने पण कालांतरे वली कर्मसंबंध आतो केम निषेधाय? तेवारें ते कर्म
द्वयनिमित्त हुक्करक्रिया करीयें तेपण व्यर्थ आय. ते माटे ए वूषण दाखवाने अर्थें प्रवाहरूपें जीवनी सायें
कर्मसंबंध अनादि मानीयें.

तथा सुवर्णादिक धातुने पापणनो अनादिपणें मलसंबंध, तीव्रअग्निसंयोगें बले, सुवर्ण जिज्ञाय. तेम
जीवने पण अनादिकर्ममलसंबंध, शुक्लध्यानरूप तीव्र अग्नि संयोगें टले, अने सहजस्वरूप शुद्धात्मरूप प्रगट
आय. ते परमात्माने पत्नी बंधहेतुना अजावें कर्मसंबंध न आय, अनंतकाल सुधी ते शुद्धात्मरूप रहे, निःक-
र्मने कर्म न लागे ॥ इति प्रथम गातार्थः ॥ १ ॥

हवे ते कर्म, केटखा प्रकारें ठे, ते कहे ठे.

पयइ ठिइ रस पयसा, तं चउहा मोअगस्त दिठंता ॥

मूलपगइ ठ उत्तर, पगई अरुवन्न सयत्तेअं ॥ २ ॥

अर्थ- पयइ के० प्रकृतिबंध पटले स्वजावबंध ठिइ के० स्थितिबंध ते कालमान रस के० रसबंध पयसा
के० प्रदेशबंध, ते कर्मदखनुं मान तं चउहा के० ते कर्म, चतुर्धा पटले चार जेदें मोअगस्तदिठंता के०
मोदक पटले लाहवाने दृष्टिं जाववो मूलपगइ के० ए कर्मनीमूलप्रकृति ज्ञानवर्णादि आठ होय. उत्त-
रपगइ के० एना विशेषजेद ते उत्तरप्रकृति, ते मसिज्ञानावर्णादिक ए सर्व आठे कर्मनी मलीने अद्वयवत्तसय-
जेयें के० एकशोने अठावन जेदें होय ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ २ ॥

ते कर्म, जेनो व्युत्पत्तिखण्ण अर्थ, प्रथम गाथामध्ये बखौ ते, चउहा के० चार जेदे जाणवो, ते चार
जेद कहे ठे. त्यां जे स्थिति, रस, प्रदेश अने बंधनो समुदाय ते प्रथम प्रकृतिबंध जाणवो. अने ते प्रकृति,
बांधी अफी पटला काल सुधी रहे, एम कालनुं मान, ते बीजो स्थितिबंध जाणवो. तथा जे कषायिक अ-

ધ્યવસાય વિશેષે ગૃહ્યા જે કર્મદલ, તેનો દેશાધારીયો રસ અને સર્વ ધારીયો રસ, અધારીયો રસ, તથા અ-
શુચ પ્રકૃતિનો રસ, લીંબડાની પેરે કઢવો અને શુચપ્રકૃતિનો રસ દૂધની પેરે મીઠો. તે ત્રીજો રસબંધ જા-
ણવો. તથા સ્થિતિરસ તેં નિરપેહ જે કર્મદલનું ગ્રહનું યોગનૈમિત્તિક, તે ચોથો પ્રદેશબંધ જાણવો. ૫-૫૫
પ્રકારે કર્મબંધ જાણવો. તેમજ પ્રથમ હૃદય, બીજી હૃદીરણ, ત્રીજો સંક્રમ, ચોથો નિઃસ્રવ, પાંચમો નિકા-
વના, ઊંઠો હૃદ્ધર્તના, સાતમી અપવર્ષના, અને આઠમી ઉપશમાનાદિકરણ પણ ચાર પ્રકારે જાણવાં. ૫
કર્મસ્વરૂપ પણ વિવહાર્યે કરી ચાર પ્રકારે હોય. અહીં બાલને સમજાવવા નિમિત્તે હાઢવાનું દૃષ્ટાંત દેલાહ-
નું. જેમ કોઈપણ હાઢવો ત્રિકટુનો બનાવેલો હોય પટલે શું, પીપર અને મરી, અને ત્રિકટુ-કહીયે. કટુપ્રમુલ
ચીજ, વાયુને ટાલે એવા ક્વચ્ચકી નીપનો જે હાસુ, તેમાં વાયુ હરવાનો સ્વજાવ હોય. તેમજ શીતલ ક્વચ્ચે
નીપન્યો હાસુ, તેમાં પિત્તહરણ કરવાનો સ્વજાવ હોય, અને પ્રથમ પ્રકૃતિબંધ કહીયે. તથા કોઈપણ મોદક-
પણ દીવસ સુધી, કોઈ પહ સુધી વિણસે નહીં; એવું કાલમાન, તે ત્રીજો સ્થિતિબંધ કહીયે. ઘડી તેહીજ
હાસવાનો રસ, કોઈનો મીઠો, કોઈનો અત્યંત મધુર, કોઈનો કઢવો, કોઈનો કષાયલો. इत्यादिक રસ હોય
તે ત્રીજો રસબંધ કહીયે. તથા કોઈ હાઢવો શેર પ્રમાણ, કોઈ અર્ધશેર પ્રમાણ, કોઈ પાશોર પ્રમાણ સદલ-
માન, તે ચોથો પ્રદેશબંધ કહીયે. ૫૫ દૃષ્ટાંત દેલાની દાર્દ્રાતિક કર્મને વિષે જોડિયે.

જે કર્મદલનો જ્ઞાન આવરવાનો સ્વજાવ, તે પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ. દર્શન આવરવાનો સ્વજાવ, તે ત્રીજું
દર્શનાવરણીય કર્મ. શુચાશુચ વેદવાનો સ્વજાવ, તે ત્રીજું વેદનીયકર્મ. હિતાહિત વિકલ કરવાનો સ્વજાવ,
તે ચોથું મોહનીયકર્મ. દહની જેવો સ્વજાવ, તે પાંચમું આયુઃકર્મ. इत्यादिक બધાં કર્મોવિષે જાણી હેનું. ૫૫
મૂલ પ્રકૃતિ આઠ, ને ઉત્તરપ્રકૃતિ એકશોને આગવન હોય ૫ પ્રકૃતિબંધ જાણવો; તથા કોઈપણ પ્રકૃતિબંધી
ધકી વીશ કોનાકોઢી સાગરોપમ સુધી રહે, કોઈપણ ત્રીશ કોનાકોઢી સાગર સુધી રહે, ૫ સ્થિતિબંધ જા-
ણવો. તથા કોઈપણ કર્મનો રસ કમવો તથા ધારિતિ, કોઈપણનો અધારિતિ તથા મીઠો, પક ઘાળીઈ, વે-
ઘાળીઈ, इत्यादिक રસબંધ જાણવો. તથા કોઈપણ કર્મ મંદ, મન વચન કાયાયોગયોગે કરી અહપ્રદેશિક
હોય, પાતલાં હોય અને કોઈપણ ઉત્કટયોગે કરી બહુપ્રદેશિક સ્થૂલ હોય. ૫ પ્રદેશબંધ ॥ ૨ ॥

૫ ચાર જેદ મધ્યે પણ પ્રથમ પ્રકૃતિબંધ કહ્યો, તેમાટે તે પ્રકૃતિના મૂલ જેદ
આઠ છે, તેનાં નામ અનુક્રમે ત્રીજી ગાથાએ કહે છે.

इह नाण दंसणावर, ण वेअ मोहाण नाम गोआणी ॥

विग्वं च पण नच दु अ, ठवीस चउ तिसय दु पण विहं ॥ ३ ॥

અર્થ—ઈહ કે ૦ અહીં નાણ કે ૦ જ્ઞાન તે ગુણપર્યાયે કરી વસ્તુનો નિર્ણય, દંસણાવરણ કે ૦ ત્રીજું દર્શન-
સામાન્યાવરણનું આવરણ છે. વેઅ કે ૦ ત્રીજું વેદનીયકર્મ. મોહાણ કે ૦ ચોથું મોહનીયકર્મ અને પાંચમું
આયુઃકર્મ નામ કે ૦ હનું નામકર્મ ગોઆણી કે ૦ સાતમું ગોત્રકર્મ વિગ્વંચ કે ૦ આઠમું અંતરાયકર્મ. ત્યાં પ્ર-
થમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના મતિજ્ઞાનાવરણાદિક પણ કે ૦ પાંચ જેદ છે. ત્રીજા દર્શનાવરણીય કર્મના ચાર,
દર્શનાવરણ તથા પ્રાંચ નિકા મલીને નવ કે ૦ નવ જેદ છે. ત્રીજા વેદનીય કર્મના શાતાને અશાતા મલી હ
કે ૦ બે જેદ છે. ચોથા મોહનીય કર્મના દર્શનમોહનીય ત્રણ, અને ચારિત્ર મોહનીય પચીસ મલીને અઘ્વી-
સ કે ૦ અઘ્વીસ જેદ થાય. ૫૫ ચારે કર્મના જુમ્માલીશ જેદ થયા. પાંચમા આયુઃકર્મના દેવાયુપ્રમુલ
ચલ કે ૦ ચાર જેદ થાય. ૫૫ અઢતાલીશ ઊઘ નામકર્મના ગત્યાદિક પચોત્તર તથા પિરુપ્રકૃતિ અઘ્વીસ
મલીને તિસય કે ૦. એકશોને ત્રણ જેદ થાય. સાતમા ગોત્રકર્મના ઊંચ નીચ જેદે કરી હ કે ૦ બે જેદ થાય.

આત્મા અંતરાયકર્મના પાણવિહં કે ૫ પાંચ જેદ. એમ સર્વ મહીને આઠ મૂલપ્રકૃતિના જેદના એકશોને અ-
વાવન ઉત્તરપ્રકૃતિજેદ થાય ॥ ક્યહાર્થઃ ॥ ૩ ॥

જાણવું તે જ્ઞાન અથવા જાણીયેં. સામાન્ય વિશેષાત્મક વસ્તુમાંહે નામ, જાતિ, ગુણ, ક્રિયાદિક વિશેષયો-
જનાસહિત વસ્તુસ્વરૂપ જાણીયેં, તે માટે એને જ્ઞાન કહિયેં. જેમ પુરુષ, નામેં ચૈત્ર, જાતિ બ્રાહ્મણ, ગુણેં કાલો,
પરિમાણેં દીર્ઘ, સંખ્યાયેં એક, એમ જણ જણ વિશેષેં વસ્તુ નિર્દોરીયેં, તે જ્ઞાન કહિયેં. તથા દેખવું અથવા
દેખીયેં જોણે કરી, તે દર્શન. સામાન્ય વિશેષાત્મક વસ્તુને વિષે સામાન્યાંશેં નામ, જાતિ, ગુણ, ક્રિયાદિક વિ-
શેષયોજનારહિત કોઇએક વસ્તુ ધર્મી એ એવો અવ્યક્તબોધ, તે બીજો દર્શનનિરાકારરૂપયોગ જાણવો. એવને
આગલ આચરણ શબ્દ જોનીયેં, પટલે જ્ઞાનને આવરે, તે પ્રથમ જ્ઞાનાચરણીય કર્મ. અને જે દર્શનને આવરે,
તે વીજું દર્શનાચરણીય કર્મ. જોણે કરી જહું, જંહું, મુછ, હુઃસ્વ વેદિયેં. તેમાટે તેનું નામ વેદનીય કર્મ વીજું
કહિયેં, જે મોહેં મુંજાવે, જે એ કાર્યે કીધે મુજને હિત કિંવા અહિત થયો ? इत्यादिक सम्यक् विचारणारहित
આત્માને પણ જોણે કરી કરે, પટલે હિતના હેતુ જે પચ્ચક્ષાણાદિક તે હુઃસ્વદાયક જાણીને તેનો ત્યાગ કયો
જાય અને અહિતના હેતુ જે વિષયાદિક તે હિતબુદ્ધિયેં પ્રજ્ઞા જાય, તે મોહનીય કર્મ બોધું જાણવું. તથા જે
આ જવળી બીજા જવળે વિષે હદય આવે, તેને આયુઃકર્મ કહીયેં. ચહપિ બીજા પણ કર્મ જવાંતરેં હદય-
આવે એ અને તે જવળાં પણ હદય આવે એ અને એ આયુઃકર્મ તો તે જવળાં હદય ન આવે, પરંતુ અવશ્ય-
પણે બીજે જવળેં હદય આવે, એ નિયમ જણાવ્યો. એ પાંચમું આયુઃકર્મ. તથા ગતિજાત્યાદિક હદયિક પ-
ચાંયેં કરી જીવને નમાવે, શુદ્ધસ્વરૂપને પણ નારકી તિર્યંચ એકેંદ્રિય ઇત્યાદિક હીન નામેં કરી સહિત જણાવે
તે જણી એ નામકર્મ ઠહું જાણવું. તથા ઇચ્છ પટલે ગુણાશ્રયપણે અને તેયકી વિપરીત તે નીચ જાણવું. એ
શબ્દેં કરી બોલાવીયેં, તેનું નામ ગોત્રકર્મ સાતમું જાણવું. તથા જોણે કરી વિશેષ દાન, લાજ, જોગ, ઉપજોગ,
વીર્યાદિક જે આત્માની લગ્નિ છે તેને હાળીયેં તે જણી એ વિગ્નકર્મ આઠમું કહીયેં.

હવે એ આઠે કર્મની સંગતિ કહીયેં હેવેં.

૧ અહીં જ્ઞાન, દર્શન, તે જીવનું સ્વરૂપ છે. જે જણી ઉપયોગલક્ષણ આત્મા કહ્યો તેને આશ્રયેં કર્મવિ-
ચાર તેમાં પણ સકલ શાસ્ત્રવિચાર જ્ઞાનથી પ્રવર્તેં, લગ્નિ પણ સમગ્રી જ્ઞાનોપયોગેં ઉપજે, મોહગમન પણ કે-
વલજ્ઞાનોપયોગયુક્તને હોય, તેમાટે જ્ઞાનની પ્રધાનતા કહી, તે કારણે તેનું આવરણ પણ પહેલું કહ્યું.

૨ તે પઠી જ્ઞાનોપયોગથી દર્શનોપયોગેં રહે, તે માટે તેનું આવરણ બીજું કહ્યું.

૩ એ બેહુ આવરણનો તીવ્રવિપાક વેદતાં અજાણપણાદિકેં કરી અજ્ઞાતા થાય અને એનાજ તીવ્રરૂપોપશમેં
સૂક્ષ્મ અર્થ જાણતાં, દેશતાં, જ્ઞાતા વેદે, તે જણી એ પઠી વેદનીયકર્મ વીજું કહ્યું.

૪ તથા એ એ આવરણરૂપોપશમેં ઇંદ્રિયના અલુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વિષય પામી રાગદેવેં જીવ મુંજાય,
તે જણી મોહનીય કર્મ બોધું કહ્યું.

૫ તથા મોહેં મુંજાવે જીવ, આરંજાદિકેં કરી નરકાદિકનું આયુષ્ય બાંધે, તે જણી પાંચમું આયુઃકર્મ કહ્યું.

૬ તથા તે આયુષ્ય અવશ્ય ગતિજાત્યાદિક નામેં કરીને નિષત્ત તે સ્વામીજેં નિષત્ત કરીયેં, તે જણી પઠી
નામકર્મ ઠહું કહ્યું.

૭ તથા તે પઠી નરકાદિક ગતિને હદયેં નીચપણું અને દેવાદિક ગતિને હદયેં હંચપણું જીવ વેદે, તે
જણી તે પઠી સાતમું ગોત્રકર્મ કહ્યું.

૮ તથા ઇચ્છાગોત્રને હદયેં રાજા તથા શેવ પ્રમુખને દાન, લાજ, જોગાદિક લગ્નિ હોય અને નીચગોત્રને
હદયેં પામરાદિકને દાનાદિક લગ્નિ હજાય. તે જણી ગોત્રકર્મ, પઠી તે આઠમું અંતરાયકર્મ કહ્યું. એમ આઠ
કર્મને અનુક્રમે કહેવાના હેતુ કહ્યા. ॥ ૩ ॥

हवे ए आठ कर्मनी अनुक्रमे उत्तर प्रकृति कहीयें हैं.

मइ सुअ उंहीमण के, वलाणि नाणाणि तइ मइणाणं ॥

वंजणवग्गह चउहा, मण नयण विणिदिय चउका ॥ ४ ॥

अर्थ— मइ के० पहेलुं मतिज्ञान सुअ के० बीजुं श्रुतज्ञान उंही के० बीजुं अवधिज्ञान मण के० चोथुं मनःपर्यवज्ञान केवलाणि के० पांचसुं केवलज्ञान. ए पांच नाणाणि के० ज्ञान तइ के० त्यां प्रथम मइणाणं के० मतिज्ञानना अछावीश जेद ठे, ते कहे ठे. वंजणवग्गह के० व्यंजनावग्रह चउहा के० चार जेदें मण-नयणविणिदियचउका के० मन अने नयन पटले छोचन, ए बे बिना शेष ईदियना चतुष्के करी चार जेद जाणवा. इत्यद्वारार्थः ॥ ४ ॥

त्यां प्रथम ज्ञानावरणीय कर्मना उत्तर जेद पांच ठे, ते कहे ठे. ते आवरवा योग्य ज्ञानगुणजेदें करी तेना आवरणना जेद सुखें समजाय, तेमाटे प्रथम ज्ञान पांच कहे ठे. अहाँ ईदसमासांतने प्रांतें जखो ज्ञानशब्द, ते प्रत्येकें जोडीयें तेथी एक मतिज्ञान, बीजुं श्रुतज्ञान, बीजुं अवधिज्ञान, चोथुं मनःपर्यवज्ञान अने पांचसुं केवलज्ञान.

१ त्यां जे पांच ईदिय अने ठाणे नोईदिय जे मन, तेना व्यापारें करी जे वस्तुतुं विशेष जाणवुं ते मतिज्ञान.

२ तथा एवा आकारें जे वस्तु होय षट ते नामें, जल आणे. एवुं पूर्वापर पर्यालोचन स्वरूपव्यंजन-पर्यायविशिष्टमतिपूर्वकज्ञान, ते श्रुतज्ञान. ए बे ज्ञान ते अह के० आत्मा ते अकी ए पर जे पांच ईदिय, ते निमिसे होय, ते जणी परमायें परोह कहीयें, अने लोकव्यवहारें प्रत्यह कहीयें.

३ तथा जन्म, क्षेत्र, काल, अने जाव, ए चार मर्यादायें जे ईदियनिरपेक्षरूपी जन्मविषयक प्रत्यह, ते अवधिज्ञान. त्यां जन्मथी जघन्य तो अनंत प्रदेशीआलो एक खंघ एवा अनंता खंघ जाणे, अने उत्कृष्ट तो परमाणुमात्र जाणे, ते जन्मावधि. तेमज क्षेत्रथी जघन्य तो बादर निगोदना जीवतुं शरीर जे अनंता नील, फूल, जीवनी एक काया ठे एवा सूक्ष्म पनक शरीर प्रमाण खगें जाणे अने उत्कृष्टथी तो सर्वलोक प्रमाणे असंख्याता खंघ अलोक मध्ये स्थापियें, तेठलुं जाणे. ए क्षेत्रावधि अने कालथी, जघन्य तो आव-लिकानो असंख्यातमो जाग पूर्वापर जाणे, अने उत्कृष्टथी तो असंख्यात कालचक्रमध्ये अयो अने अशे, ते जाणे, ए कालावधि. तथा जावथी जघन्य सर्व पर्यायनोअनंतमो जाग जाणे, उत्कृष्टथी तो एक जघनना असंख्याता पर्याय एम अनंत जघनना असंख्याता असंख्याता पर्याय जाणतां सर्व जघनना अइ अनंत प-र्याय जाणे, ए जावावधि. एम चार मर्यादायें परिसितमानोपेत अवधिज्ञान जाणवुं.

४ मनुष्यलोकांने विषे सत्तीया पंचैदियना मनोगत जावतुं जाणवुं, ते मनःपर्यवज्ञान. ए बेहु विकल प्र-त्यह पटले देशप्रत्यह ठे.

५ तथा केवल संपूर्ण सर्व जन्मपर्यायने विषे अनंत ज्ञान ते केवलज्ञान. ए सकल प्रत्यह केवलज्ञान जा-णवुं. एम ए पांच ज्ञान कहां, ते मध्ये प्रथम कहुं जे मतिज्ञान, तेना उत्तरजेद अछावीश ठे, ते वि-वरण करीने कहे ठे.

त्यां षटादिक अर्थ, व्यंजीयें प्रकाशीयें जेणे करी. जेम दीवे करी पदार्थ-प्रकाशीयें ते. व्यंजन कहेतां स्पर्शनादिक व्यंज्य तथा जिहां स्पर्शादिक व्यक्त भाव ते षटपटादिक पण व्यंजन कहीयें. तेणे व्यंजन कहेतां व्यंज्यजिय ते व्यंज्यजियें करी व्यंजन पटले षटादिक व्यक्तुं अवग्रह पटले समस्तपणे ग्रहवुं, म-खवुं, ते व्यंजनावग्रह कहीयें. ते रस, रस, प्राण अने ओज ए चार, ईदियथी होय; परंतु मन अने छो-

नन ए वेदु अप्रमथ्या वस्तुने यथायोग्यतायै प्रकाशे, तेथी एनो व्यञ्जनावग्रह न पामीयें, जे जणी जो एने वस्तु पामीने प्रकाशे एम मानीयें तो अग्नि, तीक्ष्ण शस्त्रादिक, केम प्रकाशे ? जे जणी तेनी साथें मलता दाह, वेद, इन्द्रियोनां आय, तथा काचकूपा मांहेछुं तैद्यादिक ग्रहतां केम तेखली संबंध थाय ? जो लोचन जइ त्यां मले, एम मानीयें ती कूपें निच अर्धु जोइयें ? अने जो निच अर्धु तो पाणी, तेख, केम रदे ? इत्यादिक घणां दूषण खाते, ते जणी मन तथा नयनना व्यञ्जनो व्यञ्जनावग्रह, परमपुरुष न मान्यो. ए वे अप्राप्यकारी कहां अने शेष चार इन्द्रिय प्राप्यकारी ठे. तेना चार व्यञ्जनावग्रहें करी चार जेद जाणवा. एनी जघन्यस्थिति आवलिना असंख्यात जाग प्रमाण ठे अने छत्कृष्ट श्वासोश्वास पृथक् जेदलो मिश्रगुण-वाणानो काख, तेदलो काख एनो पण जाणवो. ॥ ४ ॥

ए रीतें चार प्रकारनो व्यञ्जनावग्रह कह्यो. हवे अर्थावग्रहादिक कहे ठे.

अद्भुतग्रह ईहावा ॥ य धारणा करण माणसेहिं ठहा ॥

इअं अठवीस जेअं ॥ चउदसहा वीसहा चसुअं ॥ ५ ॥

अर्थ- अद्भुतग्रह के० एक अर्थावग्रह ईहा के० बीजी ईहा पटले अर्थ विचारणा अपाय के० बीजो अपाय धारणा के० चौथी धारणा करण के० चक्षु, कान, जीह, नासिका अने त्वचा. ए पांच इन्द्रियो अने माणसेहिं के० मनशी उपजे ठहा के० ए ठ जेदें करी ठ प्रकारे अर्थावग्रहादिक चारें गुणतां चौ-बीस जेद आय. तेनी साथें पूर्वोक्त व्यञ्जनावग्रहना चार जेद मेलवतां इअ के० एम अठवीसजेअ के० अठवीस जेद जिन, मतिज्ञान होय. अने चउदसहा के० चउद जेदजिन अत, वीसहाचसुअं के० अठ-वा बीस जेदें श्रुतज्ञान होय ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ५ ॥

१ अर्थ कहेतां स्पर्शनादिकना व्यञ्जनावग्रह थया पठी तथा लोचनादिकें प्रथम जे कोइ एक धर्मी ठे एडु नाम, वर्षा, गंध, परिमाणादिकें योजनाहीन अव्यक्तज्ञान, तेनैअधिकअर्थावग्रह एक समयकाख प्रमाण ठे. तथा जेम कोइएकें शब्दना अर्थावग्रह पठी ईहापूर्वक ए शब्द सांजख्यो, एवो अपाय थयो, ते पठी ए केनो शब्द ? एवी ईहा उपजावी, ते जणी ते अपायनुं नाम, व्यावहारिक अर्थावग्रह कहियें. एम वली वली जे अपायविशेष ईहा उपजावे, ते व्यावहारिक अर्थावग्रह अंतर मुहूर्त्तप्रमाण होय.

२ ते अवग्रहित अर्थनी वर्षा, गंध, रस, स्पर्शादिक धर्मविषयिणी विचारणा ते ईहा जे, ए क्यनुं नाम घट, किंवा पट, वणैं रातो, किंवा नीलो, गंधें सुगंध, किंवा दुर्गंध, परिमाणे लघु, किंवा महोदो, क्रियायें चाखतो, किंवा वेगो. एम जाति, गुण, क्रियानुं विचारवुं, ते ईहा ते अंतर मुहूर्त्तप्रमाण जाणवी.

३ ते पठी ईहित अर्थनुं एक अंतरधर्मसहितपणे निर्धारवुं जे, ए अर्थनुं नाम घट, वणैं रातो, परिमाणे मोरीयाथी महोदो, वेगो. ए रीतें जो ठते धर्म निर्धारि, तो ते सम्यक् ज्ञान. अने अंठते धर्म निर्धारि, तो मिथ्याज्ञान. ते अपाय अंतरमुहूर्त्तप्रमाण जाणवो.

४ तेवार पठी ते निर्णीत अर्थ, वासनासंस्कारपूर्वक चित्तमांहे धरेतोणे करी कालांतरें ते सरखी धस्तु देखी अथवा विचारतां सांजरे ते धारणा जाणवी. एनो काख असंख्यातो पण होय. जे माटे सागरोपमादिकने आंतरें पूर्ववुं कर्त्तव्य सांजरे ठे. जातिस्मरण-ज्ञानने पण आचारांगवृत्तिमय्यें धारणानो जेद कह्यो ठे.

ते करण के० स्पर्शोदियादिक पांच बाह्योदिय अने मानस के० ढुंढोईदिय जे मन, ए ठषकी उपना ठ अर्थावग्रह. ते पठी एज ठ इन्द्रियनी अपेक्षायें ठ ईहा, ते पठीते ठना अपाय, ते पठी ठनी धारणा. ए चौवीस जेद थया. अने नयन तथा मन विना शेष चार इन्द्रियोना चार व्यञ्जनावग्रह जे पूर्वली गायामां कहा, ते मेलवतां श्रुतनिःसृतमतिज्ञानना अठवीस जेद कहा.

તથા કાર્યસમયે તે કાર્યને પાર પમાડવાની અકલ, રોહાની પેરેં ઇપજે, તે પહેલી ઔત્પાતિકી મતિ જાણવી. તથા જે ગુરુનો વિનય કરતાં મતિની ઘુઝિ થાય, તે વીજી વૈનયિકી મતિ જાણવી. જે કાર્ય કરતાં કરતાં અન્યાસ વિશેષે વિશેષમતિ હત્પન્ન થાય, તે ત્રીજી કાર્મિકી મતિ જાણવી. તથા જે વંચના પરિપક્ત્વથી ઘુઝને અકલ ઇપજે, તે ચોથી પારિણામિકી મતિ જાણવી. ૫ ચાર અશ્રુતનિઃસૃત મતિના જેદ છે, તે પૂર્વોક્ત અઘાવીશ સાથે મેલવતાં વત્રીશ જેદ પણ મતિજ્ઞાનના થાય.

અથવા અવગ્રહાદિક અઘાવીશ મતિજ્ઞાનના જેદ, પૂર્વે કહ્યા, તે એકેકના વહુ અવહુ, વહુવિધ, અવહુ-વિધાદિક વાર વાર જેદ છે, તે કહે છે.

ત્યાં અનેક જીવો, ઘણા વાજિત્રના શબ્દ સાંજહે છે તે મધ્યે હયોપશમની વિચિત્રતાયેં કરી કોઇપક જીવ, ઘણા શબ્દ ગ્રહે, તે પહેલું વહુ. અને કોઇપક જીવ, થોડા શબ્દ ગ્રહે, તે વીજું અવહુ. કોઇપક જીવ, ૫૬ શબ્દના તાર, મંત્ર, તાર કેહેતાં ગાઢો અને મંત્ર કેહેતાં મંદ હલકો. ઇત્યાદિક ઘણા વિશેષ જાણે, તે ત્રીજું વહુવિધ. કોઇપક થોડા વિશેષ જાણે, તે ચોથું અવહુવિધ. કોઇપક તુરત ગ્રહે, તે પાંચમું ક્ષિપ્ર. કોઇપક હલકે શાંસતે ગ્રહે, તે ઠંડું અક્ષિપ્ર. કોઇપક ધૂમાદિક ક્ષિંમેં કરી અગ્ન્યાદિક જાણે, તે સાતમું સર્લિંગ. કોઇપક ક્ષિંગવિના જાણે, તે આઠમું અર્લિંગ. કોઇપક સંદેહસહિત જાણે તે નવમું સંદિગ્ધ. કોઇપક સંદેહ-રહિત જાણે, તે દશમું અસંદિગ્ધ. કોઇપક ૫૬ વેલા કહ્યું, તે વીજી વેલા અણ કેહેતાં જાણે, તે અગી-આરમું ધ્રુવ. કોઇપક વારંવાર જણાવ્યાથી જાણે તે વારમું અધ્રુવ. તે અર્થાવગ્રહાદિક, અઘાવીશ જેદને વાર ગુણ કરતાં ગણશેને ત્રીજીશ જેદ થાય. તેમાં ઔત્પાતિકી પ્રમુખ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ જેલતાં ગણશેને ચા-લીશ જેદ મતિજ્ઞાનના થાય. ૫૬ અનેક પ્રકારેં મતિજ્ઞાનના જેદ કહિયેં.

હવે શ્રુતજ્ઞાનના જેદ કહે છે. ત્યાં પ્રથમ મતિજ્ઞાનથી શ્રુતજ્ઞાન જિજ્ઞાસે કેવી રીતેં જાણીયેં? તે કહીયેં ટેયેં. મતિ તે શ્રુતનું કારણ છે અને જ્ઞાપ્યશ્રુત તે મતિનું કાર્ય છે. તથા મતિ તે નિરહર અને શ્રુત તે સાહર-વિચારણા વર્ણરૂપ છે; તથા મતિ જ્ઞાન તો મૂળું છે કોણે પોતાનું સ્વરૂપ કહી ન શકે અને શ્રુતજ્ઞાન અહર રૂપ છે તેણે કરી પરને દીધું જાય છે. તેથી બોલતું ૫ રીતે શ્રુતજ્ઞાન, મતિજ્ઞાનથી જિજ્ઞાસે. તેથી મતિ પઠી શ્રુત હોય. તે જાણી સ્વામી, વિપય, પ્રમાણ, પરોક્તા અને સાધર્મ્ય જાણી મતિ, પઠી શ્રુત કહ્યું છે તે શ્રુત, બૌદ જેદેં અથવા વીશ જેદેં હોય. ॥ ૫ ॥

શ્રુતનિઃસૃતમતિજ્ઞાનના અઘાવીશ જેદનું ચંચ.

સ્પર્શને જિય.	ગ્રાણેંજિય.	રસનેંજિય.	અર્થા જિય.	ચક્ષુરેં જિય.	મનનો ઈ જિય.	૨૭
વ્યંજનાવ ગ્રહ. ૧	વ્યંજનાવ ગ્રહ. ૧	વ્યંજનાવ ગ્રહ. ૧	વ્યંજનાવ ગ્રહ. ૧	°	°	૪
અર્થાવ ગ્રહ. ૨	અર્થાવ ગ્રહ. ૨	અર્થાવ ગ્રહ. ૨	અર્થાવ ગ્રહ. ૨	અર્થાવ ગ્રહ. ૧	અર્થાવ ગ્રહ. ૧	૬
ઈંદ્રા. ૩	ઈંદ્રા. ૩	ઈંદ્રા. ૩	ઈંદ્રા. ૩	ઈંદ્રા. ૨	ઈંદ્રા. ૨	૬
અપાય. ૪	અપાય. ૪	અપાય. ૪	અપાય. ૫	અપાય. ૩	અપાય. ૩	૬
ધારણા. ૫	ધારણા. ૫	ધારણા. ૫	ધારણા. ૫	ધારણા. ૪	ધારણા. ૪	૬

इवे प्रथम चौद जेद, श्रुतज्ञानना देखावे जे.

अक्षर सन्नी सम्मं, साईथं खलु सपञ्जवसिञ्चं च ॥

गमिञ्चं अंगपविट्ठं, सत्तविष् ए सपडिवस्का ॥ ६ ॥

अर्थ—(अक्षर के०) अक्षरश्रुत, (सन्नी के०) संक्षिप्त (सम्मं के०) सम्यक्श्रुत (साईथं के०) सादृश्रुत (खलु के०) निबं (सपञ्जवसिञ्चं के०) सपर्यवसितश्रुत अथवा सांत श्रुत (गमिञ्चं के०) गमिकश्रुत ते पाठ, गंद, आलावा, सरखा होय. (अंगपविट्ठं के०) अंगप्रविष्टश्रुत, ते आचारांगादिक (ए के०) ए (सत्तविष् के०) सत्ते श्रुतना जेद ते (सपडिवस्का के०) सप्रतिपक्ष करीयें पटले ए सातेने पोताना प्रतिपक्ष सहित करियें. जेम अक्षरश्रुत, त्यां बीजुं अनक्षर श्रुत; संक्षिप्त त्यां बीजुं असंक्षिप्त. एसी रीतें प्रतिपक्षी सात जेद भेखवतां चौद जेद श्रुतज्ञानना आय ॥ इत्युद्धारार्थः ॥ ६ ॥

इवे चौद जेदनुं विवरण लखीयें ठीयें.

त्यां अक्षर ऋण जेदें जे. एक संज्ञाक्षर, बीजा न्यजनाक्षर, त्रीजा लज्ज्याक्षर. त्यां जे पत्रादिकें लज्ज्या ते संज्ञाक्षर, मुलें करी उच्चार करीयें जे अक्षर ककारादिक, ते न्यजनाक्षर. ए वक्षेत्रकी जावश्रुत होय, तेमाडे ते श्रुतना कारणपणाने छीये एने ज्ञानश्रुत कहीयें. तथा शब्द सांजले अके तथा रूपादिक ग्रहें अके "असुको ए अर्थ" एतुं जे अजिघेयपणे अर्थज्ञाननो हेतु, इन्द्रियावरणक्षयोपशमलब्धि जगन्म ज्ञान, ते श्रुत पटले अनजिघेय पदार्थने अनंतमे जागें अजिघेय पदार्थ जे तेनुं जाणुं, ते लज्ज्याक्षर ए जावाक्षर. एतुं नाम अक्षरश्रुत जाणुं.

१ अने एतुं प्रतिपक्षी बीजुं अनक्षर श्रुत ते कहीयें जे आसैं, उडकारें, अने ठीकें, खांसीयें करी पुरुषादिकुं ज्ञान, ते अनक्षरशब्दश्रुत. ए बीजो जेद जाणवो.

बीजुं संज्ञाश्रुत. ते संज्ञा ऋण जे. एक हेतूपदेशिकी, बीजी दैर्घकाखिकी, त्रीजी हृष्टिबादौपदेशिकी, ए ऋण भांहे अही दैर्घकाखिकी संज्ञायें करी जे सन्नीया पंचेंद्रिय मनोज्ञानवंत जीव तेनुं श्रुत ते संक्षिप्त, ए त्रीजो जेद जाणवो.

४ जोरुं तेनुं प्रतिपक्ष जे दैर्घकाखिकी संज्ञा रहित जे जीवने मन बिना इन्द्रियी अयुं, ते असंक्षिप्त, ए बोधो जेद जाणवो.

५ पांचुं सम्यक्हृष्टिजीवनुं श्रुत. ते असम्यक् श्रुत. ग्रहण करे, तो पण सम्यक् श्रुत आय. कारण के ते खोदाने खोडुं जाणें तेथी ए पांचुं सम्यक् श्रुत.

ठहुं मिथ्याहृष्टि जीवने जे परिणमे ते मिथ्याश्रुत. जे जणी मिथ्यात्वहृष्टि जीव, खोदाने खरुं अने खराने खोडुं जाणें, तेथी ते मिथ्यात्वश्रुत ठहुं जाणुं.

७ सातनुं आदिसहित ते सादृश्रुत. ते आदि ज्ञान, ज्ञेय, काळ अने जावनी अपेक्षायें चार प्रकारें जे तेमज सपर्यवसान कहेतां अंत तेणे सहित ते सपर्यवसित श्रुत, ते पण तेमज चार जेदें जे. त्यां ज्ञानार्थ एक जीवनी अपेक्षायें श्रुतज्ञान, ते सादि अने सपर्यवसित जे. केम के ज्ञानजीव सम्यक्त्व पामे, तेवार् श्रु पामे. ते सादिश्रुत. अने वली सम्यक्त्व वमे तिहुं, अथवा केवलज्ञान पामे तेवार् जावश्रुत टली जाय, ए टले श्रुतनो अंत आय, तेथी सपर्यवसित. पटले सादि अने सपर्यवसित, ए वे जेद ज्ञान्यथी कहा. अने र्वजीवनी अपेक्षायें श्रुत, अनादि तथा अपर्यवसित जे. जेजणी एम कहुं न जाय जे आ संसारमां सर्व पहेळुं असुकने श्रुतज्ञान प्राप्त अयुं अथवा असुकथी श्रुतज्ञाननो अंत अये, एम अनादि अनंत काळजा

प्रवाहरूपं श्रुतं पण्य अनादि अनन्तं ज्ञे। एतच्छे अनादि अने अपर्यवसित ए वे जेद, ज्ञ्यथी कक्षा। ए रीतें चारे प्रकार श्रुतना ज्ञ्यथी कहेवाणा। हवे क्षेत्रथी कहे ज्ञे। त्यां जरतं ऐवरें जेवारें प्रथम तीर्थे प्रवर्तें, ते-
वारें चादशांगरूप श्रुत होय, ते दीवसथी सादि कहेवाय। तेवार पढी जे वारें तीर्थविच्छेद आय, तेवारें श्रुत-
विच्छेद होय, तेमाटे सांत कहेवाय। तथा महाविदेहमादितीर्थविच्छेद न आय तेथी श्रुतनो पण्य विच्छेद न आय
तेथी अनादि अनन्त। तथा काखनी अपेक्षायें उत्सर्पिणी अवसर्पिणीकाखें त्रीजा आराने प्राप्ते, चोथे अने
पांचमे होय। अने ढाचा आरामां विच्छेद आय, तेथी सादि, सांत कहियें। तथा उत्सर्पिणी अवसर्पिणी
काखे महाविदेहें अनादि अने अनन्त जाणवुं। अने जावथी ज्ञ्यनी अपेक्षायें सम्यक्त्व पामे तेवारें सादि
अने केवलज्ञान पामे तेवारें सांत। तथा अज्ञ्यनी अपेक्षायें कुश्रुत अनादि अनन्त ज्ञे। ए रीतें सादिश्रुत,
अनादिश्रुतं तथा सपर्यवसित श्रुत अने अपर्यवसित श्रुत। ए चार जेद पूर्वोक्त ढ जेद साथें मेखवतां बका
मली दश जेद श्रुतज्ञानना अथा।

११ तथा अगीआरमुं गमिक एतच्छे सरखा पाठ, आळावा, तेथे करी बांधुं जे श्रुत दृष्टिवाद्य
प्रमुख, ते गमिक श्रुत।

१२ बारमुं एतुं प्रतिपक्षी अगमिक श्रुत। ते जिहां पाठ सरखा न होय कालिक श्रुतनी पेरें, ते बारमुं
अगमिक श्रुत जाणवुं।

१३ तेरमुं अंगप्रविष्टश्रुत। ते आचारंगादिक चादशांगीनुं ज्ञान, ते तेरमुं जेद।

१४ चौदमुं ते अंगथी बाहेर उपांग, दशवैकालिक, उत्तराध्ययनादिक तथा प्रकरणादिकनुं ज्ञान, ते अं-
गबाह्यश्रुत। ए चौदमो जेद जाणवो।

ए रीतें अहरश्रुत, संज्ञी श्रुत, सम्यक् श्रुत, सादि श्रुत, सपर्यवसितश्रुत, गमिक श्रुत, अंगप्रविष्ट श्रुत, ए
सात श्रुतना प्रातिपाक्षिक विरोधी सात जेद। जे अहरश्रुत, असंज्ञि अत, मिथ्या श्रुत, अनादि श्रुत, अ-
पर्यवसित श्रुत, अगमिक श्रुत, अंगबाह्य श्रुत। ए सात जेद मेखवतां चौद जेद श्रुतना कक्षा।

तथां ज्ञ्य, क्षेत्र, काख, अने जाव। ए चार प्रकारें श्रुतना जेद कहे ज्ञे। त्यां ज्ञ्यथी पूर्ण श्रुतज्ञानी,
आदेशें जिनवचनथी सर्वज्ञ्य जाणो। क्षेत्रथी सर्वक्षेत्र आदेशें जाणो। काखथी आदेशें सर्वकाख जाणो, जा-
वथी श्रुतज्ञानी, आदेशें सर्वज्ञ्यना अत्रिधेय पर्याय जाणो। एम चार प्रकारें श्रुतज्ञान ज्ञे, अने आवरण-
धोपशम विचित्रतायें अनेक जेद आय। जे जणी चौद पूर्वचरमांहे एक एकथी अनंतगुण वृद्धि हानीयें करी,
षडतां पंडता वंगण वक्षिंया होय ॥ ६ ॥

हवे वीश जेद, श्रुतना कहे ज्ञे।

पञ्चाय अस्कर पय सं, घाय पडिवत्ति तह्य अणुलंगो ॥

पाहुडपाहुड पाहुड, बहु पुवाय ससमासा ॥ ७ ॥

अर्थ-पञ्चाय के० पर्याय श्रुत, अस्कर के० अहर श्रुत, पय के० पद श्रुत, संघाय के० संघातश्रुत, पडि-
वत्ति के० प्रतिपत्तिश्रुत, तह्य के० तेमज वली अणुलंगो के० अनुयोगश्रुत, पाहुडपाहुड के० प्राचृतप्राचृ-
तश्रुत, पाहुड के० प्राचृतश्रुत, बहु के० वस्तुश्रुत, पुवाय के० पूर्वश्रुत, ए दशने वली आगळं ससमासा
के० समासं संहित करीयें एतच्छे पर्यायसमासश्रुत, अहसमासश्रुत, पदसमासश्रुत, संघातसमासश्रुत, प्रति-
पत्तिसमासश्रुत, अनुयोगसमासश्रुत, प्राचृतप्राचृतसमासश्रुत, प्राचृतसमासश्रुत, वस्तुसमासश्रुत, ए रीतें ए
दश साथें पूर्वोक्त दश मेखवतां श्रुतज्ञानना वीश जेद आय ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ ७ ॥

त्यां सूत्रा निगोदिच्छं छविप्रपर्याप्तो जीव, तेहने जव प्रथम समयें जेदखो जघन्य कुश्रुत तेथी बीजे स-
मयें जेदखो ज्ञाननो एक अविजाग परिछेद अंश नवे, ते प्रथम पर्यायश्रुत जाणवुं, तेवा बे चार पर्याय. ते
बीजुं पर्यायसमासश्रुत जाणवुं.

अकारादि छव्यहार अनेक ज्यंजन पर्याय सहित जाणवो, ते त्रीजुं अक्षर श्रुत. एवा बे चार छव्यह-
रनुं ज्ञान, ते अक्षरसमासश्रुत चोथुं जाणवुं.

तिहां अकारादिक ककारादिक जे ते ते तें जिन्न जिन्न अक्षर संयोगें जिन्न जिन्न अर्थता वाचक आय,
ते ज्यंजनपर्याय. जिहां अर्थ पूर्ण आय तेदखा अक्षरसमूहनुं नाम पद कह्यें. तेनुं ज्ञान पदश्रुत पांचसुं
जाणवुं. एवा घणा पदनुं ज्ञान, ते पदसमासश्रुत ठठुं जाणवुं.

तथा गत्यादिक अन्यतर मार्गणा धारमध्यें एक मनुष्यादिक गतिना जीवजेदनुं ज्ञान, ते संघातश्रुत सा-
तसुं जाणवुं. अने मनुष्य, तिर्यच, देवतादिक. एम बे त्रण गत्यादिकना जीवजेदनुं ज्ञान, ते संघातसमास-
श्रुत आठसुं जाणवुं.

गत्यादिक मार्गणा धारमध्यें एक गत्यादिक धारमाहे सर्व संसारी जीवना जेद अवसारवानुं ज्ञान, ते प्र-
तिपत्तिश्रुत नवसुं जाणवुं एवो बे चार मार्गणा धारें जीवजेद विवरे, ते प्रतिपत्तिसमासश्रुत दशसुं जाणवुं.

तेमज गत्यादिक मार्गणा धार अवलंबीने जीवादिक पदार्थनुं सत्यदप्ररूपणादिक अर्थ कहेवाता धार ते
मध्ये एक अनुयोग धारें निरूपण करवुं. जेम देव पद, एक जेद जणी ठता अर्थनो वाचक ठे जे अठसि
वस्तुनो वाचक ते पद न होय. जेम स्त्र, शृंग, देव. ए बे पद नथी, ते जणी ए अठसि वस्तु न होय. एम
ठता पदनी प्ररूपणा करवी तथा देवता असंख्याता अने मनुष्य संख्याता ज्य प्रमाण ठे एम अणु के
सूत्रनो अर्थ साथें जोडवो, ते अगी धारसुं अनुयोगश्रुत जाणवुं. एम घणी जातिवें अनुयोग कहेवो, ते बा-
रसुं अनुयोगसमासश्रुत जाणवुं.

प्राचृतप्राचृत एवे नामे, दृष्टिवादमध्ये अधिकार विशेष ठे. जेम अंगमांहे अध्ययनना उद्देशा होय ठे.
तेम पूर्वमाहे कषायपाहुड, कर्मपाहुड, ते मध्यें अधिकार विशेषें पूर्ण पूर्ण अये पाहुड पाहुड पूर्ण आय, तेवा
एकनुं ज्ञान, ते तेरसुं प्राचृतप्राचृतश्रुत जाणवुं. अने एवां बे चार प्राचृत प्राचृतनुं ज्ञान, ते चौदसुं प्राच-
तप्राचृतसमासश्रुत जाणवुं.

तथा घणो पाहुडे पाहुडे एकपाहुड होय. जेम घणो उद्देशो एक अध्ययन होय ठे, एवुं एक पाहुडनुं ज्ञान,
ते पंदरसुं प्राचृतश्रुत जाणवुं. तेदवा बे चार प्राचृतनुं ज्ञान, ते शोछसुं प्राचृतसमासश्रुत जाणवुं.

तेम घणो पाहुडे एक वस्तु, एवे नामें अधिकार आय ठे. जेम अध्ययनना समुदायें सुखसंक्ष आय ठे,
एवो एक पूर्वाधिकार ते सत्तरसुं वस्तुश्रुत जाणवुं. अने एवी बे चार वस्तुनुं ज्ञान, ते अठारसुं वस्तुस-
मासश्रुत जाणवुं.

तथा घणी वस्तुयें एक पूर्व होय, एवा एक उत्पादादिक पूर्वनुं जे ज्ञान, ते लंगणीशसुं पूर्वश्रुत जाणवुं.
तेमज एक उत्पादपूर्व, बीजुं अग्रायणीय, त्रीजुं वीर्यप्रवाद, चोथुं अस्तिप्रवाद, पांचसुं ज्ञानप्रवाद, ठठुं स-
त्यप्रवाद, सातसुं आत्मप्रवाद, आठसुं कर्मप्रवाद, नवसुं प्रत्याख्यानप्रवाद, दशसुं विज्ञाप्रवाद, अगीधारसुं
कल्याण, बारसुं प्राणवाद, तेरसुं क्रियाविशाल, चौदसुं लोकविज्ञान. ए चौद पूर्वनुं ज्ञान, ते बीजसुं पूर्व-
समासश्रुत जाणवुं. एम श्रुतना बीश जेद आय ॥ ७ ॥

हवे अज्ञान अविरत्यादि स्वामिसाधर्म्यजणी श्रुतज्ञान, पढी अवधिज्ञान कछुं. तेना ठ जेद कहे ठे.

अणुगामि बहुमाणय, पडिवाइयर विहा उहा उंही ॥

रिउमइ विउलमईमण, नाणं केवल मिगविहाणं ॥७॥

अर्थ- अणुगामि के० लोचननी परें साथें चाले, ते अनुगामि अवधि ज्ञान. बहुमाणय के० तथा निरंतर वधे, ते वर्द्धमान अवधिज्ञान. पडिवाइ के० आवीने पाहुं जाय, ते प्रतिपाति अवधिज्ञान कहीयें. ए त्रणथकी इयरविहा के० इतरविधा पटले प्रतिपहीपणे जेद. जेम के अनुगामि हीयमान अने अप्रतिपाति, ए त्रण मेखवतां उहाउंही के० ठ जेदें अवधिज्ञान होय. हवे गाथाना उत्तरार्द्धवे मनःपर्यव तथा केवलज्ञान कहे ठे, रिउमइ के० कछु सामान्यपणे जाणें, ते कछुमति. अने विउलमई के० विस्तारें जाणें, ते विपुलमति. ए रीतें मणनाणं के० मनःपर्यव ज्ञान बे जेदें ठे अने केवलमिगविहाणं के० केवलज्ञान ते एकज विधान पटले जेदें जाणुं. ए बच्चा मली पांचे ज्ञानना एकावन जेद कहा ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ ७ ॥

१ त्यां जे जीवने, जे स्थानकें अवधिज्ञान उपतुं त्यांशी जेटुं क्षेत्र, चारे दिशांतरफ देखे, तेतुं क्षेत्र ज्यां ज्यां जे जे क्षेत्रें जाय, त्यांशी आगल आगल तेतुं तेतुंज देखे, ए लोचननी परें आनुगामिक अवधिज्ञाननो प्रथम जेद जाणवो.

२ अने जे हाटना दीपकनी परें अथवा श्रृंखलाबद्ध हीवाना प्रकाशनी परें ज्यां अवधिज्ञान. उपतुं त्यांशी चारे दिशाथें तेतुंज देखे, परंतु ते क्षेत्र अतिक्रम्या पढी आगल न देखे. ते अनुगामि अवधिज्ञाननो बीजो जेद जाणवो.

३ तथा जे जीवने जेटुं अवधिज्ञान उपतुं ठे, ते अकी दिवसविवस प्रर्थें अभ्यवसाय विशुद्धे करी ज्य, क्षेत्र, काल अने जावापेक्षायें अवधिज्ञान वधतुं जाय, विषय पण वधतो जाय विशुद्ध थाय. ते त्रीजुं वर्द्धमान अवधिज्ञान जाणुं.

४ अने जे संक्षेपें करी मलिन थाय, निरंतर हलवे हलवे घटतुं जाय, ते हीयमान पोथुं अवधिज्ञान जाणुं.

५ तथा जे अवधिज्ञान आनुं, जवळयें देवता तथा नारकीने जाय. अने गुणहयें जेम खेळाने काजो उद्धरतां जावविशुद्धियें अवधिज्ञान उपतुं तेतुंजामां इंधनी साथें इंधाणी रीशावी हती, ते इंधे इंधाणी मनावतां देखी ते खेळाने हास्य आनुं, ते संक्षेपें करी अवधिज्ञान गयुं. ए पांचतुं प्रतिपाति अवधिज्ञान जाणुं. ए दीपक उलवायानी पेते एक कालने विषेज निर्मूल थाय.

तथा जे परमावधिज्ञान, केवलज्ञानथी पहेळुं अंतरमुहूर्तें अति विशुद्ध आवे, ते पढी अंतर मुहूर्तें आंतरें केवलज्ञान उपजे, तेमांहे ते अवधि समाइ जाय. जेम तारादिकनां तेज, सूर्यना प्रकाशमांहे समाइ जाय अने प्रकाश एकला सूर्यनो कहेवाय, तेम अहीं पण तात्कालिक ज्ञान नाठां कहेवाय. एकलो केवलालोक कहेवाय. पण ज्ञेयविषय जाणवानो विरह न होय तेथीं ते उठुं अवधिज्ञान अप्रतिपाति जाणुं.

ए रीतें अनुगामि, वर्द्धमान, प्रतिपाति. ए त्रण जेदना इतर पटले उपरांवा बीजा विरोधिजेद अनुगामि, हीयमान, अने अप्रतिपाति. ए त्रण जेद एकठा मेखवतां ठ जेद थाय.

१ अवधिज्ञानी ज्यथी जघन्यपणे अनंत रूपी ज्यने जाणें तथा देखे अने उत्कृष्टथी सर्वरूपी ज्यने जाणें, देखे. एम ज्यविषयजेदे अनंता जेद थाय.

२ तथा क्षेत्रथी अंगुलनो असंख्यातमो जाग, विषइथाथी मांकीने प्रदेशाधिक प्रदेशाधिक क्षेत्र विषइथा वधतां वधतां असंख्यातलोकाकाशक्षेत्रविषइथा उत्कृष्ट क्षेत्रावधि लग्ने असंख्यात जेद होय.

૩ તથા કાલથી જઘન્યપણે આવલિના અસંખ્યજાગપરિમાણ, અતીત અનાગતકાલ ઉત્કૃષ્ટપણે તો અસંખ્યાત કાલચક્ર સમય પ્રમાણાવધિથી માંત્રીને સમય સમય પ્રમાણ અતીત અનાગત રૂપી જન્ય વિપયિક જાણે, દેશે, એમ અસંખ્ય જેદ થાય.

૪ તથા જાવથી જઘન્યપણે અનંત જાવને જાણે, દેશે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અનંતજાવને જાણે, દેશે, તે જાવાવધિજ્ઞાન જાણું. વિજંગજ્ઞાન તે મિથ્યાત્વીને હોય, તે માટે મલિન છે અવહું સવહું જાણે, પણ તે અવધિ જ્ઞાનનીજ જાતિ છે તે માટે એકજ જાણું એમ અવધિજ્ઞાન, જેદસહિત કહ્યું.

હવે જે અવધિજ્ઞાન વિકલ પ્રત્યક્ષ, તેમ મનઃપર્યવજ્ઞાન પણ વિકલપ્રત્યક્ષ છે. જેમ અવધિ ઠઠ્ઠસ્યને હોય તેમ મનઃપર્યવ પણ ઠઠ્ઠસ્યને હોય, એવી સરસાઈપણે કરી, હવે અવધિજ્ઞાન પછી મનઃપર્યવજ્ઞાન કહે છે.

તે મનઃપર્યવજ્ઞાન, જે જેદ છે. પ્રથમ ફળ કે સામાન્યપણે સ્થૂલપણે એ પુરુષે ઘટ લાવું, મૂકું? એમ ચિંતવ્યું, પછું જે પારકા મનનું જાણું, તે મનઃપર્યવજ્ઞાનનો ફળમતિનામે પ્રથમજેદ જાણવો.

તથા વિપુલ કે વિસ્તીર્ણપણે ઘણા પર્યાય સહિત જાણું, તે આવી રીતે કે ઘણે ચિંતવેલો ઘટ અમુક નગરમાં થયેલો, ઘણે રાતો, પરિમાણે એક, મણ પાણીનો સમાવેશ થાય એવો, જન્યે જાંવાનો, અમુકનો ઘડેલો-ફર્યાદિક ઘણા વિશેષે સહિત પારકા મનમાં ચિંતવેલો ઘટ, તેને જાણે, તે વિપુલમતિનામે મનઃપર્યવજ્ઞાનનો બીજો જેદ જાણવો. એ જેદે મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યું.

હવે એ એકેકના ઘડી ચાર ચાર જેદવિશેષ કહે છે.

૧ પ્રથમ જન્યથી ફળમતિ, મનોવર્ગણાજન્ય અનંતાનંતપ્રદેશીઆ જાણે. તેથી વિપુલમતિ વધુ પ્રદેશીઆ અતિ હૂલ્લ મનોજન્ય જાણે.

૨ બીજું ક્ષેત્રથી ફળમતિવાલો મનુષ્ય, ક્ષેત્રમાંહે તીર્થ અહીં ઈપ લગે તથા ઇંચું જ્યોતિષીના ઉપરના તણા લગે અને નીચું ઇંચિવિજય છે ત્યાં લગે. યદે રક્ષપ્રજ્ઞા પૃથ્વીના કુલ્લક પ્રતર લગે એમ અઢારશં ચો-જનમાં રહ્યા જે સંજી પંચેન્દ્રિયજીવ તેના મનને જાણે. અને તેથી અહીં અંગુલ ક્ષેત્ર અધિક વિપુલમતિ વિ-ષય, વિશુદ્ધપણે જાણે છે.

૩ કાલથી ફળમતિવાલો પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો જાગ અતીત અનાગત-ચિંતવ્યું તથા ચિંતવશે, તેને જાણે અને વિપુલમતિ તેથી કાંઈક અધિકેહ જાણે.

૪ જાવથી ફળમતિ, ચિંતવેલા જન્યના અસંખ્યાતા પર્યાય જાણે અને વિપુલમતિ તેથી અધિક જાણે. એમ મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યું.

હવે જેમ મનઃપર્યવજ્ઞાન, સર્વવિરતિ ઊતે હોય, તેમ કેવલજ્ઞાન પણ સર્વવિરતિ ઊતે હોય. એ સંગતે મનઃપર્યવજ્ઞાન કહ્યા પછી કેવલજ્ઞાન કહે છે. તિહાં જન્યથીરૂપી તથા અરૂપી સર્વ જન્ય જાણે, અને ક્ષેત્રથી લોક અલોક ક્ષેત્ર અનંતો જાણે. કાલથી સર્વાધ્યા વિષય જાણે, જાવથી સર્વગુણપર્યાય વિષયક એકરૂપ શુદ્ધ નિરૂપાધિ અપ્રતિપાતિ સકલજ્ઞાનાવરણપૂર્વે પ્રગટ થયો જે શુદ્ધાત્મગુણ, સર્વવિશેષે પ્રકાશરૂપ, તે કેવલજ્ઞાન કહીયે, તેહને સર્વપદાર્થપ્રકાશ કરી આવરણરૂપ છપાધિને અજાવે ક્રેયવસ્તુને અવિશેષે કરી ઇગવિદ્યાઈ કેતાં એક સરલો છે તેથી એ જ્ઞાનનો બીજો જેદ કોઈ નથી.

એ રીતે મતિના અજાવેશ, શ્રુતના ચૌદ અથવા વીશ, અવધિના ઠ, મનઃપર્યવના જે તથા કેવલજ્ઞાનનો એક, એમ સર્વ મહી પાંચે જ્ઞાનના એકાવન જેદ અથવા સત્તાવન જેદ કહ્યા ॥ ૮ ॥

हवे ए पांचे ज्ञाननां आवरणं कहे ठे.

एसिं जं आवरणं, पशुच चक्षुस्स तं तयावरणं ॥

दंसण चळ पण निहा, वित्तिसमं दंसणावरणं ॥ ९ ॥

अर्थ- एसिंजं के० ए मतिप्रमुख पांच ज्ञाननुं जे आवरणं के० रोधक आह्वादन करनां तेने ज्ञानावरणीय कर्म कहियें. जेम पशुचचक्षुस्स के० आंखनो पाटो, आंख प्रकाशनुं आवरण. तेम मतिज्ञानादिकना जाणवाना विषय पदार्थने जे हरकत करे, तं के० ते तयावरणं के० ते ज्ञाननुं आवरण जाणवुं. दंसणचळ के० दर्शन चारना आवरण चार पणनिहा के० पांच जेदें निहा वित्तिसमं के० पोलीआ सरखुं दंसणावरणं के० दर्शनावरणीय कर्म जाणवुं ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ९ ॥

ज्ञान पांच प्रकारें ठे तेथी तेना आवरणना पण पांच जेद ठे. तेमां जेम पाटो बांधे धके आंखनुं तेज अवराय, तेम जे कर्में करी मतिज्ञान अवराय, ते मतिज्ञानावरणीय कर्म कहियें. एवीज रीतें जे कर्में करी श्रुतज्ञान अवराय, ते श्रुतज्ञानावरणीयकर्म कहियें तेमज जे अवधिज्ञानने आवरे, ते अवधिज्ञानावरणीय कर्म कहियें. तथा मनःपर्यवज्ञानने आवरे, ते मनःपर्यवज्ञानावरणीय कर्म कहियें. केवल संपूर्णज्ञान आवरे जेम मेघ सर्व सूर्यनी प्रजाने आवरे एवुं जे कर्म, ते केवलज्ञानावरणीय कर्म कहियें.

अहीं जीव चेतनप्रकाशस्वरूप, जीवरूप सूर्य ते केवलज्ञानावरणरूप बादले करी सर्व ढंकाय तो पण अह्वरनो अनंतमो जाग सर्व जीवने छयाडो रडे. अहीं श्रुत केवलज्ञान साधारण पर्यवाहर छेडुं. जे ज्ञाणी अजिधेयवस्तुधर्म, ते स्वपर्याय ठे अने अनजिधेयवस्तुधर्म ते परपर्याय ठे अने केवलज्ञानना तो ते अजिधेय, अनजिधेय वेहु स्वपर्याय ठे. एम वेहुज्ञानना पर्याय सरखा होय, ते पर्यवाहर. तेह्नो अनंतमो जाग छळुटो श्रुतकेवलीने होय अने जघन्यजाग निगोदिया जीवने आहार संज्ञादि चेतनारूप होय. कदापि ते पण ढंकाय तो जीव चैतन्यपणाने अजावें अजीव कहेवाय. तेथी ते बादलें करी पण ढांकी न शक्यां एवो जे राजीदिवस विजागकारी सूर्य तेज सरखो चेतनारूपजीव गुण करव्या कांवल्ल सरखो सन्नित देशघाति मतिज्ञानावरणादिक चार प्रकृतियें आवरीयें, तेथी तेने ह्योपशमविशेषें म्हाने महोटे अर्धभिर्बे प्रसरतां रविप्रकाशनी पेरें ज्ञाननुं तरतमपणुं होय. तेमांहे पण एक मनःपर्यवज्ञान, बीजुं अवधिज्ञान. ए वेहु ज्ञानना आवरणना केटलाएक रसरपझक, सर्वघातिवा, शेष देशघातियापणे ए वेहु ह्योपशमथी अविरोधजणी देशघाति कहां. अने केवलज्ञानाआवरण सर्वघाती होय. ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय. ए चार घातिकर्म कहियें. एम ज्ञानावरणीयना पांच जेद कहा.

हवे नव जेदसहित दर्शनावरणीय नामें बीजुं कर्म विवरे ठे. देखीयें सामान्य प्रकारें रूपें निर्विशेषपणे वस्तुनं जेणे करी अथवा देखवो सामान्यरूपें वस्तुनो अवबोध ते दर्शन कहियें. ते एक चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्षुदर्शन, बीजुं अवधिदर्शन अने चोथुं केवलदर्शन. ए चार जेद अने एक निहा, बीजी निहानिहा, बीजी प्रचला, चोथी प्रचलाप्रचला, पांचमी बीनझी. ए पांच निहा पण ईंधियावबोधने रुंचे ठे, तेथी ए पांचने पण दर्शनावरणीयकर्म कहियें. एम चार दर्शनना आवरण अने पांच निहा मली नव जेद दर्शनावरणीय कर्मना थाय.

ते दर्शनावरणीय कर्मनो स्वजाव (वेनी के०) पोलीआ सरखो ठे. जेम पोलीआयें मार्ग दीधविना छोक, राजाने मली शके नहीं अने राजा पण कशुं छोकनुं स्वरूप देखे जाणे नहीं, शुं जाणे के छोकमांहे सुखी कोण ठे तथा दुःखी कोण ठे ? तथा जखो कोण ठे के जखो कोण ठे ? एवुं कांइ जाणी शके नहीं;

तेवी रीतें चक्षुप्रमुख दर्शनावरणरूप दरवान दूर घया विना जीवरूप राजा ते घटादिक लोकतुं स्वरूप देखे नहीं. तेने क्षुपोपशमं घटादिक लोक, दर्शनस्पर्शन विषय आय. ते जशी पोलीया समान दर्शनावरण कर्म कहुं ॥ ए ॥

चक्षूदिष्टि अचक्षू, सेसिंदिय उंहि केवळेहिं च ॥ दंसण मिहं
सामन्नं, तस्सावरणं तयं चउहा ॥ पाठांतर " ह्वश् चउहा " ॥ १० ॥

अर्थ-एक चक्षूदिष्टि के० चक्षुदर्शन, बीजुं अचक्षू के० अचक्षुदर्शन, ते सेसिंदिय के० आंखविना बीजां इंद्रिययुक्ती अयेळुं दर्शन, बीजुं उंहि के० अवधिदर्शन, चोथुं केवळेहिंच के० केवलदर्शन, दंसण-मिहं सामन्नं के० ए दर्शन पटले सामान्यावबोध तस्सावरणं के० तेनां चार दर्शनावरण पण तयंचउहा के० तेज नामें चार जेदें होय. पाठांतरं ह्वश्चउहा के० कोइ एक एम कहे ठे जे चार जेदें दर्शनावरण होय ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ १० ॥

१ चक्षु के आंख तेणे करी घटादिक पदार्थतुं सामान्यपणुं देखतुं, ते पहेळुं चक्षुदर्शन, अहीं लोकमांहे देखवानो व्यवहार, आंखने विषे प्रसिद्ध ठे. तेथी तेतुं दर्शन जिन कहुं.

२ तथा ते चक्षुरिंद्रिय विना शेषेन्द्रिय जे अवण, नासिका, जीज, स्पर्शेन्द्रिय, तथा नोद्रेन्द्रिय जे मन एणे करी जे शब्दादिक अर्थनो सामान्यावबोध आय, तथा परजवथी आवतां रस्सामांहे ज्ञ्येन्द्रिय विना पण जे, जीवने सामान्यावबोध होय, ते अचक्षुदर्शन कहीयें. एणे ज्ञ्येन्द्रियें करीज लोकमांहे देखे ठे. एवो व्यवहार न होय, तेथी ते सर्वतुं एकज, दर्शन बीजुं कहुं.

३ अवधि के० ज्ञ्य, क्षेत्र, काल अने जाव. ए चार मर्यादामांहे रक्षां जे रुपिज्य, तेना सामान्यां-ज्ञानो अवबोध, ने अवधिदर्शन बीजुं जाणतुं.

केवल के० सर्वज्ञानो सामान्यांज्ञानो अवबोध ते केवलदर्शन, निरावण, अप्रतिपाति चोथुं जाणतुं.

हवे दर्शनपदनो अर्थ कहेठे. सामान्य, विशेष. ए वेदु रूप, पदार्थनां ठे तेमांहे सामान्यपणे निराकारोप-योगरूप वस्तुनो अवबोध जाति, गुण, क्रियादिक विशेषपणे रहित धर्मीं मात्रविषय करे, ते निर्विकल्परूप अवबोध, ते दर्शन कहीयें. ते दर्शनने जे आवरे, रोके, ते दर्शनावरणीय कर्म कहियें. जेम पोलीलं आडो होय त्यां छगें लोकने रोकी राखे तेथी ते लोकोतुं स्वरूप राजा पामे नहीं; तेम ए कर्म ज्यां छगें विवर न आपे, त्यां छगें अर्थनो सामान्यपणे अवबोध न आय. ए चार दर्शन मज्ये जे कर्मदलें करी जे दर्शन अव-राय, ते नामें आवरण चार जाणवां. त्यां प्रथम जे चक्षुदर्शनने रंघे, ते चक्षुदर्शनावरण. बीजुं जे अचक्षु-दर्शनने रंघे, ते अचक्षुदर्शनावरण. बीजुं अवधिदर्शनने रंघे, ते अवधिदर्शनावरण. चोथुं केवलदर्शनने रंघे, ते केवल दर्शनावरण जाणतुं.

एम ए चार आवरण कक्षां अने मनने विषे चिंतन्यो अर्थ, विशेषरूपज होय पण अन्यत्वबोध सामा-न्यरूप न होय, तेथी तेने विषे करे एतुं मनःपर्यवज्ञान ठे पण तेतुं दर्शन न कहुं. शेष ज्ञाननां चार दर्शन कक्षां, तेमांहे पण श्रुतज्ञान, मतिपूर्वक होय तेथी मतिज्ञाननां चक्षु ने अचक्षु ए वे दर्शन कक्षां ॥ १० ॥

हवे पांच निजतुं स्वरूप कहे ठे.

सुह पडिचोहा निदा, निदानिदाय डुक्कपडिचोहा ॥

पयला तिळवविठस्स पयल पयसाय चंकमउ ॥ ११ ॥

અર્થ-સુદૃપડિવોહા કે० પ્રથમ મુલે પ્રતિબોધ પટલે જાગવું છે જ્યાં તે નિહા કે० નિજા કહીયે. વીજી નિહાનિહાય કે० નિજા નિજા તે કહીયે જ્યાં દુસ્કપડિવોહા કે० દોહિલો પ્રતિબોધ પટલે જાગવું છે ત્રીજી પયલા કે० પ્રચલા નામે નિજા તે ઊર્ધવવિષ્ણુ કે० ઇજાને, વેગને, આવે પયલ દયલાયચંકમહં કે० પ્રચલા પ્રચલા તે કહીયે જે ચાલતાં અકાં આવે ॥ ક્વચિદ્ધાર્થઃ ॥ ૧૧ ॥

નિજાચે કરી ઇંચિના વિષય રૂંધાય, તેથી સમસ્ત દર્શનનો ઘાત આય, તે જાણી સર્વ ઘાતીની પ્રકૃતિ કહી તથાપિ મેથે આધરિત સૂર્યની પેરે અંશમાત્ર અનાવૃત રહે છે. તો શબ્દાદિક સાંજલે છે. તેમાં જે મુલે સાદ-માત્રે કરી જાગે, તે નિજા, જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી હોય, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામપણ નિજા કહીયે. કારણે કાર્યનો ઉપચાર જાણવો. તથા દુઃખે કરી ધૂધણાવીને ઘણા ઘણા આકરા શબ્દે કરી દોહિલો જગાવીયે પ-હવી નિજા, જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી જીવને આવે, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ નિજાનિજા કહીયે. પ્રચલાયે ધૂમે પ્રાણી જેણે, એવી નિજા આવે, તે નિજાનું નામ પ્રચલા, તે સ્થિત પટલે ઇજાને તથા ઉપવિષ્ટ પટલે વેગને પણ આવે એવી નિજા, જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી હોય તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ પ્રચલા કહીયે. પ્રચલાપ્રચલા નિજા તે કહીયે જે હસ્તીની પેરે ચાલતાં હાલતાં પણ આવે, તો મુતાં વેગાં અને ઇજા અકાં આવે, તેનું તો કહેવુંજ શું? એવી ઘણી નિજા જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી આવે, તે પ્રકૃતિનું નામ પણ પ્રચલાપ્રચલા કહીયે. તથા અશ્વની પેરે જેવારે અશ્વને દાણો ચરતાં કાંકરો દાઢ વચ્ચે આવે, તે વારે નિજામાંહે જાગે, તથા રણ-માંહે જાગે, તે પ્રચલાપ્રચલા નિજા કહીયે ॥ ૧૧ ॥

દિણ ચિંતિઅશ્વ કરણી, થીણડી અરુચકિ અરુચલા ॥

મહુલિત્ત લગ્ગધારા, સિદ્ધિણ વડુહાજ વેઅણિશ્ચ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ-પાંચમી દિણચિંતિઅશ્વકરણી કે० દિવસે ચિંતવ્યા અર્થની કરનારી નિજા, તે થીણડી કહીયે, અરુચકિ કે० અરુચકવર્તિ જે વાસુદેવ તેના વલથી અરુચલા કે० અરુચલ હોય જેમાં. મહુલિત્તલગ્ગ-ધારા કે० મહુલિસિ લગ્ગધારા પટલે મધુલે ચરહેલી તરવારની ધારા સરસી ધારાને સિદ્ધિણ કે० ચાટવા સરસી શાતા અને અશાતા એવા હુદાહ કે० જે જદે વેઅણીશ્ચ કે० વેદનીય કર્મ કહ્યું ॥ ક્વચિદ્ધાર્થઃ ॥ ૧૨ ॥

જે નિજા આવે થકે તે પહેલાં દિવસમધ્યે તથા રાત્રિમધ્યે પણ જાગતાં જે કાર્ય ચિંતવ્યુ છે તે કાર્ય કરે, તે થીણડી. તથા સ્થાન કહેતાં ફાટી અફ એવી ફાડિ કહેતાં આત્માની શક્તિ જ્યાં તે સ્થાનર્થિ કહીયે તથા ગૃહિ કહેતાં જ્યાં મનની ફાટા ફાટી અફ તે સ્થાનગૃહિ પણ કહીયે એવી અત્યંત અશુજનિજા જે કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી આવે, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ પણ સ્થાનર્થિ સ્થાનગૃહિ કહીયે. અરુચકી કહેતાં ચક્રવર્તિનું વલ, અને ફાડિ તેથી અર્ધ વલ તથા અર્ધી ફાડિ છે જેની પટલે ત્રિલંકુનોત્તર વાસુદેવ, તેના વલથી અર્ધ વલ વજ્રરૂપજનારાચ સંઘયણવાલાને પ નિજામાંહે આવે તથા એવળ સંઘયણવાલાને પણ પ નિજામાંહે બમણું ત્રમણું જોર વધે. પનવ દર્શનાવરણીય કર્મના જેદ કહ્યા. પટલે વીજું કર્મ, દર્શનાવરણ કહ્યું.

હવે ત્રીજા વેદનીયકર્મનું સ્વરૂપ, જેદ, સંસ્થા, કહે છે. ત્યાં મહુલિસિ એવી જલ્લની ધારા તેને સિદ્ધિ કહેતાં જીજે કરી ચાટવું તે સરહું જે પ્રકારે વેદનીયકર્મ કહ્યું છે. પટલે જેમ મહુલિસિ લગ્ગધારા ચાટતાં પ્રથમ મીઠાશનો રસ વેદતો થકો જીવ, સુખ માને પણ લગ્ગધારાથી જીજ એવાય તેથી દુઃખ પામે. તેમ પંચેન્દ્રિ-યના રૂપ શબ્દાદિક અનુકૂલ પામી શાતા વેદે તે મહુ સરહો અને તેની અપ્રાસે વિરહ દુઃખ વેદે, તે જીજ જેદન સરહું જાણવું. પમ વેદનીયકર્મ ત્રીજું જે જેદ કહ્યું.

उत्सन्नं सुरमणुप, सायमसायं तु तिरिञ्च निरपसु ॥

मज्जं व मोहणीयं, डुविहं दंसण चरणमोहा ॥ १३ ॥

अर्थ- उत्सन्नं के० प्राये सुरमणुपसाय के० देवताने अने मनुष्यने शातावेदनीयनो उदय होय अने मसायंतु के० अशातानो उदय होय. ते क्यां होय ? तोके तिरिञ्चनिरपसु के० तिर्यचगति अने नरकगतिमांहे प्रायें घणो होय. अने मज्जं के० मदिरानी पेरें मोहणीयं के० मोहनीय कर्म जीवने विकल करे, ते डुविहं के० वे जेदें ठे, एक दंसण के० दर्शनमोहनीय अने बीजुं चरणमोहा के० चारित्र मोहनीय ॥ इत्यह्वार्यः

उत्सन्नं ए देशीय शब्द प्रायिकवाची ठे तेथी उत्सन्नं पटले प्रायें सुर के० देवता अने मणुप के० मनुष्य ए वे गतिमांहे शातानो उदय होय ते जाणी ए वेहु गति पुष्पनी प्रकृति ते माटे एमांहे शातानी बहुलता ठे अने क्यारेंक खीवियोगादिकें अशाता पण वेदे तेथी प्राये कण्डू अने तिर्यचगति तथा नरकगति ए वेहु पापप्रकृति ठे तेथी अशातावेदनीनो त्यां घणो उदय ठे अने तिर्यचमां कोइएक हस्ती, रत्नप्रमुख आदर महत्व पावे, तथा नारकी पण श्रीजिनकट्याणिक समयें कांइएक दुःखमदतायें शाता पण वेदे, तेथी प्रायें शब्द कळो. ए रीतें बीजुं वेदनीयकर्म वे जेदें कळ्यें.

हवे चोथा मोहनीय कर्मतुं स्वरूप तथा जेद कहे ठे. ए कर्मनो मदिरा जेवो स्वप्नाव ठे. जेम मद्यपान कल्या पठी जीव शिकल थाय तेम मोहनीयना उदयें जीव, पोतानुं हित न समजे कदापि समजे तो पण मोहें करी न शके, ते मोहनीयकर्म वेप्रकारें कहे ठे.

एक दर्शन पटले सहृदयाविरूप त्यां जीव मुंजाय. जेम तापना जोरधी पथ्य रुचे नहीं, तेम मिथ्यात्वना उदयधी शुद्धदेव, शुद्धगुरु, शुद्धधर्म, जे आत्महितकारी ठे ते रुचे नहीं. कुगुरु, कुदेव ते कुधर्म दुर्गतिना दायक ठे ते रुचे, एवी रुचि जेना उदयधी होय, ते दर्शनमोहनीयकर्म कहीयें.

तथा जे कर्मना उदयधी पोतानां हितकारी जे धर्मध्यानादिक तेने आचरी न शके, जेम परवश पण्यो मनुष्य, पोतानुं हित करी न शके; एवो क्रियाविपर्यास जेणे करी होय, ते चारितमोहनीय कर्म बीजुं जाणुं. १३

दंसणमोहं तिविहं, समं मीसं तद्देव मिञ्चत्तं ॥

सुखं अरु विमुखं, अविमुखं तं हवइ कमसो ॥ १४ ॥

अर्थ- दंसणमोहं के० ते मांहे दर्शनमोहनीय तिविहं के० त्रण जेदें कहे ठे. एक समं के० सम्यक्त्वमोहनीय, बीजुं मीसं के० मित्रमोहनीय तद्देव के० तेमज बीजुं मिञ्चत्तं के० मिथ्यात्वमोहनीय ते सुखं के० शोध्युं पुंज ते सम्यक्त्व अरुविमुखं के० अरुविशुद्ध पुंज तेमिअ अने अविमुखं के० अणशोध्युं पुंज ते मिथ्यात्व तं के० ते हवइ के० होय. कमसो के० अनुकर्म ॥ इत्यह्वार्यः ॥ १४ ॥

तथा जेवी वस्तु जेवा धर्म करी सहित ठे तेवीज विश्वासपूर्वक जाणें, तेने दर्शन कहीयें. तिहां मुंजावे विकल करे तेणें संदेह, विपर्यय, मूढतायें तत्व परखी न शके, ते दर्शनमोहनीय कर्म त्रण जेदें ठे, ते कहियें ठेयें.

१ जेम मदनकोषवा, जेने खाचे मीणो चढे, तेने खांसी, तुश छतारी गणपाणी देई शोधीयें ते कोइवाधी विशेष प्रकारें मादकता न होय, तेम जीवने विकल करे एवा जे मिथ्यात्वनां दल, ते पण त्रण करण प्रयोगें पटले करणना त्रण प्रकार. एक यथाप्रवृत्तिकरण तेहने विषे जे मनना परिणाम छजला अथा, तेथी घणोरा छजला थाय ते अपूर्वकरण, तेथी पण घणू परिणाम छजला थाय, ते अनिष्टिकरण. ए करण, ते मनना परिणाम विशेष ठे. तथा छपशमसम्यक्त्वें करी शोध्युं तेनो चोवाणिळ, त्रण वाणीळ, वेवाणीळ रस टाळी शेष एकवाणीआ मात्र रससहितराख्या, ते दलजुं जीव तत्वनी परीक्षा विषे मुंजाय नहीं, पण आत्मस्वप्नाव-

રૂપ હપશમિકહ્યાધિકસમ્યક્ત્વ તેને હદયેં ન હોય. તથા સૂક્ષ્મપદાર્થને વિષે દેશાંકાર્યે સમ્યક્ત્વેં મેલ હપ-
જાવે. તે જાણી તે શુદ્ધદહનું નામ સમ્યક્ત્વમોહનીય કહ્યું.

૨ અને જે મિથ્યાત્વદહ, અણઠક્યા મદનકોહવાની પેરેં અર્ધવિશુદ્ધ દહ જે જિહાંથી બેગાળીઈ માત્ર રસ
રહ્યો, તે બીજું મિશ્રમોહનીયકર્મ.

૩ તેમ જેહવો બાંધ્યો હતો, તેહવોજ જે ચોગાળીઈ, ત્રિગાળીઈ, બેગાળીઆ રસ સહિત અતુપહત સર્વ-
ધાતિ રસ તત્વસદ્દહ્યાવિપર્યાસનું કરનાર, તુષ સહિત અણઠક્યા મદનકોહવાની પેરેં છન્માદજન્ય કર્મદહ,
તે ત્રીજું મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મ.

૧ તથા શોષ્યું દહ તે જેમ વસમાં દદિતેજને આવરતાં પણ સૂક્ષ્મ અર્થેં દદિતહરાવે, તેમ જીવને તત્વ-
રુચિ ઠહરાવે, તે સમ્યક્ત્વમોહનીયકર્મ.

૨ તથા અર્ધવિશુદ્ધ દટલે અર્ધઠક્યા અર્ધઠક્યા ઇવા મદનકોહવાની પેરેં વિકારજન્ય. કાંઈક કાર્ય
કરે, કાંઈક કાર્ય ન કરે જેથી તત્વરુચિ ન હોય અને અતત્વરુચિ પણ ન હોય, ઇવી મિશ્રરુચી હપજાવે, તે
બીજું મિશ્રમોહનીયકર્મ.

૩ તથા અશુદ્ધપુંજ, મદનકોહવાની પેરેં તથા ધતુરાની પેરેં દદિને ફેરવે, તેણે કરી તેહને દદિયેં અઠતો
વસ્તુધર્મ પ્રતિજાસે. જેમ ઘોડા શંખને પીઘો જાણીયેં, તેમ હજ્જવલ જિનમત તેને મલિન લેણે અને મલિન
પવા જે કુમાર, તેને હજ્જવલ લેણે, તે ત્રીજું મિથ્યાત્વમોહનીયકર્મ. ૫ મિથ્યાત્વમોહનીયાદિ ત્રણ ઢે.

અહીં જે સમ્યક્ત્વમોહનીયાદિક પ્રકૃતિ તે કારણ. તેણે કરી તત્વવિષયિણી શુદ્ધમિશ્ર, અને અશુદ્ધરુચિ
જીવની હોય તે કાર્ય. ૫મ કારણ તે જન્ય, અને કાર્ય તે જાવ. ૫ વિવહાર્યેં ૫મ સમ્યક્ત્વ, બીજું મિશ્ર,
ત્રીજું મિથ્યાત્વ. ૫ ત્રણ મોહનીય, જન્યજાવથી જાણવી. કારણ તે જન્યકર્મ, કાર્ય તે જાવકર્મ જન્યકર્મ,
કેવલી જાણે અને જન્યકર્મથી વેષ્ટાદિક યાવ તે જાવકર્મ, તે આપણે પણ જાણિયેં ॥ ૧૪ ॥

હવે તત્વાર્થસદ્દહ્યા તે સમ્યક્ત્વ કહિયેં. તે માટે તત્વ કહે ઢે.

જિઅ અજિઅ પુણ પાવા, સવ સંવર બંધ મુક્ક ॥

નિજ્ઞારણા જેણ સદ્દહ તયં, સમ્મં સ્વઘાઈં બહુજેઅં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ- જિઅ કે ૦ જીવતત્વના ચૌદ જેદ, અજિઅ કે ૦ અજીવ તત્વના ચૌદ જેદ, પુણ કે ૦ પુણ્યતત્વના
બેતાલીશ જેદ, પાવ કે ૦ પાપતત્વના વ્યાસી જેદ, આસવ કે ૦ આશ્રવતત્વના બેતાલીશ જેદ, સંવર કે ૦ સંવરત-
ત્વના સત્તાવન જેદ, બંધ કે ૦ બંધતત્વના ચાર જેદ, મુક્ક કે ૦ મોહતત્વના નવ જેદ, નિજ્ઞારણા કે ૦ નિર્જ-
શતત્વના બાર જેદ, જેણ કે ૦ જેહને હપદેંજેં સદ્દહ કે ૦ સદ્દહે તયં કે ૦ તેનું નામ સમ્મં કે ૦ સમ્યક્ત્વ તે
સ્વઘાઈં કે ૦ હ્યાયકારિકેં કરી બહુજેઅં કે ૦ બહુ જેદે ઢે ॥ ૧૫ ॥

૧ ત્યાં પ્રથમ જીવતત્વ કહે ઢે. પાંચ ઇંદ્રિય, ત્રણ બલ, ૫મ સ્વાસોહાસને આયુ. ૫ દશ જન્યપ્રાણ તથા
હપયોગરૂપ જાવપ્રાણધારી હોકાકાશપ્રદેશ પ્રમાણ, પ્રદેશાત્મક, જ્ઞાનદર્શનસ્વજાવ. જન્યાર્થિકનયેં નિત્ય,
અને પર્યાયાર્થિકનયેં અનિત્યપરિણામિ જન્ય. વ્યવહારનયેં કર્મનો કર્તા, જોક્ષા, અને નિશ્ચયનયેં શુદ્ધચિ-
ત્પર્યાયનો કર્તા, નિજસ્વરૂપનો જોક્ષા. ઔદયિક, ઔપશમિક, હ્યાયિક, મિશ્ર, પારિણામિકાદિજાવમેહાપ-
કરૂપ, હઢાસ્યને વેષ્ટાદિકિંગમમ્ય, કેવલીને પ્રત્યક્ષ શરીરપ્રમાણ, અરૂપી જીવજન્ય, જિવવચ્ચેં સદ્દહનું ૫
જીવતત્વ, અને ૫થી વિપરીત નિજમતિકદૃષ્ટનાયેં જાણે, તે અતત્વ કહીયેં. તે ૫મ, જીવ તત્વના ચૌદ જેદ ઢે.

૨ જે જીવ અને અજીવને હપજોન્ય વેતનારહિત ગતિ, સ્થિતિ, વર્તના, અને અવકાશ દાનસમર્થ, ઇવા

धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, काळ, आकाश, अने पुञ्जरूप अजीवने तथाप्रकारें सद्बुद्धं, ते बीजं अजीवतत्व. ते अजीवतत्वना पण चौद जेद ठे.

३ ते जीवतुं दान, दयालुता, सरागसंयमादिक शुभपरिणाम, ते जावपुण्य; अने शातावेदनीयादिक शुभकर्मप्रकृति ते इण्यपुण्य. ए पुण्यप्रकृतिना बेतालीश जेद ठे.

४ तथा मिथ्यात्वादो च दयं उपहृत जीवने मलिन परिणाम, ते जावपाप अने मिथ्यात्वादिक कर्मप्रकृति, ते इण्यपाप. ए पापतत्वना वाशी जेद ठे.

५ तथा मिथ्यात्वाविरत्यादिक औदयिकजावपरिणत जीव, ते जावाश्रव. तन्निमित्त कर्मदलनुं आवहुं, ते इण्यश्रव. ए आश्रवतत्वना बेतालीश जेद ठे.

६ कर्म रूंधवा समर्थ ह्याधिकक्षयोपशमिकादिकजावें करी जे जे अंश, निरुपाधिक थया. निरुपाधिक फहेतां स्वाभाविक ते जावसंवर अने तेणे करी जे जे आश्रवतुं रूंधवुं, ते इण्यसंवर. ते पांच समिति, व्रण सुप्ति, बावीश परीसहनो जय, दश यतिधर्म, बार जावना; जे पांच चारित्र. ए वज्रा मली सत्तावन जेदें ठे.

७ तथा शुद्धात्माने प्रतिकूल कषायादि संबंधजन्य कर्मबंधहेतुषीकणता, ते जावबंध. अने तेणे करी आत्मप्रदेशें कर्मदल बंधाय ते इण्यबंध चार जेदें.

८ कर्म निर्मूलवा समर्थ शुद्धात्मानो अनुजव ते, जावमोह. तेणे करी जे जीवप्रदेशानुं सर्वांशें कर्मप्रदेशाशीं मूकावहुं, ते इण्यमोह, नव जेदें ठे.

९ कर्मशक्तिने हीन करे, एवा तपसंयमसंवरजावनाजन्म शुद्धोपयोग शक्ति, ते जाव निर्जारा; तेणे करी जे जे कर्मप्रदेशानुं आत्मप्रदेशाशीं खेरहुं, ते इण्य निर्जारा. ते बार जेदें तप, ते निर्जारा.

जेणे करी ए पूर्वोक्त नवपदार्थ जेम श्रीजिनेन्द्रदेवें जांल्या इत्याधिकनयें नित्य, पर्यायाधिकनयें अनित्य निश्चयनयें अजिज्ञ, व्यवहारनयें जिज्ञ, सामान्यनयें एक, विशेषनयें अनेक, ज्ञाननयें हेय क्रियानयें हेयोपादेय, एम नयनिक्षेपासहित परस्पर सापेक्ष, अनंतधर्मात्मक, कथंचित् उत्पन्न, कथंचिदिनष्ट, कथंचिद्बुद्ध. एम त्रिरूप एकसमयें सद्बुद्ध, ए जिनवाणी रुचे, ते एक ह्याधिकसम्यक्त्व. बीजं औपशमिकसम्यक्त्व, बीजं ह्यायोपशमिकसम्यक्त्व इत्यादिक बहु जेद ठे, ते देखानीयें ठेयें.

तत्त्वार्थनी सद्बुद्ध्यार्प एकविधसम्यक्त्व तथा आत्मानो शुद्धज्ञानादिक परिणाम अथवा शुद्धपरिणति आत्मा, ते निश्चें सम्यक्त्व, अथवा वीतराग सम्यक्त्व, ते निश्चसम्यक्त्व अने सरागतसम्यक्त्व ते व्यवहारसम्यक्त्व, अथवा कुगुरु, कुदेव ने कुमार्गो त्याग अने सुगुरु, सुदेव अने सुमार्गानुं आदरहुं, एम व्यवहारसम्यक्त्व जे जेदें ठे. तथा अनंतानुबंधीया चार कषाय अने दर्शनमोहनीय व्रण. ए सात प्रकृतिना ह्यथी प्रगटी जे तत्त्वरुचि ते ह्याधिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतिने उपशमावे, ते औपशमिकसम्यक्त्व अने ए सात प्रकृतियो रसोदय आन्यो ते खपाय्यो शेष चदय नथी आन्यो, ते ह्यायोपशमिक. एने आंतरे सम्यक्त्वमोहनीयोदय उपपन्नजन्य तत्त्वरुचि ते वेदकसम्यक्त्व. एम त्रिविध सम्यक्त्व जाणहुं. तथा जिनोक्त करे, ते कारकसम्यक्त्व. तेव्हे रुचीयें करी रोचकसम्यक्त्व. प्ररूप करी दीपाने, ते दीपकसम्यक्त्व. एम अनेक प्रकारें सम्यक्त्व जाणहुं ॥ १५ ॥

मीसा न रागदोसो, जिणधम्मो अंतमुहु जहा अश्रे ॥

नाखिअर दीवमाण्णो, मिहं जिणधम्म विवरीअं ॥ १६ ॥

अर्थ- मीसा के० मिश्रमोहनीयना चदयथी जिणधम्मो के० जिनधर्माने विवे नरागदोसो के० राग देप

न होय. अंतमुहु के० अंतरमुहूर्त्तमुधीनो काल जहा के० जेम नाखिरदीवमण्डलो के० नाखिकेरदीपना मनुष्यने अन्ने के० अन्नने विषे राग द्वेष न होय तेनी परें जाणहुं. अने मिहं के० मिथ्यात्व ते जिणधम्मविच-
रीअं के० श्री जिनधर्मयकी विपरीत जाणहुं ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ १२ ॥

मिश्रमोहनीयना उदयथी जीवने श्रीसर्वज्ञावित धर्म उपरें अन्यंतरराग न होय एटले श्रीवीतराग-
देवें कह्युं, ते तेमज पण अन्यथा नहीं. ए सरखुं बीजुं कोइ जीवने हितकारी नथी, एवो अन्यंतर
चित्तप्रतिबंध ते पण न होय तथा ए धर्म खोदो ठे एम निंदारूप अन्यंतर अरुचिरूप द्वेष पण न होय.
जिनधर्मेने विषे मिश्रजाव होय तेनो काल अंतरमुहूर्त्त प्रमाण ठे. जेटलो व्यंजनावग्रहनों कालम्वासोम्वास
पृथक्त्व प्रमाण सेटलो जाणवो. ते उपरांत मिथ्यात्व तथा सम्यक्त्व पामे.

अहीं दृष्टांत देखाडे ठे. जेम अन्न के० धान्यरसवती उपरें रुचि जे अत्यंत आदर एटले ते बिना नज
आले एवो राग पण न होय तथा अरुचि एटले दीतुं न सुहाय, एवो द्वेष पण न होय. ते कोने न होय ?
तो के ज्वां घणा नाखियेरना वृद्ध ठे एवो जे दीप त्यानां लोक, सदा नाखियेरादिक फलथी उदरवृद्धि करे
ठे परंतु ते दीपनिवासीयें अन्न, केवोरें पण दीतुं नथी, तेथी तेनो स्वाद लह्याबिना अन्न उपरें राग पण नथी
उपजतो तेम द्वेष पण नथी उपजतो. तेम मिश्र मोहनीयसैकृतिकर्मते मिथ्यात्वथी मिश्र आवे पण सम्य-
क्त्वथी मिश्र नावे, तेथी तेणे सम्यक्त्व रस लह्या बिना जिनधर्मेने विषे रुचि तथा अरुचि न होय, ए जाव.

मिथ्यात्व तेने कहियें जेने उदये जिनोफ पदार्थथी विपरीत पदार्थ सहदे. जेम धतुरो साधारणकी जीव,
विकल आय तेथी सुवर्ण न होय, तेने पण सुवर्ण करी सहदे, माने तथा तापना जोरथकी जीवने अन्न न
जावे, अप्रप्य रुचे, तेम ए मिथ्यात्वी जीवने राग, द्वेष, मोहादिक दोषवतने विषे देवरुचि आय अने आ-
रंज तथा परीग्रहवतने गुरु करी सहदे, स्वमतिकटिपतधर्म सहदे. त्यां १ साधुने असाधु करी माने, २ अ-
साधुने साधु करी माने, पूजे, ३ हात्यादिक धर्मेने अधर्म माने, ४ ज्ञानहोमादिक अधर्मेने धर्म करी माने,
५ अजीवने जीव करी माने, ६ जीवने अजीव करी माने, ७ गतानुगतिकछमार्गेने मार्ग करी सहदे ८ स-
म्यक् ज्ञानादिक मोक्षमार्गेने छमार्ग करी सहदे ९ कर्मरहितने कर्म सहित करी माने, १० सकर्म्मी कृष्ण-
दिकने परमेश्वर करी माने, ए दश मिथ्यात्व ते विपरीतअज्ञान ते मिथ्यात्वमति, तेने दर्शनमोहनीय कहियें

हवे पच्चीश चारित्र मोहनीयनी प्रकृति कहे ठे.

सोलस कसाय नवनो, कसाय डुविहं चरित्त मोहणियं ॥

अण अप्पच्चरकाणा, पच्चरकाणाय संजलणा ॥ १३ ॥

अर्थ- सोलसकसाय के० शोल कषाय मोहनीय, नवनोकसाय के० नव नोकषायमोहनीय, डुविहंचरि-
त्तमोहणीयं के० ए वे जेदें चारित्र मोहनीयना पच्चीश जेद, अण के० अनंतानुबंधीआ चार, अप्पच्चरका-
णा के० अप्रत्याख्यानावरणीयना चार, पच्चरकाणाय के० प्रत्याख्यानावरणीय चार, संजलणा के० संजल-
नकषाय चार. ए शोल कषायमोहनीय ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ १३ ॥

त्यां प्रथम शोल कषायमोहनीय कहे ठे. कष के० संसार तेनो आब के० लाज होय जेना उदयथी जीवने,
ते जणी एतुं नाम कषाय ते क्रोध, मान माया, अने लोच. ए चार अनंतानुबंधादिक प्रत्येक चार चार जेदें
ठे. एम चार चोक शोल जेद. एणे करी जीव संसारमांदे रहे तथा हास्यादिक ठ अने त्रण वेद, ए नवनें
नोकषाय एतुं नाम कहियें. जे जणी एथी कषाय उपजे; हास्यथी क्रोध तथा राग उपजे तथा रागादिकथी
हास्यादिक होय एम कषायने समीपें कार्यताये तथा कारणतायें होय. ते जणी एने नोकषाय कहियें. एम

जीवने अहिताचरण प्रवृत्तिहेतु अने हिताचरणरोधक, ए वेडु क्रियाविपर्यास करे, ते माटे ए चारित्रमोहनीयना उत्तर जेद पञ्चीश होय.

हवे ए पञ्चीश, जेदनां स्वरूप कहे ठे.

तिहां सूत्र ते सूचनमात्र होय तेथी एक पदांश कहे थके पण आखुं पद खेडुं. जेम जीम केवा थकी जीमसेन समजाय ठे. तेम आण एडुं पद कह्या थकां अनंतानु वंधीआ कषाय छीजें, जे माटे जेनो अंत नहों तेने अनंत कहीयें एटले अनंत संसार तेहना अनुबंधी कहेतां वृद्धि करनारा जे कषाय, ते अनंतानुबंधीआ कषाय जाणवा. कदाग्रहरूप युक्तियें बुद्धिशून्यपणे एकांतवादिनी सचि टले नहों. ए अनंतानुबंधी रागायुक्तियुक्तपणे जिनमत उपरें अरुचिरूप घेथ, ते अनंतानुबंधी. तेणे बाह्यवृत्तियें जो पण कषायोदय मंद देखाय ठे तो पण युक्तिहीन स्वमतपक्षपातिने नियमा अनंतानुबंधीयानो उदय जाणवो. अहीं श्रीशीलंगाचार्यें ए चार अनंतानुबंधी अने त्रण मिथ्यात्वमोहनीयादिक, एवं सात प्रकृति सद्गुणा फेरवे ठे एम कहुं ठे, ते माटे ए सातने दर्शनमोहनीयमां गणी ठे अने शेष एकवीश प्रकृति चारित्र मोहनीयनी कहीयें. विशेषार्थीयें श्री आचारंगनी टीका जोवी. ए अनंतानुबंधी चार कषाय कह्या.

जेना उदयथी अप्यच्छाणा के० अप्रत्याख्यान एटले देशविरतिपणुं तेने पण आवरे, रोके, तो सर्वविरतिपणुं होयज केम? एमी क्रोधादिक प्रकृतितुं नाम अप्रत्याख्यानावरणीय कषाय चार जाणवा. आत्माने प्रवृत्तिसामर्थी प्रतिकूल करवो ते प्रत्याख्यान सर्व विरतिआत्मगुणरूप जाणवुं. तेना उदयने जे आवरे, आववा न दिथे, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. सं के० ओरुं शुं परीसद्दिकें करी यतिने ज्वले के० दीपे, पढी तरत विसराळ घाय ते संज्वलन, क्रोध, मान, माया अने लोभ जाणवो. एम चार कषायना मोक्ष जेद कह्या.

हवे मुग्धजनने एनो जेद जणाववाने गाथा कहे ठे.

जाजीव वरिस चळमास, पक्कंगा निरय तिरिय नर अमरा ॥

सम्माणु सबविरई, अहखाय चरित्त घायकरा ॥ १७ ॥

अर्थ-जाजीव के० प्रथम जावजीव सुधी रहे, ते अनंतानुबंधी कषाय कहीयें. बीजो अप्रत्याख्यानी कषाय ते वरिस के० एक वर्ष सुधी रहे, बीजो प्रत्याख्यानी कषाय, चळमास के० चार मास सुधी रहे, चोथो संज्वलनकषाय ते पक्कंगा के० पंदर दिवस सुधी रहे, पहेलो निरय के० नरकागति हेतु, बीजो तिरिय के० तिर्यग्गतिहेतु, बीजो नर के० मनुष्यगतिहेतु, चोथो अमरा के० देवगतिहेतु, पहेलो सम्म के० सम्यक्त्वनो घात करे, बीजो अणु के० देशविरतिनो घात करे, बीजो सबविरई के० सर्व विरतिनो घात करे, चोथो अहखायचरित्त के० यथाख्यात चारित्रनो घात करे. ए रीतें चार पूर्वोक्त पदार्थना घायकरा के० घातना करनारा जाणवा.

जावजीव सुधी जे क्रोधादिक चारे कोइ रीतें निवृत्ते नहों, एवा दुःसाध्य, ते अनंतानुबंधीआ क्रोधादिक चारे अनुकर्में लेवा. जे कषाय, एकवर्ष सुधी घणा उपायें कोइ पण रीतें निवृत्ते नहों ते अप्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय दुःसाध्य जाणवा. जे चार महीना सुधी निवृत्ते नहों, ते प्रत्याख्यानावरण क्रोधादिक चार कषाय जाणवा. जे पंदर दिवस सुधी उत्कृष्टा रहे, ते सुसाध्य क्रोधादिक चार कषाय संज्वलना कहीयें. हवे संक्षेप्तारतम्य कहे ठे.

अनंतानुबंधीआने उदयें जीवने नरकप्रायोग्यकर्म बंधाय, अप्रत्याख्यानावरण कषाय चारने उदयें जी

वने तीर्थचप्रायोग्यकर्म बंधाय, प्रत्याख्यानावरणकषाय चारने उदयें जीवने मनुष्यगतिप्रायोग्य कर्म बंधाय, संज्वलनाकषाय चारने उदयें जीवने देवगति प्रायोग्य कर्म बंधाय. हवे एना घातगुण कहे ठे.

अनंतानुबंधीया कषायनो उदय, सम्यक्त्वनो घात करे. अप्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, अणुप्रतनो घात करे. प्रत्याख्यानावरण कषायनो उदय, सर्वविरतिनो घात करे. संज्वलनाकषाय-चारनो उदय, यथा-ख्यातचारित्रनो घात करे. एना उदयथी यथाख्यातचारित्र नावे, केम के उपशांतमोद्गुणगण आब्युं ते पण संज्वलनाने उदयें जाय. तथा सरागसंयमने विषे पण देशजंगरूप अतिचार उपजावे, जे जणी सर्वविरतिने विषे अतिचार, ते संज्वलनाने उदयें होय. अने शेष बार कषायने उदयें अनाचाररूप-मूलजंग आय.

तथा अहं जावजीव, वर्ष, चारमास, पक्ष, इत्यादिक कालमान कहुं तथा नरकादिकगतिप्रायोग्यबंध कह्यो, ते सर्व मुग्धजन समजाववाने प्रायिक जाणवुं. अन्यथा बाहुबलीने एक वर्षसुधी मान रह्यं, पण ते अंकी चारित्रनो सर्वघात न अयो ते जणी संज्वलनो मान तथा प्रसन्नचक्र राजर्षिनी पेरें अंतरसुहृत्समात्र पण अनंतानुबंधीछं रह्ये, तेथी अनियम जाणवो ॥ १८ ॥

हवे बाह्यदृष्टांत देखावघापूर्वक कषायस्वरूपजेद कहे ठे.

जल रेणु पुढवि पवय, राईसरिसो चढबिहो कोहो ॥

तिणसलया कठऽष्ठिय, सेलडंजोवमोमाणो ॥ १९ ॥

अर्थ-जल के० जखरेखासरखो, रेणु के० धूलिरेखासरखो, पुढवि के० माटीनी रेखासरखो, पवय के० पाषाणी राईसरिसो के० राईसरखो, चढबिहो के० चार जेदें कोहो के० क्रोध होय. तिणसलया के० नेत्रनी डडीनी पेरें नमे, ते संज्वलनो कहियें. कठ के० काष्ठनी पेरें प्रत्याख्यानीछं, ठिअ के० हाडनी पेरें दुर्गम अप्रत्याख्यानीछं, सेलडंजोवमो के० पाषाणसंज्ञनी पेरें नमे नहीं, ते अनंतानुबंधीछं माणो के० मान जाणवो ॥ इत्यद्वयार्थ ॥ १९ ॥

जेम पाणीमां लीक करतां पाठळयी मलती जाय, एम जे क्रोधें करी मनादिक विघटयो ते तरत मळे, ते संज्वलनो क्रोध. जेम धूलिमांहे लीक कीचे वे धूल जूही आय, ते केटसाएक कालें वायुविशेषें पाठी मळे, ए रीतें जांगु मन, उपायें मळे ते बीजो प्रत्याख्यानक्रोध जाणवो. सूका तळावमां माटी फाटी, ते मेघ वरसवाथी मळे तेम जेमन जांगु होय ते घणें उपायें काळे काळे मळे, ते बीजो अप्रत्याख्यानिछं-क्रोध. तथा पर्वत फाटयो ते कोइ रीतें न मळे, तेम जेहनुं मन जांगु ते कोइ उपायें न मळे, ते बोधो अनंतानुबंधीछं क्रोध. एम चार प्रकारें क्रोध कह्यो, जे माटे विघटनस्वभाव क्रोध ठे. तेणें सरखाइयें, चार रेखाने दृष्टांतें करी चार जेदें क्रोध समजाव्यो. अहं कषायमोहनीयप्रकृति ते ज्यक्क्रोधादिक ते पांच वर्ण, पांच रस, बे गंध, चार स्पर्श, तेना शोख जेद. अने तेहना उदयथी थया जे जीवना मखिन आध्यवसायरूप जावको-धादिक ते अवर्ण, अगंध, अरस ने अस्पर्श. तेना असंख्याता जेद आय जे माटे रसबंधहेतु आध्यवसाय-स्थानक असंख्याता कहा ठे.

एम क्रोध चार कहा. हवे मानना चार जेद कहे ठे. तिणसलया के० नेत्रनी डडी ते जेम मुखें नमें, तेम जे मानने उदयें जन्मदृष्टिनिर्गुण पद्मपातरूप मुखें सङ्गरूपदेशमावें नमे, वाड्यो वळे, ते माननुं नाम संज्वलनो मान जाणवो. जेम सूकां काष्ठने तैलादिक चोपडी-कुंखे नमावीयें तेम जे मानना उदयवंत जीवने घणा प्रयासें वाडीयें, मार्गसन्मुख आणीयें, ते बीजो प्रत्याख्यानीछं मान जाणवो. जे अत्यंत घणें कष्टें-हानडी पेरें नमोवीयें, मार्गसन्मुख करीयें तेवो दुःसाध्य, ते बीजो अप्रत्याख्यानीछं मान जाणवो.

जेम पडरनो संज कोइ रीतें नमे नहीं तेम जे कदाग्रह, कोइपण उपायें न ठामे, ते चोथो अनंतानुबंधीछं मान जाणवो. एम मानमिथ्याजिनिवेशरूप अनमनस्वभाव, तेथी ए तिणसखयादिकसुं नाम्य दुर्नाम्य जेदें चतुर्विधमान कह्यो. जावथी एना असंख्य जेद कह्यो.

हवे मायाना जेद कहे ठे.

मायाबखेहि गोसु, ति मिढसिंग घणवंसमूलसमा ॥

लोहो हलिह खंजण, कइम किमिराग सारिछो ॥ १७ ॥

अर्थ- माया के० माया ते अवलेहि के० वंशनी गोति सरखी गोसुति के० बखद मुतरे ते सरखी, मि-
ढसिंग के० मेंढानासिंगहा सरखी बांकाइ घणवंसमूलसमा के० कठिन बांसना मूल सरखी बांकी माया ठे
लोहो के० संजखना खोजनो रंग हलिह के० हखदर सरखो जाणवो, खंजण के० सरावखानो मेळ कइम
के० कइमपास सरखो किमिराग के० करमजीपाटनो रंग ते सारिछो के० समानरंग अनंतानुबंधी खोजनो जाणवो.

मायावक्रतास्वभाव आपणा अजिप्रायथी जिन्न वचन कायचेष्टा देखावटी, ते माया जाणवी त्यां कांइ
सुसाध्य दुःसाध्यपणाने विषे दृष्टांत कहे ठे. जेम अवलेही के० वंशादिक ठोलतांठोती नीकले, तेनुं बांका-
हापणुं जेम करग्रहण मावें टली जाय, तेम जेनी माया मुखे टले, ते संजखनी माया जाणवी. तथा जेम
गो के० बखद बालतो भूतरे, तेनी वक्रता घूल मांहे सूकाया पठी टली जाय, तेम जे उपायें करी जे माया
बुढे, ते प्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा मेंढानासिंगहानी वक्रता अत्यंत घणा कटें कोइ एक टाले, तेम
जेना मननी बांकाइ दोहली टले, ते व्रीजी अप्रत्याख्यानी माया जाणवी. तथा बांसनुं मूल तेनी वक्रता
कोइ पण उपायथी टले नहीं, तेम अनंतानुबंधी मायाने उदयें करी जे जीवने वक्रता होय, ते घणें उ-
पवेशें तथा घणा उपायें टले नहीं. ते अनंतानुबंधी माया जाणवी. एटले दृष्टांतपूर्वक चार प्रकारनी माया कही.

हवे खोजना चार जेद कहे ठे. जे खोजना उदयथी जीवने घनादिक परिग्रह उपरें ममत्वनो रंग होय,
परंतु हखदराना रंगनी पेंरें मुखे उताखो जाय, ते खोजनुं नाम संजखनखोज जाणवो. तथा खंजन के०
सरावखानो नीकणो मेळ जेम उपायें टले, तेम जे खोजना उदयथी थयो जे घनादिकनो रंग, तेने उपायें
टाली शकाय, ते प्रत्याख्यानीछं खोज जाणवो. तथा कादव जे गाढाना पड्डानो कचरो बखें लागो, ते
घणा सावू प्रमुख झव्यें करी दुःखें उतरे, तेम जे खोजना उदयथी एवो दुःखसाध्य परिग्रह उपर रंग
होय, ते व्रीजो अप्रत्याख्यानीछं खोज जाणवो. तथा किरमजी पाटनो रंग, कोइ पण रीतें उताखो न
जाय, ते जेम खोजना उदयथी थयो जे घनादिक नवविध परिग्रहनो रंग, जे कोइ रीतें उताखो न
जाय ते अनंतानुबंधीछं खोज. ए खोजनो स्वभाव रंजन ठे. जे जणी परदण्यसाथें तन्मय आवे करीने
आत्माने रंगे. एम शोख कषायमोहनीयना जेद, दृष्टांतपूर्वक कळा ॥ १७ ॥

हवे नव नोकषायमोहनीनुं जेदस्वरूप कहे ठे.

जसुदया होइ जिण हास रइ अरइ सोग जय कुडा ॥

सनिमित्त मन्नहा वा, तं इह हासाइ मोहणिथं ॥ ११ ॥

अर्थ-जसुदयाहोइजिण के० जेना उदयथी जीवने होय हास के० हांसी, रइ के० रति वेदे, अरइ के०
अरति छपेग, सोग के० शोक जरवादिक, जय के० जय वीक, कुडा के० जुगुप्सा ते कुंगडा ते सनिमित्त
के० सकारण, निमित्तसहित वा के० तथा अथवा अन्नहा के० अन्यथा एटले कारण विना होय तं के०
ते इह के० अहीं हासाइमोहणिथं के० हासादिक न मोहनीयकर्म जाणुं ॥ इत्यद्वारथः ॥ ११ ॥

तेमां पण जे कर्मना उदयथी तथाविध जांरुचेष्टादिक देखवे करी सकारण तथा कारण विना सहेजें हांसी आवे, ते प्रथम हास्यमोहनीय. तथा जे प्रकृतिना उदयथी सकारण तथा कारणविना ईक्षियानुकूलविषय पामे, ते रति पटले ते वस्तुने विषे अंतरचित्तप्रतिबंध होय, ते बीजुं रतिमोहनीय. तथा ईक्षियना प्रतिकूल विषयसाधक अर्थ मय्यायकी जे चित्तोदेग छपजे ते सकारण, ते विना सहेजें छदेग, छपांपछो छपजे ते निष्कारण, ए बीजुं अरतिमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी इष्टविद्योगादिक कारण मले थके तथा कारण मय्या विनापण रुदनादिक होय, ते चोष्टुं शोकमोहनीय जाणवुं. तथा जे प्रकृतिना उदयथी आ लोक्ने विषे दुष्ट मनुष्यादिक देखीने बीये, ते इदलोक्जय. तथा दुष्ट सर्प व्याघ्रादिक तथा जूत प्रेतादिकथी बीये, ते बीजो परलोक्जय. तथा जयना हेतु जे चोरादिक, ते कन्य छेइ जशे? एम बीये, ते बीजो आदानजय. तथा जे बीजली तथा बंदूकना शब्दथी अर्थाचित्तव्यो जय आय, ते चोखो अकस्मात् जय. पांचमो दरित्रीने आजीविकानो जय. उजो मरवानो जय. सातमो अपयश भवानो जय. ए सात जय तथा बीजा पण जय सकारण तथा निष्कारण छपजे, ते पांचमुं जयमोहनीय जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी दुर्गंध, करूप पदार्थ देखी सकारण अन्यथा निष्कारण सूग छपजे, तेथी नाक मचकोडे, थुंके, इत्यादिक चिन्ह करे, ते उहुं दुर्गंधजुगुप्सामोहनीयकर्म जाणवुं. एम हास्य, रति, अरति, शोक, जय ने दुर्गंध. ए उ नोकपायमोहनीयना जेद कथा ॥ ३१ ॥

हवे वण वेदनो कषाय कहे ठे.

पुरिसिद्धि तदुजयं पइ, अहिंसासो जवसा हवइ सो उ ॥

थी नर नपुं वेढदठं, फुंफुम तण नगर दाहसमो ॥ ३२ ॥

अर्थ-पुरिसि के० पुरुषनी इहा, छि के० स्त्रीनी इहा, तदुजयं के० पुरुष तथा स्त्री वेहु पइ के० प्रत्ये अहिंसासो के० अजिछाप मैथुनसंशारूप जवसा के० जे कर्मने वशें जीवने हवइ के० होय सो के० ते उ के० तुशब्द परस्परनी अपेक्षायें करी पुनःशब्दनो वाचक ठे. थी के० स्त्रीवेद, नर के० पुरुषवेद, नपुं के० नपुंसकवेद, ए वेढदठं के० वेदना उदयथी विषयनो ताप, फुंफुम के० कोछदाह, तण के० तणदाह आने नगरदाहसमो के० नगरदाह सरखो, एम अनुक्रमे लेवा ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ३२ ॥

वेद पटले जे कर्मना उदयथी जीवने पुरुषनुं दर्शन, स्पर्शन, आर्लिङ्गनादिक विषयं अजिछाप छपजे, जेम पित्तना जोरथी मिट्टाल जावे, तेम पुरुष सोहामणो लागे, ते प्रथम स्त्रीवेदनोकषायमोहनीयकर्म. तथा जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीवने स्त्रीनुं दर्शन, आर्लिङ्गन, मैथुनादिकनी इहा आय, जेम म्हेष्मना जोरें करी खटाश जावे, ते पुरुषवेदनोकषायमोहनीय बीजुं जाणवुं. तथा जे कर्मना उदयथी जीवने स्त्री आने पुरुष, ए बन्ने वेदनो अजिछाप छपजे जेम पित्तम्हेष्मने जोरें करी खाटा, खारा छपर अजिछाप छपजे, तेम जे उजयवेदविषयिणी इहारूप, ते बीजुं नपुंसकवेदनोकषायमोहनीय जाणवुं.

हवे ए वेदमाहे कषा वेदनो विषय, केवो तीव्र, मंद होय? ते दृष्टांतपूर्वक कहे ठे. स्त्री, पुरुष, आने नपुंसक. ए वण वेदना उदयने विषे अनुकर्म कोछनो अशि, तणनो अशि, आने नगर दाह, ते सरखा जाणवा. पटले स्त्रीवेदना उदयथी जीवने विषय, फुंफुम पटले ग्राणानो गोर तेनो अशि पटले कोछ, ते जेम जेम खोरीयें, तेम तेम बलतो जाय. तेम, जेम जेम पुरुषना करस्पर्शादिक होय, तेम तेम स्त्रीने विषयाग्नि वचतो जाय, ए प्रथम स्त्रीवेद. तथा पुरुषवेदने उदयें तृणखलाना अग्निनी पेरे अजिछाप आय. जेम तृणाग्निनी ज्वाळा, एकवार छे पण पळी तरत समाइ जाय, तेम पुरुष पण स्त्रीसेवन करवाने उतावलो आय;

पण सेव्या पणीतरत समाइ जाय, ए बीजो पुरुषवेद जाणवो. तथा जेम नगर बलतां छकरडादिक छाग्या ते घणा दिवस सुधी बळे, तेम नपुंसकवेदोदयें अयो जे विषय, ते कोइ रीतें निवृत्ते नहीं, ते त्रीजो नपुंसक-वेद. एम वेदने कहेवे नव, नोकपाय कक्षा, तेथी अजवीश मोहनीयनी प्रकृति कही ॥ ३२ ॥

हवे पांचसुं आयुःकर्म तथा ठहुं नामकर्म कहे ठे.

सुर नर तिरि निरयाळ, हृत्सिरिसं नामकम्मचित्सिसं ॥

बायाळ तिनवइविहं, तिउत्तरसयं च सत्तठी ॥ ३३ ॥

अर्थ—एक सुर के० देवायु, बीजुं नर के० मनुष्यायु, त्रीजुं तिरि के० तिर्यचायु, चोथुं निरयाळ के० नरकायुं ते आयुःकर्मनो हृत्सिरिसं के० हृदिनासरखो स्वजाव जाणवो. अने नामकम्मचित्सिसं के० नामकर्मनो स्वजाव, चितारा सरखो, ते बायाळ के० बेंतालीश जेदें तथा तिनवइविहं के० त्राणुं जेद पण नामकर्मना जाणवा, अने तिउत्तरसयं च के० त्राण अधिक एकशो जेद पण होय. वली सत्तठी के० शडशज जेद पण नामकर्मना ठे. ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ ३३ ॥

तेमजें जे नामकर्मना उदयथी सुर कहेतां देव प्रायोग्यगत्यादिक हेतु जे सुरजोगनुं जाजनचल, ते प्रथम सुरायु. नर कहेतां मनुष्यगति प्रायोग्यजोगनुं जाजनचल, ते बीजुं मनुष्यायु. तिरि कहेतां तिर्यचगति प्रायोग्यजोगनुं जाजनचल, ते त्रीजुं तिर्यचायु. नरकगतिप्रायोग्यजोगनुं जाजनचल, ते चोथुं नरकायु. जेम इडि के० काष्ठनो खोने, तेमांहे रोख्यो जीव ते निकली शके नहीं. हृत्ति जागे तेवारें निकले, तेम गतिनो आयुष्योदय आयुष्यो ते जोगव्या विना त्यांथी जीव निकली शके नहीं परंतु आयु पूर्ण जोगवी रक्षा पणी सुखें निकले. ए आयुःकर्मनो स्वजाव ठे. एम आयुःकर्मना चार जेद कक्षा.

हवे नामकर्मना जेद कहे ठे. नामकर्मनो स्वजाव, चिताराना सरखो ठे जेम चितारो विचित्र वानें करी विविध आकारना हुस्ती, घोडा, मनुष्यादिकनां जखां तथा जूडां रुप आलेले, तेम नामकर्म पण देव, मनुष्य, तिर्यचादिक अनेकरूप, नाना संस्थान, नानावर्ण घडे. ते नामकर्मनी एक अपेक्षायें बेंतालीश प्रकृति पण कहीयें. तथा अघांतर स्वजावनी अपेक्षायें त्राणुं पण नामकर्मना जेद कहियें. एकशो अठतालीश सर्व प्रकृति सत्तायें छेतां, तथा कर्मसत्त्वसत्तरीने मत्तें तथा कर्मप्रकृतिने मत्तें पांच बंधनना पत्तर जेद लेखवतां एकशो त्राण प्रकृति नामकर्मनी, एकशोने अजवन प्रकृति सत्तानी अपेक्षायें जाय. तथा बंध, उदय, अने छदीरणानी अपेक्षायें नामकर्मनी प्रकृति शडशजजेदें जाणवी ॥ ३३ ॥

हवे प्रथम बेंतालीश जेद कहेवाने पिरुप्रकृति चौद कहे ठे.

गइ जाइ तणु उवंगा, बधण संचायणाणि संचयणा ॥

संठाण वष गंध रस, फास अणुपुवि विहगगई ॥ ३४ ॥

अर्थ—एक गइ के० गतिनाम, बीजुं जाइ के० जातिनाम, त्रीजुं तणु के० शरीरनाम, चोथुं उवंगा के० उपांगनाम, पांचसुं बधण के० बंधणनाम, ठहुं संचायणाणि के० संधातननाम, सातसुं संचयणा के० संचयण नाम, आठसुं संठाण के० संस्थाननाम, नवसुं वष के० वर्णनाम, दशसुं गंध के० गंधनाम, अगीआरसुं रस के० रसनाम, बारसुं फास के० स्पर्शनाम, तेरसुं अणुपुवि के० आनुपूर्वीनाम, चौदसुं विहगगई के० विहायो गतिनाम नाम कहेवां ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ ३४ ॥

१ देवता मनुष्यादिक पर्यायनुं कारण, ते गतिनामकर्म. २ एकेंद्रियादिक जीवपर्यायनुं कारण, ते जातिना-

मकर्म. ३ औदारिक शरीर पामवाना तथा परिणामवाना हेतु, ते शरीरनामकर्म. ४ हस्तादिकपणे पुञ्ज परिणामवाना हेतु, ते उपपातनामकर्म. ५ औदारिकादिक पुञ्जले परिणामवाना माहोमाहे जोडवाना हेतु जे कर्म, ते बंधननामकर्म. ६ पांच शरीरना पुञ्जले निचय करवानी हेतु जे कर्मप्रकृति, ते संघातनामकर्म. तेणे करी आपणा शरीरयोग्य कर्मपुञ्जस्वप्नो राशि एकठो करीये. ७ जेम खीळादिके करी कमाडादिकना संधि दृढ करीये, तेम शरीरने विषे हाड संघिनुं दृढ करवाना हेतु, ते संघयणनामकर्म. ८ शरीरनो शुज तथा अशुज आकार, ते संस्थान तेनुं हेतुज्जत जे कर्म, ते संस्थाननामकर्म. ९ शरीर पुजले कृष, गौर वर्णादि अवांनुं हेतुज्जत जे कर्म, ते वर्णनामकर्म. १० शरीरें सुगंध दुर्गंधपणुं आवांनुं हेतुज्जत जे कर्म, ते ते गंधनामकर्म. ११ शरीरें तिक्तादिक रस अवांनी हेतुज्जत जे कर्मप्रकृति, ते रसनामकर्म. १२ जे कर्मशी शरीरमां शीत, छत्तादिक स्पर्श होय, ते स्पर्शनामकर्म. १३ जे कर्मना उदयशी वक्रगतिशी राशेताया बलदनी पेरें उत्पत्तिस्थानकरूप गमाये जीव आवे, ते आणुपूर्वी नामकर्म. १४ जे कर्मशी जीवने शुज तथा अशुज चाळ होय ते विहायोगति नाम कर्म. पूर्वे गतिनाम कहुं तेथी जिज्ञ पणुं अणाववाने पनुं विहायोगति नाम कहीये.

पिंरुपयडित्ति चउदस, परघा उस्तास आय वुज्जोअं ॥

अयुरुल्लहु तिह निमिणो, वघाय मिअ अछपत्तेआ ॥ १५ ॥

अर्थ-पिंरुपयडित्तिचउदस के० ए पूर्वोक्त पिंरुप्रकृति चौद कहीये. परघा के० परघातनामकर्म, उस्तास के० उच्छ्वासनामकर्म, आयव के० उच्छ्वासनामकर्म, वुज्जोअं के० उच्छोतनामकर्म, अयुरुल्लहु के० ए अयुरुल्लघुनामकर्म, तिह के० इ तीर्थकरनामकर्म, निमिण के० उ निर्माणनामकर्म, उवघाय के० उ उपघातनामकर्म, मिअअछपत्तेआ के० एम ए आठ प्रत्येक प्रकृति जाणवी ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ १५ ॥

जे मध्ये एकेक प्रकृतिमाहे चार तथा पांच तथा ङ. एम अवांतर जेद होय जेम गतिमाहे चार जेद, जातिमाहे पांच जेद. एम प्रकृतिनो पिंरु पटले समुदाय, ते सामान्यविवहाये चौद जे अने विशेषपेहाये पबोतेर तथा पांशठ जे.

१ जे कर्मशी परनी शक्ति हणीये पटले परें गंज्यो न जाय, ते परघातनामकर्म. २ जे कर्मशी स्वासोश्वास पूर्ण करे, एवो लब्धिवंत जीव होय, ते उच्छ्वासनामकर्म. ३ जे कर्मने उदये जीवतुं शरीर, उष्णप्रकाशवान होय, ते आतपनामकर्म. ४ जे कर्मने उदये अनुष्णप्रकाशवंत जीवतुं शरीर होय, ते उच्छोतनामकर्म. ५ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर, अत्यंत स्थूल पण न होय तथा अत्यंत कृश पण न होय, ते अयुरुल्लघुनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयशी आठ प्रातिहार्यादिक चतुर्विध संघस्थापनादिक तीर्थकर, पदवी लहे, ते तीर्थकरनामकर्म. ७ जे कर्मना उदये जीवना अंगोपांग ठामना ठाम आवे, पण फेरफार न थाय, ते निर्माणनामकर्म. ८ जे कर्मना उदय अकी जीव, पोतानां अधिके तथा उठे अंगे करी पीडा पामे, ते उपघातनामकर्म. ९ आठ प्रत्येक प्रकृति कहीये. कारण के ए माहे बीजा विशेष जेद कोइ न पामिये, ए प्रकृति एकलीज होय ॥ १५ ॥

तस बायर पज्जत्तं, पनेय थिरं सुजं च सुजगं च ॥

सुसरा इज्ज जसं तस, दसगं थावर दसं तु इमं ॥ १६ ॥

अर्थ- १ तस के० तसनामकर्म, २ बायर के० बादरनामकर्म, ३ पज्जत्तं के० पर्याप्तनामकर्म, ४ पनेय

के० प्रत्येकनामकर्म, १ थिर के० स्थिरनामकर्म, ६ सुजंघ के० सुजनामकर्म, ७ सुजगंघ के० सौजाग्यनामकर्म, ८ सुसर के० सुस्वरनामकर्म. ए अङ्ग के० आदेयनामकर्म. १० जस के० यशःकीर्तिनामकर्म. ए तसदसग के० तसदशक जाणवो अने थावरदसंजुद्धं के० स्थावरदशक, एमज, ए आगली गाथामां कहेशे ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ३६ ॥

१ जे कर्मना उदयथी जीव, थावर फीटीने तस आय हावे, चाखे ते, तसनामकर्म. २ जे कर्मने उदयें जीव, सूक्ष्मशरीर मूकी बादर चक्रुर्माहा शरीरने पामे, ते बादरनामकर्म. ३ जे कर्मना उदयथी जीव, आरंजेली पर्याप्ति सर्व पूर्ण करे, ते कर्मप्रकृतितुं नाम पर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें जीव, साधारण शरीरने मूकी पोताना एक शरीरने स्वामी आय, ते कर्मतुं नाम प्रत्येकनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीवना दांत, हात प्रमुख हृदयं होय, ते स्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मना उदयें जीवनी नाजी उपरखो जाग जे मस्तकादिक अंग ते शुज होय, परने छागे तोपण ते दुःख न माने ते शुजनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, उपकारादिक कछा विना तथा संबंध विना पण छोकने वल्लज होय, ते सौजाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदयें जीवने कोकीलादिकनी परें मधुर स्वर होय, ते सुस्वरनामकर्म. ९ जे कर्मने उदयें जीवतुं वचन सर्वने मानवा आदरवा योग्य होय, ते आदेयनामकर्म. १० जे कर्मना उदयथी जीवनी यश, कीर्ति, सर्वत्र प्रसरी जाय, ते यशःकीर्तिनामकर्म. ए तसादिक दशप्रकृतितुं नाम, तसदशक कहियें, ए संज्ञा ले. हवे स्थावरादिक दश प्रकृतितो समुदाय ते स्थावरदशक कहियें, ते इम कहतां ए हवे आगल कहेशे, ते जाणवुं. ॥ ३६ ॥

थावर सुद्धम अपज्जं, साधारण अथिर असुज दुजगाणि ॥

दुस्सर अणाइज्जा जस, मिअनामे सेअरा वीसं ॥ ३७ ॥

अर्थ-१ थावर के० स्थावरनामकर्म, २ सुद्धम के० सूक्ष्मनामकर्म, ३ अपज्जं के० अपर्याप्तनामकर्म, ४ साधारण के० साधारणनामकर्म, ५ अथिर के० अस्थिरनामकर्म, ६ असुज के० अशुजनामकर्म, ७ दुजगाणि के० दौर्जाग्यनामकर्म, ८ दुसर के० दुःस्वरनामकर्म, ९ अणाइज्जा के० अनादेयनामकर्म, १० अजस के० अपयश अपकीर्तिनामकर्म, मिअनामे के० ए नामे स्थावरदशक. से के० ते इअरावीसं के० इतर जे तसदशक, ते साथें मेलवतां वीस प्रकृति आय. ए रीतें नामकर्मनी बेंतालीश प्रकृति अइ पटले पिंप्रकृति चौद, प्रत्येक प्रकृति आठ तथा तसदशक अने स्थावरदशक. एवं बेंतालीश जेद थया ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ३७ ॥

जे कर्मना उदयथी जीव, तस फीटी थावर आय, हाजी चाजी न शके, ते स्थावरनामकर्म २ जे कर्मना उदयथी घणां शरीर मट्यां थकां पण चक्रुर्माहा न थाय, एवं सूक्ष्म शरीर जीव पामे, ते सूक्ष्मनामकर्म. ३ जे कर्मने उदयें जीव आरंजेली पर्याप्ति पूरी कछाविना भरण पामे, ते अपर्याप्तनामकर्म. ४ जे कर्मने उदयें अनंत जीवतुं साधारण एक शरीर होय, निगोदिया जीवमां प्रत्येक शरीर न पामे, ते साधारणनामकर्म. ५ जे कर्मने उदयें जीव लोहीछाखे इत्यादिक शिथिल अवयव होय, ते अस्थिरनामकर्म. ६ जे कर्मने उदयें जीवना पग प्रमुख अशुज अंग होय जे बीजाने छागे अके ते अम्रीति पामे, ते अशुजनामकर्म. ७ जे कर्मने उदयें जीव, अवगुण कछाविना तथा बैरादिक संबंध विना पण परने दुर्लज छागे, ते दौर्जाग्यनामकर्म. ८ जे कर्मने उदयें जीवने स्वर, खर, मार्जार अने छंट सरखो जूनो होय, ते दुःस्वरनामकर्म. ९ जे कर्मने उदयें जीवतुं वचन जहुं होय तो पण कोइ आदर करी माने नहीं, ते अनादेयनामकर्म. १० जे कर्मने उदयें जीवतुं अपयश निंदा, सर्वत्र विस्तरे, ते अपयश अपकीर्तिनामकर्म. ए रीतें नामकर्मने विषे स्थावरदशक तेशी इतर कहतां एनी प्रतिपद्दीचल तसादिक दशप्रकृति सहित करतां तसविंशतिक कहियें. ए अजाबीस प्रत्येक प्रकृति कहियें ॥ ३७ ॥

હવે પ્રંથલાઘવ કરવાને ચતુષ્ક્રિકાદિક સંજ્ઞા જાણવાનો વીજો પ્રકાર કહે છે.

તસચ્ચ ચિરઠકં અથિ, રઠક સુદ્ધમતિગ ચાવરચ્ચઠકં ॥

સુજગતિગાઈ વિજાસા, તયાઈ સંસ્વાહિ પયડીહિં ॥ ૨૭ ॥

અર્થ-તસચ્ચ કે० ત્રસ ચતુષ્ક, ચિરઠકં કે० સ્થિરાદિક ઠ પ્રકૃતિ, અચિરઠક કે० અસ્થિરપદ્ધ, સુદ્ધમતિગ કે० સૂક્ષ્મત્રિક, ચાવરચ્ચઠકં કે० સ્થાવરચતુષ્ક, સુજગતિગાઈ કે० સૌજાગ્યત્રિક. ઇત્યાદિક વિજાસા કે० વિકલ્પવિજાણા સંજ્ઞા, તયાઈ કે० તે તે પ્રકૃતિથી આદે દેઈ જેટલી સંસ્વાહિં કે० સંસ્વા કહીયેં, તેટલી પયડીહિં કે० પ્રકૃતિ સ્પર્શ ॥ ૨૭ ॥

ત્રસ, બાદર, પર્યાસ ને પ્રત્યેક. ૫ ચાર પ્રકૃતિની સંજ્ઞા ત્રસચતુષ્ક કહીયેં. સ્થિરનામ, શુજનામ, સૌજાગ્યનામ, સુસ્વરનામ, આદેયનામ, યશઃકીર્તિનામ. ૫ ઠ પ્રકૃતિનો સમુદાય, તેની સંજ્ઞા ચિરપદ્ધ કહીયેં. અસ્થિરનામ, અશુજનામ, વૌર્જાગ્યનામ, ડુઃસ્વરનામ, અનાદેયનામ, અયશઃકીર્તિનામ. ૫ ઠ પ્રકૃતિના સમુદાયની સંજ્ઞા અસ્થિરપદ્ધ કહીયેં. સૂક્ષ્મનામ, અપર્યાસનામ, સાધારણનામ, ૫ બ્રણ પ્રકૃતિનો સમુદાય, તેની સંજ્ઞા સૂક્ષ્મત્રિક કહીયેં. સ્થાવરનામ, સૂક્ષ્મનામ, અપર્યાસનામ, સાધારણનામ. ૫ ચાર પ્રકૃતિની સંજ્ઞા સ્થાવરચતુષ્ક કહીયેં. સૌજાગ્યનામ, સુસ્વરનામ, ને આદેયનામ, ૫ બ્રણ પ્રકૃતિની સંજ્ઞા, સૌજાગ્યત્રિક કહીયેં. ઇત્યાદિક ૫ શાસ્ત્રમાંહે વિજાસા કે० વિશિષ્ટપ્રરૂપણ સંજ્ઞા જાણવી. તેથી સંકેત પામે અને શાસ્ત્રજ્ઞાન સુગમ આવે. જે પ્રકૃતિથી જેટલી સંસ્વાવાચી શબ્દ કહ્યો, તે પ્રકૃતિથી તેટલી પ્રકૃતિ શુણ્ણતા તે તે વિજાણા હોય, જેમ ત્રસથી માંડી ચાર પ્રકૃતિ હેતાં ત્રસચતુષ્ક કહીયેં, એમ સર્વત્ર સમજી જોડું. ૫ શાસ્ત્રનું રહસ્ય જાણડું ॥ ૨૭ ॥

વંશચ્ચ અગુરુલહુ ચ્ચ, તસાઈહુ તિ ચ્ચર ઠક મિચ્ચાઈ ॥

ઈય અન્નાવિ વિજાસા, તયાઈ સંસ્વાહિ પયડીહિં ॥ ૨૮ ॥

અર્થ-વંશચ્ચ કે० વર્ણચતુષ્ક, અગુરુલહુચ્ચ કે० અગુરુલહુચતુષ્ક, તસાઈહુ કે० ત્રસાદિકિક, તિ કે० ત્રસત્રિક, ચ્ચર કે० ત્રસચતુષ્ક, ઠક કે० ત્રસપદ્ધ, મિચ્ચાઈ કે० ઇત્યાદિક ઈય કે० ૫હ, અન્નાવિ કે० અનેરી ૫ણ વિજાસા કે० સંજ્ઞા જાણવી. આગલ સૂત્રમાંહે જે પ્રકૃતિનું નામ કહેશે, તયાઈસંસ્વાહિપયડીહિં કે० ત્યાંથી માંડીને તેટલી સંસ્વાયેં પ્રકૃતિની વિજાણા જાણવી ॥ ઇત્યદ્યાર્થઃ ॥ ૨૮ ॥

જ્યાં વર્ણચતુષ્ક સામાન્યેં કહ્યું હોય, ત્યાં ૧ વર્ણનામ, ૨ ગંધનામ, ૩ રસનામ, ૪ સ્પર્શનામ, ૫ ચાર પ્રકૃતિ લીજેં. અગુરુલહુચતુષ્ક કહ્યું હોય, ત્યાં ૧ અગુરુલહુનામ, ૨ ઉપધાતનામ, ૩ પરાધાતનામ, ૪ છન્દાસનામ. ૫ ચાર પ્રકૃતિ લીજેં. ૧ ત્રસનામ, ૨ બાદરનામ, ૫ બેને ત્રસદિક કહીયેં. ત્રસ બાદર અને પર્યાસ. ૫ બ્રણ પ્રકૃતિનું નામ, ત્રસત્રિક કહીયેં. ત્રસ, બાદર, પર્યાસ, પ્રત્યેક. ૫ ચાર પ્રકૃતિનું નામ ત્રસચતુષ્ક કહીયેં. ત્રસ, બાદર, પર્યાસ, પ્રત્યેક, સ્થિર અને શુજ. ૫ ત્રસપદ્ધ કહીયેં. એમ જેટલી પ્રકૃતિ ત્રસાદિકથી જોઈયેં, તેટલી સંસ્વા હેતાં તેટલો સંકેત, પંડિતેં જાણવો. ધીણધ્વીત્રિક જ્યાં કહ્યું હોય, ત્યાં ધીણધ્વી, નિજાનિજા અને પ્રચલાપ્રચલા. ૫ બ્રણ પ્રકૃતિ લેવી, ૫ વિશેષ છે. પાઠલો અર્થ અદ્યાર્થમાં લખાવો છે ॥૨૮॥

હવે વૈતાલીશ નામકર્મપ્રકૃતિ કહી. તે માંહે ગત્યાદિક ચૌદ પિંડપ્રકૃતિ કહી અને અઘાવીશ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહી. એમ એકત્ર વૈતાલીશ, તેમચ્ચેં ચૌદ પિંડપ્રકૃતિના. છત્તર જેદ પાંશઠ આણવાને અનુક્રમેં એકેક પ્રકૃતિની છત્તરજેદસંસ્વા કહે છે. એમ સર્વ ચ્ચદ પિંડપ્રકૃતિના સર્વ છત્તર જેદ મલી વિશેષપેદ્યાયેં પાંશઠ

जेद होय, विशेष जेद गुणतां सामान्य जेद चौद न लेवा. जे जखी विशेषनयें सामान्य न देखाय अने सामान्यें विशेष न देखाय.

हवे चौद पिंडप्रकृतिनी उत्तर प्रकृति कहे ठे.

गइआईण लकमसो, चळ पण पण ति पण पंच ठ ठकं ॥

पण डुग पण ठ चळ डुग, इअ उत्तर जेअ पणसछी ॥ ३० ॥

अर्थ—गइआईणलकमसो के० गत्यादिक चौद पिंडप्रकृतिना अनुक्रमे उत्तरजेद कहे ठे. प्रथम गति, चळ के० चार जेदे ठे. जाति पण के० पांच जेदे ठे. शरीर पण के० पांच जेदे ठे. उपांग ति के० त्रण जेदे ठे. बंधन पण के० पांच जेदे ठे. संघातन पंच के० पांच जेदे ठे, संघपण ठ के० ठ जेदे ठे. संस्थान ठकं के० ठ जेदे ठे. वर्ण पण के० पांच जेदे ठे. गंध डुग के० वे जेदे ठे. रस पण के० पांच जेदे ठे. स्पर्श अच के० आच जेदे ठे. आनुपूर्वी चळ के० चार जेदे ठे. विहायोगति डुग के० वे जेदे ठे. इअउत्तरजे-अपणसछी के० एम सर्व चळद पिंडप्रकृतिना सर्व मली विशेष जेद गुणतां सामान्य न दिसे, ए रीतें उत्तर जेद पांशठ आय ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३० ॥

अडवीस जुआ तिनवइ, संते वा पनरबंधणे तिसयं ॥

बंधण संघाय गहो, तणसु सामण वण चळ ॥ ३१ ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त पांशठ प्रकृतिने आठ पराघातादिक, दश त्रसादिक अने दश आवरादिक. एवं अडवीस-सजुआ के० अडावीश प्रत्येक एटखे बूटी प्रकृति जेमांहे उत्तर जेद न होय, एवी प्रकृति तेणे करी युक्त करीयें, तेवारे सर्व मलीनं नामकर्मनी सत्तायें तिनवइ के० त्रणुं प्रकृति आय, ए एकशोने अडतालीश प्रकृतिनी सत्तानी अपेहायें आय. संते के० संति ए प्राकृत शब्द होवाची सत्ता वाचक ठे एथी सत्कर्मनी प्रतीतिनो बोध आय ठे. वा शब्द, विकल्पना अर्थवालो ठे एटखे एनाथी व्यवहित संबंधनी योजना आय ठे एटखे अथवा. पनरबंधणे के० एनी साथे पांच बंधनने स्थानके विशेष अपेहाये पंदर बंधण खेखतां मेखवीयें, तेवारे पिंडप्रकृतिना पांशठ उत्तर जेदने स्थानके पञ्चोतेर आय, एटखे दश वधे. तेमां मली अ-डावीश प्रत्येक प्रकृति मेखवीयें तेवारे सिद्धांतने मते, कम्मपयनीने मते, सर्व मली तिसयं के० एकशोने त्रण प्रकृति नामकर्मनी आय, तेवारे सर्व कर्मनी मली एकशोने अचान प्रकृति सत्ताये होय. हवे नामकर्मनी शडशठ प्रकृति एवी रीते आय, ते कहे ठे. जेवारे औदारिकादिक पंदर बंधण के० वधन तथा औदारिका-दिक पाच संघाय के० संघातन, ए वीश प्रकृति, तेतुं गहो के० ग्रहण ते तणसु के० केवल पांच शरीरसाथेज विवक्षिते ग्रहण करीयें, एटखे ए वीश जेद जूहा न गणीयें, केवल पांच शरीरमांहे पोत पोतानां बंधन, संघातन जेखवीयें, जे माटे प्रवेशबंधन करतां पिंडप्रकृतिजाग, ते बंधन संघातनो जूदो न होय, शरीर ना-मकर्ममांहे आवे, ते कारणमाटे ए वीश प्रकृति शरीरमांहेज आवी, ते छंठी करवी. तथा सामणवणचळ के० सामान्यपणे वर्ण, गंध, रस अने स्पर्श. ए चार गणतां एटखे वर्ण, गंध, रस स्पर्शना उत्तर जेद वीश आय ठे. तेनी त्यां सामान्यपणे चार प्रकृति लेवी, वाकीनी वर्णादिक शोळ प्रकृति छंठी करवी, अने वीश पूर्वली, ए रीते वळी मली छवीश प्रकृति, ते पूर्वोक्त एकशोने त्रण प्रकृतिमांहेथी कहादीयें, तेवारे शेष शडशठ प्रकृति नामकर्मनी रहे ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३१ ॥

वक्षी तेहीज कहे ठे.

इअ सत्तठी बंधो, दएअ नय सम्म मीसया बंधे ॥

बंधुदए सत्ताए, बीस डुवीसऽवषसय ॥ ३२ ॥

अर्थ—इअसत्तठी के० एम शदशठ नामकर्मनी प्रकृति ते बंधोदएअ के० बंधनी अपेहायें तथा उद-
यनी अपेहायें अने उदीरणांनी अपेहायें होय. वक्षी सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय अने मीसयाबंध के०
मिश्रमोहनीयनो बंध, नय के० न होय. माटे बंध के० बंधें बीस के० एकशोने बीस प्रकृति अने उदए के०
उदयें डुवीस के० एकशो बावीस प्रकृति तथा सत्ताए के० सत्तायें अष्टवषसय के० एकशोने अष्टावन
प्रकृति होय. इति० ॥ ३२ ॥

एम एज शदशठ नामकर्मनी प्रकृतिनो ज्यां बंध तथा उदय तथा उदीरणा तथा चशब्दशक्ती बीजा
पण कारणें त्यां शरुशठ लेवी, तथा बीजां सात कर्ममांहे मोहनीयकर्मनी अष्टावीस प्रकृति ठे, तेमांहे स-
म्यक्त्वमोहनीय तथा मिश्रमोहनीय. ए वे प्रकृतिनो बंध नथी. कारण के ए बेहु प्रकृतिनुं दक्ष मिथ्यात्व-
मोहनीयनुं ठे जे जणी उपशमसम्यक्त्वं करी शुद्ध कसो विपर्ययजनक स्वप्नाव जेथी टाळ्यो, ते सम्यक्त्व
मोहनीय कहीयें. जे अकी अर्थविरोधस्वप्नाव टळ्यो, ते मिश्रमोहनीय. तेथी ए बक्षे प्रकृतिबंधमां न लेख-
वीयें अने एनो उदय जिन्न होय जेमाटे सम्यक्त्वमोहनीयनो देशघातीळ रसोदय देशघातिक कहेतां सम-
कितने कांश्क ह्यो ते देशघातिक कहीयें, मिश्रमोहनीयना जावची कांश्क अधिक सम्यक्त्वने ह्यो, ते दे-
शघातिळ रसोदय. अने मिश्रमोहनीयनो बेठाणीळ रसोदय तथा मिथ्यात्वमोहनीयनो चळठाणीळ सर्व-
घाति रसोदय तेमाटे सर्वकर्मनी प्रकृति, बंधविचारें एकशोने बीस लेखवीयें. अने उदय तथा उदीरणावि-
चारें सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीयनो उदय अधिक लेखवतां एकशो ने बावीस प्रकृति लेखवी.
तथा कर्मनी सत्ता विचारतां नामकर्मनी त्राणुं तथा एकशोने त्रय प्रकृति गुणतां सर्व आठ कर्मनी एकशोने
अष्टतालीश तथा एकशोने अष्टावन प्रकृति होय, ते जूटी जूटी लखी देखानीयें ठेयें.

ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी डवीस, आयुनी चार, नामकर्मनी
शदशठ, गोत्रकर्मनी बे, अंतरायनी पांच, ए सर्व थड एकशोने बीस प्रकृति बंधयोग्य जाणवी. अने ए पु-
र्बोक्त प्रकृतिमां मोहनीयनी अष्टावीस प्रकृति गणतां सर्वकर्मनी एकशो ने बावीस प्रकृति उदय उदीरणायें
जाणवी. तथा उपशमनायें पण सर्वोपशमनायें मोहनीयनी अष्टावीस संक्रमे, माटे एकशोने बावीस जाणवी.
तथा मोहनीयनी अष्टावीस, नामकर्मनी एकशोने त्रय, शेष ढ कर्मनी सत्तावीस. एम सर्व मळी सत्तायें ए-
कशोने अष्टावन प्रकृति होय. अने जो पंदर बंधनने स्थानके पांच बंधन गणीयें, तेवारें नामकर्मनी त्राणुं
प्रकृति लेखवतां एकशोने अष्टतालीश प्रकृति सत्तायें होय. ॥ ३३ ॥

हवे प्रकृतिना उत्तर जेद, नाम अने अर्थ कहे ठे.

नरय तिरि नर सुरगई, इग बिअ तिअ चउ परिंदि जाइळ ॥

उंराल विडवा हा, र तेअ कम्मण पण सरीरा (पांठांतरे)

उंरा लिअ वेडविअ, आहारगे तेअ कम्मइगा ॥ ३३ ॥

अर्थ—जे कर्मप्रकृतिना उदयची जीवने नारकी एवे नामें बोलावीयें, ते कर्मनुं नाम निरय के० नरकग-
ति कहीयें. जे अकी तिर्यंच नाम कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिरि के० तिर्यंचगति. जे कर्मना उदयची जीव,

मनुष्य कहेवाय, ते कर्मनुं नाम नर के० मनुष्यगति. जे कर्मना उदयथी जीव, देवता कहेवाय, ते कर्मनुं नाम सुर के० देवगति. एम चार औदयिक पर्याय मांहेला एक पर्यायथी वीजे पर्यायें जीव जाय, ते माटे एने गड के० गति कहीयें. ए गतिनाम कर्म चार कक्षां. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, एकेंद्रिय कहेवाय, ते इग के० ते कर्मनुं नाम एकेंद्रिय जाति. जे कर्मप्रकृतिना उदयथी जीव, वेइंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम बिअ के० बेंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, तेंद्रिय कहेवाय, ते कर्मनुं नाम तिअ के० तेंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, चछरिंद्रिय कहेवाय; ते कर्मनुं नाम चछ के० चछरिंद्रियजाति. जे कर्मना उदयथी जीव, पंचेंद्रिय कहेवाय ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पाण्डिजाईठ के० पंचेंद्रियजातिनामकर्म कहीयें. ए जातिनामकर्म पांच कक्षां. जो पण पांचेंद्रिय इंद्रियावरणद्वयोपशमथी होय अने इच्छेंद्रिय इंद्रियपर्यातिनाम-कर्मना उदयथी होय पण एज जीव, एकेंद्रिय ठे. एतुं नाम जातिनाम उदयथी होय.

हवे शरीरनामकर्म, पांच कहे ठे. उराल के० औदारिकनामकर्म, विचव के० वैक्रियनामकर्म, आहार के० आहारकनामकर्म, तेअ के० तैजसनामकर्म, कम्माण के० कर्मणनामकर्म, पणसरीरा के० ए पांच, शरीरनामकर्म कक्षां. तथा पाठांतरें बीजा पदनो अर्थ तो मलतोज ठे परंतु कम्मइगा के० एक कार्मिक कार्मण शरीर, पांचुं सुख्युं ठे.

१ जे उदार पटले सर्वशरीरमांहे प्रधान, जे कारख माटे ए शरीरें करी मोह साधीयें, तीर्थकर गणधरादिक पदवी जोगधियें, ते जणी मनुष्य, तिर्यंचनुं औदारिकशरीर, जे कर्मना उदयथी लहीयें तथा औदारिकपणे पुजल परिणमावियें, ते औदारिक शरीर.

२ तथा जेणे करी जूचरथी खेचर आय, खेचरथी जूचर आय, न्हातुं टाळी महोडुं करे अने महोडुं टाळी न्हातुं करे, सुरूप कुरूप करे. इत्यादिक विविचक्रियावंत ज्यां होय, ते वैक्रिय वे जेदें ठे. एक औपपातिक ते देवता तथा नारकीनां शरीर जवप्रत्ययी जाणवां. बीजुं तिर्यंच तथा मनुष्यने लविप्रत्यय ते वैक्रियपणे पुजल परिणमावीयें, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते बीजुं वैक्रियशरीर कहीयें.

बीजुं लविप्रबंत चौद पूर्वचर तीर्थकरनी इजि देखवा निमित्तें तथा संशय जांजवा निमित्तें तुंड हस्त प्रमाण आकाश स्फटिक सरखुं खळ अतिसूक्ष्म आहारकवर्गणांना स्फंधें करी शरीर नीपजावीने जिनेश्वर पासें मूकें, ते आहारकशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी आय तथा आहारकपणे पुजल परिणमावे ते, कर्मप्रकृतिनुं नाम बीजुं आहारकशरीरनामकर्म जाणवुं.

४ तथा जमेला आहारने पचाववातुं हेतु तथा तेजोलेइयानिर्गमहेतु, ते तैजसशरीर जाणवुं, ते जे कर्मना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम तैजसशरीर जाणवुं.

५ जे कर्मदल, जीव प्रदेशसाथे क्षीर नीरनी पेरे मखी रखां ठे ते कर्मण शरीर सर्व शरीरनुं वीजचल, जे कर्मना उदयथी कर्मवर्गणादल खेइ कर्मपणे परिणमावे, ते पांचुं कर्मण शरीर जाणवुं. तथा (पाठांतरे) टीकाकारे कहेछुं ठे जे कर्म परमाणुने विषे निष्पन्न थयुं होय तेने कार्मिक एक कर्मण शरीर कहियें. कर्म परमाणुज आत्मप्रदेश सहित क्षीर नीरनी पेठें अन्योऽन्य अनुगत आय ठे ते कर्मण शरीर कहेवाय ठे. कर्मनो विकार, तेज कर्मण एवी व्युत्पत्ति ठे ॥ इति समुच्चयार्थः ॥ ३३ ॥

हवे ए पूर्वोक्त औदारिकादिक शरीरें अंगोपांग होय, ते माटे अंगोपांग कहे ठे.

बाहु ६ पिठि सिर उर, उअरंग उबंग अंगुलीपमुहा ॥

सेसा अंगोवंगा, पढम तणुतिगस्सुवंगाणि ॥ ३४ ॥

अर्थ-तेमां प्रथम आठ अंगनां नाम कहे ठे. बाहू के० बाहु वे पटले छुजा वे, ऊरु के० वे जंघा सां-
थल, एवं चार, पिछि के० पुंछि वासो, एवं पांच, सिर के० मस्तक एवं न, उर के० हृदय हैयुं, एवं सात,
उच्छरंग के० उदर पटले पेट एवं आठ, ए आठे अंग कहीयें. चर्वंगअंगुलीपमुहा के० उपांग ते अंगुली
प्रमुख जाणवा. पटले ए अंगने लाग्गा जेम हाथ, तेम हाथने लागी अंगुली. जंघाने लाग्गा ढींचण प्रमुख
तेने उपांग एवी संज्ञा कहीयें सेसाअंगोवंगा के० ए अकी शेष आकता एवा जे आंगलीना पर्व, रेखा प्र-
मुख ते अंगोपांग जाणवा. ए अंगोपांग पदमत्तणुतिस्सुवंगाणि के० पहेलां त्रण शरीर जे औदारिक वैक्रिय
अने अहारक, एने होय. त्यां औदारिकशरीरें औदारिक अंगोपांग, अने वैक्रियशरीरें वैक्रियअंगोपांग,
आहारकशरीरें आहारक अंगोपांग, एम त्रण जाणवा. ए अंग अने उपांग अकी शेष रह्या जे अंगुलीना
विमुआ, हाथ पगनी रेखा नख, केश, रोमादिक, तेने अंगोपांग कहीयें. एम एक अंग, बीजां उपांग अने
त्रीजां अंगोपांग. ए पण त्रण कहीयें. पदमत्तणु पटले जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक शरीरपणे परि-
णम्या पण ते पुज्जल पटले अंगोपांगने आकारपणे परिणमे, हस्तादिक आकार नीपजे, ते अंगोपांगकर्म
अथवा ए त्रण शरीरें होय अने तैजस तथा कार्मण ए वे शरीर जीवप्रदेशनी साथें हीर नीरनी परें मली
रह्या ठे तेहुं कयुं संस्थान नथी, तेथी तेनां अंगोपांग न होय ॥ इति ससुच्चयार्थः ॥ ३४ ॥

हवे ए अंगोपांगना पुज्जल बंधन, नामकर्मविना न बंधाय, ते जणी पढी बंधन नाम कहे ठे.

उरलाइ पुगलाणं, निबद्ध बद्धं तथाण संबंधं ॥

जं कुणइ जउ समं तं, बंधण मुरलाइ तणु नामा ॥ ३५ ॥

अर्थ-उरलाइपुगलाणं के० औदारिकादिक शरीरना पुज्जलने निबद्ध के० पूर्वं बांधेला अने बद्ध के०
हमणा बंधाता, तथाण के० तेनी साथें संबंध के० संबंध करे, जोडे अने जं के० जे कुणइ के० करे, जउ-
समं के० लाख राख सरहुं तं के० ते बंधण के० बंधननामकर्म. मुरलाइतणुनामा के० औदारिकादिक पांच
शरीरने नामें जाणवुं ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ३५ ॥

औदारिकशरीरें तथा आदि शब्द अकी वैक्रियें, आहारकें तथा तैजसें अने कार्मणें. ए पांच शरीरना-
मकर्मने उदयें शरीरपणे परिणम्या पण पुज्जल मांहोमांहे पूर्वं बांध्या ठे अने बली बांधतो जोडतो जाय
ठे, ते पुज्जलनो मांहोमांहे बंध पडे ठे. तेथे करी जूदा विखरता नथी, जे कर्मना उदयथी, ते कर्मनुं नाम
बंधननाम ए मान्युं जोड़्यें. अन्यथा मांहोमांहे पुज्जल मली न रहे, जेम राख, लाख अने गुंदरादिकें करी
जे जिन्न वस्तु जोडीयें ते केटखो एक काल सुधी मली रहे, जिन्न न आय, तेम जे कर्मने उदयें जे पूर्वं
ग्रहां ठे एवा औदारिक पुज्जल तेथे करी नवां ग्रही ते औदारिक पुज्जल मेलवी मेलवी जोडी शरीर वधारे
ठे जे कर्मने उदयें, ते औदारिक बंधन. एम जे कर्मने उदयें पूर्वं बांध्या वैक्रिय पुज्जल साथें बंधाता नवा
वैक्रिय पुज्जल बांधी शरीर वधारे, ते बीजुं वैक्रियबंधन. तेमज जे कर्मने उदयें आहारक पुज्जलसाथें आ-
हारकपुज्जलनो बंध करी करी शरीर बांधे, वधारे, ते आहारकबंधननाम. ए त्रण शरीरना आरंजने समये
सर्व बंध जाणवो. पढी ज्यांसुधी ते शरीर धारण करे, त्यांसुधी देशबंध जाणवो अने तैजस तथा कार्मण,
ए वे शरीरनो सर्वथा देशबंध होय, पण सर्वबंध न होय, जे जणी ए वे शरीरनो केवारें अवंधक होय ने
बंधक नथी होतो तेथी ए शरीरनो प्रथम आरंज समय न पामीयें, तेथी सर्वबंध न होय. जे कर्मने उदयें
तैजस शरीरना पुज्जलने पूर्वं बांधेला तैजसपुज्जलनी साथें बंध पाडे, ते तैजसबंधननाम. तेमज जे कर्मना
उदयथी पूर्वं ग्रहां कर्मदलसाथें नवा कर्म पुज्जलनो संबंध करे, ते कार्मणबंधननाम. एम पुज्जलनुं बंधन तो
आय, जो पूर्वं मड्या होय तो आय, ते माटे बंधननाम कहीयें ॥ ३५ ॥

हवे संघातननाम कहेते.

जं संघायइ छरसा, इ पुगखे तण्णगणं वदंताली ॥

तं संघायं बंधण, मिव तण्ण नामेण पंचविहं ॥ ३६ ॥

अर्थ—जं के० जे कर्म संघायइ के० एकठां करवां, छरसाइ के० औदारिकादिक पांच शरीरना जे पु-
गखे के० पुज्ज, ते प्रत्ये तण्णगणवदंताली के० जेम तण्णखलाना समूह प्रत्ये दंताली एकठे करे, तेनी पेरें
करवा तं के० ते संघाय के० संघातननामकर्म कहीयें. बंधणमिव के० बंधननी पेरें तेना पण तण्णनामे के०
पांच शरीरने नामे पंचविहं के० पांच जेद ठे. इत्यह्वरार्थः ॥ ३५ ॥

जे कर्मना उदयथी औदारिकादिक योग्य पुज्जने संघातयति केतां एकठा करे, ते संघातन. हवे जीव,
प्रथम संघातननामने उदयें करी औदारिकादिक पुज्जलनो राशि करे, ते बंधननामं करी बांधे अने अंगो-
पांगनामथी हाथ, पगना आकार घडे, अहीं दृष्टांत देखावे ठे. जेम दंताली कहेतां भारवानमां प्रसिद्ध काष्ठ
उपकरण विशेष तेषे करी जेम विखरेखां तण्णखलाने वृहारीने एकठा करीयें पढी तेनो सुखें जारो बंधाय,
तेम संघातननामकर्म करी एकठा कखां एवां जे दख तेनो बंधननामे बंध होय, ते संघातननामकर्म ते पण जेम
पांच शरीरना पांच बंधन कखां, तेम ए संघातन पण पांच जेदें ठे, ते सूत्रथी कहीयें ठीयें. जे कर्मने उदयें
जीव, औदारिकपुज्जल मेखवे, ते पहेलुं औदारिक संघातन. जे कर्मने उदयें जीव, वैक्रिय पुज्जल मेखवे ते
बीजुं वैक्रियसंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, आहारकना पुज्जल मेखवे, ते व्रीजुं आहारकसंघातन. जे कर्मने
उदयें जीव, तैजस शरीरना पुज्जल मेखवे, ते चोथुं तैजससंघातन. जे कर्मने उदयें जीव, कर्मणना पुज्जल
मेखवे, ते पांचमुं कर्मणसंघातन. एम पांच संघातननाम कखां. ते पढी संघयण कहेते. ॥ ३६ ॥

तथा प्रकारांतरं सत्तायें पञ्च बंधन आणवाने गाथा कहे ठे.

उराल विज्झा हा, र याणं सग तेअ कम्मजुत्ताणं ॥

नव बंधणाणि इअर, डु सहिआणि तिज्जि तेसिं च ॥ ३७ ॥

अर्थ—उराल के० औदारिक, विज्झा के० वैक्रिय तथा आहारयाणं के० आहारक, ए जणने सग के०
पोतपोतानी साथें जोडतां जण बंधन आय, अने ए जण शरीरने, तेअ के० तैजससाथें अने कम्म के०
कर्मण साथें, जुत्ताणं के० युक्त करतां पण जण जण आय. नवबंधणाणि के० एम जण शरीरना नव बंधन
आय. तथा इअर के० इतर जे तैजस अने कर्मण, ए डु के० वेनी साथें सहिआणि के० सहित करतां तिज्जि-
तेसिंच के० जण जण बंधन तैजस कर्मणनां. ए पंदर बंधन आय ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ३७ ॥

औदारिक, वैक्रिय अने आहारक, ए जणने पोतपोतानी साथें जोडतां जण बंधन आय. तथा ए जण
साथें तैजस शरीर जोडतां पण जण बंधन आय तथा ए जण साथें कर्मण शरीर जोरुतां जण बंधन आय.
पवं नव बंधन देखाडीयें ठीयें.

१ जे कर्मना उदयथी औदारिक साथें औदारिक पुज्जल बंधाय, ते औदारिक औदारिकबंधन. २ जे
कर्मना उदयथी वैक्रिय साथें वैक्रिय दखनो बंध आय, ते वैक्रिय वैक्रियबंधन. ३ जे कर्मना उदयथी आहा-
रकसाथें आहारकदखनो बंध आय, ते आहारक आहारकबंधन. ४ जे कर्मना उदयथी औदारिकदख
साथें तैजस दखनो बंध आय, ते औदारिकतैजसबंधन. ५ जे कर्मना उदयें वैक्रियसाथे तैजस दखनुं बंधन
होय, ते वैक्रियतैजसबंधन. ६ जे कर्मना उदयें आहारकनुं तैजसदख साथें बंधन होय, ते आहारकतैजस-

વંધન. ૫મ પણ ત્રણ સાથે કાર્મણ પણ લેવું, ૬ જેના-છદયે ઔદારિક સાથે કાર્મણ દલનો વંધ થાય, તે ઔદારિકકાર્મણવંધન. ૭ જેના-છદયે વૈક્રિયદલ સાથે કાર્મણ દલનો વંધ થાય, તે વૈક્રિયકાર્મણવંધન. ૮ જેના-છદયે આહારકસાથે કાર્મણદલનું વંધન હોય, તે આહારકકાર્મણવંધન. ૯ રીતે નવ વંધન કહ્યાં. ૯ મિશ્રયોગને વિષે જાણવાં તથા બીજે પણ જાણવાં.

૧૦ તેમજ ઔદારિકાદિક ત્રણની સાથે રૂતર કહેતાં જૂઠાં જે તૈજસ અને કાર્મણ તેના મિશ્રસ્કંધ સાથે પટલે ૫ વંધેની સાથે ઔદારિકનો જેને-છદયે વંધ હોય, તે દશમું ઔદારિકતૈજસકાર્મણ વંધન. ૧૧ જેના-છદયે વૈક્રિયસાથે તૈજસકાર્મણદલ મળે, તે વૈક્રિયતૈજસકાર્મણવંધન. ૧૨ જેના-છદયે આહારકસાથે તૈજસ-કાર્મણવંધન હોય, તે આહારકતૈજસકાર્મણવંધન. હવે ત્રણ તૈજસકાર્મણનાંજ વંધન કહે છે. પટલે ૧૩ જેના-છદયે તૈજસદલ સાથે તૈજસનો વંધ હોય, તે તૈજસતૈજસનું વંધન. ૧૪ જેના-છદયે કાર્મણસાથે તૈજસનો વંધ હોય, તે તૈજસકાર્મણવંધન. ૧૫ જેના-છદયે કાર્મણસાથે કાર્મણકમદલનો માહોમાંહે વંધ હોય, તે પં-દરમું કાર્મણકાર્મણવંધન. ૧૬ પંદર વંધન કહ્યાં ॥ ૨૭ ॥

હવે ૫ પક્ષર વંધનને ગુણવાને પ્રકારાંતરે પાઠાંતરગાથા કહે છે. “છરલાઈણઈસગ તે, અકમ્મ સહિઆણ પણ ચ્છ તિ વંધા ॥ પદમાણ તેઅ કમ્મેહિં, તિણિ રૂઅ પનર વંધણ્યા” ॥ ૧ ॥ હવે ૫ ગાથાનો અર્થ કહે છે. છરલાઈણઈ કે ૦ ઔદારિકાદિક પાંચ શરીરના પુણ્યનાં સગ કે ૦ આપ આપ સાથે મલવાનાં હેતુજ્ઞ પ્રથમ પાંચ વંધન, તે અકમ્મસહિઆણપણચ્છતિવંધા કે ૦ તે તૈજસવ્યતિરિક શેષ ચાર શરીરના દલને તૈ-જસસાથે મલવાનાં હેતુજ્ઞ ચાર વંધન તથા તૈજસકાર્મણ વિના અનેરાં જે ત્રણ શરીરદલ, તેને કાર્મણસાથે મેલવવાનાં ત્રણ વંધન તથા તેને તૈજકાર્મણસંવંધે ત્રણ વંધન. એવં પંદર વંધનનાં નામ લાક્ષીયેં ઠેયેં. પ્રથમ ઔદારિકઔદારિકવંધન, બીજું વૈક્રિયવૈક્રિયવંધન, ત્રીજું આહારકઆહારકવંધન, ચોથું તૈજસતૈજસવંધન, પાંચમું કાર્મણકાર્મણવંધન, ૬ પાંચ પોતપોતાથી તથા ઠહું ઔદારિક તૈજસવંધન, સાતમું વૈક્રિયતૈજસવંધન, આઠમું આહારકતૈજસવંધન, નવમું કાર્મણતૈજસવંધન, દશમું ઔદારિકકાર્મણવંધન, અગીયારમું વૈક્રિયકાર્મ-ણવંધન બારમું આહારકકાર્મણવંધન, તેરમું ઔદારિકતૈજસકાર્મણવંધન, ચૌદમું વૈક્રિયતૈજસકાર્મણવંધન, પંદરમું આહારકતૈજસકાર્મણવંધન. ૬ (પદમાણતેઅકમ્મેહિંતિણિ કે ૦) ૫ પાઠણ ત્રણ વંધન, તે તૈજસકા-ર્મણની સાથે પ્રથમના ઔદારિકાદિક ત્રણને વિષે મલવાનાં હેતુ જાણવાં. ૫મ પંદર વંધન ગ્રંથાંતરે કહ્યાં ૨૭

હવે ઔદારિક શરીરપણે પરિણમ્યા જે સાત સાધુ, તેમણે અસ્થિસંધિને દૃઢતા અવાના હેતુજ્ઞ ૭ સંઘ-થણ છે. તેનાં નામ કહીયેં ઠેયેં.

સંઘયણ મઠિનિચ્છ, તં ઢઠ્ઠા વજ્જરિસહ નારાયં ॥

તહ્ય રિસહ નારાયં, નારાયં અરૂનારાયં ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—(સંઘયણ) સંઘયણ તે અગ્નિનિચ્છ કે ૦ અસ્થિ જે હાડ તેનો મેલાપક, તંઢઠ્ઠા કે ૦ તે ૭ જેદ છે. ત્યાં પ્રથમ વજ્જરિસહનારાયં કે ૦ વજ્જ રૂષજનારાચસંઘયણનામકર્મ, તહ્ય કે ૦ તેમ બીજું રિસહનારાયં કે ૦ રૂષજનારાચસંઘયણનામકર્મ. ત્રીજું નારાયં કે ૦ નારાચસંઘયણનામકર્મ. ચોથું અરૂનારાયં કે ૦ અરૂનારાચ-સંઘયણનામકર્મ ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ૩૦ ॥

ત્યાં પ્રથમ સંઘયણનું સ્વરૂપ કહે છે. અસ્થિના સંધિનું મલવું, જોડવું, તેવું નિમિત્તજ્ઞ જે નામકર્મ, જેને-છદયે જેહવું સંઘયણ હોય, તે તેવા નામે સંઘયણ નામકર્મ જાણવું. તે સંઘયણના ૭ જેદ છે. તેણે તે નામકર્-મના પણ ૭ જેદ, કાર્યજેદે કારણજેદ થાય છે. ૧ ત્યાં પદ્યસંઘયણ તે જ્યાં વેહુ હાડ વેહુ પાસેં મર્કટવંચે

बांध्यां, ते उपर ऋषज एवे नामे व्रीजुं हाड, तेणे पाटानी पेरें वीटया ते उपरें ते त्राण हाडने जेदे, एवा व-
ज्जखीलियें खीट्या थकां अस्थि स्थिर होय, एवुं संघयण, जे कर्मना उदयथी होय, ते प्रथम वज्जऋषज-
नाराचसंघयणनामकर्म.

३ ज्यां वझे हाड बेहु पासें मर्कटबंधं बांध्यां, ते उपर व्रीजे पाटा सरखे हाडे बांध्यां, पण ज्यां खीली न
होय, ते व्रीजुं ऋषजनाराचसंघयण, जे कर्मने उदये होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

३ ज्यां वझे पासें हाडने मर्कटबंध होय, पण पाटो अने खीली न होय, ते नाराचसंघयण, जे कर्मना
उदयथी होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां एक पासें मर्कटबंध अने व्रीजे पासें खीली, एवो हाडनो संधि जिहां होय, ते अर्धनाराचसंघय-
ण, जे कर्मप्रकृतिना उदयथी लहीयें, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम पण तेज जाणवुं ॥ ३७ ॥

कीलिश्च ठेवठं इह, रिसहो पटो अ कीलिश्चावळं ॥

उज्जलं मकडबंधो, नारायं इममुरालंगे ॥ ३८ ॥

अर्थ-पांचुं कीलिश्च के० कीलिकासंघयणनामकर्म, उठुं ठेवठं के० ठेवठुं संघयणनामकर्म. इह के०
इहां रिसहोपटो के० रिषजते पाट सरखुं हाड. कीलिश्चा के० खीलीरूप ते वळं के० वज्ज कहीयें. उज्जलं
के० बेहु पासें आंकडा जराववा, ते मकडबंधो के० मर्कटबंध एने नारायं के० नाराच कहीयें. इममुरालंगे
के० ए संघयण, औदारिकशरीरे होय ॥ इत्यद्वारार्थः ॥ ३८ ॥

जेम खीलीमात्रें सांधि, काष्ठसंधि होय, तेम ज्यां हाडसंधि होय, पण मर्कटबंध पाटो न होय, ते की-
लिकासंघयण, जे कर्मप्रकृतिना उदयें ते कीलिकासंघयण प्राप्त आय, तेने तेज नामकर्म कहीयें. ज्यां अ-
स्थिनो अंतर पकेकने स्पशीने रहे पण खीली, नाराच अने ऋषज, ए त्रणमारे एके पण न होय, लगारेक
धक्रो लागवाधकी जडा अह जाय, एवो अत्यंत निर्बल ज्यां संधि होय, ते उठुं ठेवठुं संघयण, जे कर्मना
उदयथी आय, तेने तेज नामकर्म कहीयें.

अहीं समयजाचार्यें जैनशास्त्रसंकेतें ऋषज के० वे हाडना संधि स्थिर करवाने पाटा सरखुं व्रीजुं हाड, ते
परिवेष्टितपट्ट कहीयें. तथा ते वे, त्राण हाडें जेदीने संधि दृढ करे, एवुं चोथुं अथवा व्रीजुं हाड खीलीरूप
ते वज्ज कहीयें. अने ज्यां वझे हाड एक एक साथें आंकडे आंकडो जराय, ते कोइ पण रीतें बूटे नहीं.
एवो वझे अस्थिनी मांहोमांहे दृढसंधिनो कर्नार मर्कटबंध, ते नाराचशब्दनो अर्थ जाणवो. मर्कटबंध,
ते माननुं बाळक, माताने ह्मण वलगी रहे. तेम हाडना ठेडा बीजा हाडने वलगी रहे, ते मर्कटबंध
जाणवो. ए त्राण शब्द समयजाचार्यें लेवा. ए संघयण, हाडसंधिरूप ठे. ते अस्थि, औदारिक शरीरें होय
ते माटे औदारिक शरीरें संघयण होय पण वैक्रिय, अने आहारकशरीरें न होय ए अपेक्षायें एकेंद्रियने
असंघयणी कहां. ॥ ३९ ॥

हेव ए संघयण ठनां अवश्य संस्थान होय, माटे संघयण पठी संस्थान कहे ठे.

सम चउरसं निग्गो, इ साइ खुजाइ वामणं हुंडं ॥

संठाणा वष कीण्ह, नील खोहिय इलिइ सिश्चा ॥ ४० ॥

अर्थ-समचउरसं के० १ समचतुरस्रसंस्थान, निग्गोइ के० २ न्यग्रोधसंस्थान, साइ के० ३ सादिसंस्थान,
खुजाइ के० के० ४ कुब्जसंस्थान, वामणं के० ५ वामनसंस्थान, इ हुंडं के० हुंडुसंस्थान, ए संठाणा के०

संस्थाननां नाम कक्षां. वषट्किण् के० १ कृष्णवर्णनामकर्म, नील के० २ नीलवर्णनामकर्म, लोहित के० ३ लोहितवर्णनामकर्म, हस्ति के० ४ हरिश्चक्रीतवर्णनामकर्म, ५ सिद्धा के० श्वेतवर्णनामकर्म ॥ इत्यक्षराक्षः

१ सम पटले समा सरखा चतुः पटले चार अक्ष पटले खूणा ज्यां होय, पटले पळोठी वाखी वेलां थकां दोरी साथें, मवीचें ज्यां बळे जानुनुं अंतर, अने नाबो जानुनो जमणो खंजो तथा जमणा जानुनो नाबो खंजो पळोठी पीठ साथें छळाट मवतां ५ चारे दोरी सरखी थाय, ते समचतुरस्रसंस्थान. अथवा समस्त अंग सासुद्रिक शास्त्रोक्तलक्षणसहित शुज होय, ते समचतुरस्रसंस्थान कहीयें. ते जे कर्मप्रकृतिना उदयशी होय, ते समचतुरस्रसंस्थाननामकर्म जाणवुं. ते देवता सर्वे समचतुरस्र संस्थान होय.

२ जेम वटवृक्षनो उपरखो जाग पूर्ण होय, तेम जे संस्थानें करी नाजी उपरनो जाग त्रिकलक्षणोपेत पूर्ण प्रमाण होय अने नीचखो जाग हीन होय, एतुं न्यग्रोधसंस्थान, जे कर्मना उदयशी पामीयें, ते कर्म-प्रकृतिनुं नाम, न्यग्रोधसंस्थान जाणवुं.

३ ज्यां नाजी थकी नीचेनां अंग, उत्तममानोपेत होय अने पेट उपरनां अंग हीन होय, ते सादिसंस्थान, जे कर्मना उदयशी थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेज जाणवुं.

४ ज्यां हाथ, पग, मुख अने घीवादिक उत्तम होय अने हृदय, पेट, पूंठ, अधम हीन होय, ते कुब्ज-संस्थान, जे कर्मना उदयशी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

५ ज्यां हाथ अने पग, हीन होय अने बीजां अंग उत्तम होय, ते वामनसंस्थान, जे कर्मना उदयशी पामीयें, ते कर्मनुं नाम तेज जाणवुं.

६ ज्यां समस्तअंगना अवयव लक्षणहीन रूपा होय, ते हुंडसंस्थान, जे कर्मना उदयशी प्राप्त थाय, ते कर्मनुं नाम पण तेहीज जाणवुं. संस्थान ते शरीरनो आकारविशेष, तेनुं हेतुजुत जे नामकर्मप्रकृति, ते संस्थाननामकर्म कहीयें. गर्जख, तिर्थख, मनुष्यने उ संस्थान होय अने शेष सर्व जीवने हुंडसंस्थान होय.

हवे पौत्रक्षिकशरीरने विषे व्यवहारें जे वर्णादिक होय तेना हेतुजुत वर्णादिक चारनां नाम कहे ठे. तेमां प्रथम पांच वर्णनां नाम कहे ठे.

१ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर, मशीनी पेरें तथा गुळीनी पेरें नीळुं, काळुं होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम कृष्णवर्ण कहीयें.

२ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर, शुक्लि सरखुं तथा जंगाल सरखुं नीळ होय, ते कर्मप्रकृतिनुं नाम नीलवर्ण कहीयें.

३ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर हलदर तथा हरियाळ तथा चंपाना फूल सरखुं पीळे वर्णें होय, ते हरिश्चक्रीतवर्णनामकर्म जाणवुं. ४ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर, हिंगलो तथा सिंदूर तथा जासु-छनां फूल जेजुं लोहित के० रातुं होय, ते कर्मनुं नाम लोहितनामकर्म जाणवुं. ५ जे कर्मना उदयशी जीवतुं शरीर, शंख, कुंद, चंद्रकिरण सरखुं तथा गौरवर्ण होय, ते श्वेतवर्णनामकर्म जाणवुं.

एम वर्णनाम कही, ते पुत्रलक्षणसादृश्यें गंधनाम कहेले.

सुरही डुरही रस पण, तित्त कड्ड कसाय अंबिळा महुरा

फासा गुरु लड्ड मिळ खर, सी ढण्ड सिंधिरु रुकछा ॥ ४१. ॥

अर्थ- सुरही के० सुरजिगंधनामकर्म, डुरही के० डुरजिगंधनामकर्म, रसपण के० रस पांच कहे ठे. तित्त के० तिकरसनामकर्म, ते तिकरस, कड्ड के० कटुकरसनामकर्म, ते कटुरस, ३ कसाय के० कषायखरसनाम-

કર્મ તે કષાયેલો રસ, અંબિલા કે ૦ આમ્લરસનામકર્મ, તે લાટો રસ, આંબલીનો રસ, ૫ મહુરા કે ૦ મધુર-
સનામકર્મ, તે મીઠો રસ, પાસા કે ૦ હવે આટ ફરસ કહે છે. ૧ ગુરુ કે ૦ ગુરુસ્પર્શનામકર્મ, ૨ લઘુ કે ૦
લઘુસ્પર્શનામકર્મ, ૩ મિઠ કે ૦ મૃદુસ્પર્શનામકર્મ, ૪ સ્વર કે ૦ સ્વરસ્પર્શનામકર્મ, ૫ સી કે ૦ શીતસ્પર્શનામ-
કર્મ, ૬ જાલ કે ૦ જાળસ્પર્શનામકર્મ, ૭ સિદ્ધિ કે ૦ સ્નિગ્ધસ્પર્શનામકર્મ, ૮ રુઠ કે ૦ રુઠસ્પર્શનામકર્મ,
૯ અઠ કે ૦ આઠ સ્પર્શ જાણવા ॥ इत्युद्धार्यः ॥ ૪૧ ॥

તે ગંધના બે પ્રકાર છે. ૧ જે કર્મને હૃદયે કર્પૂર, કસ્તુરી, અને ફૂલના સુગંધ સરખો શરીરનો ગંધ હોય, તે
કર્મનું નામ સુરજિગંધનામકર્મ કહીયે ૫ શરીર શ્રી તીર્થંકર તથા પદ્મિની સ્ત્રીનેજ હોય. ૨ જે કર્મને હૃદયે
જીવનું શરીર, લક્ષણાદિકની પેરે મૃતકની પેરે ડુર્ગંધવાળું હોય, તે કર્મનું નામ, દુરજિગંધનામકર્મ કહીયે.
૫ બે ગંધનાં નામ કહ્યાં.

હવે રસનાં નામ કહે છે. તે રસના પાંચ પ્રકાર છે. જો પણ કારાદિક રસ ગ્રંથાંતરે માન્યા છે તે પણ યસાંદે
અંતર્ગત છે ૧ જે કર્મના હૃદયે જીવનું શરીર, લીંબ કરિયાતાના સરખું તિલ્ક કરનું હોય, તે તિલ્કરસનામ-
કર્મ. ૨ જે કર્મના હૃદયે જીવનું શરીર, ઘુંઠ અને મરી સરખું કઠુ કહેતાં તીલા રસ જેવું હોય, તે કર્મનું
નામ કઠુરસનામકર્મ. ૩ જે કર્મના હૃદયે જીવનું શરીર, હરદે અને બહેલા સરખું કષાયેલા રસ જેવું
હોય, તે કર્મનું નામ પણ તેજ જાણવું. ૪ જે કર્મના હૃદયે જીવનું શરીર, લીંબુ અને આંબલીના રસ જેવું
આમ્લ પટલે લાડું હોય, તે કર્મનું નામ તેજ જાણવું. ૫ જે કર્મને હૃદયે જીવને શરીરે શેલડી, દૂધ, અને
શાકર જેવો મીઠો રસ લાડીયે, તે કર્મનું નામ, મધુરરસનામકર્મ. ૫ પાંચ રસનાં નામ કહ્યાં.

હવે આઠ સ્પર્શનાં નામ કહે છે. ૧ જે કર્મને હૃદયે જીવનું શરીર, લોહના ગોલાની પેરે જારી હોય, સ-
હેજે નીચી ગતિ હોય, તે કર્મનું નામ ગુરુસ્પર્શ જાણવું. ૨ જે કર્મને હૃદયે જીવનું શરીર, અર્કતુલની પેરે
હલડું હોય, તે લઘુસ્પર્શનામકર્મ. ૩ જે કર્મને હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, વેતસ તથા માલખની પેરે છુ-
કમાલ મૃદુ હોય, તે મૃદુનામકર્મ. ૪ જે કર્મને હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, ગાયત્રી જીતની પેરે વરસલ
હોય, તે વરસલનામકર્મ. ૫ જે કર્મના હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, હીમની પેરે અત્યંત શીતલ હોય, તે
શીતનામકર્મ. ૬ જે કર્મના હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, અગ્નિની પેરે ઊસ હોય, તે ઊસનામકર્મ. ૭ જે ક-
ર્મના હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, મૃત તૈલની પેરે ચીકટ લેહવંત હોય, તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ સ્નિગ્ધ જા-
ણવું. ૮ જે કર્મના હૃદયે જીવના શરીરનો સ્પર્શ, રાક્ષની પેરે લૂલ નિઃસ્નેહ હોય, તેનું નામ રુઠ જાણવું. ॥ ૪૧ ॥

૫ વર્ણાદિક વીંશ પ્રકૃતિમાંદે શુજ કેટલી? અને અશુજ કેટલી? તે કહે છે.

નીલ કસિણં ડુગંધં, તિલ્કં કરુણં ગુરું સ્વરં રુઠં ॥

સીર્ષં ચ અસુહ નવગં, ફક્કારસગં મુજં સેસં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—નીલ કે ૦ નીલવર્ણ, કસિણં કે ૦ કુસવર્ણ, ૫ વે વર્ણ અને ડુગંધં કે ૦ ડુર્ગંધ, ૫ એક ગંધ, તથા
તિલ્કં કે ૦ તિલ્કરસ, કરુણં કે ૦ કઠુકરસ. ૫ વે રસ, અને ગુરુ કે ૦ ગુરુસ્પર્શ, સ્વરં કે ૦ સ્વરસ્પર્શ, રુઠં કે ૦
રુઠસ્પર્શ, સીર્ષં કે ૦ શીતસ્પર્શ, ૫ ચાર સ્પર્શ. અસુહનવગં કે ૦ એવં અશુજ પ્રાપ્તકૃતિનું નવક જાણવું.
અને સેસં કે ૦ શેષ રહી જે ફક્કારસગં કે ૦ અગ્નીઆર પ્રકૃતિ, તે શુજ જાણવી ॥ इत्युद्धार्यः ॥ ૪૨ ॥

ઔદારિકશરીરથી માંડીને ઘ્વાં સુધી જે કર્મપ્રકૃતિ કહી, તે સર્વપુણ્યવિપાકની કહી, જેનાથી યોગે વિ-
પાક પડલે રસોદય તે જીવાશ્રિત ઔદારિક શરીર આશ્રયીને હોય. શરીર, અંગોપાંગ, વંધન, સંઘાતન, સં-

ધયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ. એ સમસ્ત વિશેષ જે કહ્યાં, તે શરીરપુજાને વિષે હોય. તેથી એનાં હેતુચ્છત્ત કર્મ, તે પુજાવિપાકી કહીયે. તથા અહીં શરીરના વર્ણાદિક, લોકવ્યવહારનયથી લેવા, અન્યથા નિશ્ચયનયમતે તો ઔદારિકાદિકશરીર પુજાએ પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ, એવં વીશ ગુણ હોય. પણ અહીં જે વર્ણાદિક લોકવ્યવહારે કહેવાય તે છત્ત વર્ણાદિક પર્યાય હેતુચ્છત્ત નામકર્મ, તેની પ્રકૃતિ કહી, તેમાંહે એક નીલો, બીજો કાલો, એ બે વર્ણ. તથા એક ડુર્ગંધ, એવં ત્રણ તથા તિલ અને કદુ એ બે રસ, એવં પાંચ, તથા ગુરુ, સ્વર, રુદ્ધ અને શીત, એ ચાર સ્પર્શ. એ નવ પ્રકૃતિ લોકને વિષે અનિષ્ટ હોય. તે માટે અશુચ એ તેથી એના હેતુચ્છત્ત કર્મનું નામ પણ અશુચ જાણવું જે કારણ માટે સંકેશો એનો કદુરસ બધે, અને વિશેષે ઘટે, તેથી એ નવ, પાપપ્રકૃતિમધ્યે લેસવીયે, તેથી એ અશુચનવક કહ્યું. પાપ પ્રકૃતિમાંહે સામાન્યે વર્ણાદિ ચાર અશુચ કહ્યાં છે. અને અહીં વિશેષે નવ કહ્યાં.

એ નવ જેદથી શેષ રહ્યા અગીઆર જેદ, તે શુચ એ સર્વ લોકને દ્રષ્ટ હોય, તે જાણી તેનું નિમિત્તચ્છત્ત જે કર્મ, તે પણ વિશુદ્ધે તેનો મિથરસ બધે, તે માટે શુચ પુણ્યપ્રકૃતિ કહી. તે અગીઆરનાં નામ કહે છે. શ્વેત, પીત ને રક્ત, એ ત્રણ વર્ણ. એક સુરજિગંધ. કપાવલ, આમ્લ ને મધુર. એ ત્રણ રસ. લઘુ, વડુ, સ્લિગ્ધ અને છલ, એ ચાર સ્પર્શ. એવં અગીઆરને વિશેષનયે પુણ્યપ્રકૃતિ કહીયે. એ વર્ણાદિક વીશ નામની પ્રકૃતિ કહી ॥ ૪૨ ॥

હવે આનુપૂર્વી નામકર્મ કહે છે.

ચત્તહગ્ગશ્વણુપુર્વી, ગચ્છ પુલ્હિડુગં તિગં નિશ્ચાત્તુચ્ચં ॥

પુર્વીત્તદંત વકે, સુહ અસુહ વસુદ્ધ વિહગ ગચ્છ ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—ચત્તહગ્ગશ્વ કે ૦ ચાર જેદ ગતિની પેરે, અણુપુર્વી કે ૦ આનુપૂર્વી નામ છે. ગચ્છપુર્વીકુગં કે ૦ ગતિને આનુપૂર્વી, એ બેહુ લેતાં વિક કહેવાય. અને તિગંનિશ્ચાત્તુચ્ચં કે ૦ જે વારે એને પોતાના આયુસહિત જાહિયે, તેવારે આનુપૂર્વીનું ત્રિક આવ. પુર્વીત્તદંતવકે કે ૦ આનુપૂર્વીનો હૃદય તે વિગ્રહગતિયે, સુહ કે ૦ શુચ ખાલ, અસુહ કે ૦ અશુચ ખાલ. વસ કે ૦ વસદની પેરે, ત્ત કે ૦ તંતની પેરે, એ બે પ્રકારે વિહગર્ગ કે ૦ વિદા-શોગતિનામકર્મ ॥ ક્વચ્છાર્થઃ ॥ ૪૩ ॥

ચાર જેદે ગતિની પેરે આનુપૂર્વીનામકર્મ છે. એક નરકાનુપૂર્વી, બીજી મનુષ્યાનુપૂર્વી, ત્રીજી દેવાનુપૂર્વી, ચોથી તિર્યંચાનુપૂર્વી. એ ચાર આનુપૂર્વીનામ છે. ક્વચ્છાથી સમગ્રેણિવ્યતિરિક્ત નરકમાંહે અવતરતાં એક સમય ત્યાં જો સમગ્રેણિયે આવે, ત્યાંથી જેમ વસદને નાથે જાણી ગમાણે બાંધિયે, તેમ નરકાનુપૂર્વીનો હૃદય, ઉત્પત્તિદેશ નરકે આણે. તેમ તિર્યંચમાંહે પણ ત્રિસમય, ત્રીસમય, ચતુઃસમય, એક વક્રાદિક ગતિ અવતરતાં તિર્યંચાનુપૂર્વીનો હૃદય હોય, તેમ મનુષ્યગતિમધ્યે ઉપજતાં વ્રક્રગતિયે મનુષ્યાનુપૂર્વીનો હૃદય જાવવો, તેમ દેવતામાંહે અવતરતાં વ્રક્રગતિદેશે દેવાનુપૂર્વીનો હૃદય. એ ચારે આનુપૂર્વી, દેશવિપાકની છે, તેથી જ્યાં સમગ્રેણિયી વહે, તે દેશે આનુપૂર્વી હૃદય આવે.

તથા જ્યાં આગલ નરકવિક કહ્યું, ત્યાં નરકગતિ અને નરકાનુપૂર્વી. જ્યાં તિર્યંકવિક કહ્યું, ત્યાં તિર્યંચગતિ તિર્યંચાનુપૂર્વી. જ્યાં મનુષ્યવિક ત્યાં મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી. જ્યાં સુરવિક ત્યાં દેવગતિ ને દેવાનુપૂર્વી. એ બે બે પ્રકૃતિ વિકાસને લેવી. એ સંજ્ઞા પૂર્વે નથી કહી, તે માટે અહીં કહી.

જ્યાં ત્રિક કહે, ત્યાં આયુ સહિત ત્રણ લેવી. નરકત્રિક તે નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, નરકાયુ. તિર્યંચત્રિક તે તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાનુપૂર્વી, તિર્યંચાયુ, એ ત્રિકસંજ્ઞા કહીયે. એમ મનુષ્યત્રિક તે મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી,

मनुष्यायु, देवत्रिक ते देवगति, देवानुपूर्वी, देवायु, ए आनुपूर्वी नामकर्मनो उदय, जीवने जेवारें वे सम-
यादिकनी विग्रहगति करे, तिहां आय. एम आनुपूर्वीनाम कहुं.

हवे विहायोगति नाम कहे ठे. जे कर्मना उदयथी प्राणी चालतो अको वृषज एटले बलदनी पेरें. तेमज
हाथीनी पेरें हंसादिकनी पेरें, जखी रीतें चाले, ते कर्मप्रकृतितुं नाम शुचविहायोगति कहीयें. तथा जे
कर्म उदयें छंटनी पेरें, खरनी पेरें, तीडनी पेरें, चालतां वझे पग घसाय, एवी माठी चालने जीव पामे,
ते अशुच विहायोगति कहीयें. पूर्वे गतिनाम कहुं, तेथी एने जिन्नपणुं जणाववाने विहाय के० आकाशनाम
पूर्वे जोळुं, तेथी खगति पण कहीयें. अवकाशें चालवुं, ते विहायोगति कहीयें, ए त्रण जीवने होय. एम
चौद पिंमप्रकृतिना पांशात तथा पच्चोत्तरे जेदनुं स्वरूपं कहुं ॥ ४३ ॥

हवे आठ प्रत्येक प्रकृतितुं स्वरूप कहे ठे.

परधा उदया पाणी, परेसिं बलिणंपि होइ डुद्धरिसो ॥

उससिण लळिजुत्तो, हवेइ ऊसासनामवसा ॥ ४४ ॥

अर्थ- परधाउदया के० परधातनामकर्मना उदयथी पाणी के० प्राणी एटले जीव, ते परसिं के० पोत-
थकी बीजा बलिणंपि के० बलवत जीवने पण होइडुद्धरिसो के० डुःखें जीपवा योग्य अंग होय. अने उ-
ससिणलळिजुत्तो के० आसोआसनुं लळि युक्त एटले पामनुं ते हवेइऊसासनामवसा के० उआसनामकर्मने
वसों एटले उदयें करी होय ॥ इत्यहरार्थः ॥ ४४ ॥

पराधात नामकर्मना उदयथी जीव, इच्छप्राण जे पांचेंदिय, त्रण बल, आसोआस अने आयु. ए दश
इच्छ प्राणने धरे तथा जावप्राण ते ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूपने धरे, तेने प्राणिशब्द जीव कहीयें. ते
परेसिं के० आप विना बीजा जीवने तथा वैरीने पण डुर्धर्ष एटले डुःखें, वषे चपायें करी एह पराजब्धो
जाओ ? एवी बुद्धि, बलवतने पण चपजावे, तो निर्वल वैरीथी केवी रीतें आसंग्यो जाय ? एटले जे कर्मना
उदयथी सबल राजसजामां पण बोलतो अको वीक न राखे, परंतु छसटा तेनाथी बीजा घणा जण बीये,
तेना दर्शनमात्रथी पण वैरी कंपायमान आय. एवो प्रतापवान् जे जीव होय, ते पराधात नामकर्म. ए
प्रथम प्रत्येक प्रकृति जाणवी.

उआस के० उंचो आस शरीरान्यंतरचारि वायुविशेष, आनप्राण एवे नामे, एना कहेवाअकी निःआस
पण खेवो, जे नीचो उआस मूकवो, ते निःआस जाणवो. ए वेहु जे कर्मना उदयथी सुखें खही शके, ते
कर्मनुं नाम, आसोआसनामकर्म जाणवुं. ए लळिजुं नाम, आसोआसलळि, ए वेहु कर्मना उदयथी होय
ते जणी औदयिकी प्रकृति कहीयें. तेणे लळियुक्त एटले सहित जीव होय अने आसोआसपण पर्यासिने
उदयें तद्योग्य पुजल प्रवी आसोआसपणे परिणमावी अवलंबि मूकीयें एवी शक्ति होय, अने आसोआस
आपारज्य करी आसोआस प्राण ए त्रणनो जेद तथा सर्व लळी ह्यायोपशमिकी शाखें कहीयेंतैयें पण ते
प्रायिक वचन ठे जे जणी वैकियलळि, आहारकलळि इत्यादिक औदयिकी पण होय. तथा बीर्यंतराय
ह्यायोपशम पण एनो निमित्त होय. ते माटे औदयिकी अना ह्यायोपशमिकी केहेतांथकां पण विरोध नथी.

हवे आतपनामकर्मनुं स्वरूप कहे ठे.

रवीविंवेळ जिअंगं, तावजुअं आयवाळ नळजलणे ॥

जमुसिण फासस्स तर्हि, लोहियवणस्स उदउत्ति ॥ ४५ ॥

अर्थ- रवीविंवेळजिअंगं के० सूर्यमंडलने विषे रलना जीवनुं अंग, तावजुअं के० ताप उण प्रकाश

સહિત તે આયવાહ કે ॥ આતપનામકર્મના ઉદયથી હોય, પણ નચજણે કે ॥ આતપનામકર્મ આગ્નિ શરીરે ન હોય, જસુસિષ્ણપાસસ્સતર્હિ કે ॥ જે જાણી જણાસ્પર્શનો ઉદય તે અગ્નિના શરીરે છે તથા લોહિય-વશસ્સહદહસિ કે ॥ રાતા વર્ણનો ઉદય છે તેથી જણ થકો પણ રાતો પ્રકાશ કરે છે ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ૪૫ ॥

સૂર્યને વિમાને જે રક્તના બાદર પર્કેદિય પર્યાસા પૃથિવીકાયિયા જીવ છે તેનાં શરીર, શીતસ્પર્શવંત છે; તેમ ઢતાં પણ તેજઃ પ્રકાશજ્વળતા કરે, તાવહાદિક તાપ નીપજાવે જણપ્રકાશ અંજવાલું કરે સૂર્યમંરુલને વિષે રક્તના જીવનું અંગ. તે આતપનામકર્મના ઉદયથી એવો શરીરનો તેજઃપ્રકાશ પામે એકર્મ, બાદર પૃથિ-વીકાયિયા પર્યાસાને પ્રાપ્તોગ્ય હોય, તે જાણી બીજાને એનો ઉદય ન હોય કોઈ કહેશે કે એ કર્મનો ઉદય અગ્નિના જીવને પણ હશે, જે માટે તે પણ જણપ્રકાશ કરે છે ? તે નિષેધે છે. જ્વલન પટલે અગ્નિના જીવને તે કર્મનો ઉદય નથી, તેજકાયિયા જીવને શરીરઆશ્રયી જણાસ્પર્શનો ઉદય છે તેથી તે અગ્નિ જેમ જેમ ઢૂકઢો હોય, તેમ તેમ તે અગ્નિમાહેથી બીઠહેલા કેટલાયક અગ્નિકાયિયા જીવ છે તેના શરીરનો જણાસ્પર્શ આપણા શરીરેં છાગે છે. પણ તે પ્રકાશ જણ જાણવો નહીં. તે જાણી અત્યંત દૂરથકો તાપ ન કરે. જેમ જેમ નજીક હોય, તેમ તેમ તાપ કરે અને સૂર્યમંડલ તો દૂર થકી તપે છે. તથા અગ્નિના શરીરેં જ્યવહારેં કરી રાતાં વર્ણનો ઉદય છે તેથી કરી તેનો પ્રકાશ રાતો થાય છે માટે રક્તવર્ણ જે પ્રજા તે તેજકાયિયાજી-વનાં શરીર જાણવાં પણ આતપ નથી. એ જાવ છે. ॥ ૪૫ ॥

હવે ઉચોતનું સ્વરૂપ કહેઢે.

આણુસિષ્ણ પયાસરૂવં, જિઅંગમુજ્જો અપ્પ જ્જોઆ ॥

જહ્ દેવુત્તર વિકિઅ, જોહ્સ સ્સજ્જોઅ માહ્વ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-આણુસિષ્ણ કે ॥ જે અનુષ્ણ પટલે જણ નહીં, પરંતુ શીત હોય અને પયાસરૂવં કે ॥ પ્રકાશરૂપ પટલે પ્રકાશ સહિત જે જિઅંગમુજ્જોઅપ્પ કે ॥ જે જીવનું શરીર, ઉચોત કરે તેહાં જ્જોઆ કે ॥ ઉચો-તનામના ઉદયથી જાણવો. જહ્ કે ॥ યતિ અને દેવ કે ॥ દેવતાને ઉત્તરવિકિઅ કે ॥ ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ કરતાં હોય જોહ્સ કે ॥ જ્યોતિષીમંરુલે વિમાન સ્સજ્જોઅમાહ્વ કે ॥ સ્સજ્જોતાદિકની પેરેં શરીરેં ઉચોતતાનો ઉદય હોય. ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ૪૬ ॥

જણપ્રકાશથી જિઅ જે શીત પ્રકાશરૂપ અજવાલું કરે જે જણાસ્પર્શપ્રકાશ અગ્નિ કરે તેથી જિઅ પ્રકાશ કરે, તેના ઉદયથી જીવનું અંગ કહેતાં શરીર, શીતપ્રકાશ અજવાલું કરે. તે કર્મપ્રકૃતિનું નામ ઉચોત કહીયે. અંહી ઉચોતના ઉદય સ્વામી દેસાહે છે.

યતિ પટલે સાધુ, વૈક્રિય લઘિયેં કરી ઉત્તર વૈક્રિયરૂપ કરે તથા દેવતા પણ મૂલગા જવધારણીય શ-રીરથી બીજું જાવા આવવા સારું ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ કરે, તેનો પ્રકાશ શીત હોય, તે ઉચોતનામના ઉદયથી જીવને જાણવો. તથા જ્યોતિષી જે ચંદ્રમા, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા, એ ચારે જાતિના જ્યોતિષીના વિમાને જે પૃ-થિવીકાયિયા રક્તના જીવ, તેનાં શરીર છે; તેને ઉચોતનો ઉદય જાણવો. તેમ સ્સજ્જોઆને પણ જાણવો. આદિ શબ્દઅંકી રત્ન ઔષધિ પ્રમુલ રાત્રેં દીપક સરસી દેસાય છે, એ રીતેં જ્યાં શીતપ્રકાશ દેસાય, ત્યાં ઉચોત-નામકર્મ ઉદય જાણવો. ॥ ૪૬ ॥

હવે અગુરુ લઘુ તથા તીર્થકરનામયું સ્વરૂપ કહે છે.

અંગં ન ગુરુ ન લઘુઅં, જાયહ્ જીવસ્સ અગુરુ સહુ ઉદયા ॥

તિઢેણ તિઢુઅણસ્સવિ, પુજ્જો સે ઉદડં કેવલિણો ॥ ૪૭ ॥

અર્થ-અંગ કે ॥ શરીર, નગુનલહુઅં કે ॥ જારી પણ ન આવ અને હલ્લું પણ ન આવ, જાયફીવસ્સ-અગુલહુલદયા કે ॥ જીવને અગુરુ લઘુનામકર્મના હૃદયથી હોય અને તિષ્ઠેણ કે ॥ તીર્થકરનામકર્મના હૃદયથી તિહુઅણસ્તવિ કે ॥ ત્રિષ્ટુવને પટલે સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલવાસી જીવોને પણ પુજો કે ॥ પૂજનીય હોય. હૃદયકેવલિણો કે ॥ તેનો હૃદય કેવલીને હોય ॥ કૃત્યહાર્થઃ ॥ ૪૪ ॥

અંગ કે ॥ જીવતું ઔદારિકાદિક શરીર, તે ગુરુ પટલે જારી અત્યંત સ્થૂલ નિર્વહું ન જાય પડું પણ ન હોય તથા લઘુ પટલે હલ્લું અત્યંત ધુર્લ પળ ન હોય, જો અત્યંત લઘુ હોય તો વાથે ભ્રાહ્મતાં રાહ્યું ન જાય, તેથી અત્યંત સ્થૂલ પણ નહીં અને અત્યંત કૂચ પણ નહીં. પડું સમચારણ શરીર, જે કર્મના હૃદયથી લહીયે, તે કર્મનું નામ અગુરુલઘુનામકર્મ જાણવું.

હવે તીર્થકરનામકર્મ કહે છે. તીર્થકરનામકર્મના પ્રદેશોદયથી પણ આહ્વાપેશ્વર્ય અન્ય પ્રાણીની અપેક્ષાએ વિશેષ હોય તથા જે જવે તીર્થકર પદવી પામશે, તે જવને વિષે કથ્યાણક મહોત્સવે ઈષ્ટાદિક પૂજે, સ્તવે તથા ઇક આહારનિહાર કરતાં કોઈ દેહે નહીં, ચીકું રોગરહિત સુગંધિતરહિત પ્રત્યેદ, મલ રહિત શરીર હોય. ત્રીકું સુગંધિમાન શ્વાસોશ્વાસ હોય. ચોકું લોહી, માંસ હજ્જલ. ૫ ચાર અતિશય જન્મથી પ્રદેશોદય હોય તથા ચાર ધારીઆં કર્મ, હાય કૃત્સા પત્તી કેવલજ્ઞાન પામે થકે તીર્થકરનામકર્મને હૃદયે સમવસરણદિ ચિન્તિત હોય, પાંત્રીશ ગુણ સહિત ધાણીયે કરી જન્મજનને પ્રતિવોધિ તીર્થકર કહેતાં સાધુ, આવક, અવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંચની સ્થાપના કરે તથા પ્રથમ ગણધરની સ્થાપના કરે તથા દેશના અફલ ન આવ તથા કર્મકૃત્યથી અગીઆર અતિશય આવ. દેવતાના કૃત્સા હંગણીશ અતિશય હોય ૫ સર્વ તીર્થકરનામકર્મના રસોદયથી આવ ॥ ૪૫ ॥

હવે નિર્માણનામકર્મનું સ્વરૂપ કહીયે ટૈયે.

અંગોવંગ નિઅમિણં, નિમ્માણં કુણ્ણ સુત્તહારસમં ॥

હવધાયા હવ હમ્મઝ, સતણુ અવયવલંઘિ ગાર્હિં ॥ ૪૬ ॥

અર્થ-અંગોવંગ કે ॥ અંગોપાંગનું નિઅમિણં કે ॥ ઝામનું ઝામ આણું, તે નિમ્માણંકુણ્ણ કે ॥ નિર્માણનામકર્મ કરે, સુત્તહારસમં કે ॥ તે સૂત્રધાર સરહું જાણવું. હવધાયા કે ॥ હવધાતનામકર્મથી હવહમ્મઝ કે ॥ હણાય, પીહાય, સતણુ કે ॥ પોતાના શરીરના, અવયવ કે ॥ અવયવે કરી લંઘિગાર્હિં કે ॥ પહજીતી ચોરદંતાદિકે કરી ॥ કૃત્યહાર્થઃ ॥ ૪૬ ॥

ઔદારિકાદિક જાણ શરીરનાં અંગોપાંગ હાથ, પગ, પેટ, પુંઠ, મલ્લકાદિક જે જ્યાં જોઈયે, તે ત્યાં થાપે, પણ ફેર ફાર ન હોય. હાથને ઝામે પગ ન હોય, અને પગને ઝામે હાથ ન હોય પરંતુ પગને સ્થાનકે પગ અને હાથને સ્થાનકે હાથ હોય, એમ પંચેન્દ્રિયણપણું જે જ્યાં તે ત્યાં હોય, એમ અંગોપાંગનો નિયમ નિર્ધાર, જે કર્મના હૃદયથી જીવ કરે, તે નિર્માણનામકર્મ. ૫ કર્મે કરી અંગોપાંગનામે કરી નીપજાગ્યાં જે અંગોપાંગ તેનાં ઝામ, વ્યવસ્થા હોય. અહીં દૃષ્ટાંતે દેખાવે છે. જેમ સૂત્રધાર, કાષ્ટપાપાણી પુતલીનો કનનાર પૂતલીને ષડ્ઠો જૂદાં જૂદાં હાથ પગના આકારના કાષ્ટલંક તે જ્યાં જેવા જોઈયે ત્યાં તેવા મેલીને પૂતલી કરે, તે નિર્માણનામકર્મ.

હવે હવધાત નામકર્મનું સ્વરૂપ કહે છે. હવધાત નામકર્મથી જીવ હણાય, પીહાય, સ્વલના પામે, શોષે કરી સ્વલના પામે? તે કહે છે સતણુઅવયવ કે ॥ પોતાનાં અંગ, પહજીતી, ચોરદંત, તથા અધિક અંગુલિ હોય. તથા રસોલી પ્રસુલ અધિકે અંગે કરી તથા ઠંઠે અંગે કરી જીવ ડુઃખ પામે, તે હવધાતનામકર્મનો હૃદય જાણવો ॥ ૪૭ ॥

હવે ત્રસાદિક દસ પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

ચિ તિં ચઙ પિંદિ તસ્સા, બાયરંઢ બાયરાજિઆ થૂલાં ॥

નિઅ નિઅ પજ્ઞતિ જુઆ, પંજ્ઞત્તા લઙ્કિ કરણેહિં ॥ ૪૯ ॥

અર્થ— ચિ કે૦ બે ઇંદ્રિય, તિ કે૦ તેંદ્રિય, ચઙ કે૦ ચૌરંદ્રિય, પિંદિ કે૦ પંચેંદ્રિય જીવ, તે તસ્સા કે૦ પ્રથમ ત્રસ નામકર્મ. બીજું બાયરંઢ કે૦ વાદરનાકર્મના ઉદયથી બાયરાજિઆથૂલાં કે૦ જીવ વાદર, સ્થૂલ કહેવાય, સૂક્ષ્મ પીટી વાદર થાય, ત્રીજું નિઅનિઅપજ્ઞતિજુઆ કે૦ પોતપોતાની જેટલી પર્યાસિ હોય તેટલી પર્યાસિ સહિત જીવ હોય, તે પંજ્ઞત્તાલંકિકરણેહિં કે૦ અપર્યાસા લઙ્કિયેં કરી તથા કરણે કરી ૫ બે જેદેં કરી પર્યાસા તેમજ અપર્યાસા પણ બે જેદેં જાણવા ॥ ઇત્યરુથઃ ॥ ૪૯ ॥

૧ જે ત્રસ પામે તાપાદિકેં કરી કુલ્લથકી બીક પામતો ગયાયેં આવે તથા આહારાદિકને અર્થેં સ્થાનાંતરેં જાય તેં ત્રસ. જે કર્મને ઉદયેં જીવ સ્થાવરપણું ઝાંની બે ઇંદ્રિયાદિક ત્રસપણું પામે, ત્રસ નામ ધરાવે જે કર્મના ઉદયથી તે ત્રસનામ કર્મ. તથા જે કર્મથી જીવ, ત્રસપણું મૂકી આવરપણું પામે તે સ્થાવરનામકર્મ. બીજો વાદર પટલે ઇંદ્રિયેં ગ્રહવા યોગ્ય, જો પણ એકેંદ્રિય ધૃષ્ણિયાદિક ચારનાં શરીર, ૫૬, બે તથા સંસ્થાતાં મલ્યાં થકાં પણ ઇંદ્રિયેં ગ્રહવાય નહીં, કેવલ અસંસ્થાતા શરીરનો પિંઠ ઇંદ્રિયેં ગ્રહવાય; તે પણ વાદર કહેવાય. અને જો અસંસ્થાતા અસંસ્થાતા જેદેં મલે, તો પણ જે ઇંદ્રિયેં ન ગ્રહવાય, તે સૂક્ષ્મશરીર કહીયેં. ૫ બે પ્રકૃતિ પણ પુજ્ઞવિપાકીની છે. તેથી આપણું વિપાકશરીર, પુજ્ઞ લેવાય, તે જાણી વાદરપર્યાયનું નિમિત્ત, તે વાદરનામકર્મ અને જે સૂક્ષ્મપર્યાયનું નિમિત્ત, તે સૂક્ષ્મનામકર્મ. ૫૬ વાદરનામકર્મને સૂક્ષ્મનામકર્મ બે સાથેં કહ્યાં.

૨ હવે ત્રીજું પર્યાસિનામકર્મ કહે છે. જે કર્મના ઉદયથી જીવ, આરંજેલી પર્યાસિ પૂર્ણ કહ્યા વિના મરે નહીં, તે પર્યાસિનામકર્મ જાણવું. ત્યાં એકેંદ્રિયને ધૂરની ચાર પર્યાસિ તથા વિકલેંદ્રિયને અને અસંજિયા પંચેંદ્રિયને જાણા હોય, તે જાણી પાંચ પર્યાસિ હોય, તથા સંજિયા પંચેંદ્રિયને મન હોય, તે જાણી ૭ પર્યાસિ ઉપસિના પ્રથમ સમયથી આરંજે, તે આપ આપણી આરંજેલી પર્યાસિ પૂર્ણ કહ્યા પઠી મરે, પણ અધુરિયેં ન મરે, તે લઙ્કિપર્યાસો તથા કરણ પટલે આહાર શરીર અને ઇંદ્રિય પર્યાસિ પૂર્ણ નથી થઈ, ત્યાં મુઠી તેને કરણ અપર્યાસો કહીયેં. અને પૂર્ણ થાય પઠી કરણપર્યાસો કહીયેં. અથવા જે જે પર્યાસિ પૂરી કરી નથી તે તેની અપેદ્ધાયેં કરણ અપર્યાસો અને પૂરી કરી તેની અપેદ્ધાયેં કરણપર્યાસો અને જે કર્મના ઉદયથી આરંજેલી પર્યાસિ, પૂર્ણ કહ્યા વિના મરે, તે લઙ્કિઅપર્યાસો હોય. તે અપર્યાસનામ કર્મ. ત્યાં પર્યાસિ કહેતાં પુજ્ઞલ્હના ઉપચયથી અર્થ જે પુજ્ઞલપરિણમનહેતુશક્તિ વિશેષ, તે વિષય જેદેં ૭ પ્રકારે છે. ૧ આહાર, ૨ શરીર, ૩ ઇંદ્રિય, ૪ શ્વાસોશ્વાસ, ૫ જાણ, ૬ મન. ૫ ૭ પર્યાસિ છે. તે મન્યે ૧ જે શક્તિવિશેષેં જીવ, પુજ્ઞલ ગ્રહી લલ રસ ગૂદા કરે, તે આહારપર્યાસિ. ૨ જે શક્તિવિશેષેં રસ થયો તેને સાત ધાતુપણે પરિણમાવે, તે વીજી શરીરપર્યાસિ. તે ધાતુને ઇન્દ્રિયપણે પરિણમાવવાની શક્તિ, તે ત્રીજી ઇંદ્રિયપર્યાસિ. ૪ શ્વાસોશ્વાસ. વર્ગ-જ્ઞાદલ લઙ્કિશ્વાસપણે પરિણમાવી અવલંબી મૂકવાની; તે ચોથી શ્વાસોશ્વાસપર્યાસિ ૫ જાણાલ્હ લઙ્કિ જાણપણે પરિણમાવી અવલંબી મૂકવાની શક્તિ, તે પાંચમી જાણપર્યાસિ. ૬ મનોલ્હ લ્હ મનપણે પરિણમાવી અવલંબી મૂકવાની શક્તિ, તે ષષ્ઠી મન: પર્યાસિ. ૫ ૭ પર્યાસિનો આરંજ સંસકાલેં હોય, તે પઠી ૫૬ સમયેં આહાર પર્યાસિ પૂર્ણ કરે, તે પઠી અંતસ્સુહૃતેં શરીરપર્યાસિ પૂર્ણ કરે, તે પઠી ઔદારિક. શરીરવાલો અંતર સુહૃતેં સુહૃતને આંતરેં શોષ ચાર પર્યાસિ પૂર્ણ કરે અને વૈજિય તથા આહારક શરીરવાલો. સમયને

અંતરે પૂર્ણ કરે, આગલી વે પર્યાપ્તિ સૂક્ષ્મ છે, તેથી કાલનો ફેર આવે. જેમ ઠ જણી કાંતનારી, સાથે કાંતવા બેઠી તેમાં જે સ્થૂલ કાંતે, તે વહેલું કોકઠું પુરું કરે અને સૂક્ષ્મ કાંતે તે, મોઠું કોકઠું જરે, એમ પર્યાપ્તિને પણ જાણવી ॥ ૪૯ ॥

હવે પ્રત્યેક નામકર્મ કહે છે.

પત્તે અતણ પત્તે, હદણં દંતઅઘિમાઙ્ગ ધિરં ॥

નાનુવરિ સિરાઙ્ગ સુહં, સુજગાઠં સવજણ્ણજ્ઞો ॥ ૫૦ ॥

અર્થ- પત્તેઅતણ કે ૦ ઔદારિક તથા વૈક્રિય શરીર, પ્રત્યેક ઇટલે જીવ જીવ પ્રત્યે જૂઠું જૂઠું નિરાહું આપ આપણી નિઠાનું શરીર હોય. હદણં કે ૦ જે કર્મના હદયથી તે પત્તે કે ૦ પ્રત્યેક નામકર્મ. ઇટલે સાધારણ અનંતા જીવનું એક શરીર નિગોદ છે. તે મૂકીને પ્રત્યેક શરીરપણું પામે જે કર્મથી; તે પ્રત્યેકના-મર્મ. તથા પ્રત્યેકપણું મૂકી સાધારણમાંહે અવતરે સાધારણ નામ ધરાવે જે કર્મના હદયથી તે સાધારણ-નામકર્મ. તથા ૫ દંતઅઘિમાઙ્ગ ધિરં કે ૦ દંત અસ્થિ પ્રમુલ અવયવનો દૃઢ વંધ હોય સ્થિર-નિશ્ચલ હોય, જે કર્મના હદયથી તે સ્થિરનામકર્મ. તથા કાન, પાપણ, જીજ પ્રમુલ શરીરાવયવ, જે કર્મના હદયથી અ-સ્થિર ઇટલે ચપલ હોય, તે અસ્થિરનામકર્મ. ૫ વે પ્રકૃતિનો હદય અવિરોધી છે હ્રુવોદય જાણી સાથે હોય.

૬ હવે શુજનામકર્મ કહે છે. નાનુવરિસિરાઙ્ગસુહં કે ૦ નાત્રી ઉપરલાં અંગ હસ્ત પ્રમુલ મસ્તકાદિક અ-વયવ શુજનામકર્મના હદયથી શુજ હોય, તેને સ્પર્શે કોઈ અપ્રીતિ ન પામે તથા નાત્રીની નીચેના અંગ જે પગ પ્રમુલ, તે જેને છાગે તેથી તે અપ્રીતિ પામે, તે અશુજનામ કર્મથી હોય. ૫ વે પ્રકૃતિ પણ હ્રુવોદયી હદય અવિરોધી છે.

૭ હવે સૌજાગ્યનામકર્મ કહે છે. સુજગાઠંસવજણ્ણજ્ઞો કે ૦ સૌજાગ્યનામકર્મના હદયથી જીવ તથાવિષ્ ઉપકાર કલ્યા વિના તથા સ્વજનાદિક સંવંધ વિના પણ સર્વજનને ઇષ્ટ, વહ્નજ હોય, સુવાહુની પેરે. તથા સૌજાગ્યનામકર્મના હદયથી જીવ, કોઈને ધણા ઉપકાર કરે તો પણ તથા સ્વજનાદિકને પણ વસુદેવના પૂર્વ-જવનો જીવ, નંદીપેણની પેરે અનિષ્ટ છાગે, તે સૌજાગ્યનામકર્મ ॥ ૫૦ ॥

હવે સુસ્વરનામકર્મ કહે છે.

સુસરા મહુર સુહં કુણી, આઙ્ગા સવ્વલોઅ ગિપ્પવઠં ॥

જસઠં જસકિત્તીઠં, થાવરદસગં વિવજ્ઞાઠં ॥ ૫૧ ॥

અર્થ-સુસરા કે ૦ સુસ્વરનામ કર્મના હદયથી મહુર કે ૦ મહુર મીઝો, સુહં કે ૦ સુહદાયિ, કુણી કે ૦ ધ્વનિ ઇટલે સ્વર હોય. આઙ્ગા કે ૦ આદેયનામ કર્મથી તે પુરુષનું સવ્વલોઅ કે ૦ સર્વ લોકને ગિપ્પ કે ૦ પ્રહ્વાયોગ્ય પદું વઠં કે ૦ વચન હોય, જસઠંજસકિત્તીઠં કે ૦ યશકીર્તિનામકર્મથી જીવની યશ, કીર્તિ, સર્વજ હોય થાવરદસગંવિવજ્ઞાઠં કે ૦ સ્થાવરદશકો ૫ થકી વિપરીતાર્થ જાણવો ॥ इत्यक्षरार्थः ॥ ૫૧ ॥

૮ કોકીલાની પેરે ઝીણો, મીઝો, શુક, શુક સાલહી કેતાં મેના, તથા મયૂરની પેરે શુજ સુહદાયિ દુઃસ્વવારક સ્વર સહીયે, તે સુસ્વરનામકર્મના હદયથી જાણવો. તથા સ્વર, હંટ, ફેતકારી, હુંકઢી, માઝાર, ધૂઢના શબ્દની પેરે કહવો, કાગલા સ્વરની પેરે અનિષ્ટ, ઘોષરો વિરુપ સ્વર પામીયે, તે દુઃસ્વરનામકર્મનો હદય, ૫ જાપાપર્યાપ્તિ પૂરી કલ્યા પઢી હોય, તે જાણી વચનપ્રતિવંધ છે અને શ્રોત્રેન્દ્રિયને સુહદાયી તથા દુઃસ્વદાયિ હોય.

૧ આદેયનામકર્મના ઉદયથી જીવનું વચન, શુચ શક્તિના વચનની પેરેં દૃશમાનવા યોગ્ય સુલે સમજવા યોગ્ય હોય, તેમજ આનાદેયનામકર્મના ઉદયથી જીવ, જો પણ માણું હિતકારક વચન કહે, તો પણ તેનું વચન કોઈને સુધાય નહીં અશુચ શક્તિની પેરેં અનિષ્ટપણે માને, સુસ્વર થકા પણ અપ-શક્તિની પેરેં સુધાય નહીં. અહીં આદેયથી માન્ય વચન હોય અને સુસ્વરનામકર્મથી મુકંઠ હોય પટલો જેદ જાણવો.

૧૦ જે એકદિશોં નામ વિસ્તરે, તે કીર્તિ. અને જે ચારે દિશાવેં શોજા બોલાય, તે યશ, અથવા દાન શીલાદિક ગુણેં કરી શોજા વધે, તે કીર્તિ અને પોતાના પરાક્રમે ઋણજાવ શત્રુજયાદિક ગુણ વિસ્તરે, તેને યશ કહીયે. ૫ બે વાનાં જે કર્મના ઉદયથી જીવ લહે, તે યશઃકીર્તિનામકર્મ. તથા જેના ઉદયથી યશઃ-કીર્તિ ન લહે, તે અયશઃકીર્તિનામકર્મ. ૫ ત્રસ દશકો કહ્યો.

અને ૫ થકી વિપરીત હલટો અર્થ સ્થાવરાદિક દશ નામકર્મનો જે જેદ, જે જણી ત્રસ ફીટી સ્થાવ-ર આય, તે સ્થાવર નામ કર્મ, તેમજ વાદર પણું ફીટી સૂક્ષ્મપણું પામે, એમ અનુક્રમે સ્થાવર દશક જાણ-કું. પટલે ત્રસવિંશતિનું સ્વરૂપ કહ્યું. ૫ રીતેં નામકર્મના શઢશઢ તથા ત્રાણ તથા એકશોને ત્રણ જે-વનું સ્વરૂપ કહ્યું. ૫ ૫૧ ॥

હવે ગોત્ર તથા અંતરાય ૫ બે કર્મ કહે ડે.

ગોત્રં કુલુચ નીચં, કુલાલ શ્વ મુષઢ યંજલાઈચં ॥

વિગ્ધં દાણે લાજે, જોગુવજોગેસુ વિરિષ્ચ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ- ગોત્રં કે૦ ગોત્રકર્મ, કુલ કે૦ બે જેદેં ડે એક હલ કે૦ હલ્લેગોત્ર, બીજું નીચં કે૦ નીચેગોત્ર, ત્યાં કુલાલશ્વમુષઢ કે૦ કુંજારની પેરેં ઘડેલા જણા ઘડા સરહું હલ્લેગોત્ર, અને યંજલાઈચં કે૦ કુંજાર અશુચ યંજલ પટલે મદિરા પ્રમુખનો ઘડો પણ ઘડે, તેના સરહું નીચેગોત્ર. તથા વિગ્ધં કે૦ અંતરાયક-ર્મ પાંચ જેદેં એક દાણે કે૦ દાનાંતરાયકર્મ, લાજે કે૦ લાજાંતરાયકર્મ, જોગ કે૦ જોગાંતરાયકર્મ, હવ-જોગેસુ કે૦ હવજોગાંતરાયકર્મ, વિરિષ્ચ કે૦ વીર્યાંતરાયકર્મ ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ૫૨ ॥

તે ગોત્રકર્મના બે જેદ. એક હલ્લેગોત્ર. બીજું નીચેગોત્ર, તે બે દૃષ્ટિં કરી સમજાવે ડે. વિશિષ્ટજાતિ જ-ત્રિયકાશ્વપાદિક, હમ્રાદિકકુલ, હત્તમ વલવિશિષ્ટરૂપ યેશ્વર્ય, તપોગુણ, વિદ્યારુણ સહિત હોય તે હલ્લેગોત્ર તથા જિહ્વાકાદિક, કુલહીન જાત્યાદિક લહે, તે નીચેગોત્ર. જેમ કુલાલ પટલે કુંજાર તે જણા ઘડાં ની-પજાવે, તે લોકમાં કુસુમ, ચંદન, આસ્થા પટલે અદ્વતશું પૂજા પામે, મંગલકાર્યે કલશ સ્થાપે, તેમ હલ્લે-ગોત્રના ઉદયથી જીવ વિશિષ્ટ જાત્યાદિક ગુણેં કરી જો પણ બુદ્ધ્યાદિકેંહીન હોય તો પણ હત્તમ જાતિકુ-લાદિક ગુણેં કરી મનાય. તથા નીચેગોત્રના ઉદયથી જીવ યંજલા પટલે મદિરાનું ઘમ જે ઘડો તે જોપણ મદિરાહીન હોય તો પણ માન ન પામે, તેમજ જો બુદ્ધ્યાદિક ગુણવંત હોય, તો પણ નીચકુલ ડે માટે તે જીવ પાંતિ ન પામે. ૫ રીતેં ગોત્રકર્મ કહ્યું.

હવે આત્મં અંતરાયકર્મ કહે ડે. એના પાંચ જેદ ડે, જે કર્મના ઉદયથી જીવ, શુદ્ધજન્ય હતે, શુચ પાત્ર મણે થકે દાન દેવાને વાંઠતો પણ દાન આપી ન શકે, તે પહેલું દાનાંતરાયકર્મ. જે કર્મને વશોં દે-વાવાલો ડતાં ડૃષ્ટ વસ્તુ વાંઠતો યાવે તથા વ્યાપારેં માણો થકો પણ ડૃષ્ટ વસ્તુ ન પામે, તેનું નામ વીજું લાજાંતરાયકર્મ. તથા જે એક વેલા જોગવાય, તે પૂજ્ય આહારાદિક જોગ-જન્ય હતે જોગવાવા વાંઠતો, વિ-રતિ વિના જોગવી ન શકે, તે વીજું જોગાંતરાયકર્મ. તથા જે ઘણા વલત જોગવાય, તે હવજોગ, એવા સ્ત્રી

તથા આચરણાદિકના ઉપજોગ વાંઠતો, આચરણાદિક ઠટે હુંતે જે કર્મના હૃદયથી પહેરી જોગવી ન શકે, તે જોણું ઉપજોગાંતરાયકર્મ. તથા જે કર્મના હૃદયથી મિથ્યા ક્રિયાને સમર્થ થકો પણ જીવ, તે ક્રિયા કરી ન શકે, તે બાહ્યવીર્યાંતરાયકર્મ. તથા જે સમ્યક્દૃષ્ટિ સાધુ મોહાર્થે ક્રિયા કરવાને હીંને, પદલે પ્રવ-
સે, તો પણ કરી ન શકે, તે પંક્તિવીર્યાંતરાયકર્મ. તથા જોણે કરી દેશવિરતિપણું વાંઠતો પાઠી ન શકે, તે બાહ્યપંક્તિવીર્યાંતરાયકર્મ. ૫ પાંચસું વીર્યાંતરાયકર્મ જાણવું. ॥ ૫૨ ॥

૮	કર્મની મૂલપ્રકૃતિ. ૮	૨૭	મોહનીયની પ્રૃ ૨૭	૪	આયુઃકર્મની પ્રૃ ૪
૧	જ્ઞાનાવરણીય કર્મ.	૧	સમ્યક્ત્વમોહનીય.	૧	દેવાયુ.
૨	દર્શનાવરણીય કર્મ.	૨	મિશ્રમોહનીય.	૨	મનુષ્યાયુ.
૩	વેદનીય કર્મ.	૩	મિથ્યાત્વમોહનીય.	૩	તિર્યગાયુ.
૪	મોહનીય કર્મ.	૪	અનંતાનુવંધક્રોધ.	૪	નરકાયુ.
૫	આયુઃ કર્મ.	૫	અપ્રત્યાસ્થાન ક્રોધ.	૧૦૩	નામકર્મની પ્રૃ ૧૦૩
૬	નામ કર્મ.	૬	પ્રત્યાસ્થાન ક્રોધ.	૧	નરકગતિ નામકર્મ.
૭	ગોત્ર કર્મ.	૭	સંજ્વલન ક્રોધ.	૨	તિર્યંગતિ નામકર્મ.
૮	અંતરાય કર્મ.	૮	અનંતાનુવંધીમાન.	૩	મનુષ્યગતિ નામકર્મ.
૫	જ્ઞાનાવરણીયની પ્રૃ ૫	૯	અપ્રત્યાસ્થાનમાન.	૪	દેવગતિ નામકર્મ.
૧	મતિજ્ઞાનાવરણીય.	૧૦	પ્રત્યાસ્થાનમાન.	૫	પૃષ્ઠાંદ્રિય જાતિનામ.
૨	શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય.	૧૧	સંજ્વલનમાન.	૬	વૈંદ્રિય જાતિનામ.
૩	અવધિજ્ઞાનાવરણીય.	૧૨	અનંતાનુવંધીમાયા.	૭	તૈંદ્રિય જાતિનામ.
૪	મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય.	૧૩	અપ્રત્યાસ્થાનમાયા.	૮	ચતુર્રંદ્રિય જાતિનામ.
૫	કેવલજ્ઞાનાવરણીય.	૧૪	પ્રત્યાસ્થાનમાયા.	૯	પૃષ્ઠાંદ્રિય જાતિનામ.
૬	વર્ણનાવરણીય પ્રૃ ૬	૧૫	સંજ્વલનમાયા.	૧૦	ઔદારિક શરીરનામ.
૧	ચક્ષુદર્શનાવરણીય.	૧૬	અનંતાનુવંધી લોજ.	૧૧	વૈક્રિય શરીરનામ.
૨	અચક્ષુદર્શનાવરણીય.	૧૭	અપ્રત્યાસ્થાન લોજ.	૧૨	આહારકશરીરનામ.
૩	અવધિદર્શનાવરણીય.	૧૮	પ્રત્યાસ્થાન લોજ.	૧૩	તૈજસશરીરનામ.
૪	કેવલદર્શનાવરણીય.	૧૯	સંજ્વલન લોજ.	૧૪	કાર્મણશરીરનામ.
૫	નિદ્રા.	૨૦	હાસ્યનોકષાય.	૧૫	ઔદારિક અંગોપાંગ.
૬	નિદ્રાનિદ્રા.	૨૧	રતિનોકષાય.	૧૬	વૈક્રિય અંગોપાંગ.
૭	પ્રચલા.	૨૨	અરતિનોકષાય.	૧૭	આહારક અંગોપાંગ.
૮	પ્રચલાપ્રચલા.	૨૩	શોકનોકષાય.	૧૮	ઔદારિકઔદારિક વં
૯	શીળ્લી.	૨૪	જયનોકષાય.	૧૯	ઔદારિક તૈજસવંધન.
૧૦	વેદનીય કર્મની પ્રૃ ૧૦	૨૫	હુરુપ્સાનોકષાય.	૨૦	ઔદારિક કાર્મણવંધન.
૧	શાતાવેદનીય.	૨૬	પુરુષવેદનોકષાય.	૨૧	ઔદારિકતૈજસ્ કાર્મણવંધન.
૨	અશાતાવેદનીય.	૨૭	સ્ત્રીવેદનોકષાય.	૨૨	વૈક્રિયવૈક્રિયવંધન.
		૨૮	નર્પુસકવેદનોકષાય.	૨૩	વૈક્રિયતૈજસવંધન.

३४ वैक्रियकर्मण्वर्धन.	१४ श्वेतवर्णनाम.	८४ त्रसनामकर्म.
३५ वैक्रियतैजस्कर्मण्वर्धन.	१५ सुरजिगंध.	८५ बादरनामकर्म.
३६ आहारक आ० बंधन.	१६ सुरजिगंध.	८६ पर्याप्तनामकर्म.
३७ आहा० तै० बंधन.	१७ तिक्करस.	८७ प्रत्येकनामकर्म.
३८ आहा० का० बंधन.	१८ कटुकरस.	८८ स्थिरनामकर्म.
३९ आ० तै० का० बंधन.	१९ कषायरसनामकर्म.	८९ शुंजनामकर्म.
४० तैजस्तैजस् बंधन.	२० आम्लेरसनामकर्म.	९० सौजायनामकर्म.
४१ तैजसकर्मण्वर्धन.	२१ मधुररसनामकर्म.	९१ सुस्वरनामकर्म.
४२ कर्मण्वर्धन.	२२ कर्कशस्पर्शनामकर्म.	९२ आदेयनामकर्म.
४३ औदारिकसंघातन.	२३ मृदुस्पर्शनामकर्म.	९३ यशःकीर्तिनामकर्म.
४४ वैक्रियसंघातन.	२४ गुरुस्पर्शनामकर्म.	९४ स्थावरनामकर्म.
४५ आहारकसंघातन.	२५ सूक्ष्मस्पर्शनामकर्म.	९५ सूक्ष्मनामकर्म.
४६ तैजससंघातनाम.	२६ शीतस्पर्शनामकर्म.	९६ अपर्याप्तनामकर्म.
४७ कर्मण्वर्धननाम.	२७ उष्णस्पर्शनामकर्म.	९७ साधारणनामकर्म.
४८ वज्ररूपजनाराचसंघयण.	२८ क्षिप्रस्पर्शनामकर्म.	९८ अस्थिरनामकर्म.
४९ कषजनाराचसंघयण.	२९ रुक्मस्पर्शनामकर्म.	९९ अशुंजनामकर्म.
५० नाराचसंघयण.	३० नरकानुपूर्वी.	१०० दुर्जनामकर्म.
५१ अर्कनाराचसंघयण.	३१ तिर्यगानुपूर्वी.	१०१ दुःस्वरनामकर्म.
५२ कीलिकासंहनन.	३२ मनुष्यानुपूर्वी.	१०२ अन्यादेयनामकर्म.
५३ नेवहुसंहनन.	३३ देवानुपूर्वी.	१०३ अयशःअकीर्तिनामकर्म.
५४ समश्चतुरजसंस्थान.	३४ शुजविहायोगति.	२ गोत्रकर्मनी प्र० ३
५५ न्यग्रोधसंस्थान.	३५ अशुजविहायोगति.	१ उच्चैर्गोत्र.
५६ सादिसंस्थान.	३६ पराघातनामकर्म.	३ नीचैर्गोत्र.
५७ वामनसंस्थान.	३७ उन्मासनामकर्म.	५ अंतरायनी प्र० ५
५८ कुब्जसंस्थान.	३८ आतपनामकर्म.	१ शानांतराय.
५९ दुर्धसंस्थान.	३९ उद्योतनामकर्म.	३ साजांतराय.
६० कृष्णवर्णनाम.	४० अगुरुधुनामकर्म.	३ जोगांतराय.
६१ नीलवर्णनाम.	४१ तीर्थेकरनामकर्म.	४ उपजोगांतराय.
६२ लोहितवर्णनाम.	४२ निर्माणनामकर्म.	५ वीर्यंतराय.
६३ हारिश्चर्णनाम.	४३ उपघातनामकर्म.	५०० कर्मनी १५० कर्म प्र० जाणवी.

कर्मनाम.	ज्ञा.	द.	वे.	मो.	आयु.	नाम.	गो.	अं०	समग्र.
बंधप्रकृति.	५	५	३	३६	४	६७	३	५	१३०
उद्य.	५	५	३	३८	४	६७	३	५	१३३
उदीरणा.	५	५	३	३८	४	६७	३	५	१३३
सत्ता.	५	५	३	३८	४	१३३	३	५	१३६

सिरि हरिअसमं पञ्चं, जह पडिकूलेण तेण रायाई ॥

नकुणइ दाणाईअं, एवं विग्घेण जीवोवि ॥ ५३ ॥

अर्थ- सिरिहरिअ के० लक्ष्मीनुं घर पटले श्रीगृह ते जंनार, तेनो अधिकारी ते पण श्रीगृही पटले जंदारी समंपञ्च के० ते सरखुं, ए अंतरायकर्म कहुं ठे जह के० जेम ते जंदारी पडिकूलेण के० प्रतिकूल शके, तेणरायाई के० ते राजादिक दानादिक करवा वांटे, पण ठते योगें नकुणइदाणाईअं के० दान छाज जोगादिक न करी शके. एवंविग्घेणजीवोवि के० एम अंतरायकर्म करी जीवरूप राजा पण जाणवो ॥ इत्य. ॥

जंनारीनुं दीधुं, जेम राजा दीये, छाजे, जोगवे, तेम अंतरायकर्मनो जेवो ह्योपशम तेवो जीव दीये, छाजे, जोगवे, जेम ते जंदारी, ठते माछे देवराववा नहिंदे, ताहुं न खोले तो राजा माखनो धणी ठे तो पण दइ, खेइ, जोगवी न शके. एम आदिशब्दयकी मंत्रीश्वर, श्रेष्ठी, सार्धवाहादिक पण जंदारीयें रुंधि वस्तुं दान, छाज, जोग न पामे, तेम जीवरूप राजा पण अंतरायकर्मरूप जंदारीने वश यको दान, छाज, जोग, उपजोग, वीर्य, बांढतो पण दइ, खइ, जोगवी, उपजोगवी तथा वीर्यवल फोरवी न शके, जेवों तेने ह्योपशमं सथा ह्यें करी तथा आत्माने आयत वस्तु होय, तेवारें ते यथेद्वायें देइ, खेइ, जोगवे, वल वीर्य फोरवे. पटले अंतरायकर्मनी पांच प्रकृति कही. ए रीतें आठे कर्मनी मूल उत्तर एकशोने अचवन प्रकृतिनां छद्मण स्वरूप कहुं तेनो यंत्र लख्यो ॥ ५३ ॥

हवे ए आठ कर्म बांधवाना मुख्यहेतु तो मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग. ए चार ठे. ते तो आग बोया कर्मग्रंथने बिषे सविस्तरपणे कहेशे, परंतु इहां स्थूल हेतु कहे ठे. त्यां प्रथम ज्ञानावर्णीया दर्शनावर्णीयिना हेतु कहे ठे.

पडिणीअत्तण निन्हव, उवघाय पलंस अंतरापणं ॥

अच्चासायण याए, आवरण डुगं जिठं जयई ॥ ५४ ॥

अर्थ-पडिणीअत्तण के० गुर्वादिकनुं प्रत्यनीक पटले अनिष्ट आचरणनो करनार, निन्हव के० उलववे करी, उवघाय के० उपघात पटले हणवे विनाशवे करी, पलंस के० प्रघेप राखवे करी, अंतरापणं के० अंतराप करवे करी, अच्चासायणयाए के० ज्ञानदर्शननी अत्यंत आशातना करवे करी, आवरणडुगं के० ज्ञानावरण अने दर्शनावरण ए वे आवरणने जिठं के० जीव, जयई के० उपाजौं ॥ इत्यहरार्थः ॥ ५४ ॥

१ मतिश्रुत प्रमुख पांच ज्ञाननी तथा ज्ञानवंतनी तथा ज्ञानोपकरण पुस्तकादिकनी प्रत्यनीकता पटले अनिष्टपणुं, प्रतिकूलपणुं करडुं, जेम ज्ञान, ज्ञानवंतने मातुं थाय तेम करे, २ तथा निन्हव पटले जेनी पान्सेथी जण्यो होय ते गुरुने उलवतां, तथा जाण्यने अजाणुं कहेतां, ३ तथा ज्ञानवंत तथा ज्ञानोपकरणनो उपघात पटले अशिशङ्कादिकें करी विनाश करतां, ४ तथा ज्ञानवंत उपर तथा ज्ञानोपकरण उपर प्रघेप करतां, अंतरंग अरुचि, मत्सर घरतां, ५ जणताने अंतराय पटले अज, पाणी, वख, वस्ति, निषेधतां, कार्पातरें जोडतां, वार्त्तीतरें खगावतां, पउनविभेद करतां, ६ ज्ञानवंतनी अत्याशातना करतां, ७ हीनजाति ठे, इत्यादिक मर्म ठेदवे करी, आख देवे करी, प्राणांत कष्ट देवे करी तथा आचार्य उपाध्यायने मत्सर करतां अकार्लें सज्जाय करतां, योगोपधान हीन जणतां, असज्कार्यें सज्जाय करतां, ज्ञानोपकरण पासे ठते त्यां जघुनीति, वडीनीति, मैथुन करतां, पग खगाहतां, थूंक खगाहतां ज्ञानक्य विनाशतां, विणसतो उंवे-कतां, ज्ञानावरणकर्म वंधाय. तेम दर्शनावरण पण दर्शनप्रत्यनीकतादिक दोयें करी वंधाय. पण पटलुं दि-

शेष जे दर्शन पटले चहु, अचहुप्रमुखदर्शनी साधु, तेना पांचे ईदिय तेना उपर विरुडं चितवतां, तथा सम्मति तत्त्वार्थ नयचक्रवाळादिक दर्शनप्रजावक शास्त्र, तेनां पुस्तक ते उपर प्रत्यनीकतादि समाचरतां थकां, दर्शनावरणकर्म बंधाय. एम आवरण बंध हेतु बेना कइया ॥ १४ ॥

हवे शाता तथा अशातावेदनीय बंधहेतु कहेहे.

**गुरुजति खंति करुणा, वय जोग कसाय विजय दाण जुठं
दढ धम्माई अज्झइ, सायमसायं विवज्जयठं ॥ १५ ॥**

अर्थ- गुरुजति के० गुरुजकिये करी, खंति के० हमायें करी, करुणा के० करुणाजावें करी, वय के० व्रत पाळतां जोग के० संयमयोगें करी, कसायविजय के० कषाय जीपतां, दाणजुठं के० दानशीलादिक गुणें करी सहित होय. दढधम्माई के० दढधर्मी प्रियधर्मी इत्यादिक शुजकारणें करी, अज्झइ के० उपाजें, साय के० शातावेदनीयने अने असायविवज्जयठं के० अशातावेदनीय एसी विपरीतपणें बांधे ॥ इत्यह्वरार्थः १५

१ गुरु पटले पोतानां माता, पिता, धर्माचार्य, तेनी जकि पटले सेवा करतां, २ हमा पटले समर्थाइ ठते पारका अपराधने सहन करतां, ३ परजीवने जुखीया देखी तेना जुख टाखवानी बांढा भरतां, ४ पांच महाव्रत तथा अणुव्रत निर्दूषण पाळतां, ५ योग पटले दशविध चक्रवाळ समाचारीरूप संयमयोग साचवतां, ६ क्रोध, मान, माया अने छोजरूप कषाय तथा हास्यादिकनोकषाय, तेनो विजय पटले जीपवे करी, उदय आव्याने निःफल करतां, ७ पुषाप दान तथा अजय दान देतां, सर्व जीवने उपकार करतां, हित चितवतां, ८ धर्मे विषे स्थिरपरिणाम राखतां, पटले मरणांत कष्ट आवे अके पण धर्मे न भूकतां, एवो धर्मरागसहित जीव तथा आदिशब्दशकी बाळ, वृद्ध, ग्लानादिकनुं बैयावळ करतो, धर्मवतने धर्म कर्त्तव्यमां वर्त्ततां सहाय देतो, चैत्यजकि रुडी पेरें करतो, सरागसंयमें देशविरति पाळतो, तथा अकामनिर्जारा, बाखतप, शौच, सत्यादिक शुजपरिणामें वर्त्ततो जीव, शातावेदनीय कर्म उपाजें, बांधे. ५ शातावेदनीयना बंधहेतु कइया. तेसी विपरीतें चालतो अशातावेदनीय बांधे, पटले गुरुने विराधतो, अहमायें वर्त्ततो, निःकरुणायें प्रवर्त्ततो, व्रत खइ विराधतो, समाचारी छोपतो, षणो कषाय उदीरतो, कृपणतायें धर्मे अस्थिरपणे चैत्यादिकनी आशातनायें. तथा शीख छोपतां, हाथी, घोडा, बलद, छंद, प्रमुखने दमतां, नाथतां, अंकतां पीना देतां, परने शोक संताप छपजावतां, अविरति, अहित परिणामें जीव, अशातावेदनीय बांधे १५

हवे मिथ्यात्वमोहनीयना बंध हेतु कहेहे.

उमग्ग देसणामग्ग, नासणा देव दव हरणेहिं ॥

दंसणमोहं जिण मुणि, चेइअ संघाइ पडिणीठं ॥ १६ ॥

अर्थ- उमग्गदेसणा के० उन्मार्गनी देशनायें, मग्गनासणा के० ज्ञानादिक सन्मार्गनो विनाश करतां, देवदवहरणेहिं के० देवतुं अन्य हरण करतो जीव, दंसणमोहं के० दर्शनमोहनीयकर्म बांधे. वली जिण के० तीर्थंकर, मुणि के० साधु, चेइअ के० चैत्य, ते जिनप्रतिमा, संघाइ के० संघ प्रमुखना पडिणीठं के० प्रत्यनीकपणे दर्शनमोहनीय कर्म बांधे. ॥

१ उन्मार्ग-पटले संसारहेतु जे हिंसादिक आश्रव तेने मोहहेतुपणे देखावतां, एकांतनयें एकली क्रिया अथवा एकटा ज्ञानथी मोह एमज विनय दयादिक एकांतें उपदेशतां, २ तथा मार्ग पटले विशिष्टक्षुपेपशमजन्य निशिष्टगुणज्ञान, दर्शन, चारित्र, समुदायरूप मोहप्राप्तिहेतुस्वरूप फलशुद्ध, तेने नसाडवे करी ५-

एते सन्मार्गे रक्षा जे परजीव, तेने एकांतनयनी देशनायें करी मार्गथकी चूकवतो, ३ देवज्ञ्य, ज्ञानज्ञ्या-
दिक. त्यां देराशने उपयोगी एटले काम आवे, एवां, काष्ठ, पापाण मृत्तिकादिक तथा तन्निमित्त हिरण्य.
धनादिक तथा देराशरानी चमिप्रमुख तेने इतों तथा देवज्ञ्य करी धरकार्यकरतो, व्यापार करतो, परने
देवज्ञ्य विणाशतो देखी, ठरी शक्तियें छेवेली मूकतो थको पण जीव, अर्ही दर्शनमोहनीय कहतां, मि-
थ्यात्वमोहनीयकर्म बांधे. जे जणी एटलां कार्य मिथ्यात्वने उदयें होय. त्यां बंध, मिथ्यात्वनोज होय. वस्त्री
बीजा पण हेतु कहे ठे. जिन के० केवली तथा तीर्थकरनी प्रत्यनीकता एटले अवर्णवाद बोले, जे ए सर्वज्ञ
ठे तो अशुचिरस स्वाद लहे? तथा समवसरणादिक क्कजि जोगवे ठे तो वीवराग ज्ञाना? इत्यादिक निंदा
करतो, तथा मुनि एटले सुसाधु, चैत्य एटले जिनप्रतिमा देहरादिक तथा संघ जे साधु, साधवी, श्रावक
अने श्राविकानो समुदाय. आदि शब्दथकी सिद्ध श्रुतादिक, तेनी प्रत्यनीकता प्रतिकूलपणें आचरतां, प्र-
देय धरतां, अवर्णवाद बोखतां, एमना गुणवर्णन आणकरतो, जिनप्रवचननुं माळुं देखाडतो, छट्टाद प-
धारतो, अयश करतो, बणा जीवना बोधबीज हणें, तेणें करी मिथ्यात्व मोहनीय बांधे, अने पूर्वे बांधूं,
होय तेने निकाचित करे ॥ ५६ ॥

हवे चारित्र मोहनीयना बंध हेतु कहे ठे.

हुविहंपि चरणमोहं, कसाय हासाइ विसय विव समणो ॥

बंधइ निरयाळ महा, रंज परिग्गह रळं रुहो ॥ ५७ ॥

अर्थ- हुविहंपिचरणमोहं के० पहेळुं कपायमोहनीय, ने बीजुं नोकपायमोहनीय, ए बे प्रकारतुं चारित्र-
मोहनीय बांधे, ते कसाय के० कपाय हासाइ के० हास्यादिक तथा विसयविवसमणो के० विषयनें विषे त-
रार लोखुपी परवश चित्त थको बांधे अने जे बंधइनिरयाळ के० नरकायु बांधे, ते जीव, महारंज के० म-
हारंजें वर्ततो, परिग्गह रळं के० परीग्रहमां रातो थको रुहो के० रंजस्थाने वर्ततो, एटले महाकपायबंध,
जीवभातनो करनार, छट्ट परिणामी होय ॥ ५७ ॥

१ एक कपायमोहनीय, बीजुं नोकपायमोहनीय, एम बे जेदें चारित्र मोहनीय कर्म बांधे. तेमांदें जे क-
पायने उदयें जीव वर्तें, ते कपायनी चोकडी बांधे, जेम अनंतानुवधीया क्रोधादिकने उदयें सयला कपाय
बांधे, अपत्याख्यानीयाने उदयें बार कपाय बांधे, प्रत्याख्यानीयाने उदयें प्रत्याख्यानीया चार कपाय,
तथा संज्वलना चार कपाय, ए रीतें आठ कपाय बांधे. संज्वलनाकपायने उदयें संज्वलना चार कपाय बांधे
तथा हास्य करतो, जांड कुवेष्टा करतो तथा बहु बोखतो थको जीव, हास्यमोहनीयकर्म बांधे. २ देज दं-
खवाने रसें, विचित्र क्रीडारसें मुखरीपणे एटले खवासीपणे, कामण, मोहन करतो, परने जुनूहल दंष्ट्रादतां
जीव, रतिमोहनीयकर्म बांधे. ३ राजवेध करतो, नवो राजा स्थापतो, परस्परें संजेमा लगाडतो, परने अ-
रति, छयाट उपजावतो, अशुजकर्म कराववाने उत्साह वधारतो. शुज कार्ये छत्माह जांजतो, निष्कारण
आर्षस्थानें वर्ततो जीव, अरतिमोहनीयकर्म बांधे. ४ परजीवने त्रास पमारुनो, निर्दय परधामी थको, प्र-
यमोहनीयकर्म बांधे. ५ परने शोक, चिंता, संताप, उपजावतो, तपावतो थको जीव, शोकमोहनीयकर्म
बांधे. ६ धर्मावतंसाधुजननी निंदा करतो, तेनां मखमखिन गात्र देखी सूग करतो जीव, जुगुप्सामोहनीयकर्म
बांधे. १ शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श, ए अनुकूल विषयने विषे अत्यंत आत्मक थको परनी अदंशक, म-
त्सर धरतो, माया मृषा सेवतो, कुटिल परिणामें परदार सेवतो जीव, स्त्रीवद बांधे. २ मरुत्तपः स्वदाम

संतोषे ईर्ष्यारहित मंदकषायें जीव, पुरुषवेद बांधे. ३ तीव्रकषायें दर्शनीतुं शीघ्र जंजावतो, तीव्रविषयी, पशुघातक, मिथ्यात्वी जीव, नपुंसकवेद बांधे. चारित्रिचानो दोष देखाडतो, असाधुना गुण ग्रहण करतो, कषाय छदीरतो जीव, चारित्रमोहनीयकर्म बांधे.

हवे आयुःकर्मना बंधहेतु कहे ठे. महाआरंज चक्रवर्त्ति प्रमुख ऋद्धि जोगवतो धर्मी मूर्खा परिग्रह सहित, अविरतिपरिणामी, अनंतानुबंधिया कषायने छदयें पंचेंद्रियनी हत्या निःशंकपणे करतो, मद्य, मांसादिक साते कुव्यसन सेवतो, कृतघ्नतापणुं, विम्बासजोहादिक मोहोटां पापआचरतो, छत्सुत्र जांखतो, मिथ्यात्वने महिमा वधारतो, अशुचपरिणामें कृष्णादिक त्रण छेय्यायें वर्त्ततो जीव, अशुच परिणामें करी नारकी-तुं आयु बांधे. ॥ ५७ ॥

हवे तिर्यचना आयुबंध हेतु कहेठे.

तिरिश्चाळ गूढहिअळ, सढो ससहो तहा मणुस्साळ ॥

पयईय तणु कसाळ, दाणेरुई मझिमगुणोअ ॥ ५८ ॥

अर्थ- तिरिश्चाळ के० तिर्यचतुं आयु बांधे. गूढहिअळ के० गूढ हृदयनो षणी, सढो के० मूर्ख, धूर्त, ससहो के० मिथ्यात्वादिक शक्यसहित, तहा के० तेमज हवे मणुस्साळ के० मनुष्यतुं आयु बांधे, ते पय-ईय के० प्रकृति पटले स्वजावें तणुकसाळ के० अल्प कषायवंत होय. दाणेरुई के० दान देवाने रुचिवंत होय. मझिमगुणोअ के० मध्यम गुणवंत होय. इत्यह्वरार्थः ॥

गूढ हृदय पटले जेना अजिप्रायनी कोझे खबर न पडे, उदायिन राजाने मारवानी पेरें गूढांजिप्राय होय, तथा शठ पटले मायावी, कपटी कहे तेम करे तथा वाणीयें मधुर, परिणामें दारुण होय, जुडं छवट प्रकाशे, आर्त्तध्यानी, आ छोकें मान पूजाहेतुयें तप करतो, सजाव्य पटले आपणी पूजा महत्व न्यून अइ जशे ! एवा जयें करी जेवां पापकर्म आचखां होय, तेवां पूर्ण आलोचे नहीं, शक्य राखे, इत्यादि माया अज्ञानना तीव्र मोहादिकें जीव, तीर्यगायु बांधे.

तेमज मनुष्यायु बांधवानी पण विशेष हेतु कहे ठे. त्यां देवता तथा नारकी तो सम्यक्त्व कर्तव्यतायें शुचिप्रावें करी मनुष्यतुं आयु बांधे, ते जणी जवप्रत्ययें तेहने देवायु न बंधाय तथा मनुष्य, तिर्यच, जेह प्रकृति कहेतां सहेजें उपाय कखा विना मिथ्यात्वने मंदरसोदयें करी कषायनो पण मंदरसोदय होय. तेथी तणु पटले दुर्बल पत्न्या एवा कषाय, जेम धान्य न मलवाधी दुर्बलता आय, एवो प्रकृतियें जकक धुखिरेखा समान कषायें वर्त्ततो, सहेजें सुपात्र, कुपात्र परीक्षा कखा विना विशेष यशःकीर्त्ति, प्रमुख अप्रवांततो पण स्वजावें दान देवानी रुचि तीव्र होय जेने एवो, क्षमा, आर्क्षव, मार्दव, सत्य, शौचादिक, मध्यम गुणें वर्त्ततो. पटले अनागाढमिथ्यात्वी, गुणहीन सम्यक्दृष्टि छत्कृष्टगुणना ते जणी अनागाढ, मिथ्यात्वी, मध्यम गुणशु संबोध्य पटले बूज्यो, देव, गुरुपूजा प्रीयकापोतलेख्या परिणामें जीव, मनुष्यायु बांधे. ॥ ५८ ॥

हवे देवायुना बंधहेतु कहे ठे.

अविरय माइ सुराळ, बालवतोऽकाम निज्जारोजायइ ॥

सरखो अगार विहो, सुदनामं अन्नहा असुई ॥ ५९ ॥

अर्थ- अविरयमाइसुराळ के० अविरतिसम्यक्दृष्ट्यादिक देवायु बांधे, बालवतोऽकामनिज्जारोजायइ के० बालवतें करी तथा, जहाचयें करी अकामनिर्जारा उपाजें, अने सरखो के० निष्कपटी, अगारविहो के० गा-

रवरहित थको सुहृतामं के० शुजनामकर्मनी प्रकृतिछं बांधे, तथा अन्नहाअसुहं के० अन्यथा कपट गा-
रवसहित अशुज नामकर्मनी प्रकृतिछं बांधे. ॥ १९॥

अविरतिसम्यक्दृष्टि, मनुष्य, तिर्यंच, देवायु बांधे, धोखना परिणामें सुमित्र संयोगें, धर्मरुचिपणें, देश-
विरतिगुणें, सरागसंयमें देवायु बांधे. बालतप पटले दुःखगर्जित, मोहगर्जित वैरागें करी दुष्कर कष्ट पं-
चाग्निसाधन रसपरित्यागादिक अनेक मिथ्यात्वज्ञानें तप करतो, सनिदान उत्कट पटले अत्यंत आकरो,
रोष गारवें तप करतो, असुरादिकयोग्य आयु बांधे. तथा अकामनिर्जारायें, अज्ञानपणें जूख, तृषा, टाढ,
ताप, रोगादिक कष्ट सहेतो, स्त्री अणमिलते शीख धारण करतो, विषयसंपत्तिने अजावें विषय अणसे-
वतो. इत्यादिक अकामनिर्जारायें तथा बालमरण पटले कांहीएक तत्प्रायोग्य शुजपरिणामें वर्त्ततो, रत्न-
त्रयिविराधनायें न्यंतरादि योग्य आयु बांधे, तथा आचार्यप्रत्यनीकतायें किट्ठिविकायु बांधे, तथा शुग्ध-
जन मिथ्यात्वीना गुण प्रशंसतो, महिमा बघारतो, परमाधामीतुं आयु बांधे. एम आयुःकर्मना बंधहेतु कक्षा.
तथा अकर्मज्जमिना मनुष्यने अणुव्रत, महाव्रत, बालतप, अकामनिर्जारादिक देवायुना बंधहेतु विशेष कोइ
नहीं, तथा अर्ही केटलाएक मिथ्यात्वी ठे तेथी तेने देवायु केम संजवे ? परंतु तेने शीखव्रतत्वपणें देवायुनो
बंधहेतु कहेवो. एम तत्त्वार्थटीकासांहे कछुं ठे.

हवे नामकर्मना बंधहेतु कहे ठे. सुरगत्यादिकने त्रीश शुजनामकर्मप्रकृतिना बंधहेतु होय ते कहे ठे. स-
रख पटले कपटरहित जेवो हृदयसांहे होय तेवो आचार बोले, कोइने पण कूडां तोळ, मापें करी ठगे
नहीं, परबंचनबुद्धिरहित, झडिगारब, रसगारब, शातागारब रहित, पापजीरु, परोपकारी, सर्वजनप्रिय,
हमाविशुणयुक, एवो पुरुष, शुजनामकर्मनी प्रकृति त्रीश बांधे तथा अग्रमत्तपणें चारित्र पाळतो आहार-
पिक बांधे, अरिहंतादिक वीश स्थानक आराधतो, गुणवंततुं वैधावच्च करतो, जिननामकर्म बांधे. तथा ए
थकी विपरीत पटले धणो कपटी, कूनां तोळां, मान, माप करतो, परने बंचतो, परबोही, हिंसादिक पांच
आश्रवें रातो, चैत्यादिकनो विराधक, व्रत छड विराधतो, जण गारवें मातो, हीनाचारी, एवो जीव, नरक-
गत्यादिक चोत्रीश अशुजनामकर्मनी प्रकृति बांधे. ए शडशठ प्रकृतिना बंधहेतु कक्षा. ॥ १९ ॥

हवे छन्नैगोत्रकर्मना बंधहेतु कहेठे.

गुणपेही मय रहिउं, अप्रयणझावणा रुई निचं ॥

पकुणइ जिणाइ जत्तो, उच्चं निञ्चं ईअरहाउं ॥ ६७ ॥

अर्थ- गुणपेही के० गुणपेही पारकागुणनो देखनार, मयरहिउं के० आठ मद रहित, अप्रयणझावणा
रुईनिचं के० जणवा जणाववा चपर रुचि नित्य निरंतर होय. पकुणइ के० प्रकर्वें करी करे, जिणाइजत्तो
के० जिन अरिहंतादिकनो जत्त, उच्चं के० छन्नैगोत्र जपायें अने निञ्चंईअरहाउं के० ते थकी इतर अन्य-
था विपरीत गुण घेवमदवंत होय, ते नीचैगोत्र बांधे ॥ इत्यह्वारार्थः ॥ ६७ ॥

ज्ञान, दर्शन, चारित्रादिकगुण ज्यां जेटखो जाणें, त्यां तेढखो प्रकाशे, अवगुण देखीने निंदे नहीं, ते
गुणपेही कहीयें. १ जातिमद, २ कुलमद, ३ बलमद, ४ रूपमद, ५ श्रुतमद, ६ ऐश्वर्यमद, ७ छात्रमद,
८ तपोमद, ९ आठ मद रहित संपदा ढतां मद न होय जेने एवो जीव, अध्ययन पटले सूत्रसिद्धांत सूत्र-
धी, अर्थधी, जणवा जणाववानी रुचि ठे जेने, निरहंकार थको सुबुद्धिने शास्त्रहितबुद्धियें करी अर्थ स-
मजावे, हेतुदृष्टांत देखाडी, सुमति पमाडे, कुमति टाळे. इत्यादिक परहित करतो, नित्य पटले सदाकाल

पकुण्ड एटले प्रकर्षे करे. एटले वाने करी जीव, उच्चैर्गोत्रकर्म बांधे, जिन एटले तीर्थकर देव, आदिशब्द-
यकी सिद्ध तथा प्रवचन संघादिकनो अंतरंगप्रतिबंधवन्त एवो जीव, उच्चैर्गोत्र उच्चजाति, कुलादिकान्म्य
कर्म बांधे. अने एधकी विपरीतगुणवालो एटले, मत्सरी, जात्यादिक आठ भदसहित अहंकारे करी
कोईने जणै जणावे नहीं, जिनसिद्ध प्रवचन चैत्यादिकनो अजक्त एवो जीव, हीनजात्यादिगम्य नीच
गोत्रकर्म बांधे. ॥ ६० ॥

हवे अंतरायकर्मना बंधहेतु कहेहे.

जिणपूआ विग्धकरो, हिंसाइ परायणोऽजयइ विग्धं ॥

इय कम्मविवागोअं, छिहिउं देविंदसूरीहिं ॥ ६१ ॥

इति कर्मविपाकनामा प्रथमः कर्मग्रंथः ॥

अर्थ- जिणपूआ के० जिनपूजादिकनो विग्धकरो के० विन्न करनार, पूजा निषेधतो, हिंसाइपरायणो
के० हिंसादिक आश्रयने विषे त्तर अको, अजयइविग्धं के० अंतरायकर्म उपाजें. इयकम्मविवागो-
अं के० एणी पेरे कर्मविपाक एवे नामे ग्रंथ, ते छिहिउंदेविंदसूरीहिं के० तपागङ्गाधिराज श्री देवें-
द्रसूरीश्वरें लख्यो. ॥ इत्यहरार्थः ॥ ६१ ॥

श्रीजिनप्रतिमानी पूजानो निषेधनार, पूजायें पुण्य, फल, जलादिकना अनेक जीवनो घात आय, ते
जणी मखिनारंजी, ते गृहस्थने पण हेय ठे. जेम कोइएक मूर्ख, कड़कोष पान साजा मनुच्यनी पेरे मांदाने
पण निषेधे, तेनी शातानो अंतराय करे, तेम कुमति जीव, अनारंजी साधुनी पेरे मलीनारंजरोगद्वयकारी
औषधप्राय पूजादिक प्रतिमारंज निषेधतो, परना हितनुं विन्न करतो, अंतरायकर्म बांधे. तथा पोतानी म-
सियें करी जिनमत विपरीतार्थ प्ररूपतो, अनंत संसार बंधारे, तेवारें अनंत जीवनो घातक आय तथा बी-
जाने पण उन्मागें प्रवर्त्तावी अनंत जीवघात करे, तेथी अनुबंधहिंसावन्त तथा अनुबंध मृषाजारी तीर्थकर
अवत्तमार्गप्रवर्त्तक इत्यादिक अनुबंधें अठार पापस्थानकनो सेवनार जीव, अंतरायकर्म बांधे. तथा साधुने
दानलाजादिकनो अंतराय करतो, मोक्षमार्ग हणतो, एवो जीव, पण तेमज जाणवो. एणी पेरे कर्मप्रकृति,
पंचसंग्रहादिक प्राचीनकर्मग्रंथ, सविस्तर जोइ मुग्धबुद्धि, संक्षेपरुषि जीवने समजाववा सारं. तथा आत्माने
पण परहितकरणरूप करुणाजन्म निर्झरा अर्थें ओडे अहरे करी, जेम विशेषज्ञान पामे, तेम लख्यो पुस्तकें
बढाव्यो, ते कहेहे. परम गुरुगङ्गाधिराज शिथिलाचारनिवारक, तपाविरुद्धधारक, जहारक श्री १००७
श्रीजगन्नेंद्रसूरीश्वर, पट्टप्रजावक, श्रीदेवेंद्रसूरिश्वरें तपगङ्गनायकें लख्यो, पुस्तकें बढाव्यो.

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

इति कर्मव्यशोन्माधिकर्मग्रंथार्थसंविदे ॥ गुरुपास्तिरताः संतो, जवंतु जवनिस्युहाः ॥ १ ॥ अनाद्यविद्या-
विहित्यै, साधनंतपदासये ॥ आद्यः कर्मविपाकाऽर्थो, जाव्यो जावविशारदैः ॥ २ ॥ इहं कर्मविपाकपाकह-
तयोपाकाहितायंतवैः, पाकज्ञापरनामसूरिसुगुणीयूपगूढं ततः ॥ एतत्कर्मविपाकसच्चिदर्शनं, सात्सीकुरुष्वं
जनाः ! श्रेष्ठ्याज्ञानगिरिछिदैकवियशः, सोमोक्तया सहिशा ॥ ३ ॥ कर्मविपाकटवार्थोऽन्वर्थः प्राथ्योर्थिजिः
स्वगुरुक्तः ॥ प्रथमादर्थो लिखितो, युनिना कट्याणसोमेन ॥ ४ ॥ प्रत्यक्षाणनया ग्रंथमार्तं ससूत्रं ॥ इति
श्रीबालवबोधः प्रथमकर्मग्रंथसहितः संपूर्णः ॥

॥ ॐ नमोऽर्हते ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीबाळावबोधसहित कर्मस्तवनामा द्वियकर्मग्रंथः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र ॥

॥ आदौ बाळावबोधकृत मंगलाचरणम् ॥

॥ अनुष्टुप् वृत्तम् ॥

त्रिजगत्सृष्टिसंतान, स्थितिनाशान्यवस्थिति ॥ दिशत्यै सममार्हत्यै त्रिपद्यै हृद्यहृद्वियै ॥ १ ॥

कर्म बंधोदयावस्था, त्रिपुरघृक् दशा ध्रुवम् ॥ तस्यै यस्याप्रशस्याज्ञा, बरिवस्य शिवोजनेत् ॥ २ ॥

ध्यान धाम्नि निघापोद्धैः, स्वगुरु गुरुगौरवान् ॥ श्रीमत्कर्मस्तवे कुर्वे, टवार्थलिखनक्रमम् ॥ ३ ॥

॥ मूल गायत्र्या ॥

तद् शुषिम्नो वीरजिणं, जह् गुणगणेषु सयल कम्माहं ॥

बंधुदयोदीरणया, सत्तापत्ताणि खविआणि ॥ १ ॥

अर्थ-तद् के० तेम शुषिम्नो के० सत्तापत्ताणि के० श्रीमहावीरदेवप्रत्ये, जह् के० जेम गुणगणेषु के० गुणगणने विषे सयलकम्माहं के० सयलार्थे कर्म प्रकृतिप्रत्ये बंधुदयोदीरणया के० बंध, उदय, उदीरणार्थे करी सत्तापत्ताणि के० सत्ताये पामीने खविआणि के० क्षपितानि पटले खपाव्यां, निर्झर्यां ॥ इत्येकार्थः ॥

अथ वार्तिकं लिख्यते ॥ जेम कर्म खपाववा रूप अपायापगम गुण वर्णवशे, कर्मशत्रु विदारणे करी वीर कहीये. जेम मिथ्याहत्यादिक गुणगणा, शिवमंदिर चढवाने पावडीआ पटले पगधियां सरखा जीवनी शुद्ध, शुभतर, शुद्धतम अध्यवसाय विशेष. यद्यपि ते अध्यवसाय असंख्याता ठे, तो पण स्थूलव्यवहारें चौद कहीये. तेने विषे ज्ञानावरणीयादिक आठ मूलप्रकृति, मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तरप्रकृतिबंधयोग्य एकशोने वीश उदय उदीरणार्थे योग्य, एकशोने बावीश, सत्ताये एकशोने अडतालीश, ते जिहां जेटली लही, तथा जिहां जेटलीने विह्वेद करी जे कर्मवर्णा दलसार्थे मिथ्यात्वादिक आग्रवे करी जीवप्रदेशने दूध पाणीनी पेरें तथा खोह अग्नि मले, तेवी रीतें एकमेक आहुं, ते बंध कहीये.

१ ते बांध्यां कर्मनुं सहेजें आबाधा काल वीते अके अपवर्त्तनादिक करणविशेषें करी स्थितिघात थइ घकी मिट तथा कटुक, घातीया तथा अघातीआ रसनुं वेदवुं, ते उदय कहीये.

२ तेहज कर्मनो उदयावलि, प्राप्तसरसणी उपरखा रसनुं जीववीर्यविशेषे करी खेंची उदयावलिमांहे आ-
खी वेदवुं, ते उदीरणा. ते पण उदयविशेषज जाणवो.

४ ते कर्मनुं बांधुं तथा-संकमणकरणे करी आपणा स्वरूपने पामी जेकर्म प्रकृति, तेनुं जीवप्रदेश साथें मली रहेवुं, खरवुं नहीं, निधाननी पेरें रहेवुं, ते सत्ता कहीये. ए चार मध्ये बंधन तथा उदीरणा, ए वेहु जीवनां करण, वीर्यविशेष ठे अले उदय, तथा सत्ता, ए वेहु करण नहीं, पटले ए ज्ञावार्थ ठे. जेम श्री-
वीर जिने जे जे गुणगणे जेटली प्रकृति कर्मनी बांधी, उदय पामी, उदीरी तथा सत्ताये धरी तथा जिहां

જિહ્વાં જેટલી પ્રકૃતિનો બંધ, હૃદય, હૃદીરણા, સત્તા, વિદ્વેદ સહી જે જે ગુણગણે જેટલી પ્રકૃતિ સંપાવીને અનુકર્મે શુદ્ધસ્વરૂપી થયા, એ અપાયાપગમાતિશય ગુણ પ્રગટવારૂપ અસાધારણ ગુણસ્તવન કરશે. ॥ ૧ ॥

હવે પ્રથમ ગુણગણનાં નામ તથા સ્વરૂપ કહે ઢે.

મિથે સાસણ મીસે, અવિરય દેસે પમત્ત અપમત્તે ॥ નિઅદ્દિ

અનિઅદ્દિ સુહુમુ, વસમ સ્ત્રીણ સજોગિ અજોગિ ગુણા ॥ ૨ ॥

અર્થ—પહેલું મિથે કે ॥ મિથ્યાદદિગુણસ્થાનક, બીજું સાસણ કે ॥ સાસ્વાદનસમ્યક્કૃદદિગુણસ્થાનક, ત્રીજું મીસે કે ॥ મિશ્રગુણસ્થાનક, ચોથું અવિરય કે ॥ અવિરતિસમ્યક્કૃદદિગુણસ્થાનક, પાંચમું દેસે કે ॥ દેશવિરતિ-ગુણસ્થાનક, ઠાંડું પમત્ત કે ॥ પ્રમત્તગુણસ્થાનક, સાતમું અપમત્તે કે ॥ અપ્રમત્તગુણસ્થાનક, આઠમું નિઅદ્દિ કે ॥ નિવૃત્તિગુણસ્થાનક, નવમું અનિઅદ્દિ કે ॥ અનિવૃત્તિગુણસ્થાનક, દશમું સુહુમ કે ॥ સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનક, અગ્રીઆરમું ઉવસમ કે ॥ ઉપશાંતમોહગુણસ્થાનક, બારમું સ્ત્રીણ કે ॥ સ્ત્રીણમોહવીતરાગગુણસ્થાનક, તેરમું સજોગી કે ॥ સયોગીકેવલીગુણસ્થાનક, ચૌદમું અજોગીગુણા કે ॥ અયોગીગુણસ્થાનક. એ ચૌદ ગુણગણનાં નામ ઢે. इत्यह्वार्षः ॥ ૨ ॥

ત્યાં જીવના ગુણ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ જીવસ્વજાવ, તેનો તરતમવિશેષકૃતજેદેં કરી ગુણગણનાં સ્થાનક ઢે તે જીવના પણ જેદ જાણવા.

૧ પ્રથમ મિથ્યાત્વ કહેતાં જિનવચનથી વિપરીતદૃષ્ટિ પડશે બીબાદિક તત્ત્વની પ્રતિપત્તિ જેમ ધત્તુરાનાં બીજ લાથે થકે શ્વેત વસ્તુને પણ પીલી વસ્તુ કરી પન્નિબ્બો, છાંગીકાર કરે તેમ મિથ્યાત્વમોહનીયના જો-રથી રાગ, દેવ મોહાદિકનાં ચિન્હસહિત જે દેવપણાના ગુણેં કરી હીન હોય, તેને દેવ કરી માને આરંજ પરિપ્રહાદિકવંત ગુરુનાં લક્ષણેં હીન હોય, તેને ગુરુ કરી પન્નિબ્બો, હિંસાદિકને ધર્મ કરી માને, થયા નય-વચન પ્રમાણ કરી માને, નિત્યતા, અનિત્યતા, જિન્નતા, અજિન્નતા, સત્તા, અસત્તા, લઘુતા, દીર્ઘતા, એમ ઘસ્તુની પકાંતતા માને પણ સાપેહપણે ન માને તથા સંપૂર્ણ જિનવચન સદ્ગુણો પણ જે એક અહર માત્રનો અવિશ્વાસ આણે, તેપણ જમાલીની પેરેં મિથ્યાદદિ જાણવો. અહીં કોફ કહેશે જે મિથ્યાત્વદોષેં ડુદને ગુ-ણગણી કેમ કહીયેં? તેનો ઉત્તર. કે જો પણ મિથ્યાત્વમોહનીય પ્રકૃતિ, સર્વધાતીની ઢે તેણે સર્વ તે સ્વપ્ર-તિપત્તિ હુણાય, તોપણ તે મેઘઘટા આવરિત સૂર્યપ્રજાની પેરેં રાત્રીદિવસ વિજાગની કરનાર, ઘવી પ્રજા, અનાવૃતિ હોય, તેમ જીવને પણ પકાંસેં ઘટાદિકની પ્રતિપત્તિ અવિરુદ્ધ હોય. તથા અહરનો અનંતમો જાગ છઘાડો સદા સર્વદા સર્વ જીવને રહે, તે પરમ નિકૃદ ગુણની અપેક્ષાયેં મિથ્યાત્વીને પણ ગુણસ્થાનક કહ્યું. તથા કોફક કહે ઢે કે જેવારેં મિથ્યાત્વી પણ મુક્તિહેતુક્રિયા કરે, ત્યાં ગુણગણું હોય અન્યથા મિથ્યાત્વ-મિથ્ય કહીયેં. તથા એ સમ્યક્ત્વાદિક ગુણ પામશે, તે માટે ગુણગણું કહીયેં.

૨ તથા ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પામી એક સમયેં તથા ઢ આવલિ શેષ સમ્યક્ત્વ કાલ હોયે થકે અ-નંતાનુબંધિયાના હૃદયથી ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ વસતાં, હીરના સ્વાદ સરલો જાવ, મિથ્યાત્વગુણસ્થાનક પામ્યા પહેલાં, જે હોય, તે સાસ્વાદનસમ્યક્કૃદદિગુણગણું બીજું જાણવું.

૩ તથા મિશ્રમોહનીયના હૃદયથી જિનવચન હપર રુચિ અરુચિ વેહુ ન હોય મિશ્રતા હોય, એવા જે અધ્વસાય તે મિશ્રદદિગુણગણું, ત્રીજું જાણવું. મિથ્યાત્વ અને મિશ્ર એ ગુણગણા ઔદયિકજાવેં હોય.

૪ તથા વિરતિગુણ જાણતો, જવપ્રત્યયે તથા અપ્રત્યાખ્યાનાવરણકષાયોદયે કરી આદરી ન શકે ઇટલે એક જાણી ન આદરે, ન પાલે તે શ્રેણિકરાજાની પેઠે તથા જાણી, ન આદરે, પાલે, તે અનુસાર વિમાનના દેવતા, તથા જાણી આદરે ન પાલે, તે સંવિગ્ન, પાશ્વિક એ ત્રણ જાગે વર્તતો ૧ ધ્યાનિક ૨ ઔપશમિક અને ૩ વેદક. એ માંહેલો એક તત્ત્વસ્વરૂપ સમ્યક્ત્વ પામી જે જે અધ્યવસાયે જિનવચન યથાવસ્થિતપણે પરિણમે, તેનું નામ અવિરતિસમ્યક્દષ્ટિગુણવાળું ઓછું જાણવું.

૫ તથા સાવધયોગની એકદેશે વિરતિ કરે, જેમ નિરપરાધ, નિરપેક્ષ, સંકટપી ત્રસ જીવ ન હાણવો. ક-ત્યાદિક હિંસાનિષેધરૂપ સમ્યક્ત્વ સહિત અધ્યવસાય જે જાણે, આદરે, પાલે, એ જાગે વર્તતાં દેશવિરતિ-ગુણવાળું પાંચમું જાણવું. અહીં સમ્યક્ત્વસહિત નોકારસી કરે, તે પણ યમાં જાણવી.

૬ તથા મદ, વિષય, કષાય, નિદ્રા, અને વિકષા. એ પાંચ પ્રમાદે કરી ચારિત્ર, મલિનાધ્યવસાય હોય અપ્રમત્તના અધ્યવસાયની અપેક્ષાએ અનંતગુણહીનમલિન જાણવો. દેશવિરતિની અપેક્ષાએ અનંત ગુણવિશુદ્ધ હોય. યવી માયા પરિણામે વર્તતાં, પ્રમત્તસંયત ગુણવાળું ઠહું જાણવું.

૭ તથા તે પાંચ પ્રમાદ રહિત અનંત ગુણવિશુદ્ધ, નિશ્ચયચારિત્રે સ્થિતારૂપ તે સહિત જે અધ્યવસાય, તે અપ્રમત્તસંયતગુણવાળું સાતમું.

૮ તથા ચારિત્રમોહનીયની પ્રકૃતિ એકવીશ ઇપશમાવવા તથા સ્વાપાવવાને અર્થે જેણે અત્યંત વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે કરી વીર્યવિશેષ ડહાસે થકે તેનો રસધાત, સ્થિતિધાત, ગુણશ્રેણિ, ગુણસંક્રમ, અપૂર્વસ્થિતિવંધ. એ પાંચ ધાનાં ધુરસમયથી અપૂર્વે કરણે કહીયે. તથા એક સમયે અનેક જીવ ગુણવાળે ચઢ્યા, તે શુદ્ધ શુદ્ધ-ત્વાદિક અધ્યવસાયજેદે કરી નિવૃત્તિ કહેતાં ફેરફાર હોય, ત્યાં ઇતું નામ નિવૃત્તિગુણવાળું પણ કહીયે, એ આઠમું જાણવું. અહીં સમય સમય, અનંતગુણ વિશુદ્ધિ હોય.

૯ તથા નવમે ગુણવાળે અનેક જીવ એક સમયે જાહે, તેને અધ્યવસાયે ફેરફાર ન હોય, તેથી ઇતું નામ અનિવૃત્તિ કહ્યું. તથા બાદર કેમ મહોદા હંમ સંપસય કેમ કષાયના અહીં કરે, ઇટલે એ ગુણવાળે કષાયના મહોદા હંમ કરે, તેથી ઇતું વીજું નામ બાદરસંપરાય પણ કહીયે.

૧૦ સૂક્ષ્મ કીટીકર્મકૃત લોચ વેદતાં શેષ મોહનીયને ક્યે તથા ઇપશમે યથા જે વિશુદ્ધાધ્યવસાય તે સૂક્ષ્મસંપરાયગુણવાળું દશમું જાણવું.

૧૧ જલને તહીયે મલ, નીચો વેસે તેથી પાણી નિર્મલ થાય, તેમ મોહનીયના ઇપશમે અધ્યવસાય નિર્મલ થાય. વલી કષાય સત્તામાંહે રહ્યા છે, તે માટે કષાય હદય પામે, તેવારે મોહલા નીરની પેરે ફરી મેલા યવાનો સંજવ છે, જે જાણી ઇતું નામ ઇપશંતમોહનીય. એ ડહાસથ વીતરાગગુણવાળું અગીઆરમું જાણવું. ફાંથી અવક્ય પહે અને જો મરણ પામે, તો અનુસારવાસી દેવતા થાય. તેવારે ત્યાં ઓથે ગુણવાળે આવીને રહે, અન્યથા પહે તો દશમે આવે.

૧૨ તથા સર્વ મોહનીયપ્રકૃતિ સ્વાપે થકે, મોહસત્તા ટાલે થકે, જે અત્યંત વિશુદ્ધ અધ્યવસાયસ્થાનક, તે હીણમોહવીતરાગડહાસથગુણવાળું બારમું જાણવું.

૧૩ કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી જ્યાં સુધી બાદર યોગ મન, વચન, કાયા પ્રવર્તે, હાલે, ચાલે, બોલે, ત્યાં સુધી સયોગીકેવલીગુણવાળું તેરમું જાણવું.

૧૪ બાદરયોગ બંધે થકે મન, વચન, કાયાના વ્યાપારને અજાવે કરાણ વીર્યરહિત મેરુની પેરે નિઃપ્ર-કેપ જાણી શૈલેસીકરણ કરતાં, અયોગીકેવલીગુણવાળું ચૌદમું જાણવું. અહીં વ્યુપરતક્રિય ઇટલે ગદ્ડ તે ક્રિયા જ્યાં, અપ્રતિપાતિ એવે નામે શુદ્ધધ્યાનનો ઓથો પાયો હોય, તે જાણી સૂક્ષ્મકાયયોગ છે તે જાણી કે-

वलीने योगनिरोधध्यान होय तेतो सर्वथा योगने अज्ञावें न होय अने अयोगीपाणुं ते बादरयोगना अज्ञावनी अपेक्षायें लेवुं. ए चौद गुणगणांनुं स्वरूप कहुं.

हवे ए चौद गुणगणांनुं कालमान कहे ठे. मिथ्यात्वनो तो अजव्यने अनादि अनंत अने जव्यने अनादि सांत तथा सादिसांत जाणवो, अने पांचमा, तेरमा, ढाच अने सातमानुं कालमान, देशें छाणी पूर्व कोडी जाणवो. चोथानुं तेवीश सागरसाधिक कालमान ठे. सात्वादननो ढ आवलिप्रमाण, चौदमानो पांच ह्रस्वाक्षरनो काल जाणवो. अने शेष ढ गुणगणानो काल अंतर मुहूर्त. ए उत्कृष्ट कालमान जाणवुं.

हवे अही बंधप्रकृति कहे ठे.

अजिनव कम्मग्गहणं, बंधोउद्देण तड वीस सयं ॥

तिष्ठयरा हारग डुग, वळां मिळंमि सतर सयं ॥ ३ ॥

अर्थ— अजिनवकम्मग्गहणं के० नवा कर्मुं प्रहवुं, जीवप्रदेश साथें कर्ममखनुं मेलववुं ते बंधो के० बंध जाणवो, तड के० त्यांउद्देण के० उधे एटले सामान्य नयें वीससयं के० एकशोने वीश प्रकृतिनो बंध जाणवो अने तिष्ठयरा के० एक तीर्थकरनामकर्म अने आहारगडुग के० आहारकविक, एवं त्रण प्रकृति, वळां के० वजीने मिळंमिसतरसयं के० मिथ्यात्वगुणगणो एकशोने सत्तर बंधाय. ॥ इत्युद्धारार्थः ॥ ३ ॥

मिथ्यात्वअविरत्यादिक सत्तावन सामान्य बंधहेतु ठे अने ज्ञानज्ञानवंतादिकनी प्रत्यनीकतादिक ते विशेष बंधहेतु ठे, तेथे करी नवां कर्म, पूर्वे बांध्यां ठे, तेनी अपेक्षायें नवां बंधातां जे ज्ञानावरणीयादिक मूल आठ प्रकृति तथा मतिज्ञानावरणीयादिक उत्तर प्रकृति एकशो वीश, तेनो स्थितिरस अने प्रदेशपणे निर्धारवो, जीवप्रदेश साथें मेलववो, ते बंधनकरणीविवीधविशेष तज्जान्य ते बंध कहीयें. तिहां उधे एटले सामान्य चढ गुणगणां गुणजेद, जीवजेदादिक विशेष निरपेक्ष सर्वजीवने सामान्यप्रकारें ज्ञानावरण पांच, दर्शनावरण नव, वेदनीय वे, मोहनीय ढवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी शडशठ, गोत्रनी वे, अने अंतरायनी पांच. एम सर्व मली एकशोने वीश उत्तरप्रकृति बंधाय. ए रीतें सामान्यें सर्वजीवने बंध कहीयें.

हवे गुणस्थानकविशेष कहि, बंधप्रकृति विशेषें कहियें ठैयें. तिहां प्रथम मिथ्यात्व गुणगणो वर्तमान जीवने बंध कहेठे. ते पूर्वोक्त एकशोने वीश बंधयोग प्रकृतिमांहे एक जिननामकर्म, बीजुं आहारकशरीरनामकर्म, बीजुं आहारकअंगोपांगनामकर्म, ए त्रण प्रकृति, मिथ्यात्वी जीव, न बांधे. कारण के जिननामकर्म, सम्यक्त्वविना न बंधाय अने आहारकविक, शुद्धचारित्र विना न बंधाय, ते सम्यक्त्व अने चारित्र ए वे वानां मिथ्यात्वे नथी, तेथी ए त्रण प्रकृति न बंधाय. तेथी ते वजीने शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शनावरणीयनी नव, वेदनीयनी वे, मोहनीयनी ढवीश, आयुनी चार, नामकर्मनी चोडश, गोत्रकर्मनी वे अने अंतरायकर्मनी पांच. एम सर्व मली एकशोने सत्तर प्रकृति सर्वमिथ्यात्वीजीवनी अपेक्षायें प्रथमगुणगणो बंध योग्य होय. केमके मिथ्यात्व, अविरति, कषाय अने योग, ए चार मूलहेतु त्यां होय तेथी ते निमित्तें एकशोने सत्तर प्रकृति बंधाय, अने सम्यक्त्वप्रत्ययिक जिननाम तथा चारित्रप्रत्ययिक, आहारकविक, ए त्रण प्रकृति न होय. ॥ ३ ॥

हवे मिथ्यात्वगुणगणो केडली प्रकृतिनो बंधविघेद आय, ते कहेठे.

नरय तिग जाइ थावर, चड हुंका यव विव्रध तपु मिळं ॥

सोबंतो इगहिअसय, सासणि तिरि वीण डुहग तिगं ॥ ४ ॥

अर्थ- नरकतिग के० नरकत्रिक, जाइ के० एकैदियदिक जाति चार, आवरचठ के० स्यावरचतुष्क, हुंर के० हुंरसंस्थान, आथव के० आतपनामकर्म, ठिवठ के० ठेवहुं संघयण, नपु के० नपुंसकवेद मिष्ठ के० मिथ्यात्वमोहनीय, सोलंतो के० ए शोल प्रकृतिनो अंत करे, इगहिअसय के० शेष एकशोने एक प्रकृतिनो बंध सासणि के० सास्वादन बीजे गुणठाणे होय. त्यां तिरि के० तिर्यचत्रिक, श्रीण के० श्रीणञ्जित्रिक, डुहातिग के० दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रण त्रिक ॥ ४ ॥

नरकाति, नरकानुपपूर्वी, नरकायु. ए नरकत्रिक तथा एकैदियजाति, वैदियजाति, तेंदियजाति अने चौरिदियजाति, ए जातिचतुष्क. ए सात प्रकृति तथा स्यावरनामकर्म, सूक्ष्मनामकर्म, अपर्याप्तनामकर्म अने साधारणनामकर्म. एवं चार साधारणनाम प्रत्यक्ष ए स्यावरचतुष्क कहीयें, एवं अग्रीआर. वारसु हुंड संस्थान, तेरसु आतपनाम, चौदसु ठेवहुं संघयण, पंदरसु नपुंसकवेद, शोलसु मिथ्यात्वमोहनीय. एमां वे मोहनीयनी प्रकृति तथा एक नरकायु ते आयुनी प्रकृति, शेष तेर प्रकृति नामकर्मनी. एम सर्व मली शोल प्रकृतिनो बंधविभेद मिथ्यात्वगुणठाणे आय. केम के ए शोल प्रकृति, मिथ्यात्व प्रत्ययीनी ठे तेथी ते मिथ्यात्व उदयें बंधाय. ते विना न बंधाय तेथी आगले गुणठाणे मिथ्यात्वीनो रसोदय न लाजे तेथी ए शोल प्रकृतिनो बंध पण त्यां न लाजे माटे ए शोल प्रकृतिनां बंधनो प्रारंज मिथ्यात्वगुणठाणे होय. एने बंधविभेद कहीयें. एम आगल त्रण बंधविभेदनो अर्थ जाणवो. तेवारें मिथ्यात्वे एकशोने सत्तर प्रकृतिनो बंध हतो तेगांथी ए शोल प्रकृतिनो बंध दस्यो शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय वे, मोहनीयनी चोवीस, आयुनी त्रण, नामकर्मनी एकाचन, गोत्रनी वे, अंतरायनी पांच, एम सर्व मली एकशोने एक कर्मप्रकृतिनो बंध सास्वादनगुणठाणे सर्वजीवनी अपेक्षायें होय.

हे सास्वादने जेटडी प्रकृतिनो बंधविभेद होय, ते कहे ठे. तिर्यचादिक त्रण आगल त्रिक शब्द जो-बियें, तेवारें तिर्यचत्रिक, श्रीणञ्जित्रिक, दौर्जाग्यत्रिक, ए त्रणत्रिक कहीयें. तिर्यचगति, तिर्यचानुपूर्वी, अने तिर्यचायु, ए तिर्यचत्रिक, श्रीणञ्जि, निजानिजा अने प्रचलाप्रचला. ए श्रीणञ्जित्रिक, दौर्जाग्यनाम, दुःस्वनाम, अने अनादेयनाम. ए दौर्जाग्यत्रिक. एवं नव प्रकृति अइ. ॥ ४ ॥

अण मज्जागिइ संघय, ण चठ नि उज्जोअ कुखगइ

डित्ति ॥ पणवीसंतो मीसे, चउसयरि डुहाउअ अवंधा ॥५॥

अर्थ- अण के० अनंतानुबंधी चतुष्क, मज्जागिइ के० मज्जाकृति एटले मध्यसंस्थानचतुष्क, संघयणचठ के० मध्य संघयणचतुष्क, चठ के० ए त्रण चतुष्कनी वार प्रकृति अइ. नि के० नीचैर्गोत्रकर्म, उज्जोअ के० उद्योतनामकर्म, कुखगइ के० अशुचविहायोगति, डित्ति के० खीवेदमोहनीय. इति एटले ए पण वीसंतो के० ए पक्षीश प्रकृतिनो अंत बंधविभेद सास्वादने आय. तेथी मीसे के० मिश्र गुणठाणे चउसयरि के० चमोतेर प्रकृतिनो बंध होय. जे जणी ए गुणठाणे डुहाउअअवंधा के० मनुष्यायु तथा देवायु, ए वे आयुनो अवंध ठे माटे चमोतेरनो बंध आय, ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ५ ॥

अहीं अण कहेतां अनंतानुबंधीआ प्रमुख त्रण शब्द ठे ते आगल चठ शब्द जोडीयें. तेवारें त्रणचउक थाय. एटले अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया अने लोभ. ए चारने अनंतानुबंधीचउक कहीयें. अने न्य-शेष, सादि, वामन अने कुब्ज. ए चार मध्य एटले वचलां संस्थान, ए मध्यमसंस्थानचउक. अहीं आकृति एटले शरीराकार ते संस्थानरूप तन्निमित्तक कर्म प्रकृति पण आकृतिनाम जाणवी. तथा उपजनाराचसंघ-

याण, नाराचसंघयाण, अर्धनाराचसंघयाण अने कीलिकासंघयाण, ए चार वचलां संघयाण ठे एने मध्यसंघयाणचउक कह्यीं. एटले त्रण चोक वार प्रकृति कह्यी अने त्रण त्रिक नव प्रकृति पूर्वली गाथामां कह्यी एवं एकवीश प्रकृति अइ. वावीशसुं नीचगोत्र, त्रेवीशसुं उद्योतनामकर्म, चोवीशसुं अंशुजविहायोगति, पच्चीशसुं स्त्रीवेद. एवं पच्चीश प्रकृतिमध्ये एक उद्योतनाम अने बीजुं तिर्यगायु. ए वे प्रकृति विना शेष त्रेवीश पाप-प्रकृति, तीव्रसंक्षेपां बंधाय अने ते तीव्रसंक्षेपा अनंतानुबंधीयाने उदयें होय अने ए मिश्र प्रमुख आगले गुणठाणे अनंतानुबंधीयानो उदय न होय, तेवारें ए गुणठाणे एनो पण बंध न होय अने उद्योतनाम, तथा तिर्यगायु. ए वे पुण्यप्रकृति ठे पण तिर्यक्प्रायोग्य प्रकृतिबंध टह्येथी एनो पण बंध न होय. ए पच्चीश-मध्ये थीएकीत्रिक, दर्शनावरणकर्मनी अने अनंतानुबंधीया चार तथा स्त्रीवेद ए पांच प्रकृति, मोहनी-यकर्मनी एक गोत्रप्रकृति, एक तिर्यगायुप्रकृति. एवं दश अइ अने शेष पंदर प्रकृति नामकर्मनी एवं पच्चीश प्रकृतिनो बंध प्रांतसास्त्रादनें होय, तेवारें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, मोहनीयनी लंगणीश, नामकर्मनी तंत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच. एवं चम्भोतेर प्रकृति मिश्रगुणठाणे सर्व जीवनी अपेक्षायें बंधाय. जे साटे सास्त्रादनगुणठाणे एकशोने एक प्रकृतिनो बंध हतो, तेमाहेथी अनंता-नुबंधीयाना उदयने अजायें तन्निमित्तक पच्चीश प्रकृतिनो बंध टह्यो तेवारें उहोतेर प्रकृतिनो बंध रह्यो, ते मध्ये पण मिश्रगुणठाणे आयुबंध योग्य अध्यवसाय नथी, तेथी त्यां देवायु, मनुष्यायु, ए वे आयु पण न बंधाय. जे जणी शास्त्रें कहुं ठे के “समाभिद्विद्विच्छाद्य बंधपि न करेई” पण आगलें चोथे गुणठाणे बंध करशे तेथी ए वे आयुनो बंध विच्छेद न कह्यो, पण अवंध कह्यो तेथी चम्भोतेर प्रकृतिनो बंध, मिश्र-गुणठाणे होय इहां कोइ प्रकृतिनो बंधविच्छेद नथी. ॥ ५॥

सम्मे सग सयरि जिणा, उबंधि वइर नरतिअ विअ कसा-
या ॥ उरख दुगंतो देसे, सत्तही तिय कसायं तो ॥ ६ ॥
ते वडि पमत्ते सो, ग अरइ अथिर दुग अजस अ-
स्सायं ॥ बुडिजा उच्च सत्तव, नेइ सुराउजया निठं ॥ ७ ॥

अर्थ- सम्मे के० अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे सगसयरि के० सत्त्वोतेर प्रकृतिनो बंध होय. जिणाळ के० जिननाम अने मनुष्यायु तथा देवायु ए वे आयु. एवं त्रण प्रकृति बंधि के० बांधे तेमाटे. अने वइर के० वज्ररूपनाराचसंघयाण, नरतिअ के० मनुष्यत्रिक, विअकसाया के० बीजा अप्रत्याख्यानीआ चार कपाय अने उरखदुगंतो के० औदारिकदिक. ए दश प्रकृतिना बंधनो अंत करे, तेवारें देसे के० देशविरति-गुणठाणे सत्तही के० शहसठ प्रकृतिनो बंध करे अने त्यां तियकसायंतो के० त्रीजा प्रत्याख्यानावरण चार कपायनो अंत करे ॥ ६ ॥ तेवारें तेवटिपमत्ते त्रेशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणठाणे होय अने एक सोग के० शोकमोहनीय, बीजी अरइ के० अरतिमोहनीय, अविरदुग के० अविरदिक, एवं चार. पांचसुं अजस के० अयशःकीर्तिनामकर्म, उहुं अस्सायं के० अशातावेदनीय, उच्च के० ए ठ प्रकृति बुडिजा के० बंधथी विच्छेद पामे. सत्तवं के० अथवा सात प्रकृति विच्छेद पामे. नेइसुराउजयानिठं के० जो कोइ प्रमत्त साधु देवायु बां-धवा मांडे, अने संपूर्ण करी नेष्टा पमाहे पोचाडे. तो सात प्रकृतिनो अंत करे ॥ ७ ॥

अविरतिसम्यक्दृष्टिगुणठाणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, मोहनीय लंगणीश, आयुनी वे, नामकर्मनी सारत्रीश गोत्रकर्मनी एक, अने अंतरायकर्मनी पांच, ए रीतें सत्त्वोतेर प्रकृतिनो

बंध ठे, ते मध्यं चमोतेर प्रकृतिनो बंध जे मिश्रगुणवाणे कह्यो तेज आहीं लेवो अने अहीं सम्यक्दृष्टि ठे तेथी तन्निमित्त जिननामकर्मनो पण बंध छाचे तथा सम्यक्दृष्टि देवता, तथा नारकी, ए बेडु मनुष्या-
युज बांधे अने सम्यक्दृष्टि मनुष्य, ते तिर्यंच अने देवायुज बांधे, तेथी सर्वजीवनी अपेक्षायें चोथे गुण-
वाणे सत्त्वोतेर प्रकृतिनो बंध पामे. हवे अहीं विभेद कहे ठे. वज्रकृष्णनाराचसंघयण, मनुष्यगति, मनु-
ष्यानुपूर्वी, मनुष्यायु, ए मनुष्यत्रिक, औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग ए औदारिकधिक. एवं ङ
प्रकृतिनो बंध चोथे गुणवाणे देवता अने नारकीने होय. मनुष्यगति प्रायोम्य बांधे आगळा गुणवाणां दे-
घात अने नारकीने न होय. तेथी ए ङ प्रकृतिनो बंध न पामीयें, तेथी विभेद तथा अप्रत्याख्यानी चार क-
षायनो बंध पण आगळे गुणवाणे न लाजे. आपणा छदयने अजावें कषायनो बंध पण न होय, तेथी ए
दश प्रकृतिनो बंध विभेद चोथे गुणवाणे. ते मध्यं अप्रत्याख्यानीआ चार, ते मोहनीयनी प्रकृति, मनुष्यायु
ते आयुनी प्रकृति. शेष पांच नामकर्मनी प्रकृति, एवं दश प्रकृति टली. शेष ज्ञानावरणीयनी पांच, दर्शना-
वरणीयनी ङ, वेदनीयनी बे, मोहनीयनी पंदर, आयुनी एक, नामनी ब्रवीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी
पांच, ए शरशठ प्रकृतिनो बंध, देशविरतिगुणवाणे ठवें होय, तिहां बंधविभेद त्रीजो कषाय जे प्रत्याख्या-
नावरण, तेनी चोकडी ए चार कषायनी प्रकृतिना बंधनो अंत आय. जे जणी प्रथम बार कषायनो बंध
आपणे छदय होते अके आगळ छदय नथी तेथी बंध पण न होय. तेवार् शठशठ प्रकृतिमाहेथी मोह-
नीनी चार टालवी ॥ ६ ॥

बाकी ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ङ, वेदनीय बे, मोहनीय अग्नीआर, आयुनी एक, नामनी ब-
ब्रवीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच, ए शरशठ प्रकृतिनो बंध, प्रमत्तगुणवाणे मनुष्यने होय.

त्यां ङ तथा सात कर्मप्रकृतिनो बंधविभेद अने बंधप्राप्त होय, ते हवे कहे ठे. एक शोक, अने बीजी
अरति. ए बे मोहनीयनी प्रकृति. एक अस्थिरनामकर्म, बीजुं अशुजनामकर्म, ए अस्थिरविक. त्रीजुं अ-
यशस्कीर्तिनामकर्म. ए ब्रण नामकर्मनी प्रकृति अने एक अज्ञातावेदनीयनी प्रकृति. ए ब्रण कर्मनी ङ प्रकृ-
तिनो निमित्तप्रमाद ठे ते प्रमाद ढटे ए अशुजप्रकृति बंधाय. आगळे गुणवाणे विशुद्धाभ्यवसायजणी दु-
ष्टयोगजन्य जे प्रकृति, ते प्रमादने अजावें न बंधाय, तेथी त्यां अशुजयोग निवर्त्ते, त्यां ए प्रकृतिनो बंध
पण निवर्त्ते, तेथी ङनो बंधविभेद अने आयुःकर्मनो बंध अतिविशुद्धपरिणामें न होय तिहां धोखना प-
रिणामें प्रमत्तगुणवाणें देवायु बांध्या पढी सातमे गुणवाणे चढतो सात प्रकृतिनो बंध विभेद जे जणी अ-
तिविशुद्ध अभ्यवसायजणी आयुबंध पण आगळे गुणवाणे नथी, तेवार् ङ प्रकृति प्रथम कही ते अने सा-
तसुं सुरायु. ए सात प्रकृतिबंधनी अपेक्षायें प्रमत्तगुणवाणे विभेद पामे अने जो प्रमत्त देवायुनो बंध कर-
तो ते बंध पूर्ण कक्षाविना अप्रमत्त चढे तो केवल देवायुनोज ज्योसुधी बंध पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्र-
मत्तें पण आयुबंध पामीयें, तो ङ प्रकृतिना बंधनो विभेद होय तेवार् ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ङ,
वेदनीय एक, मोहनीय नव, आयुनी एक, नामनी एकब्रवीश, गोत्रनी एक अने अंतरायनी पांच ॥ ७ ॥

गुणसत्ति अप्रमत्ते, सुराब बद्धं तु जइ इहा गच्छे ॥

अन्नद्व अष्टावन्ना, जं आहारग दुगं बंधे ॥ ८ ॥

अर्थ- ए सर्व मली गुणसत्तिअप्रमत्ते के० जंगणशाठ प्रकृतिनो बंध अप्रमत्तगुणवाणे होय. सुराबव-
द्धं के० देवायु बांधतो अको जइ के० यदि पटले जो इहागच्छे के० अप्रमत्तगुणवाणे आवे तो अने अन्न-

ह के० अन्यथा देवायु विना तो अचावना के० अचावनप्रकृतिबंध होय. जंआहारगडगंबंधे के० जे जणी आहारकदिके बांधे, तेवारें अचावन्न अचवा जंगणशाठ प्रकृतिनो बंध आय. ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ८ ॥

ए जंगणशाठ प्रकृति अप्रमत्त संयतगुणठाणे प्रवर्ततो बांधे. अहीं शिष्य पूढे ठे के हे जगवन् ! आयु-बंध घोखना परिणामे होय ठे, ते अहीं घोखना परिणाम नथी तो केम आयुबंध होय ? तजोत्तर. हे शिष्य ! जो प्रमत्त थको घोखना परिणामे करी देवायुबंध करतो प्रमत्तनो काल पूर्ण थये देवायुबंध अपूर्ण हुवे थके अप्रमत्तगुणठाणे पण आवे, तिहां कुंजारना चक्रप्रमाण्यार्ये करी पूर्वले घोखना परिणामें आरं-जेखो आयुबंध ज्यांसुधी पूर्ण करे, त्यांसुधी अप्रमत्तगुणठाणे पण देवायुबंध पामीयें, तेथी जंगणशाठ प्रकृतिनोबंध ठे पण अप्रमत्त ठते आयुबंध आरंजे नहिं. अन्यथा पढले जो प्रमत्तगुणठाणे सुरायुबंध आ-रंजी पूर्ण करतो, वखतो अप्रमत्तगुणठाणे आवे, तो आयुविना सात कर्ममाहेली ज्ञानावरणीय पांच, दर्श-नावरणीय ठ, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच. ए अ-चावन्न प्रकृति बांधे. तिहां शिष्य पूढे ठे के, ए केम होय जे जणी प्रमत्तबंध, त्रेशठ प्रकृतिनो ठे तेमांथी ठ प्रकृतिनो बंधविच्छेद थयो, तेवारें सत्तावन प्रकृति होय अने सात प्रकृतिबंधविच्छेद करतां ढप्पन्न प्रकृति होय, पण जंगणशाठ अने अचावन्न प्रकृति केवी रीतें होय ? तिहां शुद्ध उत्तर कहे ठे के, अहीं अति-विशुद्ध चारित्रने सज्जावें तत्त्वैमित्तिक आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए बे प्रकृति अधिक बंधाय, ते जेखतां जंगणशाठ अने अचावन आय. ए रीतें सुरायु विना शेष अचावन प्रकृतिनो बंध अप्र-मत्तसंयतने कळो. ॥ ८ ॥

अडवन्न अपुढा इमि, निहडुगंतो ढपन्न पण जागे ॥ सुर
डुग परिधि सुखगड, तस नव उरख विणु तणु वंगा ॥ ९ ॥

अर्थ—अडवन्न के० अचावन प्रकृतिनो बंध अपुढाइमि के० अपूर्वकरणना प्रथमजागने विषे निहडुगं-तो के० त्यां निष्ठादिकनो अंत आय, तेवारें ढपन्न पणजागे के० ढप्पन्न प्रकृतिनो बंध, द्वितीयादिकथी मांजी ठाठ सुधीना पांच जागें होय, पांचे जागें सत्ता तो ढप्पन्ननीच पण स्थितिघात, रसघात, गुणसेदी, गुणसंक्रम, अपूर्वबंध, ए पांचवानां करे. सुरडुग के० सुरधिक, परिधि के० पंचेंद्रियजाति, सुखगड के० शु-जविहायोगति, तसनव के० वसनवक, उरखविणुतणुवंगा के० एक औदारिक विना शेष चार शरीर अने वैक्रियोपांग तथा आहारकोपांग, ए बे ढपांग. एवं जंगणीश प्रकृति ॥ इत्यह्वार्यः ॥ ९ ॥

तेहज अपूर्वकरण एवे नामे आठसुं गुणठाणुं अंतरसुद्धर्चकाल प्रमाणनुं. तेना सात जाग करीयें ते-माहेखा प्रथम जागने विषे अचावन प्रकृति बांधे, तिहां निष्ठा अने प्रचला, ए बे दर्शनावरणीयनी प्रकृ-ति तेना बंधनो अंत आवे, ते आगळें अतिविशुद्धपणे करी ए बे प्रकृति न बंधाय, शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय नव, नामनी एकत्रीश, गोत्रनी एक अने अंतरा-यनी पांच. एवं ढप्पन्न प्रकृति, बीजे, त्रीजे, चोथे, पांचमे अने ढठे, ए पांच जागें बंधाय, ए रीतें अपूर्वकरणना जजागने विषे बंध कळो. हवे ढठे जागें जे प्रकृतिनो बंधविच्छेद होय, ते कहेठे. अहीं देवगतिप्रायोग्य एकत्रीश नामकर्मना बंधमाहेखो त्रीश प्रकृतिनो बंध विच्छेद आय, ते कहे ठे. देवगति अने देवानुपूर्वी, ए सुरधिक. त्रीजुं पंचेंद्रियजातिनाम, चोथुं शुजविहायोगति तथा एक वसननाम, बीजुं बादरनाम, त्रीजुं पर्यासनाम, चोथुं प्रत्येकनाम, पांचुं स्थिरनाम, ढठुं शुजनाम, सातसुं सौजाग्यनाम,

आवसुं सुखरनाम, नवसुं आदेयनाम, ए त्रसनवक कहीये. एवं तेर. तथा औदारिकशरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए वेनो बंधविह्वेद चोथे गुणवाणे थयो तेथी ते वे विना शेष वैक्रियशरीर, आहारकशरीर, तै-जसशरीर अने कर्मणशरीर ए चार शरीरनाम अने वैक्रियअंगोपांग तथा आहारकांगोपांग, ए वे अंगोपांग एवं ढ प्रकृति. ए. रीतें धुरथी सर्व मली उगणीश प्रकृति अइ ॥ ए ॥

समचउर निमिण जिण व, न्न अगुरु लहु चउ ठलंसि तीसंतो
चरमे ठवीस बंधो, हास रई कुळ जय जेठ ॥ १० ॥

अर्थ- वीशसुं समचउर के० समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशसुं निमिण के० निर्माणनाम, वावीशसुं जिण के० जिननाम, तथा वज्र के० वर्णचतुष्क अने अगुरुलहुचउर के० अगुरुलघुचतुष्क, ठलंसितीसंतो के० ठले जागें ए त्रीश प्रकृतिना बंधनो अंत आय, एटले विह्वेद आय, तेवारें चरमे के० ठेलें, सातमे जागे ठवीस बंधो के० ठवीस प्रकृतियो बंध होय, त्यां हास के० हास्यमोहनीय, रई के० रतिमोहनीय, कुळ के० जुगुप्सामोहनीय, जयजेठ के० जयमोहनीय. ए चार प्रकृतिनं बंधथी टाले ॥ इत्यह्वारार्थः ॥ १० ॥

वीशसुं समचतुरस्रसंस्थान, एकवीशसुं निर्माणनाम, वावीशसुं तीर्थकरनाम तथा वर्ण, गंध, रस, अने स्पर्श, ए वर्णचतुष्क एटले ए चार नाम कर्मनी प्रकृति एवं ठवीश. तथा अगुरुलघुनाम, उपधातनाम, उ-क्तासनाम, पराधातनाम, ए अगुरुलघुचतुष्क. एवं सर्व मली नामकर्मनी त्रीश प्रकृतियो बंध विह्वेद आय, जे जाणी चारित्रमोहनीयने खपावतो तथा उपशमावतो अपूर्वकरण करे, तिहां विभुज्जाध्यवसायें करी संसार-त्रमणदेवतुगतिप्रायोग्य नामकर्मनो बंध विह्वेद. अहीं शेष सुरगतिप्रायोग्यनामकर्मप्रकृति एकत्रीशानो बंध रह्यो ह्यो, तेमांहेथी एक यशः कीर्त्तिविना शेष त्रीश प्रकृतियो बंधवे, तेथी जवन्नमणसुं बीज न करे, अ-तिविशुद्ध ठे माटे न करे. ए रीतें ठले जागें त्रीश प्रकृतिनो बंधविह्वेद करे, तेवारें अपूर्व करणने ठेहले सातमे जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, ज्ञातावेदनीय एक, तथा संव्वलनकपाय चार, हास्य, रति, जय, जुगुप्सा, पुरुषवेद. एवं मोहनीनी नव, यशःकीर्त्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय, एवं सात कर्मनी उत्तरप्रकृति ठवीश बांधे, त्यां बंधविह्वेद कहेठे. अपूर्वकरणना सातमा जागने प्रातें अतिविशुद्धअध्यवसाय थया, तेमाटे एक हास्यमोहनी, बीजुं रतिमोहनी, बीजुं जुगुप्सामोहनी, चोथुं जयमोहनी, ए चार प्रकृ-तिना बंधयोग्य अध्यवसायस्थानक टली जाय. तेवारें शेष वावीश प्रकृतियो बंध रहे ॥ १० ॥

अनिअहि जाग पणगे, इगेगहीणो डुवीसविह्व बंधो ॥

पुम संजलण चउण्हं, कमेण ठेठं सतर सुहुमे ॥ ११ ॥

अर्थ- अनिअहिजागपणगे के० अनिवृत्तिकरण नामे नवमा गुणवाणाना पांच जागने विपे इगेगहीणो के० जागजाग दीठ एकेक प्रकृतियें हीन, डुवीसविह्वबंधो के वावीश प्रकृतियो बंध होय, ते केम? तोके प-हेले जागें वावीशानो बंध होय, बीजे जागें पुम के० पुरुषवेद उठो करतां एकत्रीशानो बंध तथा तेवार पठी तृतीयादिक जागने विपे संजलणचउण्हं के० संव्वलन कपायनी चोकडीमांहेली एकेक प्रकृतियो बंध, कमेण के० अनुक्रमें बंधथी ठेठं के० ठेदाय, तेवारें सतरसुहुमे के० सत्तर प्रकृतियो बंध सुद्ध संपराय-नामा दशमे गुणवाणे जाणवो ॥ इत्यह्वारार्थः ॥ ११ ॥

अनिवृत्तिकरण एवे नामे नवमुं गुणगणुं ते तेनो काल अंतर मुहूर्त्त प्रमाण. तेना पांच जाग कक्षीयैः तेमध्ये प्रथम जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय पांच, यशःकीर्तिनाम, उच्चैर्गोत्र अने अंतराय पांच. एवं बावीशानो बंध ठे, तिहां पुरुषवेदनो बंध विभेद आय, तेवारें बीजे जागें एकवीश प्रकृतिनो बंध तिहां संवचलना क्रोधनो बंध विभेद अये अके व्रीजे जागें बीश प्रकृतिनो बंध, तिहां संवचलना माननो बंधविभेद आय, तेवारें चोथे जागें उगणीश प्रकृतिनो बंध, त्यां संवचलननी भायानो बंध विभेद पामे, तेवारें पढी ए अनिवृत्तिकरण गुणगणाना पांचमा जागें ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, मोहनीय मांहेलो संवचलनो छोट एक, अने यशःकीर्ति नाम, एवं बार. उच्चैर्गोत्र अने पांच अंतराय. एवं अठार प्रकृतिनो बंध होय. नवमा गुणगणने ठेडे संवचलना छोटनो बंध पण विभेद पामे, जे कारण माटे एनो बंध बादरकषायोदय प्रत्यङ्ग ठे, ते बादरकषायोदय टले, तेथी तेनो बंध पण टले, तेवारें सूक्ष्मसंपरायनामें दशमे गुणगणने ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, वेदनीय एक, यशःकीर्ति एक, गोत्र एक, अने अंतराय पांच, ए सत्तर प्रकृतिनो बंध होय, ते कळो. ॥ ११ ॥

हवे दशमा गुणगणने शोल प्रकृतिनो अंत करे, ते कहेवे.

चउ दंसणुच्च जस ना, ण विग्घ दसगंति सोससुठेउं ॥

तिसु साय बंध ठेउं, सजोगि बंधंत अणं तोअ ॥ बंधो सम्मत्तो ॥ १२ ॥

अर्थ—चउदंसणुच्च के० चार दर्शनावरणीय, अने पांचमुं उच्चैर्गोत्र, उहुं जस के० यशःकीर्तिनामकर्म, नाण के० पांच ज्ञानावरणीय, विग्घ के० पांच अंतराय, दसगंति के० ए दश प्रकृति. एवं सर्व मली सोलस के० शोल प्रकृतिना बंधनो उठेउं के० विभेद होय अने तिसु के० त्रण गुणगणने सायबंध ठेउं के० एक ज्ञाता वेदनीय बंध ठे, तेपण ठेदाय. एटले सजोगीबंधंत के० सयोगी गुणगणने अंतें ज्ञातावेदनीयना बंधनो पण अंत अणंतोअ के० अनंतो करे ॥ बंधोसम्मत्तो के० बंधाधिकार संपूर्ण अयो ॥ इत्यह्वार्यः ॥ १२ ॥

पांच निज्जा विना चक्षुरादिक दर्शनावरणीय चार प्रकृति, पांचमुं उच्चैर्गोत्र, उहुं यशःकीर्तिनाम, तथा पांच ज्ञानावरण अने पांच अंतराय, ए दश प्रकृतिने ज्ञानविघ्नदशक कहीयें. एवं शोल प्रकृतिनो बंधकषाय प्रत्यक्ष ठे, तो आगळे गुणगणने वीतराग दशावें कषायोदय न होय, ते जणी बंधाय नहीं, तेथी अर्ह्यां बंधविभेद आय. तेवारें शेष एक ज्ञातावेदनीयज एक उपशांतमोह, बीजो व्रीणमोह, अने बीजो सयोगी केवली, ए त्रण गुणगणने योग ठे तेथी योगप्रत्ययें करी बंधाय, अने योगनिरोधें एनो पण बंध विभेद होय. जिहां जेना कारणच्छन्न मिथ्यात्व अविरत्यादिक बंध हेतु तथा विशिष्टबंधाध्यवसाय तत्प्रायोग्य टले, तिहां तिहां ते ते प्रकृतिनो बंधविभेद आय. ज्यां सुधीं कारणनो अंत न होय, त्यां सुधीं कार्यनो पण अंत न होय, तथा सयोगीगुणगणने जे बंधनो अंत होय, ते अंत अनंत जाणवो. एटले ए बंधनो अंत एवो करे के तेना अंतनो अंत नावे, एवो करे, माटे अनंतो कळो. जे जणी वलतो कोश वारें ते जीवने बंध करवो न थाय. परीतें श्रीवीरजिनेश्वरें चउद गुणगणने कर्मनो बंधविभेद कळो तेने अर्थें नमस्कार होय. इति श्रेयः ॥ एम चौद गुणगणना आश्रयीने कर्मप्रकृतिनो बंधाधिकार पूर्ण अयो. ॥ १३ ॥

इत्युच्यते

[illegible]

ए चतुद गुणगणे बंधयंत्र जायवो.

३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

हवे बांधेली प्रकृति, पोतपोतानो अबाधाकाळार्थे विपाक देखाडे, जेमाटे बंध पळी उदय करे, तिहां प्रथम उदयलक्षण तथा ते सरखा जणी उदीरणा करण विशेष तेजुं पण लक्षण कहेवापूर्वक चौद गुणवा-
णा आश्रयिने उदय स्वामित्व विवरे ठे.

उदल विवाग वेअण, मुदीरण मपत्ति इह डुवीस सयं ॥

सतर सयं मिळे मी, ससम्म आहार जिणुदया ॥ १३ ॥

अर्थ— उदलविवागवेअण के० कर्मरसजुं विपाककाळें वेदवुं, ते उदय. अने मुदीरणमपत्ति के० उदय-
काळ अणपहोंचे खेंचीने वेदवुं, ते उदीरणा जाणवी. इहडुवीससयं के० एवी ए एकशोने बावीश कर्मप्र-
कृति उंचें होय अने सतरसयंमिळे के० एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वगुणवाणे होय, केमके ए
गुणवाणे मीस के० मिश्रमोहनीय, सम्म के० सम्यक्त्वमोहनीय, आहार के० आहारकान्त्रिक, अने जिण के०
जिननामकर्म. ए पांच प्रकृतिनो अणुदया के० उदय न होय ॥ इत्यह्वार्यः ॥ १३ ॥

त्यां उदय एटले बांधेलां जे कर्म, तेनो जे विपाक एटले तीव्र, मंद, घातीळ, अघातीळ, कडक, मिश्र,
इत्यादिक रस, सहेजें उदय काळ आवे अके वेदे, जोगवे, ते उदय कहीयें. अने जे कर्मदखने उदयकाळ
अण आवे अके जीव पोतानुं करणवीर्यविशेष तेणे करी उदयावलिकामाहे आणी अप्राप्तकाळें जोगवे, ते
उदीरणा कहीयें तेथी उदयना वे जेद ठे. एक उदयोदय अने बीजो उदीरणोदय. त्यां अहीं सामान्यपणे
गुणवाणां जीव जेदादिक विवक्षा कखाविना सर्व जीवनी अपेक्षार्थे एकशो बावीश प्रकृति होय, जे जणी
सम्यक्त्वमोहनीय अने मिश्रमोहनीय, ए वे प्रकृति बंधे न लेखवी अने उदय उदीरणां विशेषजणी जिन्न
लेखववी, तेथी ज्ञानावरणादिक एकशोने बावीश प्रकृति लेवी.

हवे गुणवाणादिक विशेषापेक्षार्थे उदय प्रकृतिविचार पूढे, त्यां प्रथम मिथ्यात्वगुणवाणें सर्व मिथ्यात्वी
जीवनी अपेक्षार्थे एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उदय लाजे. तेम उदीरणां पण एकशो सत्तर लाजे, केमके
मिश्रमोहनीयनो उदय, मिश्रगुणवाणें होय अने सम्यक्त्वमोहनीयनो उदय, चोथा गुणवाणांही खेइ ते
शतमा गुणवाणा सुधी होय अने आहारकशरीर, तथा आहारक अंगोपांग, ए वे प्रकृतिनो उदय, चौद
पूर्वधरने ठे ते प्रमत्तगुणवाणे लाजे. तीर्थकरनामकर्मना दखनो उदय, चोथा गुणवाणांही मांडीने बार गुण-
वाणा जगें होय. पण उपशांत मोहपणुं तीर्थकरने नज होय. तीर्थकरनाकर्मनो रसोदय तो तेरमे अने चढ-
रमे गुणवाणे होय. तीर्थकरने मिथ्यात्व, सास्वादन, मिश्र अने उपशांतमोह. ए चार गुणवाणां न होय. ते
तीर्थकरनामकर्मनो उदय तेरमे चौदमे गुणवाणे लाजे, पण बीजा बार गुणवाणे न लाजे, तेथी ए पांच प्र-
कृतिनो उदय, मिथ्यात्व गुणवाणे न लाजे. ते पांच अनुदय उंच एकशो बावीशमाहेथी काढतां शेष ए-
कशो सत्तर प्रकृतिनो उदय, आगळे गुणवाणे जाणवो, पण ए पांचनो उदय यथावस्थान लाजरो ते जणी
उदय विवेद न कळो. ॥ १३ ॥

हवे जे प्रकृतिनो उदय, मिथ्यात्वेज ठे, पण आगळ नथी ते कहेठे.

सुहुम तिगायव मिळं, मिळतं सासणे इगारसयं ॥

निरयाणुपुबिणुदया, अण थावर इग विगळ अंतो ॥ १४ ॥

अर्थ— सुहुमतिग के० सूक्ष्मतिक, आयव के० आतपनामकर्म, मिळं के० मिथ्यात्वमोहनीय, ए पांचनो
मिळतं के० मिथ्यात्वगुणवाणने अंतें उदयविवेद आय, तेथी सासणे के० सास्वादनगुणवाणे इगारसयं के०
एकशो ने अगीआर प्रकृतिनो उदय लाजे. केमके निरयाणुपुबिणुदया के० नरकानुपूर्वीनो इहां अनुदय ठे

ते माटे. अने अण के० अनंतानुबंधीया चार, थावर के० स्थावरनाम, इग के० एकेंद्रियजाति, विगल के० विकलत्रिकजाति, एवं नव प्रकृतिना उदयनो अंतो के० अंत सास्वादन होय ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ १४ ॥

सूक्ष्मनाम, अपर्याप्तनाम, साधारणनाम, ए सूक्ष्मत्रिक. एनो उदयविभेद प्रथम गुणवाणे थाय, जे जणी सूक्ष्मनामनो उदय, सूक्ष्म एकेंद्रिय जीवने होय, अपर्याप्तनामनो उदय, एकेंद्रियादिक लब्धिअपर्याप्ताने होय. साधारणनामनो उदय, निगोदिया जीवने होय. ए त्रणे तो नियमा, मिथ्यात्वीज होय. तथा आतपनामनो उदय, बादर एकेंद्रियने पर्याप्तवस्थायें होय. ते मिथ्यात्वीज होय, अने अपर्याप्तवस्थायें सास्वादन-गुण होय, पण त्यां आतपनो उदय न होय. मिथ्यात्वमोहनीयने रसोदयें तो मिथ्यात्वगुणवाणुंज होय पण बीजां तेर गुणवाणां न होय. बादरअपर्याप्ता पृथ्वीकायस्फटिकने आतपनामकर्मनो उदय न होय. ते वं-छायें सास्वादन गुणवाणुं होय, पण मिथ्यात्व गुणवाणुं न होय.

एम एकशोने सत्तर प्रकृतिमांदेही ए पांचना उदयनो अंतप्रांत मिथ्यात्वेज होय. तेथी सास्वादनगुण-वाणे एकशोने अग्नीआर प्रकृतिनो उदय रह्यो. अहीं शिष्य प्रश्न करे ठे, के एकशोने सत्तर प्रकृतिनो उ-दय, मिथ्यात्वेज हतो तेमांशी पांच प्रकृतिनो उदय टखे, तेवारें शेष एकशोने वार प्रकृतिनो उदय रह्यो जो-इयें, तो एकशोने अग्नीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादन होय ए केम घटे? अहीं गुरु उत्तर कहेठे. के एकशो वार प्रकृतिनो उदय रह्यो तेमांदे पण नरकानुपूर्वीतुं उदयपणुं सास्वादन न होय. जे जणी नरका-नुपूर्वीनो उदय, वक्रगतिर्यें नरकतिमांदे जातां वचखे समयें होय अने औपशमिक सम्यक्त्व वमतां नरक-गतिमांदे न जाय. परंतु मिथ्यात्वी अकोल नरकगतिमांदे जाय. सास्वादनगुणवाणांनो धणी मनुष्य अ-धवा तिर्यंच जेवारें वक्र नरकें जाय, तेवारें पहेले समयें. सास्वादननो उदय ठे तेवारें मनुष्य होय तो म-नुष्यायु अने तिर्यंच होय तो तिर्यंचायुनो उदय होय एम जाण्डुं, अने तेवार पठी सम्यक्त्व वमतां नरका-नुपूर्वीनो उदय होय अने बम्या पठी नरकायुनो उदय होय. जेमाटे मिथ्यात्वी थड नरकें जाय पठी त्यां नरकें उपन्या अका त्यां पर्याप्ता अधा पठी उपशमसम्यक्त्व आवे. वली तेने वमे; ते बम्या पठी सास्वादन-गुणवाणुं होय, तेवारें नरकायुनो पण उदय ठे अने ह्याधिकसम्यक्त्वनो धणी तो श्रेणिकराजानी येरें सम्य-क्त्व सहित्तज नरकें जाय, अने सास्वादन औपशमिक अने ह्यायोपशमिक सम्यक्त्वनो धणी, सम्यक्त्व द-मीने नरकें जाय. तेथी एनो पण अनुदय जाणवो. तेथी शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेद-नीय वे, मोहनीय पच्चीश, आयुनी चार, नामनी लंगणशाठ, गोत्रनी वे अने अंतरायनी पांच. एवं एक-शोने अग्नीआर प्रकृतिनो उदय, सास्वादन होय. अहीं उदयविभेद नव प्रकृतिनो होय, ते केवी रीतें? तो के अनंतानुबंधीया कषायने उदयें, आगलां गुणवाणां न होय तथा स्थावरनाम, एकेंद्रियजाति, ए वे प्रकृतिनो उदय, एकेंद्रियने होय तथा वेदेंद्रियजातिनो उदय, वेदेंद्रियने होय. तेंद्रियजातिनो उदय, तेंद्रि-यने होय अने चौरेंद्रियजातिनो उदय, चौरेंद्रिय जीवने होय. अने ए एकेंद्रिय तथा विकलेंद्रियने मि-थ्यात्व अने सास्वादन ए वे गुणवाणां बिना शेष मिश्रादिक वार गुणवाणां न होय, तेथी ए पांच प्रकृति तथा अनंतानुबंधीया चार, एवं नव प्रकृतिनो उदय विभेद, सास्वादन होय ॥ १४ ॥

मीसे सय मणुपुबी, पुदया मीसो दयण मीसंतो ॥

चउसय मजए सम्मा, पु पुबि खेवा बिअ कसाया ॥ १५ ॥

अर्थ- मीसेसय के० मिश्रगुणवाणे एकशो प्रकृतिनो उदय होय, मणुपुबीपुदया के० त्रण आनुपूर्वीनो उदय, अहीं होय नहीं अने मीसोदयण के० मिश्रमोहनीयनो उदय होय, तेथी. तथा मीसंतो के० मि-

અનો અંત હોય, તેવારેં ચઠસય મજાપ કે ૦ એકશો ને ચારનો હૃદય અવિરતિસમ્યક્દૃષ્ટિગુણગણે હોય. સમ્માણુપુલ્લિખેવા કે ૦ એક સમ્યક્ત્વમોહનીય અને ચાર આનુપૂર્વી, ૫ પાંચ હૃદયપ્રકૃતિ ક્ષેપવિયેં તેવારેં એકશોને ચાર થાય. અહીં વિઅકસાયા કે ૦ બીજા અપ્રત્યાલ્યાનાવરણીય કષાયની ચોકડી ॥ ૧૩ ॥

તેવારેં એકશો અગ્રીઆરમાંથી નવ કાઢિ, શેષ એકશોને બે રહિ તેમાંહેથી પણ દેવાનુપૂર્વી, મનુષ્યાનુપૂર્વી અને તિર્યંચાનુપૂર્વી. ૫ ત્રણ આનુપૂર્વીનો હૃદય, મિશ્રગુણગણે ન હોય, જે જાણી મિશ્રગુણગણે વર્ષતો જીવ, મરે નહીં. જેથી કરી અંતરાલેં વ્રજગતિ ન પામીયેં તેથી આનુપૂર્વીનો હૃદય અહીં ન લાજે, તેવારેં શેષ નવાણું પ્રકૃતિનો હૃદય રહ્યો અને મિશ્રમોહનીયનો હૃદય અહીં પામીયેં. કેમકે યના હૃદયથીજ ૫ ગુણગણું હોય ઢે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય નવ, વેદનીય બે, મોહનીય બાવીશ, આયુની ચાર, નામની એકાવન, ગોત્રની બે અને અંતરાયની પાંચ, એવં શો પ્રકૃતિનો હૃદય, મિશ્રગુણગણે હોય. ત્યાં એક મિશ્રમોહનીયનો હૃદય વિભેદ. જે જાણી મિશ્રગુણગણા વિના બીજે કોઈ ગુણગણે મિશ્રમોહનીયનો હૃદય ન હોય. ॥

હવે અવિરતિસમ્યક્દૃષ્ટિ નામે ચોથે ગુણગણે હૃદયપ્રકૃતિ કહે ઢે. એકશો ચાર માંહેથી નવાણું મિશ્રેં હતી અને ઇહાં સમ્યક્ત્વ ઠતાં પણ ચારે ગતિમાંહેં જીવની હત્પત્તિ લાજે. તેથી વ્રજગતિ કરતાં ચાર આનુપૂર્વીનો હૃદય લાજે અને હાયોપશમિક સમ્યક્દૃષ્ટિને સમ્યક્ત્વમોહનીયનો હૃદય હોય, માટે ૫ પાંચ પ્રકૃતિનો હૃદય જ્વેલતાં એકશો ચાર પ્રકૃતિનો હૃદય ચોથે ગુણગણે લાજે. અહીં સત્તર પ્રકૃતિનો હૃદય વિભેદ થાય, તે કહે ઢે. બીજા અપ્રત્યાલ્યાનાવરણીય કષાય ચાર ॥ ૧૪ ॥

મણુતિરિગ્ણુ પુલ્લિ વિઠવ, ઠ ડુહગ અણાફ્ફડુગ સતર ઠેઠ ॥

સગસીઙ્ઘ દેસિ તિરિ ગઙ્ઘ, આઠનિ ડજ્જોઅ તિ કસાયા ॥ ૧૫ ॥

અર્થ— તથા મણુતિરિગ્ણુપુલ્લિ કે ૦ મનુષ્યાનુપૂર્વી અને તિર્યંચાનુપૂર્વી, વિઠવઠ કે ૦ વૈક્રિયાદક, ડુહગ કે ૦ દૌર્જાગ્યનામકર્મ, અણાફ્ફડુગ કે ૦ અનાદેયદિક, ૫ સતરઠેઠ કે ૦ ૫ સત્તર પ્રકૃતિનો હૃદયવિભેદ થાય. તથા બાકી સગસીઙ્ઘ કે ૦ સત્યાશી પ્રકૃતિનો હૃદય, દેસિ કે ૦ દેશવિરતિ પાંચમે ગુણગણે હોય. અહીંયાં તિરિગઙ્ઘ કે ૦ તિર્યંચગતિ, આઠ કે ૦ તિર્યંચાયુ, નિ કે ૦ નીચૈગોત્ર, ડજ્જોઅ કે ૦ હહોતનામ, સિકસાયા કે ૦ ત્રીજા પ્રત્યાલ્યાનાવરણ કષાયની ચોકડી ॥ ૧૬ ॥

મનુષ્યાનુપૂર્વી, તિર્યંચાનુપૂર્વી, ૫ બેનો હૃદય, મનુષ્ય, તિર્યંચગતિમાંહે અવતરતાં વ્રજગતિ જીવને હોય. ત્યાં વિરતિ ન હોય, કેમકે વિરતિ સહિત જીવ પરજવેં અવતરે નહીં તથા વૈક્રિયશરીર, વૈક્રિયઅંગોપાંગ, દેવત્રિક અને નરકત્રિક ૫ વૈક્રિયાદક યનો હૃદય દેવતા તથા નારકીને હોય, તેને ચોથા ગુણગણાથી અપરલા ગુણગણાં ન હોય, તેથી ૫ આઠ પ્રકૃતિનો હૃદય, અહીં વિભેદ પામે. તથા વૈક્રિયશરીર અને વૈક્રિય અંગોપાંગ, ૫ બે પ્રકૃતિનો હૃદય, મનુષ્ય, તિર્યંચને લન્ધિપ્રત્યયવૈક્રિય શરીર કરતાં હોય, તેથી દેશવિરતિ તથા પ્રમત્ત ગુણગણે યનો હૃદય લાજે, કેમકે વિષ્ણુકુમારાદિકને કરતાં સાંજલ્યો ઢે, તો પણ તે હૃદય સ્વાજાવિક નહીં, તથા અદ્યકાલ હોય તેમાટે. અથવા બીજે કોઈ કારણે અહીં કહ્યો નહીં. તે વાત, જ્ઞાનવંત જાણે, તથા દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ, ગુણ ઠતાં જીવને દૌર્જાગ્ય, અનાદેય વચન અને અયશઃકીર્તિ, ૫ ત્રણનો હૃદય ન હોય. ૫ સત્તર પ્રકૃતિનો હૃદય, ચોથા ગુણગણા સુધી લાજે, પણ આગલે ન લાજે. ૫ રીતેં મોહનીયની પ્રકૃતિ અપ્રત્યાલ્યાનીઆ ચાર કષાય અને દેવાયુ, નરકાયુ, ૫ બે આયુની પ્રકૃતિ, શેષ

अग्नीआर नामकर्मनी. एवं सत्तर प्रकृतियो उदयविभेद बोधे गुणगणो जाणवो. शेष सत्याशी प्रकृतियो उदय, देशविरतिनामें पांचमे गुणगणो खाजे.

त्यां नीचैर्गोत्र तो ध्रुवोदय तिर्य्यगतिमांहे होय, तेथी तिर्य्यचने देशविरतिनी अपेक्षायें लेवो अने मनुष्यने बोधे गुणगणो विभेद होय. १ तिर्य्यचगति, २ तिर्य्यचायु, ३ उद्योतनाम, ४ नीचैर्गोत्र, ए चार प्रकृतियो उदय स्वामी तिर्य्यच, तेने देशविरतिथी उपरखां गुणगणां न होय. जवप्रत्ययें तेने सर्वविरतिनो निषेध कह्यो, जो पण निंदमाणीआरनो जीव, देहको हतो तेणे अनशनने समयें " सबपाणाईवायं पञ्चरक्तामी " इत्यादिक उच्चार श्रीज्ञातासूत्रमध्यें कह्यो ठे, प्रण ते देशविरतिनें रूपें जाणवो, जो सर्वविरतिपणुं तिर्य्यचने होय, तो केवलज्ञान केम निषेधाय ? तथा उद्योतनामकर्मनो उदय, जोपण प्रमत्तगुणगणो वैक्रिय शरीर करता साधुने होय, तोपण ते लघ्विप्रत्यय जणी विवक्ष्युं नहीं. तथा प्रत्याख्यानावरणीय कपाय आरने उदयें सर्वविरतिपणुं न होय. ॥ १६ ॥

अच्छेड इगसी, पमत्ति आहार जुअल पस्केवा ॥

धीणतिगाहारग डुग, ठेड ठ सयरि अपमत्ते ॥१७॥

अर्थ- अच्छेड के० एवं आठ प्रकृतियो उदय विभेद आय, तेवारें शेष इगसी के० एकाशी प्रकृतियो उदय पमत्ति के० प्रमत्तगुणगणो होय. आहारजुअलपस्केवा के० आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए वे प्रकृति उगणाएशी मांहे प्रक्षेपीयें, तेवारें एकाशी आय. अने त्यां धीणतिग के० धीणजीविक आहारगडुगठेड के० आहारकधिक, ए पांच प्रकृतियो उदय विभेद आय. तेवारें शेष ठसयरिअपमत्ते के० ठहों-तेर प्रकृतियो उदय, सातमे अप्रमत्तगुणगणो होय ॥ इत्युक्तार्थः ॥ १७ ॥

तेथी ए आठ प्रकृतियो उदयविभेद देशविरतिगुणगणो होय, एटले मोहनीयनी चार कपायप्रकृति, तथा तीर्थगायु एक, नामकर्मनी वे, गोत्रनी एक. एवं आठ प्रकृतियो उदयविभेद सत्याशीमांथी आय, तेवारें उगणाएशी प्रकृतियो उदय रह्यो तेमांहे वली आहारक शरीर अने आहारक अंगोपांग, ए वे प्रकृतियो उदय चौद पूर्वघर मुनिने श्रीतीर्थकरनी इन्द्रि देखवा निमित्त, तथा सूक्ष्मार्थ संदेह टालवा निमित्त, आहारक शरीर आरंजतां, लघ्वि प्रयुजतां होय. तेथी ते उगणाएशी मांहे ए वे प्रकृति जेजतां एकाशी प्रकृतियो उदय, प्रमत्तगुणगणो खाजे; एटले ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय नव, वेदनीय वे, मोहनीय चौद, मनुष्यायु एक, नामनी चुम्माळीश, लचैर्गोत्रनी एक, अने अंतरायनी पांच, एवं एकाशीनो उदय वे, ते मांहेथी पांच प्रकृतियो उदय, अहीं विभेद पामे, जे जणी एक धीणजी, बीजी निजानिजा अने बीजी प्रचलाप्रचला, ए त्रण निजा स्थूलप्रमाद ठे तेमाटे अप्रमत्ते न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारकअंगोपांग, ए वेनो उदय लघ्विप्रत्यय आहारक शरीर ठतां विशुद्धपणे, अप्रमत्तपणे होय, ते अपेक्षायें आहारककिकनो उदय अप्रमत्तगुणगणो पामियें, पण अहीं शा कारणें कह्यो नहीं ? ते जाणवामां आवुं नथी. तथा अल्प जणी विवक्ष्युं नहीं; तथा " स्वकृत टीकामां ए विषे आम लखे ठे के, आहारक-विक करनारो यत्ति, औत्सुक्य करी अवश्य प्रमादवश आय ठे, माटे ए पण अप्रमत्तने विषे उदयनो आश्रय घटे नहीं. ए विषे आम पण सांजलवामां आच्युं ठे के प्रमत्त यत्तिज आहारकने विकृत करीने पठी विशुद्ध परिणामना वशथी आहारकवंत अकोज अप्रमत्त गुणगणां प्रत्यें पामे ठे, ते कांड पण स्वल्पकालादि कारणें करी पूर्वाचार्यें विवक्ष्युं नथी. " एम त्रण दर्शनावरणीय तथा वे नामकर्मनी मलीने पांच प्रकृतियो उदय, एकाशीमांहेथी टाले अके शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, मोहनीय

ચૈદ, આયુની એક, નામની બેતાલીશ, ઇચૈગૌત્રની એક અને અંતરાયની પાંચ. एवं ઠહૌતેર પ્રકૃતિનો હૃદય, અપ્રમત્તસાધુને સાતમે ગુણઠાળે હોય. ॥ ૧૩ ॥

સમ્મતં તિમ સંઘયણ, તિશ્રગ ઠેઠં વિસત્તરિ અપુલ્લે ॥

હાસાહ ઠક્ક અંતો, ઠસઠિ અનિશ્ચદ્ધિ વેચ્છતિગં ॥ ૧૪ ॥

અર્થ- ત્યાં સમ્મત કે સમ્યક્ત્વમોહનીય, અંતિમસંઘયણતિશ્રગ કે ઠેઠાં ત્રણ સંઘયણ, ૫ ચાર પ્રકૃતિનો હૃદય, ઠેઠં કે વિલેદ હોય, તેવારે વિસત્તરિઅપુલ્લે કે બહોંતેર પ્રકૃતિનો હૃદય, અપૂર્વકરણગુણઠાળે હોય, ત્યાં હાસાહઠક્કઅંતો કે હાસ્યાદિક ઠ પ્રકૃતિના હૃદયનો અંત ઇટલે વિલેદ હોય, તેવારે ઠસઠિઅનિશ્ચદ્ધિ કે ઠાશઠ પ્રકૃતિનો હૃદય અનિવૃત્તિકરણ ગુણઠાળે હોય. તેમાંથી વેચ્છતિગં વેદત્રિક ॥ ૧૪ ॥

ત્યાં ચાર પ્રકૃતિનો હૃદયવિલેદ થાય, તેનાં નામ કહે ઠે. એક સમ્યક્ત્વમોહનીયના હૃદયે જ્ઞાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પુજ્જલિક હોય, તે તો સાતમા ગુણઠાળાં સુધી હોય, અને આઠમાંથી લેદ આગલે ગુણઠાળે જ્ઞાયિક તથા ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ જીવ સ્વજાવરુચિરૂપ અપુજ્જલિક હોય. ત્યાંસમ્યક્ત્વમોહનીયનો હૃદય, ન જાણે તથા પ્રથમસંઘયણે ક્ષપકશ્રેણિ કરે અને પ્રથમના ત્રણ સંઘયણે ઔપશમશ્રેણિ આરંજે, શેષ અર્ધ-આગલે ગુણઠાળે ૫ ત્રણ સંઘયણનો હૃદય ન જાણે, તેવારે ઠહૌંતેરમાંહેથી ૫ ચાર પ્રકૃતિનો હૃદય કાઢતાં, નારાચ, કીલિકા અને ઠેવચા સંઘયણના ઘણી શ્રેણિ આરંજે નહીં. તેથીશેષ બહોંતેર પ્રકૃતિનો હૃદય આઠમે ગુણઠાળે જાણે. તેમાંથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, જય, શોક, જુગુપ્સા, ૫ ઠ મોહનીય પાપપ્રકૃતિ વલ્લે શ્રેણિના વિશુદ્ધપરિણામે આરંજના હૃદયથી આઠમા ગુણઠાળાને પ્રાંતે ઠેઠે, તેવારે પૂર્વોક્ત બહોંતેરમાંથી ઠ પ્રકૃતિનો હૃદય વિલેદે, તેવારે શેષ ઠાશઠ પ્રકૃતિનો હૃદય, અનિવૃત્તિ વાદર સંપરાયનામા નવમા ગુણઠાળે જાણે. ત્યાં ઘણી ઠ પ્રકૃતિનો હૃદય વિલેદે, તેનાં નામ કહે ઠે. સ્ત્રીવેદોદયે શ્રેણિ આરંજે તે, પ્રથમ સ્ત્રીવેદોદય ઠેદે. પઠી પુરુષવેદોદયે ઠેદે, પઠી નપુંસકવેદોદય ઠેદે. પઠી સંજ્વલના ક્રોધાદિક ચારનો હૃદયવિલેદ હોય; પુરુષ વેદે શ્રેણિ માંને તે, પ્રથમ પુરુષવેદોદય વિલેદે, પઠી સ્ત્રી વેદોદય વિલેદે, પઠી નપુંસક વેદોદય વિલેદે; ત્રણ પઠી સંજ્વલના કવાયનો હૃદય વિલેદે. નપુંસકવેદે શ્રેણિ માંને તે, પ્રથમ નપુંસકવેદોદય ઠેદે, પઠી સ્ત્રીવેદોદય ઠેદે, પઠી પુરુષવેદોદય ઠેદે. ॥ ૧૫ ॥

સંજલણ તિગં ઠઠેઠં, સઠી સુદુમંમિ તુરિશ્ચ લોજંતો ॥

ઠવસંત ગુણે ગુણ સ, ઠિ રિસહ નારાય ડુગ અંતો ॥ ૧૬ ॥

અર્થ- અને સંજલણતિગં કે સંજ્વલનત્રિક, ઠઠેઠં કે ૫ ઠ પ્રકૃતિનો હૃદયવિલેદ થાય તેવારે સઠી-સુદુમંમિ કે સૂક્ષ્મસંપરાય દશમે ગુણઠાળે શાઠ પ્રકૃતિનો હૃદય હોય, તિહાં તુરિશ્ચલોજંતો કે સંજ્વલનની ચોકડીમાંહેલા ચોથા લોજના હૃદયનો અંત આવે, તેવારે ઠવસંતગુણે કે ઇપશાંતમોહગુણઠાળે ગુણસઠિ કે ઇંગણશાઠ પ્રકૃતિનો હૃદય હોય, ત્યાં રિસહનારાયડુગ અંતો કે રૂષજનારાચસંઘયણ, અને નારાચસંઘયણ ૫ બે પ્રકૃતિનો હૃદય, વિલેદ પામે ॥ ૧૬ ॥

પઠી સંજ્વલનક્રોધ, માન, માયા, ૫ ત્રણનો હૃદયવિલેદ થાય, કેમકે ૫નો હૃદયે, સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર ન હોય તેમકે ૫ ઠ પ્રકૃતિનો હૃદયવિલેદ થાય તેવારે શેષ જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ઠ, વેદનીય બે, મોહનીય એક, આયુની એક, નામની ઇંગણચાલીશ, ગોત્રની એક, અને અંતરાયની પાંચ, एवं શાઠ પ્રકૃતિનો હૃદય સૂક્ષ્મસંપરાયનામા દશમે ગુણઠાળે જાણે. ત્યાં ચોથા સંજ્વલના લોજનો હૃદય ઠેદાય, કેમકે સં-

ज्वलन्ते उदयं यथाख्यातचारित्र इष्याय ते, अने आगळे चार गुणवाणें यथाख्यातचारित्र होय तेथी त्यां संवत्सरो लोच न होय, तेवारे शेष ळगणशाठ प्रकृतिनो उदय उपशांतमोह वीतरागद्वयस्थनामा अग्नी-
आरसे गुणवाणे खाजे, त्यां रूपजनाराचसंघयण, बीजुं नाराचसंघयण, ए वे नामकर्मनी प्रकृतिनो उदय विभेद थाय, केसके वज्ररूपजनाराचसंघयण विना बीजा संघयणना धणी, रूपकश्रेणि आरंजे नहीं, अने आगळां त्रण गुणवाणानी प्राप्ति रूपकश्रेणि विना थाय नहीं. तेथी ए वे संघयणनो उदय न होय माटे पूर्वोक्त ळगणशाठ प्रकृतिना उदय मांदेथी वे संघयणनो उदय टाळे अके ॥ १९ ॥

सगवन्न खीण दुचरिमि, निह दुगंतो अचरिमि पणवन्ना ॥

नाणंतराय दंसण, चउ ठेउ सजोगि बायाला ॥ २० ॥

अर्थ- सगवन्न के० तेवारे सत्तावन प्रकृतिनो उदय ते खीणदुचरिमि के० खीणमोहगुणवाणाना ठेला दिवससमयथी अर्वांग बीजां समयलगें होय. निहदुगंतोअचरिमि के० त्यां वली निज्जा ने प्रचला ए वे प्रकृतिनो उदयविभेद थाय, तेवारे ठेले समयें पणवन्ना के० पंचावन प्रकृतिनो उदय होय, त्यां नाण के० ज्ञानावरणीय पांच, अंतराय के० अंतराय पांच, दंसणचउ के० दर्शनावरणीय चार, एवं चौद प्रकृतिनो उदय, ठेउ के० ठेदाय, तेवारे सजोगि के० सयोगीगुणवाणे बायाला के० बेतालीश प्रकृतिनो उदय होय ॥ इत्युत्तरार्थः ॥ २० ॥

शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय ठ, वेदनीय वे, आयु एक, नामनी साद्व्रीह, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, एवं सत्तावन प्रकृतिनो उदय वीतरागद्वयस्थ खीणमोह गुणवाणाना दुचरिम पटले ए गुणवाणानो काळ, अंतर सुहूर्त प्रमाण ठे तेना ठेला वे समय ते मांदेलो प्रथम ठेलाथी पहेलो समय त्यां लागें होय. त्यां निज्जा अने प्रचला, ए वे दर्शनावरणीयनी प्रकृतिनो उदय विभेद पासे. अर्ही केटला-
एक आचार्य कहेठ के उपशांत मोहेंज वे निज्जानो उदय होय पण खीणमोहें न होय तथा सत्तारिनामे ठाक कर्मग्रंथना अजिप्रायें तो रूपकश्रेणिना धणीने अति विशुद्ध जणी निज्जानो उदय, निषेधो ठे. पण आ ठेकाणे शुं जाणीयें, केना अजिप्रायथी निज्जानो उदय, रूपकने मान्यो ठे ? ते जणातुं नथी ते अ-
पेक्षायें वारमा गुणवाणाने ठेहेले समयें पंचावन प्रकृतिनो उदय खाजे, त्यां चौद प्रकृतिनो उदयविभेद थाय, तेनां नाम कहे ठे. ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय चार, अंतराय पांच ए चौद प्रकृति आत्मगुण-
धातीनी ठे ते विशुद्धपरिणामें करी उदय तथा सत्तायें साथेंज टळे तेवारे केवलज्ञानादिक आत्मगुणनि-
श्चयनवाजिप्रायें वारमा गुणवाणाना अंत समयें अने व्यवहारनयथी तेरमा गुणवाणाने पहिले समयें, प्रगट थाय. त्यां केवलज्ञान, केवलदर्शन, तथा दान, खाज, जोग उपजोग, वीर्य, ए पांच द्वाविक लब्धि गुण प्रगटे तेवारे पूर्वोक्त पंचावन प्रकृतिमांदेथी चौद प्रकृतिनो उदय विभेद अये अके शेष एकतालीश प्रकृति-
नो उदय रहे अने मूलपावें बेतालीशानो उदय कळोठे ते केवी रीतें तेनुं आगली गाथायें समाधन करेठे.

तिहुदथा जरसाथिर, खगइ दुग परित्त तिग ठ संगणा ॥

अयुरु सहु वन्न चउ निमि, ए तेअ कम्माइग संघयण ॥ २१ ॥

अर्थ—तिष्ठदया के० त्यां तीर्थकरनामकर्मनो उदय होय माटे बेंतालीश कही. अहीं उरख के० औदारिकदिक, अथिर के० अथिरदिक, खगद्गु के० खगतिदिक, परिचतिग के० प्रत्येकत्रिक, असंघाण के० असंस्थान, अगुरुखडु के० अगुरुखडुचतुष्क, वज्रचक्र के० वर्णचतुष्क, निमिण के० निर्ममाणनाम, तेअ के० तैजसशरीर, कम्मा के० कर्मणशरीर, ङसंघयण के० एक वज्रकृष्णनाराचसंघयण. एवं सत्तावीश प्रकृति ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ २१ ॥

जेमाटे रसोदयनी अपेक्षाये करीने जिननामकर्मनो उदय अहीं लाजे ठे तेणे करीने पोतानी देशनाये चतुर्विधसंघ स्थापे. बीजो जिननामनो अबाधाकाल, अंतरमुहूर्तनो कळो. ते प्रदेशोदयनी अपेक्षाये जाणवो. जिननामने प्रदेशोदय अये अके पण बीजा जीवनी अपेक्षाये तेनी आझा ऐश्वर्यादिक वधे पण ते अहीं विवक्ष्युं नथी. अहीं सघळे स्थानके रसोदय विवक्ष्यो ठे तेथी ते एकतालीश प्रकृतिमांहे जिननामोदय जेखतां नामकर्मनी आडवीश तथा मनुष्यायुनी एक, वेदनीयनी वे अने उच्चैर्गोत्रनी एक. एवं बेतालीश प्रकृतिनो उदय, सयोगी गुणवाणे लाजे, त्यां त्रीश प्रकृतिनो उदय विभेद होय, ते कहे ठे. औदारिक शरीर अने औदारिक अंगोपांग, ए औदारिकदिक. अथिर अने अशुज ए अथिरदिक, शुजविहायोगति अने अशुजविहायोगति, ए खगतिदिक, प्रत्येकनाम, स्थिरनाम, शुजनाम, ए प्रत्येकत्रिक. समचतुरस्र, न्यग्रोध, सादि, वामन, कुञ्ज, अने हुं. ए उ संस्थान. अगुरुखडु, उपघात, पराघात ने उद्धास, ए अगुरुखडुचतुष्क. वर्णा, गंध, रस ने स्पर्श. ए वर्णचतुष्क. एवं त्रेवीश प्रकृति अह. निर्माण नाम, तैजसशरीरनाम, कर्मणशरीरनाम, वज्रकृष्णनाराचसंघयण, ए सत्तावीश प्रकृति काययोग रुंधे अके काययोगने अजावे करी अयोगीगुणवाणे एनो उदय न होय. ॥ २१ ॥

सूसर दूसर साया, ऽसाए गयरं च तीस बुहेउं ॥ वारस

अजोगि सुजगा, इज्जं जसऽजयर वेअणिअं ॥ २२ ॥

अर्थ—सूसर के० सुस्वरनामकर्म, दूसर के० दुःस्वरनामकर्म, तथा सायाऽसाएगयरं च के० शातावेदनी अने आशाता वेदनी ए मांहेली एक प्रकृति. ए रीते तीसबुहेउं के० त्रीश प्रकृतिनो उदय विभेदे, तेवारें बारसअजोगि के० बार प्रकृतिनो उदय अयोगीगुणवाणे होय. तेनां नाम कहेठे. सुजग के० सौजाग्यनामकर्म, आइज्ज के० आदेयनाम, जस के० यशःकीर्त्ति नाम, अजयरवेअणिअं के० बे मांहेलुं अनेरुं एक वेदनीय, एवं चार प्रकृति अह. ॥ २२ ॥

ए पुजलविपाकनी प्रकृति जीवने कायसंबंध टले अके इहां प्रदेश घन करे. अने वचनयोग रुंध्या पत्नी चौदमे गुणवाणे स्वरनिरोधें सुस्वरें दुःस्वरनामनो उदय विभेद पामे. ए उगणत्रीश अह तथा शातावेदनीय उदय प्राप्त होय तो अशातावेदनीयनो उदय भेद आय अने अशातावेदनीयनो उदय प्राप्त होय तो शातावेदनीयनो उदय भेद आय. एम वेडु प्रकृतिमांहेथी एक प्रकृतिनो उदय भेदे, पण नानाजीवनी अपेक्षाये वेडुनो उदय अयोगी गुणवाणे लाजे तथापि एक जीवने स्तोककाल जणी एकनोज उदय पामीयें, ते अपेक्षाये त्रीश प्रकृतिनो उदय विभेद सयोगी गुणवाणे कळो माटे बेंतालीशमांहेथी त्रीश प्रकृतिनो उदय दळ्यो, तेवारें शेष वेदनीय एक, आयु एक, नामनी नव, गोत्रनी एक, ए बार प्रकृतिनो उदय चौदमा अयोगी गुणवाणाना चरम समयसुधी लाजे अने ठेले समय ए बार प्रकृतिनो उदयविभेद आय, ते कहेठे.

सौत्रान्यनामकर्मजीवविपाकी, आदेयनामकर्मजीवविपाकी, यशनामकर्मजीवविपाकी, जेनो उदय विभेद सयोगी गुणगणने प्रांतं नशी तथा शाता अशातामाहेलो एक वेदनीयकर्मजीवविपाकी. ए चार प्रकृति जीवविपाकीनी जाणवी ॥ ३१ ॥

तस तिग पणिदि मणुआ, उगइ जिणु वंति चरिम सम-
यंतो ॥ उदउं सम्मचो ॥ उदउहुदीरणया, परमपमत्ताइ
सग गुणेषु ॥ (पाठांतरे) पमत्ताई सगतिगुणा ॥ ३३ ॥
पठांतर गाथा ॥ जंवेअणि आहार डुग, थीणतिग नराउ अइ
पमत्तता ॥ गुणयासस जोगिउदी, रणंतु अणुदीरगु अजोगी ॥ ३४ ॥

अर्थ- तसतिग के० त्रसत्रिक, पणिदि के० पंचेंद्रिय जाति, मणुआ उगइ के० मनुष्यायु ने मनुष्यगति, जिणुवंति के० जिननाम अने उच्चैर्गत्र. ए चार प्रकृतिना उदयनो अयोगी गुणगणने चरिमसमयंतो के० अंतसमयें अंत थाय. एदळे उदउंसम्मचो के० उदयाधिकार संपूर्ण अपो. उदउहुदीरणयापरमपमत्ताइ-सगगुणेषु के० उदयनी पैरें उदीरणा जाणवी. पण एदळुं विशेष जे, अपमत्तादिक सात गुणगणे उदीरणत्रिक न्यून जाणवो. पाठांतरें पमत्ताईसगतिगुणा के० अपमत्तादिक सात गुणगणे उदयनी प्रकृति कही ठे, ते अकी उदीरणत्रिक ऊणुं कहेळुं. ॥ ३३ ॥

हवे पाठांतर गाथानो अह्वारर्थ कहेठे.

जंवेअणि के० जे वेदनीय वे तथा आहारडुग के० आहारकदिक, थीणतिग के० थीणदीत्रिक, नराउ के० मनुष्यायु, ए अइ के० आठ प्रकृतिनो उदीरणानो विभेद पमत्तता के० प्रमत्तगुणगणे आय. तेथी अपमत्तादिक गुणगणे उदयथी उदीरणा त्रण त्रण प्रकृतिनी उंठी करीयें, तेवारें यावत् गुणयाससजोगिउदीरणंतु के० उगणचालीश प्रकृतिनी उदीरणा सयोगी गुणगणे होय. अणुदीरगुअजोगी के० अने अयोगीगुणगणे अनुदीरक होय ॥ इत्यह्वारर्थः ॥ ३४ ॥

प्रसनाम, वादनाम, पर्यासिनाम. ए त्रसत्रिक ए जीवविपाकीनी, एवं सात. पंचेंद्रियजातिनामकर्म, पंचेंद्रिय एवा उदयिकपर्यायहेतु जवचरमसमय सुधी होय, एवं आठ, मनुष्यायुप्रकृति ते मनुष्य जवविपाकीनी जणी जवचरमसमयसुधी एनो उदय होय, एवं नव. मनुष्यगतिनामकर्म पण मनुष्य एवा उदयिकपर्याय हेतु एवं दश, जिननामकर्म पण तीर्थकरपर्यायहेतु चरमसमयसुधी होय. एवं अगीआर प्रकृति अइ अने उच्चैर्गत्र पण जीवविपाकी जणी चरमसमयसुधी छाजे. ए चार प्रकृतिना उदयनो तथा एनी सत्तानो विभेद अयोगीगुणगणने ठेहेळे समयें होय, जेमाटें तेवार पठी कर्मकलंकरहित मनुष्यत्वादिक उदयिक पर्याय अनजिधेय सहजानंदस्वरूपी, शुद्धोपयोगी, ध्येयसिद्धशा अनुजवे, तेथी ए उदय विभेद अनंत होय ॥ इति श्रीकर्मस्तवद्वार्ये उदयाधिकारः समाप्तः ॥

॥ उदय यंत्रकम् ॥

	गुणगणेषु उदयप्रकृति.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	वर्णनावरणीय.	वेदनीय.	मोहनीय.	आयुःकर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
	उर्ध्वे.	८	१२२	१	१८	२	२८	४	६७	२	१
१	मिथ्यात्वे.	८	११७	१	१८	२	२६	४	६४	२	१
२	सास्वादने.	८	१११	१	१८	२	२५	४	५९	२	१
३	मिश्रे.	८	१००	१	१८	२	२२	४	५१	२	१
४	अविरते.	८	१०४	१	१८	२	२३	४	५५	२	१
५	देशाविरते.	८	८७	१	१८	२	१८	२	४४	२	१
६	प्रमत्तसंयते.	८	८१	१	१८	२	१४	१	४३	२	१
७	अप्रमत्तसंयते.	८	७६	१	१८	२	१४	१	४२	१	१
८	अपूर्वकरणे.	८	७२	१	१८	२	१३	१	३९	१	१
९	अनिवृत्तिकरणे.	८	६६	१	१८	२	७	१	३९	१	१
१०	सुक्लसंपरारणे.	८	६०	१	१८	२	१	१	३९	१	१
११	उपशांतमोहे.	७	५९	१	१८	२	०	१	३९	१	१
१२	क्षीणमोहे.	७	६६	१	१८	२	०	१	३७	१	१
१३	सयोगीकेवलीये.	४	४२	०	०	२	०	१	३८	१	०
१४	अयोगीकेवलीये.	४	१२	०	०	१	०	१	९	१	०

हृवे उदय सहचारिणी जणी उदीरणा कहीयें ठैयें. उदयोदय तथा उदीरणोदय, ते मध्यें उदीरणोदय उदीरणानामकरणजीवविशेष तेणे करी जे सहज ठे उदयावधि उपरांत दलिया तथा रस आकर्षी उदयावधिमांदे आणी जोगवे तेना उदययुक्ती जे विशेषस्वामित्वपणुं तेने उदीरणा कहीयें ठैयें. ते लघें तथा मिथ्यात्वादिक न गुण्ठाणें जेम उदयस्वामित्व कह्युं, तेम त्यां तेदलुंज उदीरणा स्वामित्वपणुं जाणवुं. इहां उदय उदीरणानो विशेष नथी, पण पदलुं विशेष जे प्रमत्त गुण्ठाणाने अंतें थीण्डीविक, अने आहारकदिक, ए पांच प्रकृतिनो उदयविच्छेद कह्यो अने उदीरणा विच्छेद तो थीण्डीनिचा एक निघानिघा वे प्रचलाप्रचला त्रण, आहारकदिक, शाता अशातावेदनीयवे, अने मनुष्यायु, ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा विच्छेद होय, तेवार् अममत्तगुण्ठाणे शेष तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा होय. जेमाटे मनुष्यायु प्रमत्तना योगें करी उदीरीयें तेथी बहुकाल वेदवा योग्य ते थोडा कालमां वेदी, अपवर्त्तन करणविशेषें करी वेदे तेथी सोपक्रम आयु होय, अकाल मरण पावे अने अममत्तादिक गुण्ठाणे अकाल मरण न होय तथा शाता अशातानी उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय अने उदय सर्वगुण्ठाणे लाजे, तेथी ए त्रण प्रकृतिनो उदय, उदीरणाविना अममत्तें लाजे ॥ ३३ ॥

हवे पाठांतर् चोवीशमी गाथानो अर्थ कहे ठे. जे जणी शाता अशाता ए वेहु वेदनीय प्रमुख प्रमत्तगुण्ठाणे पण उदीरी वेदे पण अममत्तपणे उदीरणा नथी. तेथी अममत्तादिक आठ गुण्ठाणे ए प्रकृतिनो उदय होय पण उदीरणा न होय. तथा आहारकशरीर अने आहारक अंगोपांग, ए प्रकृति नामकर्मनी ठे. तेनो उदय तथा उदीरणा प्रमत्तगुण्ठाणे होय पण अममत्तें न होय अने थीण्डी, निघानिघा तथा प्रचला प्रचला, ए त्रण दर्शनावरणीयप्रकृतिनो उदय अने उदीरणा पण प्रमत्तपणे होय पण अममत्तगुण्ठाणे न होय, एवं सात. तथा मनुष्यायु पण अममत्तपणे उदीरे नही, तेथी अकालमरण न होय, तेमाटे ए आठ प्रकृतिनो उदीरणाविच्छेद प्रमत्तगुण्ठाणे होय, तेवार् शेष ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय न, मोहनीय चौद, नामनी बेंतालीश, गोत्रनी एक, अंतरायनी पांच, ए तहोंतेर प्रकृतिनी उदीरणा अममत्तगुण्ठाणे होय. एम अपूर्वकरणादिक गुण्ठाणे पण उदयथी त्रण प्रकृति फेर उदीरणायें ठंडी जाणवी. एम थावत् सयोगीगुण्ठाणे उदय बेंतालीश प्रकृति अने उदीरणा जंगण्चालीश प्रकृतिनी होय, अने अजोगी गुण्ठाणे उदीरणा नथी योगने अजायें समस्त योगरहित होय अने उदीरणा तो त्रिकरण विशेषकरणीययोगवल् एकार्थपर्यायनाम ठे तेथी करणीयर्थने अजायें अयोगी जगवंतने यद्यपि अनंतवल् हतो पण कोइ कर्म उदीरे न शके, ते जणी अनुदीरक कह्युं, तेमज १ वंधन, २ संक्रम, ३ उवर्त्तना, ४ अपवर्त्तना, ५ उपशमना, ६ निघत्त, ७ निकाचनादिकरण पण अयोगीगुण्ठाणे न होय, जो पण बार उदयवती प्रकृतिमांदे अनुदयवती तहोंतेर प्रकृति स्तिबुक संक्रमे संक्रमावती कही, पण संक्रमणकरण न होय, ए तत्व ठे ॥ ३४ ॥

एसा पयडी तिगुणा, वेअणि आहार जुअल थीण तिगं ॥ मणु

आठ पमत्तंता, अजोगिअणुदीरगो जयवं॥३५॥ उदीरणा सम्मत्ता॥

अर्थ- एसापयडी के० ए उदीरणाप्रकृति ते उदययुक्ती तिगुणा के० त्रण ऊणी जाणवी. वेअणि के० वेदनीय वे, आहारजुअल के० आहारकदिक, थीणतिगं के० थीण्डीविक, मणुआठ के० मनुष्यायु, ए आठ प्रकृतिनी उदीरणा, पमत्तंता के० प्रमत्तगुण्ठाणाना अंत लखेंज होय. अजोगिअणुदीरगोजयवं के० अयोगी जगवान् सर्वकर्मनो अनुदीरक जाणवो. उदीरणासम्मत्ता के० ए उदीरणाधिकार संपूर्ण थयो. ॥

૧ હરીરણા અપ્રમત્તાદિક સાત ગુણગણે હૃદયથી ત્રણ પ્રકૃતિ ઇંડી જાણવી, કેમકે ૧ સર્વગુણ-
 ગણે મૂલની ૭ પ્રકૃતિની હરીરણા હોય. પટલે વેદનીયની વે, અને મનુષ્યાયુ, ૨ ત્રણ પ્રકૃતિનો હૃદય
 હોય પણ હરીરણા ન હોય, તેથી મૂલ પ્રકૃતિ ૭ તેની, હ્રસ્વપ્રકૃતિ તહોતેરની હરીરણા લેવી, તેથી અ-
 પ્રમત્તગુણગણે તહોતેર પ્રકૃતિનો હૃદય અને તહોતેર પ્રકૃતિની હરીરણા તેમાંહેથી એક સમ્યક્ત્વમોહનીય
 અને અર્ચનારાચ, કીલિકા અને ઠેવડું, ૩ ત્રણ સંઘચણ, ૪ ત્રણ સંઘચણ, ૫ ત્રણ સંઘચણ, ૬ ત્રણ સંઘચણ,
 ૭ ૭ પ્રકૃતિની હરીરણા વિભેદે, નવમે ગુણગણે ત્રેશઠ પ્રકૃતિની હરીરણા જાણવી. તેમાંથી ત્રણ વેદ, સંવ-
 લનો ક્રોધ, સંવલનો માન, અને સંવલની માયા, ૮ ત્રણ સંવલની પ્રકૃતિ મલી ૭ પ્રકૃતિની હરીરણા
 વિભેદ અથે અકે દશમે ગુણગણે સત્તાવન પ્રકૃતિની હરીરણા જાણવી. તિહાં સુદ્ધલોચની હરી-
 રણા વિભેદ અથે અકે મોહનીયની હરીરણા વિભેદ અઠ્ઠ, તેવારે શેષ પાંચ કર્મની પ્રકૃતિ પટલે જ્ઞાનાવરણી-
 યની પાંચ દર્શનાવરણીયની ૭ નામની હંગણચાલીશ, ગોત્રની એક અને અંતરાયની પાંચ. અપ્પન પ્રકૃતિની
 હરીરણા અગ્નીશ્વારમે ગુણગણે હોય. તિહાં કૃષ્ણનારાચ અને નારાચ ૫ વે પ્રકૃતિની હરીરણાવિભેદે શેષ
 ચોપન પ્રકૃતિની હરીરણા ક્ષીણમોહગુણગણે હોય, તેના ત્રણ જાંગા કરતાં સમયાધિક આવલિશેષે નિષ્ઠા
 અને પ્રવલ્લાની હરીરણા વિભેદે અને આવલિશેષે જ્ઞાનાવરણીય પાંચ, દર્શનાવરણીય ચાર અને અંતરાય
 પાંચ, ૧૦ ત્રણ પ્રકૃતિની હરીરણાવિભેદે, તેવારે વારમા ગુણગણાની અંત આવલિયે નામકર્મની સાઢત્રીશ,
 અને ગોત્રની એક. ૧૧ ત્રણ આઢત્રીશ પ્રકૃતિની હરીરણા લાજે. જે જણી જ્ઞાનાવરણાદિક અંતઆવલિયે
 હરીરવા યોગ્ય અધિક દલ નથી રહ્યાં, તેમાટે શું હરીરે ? તથા સયોગીગુણગણે જિનનામકર્મનો હૃદય
 હોય, તેથી હરીરણા પણ લાજે. તે જેલતાં આઢત્રીશ નામકર્મ અને એક હજૈગોત્ર, ૧૨ ત્રણ હંગણચાલીશની
 હરીરણા હોય, તિહાં પ્રાંતે એક જિનનામ, ઔદારિકધિક, અસ્થિર, અશુભગતિધિક, પ્રેત્યકત્રિક, સંસ્થાન
 ૭, અગુરુલુધુ, ઉપધાત, પરાધાત, ઉસ્વાસ, વર્ણચતુષ્ક, તૈસજનામ, કાર્મણનામ, નિર્માણનામ, પ્રથમસંઘચણ,
 સ્વરધિક, સૌજાન્યનામ, આદેયનામ, યશઃકીર્તિનામ, ત્રસત્રિક, નરગતિ, પંચેન્દ્રિયજાતિ, હજૈગોત્ર. ૧૩
 હંગણચાલીશ પ્રકૃતિની હરીરણાવિભેદ અથે અકે ચૌદમે ગુણગણે અનુદીરક જગવંત હોય ॥ હરી
 રણાધિકાર સપૂર્ણ થયો. ॥ ૩૫ ॥

હવે અનુક્રમે હૃદયહૃદીરણા પ્રકૃતિ વિચારીને ચૌદ ગુણગણે સત્તા વિચારે ઢે.

સત્તા કમ્માણ ઠિહ, બંધાહ્મ સરૂ અત્ત સાજાણં ॥

સંતે અહયાલ સયં, જા ઉવસમુ વિજિણુ બિશ્ચ તહ્મ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ— સત્તાકમ્માણઠિહ કે० સત્તા સન્નાવકર્મની સ્થિતી અવસ્થાન, બંધાહ્મ કે० બંધન સંક્રમણાદિક-
રણે કરી (સ્થ) લાધું ઢે અત્તસાજાણં કે० આત્મસાજકર્મીપણું જણે, યવી સંતે કે० સત્તાયેં હોય. અહ-
યાલસયં કે० એકશોને અહતાલીશ પ્રકૃતિ તે જાગવસમુવિ કે० યાવત્ હપશાંત મોહનામેં અગ્નીઆરમું ગુ-
ણગણું ઢે ત્યાં સુધી જાણવી, પરંતુ જિણુવિશ્ચત્તહ્મ કે० જિનનામ વિના બીજે સાસ્વાદનગુણગણે તથા બીજે
મિશ્રગુણગણે એકશોને સરતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય.

સત્તા પટલે કર્મદસતું જીવસાયેં સંબંધપણું કર્મસ્વરૂપેં રહેવું, જ્યાંસુધી બાંધ્યાં કર્મનાં દલ, જીવ પ્રદેશથી
હરે નહીં તથા અન્યપ્રકૃતિપણે સંક્રમે નહીં, ત્યાંસુધી તેની સત્તા જાણવી. તે કર્મ કેહેવાં ઢે કે જેને બાંધવે
કરી તથા સંક્રમણે કરી લાધો પામ્યો ઢે જે આત્મલાજ મતિજ્ઞાનાવરણાદિ આત્મસ્વજાવ જણે, એવાં કર્મ
પટલે સજાતિય હત્તર પ્રકૃતિમાંહે નિજસ્થિતિરસદસતું પરિક્રમાવડું. જેમ દેવગતિ, મનુષ્યગત્યાદિકમાંહે સંક્ર-
માવીને સત્તાયેં રહેવું, તે કર્મપ્રકૃતિ સત્તાયેં ઠંધેં એકશોને અરતાલીશની વિવદ્ધા કરવી. અહીં બંધનનામ, શરી-
રની પેરેં પાંચ લીધાં તેથી એકશોને અહતાલીશ ઠંધેં તથા મિશ્યાત્વ અવિરતિ, દેશવિરતિ, પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, નિ-
હુસિ, અનિહુસિ સૂક્ષ્મસંપરાય, હપશાંતમોહ લગેં ઠંધેં એકશોને અહતાલીશ પ્રકૃતિ સત્તાયેં હોય. તીર્થંકરનામ
કર્મની સત્તા હોય. તે જીવ, બીજે, ત્રીજે, ગુણગણે ન આથે તેમટે જિનનામની સત્તા, એ વેહુ ગુણગણે ન જાણે
અને મિશ્યાત્વ ગુણગણે જિનનામની સત્તા અંતરમુહૂર્ત-સંજવે, જેમ કોષ્પક હાયોપશમિક સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ
પૂર્વે મિશ્યાત્વપ્રત્યયેં નરકાયુ બાંધી પઠી સમ્યક્ત્વ પામિ જિનનામ બાંધી તે મરણ સમયેં સમ્યક્ત્વથી મિ-
શ્યાત્વેં જાય, પણ સાસ્વાદને ન જાય, તેથી મિશ્યાત્વેં અંતરમુહૂર્ત માત્ર જિનનામ સત્તાયેં હોય, પણ સાસ્વા-
દન અને મિશ્રેં ન હોય, તેથી એ બંને ગુણગણે એકશો ને સરતાલીશની સત્તા હોય ॥ ૨૬ ॥

અપૂઘાહ્મ ચલકે, અણ તિરિ નિરયાહ વિણુ વિશ્યાલસયં ॥

સમ્માહ્મ ચહસુસત્તગ, સયંમિ હગ ચત્તસય મહવા ॥ ૨૭ ॥

અર્થ— અપૂઘાહ્મચલકે કે० અપૂર્વકરણાદિક ચાર ગુણગણે અણ કે० અનંતાનુબંધીયાની ચોકહી,
તિરિ કે० તિર્યંચાયુ, નિરયાહ કે० નરકાયુ એ ૪ પ્રકૃતિ, વિણુ કે० તે વિના શેષ, વિશ્યાલસયં કે० એકશોને
વેતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય અને સમ્માહ્મચહસુ કે० અવિરતિસમ્યક્દૃષ્ટિ ચાર ગુણગણા પ્રમુલેં હાયિક
સમ્યક્દૃષ્ટિને સત્તગસયંમિ કે० સાત પ્રકૃતિ હ્ય ગડ તે જણી હગચત્તસય કે० એકશો એકતાલીશ પ્રકૃતિ
સત્તાયેં હોય. અહવા કે० અથવા પદ્ધાંતરેં એ અર્થ, આગલી ગાથામાં લખાશે ॥ ૨૭ ॥

એ હવે વિશેષેં કહે ઢે. અહીં પંચ સંપ્રહને મતેં અનંતાનુબંધીયા કષાય ચારની વિસંયોજના તથા રૂપણા
કહ્યા વિના હપશમશ્રેણીયં તથા હપકશ્રેણીયં આઠમું, નવમું, દશમું, અને અગ્નીઆરમું એ ચાર ગુણગણાં
સ્પર્શેં નહીં. વિસંયોજના પટલે વિશેષ જે લખાવ્યાં હતાં પણ મિશ્યાત્વાદિક પ્રત્યયેં વહી બંધાય, તે લખણાં
નામ વિસંયોજના કહીયેં અને બધ્યા બીજની પેરેં ફરી પછવે નહીં, તે લખણા કહીયેં. વેહુપરિ સત્તા ન હોય.
તથા નરકાયુ, તિર્યંચાયુ બાંધ્યા પઠી હપશમશ્રેણિ ન કરે તેથી તે બે આયુની સત્તા હુંતેં એકે એ ચાર ગુણ-
ગણાં ન હોય, તેથી અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકહી, તથા નરકાયુ ને તિર્યંચાયુ, એ ૪ પ્રકૃતિની સત્તા-
વિના શેષ એકશોને વેતાલીશ પ્રકૃતિની સત્તા હોય. તથા દેવાયુ બાંધે એકે હપશમશ્રેણિ કરવાનું સંજવે તે

श्री देवायुनी सत्ता अने मनुष्यायुयें वर्ते तेथी तेनी पण सत्ता हुंते ए चार गुणवाणां होय, तथा पूर्वे अग्नी-
आरमा गुणवाणा सुधी एकशोने अडतालीशनी सत्ता कही ते संजव, सत्तानी अपेक्षायें जाणवो, जेजणी
उपशमश्रेणिना धणी पण तिहांशी पाठा पनी मिथ्यात्वादिक प्रत्ययें वली ते ठ प्रकृति बांधो, ए सत्तानो
संजव ठे. योग्यतापणे अपेक्षायें एकशोने अडतालीशनी सत्ता कहीयें, इहां कांड विरोध नथी.

१ अविरतिसम्यक्दृष्टि, २ देशविरति, ३ प्रमत्त, ४ अप्रमत्त, ए चार गुणवाणे वर्तता ह्यायिक सम्यक्-
दृष्टि जीवने अनंतानुबंधिया चार कपाय, मिथ्यात्वमोहनीय, मिश्रमोहनीय, अने सम्यक्त्वमोहनीय, ए सात
प्रकृति खपावी ते जणी ते सातनी सत्ता टळी, तेवारें शेष एकशोने एकतालीशनी सत्ता होय ए अचरम
शरीर ह्यायिक सम्यक्दृष्टिनी अपेक्षायें चरम शरीरह्यायिक सम्यक्दृष्टिनो विशेष. ए अर्थ वली पक्षांतरे
आगळी गाथामां कहेरो ॥ १७ ॥

खवगंतु पप्प चउसुवि, पणयाळं निरय तिरि सुराड विणा ॥

सत्तगविणु अडतीसं, जा अनिअट्टी पढम जागो ॥ १८ ॥

अर्थ- पक्षांतरे खवगंतुपप्पचउसुवि के० तथा ह्यपक केवली, चरम शरीरीने ए चार गुणवाणे निरयति-
सुराडविणा के० नरकायु, तिर्यचायु, अने देवायु, ए त्रण आचखां विना पणयाळं के० एकशो पीस्ता-
लीश प्रकृति कही. अने सत्तगविणुअडतीसं के० सप्तक ह्यें ह्यायिकसम्यक्दृष्टिने एकशोने आडत्रीशनी
सत्ता जाअनिअट्टीपढमजागो के० चोथा गुणवाणाशी लझे यावत् अनिवृत्ति नवमा गुणवाणाना प्रथम
जाग छों होय ॥ इत्यह्वार्यः ॥ १८ ॥

अथवा पटले पक्षांतरे ह्यपक पटले तेहीज जवमां सर्व प्रकृतिनो खपावनार अशे एवो जे मनुष्य, चर-
मशरीरी तेने चोचे, पांचमे, षष्ठे, अने सातमे, ए चार गुणवाणे ह्यायोपशमिक, अने ह्यायिक ए वेहु स-
म्यक्त्व ठां तथा मिथ्यात्वादिकें पण चरमशरीरी ठे, ते जणी देवायु, नरकायु ने तिर्यगायु, ए त्रण पोत-
पोताना चरमजवने विषे जोगवीने खपाव्यां ठे तेथी तेने सत्तायें एकशोने अडतालीशमांशी त्रण काढा-
व्तां शेष एकशो पीस्तालीश प्रकृति सत्तायें होय. ए स्वरूप, सत्तानी अपेक्षायें जाणवुं, तेथी शतकनामे
कर्मग्रंथमध्यें सात प्रकृति खपाव्या पती ए त्रण आयुनी ह्यपणा, संजव सत्तापेक्षायें कही. तेहजुं विरोध
न होय जे जणी तिहां खपणा के० ए त्रण आयुना बांधयोग्य टाळी तेणे जीव करे नहीं. पटले वली ए त्रण
आयु बांधे नहीं, तथा ह्यायिकसम्यक्दृष्टिने चरम शरीरें चोथा गुणवाणेथी मांकीने पांचमे, षष्ठे, सातमे,
आठमे, ए पांच गुणवाणे तथा नवमा गुणवाणानो अंतर मुहूर्त्त काळना नव जाग करीयें, तेना प्रथम-
जाग सुधी एकशोने आडत्रीश प्रकृतिनी सत्ता होय, ते आवी रीतें के चरम शरीरी जणी पूर्वोक्त प्रकारें
देवायु, नरकायु, तिर्यगायु, ए त्रणी सत्ता टळी अने ह्यायिक सम्यक्त्व ठे माटे अनंतानुबंधीया कपाय
चार तथा मिथ्यात्व, मिश्र ने सम्यक्त्व, ए त्रण मोहनी. एवं सात प्रकृतिनी पण सत्ता टळी पटले एक-
शोने अडतालीशमांहेथी ए दश प्रकृतिनी सत्ता विना शेष एकशोने आडत्रीश प्रकृतिनी सत्ता नवमा गु-
णवाणाना नव जागमाहेला प्रथम जाग छों होय. तेवार पती तेर नामकर्मनी अने त्रण दर्शनावरणीयनी,
एवं शोध प्रकृतिनी सत्ता विभेद आय, ते कहे ठे. ॥ १८ ॥

थावर तिरि निरया यव, डुग थीण तिगे ग विगल साहारं ॥

सोख खडं डुविस सयं, विअंसि विश्व तिअ कसायंतो ॥ १९ ॥

अर्थ- थावर के० स्थावरदिक, तिरि के० तिर्यचदिक, निरय के० नरकदिक, आयव के० आतपदिक,
ए चार डुग के० दिक अने थीणतिग के० थीणद्वित्रिक, एग के० एकैद्वित्रजाति, विगल के० विकलेंजि-

ઠક્ક જાણવાં. અગુરુલુચ્છ કે ૦ અગુરુલુચ્છુત્ક, અપક્ષાત્તં કે ૦ અપર્યાસનામ, સાર્યષ કે ૦ શાતાવેદનીય અસાર્યવા કે ૦ અથવા અશાતાવેદનીય, ૫ વે પ્રકૃતિમાંહેથી એક છેવી. પરિત્ત કે ૦ પ્રત્યેકત્રિક, હવંગાતિગ કે ૦ હપાંગત્રિક, મુસર કે ૦ મુસ્વરનામ, નિશ્ચ કે ૦ નીચૈર્ગોત્ર, ૫વં વહોતેર પ્રકૃતિ થઈ ॥ ૩૨ ॥

પૂર્વલી ગાથામાં કહેલી ચાલીશ પ્રકૃતિ તથા ૭ સંઘયણ, અસ્થિરનામ, અનુજનામ, દૌર્જન્યનામ, હુ-સ્વરનામ, અનાદેયનામ, અયશઃકીર્તિનામ. ૫ અસ્થિરપદ્ક, ૭ સંસ્થાન, ૫ ત્રણ પદ આગલ ઠક્ક જોનીયે. અગુરુલુધુ, હપઘાત, પરાઘાત, અને હન્વાસ, ૫ અગુરુલુચ્છુત્ક કહીયે. અપર્યાસનામ, શાતા અથવા અ-શાતા, ૫ વે વેદનીયની પ્રકૃતિમાંહેલી જે હદય હોય, તે વિના વીજી એક પ્રકૃતિ અનુદયવતી હોય, તે ઘપાવે. પ્રત્યેકનામ, સ્થિરનામ, શુજનામ, ૫ પ્રત્યેકત્રિક. ઔદારિક, વૈક્રિયને આહારક. ૫ હપાંગ ત્રણ, મુસ્વરનામ, નીચૈર્ગોત્ર. ૫વં વહોતેર પ્રકૃતિ થઈ તેમાંહે સીતેર નામકર્મની, એક વેદનીય, એક નીચૈર્ગોત્રી જાણવી. ૫ વહોતેર પ્રકૃતિનો પણ ત્યાં હદય નહીં, તેથી વહોતેર પ્રકૃતિની સત્તાવિઢેદ થાય ॥ ૩૩ ॥

વિસયરિ હલં અ ચરિમે, તેરસ મણુઅ તસતિગ જસાઈજાં ॥

મુજગ જિણુઅ પર્ણિદિઅ, સાયાસા યગયર ઠેહં ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—વિસયરિહલં અ કે ૦ ૫ વહોતેર પ્રકૃતિનો હ્ય હોય. ચરિમે કે ૦ વલી ઠેહલે સમયે તેરસ કે ૦ તેર પ્રકૃતિની સત્તા વિઢેદ થાય, તે કહેઢે. મણુઅ કે ૦ મનુષ્યત્રિક, તસકે ૦ ત્રસત્રિક ૫ વે તિગ કે ૦ ત્રિક જાણવાં. જસ કે ૦ યશઃકીર્તિનામ, આઈજાં કે ૦ આદેયનામ, મુજગ કે ૦ સૌજાગ્યનામ, જિણ કે ૦ જિનનામ, હલ કે ૦ હૈર્ગોત્ર, પર્ણિદિઅ કે ૦ પંચેદિયજાતિ, અને સાયાસા યગયર ઠેહં કે ૦ શાતા અશાતામાંહેલી એક હદયવ-તી પ્રકૃતિનો વિઢેદ હોય. ॥ ૩૪ ॥

તે વહોતેર પ્રકૃતિ આપણું દલ અન્યસજાતિય હદયવતી પ્રકૃતિમાંહે સિત્તુક સંક્રમે, સંક્રમાવી ઘપાવે, જેમ મનુષ્યગતિ હદયવતી ઢે, તેમખ્યે શેષ ત્રણ ગતિનું દલિક સંક્રમાવી ઘપાવે, તેમ વીજી પણ યથાયોગ્ય જાણવી. સિત્તુકસંક્રમ તે કહીયે જેમ પાણીનો પપોટો સહેજે પાણીમાંહે સંક્રમે, તેમ જે સહેજે સ્વ સ્તોકદ-લિક પરપ્રકૃતિમાંહે સંક્રમે, પણ જીવવીયે ન સંક્રમે તેથી ૫ સિત્તુકસંક્રમણ કરણમાંહે ગણ્યો; તેથી તે અ-યોગીગુણગણને ઠેહલે સમયે મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી અને મનુષ્યાયુ. ૫ મનુષ્યત્રિક. ત્રસનામ. નાદરનામ અને પર્યાસનામ, ૫ ત્રસત્રિક. યશઃકીર્તિનામ, આદેયનામ, સૌજાગ્યનામ, તીર્થેકરનામ, હૈર્ગોત્ર, પંચે-દિયજાતિ નામ, અશાતા ને શાતા, ૫ વે વેદનીયમાંહેથી જેનો હદય હોય, તે એક છેવી. ૫વં તેર પ્રકૃ-તિની સત્તા હોય. તેમાં એક વેદનીયની, એક આયુની, એક હૈર્ગોત્રની અને શેષ દશ પ્રકૃતિ નામકર્મની રહે. ૫ સત્તરી પ્રમુખ શાસ્ત્રને વિરુદ્ધ ઢે જે જાણી ત્યાં નાદર નામકર્મની પ્રકૃતિનાં સત્તાસ્થાનક કહ્યાં, તે મધ્યે આઠ પ્રકૃતિ તથા જિનનામ સહિત હોય; તેવારે નવ પ્રકૃતિરૂપ સત્તા સ્થાનક કહ્યું, પણ દશ પ્રકૃ-તિરૂપ સત્તાસ્થાનક ન કહ્યું. ૫ અપેહાયે અહીંઆં તે કેમ સંજવે? તથા નાર હદયવતી પ્રકૃતિ સિત્તુક સંક્રમ વિના ઘપાવે અને મનુષ્યાનુપૂર્વીને હદયે વક્રગતિ હોય તે પણ અહીંઆં નહીં હોય તેયો સિત્તુક-સંક્રમ વિના કેમ ઘપાવે? તેયો અહીંઆં કોડ આચાર્ય મનુષ્યાનુપૂર્વીનો વિઢેદ પણ હુચરિમસમયે માને ઢે તેને મતે અયોગીગુણગણના ઠેહલા વે સમય, તેમખ્યે પહેલે સમયે તહોતેર પ્રકૃતિ ઘપાવે અને ઠેહલે સમયે નાર પ્રકૃતિ ઘપાવે. અહીંઆં વ્યવહારનય છેવો. અને નિશ્ચયનયે તો સિદ્ધગમન સમયેજ ઢે તેહિજ મતાતરે આ-ગલી ગાથાચેં દેખાડે ઢે. ॥ ૩૪ ॥

अर्थ-सुहृदि के० सूक्ष्म संपरायगुणग्राणे दुसय के० एकशो ने वे प्रकृतिनी सत्ता होय, त्यां जोहंतो के० संयलना जोजनी ह्य होय, तेवारे खीणदुचरिमेगसय के० क्षीणमोहगुणग्राणे विचरम समर्थे एकशो ने एक प्रकृति सत्ताये होय, त्यां दुनिदखळ के० वे निजानो ह्य आय, तेवारे नवनवदुचरिसमय के० नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता, ठेहले समर्थे होय. त्यां चउदंसण के० चार दर्शनावरणीय, नाण के० पांच ज्ञाना-वारीय अने विगंतो के० पांच अंतराय. एवं चौद प्रकृतिनो ह्य आय ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ३१ ॥

सूक्ष्मसंपराय दशने गुणग्राणे ज्ञानावरणीय पांच, दर्शनावरणीय छ, वेदनीय वे, मोहनीय एक, मनुष्यायु एक, नामनी एंशी, गोत्रनी वे, अंतरायनी पांच, एवं एकशोने वे प्रकृतिनी सत्ता रही. पठी त्यां रद्धो थको अच्यवसाय विगुं करी सूक्ष्म जोज पण खपावे, तेथी तेनी सत्ता विभेद आय. तेवारे एकशोने एक प्रकृति सत्ताये रही, ह्यकश्रेणिमाहे उपशांतमोह अग्नीआरमुं गुणग्राणुं न होय. केमके मोहने उपशमावे अके उ-पशांतमोह कहेवाय ठे, अने अर्हीयांतो मोहने खपावतो गयो ठे तेथी तेनी सत्ता पण टाखतो गयो ठे ते-से करी ते क्षीणमोहवीतराग उग्रस्थ गुणग्राणी कहेवाय. अर्हीतो तेने समय जन निजगुणस्थानकाळ लगे पकशो एक प्रकृतिनी सत्ता होय. त्यां ठेहला समयथी पहेलो समय ते दुचरिम समय कहीये. त्यां निचा, प्रचला, ए वे प्रकृति खपावे, तेवारे वारमा गुणग्राणाने ठेहले समर्थे नवाणुं प्रकृतिनी सत्ता रहे. अर्हीआं गतांत वारमा गुणग्राणाना ठेहले समर्थे चक्रुदर्शनावरणीय, अचक्रुदर्शनावरणीय, अवधिदर्शनावरणीय, केवल दर्शनावरणीय, ए चार दर्शनावरणीय अनेपांच ज्ञानावरणीय तथा पांच अंतराय, एवं चौद प्रकृतिना ह्ये तेनी सत्ताविभेद होय, तेवारे केवल ज्ञानउपजे. ए नवाणुंमांहेथी चौदनी सत्ता टल्ली ॥ ३१ ॥

पणसीइ सजोगि अजो, मि दु चरिमे देव खगइ गंध दुगं ॥

फासठ वष रस तणु, बंधण संघाय पण निमिणं ॥ ३२ ॥

अर्थ-पणसीइसजोगि के० तेवारे पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता सयोगीगुणग्राणे होय, अने अजोगिदुचरिमे के० अयोगीगुणग्राणे पण दुचरिमसमयलगे पंचाशीनी सत्ता होय, त्यां देव के० देवदिक, खगइ के० खग-सिदिक, गंध के० गंधदिक, दुगं के० ए त्रणदिक, फासठ के० स्पर्श आठ, वष के० पांच वर्षा, रस के० पांच रस, तणु के० शरीर पांच, बंधण के० बंधन पांच, संघाय के० संघातन पांच, पण के० ए सौ पांच पांच, कहेवां. निमिणं के० निर्माणनाम. एवं चाळीश प्रकृति अइ ॥ इत्यह्वरार्थः ॥ ३२ ॥

तेवारे तेरमे सयोगीगुणग्राणे तथा चौदमा अयोगीकेवलीगुणग्राणाना ठेहला ससयना उपरला समय लगे वेदनीय वे, नामनी एंशी, आयुनी एक अने गोत्रनी वे, ए पंचाशी प्रकृतिनी सत्ता रहे, त्यां अयोगीगुणग्रा-णाना अंतना समयथी पहेलो जे समय तिहां अनुदयवती, बहोतेर प्रकृति खपावे, ते प्रकृतिनां नाम कहेवे. देवगति, देवानुपूर्वी, ए देवदिक. शुचविहायोगति अने अशुचविहायोगति, ए खगसिदिक, सुरजिगंध अने दुर्जिगंध, ए गंधदिक, ए त्रण आगल दिक शब्द जोडीये, तेवारे ठ प्रकृति आय, आठ स्पर्श, पांच वर्षा, पांच रस, पांच शरीर नाम प्रकृति, तेमज ते नामे औदारिकादिक पांच, बंधननी प्रकृति, तथा औदारि-कादिक पांच संघातननी प्रकृति, वर्षादिक पांचथी आगल जेटला शब्द कह्या, ते सर्वनी आगल पण शब्द जोरीये तथा निर्माणनाम, ए चाळीश प्रकृति अइ ॥ ३२ ॥

संघयण अथिर संठा, ए ठक अगुरुलहु चउ अपळात्तं ॥

सार्य च असायं वा, परिसुचंगातिग सुसर निअं ॥ ३३ ॥

अर्थ-संघयण के० संघयण ठ, अथिर के० अस्थिरवद्क, संठाण के० संस्थान ठ, ठक के० ए त्रण

नर अणुपुष्टि विणा वा, बारस चरिम समयमि जोखविज ॥

पत्तोसिद्धि देविं, द वंदिअं नमह तं वीरं ॥ ३५ ॥ सत्ता

सम्मत्ता ॥ इति कर्मस्तवाख्यो द्वितीयः कर्मग्रंथः संपूर्णः ॥ ३ ॥

अर्थ- नरअणुपुष्टिविणावा के० मनुष्यानुपूर्वीनो उदय नथी; तेथी ते विना मतांतरे बारसचरिमसमयमि के० बार प्रकृति, ठेले समयें जोखविज के० जे खपावीने पत्तो के० प्राप्तो एटले पाम्यो, सिद्धि के० सिद्ध-गति एटले मोक्षगति, ते प्रत्यें देविंदवदिअं के० देवें वंदित तथा देवें सुरियें वंदित, नमहर्तवीरं के० एवा श्रीमहावीरदेवनां चरणकमल ठे, तेने नमस्कार करो ॥ ३५ ॥

पूर्वोक्त कारणजणी मनुष्यानुपूर्वीनो उदय नथी ते विना मनुष्यगति, मनुष्यायु, त्रस, बादर, पर्याप्ति, यशःकीर्ति, आदेय, सौभाग्य, तीर्थकरनाम, छद्मगौत्र, पंचैज्यजाति, एक वेदनीय, ए बार प्र-रमसमयें उदयवती ठे ते जणी ए स्त्रिकुसंकम विना स्वजावें स्थितिहय आय, ते माटे ए बार प्रकृति शु-क्लव्याननो चोथो पायो समुच्चित्रक्रियाअनिवृत्ति एवे नामे ठे. तेणे करी खपावीने साकारोपयोगें वर्ततां सकल कर्म टाळी शुद्ध सहजरूप निरुपाधिक शुद्धोपयोगी एक समय समश्रेणि ज्यां श्रीअपापानगरीयें ह-स्तिपालराजानी राजसजायें देशना देतां थकां त्यां जे आकाशप्रदेश अवगाह्या हुता, तेहनी ऊर्ध्वसमश्रेणियें जे सिद्धदेवना आकाशप्रदेश, ते आकाशप्रदेश अवगाहि, अचलरूप रह्या, पण ते श्रेणिना वचला आका-शप्रदेश स्पर्शा नहीं. ए अचित्यशक्तिना घणी जो आत्मप्रदेशना दंड विना स्पर्श हुतें जाय तो असं-ख्याता समय लागे, तेजणी सिद्धनी अस्पृशजति मानवी. एवा श्रीमहावीर वर्जमान चमर तीर्थकर अनेक देवें कहेतां चोशव इहें पूजित अथवा ग्रंथकर्ता तपागळाधिराज जहारक श्रीदेवें सुरियें वंदित, तेह प्रत्यें वांदो तेने जक्तिपूर्वक नमस्कार करो ॥ ३५ ॥ इति श्री द्वितीयकर्मस्तवाख्यस्य बाळावबोधः संपूर्णः ॥ ३ ॥

॥ इति श्री बाळावबोधसहित कर्मस्तवनामा
द्वितीय कर्मग्रंथः संपूर्णः ॥ ३ ॥

॥ सत्ता यंत्रकम् ॥

प	गुणवाणे सत्ता.	मूलप्रकृति.	उत्तरप्रकृति.	उपशमप्रकृति.	क्षयप्रकृति.	ज्ञानावरणीय.	दर्शनावरणीय.	वेदनीय.	मोक्षनीय.	आधु.कर्म.	नामकर्म.	गोत्रकर्म.	अंतरायकर्म.
०	उर्ध्व.	०	१४०			१	१	२	२०	४	१३	२	१
१	मिथ्यात्वे.	०	१४०			१	१	२	२०	४	१३	२	१
२	सास्वादने.	०	१४३			१	१	२	२०	४	१३	२	१
३	मिश्रं.	०	१४३			१	१	२	२०	४	१३	२	१
४	अविरतं.	०	१४०	१४१	१४२	१	१	२	२०	४	१३	२	१
५	देशविरतं.	०	१४०	१४१	१४२	१	१	२	२०	४	१३	२	१
६	प्रमत्तसंयते.	०	१४०	१४१	१४२	१	१	२	२०	४	१३	२	१
७	अप्रमत्तसंयते.	०	१४०	१४१	१४२	१	१	२	२०	४	१३	२	१
८	अपूर्वकरणं.	०	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१
९	कामिष्टसिक्करणं नव.	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९	१४३	१४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२	१४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९	२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९	२० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८	४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२	१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१	२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
१०	सुद्धसंपरार्यं.	०	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१
११	उपशममोहं.	०	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१
१२	क्षीणमोहं.	०	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१
१३	सयोगी केवलीयं.	४	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१
१४	अयोगीकेवलीयं.	४	१४३	१४४	१४५	१	१	२	२०	४	१३	२	१

